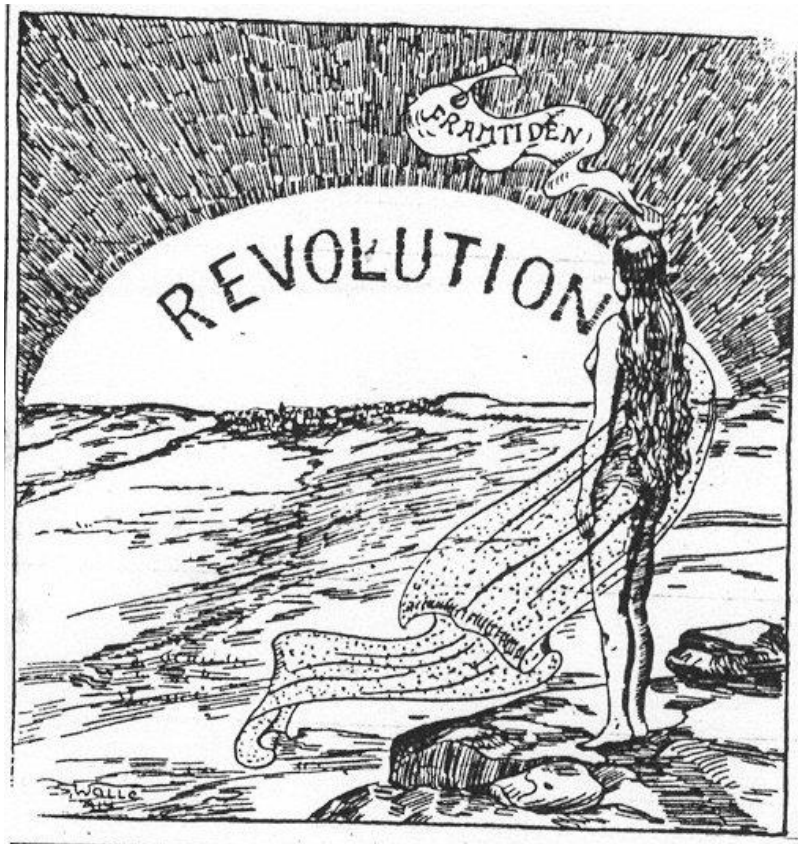

**ANARKISMEN
OG
SYNDIKALISMEN
I
NORGE
ca. 1850 - 2000**

**av
Harald Fagerhus**

INNHold

FORORD	6
FORKORTELSER	8
LITT OM BEGREPER	9
ANARKISME	10
SYNDIKALISME.....	12
DEMOKRATI	13
NASJONALISME	15
POPULISME.....	15
SOSIALDEMOKRATI	15
HVA ER ANARKISME OG SYNDIKALISME?	16
INNLEDNING.....	17
HVA ANARKISME OG SYNDIKALISME <i>IKKE</i> ER	18
<i>Vold og terror.....</i>	<i>18</i>
<i>Lovløshet</i>	<i>20</i>
<i>Revolusjon, krig og pasifisme</i>	<i>22</i>
<i>Rusgifter</i>	<i>23</i>
HVA ANARKISME ER	26
<i>Innledning</i>	<i>26</i>
<i>Definisjon av anarkisme.....</i>	<i>27</i>
<i>Det økonomisk-politiske kartet (kortversjon).....</i>	<i>28</i>
<i>Autoriteten.....</i>	<i>30</i>
<i>Staten.....</i>	<i>34</i>
<i>Kapitalismen</i>	<i>34</i>
<i>Frihet, likhet og solidaritet</i>	<i>36</i>
<i>Føderalisme.....</i>	<i>38</i>
<i>Avslutning.....</i>	<i>39</i>
HVA SYNDIKALISME ER	40
<i>Innledning</i>	<i>40</i>
<i>Syndikalismen er utenomparlamentarisk</i>	<i>42</i>
<i>Organisasjonsmodell.....</i>	<i>46</i>
<i>Syndikalismens forhold til anarkismen</i>	<i>51</i>
<i>Syndikalismens forhold til marxismen</i>	<i>53</i>
<i>«Stedet hvor du hører hjemme.»</i>	<i>57</i>
CA. 1850 – 1890 FORLØPERNE	58
INNLEDNING.....	59
<i>Bøndene.....</i>	<i>59</i>
<i>Henrik Wergeland</i>	<i>60</i>
<i>Industrialiseringen begynner</i>	<i>61</i>
MARCUS THRANE OG «ARBEIDERFORENINGERNE».....	63
SØREN JAABÆK OG «SELSKABET BONDEVENNERNE»	74
SAMMENLIGNINGER MELLOM ARBEIDERFORENINGENE OG BONDEVENNFORENINGENE....	77
ANDRE FORSØK PÅ FOLKELIG ORGANISERING	78
HANS JÆGER OG KRISTIANIA-BOHÊMEN	82

TO INDIVIDUALISTER	87
HENRIK IBSEN OG HANS «IKKE-STATS-TEORI»	88
<i>Ibsens brevveksling</i>	91
<i>Anarkismen i Ibsens skuespill</i>	94
DEN UNGE KNUT HAMSUN	97
CA. 1885 – 1900 DE FØRSTE ANARKISTENE	102
KRETSEN RUNDT FEDRAHEIMEN	103
ANARKISTISK-COMMUNISTISK GRUPPE «LIBERTAS»	119
ANARKISTER OG SOSIALDEMOKRATER	125
1900 – 1920 FREMGANG OG VEKST	127
INNLEDNING	128
ANARKISTPROTOKOLLEN AV 1904	132
ARNE GARBORG OG FOLKELIG SELVSTYRE GJENNOM SAMSTYRE	136
ANARKISTEN HANS JÆGER	138
UNGSOSIALISTENE I NORGES SOCIALDEMOKRATISKE UNGDOMSFORBUND	142
NORGES UNGSOCIALISTISKE FORBUND	152
IMPULSER FRA SVERIGE	161
DEN NORSKE FAGOPPOSISJON (FAGOPPOSISJONEN AV 1911)	165
<i>Innledning</i>	165
<i>Martin Tranmæl</i>	165
«Trondhjemsresolusjonen»	168
<i>Den skandinaviske arbeiderkongressen 1912</i>	171
<i>Den norske Fagopposisjonen stiftes</i>	172
<i>Landskonferansen 1915 – Den syndikalistiske tonen skjerpes</i>	173
<i>LOs kongress 1916</i>	175
<i>LOs kongress 1917</i>	176
<i>Arbeidsmandsforbundets landsmøte 1918</i>	178
<i>Var Fagopposisjonen syndikalistisk?</i>	181
NORSK SYNDIKALISTISK FEDERATION	189
<i>Lokale Samorganisasjoner</i>	189
<i>NSF stiftes</i>	190
<i>Debatt rundt den «indre» og den «ytre» linje</i>	198
<i>Idrett</i>	202
SYNDIKALISTENE FORFØLGES	205
<i>Myndighetene</i>	205
<i>Landsorganisasjonen</i>	209
<i>Arbeidskjøperne</i>	214
<i>Hvor mange syndikalister ble utvist?</i>	218
ARBEIDER- OG SOLDATRÅDSBEVEGELSEN	220
<i>Arbeiderrådene</i>	220
<i>Soldatrådene</i>	223
<i>Rådene bekjempes</i>	224
<i>Rådsbevegelsens oppløsning og «Den nye retning»s seier</i>	226
<i>Åttetimersdagen</i>	227
<i>Hvor ble det av revolusjonen?</i>	229
NORGES ANARKISTPARTI	230
ANTIMILITARISME OG MILITÆRNEKTING	232

DIREKTE AKSJON	239
HVA ER DIREKTE AKSJON?	240
FORSKJELLIGE FORMER FOR DIREKTE AKSJON	240
<i>Streik</i>	241
<i>Okkupasjon</i>	241
<i>Sabotasje</i>	242
<i>Obstruksjon</i>	243
<i>Blokade</i>	243
<i>Boikott</i>	243
<i>Label/Merking</i>	243
<i>Register</i>	243
DIREKTE AKSJON I PRAKSIS	245
<i>Rjukan</i>	246
<i>Odda</i>	249
<i>Spitsbergen</i>	250
<i>Sulitjelma</i>	253
<i>Haugesund</i>	254
<i>Malm</i>	254
KIRKE- OG RELIGIONSKRITIKK	258
1920 – 1945 NEDGANGSTID	262
INNLEDNING	263
1920–25	263
<i>Streikebryterproblemet</i>	267
<i>Syndikalistene på Rjukan</i>	269
<i>Bertram Dybwad Brochmann – fra ungsosialist til høyrepopulist</i>	271
<i>Oppfordring til militærstreik</i>	273
ANARKISTENES OG SYNDIKALISTENES INNFLYTELSE AVTAR	278
NORSK FØDERALISTISK UNGDOMSBEVEGELSE	285
BOLIGSITUASJONEN	288
DE ARBEIDSLEDIGE ORGANISERER SEG	289
DEBATTEN OM ARBEIDERBEVEGELSENS ORGANISASJONSFORMER	297
<i>Striden om Moskva-tesene</i>	305
NORGES SOCIAL-ANARKISTISKE FORBUND	310
FØDERALISTISK PROPAGANDAFORBUND	313
FORHOLDET MELLOM UNGSOSIALISTENE/ANARKISTENE OG SYNDIKALISTENE.....	319
INTERNASJONALE FORHOLD	325
DE HARDE TREDVEÅRA	333
OKKUPASJONSÅRENE	347
<i>Fagopposisjonen av 1940</i>	348
<i>Hjelp fra Sverige</i>	349
ARNOLD HAZELAND – ANARKIST OG HØYESTERETTSDOMMER	350
«HUSMØDRENE KOMMER MED»	352
HVORDAN FÅ KVINNENE MED?	353
KVINNELIGE AKTIVISTER	358
<i>M. Langlotz</i>	358
<i>Ellisif Wessel</i>	358

<i>Helga Tangen</i>	361
<i>Nelly Andersen</i>	361
<i>Elise Ottesen-Jensen</i>	361
<i>Sofie Eriksen</i>	365
DEN SYNDIKALISTISKE KVINNEGRUPPE «SAMHOLD».....	365
1945 – 1965/73 NEDGANGEN FORTSETTER	368
1965 – 2000 EN NY TID?	376
INNLEDNING.....	377
GATEAVISA.....	379
FØDERASJONEN AV ANARKISTISK UNGDOM.....	380
BODØ ANARKISTISKE LIGA.....	381
DET SPIRER OG GROR.....	382
OVERVÅKING.....	392
NORSK SYNDIKALISTISK FORBUND.....	393
ANARKISTENES ORGANISASJON – ANARKISTFØDERASJONEN I NORGE.....	397
<i>Historikk</i>	397
<i>Forholdet til resten av anarkistbevegelsen</i>	400
<i>Oslokonvensjonen</i>	401
<i>Antimilitarisme</i>	403
<i>Det økonomisk-politiske kartet</i>	405
OPPSUMMERING	409
HVA MED FREMTIDEN?	411
KILDER OG LITTERATUR	412
AVISER, BLADER OG TIDSSKRIFTER.....	421
INTERNETT.....	423
OPPSLAGSVERK.....	423
MUNTLIGE KILDER.....	423
ILLUSTRASJONER.....	424
REGISTER	425
SLUTTNOTER	441

FORORD

Anarkismen er utvilsomt den mest forvrengte idéen i politisk teori. Vanligvis blir ordene «anarkisme» og «anarki» brukt i betydningen «kaos» eller «uten orden» — og underforstått så foretrekker anarkister sosialt kaos, og en tilbakevending til «jungelens lov». Slik står det gjerne i leksika, men det er en feil fremstilling av anarkismen – noe denne boken forhåpentligvis bekrefter. Det er mange myter om anarkismen. Det er å håpe at denne boken kan «knuse» noen av disse.

Når vi ser bakover på Norges politiske og samfunnsmessige utvikling i større trekk, må vi nok innrømme at anarkist- og syndikalistbevegelsen i Norge ikke har de helt store historiske tradisjoner å vise til, men det er en del å hente i de erfaringene som tross alt er gjort.

Anarkistene og syndikalistene har her til lands aldri vært mange, eller i en slik posisjon at de har hatt avgjørende og direkte innflytelse på de store begivenheter i samfunnets utvikling. Dette betyr ikke at anarkistisk og syndikalistisk teori og praksis har vært fullstendig uten innflytelse, og det innebærer heller ikke at deres historie i Norge er uinteressant. Gjennom publikasjoner og muntlig agitasjon har de nådd langt utover egne rekker.

Mye av anarkistenes og syndikalistenes eget materiale er borte, slik som protokoller, brev og beretninger. Asker og Bærum Anarkistgruppe var tidlig på 1970-tallet i kontakt med enken etter Oskar Berg. Hun fortalte at mye av Norsk Syndikalistisk Føderasjons materiale ble brent opp.¹ Noen årsberetninger og hefter finnes i Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek i Oslo. Deler av Norges Ungsocialistiske Forbund/Norges Social-Anarkistiske Forbunds arkiver finnes også der. Tidsskriftet Maana finnes i folkebiblioteket på Rjukan. Arkivene fra Bodø Anarkistiske Liga finnes i Statsarkivet i Tromsø. Norsk Syndikalistisk Forbund er i besittelse av Carl O. Tangens memoarer i 60 bind. En del av bladene som ble gitt ut er tilgjengelig på mikrofilm finnes i Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek i Oslo. Noe er også tilgjengelig i papirutgaver.

Jeg har brukt noe utenlandsk materiale, spesielt svensk eller svenskoversatt. Jeg har også brukt kilder og litteratur som ikke har vært anarkistiske eller syndikalistiske — med de feil, mangler og forvrengninger dette lett innebærer. Jeg har i noen grad brukt deres analyser — analyser som må tas med «store klyper salt». I enkelte sammenhenger har jeg påpekt feil og svakheter ved disse analysene. Noe stoff er hentet fra internett. Noen trykkfeil i sitatene er rettet av meg.

Når gamle aktivister ser tilbake kan erindringsfeil forekomme. Ofte har de også endret politisk standpunkt, og anekdotene kan være farget av det.

Det er viktig å være klar over at personer som ikke er anarkister eller syndikalister ofte bruker disse begrepene som skjellsord overfor sine motstandere. Det er altså ikke gitt at personer som blir kalt anarkister eller syndikalister *er* dét.

Et problem er oklarkisk infiltrasjon innen anarkist- og syndikalistbevegelsen.² Enkelte har forsøkt å rettfærdiggjøre skapsprenging, tyveri og andre pøbelstreker i bevegelsens navn. Dette har selvfølgelig blitt benyttet av motstanderne til å sverte selve bevegelsen som en forbryterbande, selv i de tilfeller der det er *tidligere* medlemmer som har forbrutt seg. I Norge har vi vært forsånt for utøvere av attentater; noe deler av den utenlandske bevegelsen har vært plaget av. Jeg har tatt med historier om oklarkistene, samt kritikken av disse av andre innen bevegelsen. Dette er ikke ment som et forsvar for oklarkistene, men for å vise hva bevegelsen har hatt å stri med.

Det finnes ulike anarkistiske og syndikalistiske retninger. Jeg kommer i liten grad inn på disse forskjellene. Der hvor det er aktuelt å skille mellom de ulike retningene vil det ut fra sammenhengen forhåpentligvis fremgå hva det dreier seg om. Man vil også finne både dogmatikere og pragmatikere. Anarkister og syndikalister vil kunne være uenige seg imellom om hva som er den «rette linja», eller den «egentlige» eller «sanne» anarkismen eller syndikalismen. Min oppgave har ikke vært å drøfte, eller ta stilling til, denne problemstillingen. Det har også vært en utvikling

innen teoriene, noe boken forhåpentligvis vil vise.

Denne boken presenterer ikke hele «Sannheten» om anarkistenes og syndikalistenes historie i Norge, men er kun en skisse av denne. Deres bidrag til kulturlivet, slik som kunst, poesi og skjønnlitteratur, er i liten grad berørt. Noen vil sikkert finne selvmotsigelser. Det kommer av at de ulike kildene er motstridende, og det kan være vanskelig å vite hva som er korrekt. Stoffmengden, stoffvalget og vinklingen kan selvfølgelig diskuteres. Min oppgave har ikke vært å kritisere åpenbare feil og mangler ved de ulike anarkistenes og syndikalistenes meninger og handlinger, eller hvorvidt de var realistiske. Man kan ikke dømme fortidens handlinger ut fra dagens viten. Noen vil sikkert mene at jeg har vært for subjektiv og ukritisk. Til det er å si at denne boken ikke er noe forsøk på objektiv historieskriving, i den grad slikt finnes. Jeg har villet la de norske anarkistene og syndikalistene selv få komme til orde, og vise deres virkelighetsforståelse slik den kom til uttrykk i skrift og handling. Jeg har også kastet et blikk på hva deres motstandere i samtiden mente om dem.

Alfred Skar skriver i LO-organet Fri Fagbevegelse: «Også fra norsk arbeiderbevegelses historie kjenner vi både ungsosialister, syndikalister, anarko-syndikalister og anarkister. Men å framstille disse dagdrømmende og innbyrdes stridende sekteristene som *opposisjonen* i norsk arbeiderbevegelse, ville med rette bli betegnet som grov historieforfalskning.»³ Jeg overlater til leseren å vurdere om min bok fortjener en slik betegnelse, eller om disse «sekteristene» nettopp *var* opposisjonen. Det er uansett på tide at anarkistene og syndikalistene får den plass de tross alt fortjener i norsk historie.

For ordens skyld: Undertegnede har vært anarkist siden 1978.

Harald Fagerhus
Oslo, mai 2005

Kommentarer til boken kan sendes til haraldfa@powertech.no.

Manuskriptet er også lagt ut på <http://home.no.net/harfager> hvor det også vil bli oppdatert. Det vil derfor være avvik fra papirutgaven og nettutgaven.

EN SPESIELL TAKK TIL

Jorunn Pedersen og Kjersti Åberg ved Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek i Oslo som har stått til tjeneste hver gang jeg har mast på dem; Jorunn Bjørgum ved Historisk Institutt, Universitetet i Oslo, som kom med mange gode råd og tips i den tidlige fasen; Thor-Helge Langsholdt som har tipset meg om en rekke avisartikler og annen litteratur; Helge Kongshaug, Per-Arne Andersen, Jan Bojer Vindheim, Ingar Knudtsen jr., Rune Blix Hagen, Inger Knutsen, Peter Green og Rolf Petter Larsen som har bidratt med muntlig og/eller skriftlig materiale.

FORKORTELSER

Organisasjoner

AAB	Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek
AFL	Arbeidernes faglige Landsorganisasjon (LO)
AFIN	Anarkistføderasjonen i Norge
AKP (m-l)	Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)
AMF	Norsk Arbeidsmandsforbund
ANORG	Anarkistenes organisasjon
AP	Det norske Arbeiderparti
CNT	Confederación Nacional del Trabajo
DNA	Det norske Arbeiderparti
FAI	Federación Anarquista Ibérica
FAUD	Freie Arbeiter Union Deutschlands
FO	Den norske Fagopposisjon
JMF	Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund
LO	Landsorganisasjonen i Norge
N.A.F. (Enkelte sitater bruker NAF)	Norsk Arbeidsgiverforening
NAF (Enkelte sitater bruker N.A.F.)	Norsk Arbeidsmandsforbund
NFO	Den norske Fagopposisjon
NKP	Norges Kommunistiske Parti
NSA	Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti
NSAF	Norges Social-Anarkistiske Forbund
NSF / N.S.F.	Norsk syndikalistisk Føderasjon / Norsk syndikalistisk Forbund
NSU	Norges Sosialdemokratiske Ungdomsforbund
NUF	Norges Ungsocialistiske Forbund
SAC	Sveriges Arbetares Centralorganisation
SSF	Spitsbergen syndikalistiske Federation
SUF (m-l)	Sosialistisk Ungdomsforbund (marxist-leninistene)
VKU	Venstre kommunistisk Ungdomsfylking

Personer

A. H.—d.	Arve Haraldstad
C. O. T—n.	Carl Olsen Tangen
HZL.	Arnold Hazeland
Ottar	Elise Ottesen-Jensen

Sitater

[...] Tekst er utelatt.

[tekst] Mine kommentarer/forklaringer.

LITT OM BEGREPER

På 1800-tallet var ideologiene i stor grad uavklarte. Det var en «lapskaus» av liberalisme, anarkisme, sosialdemokrati og konservatisme. Man tok litt her og litt der. Dette innebar at ideologiene ikke var særlig «rene», og at man hos ulike grupper og partier fant mye rart som også kunne være selvmotsigende. Først utover på 1900-tallet ble ideologiene «rendyrket».

Anarkisme

Hva anarkisme <i>ikke</i> er:	Hva anarkisme <i>er</i> :
«Den är <i>inte</i> bomber, ordning, eller kaos. Den är <i>inte</i> stöld och mord. Den är <i>inte</i> ett allas krig mot alla. Den är <i>inte</i> att återvända till barbariet eller stenåldern. <i>Anarkismen är raka motsatsen till allt detta.»</i> ⁴	«Istedet for innbyrdes kamp setter vi gjensidig hjelp. Istedet for plyndring setter vi samvirke. Istedet for makt setter vi rett. Istedet for lovens tvang setter vi den frie overenskomst. ⁵ Istedet for herskere og beherskede setter vi det frie menneske. Istedet for kaos og uorden vil vi ha harmoni — — — — <i>Anarki!»</i> ⁶

Peter Kropotkin definerte anarkismen slik i Encyclopædia Britannica:

\«ANARCHISM (from the Greek ζ<- [an-] and ζκΠΙ0 [arche], contrary to authority), the name given to a principle or theory of life and conduct under which society is conceived without government — harmony in such a society being obtained, not by submission to law, or by obedience to any authority, but by free agreements concluded between the various groups, territorial and professional, freely constituted for the sake of production and consumption, as also for the satisfaction of the infinite variety of needs and aspirations of a civilised being. [...].»⁷

«[...] at det centrale i anarkismen er kampen for den fuldstændige eller den størst mulige frihed, og at anarkismen bygger på og appellerer til menneskers selvtænkning, selvbestemmelse, selvhandling og selvansvar [...].»⁸

«Av ordet anarki som paa norsk betyr: frihet fra herredømme, mot herredømme, fremgaar det tydelig at anarkismen er fiende av alt arki, alt herredømme over andre, baade monarki, oligarki, plutokrati og demokrati. Anarkismens idé vender sig mot staten, monopolet, kapitalismen og militarismen, kort sagt mot alt vold og mot magten som hersker over menneskene og som har til opgave til fordel for den enkelte, en gruppe, parti eller klasse at holde alle andre mennesker nede i ufrihet, tvang, utsugning og slaveri.»⁹

«Anarkisme» og «anarki» er utvilsomt den mest forvrengte idéen i politisk teori. Vanligvis blir ordene brukt i betydningen «kaos» eller «uten orden» — og underforstått foretrekker anarkister sosialt kaos, og en tilbakevending til «jungelens lov». Slik står det gjerne i leksika, men det er en feil fremstilling av anarkismen, Det er mange vrangforestillinger om anarkismen. En av de verste vrangforestillingene er myten om anarkister som farlige terrorister og samfunnsfiender. I virkeligheten er anarkismen verken terrorismens skrekkbilde eller en romantisert idyll, men en realistisk betraktning av det gode samfunn, styrt uten herskere, og hvordan dette kan oppnås. Anarki betyr kort definert et system og styring uten hersker(e), dvs. samvirke uten undertrykkelse, tyranni og slaveri.

Et problem med det autoritære vrengebildet som ofte presenteres i media av anarkismen lik kaos, lovløse tilstander og terrorisme, er at det trekker til seg asosiale «bordercases» som ønsker å leve ut dette vrengebildet og samtidig kaller seg anarkister. Disse personene er imidlertid autoritære, oklarkiske infiltratører i anarkistbevegelsen, og ikke anarkister, selv om de selv bruker denne betegnelsen. (Oklarki betyr pøbelvelde, at pøbler hersker.) Dermed oppstår det misforståelser.

Et samfunn kan være mer eller mindre anarkistisk. Graden av anarki kan variere. Man kan derfor snakke om anarki av høyere og lavere grad. Vi vil her innledningsvis se på definisjonen av fullstendig anarki (ideelt anarki = 100% anarki): Anarki er et sammensatt ord som stammer fra

gresk, «anarchos». Forstavelsen «an» betyr i denne sammenhengen «uten-» det etterfølgende. Ordet «arki» har sin opprinnelse i verbet «archein», «herske, komme først», og substantivet «archos», «hersker».¹⁰ Anarki betyr således «uten hersker», eller mer presist, alternativ til — og fravær av, — slike former for styring som er basert på over- og underordnede i rang og/eller lønn, m.a.o. fravær av hierarki og autoritet. Anarki betyr ikke uten styring, men er en tilstand hvor folk lever i samfunn og styrer seg selv, uten, eller med minimal, hierarkisk organisasjon, politisk (inklusive administrativt) og økonomisk. Med styring menes samordning av arbeidsoppgaver for å nå et mål. Følgelig er anarki slike former for styring som er basert på horisontal organisering — at folk er sideordnet rangs- og lønnsmessig. Økonomisk sideordning kalles gjerne likestilling, mens rangsmessig sideordning kalles sidestilling.

Man kan ikke *bare* se på rangs- og inntektsforskjellene når man skal avgjøre graden av anarki i et samfunn. Da risikerer man å idealisere et fattig ikke-hierarkisk samfunn, som ingen ønsker å leve i. Man må derfor i tillegg se på levestandard og levealder for underklassen. Levestandarden og levelengden for underklassen må økes på en økologisk forsvarlig måte, samtidig som rangs- og inntektsforskjellene i samfunnet generelt må minimaliseres.

Anarkismen er en sosialpolitisk teori som har som mål å skape et samfunn der det er mest mulig frihet og minst mulig tvang for individene. Alle herskere — enten det er politiske, økonomiske eller åndelige — er i grunnen umoralske. Ingen har moralsk rett til å herske over andre. Anarkiet er et fritt samfunn bygd på samvirke, arbeidernes kontroll over produksjonen, føderalisme og desentralisering som middel til å omforme samfunnet, med kommunen og arbeiderforeningen som sentrale sosiale enheter. Dette innebærer en styring «nedenfra og opp» i stedet for «ovenfra og ned». Delgater er direkte tilbakekalbare og møter ofte med «bundet mandat».

Det finnes en rekke retninger innen anarkismen: anarkofeminisme, anarkosyndikalisme, mutualisme, individualisme, kollektivism, kommunisme, for å nevne noen. Disse legger vekt på forskjellige sider ved samfunnet og måter å organisere det på, men felles for dem alle er at de er for frihet, og mot frihetens fiender — staten og kapitalismen —, og de fornekter alle autoriteten¹¹ og hyller individets autonomi, dets selvbestemmelse og selvrealisering.

«Vi er overbevist om at frihet uten sosialisme er privilegier og urett, og at sosialisme uten frihet er slaveri og brutalitet», sa Mikhail Bakunin.¹² Anarkisme kalles ofte for «anti-statlig sosialisme», «frihetlig sosialisme», «libertær sosialisme» eller «autonom sosialisme». Den såkalte «anarkokapitalismen», en moderne retning med ekstremt liberalistiske frikapitalistmetilhengere, har ingen ting med anarkisme å gjøre, men er en begrepsmessig selvmotsigelse i det kapitalisme er økonomisk pengevelde (plutarki).

De tidlige anarkistene hadde en overdreven tro på at bare vi blir kvitt autoritetene så vil menneskene frivillig samarbeide solidarisk med hverandre, og vi vil få nærmest «paradisiske tilstander» med «fred, frihet og alt gratis». De mente at menneskene innerst inne er gode av natur, men at de er blitt fordervet av autoritetene. Bare man blir kvitt autoritetene, dvs. herskerne, og lar folk leve sine liv i frihet, vil menneskene gjøre det gode og samarbeide på frivillig grunnlag. Denne forenklingen av anarkismen har på mange måter vært den historisk toneangivende holdningen i store deler av anarkistbevegelsen, også i Norge. Mange samfunnsproblemer skyldes derimot forhold som kan forklares ved spillteoretiske problemer som «fangens dilemma»¹³ og «allmennings tragedie»¹⁴, dysfunksjoner ved markedet og frivillige kooperative løsninger, som f.eks. kollektive goder og «gratispassasjerproblemet»¹⁵, samt befolkningsekspløsjonen og tidsbudsjettet. Man løser ikke disse problemene *bare* ved å fjerne herskerne. Å bli kvitt autoritetene er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse, for et anarkistisk samfunn. Vi har dårlige erfaringer med sentraladministrasjonens plutselige oppløsning; jamfør den USA-dominerte invasjonen i Irak, samt ulike borgerkriger. Dette har resultert i plyndring, drap og voldtekt — ikke frivillig, solidarisk, samarbeide på anarkistisk vis. Man trenger bl.a. en sterk anarkistisk bevissthet i befolkningen, men selv det er ikke alltid nok. På mange måter er anarkismen en sterkt moralsk ideo-

logi, som betinger selvdisiplin og solidaritet siden man forkaster ytre autoriteter. Mennesket er ikke av naturen «godt» eller «ondt», men oppfører seg på måter som har positive eller negative konsekvenser for seg selv og sine omgivelser. Mennesket har en iboende rettferdighetsans, men den har ofte i større eller mindre grad blitt ødelagt av autoriteter.

Generelt vil graden av anarkisme i et samfunn avhenge av graden av sosialisme og graden av autonomi. Peter Kropotkin lanserte anarkismen som en moderne sosiologisk vitenskap som bruker naturvitenskapelige metoder, altså en vitenskapelig forskningsfront.¹⁶ Denne forskningsfronten har senere blitt videreutviklet av ANORG/AFIN og IIFOR. Kropotkin skriver:

«Anarkismen representerer ett forsøk att anpassa generalisationer erhållna genom naturvetenskapernas induktiva-deduktiva metod, på omdömet om de mänskliga institutionerna. Den är också ett försök att, på grundvalen av detta omdöme, förutspå mänsklighetens marsch mot frihet, jämlikhet och broderskap, för att erhålla den största möjliga summa av lycka åt var och en. [...] Har anarkismen grund för sina slutsatser? — Detta skall vetenskaplig kritikk av dess grunder och det praktiska livet visa oss. Men på en punkt har anarkismen utan tvivel rätt. Det är att den betraktar studiet av samhällsinstitutionerna som ett kapitel av naturvetenskaperna; att den för alltid tagit farväl av metafysiken; att den tagit som omdömesmetod, den metod som tjänat till att konstituera hela den moderna vetenskapen och vår tids materialistiska filosofi. Detta gör att de misstag anarkisterna kunna göra i sina slutsatser, så lätt hittas. Men om man vill verifiera våra slutsatser är det ej möjligt annat än med den vetenskapliga induktiva-deduktiva metoden — en metod genom vilken varje vetenskap uppbyggs och genom vilken hela vår vetenskapliga uppfattning av universum utvecklats.»¹⁷

En anarkist nekter å anerkjenne nedarvede, overleverte og konvensjonelle «sannheter» før hun/han selv har selv har undersøkt deres «sannhetsgehalt». Viljen til egen, kritisk tenkning, og til empirisk undersøkelse, er viktig. Dette er også en nøyaktig definisjon av all moderne, kritisk og empirisk forskning — helt enkelt en beskrivelse av en vitenskapelig holdning. «En virkelig vitenskapelig holdning må virke skeptisk, vantro og bespottelig — men den er aldri frivol.»¹⁸ I følge Jens Bjørneboe kan et samfunn være mer eller mindre anarkistisk:

«Et samfunn er et *sundt samfunn bare i den grad det viser anarkistiske trekk*. [...] intet ser ut til å kunne bli fullkommen i denne vår beste av alle verdener. Det vil dreie seg om grader av ufullkommenhet, om grader av fullkommenhet. Og heller ikke når det gjelder anarkismen, tror jeg på det fullkomne. Det er helt sikkert at anarkismen idag bare kan eksistere som et innslag, så å si som adjektiv, — det vil dreie seg om mer eller mindre sterke innslag av anarkisme, om mer eller mindre grader av virkelig demokrati. Jeg tror altså ikke på det absolutte, på ingen måte på et 'enten-eller', men bare på et både-og, bare på *grader*. Jeg mener at all 'enten-eller'-innstilling i politikken er av det onde, fordi det er urealistisk. Det er like urealistisk som den urgamle, sinnsvake problemstilling i filosofien: om 'viljens frihet'. Det fins i virkeligheten ingen absolutt, ingen total frihet, — det finnes *bare grader av frihet*.»¹⁹

Syndikalisme

Det finnes forskjellige former for syndikalisme: revolusjonær syndikalisme, reformistisk syndikalisme, kommunistisk syndikalisme, ja sågar en kapitalistisk syndikalisme.²⁰ I denne boken vil vi legge hovedvekten på den revolusjonære syndikalismen/anarkosyndikalismen. Syndikalisme kalles også for industriell sosialisme.²¹

Likt og ulikt er av utenforstående blitt kalt for syndikalisme — Den norske Fagopposisjon ble karakterisert som syndikalistisk på lik linje med Norsk Syndikalistisk Føderasjon. Etter den russiske revolusjon i 1917 ble det ikke alltid skilt mellom syndikalister og bolsjeviker. Ofte ble «kommunisme» brukt synonymt med «syndikalisme». En slik forveksling kan ha vært bevisst, spesielt når det ble gjort i DNAs presseorganer som burde visst bedre. Det var viktig å tie syndikalismen ihjel.

I Norge kan man i hovedsak snakke om to typer syndikalisme: en antiparlamentarisk, «ren» syndikalisme (revolusjonær syndikalisme/anarkosyndikalisme) representert ved Norsk Syndi-

kalistisk Føderasjon/Norsk Syndikalistisk Forbund), og en mer parlamentarisk orientert syndikalisme (reformistisk syndikalisme, halv-syndikalisme, kvasi-syndikalisme) som man fant innen Den norske Fagopposisjon og i Arbeiderpartiet. Enkelte skiller også mellom «ren» syndikalisme og anarko-syndikalisme.

Syndikalistene mener at kampen må føres på det økonomiske området av arbeidernes økonomiske sammenslutninger, deres fagforeninger. Bare på det økonomiske feltet kan arbeiderne organiseres som klasse i sin egenskap av produsenter. Syndikalistene vil organisere arbeiderne på et økonomisk grunnlag, uten hensyn til filosofiske, politiske eller religiøse meninger, gjennom en felles interesse; sammenslutte dem med hverandre for å skape en organisasjon som bæres oppe av en allmenn interesse, og følger opp et mål som er felles for dem alle. Arbeiderne må organisere seg som *klasse*, og ikke etter *faglige* interesser. Dermed vil enhver som organiserer seg til stadighet være klar over at den ene arbeiders interesse alltid må være den andres. Det har ofte oppstått konflikter mellom fagforeninger når disse har prøvd å monopolisere arbeidet for sine medlemmer. Med en felles organisasjon vil arbeiderne komme vekk fra fag- og gruppeinteresser, og istedet forme kampen etter klasseinteressene. Syndikalistene er derfor tilhenger av «dobbel organisering». Arbeidere i samme by eller distrikt organiserer seg i lokale samorganisasjoner, LS. Alle arbeidere, uavhengig av fag, ved samme slags bedrifter, organiserer seg i samme industriforbund, istedenfor at de er medlem av hvert sitt fagforbund. Det føderative system, dvs. medlemmenes selvbestemmelsesrett, samt klassesolidariteten, er grunnleggende. Med en føderativ organisasjon menes sidestilte, samvirkende organisasjoner — ikke over- og underordnede hvor makten i siste instans er samlet i en spiss. Syndikalistene vil gjennom sin organisering i dag, bygge opp de organer som engang skal bli grunnlaget for fremtidens samfunn. Slik vil de bygge det nye samfunn innenfor rammene av det gamle.

Demokrati

I anarkistisk og syndikalistisk litteratur kan man av og til lese at man på den ene siden er motstander av demokrati, og på den annen side tilhenger av demokrati. Dette kan synes som en selvmotsigelse, men er det ikke. Demokrati betyr at flertallet bestemmer, i motsetning til at en liten herskende elite bestemmer gjennom «mindretallsdiktatur». Også demokrati er problematisk da det kan innebære «flertallsdiktatur», hvis ikke mindretallets interesser blir ivaretatt. «Demokrati» har tre hovedbetydninger:

- Direkte demokrati – hvor de som er vesentlig og konkret berørte selv fatter beslutningene og setter dem ut i livet. Flat struktur, sidestilte organer. Folkeavstemninger eller konsensus er mye brukt.
- Delegert demokrati – valg av umiddelbart tilbakekallbare delegater som møter med begrenset og/eller «bundet mandat». Organisert nedenfra og opp.
- Indirekte, representativt, demokrati – hvor folket velger representanter som så fatter beslutningene «på vegne av folket». Organisert ovenfra og ned.

Det finnes også ulike grader og blandingsformer, som utstrakt bruk av folkeavstemninger. Det finnes de som mener at indirekte, representativt, demokrati også er delegert demokrati. De hevder at folket har delegert noe av sin suverenitet/myndighet til folkets representanter, som så fatter beslutninger på vegne av folket; men dette har folket aldri gjort. Folket kan ikke ta tilbake sin suverenitet.²² Det er parlamentet som avgjør hvor stor del av *sin* suverenitet den vil avstå til folket. Det er Stortinget som vedtar regler for rådgivende folkeavstemninger (Norge har ikke bindende folkeavstemninger), regler for kommune-, fylkestings- og stortingsvalg, forholdet mellom den lovgivende, utøvende og dømmende myndighet, forholdet mellom offentlig og privat myndighet osv.

Syndikalistenes syn på det representative demokrati vises i følgende sitat:

Syndikalismen er som saadan antidemokratisk allerede av den grund, at den ikke beskæftiger sig med politik. [...] Syndikalismen er antidemokratisk ogsaa av den principielle grund, at den ikke anerkjender staten. Demokrati i vedtaks mening er statspolitik. [...] Demokratisme og syndikalisme staar som to motsatte poler til hinanden. Demokratismen aapenbarer sig i ikke-maalbeviste majoriteter, der ved hjælp av den almindelige stemmerets maskineri danner en blok for at undertrykke den viljesterke, maalbeviste minoritet i kraft av dogmen om folkesuveræniteten. Inden syndikalismen utgaar initiativet, vækkelsen fra de maalbeviste rebeller, les *révoltés*. Under den røde fane kaldes alle gode viljer for at arbeide og virke inden bevægelsen. Liksom i samfundet saa er det ogsaa i fagforeningen — kun de aktive kan man regne med; de som arbeider inden bevægelsen, de som driver propaganda, de som indskrænker sig til at betale sin kontingent efter paatryk av opkrævningsmanden, de kan ikke haabe at faa den indflydelse inden syndikatet, som de forsmaaer at benytte. I tilslutning til dette minoritetsprincip finder den revolutionære syndikalisme det heldigere, at syndikatene er smaa og mange end store og relativt faa, dog selvfølgelig øderativt samorganiserte sig imellem.»²³

Enkelte syndikalister aksepterer flertallsavgjørelser i klasseorganisasjoner, mens det stiller seg annerledes i et samfunn med flere klasser:

«Hvis man stiller sig på klassekampens grunn, så må man forkaste demokratiets. Stiller man sig igjen på demokratiets, så blir klassekampen endel ulogisk, noget som ikke kan utføres i sin ytterste konsekvens.

Tillegger man demokrati, d. v. s. folkemajoriteten den utslagsgivende stemme i samfundsinteressene, så underordner man klasseinteressene. Stiller man sig uten kompromis på klassekampens grunn, så blir det ikke nogen plass for en 'avgjørende folkemajoritet'. Og syndikalismen stiller sig uten kompromis på klassekampens grunn.

Det er absolutt umulig å tillempe samme prinsipper for avgjørelse i samfundsspørsmål, som dem arbeiderne benytter innen sine egne organisasjoner. Og hvorfor? Helt enkelt av den grunn at arbeiderne i sine egne organisasjoner avgjør alt, selv om de opdeles på mer eller mindre flytende og tilfeldige majoriteter. Arbeidernes organisasjoner er stort sett klasseorganisasjoner og består av medlemmer fra én klasse. Det kan naturligvis blandt disse herske forskjellige meninger om taktiske og andre forhold, så at de opdeles i en majoritet og en minoritet. Men også om det her er majoriteten som er den avgjørende, så er det arbeiderklassen som fatter beslutningen.

I *samfundet* er det anderledes. Det består ikke bare av en klasse, men av flere. Stort sett består den bare av to: den eiendomsbesittende og den eiendomsløse. Opdelingen er kanskje litt schabelonmessig, men stort sett er den riktig. Hvis nu arbeiderklassen, som arbeider for avskaffelse av det borgerlige samfund, overlater til majoriteten å beslutte, så overlater den til borgerklassen å beslutte over arbeiderklassen. Det er ikke absolutt sikkert at arbeiderklassen nogengang vil kunne opnå en stemmemajoritet i det kapitalistiske samfund. Overlater man avgjørelsen til samfundets majoritet så kan det lett inntreffe at man aldri får majoritet for kapitalismens avskaffelse, og socialismen vilde dermed ikke bli virkelighet. Tilhengerne av demokratiet fikk således nøie sig med å bli plyndret så lenge majoriteten hadde interesse av å opprettholde det kapitalistiske plyndringssystem.

Den bevegelse derimot, som står på klassekampens grunn, drømmer ikke et øieblikk om å la kapitalistene ha et ord med i laget angående kapitalismens eksistens. Den lar ikke samfundets majoritet være bestemmende for sine handlinger, den lar i hvert øieblikk mulighetene til å virkeliggjøre sine ønsker være det avgjørende. Har den makt til å styrte kapitalismen og virkeliggjøre socialismen, så gjør den det uten hensyn til om det virkelig skulde finnes en kapitalistisk majoritet i samfunnet. [...]

For det sociale esel som stiller sig på demokratiets standpunkt må det bli en samfundsplikt å la sig slakte for de eiendomsbesittende, så lenge det finnes en eiendomsbesittende samfundsmajoritet som anser at arbeiderne bør slaktes. For den som har stillet sig på klassekampens standpunkt er klasseinteressene og ikke samfundsmajoriteten det avgjørende.»²⁴

Anarkistene og syndikalistene er, hva idealet angår, motstandere av «indirekte demokrati» og «flertallsdiktatur». Man støtter «direkte demokrati» og er opptatt av at mindretallets interesser blir tilstrekkelig ivaretatt. I valget mellom diktatur og indirekte demokrati vil man derimot tross alt foretrekke indirekte demokrati. I det anarkistiske idealsamfunn, med direkte demokrati, *kan*

de i gitte situasjoner godta representanter, spesielt der hvor det er uhensiktsmessig å bruke folkemøter, folkeavstemninger o.l., men disse må kunne møte med begrenset og/eller bundet mandat, og kunne trekkes tilbake og skiftes ut umiddelbart.

Nasjonalisme

«Nasjonalisme» har tre ulike betydninger:

- Retten til kulturell, sosial, økonomisk og politisk selvbestemmelse. Dette innebærer ikke nødvendigvis at man mener at man er bedre enn andre nasjoner/stater eller at man skal undertrykke og utbytte andre. Den er ikke isolasjonistisk, men er ofte åpen for impulser utenfra og er internasjonalt orientert. Det var denne type «nasjonalisme» vi fant blant norske anarkister på 1800-tallet. Kalles ofte «sjølråderett» eller selvstyre.
- Isolasjonistisk politikk, ofte med en negativ holdning til andre kulturer.
- Aggressiv, militaristisk og ofte ekspansiv politikk med en negativ holdning til andre kulturer. Ofte knyttet til ulike fascistiske og fascistlignende bevegelser.

Populisme

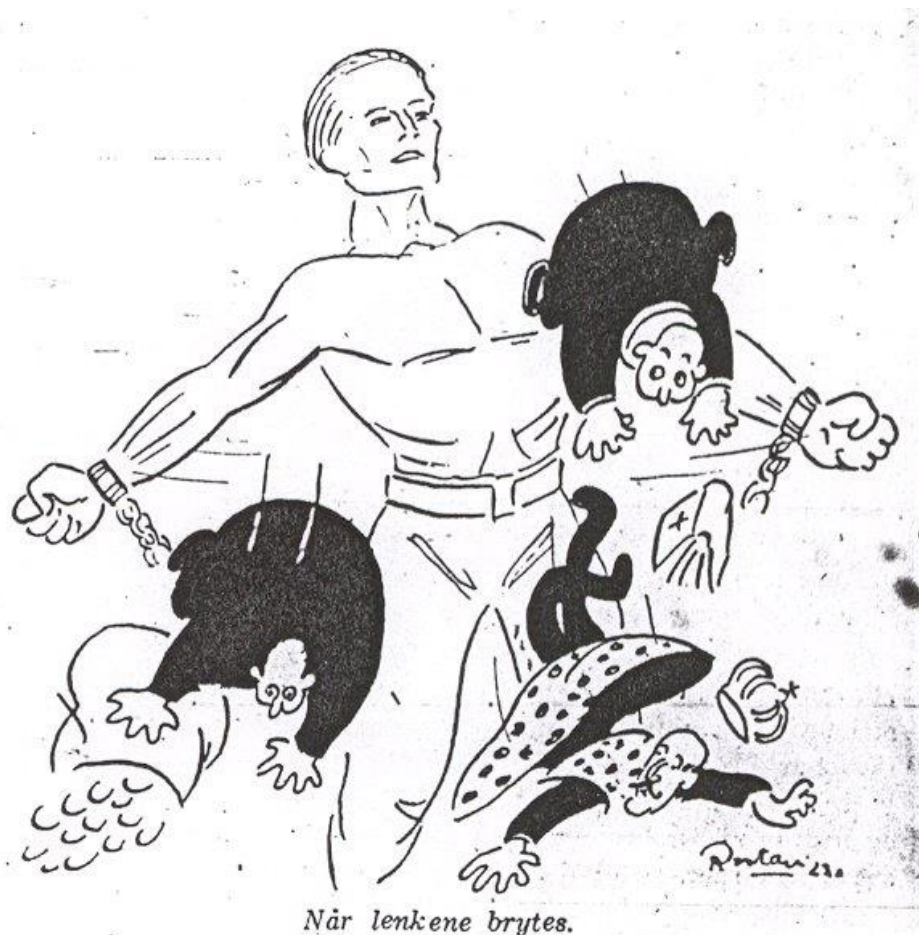
Populismebegrepet er blitt brukt om grupper både på venstre- og høyresiden. På høyresiden kan vi nevne peronismen i Argentina, Jörg Haiders Freiheitliches Partei i Østerrike, Pim Fortuyns populistiske parti i Nederland, samt Fremskrittspartiet i Norge. Populismebetegnelsen har også blitt brukt av ulike venstregrupperinger i Norge på 1970-tallet, slik som Populistiske Arbeidsgrupper (PAG), Unge Venstre og Grønt Gras; da med et annet begrepsinnhold. Felles for disse venstrepopulistene var erkjennelsen av den økologiske krisen, med ressursutarming, matmangel og befolkningskatastrofe, samt en reaksjon mot samfunnets sentralisering og teknokratisering. Det var en slags «grønn sosialisme» som la større vekt på sentrum-periferiproblematikken nasjonalt og internasjonalt enn på en snever klassekamp. Det var viktig å utvikle motekspertise med sikte på å representere vanlige folk mot teknokratenes ekspertise. Større grad av lokalt selvstyre og direkte demokrati mot stortings- og regjeringsstyring var også viktig.

I dag brukes populismebegrepet også om «uansvarlige» partier til høyre og venstre som med «overbudspolitik» «frir til folket» uten å behøve å stå til ansvar.

Sosialdemokrati

Begrepet «sosialdemokrati» har hatt ulike betydninger. Opprinnelig betegnet det den type før-marxistisk sosialisme som bl.a. spilte en vesentlig rolle i 1848-revolusjonene. I 1. Internasjonale brukte både Karl Marx og Mikhail Bakunin betegnelsen «sosialdemokrat». Bakunin hadde sin «International Social-Democratic Alliance». Vladimir Lenin kalte seg sosialdemokrat frem til 1914. I Norge var sosialdemokrati fellesbetegnelsen på alle marxistinspirerte partier og fløyer innenfor den sosialistiske bevegelsen som fra 1885 og frem til første verdenskrig kjempet for en politisk omdanning av samfunnet. Med den åpne splittelsen i den internasjonale arbeiderbevegelsen under og etter 1. verdenskrig, ble sosialdemokrater navnet på de reformistiske marxistene, mens de bolsjevikisk orienterte kalte seg kommunister. (Når ikke annet er nevnt menes «sosialdemokrati» i denne boken en marxistisk form for reformistisk sosialisme.) Enkelte mener at dagens sosialdemokrater i DNA går i retning av en sosialliberal reformpolitikk. Målet er å bedre det bestående samfunnet – ikke å skape et nytt.

HVA ER ANARKISME OG SYNDIKALISME?

Innledning

«Den moderne anarkisme er, når alt kommer til alt, en hjernesykdom som er farligere enn både meningitis og poliomyelitt.²⁵ Den er stormannsgalskapens siste idé. Og det verste er at den er smittsom. Den brer seg helst i unge hjerner som er disponert ved misunnelse, hat og slett kultur. Tro meg: En dag finner man sabotasjens og anarkismens basiller som obligate²⁶ parasitter i hjernens kontrollerende centra. Det er vanvittige mennesker vi får med å gjøre. Det er ikke småforbrytere som pusler med alskens lumpne lovovertrædelser, men monomaner som med syke celler og oppspilte, forgiftede fanatiker-hjerner forbrenner av hat til det normale. Der er stor stil i disse folks patologiske samfunnsraseri, de er kriminalismens Cæsarer, forferdelige i sin impulsive uberegnelighet og sin grenseløse egenrettferdighet. De vil slå ned for fote: de vil føre sin smitte ut over hele verden hvis de ikke i tide selv slås ned eller stenges inne.»²⁷

Det er mange vrangforestillinger om anarkismen. En av de verste vrangforestillingene er myten om anarkister som farlige terrorister og samfunnsfiender, jevnfør ovenstående sitat. I virkeligheten er anarkismen verken terrorismens skrekkbilde eller en romantisert idyll, men en realistisk betraktning av det gode samfunn, styrt uten herskere, og hvordan dette kan oppnås. Anarki betyr kort definert et system og styring uten hersker(e), dvs. samvirke uten undertrykkelse, tyranni og slaveri.

Et problem med det autoritære vrengebildet som ofte presenteres i media av anarkismen lik kaos, lovløse tilstander og terrorisme, er at det trekker til seg asosiale «bordercases» som ønsker å leve ut dette vrengebildet og samtidig kaller seg anarkister. Disse personene er imidlertid autoritære, oklarkiske²⁸ infiltratører i anarkistbevegelsen, og ikke anarkister, selv om de selv bruker denne betegnelsen. Dermed oppstår det misforståelser. Anarkismens historie kan bare forstås korrekt om man har dette problemet klart for øyet.

Etter Peter Kropotkin har anarkismen blitt betraktet som en samfunnsvitenskapelig forskningsfront, basert på den naturvitenskapelige metode. Dette innebærer at man har en utvikling i anarkismen, hvor man forkaster hypoteser som man finner ut at ikke er holdbare, og søker nye løsninger på hva et realistisk frihetlig samfunn vil være – av ulike grader. Vi skal nedenfor belyse hva anarkisme og syndikalisme er noe nærmere, og skal da begynne med litt om hva de *ikke* er.

Hva anarkisme og syndikalisme *ikke* er

Det er mange myter om anarkismen og syndikalismen. Noen av dem er anarkistene og syndikalistene delvis skyld i selv. Vi skal i dette kapitlet prøve å «avlive» noen av disse mytene.

Hva anarkisme *ikke* er:

- «Det er ikke bomber, uorden, eller kaos.
- Det er ikke tyveri og mord.
- Det er ikke alles krig mot alle.
- Det er ikke å vende tilbake til barbariet eller steinalderen.
- Anarkismen er det stikk motsatte av alt dette.»²⁹

Vold og terror

Du har sikkert hørt at anarkister kaster bomber, at de tror på vold, og at anarki betyr uorden og kaos. Det er ikke å forundres over om du tenker slik. Media, kapitalister, politikere og makthavere hevder dette til stadighet. Det samme gjør alminnelige ordbøker. Men det er ikke anarkistene som står for kaos og vold. Det er det kapitalister, regjeringer og kriminelle som står for. Anarkisme står for orden uten regjering, og fred uten vold. Det er riktig at enkelte som har kalt seg anarkister har kastet bomber, av og til brukt vold, eller utøvd attentater mot statsoverhoder, men det innebærer ikke at anarkismen som sådan er det samme som vold og terror. Vold er det tydeligste eksempel på en persons bruk

av makt og autoritet over en annen, og står følgelig i strid med anarkistenes ikkeautoritære grunnholdning. Vold er et autoritært onde som det skal brukes minst mulig av. Hva da med å kunne forsvare seg mot vold? Det er nødvendig å kunne bruke styrke, dvs. at man kan fravriste en knivstikker kniven, men man dreper ham ikke (hvis ikke det er den eneste muligheten for ikke selv å bli drept). Bare i nødverge kan vold legitimeres i henhold til anarkismen.

Gjennom alle tider har det forekommet at individer har brukt vold: religiøse fundamentalister, demokrater, konservative, reaksjonære, republikanere, monarkister, nasjonalister, fascistiske, sosialister, kommunister og anarkister; for ikke å snakke om banditter, mafiaen og annen organisert kriminalitet. Det eiendommelige er at det er noen få anarkisters voldsbruk man husker, selv lenge etter at anarkistene selv har tatt avstand fra den, og ikke alle de andres! De verste voldshandlinger er det uansett herskerne (politisk undertrykking og økonomisk utbytting) som er ansvarlige for. Stater går til krig mot hverandre, regjeringer bruker soldater mot sin egen befolkning, og torturerer og dreper opposisjonelle. Radikale fagforeningsfolk blir trakassert eller myrdet av arbeidsskjøperne. Folk er underernærte eller sulter i hjel, samtidig som mat har blitt ødelagt eller lagret for å holde prisene høye for at eierne skulle kunne høste mest mulig profitt. Anarkistenes bruk av vold er fullstendig bagatelmessig i sammenligning med hva den liberal-kapitalistiske, fascistiske og statssosialistiske verden har fått i stand av massakrer, blodbad og systematiserte folkemord. Ingen anarkist kan måle seg med krigens bombardementer.

Det har, spesielt i en kort periode på slutten av attenhundretallet og begynnelsen av nittenhundretallet, vært noen få anarkister som brukte individuell terror, spesielt mot myndighetspersoner. Det har blant annet sammenheng med at de holdt fast på tradisjoner fra de franske, de amerikanske og de engelske revolusjonene – tradisjoner med folkelige voldsaksjoner i frihetens navn, noe de delte med sin tids andre bevegelser, slik som jakobinerne, marxistene, blanquistene, samt Mazzinis og Garibaldi's tilhengere. Med tiden fikk tradisjonen en romantisk aura, ble en del av en revolusjonær myte, og hadde i mange land liten forbindelse med virkelig praksis. Det fore-

kom riktignok spesielle situasjoner, spesielt i Spania, Italia og Russland, hvor vold var vanlig innen det politiske liv, og der godtok anarkistene i likhet med andre grupper nesten rutinemessig opprørsbevegelser, men blant «celebritetene» i anarkismens historie har voldshandlingenes «helter» blitt overtruffet i antall av ordets «riddere».³⁰

Enkelte anarkister hadde en spesiell oppfatning av «handlingens propaganda». De trodde at det slumrende proletariats krefter skulle vekkes, at sinnene skulle revolusjoneres og gjøres modne for omveltningen. 25/12 1880 forkynte Peter Kropotkin hølydt i sin avis *Revolté*: «Det permanente opprør gjennom ord, skrift, dolk, gevær, dynamitt (...), alt det som ikke er legalt er tjenelig for oss.»³¹ Etter hvert innså han at disse blodige voldsådene, som av og til også gikk ut over fredlige og anonyme personer, isteden for å vekke massene, kun ga massene avsky for anarkismen, og samtidig ga myndighetene unnskyldning for å innføre unntakslover og tvangsforanstaltninger for å hemme arbeidernes frigjøringskamp. (Jamfør f.eks. «Anarkistprotokollen» som Norge og Sverige undertegnet i 1904 sammen med flere andre land.) I en serie artikler slo Peter Kropotkin fast «at man må gå sammen med folket, som ikke lenger ønsker den isolerte handling, men handlingsmennesker i sine rekker».³² Han advarte mot «den illusjon at man kan beseire utbytternes sammenslutninger med noen pund sprengstoff».³³

Flertallet av terroristene var «ensomme ulver», av enkelte regnet som anarkoindividualister. Spesielt i Frankrike ble terrorhandlinger begått av enkeltpersoner eller av små grupper på tre eller fire personer, i motsetning til i Russland hvor nesten alle politiske mord ble foretatt av grupper som var organiserte av det sosialrevolusjonære partiet.³⁴ De russiske sosialrevolusjonære var *ikke* anarkister. Kjente «bombeanarkister» var bl.a. polakken Leon Czolgosz (som ikke tilhørte noen anarkistgruppe, og som var brennemerket som spion av det frihetlige bladet «Det nye samfunnet» i Chicago³⁵) og franskmennene Émile Henry, Ravachol (henrettet 1892) og Jules Bonnot (1876-1912). «Bonnotbanden» brukte biler i sine attentater i 1911–12. Banden ble knust, og dømt i 1913. Selv om ledende personer innen anarkistorganisasjonene tok avstand fra «Bonnotbanden», ble hele anarkistbevegelsen angrepet for «Bonnotbandens» aktiviteter. Under flere anarkistkongresser ble anarkoindividualister nektet adgang.³⁶ «[...] selv anarkistene, — det vil si de som fører klassekamp — har tatt avstand fra foreteelser som de berygtede franske automobilmordere, som dog til en viss grad hadde sociale motiver.»³⁷

«Bombeanarkistene» har nørt opp under autoritetenes vrengebilde av anarkismen, om at anarki og anarkisme er kaos, den sterkeste rett, lovløse tilstander, jungelens lov, terrorisme osv. Terrorismen var et autoritært, ufruktbart, avvik fra anarkismen, ikke en ekte del av den. Mye av terrorismen skyldtes oklarkisk infiltrasjon. Dette bruddet med anarkist-prinsippene hadde også sin årsak i stor fattigdom og nød, at bevegelsen på denne tiden ble sterkt forfulgt, og at den var sterkt infiltrert av politiprovokatører som gjorde alt for å diskreditere den. Arne Dybfest opplevde en politispion i Paris.³⁸ I følge Knut Hamsun var det en politispion som kastet en bombe inn i folkemassen under en demonstrasjon på Haymarket i Chicago 4. mai 1886.³⁹ Politispioner fantes det også i Thranitterbevegelsen. En av dem fór sammen med Thrane på en agitasjonsreise til Lillehammer. Spionen finansierte i stor grad turen for Thrane med penger han hadde fått av politiet.⁴⁰

Den vest-tyske Baader-Meinhof-gruppen/Rote Arme Fraktion (RAF), som drev med terror og kidnapping rundt 1970, har blitt beskyldt for å være anarkister, men de har selv sagt i «Programerklæring for by-guerillaen»:

«Den anarkistiske parole 'knus det, som knuses skal' er proletarisk, klassebevidst og riktig. Den er imidlertid forkert, for så vidt som den formidler den feilagtige oppfattelse, at man blot behøver at knuse udsugerne, mens organisation er et andethåndsspørsmål, disiplin borgerlig samt klasseanalysen overflødig. Vi hævder, at det er riktig og retfærdigt, at der her og nu opbygges by-guerillaer, og at den væbnede kamp i marxismen-leninismens højeste form (Mao) nu kan og må indledes. Vi er ikke anarkister.»⁴¹

Ovenstående sitat viser også at RAF ikke forsto hva anarkisme er, og at de angrep et vrengebilde av anarkismen.

Selv om det har vært få anarkistiske utøvere av terror, har disse dessverre i høy grad medvirket til å skape det alminnelige inntrykk av anarkister. Anarkisters mer eller mindre ironiske bruk av «bombeanarkisttegninger» har også bidratt til dette. Norske anarkister og syndikalister har aldri benyttet seg av vold og terror.

«Me er imot dei Anarkistar, som ikkje veit av andre Arbeidsmidlar enn Dynamit, og som ikkje trur det er Framgang i nokon Verdens Ting, uta det som kjem fraa dei.»⁴²

«Volden har sitt føde- og tilholdssted i det herskende sjikts institusjoner, og er grunnvollen i enhver autoritær, politisk ordning (enten opphavet 'er av Gud eller kong Mammon'). Man vil da også fort oppdage at i alle historiens begivenheter hvor massene blinde og gale av raseri har ødslet kreftene sine på gjensidig ødeleggelse, har det vært provokatører og ledere fra den besittende klasse.»⁴³

Anarkismen er *ikke* vold eller terrorisme, men anarkistbevegelsen er en av de mest fredelige politiske bevegelser overhodet.

Lovløshet

«Anarkisme vil si det samme som *herreløshet*, men ikke *lovløshet*. De lover som bygger på sann etikk, og fremmer frihet og *solidaritet*, vil bestå. Men *klasselovene* vil falle.»⁴⁴

Anarkister har alltid blitt beskyldt for å være motstandere av lov og orden. Man kan da også lese uttalelser fra anarkister, spesielt på 1800-tallet, om at de var i mot lover og rettsvesen. Det har vært diskutert hvorvidt dette gjelder lover og rettsvesen generelt, eller om det først og fremst gjelder klassesamfunnets lov og rett. Enkelte anarkister har vært uklare på dette punkt. I dag velger noen anarkister å tolke uttalelsene som motstand mot (datidens) klasselover og -justis, mens man er tilhenger av anarkistisk lov og rettsvesen.

Autoriteter har alltid brukt kriminalisering som kontrollmiddel. Dette har spesielt rettet seg mot de svake, mot underklassene. Det har altså ikke bare rettet seg mot uønsket atferd, men også mot de lavere klassene som sådan. Staten har styrt underklassene ved strafferettslige midler. Dette var fremdeles meget fremtredende på 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet, under industrialiseringens fremvekst.

Industrialiseringen gjorde at folk jobbet sammen i store industribedrifter, på bygg og anlegg. Dermed fikk de i en slags «klassebevissthet», organiserte seg, og begynte å opptre gjennom kollektiv handling. Dermed kunne de presse lovgiverne, og etterhvert bedret lovverket seg noe til fordel for arbeiderklassen. I det «postindustrielle samfunnet» er arbeidernes rettigheter under press. Det finnes stater hvor underklassene knapt har rettigheter i det hele tatt.

På 1890-tallet ble retten til å stjele inngående diskutert innen de franske anarkistkretsene.⁴⁵ I Frankrike var det anarkistgrupperinger som anså det som deres rett til å stjele fra de rike, når de selv sultet. Det de rike utplyndret arbeiderne for skulle man ta tilbake. Foruten å begå innbrudd for å fremskaffe penger til mat til seg og sin familie, donerte de også hele tiden større og mindre pengesummer til anarkistbevegelsens organisasjoner, aviser og fengslede aktivister. Ved hjelp av ran finansierte både Ravachol og Bonnot-banden deler av bevegelsen.⁴⁶

Enkelte lovbrytere har forsøkt å rettferdiggjøre sine handlinger i en «ideell» bevegelses navn. Anarkist- og syndikalistbevegelsen har da heller ikke sluppet unna lovbrytere blant sine medlemmer. Dette har selvfølgelig blitt benyttet av motstanderne til å sverte selve bevegelsen som en forbryterbande, selv i de tilfeller der det er *tidligere* medlemmer som har forbrutt seg.

«[...] Det er ikke min hensigt med denne artikel at forsvare disse forhenværende ungsocialister, der nu er arresteret for tyveri. Jeg forsvare ekspropriation med et ideelt formaal. Men naar en del personer gaar hen og stjæler, for at slippe at arbeide, saa betragter jeg dem som parasiter, der — likesaa vel som kapitalisterne — lever paa arbeidernes bekostning.

Jeg bekjæmper det nuværende samfund derfor, at det tillater et faatal at leve i overflod uten at producere, mens producenterne lever i den yderste fattigdom. Jeg betragter som mine motstandere alle, der ikke selv vil arbeide, men i stedet tilegner sig udbyttet av andres arbeide. Det er likegyldig for mig om de tilhører over- eller underklassen, om det foregaar paa 'lovlig' eller 'ulovlig' maate.»⁴⁷

«En der sier sig at være ungsocialist og syndikalist har fundet det i overensstemmelse med sine revolutionære prinsipper at snyte en fagforening ute paa Askim for ca. 100 kroner. Han har i et brev til vedkommende fagforening uttalt at det var tilpas for disse reformistiske fagforeninger; de fortjente ikke andet end at bli snyt (!). Denslags radikalisme betakker vi os for. Og denslags individer bør helst holde sig borte fra en revolutionær bevægelse. Man radikaliserer ikke en reformistisk fagforening ved at stikke avgaarde med kassebeholdningen. — Da vedkommende person har erklært at han vil tilbakebetale pengene skal vi dennegang undlate at offentliggjøre ham.»⁴⁸

Diskusjonen om tyveri har dukket opp med ujevne mellomrom innen anarkist- og syndikalist-bevegelsen. Det ble til og med en «motesak» for vanlige kriminelle å hevde at det var en forbindelse mellom deres handlinger og anarkismen etter at de ble tatt for en oppsiktsvekkende forbrytelse.⁴⁹ Vold og tyveri har gjort enorm skade på anarkistbevegelsen, og kan kun aksepteres i ren nødverge.

Den type lover og rettsvesen som anarkistene har vært i mot har vært klasselover og -justis. Jo mer anarkistisk et samfunn er, dess færre, enklere, mer fleksible og mer frihetlige vil lovene sannsynligvis være. Ros er viktigere enn ris. Når klasselovene er fjernet mener anarkistene at solidaritet, god oppdragelse, utdanning og en frihetlig moral vil gjøre de fleste andre lovene overflødige. I et idealanarkistisk system vil mellommenneskelige forhold i hovedsak være basert på frie kontrakter, og konflikter vil bli avgjort med voldgift. Under idealanarkismen legges det stor vekt på fleksibilitet i lov- og rettsystemet, jevnfør følgende sitat:

«Under Anarchism all rules and laws will be little more than suggestions for the guidance of juries, and that all disputes, whether about land or anything else, will be submitted to juries which will judge not only the facts, but the law, the justice of the law, its applicability to the given circumstances, and the penalty or damage to be inflicted because of its infraction. What better safeguard against rigidity could there be than this? «Machinery for altering» the law, indeed! Under Anarchism the law will be so flexible that it will shape itself to every emergency and need no alteration. And it will then be regarded as *just* in proportion to its flexibility, instead of as now in proportion to its rigidity.»⁵⁰

Anarkister mener at det kapitalistiske samfunnet innebærer lovløshet for arbeiderklassen.

«Statens oppførsel er voldelig, og den kaller sin vold lov; den til individet kriminalitet.»⁵¹

«En af de almindeligste Indvendinger, jeg har hørt mod anarkismen, er at i et Samfund hvor ingen Styrer er, og ingen Love er, som binder os, der vil Mord og Brand og Tyveri herje som en Pest, d.v.s. at andethvert Menneske vil bli en Kjæltring. Det vidner jo ikke meget fordelagtig om ens Karakter, naar man kan si slig.

Men man mener jo ikke saa meget med det. Naar man spør Vedkommende selv, om *han* vilde myrde og stjæle, fordi om Autoriteten dødedes i morgen, saa svarer han altid nei — 'men alle de andre'. Det er altsaa Omsorgen for 'alle de andre' som gjør, at han ikke er Anarkist. Selv tror enhver nok at kunne klare sig med eget Ansvar — men 'alle andre'.

— Og som om der *nu* skulde være Sikkerhed for Liv og Eiendom, som om det var *nu* vi levede i Fred og god Forstaaelse! Røves og myrdes det ikke Dag for Dag, hører ikke Slagsmaal og Overfald til

Dagens Orden? Og det til Trods for alle vore Love, alt vort Politi og alle vore Soldater. Beviser ikke dette maaske, at det er netop under Lovens Beskyttelse, at Forbrydelserne trives? Lovene er ikke til for noget andet end at beskytte de Rige mod de fattige, beskytte det som Kapitalisten har stjaalet fra den retsløse Arbeider. En Fattigmand kan aldrig faa Ret overfor en Rigmand. Med Enkelte tyver rettfærdiggjør sine handlinger i en «ideell» bevægelses navn. Oven i Haand kan Autoriteten begaa de rædsomste Forbrydelser, de værste Overgreb, og den kan gjøre det med frelst Samvittighed. Og det er ved Loven allene, at Autoriteten er Autoritet.

— Naar Mennesket selv overtar Ansvar for sine Handlinger, naar det selv er ansvarlig for sine Gjæringer, da vil det være i dets egen Interesse at lade Fred og Forsoning herske paa Jorden. Hva det ikke vil andre skal gjøre mod sig, det skal det heller ikke gjøre mod andre.

Man tror, at lange Tider vil gaa, før Mennesket blir saa intelligent, at det kan træde ind i den nye Tid.

Men Mennesket *er* allerede saa intelligent, naar det bare tror paa sin Intelligens.»⁵²

«Den almindelige gjengse definisjon av ordet anarki er lovløshet, hvilket i godtfolks øine er det samme som uorden, forvirring, kaos. [...], det kan derfor være av interesse å se på den uorden, det kaos som finnes i det lov-’ordnede’ samfund og spørre sig selv om uorden og kaos kan bli større enn nu.

I det lovordnede samfund kan det ene menneske i ly av loven plyndre sine medmennesker og leve et liv i overdåd og luksus, mens hans ofre går til grunne. I det lovordnede samfund kan en mann kastes i fengsel i måneder for å tilvende sig et brød, mens en som stjeler brødet ut av millioner menneskers munn dekorerer og tildeles ærestitler og ærespøster. Lovens og rettens høieste representant kan uantastet stjele millioner fra folket og gi det til svindlere og stortyver. [...] I det lovordnede samfund blir en mann som slår sin neste i hjel for å røve ham, straffet med fengsel på livstid, mens en masse-morder som ved utplyndring langsomt myrder hundreder og tusener æres og aktes, og statens betalte banditter militæret, dekorerer med hederstegn efter antall myrdede medmennesker og overslakteren blir lovens og rettens høieste uttrykk. [...]

I det lovordnede samfund kan tusener og millioner dø sultedøden grunnet mangel på arbeide påtross av at det findes jord i overflod til ved arbeide å ernære alle. I det lovordnede samfund lønner man prester og andre prælater til å preke tålmodighet, saktmodighet og resignasjon for de plyndrede og forherlige og velsigne røverne. I det lovordnede samfund er den kjøpte kjærlighet forbudt når den kun gjelder for en natt, morald, lovlig og ’ret’ når handelen rekker for et helt liv.

I det lovordnede samfund er plyndring og rov, alles kamp mot alle ophøiet til et moralsk prinsipp. til den høieste dyd. Det lovordnede samfunds fundament er: *Den enes død den annens brød.*»⁵³

Revolusjon, krig og pasifisme

Anarkismen og syndikalismen er prinsipielt internasjonalistisk og antimilitaristisk. Det betyr ikke at anarkismen er pasifistisk, men det har alltid vært pasifister i bevegelsen. Det har også vært en debatt om pasifismen er en del av den anarkistiske ideologien. Alle anarkister er likevel enige om at krig er et onde, men forsvarskrig har, av i alle fall ikke-pasifister, blitt sett på som et *nødvendig* onde. Peter Kropotkin og 16 toneangivende anarkisters støtte til de allierte i kampen mot Tyskland under 1. verdenskrig er velkjent. De mente at en seier for tysk imperialisme ville være verre enn å angripe Tyskland. Medlemmer av CNT var også med å kjempet på de alliertes side i kampene om Narvik i 1940.

I forbindelse med de store revolusjonene har anarkistene og syndikalistene forsvart væpnet kamp mot de reaksjonære kreftene, som f.eks. Machno-geriljaen i Ukraina under den russiske revolusjon og borgerkrig 1917–21, og CNT/FAI under den spanske borgerkrigen 1936–39. Syndikalistene i Norge var mot «nonintervensjonspakten» som gikk ut på at man ikke skulle støt-te noen av partene i den spanske borgerkrigen med våpen.

«Væpna revv’lusjon» har aldri stått høyt i kurs blant anarkistene og syndikalistene i Norge: «Vort alfa og omega idag maa derfor være: Agitation! Organisation! Oplysning!»⁵⁴. Anarkisten

Rasmus Steinsvik skriver: «Det er ikkje mennene me vil til livs, ikkje kapitalistene ein gong. Det er stelle me vil til livs.»⁵⁵

«Og hvorledes skal vi kjæmpe? Med kuler og krutt? Nei, aldrig skal vi benytte skytevaaben for at komme tilbake til naturen og livet. [...] Det vaaben vi skal bruke i vor kamp er oplysningen. Vi maa lære hva livet er og om naturen er slik beskaffen, at den kan tilfredsstille os alle sammen. [...] vi maa, hver og en, undergaa en aandsrevolution, hvorved vi kommer til det standpunkt at 'min næstes vel blir til glæde for mig selv'. Og naar vi er kommet saa langt, saa behøver vi ikke skytevaaben til vor revolution av samfundet, men paa en anden side, før vi har undergaaet denne aandsrevolution, kan vi heller ikke hjælpe os med kuler og krutt.»⁵⁶

Syndikalistenes (og anarkistenes) svar på krigstrusselen i mellomkrigstiden var: «Ikke en mann, ikke en øre til militarismen! Nekt å produsere våpen og ammunisjon! Nekt å transportere krigsfornødenheter av noen art! Nekt militærtjenesten! Generalstreik mot krigen!»⁵⁷ «Vi har intet fedreland å forsvare, ingen nasjon å krige om, følgelig har vi derfor heller ikke behov for noe militærvesen.»⁵⁸ Dette forutsatte en global avrustning. Hvis dette ikke lykkedes, hvordan skulle man så forsvare seg i en krigssituasjon? Herom tiet norske syndikalister. ANORG/AFIN, derimot, har gått inn for gjensidig, og ikke ensidig, nedrustning og styrkebalanse som basis for antimilitaristisk politikk – noe som innebærer et tilstrekkelig sterkt væpnet forsvar til å virke avskrekkende. Denne teorien ble utviklet på 1980-tallet. Man mente at det var bedre å forsvare et relativt fritt Norge, enn å risikere å bli okkupert av et mye mer autoritært og totalitært Sovjetunionen. ANORG/AFINs synspunkt kan sammenfattes i følgende uttalelse: «Anarkisme er prinsipielt heller ikke pasifisme eller terrorisme. Det første betyr å underkaste seg militaristiske overgrep, det andre er et slikt overgrep. Terrorisme, 'herske ved terror', skrekkvelde, har ingenting med anarki å gjøre.»⁵⁹ Vi skal senere se at ANORG/AFINs synspunkter ikke er ukontroversielle.

Rusgifter

Mange forbinder anarkisme med fyll og fri hasj. Dessverre har en del anarkister selv bidratt til å befeste et slikt inntrykk.

Overklassene har til alle tider brukt rusmidler for å holde underklassene nede. I gamle dager kunne lønnen bli utbetalt på nærmeste ølkneipe, kanskje til og med drevet av arbeidskjøperen selv. Få herskere er hardere mot sine undersåtter enn rusgiftene. Rusbruken har passivisert og drept folk, ødelagt familier og aksjoner. I forbindelse med de store antikrigsdemonstrasjonene i USA rundt 1970 ble det brukt mye dop. Resultatet var at når demonstrasjonen skulle begynne lå mange av de som skulle demonstrert igjen, passive i rus, noe som var helt i myndighetenes interesse. Rusbruk passiviserer, hemmer selvkontrollen, og bidrar til å øke undertrykkningen av underklassene.

Noen hevder at rusmidler er kultur, og at de som er i mot den typer stoffer nærmest er «kultur-imperialister». La det være sagt med en gang: Ikke all kultur er positiv! Anarkister er for en *frihetlig* kultur, og bekjemper alle former for autoritære kulturuttrykk uansett hvor de enn måtte finnes.

På *Norges socialdemokratiske Ungdomsforbunds* landsmøte i 1908 fremmet Kristianialaget, som i stor grad besto av ungsosialister, et forslag i avholdsspørsmålet som ble vedtatt: «Landsmøtet uttaler sin sympati for kampen mot rusdrikken og opfordrer lagene at opta et energisk opplysning-sarbeide for avholdssaken.»⁶⁰

I Storm nr. 2 gikk ungsosialistene til felts mot drikkeondet: «— Men det som gjør, at vi socialister maa stille os som drikkens avgjorte fiende, er, som før nævnt den sløvhet og interesseløshet, som den bevirker. Ti sløvhet er vor værste fiende. Og derfor: *kamp mot drikkeondet!*»⁶¹

I programmet for Norges Ungsocialistiske Forbund, vedtatt i 1915 og 1917, stod det at de skulle «Arbeide for rusdrikkens avskaffelse».⁶²

Alarm, utgitt av NSF, tok opp rusbruken i ulike numre:

«Ingen forbrytelse er mer antisosial enn den som utføres av den som under profittens motiv, kapitalismens motiv, smugler og selger narkotisk gift hvormed han skaper uforbederlige slaver under denne last.»⁶³

«Særlig maa de syndikalister klandres sterkt som lar sig henfalde til fyld. Det kan visselig paastaaes, at alkoholspørsmålet ikke har noget med syndikalismen at bestille. Og det er sandt saalænge medlemmerne kan beherske sig for alkoholen, men den dag de lar alkoholen herske over sig, er de ikke længer syndikalister, uten muligens i navnet.

Syndikalismens opgave er at skape revolutionære, kampglade og klassebevisste arbeidere. Uten dette er syndikalismen en umulighet. Men den arbeider som lar sig beherske av kong alkohol, den lar som regel sin kampglød gaa ut over sine kamerater, til stor glæde for de kapitalistiske utbyttere, som derved i ro og fred kan fortsætte utbygningen.

I en centralistisk organisation kan spritkonsumtionen tildels forsvares fordi medlemmerne der hverken behøver at tenke eller handle. I den syndikalistiske organisation derimot er det en forbrydelse mot vor organisation, mot vore prinsipper og vor kamp, om medlemmerne lar kapitalismens søvndysningsmiddel, alkoholen, løpe av med deres sunde fornuft.»⁶⁴

«En av det kapitalistiske samfunns klasselover er rusdrikk- eller løshjengerloven. Denne lov som straffer den som er fattig. [...] Men har bøtesystemet avhjulpet alkoholondet? Fremmet edrueligheten? Skremt folk til ikke å drikke sig beruset? Nei, det er ved høinelse av kulturen og den klassebevisste moralskhet som arbeiderklassen engang vil lære å innse at alkoholen er det kapitalistiske systems våpenbror, og en fiende av all kultur og frihet. Alkoholen er et av de beste midler som kapitalistklassen har for å holde arbeiderne nede i sløvhet og interesseløshet for det opplysnings- og organisasjonsarbeide som er enhver klassebevisst arbeiders oppgave. Dens skadelige innflytelse overgås kun av bibelen. Men inntil den tid da alkohol er forsvunnet fra det menneskelige samfund er det vår oppgave å begrense dens virkninger.»⁶⁵

I påsken 1973 ble det avholdt et «Anarkistgruppenes landsmøte». Her ble det bl.a. vedtatt: «På bakgrunn av mange rykter, framsatt av bl. annet m-l bevegelsen, om at anarkistene skulle være hasj-profeter, vedtok landsmøtet enstemmig følgende uttalelse: 'Det seinkapitalistiske samfunnet fremmedgjør og passiviserer folk. Miljøer bygd opp rundt bruk av alkohol eller andre rusmidler samler opp taperne i samfunnet, og styrker den borgerlige ideologien ved å stille ut disse taperne til spott og spe. Anarkistene går i mot misbruk av alle slags rusmidler, og enhver form for propaganda ved paroler som 'fri hasj' eller lignende. Vi går også imot den almene fordømmelsen av dem som er henfalne til rus. Politi og fengselsvesen kan ikke løse rusmiddelproblemene, derfor må bruken av stoffer avkriminaliseres. Celler og gatehjørner må erstattes av miljøer som kan vekke og aktivisere stoff-misbrukerne og dermed utvikle deres revolusjonære 'potensial.'»⁶⁶

Kampen mot rusgifter har vært viktig i ANORG. *Anarkistisk Avholdslag* ble opprettet i 1980, og fikk sitt hovedsete i Bergen. ANORG-AFIN har alltid vært mot avkriminalisering av hasj og andre narkotiske stoffer.

ANORGs vårkonferanse 1982 fattet følgende vedtak:

«Ruskulturen er vår tids mest utbredte religion med sprit som katolisisme og narkotika som protestantisme. Å ta avstand fra sprit og lovprise hasj er ikke radikalt. Ombytting av rusformer endrer i realiteten ingenting, ruskulturens makt forblir den samme.

Det radikale er å bryte med all ruskult. Boikott general Rus' armé, hæren med verdens høyeste tapsprosent. Si det så det høres: Vi er ikke puritanere. Vi vil avskaffe all makt. Derfor går vi til kamp mot ruskulten for et rusfritt, menneskevennlig miljø.

Spre dette oppropet, slutt deg til Anarkistisk Avholdslag.»⁶⁷

Anarkisttribunalet IAT-APT har proklamert nulltoleranse mot narkotika:

«ANARKI KONTRA DOP: Nok en Brunt kort advarsel går til Betty Johnsen og NRK TV1 onsdag 26.09.2001 i programmet 'V30: Bettys tårer', hvor en tidligere narkoman hevder om en kriminell ungdomsklikk at: 'Det ble anarki der til slutt', og 'det ble helt utflytende - med dop'. – Anarki er horisontal organisasjon, hvor folk på like fot deltar i et samvirke uten undertrykkelse og slaveri, herunder narkotikaslaveri. Det er for det første ikke noe 'utflytende' ved en slik organisasjonsform. For det andre har anarkistene enstemmig vedtatt Oslo-konvensjonen av 1990, hvor det blir fastslått at narkotika og dop representerer en autoritær tendens, som ikke har noe med anarki, anarkister og anarkisme å gjøre. Anarkistene og anarkismen er derfor mot narkotika-liberalisme, og har null-toleranse overfor dop. Man er mot klasselover, men for frihetlige lover, lover som er mot slaveri, herunder narkotikaslaveri.»⁶⁸

Hva anarkisme er

«[...] at det centrale i anarkismen er kampen for den fuldstændige eller den størst mulige frihed, og at anarkismen bygger på og appellerer til menneskers selvtænkning, selvbestemmelse, selvhandling og selvansvar [...]»⁶⁹

«Istedet for innbyrdes kamp setter vi gjensidig hjelp.
Istedet for plyndring setter vi samvirke.
Istedet for makt setter vi rett.
Istedet for lovens tvang setter vi den frie overenskomst.
Istedet for herskere og beherskede setter vi det frie menneske.
Istedet for kaos og uorden vil vi ha harmoni — — — — *Anarki!*»⁷⁰

Innledning

«Anarkisme» og «anarki» er utvilsomt den mest forvrengte idéen i politisk teori. Vanligvis blir ordene brukt i betydningen «kaos» eller «uten orden» — og underforstått så foretrekker anarkister sosialt kaos, og en tilbakevending til «jungelens lov». Slik står det gjerne i leksika, men det er altså en feil fremstilling av anarkismen.

Anarki betyr ikke uten styring, men er en tilstand hvor folk lever i samfunn og styrer seg selv, uten hierarkisk organisasjon, politisk (inklusive administrativt) og økonomisk. Med styring menes samordning av arbeidsoppgaver for å nå et mål. Følgelig er anarki slike former for styring som er basert på horisontal organisering — at folk er sideordnet rangs- og lønnsmessig. Økonomisk sideordning kalles gjerne likestilling, mens rangsmessig sideordning kalles sidestilling.

Full side- og likestilling betyr at alle

- er sin egen «sjef», har både styrings- og arbeidsoppgaver, myndighet og ansvar i like monn, og ordner opp alene i individuelle saker og på like fot med andre berørte i fellessaker, og
- i samband med dette har like høy samlet godtgjørelse for innsatsen (justert for behov, forsørgelsesbyrde).

Anarkistene er mot alle autoritære økonomiske og sosiale forhold, så vel som politiske. Anarkismen er derfor en teori med det mål å skape et samfunn uten politiske, økonomiske eller sosiale hierarkier, og med individuell frihet og sosial likhet.

En anarkist nekter å anerkjenne nedarvede, overleverte og konvensjonelle «sannheter» før hun/han selv har selv undersøkt deres «sannhets-gehalt». Viljen til egen, kritisk tenkning, og til empirisk undersøkelse, er viktig. Dette er også en nøyaktig definisjon av all moderne, kritisk og empirisk forskning — helt enkelt en beskrivelse av en vitenskapelig holdning. «En virkelig vitenskapelig holdning må virke skeptisk, vantro og bespottelig — men den er aldri frivol.»⁷¹

Den første som eksplisitt tok opp anarkibegrepet i politisk systemsammenheng var franskmannen Pierre-Joseph Proudhon — «Anarkismens far» — i 1840. Dermed risikerte han å bli beskyldt for å fremme kaos og oppløsning mens han egentlig ønsket å utvikle de tendenser i retning av en indre og naturlig orden som etter hans mening fantes i ethvert samfunn, og som ville komme frem når det utenfra eller ovenfra pålagte styret ble avskaffet. Det tvetydige ved betegnelsen

førte likevel til at idéens tilhengere lenge nølte med å ta den i bruk som navn på systemet og bevegelsen. Den ble akseptert først i 1870 etter at anarkistene skilte seg ut som en egen retning ved å ta avstand fra Karl Marx i *Den Første Internasjonale*.

Det finnes en rekke retninger innen anarkismen: anarkofeminisme (Louise Michel, Emma Goldman), økoanarkisme (Murray Boockhin), anarkosyndikalisme (Rudolf Rocker), mutualisme (Pierre-Joseph Proudhon), individualisme (Max Stirner, Benjamin Tucker), kollektivism (Mikhail Bakunin), kommunisme (Peter Kropotkin, Errico Malatesta), for å nevne noen. Disse legger vekt på forskjellige sider ved samfunnet og måter å organisere det på, men felles for dem alle er at de er for frihet, og mot frihetens fiender — staten og kapitalismen, og de forneker alle autoriteten og hyller individets autonomi, dets selvbestemmelse og selvrealisering. «Vi er overbevist om at frihet uten sosialisme er privilegier og urett, og at sosialisme uten frihet er slaveri og brutalitet», sa Mikhail Bakunin.⁷² Anarkisme kalles ofte for «anti-statlig sosialisme», «frihetlig sosialisme», «libertær sosialisme» eller «autonom sosialisme». Den såkalte «anarko-kapitalismen», en moderne retning med ekstremt liberalistiske frikapitalistmetilhengere, har ingen ting med anarkisme å gjøre, men er en begrepsmessig selvmotsigelse.

Definisjon av anarkisme

Anarki er et sammensatt ord som stammer fra gresk, anarchos. Forstavelsen «an» betyr «ikke-» «u-» eller mer presist «negasjonen av», dvs. «motstykke til» eller «alternativ til — og fravær av» det etterfølgende. Ordet «arki» har sin opprinnelse i et verb som betyr «lede, komme først». Direkte oversatt tilsvarer «arki» det norske «erke» som i erkefiende, erkesludder og erkebiskop. Anarki betyr således «uten regjering», eller mer presist, alternativ til — og fravær av, — slike former for styring som er basert på over- og underordnede i rang og/eller lønn, m.a.o. fravær av hierarki og autoritet. Underordning overfor mytiske overordnede — guder — blir også forkastet i henhold til prinsippet om ateisme. Peter Kropotkin definerte i *Encyclopædia Britannica* anarkismen slik:

«ANARCHISM (from the Greek ἀν- [an-] and ἀρχή [arche], contrary to authority), the name given to a principle or theory of life and conduct under which society is conceived without government — harmony in such a society being obtained, not by submission to law, or by obedience to any authority, but by free agreements concluded between the various groups, territorial and professional, freely constituted for the sake of production and consumption, as also for the satisfaction of the infinite variety of needs and aspirations of a civilised being.»⁷³

Dette er den idealanarkistiske definisjonen. Menneskene er innerst inne gode av natur, men er fordervet av autoritetene. Bare man blir kvitt autoritetene, dvs. herskerne, og lar folk leve sine liv i frihet, vil menneskene gjøre det gode. Denne forenklingen av anarkismen er meget utbredt.

I følge Peter Kropotkin er anarkismen en moderne sosiologisk vitenskap som bruker naturvitenskapelige metoder, altså en vitenskapelig forskningsfront.⁷⁴ Neste kapittel, «Det økonomisk-politiske kartet», tar for seg dagens oppdaterte forskningsfront.

Det økonomisk-politiske kartet (kortversjon)

Den politiske verden er ikke éndimensjonal. Den kan ikke kartlegges på en strek fra venstre til høyre uten at noe vesentlig går tapt. Både eiendomsretten til produksjonsmidlene og måten produksjonen samordnes på, må komme i betraktning når det politiske kartet skal tegnes. Kapitalistisk produksjon er knyttet til privat eiendomsrett, mens sosialistisk er basert på kollektivt eie (besittelse). Autonom samordning av produksjonen skjer ut fra sidestilte organer, mens statlig samordning skjer ut fra en sentraldirigerende myndighet, byråkratisk, ovenifra og ned. Kombineres sosialisme og autonomi, får vi desentralisert, direkte plandemokrati — anarkisme, mens sosialisme og statlig samordning gir kommunisme i betydningen marxisme/statssosialisme. Kombineres kapitalisme og autonomi får vi liberalisme, mens fascisme innebærer privat eiendomsrett til produksjonsmidlene med stat-lig samordning av produksjonen.

«There are four main forms of economic political systems, relatively different in the following way:

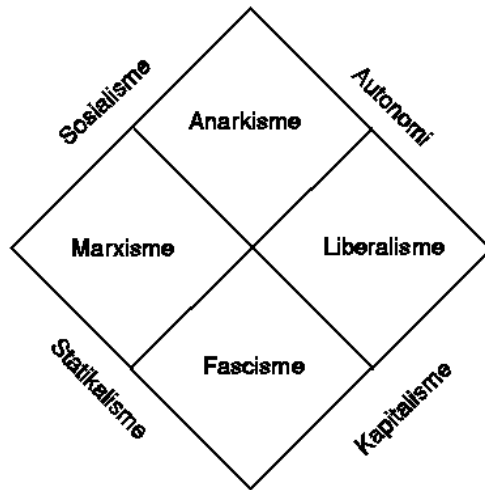
- **Anarchism**, with small rank and income differences, i.e. autonomous and socialist.
- **Liberalism**, with small rank and large income differences, ie. autonomous and capitalist.
- **Marxism**, with large rank and small income differences, i.e. statist and socialist.
- **Fascism**, with large rank and income differences, i.e. statist and capitalist.»⁷⁵

Dette er illustrert på figur a, som sterkt forenklet belyser forskjeller og likhetstrekk ved de fire hovedtypene av økonomisk-politiske systemer, anarkisme, liberalisme, kommunisme i betydningen marxisme, og fascisme. Figuren illustrerer hovedtendensene eller idealtypene av systemene. Det kan være ulike grader av kapitalistiske tendenser i sosialistiske systemer og statlige innslag i de autonome. Og autonomi er ikke bare et spørsmål om sidestilte organer i næringslivet i snever forstand, men om sidestilling generelt. En må her blant annet trekke inn forholdene i den offentlig forvaltning. Likeledes er ikke sosialisme bare et spørsmål om kollektiv eiendomsrett til produksjonsmidlene i snever forstand, men om økonomisk likestilling i sin alminnelighet. Dette må tas i betraktning dersom en skal få den riktige forståelsen av figuren.

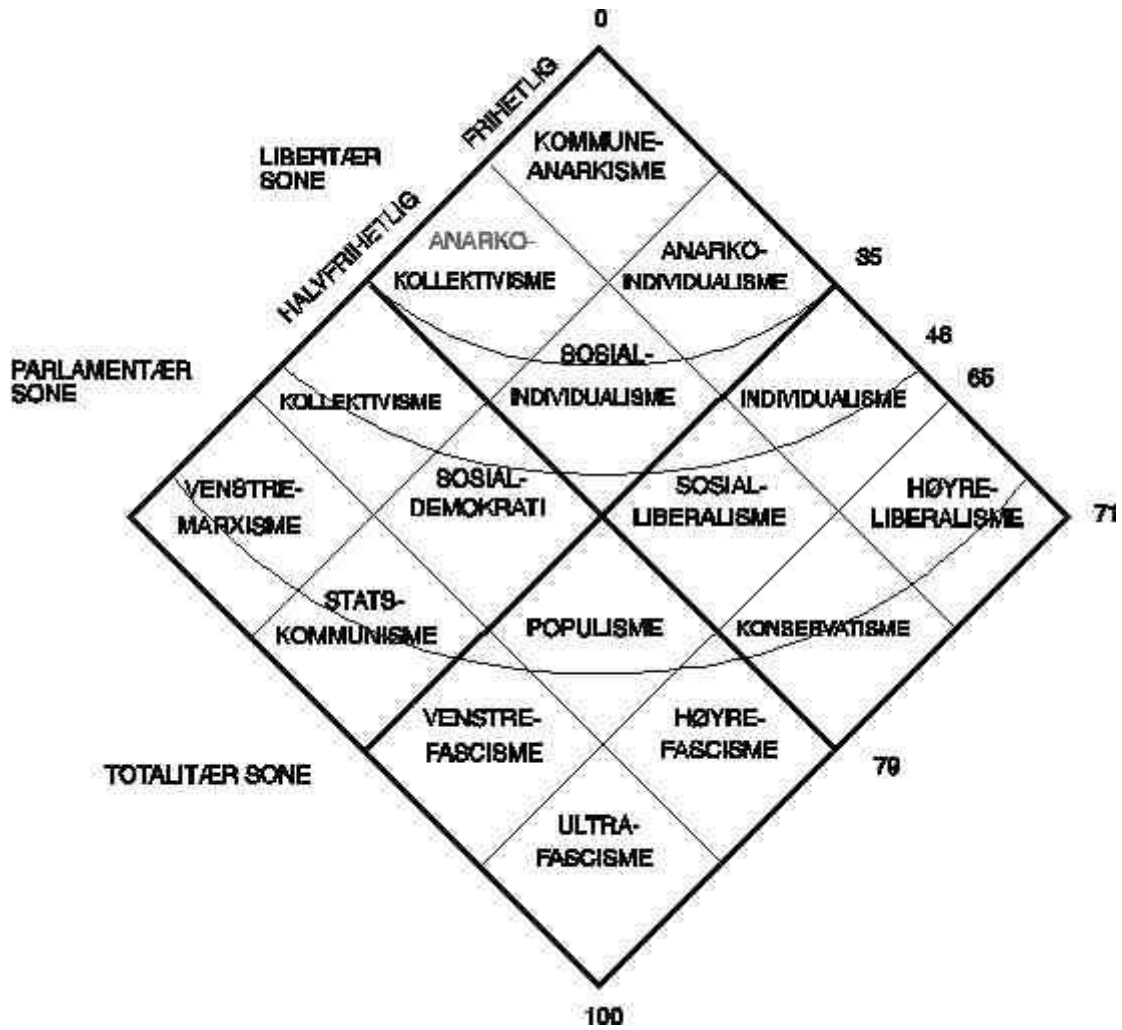
I et samfunn kan en som regel finne ulike trekk eller tendenser, og ut fra en samlet vurdering av hvor framtrædende de ulike elementene er, kan tyngdepunktet plasseres der det hører hjemme i et av feltene. Et mer nyansert bilde, som navngir både mellomformer og rene alternativer, får vi ved å dele hver av hovedtypene anarkisme, kommunisme/marxisme, liberalisme og fascisme i fire underformer. Vi får da et politisk kart med 16 ulike retninger (se figur b). Hvor autoritære de ulike retningene er, relativt sett, blir indikert ved tallene på figuren. Tallene står for autoritærgraden, en prosentvis skala som strekker seg fra den mest progressive spiss (0) til det dypeste reaksjonære (100%). Autoritærgraden indikerer de ulike retningers avstand fra den mest fullstendige frihetlige sosialismen. Graden av anarki er 100 — autoritærgraden i %. Den er 100% i spissen øverst på figuren, og 0 i motsatt ende.

Våre erfaringer med bruken av det politiske kartet har vist at dette er et nyttig middel til å orientere seg i det politiske landskapet, og at det stemmer med terrenget. Men vi advarer mot eventuell dogmatisk bruk — et kart er et kart.

En fullstendig versjon finnes i underkapitlet «Det økonomisk-politiske kartet» under kapitlet om ANORG lenger bak i boken.

Figur a

Figur b

Autoriteten

«Hvor sitter autoriteten? Jo, hos de hyrdene som ser sin viktigste oppgave i å beskytte saueflokken sin mot seg selv!»⁷⁶

«Formyndermennesket er en menneskeart som — uten hensyn til eller variasjon i forhold til rase, farve, religion eller livsanskuelse — ser sin høyeste glede i å bestemme over andre menneskers tankeliv, lesning, ytringer og livsanskuelse. Som det fremgår av betegnelsen, ser formyndermennesket sin høyeste lykke, og dessuten sin aller største dyd, sin moralske overlegenhet i dette: å formynde andre. [...] Formyndermennesket drives aldri av maktsyke eller andre slette motiver, når det vil ha makt over oss. Formyndermennesket har bare gode motiver. Det er vi som har slette motiver. Formyndermennesket vet det rette. Alt hva vi vet, er galt. Derfor er det en plikt for formyndermennesket å formynde oss, — ellers ville vi i vår formørkelse, umoral og uvitenhet daglig skade oss selv. Formyndermennesket frelser oss hver time på dagen. Og fordi formyndermennesket alltid har rett, alltid vet alle ting bedre enn oss som er små, tåpelige og umoralske, — er formyndermennesket forpliktet til å prøve å skaffe seg makten over oss. Formyndermennesket er på alle områder, fra slemme bøker til alkoholrestriksjoner, fra korte skjorter og langt hår, til politiske og filosofiske idéer, — alltid en *autoritet*. Den verden som formyndermennesket elsker, er den autoritære verden.»⁷⁷

«Å være i underordnet posisjon i et hierarki gjør noe med oss, ikke bare med psyken, men også med den fysiske helsen. Dette gjelder også dersom samfunnet er hierarkisk, preget av ulikheter og dominans. Om man graderer samfunn etter hvor hierarkiske eller egalitære de er, ser man at dette samsvarer med hvor voldelige og helsefarlige de er. Det å være underordnet og føle seg underlegen, gir kronisk stress, som igjen avler vold og helseproblemer. En politikk som tar sikte på å øke forskjellene, i håp om at dette vil stimulere til økt vekst for alle, også de på bunnen, kan derfor både gi dårligere helse og økte voldsproblemer (om vi skal tro erfaringene fra Storbritannia og USA). Vi mennesker er laget for et liv i relativt egalitære samfunn (som steinalderssamfunnene var), store ulikheter er unaturlige og derfor skadelige for oss.»⁷⁸

«Et vitenskapelig kollegium, som fikk betrodd oppgaven å styre samfunnet, ville raskt slutte med overhode å beskjeftige seg med vitenskap, til fordel for noe helt annet; nemlig den samme sak som alle etablerte maktens beskjeftiger seg med: å forevige seg selv ved å gjøre det samfunn det hadde blitt betrodd stadig dummere, og dermed stadig mere avhengig av dets styring og ledelse.

Men det som er sant om de vitenskapelige akademiene er like sant vedrørende de konstituerende og lovgivende forsamlingene, selv om de er valgt med almene valg. Slike valg kan riktig nok forandre sammensettingen, men dette forhindrer ikke at det etter noen år dannes en gruppe av politikere, utelukkende bruker tid på å lede et lands offentlige saker til slutt blir et slags aristokrati eller politisk oligarki. De er rent faktisk, om ikke rettslig, privilegerte. Se bare på USA og Sveits.

Vi vil altså ikke ha noen ytre lovgivning eller autoritet. Det ene er for øvrig utatskillelig fra det andre, og begge fører til slavesamfunn og lovgivernes fornedrelse av seg selv.

Følger det herav, at jeg avviser enhver autoritet? Den tanke ligger meg fjernt. Når det dreier seg om støvler, henholder jeg meg til skomakerens autoritet; dreier det seg om et hus, en kanal eller en jernbane, rådspør jeg arkitekten eller ingeniøren. Angående den eller den vitenskap, henvender jeg meg til den eller den vitenskapsmann. Men jeg lar verken skomakeren, arkitekten eller vitenskapsmannen påtvinge meg sin autoritet. Jeg lytter fritt og med all den respekt som deres intelligens, karakter og kunnskap fortjener, men forbeholder meg samtidig min ubestridelige rett til å kritisere og kontrollere. Jeg nøyer meg ikke med å spørre en enkelt spesialist om råd. Jeg spør flere om råd. Jeg sammenligner deres vurderinger, og jeg velger den som forekommer meg rimeligst. Men jeg anerkjenner ingen ufeilbarlig autoritet, ikke engang i helt spesielle spørsmål. Jeg har med andre ord ikke ubetinget tiltro til noen, hvor mye respekt jeg enn måtte ha for det ene eller andre individs ærlighet og oppriktighet. En slik tiltro ville få skjebnesvangre følger for min fornuft, min frihet og for selve utfallet av mine prosjekter. På et øyeblikk ville den forvandle meg til en dum slave, til et redskap for andres viljer og interesser.»⁷⁹

Autoritet betyr overordning av en fremmed vilje over ens egen. Autoritet betyr på den annen side underordning. En autoritet er en person (eller institusjon) som tar beslutninger for andre. Autoriteten tar beslutningene *fra* de andre; den *stjeler* disse beslutningene.

I vanlig språkbruk betyr autoritet, i tillegg til en som fatter andres beslutninger, også sakkunnskap eller kompetanse.

«[...] This crucial point is expressed in the difference between **having** authority and **being** an authority. Being an authority just means that a given person is generally recognised as competent for a given task, based on his or her individual skills and knowledge. Put differently, it is socially acknowledged expertise. In contrast, having authority is a social relationship based on status and power derived from a hierarchical position, not on individual ability. Obviously this does not mean that competence is not an element for obtaining a hierarchical position; it just means that the real or alleged initial competence is transferred to the title or position of the authority and so becomes independent of individuals, i.e. institutionalised.»⁸⁰

I anarkistisk språkbruk er det et skarpt skille mellom ekspertkompetanse og beslutningskompetanse. Ekspertenes kompetanse dreier seg om utredninger og forslag. Beslutningsretten ligger hos de som er vesentlig og konkret berørt av beslutningene. En utenforstående ekspert er ikke nødvendigvis det. En tannlege har kunnskap om tenner, og vil kunne gi meg råd om rotfylling, men det er opp til meg å avgjøre om hun/han skal rotfylle. Jeg kan om nødvendig gå til en annen tannlege for å få råd, men beslutningen om evt. rotfylling er min, og min alene.

Å ta en beslutning krever en viss viten, en viten om *hva* man beslutter seg til. I de tilfeller hvor personen ikke kan bibringes denne viten, kan man ikke si at man stjeler beslutningene fra vedkommende. Det er ikke noe å stjele. Personen har ikke forutsetningene for å ta beslutningene. I de fleste tilfeller vil det være tid nok til å bibringe personen den viten hun/han mangler, og det vil da være det riktige å gjøre. Tar vi en voksen som nettopp ved en feiltagelse skal til å drikke saltsyre, så vil vi ikke si at vi anvender autoritet (eller tvang), hvis vi forhindrer henne/ham i dette ved et raskt grep.

«Arbeiderne trenger ikke ledere og autoriteter. Men de trenger lærere, som kan undervise dem om veien og målet, om de taktiske fremgangslinjer og formene for det sosialistiske fremtidsrike.»⁸¹

Hva så med barn og autoritet? Michael Bakunin skriver:

«Autoritetsprincippet danner det naturlige utgangspunkt i børneopdragelsen; det er legitimt, nødvendig, når det anvendes på små barn, hvis intelligens endnu slet ikke er utviklet. ... Autoritetsprincippet må innskrenkes i takt med fremskridtet i børnenes opdragelse og undervisning og gjøre plass for deres voksende frihed.»⁸²

La oss se på den høyeste form for autoritet — «Gud». Michael Bakunin skriver:

«De [dvs. teistene] sier i samme åndedrag:

— Gud og menneskets frihet;

— Gud, og menneskenes verdighet, rettferdighet, likhet, brorskap og lykke.

Dette gjør de uten å bekymre seg over den skjebnesvangre logikk, som sier at hvis Gud eksisterer, så er alle disse menneskelige ting dømt til ikke å eksistere. For hvis Gud finnes, så er han nødvendigvis den evige øverste, absolutte herre og mester, og finnes denne herren så er mennesket slave; men er mennesket slave så er verken rettferdighet, likhet, brorskap eller lykke mulig for det. Forgjeves må de, mot all sunn fornuft og mot all historisk erfaring, forestille seg at guden deres har den mest omsorgsfulle kjærlighet til den menneskelige friheten. En herre, uansett hva han enn gjør og hvor liberal han enn vil være, forblir like fullt en herre. Hans eksistens forutsetter med nødvendighet slaveri av alle som står under ham. Om Gud fantes skulle det for ham kun finnes én måte å tjene menneskets frihet på: ved å opphøre å eksistere.»⁸³

Hva er virkningen av autoritet?⁸⁴

- 1) Folk vet best, i det minste hvis de ikke er ødelagt av autoriteter, hva som er deres interesser. De som blir ledet, autoritetens ofre, tar ikke selv deres beslutninger. I samme grad som de ikke selv tar sine beslutninger, mister de autonomi.
«Selv når staten befaler det gode, fordærver og tilsmudser den det, netop *fordi* den befaler det, fordi enhver ordre er en utfordring til det retfærdige oprør for friheden. ... Men menneskets frihed, moralitet og værdighed består netop deri, at han *gør* det gode, ikke fordi det befales ham, men fordi han forstår det, fordi han vil det og elsker det.»⁸⁵
- 2) De som blir ledet fratras samarbeidet om sine felles beslutninger. Denne sosiale aktiviteten oppløses.
«Statens opslugen af alle sociale funktioner begunstigede nødvendigvis udviklingen af en tøjlesløs, snæversynet individualisme. I samme grad som forpligtelserne over for Staten voksede i antal, blev borgerne helt klart fritaget over for hinanden.»⁸⁶
- 3) Autoriteten tar beslutninger som strider mot offerets interesser, på grunn av autoritetens manglende kjennskap til offerets behov. Offerets behov blir ikke oppfylt.
- 4) Autoriteten tar beslutninger som strider mot offerets interesser, på grunn av autoritetens interessemotsetning til offeret. Autoriteten har privilegier å forsvare, hvilket betyr en systematisk tilsidesettelse/frustrasjon av offerets behov.
«Det er karakteristisk for alle privilegier og alle privilegerte stillinger at de virker drepende på menneskets hjerte og sjel. Det politisk eller økonomisk privilegerte menneske er intellektuelt og moralsk fordervet. Dette er en samfunnslov som ikke kjenner noen unntagelser, og som gjelder hele nasjoner så vel som på klasser, sammenslutninger og individer.»⁸⁷
- 5) Autoritetens ofre kan være i den situasjon at de ikke kan forutse hvilke beslutninger autoriteten vil treffe for dem. Enten fordi beslutningene er vilkårlige eller fordi offeret ikke har kjennskap til lovmessigheten i beslutningene. Denne situasjon unngås ved en særlig form for autoritet, nemlig den formaliserte autoritet. Den formaliserte autoritet som er begrenset av bestemte, alminnelig kjente, regler; prinsippet i slike regler er at tilfeller som av reglene defineres som like blir behandlet som like. Dette gir ofrene mulighet for å forutsi hvilke beslutninger de i bestemte situasjoner kan forvente av autoritetene. For denne særlige utforming av autoriteten gjelder at man i bestrebelsene på å behandle like tilfeller som like kommer til å behandle ulike tilfeller som like. Dette skyldes at disse reglene må være abstrakte og aldri kan ta høyde for alle mulige relevante ulikheter. Å behandle ulike tilfeller som like er å se bort fra individualiteten.

Når man ikke selv skal ta sine beslutninger, så trenger man heller ikke å gjøre seg overveielser. Tenkeevnen, fornuften, sykner hen. Folk blir dumme; de tenker ikke over hva de gjør. Vi får tre personlighetstyper som alle er uttrykk for den uselvstendighet som autoritetens kveling av autonomien fører med seg:⁸⁸

- 1) Den rigide. Holder seg til faste regler og vaner, og blir konform og rigid.
- 2) Den tøylesløse. Lar tingene skje mer eller mindre tilfeldig, følger den første og beste innskyttelse.
- 3) Den apatiske. Umyndiggjørelsen og maktesløsheten kan føre til likegyldighet og apati. De ting man ikke kan gjøre noe med blir man likegyldig overfor.

Det er, som vi har sett, en rekke negative konsekvenser av autoriteten. Autoritetens ofre bli dumme, konforme, rigide, tøylesløse, uselvstendige, engstelige, apatiske, utilfredse med seg selv, ensomme, usikre, fremmedgjorte. Mennesket har det ikke godt med disse konsekvensene. Aksepterer mennesket passivt den elendighet som autoriteten opprettholder med sin makt? Nei, det er

flere måter mennesket forsøker å reagere mot denne situasjonen på: ⁸⁹

1. Den mest naturlige reaksjonen er å gjøre opprør mot autoriteten, og det er det faktisk noen som gjør. Når man gjør opprør hevder man sin autonomi, selv om det ikke nytter å fjerne autoriteten.

Konsekvens: Faren ved denne reaksjonsmåten er at man blir rammet av autoritetens sanksjoner ved overtredelse av reglene. Dette unngår man ved andre reaksjonsmåter.

2. Man kan hevde seg i overdreven grad på de områder som autoriteten tillater at man selv tar beslutninger.

Konsekvens: Man hevder sine egne interesser foran andres, slik at man blir egoistisk i dette ordets verste betydning. Denne egoismen kan sees som et forsøk på å erobre tilbake den makt autoriteten har tatt fra en på andre områder. Man forsøker å stjele beslutninger fra andre mennesker som erstatning for de beslutninger som autoritetene har stjålet fra en selv.

3. Man hengir seg til en overdreven følelse av mindreverd. Man innbiller seg at man ikke kan treffe beslutningene selv. Man aksepterer ikke passivt autoritetens begrensninger, men foretar selv aktivt begrensningen.

Konsekvens: Selvødeleggende atferd.

Opprøreren prøver å ødelegge autoriteten. Egoisten prøver å ødelegge sine medmennesker, de andre ofrene for autoritet. Den mindreverdige prøver å ødelegge seg selv. Mennesket har behov for å slippe fri fra autoritetens begrensninger. Bakunin hevder at «dertil finnes det bare tre midler, to illusoriske og et virkelig. De to første er kroen og kirken, legemlig eller åndelig utsvevelse; det tredje er den sosiale revolusjonen.»⁹⁰

Hvilke konsekvenser får autoritetsutøvelsen for autoriteten selv?⁹¹

- Selvovervurdering. Det at autoriteten beslutter for andre gir et grunnlag for selvovervurdering, som er en måte å legitimere seg som autoritet på. Man tror at man kan treffe noen beslutninger for andre som man faktisk ikke er kompetent til.

Makt korrumpierer.

- Løsrivelse fra fellesskapet. Når autoriteten hever seg over de andre for å ta deres beslutninger løsriver den seg fra fellesskapet. Det manglende fellesskap baner veien for tap av interesse for de andres ve og vel. Det gjør det lettere for autoriteten å konsentrere seg om sine egne interesser.

Makt korrumpierer.

- Selvlegitimering. Det fiendskap som oppstår ved at autoriteten treffer beslutninger som strider mot de lededes interesser forsterker behovet for selvlegitimering.

Makt korrumpierer.

- Avindividualisering. Den formaliserte autoritet betrakter ikke ofrene som fullgyldige mennesker med deres individuelle særtrekk. Når man ser de andre som typer, og ikke som hele mennesker, blir det lettere å ofre dem for ens egne interesser.

Makt korrumpierer.

- Makten etterstrebes særlig av mennesker som på forhånd betrakter seg som egnede til å ta andres beslutninger, dvs. mennesker som har en tendens til selvovervurdering og til å være asosiale og til å ville tilrane seg privilegier.

Makt korrumpierer.

Konklusjon: *All makt korrumpierer, og absolutt makt korrumpierer absolutt.*

Staten

Anarkistene er mot staten, eller statismen, dvs. skillet mellom styrende og styrte. Anarkister forneker formynderidéen; at noen enkeltindivider, klasser eller partier har rett til å bestemme over andre mennesker. Statismen bygger på økonomisk ulikhet, autoritetstro og lederprinsipper. Statisme er ikke utelukkende det vi forstår med Staten, altså en nasjonal overbygning — regjering, men en spesiell type organisering av samfunnet — hierarki. I stedet for kun å være antistatlig er anarkismen derfor primært en bevegelse mot hierarki, da hierarki er den organisasjonsstrukturen som legemliggjør autoritet. Siden staten er den «høyeste» form for hierarki, er anarkister per definisjon antistatlige; men dette er ikke en tilstrekkelig definisjon av anarkismen. Det innebærer at alle anarkister er i mot alle former for hierarkiske organisasjoner, det være seg i en bedrift, en organisasjon eller en kommune, ikke bare staten. Staten må *ikke* forveksles med samfunnet eller et geografisk område. De som gjør det tror ofte at anarkister er mot alle sosiale bånd, alle typer kollektivt arbeid, alle former for offentlig virksomhet, og at anarkister lever i en tilstand av isolasjon. Dette er en feil oppfatning av anarkister. Staten er også en tilstand, en spesiell forbindelse mellom mennesker, en måte å oppføre seg på; vi ødelegger den ved å inngå andre forbindelser, ved å oppføre oss annerledes. Statismen kjennetegnes av en beslutningsstruktur, og av institusjoner, som definerer sin egen og andres makt. Til dette bruker ledelsen maktmidler de selv har monopol på. Dette innebærer at også en privat bedrift med en hierarkisk beslutningsstruktur har en statlig organisasjonsform. Statisme innebærer undertrykking av andre.

«Samfundet er ældre end staten. Et samfund er kort sagt det positive uttryk for samliv mellem mennesker til opfyldelse av menneskets samfundsmæssige behov og til gjensidig hjælp og opholdelse.»⁹²

«Staten er et gjensidig forsikringselskap mellom jordeiere, militær, dommere og prester for å tilsikre dem myndighet over folket og utbygningen av de fattige.»⁹³

«Overalt og til alle tider, hvilket navn regjeringen end har taget sig, hvad der end har været dens oprindelse eller organisation, så har det altid været dens væsentligste funktion at undertrykke og udnytte masserne, og at forsvare disse undertrykkere og udbyttere. Den vigtigste kendetegn og uundværlige instrumenter er politimannen og skatteopkræveren, soldaten og fængslet. Hertil føjes nødvendigvis den opportunistiske præst eller lærer, som alt efter tilfældet understøttes og beskyttes af regeringen, så han gør folkets ånd tjenstvillig og gør folket føjeligt under åget.»⁹⁴

Kapitalismen

«Det finnes to store klasser i menneskesamfundet: den arbeidende og den parasiterende klasse.

Den arbeidende klasse må utføre alt arbeide og får dog knapt så meget i utbytte at han kan livnære sig. Når han så får utført for meget kastes han ut i arbeidsløshet, i sult, savn og forsakelser og blir ofte prisgitt sultedødens grusomme kvaler.

På den annen side har vi en klasse mennesker som uten å bestille noget har alt hvad de trenger av livets goder og fråtses i ødselhet og vellevnet.

Skillet mellom disse to klasser må utjevnes, så både arbeidet og dets avkastning blir fordelt likt på alle, så tilværelsen blir trygget og livet blir rikere, lykkeligere og lysere for oss alle. Vi er alle sammen født like nakne til verden og den ene har ikke større rett enn den annen til å ta jorden i besiddelse eller gjøre andre til slaver under sig.»⁹⁵

«Når arbeidet er kilden til all rikdom bør den naturlige konklusjon være, at de som utfører arbeidet, også har herredømmet over sine produksjonsmidler. Ellers får jo de som bærer dagens byrde og hete ikke det fulle utbytte av sitt strev, de blir avhengig av andre, avhengig av spekulanter og snyltere. Og det som

om mulig er enda verre: det blir ingen plan og orden i produksjonen. Den blir tilfeldig og vilkårlig. For det er ikke de almene behov som legges til grunn for den virksomhet som drives, men de enkeltes profittinteresser. Nye tekniske fremskritt, som burde komme alle til gode utnyttes mot dem som utfører det verdiskapende arbeid.

Dette forhold er det ikke mulig å rette på i et borgerlig eller kapitalistisk samfund. Bare ved at folket får husbondsrett til samfundet og dets goder, kan man nå frem til ordnede forhold.

Den største av alle saker i dag er derfor denne kamp, som munner ut i kravet om en socialistisk samfundshusholdning.»⁹⁶

Anarkistene er mot kapitalismen, dvs. skillet mellom eiere og eiendomsløse. Eiendomsretten til produksjons- og distribusjonsmidlene forutsetter et lite mindretall av eiendomsbesittere og et stort flertall av eiendomsløse. De siste er avhengige av det eiendomsbesittende mindretall for å få arbeid og midler til livets opprettholdelse. De er lønnsarbeidere, og merverdien de skaper kontrolleres av eiendomsbesitterne, og ikke av dem selv. Privat eiendom er på mange måter som en privat type stat. Eieren bestemmer hva som skal skje innen for det området hun/han eier, og utøver derfor et maktmonopol over det. Det som kjennetegner kapitalismen er produksjon for profitt (penger skal bli til mer penger), ikke for folks behov. Kapitalisme innebærer derfor utbytting av andre. Dette innebærer også som regel store lønnsforskjeller. Ingen har noen gang blitt rik på sitt eget arbeid, du blir rik kun ved å utnytte andres arbeid. Anarkistene har som et mål å fjerne den private eiendomsrett til produksjons- og distribusjonsmidlene, i hvert fall til de midler som forutsetter at eieren må kjøpe andres arbeidskraft.

Det karakteristiske ved *eiendom* er «herredømme over andre», altså en eller annen form for dominans, f.eks. det å eie en frisørsalong med flere ansatte. Anarkistene vil i stedet innføre *besittelse*, eller bruksrett. Det karakteristiske ved besittelse er å «være sin egen herre», på individuell eller kooperativ basis, f.eks. drive som frisør alene, eller at flere frisører på like fot går sammen om en salong. Anarkister er *for* den privateiendom som ikke kan brukes til å utnytte andre (dvs. besittelse) - personlige eiendeler som vi samler fra vi er barn og blir en del av våre liv. Prinsippet er at et menneske har rett til det det produserer igjennom sitt arbeide, men ikke til det det får fra andres arbeide. Det har rett til det det behøver og bruker, men ikke til det det ikke behøver og ikke kan bruke. Så snart et menneske har mer enn det trenger, så går enten noe til spille eller så hindrer det en annen i å få det en trenger.

* * *

Disse to typene av autoritet, statisme og kapitalisme, lever i et gjensidig forhold til hverandre, og kan vanskelig skilles. Det er en viss sammenheng mellom mangel på sidestilling og sviktende likestilling. Overordning og utbytting, politisk og økonomisk hierarki, er langt på vei to sider av samme sak: «Staten [...] er et middel for den besiddende klasse til at opretholde sin økonomiske makt.»⁹⁷

«Et moderne storkapitalistisk selskap adskiller sig hverken i sin opbygning, sitt vesen, i sine mål, i sine arbeidsmetoder eller i sine problemer nevneverdig fra en stat. Den eneste synlige forskjell er at et storkapitalistisk selskap som oftest er bedre organisert og blir ledet fornuftigere og dyktigere enn en stat.»⁹⁸

Frihet, likhet og solidaritet

Anarkistene mener at individualitet — det som gjør en person unik — er en av de viktigste sidene ved det å være menneske. De innser likevel at individualiteten ikke eksisterer i et vakuum, men er et sosialt fenomen. Utenfor samfunnet er individualitet umulig, siden man trenger andre mennesker for kunne utvikle seg, ekspandere og vokse. Mellom menneskelig og sosial utvikling er det en gjensidig påvirkning. Individene vokser og formes av et gitt samfunn, samtidig som de er med på å forme og endre ulike sider av samfunnet, andre mennesker og seg selv gjennom sine handlinger. Det å bli et menneske er en kollektiv prosess hvor både samfunnet og individet deltar. Mennesket er et sosialt individ — et samfunnsindivid. Dette innebærer at en politisk teori som bare baserer seg på enten samfunnet eller individet er falsk.

For at individualiteten skal kunne utvikle seg i størst mulig grad, anser anarkistene det som vesentlig å skape et samfunn basert på de tre prinsippene frihet, likhet og solidaritet. Disse er avhengig av hverandre.

Friheten i et samfunn er et mål på hvor langt ut fra samfunnets normer den enkelte borger kan bevege seg før hun/han møter motstand og fravær av aksept. I et diktatur er de som til enhver tid er enige med styresmaktene frie til å gjøre som de «vil». I et religiøst diktatur er de rettroende frie. Frihet som begrep handler ikke om hvorvidt folk kan gjøre som de «vil», for folks vilje kan kues, men om hva de kan gjøre ustraffet og uhindret. *Ulydighet er det sanne fundament for frihet. De lydige må være slaver.*

Frihet er viktig for at menneskelig intelligens, kreativitet og verdighet skal kunne blomstre. Fordi menneskene er tenkende vesener vil det å nekte dem frihet være å nekte dem mulighetene til å tenke og handle for seg selv, som er den eneste måten for individualiteten å vokse og utvikle seg, noe som vil være å nekte dem deres eksistens som mennesker. Å bli dominert av andre kveler kreativitet og personlig ansvar, noe som leder til konformitet og middelmådighet. Et samfunn som optimaliserer individualitetens vekst vil nødvendigvis være basert på frivillige forbindelser, ikke på tvang og autoritet.

Frihet innebærer i bunn og grunn at individene kan etterstrebe sine egne goder på sine egne måter. Å gjøre slikt fremmer individenes aktivitet og styrke mens de tar beslutninger for, og om, seg selv og sine liv. Bare frihet kan garantere individuell utvikling og mangfold. Dette fordi når individer styrer seg selv og gjør sine egne beslutninger og valg må de øve opp tankene sine, og dette kan ikke ha andre effekter enn å utvide og stimulere de involverte individer. Derfor er frihet en forutsetning for den optimale utvikling av ens individuelle potensial, som også er et sosialt produkt, og kan oppnåes bare i, og gjennom, samfunnet. Et sunt, fritt, samfunn vil produsere frie individer, som i sin tur vil forme samfunnet og berike de sosiale forholdene mellom menneskene fra hvem det er utarbeidet.

Men friheten trenger den rette type av sosialt miljø som den kan vokse og utvikles i. Et slikt miljø må være desentralisert, og basert på det direkte styre av arbeidet av de som gjør det. Hans Jæger mener at «I samme øyeblikk som arbeidstvungen forsvinder kommer nemlig arbeidsgleden — og den er det som gir sjælen vinger.»⁹⁹ Sentralisering innebærer tvangsmessig autoritet (hierarki), mens selvstyre er frihetens vesen. Selvstyre garanterer at de individene som er involvert bruker, og derfor utvikler, alle sine evner og anlegg. I kontrast erstatter hierarki aktivitetene og tankene til alle de involverte med aktivitetene og tankene til de få. I stedet for å utvikle deres evner fullt ut, marginaliserer hierarkiene flertallet, og følgen av det blir at utviklingen deres sløves. Det er av denne grunn at anarkister går i mot både kapitalisme og stat. Kapitalisme, som staten, er basert på sentralisert autoritet, og hvis hensikt er å holde arbeidsstyringen utenom de som arbeider.

Anarkister anser frihet til å være det eneste sosiale miljø hvor menneskets verdighet og mangfold kan blomstre i. Under kapitalisme og stat, derimot, er det ingen frihet for majoriteten. Privat eiendom og hierarki garanterer at vurderingen av de fleste individer vil bli underlagt en herskers vilje, som hardt begrenser deres frihet og gjør det umulig med den fulle utvikling av alle de materielle, intellektuelle og moralske evner som ligger latent i hver enkelt av oss.

«Jeg er bare fri når alle menneskene som omgir meg, kvinner og menn, er like frie som meg selv. Andres frihet begrenser og benekter på ingen måte min frihet. Tvert imot er andres frihet nødvendig for å betinge og bekrefte min frihet. Jeg blir fri i egentlig forstand bare i kraft av andres frihet, og det i den grad at desto større antallet av frie mennesker som omgir meg er, og desto dypere og større og mer vidstrakt deres frihet er, desto dypere og større blir min egen frihet.»¹⁰⁰

«Friheten får vi ikke som en gave. Den må vinnes i kamp.»¹⁰¹

Hvis frihet er vesentlig for den største utvikling av individualiteten, så er likhet vesentlig for at ekte frihet skal kunne eksistere. Det kan ikke være noen ekte frihet i et klassesdelt, hierarkisk samfunn, gjennomsyret av store ulikheter i makt, rikdom og privilegier. For i et slikt samfunn vil bare noen få — de på toppen av pyramiden — være relativt frie, mens resten er «halv-slaver». Følgelig vil frihet uten likhet være et vrengebilde — i beste fall «friheten» til å velge sin herre (sjef) som under kapitalismen. Dessuten vil selv eliten under slike betingelser ikke være ordentlig frie, fordi de må leve i et hemmet samfunn som er ødelagt av tyranniet og fremmedgjøringen av majoriteten. I tillegg må de stadig være på vakt og slåss for sine privilegier, samt bruke energi for å holde de under seg nede. Siden individualitet kun utvikler seg best bare når man er i den videste kontakt med andre frie individer, er elitens medlemmer hemmet i sine muligheter for sin egen utvikling pga mangelen på frie individer som de kan samhandle med. Likhet innebærer likhet i muligheter, kvalitativ likhet, fravær av privilegier, og ikke at alle skal ha akkurat det samme, kvantitativ likhet. De kvantitative forskjellene vil likevel være minimale, justert for den enkeltes behov.

«Politisk, økonomisk og sosial likhet vil være umulig så lenge individene når de går ut i livet ikke finner de samme livsbetingelser, de samme muligheter til utdanning, oppdragelse, arbeid og glede.»¹⁰²

«Likhet for alle fra det øyeblikk livet starter — så langt denne likhet beror på samfunnets økonomiske og politiske organisering, slik at hvert individ, rent bortsett fra naturlige forskjeller, er det sanne resultat av sitt eget verk — det er rettferdighetens problem.»¹⁰³

I stedet for disiplin setter anarkistene og syndikalistene solidaritet. Disiplin er (kadavermessig, underdanig og nedverdiggende) underkastelse overfor en autoritet utenfra, mens solidaritet er selvbevisst og frivillig ydet samhold, dvs. noe som kommer innenfra.

Solidaritet betyr gjensidig hjelp: Det er samvirke i frihet. Det er likesinnede mennesker som samarbeider i fri forening og i felles arbeid, for felles oppgaver og mål. Det er menneskenes sideordnede arbeid i fellesskap, ifølge frie overenskomster. Men uten frihet og likhet vil samfunnet bli en pyramide av konkurrerende klasser basert på de høyere lags dominering av de lavere. I et slikt samfunn gjelder «dominér eller bli dominert» og «enhver for seg selv». Denne «harde individualismen» blir fremmet på bekostning av fellesskapsfølelsen. De på bunnen er rasende på de over seg, og de på toppen frykter de under seg. («De du trækker på på vei opp, er de du møter igjen på vei ned.») Under slike betingelser kan det ikke være noen samfunnsmessig solidaritet, men bare en delvis form for solidaritet innenfor klassene, noe som svekker samfunnet som helhet. Det er viktig å påpeke at solidaritet ikke nødvendigvis innebærer selvpoffrelse eller selvfornektelse.

Kooperasjon og samarbeid mellom likeverdige er nøkkelen til det antiautoritære. Gjennom samarbeid kan vi utvikle og beskytte våre egne indre, iboende, verdier som unike individer, så vel som berike våre liv og frihet. Som antiautoritære anerkjenner anarkistene at menneskene har en sosial natur, og at de gjensidig påvirker hverandre. Vi kan ikke flykte fra «autoriteten» til denne gjensidige påvirkning.

Anarkistene vil organisere samfunnet på en slik måte at alle så langt det er mulig får de samme mulighetene til å utvikle sine ulike evner, og til å bruke dem i sitt arbeid. De vil skape et samfunn som gjør det umulig for noe individ å kunne utbytte andres arbeid; et samfunn der alle individer nyter godt av den samfunnsmessige rikdom, som i virkeligheten er et produkt av alles arbeid, i det omfang de bidrar direkte til produksjonen av denne rikdom.

Føderalisme

Anarkismen er en politisk teori hvis mål er å skape et samfunn med individuell frihet, og hvor frie individer fritt samarbeider som jevnbyrdige.

Anarkismen er i mot alle former for hierarkisk kontroll — det være seg statlig eller kapitalistisk — da dette er skadelig for individet og dets individualitet, og også unødvendig. Man vil ha orden nedenfra (og opp), ikke uorden påtvunget ovenfra og ned av autoriteter. Anarkister foretrekker derfor et desentralisert samfunn, uten undertrykkende institusjoner, et samfunn organisert gjennom en føderasjon av frie assosiasjoner og sammenslutninger. De anser denne form for samfunn som det beste for å maksimere verdiene frihet, likhet og solidaritet. Bare ved en rasjonell desentralisering av makt, både strukturell og territorial, kan individuell frihet oppfostres og oppmuntres. Frie assosiasjoner er hjørnesteinen i et anarkistisk samfunn. Individer må være frie til å slå seg sammen etter eget ønske, for dette er grunnlaget for frihet og menneskelig verdighet. Imidlertid må enhver slik enighet være basert på desentralisering av makt, siden bare likhet sørger for den sosiale sammenheng for at friheten skal kunne vokse og utvikle seg. Anarkister støtter derfor direkte demokratiske kollektiver. Delegeringen av makt i hendene på en minoritet er en åpenbar nektelse av individuell frihet og verdighet. Heller enn å ta styringen av deres egne saker fra folk og gi dem i hendene på andre, vil anarkistene favorisere organisasjoner som minimaliserer autoritet, og holde makten (eller rettere sagt: styrken) i bunnen, i hendene på de som er påvirket av omfanget av enhver beslutning. I enkelte gitte situasjoner *kan* de godta representanter, men disse må kunne møte med «bundet mandat», og kunne trekkes tilbake og skiftes ut umiddelbart.

Det føderative organisasjonsprinsippet innebærer at ulike grupper samorganiserer seg til en føderasjon når de har felles behov for det. Dette innebærer at noen føderasjoner har kort levetid, mens andre har lang levetid. Ikke alle føderasjoner er geografiske, men består av folk fra ulike geografiske områder som har felles interesse(r). En gruppe har rett til å stille seg utenfor, og den beholder sin selvbestemmelsesrett innen føderasjonen i alle spørsmål utenom de som føderasjonen er laget for. Ingen gruppe kan handle i strid med de felles fattede beslutningene, men intet sentralt organ kan på den annen side tvinge eller hindre de lokale gruppene så lenge de handler i egne saker, under eget ansvar og med egne ressurser. Føderalisme innebærer også at man ikke har et eneste beslutningsapparat for alle typer spørsmål, men man samarbeider i hver sak med dem som har interesse av nettopp den saken.

Alt kan ikke løses på lik linje lokalt, i lokale institusjoner og prosesser, i alle og enhver kommune, — det finnes nasjonale oppgaver, regionale oppgaver, kommunale oppgaver, grendeoppgaver, bydelsoppgaver, og individuelle oppgaver. Løsningen i det anarkistiske idealsamfunn i saker som berører mange, blir f.eks. å nedsette et utvalg, med eksperter og brukere, til å utrede en sak tilstrekkelig i bredde og dybde, og så diskutere utvalgets rapport i det offentlige rom via

media og på møter lokalt, og så eventuelt ta det opp til folkeavstemning om det er særskilt viktig, løse saken ved nytte-kostnadsanalyse om den egner seg for det, og/eller la saken avgjøres av øyeblikkelig tilbakekallbare delegater. Noe kan også løses via markedet. Målet er at mennesker og grupper slutter seg sammen der de finner det ønskelig og naturlig, at de slutter seg sammen i større enheter og delegerer noe av sin makt oppover om nødvendig. Det er altså ikke sentrale organer som delegerer makt til lokale organer, men folk fra lokale organer som kommer sammen og delegerer noe av sin makt til felles organer; f.eks. et interkommunalt busselskap, et nasjonalt kredittfond, et nasjonalt arbeiderråd osv.

Anarkiet er et fritt samfunn bygd på samvirke, arbeidernes kontroll over produksjonen, føderalisme og desentralisering som middel til å omforme samfunnet, kommunen og arbeiderforeningen som sentrale sosiale enheter, avskaffelse av landegrenser og nasjonalstater. Mikhail Bakunin skriver bl.a. følgende om føderalisme:

«At alle tilhengerne av Ligaen derfor bør bruke all sin energi til å omforme sine respektive land for å gjøre det mulig å erstatte den gamle organiseringen ovenfra og ned som bygger på vold og prinsippet om autoritet med en ny organisasjonsform som utelukkende bygger på befolkningens interesser, behov og naturlige ønskemål ut fra prinsippet om en fri føderering av individene i kommuner, en fri føderasjon av kommunene i regioner, en fri føderering av regionene i nasjoner og nasjonene senere i Europas forente stater og til sist verden i sin helhet.»¹⁰⁴

Avslutning

Anarki er et typisk gradsspørsmål, og det har ingenting til felles med «den sterkeste rett». Det selvmotsigende i at «den sterkeste rett» (selvbestaltet regjering/hierarki), ofte defineres inn under begrepet anarki (uten regjering/hierarki), kompletterer begrepsforvirringen i den borgerlige språkbruken. Det er imidlertid ikke bare anarkibegrepet som er forvansket i dagens språk. I tillegg kommer uklarheter i betydningen av ordene makt og styrke: Makt betyr på den ene side dominans, dvs det å være overordnet, på den annen side betegner det handlekraft og styrke, selv om man godt kan være handlekraftig og sterk uten å dominere eller styre andre. Enhver hierarkisk organisasjon, offentlig eller privat, formell eller uformell (gurupyramide), representerer en eller annen form for regjering, og dermed stat. Hierarkiske organisasjoner kan være mer eller mindre flate, og følgelig ligge nærmere eller fjernere fra rent anarki, d.v.s. graden av anarki varierer.

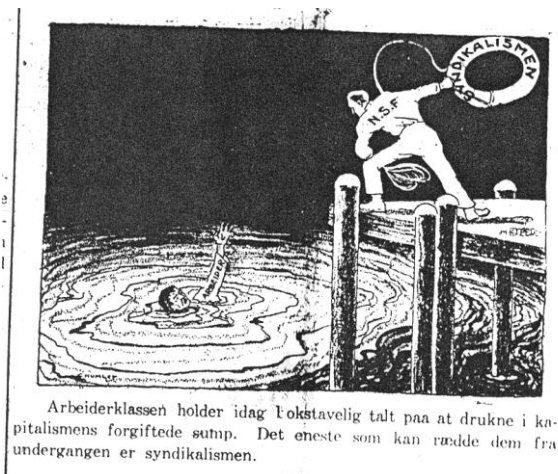
«For at sikre alle udkomme maa samfundet lægge beslag paa alle produktionsmidler. — Da produktionsmidlerne er menneskehedens *fællesarbeide*, maa de atter bli menneskeligt *sameie*. — *Alt for alle*, fordi alle har brug for det, fordi alle har arbeidet efter sine kræfter og fordi det er materielt umuligt at bestemme, hvormeget der skulde tilkomme enhver under den nuværende formuesproduktion.»¹⁰⁵

«Alt skal tilhøre alle. *Retten til velvære* gir muligheten til å leve som menneskelige vesener og oppdra barna sånn at de kan bli likeberettigede medlemmer av et samfunn bedre enn vårt, *mens retten til arbeide* betyr retten til å være evig lønnsslave, et arbeidsdyr, ledet og utbyttet av bursjoasiet. Retten til arbeide er i gunstigste tilfelle et industrielt tukthus.»¹⁰⁶

«Kapitalismen är alltid expansiv. Den vill ha nya marknader och nya produkter. Allt ska gå snabbare och snabbare, man våldför sig på naturen utan att tänka på konsekvenserna. Det här mår inte folk bra av. I ett direktdemokratiskt samhälle kommer hjulen att snurra långsammare. Beslut måste vara mer förankrade och det är klart att vi då får långsammare förändringar. Och det tror jag svarar emot vad folk vill. Det är därför folk känner sig så förlorade just nu — för att allting snurrar så snabbt.»¹⁰⁷

Hva syndikalisme er

Innledning¹⁰⁸

Fremstillingen av syndikalismen i dette kapitlet bygger på mellomkrigstidens syndikalisme. Det var denne syndikalismen som preget Norsk Syndikalistisk Føderasjon, også etter andre verdenskrig. En mer «moderne», av enkelte karakterisert som revisjonistisk og reformistisk, syndikalisme, finner vi i Sveriges Arbetares Centralorganisation (SAC). Se www.sac.se. En kritikk av mellomkrigssyndikalismen, men også en kritisk analyse av SAC, finnes hos Arvid Weber Skjærpe.¹⁰⁹

«Syndikalismens oppkomst er knyttet til den epoken i kapitalismens utvikling som strakte seg fra midten av 1890-åra og fram til første verdenskrig. Denne representerte imperialismens gjennombrudd, og var karakterisert av en sterk monopoliseringstendens, store teknologiske nyvinninger (eksplosjonsmotoren og elektrisiteten), overgangen til storindustri og en sterk økonomisk vekst. Syndikalismen har sin klassemessige basis i de lavere lagene av proletariatet. [...]

Det lavere laget av proletariatet besto gjerne av rotløse individer som ikke vek unna for å benytte svært militante kampformer. Disse arbeiderne var sjelden bundet av noen familie, for ufaglært arbeidskraft var det lett å få arbeid om de skulle bli oppsagt under en økonomisk vekstperiode, og endelig hadde de ingen bakgrunn i den tradisjonelle arbeiderbevegelsen som i de fleste europeiske land hadde utviklet seg i svært reformistisk retning. Disse økonomiske og klassemessige forutsetningene bestemte de grunnleggende elementene i syndikalismen, de elementene som var felles for alle syndikalistiske retninger: tilpasning og militant kamp. Den kompromissløse faglige kampen skulle om nødvendig føres med alle midler. I valget av kampmidler skulle man være ubundet av den tradisjonelle tenkemåten, og kampmidlene skulle tilpasses til og bestemmes av den konkrete kampsituasjonen man var i.»¹¹⁰

«Socialismen skal atter gjenopstå kun ved syndikalismen.»

(Robert Michels)

«Syndikalismen er, kan man si, en rekapitulasjon av all eldre revolusjonær socialisme.»

(G. H:son Holmberg)

«Syndikalismen er en ren proletarbevægelse med arbeiderklassens befrielse av lønslaveriet som maal, realisert paa den maate at producenterne tilbakeerobrer produktionsmidlerne: jorden, fabrikkene, arbeidsredskaperne.»¹¹¹

Navnet syndikalisme kommer av det franske uttrykket syndikat, som betyr: en sammenslutning med et økonomisk formål. Herav følger at enhver kapitalistisk sammenslutning er et syndikat, slik også med arbeidernes økonomiske sammenslutninger. Fagforeningsbevegelsen, som i sin tid var det eneste uttrykk for arbeidernes økonomiske kamp, kaltes derfor i Frankrike for syndikalisme.

I 1890-årene oppsto en form for revolusjonær økonomisk kampbevegelse blant arbeiderne i Frankrike som kaltes «revolusjonær syndikalisme», i motsetning til «reformistisk syndikalisme»

— dvs. alminnelige fagforeninger som bare arbeider for reformer innenfor det kapitalistiske samfunns rammer. Det var også i Frankrike at syndikalismen fikk sin teoretiske utforming, og den fikk sin største innflytelse der og i Spania, Italia og Latin-Amerika. Syndikalistiske idéer spredte seg langt utenfor de romanske land, og selv om ikke hele syndikalismens læresystem vant så stor innflytelse andre steder, så vant det elementære grunnlaget mer eller mindre sterkt innpass i nesten alle land, deriblant Norge.

Det finnes forskjellige former for syndikalisme: revolusjonær syndikalisme, reformistisk syndikalisme, kommunistisk syndikalisme, ja sågar en kapitalistisk syndikalisme.¹¹² I denne boken vil vi legge hovedvekten på den revolusjonære syndikalismen. Syndikalisme kalles også for industriell sosialisme.¹¹³

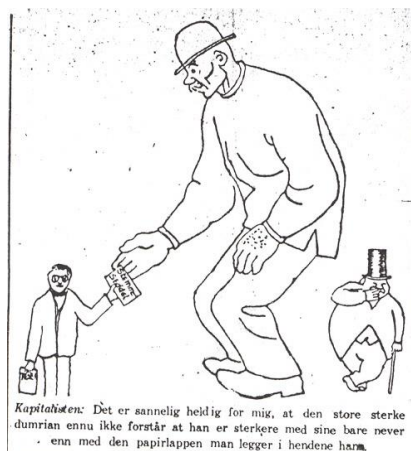
Akkurat som reformistene forsøker også syndikalistene å gjennomføre reformer innenfor rammen av det nåværende samfunn, og derfor kan også de som betrakter de to bevegelser helt overfladisk, anse den revolusjonære og den reformistiske klassekampen som helt likeartede foreteelser. Men forskjellen er enda ganske stor. For den revolusjonære syndikalistiske klassekampen er den partielle kamp for reformer bare et ledd i klassekampen, et middel for å oppnå større styrke. For reformistene er derimot slike kamper *hele* klassekampen og deres resultat er *hele* målet.

Syndikalistene aksepterer den materialistiske historieforståelsen. Både det åndelige og det politiske livet er en gjenspeiling av det rådende økonomiske systemet. Parlamentet er børsens barometer. Endringer i økonomien medfører også endringer i politikken. Derfor bør arbeidernes kamp rettes mot basis, dvs. de rådende produksjonsforhold, og ikke overbygningen, det politiske systemet. Syndikalistenes motto er identisk med *Den Første Internasjonales*: «Arbeiderklassens frigjøring må være denne klasses eget verk». Mot statens og partienes politikk stiller syndikalistene arbeidets økonomiske organisasjon. Regjeringen over menneskene skal avløses av forvaltningen av tingene.

I samsvar med den materialistiske historieoppfatningen hevder syndikalistene at kampen må føres på det økonomiske området av arbeidernes økonomiske sammenslutninger, deres fagforeninger. Bare på det økonomiske feltet kan arbeiderne organiseres som klasse i sin egenskap av produsenter. Syndikalistene vil organisere arbeiderne på et økonomisk grunnlag, uten hensyn til filosofiske, politiske eller religiøse meninger, gjennom en felles interesse; sammenslutte dem med hverandre for å skape en organisasjon som bæres oppe av en allmenn interesse, og følger opp et mål som er felles for dem alle.

Blant sine teoretikere regner syndikalistene bl.a. Pierre-Joseph Proudhon, Mikhail Bakunin, Peter Kropotkin, Errico Malatesta, Rudolf Rocker, Emile Pouget, Fernand Pelloutier («Syndikalismens far»¹¹⁴) og Hubert Lagardelle. Lagardelle ble senere en av den italienske fascistene Benito Mussolinis intime venner og medarbeidere, og var under marskalk Pétain fransk arbeidsminister.¹¹⁵ Også Georges Sorél (1847—1922) regnes av en del syndikalister som en viktig teoretiker, selv om han alltid sto på siden av den syndikalistiske bevegelsen og aldri ble riktig anerkjent av de syndikalistiske lederne. Solidaritet skriver: «Sorels betydning som syndikalismens teoretiker har vært svært omtvistet blant de eldre franske syndikalister og blant syndikalistiske forskere i andre land. Og man kommer lett til den anskuelse at hans historiske virksomhet har vært i en viss grad konjunkturbetont. [...] I tidene straks før siste verdenskrig dukket Sorels navn opp i diskusjonen på nytt. Den fikk en eiendommelig høykonjunktur i enkelte intellektuelle kretser, hvor man søkte å gjøre hans teorier identiske med fascismen»¹¹⁶ Mussolini så på Sorél som en av sine læremestere.¹¹⁷ Sorels siste skrift var et hyldningsskrift til Lenin, hvor han sluttet seg til den russiske bolsjevismen.¹¹⁸

Syndikalismen er utenomparlamentarisk

«Da vi syndikalister mener, at staten, parlamentet og de raadende politiske forhold kun er reflekser, speilbilleder fra det eksisterende økonomiske system, fradømmes derfor parlamentarismen enhver evne til at kunne forandre det rent økonomiske samfundssystem.»¹¹⁹

«Politik fordømmes ikke, men den anbefales heller ikke av syndikalisterne, [...]; han ignorerer den; han er ikke politisk, heller ikke upolitisk. [...] Det er heller ikke nogen syndikalistisk inkonsekvens, om syndikalister som enkelte individer driver valgagitation, kun at de gjør det u t e n o m , men ikke i n d e n o m syndikatet og deres samorganisationer, fagforbundene m. v. og heller ikke i organisationens navn.»¹²⁰

«Men selv om arbeiderne ikke kan bli enige om de partipolitiske spørsmål, saa har de dog som *klassefæller* saa mange fælles økonomiske interesser, at en *klassemenslutning* maa de dog ha, dersom de ikke skal gaa under i den økonomiske klassekamp.

Tro om vi ikke her har noget at lære av vore motstandere, kapitalistene. De slutter sig ogsaa sammen. Den økonomiske magt og de klasseprivilegier, som de sitter inde med, har de ikke tænkt at gi fra sig saadan uten videre. De ruster sig for at forsvare sit økonomiske herredømme. De danner sine syndikater, arbeidsgiverforeninger o. s. v. For at styrke sin magt og bevare den. Men deres økonomiske sammenslutninger er ikke dannet efter *partilinj*er. Politisk tilhører de hver sine borgerlige partier; men deres fællessammenslutning, deres økonomiske organisation, *klasseorganisationen*, staar utenfor alle partier. Der er de med alle de — og *kun* de — som har fælles *økonomiske* interesser, som har fælles interesser som *klasse*, hvadenten de er høire eller venstre, konservative eller liberale. *Klasse*interessene staar for dem over partiinteressene. Det gjør dem sterkere i den økonomiske klassekamp.

Syndikalisterne mener at slik maa det ogsaa bli med arbeiderne.

Den økonomiske utbytning og undertrykkelse kjender ingen partihensyn. Ikke engang de arbeidere og smaakaarsfolk som endnu er troskyldige nok til at støtte de konservative eller liberale partier undgaar følgerne av kapitalismens og industrialismens utsvedningssystemer.

Ved fastsettelsen av arbeidernes ringe andel i det arbeidsutbytte, som er et resultat av arbeidernes egen flid og strævsomhet, spørres der ikke om tro og overbevisning. Der spørres ikke efter om man er socialdemokrat, socialrevolusjonær, anarkosocialist, ungsocialist eller anarkist.

Ei heller om man er muhamedan eller katolikk, kristen eller atheist. Eller om man bekjender sig til den ene eller den andre filosofiske skole.

Man er en arbeider, en producent, et utbytningsobjekt for magthaverne. Det er det hele.

Men hermed er vi kommet ind paa et omraade, hvor alle *arbeidere* har fælles interesser uanset hvilken partifraktion de tilhører.

Som *arbeidere* og *klassefæller* har de interesse av at skaffe sig de bedst mulige arbeids- og livsvilkaar.

De har *alle* interesse av at verge sig mot kapitalismens brutalitet og hensynsløshet.

De har *alle* interesse av at der tilveiebringes social likhet og retfærdighet.

Men da dette ikke kan opnaaes førend al økonomisk utbytning og undertrykkelse er helt avskaffet, har de *fælles* interesse av at saa sker.

For at det kan ske maa kapitalismens magt og bestemmelsesret over arbeidsmidlerne og de økonomiske værdier ophæves og arbeiderklassen selv overta organiseringen og ledelsen av produktion, omsætning og samfærdsel.

Det blir en vældig oppgave. Det blir en oppgave, hvis løsning kræver *hele* arbeiderklassens kraft, intelligens og solidariske samvirken.

Dette er ingen enkeltmands sak, ingen *partisak*, men en *klassemak*.

Derfor maa arbeiderne organisere sig som *klasse* — skape sig en av hele arbeiderklassen — og *kun* av denne — bestaaende økonomiske sammenslutning — en *klassekamporganisation*.

Denne maa ta sigte paa at samle *alle* arbeidere uten hensyn til hvilket socialistisk parti de ellers tilhører til en *økonomisk enhet*.

Alle maa de bli med i det store fælles *arbeidersyndikat*; ti deres økonomiske interesser er fælles.

Men skal man kunne bevare klassens enhet i den økonomiske kamp, har man bare en vei at gaa: fagforeningernes nøytralitet likeoverfor de politiske partier, hvadenten disse er socialdemokratiske, høire eller ditto venstre eller anarkistiske.»¹²¹

«Politikken er en sløv fil, som langsomt arbeider sig frem til sit maal.»¹²²

Som organisasjon befatter den syndikalistiske bevegelsen seg overhode ikke med partiene. De politiske partiinteresser splitter arbeiderne. Den økonomiske kamp forener dem. I sitt arbeide innen den syndikalistiske organisasjonen har medlemmene ingen rett til å opptre i partipolitisk hensikt. Utenfor organisasjonen kan de uforhindret bli medlem av politiske partier og arbeide for dem. Bare på det industrielle område kan arbeiderne bli enige. Arbeidsplassen er revolusjonens verksted. Vi kan tenke oss at en fagforening skal behandle et partipolitisk spørsmål. Medlemmene, som består av sosialdemokrater, borgerlige, kommunister og anarkister, vil naturligvis krangle så «busta fyker», og diskusjonen vil ikke gi annet enn et innbyrdes fiendskap. Tenker vi oss derimot at disse arbeiderne skulle behandle et spørsmål vedrørende arbeidsplassen, f.eks. forbedring av hygieniske forhold osv., da ville det sikkert bli relativt enkelt å oppnå enighet. En annen side som brennmerker partienes operasjoner i fagforeningene er at personer som ofte står arbeiderklassen fjernt, f.eks. arbeidskjøperne, dermed får innflytelse over fagforeningene. En rekke ledende folk i ulike partier, også i «arbeiderpartier», er arbeidskjøpere, er direktører, har styreverv eller aksjeposter i bedrifter. Alle politiske arbeiderpartier påstår at nettopp *de* representerer arbeiderklassen. Bare den enkle kjennsgjerning at det eksisterer flere partier som sier det samme, beviser at de lyver. Det ligger i selve navnet at et *parti* aldri kan representere en hel *klases* interesser. Det kan bare en klasseorganisasjon gjøre, og denne må i så tilfelle være bygd opp på et grunnlag som skiller den fra utbytterklassen. En slik organisasjon må være grunnlagt der hvor utbyttingen foregår, nemlig på arbeidsplassene. Syndikalismen neglisjerer det politisk-parlamentariske arbeidet, siden parlamentarismen er en del av det kapitalistiske systemet. Kampen via parlamentet frarøver arbeideren hennes/hans egen aktive kamprolle. Innsatsen består bare i å velge. Deretter vil en valgt representant tale arbeiderens sak — i beste fall. Dermed blir ikke arbeiderens egen kampkraft prøvd og skolert. Den revolusjonære ånden blekner. Staten er ingenting annet enn kapitalismens eksekutivkomite, og det vil den fortsette å være uansett hvilket partinavn regjeringen klistrer på seg. Karl Marx skal ha sagt at staten ikke er noe annet enn en refleks

(skyggebilde) av de eksisterende økonomiske forhold.¹²³ De som tror at de ved hjelp av politiske partier kan forandre samfunnet, tenker seg altså den mulighet at de ved å gripe tak i en skygge og bearbeide denne skal kunne omforme hele materien. Syndikalistene, som er det praktiske livs mennesker, har forkastet denne teorien. De har forlenget innsett at man må gripe fatt i materien og bearbeide og forandre denne om man skal få i stand noen forandring. Og da vil også skyggen forandre seg av seg selv. Dette er ikke en løst teori, men en fastsatt kjensgjerning, i følge syndikalistene. Parlamentet er et innregistreringsorgan som registrerer og lovfester de erobringer arbeiderne gjør utenfor parlamentet gjennom sine kamporganisasjoner eller ved direkte påtrykk. Et slikt eksempel er loven om 8 timers arbeidsdag osv. Vi kan derfor fastslå at hvis all den økonomi, alt det arbeide og all den energi som hittil er ofret på de politiske partiers alter hadde vært konsentrert omkring de økonomiske kamporganisasjoner, deres opplysningsvirksomhet og deres aksjoner, hadde arbeiderne utvilsomt hatt stått betydelig sterkere enn de gjør i dag.

«Parlamentarismen er reelt sett ikke annet enn at folket får rett til å velge sine egne tyranner.»¹²⁴

«Alle reformister synes at være enig i at bygge syndikalismen paa en bevisst løgn ved at erklære den for antiparlamentarisk, mens alle syndikalister, uanset, om de av politisk opfatning er høire-, venstre-, eller ungsocialister erklærer at syndikalismen er *utenom*parlamentarisk. [...] Skulde syndikalismen, det vil si, de økonomiske organisationer optræ som politiske efter høiresocialistisk opskrift, saaledes som den norske og svenske landsorganisation gjør det, saa vilde den støtte venstresocialistene og ungsocialistene fra sig. Skulde den være pære parlamentarisk i overensstemmelse med venstresocialistisk opfatning vilde den støtte høiresocialistene og antiparlamentaristene fra sig. Skulde den endelig være helt antiparlamentarisk maatte den støtte baade høire- og venstresocialister fra sig. Hvilken partipolitisk stilling de økonomiske organisationer end indtar, saa vil de ikke kunne undgaa at komme i kollisjon med en del av arbeiderklassen, som har en anden politisk opfatning og de vil saaledes ha berøvet sig muligheten for at samle hele arbeiderklassen inden sin organisations ramme. Den første betingelse for at der idethele skal kunne bli tale om klassekamp er at arbeiderklassen samles og enes, derfor *maa* ogsaa de økonomiske organisationer erklære sig nøytrale overfor *alle* politiske partier.»¹²⁵

Dette med politisk nøytralitet har ikke vært uproblematisk:

«Det har alltid været fremholdt i den syndikalistiske presse av de syndikalistiske propagandister og i syndikalistiske programmer og formaalsproklamationer, at den syndikalistiske organisation er politisk nøytral. I Norsk Syndikalistisk Federations sidste formaalserklæring er dette 'forbedret' til 'partipolitisk nøytral og uavhengig'. Ved denne forandring vilde kongressen markere at den syndikalistiske organisation godt kunde føre politisk kamp, men at den stillet sig nøytral til de politiske partier.

Talen om syndikalismens politiske nøytralitet har sin grund i teorien om en stor fælles proletarisk kamporganisation, som uavhengig alle politiske, filosofiske og religiøse strømninger skal kunne samle alle arbeidere til kamp mot kapitalismen.

Men man maa spørre sig: er det mulig for en økonomisk kamporganisation at være politisk nøytral? Nei! Politik og økonomi falder saa sammen, at det ene vanskelig kan skilles ut fra det andet. En økonomisk organisation kan føre sin kamp kun med økonomiske vaaben, men kampens resultater vil uvægerlig bli politiske. Alle politiske institutioner hviler paa de økonomiske forhold; naar de økonomiske forhold forandres vil ogsaa de politiske institutioner forandres. Om den syndikalistiske organisation skal være en revolutionær kamporganisation kan den ikke være politisk nøytral, den maa tvertimot føre sine *egen selvstændige syndikalistiske politik*. Det at man fremmer sine politiske formaal gjennom økonomiske kampmidler gjør ikke organisationen mindre politisk. [...]

Syndikalismens politiske maal, uttrykt i alle syndikalistiske programerklæring, er: Kapitalismen og statens avskaffelse, arbeiderklassens overtagelse av al økonomisk og politisk magt gjennom sine federalistiske organisationer. Centralismens avskaffelse, ikke bare i arbeidernes kamporganisationer, men i alle sociale sammenslutninger, saaledes ogsaa staten. Men staten er en politisk indretning, og hvordan skal man kunne tilintetgjøre denne politiske institution uten at føre politisk kamp? Det er umulig. Kapitalismen er omgjærdet av politiske privilegier og politisk beskyttelse, ethvert angrep paa

det kapitalistiske system blir et angrep paa politiske privilegier, altsaa politisk kamp.

Syndikalismen er ikke og kan ikke være politisk nøytral.

I virkeligheten har da heller ikke de syndikalistiske organisationer været politisk nøytrale. Paa trods av sine programmer har de med fynd og klem gaat løs paa kapitalismens politiske institutioner, med streiker, sabotage, obstruktion og boykot søkt at tvinge de politiske magthavere til at fragaa sine forbryderske forsætter eller tvinge dem til at slaa ind paa nye veie i sin politik. Baade i sin propaganda og i sin praktiske kamp har syndikalisterne fulgt sin revolutionære politik. [...]

Nøytralitet er her selvopgivelse. Naar syndikalisterne erklærer sig sig politisk nøytrale, er det et bedrag, et fromt bedrag visselig, og oftest selvbedrag. Men desto før man kan komme til klarhet paa dette punkt, desto bedre for arbeiderne.

De norske syndikalisters avvikelse fra den almindelige syndikalistiske terme paa dette omraade er ikke mindre uklar og forvirrende end den gamle, kanskje tvert om. At være partipolitisk nøytral er selvfølgelig umulig for en revolutionær syndikalistisk organisation. — Det er soleklart at N. S. F. ikke kan forholde sig nøytral overfor en høire- eller venstregering, som med vold og magt opretholder og utvider borgerskapets herrevælde overfor arbeiderklassen og med alle midler søker at slaa ned arbeiderklassens befrielseskamp. En saadan stilling vilde være det rene vanvid. Heller ikke kan den syndikalistiske organisation forholde sig nøytral overfor de socialdemokratiske partiers bedragerier. Heller ikke kan den forholde sig nøytral overfor statskommunismens forsøk paa at tvinge det arbeidende folk ind under sit partis diktatur.

En organisation som har erklært sig partipolitisk nøytral kan heller ikke i nogen kamp alliere sig med noget parti, ti alliancer med det ene parti er en krigserklæring mot det andet.

Syndikalismen kan ikke være hverken politisk eller partipolitisk nøytral. Men hvad den bør og skal være er uavhengig av alle politiske partier og i aapen kamp mot de partier som tilstræber maal motsatt syndikalismen. Det vil i realitet si at staa i kampforhold til alle partier som efterstræber herrevældet over menneskene og i et uavhengig samarbeide med de partier som bekjæmper herskermagten, som kjæmper for menneskenes frihet.

Man kan si at dette bare er ord. Javel, men det er ord som skaper forvirring, uklarhet og vaklen og derfor maa utredes og tydeliggjøres.

Konklusjon: Syndikalisterne maa aldrig tape sit store maal, sin syndikalistiske politik av sigte for at samle alle arbeidere ind under en organisation.»¹²⁶

«Som følge av disse erfaringer har den syndikalistiske bevegelse i sin prinsipperklæring gitt uttrykk for at den som organisasjon står uavhengig av alle politiske partier. Vil nogen medlemmer av en eller annen grunn delta i politiske valg eller annet partipolitisk arbeide, må dette komme i annen rekke og ikke trekkes innenfor den økonomiske kamporganisasjons ramme som har til oppgave å samle arbeiderne som klasse i kamp, på det industrielle område, mot den utbytende klasse. [...]

Dermed er det ikke sagt at syndikalistene er upolitiske. Tvert imot. De har skapt en egen politisk ideologi på industrielt grunnlag. Alle politiske arbeiderpartier påstår at nettop de representerer arbeiderklassen. Bare den enkle kjennsgjerning at det eksisterer flere partier som sier det samme beviser at alle sammen lyver. Det ligger i selve navnet at et *parti* aldri kan representere en hel *klasses* interesser. Det kan kun en klasseorganisasjon gjøre og denne må i så tilfelle være oppbygget på et grunnlag som skiller den fra den annen klasse. Da det bare finnes to klasser i samfundet, den utbytende og den utbyttede, er det selvnlysende at den organisasjon som skal representere den utbyttede klasse må være grunnlagt nettop der hvor utbytningen foregår, nemlig på arbeidsplassene. [...]

Staten er ingenting annet enn kapitalismens eksekutivkomite, og det vil den vedbli å være uansett hvilket partinavn regjeringen klistrer på sig. [...]

Ved å bygge op det nye samfund fra arbeidsplassene, skapes det den eneste garanti for at samfundsmakten kan kontrolleres og forvaltes av de eneste samfunnsnyttige individer håndens og hjernens arbeidere på samme gang som det garanterer, at arbeiderne virkelig har erobret en virkelig makt, som ikke er chimær.»¹²⁷

«Hele det parlamentariske system har bare en oppgave, nemlig å gi løgnens og den sosiale urettferdighetens herrevælde et skinn av lovlig rett — at få slaverne til å sette lovens stempel på sitt eget slaveri.»¹²⁸

«Et politisk parti kan aldri bli et klasseparti. Hvorfor? Jo, fordi ethvert klasseparti bygger på list og diplomati, på allianser med andre borgerlige partier og for å få disses støtte må drive en slags hestebytterpolitikk og på den måten gjøre sitt til at selve klassekampen forsvinner. Det som blir igjen av klassekampen, er det som enkelte av agitatorene benytter i sine fraser under valgkampen. Kun den syndikalistiske organisasjon kan være en ren klassebevegelse. Den organiserer kun de som lider under det samme fortrykk. Individuer som er offer for den samme utbytning.»¹²⁹

«Vi syndikalister er motstandere av staten, og derfor er vi antinasjonalister. Vi er antinasjonalister fordi vi er federalister og forlanger selvbestemmelsesrett for hver kommune, hvert distrikt og hvert folk.»¹³⁰

«For den revolusjonære syndikalistene eksisterer ingen nasjonale grenser, folkeraser eller annet som deler menneskene i forskjellige grupper. I hans sosiale begrep eksisterer det bare mennesker. Disse er derimot oppdelt i to klasser — den eiendomsbesittende klasse og den eiendomsløse klasse.»¹³¹

Organisasjonsmodell

Syndikalismen anerkjenner ikke lønsslaveriets eksistensberettigelse, og som en naturlig konsekvens av *det*, heller ikke det ene menneskes rett til å leve på andre menneskers bekostning, dvs. at den som ikke vil utføre produktivt og samfunnsnyttig arbeid, har heller ingen rett til å spise, drikke osv. på de arbeidende individers bekostning. Syndikalistene vil ekspropriere produksjonsmidlene, og overta produksjonen ved industrielle organisasjoner. De har forlatt tanken på statens inngrep og parlamentariske aksjoner. Klassekampen skal føres med økonomiske, utenomparlamentariske, direkte midler, til fremme av arbeidernes interesser på en bedre måte enn den parlamentariske døgnpolitikken som anbefales av sosialdemokratene og andre statssosialister. Syndikalistene erkjenner ingen kompromiss med kapitalismen. Klassekampen er deres hovedelement. Syndikalistene går inn for direkte aksjoner på arbeidsplassene, og mener at man ikke kan nøye seg med «de korslagte armers streik».

Det er fagbevegelsen, og ikke noe parti, som må være redskapet i arbeiderklassens frigjøringskamp, og grunnsteinen i et nytt sosialistisk samfunnssystem. Fagbevegelsen må bli en ren kamporganisasjon, og ikke et forsikringsagentur. Den syndikalistiske organisasjonen er elastisk, og avpasser sin kamptaktikk etter de forskjellige forholdsvekslende krav, i motsetning til den reformistiske fagbevegelses byråkratisme og maktsentralisme.

Syndikalistene mener at arbeiderne må organisere seg som *klasse*, og ikke etter *faglige* interesser. Dermed vil enhver som organiserer seg til stadighet være klar over at den ene arbeiders interesse alltid må være den andres. Det har ofte oppstått konflikter mellom fagforeninger når disse har prøvd å monopolisere arbeidet for sine medlemmer. Med en felles organisasjon vil arbeiderne komme vekk fra fag- og gruppeinteresser, og istedet forme kampen etter klasseinteressene. Syndikalistene er derfor tilhenger av «dobbel organisering». Arbeidere i samme by eller distrikt organiserer seg i lokale samorganisasjoner, LS. Alle arbeidere, uavhengig av fag, ved samme slags bedrifter, organiserer seg i samme industriforbund, istedenfor at de er medlem av hvert sitt fagforbund. Det føderative system, dvs. medlemmenes selvbestemmelsesrett, samt klassesolidariteten er grunnleggende. Med en føderativ organisasjon menes sidestilte, samvirkende organisasjoner — ikke over- og underordnede hvor makten i siste instans er samlet i en spiss. Syndikalistene vil gjennom sin organisering i dag, bygge opp de organer som engang skal

bli grunnlaget for fremtidens samfunn. Slik vil de bygge det nye samfunn innenfor rammene av det gamle. Et unntak fra den «doble organisering» er *Industrial Workers of the World* (IWW) i USA. De er tilhengere av «One big Union». IWW er organisert etter industri. En industri danner en industriell union. Beslektede industrielle unioner forenes i departementer, som igjen forenes i en hovedorganisasjon, som atter igjen utgjør en del av den internasjonale organisasjonen.¹³²

«Vi bygger op vår organisasjon på lokale samorganisasjoner. En lokal samorganisasjon i en stor kommune, s. f. eks. Oslo, hvor alle arbeidere står tilsluttet, er et tungvint apparat. Det er derfor naturlig at denne må opdeles i bedriftsgrupper på hver arbeidsplass. Tar vi for oss f. eks. jernindustrien, så finnes det her en rekke spørsmål å løse for hver enkelt bedrift. Det er derfor naturlig at bedriften har sin egen organisasjonsgruppe, som sammen med gruppene fra andre verksteder i samme industri står sammen-sluttet i en industriseksjon eller syndikat, som sammen med industrisyndikatene på andre plasser utgjør jern- og metallindustriarbeidernes landssammenslutning, der sammen med råstoffarbeiderne (Grube-*arb.s* landssammenslutning) danner Metallindustridepartementet.

Det er umulig å sette op en skisse over organisasjonsformene, som er bestående og uforanderlig. Organisasjonen må først og fremst være elastisk og følge med tiden. Men for å gi et nogenlunde innblikk i hvorledes vi har tenkt oss organisasjonens opbygning for å gjøre den mest hensiktsmessig i den revolusjonære kamp, har vi opsatt en skisse over formene som et anskuelserobjekt.

Ifølge denne plan innledes organisasjonen i 9 industridepartementer, omfattende 24 industri-federasjoner eller landssammenslutninger. [...]

Videre har vi Beklædningsdepartementet, Bygningsarbeiderdepartementet, Metallindustri-departementet, Fabrikkindustridepartementet, Kommunaldepartementet, Transportdepartementet og Kulturdepartementet.

Alle disse grener flyter ut fra de lokale samorganisasjoner, som utgjør arbeidernes samlingsmerke som klasse betraktet. De lokale samorganisasjoner danner igjen hovedorganisasjonen Norsk Syndikalis-tisk Federasjon, hvis daglige funksjon forvaltes av et Arbeidsutvalg på 5 medlemmer. Dette A. U. har ingen bestemmelsesrett over organisasjonene. Det har kun å utføre det arbeide organisasjonene pålegger det, f. eks. utsende spørsmål til uravstemning m. m.

Forøvrig har medlemmene sin selvbestemmelsesrett i organisasjonene. Ordet 'selvbestem-melsesrett' er ofte blitt misforstått, t. o. m. av medlemmene. [...] Hvis medlemmene river til hver sin kant ødelegger de organisasjonen og forhindrer alt praktisk arbeide. Derfor må alltid minoriteten bøye sig for majoritetens beslutning.»¹³³

«Av dette forstaar vi at arbeiderklassen organisert paa denne måte [industriseksjoner på den enkelte bedrift, lokale samorganisasjoner, industrielle landssammenslutninger, landsføderasjon] har muligheter for at føre sin kamp som omstændighetene kræver det. Er det nødvendig og mulig at føre en lokal industriel konflikt, har vi industrisektionen som kamporgan, og til en konflikt omfattende hele den lokale plads er samorganisationen organet. Er det nødvendig og tidsvarende indenfor en bestemt industri over hele landet at kjæmpe, fungerer det industrielle samarbeide som kamporgan og ved kamp omfattende alle arbeidergrupper over hele landet, er landsfederationen hensigtsmæssig for dette. Altsaa: organ for alle tænkbare kampstillinger.»¹³⁴

«Den revolusjonære syndikalisme er opposisjon med den reformistiske fagforeningsbevegelse og mot statssocialismen. Både i teori og praksis er syndikalistene motstandere av de stivnede fag- og industri-former, mot arbeidernes opstykning og splittelse i fagforeninger, mot foreldet kamptaktikk og årelange bindende tariffavtaler, mot det centralistiske ledervelde.

I 25 land i verden er det syndikalistiske organisasjoner som kjemper, organiserer og forbereder nye organisasjonsformer, kampmidler og klassekampprogram. De syndikalistiske landsorganisasjoner har internasjonalt sammensluttet sig i Internasjonal Arbeider-Assosiasjon (I. A. A.) hvis hovedsete er henlagt til Berlin.

Den syndikalistiske bevegelse er imidlertid ikke bare selvstendig organisasjon — syndikalis-men er i første rekke en bevegelse — for i alle land, ogsaa innen de reformistiske organisasjoner, er det kamerater og opposisjonsmenn, som mer eller mindre bevisst og planmessig fører frem syndikalismens

kritikk og klassekampoppgaver på arbeidsplassene, i fagforeningene og i det daglige liv. De syndikalistiske tanker og idéer spirer overalt. Kampmidler som syndikalistene førte frem for tyve, tredive år siden som da blev avvist som vanvittig galmannsverk, som generalstreik, forskjellige former for direkte aksjon o. s. V., eller kampkravet om 6 timersdag for ti år siden, er idag innrømmet av alle orienterte og klassebevisste arbeidere for å være nødvendig. Men arbeiderbevegelsen må gå videre, fra ord og innrømmelse om at syndikalistene har rett, må de gå til handling, og virkeliggjørelse av standhaftige organisasjoner.

Arbeidernes selvbestemmelsesrett og selvansvar.

Hvis arbeidernes frigjørelse fra kapitalismens lønsslaveri og statens maktherredømme skal være deres eget verk, så må de ha selvbestemmelsesrett og selvansvar på arbeidsplassene. Det er ikke nok å føre kampen for små reformer og fem øre høyere lønn pr. time. Det er ikke nok å føre konflikter ved tariffrevisjonene hvert annet, tredje eller fjerde år. Nei, organisasjonsoppgavene og forberedelsen til den sociale revolusjon, til arbeidernes overtagelse av produksjonen, må være like aktuell og pågå hver dag. For denne oppgave, å føre kampen mot arbeidsgiverveldet i nuet, men overta produksjonen i fremtiden, har syndikalistene sluttet sig sammen i organisasjonen i flere land og dannet sin internasjonale kamporganisasjon.

I Norge er det Norsk Syndikalistisk Federasjon (N. S. F.) og de lokale Samorganisasjoner (L. S.) i by og bygd, som er syndikalistenes organisasjon.

I denne artikkel skal i korte trekk de federalistiske organisasjonsformer fra arbeidsplassen, lokalt, landsomfattende, internasjonalt skisseres.

Arbeidernes lokale klasseorganisasjon er nødvendig.

På hver lokalt sted, bygd, by, kommune, samorganiserer arbeiderne sig som lønsslaver til kamp mot det kapitalistiske samfundssystem. Det er klasseorganisasjon. Den er grunnlaget for hele syndikalismens vesen og historie. Uansett fag, kjønn, beskjeftigelse, alder, troesopfatning, har alle arbeidere samme interesse som lønsslaver. Både i klassekampen mot arbeidsgiverne og myndighetene i nutiden og den socialistiske frie kommune i fremtiden, er den lokale samorganisasjon nødvendig. Den er samfundets politiske enhet når menneskene frigjør sig fra statens overherredømme og utvisker de nasjonale grenser mellom landene. Den lokale solidaritet, støtte og samhold er også like nødvendig i klassekampen mot arbeidsgiverne som den industrielle.

Syndikalismens organisasjonsformer er imidlertid ikke ensidige. Ikke lokale begrensede og avstumpet. De forener klassesamorganisasjonens geografiske begrensning, med de industrielt opbyggede kamporganisasjoner. Det skal påvises i det efterfølgende, med utgangspunkt på arbeidsplassen, og de mange forskjellige arbeidsplasser som forefinnes innen den lokale samorganisasjon.

Organisasjon for makt på arbeidsplassene.

På hver arbeidsplass innen den lokale samorganisasjons regionale område har arbeiderne den daglige organisasjonsoppgave. Her danner de sin enhet til kamp mot arbeidsgiveren og til byggende oppgaver for fremtidens produksjonsordning. Det er sagt av en vis mann, at arbeidsplassen er revolusjonens verksted, og han har rett.

På arbeidsplassene utbyttes arbeidskraften i nutiden, og fra arbeidsplassen skal fremtidens produksjon for behov dekkes. Her drøfter da arbeiderne, på hver sin arbeidsplass, de forhold som angår dem og ingen andre, eksempelvis arbeidsfordeling, produksjonskontroll, ledelse, lønninger, hygiene, beskyttelsesforanstaltninger o. l. Slik arbeidsplassens organisasjon til å ivareta arbeidernes interesser finnes på hver bygg, i hver fabrikk, i hvert verksted.

Sin samfundsinteresse har arbeiderne samorganisert i den lokale samorganisasjon, men denne er stor og omfattende, og de engere industrielle interesser må derfor spesialiseres. Det skjer ved at arbeiderne på samtlige byggningsplasser felles danner en byggningsarbeiderseksjon innen L. S.

Jernarbeiderne på samtlige mekaniske verksteder danner likeledes sin seksjon.

Samtlige transportarbeidere danner sin transportarbeiderseksjon, o. s. V. Eftersom de industrielle forhold foreligger innen L. S. Grenseområde. Den industrielle utbygning må bli høist forskjellig innen de forskjellige L. S.er.

Enkelte samorganisasjoner kan bestå av f. Eks. bare skogsarbeidere, bare fiskere, eller bare landarbeidere. Enkelte L. S. Kan også bare bestå av en industrisarbeidere. I disse tilfeller virker naturligvis den lokale samorganisasjon som industriell organisasjon. I byene og større industristeder hvor næringslivet er mer komplisert er det at industriaksjonene er nødvendige organer i organisasjonsopbyggingen.

Industriseksjonens oppgave er å drøfte, behandle og avgjøre forhold for samtlige arbeidsplasser innen L. S. I den bestemte industri eller branche. Eksempelvis lønnsforhold, produksjonsforhold og statistikk, arbeidsanvisning og registrering.

Forhold som arbeiderne på arbeidsplassen ikke kan løse selv, inngår også til industriseksjonen. Industriseksjonens medlemmer er samtidig som de er klasseorganisert i L. S., også industrielt organisert landsomfattende og internasjonalt.

Industrifederasjoner er det industrielle kamporgan.

Industrifederasjonene er syndikalistenes industrielle kamporganisasjoner. Bygningsarbeidernes Industrifederasjon består av bygningsarbeiderseksjonene innen de forskjellige L. S.er. På samme måte med Transportarbeiderfederasjonen o. s. V.

Efter den skisserte organisasjonsplan for Norsk Syndikalistisk Federasjon, som er vedtatt på kongress hvor de lokale samorganisasjoner var representert, er 21 industrifederasjoner ansett nødvendig når organisasjonen er oppbygget.

Industrifederasjonen ledes av et styre som innen syndikalistenes organisasjon betegnes for industrikomité (I. K.). Industrikonferansen hvortil seksjonene fra de forskjellige L. S. Er representert fatter de generelle beslutninger og avgjør de organisatoriske forhold som ikke avgjøres gjennom uravstemning. De optrekker retningslinjer angående praktiske og prinsipielle oppgaver innen industrien og beslutter hvor industrikomitéen skal henlegges. Til industrikomitéen innsendes statistiske oppgaver fra de lokale seksjoner om lønn, produksjon, råvareforhold o. s. v. Industrikomitéen har alltid oversikt over industriens forhold for det hele land. Industrifederasjonen er et viktig industrielt organ i kampen mot arbeidsgiverne, men den har en enda større oppgave å fylle som fremtidens samfundsmessige produksjonsorganisasjon.

Forutsetningen for oppbyggingen av hele dette industrielle apparat som er oppbygget i tre ledd, nemlig: arbeidsplassen, industriseksjonen, industrifederasjonen, er arbeidernes ekspropriasjon og overtagelse og forvaltning av industrien.

De landsomfattende industrifederasjoner står videre i organisatorisk samarbeide og er ledd i den internasjonale industrifederasjon.

Distriktsorganisasjonenes agitatoriske betydning.

For agitasjon, propaganda og opplysningsvirksomheten er distriktsorganisasjonene dannet av de lokale samorganisasjoner innen et geografisk begrenset distrikt. På distriktskonferansen beslutes hvor distriktskomitéen (D. K.) skal henlegges. Oppgaven for dette organ er å planlegge og organisere agitasjonen og forberede nye L. S.er hvor sådanne ikke finnes. En viss del av medlemskontingenten i L. S. går til agitasjonsdistriktets virksomhet. I hver L. S. nedsettes også en agitasjonskomité som har å planlegge og iverksette agitasjon innen den lokale samorganisasjon, og den står i intimt samarbeide med D. K.

Fra ledervelde til lokal selvbestemmelse.

Som det fremgår av organisasjonsopbyggingen så er det arbeiderne på arbeidsplassen som er de bestemende og avgjørende faktorer i alle anliggender. Det er heller ikke opsamlet og lagret noen millionfond av kapital hos et centralistisk ledervelde. Organisasjonens kampfond avsettes og administreres av den lokale samorganisasjon. Det er alltid forhånden til lokale kamper og solidaritet, og den gjensidige hjelp

forplikter den ene L. S. å støtte den annen L. S. som er i kamp. Ved den direkte aksjon og ved gjensidig hjelp er det den levende solidaritet som er det beste understøttelsesmiddel innen den syndikalistiske organisasjon.

Norsk Syndikalistisk Føderasjon samorganiserer og omfatter alle landets L. S.er, på samme måte som den lokale samorganisasjon samorganiserer alle arbeidere og omfatter alle arbeidsplasser. N. S. F. Ledes og administreres av et arbeidsutvalg (A. U.) som velges av den L. S. hvortil kongress eller uravstemning beslutter. Alle viktige saker og beslutninger innen organisasjonen forelegges medlemmene ute i L. S.ene til behandling og avgjørelse.

Som man ser av organisasjonsformene og organisasjonsopbyggingen så er lederveldet og overflødige funksjonærer helt avskaffet innen den syndikalistiske organisasjon. Det er arbeiderne på arbeidsplassen som har makten og selvbestemmelsen.»¹³⁵

«Den revolutionære syndikalisme er motstander av alle centralistiske bestræbelser og organisationer, som er en efterligning av staten og kirken og som systematisk dræper det selvstendige initiativ og den selvstendige tænkning.

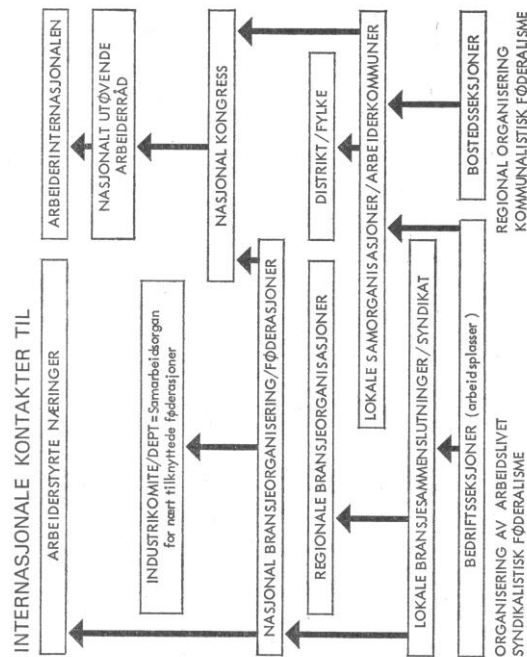
Centralismen er en kunstig organisation ovenfra og nedad, som paa en slump søker at regulere alle enkelte anliggender. Derved blir de enkelte individer marionetter som blir ledet og lenket ovenfra.

De enkeltes privilegier maa vike for det almenes interesser, ensformigheten for det forskjelligartede, den døde disiplin for det personlige ansvar, dressuren for opfostring.

Paa grund herav staar den revolutionære syndikalisme paa den føderalistiske sammenslutnings grund, det vil si: organisation nedenfra og opad, den frivillige sammenslutning av alle kræfter paa grundlag av fælles interesse og overbevisning.»¹³⁶

Eksempel på en anarko-syndikalistisk modell for samfunnet:¹³⁷

Eksempel på en anarko-syndikalistisk modell for samfunnet:

Pilene markerer valg fra et nivå til et annet. De som velger kan trekke sine representanter tilbake når som helst. Det er også til-latt å ta kontakter på tvers av denne modellen, f.eks. mellom ulike bedrifts- og bostedsseksjoner, for å få byttet ut et større antall representanter eller for å få en sak ut til diskusjon og uravstemning.

Syndikalismens forhold til anarkismen

«Vi anarkister har snakket meget om den sociale revolusjon. Men få av oss har gjort sig den umake å treffe de nødvendige forberedelser for det umiddelbare arbeide som må gjøres under og efter revolusjonen. Den russiske revolusjon har vist oss den absolutte nødvendighet av sådanne forberedelser for praktisk arbeide. Jeg er kommet til den overbevisning at syndikalismen er den faglige basis for anarkismen og uttrykk for de slumrende krefter i folket under de revolusjonære perioder.»¹³⁸

Syndikalismen er en handlingsfilosofi for en kjempende klasseorganisasjon. Den bunner i erfaringene fra dagliglivets kamp mellom arbeid og kapital. Den er primært en bevegelse, sekundært en lære. De konkrete erfaringene må (om)forme teorien, ikke motsatt. Syndikalismen er en praktisk rettet, økonomisk, proletarbevegelse som vil virkeliggjøre proletariatets frigjøring gjennom dens økonomiske aksjon som klasse. Den er proletær etter som den bare kan tilknytte seg medlemmer via faglige organisasjoner, i motsetning til politiske partier som kan ha medlemmer fra alle klasser. Det er det praktisk revolusjonerende oppbyggingsarbeidet av de organer som skal prege selve det revolusjonære mål som er syndikalistenes oppgave. Syndikalismen og anarkismen er vesensbeslektede, men de har forskjellige oppgaver. Syndikalismen er den proletariske kampbevegelsen. Syndikalismen er den praktiske organisering av arbeidet, arbeidets økonomiske frigjøring, arbeidets frukter til arbeiderne. Anarkismen er arbeidets økonomiske og arbeiderens åndelige frigjøring — avskaffelse av herreveldet i alle former. Anarkismen er den vitenskapelige læren om det fremtidige samfunn, og om hvordan menneskene skal være for å kunne leve i et slikt samfunn. Anarkismen bør være samfunnets kulturdepartement, og syndikalismen forsvars-, angreps- og arbeidsdepartementet. Syndikalismen er en kampteori, ett middel. Den frie kommunisme — anarkismen — er målet. Dette har det vært en del debatt om innen den revolusjonære syndikalismen. Det har blitt påpekt at syndikalismen ikke må gjøres sekterisk. Den må være uavhengig av alle politiske og religiøse bekjennelser, og være samlingspunktet for en enig kamp om felles økonomiske interesser. Enkelte har sett på syndikalismen og anarkismen som to atskilte fenomen, og at det bare skaper ideologisk forvirring å påstå at de er ett og det samme,¹³⁹ andre har ment at syndikalismen er anarkisme (anarkismen er det grunnleggende og sentrale i syndikalismen), mens atter andre har ment at syndikalismen må stilles i anarkismens tjeneste.¹⁴⁰

«Anarkistene har ikke vært i tvil om sine revolutionære maal; men midlerne til maalets opnaelse har de delvis negligert. Anarkismen var teori og ideer. Den trængte støtte og kraft i en praktisk revolutionær bevegelse, en aktiv og begeistret fylking som arbeidet mot det samme maal. I denne henseende er det at syndikalismen har tilføiet anarkismen nyt haap og nyt liv. Syndikalismen har jo sin styrke i taktikken, den er først og fremst en praktisk-revolutionær bevegelse, sprunget direkte ut av det levende liv uten nogen hindrende teoretisk dødvegt. Men dens idéindhold sogner sterkt til anarkismen, og den er da ogsaa blit kaldt 'organisert anarki', 'revolutionær kooperativ anarkisme'.»¹⁴¹

Arvid Weber Skjærpe skriver:

«Mens klassesamfunnets opphevelse for stalinistene ble redusert til vedtak i Det øverste Sovjet, så anarkistene det som et resultat av en langsiktig prosess, med sikte på å integrere alle samfunnsborgere som likeverdige deltakere i produksjon og fordeling. Stalinistenes midler var henrettelser, konsentrasjonsleire og Moskvaprosesser. Anarkistene ville nytte den sosiale kontroll som eksisterer på arbeidsplass og bosted. Vi er allikevel ikke kvitt alle deltakelsesproblemer. Syndikalistenes tradisjonelle krav var at *deres* organisasjon skulle overta samfunnsmakten. Dermed tok de utgangspunkt i noe som ikke er gitt, — at alle arbeidstakere ville slutte seg til deres organisasjon. Så lenge denne forutsetningen ikke holder, vil kravet om samfunnsmakten skal overlates den syndikalistiske organisasjon, innebærer et *diktatur*. Den syndikalistiske fagbevegelsen vil i kraft av sitt beslutningsmonopol utgjøre et diktatur overfor de samfunnsmedlemmer som ikke ønsker å tilslutte seg organisasjonen. I enkelte land kom dette

spørsmålet til å splitte syndikalistene i en «ren» syndikalistisk og i en anarko-syndikalistisk retning.»¹⁴²

Unenigheten mellom de «rene» syndikalistene og anarko-syndikalistene gikk på hvorvidt det skulle være egne syndikalistiske fagforeninger eller om man skulle arbeide innenfor de allerede eksisterende fagforeningene som godt organiserte anarkistiske «kadre» for å drive anarkistisk propaganda, forsøke å drive igjennom en demokratisering av fagbevegelsen og for å arbeide for overføring av samfunnsmakt til fagforeningene. I de latinske land, hvor man opprettet rene syndikalistiske fagforeninger, vokste det frem en rekke konkurrerende fagbevegelser: sosialdemokratiske, katolske, republikanske og monarkiske. Syndikalistenes ønske om en samlet arbeiderbevegelse gikk dermed i vasken. Resultatet ble den samme splittelse av fagbevegelsen som syndikalistene hevdet partivesenet skapte i arbeiderklassen.¹⁴³

På en internasjonal kongresse i Amsterdam i 1907 vedtok anarkistene:

«Den internasjonale anarkistiske kongress anerkjenner fagforeningene ikke bare som kampmiddel i klassekampen, for å oppnå bedre arbeidsvilkår, men også som arbeidssammenslutninger som kan tjene til å omskape det kapitalisme samfunn til et anarkistisk kommunistisk samfunn. Idet kongressen anerkjenner den eventuelle nødvendighet å danne særlige syndikalistiske organisasjoner, anbefaler den kameratene å støtte de allmenne fagforeningsorganisasjoner, der alle arbeidere av samme yrke har adgang.»¹⁴⁴

Syndikalismens forhold til marxismen

Mange syndikalister vil også legge Karl Marx til teoretikerne; det gjelder først og fremst hans materialistiske historieoppfatning og kritikken av kapitalismen, mens de avviser Marx' økonomiske determinisme og synet på staten i overgangssamfunnet. I stedet betoner syndikalistene viljen til, og nødvendigheten av, handling. Syndikalistene vil ikke vente på historien, men *gjøre* historie. «Marxismens frihetlige side ble videreført i 'den bakunistiske anarko-marxisme', mens Engels og Lenin videreførte Marx' autoritære ideer», hevder Arvid Weber Skjærpe og G. H:son Holmberg¹⁴⁵.

Syndikalistene vil ikke erobre staten, men ødelegge den. De anser at staten, på grunn av sin natur, aldri kan bli et organ for fremme av friheten, men bare til ufrihet og tyranni. Historisk er staten et redskap for herrevelde, et redskap i de eiendomsbesittende klassers hender til undertrykkelse og utbytning av de arbeidende masser. Et slikt instrument kan ikke bli annet enn et redskap for ufrihet. Der hvor det finnes stat og regjering, der finnes det også undertrykkere og undertrykte. Dermed legges grunnen for et nytt klassevelde. Ved hjelp av statsmakten kan man nok avskaffe privatkapitalismen, men man kommer ikke frem til sosialismen. Utviklingen i Russland etter revolusjonen i 1917 bekreftet på alle måter de innvendinger syndikalistene reiste mot «statssosialismen».

Karl Marx skal ha sagt:

«Aldrig maa fagforeningerne bringes i sammenhæng med en en politisk sammenslutning eller gjøres avhængig av en saadan, hvis de skal fylde sine opgaver. Skjer dette, saa er det at gi dem dødsstøtet.»¹⁴⁶

Albert Jensen skriver i Direkte Aktion:

«Der findes Marx-tolkere, saakaldte neo-marxister, som mener, at syndikalismen netop er det mest trofaste uttryk for marxismen. Det er videnskabelig utdannede mennesker, som har gjennempløiet marxismens aandelige marker med stor grundighet. Spørsmålet om marxismens fiendskap eller slegtskap til syndikalismen kan derfor ikke betragtes saa absolut avgjort, [...]. Men dette akademiske spørsmåal har ikke nogen praktisk betydning for syndikalismens fremgang.»¹⁴⁷

«Hvad mente Marx saa, da de utilfredse læste hans verker? Jo, han gav dem ret. *Økonomisk frihet først*.

Han sa 'Den økonomiske bygning av samfundet er den virkelige basis paa hvilken den juridiske og politiske overbygning er reist og til hvilken givne sociale maater at tænke paa svarer; kort sagt: den maate vi producerer paa bestemmer den almindelige karakter av vort sociale, politiske og aandelige liv'.

Marx sa saa i 'Kapitalen'.

Og syndikalismen opstod. Den samlede alle de arbeidere som vilde en økonomisk kamp, en kamp i fabrikkene, i minerne, paa arbeidspladserne, mot kapitalen. Den samlede de arbeidere som vilde erobre den økonomiske magt først, og den politiske siden. Og amerikaneren Haywood forklarede, hvad syndikalismen var; han sa: '*Syndikalismen er socialismen med arbeidsklærne paa*'.

Med rette kan syndikalisterne gjøre 'Manifestet's indledning til sin. [...]

Vi syndikalister bygger paa den videnskabelige socialisme, paa den hovedhjørnesten, som socialdemokratiet flyttet sig selv bort fra da det blev et politisk parti bare. Vi bygger paa verkerne av Marx og Engels, Lafargue og Untermann — disse verker slaar den historiske sandhet fast, at 'den maate vi producerer paa bestemmer den almindelige karakter av vort sociale, politiske og aandelige liv'.

Socialdemokratiet har flyttet sig selv fra sin hovedhjørnesten, den videnskabelige socialisme, og bygger paa politikens løse sand. Hovedhjørnестenen har syndikalisterne tat. Vi bygger vore ideer om en økonomisk kamporganisation paa de socialistiske verker. Hele den ideelle side av vor propaganda er et rop til arbeiderne: Tilbake til Marx! Læs Marx og Engels, og se for eder selv at vi representerer 'Socialismen med arbeidsklærne paa'.

Og *derfor* er det, at Europa idag er jaget av 'Det syndikalistiske spøkelse'.»¹⁴⁸

Carl O. Tangen skriver i Alarm: «Skjønt syndikalismen, i motsetning til den autoritære arbeiderbevegelse, ikke betegner sig for marxistisk, står den dog i sine teorier og prinsipper nærmere marxismen enn marxistene selv.»¹⁴⁹ «George» skriver i Alarm: «Syndikalismen er kun Karl Marx's ord omsat til det praktiske liv!»¹⁵⁰ J. Johnassen skriver i Solidaritet: «Dermed er sagt, at den syndikalistiske bevegelse betegner en fornyelse av Marx' revolusjonære lære (som nå er utvasket til det uigjenkjennelige), og således i dag representerer den eneste sanne sosialisme.»¹⁵¹

Ikke alle syndikalister deler dette synet: «Marxismens oppgave er å gi arbeiderne og folket falske forhåpninger som ikke kan fylles for andre enn statens makteiende fåtall. Folkemassene blir henvist til en fortsatt og stadig verre undertrykkelse og elendighet. [...] Syndikalismen har alltid hevdet, at den marxistiske arbeiderbevegelse aldri kan føre til økonomisk og kulturell frigjørelse for arbeiderne, men at den må føre til livegenskap og slaveri i en byråkratisk politistat. Over 80 års praktisk erfaring med de marxistiske teorier har vist, at den ikke stanser med et politibeskyttet byråkrati, men at den like ofte fører til et rent diktatur. I land etter land har marxismen korrumpert arbeiderbevegelsen og gjort arbeiderne til statens slaver», skriver «1277» i Solidaritet i 1951.¹⁵² «Syndikalismen har aldri bygd og bygger heller ikke på 'noen del i den marxistiske lære'. Syndikalismen er en bevegelse grunnet på de erfaringer arbeiderne har samlet i sin kamp for økonomisk og kulturell frigjørelse. Allerede i den første arbeiderinternasjonale kom det til kamp mellom Karl Marx teoretisk konstruerte 'lære' og den syndikalistiske bevegelse», skriver «1277» i Solidaritet i 1949.¹⁵³

På den ene siden sto marxistene ledet av Karl Marx, og på den annen side bakunistene med Mikael Bakunin som den drivende kraft. Marxistene mente man skulle erobre staten, og med dens hjelp gjennomføre sosialismen, mens bakunistene ville reise arbeiderklassen til direkte kamp mot staten, og gjøre de økonomiske organisasjoner til organ for å styrte kapitalismen og gjennomføre sosialismen. Mikael Bakunin og James Guillaume ble ekskludert fra Internasjonalen på dens kongress i Haag i 1872. Det ble dødsstøtet for Internasjonalen som ble oppløst i 1876.

«Omkring Marx og hans ideer eksisterer det i de syndikalistiske kretser diametralt motsatte oppfatninger. Noen oppfatter syndikalismen som den konsekvente utforming av de marxistiske ideer, mens andre betrakter 'marxismen' som en samlingsrubrikke for alt som er motbydelig og fiendtlig i den statsocialistiske ideverden. Hvor ligger sannheten? Ikke midt imellem som symetrien krever, men heller på en annen plan.

Kan man tenke sig to samfundsopfatninger så vesensforskjellige som Marxprofetenes (til dem hørte også uten tvil Marx selv) og syndikalismens? De ser tingene helt forskjellige, da de betrakter dem fra vidt forskjellige synspunkter. For syndikalismen er sosialismen en viljebestemt *oppgave*, for Marxprofetene den logisk nødvendige konsekvens av en altomfattende verdensanskuelse og det naturnødvendig givne resultat av hele samfundsutviklingen.

Socialismen er ifølge Marxprofetene tilknyttet en bestemt teori om forholdet mellom tingene og vår kunnskap om dem, altså en kunnskapsteori (se Engels, Lenins, Bakunins m. fleres skrifter), en absolutt sann teori om den organiske verdens utvikling, en like uangripelig teori om samfundets utvikling fra menneskets ophav til fremtidssamfundet. Alt dette betraktes som så fundamentalt, at det blir gjenstand for organisasjonsbeslutninger og foranlediger kjetterdommer. Man må, enten man forstår det eller ikke, svelge det alt sammen for å være en virkelig socialist, på samme tid som man før i tiden for å kunne betraktes som en god kristen, måtte anerkjenne en bestemt oppfatning om frelserveien fra Edens have til det tusenårige rike. For den enkelte syndikalist kan et sådant verdensbillede ha interesse og verdi, men han må ikke gjøre det til en organisasjonens, en bevegelsens sak. Som klassekjempe legger han vekk professorbrillene (hvis han har sådanne) og betrakter problemet med den enkle handlingsvillige øine og fremstiller de socialistiske oppgaver slik, at de kan oppfattes av enhver lidende, utbyttest proletar. Han kan erkjenne at den marxistiske verdensanskuelse i blandt kan være et verdifullt, følelsesmessig symbol for en gruppe intellektuelle, at den kan styrke dem som beundrer den 'absolutte' videnskap på respektfull avstand, og derved spiller en rolle i samfundsutviklingen, men han forstår også at sosialismen, oppfattet som en hel- eller halv-videnskapelig teori aldri kan bli de store massers eiendom.

Og det er nettopp det syndikalismen anser at den bør være. Skal socialismen bli en hengiven oppgave å arbeide for, så må den ikke opfattes som neste fase i et problematisk utviklingskjema, men fremstilles som et samfund uten undertrykkelse og utbytning, hvori de arbeidende masser selv bygger sin skjebne. Socialismens 'nødvendighet' må i første rekke utgå fra det faktum at det nuværende samfund bygger på undertrykkelse og utbytning.

Nettopp fordi syndikalismen anser socialismen som en oppgave, nekter den å bøye kne for den marxistiske verdensanskuelse. Våre interesser og vår rettsfølelse tvinger oss til å akseptere socialismen som mål. Derfor kan den ikke i første rekke være bestemt av noen videnskapelig betraktning. Videnskapen gir oss bare kunnskap om det som er og iakttagelsen av det faktisk eksisterende kan ikke inneholde forestillinger om det som bør være. Forestillingen om målet skapes av våre ønsker, uansett om de er 'egoistiske' eller 'ideelle'. Men det betyr naturligvis ikke at iakttagelse av fakta er betydningsløs for vår socialistiske anskuelse og kamp. Et faktum kan ikke gi oss dekreter om hvad vi bør anse som *ønskelig*, men det kan vise oss om hvorvidt det vi ønsker er mulig å realisere, og om så er, peke på de betingelser som realiseringen av målet er knyttet til. Disse synspunkter er naturligvis ytterst betydningsfulle. Opfatningen av det som er mulig å realisere av våre idealer og hvorledes det på den mest praktiske måte skal kunne opnås bestemmer hele vår taktikk. På disse punkter er det studiet av de faktiske forhold, altså videnskapen, som må felle utslaget. Den socialistiske taktikk klarlegger hvorledes menneskene bør handle i fellesskap for å opnå et visst mål, og denne fellesskap i handling forutsetter i det minste delvis likeartede forestillinger om de faktiske forhold. På den måte kan de videnskapelige konstateringer bli en av de socialistiske organisasjoners anliggender, selv om vi oppfatter socialismen som en oppgave. Syndikalismen kan aldri, likesom den ortodokse marxisme la socialismen bli identisk med et videnskapelig system, men den erkjenner at videnskapen har en stor betydning, når de socialistiske individer og organisasjoner skal utforme sin anskuelse og bestemme sin taktikk. Syndikalismen kan således aldri bli 'marxisme', men den kan akseptere marxistiske tanker, hvis disse er videnskapelige.

Syndikalismen kan altså prinsipielt opta marxistiske tanker. Men da syndikalismen er en handlingens filosofi for en kjempende klasseorganisasjon og ikke en filosofisk sekts bekjennelse, må dette faktisk skje med store innskrenkninger. Også blandt de marxistiske teorier som er riktige, kan den syndikalistiske organisasjon bare godkjenne dem som har en direkte praktisk betydning for den socialistiske kamp. I likhet med Marx og en rekke andre økonomer erklærer den syndikalistiske organisasjon, at kapitalistene i det nuværende samfund absorberer fra arbeiderne produktene av et ubetalt arbeide. Om dette faktum lettest kan klarlegges med den marxistiske arbeidsverditeori, undlater den derimot å uttale sig om. Denne av praktiske hensyn dikterte middelvei, setter også sitt preg på aksepteringen av årsaksforklaringene. De berøves enhver absolutt dogmatisk karakter. Om den syndikalistiske organisasjon i likhet med Marx erkjenner at et faktum (A) forårsaker et annet (B), så konstaterer den dette bare for det sted og den tid, som har betydning for den socialistiske kamp. Om syndikalismen erkjenner den 'materialistiske' historieopfatning, så skjer dette for å konstatere at de økonomiske forhold har en avgjørende betydning for de forskjellige menneskegruppers stilling til kampen for socialismen. Syndikalismen setter av praktiske hensyn kunnskapens sikkerhet over dens omfang.

Betyr nu alle disse innskrenkninger og reservasjoner, at syndikalismen ikke kan få betraktes som en konsekvent utformning av marxistiske grunntanker? Jeg tror man kan svare nei. Marxismen rummer innenfor sitt filosofiske hylster en stor og betydningsfull, sund realisme. Den har for det første hensynsløst sagt ifra, at socialismen må gjennomføres gjennom en kamp, interesse mot interesse, at dens seier er et maktspørsmål. Den materialistiske historieopfatning har tydelig lagt i dagen hvorledes de økonomiske forhold former menneskenes følelse- og tankeliv og bestemmer deres handlinger. Blir denne teori ensidig oppfattet fører den til en undervurdering av den socialistiske ides betydning, men den fastslår med god grunn, at 'ideen alltid blamerer sig når den optrer adskilt fra interessen', som Marx uttrykker sig. Den viser at fellesskap i livsstilling og interesse er mer holdbar og av større historisk betydning enn et teoretisk 'ideal' når disse enheter ikke faller sammen. For den socialistiske kamp innebærer dette, at man med all sikkerhet bare kan regne med den samfundsklasse, som har en direkte fordel av den nuværende produktjonsordens avskaffelse. Kampen for socialismen, arbeiderklassens frigjørelse, må være arbeiderklassens eget verk. Det blir konsekvensen av den materialistiske historieopfatning for den nuværende situasjon. Denne opfatning har syndikalismen faktisk anerkjent ved i motsetning til alle andre grupper å hevde, at interessefellesskapet, den økonomiske kamporganisasjon og ikke meningsfellesskapet, sekten eller partiet, er verktøiet for socialismens gjennomførelse. I den

retning kan man fastslå, at syndikalismen, tross all sin kritikk, er den mest marxistiske av alle de socialistiske retninger.

Dermed har vi konstateret at socialismen er uendelig meget mere enn marxismen, men at marxismen forsvaret sin plass i den socialistiske ideverden.»¹⁵⁴

Dånar det ej som värstormens brusande
gång genom ljusnande förvärsnatten.
sprängande isar på insjöars vatten,
har det ej klang, en mäktig og ljusande,
manande ton,
det ordet — revolution?

Smecker det ej som en kvällsvinds smekande
släkt över doftande blomstérsdängar,
solstrålars smek över fjält och ängar . . .
Har det ej klang av vårjåglars lekande
drillande kvitterton,
det ordet — revolution?

Låtom oss ej gå loja och drömmande!
Hör, hur det ropar! Ropen ska väcka
oss till den kamp, som våldet ska stäcka.
Vi blive herrar, förtrycket dömande
hårt och utan pardon . . .
Slavarnas revolution!

Captivas.

«Stedet hvor du hører hjemme.»¹⁵⁵

Vær uorganisert.

HVIS

du ønsker å parasitere på de organiserte arbeideres anstrengelser for å skape levelige vilkår;

HVIS

du mener at forholdene du lever under er ideelle og u påklagelige;

HVIS

du synes arbeidsløshet, sult nød og elendighet er passende lønn for dem som sliter og tilveiebringer alle materielle verdier;

HVIS

din hjerne er så tom, at du tror arbeidskjøperne og andre privilegerte er utrustet med en høyere rett til livet enn den klasse du selv tilhører;

HVIS

du anser dig selv for et mindreverdige subjekt, for en hund som din arbeidsherre kan sparke og behandle etter for godtbeholdende —

Da fortsetter du å være uorganisert!

Organiser dig reformistisk.

HVIS

du mener å oppfylle din plikt mot dig selv og din klasse ved bare motstrebende å betale din kontingent, og så la styre og ledelse ordne med resten;

HVIS

du tenker kapitalistisk og reduserer organisasjonens oppgave til å verne om dine egoistiske og skråinteresser på den øvrige arbeiderklassens bekostning;

HVIS

du anser disiplinen for å være drivkraften i organisasjonslivet og ikke solidariteten;

HVIS

du søker å ophøye dig til en privilegert stilling innenfor din egen klasse, og målet for dine bestrebelser går ut på å skaffe dig monopol over den arbeidsplass du er kommet inn på;

HVIS

du mener den faglig-industrielle kamporganisasjon bare er en institusjon for å skaffe lederne gasjer og Arbeiderpartiet penger til sin presse og sin valgagitasjon;

HVIS

du anser klassekampen for å være en periodisk akt likesom kjønnsdriften hos visse hundyr;

HVIS

du selv streber etter en ledende stilling over arbeiderklassen;

HVIS

du anser staten har rett til å blande sig op i arbeidernes rettferdige kamp med sine voldgift- og boikottdomstoler;

HVIS

du er nasjonalistisk innstillet og innbiller dig at den norske arbeiderklasse er sig selv nok;

HVIS

du anser at det er de politiske partier og ikke de økonomisk-industrielle kamporganisasjoner som skal løse de sociale problemer;

HVIS

du ønsker å rydde vei for fascismen gjennom arbeidsmonopol, centralisme, knefall for reaksjonen og stadfestelse av diktatur-prinsippet

Da organiserer du deg reformistisk!

Organiser dig syndikalistisk.

HVIS

du er klar over at det kapitalistiske samfund med sin utbytning av arbeidskraften og sin undertrykkelse av individene må avløses med en ny samfundsorden, uten herrer og uten og uten slaver, med rett for alle og urett for ingen;

HVIS

du forstår nødvendigheten av den revolusjonære klassekamp for din og din klasses frigjørelse;

HVIS

du selv forstår at du må og vil delta aktivt i denne kamp og ikke overlate den til ledere og barnepike;

HVIS

du er klar over at din sak er hele klassens sak, og at du personlig ikke eier noen privilegier på dine klassekameraters bekostning;

HVIS

du anser klassens *solidaritet* for å være den elementære drivkraft i arbeidernes frigjørelseskamp og ikke den underdanige og nedverdiggende disiplin;

HVIS

du mener kamporganisasjonen må være en levende organisme som effektivt ivaretar medlemmenes interesser og forbereder den sociale revolusjonskamp;

HVIS

du forstår din plikt som aktiv klassekjemper, og ikke ønsker organisasjonen som en sovepute;

HVIS

du anser, at ethvert 'pust i bakken' svekker din klasses stilling;

HVIS

du hverken vil være slave eller herre, hverken ønsker å lede andre eller ha noen leder over dig;

HVIS

du ikke anerkjenner staten eller dens institusjoners og domstolers rett til å blande sig inn i arbeiderklassens kamp;

HVIS

du forstår at de politiske partier aldri kan makte å frigjøre arbeiderklassen og gjennomføre socialismen, men at det utelukkende må bli de økonomisk-industrielle kamporganisasjoners oppgave;

HVIS

du vil undgå ethvert diktatur, bekjempe fascisme, monopolisme, centralisme, mondisme og autoriteter —

da organiserer du dig syndikalistisk!

Ca. 1850 – 1890 FORLØPERNE

Anarkismens og syndikalismens historie i Norge kan spores tilbake til arbeiderbevegelsens spede begynnelse omkring 1850. I perioden ca.1850 – 1890 sto personer og grupper frem som var influert av de tidlige sosialistene og/eller anarkistene. Disse var ikke nødvendigvis anarkister, selv om de på enkelte områder sto anarkismen nære.

Innledning

Bøndene

Bøndene hadde båret frem demokratiets idéer i Norge, og mange frie bønder hadde oppnådd å få stemmerett i 1814.

I 1833 fikk «bondeopposisjonen» flertall i Stortinget — 45 bønder mot 20 embetsmenn¹⁵⁶ — og kunne, i strid med den ikke-parlamentariske rene embetsmannsregjeringen, med et visst hell føre videre allmuens gamle kamp mot embetsmennenes makt. Lokalvalgene var direkte, men herredsstyret, dvs. kommunestyret, satt permanent. Å gå til valgurnen var visst noe en helst ikke gjorde. Det fikk de gjøre som kjente seg kallet til det. Dermed ble det bare en liten krets igjen. Det lokale selvstyret var i tiår etter tiår et fåmannsstyre. Den indre kretsen møtte alltid opp og så til at det gikk i sitt gamle spor.¹⁵⁷

I 1833 var murerne i Christiania ute i en ulovlig streik. Den ble hensynsløst slått ned av militæret og politiet. Fra 1839 ble ikke lenger streikene i Norge juridisk betraktet som opprør.¹⁵⁸

I 1837 kom formannskapslovene som la grunnlaget for det kommunale selvstyret.¹⁵⁹ Dette var det viktigste «demokratiske fremskrittet» etter 1814. I følge historikeren Tore Pryser var loven et vendepunkt juridisk sett, men han mener at historikerne har overdrevet dette og lagt for lite vekt på kontinuiteten i forhold til tidligere praksis. De skal også ha overdrevet det demokratiske ved 1837-loven. Særlig byene hadde langt på vei selvstyre fra gammelt av. De som styrte ble kalt de «eligerede» menn eller formennene, vanligvis 5–8 personer omkring 1800. De eligerede var valgte tillitsmenn. Stemmerett hadde alle med formelt borgerskap, men ikke embetsmennene. De eligerede hadde særlig stor økonomisk makt: de skulle godkjenne alle nye utgifter, revidere regnskaper o.l. Viktigere beslutninger ble drøftet på større borgermøter i byene. Disse ble gjerne kalt sammen årlig. Det nye var at borgermøtet for alle med borgerskap ble avløst av et valgt representantskap, og at lokalstyret kom inn i fastere former. Formannskapene avløste borgermøtene. Allmuemøtene avgjorde viktige saker på bygdene, særlig nye tiltak. Utenom fattig- og skolesaker gjaldt det spørsmål om kirkene, veibygging, skyssvesen og nye skatter. Allmuemøtene ble holdt på kirkebakken eller under tingsamlingene. Verken borgermøtene eller allmuemøtene hadde noen formell status med klar kompetanse. Vi vet lite om hvilken reell makt allmueforsamlingene hadde. Det ble ikke ført møtebøker, og andre kilder tier om det meste. Spredte eksempler viser at en sjeldent fikk i gang tiltak som kostet penger mot et flertall på allmuemøtet.¹⁶⁰ Vi finner altså en form for «direkte demokrati» i kommunene som 1837-loven gjorde slutt på.¹⁶¹ Det kom flere ordførere fra preste- og offisersstanden enn fra bondestanden. Etter hvert økte bevisstheten hos bøndene, og i 1862 var to tredjedeler av ordførerne i de norske bygdene fra bondestanden.¹⁶² Bygdelæreren ble også etter hvert en viktig person for det kommunale selvstyret. Det var ikke alle bønder som kunne skrive, selv ikke sitt eget navn.

På 1840-tallet var ikke bøndene lenger demokratiets forkjempere på Stortinget: «Nu er det Bønderne som regjerer; men disse har ogsaa misbrugt sin Magt.»¹⁶³, sa Marcus Thrane i 1849. De hadde avskaffet skatten på sine egne eiendommer, men opprettholdt tollene, spesielt på kornvarer; noe særlig leilendinger, husmenn og dagarbeidere, som måtte kjøpe korn, fikk merke. Bøndene ville ha politisk makt og frihet, men brydde seg mindre om åndsfrihet. De gikk mot dissenterloven i 1845 og var skeptiske til at jødene skulle få adgang til Norge. I 1851 fikk jøder adgang til Norge. Den viktigste pådriver til dette var Henrik Wergeland, som tok opp spørsmålet om de skulle slippe inn allerede i 1839.

Henrik Wergeland

Prestesønnen Henrik Arnold Wergeland (1808—45) var den første som startet folkeopplysningsarbeidet i Norge. Han kom fra en bedrestilt familie, men vokste opp mellom bønder. Wergeland var fremskrittsoptimist, og var preget av den franske revolusjons idealer: frihet, likhet og broderskap, og av opplysningstidens tro på fornuften. Han betonet koblingen mellom radikal politisk liberalisme og kristendom.¹⁶⁴ Han var eurosentrist med England på foreløpig lederplass, kalte seg selv kosmopolitt, og betraktet den europeiske kultur som et multinasjonalt produkt.¹⁶⁵

1830—34 ga han ut en rad med folkelige opplysningsskrifter som han kalte *For Almuen*.¹⁶⁶ I 1836—38 kom *For Menigmand*. I desember 1839 kom *For Fattigmand*. Folk følte seg såret av navnet, og det ble endret til *For Arbeidsklassen* som så utkom som ukeskrift 1840—45.¹⁶⁷ Her tok han arbeidernes vilkår opp til drøfting, særlig i boligspørsmålet. Den første betingelse for underklassens sosiale frigjøring var en høyning av «de simples» opplysning, av fattigfolks kulturelle, og også rent hygieniske, levestandard. Uten den var kampen for sosiale fremskritt temmelig håpløs. Wergeland søkte ikke å vekke arbeidsklassen til selvstendig handling. Han hadde ikke tanke på at den skulle kunne organiseres til en selvstendig makt. Bladet fikk økonomisk støtte av kongen, og var et lojalt organ uten revolusjonære tanker, som kun hadde til oppgave å gjøre noe for arbeidsklassen, ikke at den skulle gjøre annet enn å holde seg renslig, være strevsom, sparsommelig og nøysom. I bladet prekte Wergeland forsoning mellom klassene, og formante arbeiderne til å være flittige og ivrige i arbeidsherrens tjeneste. Samtidig søkte han gjennom bladet å gi fattigfolk elementær opplysning og respekt for eget menneskeverd. Bladet hadde artikler mot drukkenskap, mot dovenskap og sladder, for ærlighet, for renslighet, og om våre plikter mot dyrene. Andre emner var moderkjærlighet, vaskekonene, betydningen av å lære å lese, skrive og regne. Det var stoff om praktiske husråd, oppskrifter, forslag til husflid osv. Arbeiderne måtte først og fremst være flittige for å bedre sin stilling. Wergeland var sannsynligvis den første som brukte ordet «arbeiderklasse» på trykk.¹⁶⁸

Forholdet til bøndene hadde som oftest en bakgrunn eller et bimotoent av politikk — det gjaldt først og fremst å gjøre dem modne til å styre landet. Kjernen i arbeiderspørsmålet, derimot, var alltid sosialt og moralsk. Bøndene hadde stemmerett. Det hadde ikke arbeiderne. Skulle arbeiderne få stemmerett måtte de skaffe seg jord, noe Wergeland oppfordret dem til.¹⁶⁹

Wergelands levende medfølelse med de fattige og undertrykte førte til at han opptok et stort arbeid for å hjelpe den store underklasse som ennå ikke hadde verken politisk bevissthet eller politiske og sosiale rettigheter, ingen stemmerett, og det hersket en massefattigdom. I 1845 fikk 3,5 prosent av folket fattighjelp. I 1866 var dette økt til 4—5 prosent.¹⁷⁰ Rundt 1880 gikk 40 % av de kommunale utgiftene til fattigvesenet.¹⁷¹ Arbeidstiden var ofte fra 4—5 om morgenen til 20—21 om kvelden, med korte spisepauser.¹⁷² Det vanlige var 12 timers arbeidsdag. Kirken hadde et sterkt tak på allmuen. «Gudsfrykt og nøysomhet» var begreper som stadig møtte allmuen hånd i hånd. Og den uopplyste kroppsarbeider på land og i by fant seg i sin triste skjebne i ytterst kummerlige kår. Wergeland drev søndagsskoler for landsbyungdommen og opprettet almueboksamlinger og leseselskaper i by og bygd. Han arbeidet for sogneselskaper som skulle drive opplysnings- og annen virksomhet, og som kan minne litt om de senere kooperasjonene.

Wergeland ble påvirket av den tidlige sosialisten Grev Claude Henri de Saint-Simons (1760—1825) idéer, saintsimonismen — «den nye kristendommen».¹⁷³ Julirevolusjonen i Frankrike i 1830 gjorde også et overveldende inntrykk på ham.¹⁷⁴ Wergeland var overbevist om at det måtte skapes en ny samfunnsorden — et samfunn hvor embetsverk, militærvesen og alle uproduktive snyltere var avskaffet og hvor bonde, borger og arbeider ble bundet sammen av en ny brorskapsreligion uten dogmer og uten kirke.¹⁷⁵ «Han ville frie alt tankelive ut or autoritets-velde og ut or mørk ovtru; han tok uta vingling standpunkt i hop med rasjonalismen imot pietisme og ortodoksi.»¹⁷⁶ Wergelands idéer kommer klartest til uttrykk i «Skabelsen, Mennesket og Messias». I følge Arbeidernes Leksikon mente Wergeland her at «[...] menneskene på jorden må forene sig for å

styrte tyrannene, eneveldet, autoriteten, og for å grunnlegge folkets republikk, hvor de rikes utbytning av de fattige skal være avskaffet.»¹⁷⁷

Den svenske avisen *Dagligt Allehanda* kunne i 1837 fortelle sine lesere om Wergelands «demokratiske likhetsfanatisme, hans dusdrikken og hans krofamiliaritet med kreti og pleti, ja endog med personer av aller laveste klasse, hvilket alt nødvendigvis må forskaffe ham en stor popularitet hos massen og i ordets egentligste bemerkelse gjøre ham til en pøbelhøvding.»¹⁷⁸

Wergeland trodde sterkt på de idéene som Grunnloven bygde på, spesielt arven fra den franske revolusjonen og dens slagord om frihet, likhet og brorskap. Selv om han var begeistret for Julirevolusjonen i 1830, mente han at Norge kunne reformeres ved å gjennomføre Grunnlovens idéer, uten revolt.¹⁷⁹ På forsiden av Wergelands bok om Grunnloven står bonden med Grunnloven i hånden og sier: «Hør meg despot, jeg være vil, din pestilents mens jeg er til. For Norges lov i dødens hånd, skal briste dine slavers bånd.»¹⁸⁰ Wergeland hyllet revolusjoner — i utlandet. Hjemme tok han derimot avstand fra klassekamp, og representerte en harmoni-tankegang. Arbeidsfolk skulle finne sin plass i fellesskapet, «fedrelandssamfunnet», der arbeidere og embetsmenn var like nyttige.¹⁸¹ Wergeland ønsket ingen klassestrid, men han ville forebygge den gjennom sin oppdragende virksomhet. Dermed bevisstgjorde han underklassen slik at de så seg mer som et kollektiv, en klasse, enn bare som enkeltindivider.

Marcus Thrane, Eilert Sundt og Bjørnstjerne Bjørnson skal ha erklært seg som Wergelands arvtakere.¹⁸² De så viktigheten av organisering for å bedre arbeiderklassens kår. Wergeland kan «oppfattes som den åndelige stamfar til det seirende venstrepartiet i 1880-årene: [...]»¹⁸³, eller som venstrepolitikkens «foranskudte Lyn».¹⁸⁴

Industrialiseringen begynner

I første halvdel av 1800-tallet var Norge ennå et utpreget jordbrukssamfunn der de fleste levde i natural- og selvforsyningshusholdning. («Pengesamfunnet» fant man først og fremst i byene og blant rikfolk, kremmere og håndverkere på landet. Ulike kombinasjoner mellom selvforsynings- og pengeøkonomi fantes også.¹⁸⁵) Det meste som trengtes ble produsert på gården, og kjøp og salg var en unntakelse. Arbeidshjelp ble stort sett betalt med kost, losji og klær. Lønnen var lav. Det var et utpreget paternalistisk samfunn¹⁸⁶, med direkte personlige bånd mellom over- og underordnet, utbytter og utbyttet, som til en viss grad ga vern og hjelp ovenfra til motyting for ydmyk troskap nedenfra. Dette ble mer og mer avløst av pengehusholdning, hvor den vesentligste produksjonen foregikk for salg, og mesteparten av behovsartiklene ble kjøpt. Lønnsarbeid ble mer og mer vanlig utover fra midten på 1800-tallet. Fra midten av 1800-tallet løsnet de vertikale paternalistiske båndene innenfor gårdsfellesskapet. I stedet kom horisontale solidaritetsbånd mellom folk i samme sosio-økonomiske situasjon. Den økonomiske liberalismen fikk sitt gjennombrudd sammen med troen på «markedskreftenes frie spill».

I 1840-årene fikk vi den første spede begynnelse til en moderne industri. Vi fikk tekstilindustri, og de første mekaniske verkstedene ble startet. De virkelig store bedriftene var likevel de gamle gruvene og verkene fra eneveldets og merkantilismens¹⁸⁷ tid. Modum Blaafarveværk var, med sine 700 arbeidere en av landets største industribedrifter.¹⁸⁸ Den sosiale mobiliteten var liten, men økte med utviklingen av kapitalismen og den økende industrialiseringen.

Hovedtyngden av underklassen bodde på landsbygda. I 1845 bodde kun tretten prosent av den norske befolkningen, dvs. 161 800 av i alt 1 328 000 innbyggere, i byene. Av disse 161 800 byinnbyggerne var 6 700 håndverkervenner og læregutter og 17 000 tjenestefolk, derav 14 000 tjenestejenter. 11 600 byarbeidere var stort sett daglønnede, men i havnebyene fantes det også en del verfts- og lossearbeidere. Landbefolkningen var på 1 166 600, hvorav ca. 800 000 tilhørte underklassen. Denne underklassen besto av 58 000 husmenn med jord, dvs. bofaste jordarbeidere, 146 000 tjenestefolk og 47 000 dagarbeidere.¹⁸⁹

I 1850 var det ennå bare vel 12 000 industriarbeidere i hele Norge. 25 år etter var det nesten fire ganger så mange. Barnearbeid var vanlig både i industrien og i primærnæringene. De store barnekullene fra tiden etter 1814 var midt i århundret kommet i gifteferdig alder. Mellom 1801 og 1865 økte befolkningen fra 883 000 til over 1 700 000 — nesten en fordobling.¹⁹⁰ (Mellom 1815 og 1845 økte befolkningen med nesten femti prosent.) Det ble stor etterspørsel etter jord, og en hard kamp om husmannsplassene. Mange bondesønner måtte bli husmenn. Antallet husmenn med jord økte fra 1801—55, da tallet var på sitt høyeste, med 67 prosent. (Tar man med familiene også var veksten 20 prosent. Familiestørrelsen hadde minket fra 4,6 personer i 1801 til 3,3 i 1855. Det samme så man når det gjaldt selvstendige bønder.)¹⁹¹ Det gamle bondesamfunnet klarte ikke lenger å mestre befolkningsekspløsjonen. Noen dro til byene, men der var det ikke lett å få arbeid. Utvandringen til Amerika hadde ennå ikke blitt et massefenomen. Samtidig fikk vi en konkurranse fra engelske fabrikkvarer som rammet håndverkere i byene og på landet.

Utvandringen til Amerika tok til i 1820-årene, og skjøt fart i tre bølger med masseutvandring i periodene 1866—74, 1879—93 og 1903—07. I alle disse periodene var det økonomiske nedgangstider i Norge.¹⁹² Felles for mange av utvandrerpionerene var at de var opposisjonelle, enten religiøst (kvekere, mormonere, haugianere, læstadianere) eller politisk (thranitter, bondevenner). Viktigere enn religion og politikk var likevel økonomiske og sosiale forhold. Det økende folketallet, som gjorde det vanskelig å få seg arbeid og levebrød, innføring av arbeidssparende teknologi og stagnasjon i fisket var viktige årsaker.¹⁹³ Ca 1/4 av Norges befolkning utvandret til Amerika i løpet av 1800-tallet.¹⁹⁴ Slik ble en del av de sosiale problemene «løst».

Fremveksten av den moderne kapitalismen og industrialiseringen gjorde det nødvendig med lettere tilgang på mobil arbeidskraft. I 1854 ble tjenestetvangen, som skulle regulere løsgjengeri, fattigdomsproblem og samtidig sikre bøndene stabil og billig arbeidskraft, opphevet. Dette legaliserte flytting til byene og mobil arbeidskraft. Passtvangen internt i Norge ble opphevet i 1860. Formålet med passtvangen hadde vært å hindre at vernepliktige forlot landet, og holde kontroll med tiggere, landstrykere, løsgjengere og «ubekjendte og fremmede personer». Frigitte fanger skulle også ha pass. Passkontrollen ble også brukt til politisk og religiøs overvåking, særlig av emissærer.¹⁹⁵

I årene 1865—75 ble det færre husmenn, særlig i de delene av landet der overgangen til pengeøkonomi i landbruket var kommet lengst. Markedsøkonomien gjorde at det lønte seg for bøndene å gå over til å leie dagarbeidere med pengelønn, som nå ble en sterkt voksende gruppe. Dette førte til at husmannsvesenet gikk i oppløsning.¹⁹⁶ Gårdsfelleskapet, naboskapet, slektskap osv. ble mindre enn før, mens moderne organisasjoner mer og mer kom til å prege menneskelig samhandling.

Norske håndverkssvenner vandret rundt i Europa, og mottok impulser fra revolusjonære strømninger der, slik ulike varianter av jakobisme, «utopisk sosialisme» og «haandværker»-kommunisme, som de tok med seg tilbake til Norge.¹⁹⁷ Noen av dem hadde vært med under februarrevolusjonen i Paris i 1848, og kom hjem til Norge og fortalte om sine opplevelser. (Fiolinisten Ole Bull, den senere thranitterlederen skreddersvennen Christopher J. Reffling og løytnant Carl B. Roosen var blant de nordmenn som demonstrerte i Paris, under et rent norsk flagg, til støtte for den revolusjonære regjeringen.¹⁹⁸) Utenlandske svenner dro også rundt i Norge, og hadde med seg revolusjonære idéer fra Europa. Agenter fra *Kommunistforbundet* var i Norge i slutten av 1840-årene; bl.a. den tyske typografen Heinrich Anders og den svenske håndverkssvennen Carl Daniel Forssell.¹⁹⁹ Radikal, teoretisk, litteratur fantes også. «Gartantier for harmonien og friheden» av «kristenkommunisten» Wilhelm Weitling kom på norsk i 1847. Friedrich Engels' synspunkter på industrialiseringen og kapitalismen ble referert i en artikkelserie i *Rigstidende* i 1849. «Det kommunistiske manifest» fantes i svensk oversettelse under tittelen «Kommunismens Röst» (desember 1848)²⁰⁰.

I mars 1848 oppsto det streiker og oppløp i Christiania i kjølvannet av februarrevolusjonen. Her var håndverkerne aktive. Tiden var inne for å samle småbønder, husmenn, tjenestefolk, håndverkere og arbeidere.

Marcus Thrane og «Arbeiderforeningerne»²⁰¹

Marcus Møller Thrane (1817—90) ble født i et rikmannshjem, men vokste opp i fattigdom etter at faren, forretningsmann og spekulant, var blitt dømt for et stort underslag i sin stilling som direktør og kasserer i Rigsbanken. Senere hadde han som foreldreløs skoleelev i tenåringsalderen overlevd ved å spise middag på omgang hos sju—åtte av Kristianias beste familier i foreldrenes tidligere omgangskrets i embetsstanden.²⁰²

I 1837 reiste Thrane via Hamburg gjennom Rhindalen til Sveits, og derfra illegalt inn i Frankrike hvor han ble arrestert og satt to måneder i fengsel fordi passet hans ikke var i orden. Han var også en kort tid i England. På denne reisen kom han i kontakt med radikale og sosialistiske idéer, uten at han derved ble overbevist sosialist på det tidspunktet. I 1840 tok han artium og ble student, men teologistudiene varte ikke lenge. Han giftet seg i 1841 med Maria Josephine Buch (1820—62), og i 1847 bosatte han seg med familien på Modum hvor han drev en privatskole.

I april 1848 ble 250 arbeidere på Modum Blaafarveverk oppsagt, og også Thrane måtte gi opp skolen sin. Opplevelsen av sosial nød og de økonomiske forhold ved Blaafarveverket bidro sannsynligvis til en radikaliserings hos Thrane. Avgjørende betydning for Thrane fikk februar-revolusjonen i Frankrike i 1848. Den ga støtet til at han ble «greben af en uimodstaalig Lyst til at være med i Dagens Strid»²⁰³. Februarrevolusjonen gjorde «klart for mig endeel ideer, som meget dunkelt i flere aar havde foresvævet mig».²⁰⁴ I nesten alle de europeiske land var det gjæring og uro. I Norge rammet en økonomisk krise trelasthandelen og jernverkene. Dette fikk konsekvenser for særlig trelasteksporten. Eksportnedgangen berørte ikke bare de ca. 4 250 arbeiderne i trelastindustrien, men også de småbrukerne og husmennene som hadde skogsarbeid og kjøring som biinntekt. I neste omgang ble leverandørene og håndverkerne rammet, men hovedtyngden ble likevel veltet over på proletariatet. Mens storbøndene og kjøpmennene bevilget seg subsidier i Stortinget, var småbrukere og husmenn utlevert til private pengelåneres renter. Renter på 20—40 prosent var ikke uvanlig.²⁰⁵ Tvangsauksjoner av småbruk skapte hatstemning, og underklassen grep til selvforsvar. I tillegg ble det, pga. den store befolkningstilveksten, økt konkurranse om husmannsplassene, og om tjeneste på storgårdene.²⁰⁶

I mars 1848 kom det til opptøyer i Christiania. Utgangspunktet var nyhetene om februar-revolusjonen, og en hyllest til denne. Et av kravene var retten til å handle matvarer på søndagsmorgenene. Dette kravet bygde på «at de handlende vare blevet nægtede at handle søndagsmorgen, hvilket vistnok generer den fattige»²⁰⁷. Yngre håndverkssvenner og høkere utgjorde aktivistgruppen. De benyttet anledningen til å kreve retten til matvarehandel på søndagene. En hyllest til revolusjonen ble dermed knyttet sammen med matopprør fra grasrota og vern om gamle rettigheter. Det utviklet seg til brede folkelige oppløp med 3—4000 deltagere.²⁰⁸ Myndighetene tok oppstyret svært alvorlig, satte inn militærmakt, og straffet lederne strengt. Samme år ble Thrane redaktør for *Drammens Adresse*. Det varte i 5 måneder. Han var for radikal for abonnentene.

3. juledag 1848 ble *Drammens arbeiderforening* stiftet, på Thranes initiativ, med 150 medlemmer.²⁰⁹ Den engelske «chartismen» var forbildet. (I 1838—39 ble det i England samlet inn mer enn én million underskrifter på et krav om allmenn stemmerett for menn, «The People's Charter», folkets privilegiebrev.) Juristen Paul Hjelm-Hansen, senere pressemann i Drammen, laget, sammen med Thrane, et bønneskrift, en petisjon, til kongen, underskrevet av arbeiderne.

Følgende krav ble reist:²¹⁰

- «Drammens arbeiderforening anholder underdanigst om Deres Kongelige Majestets nådigste bistand til
 - At beskyttelsessystemet må bli opphevet og tollvesenet ført tilbake til dets rent fiskale karakter.²¹¹
 - At innførselstollen på korn og andre livsformødenheter må aldeles bortfalle eller iallfall nedsettes til 5 pst. av verdien.
 - At liggedager påny må bli innført.²¹²
 - At en utvidet handelsfrihet på landet tilstås.²¹³
 - At husmannsklassens kår må bli undersøkt og forbedret.
 - At foranstaltninger treffes mot brennevinsondet.
 - At en forbedring i allmueskolevesenet må finne sted.
 - At alminnelig stemmerett innføres.²¹⁴
 - At en reform foregår i rettspleien.
 - At alminnelig verneplikt må bli innført.²¹⁵»

Kravene samlet 12 833 underskrifter²¹⁶, og ble fremført i en lojal og nesten underdanig tone for ikke å provosere styresmaktene. Med unntak av stemmerettskravet var de ikke spesielt radikale heller, men moderate. Likevel følte embetsstanden seg truet, og betraktet Thrane som farlig. Petisjonen ble overlevert stattholderen i mai 1850. I november samme år ble imidlertid kravene kontant avvist av kongen.

Thrane's program fikk nå en mer sosialistisk profil, noe som særlig kom til uttrykk i Arbeiderforeningernes Blad og i foredrag Thrane holdt. Programmet kan sammenfattes slik: 1) Politisk demokrati gjennom allmenn stemmerett, allmenn verneplikt og likhet for loven, 2) direkte fremfor indirekte skatter, og dermed billigere nødvendighetsvarer, 3) husmenns overgang til selveiere ved oppdeling og utdeling av jordeiendom, 4) gjenopprettelse av fast, lavere rente og bedre beskyttelse av debitorer, 5) sosial utjevning gjennom progressiv formuesskatt og stasstøtte til arbeidernes egne produksjonslag (kooperasjon) og til bureising. Historikeren Harald Berntsen mener at det var «et program som var preget av særlig fransk førmarxistisk sosialisme og anarkisme, noe som passet godt til det før-industrielle nivået det norske samfunnet sto på. Ingen ting tyder da heller på at Marcus Thrane hadde satt seg inn i skrifter av Karl Marx, som 'Det kommunistiske manifest' .»²¹⁷ Historikeren Tore Pryser mener derimot at Thrane kan ha lest en svensk versjon av manifestet, «Kommunismens røst».²¹⁸

Det ble stiftet arbeiderforeninger rundt omkring i landet, først på Østlandet, deretter på Sørlandet og i Trøndelag; på Vestlandet var tilslutningen derimot hele tiden liten, og Nord-Norge lå helt utenom bevegelsen.²¹⁹ Kjernen i bevegelsen var underklassen på landet, husmenn og landarbeidere, og ikke byarbeidere. I byene og de større kommunene dannet arbeiderforeningene underorganisasjoner, «Roder», som valgte sine formenn. Over dem sto en overformann. I Hedmark hadde arbeiderforeningene en slags fylkesorganisasjon, *Hedmarkens amts fællesorganisation af arbeiderforeningerne*. Sentralt hadde man et landsstyre. Arbeiderkongressene i 1850 og 1851 kan i en viss grad betraktes som forløpere for landsmøter. Enkelte lokalorganisasjoner, bl.a. i Kristiansand, besluttet at de heller ville stå utenfor bevegelsen, da de ikke likte organisasjonsformen.²²⁰

Hvem ble så medlem av denne nye bevegelsen?²²¹ Den var «sammensatt av sosiale elementer som var meget forskjellige og som ikke hadde stort annet til felles enn sin misnøye», og «besto i virkeligheten av flere mer eller mindre uavhengige 'bevegelser' som lar seg sette inn i forskjellige sammenhenger. Den var samtidig en bondebevegelse, en håndverkerbevegelse, en husmannsbevegelse og en arbeiderbevegelse.»²²² Det ser ut til at medlemmene tilhørte et økonomisk mellomnivå og ikke det desiderte bunnsjiktet i den sosiale lagdelingen.²²³ Nå kan det tenkes at de fattigste og mest autoritetsunderdanige medlemmene meldte seg ut før lensmennene begynte kartleggingen av bevegelsen sommeren 1851 etter Justisdepartementets ordre. På den annen side ser det ut til at enkelte lennsmenn har oversett bønder og mer velstående folk, muligens for å

dekke de rikeste og bagatellisere bevegelsen overfor regjeringen.²²⁴

I 1849 startet Thrane Arbeider-Foreningernes Blad, som i 1850 hadde over 20 000 abonnenter.²²⁵ Fra juli 1855 til bladet opphørte ved utgangen av 1856, mens Thrane satt i fengsel, var det hustruen Josephine Buch som klarte å holde bladet i gang.²²⁶ Hun var således den første kvinnelige redaktør av noen norsk avis. De første nummerene var ikke særlig opprørske. Tvertimot rådet det arbeiderne til å gå frem med ro og sindighet, og Thrane oppfordret gjentatte ganger arbeiderforeningene til å holde stram justis og uten videre ekskludere de medlemmene som brøt med den offentlige orden.²²⁷ Han ønsket heller ikke at drankere var medlem av Arbeiderforeningene.²²⁸ Thrane var ikke fremmed for opprør, men oppstanden måtte begynne alle steder på en gang. Samtidig mente han at det ikke var nødvendig å gjøre opprør, «thi de mægtiges Frygt for Oprør vil virke langt bedre end Oprøret selv. Altsaa holder Eder fuldkommen rolige, og det skal ikke feile, at Frihedens og Lighedens Dag engang vil oprinde ogsaa for den tredie Stand.»²²⁹ Bladet brakte utførlige utdrag av den franske anarkisten Pierre-Joseph Proudhons (1809–65) skrifter, skreddersvennen Wilhelm Weitlings (1808–71) utopiske kommunisme²³⁰, Etienne Cabets (1788–1856) kommunistiske trosbekjennelse, henvisninger til Saint-Simon²³¹, Jean-Joseph-Louis Blanc, og andre tidlige sosialisters verker.

I en skrivelse skriver Thrane: «I Stedet for at virke ovenfra nedad, vil jeg virke nedenfra opad.»²³² I åpningsartikkelen i Arbeider-Foreningernes Blad skriver han:

«Arbeidere! Gud være med Eder! Gud være med os Alle; en Kamp vil begynde; en Kamp maa begynde. Gud lede denne Kamp saaledes, at den blot bliver aandelig, og ikke legemlig; at den vil indskrænke sig til en Kamp med Sandhedens ord; Gud lede de mod hverandre stridende Stænder saaledes, at Kanoner og Bajonetter undgaaes, saa at Efterslægterne kunne sige til vor Ros: 'den Strid, som i Aaret 1849 opstod i Norge mellem Arbeidsstanden og de tvende høiere Stænder, blev ført med et ægte kristeligt Sindelag, saa at den hele Strid kun var Strid for at faa en sand og varig Fred! Det var ingen Blodsudgydelse, ingen morderiske Scener; de stridende Parter bare gjensidigen Respekt for hverandres menneskelige Rettigheder. De Høiere og Mægtigere i Samfundet erkjendte, at ogsaa hos Arbeiderne fandtes Menneskeværd, og de lavere Klasser erkjendte de høiere Klassers større aandelige Fortrin i mange Henseender; den hele Strid var en strid saadan som den bør føres mellem Kristne'. Gid Edterslægterne kunde saa Grund til at dømme saaledes om vor begyndende Strid! Men desværre! de menneskelige Skrøbeligheder tilintetgjøre saa ofte de bedste Forsætter; der gives for Mange, der foretrække Vold og Magt for en fredelig Fremgangsmaade, for Mange, der blot see paa deres egne Fordele og saaledes ere likegyldige med, om de krænke Andres Rettigheder eller ikke, kort for Mange, der forstyrre de oprindelig fredelige Hensigter. Jeg indseer, at jeg paatager mig et stort Ansvar for Gud og Mennesker, naar jeg ved Tale og Skrift søger at sætte den ene Stand op imod den anden, idet jeg oplyser de lavere Klasser om de Styrendes daarlige Anskuelser, om Lovenes Uretfærdigheder osv.; men en fast Overbeviisning hos mig siger mig, at jeg bør paatage mig dette Ansvar, og at jeg engang vil kunne udrette noget Godt derved. Velan! Arbeidernes Sag skal være min Sag; for Arbeidernes Rettigheder vil jeg kjæmpe; jeg vil søge, ved Skrift og Tale, at formaa dem til selv at arbejde til deres Fremtids Vel; thi, lægge Arbeiderne ikke selv Haand paa Værket, er det — (efter gamle Erfaringer) ikke sandsynligt, at deres Stilling i Samfundet og deres Forhold til de øvrige Stænder vil forbedres; thi, saalænge Arbeiderne forblive rolige og tause, ville de andre Stænder sige: 'de norske Arbeidsfolk klage ikke over Lovgiverne og Styreerne; de maa altsaa have det godt og vel; følgelig lade vi Alt blive ved det Gamle og gjøre ingen Forandringer i Loven til deres Bedste'. Saaledes ville de andre Stænder tale; de ville endydermere spotte over de norske Arbeideres Dorskhed, Feighed og Ligegyldighed for deres eget Bedste.

Vaagner derfor op, Aarbeidere! forener Eder og bliver enige om at virke selv til Eders Fremtids Bedste: thi I have nu længe erfaret, at det er forgjæves at vente paa at Andre vil gjøre noget for Eder, naar I selv tier stille. Hav altid i Tanke, at 'Enighed gjør stærk'. Danner derfor Arbeider-Foreninger; thi dette Middel er det eneste til at faa de Andre til at give efter.»²³³

I 1849 skriver Thrane: «Uden Arbeidsfolk fik de andre Klasser Ingenting, hvorimod Arbeidsklassen *meget godt* kunde leve uden de øvrige Klasser.»²³⁴

Fra våren 1850 opprettet arbeiderforeningene ofte understøttelseskasser, særlig sykekasser, og mange steder opprettet de også «skrive- og regneskoler» og leseselskaper.

På sine første agitasjonsreiser oppover langs Drammenselva støtte Thrane på en del folk fra den kristne, haugianske, lekmannsbevegelsen, som han beskrev med stor sympati. Enkelte haugianere deltok også i Thranes bevegelse, men de toneangivende haugianerne hørte i midlertid stort sett til et annet sosialt sjikt enn de Thrane appellerte til, og alminnelig støtte fra haugianerne fikk han ikke. I 1854 kritiserte han dem fordi de ikke helt ut fulgte i Hans Nielsen Hauges (1771–1824) fotspor og bekjente seg til eiendomsfellesskapet. (Haugianerne som bevegelse eksisterte i perioden 1790–1814.²³⁵) Hauge skal ha «syslet med ideen om et formuesfellesskap mellom de troende, et slags 'kommunistisk' samfunnsmønster etter forbilde av de første kristne. Det ble likevel ikke noe av denne ideen».²³⁶ I praksis skal de haugianske vennsamfunn ha fungert som et fellesskap der både åndelige og materielle verdier ble utvekslet etter behov. Haugianerne hadde ikke noe egentlig organisasjonsapparat, men var likevel bundet sammen i et nettverk som strekte seg over store deler av landet. I 1830–40-årene skal det ha vært mellom 30–50 000 haugianere.²³⁷ Det var en viss likhet mellom de tidlige sosialistenes små sosialistiske kolonier og haugianske tiltak, som f.eks. papirmøllen på Eiker, der arbeiderne og eierne levde i felleleshusholdning og spiste ved samme bord. Denne felleleshusholdning ble imidlertid oppløst i 1849, og omkring 1850 var det ikke mye igjen av haugianernes «sosialisme». De gamle haugianerne trodde på Gud og kapitalisme, og spilte en rolle i industrialiseringsprosessen i Norge. De satte igang gårdsdrift, sagbruk, møller, skipsbyggeri, papirfabrikk, gjestegiveri og ikke minst handel.²³⁸ Sønnene mistet mye av gudstroen, men tok vare på den kapitalistiske ånd og sans for nye økonomiske tiltak. Mange haugianere var blitt kapitalister, og Thrane skulle snart komme med uttalelser om kristendommen som en skulle tro måtte skremme bort haugianerne fra hans bevegelse. Haugianernes sterke opposisjon mot presteskaper, hvor geistligheten forente seg med den verdslige øvrighet for å slå ned den haugianske lekmannsvirksomheten, forberedte den folkelige jordbunnen for den *sosiale* opposisjon, som jo også som regel møtte akkurat de samme motstanderne. Bevegelsen hadde nok bidratt til å svekke autoritetsfrykten blant bøndene, og gitt dem større selvtillit. Teologen og samfunnsforskeren Eilert Sundt (1817–75) mente å finne en viss sammenheng mellom haugianerne og thranitterbevegelsen.²³⁹

I *Arbeiderforeningernes-Blad* gikk Thrane til frontalangrep på presteskaper. De «ere falske Religionslærere, som forkynde Nøisomhed og Arbeidssomhed, medens de selv leve i Overflod og Ørkesløshed, [...]»²⁴⁰ For artikkelen «Bonde for Præst og surt Øll for Viin (til at overveies af Exegeterne)» ble Thrane først dømt til seks måneders tukthus for «Forbrydelse mod Religionen» i underretten 11. juli 1850. Dommen ble stadfestet av overretten 2. september, mens han ble frikjent av Høyesterett 20. september, etter at forsvareren klarte å overbevise retten om at Thranes spott var rettet mot prestene og ikke mot sakramentet. Det ble også påpekt at Thrane hadde bevitnet at historien var hentet fra virkeligheten.²⁴¹ Blasfemisaken ga likevel thranitter-bevegelsen et skudd for baugen. Det ble mulig å appellere til arbeidernes innpodede respekt for kristendommen. Fra nyttår 1851 overtok den mer moderate stud. juris Theodor Abildgaard (1826–84) som hovedredaktør i *Arbeider-Foreningernes Blad*. Konflikter mellom ham og Thrane førte til brudd mellom dem da de noen år senere satt i fengsel.

Thrane var den første i Norge som trådte frem som sosialist, og den første her i landet som hevdet at arbeiderne ble utbyttet: at den rikdom de få nøt godt av skyldtes de manges slit og arbeid. Han ville frem til et samfunn uten snyltere og forretningsmentalitet, der alle — både krops- og åndsarbeidere — fikk det fulle utbytte av sitt arbeid (i likhet med Saint-Simon, Louis Blanc og Proudhon):

«Socialismen vil omstyrte den gamle Regel at den ene skal have Arbeidet og den anden Lønen, og indføre den nye Regel at enhver skal have efter sit Arbeide, thi kun et Samfund der hviler paa Retfærdighed, paa Ret og Sandhed, kun i et saadant Samfund kan det blive sand Frihed, Lighed og kristelig Broderskab mellem Menneskene.»²⁴²

Thranes sosialisme var annerledes enn den marxistiske. Staten skulle ikke overta alle, eller de fleste, produksjonsmidlene, men vesentlig gi støtte til arbeiderne slik at de selv i fellesskap kunne eie sine verksteder og eventuelt sin jord om de ikke ville drive den som familiejordbruk. Staten skulle overta all udyrket, men dyrkbar jord, og overlate den til arbeiderne, særlig husmennene, og den skulle opprette banker hvor arbeiderne kunne få driftslån. Rundt 1850 startet thranitterbevegelsen enkelte steder sparebanker,²⁴³ eller «Understøttelsesindretninger» og «Laaneindretninger» som var forløpere til sparebankene.²⁴⁴ At Thrane tok denne holdningen skyldtes ikke bare at han i stor grad hadde lest kooperasjonssosialistisk litteratur, men også at Norge den gang fremdeles var et utpreget jordbruksland.

Thrane skal ha forsøkt å få i stand en norsk-svensk arbeidersamling, men det var ikke vellykket.²⁴⁵ Utenrikspolitisk ga Thrane uttrykk for følgende:

«Men fremfor skandinavismen staar i mine øine germanismen; kort, jeg hylder en saa stærk tilslutning som muligt, og anseer socialisternes politiske tendents ene og alene bør være: 'En europæisk føderativ republik!' saaledes at alle civiliserede folkeslag i Europa udgjorde et brodersamfund, der i christelig aand understøttede hverandre til krigens afskaffelse, armeernes reduktion, byrdernes lettelse, oplysningens, industriens og kunsternes fremme og allehaande sociale forbedringer. Men jeg indseer nok, at veien til dette maal desværre kun kan gaae gennem revolution, at veien til sand fred kun kan gaae gennem krig.»²⁴⁶

Ganske tidlig karakteriserer Thrane bevegelsen som sosialistisk: «Da ogsaa vore arbeiderforeningers hensigt skal gaa ud på å afskaffe fattigdom, ved nemlig gennem lovgivningen å paalegge den rige store byrder og forpligtelser, *saa maa ogsaa alle medlemmer af arbeiderforeningerne ansees for socialister.*»²⁴⁷ Thranes sosialisme hadde mange kilder. Han hadde studert verker av ulike sosialistiske og sosialistpåvirkede forfattere. Sitt sosialistiske program tok Thrane fra praktisk arbeiderpolitikk, særlig i Frankrike. Thrane overtok imidlertid ikke de fremmede teoriene uten videre. Som den opprører han var, hadde han en utpreget trang til selvstendighet, og han sto fritt overfor sine læremestere. Han var ikke dogmatisk bundet til systemer. Thranes sosialisme hadde, i alle fall i begynnelsen, en religiøs karakter, og han ville «gjennomføre Religionens høieste Grundsætninger i Statssamfundsforholdene».²⁴⁸ «Men den socialisme, som vi hylder, er læren om frihed, lighed og broderskab. Loven om kjærlighed til os selv og vor næste, alt-saa den deel af kristendommens 10 bud ord, der staaer skrevet paa lovens anden tavle. [...], det er vor mening at Jesus Christus var verdens største socialist.»²⁴⁹

Når det gjaldt det endelige mål, betydde kanskje Proudhons teorier mest for ham. Marcus Thrane var en stor beundrer av Proudhon:

«Paa arbeidernes side staaer vor tids uden tvivl største sjeni: *P. J. Proudhon*, der gjør de bekjendte spøragsmaal:

Hvad er kapitalisterne? Alt.

Hvad bør de blive? Intet.

Hvad er arbeiderne? Intet.

Hvad bør de blive? Alt. »²⁵⁰.

Proudhon tenkte seg et samfunn der produksjonen var overtatt av selveide kooperative lag og føderasjoner som byttet sine varer med hverandre, og der hver mann fikk lønn etter den arbeidsinnsats han gjorde. Dette var Thrane enig i. I tillegg var Thrane agrarsosialist, og mente at jorden skulle drives kollektivt. I følge Proudhon skulle også staten falle bort, og erstattes av frivillige sammenslutninger av kooperasjonslag. Så langt gikk ikke Thrane. Arbeiderlandsmøtet i 1850 uttalte seg for statsstøtte til produksjonslag, eller arbeiderassosiasjoner som de ble kalt. Det var dette Thrane oppfattet som sosialisme:

«Man kan efter deres prinsipper dele assosiasjonerne i to klasser; nemlig: de, i hvilke alle arbeidere betales ligt, og de i hvilke daglønnen beregnes efter arbeidet; men i alle har man fastholdt som regel, at daglønnen til hver enkelt er saa liden som mulig, og at *overskuddet deles ligt imellem alle*, hvorved den enkeltes fordeel er paa det næmeste sammenknyttet med foreningens. For å kunne hjelpe sig med sine smaa kapitaler, udfærdige de anviisninger paa sine varer: saasnaert i hattenmagerforeningen en hat er ferdig, bliver dens værd representert af et papir, som bagerforeningen tilbyder sig mod brød, eller f.ex. garverforeningen tilvexler sig med klingende mynt. Alle foreninger modtage, sig imellem, hverandres sedler, og en stor mængde af disse er i omløb, om man end ikke bemærker dem i den daglige sirkulasjon (omløb). Det er *Proudhons* folkebank, som møisommeligt arbeider sig frem, udgaaende fra livet med dets behov, samt støttende sig paa brøderlige interesser, og ei, som før, paa den abstrakte broderlighed. [...] Det er til *assosiasjonsprinciper* at arbeideren maa sætte sit haab om en bedre fremtid; det er alene assosiasjonsprincippet som kan tilveiebringe større lighed og broderskab mellem menneskene, og det vil derfor i fremtiden blive statsstyrelsernes fornemste opgave og største pligt ved opmuntringer, bidrag, indestaaelser og *forsøg* å uddanne assosiasjonsprincippet mere og mere, indtil det har funnet sin rette formel. [...] Rom blev ikke bygget paa een dag, og assosiasjonens formel er heller ikke udfundet paa een dag. Men derfor bliver den statsstyrelsens pligt å *forsøge* hvad den formaar til landets gavn og *følge med tiden*, at den ikke skal blive en *statstrykkelse* istedenfor en *statsstyrelse*». ²⁵¹

Thrane forble gjennom hele sitt liv kooperasjonssosialist. Sosialisme betydde for ham først og fremst at arbeiderne skulle få hele utbyttet av sitt arbeid, og da kom en etter hans syn langt på vei når arbeiderne eide de fabrikker og verksteder de arbeidet i, og bøndene den jordlapp de dyrket, og når de ellers sluttet seg sammen om felles tiltak som maskinstall, salgs- og innkjøpslag osv. Istedenfor å kjøpe matvarene sine hos kjøpmenn og høkere²⁵² skulle arbeiderne slå seg sammen, danne felles innkjøpslag, og kjøpe i stort. Produksjonssamvirket var viktig. Omsetningen kunne foregå direkte mellom produsentene slik at alle snyltende mellommenn kunne forsvinne. Denne enkle form for forbrukerkooperasjon var praktisert i utlandet, bl.a. av den engelske, føderative, sosialisten Robert Owen (1771- 1858).²⁵³ Thrane var den første som tok opp idéen i Norge, og kan derfor regnes som den norske kooperative bevegelsens far.

Fra 1850 og utover dukket det opp flere samkjøpslag innen arbeiderforeningene. Det ble også gjort flere forsøk på arbeidssamvirke. I Drammen ville flere arbeidere ved et jernstøperi kjøpe bedriften da den var til salgs, og drive den i fellesskap, men planen ble ikke realisert fordi de ikke hadde kapital. Høsten 1850 ble det tegnet aksjer til et skipsbyggeri blant medlemmene av Drammens arbeiderforening, men heller ikke dette kom i stand. Noe senere ble det på tale at Kongsbergs arbeiderforening skulle starte et møllebruk. Om prosjektet ble satt ut i livet, vites ikke. I Drangedal ville de la sin husmannsdominerte forening overta fløtingen på Tokke. Presten og noen storbønder, som var vant til at dette var deres forretning, satte seg imot, og husmennene fikk ikke gjennomført planen. Men Kristiansandsarbeiderne fikk i hvert fall i 1854 i gang et skipsbyggeri. I Christiania ble det dannet et produksjonslag av noen smedsvener, men det gikk over ende av mangel på bestillinger. Disse forsøkene er interessante vitnemål om at Thranes — og Proudhons og Owens — tanker om kooperativ næringsdrift kunne utløse lokalt initiativ. Større suksess hadde man med understøttelseskasser for syke og trengende. Kassene ga ikke vanlige bidrag som dagens sykekasser, men rentefrie lån.

Thrane delte ikke Proudhons syn på at arbeiderne ikke skulle drive politikk. Her fulgte han eksemplet fra Louis Blanc og de engelske chartistene. Derimot lærte han mye samfunnskritikk av

Proudhons skrifter. Setningen «eiendom er tyveri» gjorde et dypt inntrykk på Thrane:

«Efterat der i et halvthundrede aar i stillhed var knurret over den bestaaende eiendomsret, lød i 1848 det raab. 'Eiendom er tyveri', saa stærkt og mægtigt, at det bedøvede den ene halvdeel af menneskeslægten og gav den anden halvdeel liv og haab. Raabet udgik fra demokraten Proudhon og istemtes snart af alle Europas fattige eiendomsløse skarer. [...]

Lad os derfor aldrig glemme den setning: eiendom er tyveri! Lad os idelig have den i tanke, idelig gjentage den for hverandre indbyrdes og for vore børn, saa at hver fattig sjæl kjender og forstaar den naar den dag kommer at dens mening skal fuldføres.»²⁵⁴

Thrane ville frigjøre arbeiderklassen fra blind, gammel autoritetstro, men han ville ikke binde den til noen ny. Han ville vekke den til selvtenking. Anarkist ble Thrane aldri. (Bliksrud m.fl. hevder riktignok at «Thrane selv var en slags anarko-syndikalist, mer inspirert av franske Pierre-Joseph Proudhon (1809–65) enn av Marx; skjønt utsagnet 'Våkn derfor opp, arbeidere! Foren Eder' fra 1849 lyder som et sitat fra *Det kommunistiske manifest*»²⁵⁵. Syndikalismen oppsto ca. 40 år senere, og som nedenstående sitater viser, oppfattet Thrane seg ikke som anarkist. Å karakterisere Thrane som «en slags anarko-syndikalist» er nok derfor å strekke hans idéer vel langt, selv om Holmberg karakteriserer Robert Owen, som Thrane var påvirket av, som «en av syndikalismens forkjæmpere»²⁵⁶. Man kan i alle fall trygt karakterisere Thrane som en av syndikalismens forløpere.) Anarkismen var ikke aktuell politikk fordi «vi kjende for godt folkets uvidenhed, overtro, dumhed og lastefuldhed til at vi et øieblik kan tro at folket endnu paa lang tid er modent for et liv uden love og regjering»²⁵⁷. Han fryktet tydeligvis at det hele skulle utvikle seg til okokrati, pøbelvelde. (Pøbelvelde har ingenting med anarkisme å gjøre — selv om overklassen og media gjerne fremstiller det slik.) I åpningstalen sin på arbeiderlandsmøtet i 1850 uttalte Thrane:

«De juridiske love opstod jo først blandt menneskene da de moralske love blev for svage, og eftersom de moralske love gaa ud af kraft, er det at de juridiske tiltage i styrke. Altsaa, jo flere juridiske love vi faa, desto mere maa vi beklage vort samfund, thi der er et ubehageligt vidnesbyrd om at de moralske love svækkes. Vor stræben som moralske menneske bør derfor gaa ud paa lidt efter lidt å kunne afskaffe flere og flere juridiske love, og allerlykkeligst bliver det menneskelige samfund, naar vi komme saavidt at vi kan afskaffe dem alle; thi det er et beviis paa at moralen er stærk nok alene; thi det er et bevis paa, at Gud alene er vor konge og engleme vore embedsmænd. Vi behøve da hverken jordisk konge eller jordiske embedsmænd. — Og det er formodentlig denne tilstand Proudhon tænker sig naar han paastaar at *an-archi*²⁵⁸ er den bedste forfatning. Men jeg vil ikke længer dvæle ved en samfundstilstand, som, om den nogensinde kan intræde, vistnok er mange tusinde aar fjern fra os.»²⁵⁹

Thrane var tilhenger av «en oplyst Absolutisme med Garantier»²⁶⁰. «Et Demokrati hvori den fattige negtes Indflydelse, er visselig den mest beklagelsesværdige og mest demoraliserende Regjeringsform. Da anse vi det absolute Monarki for en langt bedre Regjeringsform; thi den har Folket dog blot èn Behersker og man bør uten Tvil foretrække èn Tyran for tusinde.»²⁶¹ Det skulle være et énmannsstyre utøvd av en folkevalgt diktator, i det minste for en tid. Denne diktators makt skulle være avgrenset av visse demokratiske garantier: 1) trykkefrihet, 2) foreningsfrihet, 3) ingen stående armé, men en vekslende borgergarde skulle bevokte diktatorens person og skaffe hans vilje kraft. Han var redd for at alminnelig stemmerett bare ville føre til at demagoger og kjeltringer vant makten.²⁶² Opplysning var derfor viktig. Han var en stund i tvil om tjenerne burde ha stemmerett siden de sto i et så sterkt avhengighetsforhold til sine herrer, men han kom så til at det fikk bli en sak tjenerne selv fikk avgjøre. Han var heller ikke tilhenger av stemmerett for kvinner; dog mente han at hvis kvinnene absolutt selv ville ha stemmerett, så skulle ikke han sette seg i mot det.²⁶³ Thrane hadde også et snev av forakt overfor den «raa, uoplyste masse» som fant seg i trellekår.

I februar 1850 eksisterte det 100 arbeiderforeninger med 8 000 medlemmer.²⁶⁴ (Samme måned forbød myndighetene soldater å være medlemmer av arbeiderforeninger.²⁶⁵) I slutten av juni 1850 hadde arbeiderforeningene 20 854 medlemmer fordelt på 273 foreninger.²⁶⁶ I perioden 1848–51

har muligens så mange som 30 000 – 40 000 vært innom bevegelsen. Omtrent hver tiende voksne mann over tyve år var organisert i en arbeiderforening. Det tilsvarer i dag en organisasjon på ca. 140 000 voksne mannlige medlemmer.²⁶⁷

Vinteren 1850-51 var det mange små opptøyer rundt i landet i tilknytning til arbeideragitasjonen. Flere av Thranes agitatorer var heller ikke «mors beste barn». Marcus Thrane formante arbeiderforeningene til ro og sindighet, men det hjalp lite. Allerede i 1949 hadde han advart mot å gjøre opptøyer: «Optøier? Nei vi er ikke saa *dumme*, at vi gjør optøier! for — om vi ingen lærdom har — saa skjønner vi nok saameget, at det er netop storfolks ønske, at vi skal gjøre optøier, for at man derved kan faa et *paaskud* til å forbyde arbeiderforeninger for fremtiden; [...].»²⁶⁸ En virkelig oppstand måtte forberedes lenge for å være vellykket, og den måtte begynne på alle steder på en gang, men Thrane mente at de bare kunne oppnå de gode bevegelsen strebet etter med fredlige midler.²⁶⁹ Thrannittene i Vallset i Romedal på Hedemark fikk stanset en tvangsauksjon. 56 menn ble dømt for dette. Også i Trøndelag var det bråk. En arrestasjon i Levanger utløste protestdemonstrasjoner. Militære tropper ble satt inn der og i Trondheim. 47 ble dømt. Under «Hattermakerkrigen» på Ringerike ble noen av bøndene såpass skremt at de dro til skogs med verdisakene sine, og ble der i tre dager.²⁷⁰ Militær makt ble satt inn der også.

Thrane og hele sentralstyret hevdet at det var «umoralsk» å gå revolusjonære veier så lenge som ikke alle lovlige veier var prøvd. Den siste utveien var Stortinget. På et møte på Gran 20. mars 1850 skal Jacob P. Vasenden ha spurt Thrane: «Skal vi standse nu, da vi ere komne saa vidt?»²⁷¹ Thrane skal ha sagt at de måtte handle som de ville, men de måtte tenke seg vel om først, og ikke gå frem uten enighet og plan: «To Bygder er ikke nok, men I maa forene Eder med flere. I vil faa at kjæmpe først med 30 000 Svendsker og dernæst med 100 000 Russer. See I Eder istand til at overmande dem, saa gaae kun paa. Jeg vil ikke fraraade Revolution, hvis I selv bestemmer Eder dertil.»²⁷² Det var en fast holdning hos Thrane at det var medlemmene selv som skulle ta beslutningene. (Ved politiahvøret i 1853 kunne ikke Vasenden huske noe fra denne hendelsen.)²⁷³ Thrane klarte med dette å hindre ytterligere uroligheter, men han var blitt så kompromittert i Stortingets øyne at han overlot ledelsen av bevegelsen og avisen til den mer moderate studenten Theodor Abildgaard. Thrane undervurderte Abildgaard, og ble skjøvet ut av sentralstyret. Abildgaard tok uttrykkelig avstand fra sosialismen, og forsøkte å omdanne Thranes politiske bevegelse til et filantropisk motstykke, for på denne måten å vinne stortingsopposisjonens tillit. Han lyktes ikke. Fraksjonskamper mellom Thrane- og Abildgaard-fløyen fortsatte bak fengselsmurene etter at de var blitt arrestert.

På «Centralmødet» i 1851, «Lilletinget — småfolks svar på Stortinget» som det spøkefullt, og ikke uten en viss hån, ble kalt, ville noen gjøre «revolusjon» eller lage en «demonstrasjon», uten at folk helt kan ha vært klar over forskjellen mellom disse begrepene. På møtets tredje dag ble det vedtatt å gjøre revolusjon. Dagen etter ble vedtaket opphevet.²⁷⁴ På grunn av disse uklarhetene fikk myndighetene påskudd til å slå ned hele bevegelsen. Den militære garnisonen i Christiania ble forsterket og satt i alarmberedskap. Representanten fra Trøndelag, Eystein Emretsen Trøan, skal ha lovt å ha 2–3000 mann ferdige til oppbrudd.²⁷⁵ Noen snakket om å ta våpenfabrikken på Kongsberg og arsenalet på Horten. Horten kunne femti mann ta «uden Næseblod engang».²⁷⁶ Dermed sendte militæret et kompani av Christiania Garnison til Horten.²⁷⁷ Direktøren for våpenfabrikken på Kongsberg ga ordre om at alle ferdige våpen som var på fabrikken skulle transporteres til Christiania. Geværene ble gjort helt ubrukelige. De gamle sablene ble hugget i småbiter. Kruttet skulle sendes til Akershus Festning.²⁷⁸ Thrane var redd for at svenske tropper ville bli brukt i Norge hvis arbeiderne gjorde opprør, og tok derfor bl.a. av denne grunn kontakt med de svenske sosialistlederne Nils Persson og Fredrik Borg.²⁷⁹

I juli 1851 ga Justisdepartementet ordre om at øvrigheten rundt om i landet skulle registrere alle medlemmene av *Arbeiderforeningerne*. Dette ga foreningene «dødsstøtet». Mange medlemmer meldte seg ut før registreringen, og en rekke av foreningene ble nedlagt umiddelbart. Andre

foreninger fortsatte å bestå, men foretok så omfattende endringer i programmet, at de måtte betraktes som helt nye foreninger.

I 1851 ble Thrane og hans nærmeste medarbeidere arrestert. Etter fire års varetektsarrest ble Thrane i 1855 av Høyesterett dømt til fire års straffarbeid og tukthus for oppfordring til opprør, som han avsonet på Botsfengselet. 127 mann dømt for «Forbrydelser imod Statens Sikkerhed» og «imod den offentlige Myndighed». I fengsel leste Thrane, foruten Proudhon, bøker av William Godwin og Max Stirner. I et brev fra forsvareren Bernhard Dunker het det om dommene: «Ligeoverfor Thrane og Abildgaard har efter mine tanker domstolene ikke vært dommere, men hævnjerrige og frygtsomme seierherrer ligeoverfor en overvunden fiende.»²⁸⁰

Thrane slapp ut 17. juli 1859. Det lyktes ikke å gjenreise bevegelsen. Mange av foreningene skiftet karakter og ble upolitiske klubber. En del av de sosiale problemer ble løst ved at mange, også thranitter, utvandret til Amerika. Tallet på utvandrere ble firedoblet i perioden 1848 til 1857. Marcus Thrane utvandret selv til Amerika i 1863. Han tok avstand fra justismordene på en del anarkister etter «Haymarketopptøyene» i Chicago i mai 1884. (Under en demonstrasjon på Haymarket 4. mai 1884 ble det kastet en bombe. 8 anarkister ble fengslet, hvorav 4 ble dømt til døden, på grunnlag av en falsk anklage. 150 000, deriblant Marcus Thrane og Knut Hamsun, deltok i de henrettedes begravelse.²⁸¹ Thrane kjente personlig en av dem som ble hengt.²⁸²)

«Staten, efter det gamle begreb, skal ophæves, og samfundet forvandles til et gjensidig forsikringselskab», sa Thrane da han så hvordan enkelte grupper i USA hadde sluttet seg sammen kommunevis, etter omtrent samme prinsipp som Pariserkommunen hevdet, og organisert trygde-lag.²⁸³ En tilsvarende uttalelse om staten kom han med allerede i 1854:

«Sp.: Siig mig nu i korthed en tydelig rigtig difinition (forklaring) paa et statssamfund.

Sv.: Et statssamfund skal være et assurance-kompagni.

Sp.: Godt! og hvad skal jeg da assureres eller sikkres imod?

Sv.: Jeg skal sikkres imod alt det onde, som af mennesker kan sikkres imod, og følgeligviis ogsaa sikkres alle de jordiske goder, som menneskene *kan* sikre hverandre.»²⁸⁴

I USA mistet Thrane helt troen på at stemmeretten kunne føre til bedre kår for de lavere klasser. Han ble tilhenger av den opplyste sosialistiske minoritets diktatur. I 1871 var han med på å starte en skandinavisk avdeling av *Den Første Internasjonale* i Chicago.²⁸⁵

Thrane utviklet en mer og mer kritisk holdning til kirke og kristendom. 1869–78 ga han ut det religionskritiske bladet *Dagslyset*, men opplaget sank til under 300, og han måtte gi det opp. Bladet formidlet en enkel naturreligion med frihet, likhet og brorskap som moralske ledetanker.²⁸⁶ Han utga i 1881 «Den gamle Wisconsin-bibelen», en satire over de transsynte lederne i de norske menighetene i USA. Den er holdt i en bibelsk stil, og er en satire over de norskamerikanske presters mottakelse av Bjørnstjerne Bjørnson, som var sendt av Herren til et tukdens ris for dem og til å så ut løggen blant dem. Når han kom festet de med ham, og baktalte ham for menigheten etterpå. Boken kom i syv opplag. Både «Wisconsinbibelen» og *Dagslyset* ble flere steder brent av prestene.²⁸⁷

I 1883 var Thrane på et kort besøk i Norge, hvor han holdt noen kritiske foredrag om amerikanske forhold som vakte liten oppsikt. Han ble nektet å tale i det Venstre-ledede *Kristiania Arbeidersamfund*.²⁸⁸ Thrane var blitt en nesten glemt og ukjent mann, og han dro skuffet tilbake til USA hvor han døde i 1890. I 1949 ble levningene ført tilbake til Norge og gravlagt på æreslunden på Vår Frelses Gravlund i Oslo.

I sitt testamente skriver han: «1. Jeg ønsker at begraves uten ministeriel (prestelig) assistance og uten religiøse ceremonier. Ingen liktale maa holdes, hverken i hjemmet eller ved graven. 2. Kun erklærede fritænkere maa faalge mig til graven.[...].»²⁸⁹

«Statsbygningen

I menneskeslægtens barndom var der ingen sivilisation og ingen statsforfatning eller statsbygning; thi menneskene havde endda intet begreb om eiendom og penge. Enhver *arbeidede* for aa faa sin føde, og der var ingen synderlig forskjel paa menneskene. Men saa fremstod nogle ubændige og dovne mennesker, der havde større lyst til å nyde frugten af andres arbeide, end til selv å arbeide, og disse mennesker kaldte sig konger og præster. Men det gik endda ganske godt. Men saa fik flere og flere lyst til samme levemaade, og de indsmigrede sig hos kongerne og kaldtes embedsmænd. Nu blev trykket værre; men det gik endda an. Men saa tog lysten til å være unyttig overhaand, og flere og flere begyndte å fordre samme ret, og for å faa den, førte de krig imod

konger og embedsmænd, og de kaldte deres kamp en frihedskamp, og bleve svare berømte, og konger og embedsmænd bleve nødte til å dele magten med disse nye røvere, der bleve kaldte borgerskab, proprietærer og pengemænd; og nu først begyndte trykket å blive rigtigt stærkt for de i sit ansigts sved *arbeidende* folk. Ovenstaaende billede er en 4 etasjes bygning, og forestiller nutidens statsbygning. I nederste etasje staar arbeiderne; ovenpaa deres skuldre, i anden etasje borgerskabet og pengevældet; ovenpaa disse embedsvældet, og allerøverst kongevældet. Visstnok trykker kongen embedsændene, men saa holder disse sig skadesløse hos borgerskabet, der klager svare over trykket, men dog har ret og magt nok til å holde sig skadesløse i nederste etasje hos arbeiderne; og disse er det, som til syvende og sidst maa blive ved hele byrden. Arbeidere! betragt denne bygning og betænk hvilket taam af tærende mennesker du har paa dine skuldre! og dog betragtes du som et halvt dyr, der ingen mening maa have, endskjøndt det er alene paa dine stærke skuldre den hele bygning hviler. Var de høiere ikke aldeles forblindede af overmod og indbildskhed, saa vilde de saa *hurtigt som muligt* blive enige om *strax* å imødekomme dine raab om lettelse; thi sæt at arbeiderne ikke længere holdt ut; sæt at kastede sig ned eller sprang væk; o vee! da faldt konger, embedsmænd, borgerskab og pengemænn hulter til bulter ned fra sin høide, og *alle* vilde komme paa samme trin! — At dette store fald om kort tid vil foregaa, er vist; men tag dig ivare, arbeider! see til at ikke dine undertrykkes fald bliver saa stærkt og pludseligt, at de i deres fald og knuser dig selv.»²⁹⁰

Forfølgelsene av Thranitterbevegelsen, med dommene mot Thrane og de mest aktive tilhengerne, men også Abildgaards angrep på Thrane, sentralstyrets manglende aktivitet og fraksjonsstrider innad i bevegelsen, knekte den nye spirende arbeiderbevegelsen. Kriminaliseringen av bevegelsen skremte mange av tilhengerne bort. De følte at det var håpløst å reise seg mot myndighetene. Arbeiderbevegelsen var også dårlig forberedt på å sette seg til motverge. Thrane hadde riktignok hevdet at arbeiderklassen hadde moralsk rett til å gjøre opprør, men hans naive tro på at det gikk an å nå frem med legale midler, og at overklassen frivillig ville gi innrømmelser, forhindret at arbeiderklassen ble klar over maktforholdene. Etter arrestasjonene av Thrane og de andre lederne satte en markert reaksjon inn med religiøs vekkelse land og strand rundt. Dette gjorde at mange ble mer opptatt av sin egen frelse, og livet etter døden, enn av sosial kamp i livet før døden. Samtidig emigrerte mange til USA. Det var ingen til å holde bevegelsen samlet mens Thrane satt i fengsel. Da Arbeider-Foreningernes Blad innstilte forsvant også dette organet som kunne holdt bevegelsen samlet. I tillegg betydde det nok en del at Norge opplevde en økonomisk oppgangstid etter 1850, noe som førte til stor etterspørsel etter arbeidskraft, stigende lønninger, og stigende muligheter for biinntekter for husmennene.²⁹¹ Det som var igjen av bevegelsen i 1858 var vesentlig syke- og sparekasser, og flere av disse fortsatte sin virksomhet i mange år fremover. Noen få

foreninger overlevde ved å omdanne seg til filantropiske²⁹² foreninger. Enkelte av medlemmene finner vi igjen i den moderne fagforeningsbevegelsen på 1880-tallet. Minnene om bevegelsen levde videre på folkemunne og hos de enkelte som var med, men det er vanskelig å finne noen direkte forbindelse mellom *Arbeiderforeningerne* og den sosialistiske bevegelse som ble reist i 1880-årene.²⁹³

Enkelte opposisjonelle stortingsmenn hadde drøftelser med thranittene. Rapporter til kongen forteller at flere hadde møte med thranitterlederen Abildgaard i mai 1851, og at disse og Søren Jaabæk hadde hatt «natlige conferancer» med Marcus Thrane.²⁹⁴ Selv om Jaabæk på mange måter var radikal, han hadde sympati for kravene i Thrane's arbeiderpetisjon,²⁹⁵ ville han ikke vedkjenne seg noen direkte slektskap med Thrane og idéene hans, og protesterte sterkt når noen beskyldte ham for å være sosialist.²⁹⁶

Søren Jaabæk og «Selskabet Bondevennerne»

Søren Pedersen Jaabæk (1814—94) ble født i Holum (nå Mandal), og var et barn av opplysnings-tiden. Han ble lærer og kirkesanger. Jaabæk satt på Stortinget fra 1845—91; den lengste perioden noen noengang har hatt. (Deler av denne perioden møttes Stortinget kun hvert tredje år.)

I 1859 ble *Reformforeningen*, en «demokratisk-politisk klub», dannet bare for stortings-representanter. Målet var å stifte et landsomfattende parti. Her var Jaabæk en av de ivrige. Kamp-sakene var de gamle kravene fra bondeopposisjonen: mindre makt til embetsmennene, jury, liber-alisering av bynæringene, bedre skolevesen og ikke minst offentlig sparing. *Reformforeningen* ble sprenget på spørsmålet om årlige storting. Jaabæk og tilhengerne hans syntes det ble for dyrt, og nektet.²⁹⁷

På slutten av 1860-tallet opplevde man i Norge igjen en økonomisk krise, som først og fremst var en jordbrukskrise, og *Selskabet Bondevennerne*, stiftet av Søren Jaabæk, ble den neste store politiske bevegelsen nedenfra som virket som et masseparti med lokallag utover landet og en sentral ledelse. Den første bondevennforeningen ble stiftet i Mandal i 1865. *Bondevennerne* stod for en kommunalistisk eller lokalistisk tendens, med vekt på desentralisering og lokalt selvstyre. Bøndene var nå i større grad blitt en del av pengehusholdningen. Samtidig gjorde de seg sterkere gjeldende i det politiske liv, særlig i lokalsamfunnet. Bondkommunalismen hadde sterke innslag av antikapitalisme, og bar preg av skepsis til unødvendige mellommenn, byråkrati og fjern-styring. Men bøndenes politiske idéer var en blanding av sosial radikalisme, sparsomhet og konservative holdninger til religion, kultur og teknologi. Den gryende industrialiseringen ble derfor oppfattet som en fare. Det var en utbredt frykt for at den frie bonden skulle bli proletarisert.

«I bondekommunalismen låg ei vernehaldning mot storsamfunnet og mot sterke impulsar utanfrå som ville skiple det gamle lokalsamfunnssystemet og endre livet der. Ein ville ha større sjølvråderett for primær-kommunane, nedsetting av skattane, front mot meir pengebruk og kjøp av 'overflødige' varer utanfrå, og mot fremmend påverknad i form av embetsmannsdominerte landbruksskolar og preste- og skoledirektør-dominert allmugeskole, og ein protesterte mot høgare pengeskattar i staden for naturaluttreidsler til vegar, skole og fattigstell.»²⁹⁸

Sammenlignet med thranitterbevegelsen var *Bondevennbevegelsen* et nytt organisatorisk steg fremover. Bondevennene var knyttet sammen i et nett av lokallag, med «overbestyrelse» i Man-dal, medlemsavis, foreninger på fogderi- og amtsnivå i mange amt, og en landsmøteinstitusjon som høyeste organ. Ett landsmøte ble holdt på Hamar i 1868.²⁹⁹ Mot *Bondevennforeningene* ble det startet motforeninger, nøytrale foreninger, upolitiske sogneselskap eller forskjellige parallelle lag. Bak disse sto storbønder og embetsmenn. Det finnes ikke bevis, men muligens var denne virksomheten organisert sentralt.³⁰⁰

Bondevennene startet sparebanker og forbruksforeninger/handelslag som motvekt mot alle landhandlerne.³⁰¹ Det ble også opprettet ulike kooperasjoner (bl.a. meierier) og trygdslag. Sam-virkebevegelsen var et vesentlig innslag i bondevennpolitikken. Det vokste også frem leseselskap og avholdslag. Thranittene hadde også prøvd på mange slike tiltak — forskjellen var at bonde-vennbevegelsen fikk igang varige organisasjonstiltak.³⁰²

De bondevennlige forbruksforeningene viser et sammensatt bilde. Tanker og motiv om selv-styre og antikapitalisme var blandet sammen med mer eller mindre klart uttalte egeninteresser. Her gikk samarbeid og konkurranse, altruisme og egoisme hånd i hånd. Medlemmene skulle skaffes livsfornødenheter så billig som mulig, og et eventuelt overskudd skulle fordeles mellom medlemmene.³⁰³ Utbyttet kunne fordeles på to måter, enten som rente til andelseierne eller som utbytte — varerabatt — til konsumentene. Disse måtene kunne kombineres. Forbruksforeningene

var organiserte som andelslag etter prinsippet «én mann, én stemme». Hvis en forbruksforening ikke solgte varer til andre enn de som var medlemmer, holdt de handelen for seg selv og rent formelt ville det si at de byttet varer seg imellom. Bytte var ikke handel, juridisk sett. Idealistene så det slik at hvis alle ble medlemmer av en forbruksforening så ville handel i tradisjonell mening faktisk bli avskaffet. Det å bytte varer uten fortjeneste sto høyt i kurs hos disse idealistene. Det virkelige livet artet seg noe annerledes. Forbruksforeningene fikk få medlemmer.

Bondevennene var et organisert politisk fellesskap, og de hadde åpne og debatterende folkemøter. Det var viktig å få satt ned renten. Embetsmenn burde ikke velges til Stortinget. Mye ville bedre seg bare man fikk valgt flere bønder til Stortinget. De ville ha utvidelse av stemmeretten slik at «Bestillingsmænd³⁰⁴ og enhver anden myndig Mand i selvstændig Stilling bliver Stemmeberettiget, naar han ilignes umiddelbar Skat»³⁰⁵. Bondevennbevegelsen var den første egentlige velgerorganisasjonen i Norge — så nært et politisk parti vi kan komme.

Bondevennene fantes over hele landet. Bare til Finnmark kom de aldri.³⁰⁶ Det var over 300 bondevennforeninger med til sammen rundt 30 000 medlemmer. Det tilsvarer mellom 20—25 prosent av alle gårdbrukere i landet, eller like mange som brukte å møte frem ved stortingsvalgene. Det var foreninger i 60 prosent av landkommunene.³⁰⁷ Det fantes 250 prestegjeld — av 431 — med ett eller flere bondevennlag.³⁰⁸ Hovedtyngden av medlemmene var mellomstore og litt mindre gårdbrukere (tall fra 1870 viser 85—90 prosent.³⁰⁹) som eide brukene sine selv, eller bygset jord.³¹⁰ De hadde derfor valgrett. Mange lærere var også med.

«Heilt frå starten var tanken framme om ei brei klassesamling av dei underprivilegerte, 'det arbeidende Folk' mot dei privilegerte som hadde makta. 'De Forrettede herske altid der, hvor de Arbejdende og Frembringende have en underordnet Indflydelse. Sagen er den: Fremstødende bør virke nedefra og opad.' Dette stod i *Folketidende* i 1865. Året etter skreiv Jaabæk: 'Til den norske Bonde, kjække Sjømand og Arbeider henvender jeg mig især. Vor Sag er fælles.'»³¹¹

Jaabæk ga ut bladet *Folketidende* 14-daglig i perioden 1865—79. På det meste hadde bladet 15—20 000 i opplag.³¹² Jaabæk la vekt på offentlig sparsomhet i stat og kommune, og på en gjennomført økonomisk liberalisme. «Programmet var sparsemd, frihandel, fritt arbeid, fri verksemd; men med lovbunden låg rentefot for fattigfolks skuld.»³¹³ Noen sosialist ble Jaabæk aldri, men det var en klar kampholdning mot de som satt med makten i samfunnet, først og fremst embetsmennene.

Jostein Nerbøvik skriver:

«Jaabæk sjølv vart meir radikal med åra. Det gjaldt særleg i tida etter Pariskommunen. På mange vis var striden han førte mot embetsmennene, ein slags folkeleg-nasjonal anarkisme. Han var tildømes mot statskyrkja, mot alle former for militarisme, mot kongedømme og for republikk. Han var sterkt oppteken av jamstelling mellom mann og kvinne, og orienterte seg mot både arbeiar- og målrørsla. Han kalla stortingsmennene for 'stedfortredere' og 'fullmektige'; med dette meinte han at dei ikkje hadde mandat til å handle og røyste etter eige hovud. Jaabæks vidgjetne sparelinje kan vi godt sjå i dette perspektivet. Han tykte at tingmennene var rausare med å løyve pengar enn det var dekning for ute hjå det store arbeidande folket.»³¹⁴

Det første kjente programmet til *Bondevennene* ble formulert av Jaabæk i 1865 og trykt i *Folketidende*. «Det var tale om ei rad grunnreglar, tufta på dei jaabækske kardinaldygder: sparing og varsemd, fridom og liberalisme.»³¹⁵

Bjørn Slettan skriver:

«En grundig analyse av Jaabæks politiske filosofi er ennå ikke foretatt. To begreper kan her nevnes: demokratisk radikalisme og økonomisk liberalisme. Mellom dem ligger det konfliktstoff. Jaabæk var inspirert av John Stuart Mill, som ønsket en vidtgående frihet for den enkelte borger og en tilsvarende svakere statsmakt. Jaabæk sto for en demokratisk radikalisme og økonomisk liberalisme. Jaabæk hevdet

sterkt at staten ikke burde ha oppgaver som kunne løses privat av foretaksomme mennesker. Hans kjente krav om 'sparsommelighet i statshusholdningen' hang sammen med dette. En 'grunnsetning for statsstyrere' burde ifølge Jaabæk være: 'Regjer så lite som det med god orden kan gå an!'³¹⁶

I samtiden ble Jaabæk kalt «ultrarød» pga sine demokratiske idéer.³¹⁷ Jeg kan vanskelig se at Jaabæk, som økonomisk liberalist og minimumsstatstilhenger, kan karakteriseres som anarkist slik enkelte historikere (bl.a. Jostein Nerbøvik) har gjort, selv om han angrep de som satt med makten i samfunnet. At han var sterkt frihetlig, og en «torn i øyet» på autoritetene, er hevet over enhver tvil. Anarkistene rundt Fedraheimen oppfattet idéene sine som en videreutvikling av Jaabæks radikalisme.

I en periode hadde Jaabæk nær kontakt med den radikale bondestudenten Olaus Fjørtoft, og i 1871 skriver Fjørtoft at «Jaabæk er vor Carl Marx, som stend jamsies mæ han og vaar bonde-reising e original»,³¹⁸ mens Jaabæk hyllet Fjørtoft og bladet hans *Fram* i *Folketidende*.³¹⁹

Tonen i *Folketidende* ble etter hvert skarpere og mer provoserende når kirken, prestene og pietistene ble omtalt. Mange bondevennforeninger reagerte negativt på dette, samt på de republikanske holdningene og hans hyllest til Pariserkommunen³²⁰. Han skriver også rosende om *Den første internasjonale*. De reagerte også negativt på at Jaabæk gikk inn for å oppheve konfirmasjonstvungen, at han var for fri religion for embetsmenn, og oppløsning av statskirken. Dette, samt at de økonomiske forholdene på begynnelsen av 1870-tallet ble bedre, gjorde nok sitt til at bevegelsen opphørte. Storhetstiden var i årene 1867–74. Foreningene preget stortingsvalgene i 1868 og 1870, og delvis i 1873.³²¹ Etter 1873 var de fleste lokallagene ikke lenger aktive. Enkeltlag fortsatte som uavhengige sogneselskap o.l. Bondevennbevegelsen hadde sammenlagt en levetid på ca. 10 år (1865-1875). Hovedtyngden av bondevennene gikk til *Radikale Venstre*, men mange gikk også til *Moderate Venstre* og *Centrum*, noen til og med til *Høire*.³²²

Kommunalisten Søren Jaabæk ble «gjenoppdaget» av radikale populistere i tiden rundt folkeavstemningen om EF i 1972.³²³

Sammenligninger mellom arbeiderforeningene og bondevennforeningene

Enkelte opposisjonelle stortingsmenn hadde drøftelser med thranittene. Rapporter til kongen forteller at flere hadde møte med thranitterlederen Abildgaard i mai 1851, og at disse og Søren Jaabæk hadde hatt «natlige conferancer» med Marcus Thrane.³²⁴ Selv om Jaabæk på mange måter var radikal, han hadde sympati for kravene i Thranes arbeiderpetisjon,³²⁵ ville han ikke vedkjenne seg noen direkte slektskap med Thrane og idéene hans, og protesterte sterkt når noen beskyldte ham for å være sosialist.³²⁶

«Men det er lett å sjå likskapsdrag når det gjeld saker Thrane og Jaabæk gjekk inn for. Begge ville ha ei sterk oppmyking av lovverket i retning av økonomisk liberalisme og næringsfridom. Begge var for allmenn røstere, og begge såg oppbygginga av ein betre allmugeskole som ei hovudsak. Thrane var opptatt av tiltak til å betre husmennenes kår, og også Jaabæk gjekk inn for det, men fekk ikkje alltid bondevennene med på verken dette, utviding av røstere eller ein betre (og dyrare) skole. Heller ikkje Thranes foreningar følgde alltid leiaren sin, og ein kan visst framheve det som eit sams drag for begge rørsler at dei var svært mangslungne i oppbygging og arbeidsmåte, og mindre disiplinerte i høve til sentralleiinga. Dette er kanskje meir karakteristisk for bondevennene enn for thranittane. Gjennom begge rørsler gjekk det sterke drag av mistillit til nasjonalforsamlinga slik ho var.»³²⁷

Arbeiderforeningene fantes, på tre-fire unntak nær, i et sammenhengende trøndersk-østnorsk område med utløpere til Agder og indre Sogn. Bondevennforeningene fantes nokså jevnt spredt over det aller meste av landet. Ingen av bevegelsene fikk tak i typiske kystkommuner, verken på Østlandet (Hvaler, Nøtterøy, Tjøme) eller på Vestlandet fra Rogaland og oppover til Trøndelag. Til en viss grad utfylte bevegelsene hverandre i utbredelse, de er komplementære. 74 prosent av herredene utenom Finnmark hadde enten arbeider- eller bondevennforeninger eller begge deler. Bare i 26 prosent av herredene var det begge typer foreninger. De to bevegelsene var nokså jevnstore i medlemstall, men bondevennforeningene hadde flere medlemmer på bygdene, mens arbeiderforeningenes medlemmer var mer konsentrerte i en del av landet; i hver enkelt bygd må de derfor jevnt over ha hatt flere medlemmer enn bondevennforeningene senere.³²⁸

«Det er vanskeleg å forklare skilnaden i utbreiingsmønsteret. Den *kan* ha si viktigaste årsak i den korte tida Thranerørsla fekk verke. Bondevennrørsla fekk såleis ikkje skikkeleg tak på Vestlandet før om lag tre år etter at det var skipa mange foreningar på Sørlandet, i flatbygdene på Austlandet og i Trøndelag. Men den ulike utbreiinga kan også hange saman med at økonomiske og sosiale skilnader skapte vilkår for ulike foreningstypar i ulike landsdelar. At rørslene delvis er komplementære lokalt sett, er verdt å akte på, men tendensen er kanskje ikkje så utprega at ein ut frå den kan seie noe om samanheng, til dømes at Thrane-foreningar i ei bygd hindra at det kom bondevennforeining seinare.»³²⁹

Hadde arbeider- og bondevennforeningene de samme medlemmene? Det er vanskelig å si. Det var bortimot tyve år mellom de to bevegelsene. Det var forskjeller i rekrutteringsgrunnlaget. Det finnes bare unntaksvis medlemslister for bondevennforeningene. I de foreningene på landet der det er mulig med en sammenligning (Ål, Hol, Torpo, Furnes, Stange, Askim, Brandbu, Vennesla), viser det seg at det alltid har vært enkelte felles medlemmer, men bortsett fra i øvre Hallingdal var det så få at «tilhøvet snarast talar mot å hevde beinveges samanheng mellom rørslene på grunnlag av dette.»³³⁰

Andre forsøk på folkelig organisering

En rekke filantropiske, foreninger for arbeiderne ble opprettet av folk fra overklassen, bl.a. som en reaksjon på Thranes arbeiderforeninger. Formålet var å fremme gudsfrykt, organisere selvhjelpsorganisasjoner, samt gi arbeiderklassen «upolitisk opplysning».

«Den kapitalistiske produksjonsmåte krever når den er nådd utover den første rovdriftsperiode, en viss teknisk kyndighet og opplysning hos arbeiderne. En sløv og uvitende arbeider har et slapt arbeidstempo, og han kan ødelegge kostbare maskiner. Selve fattigdommen blir dessuten et nytt problem under kapitalistiske forhold. Før hadde arbeidsherren følt en viss forpliktelse til å sørge for de folk som hadde vært i hans brød, og så lenge man levde i naturalhusholdning, var dette også oftest overkommelig. Anderledes blir det med de store arbeidermasser i industridistriktene. Fattigdommen blir et sosialt problem, og dette viser sig blandt annet ved en sterk stigning i fattigbudgettene. Videre er fattigdommen i industridistriktene mer iøinefallende enn på landsbygda. Overklassen får den nærmere inn på livet, og hos varmhjertede mennesker vekker den en sosial skyldfølelse, som blander sig med en uklar frykt for at arbeidernes kår vil drive dem til å reise sig mot det bestående samfund. Det er ikke noe tilfelle at den 'filantropiske' bevegelse opstår samtidig med Thranitene.»³³¹

I foreningene var det forbudt å diskutere politikk. Borgerskapet fryktet en ny politisk og sosial radikalisme. Den første foreningen, *Enerhaugens Samfund*, ble opprettet av kapellan Honoratus Halling i Christiania i 1850. Olav Kringen hevder: «Som der hos Thrane er en tendens i retning af den marxistiske socialisme, saa er der hos Halling en svag tendens i retning af Proudhons anarkisme.»³³² (Som jeg tidligere har nevnt er det ingenting som tyder på at Thrane hadde lest Marx før han reiste til USA. Derimot var han en stor beundrer av Proudhon. Kringen ønsker nok her å sette Thrane i en sosialdemokratisk tradisjon, mens Halling knyttes til anarkismen, om enn svakt. Kringen skriver sin bok på et tidspunkt (1910) hvor anarkismen stod relativt sterkt blant ungdommen i Norge. Norges Ungsocialistiske Forbund ble stiftet i 1909. Det kan derfor ha vært viktig for Kringen å knytte anarkismen til «upolitiske», borgerlige, bevegelser for på den måten å gjøre den mindre attraktiv for ungdommen.) Flere foreninger fulgte etter. Enkelte av Thranes foreninger ble også etter hvert upolitiske. I 1864 ble *Christiania Arbeidersamfund* stiftet av Eilert Sundt. Disse foreningene kom, meget mot ledernes ønske, til å forberede arbeidernes klasse-reisning. Arbeiderne lærte her organisasjonspraksis, og de fikk langsomt, men sikkert, en følelse av sitt eget menneskeverd. Kooperasjonen fikk også sitt gjennombrudd i disse årene.

Av andre viktige folkebevegelser i siste halvdel av 1800-tallet, som riktignok ikke var klassebevegelser i snever forstand, må nevnes den kristne lekmannsbevegelsen, misjonsforeningene, målrørsla, avholdslagene og folkehøyskolebevegelsen. Med skoleloven i 1860 fikk vi noe som lignet en folkeskole, hvor skriving og regning var obligatorisk, og med verdslige fag som naturfag, geografi og historie. Pontoppidans forklaring til Luthers lille katekisme måtte vike for P. A. Jensens lesebok. Lærerutdanningen ble bedre. Det ble opprettet en rekke biblioteker. Det vokste også frem en rekke ukeblad og aviser. På hver sine måter ble disse viktige for kunnskap, forståelse og utøvelse av demokrati, kunnskap og selvtilit hos underklassene. Samtalelagene må også nevnes. Disse bandt sammen bondevennbevegelsen og folkehøyskolebevegelsen — og møttes i venstrebevegelsen. I mange bygder må det ha vært en samtaletradisjon — et møtested der de unge og uprøvde fikk bryne seg mot en erfaren og kunnskapsrik møteleder.³³³

Da den russiske anarkisten Mikhail Bakunin bodde i Italia (1864–67) skrev han en rekke utkast til «Prinsipper og organisering av det internasjonale revolusjonære brorskap». Det aller første utkastet — «Det internasjonale hemmelige selskap for frigjøring av menneskeheten» — ble skrevet under et besøk i Sverige i 1864, og Bakunin hevdet senere at han hadde vervet både svensker og nordmenn som medlemmer.³³⁴

På 1870-tallet økte industrialiseringen i Norge, og vi fikk en ny høykonjunktur i begynnelsen av tiåret. Prisene steg samtidig med at det var stor etterspørsel etter arbeidskraft. Den første storindustrien var tekstilfabrikker og mekaniske verksteder. Treforedlingsindustrien, vår første viktige eksportindustri, vokste frem. Dermed tok sjøfarten seg opp, og skipsbyggerier ble utvidet og nye anlagt. I Christiania oppsto det en streikebevegelse i 1872. *Den typografiske Forening* ble stiftet. Samme år stiftet snekkersvennene, skreddersvennene og gullsmedene foreninger.

Olaus Johannes Fjørtoft (1847–78) var den mest radikale publisisten og politiske agitatorene i Christiania i første del av 1870-årene. Fjørtoft var privatlærer i matematikk og astronomi, og en fremragende logiker. Som fjortenåring var han medforfatter av en lærebok i praktisk regning. Han var målmann og redaktør av *Fram*, demokrat og republikaner. Han mente at staten måtte skilles fra kirken og at skolen måtte skilles fra prestene, og han var en varm forsvarer av Pariserkommunen. Han agiterte for sosialismen, og var også tilhenger av 1. Internasjonale som han trykte lovene til i *Fram* i 1871. Han endte opp med et uavhengig sosialdemokratisk syn på politikken, hevder Risnes.³³⁵ Han ble ekskludert for meningene sine av *Det Norske Samlaget*, og i 1873 av *Christiania Arbeidersamfund*.³³⁶ Dermed mistet han også retten til billige måltider der, og underernæring bidro til dårlig helse og tidlig død. Fjørtoft døde av tuberkulose. Fjørtoft arbeidet for frigjøring av hele folket — både bønder og landarbeidere på bygdene og arbeidere i byene. Han skal ha vært en antiautoritær og kritisk individualist.³³⁷ Olav Kringen skriver:

«Han søgte masserne og vilde gjerne faa dem i tale; men han havde tydeligvis ingen tro paa deres politiske brugbarhed og evne. Derimod er der ingen tvil om at han har havt en glødende begeistring for de socialistiske idealer, medens han vistnok har heldet mer til de ideale anarkistiske metoder for deres gennemførelse. 'Individualistisk socialist' er kanske den bedste betegnelse for Fjørtofts politiske meninger.»³³⁸

I 1873/74 forsøkte Fjørtoft og den danske salmakersvennen Marius Jantzen (1850- 1915) å avholde en del innendørsmøter. De ble nektet dette, fikk likevel til et møte i Rasmussalen under temaet «Er der et arbeiderspørsmål». De ble også forsøkt hindret i å avholde utendørsmøter. De rettet så en forspørsel til Søren Jaabæk for å høre om også friluftsmøter kunne nektes dem. «'Det kan ingen nægte jer,' sa Jaabæk. 'Retten til at samles ubevæbnede er hjemlet i grundloven. Hold I kun møter, karer.'»³³⁹ De holdt tre møter på Tyveholmen. Temaet på det første møtet var «Stemmeretten». På det møtet opplyste lærer Sæther, en kjent foredragsholder fra Arbeidersamfundet, at «Bakunin havde optraadt for fri kjærlighed inden Internationale og utbredte sig over dette emne, indtil han blev afbrudt at dirigenten, som bad ham holde sig til stemmeretten.»³⁴⁰

I 1874 startet Fjørtoft og Jantzen *Norske Arbeideres Forening*, men denne falt snart sammen. I følge Jostein Nerbøvik skal det ha gått en klar retning fra Fjørtoft over til Garborg og Fedraheimen rundt 1880, og likedan til mer anarkistiske målfolk som Rasmus Steinsvik og Ivar Mortenson. Den økonomiske krisen fra midten av 1870-tallet knuste fullstendig tilløpet til en fagbevegelse. Det ble igjen arbeidsledighet, og rikelig tilbud på arbeidskraft.³⁴¹

I 1876 flyktet den russiske geografen og anarkisten Peter Kropotkin fra sitt fengselsopphold i St. Petersburg. Flukten gikk via Christiania, hvor han oppholdt seg noen dager for å vente på en båt til Hull i England. «I mellemtiden morede det mig at indhente nogle oplysninger om bondepartiet i det norske storting.»³⁴² I et intervju med *Social-Demokraten* i 1917, da han var på vei tilbake til Russland, «fortale han med glæde om sit sidste ophold i Kristiania, for 41 aar siden. Han brøt sin hjerne med at finde navnet paa den mand han hadde været sammen med dengang i Kristiania. 'Han var fører for det radikale parti, som var et bondeparti, det var en høi, vakker mand — — — Bjø — Bjørnson het han visst. Han fulgte mig i parlamentet og viste mig omkring. Jeg var her i 3 dage — —' Krapotkin husket altsaa ikke mer end saavidt navnet paa Bjørnson! Og dog: Bjørnson i Norge i 1905 og Krapotkin i Rusland i 1917 — hvor mange likhetspunkter er det ikke der!»³⁴³

I 1879 ble *Kristiania Arbeidersamfund* erobret av *Venstre*, og ble nå politisk. Dette skjedde med flere av arbeidersamfundene. Dermed var den filantropiske perioden forbi, og arbeidersamfunnsbevegelsen var kontrollert av *Venstre*. *Venstre* ble partiet som førte arbeidernes krav frem.

I begynnelsen av 1880 årene fikk fagforeningsbevegelsen sitt endelige gjennombrudd. Initiativtakerne var i første rekke håndverkerne, og de første foreningene besto av folk innen samme håndverk — eller fag — på forskjellige arbeidsplasser innen en by eller et distrikt. Formålet deres var å arbeide for bedring i medlemmenes lønns- og arbeidsforhold. Typografene var først ute, i 1882, med *Norsk Centralforening for Bogtrykkere*. I 1883 dannet tolv ulike fagforbund *Kristiania Haandverksarbeideres Centralkomite* (høsten 1884 rekonstruert under navnet *Fagforeningernes Centralkomite*), hvor Christian Holtermann Knudsen ble formann. Dansken Carl Jeppesen var også med der, og han tok med seg impulser fra internasjonal sosialisme.

I 1885 startet *Den socialdemokratiske Forening*, og i 1887 ble *Det forenede norske Arbeiderparti* (fra 1891 endret til Det norske Arbeiderparti — DNA) stiftet i Arendal med utgangspunkt i en del fagforeninger. Da DNA ble stiftet medførte dette en konkurranse mellom *Venstre* og DNA om arbeidernes støtte. Etter hvert ble DNA det dominerende partiet for arbeidsfolk, og var samtidig en slags faglig landsorganisasjon frem til LO ble stiftet i 1899. I 1893 overtok sosialistene *Kristiania Arbeidersamfund*. Til å begynne med var ikke DNA spesielt ideologisk orientert. Partiet hentet en masse tankegods fra Tyskland via Danmark. De tok det de syntes var bra, og ga blaffen i hvor det kom fra. Først når det ble nødvendig med organisatoriske avgrensinger kom også de ideologiske avgrensningene.³⁴⁴

Helt fra *Den socialdemokratiske Forenings* program finner vi, i følge historikeren Einhart Lorenz, ved siden av en innflytelse fra den tyske sosialdemokraten Ferdinand Lassalle (1825—64), en anarko-syndikalistisk tendens.³⁴⁵ Allerede i programmet fra 1885 ble det krevd «Indrettelsen av Produktionsforeninger med Statshjælp under det arbeidende Folks demokratiske Kontrol».³⁴⁶ I 1889 het det at «samfundet bør, delt i produktionsgrene, ordne produktionen»³⁴⁷, og i 1891 vedtok landsmøtet at «Med den saakaldte statsocialisme, der sætter staten i den private arbejdskjøpers sted, har arbeiderpartiet intet at bestille.»³⁴⁸ Lorenz mener at «tilbakevisningen av den borgerlige stat vedvarte i en lang periode framover og fikk med rådsbevegelsens oppkomst igjen aktualitet».³⁴⁹ I følge Kaare Fostervoll kom det omkring 1890 til en viss avklaring om de ideologiske retningslinjene. Tanken på Arendalsmøtet om å samle de ulike retningene innen arbeiderbevegelsen i et «forenet» parti ble oppgitt. «Dei anarko-sosialistiske foreningane vart utestengde.»³⁵⁰ Hvilke foreninger som var anarko-sosialistiske sier han ingenting om. Etter hvert ble partiet mer og mer reformistisk og statssosialistisk. Partiet tok et positivt standpunkt til det parlamentariske arbeidet. I følge Christian Holtermann Knudsen var ikke partiet sosialistisk da det ble stiftet i 1887, først i 1891 vedtok partiet det socialdemokratiske program, og i 1901 besluttet man å anta det sosialistiske program hvis prinsipielle mål var det samme som det kommunistiske.³⁵¹ I programmet som ble vedtatt i 1901 var den avvisende holdningen til statssosialismen fra 1891-programmet gitt opp, og ble i stedet fulgt opp med en aktiv tilslutning til denne.

Lorenz mener at det skal ha vært en anarko-syndikalistisk tendens i Den socialdemokratiske Forening/Arbeiderpartiet i perioden 1885—1901. Det er nok riktig at den ideologiske profilen var noe uavklart, men syndikalismen oppsto i Frankrike på 1890-tallet, og kom først til Norge rundt 1910. Derimot ble enkelte anarkister medlemmer ganske tidlig. Utover på 1910- og 1920-tallet finner vi også enkelte syndikalister. Samtidig hevder Forstervoll at de anarko-sosialistiske foreningene ble utestengte av DNA rundt 1890. Jeg har ikke funnet ut hvilke foreninger det var. Jeg har heller ikke funnet noen debatt rundt dette på den tiden. På den annen side så ga DNA ut flere av Krapotkins verker, bl.a. «Anarkismens moral» så tidlig som i 1905. Så sent som på 1920-tallet ga partiet ut verker av Krapotkin. LO-leder Ole O. Lian hevdet i 1918 at man måtte ha en overgangsform for å komme til anarkiet: «Og netop derfor blev vi socialdemokrater for at danne

det samfund, som vilde gjøre det mulig for menneskene engang i tiden at naa frem til opnaaelsen av det fulde ideal.»³⁵² I DNAs ungdomsforbund fantes det anarkister i hvert fall frem til 1909 da Norges Ungsocialistiske Forbund ble stiftet.

I 1899 ble *Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon* (AFL, fra 1957 LO³⁵³) stiftet. Elleve forbund, fra samorganisasjoner og en rekke fagforeninger — som til sammen representerte 16 000 fagorganiserte arbeidere — var tilstede på stiftelsesmøtet, men tilslutningen til den nye organisasjonen ble liten. På slutten av 1899 hadde LO bare 1578 medlemmer, og kun to forbund, *Trearbeiderforbundet* og *Formerforbundet*³⁵⁴, hadde meldt seg inn.

Det har alltid vært diskusjon om fagbevegelsens organisasjonsformer. Skulle det være lokale samorganisasjoner, fagforeninger, industriforbund eller en kombinasjon? Skulle man ha en sentralisert eller desentralisert fagbevegelse? I denne debatten finner vi også konfliktene mellom syndikalister og sosialdemokrater; noe vi senere skal komme tilbake til.³⁵⁵

Hans Jæger og Kristiania-bohêmen³⁵⁶

BOHEMBUD

1.
Du skal skrive dit eget liv.
2.
Du skal overskjære dine familjerødder.
3.
Man kann seine Eltern nie schlecht genug behandeln.
4.
Du skal aldri slaa din næste for mindre enn fem kroner.
5.
Du skal hade og foragte alle bønder, saasom: Bjørnstjerne Bjørnson, Kristof-fer Kristo-feren og Kolbenstvedt.
6.
Du skal aldri bære celluloidmansjetter.
7.
Aflad aldri med at gjøre skandale i Chria. theater.
8.
Du skal aldri angre.
9.
Du *skal* ta live a dei.

(*Impressionisten* nr. 8 feb. 1889)³⁵⁷

Hans Henrik Jæger (1854–1910) ble født i Drammen, og vokste opp i Bergen i et kristent-konservativt hjem. Flid, selvkontroll og arbeid var viktig, mens det ble slått ned på lediggang og umoral. Som ung mistet han, med få års mellomrom, begge foreldrene. Resten av ungdomsårene bodde han hos en onkel i Arendal. 15 år gammel dro Jæger til sjøs, vekk fra prekener om synd og sine egne religiøse anfektelser.³⁵⁸ Fra 1867 til 1874 seilte han som sjømann. «At han reiste til sjøs i ung alder var jo primært for i fred å kunne søkje seksuelle erfaringar; han flykta frå sosial kontroll [...]»³⁵⁹ 23 år gammel fikk Jæger syfilis. I 1875 tok han artium sammen med bl.a. Arne Garborg, og begynte å studere filosofi på deltid. Han ble aldri immatrikulert ved Universitetet. Under studiene jobbet han som stortingsstenograf.

«1878 gav Jæger anonymt ut avhandlingen *Kants fornuftskritikk*. Ved hjelp av Kant forsøkte han å gjendrive «bevisene» for sjelens udødelighet og eksistensen av en personlig gud. Han støttet seg også til Hegel: Det absolutte må være den rene fornuft, og mennesket må ved hjelp av sin tanke være i stand til å bli ett med verdensfornuften, overvinne fortvilelsen og leve 'det uendelig fyldige liv som den objektive fornuft hitintil ubevisst har levet'. Både fornuftstroen og den hegelianske logikk kom alltid til prege Jægers liv og tenkning. Han var også sterkt grepet av filosofen Fichtes rettsfilosofi og frihetsidealer, som han senere gjengav i *Fra Kristiania-Bohêmen*: 'et åpent fritt samliv mellom åpne, frie menn og kvinner der ikke kjente annen lov for det sosiale liv enn kjærlighet og frihet og jordisk lykke'»³⁶⁰

Herostratisk berømt ble Jæger for to innlegg i *Kristiania Arbeidersamfund* i februar og mars 1882, hvor han karakteriserte ekteskapet og den sosiale urettferdighet som samfunnets to onder.³⁶¹ Uten fri kjærlighet og sosialisme vil det heller ikke være mulig å avskaffe usedeligheten, og spørsmålet må derfor være, i hvilken form man ønsker at bevare den, hevdet han. Ekteskapet —

som ikke er bygget på kjærlighet, men på et økonomisk grunnlag — hindrer menneskene i å leve et rikt liv. Han forlangte full medborgerlig aktelse for de prostituerte, hvis skjebne ene og alene samfunnet hadde skylden for. Ekteskapet og monogamiet var en tvangstrøye som hemmet menneskenes livsutfoldelse. Ekteskapets trange rammer for seksuell utfoldelse gjorde at menn trengte å oppsøke prostituerte. Den lave lønnen for kvinnelig arbeid tvang mange kvinner til å prostituere seg. Uten at man gjorde noe med disse årsakene, kunne man ikke oppheve prostitusjonen, mente Jæger. Kunne man ikke oppheve prostitusjonen, måtte man diskutere hvilke former man ville ha den i. I siste instans var det staten som hadde ansvaret for prostitusjonen. Da burde det også være statens oppgave å organisere den. Det burde være offentlige bordeller med kontroll både av de prostituerte og deres kunder. Det Jæger først og fremst angrep var den borgerlige dobbeltmoral. På den ene siden hadde man en respektabel ekteskapsfasade og avholdenhet for kvinner før ekteskapet. På den annen side aksepterte man at menn hadde luksusprostituerte og gikk på bordell. Dette var undertrykkende for kvinnene.³⁶² Jæger var en av de første som krevde full likestilling mellom kjønnene, også økonomisk.

I Kristiania var det 6–700 registrerte prostituerte, i tillegg kom et ukjent antall uregistrerte. I 1850 var det 17 registrerte bordeller i Kristiania³⁶³, mens det i 1881–82, i følge politilegen, var 8 bordeller med 49 skjøger, 16 privatboende prostituerte og 605 hemmelig prostituerte³⁶⁴. De offisielle tallene på veneriske sykdommer var påfallende høye.³⁶⁵ 90 prosent av de registrerte prostituerte kom fra arbeiderklassen.

Jægers tilhengere fikk tilnavnet «Kristiania-bohêmen»³⁶⁶. De hadde sans for *Venstre* og for Johan Sverdrup, men de engasjerte seg ikke altfor aktivt i den partipolitiske striden. I stedet tilbrakte de mye av tiden på kaféer og hybler, der de diskuterte politikk, kunst, moral og seksualitet. Bohêmen ville oppvurdere seksualitetens plass og betydning. De ville ha full seksuell frihet mellom kjønnene innen samme sosiale skikt — i praksis innen de høyere samfunnslag, og oppløsning av ekteskapet. Jæger planla å opprette en pikeskole, som bl.a. skulle lære de unge kvinner å bli bevisst driftene sine og leve etter dem, slik at verken de eller mennene ble snytt for sin del av livslykken.

I 1883 ga Jæger ut et treakters skuespill, *Olga*, og året etter det dramatiske arbeidet *En intellektuell Forførelse*.

Det viktigste våpen i kampen for de radikale standpunkter var kunsten, først og fremst den naturalistiske roman.³⁶⁷ Man skulle skrive sitt eget liv; legge frem sitt intime liv til beskuelse som et eksempel. Få personer i Norge har til de grader, i skrift, krenket andres privatliv slik som Jæger gjorde det i perioden 1882–1903. Man skulle også drive borgerskapets beste sønner og døtre ut i elendighet og fortvilelse, og frem til selvmordet, for derved å skremme borgerskapet til å forandre de samfunnsforholdene som ødela slekten.

Da *Venstre* overtok makten i 1884 skjedde det ingen større forandring, slik bohêmen hadde håpet. Frigjøringsprosessen uteble. De nye makthaverne etablerte seg akkurat som de gamle. De hadde overhodet ikke til hensikt å røre ved de viktorianske moralnormer eller det gamle autoritetsbegrep. Liberalismen hadde avslørt sitt sanne vesen. I det øyeblikk den ble statsbærende sluttet den å være kritisk. Bohêmen følte seg forrådt og desillusjonerte. De hadde aldri hatt til hensikt å knytte til seg bøndene eller finne identitet ved å søke tilbake til den nasjonale fortid. Tvert imot ønsket de å knytte seg til det gjennombrudd av moderne tanker som var i gang ellers i Europa.

11. desember 1885 kom boken «Fra Kristiania-Bohêmen» ut. Dette skulle være den ødelagte slekts første angrep for å undergrave «de tre gigantiske granitkolosser, som bærer den gamle kultur og det gamle samfund og holder al aandsfattigdommen oppe —: kristendommen, moralen og det gamle retsbegreb», som det sto i fortalen i boken.³⁶⁸ Boken var et angrep på Kristiania, en by der alle kjente alle, der alle gjenkjente alle, ikke minst i en dokumentarisk nøkkelroman, og uten respekt for et av det borgerlige samfunns kjæreste grenser — skillet mellom det private og

det offentlige liv. I boken skisserer Jæger sitt idealsamfunn:

«Et saadant samfund af frie dannede mennesker hvor ingen slog mere af paa sin frihed end det var uomgjængelig nødvendigt for at alle de andre kunde være lige frie som En selv; et samfund hvis medlemmer alle var som lemmer af én stor familie der arbeided sammen for i fællesskab at kunne nyde frugtene af sit arbejde —: et aabent frit samliv mellem aabne, frie mænd og kvinder der ikke kjendte anden lov for det sociale liv end kjærlighed og frihed og jordisk lykke; et samfund hvor hvert enkelt individ, sugende næring af det aabne frie liv med alle de andre, fik voxte sig ud i al sin individuelle ejendommelighed som et frodig træ, plantet i god fed jord . . . Aa for mennesker det vilde bli! . . . gudeskikkelser! imod de ynkværdige kræ der nu kryber omkring paa jordens overflade, skjulende sig hver for sig i gamle, frihedskvælende institutioners og traditioners mørke cellehuler, rædde for det aabne frie samlivs stærke befrugtende dagslys! . . . Jo, slige mennesker kunde det nok være værdt at leve sammen med . . .»³⁶⁹

Sosialdemokraten Christian Holterman Knudsen sto for trykkingen. Én time etter at boken var lagt ut til salgs i Kristiania ble den beslaglagt. Jægers eneste håp om hjelp var en liberal opinion som insisterte på ytringsfrihet, men av hele den norske presse hadde han bare den nystartede sosialdemokratiske avisen *Vort Arbeide* på sin side.³⁷⁰ Blant toneangivende liberale og radikale intellektuelle var også sympatiene delte. Verken Henrik Ibsen, Bjørnstjerne Bjørnson eller Aleksander Kielland hevet sin røst mot denne krenkelsen av ytringsfriheten, som attpå til skjedde under Johan Sverdrups liberale regjering. Bjørnson var meget avvisende til Jæger. Jæger angrep selv Bjørnson og Ibsen — noe man ikke gjorde ustraffet.

Jæger ble dømt til seksti dagers fengsel og en større pengebot for blasfemi og for å ha krenket sedelighetsfølelsen, men det verste var nok at han ble fratatt sitt økonomiske eksistensgrunnlag da han mistet stillingen som stortingsstenograf i 1887. Han ble også nektet immatrikulering ved Universitetet. C. Holterman Knudsen dro til Sverige, og prøvde å få solgt 300 eksemplarer som politiet ikke fant, under tittelen *Julefortellinger av H.J., trykt i Vort Arbeides Bogtrykkeri*. Det lyktes ikke. Også i Sverige ble boken beslaglagt. Jæger fikk en ny dom mot seg: 1600 kroner i bøter og 150 dagers arrest. 9/11 1887 flyktet han til Paris, hvor han ble til juni året etter, for så å dra tilbake til Norge for å sone straffen.³⁷¹

I 1886 offentliggjorde maleren Christian Krohg (1852-1925) romanen *Albertine*, samme dag som Jæger ble løslatt fra fengslet. Boken handlet om en ung og livsglad pike, Albertine, som uten egen skyld havnet i den offentlige politikontrollerte prostitusjonen i Kristiania. De råeste og mest sjokkerende avsnittene ble skrevet av Jæger, siden han, imotsetning til Krohg, kjendte miljøet.³⁷² Forøvrig var ikke Jæger spesielt begeistret for boken, siden Krohg skrev om noe han ikke hadde opplevd. Boken vakte kraftige reaksjoner, og ble beslaglagt samtidig som Krohg ble tiltalt og dømt til en bot på 100 kroner for krenkelse av «Sædelighed og Blufærdighed». Reaksjonene på politiets aksjon var sterke. Fem tusen mennesker deltok i et demonstrasjonstog som endre hos statsministeren med overrekkelse av en protestresolusjon mot beslagleggelsen av *Albertine*. Det deltok arbeidere fra atten forskjellige fagforbund.³⁷³ I motsetning til Jægers bok fikk Krohgs bok støtte fra den gryende arbeiderbevegelsen. Politiaksjonene mot *Albertine* ble sett på som enda et tegn på at landet og riksstyret var i hendene på reaksjonære og sensurlystne mørkemenn. I mars 1887 stilte Krohg offentlig ut sitt maleriet «Albertine i Politilægens Venteværelse». Etter hvert skulle maleriet bli nesten like mye omtalt som boken. I 1887 ble den offentlige prostitusjonen avskaffet i Norge.

Arne Garborg hadde nylig gitt ut romanen *Mannfolk*, og etter inndragningen av *Albertine* ble han redd for at leserne ville tro at hans roman var mindre sannferdig og alvorlig enn Krohgs. Dette ville ikke Garborg ha på seg. Det kunne skade hans forfatterrenommé. Han sendte derfor et brev til justisministeren der han «i Ærbødighed om at maatte blive sat under Tiltale efter den Lov, i Henhold til hvilken 'Albertine's' Forfatter, Hr. Chr. Krohg, i disse Dage er beordret tiltalt»³⁷⁴. Garborg fikk svar på tiltale: Han ble rett etterpå avsatt som statsrevisor.

I tidsrommet 1886-1890 kom tidsskriftet *Impressionisten* ut, med ni nummer. Det var knyttet til bohêmmiljøet i Kristiania, og ble startet av Christian Krohg. Hans Jæger var den viktigste bidragsyteren.

Den mest kjente av bohêmkretsens kvinner var Ottilia Pauline Christine Lasson — «Oda» (1860-1935). Hun var av beste embetsmannslekt. Hennes mormor var russisk storfyrstinne. Odas far var regjeringsadvokat. Oda ble i 1881, 21 år gammel, gift med Jørgen Marianus Flood Engelhart (1852-1921). Et par år senere flyttet hun sammen med barna fra ektemannen og bosatte seg i en toroms leilighet. De ble senere skilt, og i 1888 giftet Oda seg med Christian Krohg etter at hun hadde vært malerelev hos ham siden 1884. Hun hadde også et forhold til Hans Jæger. Oda gjorde opprør mot alle mulige sosiale konvensjoner. Hun gikk på kafé med de andre bohêmene, stikk i strid med konvensjoner om hva kvinner kunne tillate seg. Hun omgikk politikere med sterkt radikale oppfatninger. Hun hadde et frigjort forhold til seksuallivet, og ble av mange, også i kunstnermiljøet, sett på som «ein vandrante bordell». ³⁷⁵ Hun hadde en selvstendighetstrang, også i forhold til sine mannlige bohêmvenner. Hun var også med på, sammen med de andre bohêmene, å lage skandale i Christiania Theater mot Bjørn Bjørnson, sønn av Bjørnstjerne Bjørnson.

Kristiania ble en storby i 1870-90 årene. I 1855 var folketallet 42 000, i 1885 135 000, i 1900 229 100. Bohêmtilværelsen var en storbylivsform og oppstod parallelt med en studenteksplosjon. Sosialt sett var bohêmen i hovedsak en gruppe intellektuelle fra overklassen. De var «bedre folks barn» med en relativ trygg samfunnsbakgrunn, som ble fanget opp av de nye tankene i tiden, og som derfor kom i steil og fiendtlig opposisjon til egen familie og slektstradisjoner. De brøt med sine foreldres livsstil. Det var et uttrykk for et ungdomsopprør innen samfunnets høyere lag — med «utagerende festing», sex og fyll. (Absinth var en populær og ikke helt ufarlig drikk.) De hadde god økonomi, og var økonomisk avhengig av slekten. De følte seg frastøtt av borgerskapets ultrakonservatisme, og hadde med begeistring sluttet opp om det moderne gjennombrudds bannerførere før 1884. Sentrale verdier for bohêmen var personlig frihet, individualisme, frisinn og modernitet. Bohêmenes utsvevende liv på kaféene var et uttrykk for at de brøt med de normer som preget den borgerlige tilværelse, og at de nektet å opprettholde det skillet den borgerlige livsform satte mellom det offentlige og det private liv.

En periode hadde bohêmen flertallet i de radikale studentenes organisasjon, *Den frisinne studentforening*.

Det var i første rekke den individuelle frihet bohêmen kjempet for. Spørsmålet om utjevning av stands- og klasseforskjeller kom i annen rekke, selv om flere av dem søkte allianse med den gryende arbeiderbevegelsen. Sosialistisk litteratur ble lest, og flere av dem skal ha regnet seg som anarkister. ³⁷⁶

Bohêmen ble en liten isolert gruppe uten tilknytningspunkt i samfunnet. Gruppen besto av ca. 20 personer som daglig møttes på Grand. Det var til borgerskapet, makthaverne, bohêmen henvendte seg, men der fant de ingen forståelse. Borgerskapet hadde sin motpol brakt under kontroll som et slags akseptert kuriosum, og bohêmen verken maktet eller ønsket å bryte denne rollen. Bohêmbevegelsen var et utslag av den sterke økonomiske krisen i 1880-årene, og gikk politisk, sosialt og intellektuelt på grunn i slutten av 1880-årene. Viktig var det vel også at deltakerne ble voksne, noe som innebar at de ble integrert i arbeids- og familielivet.

1890-årene åpnet med økonomisk oppgangstid. «Ungbohêmene» overtok — en lettsindig, livsglad, sprelsk, råflott student- og kunstnerbohêm. Disse ble i stor grad akseptert som et fargerikt innslag i et pluralistisk storsamfunn, en slags maskoter, som «people we love to hate». Nyromantikken overtok, og bohêmtidens glanstid var over. ³⁷⁷

Bohêm-teorien hadde vist sin udugelighet, og bevegelsen gikk i oppløsning uten at Jægers ønske om en samfunnsomveltning som kunne skape rom for en friere utfoldelse av individenes evner og muligheter, og dermed vilkår for bedre og lykkeligere samfunnsforhold, var blitt uaktuell av den grunn.

På bohêmsiden i norsk åndsliv finner vi foruten Hans Jæger, bl.a. Oda og Christian Krohg, Arne og Hulda Garborg, Edvard Munch, Gunnar Heiberg, Frits Thaulow, Kitty Kielland og Ludvig Meyer. En av Jægers venner var jusstudenten Arnold Hazeland — en kommende anarkist.

I 1892 dro Jæger til Paris og fikk arbeid i et amerikansk assuranceselskap, «The New York Life Insurance Companys», hvor han jobbet sammen med den danske anarkisten Jean Jacques Ipsen.³⁷⁸ I Paris la Jægers egne erfaringer, og internasjonale impulser, grunnlaget for en orientering mot anarkismen som sosial og økonomisk teori. Ipsen var antakelig den enkeltperson som påvirket Jæger mest i anarkistisk retning: «Da jeg stak de første anarkistiske aviser og brosjurer til ham kjendte han næsten intet til forfattere som Reclus, Kropotkin og Jean Grave.»³⁷⁹

Jæger var en stor beundrer av den 32 år gamle «anarkistiske» bombekasteren, likrøveren, smugleren, tyven, falskmyntneren, drapsmannen og malersvennen Francis Auguste Königstein, mer kjent som Ravachol, som i 1892 ble dømt til døden og henrettet med giljotine. Hans valgspåk var: «Tal mindre, handle mer!»³⁸⁰ Underveis til skafottet, barbrystet og med hendene bundet på ryggen, sang Ravachol av full hals sin egen underlige liksalme:

«Vil du være lykkelig, saa slaa i Guds navn, kapitalisterne ihjel;
Vil du være lykkelig, saa skjær i Guds navn præsterne midt over;
Vil du være lykkelig, saa kjør i Guds navn den gamle Vorherre paa møddingen.»³⁸¹

På en kafé oppe i Montmarte satt Jæger og forklarte «hvordan han vilde reise hjem til Kristiania og gaa op i høiesteret og holde en tale, men da de selvfølgelig ikke forstod noget av det han sa til dem, vilde han tilføie, at saa var der altsaa ikke andet at gjøre og: da slaar jeg frakken tilside, og indenfor har jeg et kulebelte, og da trykker jeg paa tolv knapper, den ene sterkere end den anden, indtil de ligger døde alle 12 gamle høiesteretsfyrsterne!»³⁸²

I Paris spilte Jæger på hesteveddeløp, og han fant opp ett system som han utarbeidet på et statistisk grunnlag. Han mente at han trengte tre millioner kroner for å gjøre revolusjon i Norge. Mer behøvdes ikke.³⁸³ Rik ble han ikke av systemet han utarbeidet.

I Paris sa engang Jæger over en absinth: «Der er to tider paa dagen, hvor jeg tænker. Den ene er om morgenen, naar jeg staar op, saa tænker jeg: Nu skal du til at spille en dag! Den anden er om aftenen naar jeg lægger mig, saa tænker jeg: Nu har du spildt den!»³⁸⁴

I 1893 ble Jægers *Syk Kærlighet* trykt i Paris, *Bekjendelser* ble trykt i Lorient i 1902, mens *Fængsel og Fortvilelse* ble trykt i Concarneau i 1903. Forholdet mellom Jæger og Oda Krohg dannet grunnlaget for den selvbiografiske triologien. Alle tre bind ble forbudt av politiet i Skandinavia.

Under oppholdet i Paris sendte Jæger flere artikler til *Social-Demokraten*. Dekningen av den japansk-kinesiske krigen i 1894—95, og Dreyfussaken 1897—98 vakte stor oppsikt, og ga Jæger ry som en fremragende utenrikspolitisk journalist.³⁸⁵ I 1898 ble Jæger utenriksmedarbeider i avisen. Det ble stor oppstandelse i styret. Jæger var et altfor kontroversielt navn. Redaktør Ludvig Meyer, som også var partiformann i DNA, avgjorde saken ved å påta seg å betale Jægers lønn av sin egen lomme. Jæger fikk på trykk en mengde artikler skrevet av Peter Kropotkin. (Kropotkin skal bl.a. ha drømt om å dyrke bananer i Tromsø.³⁸⁶)

To individualister

Henrik Ibsen og hans «ikke-stats-teori»³⁸⁷

Henrik Johan Ibsen (1828-1906) var i sin ungdom innom Thranes bevegelse, og ble muligens inspirert av Proudhons og Wilhelm Marrs skrifter. Han skal bl.a. ha lest Marrs bok «Anarchie oder Autorität»³⁸⁸ Han skrev i Arbeider-Foreningernes Blad, og var lærer på søndagsskolen til *Kristiania Arbeiderforening*. (12–15 timers arbeidsdag var ikke uvanlig på den tiden, så skulle allmuen utvide sin horisont måtte den bruke søndagen.) Ibsen selv mente at det var en tilfeldighet at han ikke ble arrestert da myndighetene gikk til storm mot arbeiderforeningene i 1851.³⁸⁹ I likhet med Thrane var han en deklassert rikmannssønn.

I private brev ga Ibsen uttrykk for sin «Ikke-stats-teori». Denne ble kjent for offentligheten i bruddstykker da Ibsens *Breve* ble offentliggjort i 1904.³⁹⁰ Det skulle imidlertid gå over hundre år fra de aktuelle brevene ble skrevet, til teorien ble fremstilt i en samling i utvalg av norske anarkister, som også kom med en kritikk av teorien.³⁹¹

Ibsens «Ikke-stats-teori» er et kapittel for seg i den frihetlige norske tradisjonen. «Ikke-stats-teorien» har interesse ikke bare fordi den kaster lys over Ibsens diktning, men også fordi den tar opp problemfelter i anarkistisk teori, f.eks. forholdet mellom den bevisste minoritet og massene, og den kulturelle revolusjon.

«Den, der besidder friheden annerledes end som det efterstræbte, han besidder den dødt og åndløst, thi frihedsbegrebet har jo dog det ved sig, at det stadig udvides under tilegnelsen, og hvis derfor nogen under kampen bliver stående og siger: nu har jeg den, - så viser han derved, at han netop har tapt den. Men netop denne døde sidden inde med et vist givet frihedsstandpunkt er karakteristisk for stats-samfundene; og det er dette, jeg har sagt ikke er af det gode.»³⁹²

«Det er aldeles ingen fornuftnødvendighed for individet at være borger. Tvertimod. Staten er individets forbandelse. Hvormed var Prøjsens stats-styrke købt? Med individernes opgåen i det politiske og geografiske begreb. Kelneren er den bedste soldat. Og på den anden side jødefolket, menneskeslægtens adel. Hvorved har det bevaret sig i isolation, i poesi, trods at råhed udenfra? Derved, at det ikkje har haft nogen stat at trækkes med.»³⁹³

Ibsen ble av flere i sin samtid oppfattet som anarkist, og som vi senere skal se var han populær både hos de svenske og de norske ungsosialistene. Fedraheimen tok Ibsens skuespill *Fruen fra havet* som et tegn på Ibsens tilslutning til anarkismen.³⁹⁴ Knut Hamsun skrev i et notat til et foredrag i 1891, som visstnok ikke ble tatt med i det endelige manuskriptet: «Ibsen. Rejser hjem til Kr[istian]ia. og nedsætter sig som anarkist [...] Og jeg vil efter fattig Ævne forklare ham og haane ham [...] han sidder i Kr[istian]ia. og spiser Rødgrød og er Anarkist.»³⁹⁵ Ibsen, som selv var tilstede, skal etter Hamsuns foredrag ha uttalt: «Hadde vi levet i et civilisert land vilde studentene knust hjernebassen på den fyren ikveld.»³⁹⁶ Ibsens skuespill «Byggmester Solnes» (1892) — der de yngre krefter utfordrer de eldre og mer etablerte — kan ha blitt inspirert av konfrontasjonen med Hamun.³⁹⁷ Ibsens skuespill «Rosmersholm» skal ha vært inspirert av Hans Jægers idéer.³⁹⁸

Det er ikke lett å si noe sikkert om hvordan Ibsen selv så på sitt forhold til anarkismen. Han kalte seg aldri anarkist, så vidt vi vet, men han protesterte heller aldri når folk i hans samtid kalte ham anarkist. I den grad han sto anarkismen nær, må det ha vært den individualistiske anarkismen. Et visst tegn på erkjennelse av åndelig slektskap kan vi spore i en replikk fra en samtale med den tyske forfatter M. G. Conrad som denne har gjengitt. Ibsen hadde talt om at den moderne dramatikks oppgave ikke var å skrive stykker om historiens døde fyrster. Til dette innvendte Conrad: «'Men kjære Dr. Ibsen, De har da også skrevet en Catilina!' 'Oho!' råbte han fluksens. 'For det første var Catilina ingen konge, men en anarkist!'»³⁹⁹

«I *Catilina* (1850) brukte den ganske unge Ibsen det historiske skuespil til at lancere den anarkistiske utopi om retfærdighed og frihed, uden vold, og til at underkaste de historiske mulighedsbetingelser, universelt og individuelt, en første undersøgelse.»⁴⁰⁰

Ibsen har inspirert anarkister over hele verden. Den russiske-amerikanske anarkisten Emma Goldman introduserte Ibsens verker for det amerikansk publikum. Den anarkistiske individualisten Benjamin Tucker offentliggjorde Georg Bernhard Shaws bok «*The Quintessence of Ibsenism*» i USA. (Boken var basert på et foredrag Shaw holdt i 1890.) I boken skriver Shaw: «Thus we see that in Ibsen's mind, as in the actual history of the nineteenth century, the way to Communism lies through the most resolute and uncompromising Individualism.»⁴⁰¹

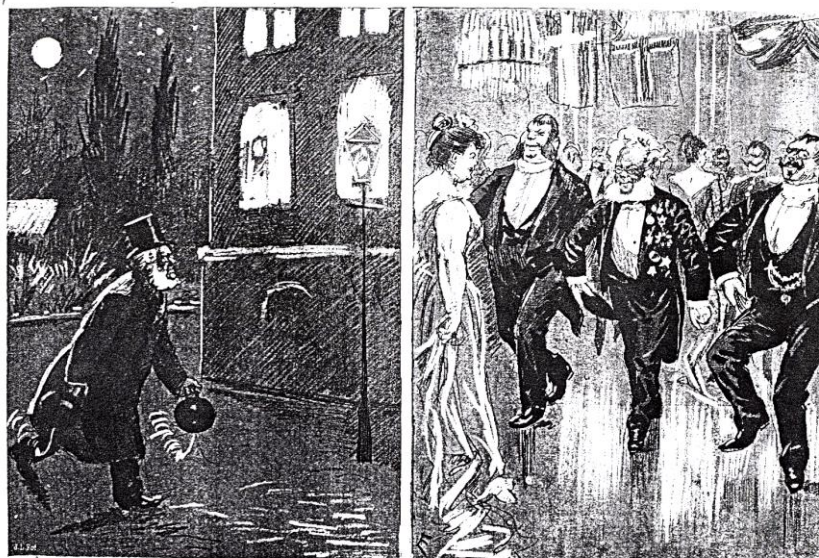
Den anarkistiske historikeren Max Nettlau skriver følgende om Ibsen:

«Hos honom finner vi en stark individualism som dock inte är av antisocial karaktär; han ser och genomskådar den auktoritära mentaliteten, det frivilliga slaveriet, inskränktheten hos nästan alla människor, så at han knappast kunde tro på nyttan av kollektiva aktioner. Han hyste dock också sådana förhoppningar under sin ungdom — samtidig med Marcus Thrane (1817—1890) som mellan 1851 och 1859 suttit inspärrad för sitt deltagande i revolutionära händelser. Ibsen predikade närmast individens egen resning — för at senare antagligen också förlora denna tro, liksom många andra som slukats upp av massan.»⁴⁰²

Ibsen var nok en opprører, men det var først og fremst i sin diktning. I privatlivet endte han som den pinlig korrekte borger med ordner på brystet, og med knefall for konvensjonene. Ibsens opprør ble ikke fullstendig, og Arne Garborg skriver:

«Ibsen kann ein vel kalla anarkist, — med dette nye og ikkje vidare gode ordet; han trur paa frie samskipingar. Men samstundes bøygjer han seg djupt for all autoritet og hev bringa full av ordensmerke. Han hev aldri vore med paa noko som gjekk dei magthavande imot; men me ser alltid namnet hans under loyale innbjudingar til borgarball o. dl. Til ære for Hans Majestæt og for annan samfundsrepræsentation. Upprørsmann er han daa ikkje, og anarkistarne skal ikkje venta seg for mykje av han. Som so mange aander av dette strenge, einslege slag er Ibsen rædd mugen, 'massen', den utøynde mengd: han hatar agaløysa og vurdløysa. Naar han vil lyfta folket, so er det gjennom 'kultur og disiplin'. Det vert daa tankerett aa krevja ei sterk samfundsmagt, som kann aga villskapen og raaskapen og temja mugen upp til folk; fridom i hans meining av ordet kann det berre vera tale um for dei, som gjennom ein lang og streng skule av tukt hev lært sjølvttukt.»⁴⁰³

Henrik Ibsen som Politiker

1. seet gjennem Socialisternes og Anarkisternes Brillor;

2. seet gjennem Sandhedens Brillor.

Arne Dybfest skriver om Ibsen:

«Anarkismen held paa verta ei aandsmagt her i landet. Den store forfattere Henrik Ibsen, som er skaparen av dei sosiale skodespel i nord-Europa, kjem og te verta far for den anarkistiske reisning. Denne store mannen hev allstøtt vore halden for ein pesimist (tvilar). [...] Men til siste jolehelg kom han med eit nytt drama, der han syner mannaætta vegen som fører til likskap og brorskap. Grunndraget i anarkist-tankane — fridom for den einskilde, fridom under andsvar.»⁴⁰⁴

En litt pussig historie er hvordan Jæger-fløyen blant bohêmene nedsatte en komité til avliving av Henrik Ibsen, etter at Ibsen kom tilbake fra sine mange år i utlendighet. Skuffelsen over Ibsens manglende støtte til bohêmbevegelsen og frihetens idealer var stor.

«Hans Jæger hadede Autoriteten. Af den Aarsag ønskede han paa sin halvt spøgende og halvt alvorlige Maade at gamle Henrik Ibsen snart maatte dø; hans Autoritet trykkede de Unge. Da var det at disse Unge med Hans Jæger i deres Midte en Gang oppe i Kristiania nedsatte en Komite til Undergivelse af Henrik Ibsen. Den fattede en djævelsk Plan. Som bekendt havde Ibsen en saakaldet 'uægte' Søn som han aldrig havde villet vide af at sige. Sønnen levede paa en Fattiggaard i Drøbak og havde en forbavsende Lighed med faderen, og da Faderen altid havde levet godt men Sønnen altid daarligt, var Ligheden med Aarene blevet større. I Komiteen blev man da enig om at afhente Sønnen nede i Drøbak, faa ham barberet og friseret ganske efter den Gamle, klæde ham op paa samme Maade og sende ham ut paa Karl Johan paa det Klokkeslet hvor Henrik Ibsen plejede at gaa til Grand, saadan at de mødte hinanden og kom til at staa Ansigt til Ansigt. Og naar Ibsen saaledes pludselig saa sig selv, da gikk man ud fra at han fik et Slagtilfælde og afgang ved Døden. Programmet blev fulgt, men Skæbnen greb ind og spolerede Mordplanen. Af en eller anden Grund udeblev Henrik Ibsen netop den Dag, og man maatte saa foretage den Ændring at sende Sønnen hjem til ham og ringe paa. Faderen kom selv ud og lukkede op, og her stod da disse to for første Gang overfor hinanden, den ene den andre saa lig som vel mulig. Men Slagtilfældet udeblev; den uægte Ibsen begikk nemlig den Fejl at sige: Jeg er Deres Søn. — Hvorefter den Gamle i en Fart greb en 2 Krone, stak den til ham og smældede Døren i for ham. Henrik Ibsen overlevede i mange Aar dette Attentat.»⁴⁰⁵

«Til min venn revolusjons-taleren!

De sier, jeg er bleven 'konservativ'.
Jeg er hva jeg var i mitt hele liv.

Jeg går ikke med på å flytte brikker.
Slå spillet over ende; da har De meg sikker.

En eneste revolusjon jeg husker
som ikke ble gjort av en halvhets-fusker.

Den bærer for alle de senere glorien.
Jeg mener naturligvis syndflods-historien.

Dog selv den gang ble Lucifer luret;
ti Noa tok, som De vet, diktaturet.

La oss gjøre det om igjen, radikalere;
men dertil kreves både menn og talere.

I sørger for vannflom til verdensmarken.
Jeg legger med lyst en torpédo under Arken.»⁴⁰⁶

«Menneskeerne vil bare ha specialrevolution i det yttre. Men alt saadant er verdiløst. Det eneste viktige er menneskeandens revolutionering.»⁴⁰⁷

Ibsens brevveksling ⁴⁰⁸

Ibsen regnet seg ikke selv til noen av datidens politiske «partier». Han skriver: «Det er blevet en naturnødvendighet for mig at arbejde fuldt selvstendig og følge min egen kurs.»⁴⁰⁹ Han skulle ønske at «jeg aldrig havde tilhørt og sandsynligvis aldrig vilde tilhøre noget som helst parti. Jeg vil stå [...] enlig [...] ude ved forposterne og operere på egen hånd»⁴¹⁰. En kan merke seg at i datidens og Ibsens egen språkbruk, betød «parti» nærmest en «gruppe meningsfeller», og ikke bare politisk-parlamentariske valgorganisasjoner.

Sitt forhold til arbeiderbevegelsen avklarte han kontant: «Med selve arbejderbevægelsen havde jeg egentlig intet at skaffe. Men [...] af alle stander i vort land er det arbejderstanden, som står mitt hjerte nærmest.»⁴¹¹ Han poengterte at «jeg ikke tilhørte det socialdemokratiske parti»⁴¹². De frisinne radikale gruppene, inklusive «Bohempartiet» hvor Hans Jæger stod sentralt, fikk også passet sitt påskrevet: «[...] de gav mig et værdifuldt bidrag til vore fremskridtsmænds karakteristikk. Aldrig har jeg følt mig mer fremmed ligeoverfor mine norske landsmænds Thun und Treiben [...]»⁴¹³, skrev Ibsen etter at vennen Georg Brandes kom i tottene på bohêmen på en 1. maifest. «Men jeg opgiver alligevel ikke håbet om, at denne rå midlertidighed engang skal klarne sig til et virkelig kulturinhold i en virkelig kulturform».

Men Ibsen hadde enda mindre til overs for det tradisjonelle venstrepartiet, det konservative høyre, bønder og prester:

«Jeg begriber ikke, hvorfor man kalder vore venstremænd liberale. Når jeg læser stortingsforhandlingerne er det mig i bøndernes tankegang ikke muligt at spore en snus mere af virkelig frisindethed, end den, der findes hos den ultramontane bondebefolkning i Tyrol [...], liberalisterne er frihedens værste fjender. Og hvad skal man så sige om den såkaldte liberale presses forhold. Disse førere som taler og skriver om frihed og frisind, og som samtidig dermed gør sig til trælle af abonnenternes formodede meninger.»⁴¹⁴

Om Høyres fremste ideolog, John Stuart Mill, skrev Ibsen:

«Jeg vil da ærlig tilstå Dem, at jeg aldeles ikke kan forstå, at der skal ligge noget fremskridt eller nogen fremtid i den Stuart Millske retning. Der kan være nedlagt såre megen skarpsindighed i et slikt skrift, men hvis dette er videnskab, så er 'den kristelige etik' også et videnskabelig værck.»⁴¹⁵

Kristenfolket levnes heller ikke mye håp:

«[...] avsvækkelse af dømmekraften i [...] ialfald for gennemsnitsnaturens vedkommende, er en nødvendig følge af længere tids system med teologiske studier. Jeg tror vor nuværende regering lægger en altfor utilbørlig stor vægt på opinionen blandt prestefordummelsens ofre rundt omkring i landet.»⁴¹⁶

Ibsen hadde i det hele tatt ikke mye til overs for den republikanske stat, og enda mindre til overs for «prøyserdiktatur», den sterke monopolistiske statstype. «Jeg ynder ikke republikken», skriver han, og mener til og med at kongemakten kan være gunstigere, «fordi den respekterer en folkestemming». Og han holdt seg langt unna Preussen, som hadde «købt [...] statstyrke [...] med individernes oppgåen i det politiske og geografiske begrep».

Ibsens ideal var et «ikke-stats»-samfunn basert på frivillig sammenslutning av «åndelig beslektede» kulturnasjoner, på tvers av de gamle stats- og landegrensene.

I det følgende har jeg latt Ibsens egne ord stå alene.

«[...] ?hernede er jeg ikke ræd for nogenting, hjemme var jeg ræd, når jeg stod inde i den klamme flok og havde følelsen af deres stygge smil bagved mig [...] et folk, hvis opgave er at blive Englændere istedetfor mennesker. Det forekommer mig ofte som noget trøstesløst at arbejde i en tid som den nuværende [...] vi har intet at samle os om, ingen stor sorg, således som Danmark har, thi vort folk savner den løftelse i sjælen, som kræves for at kunne sørge. Statens undergang vilde for vore folk stille seg som det værste, men en stats undergang kan ikke være genstand for sorg, og betydningen af

nationens undergang føler de ikke.

— den livsgerning [...] står for mig som den vigtigste og fornødteste [...] at vække folket og bringe det til at tænke stort.»⁴¹⁷

«Jeg går aldrig ind på at gøre friheden ensbetydende med politisk frihed. Hvad De kalder frihed, kalder jeg friheder, og hvad jeg kalder kampen for friheden, er jo ikke andet end den stadige, levende tilegnelse af frihedens idé. Den, der besidder friheden anderledes end som det efterstræbte, han besidder den dødt og åndløst, thi frihedsbegrebet har jo dog det ved sig, at det stadig udvides under tilegnelsen, og hvis derfor nogen under kampen bliver stående og siger, nu har jeg den, — så viser han derved, at han netop har tabt den. Men netop denne døde sidde inde med et visst givet frihedsstandpunkt er noget karakteristisk for statsamfundene, og det er dette jeg har sagt ikke er af det gode.»⁴¹⁸

«Ja, visstnok kan det være et gode at besidde valgfrihed, beskatningsfrihed, o.s.sv., men for hvem er det et gode? For borgeren, ikke for individet. Men det er aldeles ingen fornuftnødvendighed for individet at være borger. Tvertimod. Staten er individets forbandelse. Hvormed er Preussens stats-styrke købt? Med individernes opgåen i det politiske og geografiske begreb. Kellneren er den bedste soldat. Og på den anden side Jødefolket, menneskeslægten adél. Hvorved har det bevaret sig i isolation, i poesi, trods al råhed udenfra? Derved, at det ikke har haft nogen stat at trækkes med. Var det forblevet i Palæstina, vilde det for længe siden være gået under i sin konstruktion, ligesom alle andre folk.»⁴¹⁹

«Staten må væk! Den revolution skal jeg være ned på. Undergrav statsbegrebet, opstil frivilligheden og det åndelig beslægtede som det ene afgørende for en sammenslutning, — det er begyndelsen til en frihed, som er noget værd. Ombytning af regeringsformer er ikke andet end pusleri med grader, lidt mer eller lidt mindre, — dårlighed altsammen.»⁴²⁰

«Ja, kære ven, det gælder blot, ikke at lade sig skræmme af hævdens ærværdighed. Staten har sin rod i tiden, den vil faa sin top i tiden. Der vil falde større ting end den, al religion vil falde. Verken moralbegreberne eller kunstformerne har nogen evighed for sig. Hvor meget er vi i grunden forpliktet til at holde fast ved? Hvem borger mig for at ikke 2 og 2 er fem oppe på Jupiter.»⁴²¹

«Jeg anser Frankrigs nuværende ulykke for den største lykke, der kunde times denne nation.»⁴²²

«Er det ikke nederdrægtigt af 'Communnen' i Paris, at den har gået hen og fordærvet mig min fortræffelige stats-teori — eller rettere ikke-stats-teori! Nu er idéen ødelagt for lange tider, og jeg kan ikke engang anstændigvis fremsætte den på vers. Men den har en sund kerne i sig, det ser jeg så klart, og engang vil den nok blive praktisert uden al karrikatur. —»⁴²³

«Den liberale presse lukker sig for Dem. Ja, naturligvis! Jeg udtalte engang for Dem min foragt for den politiske frihed. Kære ven, liberalisterne er frihedens værste fjender. Under absolutismen trives åndsfriheden og tankefriheden best, det viste sig i Frankrig, senere i Tyskland og nu i Rusland.»⁴²⁴

«Hvad der kommer du af denne kamp på kniven imellem to epoker, det véd jeg ikke, alt andet heller, end det bestående, det er for mig det bestemmende. Af sejren lover jeg mig ikke egentlig nogen stabil forbedring: al udvikling har hidtil ikke været andet end en slingren fra den ene vildfarelse over i den anden. Men kampen er god, frisk, sund.»⁴²⁵

«Jeg hører, De har stiftet en forening. Stol ikke ubetinget på enhver, der slutter sig til Dem: hovedsagen er, om tilslutningen finder sted på de afgørende præmisses. Hvorvidt Deres position styrkes derved, véd jeg heller ikke, for mig står det i al fald, at den ensomme er den stærkeste. Men jeg sidder jo her nede i ly, og De står deroppe midt ude i uvejret, det forandrer meget.»⁴²⁶

«Jeg får mere og mer bekræftelse på, at der ligger noget demoraliserende i at befatte sig med politik og i at slutte sig til partier.

Under alle omstændigheder vil jeg aldrig kunne slutte mig til et parti, som har majoriteten for sig. Bjørnson siger: majoriteten har altid ret. Og som praktisk politiker må man vel sige det. Jeg derimod må nødvendigvis sige: minoriteten har altid ret. Selvfølgelig tænker jeg ikke på den minoritet af stagnationsmænd, som er akterudsejlet af det store mellemparti, der hos os kaldes de liberale, men jeg mener den minoritet, som går foran der, hvor flertallet endnu ikke er nået hen. Jeg mener, retten har den, som er nærmest i pakt med fremtiden. [...]

For mig er friheden den højeste og første livsbetingelse. Hjemme bekymrer man sig ikke stort om friheden, men kun om friheder, nogle flere eller nogle færre, alt efter partistandpunktet. Højest pinlig føler jeg mig også berørt af dette ufærdige, dette almueagtige i vor offentlige diskussion. Under sine såre priselige bestræbelser for at gøre vort folk til et demokratisk samfund, er man uforvarende kommet et godt stykke på vej med at gøre os til et plebejersamfund. Sindets fornemhet synes at være aftagende hjemme.»⁴²⁷

«Jeg står selv til ansvar for hvad jeg skriver, jeg og ingen anden. Jeg kan umulig genere noget parti, thi jeg tilhører ikke noget sådant. Jeg vil stå som en enlig franc-tireur⁴²⁸ ude ved forposterne og operere på egen hånd.»⁴²⁹

«Er det da bare på det politiske felt at frigørelsesarbejdet skal være tilladt hos os? Er det da ikke først og fremst ånderne, som trænger til at frigøres? Slige trællesjele som vi kan ikke engang nytte de friheder, vi allerede har. Norge er et frit land befolket af ufrie mennesker.»⁴³⁰

«Jeg fastholder, at en åndelig forpostfægter aldri kan samle et flertal omkring sig. Om ti år står måske flertallet på det standpunkt, hvor dr. Stockmann⁴³¹ stod under folkemødet. Men i disse ti år er jo doktoren ikke bleven stående stille, han står fremdeles mindst ti år længere fremskrudt end flertallet: flertallet, massen, mængden indhenter ham aldrig, han kan aldrig få flertallet omkring sig. For mit eget personlige vedkommende fornemmer jeg i al fald en sådan uophørlig fremadskriden. Hvor jeg stod, da jeg skrev mine forskellige bøger, der står nu en temmelig kompakt mængde, men jeg selv er ikke der længer, jeg er andetsteds henne, længere fremme, som jeg håber.»⁴³²

«Havde stortingsmajoriteten med ærlig interesse sluttet sig til Berners forslag⁴³³, så havde de ikke sendt forslaget til betænkning af formandskaberne. De havde overhovedet ikke æsket nogen erklæring fra mændene, men fra kvinderne. At spørge mændene til råds i en slig sag er det samme som at spørge ulvene, om de ønsker øgede beskyttelsesmidler til fordel for saueflokkene.»⁴³⁴

«Å nej, den minoritet i vort folk, som sidder inde med de politiske, kommunale og sociale privilegier, slipper dem nok ikke godvillig ud af hænderne eller deler dem med den upriviligerede majoritet. Sligt noget gives ikke til skænk af indehaverne, det må erobres. Og allerhelst hos os, hvor afgørelsen er i hænderne på en del af landalmuen.

Derfor er jeg svare ræd for at det har lange udsigter med de sociale reformer oppe hos os. Visst nok kan de politisk privilegerede lægge sig til en eller anden ny rettighed, en eller anden ny fordel. Men jeg ser ikke at det hele store folk, og navnlig den enkelte i dette, vinder noget mærkbart der ved. Men jeg er jo rigtignok en hedning også på det politiske område, jeg tror ikke på politikens frigjørende magt, og på magthavernes uegennyttighed og gode vilje stoler jeg heller ikke meget.

Kunde jeg få det, som jeg vilde ha det derhjemme, så skulde alle de upriviligerede slå sig sammen og stifte et stærkt, resolut og pågående parti, hvis program skulde være rettet mer, på en meget rummelig udvidelse af stemmeretten, regulering af kvindernes stilling, folkeundervisningens frigjørelse fra alskens midderalderligheder o.s.v. De teoretisk-politiske spørgsmål kunde gerne hvile en stund, de er ikke synderlig produktive. Kom et sådant parti istand, vilde det nuværende venstreparti snart vise sig at være, hvad det i virkeligheden er og ifølge sin sammensætning må være — et centrumsparti.

Men nu er her ikke plads til flere kandestøberier [...]]»⁴³⁵

«I Norge vilde det være mig rent umulig at slå mig ned for alvor. Intet steds vilde jeg føle mig mere hjemløs end deroppe. For et nogerlunde åndsudviklet menneske strækker ikke nutildags det gamle

fedrelandsbegreb til.

Vi kan ikke længere lade os nøje med det statssamfund, som vi sorterer under.

Jeg tror, at den nationale bevidsthed er i ferd med at uddø, og at den vil blive afløst af stammebevidstheden. I alle fald har jeg for mit vedkommende gennemgået denne evolution. Jeg begyndte med at føle mig som Nordmand, udviklede mig så til Skandinav og er nu havnet i den alment germanske. [...]

Vort venstrepartis ledere mangler aldeles verdenserfaring og havde som følge deraf hengivet sig til de urimeligste illusioner. De gik der og bildte sig ind, at en oppositionsfører vilde og kunde forbli den samme, han før havde været, også efter at han var kommen til magten.»⁴³⁶

Anarkismen i Ibsens skuespill

Erik M. Christensen mener å se klare anarkistiske trekk hos Henrik Ibsen, spesielt i hans dramatiske skuespill:

«[...] en afstandtagen fra stat, kirke, militær, øvrighed, autoriteter og magthavere i det hel taget; en tilsvarende tillid til at frie mennesker i fællesskab — uden forskrifter og delegeret magt, som vil selvstændiggøre sig — kan realisere det bedst mulige liv; privatkapitalistisk udfoldelse anses for ikke mindre undertrykkende end statens og partiets væsen; ideologisk undertrykkelse ses i dialektisk sammenhæng med de andre former for undertrykkelse, og den indre personlige ufrihed i afhængighed af erkendte eller ikke erkendte magter er et hovedtema; den samfundsmæssigt strukturerede ufrihed har i personligheden et tyngdepunkt i seksuel (selv)undertrykkelse; forbindelsen mellem magt og seksualitet — også som oprør eller kompensation — betragtes som livstruende, ikke mindst gennem magtforvridning af kærlighed, til konkurrence eller til vare; derfor: poetisk erkendelse er en vej til sandhed og frihed, og den er karakteriseret ved et maksimum af individuel og folkelig selvudfoldelse i erkendelse af virkelighedens (og selvets) tilstand og væsen; det højeste mål er det enkelte menneskes lykkelige liv i selvbevidst fællesskab med andre; en direkte forkyndelse, eller åbenbare afledninger, anses for tendentielt undertrykkende; politisk arbejde bør være folkeoplysning; kunstnerisk arbejde søger den form, som både kunstner og publikum behøver for at den enkelte skal kunne se den faktisk foreliggende virkelighed og positions-bestemme sig selv; vejen frem til helt frigørende erkendelse er ikke tidsbegrænset; situationen er ikke revolutionær; Ibsens primær-publikum er borgerligt, men han forventer den største skabende indsats af de befolkningsgrupper, som ikke har haft andel i samfundsmæssigt institutionaliseret magt: kvinderne, arbejderne.

Tankegangen er som helhed anarkistisk, og den er på vej hos Ibsen fra først af. Det kan ikke siges med nogen grad af sikkerhed, at der foregår spring i tankegangens udvikling hos ham; men nogle momenter adskiller sig tydeligt fra typisk anarkisme. Der foreligger ikke nogen egentlig modsigelse, men det atypiske bør nævnes.

Ibsens anarkisme er først og fremst atypisk deri, at han ikke deltager personligt i nogen anarkistisk bevægelse og heller ikke som skribent agiterer for anarkismen. Hans stil er afvigende; han opererer alene, uden proklamationer; han er ikke ateist, og han samler demonstrativt på æresbevisninger, ordensdekorationer. Hans meddelelse i sælve værkerne er ikke nogen egentlig udtalt meddelelse; den er i det højeste en indirekte meddelelse, som forudsætter poetisk erkendelse i læserens og tilskuerens selvvirksomhed over for Ibsens tekst og den iøvrigt foreliggende virkelighed.

Dernæst er hans anarkisme atypisk i samme grad som vi kommer til at opfatte den seksuelle eller erotiske misere som indbegrebet af den samfundsmæssige katastrofe i værkerne, dens årsag og/eller virkning, intimt forbundet med hierarkiske organisationer, i økonomi, politik og i alle bevidsthedslivets betingelser.

Det har heller aldrig været typisk anarkisme at ville satse på borgerskabet som det vigtigste publikum.

Det er atypisk, at en anarkist så godt som tier; han som skulle pege på sit traditionstilhør, antyde kilderne til sin politiske position, vurdere forgængere og samtidige blandt sine meningsfæller.

Endelig er det ikke typisk, at en anarkistisk kraft af første rang praktisk talt ikke gøres til genstand for seriøs forskning med henblik på opklaring af selve den politiske position, dens forudsætninger, indhold, virkemåde og effekt.

Forsøger vi nu at gøre os regnskab for årsagerne til disse atypiske træk, så opdager vi, at Ibsens

begreb om poetisk erkendelse spiller den centrale rolle og må tilskrives hovedansvaret. Fraværet af agitation er således indlysende nødvendigt, hvis hovedsagen var at mobilisere folkets selvvirksomhed i og igennem værktilægnelsen [...]»⁴³⁷

Det at Christensen legger slik vekt på de atypiske trekk ved Ibsens anarkisme gjør at man kan stille spørsmål både ved Ibsens anarkisme og Christensens forståelse av hva anarkisme er. Christensens henvisninger til dialektikken i sine analyser av Ibsen tyder på at hans forståelse i en viss grad er marxistisk preget. Christensens analyse av Ibsen er likevel såpass interessant at vi vil sitere fra noen av hans kommentarer til enkelte av Ibsens skuespill:

«Sammenhængen mellom Catilina, Gildet på Solhaug og Fru Inger til Østråt ligger i den anarkistiske utopi i den anarkistiske utopi som dybdestruktur i stykkene; en indbygget drivkraft fremadimod frihed og fællesskab, der giver mulighed for vurdering af bevægelser, ord og handling. Den unge Ibsen anvender det historiske stof til anskuelse med særlig interesse for mulighedsbetingelser. For den norske samtid har tolkningen af Norges historie som norsk svaghed og norsk bedrag naturligvis været langt mere af en provokation end forståelsen af romersk vold og folkelig poesi i de andre stykker.»⁴³⁸

Hærmændene på Helgeland (1858):

«[...] men det er umiskendeligt, at dette stykkes anarkistiske morale er definitivt: ingen mand skal sætte en anden mand højere end sig selv, og ingen frihed kan befæstes i et fællesskab som finder sted på andres bekostning.»⁴³⁹

Kjærlighedens Komædie (1862):

«Sammenfattende ytrer Henrik Ibsens anarkisme sig i Kjærlighedens Komædie således: Samtids-skuespillet opfordrer umiddelbart til erkendelse af egen virkelighed. Poetisk erkendelse demonstreres fuldt udfoldet, idet digteren Falk kreativt udvikler globale perspektiver af Camilla Colletts sammenligning mellem the og kærlighed.

Digtning, fra saga til samtid tjener til bevidstgørelse af individet om dets virkelighed og væsen.

Der finder en højprioritering af den frie kærlighed, det frie fællesskab, sted — og det vises at den højprioriterede livsform ikke kan realiseres i den herskende samfundsform.

Statens institutioner, administration, parlament, kirke, problematiseres som farceagtigt umyndiggørende.

Samfundets centrale instans, familien, problematiseres som instans for umyndiggørelse og usandhed.

Det herskende økonomiske verdenssystem, handel og ejendom, skildres som undertrykkelse, udbytning, ødelæggelse af liv og lykke.

Verdensfjern idealisme fremstår som produkt af afkald på det frie fællesskabs lidenskabelige realisation i kærlighed.

Sandhed og frihed højprioriteres i forhold til de herskende magtsystemer.

Der formuleres et potentielt revolutionært krav om at adle tidens borgerlige gerning.

Handlingen ender åbent: vil det borgerligt fravalgte individ indgå i et nyt fællesskab som æstetisk bohème — eller som anarkistisk ferment?»⁴⁴⁰

Kongs-Emnerne (1863):

«Kongs-Emnerne drejer sig om anarkismens grundproblem, magt. Stykket demonstrerer magt-problemets forfærdelige rækkevidde og realitet. Samtidig indarbejder det Henrik Ibsens anarkistiske svar på magtens historiske uundgåelighed.⁴⁴¹ [...] Kongstanken er byggesten i Henrik Ibsens anarkisme, at 'alle skal vide med sig selv og skønne at de er et!' Og den vej går det, på tidens præmisser.»⁴⁴²

Gengangere (1881):

«Anarkismen, i Henrik Ibsens forstand, er en dybt forankret sag. Han véd, og han viser igen og igen, at menneskelig lykke og ulykke er betinget af menneskeligt fællesskab. Seksualiteten er — kunne man sige — den klippegrund, som denne sikre viden bygger på. Men dermed er det også givet, at det elementære

fællesskab er spændingsfyldt frihedskrævende, sådan at det ægte fællesskab kun kan eksistere mellem frie mennesker, og frihed kun findes i fællesskab. Det siger sig selv, synes man, at dette syn kan udvides til et samfundssyn, indeholdt i ordene "du skal elske din Næste som dig selv". Vel at mærke sådan at forstå, at den enkelte ikke kan være noget selv uden i det loyale fællesskab. Ødelæggelsen af fællesskabet er ødelæggelse af selvet. Men samtidig: ingen kan være loyal i et fællesskab uden at være sig selv. Ødelæggelse af selvet er ødelæggelse af fællesskabet. Alt dette er muligvis samfundsfilosofi, men det er også smertelig realitet i vores erfaringsverden, for de fleste direkte privat virkelighed. Den er det, vi betragter i Ibsens familiedrama, og igennem det kan vi forstå vores virkelighed i dens uendeligt dialektiske sammenhæng med alle vores omgivelser i tid og rum.

Det betyder, at Ibsens anarkistiske projekt ikke kan gennemføres ved nogen politisk revolution eller pludselig reform. Der er i virkeligheden kun ét håb for hans projekt, nemlig indsigt. Anarkiet forstået som det frie fællesskab mellem frie mennesker der forstår deres frihed som funktion af deres fællesskab, og deres fællesskab som funktion af deres frihed, kan kun virkeliggøres frivilligt og det vil sige: gennem et aldrig afsluttet gensidigt selvopdragelsesforløb. Projektet er derfor så kolossalt, at man kunne kalde det vanvittigt og sammenligne det med Osvalds "Mor, gi' mig solen"!

Til gengæld må man sige, at Ibsens fremgangsmåde er velbegrundet.»⁴⁴³

En Folkefiende (1882):

«DOKTOR STOCKMANN: [...] Sagen er den, ser I, at den stærkeste mand i verden, det er han, som står mest alene.

Sandhedens og frihedens farligste fiender iblant os, det er den kompakte majoritet. — Ja, den forbandede, kompakte, liberale majoritet, — den er det!

Ja, ja; I kan nok overskrige mig; men I kan ikke modsige mig. Flertallet har magten — desværre —; men retten har det ikke. Retten har jeg og de andre få, de enkelte. Minoriteten har altid retten.»

«Er En Folkefiende, året efter Gengangere, et forsøg på at gøre folk 'ligesom mere trygge' ved Ibsens produktion? Ja og nej! Idet han lader parallellen mellem doktor Stockmanns opdagelser og Ibsens egen fundamentalkritik stå tydeligt frem, samtidig med at han lader figuren Stockmann have to ansigter, Peter og Tomas, klippen man bygger en kirke på, og tvivleren som alternativ, indfører Ibsen et moment af selvkritik, som er uundværligt, hvis det anarkistiske forehavende skal finde udbredelse gennem de eksisterende kanaler (forlag, boghandel, kritik, dagligstue og teater) og være sandt. Der er jo et sted i hans forehavende en selvdudfoldelse, der kan slå om i vilje til magt, autoritet, utilsigtet undertrykkelse. Den problematiske selvdementi i Stockmanns elitære bedreviden giver en åbning, mens Gengangere kunne risikere ikke blot at skræmme folk væk, men at ødelægge frigjørelesarbejdet som skulle og måtte være fælles indefra i hver enkelt. [...]

En konsekvent relevant kritik af doktor Stockmanns inkonsekvenser synes kun mulig ud fra Ibsens anarkistiske position, og det er så også den som lader ham se økonomi, politik og moral med et blik, som omfatter kommende økologisk og tendentielt totalitært misbrug af demokratiets sårbare institutioner. Han var ikke ude et øjeblik for tidligt; men opgaven var næsten umulig. Ingen har løst den bedre, og En Folkefiende er alt andet end en svækkelse af positionen i det foregående.»⁴⁴⁴

Rosmersholm (1886)

«Virkeligførelsen af den anarkisme — den frihed i fællesskab — som Ibsen så for sig, betyder borfald af alle magtudøvelsens institutioner [...].»

«KROLL. Du er en drømmer, Rosmer. Vil du frigøre dem? Vil du luttre dem?

ROSMER. Nej kære, — jeg vil bare søge at vække dem til det. Gøre det, — det må de selv.

KROLL. Og du tror, de kan?

ROSMER. Ja.

KROLL. Ved egen kraft altså?

ROSMER. Ja, netop ved egen kraft. Der findes ikke nogen anden.»⁴⁴⁵

Den unge Knut Hamsun

«Nævn i Amerika Ordet *Anarkisme* — og en mand med almindelig amerikansk Gennemsnitsdannelse vil øjeblikkelig korse sig. Ved Anarkisme forstaar han simpelthen Dynamit, og ikke noget andet end Dynamit. At Anarkismen er en videnskabelig Teori, en Lære, som endog næsten forstandige Folk bekender sig til, begriber han ikke; han taaler overhovedet ikke at høre Tale herom; Anarkisme er Dynamit, Anarkister skal hænges! Her er et gabende Hul i den amerikanske Frihed, et Hul, som netop holdes aabent af det tykke Demokrati, der i Amerika hersker saa absolutistisk over Friheden. Under den store Anarkistproces i 1886 blev Hullet ligefrem udvidet til en Afgrund. I den Tid gik Folk af alle Samfundsklasser, fra dem, der ved et eller andet Lykketræf var blevne Millionærer ved Hvedesvindel, til dem, der ikke kunde læse i Bog eller skrive sit Navn — alle Amerikanere gik dengang omkring og dømte underhaanden disse syv Anarkister til Døden. Havde de læst et Ord om, hvad Anarkisme var? Ikke én av Hundred, ikke én av Tusind; de vidste blot at disse syv var *anklagede* for at have kastet en Bombe. Det var tilstrækkeligt. [...] Den 4 Maj 1886 blev der ved et stort Folkemøde paa Chicago Høtorv af en usynlig Haand kastet en Dynamitbombe, som dræbte fem og saared to Politibetjente.⁴⁴⁶ Ingen véd, hvem Gærningsmanden var; det kunde været en Hyrekusk, en Præst, en Kongresmand lige saa snart som en Anarkist. Under Retssagen var det — i forbigaaende sagt — nær bleven konstateret, at Bombekastningen var bleven arrangeret af selve Myndighederne ved en Politibetjent, for med ét Slag at skabe en Anklagegrund mod de anarkistiske Førere. Imidlertid tog man simpelthen syv ledende Anarkister i Flæng for disse syv Offre for Bomben, og dømte fem av dem til Døden for de fem, som Bomben dræbte, og to af dem til livsvarigt Fængsel for de to, som Bomben blot saared. Øje for Øje! Tand for Tand! En praktisk og saare amerikansk Justits! Den ene af de hængte Anarkister, Parson, var ikke engang tilstede paa Høtorvet den Aften, Bomben blev kastet — 'nej,' svarede man ham, 'men er du ikke Anarkist?' — 'Jo!' sagde Parson. Saaledes møder de fri Amerikanere Idéer, de hænger dem. [...] Der kan ikke skaffes en fyldigere og sandere Illustration til Amerikas Retsvæsen og sociale Frihed, end Sagen med Anarkisterne. I al sin oprørende Raahed karakteriserer den nøjagtigt de amerikanske Samfundstilstande fra øverst til nederst. Den viser os dette Folk, som for den største Del er sammensat af Europas laveste Mennesketyper, gaa omkring og dømme fra Livet deres Lands intelligenteste Idéførere, fordi disse bekender sig til meninger, som den store hujende Hob ikke fatter et Bogstav af.»⁴⁴⁷

At Knut Hamsun (1859—1952) hadde sympati for anarkismen, eller i alle fall for de anarkistiske martyrene, kommer tydelig frem i hans forsvar av Chicagoanarkistene i «Fra det moderne Amerikas Aandsliv», utgitt i 1889. Bliksrud m.fl. hevder at boken «skildrer erfaringer som ble grunnleggende for Hamsuns fascistiske syn på utviklingen, [...]»⁴⁴⁸ Boken kom som et resultat av et par elleville Amerikaforedrag i studentersamfunnet i København ved årsskiftet 1889—89. Foredragene falt godt inn i den oppstemte og antiliberala Nietzsche-stemningen i København.⁴⁴⁹

Hamsunbiografen Lars Frode Larsen skriver at i «Fra det moderne Amerikas Aandsliv» «fortar Hamsun fra en anarkistisk synsvinkel en temperamentsfull gjennomgang av Haymarket-affæren. Forfatterens sympati både for anarkistenes sterke vektlegging av individets rettigheter og for nødvendigheten av sosiale reformer kommer tydelig frem. Den frie tanke har dårlige levekår i Amerika, hevder Hamsun. Den oppskrytne frihet er bare en tilsynelatende frihet. Det tiltales bare meningsytringer innenfor snevre, på forhånd opptrukne rammer.»⁴⁵⁰ Hamsun skrev bl.a. om Chicago-martyren Albert Parsons, og brukte hans endelikt som eksempel på hvordan amerikanerne møter idéer — «de hænger dem».⁴⁵¹ Han skriver:

«Sagen er den, at Amerika ikke er Stedet for aandelig og social-politisk Udvikling; det staar hvor det stod paa salig Uafhængighedserklæringens Dag. Nævn i Amerika Ordet *Anarkisme* — og en mand med almindelig amerikansk Gennemsnitsdannelse vil øjeblikkelig korse sig. Ved Anarkisme forstaar han simpelthen Dynamit, og ikke noget andet end Dynamit. At Anarkismen er en videnskabelig Teori, en Lære, som endog næsten forstandige Folk bekender sig til, begriber han ikke; han taaler overhovedet ikke at høre Tale herom; Anarkisme er Dynamit, Anarkister skal hænges! [...] Og ikke én av Hundred vidste, hvad Anarkisme var, ikke én av Tusind. Det er nemlig ikke ubetinget at lide paa, at Amerikanerne er det oplyste Folk, som vi gaar og forestiller os herhjemme.»⁴⁵²

I en anmeldelse av boken skrev Morgenbladet: «Knut Hamsun synes at tilhøre Venstres aller- yderste Fløi med stærke anarkistiske Sympathier.»⁴⁵³ Danske *Dagbladet* skrev at forfatterens ideologiske posisjon «synes nærmest at være en Mellemtung af Socialist og Anarkist»,⁴⁵⁴ og karakteriserte Hamsun som aristokratisk-anarkistisk.⁴⁵⁵ Kristofer Randers skrev i *Ny svensk tid- skrift* at «Hamsun är fordomsfri på alla områden och radikal til ytterlighet, — han hyser samma sympati både för den fria tanken, den fria kärleken och den systematiska anarkien».⁴⁵⁶ Hamsuns bok hadde også sterke rasistiske uttalelser, bl.a.: «Negrene er og blir Negre, en Menneskebegyn- delse fra Tropen, Væsner med Tarmer i Hovedet, rudimentære Organer på et hvidt Samfunds- legeme. Istedetfor at danne en Aandselite, har man i Amerika grundlagt et Mulattstutteri; [...]»⁴⁵⁷ Indianerne, derimot, fikk Hamsun etter hvert stor sympati for. Hamsuns negative synspunkter på ulike raser og på raseblanding var svært utbredte i samtiden — også blant de intellektuelle.

Under sine to opphold i USA (1882—84 og 1886—88) fikk Hamsun oppleve på kroppen hvor- dan de politiske idealer ble praktisert i hverdagen, og bittert måtte han erkjenne at han hadde vært for naiv i sin tro, og han ble desillusjonert og skuffet. I USA jobbet han som mobil proletar, bl.a. som rallar, trikkekonduktør og jordarbeider. Han holdt også en del foredrag høsten 1887/våren 1888 i Minneapolis, «der han, påvirket av anarkistiske idéer, oppnådde et visst ry med sine frit- talende og opposisjonelle synsmåter».⁴⁵⁸ I Minneapolis traff Knut Hamsun Arne Dybfest. De to delte sympatien for den anarkistiske bevegelse.⁴⁵⁹ Her traff Hamsun også anarkisten Kristen Cecilius Krøger Johansen, født i Kristiansand i 1866.⁴⁶⁰ De to ble gode venner, og var helt på linje. Hamsun var i utgangspunktet begeistret for de amerikanske likhets- og frihetsidealene, og hadde tro på vekstkraften i USAs demokratiske bestrebelser, men han ble altså dypt skuffet over at de ikke etterlevde sine idealer.⁴⁶¹ Hovedårsaken til elendigheten skulle, i følge Hamsun, ligge i det at USA var blitt et pengevelde. Det var de store kapitaler, og ikke folket, som hadde avgjør- ende innflytelse. Alt lot seg kjøpe — også politisk makt.

Som en umiddelbar reaksjon på hengningene av Chicago-anarkistene 11. november 1887, festet Hamsun en sort sløyfe i jakkeslaget i sympati med de henrettede. Sløyfen bar han frem- deles åtte måneder etter hendelsen, under overreisen tilbake til Europa om bord på dampere- n Thingvalla.⁴⁶² Om bord på båten traff han president Cleveland's minister i Danmark, Rasmus B. Anderson. Anderson reagerte da han fikk vite hva Hamsuns sorte sløyfe sto for, og sørget for at han ble overvåket av politiet i København. Hamsun bekreftet senere at ministeren gjorde anskrik da «jeg udtalte min sympati for Chicago-anarkistene. Anderson begynde straks at varsku Folk om, at anarkisten Hamsun var ombord».⁴⁶³

Hamsun ble oppfattet som venstreradikaler på den tiden. Han skrev i venstresidens aviser og ga ut bøker på radikale forlag. Han var en kulturradikaler, skrev erotisk vågalt og religionskritisk, og sto bak flere lederartikler i *Dagbladet*. Hamsun sympatiserte med *Radikale Venstre* etter split- telsen i *Venstre* i 1888. *Radikale Venstre* fremsto som et kulturelt mer åpent og liberalt, europeisk orientert parti. Det hentet sin sterke støtte blant akademikere og intellektuelle i byene. *Moderate Venstre* inntok en mer lekmanns- og bondevennlig holdning, og sto sterkest på Sør- og Vestlandet — i det såkalte «Bibelbeltet». Hamsun oppfattet seg likevel ikke som «Venstre- mand, Demokrat eller Patriot saadan i almindelig Forstand, [...]»⁴⁶⁴. Lars Frode Larsen mener at dette «er sikkert riktig, men man må da legge til at årsaken til dette lå i at han så på seg selv som for mye av en anarkist, åndsaristokrat og kosmopolitt til at han uten videre kunne innestå for noe konkret utformet partiprogram.»⁴⁶⁵ Hamsun så på seg selv som universalist og kosmopolitisk avant- gardist.⁴⁶⁶ Den gamle Venstre-sympatisør Knut Hamsun ønsket 1892—93 ikke å fremstå som med- lem av noe politisk parti. Han var «Individualist til det yderste», men *Radikale Venstre* var det politiske parti som sto hans hjerte nærmest, og som fikk hans støtte når han først skulle ytre seg politisk.⁴⁶⁷ Mens man på venstresiden tok Hamsun til seg som en av sine, var høyreparolen at man i det lengste skulle ignorere hans virksomhet.

Lars Frode Larsen finner flere bohømske trekk ved den tidlige Hamsun og hans diktning: «Som skjønnlitterær forfatter anno 1886 ønsket altså Hamsun å produsere tekster som lå tett opp til Garborgs⁴⁶⁸, eller kanskje riktigere: Hans Jægers program for en naturalistisk, sosial-radikal diktning.⁴⁶⁹ Dette vises bl.a. i «Synd». I 1890 kom «Sult» ut. Et verk med naturalistiske, selvbiografiske, erotiske og blasfemiske trekk. Boken fikk blandet kritikk. I følge Larsen skal den være påvirket/inspirert av Hans Jæger, noe også enkelte av anmelderne av «Sult» også var inne på. Hamsun benektet dette i 1896, noe Larsen finner lite troverdig da han finner flere trekk ved «Fra Kristiania-Bohømen» som sterkt minner om «Sult». Hamsun fulgte godt med i det litterære liv, og han skal ha rost et så omstridt verk som Christian Krohgs «Albertine.»⁴⁷⁰

I Tyskland var det tidlig på 1890-tallet de radikale naturalistene som gikk i bresjen for Hamsun. De tidligste Hamsun-leserne befant seg altså så fjernt fra nazistenes ideologi som det nesten er mulig å komme. En påfallende stor prosent av Tysklands Hamsun-pionerer var nemlig jøder!⁴⁷¹

I 1892 ble «Sult» utgitt i Russland, og i 1905 uttalte Vladimir Lenin: «Hamsun er en dikter utenom det vanlige. I *Sult* har han gitt en bemerkelsesverdig skildring av de fysiske og psykiske symptomer hos et menneske som lider av sult — et ulykkelig offer for det kapitalistiske system.»⁴⁷² På 1920-tallet ga Hamsun et tusen kroner til de sultende i Russland, samtidig som han skrev at han skulle ønske han kunde sende en million.⁴⁷³

I Ungarn ble «Sult» karakterisert som «den mest sosialistiske og humane bok vår samtids-litteratur har frembragt».⁴⁷⁴

I følge Lars Frode Larsen var Hamsun en hegeliansk inspirert «stadie-tenker», en intelligens- og åndsaristokrat med sympatier for anarkismen,⁴⁷⁵ eller som han også skriver: «Han er den radikale, anarkistisk inspirerte fritenker på ytterste venstre fløy, åndsaristokraten som alltid holder seg et skritt foran de øvrige gjennom sin spesielle nærkontakt med 'Aandens Nutid'».⁴⁷⁶ Larsen skriver: «Som mobil proletar avsatte han få kilder. Det blir også lettere å forstå hvorfor hans radikalisme så lett kunne bli fordreid og utydeliggjort i ettertid. I den grad den ikke helt har gått i glemmeboken blir Hamsuns anarkisme gjerne betraktet som et utslag av åndsaristokratisk elite-tenkning eller som et tilfeldig intermezzo — en episode mer forårsaket av sær motsigelseslyst enn av reelle sympatier».⁴⁷⁷ Hamsun var tilhenger av «et ånds- og intelligensaristokrati, en 'sinnsadel' som er fornem i kraft av sin humanitet og innsikt og det utviklingsstadium som er nådd»,⁴⁷⁸ og ikke et aristokrati ut fra fødsels- eller slektskapssammenheng. Denne «Aandseliten» eller «Hjerneadelen» var nødvendig for å sette fart i utviklingen i USA. Det dreide seg således ikke om noe rikmannsaristokrati. Hamsun bruker det heller ikke som en politisk term. Hamsun mente at det i USA trengtes en åndelig revolusjon slik at flere utviklingstrinn kanskje kunne tilbakelegges på én gang. En slik radikal omveltning måtte i så fall igangsettes av store enkelt-ånder.⁴⁷⁹ Man kan her muligens se et visst innslag av individualanarkisme hos Hamsun.

Det var ikke bare Hamsun som var opptatt av åndens adel. I 1885 holdt Henrik Ibsen en tale til arbeiderne i Trondheim hvor han sa: «Der maa komme et adelig element ind i vort statsliv, i vor styrelse, i vor repræsentation og i vor presse. Jeg tænker paa karakterens adel, paa viljene og sindets adel. Den alene er det som kan frigjøre os. — Dette adelskap vil komme til os med vore kvinder og vore arbeidere.»⁴⁸⁰ Også andre anarkister har sett på anarkister som adel/aristokrater. Emma Goldman var sterkt influert av Friedrich Nietzsche. Hans «aristokrati» var verken av fødsel eller rikdom, men av ånden. Goldman skriver i sin selvbiografi: «In that respect Nietzsche was an anarchist, and all true anarchists were aristocrats.»⁴⁸¹ En rekke anarkister har vært influert av Nietzsche.

Verken Lars Frode Larsens biografier over Hamsun eller Hamsuns bok «Fra det moderne Amerikas Aandsliv» kaster noe særlig godt lys over hva Hamsun positivt mente om anarkismen, utover at han oppfattet anarkismen som en avansert og langt fremskreden, moderne «videnskabelig Teori» — en lære for de «intelligenteste Idéførere».⁴⁸² Larsen mener at «Når det gjelder politisk posisjon ser det ut til å ha gått fra tro på halvføydale maktstrukturer over til aktiv del-

tagelse i norsk venstrebevegelse, for deretter å innta en mer protesterende, anarkistisk holdning.»⁴⁸³ Larsen skriver videre: «Hva Hamsun selv kan ha lest av anarkistisk litteratur vites ikke. Høyst sannsynlig har han lest i hvert fall en del av Peter Kropotkin.»⁴⁸⁴ Larsen sikter her til Kropotkin-artiklene i *Nyt Tidsskrift* i 1887, som også hadde vært viktige for redaksjonen i Fedraheimen. Hamsun fikk tilsendt anmeldereksemplarer av *Nyt Tidsskrift*.⁴⁸⁵

Etter århundreskiftet var ikke Hamun lenger så interessert i å rette kritikk mot sosiale misforhold, og med henblikk på nypublisering fant han det nødvendig å retusjere og omarbeide de sosialreformatiske og antiautoritære tekstene som «Synd» og «Over Havet», eller han utelot sin gamle kritikk i sine nye verker om de samme tema, f.eks. om sine erfaringer fra Dakota i USA.⁴⁸⁶ Også «Sult» og «Mysterier» og «Redaktør Lyng» ble redigert i senere utgaver. «Fra det moderne Amerikas Aandsliv» kom ikke med i Hamsuns autoriserte utgave av samlede verker.

Jostein Nerbøvik mener å finne autoritære trekk ved enkelte av Hamsuns bøker allerede fra 1890-årene:

«I Hamsuns bøker frå nittiåra, som 'Mysterier' (1892) og 'Ved Rigets Port' (1895) møter vi — hand i hand med leitinga etter det irrasjonelle — ei heller konsekvent autoritær forkynning. Han håner og spottar demokratiet og folket. Det er nyttelaust å ville heve folket. Berre dei store medfødde førarane kan makte å tilføre livet nye verdiar. Nagel i 'Mysterier' tar avstand frå massene og vil oppdra makta og herremenneska. Motstykket til dagens profetar som Ibsen eller Tolstoj eller Gladstone er ingen ringare enn Pilatus og Napoleon: [...]»⁴⁸⁷

I 1903 skrev Hamsun selv om sitt forhold til anarkismen: «Jeg har været omvendt mange gange i mine Dage. Jeg var i Amerika, da Chicago-Anarkisterne blev myrdet av Autoriteterne, og da var jeg endog Anarkist. Saa jeg har været svært til kar. Og det er ikke frit for, at jeg endda hælder lidt til den anarkistiske Theori, skjønt jeg finder den i Praxis mindre og mindre mulig i vort nuværende Samfund. Og heller ikke kan jeg sige, at jeg forstaar altsammen af den. Men noget av den har kanskje Fremtiden for sig.»⁴⁸⁸ Hamsun sto på den radikale siden under unionsstriden i 1905, men mer enn noen annen vendte dikteren seg mot industrialiseringen og proletariseringen i det nye samfunnet: «Hamsun ser på arbeidarrørsla som uttrykk for det tradisjonslause i tida; arbeid-arane er utan stil og utan lojalitet, men samtidig rå og grådige, frekke og fulle av skryt og krav.»⁴⁸⁹ Allerede i «Mysterier» het det at sosialismen i virkeligheten var underklassens store «Hævniidé».⁴⁹⁰

Etter 1905 sympatiserte Hamsun med grupperingene rundt det nye politiske partiet *Frisinnede Venstre*, der antiparlamentariske strømninger og dyrking av den sterke lederskikkelse fremsto som sentrale ideologiske trekk.⁴⁹¹ I diktningen fra 1910 og utover identifiserte Hamsun seg helt med det gamle bondesamfunnet. Bonden og bondenæringen var fellesnevneren for all kultur. Akademikeren, embetsmannen, og de nye rike var de virkelige snylterne, de som tar fra bonden uten å gi noe tilbake.⁴⁹²

Knut Hamsun fikk Nobelprisen i litteratur i 1920 for boken «Markens grøde», som kom ut i 1917. Jack Wilson skriver: «I Hamsuns bok har agraranarkismen funnet sitt klassiske uttrykk. I navnet Sellanrå ligger det en tydelig demonstrasjon. Bokens berømte åpningsavsnitt fører inn til et sted som om enn aldri så öde likevel neppe vil finnes noe sted i hele verden: 'Slik blev stien til gjennom den store almenning som ingen eiet, det herrelöse land.'»⁴⁹³ I denne sammenheng er det viktig å minne om at bokens motstand mot industrialismen, kombinert med en velsignelse av bondelivet, også var et karakteristisk trekk ved den tidlige fascismen.

I 1929 ønsket ikke Hamsun å få søkelyset rettet mot sine «ungdomssynder» mer. Da skrev han at de riktignok gikk med det sorte båndet til minne om Chicago-anarkistene, «men vi var ikke netop Anarkister for det [...] Jeg mindes ikke hvor længe vi var barnslige nok til at gaa med dette sorte Baand, men det var vel bare til vi fik en ny Trøie».⁴⁹⁴

På 1930-tallet kom Vidkun Quisling og *Nasjonal Samling* til syne i det politiske landskapet, Hamsuns politiske interesse våknet for alvor til live igjen, og etter hvert fikk den tidlige

«kosmopolitisk orienterte anarkistsympatisør»⁴⁹⁵ sympati for nazismen, men han ble aldri medlem av NS. Hamsun ble dømt til en større pengebot i forbindelse med landssvikoppjøret etter andre verdenskrig.

Var Hamsun anarkist i en periode av sitt liv?

- Vi vet at han omgikk anarkister og andre revolusjonære i USA. Det gjør ikke Hamsun til anarkist.
- Vi vet at han kritiserte de amerikanske myndighetenes forfølgelse av anarkister. Det gjør ikke Hamsun til anarkist.
- Vi vet at han hadde sympati for Chicago-martyrene, og at han i minst åtte måneder gikk med en sort sløyfe for å minnes henrettelsene av dem. Det gjør ikke Hamsun til anarkist.
- Vi vet at han var en venstre-/sosialradikaler. Det gjør ikke Hamsun til anarkist.
- Han ble av enkelte i sin samtid oppfattet som anarkist. Det gjør ikke Hamsun til anarkist.
- I 1903 innrømte Hamsun at han ble anarkist under sin siste amerikatur. Problemet er at dette er sagt i ettertid, ikke mens han fremdeles eventuelt var aktiv anarkist, samtidig som han til en viss grad tok avstand fra anarkismen.

Isolert sett er ingen av disse punktene noe bevis på at Hamsun var anarkist en periode, men samlet sett er de sterke indisier på at han sansynligvis var det, eller i alle fall en sympatisør. I «Fra det moderne Amerikas åndsliv» anklager Hamsun amerikanerne for ikke å ha lest et ord om hva anarkisme er. Underforstått: Det hadde Hamsun. På toppen av det hele innrømmer Hamsun i 1903 at han hadde vært anarkist, og fremdeles hadde visse sympatier i den retning. Dette var på et tidsrom hvor han begynte å bli akseptert som forfatter i det borgerlige miljøet. En slik innrømmelse styrket ikke akkurat Hamsuns omdømme i dette miljøet. Slik sett styrker det utsagnets relevans.

Det som taler mot den unge Hamsun som anarkist er hans «åndsaristokratiske elite-tenkning» og hans rasisme.

Ca. 1885 – 1900 DE FØRSTE ANARKISTENE

Rasmus Steinsvik om sitt syn på anarkister og andre:

«Me er fyst og fremst Anarkistar, men for det vanvyrder me ikkje andre, som ikkje er komne so langt fram i Utvikling som me. Me er glæ allsta me ser Rørsle og Liv, som peikar nokorvis i rett Lei. Me vil aldri gjera ærelause Samlag, men likevæl vil me hjelpe alle dei Parti, kva dei so kallar seg, som me skynar paa ein eller annan Maate kann verke til Framgang for Anarkismens høge og heilage Sanningar.»⁴⁹⁶

«Me er imot dei Anarkistar, som ikkje veit av andre Arbeidsmidlar enn Dynamit, og som ikkje trur det er Framgang i nokon Verdens Ting, uta det som kjem fraa dei.»⁴⁹⁷

Kretsen rundt Fedraheimen⁴⁹⁸

«Dette handlar om den første politiske anarkistrørsla i Noreg. Arne Garborg, Ivar Mortenson og Rasmus Steinsvik, tre vener, målmenn, bladfykar og radikalarar sette eit lite samfunn på hovudet eit par korte år. Arne Garborg var fadderen, han som stod attom og sytte for at oppsedinga skjedde i dei rette anarkistiske formene. Ivar Mortenson var presten, han som heldt preikene. Rasmus Steinsvik var dåpsbarnet, den yngste i laget. Men han vart likevel meir eldhuga og sterkare i trua enn dei to andre. Og attom stod far hans Ivar, Morten Mortensen, og heldt si vernande hand over dei revolusjonære. Mortensen var ein heidersmann, venstremann, jaabekianar⁴⁹⁹, liberalar og tidlegare stortingsmann. Men han var også ein kakse - ein av dei største i Nord-Østerdalen. Det la ikkje band på dei tre radikalarane.

Revolusjonen sin fekk dei aldri, men artig må dei ha hatt det, der dei baska og bala med reaksjonære oftedølar⁵⁰⁰, gjenstridige storbønder og mistruiske bygdefolk — og ei lita gruppe ungdom som enno ikkje var forma skikkeleg inn i eit traust samfunn der folk vart fødde i den same klassen som dei skulle døy i.»⁵⁰¹

Arne (Aadne) Garborg (1851-1924) skildret i sine romaner, og i sitt tidsskrift *Fedraheimen* — eit *Vikeblad aat det norske Folket*, de norske bøndenes selvstendighet, og deres liv som frie kvinner og menn. Han hudflettet teologene, kalte seg sosialist og anarkist, og hevdet et utfordrende syn på kvinnen og kjønnsmoralen. Dette kostet ham det vesle levebrødet hans som statsrevisor i 1887. «Frå midten av titalet kunne ein på visse apotek få kjøpt ei nyoppfinning — kondomet. Arne Garborg var ein av dei første, om ikkje den første som snakka om det offentleg.»⁵⁰² Fedraheimen kom ut 1877–91, og skulle ikke bare være et nynorskblad, men skulle også drive liberal politikk. Holdningen til en modernisering av samfunnet var positiv og preget av utviklingsoptimisme. Tekniske nyvinninger ble omfattet med stor interesse. Garborg la stor vekt på moderne tankestrømninger plukket opp i Europa: rasjonalisme, kulturell, sosial og politisk radikalisme. Garborg arbeidet med «aa faa europæiske moderne Kulturtankar klædde i norsk Buna, [...]»⁵⁰³

Garborg vokste opp i en vestlandsk-pietistisk familie, og slet og strevde i barne- og ungdomsårene for å bli en oppriktig og sann kristen. Faren hans tok livet av seg i 1870. Under bohêm-årene og de hardeste politiske stridsårene var Garborg en av de fremste i å utfordre den gjengse borgeroppfatningen. Han var en opprører i kultursyn og målbruk, i synet på kjærligheten, i oppfatningen av hva religionen var, i sentrale økonomiske og politiske spørsmål.

Garborg var en slags fører for radikal bygdeungdom. Det var en radikal, motkulturell bevegelse, på siden av det etablerte, åpen for nye tanker og idéer — etter hvert også for anarkismen. Garborg tålte ikke det nedverdiggende i at folk som lå nede ble tvunget inn i slike forhold som mangelen på det daglige brød tvang folk inn i. Han tok i sitt forfatterskap sterk avstand fra sosial urettferdighet.

Fedraheimen hadde begynt som et pent og pyntelig blad, og arbeidsprogrammet var «aa hjelpa fram Folkets Opplysning og Framgang paa national og kristeleg Grunn»⁵⁰⁴, men ble etter hvert beskyldt for å være et fritenkerblad. Vinteren 1878/79 gikk fortellingen «Ein Fritenkjar. Ei Forteljing or Samtidi». Det var en rød klut som opprørte og skremte folk, og flere sa opp abonnementet. Teologen Ivar Julius Mortenson⁵⁰⁵ (1857–1934) overtok av den grunn som redaktør av bladet i begynnelsen av 1883. Mortenson ble født i Alvdal og vokste opp i et haugiansk venstremiljø.

«Han voks opp i ein god barndomsheim i ei bygd med jamne sosiale og kulturelle tilhøve. Her levde enno det beste i det gamle bygdesamfunnet. Ingen stad, seier Hulda Garborg, fann ein menneske som levde eit naturlegare og lykkelegare liv. Økonomisk berga dei sjølve og var sine egne herrar. Sjukdom og ulykker kom nok dit òg. Men her var eit naturleg samfunn, som ikkje bygde samlivet på lover, men på 'lovar som alle hadde skrivne i sin eigin barm'. Den trygge grunnmuren alt kvilde på, var 'gjensidig hjelp'. Bygdene i Nordøsterdalen var samfunn utan standsskilnad. Her fanst det anarkistiske ideal-samfunnet som Krapotkin drøymde om. [...] Frå mora hadde Ivar fått det lyriske kunstnarlyndet, fra

faren ein sterk vilje. I heimen rådde haugianisme og Jaabæk-tankar. Både desse åndsstraumane kom frå det gamle bygdenorske samfunnet, og både kunne føre fram til Krapotkin-anarkismen.»⁵⁰⁶

Ivar Mortenson var mer moderat enn fritenkeren Garborg, og styrte bladet forsiktig til å begynne med, men litt etter hvert ble han dristigere, og det kom skarpe angrep på politiske og sosiale institusjoner. Bladet skulle fremme god venstrepolitikk, men høsten 1884 begynte Garborg å trekke programmet til Venstre i tvil. I juli 1885 hevdet bladet at Stortinget burde få mindre makt, og at skole og kirke måtte løses fra staten. I en lang artikkelrekke gjorde Garborg greie for synet sitt på demokratiet. «Det Garborgske Statsideal» ble av redaktør Friele i Morgenbladet karakterisert som «Anarkiet», men Fedraheimen syntes den gangen at det var et så fælt ord «at det var reine styggedomen».⁵⁰⁷

I 1885 hadde Fedraheimen — som andre aviser — omtalt anarkistene som «dynamittmenn», og tok inn meldinger om attentater eller attentatplaner mot fremstående personer.⁵⁰⁸ Samme år avlo Stortinget et forslag om å gi Aleksander Kielland dikterlønn, noe radikale Venstrefolk mislikte. Dette året ble Hans Jæger satt under tiltale pga. boken «Fra Kristiania-Bohêmen». Når den debatten pågikk på det verste var Garborg i Paris. De anarkistiske idéene var på fremmarsj i flere land i 1880-årene. Dette skjedde også i Norge:

«Vonbrotet over Sverdrup-Venstre førte til at den folkelege kulturnasjonalismen, og då allvisst retorikken, blømde på ny og beint fram kalla seg for anarkisme. Olaus Fjørtoft og Søren Jaabæk fekk ein heidersplass i det anarkistiske anegalleriet. [...] Medan Sverdrup berre heldt fram med embets- og borgarstyret i ny forkledning, hadde Jaabæk i sine beste år vore ein ærleg føregangsmann, ja beint fram ein anarkist, og slett ingen trongsynt bygdepolitikar. [...] Anarkistane i Norge var overtydde om at det bak den skakkøyryde samtida fanst ei særreiga norsk samfunnsform med ein bakanforliggjande bodskap om likskap, rettferd og sjølvråderett. Samtidig var anarkistane ekstremt utovervende og internasjonale i si grunnholdning, og dei kom i skorfeste⁵⁰⁹ då det skulle knytast til nasjonal eigenart og sjølvhevdning. I seg sjølv uttrykte nok anarkist-ria både avmakt og isolasjon. Litt ut i 1890-åra er det tydeleg at nokre av dei anarkistiske synsmåtane vart bygde inn att i Venstres nasjonal-demokratiske prosjekt.»⁵¹⁰

Mens Garborg var i Paris reiste franske aviser stadig kravet om å slippe den russiske anarkisten Peter Krapotkin ut av fransk fengsel, hvor han hadde sittet siden 1883, dømt for revolusjonær virksomhet. I januar 1886 ble han løslatt, og reiste til Paris — samtidig som Garborg også var der. Ingenting tyder på at de to traff hverandre. Møtet med anarkismen må ha gjort inntrykk på Garborg, og han «var den første i Norge til å vise sitt standpunkt da han i 1886 lot Fedraheimen trykke sin Anarkist song»⁵¹¹.

«Anarkistsong

Nei, handkvite herrar! De gildt kann prala
med ordi fagre som klingar.

Men oss imillom skal kniven tala,
den dag då verdi ho svingar.

Og alt som svalt og som grét og døydde,
og alt som under dykk ned de øydde

stig fram i lag

og gjeng til slag

den dag då verdi ho svingar.

Høgt stiger eit rop som når nykken ropar,

og drepin mann under tufti;

og verdi vert svart av dei harme hopar,

og det gjeng havbrak i lufti.

De rædde rømer av rike salar

og søkjer gøymsle i berg og dalar

og bed um ro,
og sig i blod;
og det gjeng havbrak i lufti.

De liter på det at me tagde lengi
og er so tøllege og seine.
De kyter til Gud; han skal setja stengje
og verja dei rike og dei reine.
Men ramnar skratar og skrik i lufti;
og menn seg sankar i uvêrskufte;
og hadde de
kvar avgud med,
so held me domedag åleine.»⁵¹²

Diktet sendte han til Fedraheimen. Ivar Mortenson var skeptisk til dette lyriske kampskriftet, men trykte det likevel, 10/2, sammen med en advarsel: «Anarkistar kallar ein agalause Villstyringar, som ikkje vil hava noko Styring, anna ganga i Sjølvråda og styra seg sjølve. Det er mange soso lagad i Paris, so Forfattaren hev havt dei for Augo, som han legg denne kallege Visa i Munnen til.»⁵¹³ Garborg svarte rasende: «At dei vil 'styra seg sjølve' er vel ikkje noko gale. Det er væl det me alle vil [...] det einaste gode menn no utetter vil få gjera, tenkjarar, diktarar, statsmenn, alle som vil og kann noko, og ikkje er nøgd med å liggja på låven og eta rjomegraut [...] det dei hev å gjera er: å arbeida på alle måtar for at det store skiftet som eingong kjem må kunna gå for seg utan altfor mykje syrgjespel.»⁵¹⁴

Våren 1886 dro Garborg tilbake til Kristiania med nye, friske, anarkistiske tanker i bagasjen, og Fedraheimen undergikk etter hvert en forandring i klart anarkistisk retning. Siden stoffet stort sett ble skrevet på nynorsk ga dette en særskilt radikal vri på anarkismen. Nynorsk var det som lå nært folkemålet på denne tiden. Riksmålet var det rene dansk, og det ble talt av de herskende klasser — embetsmennene og kapitalistene.

«Det norske Maalet og Anarkismen høver ihop som Fot i Hose. Anarkisttanken trengjer seg vent som Elskhugens Armar inn i kvar einaste av våre Kjenslur og snor seg som den heite Kvinna kring alle våre Forhold. Den jamnar vaart Syn, so vi kann sjaa paa Verdi utan Fordom, klaartenkt, sjølvstenddugt, og den lærer oss aa fella rettwise Domar yver Synd og Brot her i Verdi.

Anarkismen er Sjølvstendigheitstanken i sin ytterste Konsekvens. Den vil gjera vaart Norge til eit fritt og sjølvstendig Land; dernæst skal der vera Sjølvstyre i kvart Amt og so i kvar Bygd; tilslutt skal kvart Menneskje styra seg sjølv. Alt, som er individuelt sermerkt for kvart Menneskje, skal elskas upp so det blømer, daa fyrst vert der intelligente Folk av dei. Likeeins skal der gjerast i det store. Det som er Serkje for ei Bygd, det skal ikkje drepas elder hyvlas burt, so vi fær eit Land av Soldatar; vi skal ha eit Land av sjølvstendige Menneskjer. Difyr skal vi elska upp vaart eget Maal og setja det i Høgsetet, fyr det er det som preikar um oss som eit Folk, som ein Nasjon. Ve Sia av skal vi læra oss eit anna Maal, som skal knyta oss til andre Nasjonar. Men fyrst me brukar vaart eigi Maal er vi ein eigen Nasjon.

Difyr høver Anarkismen og det norske Maalet so godt i hop.»⁵¹⁵

Ved årsskiftet 1886/87 meldte Garborg seg inn i *Den Socialdemokratiske Forening*.⁵¹⁶ 15. oktober 1887 kom artikkelen «Vil de vere med so heng fast!»:

«Raatt og rotet skal med Rotom rivast! Ned med Kongemagt, Prestemagt og Svenskar og Stormannskap, Pengevelde og Bondegjøling! Upp med Husmenn og Arbeidarar og Smaafolk og alt som lid Urett og Mein i den gamle Samfundsbygning! Fri Tenkjing, fri Ordning, fri Skuring i alle slag! Og ingen Mannamun!»⁵¹⁷

I 1887 ble Arne Garborg gift med (Karen) Hulda Bergersen (1862—1934). I en programuttalelse høsten 1887 ble Fedraheimen karakterisert som både «radikalt» og «kristelegt». Programmet ble

formulert slik: «'Fedraheimen' vil ha Bonden og Arbeidaren fram, Kyrkja fri, Forsvarssamlag med Sverik utan Konge, Røysterett for alle og meir Sjølvstyre i Bygd og Fylkje, mindre Stats- og Embætsvelde, Sparepolitikk i alt so nær som Opplysningi.»⁵¹⁸ Mortenson var nå på vei til å bli anarkist. «Alt styre og stell som ikkje bygde på fri innverknad og fri tilslutning, var umoralsk. Han trudde ikkje på noka statsform, heller ikkje på det parlamentariske demokrati. Han trudde på mennesket, at solidaritetskjensla, Guds naturlov, var skriven i hjarto til alle.»⁵¹⁹ *Nyt Tidsskrift* hadde i september og oktober 1887 året to artikler av Peter Kropotkin, «Anarkiets videnskabelige grundlag» og «Det kommende anarki». De ga en klar vitenskapelig redegjørelse for de anarkistiske tankene, som nå for alvor tok til å bli kjent i Norge, og var særlig aktuelt etter rettssaken og dommen over de anarkistene som var blitt stilt til ansvar for Haymarketattentatet i Chicago året før. «Det var fyrst i 1887, då me las Kropotkins utgreiingar i 'Nyt tidsskrift', me fann namne, me fann at anarkisma det var ikkje noko nytt og fårleg, men noko som me alt i fleire år hadde arbeid for, berre uta å kjenne namne. Sea den tia hev me ikkje fornegta anten namn eller sak.»⁵²⁰ Senere brevvekslet Mortenson med Kropotkin.⁵²¹ I følge Østigaard var Mortenson Norges første anarkistiske teoretiker.

I november 1887 tok Fedraheimen et oppgjør med venstrepolitikken. Sverdrup hadde sviktet og makten måtte tilbake til folket. Søren Jaabæk skal, med sin kompromissløse politiske radikalisme, sin opposisjon mot embetsmennene og embetsmannsstyret, og sin individualistiske orientering, ha blitt en av organets «helter».⁵²² Det var de jaabækske tankene om sparing, opposisjon mot regjeringen, og styrkingen av det rene folkestyret de nå ville «freista aa stilla i Samanheng under større Prinsip og leggje til Grunn for det politiske Arbeid for Framtidi».⁵²³ De oppfattet idéene sine som en videreutvikling av Jaabæks radikalisme. Samtidig forsøkte de å trekke opp idélinjer enda lenger bakover i norsk historie. Fedraheimen rettet en skarp kritikk mot autoritetene, men bladet ville ikke ha noe med voldsbruk å gjøre: «Me vil bruka lovlege Midlar».⁵²⁴

Det var utvandringen til Amerika som vakte Fedraheimens oppmerksomhet for de sosiale problemer som var blitt glemt i det store politiske oppgjør i midten av 1880-årene. Bladet så denne utvandringen som en nasjonal ulykke som dels skyldtes eiendomsforholdene og dels økonomiske forhold. Husmannsvesenet gjorde det mulig for storbøndene å drive gårder som kunne gitt rimelig utkomme for en større del av befolkningen på landet, dersom jorden hadde vært mer likelig fordelt. Husmannsplassene var knapt nok drivverdige, mens deler av storbondens jord kunne ligge udyrket. Odelsretten var årsaken til dette, mente Fedraheimen. Når gårdene gjennom generasjoner forble i slekten, førte det til tradisjonsbundne jordbruksmetoder og dårlig utnyttelse av naturgrunnet. Derfor måtte eiendoms- og arveretten avvises som uegnet til å fordele jorden og gi mulighet for et godt jordbruk.⁵²⁵ Gjeldsbyrden på gårdene var også et stort problem. Sameie og samdrift ville gi den beste forutsetning for full modernisering av driften, og dermed øke lønnsomheten og derigjennom stimulere bøndene til en fornyet innsats oppmuntret av utsiktene til avkastningen. På lignende måte ville behovet for videre fellesskap og sammenslutninger melde seg innen handel, forsikring m.v. Dermed ville gjensidige interesseforbund sluttes med stadig videre tilknytninger. Det var kooperasjonstanken, som bl.a. Proudhon og Kropotkin utviklet, som ble løsningen. Fedraheimen beveget seg lite ut over «minimumssynet» når det gjaldt menneskets vilkår i fremtidens samfunn. Tilstrekkelig matforsyning var hovedmålet for den nye jordbruksordning. Nøysomhet og sparsomhet var idealet både på det sosiale og det personlige område. «Når ein ser og veit, kor folk er laga, so synes det vere rimelegt, at det kjem te gå seint med å stille krav. Krave vil stige seinare enn produksjonsevnen.»⁵²⁶

Fra 1888 kom bladet ut på Tynset. Her holdt de på med å propagandere anarkismen for lokalbefolkningen med heller lite hell. Ivar Mortenson fremstod som den store anarkistiske agitatoren, og i oktober 1888 trykte bladet for første gang en Kropotkinartikkel. Artikkelen var oversatt av Arne Dybfest for det danske tidsskriftet *Ny Jord*, og den norske tittelen var «Ned med Stor-karane».⁵²⁷ Ivar Mortenson skrev artikler om arbeidernes sak både i Rørosavisen *Fjeld-Ljom* og i

Fedraheimen. Han gjorde også fremstøt for å få fotfeste i den spirende arbeiderbevegelsen. *Nordre Østerdalens Arbejdersamlag* ble dannet, med Ivar Mortenson, Arne Garborg og Per Krogseng i styret.⁵²⁸ De gikk inn for folkemøter på viktige saker, og fri legetjeneste for de fastboende. Særlig mange ble de aldri. Mortenson gikk inn for å få valgt Garborg som stortingsmann fra Hedemarkens amt, uten hell.

I 1887 hadde Rasmus Olai Steinarsson Steinsvik (1863-1913) satt i gang det radikale målbladet *Vestmannen* i hjembygda Volda, sammen med ekteparet Synnøve Aarflot Riste og Per Riste. Bladet hadde artikler om Pariserkommunen, kirkekritikk, internasjonale forhold og arbeidssak. Steinsvik skrev sympatiske artikler om sosialisme, kommunisme og anarkisme. I bladet prøvde han å forene anarkismen med samholdet og samvirket i det gamle norske bygdefellesskapet. Han gikk inn for at mindre regionale og lokale enheter skulle styre seg selv gjennom et fullt utbygd lokaldemokrati. Dette kalte han «heil sjølvstyring» eller rett ut «styreløyse».⁵²⁹ Modellen for fremtidssamfunnet ble hentet fra et idealisert bilde av det egalitære norske middelaldersamfunnet med små selvstyrte landbruksenheter som byggesteiner. Dermed ble det nye begrepet anarkisme en beskrivelse av en velkjent og varig tradisjon i norsk historie. Det statsløse samfunnet skulle ikke være uten styring, men beslutningene skulle taes på et lavest mulig nivå. En slik form for kommunalistisk samfunn skulle bestå av selvstyrte lokale enheter som på frivillig grunnlag sluttet seg sammen.

«Han greider ogso ut kva anarkisme er for noko: 'ei lære, ei meining som sikkert er gali, men hev ålvore i seg og kjem frå hjartet'. Anarkistane hev so lenge set på all uretten, usseldomen og nauda i det noverande kultiverte, lovbundne samfund, at dei vert frå seg av harm og gjev ovkulturen med alle sine reglar skulda. Dei vil derfor avskaffe alt lovstell, styrte det noverande samfund, og byggje frie samfund i staden der menneskja fritt kann utvikle seg til å verte lukkelege.»⁵³⁰

Kollektivt sam-yrke, sameie og samdrift skulle drives i stort som i smått. Steinsvik vokste opp i et haugianermiljø, men ble selv etter hvert rasjonalist og fritenker, uten å bli antireligiøs.

«Det var nok mange årsaker til at Steinsvik vart anarkist. Når ein tenkjer på den brennande idealisten med den vonefulle tru på all sanning og rettferd, den sanningskjære forkynnar for frisinn og frilynde og den djerne stridsmann for sosial fridom og likskap, då var det i røynda ikkje so underleg at dei anarkistiske brorskaps- og likskapstankana slo rot i han.»⁵³¹

I mars 1889 tok Steinsvik med seg *Vestmannen* (fra nr. 11) til Tynset, hvor han også hadde redaksjonsarbeidet i Fedraheimen (fra 6. april) sammen med Mortenson. Steinsvik gikk inn for at «Staten maa sjølv tena det, han treng». Han ville ha bort skatten, og mente at staten burde drive næringsvirksomhet, som bergverksdrift, fiske og handel. «Skulde ikkje desse tri Næringsgreinerne gjeva nok, so fekk Staten attaat drive Jordbruk og Fabrikkdrift. [...] Paa same Maaten som Staten skulde ogso Kommunen greie alle sine Inntekter sjølve utan aa leggje Folk i Skatt.»⁵³² Anarkismen ble rettesnor for livet også i det små: «Mortensson og eg bur i lag. Han kokar kaffi. Eg kokar graut. Me driv sambruk og sameige.»⁵³³ I 1890 skrev Steinsvik til Garborg: «Det dei er reddast er, at naar det vert sameige i mat, so vert det sameige i kvinnfolk óg.»⁵³⁴ Fra oktober var han ansvarlig redaktør alene. (Mortenson flyttet til gården Einabu, som han overtok i 1893. Her mente han at han kunne sette ut i livet tanker han hadde funnet hos anarkistiske tenkere. Gårdbruket gikk ikke så godt som han ønsket.⁵³⁵) Stoffet var nesten det samme i de to bladene, og *Vestmannen* fikk undertittelen «Fedraheimen». Fra da av var det nesten bare stoff om anarkismen i de to bladene. Antimilitaristisk stoff var også fremtredende. Landsdelene burde være sterke selvstendige deler. Det burde være folkevalgte fylkesmenn, og folkevalgte fylkesting — «amt» som det het den gang. Det fantes en viss martyrdyrking og tendenser til elitetenkning hos Steinsvik: «Mugen er og blir muge ... me lengst framkomne, me som vil rekna oss til dei intelligente,

lat me gå fyre, so kjem nok dei andre etter.»⁵³⁶ Det var bedre å seile den rette leia med lite mannskap enn feil lei med stort.

Fra nr. 1 1888 ble den gamle, nøytrale, undertittelen til Fedraheimen byttet ut med den forpliktende «Radikalt Maalblad». Ved nyttår 1889 gikk bladet over fra å være et «Radikalt Maalblad» til å være et «Radikalt Arbeidarblad». I programmet het det: «Fedraheimen strir *mot* Pengevelde, Prestevelde, Statsvelde. Han arbeidar for at Folk skal faa tenkje og tala fritt og stelle seg, sovitt moegeleg som dei sjølve vil, og for at Arbeide skal vera Herre over Kapitalen.»⁵³⁷ I tillegg kom det tre bibelsitater over tittelhodet: «Dersom nokon ikkje vil arbeide, skal han heller ikkje eta.» (2. Thes. 3:10) — «Eg er komen til å kaste Eld på Jorda, og kor gjenne vilde eg ikkje, at han alt brann.» (Luk. 12:49) — «Er ikkje dei rike som trælkar Dykk?» (Jak. 2:6). Denne blandingen av samtidsaktuelle anarkistiske tanker og bibel-tradisjon holdt seg til Rasmus Steinsvik ble medredaktør våren 1889. Da forsvant bibelsitatene, og det ble argumentert stadig klarere for den anarkistiske kommunismen: «Desentralisajon og fullt Sjølvstyre for alle Smaasamfund, som bør staa Sie om Sie i større internasjonale Samfund.» Revolusjonen skulle være ublodig:

«Eg trur ikkje at det gaar so fort med aa faa Nordmannen til aa gjera Revolusjon, uta naar eit stort Fleirtal av Folke hev ein Vilje, som dei ikkje kann faa fram gjennom dei gamle Institusjonar. Men daa blir det ikkje nokon Revolusjon med Mord, Brand og Plundring, men berre ei Flytting fraa Gamlestoga burti Nystoga, og daa er det berre dei Gjenstridige ein treng aa stogge.»⁵³⁸

Oppslutningen om Fedraheimen sank fra 8—900 i 1888 til 2—300 i 1890.⁵³⁹ De trofaste abonnentene holdt bladet fordi det var på nynorsk — ikke fordi det var så radikalt. Anarkismen ble hovedsaken, og målsaken kom i andre rekke. I 1889 og 1890 trykte bladet en rekke Kropotkin-artikler på dansk-norsk, oversatt fra engelsk av Arne Dybfest som ikke kunne nynorsk. Bladet henvendte seg til et publikum som stort sett verken forsto den rene arbeiderbevegelse eller en så radikal politikk som den bladet tok opp. Anarkismen var et program for fattige småbønder, husmenn og jordarbeidere, mens Fedraheimens opprinnelige abonnenter vel må sies å ha sognet til den økonomisk og åndelig noe mer uavhengige klasse av bønder som var tilstrekkelig opplyst til å la seg engasjere av bladets opprinnelige merkesaker — venstrepolitikk og målsak. Etter hvert som bladet utviklet sine anarkistiske idéer for ordningen av landbruket ble motstanden større. Dette ble skjebnesvangert fordi bladet hadde størstedelen av sine lesere nettopp blant de bøndene som en slik ordning ville gå ut over. Dermed stengte bladet seg selv ute fra enhver vesentlig innflytelse på landsbygda. Arbeiderklassen hadde bladet liten kontakt med, så den kunne den heller ikke falle tilbake på. Snarere enn å svekke den anarkistiske linjen bidro den manglende oppslutningen til å utvikle den radikale tendensen i bladet.

Miljøet sto også i forbindelse med anarkistiske bevegelser andre steder i verden. Arne Dybfest (1869-92) var en viktig formidler og kontaktperson her. På grunn av dårlig råd fikk han Peter Kropotkin til å sende seg anarkistblader, samt de forskjellige pamfletter og bøker som kom ut på *La Révoltes* forlag.⁵⁴⁰

Dybfest vokste opp i et strengt religiøst småkårs hjem. Som 15-åring ble han tiltalt og fengslet for naskeri av et par kroner. For å få skikk på seg ble han i 1885 «eksportert» til USA for å arbeide på farmen til en slektning, men alt i New York kom han i kontakt med anarkister. Han ble medarbeider i anarkistbladet *Freiheit*, utgitt av Johann Joseph Most (1846—1906), en tysk-født bokbindersvenn som hadde utviklet seg fra sosialdemokrat til anarkist.⁵⁴¹ Most var lederen for de tyske emigrantanarkistene. Noen år senere hadde Most et forhold til den russisk-amerikanske anarkisten Emma Goldman, men hun brøt med ham på grunn av taktiske uoverensstemmelser: Tilhengerne hans gikk inn for en sentralisert oppbygging av anarkistbevegelsen. Dertil kom at Goldman følte behov for noe mer konstruktivt enn Mosts monomane forsvar for terrorismen.⁵⁴²

I USA jobbet Dybfest som redaktør og journalist for de norske avisene *Daglig Tidende* i

Minneapolis og *Fargo-Posten* i Dakota.⁵⁴³ Sommeren 1887 sendte Dybfest en artikkel til *Social-Demokraten*, «Socialismen og Anarkisme», hvor han skrev at «Socialismen er fred og fremskridt. Anarkismen er vold og ødeleggelse».⁵⁴⁴ Et drøyt halvår senere sendte han en ny artikkel til avisen hvor han forsvarte anarkismen og skrev at ordet anarki sto for det regjeringsløse samfunn, og ikke for kaos eller uorden, som folk vanligvis tror. 19-åringen Dybfest hadde nå gått over til anarkismen, etter hengningen av Chicago-anarkistene i forbindelse med Haymarkedaffæren. I Minneapolis traff Arne Dybfest Knut Hamsun. De to delte sympatien for den anarkistiske bevegelse.⁵⁴⁵

I 1888 dro Dybfest hjem til Trondheim.⁵⁴⁶ Samme år prøvde han å etablere et anarkistisk tidskrift, *Den nye Tid*, sammen med forfatteren Peter Egge. Det kom bare ut med ett nummer.⁵⁴⁷ Arne Garborg og Herman Bang bidro i det nummeret. Samme år satt Dybfest i redaksjonen for *Arbeiderens Vilje*, organ for *Trondhjems Arbeiderparti*. Her finnes ingen spor av anarkistisk påvirkning.⁵⁴⁸ I 1889 dro han til Paris hvor han traff franske og italienske anarkister og sosial-revolusjonære, besøkte redaksjonen til *La Rêvolte*, anarkistenes hovedorgan, og hørte foredrag av Louise Michel, «den røde jomfru».⁵⁴⁹ Tilbake i Kristiania ble han påvirket av bohèmebevegelsen, særlig av Hans Jægers og Arne Garborgs forfatterskap. Det som særlig fanget hans interesse var drøftelsen av det seksuelle spørsmål.⁵⁵⁰ Dette året ble han fast medarbeider i Fedraheimen, hvor han skrev om anarkismen. Han skrev flere teoretiske artikler, og oversatte forskjellige avhandlinger av Kropotkin. Dybfest var en tid norsk korrespondent for den engelske anarkistavisen Alarm.

I 1890 ga Dybfest ut *Blandt anarkister* på Olaf Norlis forlag, hvor han i forordet karakteriserte seg selv som «utenforstående». «Samtidig var han fengslet av Nietzsches aristokratiske individualisme og dekadansens nytelse av oppløsning og død.»⁵⁵¹ (Dybfest anarkistiske periode varte dermed drøyt 2 år. Rolf Opås karakteriserer Dybfest slik: «Dybfest ville altså så gjerne være anarkist, men var det ikke.»⁵⁵² I følge Ivar Mortenson «druknet» Dybfest i «Nietzsche-strømmen» etter at han hadde mistet troen på anarkismen.⁵⁵³) Boken tok opp en del av de værste misforståelsene angående anarkister. Den hadde en liten biografi over den russiske anarkisten Peter Alexjevitsch Kropotkin (1841–1921), som Dybfest hadde brevvekslet med, og et intervju med Albert Parsons (1848–1921), en av Chicagoanarkistene som var dødsdømt på grunnlag av en falsk anklage i tilknytning til Haymarketbegivenhetene 4. Mai 1886. Allerede før boken kom i salg hadde Knut Hamsun uttalt seg rosende om bokprosjektet: «Der er en ung Forf[atter] i T[rond]hjem, som har skrevet noget, jeg syntes rigtig godt om, Arne Dybfest».⁵⁵⁴ Da boken forelå ble Hamsun bedt om å avgi en uttalelse som kunne styrke salgsmulighetene. Hamsun skrev et slikt brev til forleggeren, som forleggeren så lot tilflyte pressen.

I 1891 ga Dybfest ut romanen «Ira». «Den skildrer undergangsdrift og syk kjærlighet, uttrykt gjennom den mannlige hovedpersonens masochistiske forhold til Ira, en aldrende, uskjønn «vampyrkvinne» med bare ett øye og manglende fortenner. Navnet Ira betyr vrede. Morbid elskov og koblingen mellom seksualitet og dødsdrift er også tematikken i novellen «En Ensom» i «To Noveller» (1892). Som dikter gjorde Dybfest inntrykk på blant andre Hamsun, som beundret hans lyriske og billedrike prosastil, hvor naturens høstlige stemninger knyttes til menneskenes skjebne og sinnsliv.»⁵⁵⁵

I en hetskampanje i pressen ble Dybfest beskyldt for ikke å ha hindret kameraten Vilhelm Solheims selvmord i 1892. To måneder senere reiste statsadvokaten tiltale. En uke etter, den 7. juli, var Arne Dybfest på seiltur ved Bergen sammen med noen kamerater. De diskuterte saken, og punktum for diskusjonen ble satt da Arne Dybfest selv hoppet over bord og druknet. Omstendighetene rundt dødsfallet er aldri helt blitt klarlagt, men sannsynligvis begikk han selvmord.⁵⁵⁶

I Max Nettlaus bok *Bibliographie de l'anarchie* (Bruxelles & Paris 1897) ble Fedraheimen navngitt som norsk anarkistorgan, og Garborg, Steinsvik, Mortenson og Dybfest ble omtalt som norske anarkister.⁵⁵⁷

«Desse fire var alle talsmenn for anarkist-tankane både i Fedraheimen og andre stader, soleis at 'Garborg gav dei filosofiske grunn, Ivar Mortensson gav dei kropp, Arne Dybfest gav dei ideelt liv og Rasmus Steinsvik fylgde med av liv og sjæl.'»⁵⁵⁸

«Det mest særpregede ved Fedraheimen-miljøets ideer var koblingen mellom nasjonalisme og anarkistisk sosialradikalisme. Med Garborg i spissen var miljøet militant nasjonalistisk, både i kulturell og i politisk forstand. [...] skepsisen mot byene og bykulturen var påtakelig. Det gamle, kommunalistiske bondesamfunnet var et forankringspunkt og et utgangspunkt for et moderne, desentralisert samfunn. Byenes rolle i et slikt samfunn var i beste fall uklar. Samtidig var det i bygdene man fant den rent norske nasjonaliteten.»⁵⁵⁹

Noen bonderomantiker skal Garborg likevel ikke ha vært. Han mente at det fantes visse verdifulle former for fellesskap i det gamle samfunnet, og at disse burde og kunne overføres til det nye samfunnet, men dette hadde med kontinuitet å gjøre, ingenting annet.⁵⁶⁰

Steinsvik førte en glimrende penn, som vi kan se av følgende utdrag fra «Kan politikken hjelpe oss?»:

«REFORMER

Når du ser ei maskin med mange taggar og hjul og ikkje alt gjeng som det skal, so vil du ofte finne, at berre ein liten tagge, som er komen i ulag, kann faa heile maskina til aa rikte. Og ved aa rette paa den taggen kan alt komme i godt lag.

Eller du ser paa rudningsmannen. Alt er ruskut i fyrstninga. Men so tek han te grave. Stein for stein velter han upp, grøft for grøft stikk han ut. Og umarka vert til det finaste england.

Eller du ser paa mauren som bygg den store tuva ved aa legge ei barnaal upp paa den andre. Eller paa mannen som kjem fraa eine fjelltoppen til hin, ved aa kravle ned den eine fjellsida og uppatt den andre, istadenfor aa kaste seg beint over, som berre vilde vere det same som aa kaste seg i avgrunnen.

Du dreg fram alle desse ting for aa dra lærdom av dei for samfundslive. Og du faar ei uryggjeleg tru paa smaareformer. Tunnevis og stykkjevis maa ein rydje uretten burt som ein ryd stein av ei utmark, tenkjer du. Og du finn paa alle desse raabøter med 'frihandel', 'fri konkurangse', 'verjetoll', 'renteforavtaking', 'beint fram skatt', 'jordskatt', 'normalarbeidsdag' og mangt anna.

Men, der hender mange andre ting, som det kunne vere vel so høveleg for oss aa ta lærdom av, naar me i so lang tid hev seet at alle smaaraader mot fattigdomen er som mosedottar mot ein stri straum. Hev du aldri seet faakunnige folk drive paa med aa tedje og pløggje og saa aakrar med uppsting i og stelle med dei paa alle maatar utan aa faa dei likare, avdi dei ikkje hev havt skyn til aa faa kaldvæta burt? Eller nyttar det aa ause tom ein brunn med ei oppkome i botnen? Eller naar ein mann hev faat koldbrann i ei taa, kva kjelp er det daa i aa skjere det rotne burt etterkvart koldbranden ét um seg? Maa ein ikkje ta foten av der han endaa er frisk, um der skal verte rædning?

Det er also sume ting som ein kann rette paa litt um senn. Men der er sume ting som ein ikkje kann rette paa litt um senn. Ei steinrøys kann du faa burt ved aa bere ein stein i dag, ein annan i morgo. Steinen gjeng nemleg ikkje attende. Men ein dam kann du ikkje faa tom utan du leider elva burt fraa damen.

Slik i samfunde og. Ein maa skilje millom aa reformere der det ikkje er motvirkande krefter, og der det ér slik. Ein kan reformere jordbruk, fjøsstell, matstell, skulestell o.s.b. ikkje med formlar, men ved aa finne paa den eine raabot betre enn andre. Og det gjeng fram, avdi ein ikkje misser det ein hev naatt, fyr ein hev noko betre, eller avdi der inga magt er som riv neatt med ein venter paa ei ny raabot.

Men det er annleis med dei sosiale vilkaar. Kvar for seg gjeng heile live og strævar etter pengar. Alle raader og alle midlar brukar ein. Men som me veit, det beste midele til aa faa seg meir pengar, det er aa ha pengar. For pengar kann ein nemleg kjøpe alle dei krefter som trengs til aa avle rikdom fram. Den derimot som ingenting hev, for han er det ikkje berre raalaust aa faa seg nok mat. Pengane hev vorte ei magt og det beste middel til aa sanke meir magt med.

Og so kjem reformkarane, ikke for aa rydje burt denne magta, men for aa stengje for ho her og der med lovparagrafer! Stengje for ei elv med papirstrimler! Eit storting stagge ei magt som det sjølv ligg halvkvævt i, ei magt med meir intelligens i si tenest, enn alle storting eig tilsaman! — Tenk deg rett inni dette. Ta det beste høve. Tenk deg eit storting som ikkje var bunde av pengemagta og all verdens hensyn — eit storting som tenkte paa live, istaenfor paa parlamentariske former, — eit storting med rettfredskjensle istaenfor reveklokskap, eller la det ha baae delar, um du vil, — eit storting med mod og kraft. Dette paa den eine sida. Paa den andre sida kapitalistane, med alle maskinar, fabrikker og stordelen av jorda, med vitenskap, oppfinning og naturkrefter i si tenest, med ei hel her av arbeidsfolk under seg som dei kann kjøpe for mat, og ei her av store og smaa slynglar som dei kann kjøpe for pengar. Det er ikkje den ting som dei ikkje kann faa gjort. Alle løynde veier stend opne for dei og alle magter bukkar for dei. Natt og dag hev dei folk paa utkik og kloke hovud i blot for aa finne maatar, alltid nye maatar til aa snyte folk paa.

Tenk deg so seier eg, dette skikkelege stortinge kome nokre aar etterpaa og staa slaast paa harde live i mange dagar um ein paragraf som skal forby kapitalistane ein maate aa snyte paa, som kapitalistane sjølve kanskje ikkje bryr seg om, avdi dei hev funne ein langt betre maate! (Der er t.d. mange som trur at kapitalistane vilde tene meir um normalarbeidsdag paa 8 timar vart lovfest).

Lat kvaksalvarane og livebraudspolitikara drive med aa 'reformere fattigdomen', samstundes som dei held paa kapitalvelde og det som er grunnsteinen for kapitalvelde, nemleg privateigendomen. Men alle tenksame folk maa daa skune, at dersom samfunde i all æva ver stelt slik at folk hev vinning av aa snyte kvarandre, so vil folk i all æva ikkje berre halde paa med snyteriet sitt, men vil gaa fram i den kunst som ialle andre.

Eg hadde til fyremaal aa faa folk til aa sjaa, at politiken, som berre er ein stri um forfatningsformar og lovparagrafer aldri hev ført oss og aldri vil føre oss eit stig fram mot den sosiale løysinga. Men daa ein ikkje kann verte kvitt politikken med mindre ein vert kvitt all slags statsstyring, så vilde eg og peike paa ein del av det staten hev stelt med for aa syne, at staaten ikkje er eit nauturvande kors, som me maa dragas med, men at han er eit skadedyr som det gjeld aa tyne.

Eg vil med det same ta uppatt i stutte drag, kor me anarkistane tenkjer knuten løyst, endaa det er so vael utgreitt i andre skrifter som er utkomne eller vil kome med det fyrste.

For det fyrste seier med, at styringane og lovane og alt det uproduktive avaate som fyl med, skal burt, og folke sjølve faa all magta. Med det vil me ikkje gjere ei ny frase. Paradise kjem ikkje rennande ved den ting. Me meinar berre: Dersom staten kjem burt, so vil alle desse folka gjere nytte for seg, dei ver ikkje til byrde men til hjelp. Dersom folke hev livskraft og framgangskraft i seg, so vil desse krefter daa lettast kunne bryte seg fram. Dersom der er rædning, so maa folke ved eiga kraft berge seg, institusjonar og formalar magtar det ikkje.

Vidare: Dersom der skal verte fridom, likskap og brorskap, so maa folk verte likestelte i livevilkaar. Men skal det kunne skje, so maa ein slutte med aa plundre arbeidsfruktene fraa kvarandre. For daa nokre er klokare enn andre, vil desse klokaste alltid kunne plundre mest og derved gjere seg til herrer. Men skal ein slutte med det, so maa privateigendomen avskaffas. For alt med privateigendomen er, vil ein ha vinning av aa plundre kvarandre. Og naar ein hev vinning av det vil ein gjere det, avdi sjølvnyttan hev vorte so sterk i nokre, ja i alle. Difor, dersom folk vil ha rettferd, likskap og brorskap, dersom dei vil ha burt fatigdomen og all den grenselause liding som fyl med han, — so maa dei slaa seg saman og ta magtmidlene fraa dei som sit med dei, og gjere alt til eigendom for alle.

Men daa dette ikkje kann gjerast stigvis eller delvis — avdi, naar ein tek eit stig utan aa naa heilt fram, so fell ein attende, so ser me ingen annan utveg til aa naa fram paa enn — revolusjon.

Me treng ikkje tvile paa, at dei magtar aa kaste blodsugarane av seg. Men vil dei magte aa stelle samfunde slik, at ikkje nye blodsugarar reiser seg der de gamle sto? [...]

Menneskja er nok vond, som me hev høyrst nokre tusen gonger. Det vil seie, det er «vonde» drifter i menneskja. Men det vil igjen seie, at der er drifter, som i dei og dei høve hev vonde fylgjer. I seg sjølv kann ei drift korkje vere vond eller og, likesolite som naturkraft er vond eller og. — Den drifta som no gjer so mykje skade, det er egoisma (sjølvkjærleiken). Men egoisma er daa berre sjølvupphaldningsdrift.

Og det er ei drift som trengs, likesovæl som samfundsdrifta, (neste kjærleiken). Kunsten er alto, ikkje aa tyne egoisma, men aa stelle det slik, at naar ho virkar, so dreg ho goe fylgjer etter seg istaenfor vonde. Og det gjer ein ved aa avskaffe privateigendomen. Alt med det er privateigendom vil egoisma setje den eine upp mot den andre, og den veikje liggje under. Naar det er sameige vil egoisma derimot

drive alle til aa gjere sitt beste til bate for det heile.

Dette er ikkje tankespinn. Det er røynsle. Det er live sjølv som lærer det. Og dersom live ikkje hev lært deg det, so kjem det av at du ikkje hev agta paa live.

Den einaste vansken er aa faa folk te fate desse ting. Men me hev agitasjonsmidlar, som eldre aarhundrad ikkje hev visst av. Og mange fordomar sprengde [...]

Når eg av og til hev nemnt personar, hev eg teke dei i fleng. Det er ikkje mennene me vil til livs, ikkje kapitalistene ein gong. Det er stelle me vil til livs.»⁵⁶¹

Fedraheimen maktet ikke å etablere noen organisert bevegelse som kunne arbeide for anarkismen. Dertil sto bladet for isolert både sosialt og geografisk. Kontakten med arbeidere og radikale studenter var liten siden Tynset lå perifert til i forhold til disse miljøene.

Vestmannen gikk inn i 1890, og både sommeren 1890 og —91 dro Steinsvik på fottur i Sør-Norge på en kombinert foredrags- og boksalgsturné for å skaffe abonnenter til Fedraheimen samtidig som han holdt foredrag om anarkismen. Ved siden av dette solgte han små anarkist-skrifter av bl.a. Kropotkin. Denne turnéen skildret Steinsvik i boken «Med skreppa», utgitt i 1902.

«Dei fortel ei lita skjemtesoge fraa den tid: Steinsvik var i Volda og heldt møte. Det var ute, og mange folk var frammøtte. Han gredde nettupp ut um kor fredsæle tilstende det skulde verta um det ingi lover fanst, men kvar fekk fylgja den lovi som ein eig rita inn i hjarta sitt. 'Sjaa paa dyri,' sa han. 'Dei hev ingi lover og politivedtak. Men sjaa kor gode vener og vel forlikte *dei* er!'

Ikkje fyrr hadde han dette sagt, so vart der eit syndeleven burtpaa vollen. Ein flokk bikkjor rauk i hop og slost og gøydde, so det ikke var øyrens ljod aa faa. Folk lo, og talaren lo. Men at han hugvende nokon til anarkismen *den* gongen er mindre von.»⁵⁶²

Etter at redaksjonen var flyttet fra Tynset til Skien på nyåret 1891 hadde Fedraheimen undertittelen «Anarkistisk-Kommunistisk Organ». Fete typer under tittelvignetten kunngjorde: «Ingen stat, inga styring, inga lov.»

«Fedraheimen' vil avskaffe fatigdomen ved å gjere jord, fabrikk, samfersmidla o. s. v. til samfunds-eigedom. Han vil at folk skal lette på byrdene sine ved å avskaffe handel og bytemidla og berre rett og slett la alle få ettersom dei treng til. At alle friske folk då må gjere nyttigt arbei vert då eit sterkt krav, so sterkt at storfolk og dagdrivara vil falle burt som rotne kvister fell av eit tre.

Altso: Ingen stat, inga styring. Inga lov, inga domsmagt elder politimagt. Ingen handel, ingen uproduktiv spekulasjon. Full friheit, full likheit, fullt brorskap. Han vil greide ut om dei nye tanka og straumdrag, i det heile vere eit blad for folk som tenkjer og trur på ei betre ti. Ivar Mortensson og Arne Dybfest vil framleis vere faste medarbeiara.»⁵⁶³

I juni 1891 greide ikke Steinsvik å holde bladet i live lenger. Det siste ordinære nummeret av Fedraheimen var et minnenummer om Pariserkommunen (nr. 10, 21/3 1891). Deretter kom 3 månedlige hefter. Og i likhet med Pariserkommunen blødde bladet seg i hjel — trykt på rødt papir. Steinsvik hadde brukt opp farsarven på anarkismen. Nå reiste han igjen rundt i landet med sine anarkistskrifter som han fikk solgt en god del av. Han talte ofte for fulle hus, og opplevde å bli innbudt til å tale på steder der hvor ryktet om hans virksomhet hadde gått foran ham. Resultatet ble nok begrenset til det rent folkeopplysningsmessige. I 1891/92 ble han redaktør av Røros-avisen *Fjeld-Ljom*. Selv om han prøvde å tone ned anarkismen sin var ikke østerdølene fornøyde, og han måtte slutte etter et kvartal. Senere ble han medredaktør i *Firda* ved Bergen. I september reiste han hjem til Volda. På denne tiden skrev han en redegjørelse i *Samtiden* om anarkismen. I 1892 ga han ut boken *Martyrar*, som han fikk mye ros for — spesielt fra ungdom. Her skildret han bl.a. Giordano Bruno, Galileo Galilei, samt Chicagoanarkistene Albert Parsons og August Spies. Vinteren 1893 dukket han opp i Kristiania, og ble med i *Anarkistisk-Kommunistisk Gruppe*

«*Libertas*».

Før Fedraheimen måtte innstilles i 1891, var det blitt gjort et stort løft når det gjaldt informasjon om anarkismen på norsk, herunder oversettelser av Kropotkins skrifter og norske bidrag. Ivar Mortenson fortsatte sin virksomhet som anarkist i 1890-årene. Fra 1890 til 1893 reiste han land og strand rundt, og holdt foredrag om anarkisme, om matmangelen i Norge, om Arne Garborg, og om kristendom, som han på sitt egne originale vis bakte inn i anarkismen. I et brev til Arne Garborg skriver han: «Det blir daa i grunnen um Anarkisme, daa Jesus blir meir og meir anarkistisk for meg. Proudhon og Nietsche liknar han i mykje.»⁵⁶⁴

«Det var lite aksepterte tankar at kristendom kunne gå saman med ein ytterleggående politisk idé. For Mortensson-Egnund var læra om Jesus òg grunnlaget for anarkismen hans, og han var tilhengar av Krapotkin, som i motsetnad til Bakunin var pasifist; vel var han for ei samfunnsomvelting, men ikkje med vald. I åra 1897-98 gav han ut tidsskriftet 'Fridom. Tidsskrift for sjølvhjelp og sjølvstyre', og der utvikla han idéar som var særreigne for Noreg. Grunneininga i samfunnet burde vere den norske grenda, meinte han, og kvar grend skulle vere sjølvbergande og sjølvstyrt. Han var imot industrialiseringa og den industrielle utviklinga, og vemdast ved bylivet. Slik kan han nok sjåast på som ein tradisjonell populist. Men han gjekk lenger. I ei grend, sa han, skulle folk som tenkte likt samle seg. Dei som ville ha fridom og reelt folkestyre, skulle få det i si grend, og så fekk dei som ønskte seg ein despot flytte til ei grend med despoti. Dette er på ein måte anarkismen i sin ytterste konsekvens: Alle skal ha fridom til å organisere seg slik ein synest er best. Ein kan jo innvende at despotane ville få ein lett jobb dersom dei ville utvide despotiet sitt... »⁵⁶⁵

Julen 1892 var Ivar Mortenson ferdig med foredragene sine. Da hadde han vært over hele Østlandet, Trøndelag helt nord til Namdal, Valdres, Telemark, Agderfylkene, Vestlandet fra Stavanger til Kristiansund. På 2–3 år holdt han ca. 200 foredrag for 15 000 mennesker⁵⁶⁶, og likevel seiret ikke anarkismen i Norge. Noen folkebevegelse klarte han ikke å starte. Ofte sto det en eller annen notis i avisene om bombesprenninger som anarkister skulle stått for, og disse notisene sto påfallende nær referatene fra foredragene hans. Etter ham kom det ofte andre foredragsholdere på Østlandet og advarte sterkt mot anarkismen.⁵⁶⁷

I 1891 ble Mortenson valgt til æresmedlem i styret for den internasjonale sosialistiskolen i London, sammen med bl.a. Peter Kropotkin.⁵⁶⁸ Mortenson ble kjent i europeiske anarkistkretser som «den nørdeste anarkist».⁵⁶⁹ «Sjølvaste Peter Krapotkin vart merksam på den norske anarkismen, men han hadde i fyrstninga vanskar med å fylgje Mortenssons verksemd: For 'det eneste skandinaviske sprog, jeg *ikke* forstaar, er det gammelnorske i 'Fedraheimen', » skreiv han til Arne Dybfest. Men da han fekk betre kjennskap til Mortenssons arbeid i Norge, fekk han i stand brevskrivning mellom dei.»⁵⁷⁰

I 1897–98 ga Mortenson ut «Fridom. Tidsskrift for sjølvstyre og sjølvhjelp». Her forsøkte han å utvikle Kropotkins anarko-kommunisme til en særnorsk anarkisme — bygd på norsk kultur, tradisjon og historie. Det var Kropotkins samfunnssyn som skulle sette tankene til Søren Jaabæk i sammenheng, og han var overbevist om at Kropotkins tanker om kooperasjon og fellesusholdning var et godt alternativ til det han oppfattet som Darwins nådeløse lov om «kampen for tilværelsen».⁵⁷¹ Mortenson trodde på mennesket, at solidaritetsfølelsen, Guds naturlov, var skrevet i alles hjerter, og at frie avtaler skulle komme i stedet for lover.⁵⁷² Han ville bygge på små grendesamfunn — «samnøyte» — som hadde det som trengtes av håndverkere og slikt for at samfunnet skulle fungere. Det skulle ikke finnes noen privat eiendom — jorden var felles. Av fellesjorden kunne man byggle så mye jord som man trengte. Det skulle også være så mye fellesjord igjen som alle kunne være med på å dyrke. Avlingene herfra skulle selges, og pengene de fikk skulle være inntekter alt etter hvor mye arbeid folk hadde lagt ned i dyrkingen av fellesjorden. Av håndverkere mente Mortenson at en liten grend hadde behov for en skredder, skomaker/lærarbeider, snekker, steinarbeider, metallarbeider, agronom, hestemann, fjøsmann (en slags dyr-

lege), og en handelsmann. Et slikt samfunn ble det man nærmest kunne kalle staten. I et slikt grendesamfunn ville individualismen få sin rett, og hver grend ville bli som en individuell organisme «som kan sjilje ifrå seg skadelege elementar o drage til seg samhøvelege». De enkelte grendesamfunn ville være svært så forskjellige:

«Eit kan hava ervelegt einevelde, eit anna prestestyre, eit trie parlament, eit fjerde folkestyre, eit femte sjølvstyre o.s.v. De sjil ikje dein eine grenda korleis den andre steller seg. Men alle mennsje vil finne seg plass der som dei høver best in i organismen eller samfundsanden. [...] Fri samanslutning [...] for dei ko-operative tankar bli her den beste framtí [...] Den strengaste stats-sosialisme vil og kunne få frie hender i eit samnøyte. [...] På fri-kommunist vis kunne og some samnøyte ordne seg. [...] Stutt sagt alle sosiale tankar o rørsler i tia vilde få arbeidsmark o spelrom.»⁵⁷³

At det ikke alltid var like lett å nå frem til folk med anarkismen kommer klart frem i innledningen til boken «Fridomsvegen. Soga om kongane, folkemagta aa sjølvstyre»:

«Vil du vera med so heng fast. Set deg på kjelken, ska du få skyss. Men hald deg gott fast, dæ vil eg be deg om, det kunne koma til å gå fort. Å skulde nokon tykkja, at dæ ber for langt av, so veit eg ikkje annar rå en at han fær slengja seg av kjelken som best han kan. Om eg so på slutten blir sitjande att for meg sjølv, eg er likesæl, eg kjøyrer lel eg. Men at alle vil vera med eit stykkje på veggen dæ æ eg sikker på.»⁵⁷⁴

Mortenson mente at sosialdemokratiet er en trussel mot friheten, og at en dyr og mannsterk regjering vil administrere bort og ødelegge de beste sakene.⁵⁷⁵

I boken «Bondeskipnad i Norig i eldre tid», utgitt i 1904, argumenterte Mortenson for at anarkiet var den opprinnelige samfunnsform i Norge. Det gamle bygdesamfunnet klarte seg uten stat og lover. Norskdom og anarki gikk godt sammen. Begge deler måtte være med i den nasjonale kulturen. Mortenson mente at Norges nasjonale kulturarv gjorde det mulig å danne et anarkistisk samfunn. Allerede i 1880-årene hadde Fedraheimen ment å kunne trekke på en bred bondekommunalistisk tradisjon i Norge, en tradisjon som Mortenson prøvde å forene med Kropotkins moderne anarkisme.⁵⁷⁶ Som tidligere nevnt var også Søren Jaabæks bondevennbevegelse et uttrykk for en bondekommunalistisk tradisjon.

I 1893 finner vi Rasmus Steinsvik i den første *organiserte* anarkistgruppen i Norge — Anarkistisk-Communistisk Gruppe «Libertas» — som, i motsetning til til Fedraheimens bondekommunalisme, var mer orientert mot arbeiderklassen. Denne gruppen fikk betydning for ungdommen innen den nye sosialistiske arbeiderbevegelsen tidlig på 1900-tallet. «Men anarkistdraumar var i lengdi ikkje nok for han. Han var for mykje realist til det. Anarkismen var for mykje i det blaa. Her var daa oppgaaavor som laag nærmare, — landet, folket, maalsaki», kunne hans kone Marta Steinsvik (1877–1950) fortelle.⁵⁷⁷

I 1894 startet Rasmus Steinsvik Den 17de Mai, en avis med et radikalt, nasjonalt ståsted, kombinert med et vidt internasjonalt utsyn. Dette skal ha vært en videreføring av Fedraheimen. Undertittelen lød i alle fall navnet Fedraheimen. Samtidig ble målsaken hans hjertesak. Bladet ble i et par tiår fremover hovedorganet for den norske kulturnasjonalismen. Fremdeles kom det små meldinger om anarkismen og anarkistene. Han protesterte en gang mot at de ble kalt «udyrr»: «Anarkistar kallar dei desse udyr i mennekjeham som fer kringum i verdi og drep og gjer alt det vonde dei kan. Men dette namnet er oftast berre noko dei statsar seg med. [...] Med anarkistnamnet meiner di daa aa kaste eit slags glands yver broti sine.»⁵⁷⁸ Han unnskyldte «bombe-anarkistane» med at de lå under for de sterke drifter. De hadde ikke alltid gjort det de be beskyldt for, men «det er med anarkistane som med bjørnen: når noko ilt hender, fær dei skuldi»⁵⁷⁹. Erklærte anarkister som Christopher Hansteen og Embrik Strand slapp jevnlig til i spaltene. Ivar Mortensons tidsskrift *Freedom* ble utgitt som ukentlig bilag. I en periode var Hulda og Arne Garborg med i redaksjonen. Teosofien⁵⁸⁰ fikk et betydelig nedslagsfelt i kretsen rundt avisen. Mortenson og Garborg skal forøvrig ha drevet med spiritistiske seanser i 1892.⁵⁸¹

Forsvarsnihilisten Steinsvik ble etter hvert «ein krigsgalen sabelraslar» og nasjonalist. Artikkelene «Skal me ha forsvar eller skal me la det vera?» i 1904 var et forsvar for bataljonsøvinger som Stortinget ville nekte penger til. Her forteller han om sin utviklingshistorie, og om de fasene han hadde gått igjennom: «fraa Henry George til Karl Marx og hans statssosialisme; fraa statssosialisme til anarkistisk kommunisme; fraa anarkistisk kommunisme til individuell anarkisme [...] Vidare skyna eg, at lukka ikkje ligg i, at alle hev like mykje; helder ikkje i aa ha mykje; sume hev mykje og er usæle, andre hev lite og er sæle. Ein part av denne sæla er fedralandet. Sume vil helder bu i ei hytte og ha fedraland, en bu i eit slott og vera fedralandlause. Eg var atter paa jordi, men daa var eg med det same nordmannen. Og er ein nordmann, so vil ein ikke vera svenske. Helder ikkje vil ein ha svensk overhøgd. Ein vil, at Norig skal staa likso fritt som Sverige.»⁵⁸² Han lanserte også slagordet: «Norig for nordmennene» i kampen mot unionen med Sverige.⁵⁸³ (Både Rasmus Steinsviks og Arne Garborgs skrifter og uttalelser ble misbrukt av nazipartiet Nasjonal Samling på 1930- og 1940-tallet.) Steinsvik gikk fra et uttalt anarkistisk utgangspunkt til en mer pragmatisk preget venstreposisjon, og i økende grad kom han til å fremstå som en talsmann for en moderne ekspansiv stat med et sterkt utvidet virkefelt, særlig etter 1905.

I 1902 reiste Ivar Mortensson, kona og to barn til Berlin:

«Men den gamle anarkisten likar ikkje politistyret i den tyske rikshovudstaden. Sjølv hadde han så visst ikkje tenkt å gjera noko gale, men ein oppøst anarkist hadde sendt han eit brev med oppmodinga om at han skulle drepa keisaren. Men heller ikkje i Dresden kjenner Ivar Mortensson seg fulltrygg. For medan han er der, kjem keisaren på vitjing til byen, og av ein eller annan grunn er det ein offiser der som mistrur Mortensson og vil ha greie på kvar han kjem ifrå.»⁵⁸⁴

I 1905 ble Ivar Mortenson monarkist. Det var det gamle «bygdenorske» kongeidealet han gjorde seg til talsmann for: en konge som for folket ikke representerte statsmakt, men som de nettopp kunne klage til når statsmakten, gjennom futer o.l., ble for mektig.⁵⁸⁵ Samme år kom Mortensons eneste større prosadiktverk, «Ein frikar». En bok med visse anarkistiske trekk, men hvor veien går fra politisk revolusjonær idealisme, gjennom anarkisme, til mystikk.⁵⁸⁶ Mortenson var på mange måter både anarkist og mystiker. I 1909 ble han ordinert til prest. Etter hvert ble han antroposof.

Arne Garborg ble påvirket av dansken Severin Christensens teorier om en minimumsstat,⁵⁸⁷ men fortsatte å være bygdedemokrat og europeer.⁵⁸⁸ Garborg var også talsmann for amerikaneren Henry Georges (1839–97) antikapitalistiske «jordlære». Etter denne læren regner en to faktorer i samfunnets velstandsutvikling; jord og arbeid. Kapitalismen skiller disse faktorene fordi de få tilegner seg råderetten over jorden og kjøper arbeidet til de mange. Henry George hevdet jordbrukets grunnleggende betydning i samfunnet, og ville sikre bøndenes økonomi og frihet mot kapitalismen gjennom en radikal sosial skattereform. «Georgismen» hadde en særlig tiltrekningskraft på frustrerte intellektuelle med røtter i bondesamfunnet. I Norge ga bevegelsen ut tidskriftet *Retfærd* (1909–19) med bl. a. Garborg som redaktør. Allerede fra 1890 fikk georgistene sitt eget blad, *Vor tid*, med Viggo Ullmann som redaktør.⁵⁸⁹ Garborg ble også påvirket av den russiske greve og dikter Lev Tolstojs (1828–1910) sekulariserte kristendom, samt i en viss grad Nietzsche.⁵⁹⁰ Marxist ble Garborg aldri. Han mente at marxismen ikke var forenelig med frihet, og forsøkte å forene sine venstrestandpunkter med liberalismens vektlegging av frihet.⁵⁹¹

Ole Dalhaug hevder at

«Det er likevel liten tvil om at de fåtallige norske anarkistene fra 1880-årene gjennom sin aktive deltagelse i den offentlige debatt både da og senere, nådde frem til mange. De ble hver på sitt vis pådrivere i utviklingen mot velfredssamfunnet. Viktigere i et lengre perspektiv er kanskje den innflytelse som den særegne norske anarkismen fikk for det norske selvbildet. Forestillingen om det egalitære og autonome norske lokalsamfunn — bygdekollektivismen — dannet grunnlaget for anarkistenes fremtidsutopi, og har holdt seg som et sterkt og bestandig element i vår selvoppfatning. Ved å fremheve forestillingen om

sosial likhet, folkestyre og selvstyre som elementer i den urnorske samfunnsformen bidro anarkistene til at mytene ble opprettholdt og forsterket. Deres viktigste bidrag til utviklingen av det moderne norske samfunn kan i et slikt perspektiv ha vært å skape et kulturelt og politisk fellesskap der en lokal horisont kunne erstattes med nasjonal bevissthet og europeisk utsyn.»⁵⁹²

Jostein Nerbøvik skriver:

«Anarkistane var utovervende og internasjonale i si grunnholdning, og dei kom i trongsteg då dette skulle knytast til nasjonal eigenart og sjølvhevdning. I seg sjølv uttrykte nok anarkistrida både avmakt og isolasjon. Litt ut i 1890-åra kan det hevdast at nokre av dei anarkistiske synsmåtane vart bygde inn att i Venstres nasjonaldemokratiske prosjekt. Ein brubyggar i så måte var nettopp Rasmus Steinsvik. Resultatet vart i alle fall ei modernisert og radikaliserert norskdomsrørsle, med langt større breidd og resonans enn tidligare.»⁵⁹³

Det fantes en del spenninger i Fedraheimens tankeverden. Individualismen sto i et uavklart spenningsforhold til de kommunalistiske kollektive idéene. Det må ha vært en spenning mellom de kulturradikale, rasjonalistisk pregede innslagene og Mortensons kristendomsoppfatning. Koblingen mellom nasjonalisme og anarkistisk sosialradikalisme er meget problematisk. Anarkismen er prinsipielt internasjonalt. Kretsen rundt Fedraheimen skal ha vært militant nasjonalistisk, både i politisk forstand og i kulturell forstand. Dette må selvfølgelig forstås ut fra at Norge var i union med Sverige, etter å ha vært flere hundre år i union med Danmark. Dette ga en selvstendighetstrang, samtidig som man ville trekke anarkismen tilbake til en gammel (mytisk?) norsk bondekommunistisk tradisjon. Denne bondekommunalismen gjorde også at man var skeptiske til byene og bykulturen. Den tilbakeskuende holdningen og ønsket om en samfunnsmessig modernisering må også ha vært problematisk.⁵⁹⁴ Historikeren Øystein Sørensen mener at vi finner «elementer av en tradisjonell norsk bondekommunalisme med klare kollektivistiske trekk tilstede i tenkemåten. I det hele tatt var nok det ideologiske grunnlaget sammensatt og lite gjennomarbeidet — til tross for de manende slagordene.»⁵⁹⁵ Fedraheimens anarkisme kan derfor ikke ha vært en fullt utviklet anarkisme. Anarkismen til kretsen rundt Fedraheimen ble da også etter hvert avløst av en mer pragmatisk venstreposisjon, samtidig som deres sympati for anarkismen fremdeles var der. Partiet Venstre har da også i perioder hatt politiske og ideologiske elementer som har ligget anarkismen nære. På 1970-tallet fantes det i Unge Venstre sågar enkelte erklærte anarkister.

Enkelte historikere bruker begreper som «nasjonalistisk anarkisme»⁵⁹⁶ og «den folkeleg-nasjonale anarkistkrinsen»⁵⁹⁷ om kretsen rundt Fedraheimen. En slik språkbruk er ikke uproblematisk siden anarkismen er internasjonalt. Begrepsbruken er likefrem uheldig med tanke på det vi i dag legger i begrepet nasjonalisme. For å unngå misforståelser mener jeg at det er bedre å snakke om kamp for politisk, økonomisk og kulturelt selvstyre. Et slikt selvstyre kan godt bygge på det man oppfatter som norsk kultur og tradisjon, hvor det er de som er vesentlig og konkret berørte som skal bestemme, og ikke folk utenfra. Et slikt selvstyre er heller ikke nødvendigvis isolasjonistisk eller ekspansjonistisk. De norske 1800-tallsanarkistene var åpne for impulser fra Europa.

1800-tallets radikalere snakket om flere nasjoner i et land, og mente bl.a. at underklassen utgjorde én nasjon mens overklassen utgjorde en annen. I «Den ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevægelse» fra 1877 slo Arne Garborg fast at det eksisterte to nasjoner i Norge, med utgangspunkt i de to skriftspråkene: en ekte norsk nasjon, hovedsakelig bosatt på landsbygda, som brukte landsmål (nynorsk), og en dansk-norsk nasjon, hovedsakelig i byene, som brukte dansk. De siste var bare nordmenn i geografisk eller politisk forstand, ikke i nasjonal forstand, og måtte oppfattes som en provins av Danmark.⁵⁹⁸ Vi kan jo også nevne Henrik Wergelands «Småbarnas nasjonalsang» hvor det står: «Vi ere en nation vi med, vi små en alen lange.» Nasjonsbegrepet hadde altså en noe annen betydning enn i dag. Sørensen mener at «Det var praktisk talt ingen aktører i Norge (eller andre steder) på 1800-tallet som kalte seg selv nasjonalister. [...] Ellers er det nok et

poeng at venstreorientert nasjonalisme for drøyt 100 år siden hadde et annet meningsinnhold for aktørene da enn nasjonalismen har idag, og at en (kanskje ikke helt gjennomarbeidet og konsekvent) nasjonalisme var lettere å tilpasse ulike politiske ideologier da enn nå.»⁵⁹⁹

Øystein Sørensen snakker om to typer nasjonalisme⁶⁰⁰:

- 1) en politisk nasjonalisme som krever politisk selvstyre, helst en egen stat, for en nasjon, og
- 2) en kulturell nasjonalisme som dreier seg om å skape, befeste og forsvare et rett kulturfellesskap i ens nasjon.

«Om man tenker seg det politiske selvstyret som en ramme for nasjonen, så vil den kulturelle nasjonalismen dreie seg om å fylle rammen med et kulturelt innhold. Her gjelder det et kulturfellesskap på bred front; felles språk, felles historie, felles folkekultur, felles høykultur, felles symboler, felles institusjoner.»⁶⁰¹

Fedraheimen ønsket selvstyrte lokalsamfunn. Det måtte nødvendigvis få en brodd mot unionen med Sverige, men også mot den norske overklassen. Samtidig hadde man en flere hundreårig kulturell dominans fra Danmark som man også ville bort fra. De prøvde å forankre anarkismen i en norsk tradisjon. Slik sett trodde de vel kanskje at det også ville vært enklere å få gjennomslag for den. Intet av dette er nødvendigvis nasjonalistisk i anarkistisk forstand. Det er snakk om selvstyre.

«Nasjonalitet og Nasjonale Kjenslur, trur mange no, er Ord som held paa og bli for gamle. Det er nye strengjer me skal slaa paa no heretter, seier dei, lat oss berre riva ned dei nasjonale Grenser, heile Jorda for Fedralande vaart. Den store vie Mannaheimen er den einaste Nasjon me kjenner.

Det fins some Menneskje i Lande vaart og som gjev Gaum paa slike Tankar, ja som gaar og brisker seg med at dei er 'Kosmopolitar' (eller Borgarar av den store vie Verda) og som sælkar seg med di, at dei er vaksne ifraa al det nasjonale Baaneverk.

Det er some Sosialistar som ogso er noko inne paa den Vegen.

Anarkismen er det her, som held den fullgreie og rette Leia.

Bjørnson skreiv nyleg umlag som so, at det som gjeld for oss er aa faa eit sterkt Karaktermerkje for Kvarmann, eit sterkt Ættemerkje og Bygdemarkje og eit sterkt Landsmerkje eller nasjonalt Sveplag. Han stoppar upp for tileg og gjer Ringen for trong; men naar me legg til, at det ogso gjeld um aa faa eit nordisk Merkje, eit europæisk Merkje og eit aalmenneskjeleg Heimsmerke, daa samlar me Anarkistar alle dei beste Stræv, som Kulturen hev arbeitt med i dei siste Hundra-aar.

Me held paa det, at um dei berre arbeier innover til Verjing um nasjonale, bygdelege, ættleige eller personlege Sermerkje so blir du einsynt, og arbeider du berre utover: til skandinavisk, europæisk eller kosmopolitisk Utvikling, so blir du ogso einsieleg. I fyrste Falle blir du rund og innfeit, triveleg og sjølvgo og noko nauten. I andre Falle blir du bleik og lærd, kritisksjuk og vandlynd og styven paa sin Maate daa og.

Ein Mann no som Bjørnson hev gjort og Gjerning med di at han hev slengt til aa gjeva Ord for Sanningar snart til den eine Sia og snart til den andre. Men korkje hev han vore heilsynt Kar anten som Normann eller Europæer og heller ikkje hev han havt det samlande Oversyn.

Um me torer sie so stort eit Ord, so er det *Fedraheimen*, som i Norig hev ført Utviklinga ifraa eit nasjonalt Trongspor ut i den store Vie Verd, paa ei slik Vis, at nytt Land er vunne og samstundes gamle Tufter er dyrka betre enn fyrr. Den fyrste Styraren, Garborg, arbeidde nemleg med aa faa europæiske moderne Kulturtankar klædde i norsk Buna, og den andre Styraren sette seg fyre med Fjellmansaugo aa sessa seg fram i Viheimen. Desse tvo Menns Arbei paa kvar si Vis er det, som no hev gjeve seg Utslag i *Fedraheimens* Livssyn. [...]

I Norge hev det i dei siste Aartier vore arbeitt mykje til aa faa burt dei Hindringar, som hev meinka den frie Utvikling av eit nasjonalt Liv. Interesse for alt norsk og nasjonalt hev vore utruleg stor og synt seg fraa alle Leier.

Men skal det nasjonale bli noko meir enn ei trykkjande Form eller ein tom Talemaate, so maa det arbeiaast baade ut og inn. Utover, so at me jamt fær Tilsig av nytt Emne utafraa den store Verd til aa nasjonalisere eller gjeva heimleg Buna. Innover, so Samfundslekame ikkje berre blir ein Deig samanklumpaa einskilte Personar i samfengd Røre, men med sjølvstendige sterke Lemmer. Med andre Ord lat ikkje Tanken paa heile Landsens Skipna tyne dei serskilte Bygdeindividualitetar og Sereigner, men lat alle Landsdelar, stude til kvarandre i fredelegt Samband faa utvikle seg fritt i heile sitt Stell, Maal og Buna, utan aa tapa seg burti eller vera tvungne av det større Samfund.

Dette, aa arbeide fram dei einskilte Landsdelar til sterke, sjølvstendige Lemmer, det er no ei Sak, som staar for Tur i Norig.

Politisk vinn me eit Steg imot dette ved at Amtstinga fær meir Magt og blir beintfram Utslag av Folkeviljen (folkevalde Amtmenn, beintfram valde Repræsentantar paa Amtstinge o. s. v.). [...]

I Sveits var fyrst Bygda sjølvstendig og slo seg saman med andre Bygder til eit sjølvstendig Fylkje. Og sea slo dei sjølvstendige Fylkje seg i hop til ein Nasjon.

I Norig maa me gaa den andre Vegen. Etter at me til dessa berre hev tenkt paa det heile Lande, bør me no tenkje paa aa faa Skikk paa Fylkjesstyringa og paa Bygdestyringa. Fyrst naar kvar Bygd er fri og Sjølvstendig er det, at me kann tenkje paa aa faa Skikk paa Fylkje og Land. Og daa fyst er det ogso lagt eit Grunnlag til aa byggje viare Kvarmanns personlege Fridom og Rett til Live.

Men daa er det ikkje berre den politiske Stemmerett me treng faa utvidd, men ogso den kommunale. Ja me seier: fyst og fremst Kommunal Stemmerett for alle.»⁶⁰²

«Mange ber seg for, at det er for lite av Fedralandskjensle og Nasjonalhug mullom Folket vaart.

Me trur at det er ikke berre *Kjensla* som vantar, men sjølve Saka, som skulde skapa *Kjensla*.

Det er berre nokre faae i Norge som verkeleg hev eit Fedraland, som antan hev røynt elder lært so mykje um Land og Folk, at han kann umfata det heile i eit Umgrip, og at han hev Grunn til aa vera gla i det som han fatar.

Kven er desse? [...]

Naar me skal samle dei Vilkaar, som rengs til aa skapa den rette nasjonale *Kjensla*, so blir dette: *Kjenskapen* til det norske Folks Historie, Aandsutvikling og Forhold no for tia.

Kjennskap til andre Folks Historie og Forhold.

Interesse for dei Krav som ner mot Framtia og Rett til sjølv aa avgjera sitt Lands Lagna.

Kven er det som hev desse Vilkaara i Norge? — Det er dei, som hev havt Raa til aa reise og studere, og dei som hev Stemmerett.

Og det er snauvt Tiandeparten av Folke, som hev desse Vilkaar. Men skal Storhopen ogso faa denne store *Kjensla*, so maa me fyst gjeva alle fullgoe Skular og løyse dei økonomiske og politiske Spursmaal. Den som heile Live berre gaar i si eiga Bygd og kjenner Norge berre som Skattekvjar og Sveltar, kann umogeleg tenkje seg eit Fedraland, som verkeleg er Far og Mor for alle sine Bonn. Og difor er Bjørnsons Egging til Svenskehat ikkje likare enn Bismarks Hevding av det nasjonale ved det militære Stell.»⁶⁰³

Anarkistisk-Communistisk Gruppe «Libertas»

I 1891 og 1892 drev noen tyskere propaganda for de anarkistiske idéer i Kristiania, og de stiftet *Anarkistisk-Communistisk Gruppe «Libertas»*.⁶⁰⁴ Tyskerne forlot Norge høsten 1892, og gruppen besto da av to personer. Den ene av de to var Kristofer (egentlig Christopher) Hansteen (1865–1906).⁶⁰⁵ Hansteen ble født på Røros hvor hans far var ansatt som bergverksdirektør ved kobberverket. Han kom tidlig i konflikt med sin aristokratiske familie: Han nektet å la seg konfirmere, og i 1891 giftet Kristofer seg med tjenestepiken Olga Strøm (1869–1936).

Politimesteren ved Kristiania Politikammer sendte i desember 1900 en utførlig rapport til den tyske generalkonsulen, von Faber du Faur, som inneholdt en redegjørelse over tidlige anarkistiske strømninger rundt Kristofer Hansteen:

«I besvarelse af hr. generalkonsulens ærede skrivelse af 24de f. m. vedkommende anarkistbevægelsen hersteds skal jeg tillade mig at oplyse, at man i 1893 første gang fik rede paa, at der hersteds eksisterede en saakaldet 'anarkistisk gruppe', der talte ca. 5 à 6 medlemmer, og hvis formand var en tysk bogbinder Theodor Martner. Af andre medlemmer kan nævnes cigararbeider Sigmund Simons, født 18de juli 1870 i Bayern, Wilhelm Zöllner, født 28/1-1873 i Holsten. Til denne gruppe hørte ogsaa en nordmand — den eneste, der aabenlyst her har søgt at drive propaganda for anarkistiske synsmaader — nemlig typograf og student Kristoffer Hansteen; denne person, der er født 29de november 1865, højde 1,68, brune öine og brunt haar, spæd legemsbygning, og hvis fotografi vedlægges, blev i 1893 dømt til strafarbeide for vold mod politiembedsmand under anholdelsen af en anarkistisk fane i et demonstrationstog. Medens medlemmerne af den forannævnte gruppe vistnok splittedes, uten at man herfra har havt anledning til videre at følge disses spor, vides nævnte Hansteen, der ogsaa en kort tid har udgivet bladet «Anarkisten» hersteds, stadig at have havt forbindelse med udenlandske anarkister, spesielt danske og engelske. Hansteen, der nu bor i Vibesgade no. 8, hersteds, opholdt sig i 1899 i London og vankede der sammen med anarkister.»⁶⁰⁶

Gruppen gikk videre enn individualismen, og så grunnårsaken til ufriheten i en enkelt klasses herredømme over samfunnets produksjonsmidler. Arbeidersak og klassekamp var viktig. Utover vinteren 1893 hadde laget offentlige møter. Noen stor organisasjon var dette ikke, med 8–10 medlemmer.⁶⁰⁷ Kristofer Hansteen var den største aktivisten. Kort etter artium begynte han som typograf,

«fordi han vilde leve blandt arbeiderne, lære deres kaar at kjende og hjelpe dem saa vidt det stod i hans magt. H. drev aldrig nogen systematiske teoretiske studier; han hadde endel spredt læsning, kjendte nogen av Krapotkins skrifter og blev tidlig nævnt som 'Norges første anarkist'. Men han var i det hele litet paavirket av andres opfatninger og meninger, kunde litet samarbeide med andre, gik i ett og alt sin egen vei. [...] H. var personlig det elskværdigste og mest mildt dømmende menneske, uegennyttig og uselvisk. Han kunde med et eget, halvt aandstraværende smil staa hensunken i betragtning av noget vakkert — kunst eller natur —, fandt i det hele glæde ved mange smaa ting og var glad i mennesker. Det eneste som altid bragte hans sind i oprør var slike spørsmaal som godernes fordeling, eller naar det gjaldt de svake og undertryktes kaar. Det kan vel sies at der var litet positivt i hans ideer, at han hadde liten kontakt med virkeligheten; men han var altid rede til at stille sig selv hensynsløst i breschen ved enhver anledning.»⁶⁰⁸

Foruten Kristofer Hansteen var bl.a. Axel Bech, Lorentz Nybø (1870-1912)⁶⁰⁹, Petter Nilssen, Rasmus Steinsvik, Sigwald Lian (1874–1909) og hans bror Ole Olsen Lian (1868–1925) med i *Libertas*. Ole O. Lian ble formann i *Norsk centralforening for Boktrykkere* i 1903. Samme år medvirket han til stiftelsen av *Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund*. Ole O. Lian var LO-formann 1906–25 og DNAs nestformann 1912–18. Han satt også på Stortinget for DNA 1916–21.

«Det var to foreninger som i 90-åra interesserte den unge mannen [Ole O. Lian] i særlig grad. Det var et sosialdemokratisk ungdomslag som het 'Friheten' med en avis som de kalte 'Lynstrålen', og så en 'anarkistisk-kommunistisk' gruppe under navnet 'Libertas'. [...] Lian holdt seg til den første, men hadde venner i begge lag. I den sistnevnte gruppe var typografen Kristoffer Hansteen en av de ledende. Jeg husker han gikk og solgte Krapotkins 'Kampen for Brødet' i hefter. Han og Lian var gode venner. Det samme var tilfelle med Rasmus Steinsvik, som også var anarkist på den tida, og diskuterte med Jeppesen i 'Sosial- Demokraten' om nytten av parlamentarisk arbeid. Sånne kamerater er det stor betydning for en ung mann å ha truffet i de åra da ens livsoppfatning for alvor tar form. [...]

Nå må ingen tro at disse karene i Libertas var noen knivkastere eller bombemenn. Det var den 'ideelle anarkisme' de bekjente seg til — eller som Rasmus Steinsvik skrev: 'Anarkismen er læren om grunnprinsippene for en ideell samfunnsordning. Det ideelle anarkistiske samfunn, hvor intet system gipslegger livet, hvor ingen blir undertrykket mot sin vilje, fordi ingen behøver å la seg undertrykke.' Senere skrev jo Hans Jæger 'Anarkiets Bibel', men han hørte neppe til Libertas-gruppen. Arne Dypfest gjorde det, og han var Lian også blitt kjent med i de dager.⁶¹⁰ Disse uværssignalene ute fra Europa var mest som kastebyger. De drev forbi, og både Garborg og Steinsvik gikk over til målsak og nasjonal politikk. Men den unge mannen fra Tønsberg, som opplevde alt dette, bevarte i sitt sinn inntrykk og slagord, som han skulle få høre igjen lenge etter. Derfor gjorde de ham heller ikke så forskrekket når de på denne måten kom igjen. [...]

I 'Friheten' traff han Magnus og Petter Nilssen, og en rekke typografer, bl.a. A. Buen og Ole H. Tokerud. Det var karer med faste linjer i arbeidet, forankret i en klar sosialistisk grunnoppfatning, og sans for organisatoriske og politiske realiteter. Det var denne linjen som tiltalte ham mest, fordi det kunne samle og holde fast hele arbeiderklassen, mens det andre bare ville blusse opp og fortære seg selv. Men likevel var han glad i disse revolusjonære kameratene. De var sånne herlige mennesker. Hans forbitrelse var derfor rødgloedende da Kristoffer Hansteen ble arrestert og dømt til fengselsstraff. Han hadde slått den brutale politisjef Mossin i ansiktet da denne rev fanen ut av hendene på dem som ville bære klubbens merke i mai-toget. Jeg tror nok Lian den dagen hadde gått med på å storme fengslet hvis noen hadde gått i vei med det. [...]

Ole O. Lian ville aldri ha stått så sterk og rolig under de mange stormkast som har beveget norsk arbeiderørslø, hvis han ikke i sin ungdom hadde hørt og stått så nær forkynnerne innen de forskjellige strømninger i arbeiderpolitikken.

Det er fristende, men kanskje litt banalt, å sammenlikne det med den immunitet for epidemier som den får som alt i barndommen har hatt både meslinger og kikhoste og skarlagensfeber og røde hunder. men trass i alt er det *noe*, også i den betraktning. En står så meget sikrere når en vet alt dette, som kan skje forkynnes som noe absolutt nytt og epokegjørende, alt har vært oppe i en voldsom diskusjon, veid og funnet for lett for en halv mannsalder siden. Det gir også evnen til en mer forsonende debatt, især når en som Lian hadde vidsyn nok til som regel å møte motstanderne på en saklig og elskverdigg måte.»⁶¹¹

Ole O. Lian fortalte selv litt om det indre liv i den unge anarkistbevegelsen:

«Jeg kjender meget vel den teoretiske skræk for det repræsentative system. I de anarkistiske klubber som vi hadde dengang drev vi det sogar saa langt, at det ikke engang skulde vælges *dirigent*, for de frie individer skulde ikke staa under nogen ledelse. Men det varte jo ikke saa længe under vor eksperimenteren hermed. Vi opdaged at menneskene ikke var dygtige til *den* slags samfund. Der maatte en overgangsform til før vi kunde komme dit. Og netop derfor blev vi socialdemokrater for at danne det samfund, som vilde gjøre det mulig for menneskene engang i tiden at naa frem til opnaelsen av det fulde ideal.»⁶¹²

Hansteen ga ut bladet *Anarkisten* i 1898—99. Dette oppnådde kun 300 abonnenter i Norge og 60 i Danmark⁶¹³. Etter ett års opphold i London kom han tilbake til Norge, og ga ut bladet *Til frihet* i 1901—04, og en rekke pamfletter. Den mest kjente historien med Hansteen er politiets beslagleggelse av anarkistenes fane 1. mai 1893. Også året før ble fanen beslaglagt.

politiinspektør Mossin med knytnæve i ansigtet. Hansteen blev straks arresteret.

Arbejderpartiets ordfører, *O. G. Gjøsteen*, nedlagde straks bestemt protest mod fanens konfiskation og mod politiets uberettigede indgriben.

Forundersøgelserne mod Kristofer Hansteen, Rasmus Steinsvik og redaktør Nybø, der betragedes som ledere, varede en lang tid. Der var endog paa tale at reise tiltale mod arbejderpartiets ordfører, hvilket man fornuftigvis lod være. Det blev fremholdt af togbestyrelsen, at den øieblikkelig paa politiets henvendelse vilde givet ordre til fanens fjernelse om saadan henvendelse var skeet. Anarkisterne var meget misfornøjede med denne socialisternes optræden. Politiets brutale indgriben efter at fanen var anmeldt offentlig, ansaa man som en overskridelse af dets ret, og Hansteen erklærede, at han for sin del havde slaaet Mossin i ansigtet som den eneste maade, hvorpaa han kunde protestere. Hansteen dømtes til 8 maaneders bodsfængsel efter at han havde sat i 7 ugers varetægtsarrest. Denne blev fraregnet, saa han løslodes efter at have sat i bodsfængslet 6 maaneder.»⁶¹⁴

«Kristoffer Hansteen fekk skulda for slaget, men sume hevdar det var Steinsvik som slo, og det kann vere rimeleg. Hansteen vart då arrestert, tyskarane stokk undan, berre Steinsvik og Lorents Nybø var att og freista verje fana mot politiet. Men fåfengt. Politiet tok den vesle eldraude kluten, og dei to modige menn stod att med ei avbrote fanestong i handa. Det vart forhøyr, Hansteen fekk fengselstraff, men dei andre vart frikjende. Steinsvik hadde nok ikkje noko imot å verte arrestert, men politiet skyna visst det, og vilde ikke ha meir med han å gjere. Tiltale vart reist ogso mot han, men seinare dregen attende. Han har sjølv fortalt om dette basketaket, og hevdar der at dei hadde meldt frå til politiet og var i sin gode rett, medan politiet berre hadde 'maktens rett'.»⁶¹⁵

Arbejderpartiets partiformann, Ole Georg Gjøsteen, protesterte på stedet, men foretok seg ikke mer. Dette reagerte opposisjonen i Arbejderpartiet, særlig *Den socialdemokratiske Forening* og de andre DNA-foreningene i Kristiania, sterkt på. De var misfornøyd med at Gjøsteen og partiets hovedstyre ikke opptrådte fast nok. Kritikken førte til at Gjøsteen trakk seg tilbake som partiformann alt før landsmøtet. 31. mai holdt *Den socialdemokratiske Forening* et stort offentlig protestmøte, på Ankertorget, mot politiets opptreden. Kritikken av partistyret ble ført helt frem på DNAs landsmøte i august.⁶¹⁶ Fanen ble for øvrig brukt som teppe over vuggen til Hansteens første barn.⁶¹⁷ Christophers tante, den kjente kvinnesaksforkjemperen Aasta Hansteen, fikk fortalt hendelsen 1. mai: «Hvet du hvad', blev det hæseblæsende sagt, 'Kristoffer har fiket til Mossin'. 'Ja, Kristoffer har altid været en kjæk gut!' lød tantens lakoniske svar.»⁶¹⁸

17. mai samme år kom Steinsvik ut med bladet *Frihed*. Forsiden av bladet var en omtale av Ivar Mortenson. Foruten hendelsen 1. mai tok han også opp ulike anarkistiske emner. Om 1. maihendelsen skrev han:

«Politiana.

Hvilken ret hadde politiet til at voldta anarkistfanen? — Den raadende ret —: magtens og brutalitetens.

*

Hvilke inskripsjoner stod paa fanen som kunde være saa «samfundsfarlige»? — Der stod: 'Anarkist-kommunistisk gruppe Libertas'.

*

Men fanen var jo rød? — Ja ildende rød. Naa ja, der har vi det. Der skal, som bekjendt, være visse andre med politiet nær beslægtede skabninger, som ogsaa mister konseptene ved at se paa det røde.

*

Hvorfor er politiet saa snar til at slaa skallerne ind paa folk? — Fordi det er i politiets interesse, at folks skaller er saa innskærpede som mulig.

*

Naar høstede Kristiania politi sine herligste laurbær? — Da det opdagede bjørnerudmorderen, og da det for anden gang erobrede anarkistfanen.»⁶¹⁹

Kristofer Hansteen ga ut en rekke brosjyrer — *Til proletariatet, Det frie samfund, Undervisning uten dogmer* m.fl. —, og oversatte Kropotkins *En oprørers ord*.⁶²⁰ I 1898 ga gruppen ut den tyske anarkisten Johan Mosts brosjyre «Det frie samfund», med et lengre etterord av Hansteen. Et samfunn med størst mulig individuell frihet var målet. I 1899 måtte Hansteen flykte til England for å slippe politifølgelse etter en kritisk artikkel om kronprinsregenten i *Anarkisten* nr. 4 28/3 1899.⁶²¹

Axel Bech skrev følgende minneord om Hansteen i 1925:

«Kristoffer Hansteen.

La oss i takknemlighet erindre de som i hellig begeistring har ofret sig selv for den store idé: Menneskehetens frigjørelse.

Den helt, hvis navn står over disse linjer, gav sig selv, sitt gods, sine evner og sin helbred. Han møtte motgang og utakknemlighet, men hans tro på lysets seir var like brennende til det siste.

Kristoffer Hansteen utgikk fra en av Norges berømteste familier. Hans far var direktør for Kongsberg sølvverk. Blant hans grandonkler og onkler kan nevnes den verdensberømte Astronom, professor Kristoffer Hansteen, høiesteretts assessor Kristoffer Hansteen, provst Hansteen i Voss, og den meget bekjente kvinnesakskvinne Asta Hansteen, som elsket ham høit, var hans tante.

Familien bestemte ham naturligvis til studering. Men da Kristoffer hadde tatt studentereksamen brøt han av. Hans ærlige, mottagelige sjel hadde allerede da helt umiddelbart forstått den grenseløse urett som hersker i samfundet. Hans samvittighet forbød ham å leve overklassens forbrysteriske liv. Han stillet sig blandt arbeiderne, idet han resolutt gikk i boktrykkerlære og blev typograf.

Blandt arbeiderne kom han i kontakt med de moderne sociale idéer, leste Karl Marx og Kropotkin. Det var især den siste som øvet en stor innflytelse på den unge mann og blev bestemmende for hans hele livssyn. Kristoffer Hansteen blev anarkist.

Som utlært reiste Hansteen sammen med en kollega til Tyskland. De fikk begge arbeide i Leipzig. Det var i 80-årene, da Bismarck 'regjerte' Tyskland med sine undtagelseslover mot socialisene.

En aften gikk de samtalende på hovedgaten. Som sedvanlig talte de om sociale spørsmål, og i heten sier Hansteen ganske høit på tysk: 'Ned med keiseren'. — 'For Guds skyld', sa kameraten sagte og ængstelig, 'for Guds skyld, pass på. Hvis det høres, er vi fortapte' — 'Var det riktig hvad jeg sa', spurte Kristoffer. — 'Ja vel — men.' Kameraten kom ikke lenger, ti nu skrek Kristoffer av sine lungers fulle kraft, så det kunde høres over det halve Leipzig: 'Nieder mit den Kaiser und Bismarck!' — At der herpå fulgte øieblikkelig arrestasjon, varetektsarrest og utvisning er nærmest overflødig å bemerke.

Da Kristoffer kom hjem, måtte han i soldatertrøien. Antimilitarismen var ennu i sin spede barndom og militærnegtelse et ukjent begrep. Kristoffer raste, men visste ingen utvei.

Så kom dagen, da soldatene skulle avlegge ed til fanen. Obersten, høit til hest, leste op formularen mens soldatene, som en flokk får, mekanisk gjorde hvad der forlangtes.

Men det var én, en eneste, som i dette øieblikk følte en verden av motbydelighet og mot, det var Kristoffer. Som et lyn slog det ned i hans sjel: 'her må du ikke svike!'

Han kastet sin chacott og stormet frem mot obersten: 'Ingen kan tvinge mig til å sverge mot min samvittighet!'

Ja, dette virket som et lyn på en klar himmel etterfulgt av et forferdelig tordenbrak.

Uhørt! Hva var det skedd?

Det var skedd det, at Norges første militærnekter var fødd!

Soldater med opplantede bajonetter på skarpladte geværer arresterte forbryteren. Dom og fengsel. Alt hjalp like meget. Tilslutt måtte de slippe ham med den begrunnelse at mannen var 'rar' (småtosset).

Kristoffer Hansteen gav sig nu til på eget forlag (han satte teksten) å oversette Krapotkin, gikk selv omkring og solgte og utdelte sine hefter. Han fikk stiftet en anarkistisk forening 'Liberta' og — fikk tid til å gifte sig med en kvinne som i begeistring for de felles idéer vilde dele hans arbeide og fattigdom.

I begynnelsen av 90-årene ser vi Kristoffer Hansteen i spissen for arbeidernes tusentallige 1. mai-demonstrasjonstog i Kristiania. Han var selvfølgelig fanebærer. Men hans fane var blodrød og inskripsjonen var 'Liberta'.

Politimester Mossin ser den straks og fnyser: Oprør — revolusjon!

På kommando forsøker et par konstabler å bane sig vei frem mot den formastelige. De blir skubbet tilside. I sin utålmodighet og raseri går politimester Mossin selv frem i all sin overmenneskelige storhet. Arbeiderne viker i nedarvet autoritetsfrykt tilbake og Mossin river fanen ut av Kristoffers hånd.

Det skulle du ikke ha gjort, kjære Mossin!

Kristoffer så ikke dine blanke knapper og forgylte chacot. Han så kun i dig en banditt, der gjennom et overfall vilde håne og trampe på det han hadde kjærest.

Hvor lang tid gikk du med det blå øie, du i den anledning hentet hos Kristoffer, kjære Mossin? Og din forgylte chacot, endte den ikke i en rykende fart langt bort i rennestenen forfulgt av et av dine tjenstivrige kreaturer?

Og han — den ensomme mann — så farlig var han for landets sikkerhet at han blev omringet av dine konstabel-kreaturer og i triumf ført til Møllergatens politistasjon.

Da Kristoffer Hansteen ble slept bort av konstablene, følte han sikkert kun å ha gjort sin plikt. Men hvor bittert må han ikke ha følt det i sitt hjerte, at ikke en eneste av de tusener kamerater løftet en hånd til forsvar mot uretten.

Det kostet Kristoffer Hansteen en lang varetektsarrest, fire måneder fengsel og hans helbred. Ti her lagdes grunnen til den snikende brystsykdom som altfor tidlig la helten i graven.

I fengslet var det tvungen gudstjeneste. Det nyttet ikke at Kristoffer som overbevist ateist protesterte mot deltagelse. Men den første søndag Kristoffer var i 'kirke' kom katastrofen. Den gamle fengselsprest besteg prekestolen og begynte sin sedvanlige opramsen om 'synd og nåde' (ikke rettferdighet).

Da lød det som et skrik fra et likblekt ansikt nede i kirken:

Du lyver, prest. Du gamle løgner!

Presten sank sammen på sin prekestol og måtte bæres ut. Kristoffer fikk ekstra straff, men slapp å gå i kirken.

Det var kort etter jeg lærte Kristoffer Hansteen å kjenne. Han gjorde et dypt inntrykk på mig, så dypt at jeg måtte korrigere de fleste av mine anskuelser. Særlig i et spørsmål kunde vi møtes i full forståelse: det farlige i socialdemokratens politiske hegemoni over fagforeningen. Det var nettop på den tid Hansteen begynte sitt tidsskrift 'Anarkisten'. Han hadde gjennom innsamling og av egne fattige midler fått kjøpt et par kasser skrift. Hjemme i sin stue stod han og satte det. Formene bar han så bort til et trykkeri og fikk det trykt. Jeg husker den aften, vi var samlet en liten flokk, da bladet blev besluttet opprettet. 'Det skal hete 'Anarkisten', sa Kristoffer overbevisst. 'Det går aldrig an', blev der svart, og nu regnet det med forslag til tittel. 'Når jeg har rosiner i min pose, kaller jeg dem ikke svesker. Bladet skal hete Anarkisten!' Og dermed blev det.

Nu var der en forordning at blad skulde anmeldes til øvrigheten på et eller annet kontor og et nummer av hvert blad likeledes innsendes. 'Jeg anerkjenner ingen øvrighet, den er bare en fiksjon', sa Hansteen og han slo en tykk strek over den ting. Og øvrigheten, som kjente Hansteens umedgjørlichkeit, fant det tjenligst å lukke øinene. 'Mannen var jo en særling.' Men det varte ikke lenge før den fikk begge øinene op i forferdelse. I et nummer av 'Anarkisten' skrev Kristoffer Hansteen, at når den gamle 'kong' Oscar døde, så gled Norge helt naturlig ut av unionen. Ti ingen nordmann behøvet å sverge til eller anerkjenne den nye konge, der allerede nu som 'kronprins' hadde gjort sig forhatt. (Under et besøk i Kristiania var han blitt mottatt med sneballer fra mengden). Den artikkel kunde øvrigheten ikke la gå.

Vi hadde imidlertid lukket luntet, kameratene skjød sammen reisepenger og 'høiforrederen' flyktet over hals og hode til London, hvor han ble et års tid. Her omgikkes han med Krapotkin og levde forøvrig i små og trykkende kår.

Da han atter kom hjem, var saken 'glemt'.

Straks tok han igjen fatt på utgivelsen av 'Anarkisten'; tross sin vaklende helbred arbeidet han for to.

Hvor tydelig jeg husker ham en aften han kom inn i vår 'stamkafé' med en bunke 'Anarkister' under armen. Hans talende brune øine fortalte meg straks at der var skedd noe særlig. Det var Luceni, som hadde myrdet keiserinne Elisabeth med en fil. 'Hvad sier du til det?' spurte han meg. 'Jeg synes det var rått å myrde en vergeløs kvinne', svarte jeg. 'Vet du at Luceni har sett på at østerrikske gendarmene har skutt begge hans brødre, fordi de under hungersnøden i Wien var med å plyndre et bakervindu for brød. Forstår du ikke han vilde ramme det fryktelige system i en av dets høieste representanter, likegyldig hvem, idet han gjorde dem ansvarlige for alle.' Han vendte sitt bleke ansikt om mot en annen av de tilstedeværende. 'Hvad sier du, Torgersen?' spurte han. 'Han gjorde sin plikt', svarte denne. Da lyste Kristoffers smukke solsmil over de edle trekk: 'Jeg tør ikke si det var hans plikt. Men hvor godt det gjør å bli forstått — Hvor trett man kan bli av alltid å agitere uten å bli forstått!'

I Kristoffers enkle, men så gjestfrie hjem i Homansbyen, hadde han leiet en stue ut til to håndverkkssvender. Der ble streik i deres fag. De gikk til Hansteen og sa, de måtte flytte. 'Hvorfor?' 'Der er streik. Vi har verken arbeide eller penger.' 'Hvor skal dere så flytte hen?' 'Det vet vi ikke.' 'Dere blir her, om så streiken varer et helt år!' sa den fattige Kristoffer.

En av hans velhavende slektninger vilde en gang forære hver av hans to småpiker en sparekassebok. 'Ta disse bøker igjen,' sa Kristoffer. 'I vårt hjem rører vi ikke ved noe som smaker av renter.'

— — —

Ved århundreskiftet gled vi fra hverandre. Jeg reiste til Stockholm. 1901 eller 1902 fikk jeg det siste brev fra Kristoffer. Han uttalte sin glede over å ha fått 27 abonnenter på 'Anarkisten' i Gøteborg og spurte meg, om jeg ikke trodde å kunne skaffe noen i Stockholm.

Et par år senere kom jeg atter til Kristiania. Da var Hansteen død. Vennene fortalte, at han like inntil den siste lungestump sviktet, hadde arbeidet for sine idéer. Jeg opsøkte hans hustru. Hun ernærte seg selv og barna med fransk vask og strykning. Fru Hansteen fortalte meg, at de siste ord hennes mann, halvt i villelse, hvisket frem var:

'Alle de stakkars, stakkars fattige mennesker!'

— — —

Takk for din dåd og takk for ditt vennskap, Kristoffer Hansteen!

Ære være ditt minne, ti du har ikke levet forgjeves!»⁶²²

Anarkister og sosialdemokrater

Mens 1880-årene hadde vært preget av dårlige konjunkturer og økonomisk krise, hvor radikale idéer sannsynligvis hadde lettere for å få gehør, åpnet 1890-årene med økonomisk oppgangstid. Naturalismen i litteraturen ble skiftet ut med nyromantikken. Anarkistene fikk hardere tider, men ga ikke opp. At anarkister ute i Europa, med sine dynamittangrep og attentater, ikke var så fredelig innstilt som anarkistene i Norge, hadde nok også sitt å si. Den reformistiske retning i arbeiderbevegelsen — sosialdemokratiet — fikk vind i seilene.

På den 3. skandinaviske arbeiderkongressen, i Kristiania 1890, deltok både Ivar Mortenson (Nordre Østerdalens arbejdersamlag) og Arne Dybfest (Trondhjems arbejderparti). Kongressen vedtok et forslag som rådde arbeiderne til å delta i alle valg på grunnlag av det sosialdemokratiske program. Anarkistene derimot støttet en uttalelse som forkastet parlamentarismen, rådde fra deltakelse i politiske valg, og erklærte «at Omstyrtingen af det privatkapitalistiske Klasse-samfund og Virkeliggjørelsen af de revolutionære Idéer alene kan ske gennem en social Revolution». Så langt gikk ingen av de andre norske sosialistene. Antiparlamentarikerne ble skilt ut som en liten flokk på 12 mann.⁶²³

På Arbeiderpartiets landsmøte i 1891 trakk partiet, i sitt nye program, et klarere skille overfor den liberale arbeiderbevegelse (som hadde tilknytning til Venstre), og stilte seg på klassekamp-politikkens grunn.⁶²⁴ Her vedtok man: «Med den saakaldte statsocialisme, der sætter staten i den private arbeidskjøpers sted, har arbeiderpartiet intet at bestille.»⁶²⁵

Få uker etter landsmøtet representerte Carl Jeppesen Arbeiderpartiet på en internasjonal sosialistisk kongress i Brussel. Der stemte han for at anarkister skulle få adgang til kongressen, mens både svensker og dansker stemte imot. I sin melding fra kongressen, i et partimøte i september, ga Jeppesen som grunn at anarkistene selv ikke ønsket seg noe bedre enn å bli vist bort: «Nu stod de som martyrer for de 'socialistiske demagoger'. Havde de faaet adgang til kongressen, var de kommet til at forsvinde i mængden.»⁶²⁶

I 1895 kom Bjørnstjerne Bjørnsons «Over Ævne, andet stykke» ut. Her viser han den dype sosiale kløft mellom industrislavene som sliter og industriherrene som nyter, mellom de få oppe på solhøydene og de mange nede i det mørke, triste dalsluket hvor det aldri er sol — «Helvede» som det kalles i Bjørnsons skuespill. Med alle midler, hevder Bjørnson i sitt skuespill, forsøker makthaverne å holde arbeiderne borte fra solsletten. I verste fall med fengselsstraffer og militærdiktatur. Han gjør arbeidskjøpernes fører til et slags kapitalistisk overmenneske, mens arbeiderne først og fremst fremstilles som de lidende, de utbyttede og undertrykte som drives til desperasjon og havner i anarkismen. Under et møte mellom representanter for borgerskapet sprenger «selvmordsbomberen» Elias Stang hele møtet i luften. Jack Wilson hevder at skuespillet

«er det litterære verk som mest direkte har anarkismen til emne. Bjørnson gir her et merkelig forsvar for bevegelsen selv i dens mest ytterliggående manifestasjoner. Han får samtidig anledning til å legge frem sitt håp om et fremtidig harmonisk samfund. Dette blir i dramaet fremført av Credo og Spera som har fått lærdommen om fremtiden fra faren, Elias Stang, anarkisten som ofrer seg selv under attentatet på storherrene fra de mektige borgerskap. Dramaet er meget interessant ut fra et idehistorisk synspunkt.»⁶²⁷

I 1897 holdt konditor Thv. Steffensen et foredrag om anarkisme i *Kristiania Arbeidersamfund*.⁶²⁸ Lektor dr. Hagbart Magnus, medlem av *Lapis Infernalis* (Helvetesstein), en klubb for sosialistisk idédebatt i Bergen, fikk Ragnvald Paulson til å utgi en oversettelse av Peter Kropotkins bok «Erobringen av brødet», som så kom ut i 1898. Dette var den politiske boken som virket sterkest på den unge Kyrre Grepp (1879—1922), og i en periode var den nærmest hans «Bibel». Hans kommende kone, Rachel Helland (1879—1961), var også fortrolig med den boken han leste med så stor begeistring.⁶³⁰ «Mit liv vil jeg gi anarkismens hellige sag. Kan jeg end ikke føre den noget

videre frem, så kan jeg dog ihvertfald bringe lidt storm i vort kjære samfunds gåsedam, vække nogen sovende unge sjæle til liv og kamp», skrev Kyrre i et brev til Rachel i 1899.⁶³¹ Kyrre Grepp forlot etter hvert anarkismen, og ble marxist. Han ble også sentral i «den nye retning» sammen med Martin Tranmæl, og var formann i DNA i perioden 1918–1922.

2/11 1898 ble den tyske sosialistklubben Vorwärts stiftet i Kristiania. Den sto tilknyttet DNA, og samtidig det tyske sosialdemokratiske SPD.⁶³² Denne foreningen skulle ivareta tyske arbeidere, håndverkere og funksjonærers politiske, kulturelle og sosiale interesser i Norge. Dette var en sosialistisk forening, og definerte seg som en del av den norske arbeiderbevegelsen. Å være medlem i en norsk fagforening var en medlemsbetingelse. Foreningen var også kollektivt innmeldt i DNA.

På generalforsamlingen 19/7 1899 ble det fastslått anarkistiske tendenser i Vorwärts av formannen Riesener. Han hevdet at disse anarkistenes tendenser motarbeidet klubbens formål. «Han fremholdt det derfor som nødvendig, at saadanne anarkistiske elementer og andre, der paa anden maade søger at vække spektakel, fjernes fra foreningen.»⁶³³ De «anarkistiske elementer», ca. 5–6 personer ventet ikke så lenge, og meldte seg ut i stedet. De protesterte sterkt mot anarkismebeskyldningene, og understrekte at det var de som sto på Arbeiderpartiets grunnlag⁶³⁴. På den annen side kunne en viss forståelse for «anarkistiske» eller «ungsosialistiske» sympatier ikke benektes. De utmeldte dannet sin egen forening Freiheit, sannsynligvis oppkalt etter det tyske anarkistorganet Freiheit som ble utgitt i London. Freiheit abonnerte på Kristoffer Hansteens blad Til Frihed. Beskyldninger sto mot beskyldninger, «anarkistiske elementer» mot «kapitalistiske håndlanger». Politisk argumentasjon eller diskusjon finnes nesten ikke i hele kildematerialet. Isteden ble det stort sett fraser og sladder. Det er tydelig at bebreidelsen av anarkismen bare var et middel brukt for å bli kvitt motstanderne av foreningen. Men lite tyder på at Freiheit sympatiserte med anarkismen i datidens språkbruk. Anarkismebeskyldningen satt forholdsvis løst blant tyske sosialdemokrater, og den ble særlig rettet mot venstresiden.⁶³⁵

Stampehl, som ble formann i foreningen Freiheit, var antageligvis virkelig anarkist.⁶³⁶ Freiheits tilknytning til anarkismen var ukjent, også for politimesteren i Kristiania. Likevel ble de angitt fra politimesteren som anarkister. Politimesteren skriver at han ikke hadde anledning «til at komme disse personer ind paa livet, saa nærmere kjendskap til deres sociale synspunkt og eventuelle farlighet vanskelig kan have.»⁶³⁷

Begge foreninger hadde kollektivt medlemskap i DNA.⁶³⁸ Det ble forsøkt med gjenforening av de to foreninger. Dette lyktes ikke, og noen år etter 1900 ble Freiheit oppløst eller forsvant bare. Vorwärts eksisterte videre. Åtte medlemmer av Freiheit nevnes i politirapporten som ble sendt den tyske generalkonsulen.⁶³⁹

Det skal i løpet av perioden ca. 1888–1900 ha blitt spredt ca. 15 000 brosjyrer om anarkismen i Norge.⁶⁴⁰

1900 – 1920 FREMGANG OG VEKST

Carl Jeppesen, en av DNAs grunnleggere, skal ha uttalt: «Av princip er jeg anarkist, men av praktiske grunde er jeg socialdemokrat.»⁶⁴¹ Denne pragmatismen viser seg også i følgende uttalelse: «[...] Vort program er med andre ord *opportunistisk* og *tvinger* vort parti til ret ofte at føre opportunistisk politik og taktik»⁶⁴²

Innledning

I perioden 1900-20 utgjorde de sysselsatte i industri og håndverk hele tiden et mindretall av den yrkesaktive befolkning, selv om vi i perioden fikk en veldig utbygging av industrien — særlig i tilknytning til utnyttelsen av vannkraften. Industriens andel av sysselsettingen økte ikke i årene mellom 1900 og 1920. Den sysselsettingen som økte var knyttet til bygge- og anleggsvirksomhet, kraft- og vannforsyning. Det store flertall var fortsatt sysselsatt i primærnæringene jordbruk, hagebruk og skogbruk, fiske og fangst. Industriarbeiderne utgjorde en fjerdedel av de sysselsatte, mens håndverkerne utgjorde ca. en tredjedel. En tredjedel av industriarbeiderne var kvinner. I 1900 var det blant menn over 15 år 47% sysselsatt i primærnæringene, 18% i industri, 10% i bygg og anlegg, resten i transport, sjøfart og annen offentlig og privat tjenesteyting. Sysselsatte i industri og håndverk økte fra 180 200 i 1890 til 248 600 (21,8 %) i 1900 og til 314 700 (27,6 %) i 1920.⁶⁴³ 35% av befolkningen bodde i tettbygde strøk. Bygg og anlegg, bergverk, industri og kraftproduksjon sto for 28% av nasjonalproduktet, mot primærnæringenes 25%. Under begrepet «industri» var det samlet svært mange småbedrifter, håndverk og vareproduksjon som foregikk hjemme. 39% av de arbeidende kvinner var sysselsatt med personlig tjenesteyting; de fleste som tjenestejenter. Industriarbeiderklassen økte fra 86 500 i 1905 til 121 174 i 1910.⁶⁴⁴ LOs medlemstall økte samtidig fra 17 000 til 74 000.⁶⁴⁵ Industriborgerskapet overtok rollen som det dominerende sjikt etter handelsborgerskapet.⁶⁴⁶

Norge opplevde en høykonjunktur fra 1905, som med små avbrekk varte til 1920. Tilgangen på de på nye arbeidere kom først og fremst fra bondebefolkningen. Historikeren Edvard Bull d.y. skriver:

«Dvs. at massevis av unge bondegutter blev revet løs fra det rotfaste livet i bygdene og blev de mest rotløse av alle, anleggsarbeidere, rallare, uten familie, uten hjem, uten fast bosted. Disse ny- proletariserte arbeiderne var uten tradisjoner som knyttet dem til gamle organisasjonsformer, gamle kampmetoder eller gamle ledere. Deres levevis gjorde dem uvørne, hensynsløse — villige til å prøve nye metoder. Deres levestandard var lavere enn fagarbeidernes, de hadde mer å slåss for og mindre å tape.»⁶⁴⁷

Mens den «gamle» arbeiderklassen hadde sin bakgrunn fra mindre og stort sett håndverkspregede arbeidsplasser vokste det nå frem en «ny» arbeiderklasse, knyttet til den nye storindustrien. Den hadde sin rot i det gamle bygdesamfunnet, men var først og fremst preget av anleggsmiljøet, og av de harde og upersonlige arbeidsforholdene som gjerne var forbundet med den nye industriproduksjonen. Sammenlignet med de eldre arbeidergruppene var disse nye langt mer radikale. De gikk inn for en langt mer aggressiv faglig politikk, og ønsket å omdanne fagbevegelsen til en revolusjonær kamporganisasjon, mens håndverkerne hadde tatt utgangspunkt i tradisjonene fra de gamle laugene da de dannet fagforeninger på grunnlag av fagtilhørighet. Deres formål hadde først og fremst vært å bedre medlemmenes lønns- og arbeidsforhold, og å hindre arbeidskjøperne i å spille de enkelte arbeidere ut mot hverandre. Motsetningen mellom den «gamle» og den «nye» retningen kom til å prege den organiserte arbeiderbevegelse gjennom en årrekke.⁶⁴⁸ Hva var årsaken til den nye radikaliseringen? Historikeren Jorunn Bjørgum skriver:

«Helt konkret bunnet denne radikaliseringen i flere forhold. De fleste jobbene i den nye industrien krevde for det første ingen fagutdanning. De hadde liten eller ingen appell til yrkesstolthet eller annen form for personlig tilfredsstillelse i arbeidet. For det andre var jobbene i stor utstrekning både hardere og farligere enn i de eldre industriene, samtidig som arbeidsforholdene i det hele gjerne var langt mer kummerlige. Til dette kom de dårlige boligforholdene og fraværet av et skikkelig livsmiljø som ofte fulgte med de nye industrianleggene den første tida.

Til disse ytre, håndfaste tingene føyde seg et annet trekk ved den nye storindustrien: eierforholdene. I de gamle bedriftene hadde eierne gjerne selv ledet bedriften. Den nye industrien var for det meste bygd på aksjeselskap (eller annen form for uansvarlig og upersonlig selskap) og dessuten i stor grad basert på utenlandsk kapital. Dette innebar at det ble vanskeligere for arbeiderne å nå fram med

kravene sine til de egentlige makthaverne i bedriften. Ansatte ledere kunne lett avvise krav ved å skyte seg inn under hensynet til eierne — som altså ikke kunne nås. Enda viktigere var det kanskje at de upersonlige eierforholdene var egnet til å anskueliggjøre og dermed gi grobunn for tilslutning til marxistiske teorier om utbyttings- og merverdilæren. Grobunn for nye idéer skapte også bakgrunnen til den nye arbeiderklassen. Arbeiderne på anleggene og i de nye fabrikkene var gjerne unge folk som hadde brutt opp fra sitt opprinnelige miljø, fra landsbygda. De var på mange måter rotløse og åpne for nye tanker og impulser — som kom nettopp i denne oppvekstperioden til den nye storindustrien i det første tiåret etter århundreskiftet. Syndikalistiske teorier som nå slo gjennom i deler av europeisk og nord-amerikansk arbeiderbevegelse kom også til Norge — med hjemvendende norske sosialister og med revolusjonære svenske fagforeningsfolk.»⁶⁴⁹

Historikeren Edvard Bull d.e. skriver:

«(I Norge) er i løpet av en halv menneskealder skapt en ny industriarbeiderklasse, uten klassetradisjon, og disse nye arbeidermasser staar overfor svære, kapitalsterke selskaper. De store fosseutbygningene har ført til at anlægsarbeiderne, folk som ikke er faglært og heller ikke stedbundet, som flytter fra anlæg til anlæg og som derfor er langt uavhengigere av hensyn til hus, hjem og familie end de fleste andre arbeidere, spiller en stor rolle. Den pludselige opprykking av et gammelt bondesamfund, nydannelsen av industricentreer ved de elektriske kraftanlæggende har frembragt en arbeiderklasse, aapnere for revolutionær tankegang end de ældre, langsommere voksende arbeider-klasserne i nabolandene.»⁶⁵⁰

I denne perioden var det så stor etterspørsel etter arbeidskraft innen bygg- og anleggsbransjen, at arbeiderne bare kunne dra videre til en ny jobb et annet sted hvis de ikke fikk det som de ville. De slet hardt, bodde oftest i elendige brakker og levde på usunn kost. Men de kunne tjene gode penger; som de raskt brukte opp. De hadde en lavere levestandard enn fagarbeiderne, fikk mindre godt av sosiale reformer, sto utenfor det kommunal-politiske arbeidet fordi de aldri var lenge nok på ett sted til å vinne hjemstavn og få kommunal stemmerett.⁶⁵¹ Dermed hadde de mer å slåss for og mindre å tape. Dette gjorde nok også sitt til at arbeiderne ble radikale og selvbevisste. Syndikalist Johannes F. Johansen forteller:

«Vi hadde fått en krone og femogførti øre i timen i forskudd, alle mann. Og så fikk vi det en gang til på oppgjøret, for ingeniøren hadde glemt å trekke fra. Han kom gråtende og bar seg, og sa at vi måtte levere penga igjen. Men det nekta vi. For det var ikke mer enn vi behøvde mente vi. Og han holdt med oss, oppsynsmannen også. Men ingeniøren ga seg ikke. Så vi måtte reise, da vet du, for ellers hadd'n trekt oss på neste lønning. Vi slutta alle mann.»⁶⁵²

En gang kom J. F. Johansen og noen kamerater til en arbeidskjøper i Bergen som ville at de skulle skrive under på at de ikke var syndikalister før de fikk arbeid: «... Han ville at vi skulle skrive under på at vi ikke var syndikalister! Nei, til helvete, sa vi — nei, vi går igjen...»⁶⁵³

Mens konflikter på arbeidsmarkedet før 1905 hadde vært av begrenset og lokal art, fikk de etter etter 1905 en landsomfattende og mer total karakter.⁶⁵⁴ De lange tariffavtaler, i de fleste tilfeller av tre til fem års varighet, uten indeksregulering, førte til at arbeidernes reallønn sank i tariffperioden.⁶⁵⁵ Arbeiderbevegelsens streiker i Norge ble ofte knekket ved hjelp av streikebrytere. En god del streikebrytere ble rett og slett importert fra andre land, først og fremst fra Danmark og Sverige, men også fra Tyskland. Under feil, eller ingen, opplysninger ble tyske eller andre utenlandske arbeidere lokket til Norge og ble konfrontert med streikende nordmenn. Ved siden av en organisert og målrettet import av streikebrytere, skjedde en del kortvarig arbeidsvandring og sesongbetont pendling, særlig fra Sverige. Arbeidskjøperne utnyttet selvfølgelig disse uorganiserte og dermed billige arbeidskreftene («underbydere»), mest i jordbruk og anleggsarbeid. Sistnevnte ble spesielt ofte truet av streikebrytere p.g.a. kontraktsystemet.⁶⁵⁶ Vi kan også nevne at militæret ble satt inn i streikebryterarbeid. Under maskiniststreiken i 1912 overtok staten driften av de største dampskipsrutene langs kysten, og militært mannskap, maskinister fra marinen, ble satt inn for å gjøre streikende arbeideres arbeid. De protesterte, men risikerte krigs-

rett hvis de nektet, siden de sto under militær kommando. Etter ca. to ukers offentlig drift var maskinistene tvunget i kne.⁶⁵⁷ Under storkonflikten i 1931 var det politiet som sloss i «Menstadslaget» — men krigsmakten til lands og til vanns ble sendt for å holde styr på Hydroarbeiderne.

I Seattle i USA satt nordmannen Johan Hellum som redaktør for Hammerslag — Organ for sprædelse av anarkistiske idéer og tanker. Det kom ut med 3 nummer i slutten av 1911. Utgivelse utover det vet jeg ikke noe om. I nr. 1, oktober 1911, kom følgende synspunkter til uttrykk:

«Mange av oss arbeider nu kun 8 timer pr. dag ... og naar vi har levert en dags arbeide er vi helt frie. Vi kan da gaa og se en Ibsen-opførelse, en Wagner-opera, eller vi kan læse. Vi kan læse Maetrlink, Nietzsche, Tolstoi — hvem som helst. Saa langt er vi altsaa komne i dag. Men saa umaadelig forskjellen er mellem vore livsbetingelser og vilkaar og forfædrenes, maa det allikevel sies, ... at det er saa mangt endnu hos os, der gjør os tilværelsen bitter — det vet vi og erfarer vi hver dag. Kun naturlig derfor at vi søker at opnaa mer glæde og solskin.

Det er ikke mer frihet vi søker og har behov for, men karakter i os, mer mand i os. Det er av mangel paa det, tilværelsen smærter os.

Jeg er en radikaler, en revolutionær Men den revolution jeg bebuder er imidlertid ikke netop en saadan, der paa noen faa timer forvandler en hel stor by til et inferno.

Det er en revolution ... der begynder indenfra, fra hjerterne og arbeider sig udad, saaledes, at alle mennesker i landet blir adelsmennesker i aand og karakter.

Det er i hensikt at bringe saa mange som muligt til forstaaelse og erkjendelse herav, vi idag er gaaet i gang med at utgi dette lille blad

Ved siden av at lægge vækt paa en utpræget Ibsen-forkyndelse, vil vi holde frem kommunismen og for øvrig belyse og anskueliggjøre idéer nær beslættet og benyttet til anarkismen og dens tænkning. Samfunnet, mennskene og deres mange forunderlige institutioner skal vi analysere og kritisere efter beste evne. Religionen, moralen, sædeligheten, aandslivet, kulturen, kunsten og videnskapen vil efter tur komme under hammeren

Jeg er en av dem som ser i Ibsen, ikke blot en dramatist, en forfatter, ... jeg ser ... veileggeren, byggmesteren. Og tror jeg, er det som saadan han i fremtiden skal læses og dyrkes.

En vakker dag i den nære fremtid skal det stå klart for os alle.

Strævet efter at opnaa den høieste mulige grad av lykke og velvære maa anlægges paa et Brett grundlag. Maa omfatte alle mennesker og være basert paa det faktum, at velvære og lykke er en ting for alle. Fremsat som et spørsmaal for enhver at besvare, lyder det:

«Hvilke former for socialt liv sikrer et git samfund i særdeleshet og menneskene i det hele tatt den høiest mulige grad av lykke og velvære? Hvilke former for socialt liv tillater denne grad av lykke og velvære at gro og utvikle sig kvantitativt, saa vel som kvaliteten?»

Med et saant spørsmål er folket i vor tidsalder utrustet med overkommelige oppgaver.

Forandringerne i menneskesamfundet foregaar sakte og jevnt, men der er ogsaa tider da de gaar for sig meget hurtigt ... De kvikke forandringer ... har sin plads ... like saa vel som de sakte. I menneskesamfundene bevidner de, at nye anskuelser og forestillinger har vundet rotfæstelse hos folket, og at nye og bedre maater at arrangere og organisere deres økonomiske og sociale liv paa, er utarbeidet hos dem og vil ogsaa avløse og træ i stedet for de gamle, der er blit forældet og ubrukelige.»

Ved å utbygge vannkraften kunne storkapitalistene utvikle en omfattende industrivirksomhet.

«For at kunne iverksætte disse gyldne drømme maatte man da likesom før ta sin tilflugt til arbeidsfolket — slaverne.

Men paa dette tidspunkt [1915/16] hadde jobbere og svindlere av alleaater og kulører lagt beslag paa en stor del arbeidskraft baade til sjøs og tillands. Staten hadde tat meget arbeidskraft, dels til jernbanebygning og andre arbeider og dels militærtjeneste, og for storkapitalistene fandtes det derfor ikke tilstrækkelig av norsk arbeidskraft at faa.

I sin fortvilede utbytningshunger henvendte de sig da til Sveriges halvsultende, arbeidsløse lønsslaver, som de trodde uten videre vilde lasig utbytte. Man annonserte og hvervede i fleng og der rullede masser av svenske slaver ind i stenørkenen, især anlægsarbeidere.

Paa samme gang importerte kapitalistene noget som for al fremtid skal henge som et damok-

lessverd over deres hoder — de importerte syndikalismen, inkarnationen av revolutionær maalbevissthet, og dermed ogsaa den fare som borgerpressen og politiet nu forgjæves søker at utrydde.»⁶⁵⁸

«Den gamle frihetskjempe, Peter Krapotkin, opholdt sig i forrige uke et par dage i Kristiania paa hjemreise til Rusland efter 32 aars landflygtighet», kunne *Klassekampen* meddele i juni 1917.⁶⁵⁹ I juli 1917 kom det 400 russiske emigranter til Bergen fra Paris over London. I tillegg kom det ca. 400 krigsfanger. Ca. 20 var anarkistiske kommunister, som paa et møte med norske ungsosialister besluttet å sende Ellisif Wessel et hilsningstelegram: «Russiske anarkistiske kommunister paa gjennomreise — samlet til møte med de norske, sender dig kampfælle vore bedste ønsker og hjertelig tak for din indsats i kampen. Med anarkistisk hilsen.»⁶⁶⁰

Anarkistprotokollen av 1904

Senere i dette hovedkapitlet («Syndikalistene forfølges») vil vi komme inn på utvisningene av utenlandske syndikalist. Bakgrunnen skal ha vært en hemmelig protokoll, undertegnet av flere europeiske land.

«Sverige hade år 1904 tillsammans med Ryssland och en rad andra europeiska stater ingått en hemlig överenskommelse. Enligt denna skulle varje utvisad anarkist sändas kortaste vägen till sitt hemland. Polisen skulle underrättas om hans ankomst, och särskilda polisbyråer skulle direkt samarbeta för att kontrollera anarkisterna och deras verksamhet i de olika länderna. I Sverige och Norge skulle enligt ett särskilt tillägg huvudstädernas polis tjänstgöra som polisbyrå för anarkistövervakningen. Efter anarkismordet på Alexander II 1881 hade Ryssland föreslagit en allmän överenskommelse om att utlämning skulle ske också vid politiska brott, och 1885 träffade Ryssland, Preussen och Bayern avtal om att politiska motiv inte skulle medföra att utlämning vägrades. 1898-1899 hölls en antianarkistkonferens i Rom, och följande år framlades tysk-ryska förslag om internationellt samarbete mot anarkismen. I maj 1903 accepterade Sverige-Norge ett sådant förslag till överenskommelse. Två månader senare blev det känt — genom indiskretion i Frankrike, som liksom England stod utanför överenskommelsen — att ett hemligt avtal ingåtts med Ryssland. »⁶⁶¹

I ti punkter ble det fremlagt midler som skulle benyttes mot anarkistene. Denne protokollen var på Norges og Sveriges vegne undertegnet av Aug. F. Gyldenstolpe.⁶⁶² Kristoffer Hansteen omtalte protokollen i 1904:

«I stortinget og i dagspressen diskuterer man nu om en «anarkisttraktat», som den svenske utenriksminister har sluttet med Ruslan for Norges og Sverjes vedkommende, og som minister Hagerup har git sin tilslutning. Det, som har gjort, at saken blir diskuteret saa sterkt, er dog ikke saa meget meningsforskjell angaaende, hvorvit det er retmæssigt at utlevere folk til en regering, der ønsker at faa dem i sine fængsler, kun fordi disse folk ere anarkister, men det at traktaten i strid med den norske grunlov er avsluttet i hemmelighet uten at forelægges for stortinget. 'Ved utleveringsoverenskomsten kommer naturligvis ikke de saakalte teoretiske anarkister til at rammes', saaledes lyder saa vakkert traktatens forsvareres forsikring. Enver, der kjenner virkningen av den slags traktater fra andre lanne, vet, at de aldri rammer dem, som de sies at skulle sikte paa, nemlig attentatforøverne, — naturligvis, da disse aldri paa forhaan sier, at de vil begaa et attentat; men de rammer netop folk for sine meningers skyl. Den, der er kjendt i anarkistkredse, vet, at der vanker en del personer om i Europa, som engang er utvist av et lan for virksomhet som journalist ved en anarkistisk avis, eller som har været fængslet for at ha gjort motstand mot en politibrutalitet eller har deltat i et hungeropløp; vor disse folk kommer hen, saa gjør politiet i det lan vor de ikke taales, regjeringen i det lan, vor de kommer hen, opmerksom paa, at der er kommet en 'mistænkelig' anarkist til lannet; de utvises saa ossaa av dette lan for en stakket stund at søke ophol i et 3die. Om man er mer humane, utviser man ikke den mistænkte, men unnerretter hans arbeidsgiver, om at han har en 'mistænkelig' i sin fabrikk, og hans husvært om det samme; flygtningen mister saa baade levebrød og hus. Jei har selv oplevet at miste logi i Englan paa grun av at politiet hadde gjort alle husets beboere opmærksom paa, at jei var en 'mistænkelig' anarkist; min værts folk var sykkelig og mistet nattesøvnen av at bli saa overvaaket; jeg maatte flytte; men heldigvis var min vært svenske og en fornuftig man, saa at jei hadde kunnet forklare ham, at jei hadde maattet flykte for en avisartikels skyl. Værten gikk saa til politiet og forklarte dem, at jei hadde maattet flykte for en artikel om kongen av Norge, som hadde begaaet grunlovsbrud; hertil svarte politifulmæktien: 'ja, paa kontinentet blir man jo forfulgt for alting.' Efter dette slap jei at flytte mer; men ikke alle er saa heldige at træffe en fornuftig lannsmann, der faar til politiet og forklarer sammenhængen. Det eneste angaaende attentater, som opnaaes ved saadanne politiforholdsregler, er at unnertiden en forfulgt efter at ha vanket om, været husvil, lit av sult, frost og savn, og fordi han ikke har utsikt til noget bedre i fremtiden, til sist angriper en politispion, der stadi er efter ham, og stikker ham ned, eller ossaa at han begaar et større attentat, som Vaillant i det franske deputeretkammer. Kr. H.»⁶⁶³

Statsministeren redegjorde for anarkistprotokollen i Stortinget 9. januar 1905:

«Det forholder sig saa, at den 22de mai 1903 blev der i ministerielt statsraad besluttet, at der ogsaa for Norges vedkommende skulde aksepteres et fra en del udenrigske magter fremkommet forslag om visse foranstaltninger til bekjæmpelse af anarkismen. I henhold til den tiltredelse, som saaledes der var besluttet, blev der i ministerielt statsraad den 22de januar forrige aar givet vedkommende gesandt bemyndigelse til at undertegne en af en række magter opsat saakaldt 'protokol'. Den betegner sig ikke som traktat eller konvention, og den har heller ikke været forudsat at skulle blive ratificeret, saaledes som sedvanligt er med almindelige traktater. Protokollen indeholder heller ikke nogen tidsbestemt forpligtelse for nogen af dem, som har undertegnet den; den indeholder kun en konstateren af visse forholdsregler, som de forskjellige signaturmagter har, hver for sit land, truffet i anledning af den konference, som i 1898 blev holdt i Rom, hvor der blev taget under overveielse, hvilke foranstaltninger man skulde træffe for et muligt samarbeide til bekjæmpelse af anarkismen, og som i henhold til disse konferencer for den vesentligste del allerede var gennemførte hos os. Det er de oplysninger, som fra regjeringen for tiden overhovedet kan gives om denne sag. En efterkommen af denne anmodning, som forslaget indeholder, i videre udstrækning end skeet ved disse oplysninger, ikke kunne finde sted.»⁶⁶⁴

«Det tyvende Aarhundrede» hadde en artikkel med oversettelse av «Anarkistprotokollen»:

«Norge og anarkisterne.
Historiske aktstykker.

Sovjetregjeringen utgav i 1918 en bok der inneholdt hemmelige dokumenter som er fundet i det russiske utenriksministeriums arkiv. Blandt disse finnes et egenhåndt brev fra keiser Wilhelm II. til zar Nikolau II.

I brevet — der likesom alle andre breve i skriftvekselen mellom de to monarker begynner med 'min dyrebare Nika' og slutter med 'stedse din hengive ven og fætter' — inneholder et avsnitt der ogsaa har sin interesse for Norge. Det heter her:

Jeg er helt enig i dine anskuelser om anarkistspørsmålet. Deres attentat var feigt og forbryderisk (som bekjent blev der i 1907 gjort et forsøk paa å myrde zar Nikolaus). Vanskeligheten i kampen med å bekjempe denne menneskehetens pestbyld bestaar deri, at disse halunker, som du ganske riktig kalder dem, kan leve uforstyrret i enkelte land, og da særlig i England. Derfra kan de planlægge sine attentater mot hvilkensomhelst hæderlig person. Det er mig bekjent at den spanske premierminister forleden opsøkte prinsen av Wales for å overbringe kong Edvard 7. det spanske folks ønske om at England skulde tilslutte sig de kontinentale stater for å ta alvorlige repressalier overfor denne sekt. Disse begivenheter beviser at enhver forholdsregel som vore regjeringer foretar for å holde øie med disse subjekter, har gjort fullstendig fiasko, fordi denslags folk kan leve fullstendig ustraffet i London og til og med fortsatte med sine forbryderske planer.

Det passende sted for disse utskud vilde være skafottet i enkelte tilfælde eller indespærring paa livstid i et galehus. Samtlige fastlandsstater maa rette en fælles henvendelse til regjeringen i London om å den maa gaa ånd i en international sammensluing til bekjæmpelse av disse bæster. Jeg tror for eksempel at det ved en almindelig tilslutning fra Europas stater vil de være mulig ved trussel om straf å forby fremstillingen av kemiske produkter som kan anvendes til bomber. Dette maa ske til beskyttelse av livet og kulturen

Den skjærpede internationale bekjæmpelse av anarkistfaren, som Wilhelm II. opfordrer zaren til, blir godt illustrert ved en *hemmelig overenskomst* av 1./14. mars 1904.

Ifølge den gjængse definition fra den tid av anarkister forstod man derved tilhængere av omtrent enhver revolutionær bevægelse. Ungsocialister, antimilitarister o. l. gikk ånd under det samme begrep. Man har tidligere visst at stormagterne, dog ikke England, hadde en saadan hemmelig overenskomst Men det interessante og nye er at ogsaa Norge var med paa den. At saa er tilfælde fremgaar med al tydelighet av forhandlingsprotokollen:

Tyskland, Østerrik-Ungarn, Danmark, Rumænien, Rusland, Serbien, Sverige og Norge, Tyrkiet og Bulgarien, tvunget til energisk motstand paa grund av den anarkistiske bevægelses

utvikling, er overbevist om at det bedste middel til at undertrykke anarkisterne, er at slaa dem hensynsløst ned. Magterne er klar over at de maa handle i fællesskap til fordel for de samme og fælles interesser.

Undertegnede som har fuldmagter fra sine regjeringer er enige om følgende forholdsregler:

1) Enhver anarkist der blir utvist fra et av de tilsluttede lande maa ad den korteste vei bli sendt til det land, hvor han har statsborgerskap.

Hvis den utviste maa passere et eller flere land for at komme til sit, hjemland, pligter regjeringen i vedkommende stat som han maa reise igjen nem at sørge for at der møter statspoliti ved grænsen, som ledsager ham og overgir ham til politimyndighetene i det næste land. Anarkisterne skal være under opsigt den hele tid.

Den almindelige fortegnelse over mistænkelige og arresterte som alle myndigheter, der har med utvisningstransport av anarkister at gjøre, maa kjende, skal holdes hemmelig av de deltagende magter.

Transportomkostningerne fordeles, naar der ikke bestaar særskilte avtaler mellem de interesserte stater, efter opgaver over transportomkostninger mellem vedkommende lande.

2) I ethvert land skal der opretholdes et særskilt politi kontor for det hele land, et centralbyraa, som skal ha til opgave at samle opplysninger om anarkisterne og deres handlinger.

3) Landenes regjeringer har pligt til at avgjøre paa hvilken maate de nødvendige meddelelser om de i landet værende anarkister skal forsendes mellem staternes kompetente organer.

4) Ethvert centralbyraa maa bringe til de tilsluttede magters kundskap:

1. a) Utvisninger.

b) Anarkisters frivillige avreise fra landet.

2. Disse meddelelser maa ledsages av en biografi og om mulig fotografi. Det er meget ønskelig at man medsender opplysninger om reisedage, korteste vei o. s. v. for at man skal kunne føre den strengeste kontrol i nabolandene.

3. Hvis anarkisterne hemmelig har forlatt et av centralbyraaernes omraade og hans opholdssted er ubekjendt, maa alle øvrige byraaer ufortøvet underrettes herom, forat hans opholdssted kan bringes paa det rene.

4. Naar man paa forhaand vet om, hvilken grænsestation anarkisten frivillig eller tvungen - maa passere, er det formaalstjenlig ikke bare al underrette central styret, men ogsaa myndighetene paa alle grænsestationer.

5. Centralbyraaet er forpligtet til saa rask som mulig at gi meddelelse om alle forbryderske sammensværgelser av anarkistisk natur til samtlige tilsluttede stater.

6. Centralbyraaet er forpligtet til inden en frist. av 6 maaneder at levere opgaver over samtlige tildragelser inden landet av anarkistisk anstrøk til alle de øvrige byraaer.

Alle byraaer er videre forpligtet til raskt at levere alle forespørsler som angaar den anarkistiske bevegelse.

De opstillede forholdsregler trær ikraft fra den dag den foreliggende protokol undertegnes.

Alle undertegnede magter forpligter sig til i overensstemmelse med protokollens bestemmelser at træ i forbindelse med hverandre. Magter som ikke har underskrevet denne protokol, kan ved selvstendig akt tilkjendegi sin tilslutning. Meddelelse herom sendes ad diplomatisk vei til den russiske regjering og videresendes derfra til de øvrige regjeringer. Derved paadras forpligtelse til ovenstaaende forholdsregler.

I henhold til ovenstaaende blir protokollen undertegnet og beseglet av av staternes befuldmægtigede. *Protokollen er og skal forbli hemmelig.*

Skrevet i St. Petersburg den 1./14. mars 1904 i et originaldokument som skal opbevares i det russiske utenriksministeriums hemmelige arkiv. Bekræftede avskrifter tilstilles de tilsluttede regjeringer.

For Tyskland: Alvensleben.

" Østrik-Ungarn: L. Åhrenthal.

" Danmark: P. Løwenørn.

" Rumænien: G. Roseth-Salesco.

" Rusland: Grev Lemsdorff.

" Serbien: Stojan Novakavic.
" Sverige og Norge: Aug. F. Gyldenstolpe.
" Tyrkiet: Chusmi.
" Bulgarien: Stojanow.
T. L.»⁶⁶⁵

Arne Garborg og folkelig selvstyre gjennom samstyre⁶⁶⁶

Arne Garborg mente at representasjonssystemet i virkeligheten er en styreform for seg, midt mellom eneveldet på den ene siden og folkestyret på den andre. Skal en derfor bedre det nåværende systemet, nytter det ikke med småplukk i retning av reformer i valgmåten, utvidning av elektoratet o.l. Dette kan riktignok gjøre systemet bedre, men bare *innenfor* den rammen det alt har. «Men Fjernelse af Tvang er endnu ikke Frigjørelse; med vore selvvalgte Herrer er vi i det høieste kommet et skridt fremad paa Vejen til Frihed... Om vi end ikke kan styre os selv, saa er vi dog kvit de slemmeste Former af Herrevælde.»⁶⁶⁷

Garborg vil bare se på politikken i et videre perspektiv. Virkelig selvstyre har vi ikke hatt siden den gang velgerne selv kunne møte på tinget og avgjøre sakene seg imellom ved håndopprekning. Bare *det* var et fullkomment demokrati der alle fullvoksne menn kunne være med. Og vi har ikke fått noe fullgodt i stedet. Folkestyret i dag er en illusjon, «fridomen hev skrukna inn til ein *valrett*».⁶⁶⁸ Friheten er blitt redusert til «retten til aa glide inn i eit fleirtal, eller samle eit; gjennom fleirtalsrepresentasjonen kjem eg daa med i samfundslivet paa ei vis, vert noko som ein brøk av det veljarfleirtale som er kome i staden for folke.»⁶⁶⁹ Representasjonsstyret er en valgtrett den ene dagen; den neste usurperer representasjonen denne retten, og folket blir på nytt satt utenfor. Parlamentarismen er blitt et system likt med kapitalismen. Politikken er blitt «en upersonlig, halvt mystisk Magt, 'Parlamentarismen' behersker Borgeren ligesom 'Kapitalismen' behersker Arbeideren.»⁶⁷⁰ Det viktigste av alt blir jordspørsmålet, «aa skaffe folke jord ... vert endaa til sine tider hovudsaki.»⁶⁷¹ Her knytter Garborg georgeismen (etter Henry Georges antikapitalistiske «jordlære») sammen med folkestyre-problemet. Det er til liten nytte å oppdra folket gjennom referendum⁶⁷² så lenge de fleste er for fattige til å kunne tilegne seg den kunnskapen som trengs for en aktiv borger. Og fattig er den mannen som ikke har direkte forhold til primærnæringene fremfor noe. Først da kan det bli tale om «opplysning i hytterne».⁶⁷³

Garborg drar et skarpt skille mellom det han kaller folkelig selvstyre og valgtrett. Valgretten kan nok være bra sammenlignet med eneveldet, men flertallets jernharde lov er ikke særlig bedre. Mindretallet er rettsløst som den enkelte borger er det — «kjem eg ikkje i fleirtal, so fær eg ikkje så mykje som brøken av ein representasjon desso; eg er reint null.»⁶⁷⁴ Parlamentarismen i dag er et vrengebilde av folkestyret slik det var ment å være. Alt er galt fra grunnen av; først fordi politikken i dag er en arv fra den feilaktige forestillingen om maktfordelingen mellom statsmaktene. Og enda våger de fordekte politikerne å nytte ordet «folkestyre» om systemet i dag. Representasjonen er en ordning på halvveien, og av denne grunn nesten værre enn alt fordi det gir seg ut for å være et folkestyre, mens det i virkeligheten er «eit førarstyre, eit forklædt faamannsstyre.»⁶⁷⁵ I samme retning: «Repræsentasjonsstyrelsen bliver en Art ny Herrestyrelse, men en fordækt: den holdersig skjult bag de lovlige Frihedsformer.»⁶⁷⁶ Parlamentarismen er en form for «frierstyre» med intriger, misunnelse og kjøpslåing over hele linjen. Politikken blir handel. Ordet korrupsjon ligger på tungen.

Garborg støttet dansken Johan Pedersens tanke om et folkelig «samstyre». I dette systemet er alle valgkretsene borte; hele landet er en eneste valgkrets. Den enkelte velgeren kan stemme på hvem han vil i landet, om han ikke ser seg tjent med å møte på tinget selv. Systemet er på papiret greit nok: Utsendingen på tinget har så mange røster å kaste som han har velgere bak seg. Har han f.eks. fått 100 000 stemmer, er han med dette tallet en mektig mann under voteringene. Og det samme med dietten, som skal utbetales i forhold til hvor mange stemmer han har fått. Poenget er at hver eneste velger på denne måten blir direkte representert og at dette kan finne sitt uttrykk under voteringen på tinget. Systemet kommer «den gamle ordninga» nærmest. I stedet for kampen mellom statsmaktene skal det komme fred og «samstyre» og samarbeid mellom frie menn: Repræsentanterne hjelper hinanden til at udfinde det bedste Forslag.»⁶⁷⁷ Velgerne vil nok vite å peke ut de dyktigste til deres egne talsmenn. Representanten valgt på denne måten vil stå i

den nærmeste kontakt med velgerne, det er hovedinnholdet i det mandatet han har fått. Som utsending er han den enkelte velgeren opphøyd i en høyere enhet. Han er nok uavhengig, fordi velgeren kan stole på ham, og derfor er best tjent med en fri mann på tinget. Men først og fremst er han en utsending som kan bli tilbakekalt ved neste korsvei. Garborg kaller Pedersens syn for kvalitetsmetoden, fordi utsendingene vil legge vekt på kvalitet og sunn fornuft i stedet for det juridisk-formelle i lovgivingsarbeidet.

Anarkisten Hans Jæger

«Og hos en anden av de førende anarkister smeltet den ekspropriative generalstreik sammen med den 'ekspropriative kjønsmoral' til en fuldt utformet positiv filosofi — 'Anarkiets Bibel' blev skapt. Hans Jæger var ingen elsker av den typisk socialdemokratiske aandretning, selv om han sat som medarbeider i 'Social- Demokraten'. Han likte sig bedre naar han kunde boltre sig i anarkistiske artikler i 'Det tyvende' eller holde flammende oprørstaler for ungdommen. Hans Jæger har, kanske mere ved sin personlige paavirkning end ved sine skrifter git aarhundredskiftets ungdom de sterkeste impulser. Hensynsløs djervhet, viljen og evnen til at nævne tingen ved dens rette navn, sansen for form og logik var altsammen egenskaper som dyrkedes i Jægers kreds, og revolutionære førere som Kyrre Grepp og andre har siden tilskrevet Jægers indflydelse broparten av disse egenskaper. Det var ingen tilfeldighet at det blev ungdomsforbundet som i sin tid utgav Hans Jægers etterlatte skrift 'Socialismens ABC' som var blit avvist av partistyret. Anarkiets bibel, som utkom i 1906 var blit læst med henrykkelse av flere av dem som kom til at føre an i den ungsocialistiske Sturm- und Drang-periode. Det er derfor nødvendig for vurderingen av utviklingens sammenheng, at ha et nogenlunde klart begrep om grundlinjen i Jægers socialfilosofiske forkyndelse.»⁶⁷⁸

I 1906 kom «Anarkiets Bibel» ut på Gyldendal forlag i København. Boken var et teoretisk-økonomisk verk, inspirert av Proudhons og Bakunins idéer. Boken har en bibelsk form, tonen er profetisk, retorikken religiøs. Mye av verket er anlagt som samtaler mellom Gud og Satan. I boken kom Jæger med rasende angrep på religionen, kapitalismen, den private eiendomsretten og staten. Det skulle bli fri kjærlighet, den arbeidende befolkningsmasse skulle konstituere seg selv som «Folket», og eiendomsretten skulle «suspenderes» gjennom en revolusjonær prosess:

« — Ned med ejendomsretten! væk med pengene! — hug dem over, de djævelske lænker der binder menneskehedenes fødder til de forbandede blylodder, saa den fri og stolt kan svæve ud i rummet og jublende forfølge sin store bestemmelses maal: at erobre universet, og indrette sig i det som en herre i sit eget hus. Hvad satan nøler I efter? hug dog lænkerne over og slip menneskeheden løs — lad dette mangetusen-aarige vanvid endelig engang ha en ende!»⁶⁷⁹

Boken var et 489 siders dokument på at den tidligere bohême-teoretikeren nå var blitt anarkist, selv om han ikke oppga sitt bohêmliv av den grunn. I boken påpekte han de fornuftstridige motsetningene i kapitalismen, og hvordan systemet trellbinder menneskene. Han beskrev også veien til et anarkistisk idealsamfunn, uten privateiendom og konkurranse. Til tross for sine uklårheter hadde boken en visjonær kraft som nok fikk en god klangbunn hos ungsosialistene. Boken var visst noe uklar for forfatteren selv også. Under korrekturlesingen av boken var det ca. 100 sider som J. J. Ipsen fant fullstendig uleselig: «Jamen si mig nu, Jæger, forstaar De virkelig noget av dette her? Neida, svarte han, men jeg har engang forstaat det!»⁶⁸⁰ Jæger skrev til Peter Krapotkin og ba om en fortale til «Anarkiets Bibel», men fikk intet svar.⁶⁸¹

Jæger brakte i boken overflodens problemer, industriens overproduksjon og de periodiske depresjoner inn i søkelyset. Hva hindret rikdommen på varer i å komme den fattige arbeiderbefolkningen til gode? Jæger fant ut at etterspørselen var et uttrykk for kjøpeevnen, ikke for behovet. Det forbrukende menneske var den primære faktor i det økonomiske liv. Den beste mulighet for en fri utvikling av produksjonen med hensyn til tilfredsstillelse av de menneskelige behov ville foreligge når disse uhemmet kunne gi seg til kjenne. Man måtte ha en langt høyere produksjon, og Jæger lovpriste vitenskapen og teknikken som gjorde dette mulig. Kapitalismens profittbehov begrenset produksjonen og lot ikke rikdommen komme de fattige til gode. Derfor måtte produksjonen organiseres gjennom sentralråd dannet av arbeiderne. Pengesystemet ville bli erstattet med arbeidsanvisninger som kunne byttes om i varer. Sentralrådene ville med full oversikt over behov og produksjonsmuligheter kunne ordne produksjonen med tanke på jevn økning av forbruket. Slik kunne ingen dra fordel av å utnytte andres arbeidskraft, og økonomisk likhet og materiell trygghet ville være sikret. Jæger tvilte imidlertid på at dette «fag-organisationens

evangelium» noen gang skulle kunne realiseres pga. den manglende tilslutning.⁶⁸² Jæger gikk ut fra at menneskene ikke ville forbruke mer enn de strengt tatt behøvde.

«Jæger var rasjonalist. Den historiske utvikling berodde på rett eller gal erkjennelse. Det var derfor hans håp at 'bibelen' ville bibringe en innsikt som momentant skulle omvende folk fra den ene samfunnsform til en annen. Han hadde ingen sans for det organiserte arbeid som sosialistene var opptatt av gjennom oppbygningen av de faglige og politiske organisasjoner og kom til å stå helt utenfor arbeiderbevegelsen etter at han hadde sluttet som korrespondent for 'Socialdemokraten'.»⁶⁸³

Jæger definerte anarki slik:

«Anarki består efter min mening udelukkende deri at ethvert menneske selv frit kan bestemme enten han vil eller ikke vil delta i den produktion, hvoraf menneskeheden lever; Med andre ord at ethvert menneske frit kan raade over hvorledes han selv vil anvende sin tid.

Men en samfundstilstand, hvorunder denne frihed kan indrømmes ethvert menneske, er kun mulig under forudsætning af at produktionen først er indrettet i overensstemmelse med kjøbeevnen. Men kun et organiseret kommunistisk samfund formaar at bringe produktionen i overensstemmelse med alles behov. Anarkiet forudsætter derfor individernes fuldstændige organisation til et kommunistisk samfund.»⁶⁸⁴

I mars 1907 startet Jæger, sammen med dansken J. J. Ipsen, tidsskriftet *Korsaren*, «et kamporgan mot den sosialdemokratiske alliansepolitikk og statsparlamentarisme, talsmann for ren sosialisme».⁶⁸⁵ Opplaget på første nummer var 13 200. Blant medarbeiderne var bl.a. Nils Collet Vogt, maleren Henrik Lund, nordmannen Alf Larsen, Jens Pedersen, maskinarbeider Julius Weimar, samt Sophus Rasmussen. Sistnevnte begikk selvmord etter å ha skutt en politibetjent.⁶⁸⁶ Jæger skrev programartikkelen som inneholdt et voldsomt angrep på sosialdemokratene, samtidig som han satte sin lit til ungsosialistene:

«... hva vi vil, er ikke at levere teoretiske Afhandlinger om revolutionære Emner, men foruden at hjelpe Ungsocialisternes og Anarkisternes Presse med det agitatoriske Arbejde og virke for, at de skal organisere sig med det Formaal at gennemføre den sociale Revolution, er det vor Opgave som almindelig Dagspresse at fortælle Publikum, hva der foregaar i Verden – kun, at vi vender Kikkerten om og ser paa Begivenhederne med anarkistiske Øjne.»⁶⁸⁷

Korsaren kom ut med ti nummer. Opplaget var da nede i 5000 eksemplarer. Jæger ga også ut *Skorpionen* i 1907, som etter et avbrudd ble etterfulgt av *Revolten* (1907–08) som kom ut med åtte nummer. Hans Jæger samarbeidet også med dansken dr. Rolf Hammer. Til den unge anarkisten Alf Larsen sa Jæger i 1907: «Revolutionen må komme ovenfra, fra intelligensen.»⁶⁸⁸ I følge Max Nettlau var Jæger, Hammer og Ipsen «de mest kända frihetliga revolutionärerna under den tiden».⁶⁸⁹

«Det utkom också några andra tidningar som *Anarkisten* og *Frihet* samt starkt individualistiskt indriktade publikationer som *Individet* (1908), flera syndikalistiska blad och en annan tidning som gick in för en minimalistat och maximalt självstyre under titeln *Samstyre*. Den utkom fr. o. m. 1908 och under en lång tid framåt.»⁶⁹⁰

Jæger hadde planer om en agitasjonsturné i Norge, men kom aldri så langt. Det ble imidlertid stiftet en anarkistisk forening i København hvor Jæger holdt innledningsforedraget for de ca. 100 som møtte frem. Foreningen forsvant hurtig og lydløst. Det følgende er Jægers foredrag:

«Anarkisternes opgave:

— Vi lever i en daarekiste. Anarkiets program er: ut av daarekisten!

Skal det nogensinde kunne lykkes os at hamre anarkiets idé ind i de andres hjerner, saa den store revolutionsdag endelig kan oprinde, da maa denne idé først og fremst staa lysende klar for os selv. La os

altsaa begynde med hver især at fortelle hverandre, hvordan vi ser paa tingen. Jeg for min part kan uttrykke mit syn omtrent paa følgende maate:

Forestil Dem, at der paa hele jordkloden ikke findes noget andet opholdssted for mennesker end en liten ø, som raker ensom og alene op midt i det uendelige verdenshav, og at denne ø, med alt hvad der er paa den, eies av én mand, mens 100 andre mænd, som utgjør resten av øens beboere, ikke eier nogetsomhelst og derfor maa ta tjeneste hos den ene for den løn han byr dem, la mig si f.eks. 5 kroner om dagen. For en betaling av 500 kroner lager altsaa de 100 mand den første dag saa og saa meget av de forskjellige slags artikler, som der er bruk for, og om aftenen forlanger saa arbeidsherren (som eier al ting undtagen de 500 kroner, han har utbetalt i lønninger) hele 1000 kroner for dagens frembringelser. Arbeiderne kan da kun kjøpe tilbake halvparten av, hvad de har laget. Sier vi, at arbeidsherren selv ikke magter at bruke for mer end 100 kroner, saa blir der for 400 kroner i varer liggende usolgte paa lager, fordi der ingen er, som kan kjøpe dem. Da det saaledes har vist sig, at der ikke er bruk for mer end 600 kroner i varer om dagen, engagerer arbeidsherren den næste dag bare 20 av de 100 arbeidere — og for en betaling av 100 kroner lager de ham nye varer til et beløp av 200 kroner. Følgelig kan arbeiderne den anden dags aften bare kjøpe for 100 kroner, arbeidsherren bruker selv for 100 kroner — og atter blir der liggende paa lager for 400 kroner i varer, som ikke kan selges fordi der ikke er nogen til at kjøpe dem. Da arbeidsherren ikke vil betale folk for at lage ting, som ikke kan selges, lar han de næste fire dage alle de 100 mand hvile sig, og først da han den sjette dags aften ser, at varelagerne er tømte, gaar han ut for atter at faa fat paa nogen arbeidere. De 100 mand ligger da halvdøde af sult rundt omkring paa øen. De 20 av dem, der er minst medtagne, engagerer han, fremdeles for 100 kroner om dagen — og den syvende dag lager disse 20 mand ham paany for 200 kroner i varer. Av dem bruker arbeidsherren selv halvparten, den anden halvpart er akkurat, hvad de 20 arbeidere kan kjøpe for sin løn. Dermed er der altsaa bragt orden i produktionen — og da de øvrige 80 me5nd nogen dager senere viser seg ar være døde av sult, kan arbeidsherren fra den dag skaffe alle øens beboere stadig arbeide.

Det er klart, at hvis øens eier optrær paa den maate, da maa han eneten være idiot, eller ogsaa maa han være en skurk, der har besluttet at utrydde 80 procent av øens befolkning. Var han en redelig mand og ved sine fulde fem, vilde han jo sætte sine priser saaledes, at arbeiderne for de 500 kroner, de fik i løn, kunde kjøbe, hvad han selv ikke magtet at forbruke — og dermed vilde produktionen være i orden allerede fra den første dag av.

Og like klart er det, at hvis arbeidsherren viste sig at være i den grad forrykt, at han vilde tjene mer end han selv magtet at bruke, saa kunde ingen av de 100 arbeidere undgaa at se, at følgen vilde være overproduktion, arbeidsløshet og sult. De kom derfor i saa fald til at sparke den forrykte arbeidsherre til side, selv overta eiendomsretten til øen for fælles regning og organisere en socialistisk produktion, der dækket deres behov. Og lykkedes det dem saa siden, ved hjelp av maskinen, at tyvedoble deres produktionskraft, saa de med den halve arbeidstid kunde frembringe, ikke hvad de alle tilsammen behøvet, men hvad de alle tilsammen magtet at forbruke, ja, saa vilde de ikke længere gidde holde et tidsspildende regnskap med, hvad hver enkelt skulde ha lov til at bruke; de vilde da avskaffe lønssystemet, la enhver bruke, hvad han selv fandt forgodt og simpelthen indskrænke sig til at sørge for én eneste ting, det ene fornødne, nemlig stadig at holde alle lagere fylgte. De vilde med andre ord gaa over fra tvungent arbeide til frit arbeide — fra socialisme til anarki. Og hvis det saa viste sig, at et par av de 100 mand benyttet anarkiets frihet til at ligge og døse i en hængeskøie istedetfor at delta i det daglige produktions-arbeide, saa vilde de andre 98 bare ynke disse to stakler og ikke ofre saa meget som et suk paa den konsekvens, at de selv, paa grund av de to fyres dovenskap, kom til at maatte arbeide kanskje 5 minutter mere om dagen, end de ellers hadde behøvet, for stadig at kunne holde lagrene fylgte.

Kort sagt: Er verden en liten ø, befolket med en eiendomsmand og 100 besittelsesløse, da vil det ikke et øieblik bli taalt, at arbeidsherren tjener mere, end han bruker, og derved skaper overproduktion, arbeidsløshet og sult. De 100 besittelsesløse vil da øieblikkelig frata arbeidsherren hans eiendomsret og skride til at indrette sig — anarkistisk, hvis deres produktionsevne er stor nok til, at arbeidet kan gjøres frit, socialistisk, hvis deres produktionsevne er saa liten, at arbeidstvang er nødvendig. Det er nemlig matematisk umulig, at de 100 mand kan leve av deres arbeide, hvis de ikke for deres løn kan kjøpe, hvad de selv producerer, minus det, som arbeidsherren forbraker — og denne matematiske umulighet er paa den lille ø umiddelbart selvindlysende for arbeiderne som for arbeidsherren.

Nuvel, akkurat likesaa matematisk umulig er det for de 1500 millioner besittelsesløse mennesker, som kravler om paa jordens overflate, at kunne leve av deres arbeide, hvis ikke ogsaa de for deres løn

kan kjøpe det, de selv produserer, minus dét, som deres 15 millioner arbeidsherrer bruker.

Forskjellen er kun den, at i den store virkelige verden er produksjon og omsætning en saa indviklet affære, at denne matematiske umulighet ikke længer er umiddelbart selvindlysende, hverken for arbeiderne eller for deres arbeidsherrer. Derfor kan ogsaa den virkelige verdens 15 millioner arbeidsherrer, uten at være idioter, sætte deres priser saaledes, at de tjener mer, end de bruker — og derfor finder de 1500 millioner besittelsesløse sig rolig i det, i stedet for at ta eiendomsretten fra deres arbeidsherrer og selv organisere en produksjon, der svarer til alles behov. Forholdenes indviklethet slaar dem alle med blindhet.

For denne blindhet er det, vi anarkister maa operere menneskeheten. Og det kan vi kun gjøre paa den maate, at hver enkelt av os opererer dem, med hvem han kommer i berøring, og at de, som blir seende, atter opererer dem, de kommer i berøring med. Og først naar massen av de civiliserte landes befolkning er blitt seende og har organisert sig med det formaal for øie, at overta produksjonen for egen regning kan den virkelige revolutionen komme. Enhver revolution forinden vil famle i blinde, mislykkes og bli druknet i blod. Derfor har vi, som nu slutter os sammen under anarkiets fane, kun ét at gjøre, nemlig sent og tidlig, offentlig og privat, i tale og skrift at arbeide paa at faa vore omgivelser til at see — like klart, som de 100 mand paa den lille ø — at vort samfund er baseret paa en matematisk umulighet, og at derfra skriver sig alt ondt, som findes i verden. Om dette ene fornødne maa vi koncentrere hele vor agitation.»⁶⁹¹

Samtidig med arbeidet med Korsaren prøvde Jæger ogsaa å konstruere en flymaskin, som skulle skaffe penger til å grunnlegge et anarkistisk samfund i Patagonia i Sør-Amerika, hvor en venn av ham, Nils Johan Schjander, hadde slått seg ned. Jæger håpet på å «dø der som patriarch og bli begravet i den første frie jord som har eksisteret paa vor klode».⁶⁹² Han ville sitte der som en gammel patriark med mange koner og åndens autoritetsfrie ledelse av det hele.⁶⁹³ Dette var for øvrig ikke et helt nytt prosjekt. Jæger hadde ogsaa tidligere forsøkt å skaffe penger til Patagonia-samfundet. Hans videre planer ble det imidlertid satt en brå stopper for i 1910, da han døde etter en mislykket kreftoperasjon på Ullevål sykehus i Kristiania. NSUs Forlag ga etter Jægers død ut hans skrift «Socialismens ABC».

Historiens ironi ville at en anarkistisk revolusjon virkelig skulle finne sted i Patagonia, i 1920-22. Da ble anarkismens svarte og røde fane heist, og revolusjonen proklamert med henvisning til Proudhon, Bakunin, Kropotkin og Malatesta. Det var en allianse mellom fattige og utbyttede indianere, og intellektuelle fra i hovedsak Europa. Revolusjonen ble slått grusomt ned. De indianske arbeiderne ble massakrert, mens de intellektuelle stort sett kom seg unna.⁶⁹⁴

«Jæger kom til å bety en vesentlig impuls på kulturlivets område. Han var den første som gjorde til sitt hovedprogram den forening av sosial radikalisme og seksuell frigjøring som er blitt et karaktertrekk ved norsk åndsliv og som er en faktor av betydning den dag i dag.»⁶⁹⁵

«Hans Jæger var ikke demokrat, ikke et simpelttenkende flertalsmenneske. Han var anarkist. I sin sjæl en fin og fornem mand, saadan som en anarkist maa være det. Og vi har, ak! saa faa fine og fornemme mennesker.»⁶⁹⁶

Ungsosialistene i Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund

«Den første organiserte venstreopposisjon i norsk arbeiderbevegelse ble skapt like etter århundreskiftet av *ungdommer* i bevegelsen.

Tallmessig var de få. Men det var en overmåte aktiv krets unge arbeidere side om side med unge intellektuelle fra ytterste venstre fløy i den tradisjonsrike radikale falangen innen norsk åndsliv. Mange av dem var urolige sjeler som tidlig hadde søkt ut til andre land og brakt med seg tilbake nye ideer og erfaringer til den hjemmlige arbeiderbevegelsen.

Det er iøyenfallende at de fremste i denne kretsen ikke først og fremst hadde sine impulser og ideer fra det sentraleuropeiske sosialdemokrati. Nei de kjente Bakunins og Krapotkins anarkistiske verk, Bill Haywood og Joe Hill i USAs syndikalistiske I.W.W. var deres forbilder, og de så med stigende uvilje på den reformismen som bredte seg i arbeiderbevegelsen i Norge, i Skandinavia og i Sentral-Europa.»⁶⁹⁷

28. januar 1900 ble Kristiania socialdemokratiske Ungdomslag (Kristianialaget) stiftet. 15/1 1901 hadde Kampen og Vaalerengen socialdemokratiske ungdomslag et medlemsmøte hvor temaet var «Socialisme og anarkisme».⁶⁹⁸ Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund ble stiftet i 1903 på initiativ av Jacob Laurentius Vidnes. (Fra våren 1921 Norges kommunistiske Ungdomsforbund, 1924 Venstre kommunistisk ungdomsfylking, 1927 Arbeidernes Ungdomsfylking.) Fra begynnelsen var forbundet preget av basisdemokrati og desentralisering. Hovedstyret oppfattet seg mer som koordinator enn som sterkt lederorgan. Årlige landsmøter ga lokallagsrepresentantene god kontroll med ledelsen, som var preget av hyppige utskiftninger.⁶⁹⁹

Ideologisk sto bevegelsen i begynnelsen for en allmenn-revolusjonær, etisk, sosialisme, men både i og utenfor Kristianialaget, og senere ungdomsforbundet, ble det drevet en sterk ungsosialistisk, til dels anarkistisk, kampanje. Libertas-gruppen, med Kristoffer Hansteen i spissen, var foregangsmenn i dette arbeidet, men Hans Jæger og frihetlige svenske innvandrere, samt russiske flyktninger, bidro også. «Det som kanskje mere end noget andet virket til, at den revolutionære stemning var saa glødende og frisk, var de mange revolutionære russere, som sammen med flere svenske ungsosialister satte et internasjonalt præg over hele laget», skrev Eugène Olussen.⁷⁰⁰ Oversettelsene av Krapotkins viktigste verker hadde innvirkning på ungdommen. Den russiske revolusjon i 1905 gjorde utenomparlamentarisk massekamp i form av generalstreik kjent i ungdomsbevegelsen. Disse impulsene ble forsterket gjennom Henrik «Hinke» Bergegrens ungsosialistiske og anarkistiske propaganda i 1905 og –06.

Hansteens idéer fikk først en betydelig tilslutning i den socialdemokratiske ungdomsbevegelsen da ungdomsforbundet begynte å utgi Ung-Socialisten i 1906. Samtidig var det vanskelig for Hansteen å kunne dra nytte av en organisasjon som på hans egen tid var mer opptatt av sosialistisk forkynnelse enn av den intense kamp mot sosialdemokratens moderate politikk som Hansteen drev i hvert nummer av *Til frihet*. Hans viktigste anklager mot DNA var: Det unnlot å avskrive statskirken, begrenset seg til politisk kamp for 8-timers dagen selv etter at forslaget var tilbakevist gjennom en årrekke, sviktet generalstreiken ved å godta forliksråd og voldgift i arbeidskonflikter, satte staten over fagforeningene ved å godta statlig registrering og lovbeskyttelse av disse, og det utvannet hele arbeiderbevegelsen ved å godta smågevinsten ved valget heller enn en virkelig seier i den økonomiske kamp.

«Som nævnt hadde bevægelsen mere og mere slaat ind paa forhandlingsveien paa det faglige omraade, og i politikken blev reformstrævet snart det alt opslukende for partiets ledende mænd. Ungdommen kunde naturligvis ikke finde sig tilfreds i dette døgnpolitikens dødvand. Den vilde ha luft under vingene. Derfor virket anarkismen, eller de mere og mindre anarkistisk farvede idéretninger, saa lokkende paa den idealistisk anlagte ungdom. Anarkismen gav næring for dens trang til at 'vende op ned paa hele greien'. Henrik Ibsen hadde git den alle de skjønne slagord: 'Intet eller alt', 'i frihet under ansvar', 'jeg gaar ikke med paa at flytte brikker, slaa spillet overende, saa har De mig sikker'. Ibsen hadde faret

haardt fram mot det gamle samfunds love og vedtægter, og det lovlydige og sedelige norske folk hadde til gjengjæld faret haardt fram mot Ibsen, optændt som det var av hellig vrede. Men allerede ved aarhundred-skiftet var man naadd. saa langt at anarkistiske ideer til en viss grad blev taalt — forutsat at de var fremsat av Henrik Ibsen. Der var mange som gik omkring og led i stilhet over engiftets og eiendomsrettens trykkende baand og hvis sjæl tørstet efter frihet til at leve livet paa sin egen vis. Men der var ved siden av de mere individualistiske strømninger ogsaa en 'Anarkistisk-kommunistisk gruppe' som saa grundaarsaken til ufriheten i en enkelt klasses herredømme over samfundets produktionsmidler. Føreren for denne gruppe blev Kristofer Hansteen. Ved 1ste mai-demonstrationen i Kr.a. i 1893 hvor Hansteen og hans meningsfeller var møtt fram med en rød fane, kom gruppen i kamp med politiet om fanen. Hansteen gjorde praktisk bruk av 'nødvergeretten' og gav politiinspektøren et slag i ansigtet, for hvilket der kvittertes med 4 maaneders ophold paa Bodsfængslet. Hansteen spillede en ledende rolle i anarkistklubben 'Libertas', hvor Petter Nilssen og flere senere socialdemokrater ogsaa var med. Han utgav en række brosjyrer ('Til proletariatet', 'Det frie samfund', 'Undervisning uten dogmer' m. fl.) oversatte Krapotkins 'En oprørers ord' og maatte i 1898 forlate landet paa grund av endel kjetterske uttalelser i sit blad 'Anarkisten'. I Kristianialagets første periode holdt Hansteen flere foredrag i laget og indledet gang paa gang paa massemøter om aktuelle spørsmål som f. eks. arbeidsløsheten, altid ut fra et konsekvent 'anarkistisk-kommunistisk' grundsyn. Der var overfor al denne elendighet bare ett middel, sa han; at bryte med den nuværende samfundsindretning, ti selv om der gaves lindringer vilde krisene og arbeidsløsheten gjenta sig. Baade kapitalismen og staten maatte feies ut av verden og et anarkistisk byttesystem indføres. Man maatte forberede en international generalstreik —.Spanien hadde vist at den kunde realiseres — og 'da gjaldt det at staa parat til enig optræden i alle land, og ikke vente paa at sosialdemokratiet skulde kunne evne noget.'

Tanker som disse vandt allerede dengang (fra 1902 og utover) gjenklang hos enkelte av Kristiania-bevægelsens medlemmer. Hos Hansteen finder vi længe før invasjonen av svenske ungsocialister begyndte alle de momenter som vi siden møter igjen i ungsocialismen: kamp mot religionen, avstandtagen fra parlamentarismen, propaganda for generalstreiken.»⁷⁰¹

Blant anarkistene var Sigwald Lian en av de ivrigste aktivistene. Han hadde vært sjømann som unggutt, men ble senere trykker, slo seg så ned i Kristiania hvor han møtte Hansteen og sluttet seg til anarkismen. Lian var en fremragende organisator. Etter at Kristofer Hansteen døde av «tæring», dvs. tuberkulose, i 1906, var det Lian som dro lasset. Han fortsatte utgivelsen av Peter Kropotkins «En oprørers Ord» som Hansteen hadde startet opp, og besørget utgivelsen av «Anarkismens katekismus», en oversettelse av «A catechism of Anarchy» fra Social Science Club i Philadelphia, i 1906. Lian var ogsaa kommisjonær for Brand, det svenske sosialistiske ungdomsforbundets organ, og som fra og med 1901 fikk en anarkistisk redaksjon, og Skorpionen — Anarkistisk organ, som utkom i København. I 1906 ble han valgt til sekretær i NSU. Lian, som påtok seg den utakknemlige jobben som økonom og ekspeditør for NSUs avis, Ung-Socialisten, jobbet utrettelig for å gi denne nye, opposisjonelle breifronten en anarkistisk innretning — inntil han bukket under for proletarsykdommen, tuberkulose. Han ble begravd på Østre Gravlund i Oslo. Olaussen skriver: «Sin mektige bror i Landsorganisasjonen hadde han ingen forbindelse med, og jeg så aldri de to sammen — unntatt i Sigvalds begravelse, da den store Ole var møtt opp for å yte 'Norges siste anarkist' en honnør til farvel. Han så ut til å bære sin sorg med megen anstand.»⁷⁰²

«Lian var som bekjent erklæret anarkist. Han var en trofast elev av Kr. Hansteen og forblev det hele sit liv. Intelligent var han og slagfærdig. Som oftest var han i godt humør — hvis det da ikke saa altfor trist ut med penger til trykningen av 'Ung-Socialisten', hvis ekspeditør han var. Han var et hjertegodt menneske, en diametral motsætning til den anarkisttype, hvis bloddryppende skikkelse forstyrrer de ængstelige spidsborgeres drømme. — Det var derfor dobbelt tungt for os at se dette kjære, prægtige menneske dø tomme for tomme. — Han døde som bekjent av tæring høsten 1909.»⁷⁰³

En annen av ungsosialistene som døde i ung alder av tuberkulose var anarkosyndikalist og poeten Marius Braatt (Hans Marius Hansen) (1886–1909), sønn av en bryggearbeider. Han skrev i *Giv Akt*. I 1908 kom han ut med boken «Fra dypet». En bok skal også ha kommet ut etter hans død. Han ble medlem av det ungsosialistiske forbundet ved splittelsen av NSU i 1909.⁷⁰⁴ Forfatteren Johan Falkberget (1879-1967) skrev en minneartikkel over ham i Storm nr. 4 1909.

En annen ungsosialistisk forfatter og poet som kan nevnes er Arne Paasche Aasen (1901–1978). Han var medlem av NSU og DNA. Hvorvidt han var medlem av NUF vet jeg ikke, men han hadde en rekke artikler, «småstubber» og dikt i *Revolt*, *Direkte Aktion* og *Solidaritet* i 1917 og 1918, så han må iallefall ha hatt visse sympatier i ungsosialistisk retning i en periode. Hans foreldre var typograf Edolf Aasen og Augusta Aasen, kjent agitator og forgrunnsskikkelse i arbeiderkvinnenes organisasjon. Martin Tranmæl var Arnes gudfar.⁷⁰⁵ I familien Aasens hjem vanket, foruten Tranmæl, Rachel og Kyrre Grepp, Olav Scheflo, Alfred Madsen, Eugène Olausen, Sverre Krogh m.fl. Nedenstående dikt, fra januar 1917, er sannsynligvis skrevet av Arne Paasche Aasen. (I desember 1917 hyllet han bolsjevikene.⁷⁰⁶) I Alarms mai-nummer for 1923 står det et dikt av ham — «Vær hilset drabanter!» — og en novelle — «De tredive sølvpenge.», hvor det under tittelen står «For Alarm av Arne Paasche Aasen». Også i senere mai- og julenummere av Alarm sto det dikt av ham. Han skrev mange petitvers i Arbeiderbladet under sitt alter ego «Dorian Red».

«Mit anarki.
Gud, herre og øvrighet tilegnet.

—
I kan binde min fot,
I kan lænke min haand,
skjønt jeg stamper imot
eders lænker og baand.
I kan sætte mig ind bak muren den graa,
ind i celler hvor lys ei kan naa.
Mot mig kan I bruke alverdens politi,
allikevel er jeg saa forbandet fri.
For tankerne, disse herlige tanker
som jeg gjennem livsløpet sanker,
de bryter hver lov, de trodser hvert bud,
de gir pokker i øvrighet, herre og Gud.
Derfor saa slipper jeg tankerne fri
og roper et *leve* for aandens anarki.»⁷⁰⁷

Ung-Socialisten kom ut som månedsblad i perioden 1906-09. «[...] bindestreken skulle markere forskjellen fra de vaskeekte svenske ungsosialister som man hadde mye til overs for — så mye at forskjellen bokstavelig talt ikke var større enn en bindestrek».⁷⁰⁸ Den første redaktøren var Harald Solberg. Fra nr. 6 1907 overtok Eugène Olausen. Det pågikk en diskusjon om sosialdemokrati, ungsosialisme og anarkisme i flere nummer. Bladet hadde flere artikler av Kropotkin. (Flere av ungdomsforbundets blader hadde til ut i 1930-årene artikler av og om ulike anarkister. Kropotkin var den som ble mest positivt behandlet. Justismordene på Chicago-anarkistene fra 1880-årene og Sacco og Vanzetti i 1920-årene ble ofte omtalt. DNA og ungdomsforbundet ga ut en rekke av Kropotkins skrifter, samt Alexander Berkmans «En anarkists fengselsindringer».) Ungdomsforbundet ble også beskyldt for å være anarkistisk. På en internasjonal kongress i Stuttgart, avholdt av de sosialistiske ungdomsorganisasjoner, uttalte utsendingen fra *Det svenske socialdemokratiske ungdomsforbund* at «det norske forbund synes at være kommet paa anarkistiske afveie!»⁷⁰⁹ I nr. 10 1907 skrev redaktøren av *Ung-Socialisten*: «[...] saa skal vi kun indskrænke os til at meddele, at den norske socialistiske ungdomsbevægelse er socialistisk og ikke anarkistisk, —

og saavidt os bekjendt er der ikke mere end *en* erklæret anarkist, som tilhører vor ungdomsorganisation, nemlig vor fælles ven — 'Ung-Soc.'s ekspeditør — *Sigw. Lian*. Derfor maa man dog ingenlunde tro, at vi i anarkisterne ser vore fiender, at vi i lighed med patentsocialdemokraterne forsøger at stænge dem ude af vore organisationer, eller for almenheden presentere dem som en skare dynamitbander og voldsmænd; tvertom ser vi i enhver anarkist en *kamerat*, en *kampfælle*, som i lighed med os vil bekjæmpe og ødelegge bourgeoisiets raadne samfundsbygning. Det norske ungdomsforbund har endnu ikke nedsmudset sit navn med nogen absurd suspensionshistorie.»⁷¹⁰ Etter hvert kom det til flere anarkister. H. Th. Thomsen og Henrik Østby nevnes som tilhengere av den individualistiske anarkismen.⁷¹¹

Eugène Olausson forteller et par historier om Østby:

«Men Østby hadde det ikke bare godt på dette møtet [i Sentrumslaget], stakkar. Han holdt på med sitt innledningsforedrag og var akkurat inne i en voldsom tirade mot Krogh og meg, som han kalte 'skrællinger'⁷¹², da han plutselig stoppet opp og vi hørte et kraftig knekk i hans kjeveparti. Han ble stående med åpen munn og fekte med armene — kjeven var gått av ledd! [...]

Østby var forresten uheldig engang seinere også. Det var på vår stamkafé 'Vega' nede i Storgata at de to fraksjoners medlemmer var kommet i klammeri om minoritet og majoritet, da Østby triumferende siterte Ibsen:

'Minoriteten har alltid rett'.

Det ble da fra vårt hold foreslått å ta en votering blant de tilstedeværende om denne ibsenske 'tese'. Våre venner anarkistene var dumme nok til å gå med på dette.

Resultatet ble som av oss forutsett: Vi ble i et ynkelig mindretall — 3-4 mot 7-8.»

At vi dermed hadde fått rett, var våre motstandere tvunget til å innrømme for ikke å kompromittere sin avgud Ibsen. Men all den stund diskusjonen dreide seg om 'rett' eller 'urett', hadde vi også i realiteten seiret — selv ifølge Ibsen. Og våre venner, de edle etterfølgere av Stirner og Ibsen, var presset ubehjelpelig inn i en blindgate, som de ikke fant veien ut av.

De kunde i sannhet fortsatt sine sitater, f. eks.:

'Me gjekk vill i vedaskogen,
me fann ikkje veien heim'.»⁷¹³

En av de revolusjonære avisene som kom ut i 1906 var Giv Akt. Olausson skriver:

«Denne avis er vel det merkeligste konglomerat som har sett dagens lys i Norge. Den forfektet en blanding av Krapotkins anarkisme og gammeltestamentlig profetlære, og redaktøren, Tor Neverdahl, hadde en slags menighet som støttet hans avisforetagende. Det var nærmest et oppsamlingsbækket for alle slags ekstremister, refuserte og originaler. Her vanket Olav Kringen etter sin avsettelse som sjef i 'Sosialdemokraten', forfatteren Flatabø, anarkisten Øien fra det forbudte 'Morgengry' og mange andre. Redaktøren selv var en kar med ekte vestlands-temperament og var i kamp mot alt og alle. Han svor som en tyrker og leste sine profeters anatema⁷¹⁴ mot sine fiender, hvortil særlig hørte regningsbud og politikonstabler som kom med innkallelser til forhør i anledning av straffbare artikler. Blant sine mange idéer hadde Neverdahl også den at en av hovedårsakene til menneskenes ulykke var at de bodde i slike steinørkener som de moderne storbyene utviklet seg til. I ånden så han den dag komme da disse metropoler som forkrøplet og undertrykte den menneskelige sjel, ble tilintetgjort — enten i krig eller av Vårherre direkte gjennom jordskjelv eller liknende katastrofer. — En kveld vi gikk forbi Slottet, foreslo han at vi skulde rive ned Karl Johan-statuen. Det skulde skje på den måte at vi surret en svær manilla-trosse rundt hestens kropp og satt oppe i et av Dronningparkens trær og med forente krefter rykket statuen av sin sokkel! Hva en slik aksjon praktisk skulde tjene til, kunde Neverdahl ikke gi noen beskjed om.»⁷¹⁵

På DNAs landsmøte i 1906 kom det en liten forpostfektning om generalstreikidéen, hvor Sigwald Lian foreslo at partiet skulle anerkjenne «den sociale generalstreik [...] som et virksomt middel i kampen mot militarismen». ⁷¹⁶ Den hadde tidligere kun vært forkynt av anarkister som Hans Jæger

og Kristoffer Hansteen. Martin Tranmæl, som riktignok hadde sympati for resolusjonen og støttet den prinsipielt, mente at en slik resolusjon ville være forhastet, og foreslo saken utsatt til et senere landsmøte. Dette ble vedtatt. På det samme landsmøtet uttalte Ragnvald Paulson, konsekvent pasifist, og sterkt påvirket av Tolstoys og Krapotkins idéer, at «Arbeidernes sidste vaaben er generalstreiken».⁷¹⁷ Han fremla også et forslag fra partiavdelingen i Bergen for «militarismens avskaffelse og opprettelse av internationale voldgiftsdomstole.»⁷¹⁸ Forslaget ble vedtatt.⁷¹⁹ Istedenfor for militære maktmidler måtte arbeiderklassen bruke «det fredelige vaaben: general-streiken», i indre oppgjør klassene imellom. Også tvister statene imellom måtte de sette sin lit til den voksende solidariteten mellom arbeiderne i alle land. Den ville være sterk nok til å hindre krig. Det var derfor riktig gå inn for både for avvæpning og mot kravet om folkevæpning.⁷²⁰ «Vi faar ikke bugt med kapitalismen før militarismen er knækket i enhver form», sa han. Ragnvald Paulson kom til å påvirke mange i NSU i retning av anarkismen.⁷²¹ Landsmøtet vedtok å trykke og utgi hans landsmøteforedrag «Folkevæpning eller afvæpning» som brosjyre. Enkelte av de eldre partimedlemmene kunne ikke dele hans lyse tro på menneskene og holdt på folkevæpningen. Arbeiderne måtte ikke stå våpenløse overfor kapitalistene som kunne bruke leide, væpnede horder mot dem.⁷²²

Den tyske anarko-syndikalist Arnold Rollers brosjyre «Den sociale generalstreik» vendte seg skarpt mot marxismen som teori og mot sosialdemokratiet, og stilte opp den kommunistiske anarkismen som mål i motsetning til marxismens statssosialisme. Etter at ungsosialistene fikk ledelsen i Kristiania-laget sommeren 1906 ga laget ut en oversettelse av denne brosjyren. Dette medførte en debatt både innenfor og utenfor sosialdemokratiet og dets organer.⁷²³ Generalstreik-idéen fikk ny næring innen ungdomsbevegelsen i Kristiania for hvert nummer av *Brand*, og hver ny tilreisende svensk ungsosialist som kom over grensen. *Brand* — som startet i 1898, og fremdeles kommer ut — skal være inspirert av Ibsens skuespill «Brand».⁷²⁴ Bladet hadde også artikler om Ibsen. De svenske ungsosialistene var begeistret for Ibsen. Hans verker ble flittig lest i de kretser, og det skal ha eksistert den reneste Ibsen-kult. Den svenske ungsosialisten «Hinke» Bergegren ble gjentatte ganger innbudt til Norge. Den antireformistiske fløy i NSU fikk nå stadig større oppslutning, spesielt i Kristianialaget.

«Hvad under at disse skjønne, betagende perspektiver gjorde et dypt indtryk paa den ungdom som gik om med drømmen om fremtiden i sit hjerte. De gav en ganske anden næring for sjælen end det reformistiske flisespikkeri i Stortinget. Den ekspropriative generalstreik, som den blev skildret av Krapotkin i 'En oprørers ord', i 'Anarkiets Bibel' eller i Rollers brosjyre om generalstreiken, som høsten 1906 blev utgit av Kristianialaget og spredt i flere tusen eksemplarer var netop noget for ungdommens fantasi, — især naar den ogsaa blev krydret med en tilsetning av fri kjærlighet. [...]

Sigwald Lian, skomaker Thomassen og mange andre ivrige kamerater tok nu op igjen parolen om 'hel omdannelse' som hadde spillet en saa fremtredende rolle i Jacob Vidnes programtale om ungdomsbevegelsen i januar 1900. De trodde fuldt og fast paa den ekspropriative generalstreik som veien til det nye samfund, og de vilde ha hele bevægelsen, i første række forbundet til at følge denne vel. Dagens politik, med dens strid om sukkertold og lapverkslove var ikke noget for dem. Ikke 'Soc.-Dem.', men 'Brand' var deres livorgan. Og de lot sig ikke avskrekke av at de foreløbig bare hadde tilslutning av en liten minoritet inden ungdomsbevægelsen i Kristiania.

Det var heller ikke frit for at man i visse partikredse koketterte litt med de saakaldte 'anarkistiske aandstretninger'.»⁷²⁵

Arbeidsgiverforeningens organ hadde allerede sommeren 1905 kommentert idéen om generalstreik i forbindelse med et møte:

«Saa har man den *anarkistiske generalstreik*. Anarkisterne nærer den anskuelse, at først skal samtlige funktionærer ved banerne samt alle kuske og sporveisfolk streike. Derefter skal følge alle bagere og slagtere. Herved vil, mener de, de besiddende klasser faa sultens spøgelse til at træde frem for sine øine. Nu er det kun de producerende, men ikke forbrugerne, man kan afvænne med at spise (muntherhed).

Men ogsaa her har anarkisterne fundet paa et middel. Arbeiderne skal, da de jo dog maa leve, plyndre alle bager- og slagterbutikker og sætte sig i besiddelse af alle lokaler, hvor der er næringsmidler. (Men naar der nu intet er i dem!) Det er netop sagen. Naar intet produceres, faar man intet. Anarkisterne tror imidlertid hermed at kunne løse det sociale spørgsmaal. Var det saa let at løse, saa var det en slem efterladenhedssynd af socialdemokratiet, at det ikke allerede for længe siden havde anvendt dette middel.»⁷²⁶

Første gang massestreiken ble debattert i NSU var på dets landsmøte i Larvik i 1906, hvor skomaker Thomassen krevde at en skulle gi sin «tilslutning til principet den sociale generalstreik som et av de mest effektive midler for socialismens seier». Forslaget ble avvist, samtidig som landsmøtet enstemmig oppfordret lagene til å ta generalstreiktanken opp til drøfting.⁷²⁷ På landsmøtet deltok også «Hinke» Bergegren. Ungsosialismen vant etter hvert frem i lagene ved å appellere til arbeiderungdommens utålmodighet. Generalstreikidéen forente ungdommens revolusjonære utålmodighet med den revolusjonære pasifisme som fra 1905 av var offisiell ideologi i NSU.

Høsten 1906 ble det opprettet en tale- og diskusjonsgruppe i Kristianialaget, som holdt til i et kummerlig kott under en trapp i *Kristiania Arbeidersamfund*. Presten Alfred Eriksen ledet til å begynne med gruppen i «talekunst». Eriksen ga først en innføring i de rent formaltekniske sider ved et foredrag. Så måtte de unge sosialistene sette seg inn i et selvvalgt politisk emne for tilslutt å fremføre sin nyervervede innsikt i foredrags form. «Denne gruppen var egentlig begyndelsen til den senere ungsocialisme. — I gruppen debatterte man nemlig alle de stridsspørsmål, som senere blev baaret frem gjennom ungsocialismens seier i ungdomslagene og paa kongressene.»⁷²⁸ Ungsosialistene kalte hverandre gjerne «jakobinere».⁷²⁹ Det tok ikke lang tid før Eriksen gikk ut av gruppen, da den var blitt for radikal for ham. Gruppen øvet seg i diskusjonsferdighet, og den diskuterte emner som militarismen, generalstreiken, avholdssaken, religionsspørsmålet og åtte-timersdagen. Ungsosialistene var ingen enhetlig gruppe. Bak den ungsosialistiske etiketten skjulte det seg en anarkistisk retning, en retning som hellet i retning av anarko-syndikalismen og en tendens som var klart påvirket av Karl Marx.⁷³⁰ Høsten 1906 var den aktive delen av NSU på vei mot en norsk variant av den svenske ungsocialismen og den i Tyskland oppståtte anarkososialismen. Anarkososialismen vokste frem innen det tyske sosialdemokratiske parti og fagforeningene. Leder for denne retningen var Dr. Friedberg som holdt et foredrag over temaet i 1904.

Vinteren 1906/07 kom Eugène Olausen (1887-1962) og Sverre Krogh (1883-1957) med i lagsarbeidet i Kristiania. I disse to fikk ungsocialismen snart to talsmenn som både i kraft av sin glødende tro og sine formelle evner tok ledelsen i forbundets arbeid.⁷³¹ Olausen og Krogh regnes av enkelte som de to som innførte marxismen i Norge, selv om Marx var kjent blant sosialdemokrater også tidligere. En annen marxist var Ivan Vincents Gaarder, som fra januar 1904 ble redaktør av *Det tyvende Aarhundrede*, hvor han fremmet marxistiske idéer. «Som redaktør av Ungdomsforbundets organer gjorde Sverre Krogh og Eugène Olausen hele ungdomsbevegelsen delaktig i sine studier av Marx», skriver Per Sogstad.⁷³² «Hvis det på dette tidspunktet [1921] skulle vært aktuelt å reise en bauta over den første virkelige *kommunist* i Norge, måtte det ha blitt Eugène Olausen», skriver Sogstad.⁷³³

Sverre Krogh og Eugène Olausen ble NKPer i 1923. Krogh gikk tilbake til DNA i 1928, mens Olausen dette året oppga hele socialismen og ble et aktivt medlem av *Fedrelandslaget*. Laget var ytterst skeptisk til det parlamentariske demokratiet, og alvorlig redd for den revolusjonære trusselen fra arbeiderbevegelsen. Dets førerskikkelse i 1928 var Fridtjof Nansen.⁷³⁴ Både Olausen og Krogh ble gående uten fast jobb i 30-årene, og begge søkte etter hvert tilflukt i alkoholen. Krogh ble medlem av *Nasjonal Samling* (NS) høsten 1940. Olausen ble en entusiastisk og troende nasjonal-sosialist, men han slapp aldri inn i NS pga. sitt alkoholkonsum.⁷³⁵ For Olausen var nasjonal-sosialismen en gjenoppliving av gamle revolusjonære og sosialistiske følelser — på et nytt grunnlag. Han la stor vekt på det sosialistiske elementet i nasjonalsosialismen.⁷³⁶ Både Krogh og Olausen ble dømt for landssvik etter krigen.

Det første masse møte i ungsosialismens tegn var et demonstrasjonstog 17. mai 1907, med 2-300 deltagere. Fellesstyret for lagene i Kristiania sto som arrangør. Det ble båret transparenter med inskripsjonene «Ned med militarismen» — og med sikte på nasjonalstemningen denne dagen — «Leve den internationale socialisme». Benjamin Eckblad talte for generalstreiken mot parlamentarismen. Den politiske strømning innen Kristianialaget beveget seg mer og mer i ungsosialistisk retning. Vel vitende om den splittelsen det hadde ført til i svensk ungdomsbevegelse, valgte likevel de ledende i Kristianialaget med fullt overlegg de nærmest ungsosialistiske standpunktene. Man gikk inn for nektelse av militærtjeneste. Man ville «med alle til raadighet staaende midler at bekjempe den religiøse vildfarelse i alle dens former og avskaffe al statskirkelig indflydelse og presteligt formynderskap. Endvidere at faa fjernet religionen som skolefag samt arbeide for kirkens adskillelse fra staten». I tillegg vedtok man å anerkjenne generalstreiken uten å fordømme parlamentarismen. Det siste var tydeligvis et kompromiss.

På ungdomsorganisasjonens landsmøte 19. og 20 mai 1907 på Mysen ble Kristianialagets forslag i militærspørsmålet nedstemt. Man vedtok kun bekjempelse av militarismen, ikke militærnektning, men både før og etter landsmøtet anbefalte flere av de ledende tillitsmenn i forbundet militærnektning. Også Kristianialagets resolusjon for generalstreiken ble nedstemt. Det ble vedtatt at man burde drive opplysningsarbeid for generalstreiken, men ikke fordømme parlamentarismen. Kristianialagets resolusjon mot religionen ble derimot vedtatt med tolv mot ti stemmer. Forbundet skulle ta kampen opp for en konfesjonsløs⁷³⁷ skole, og for å skille kirken fra staten. Etter dette landsmøtet var det et faktum at ungdomslagene hadde et program som på viktige punkter avvek fra partiets, samtidig som de fleste lagene var medlemmer av partiets lokale avdelinger. Dette førte til en rekke konflikter mellom partiet og ungdomsbevegelsen. Eugène Olaussen ble valgt til redaktør av *Ung-Socialisten*, mens Sverre Krogh ble redaktør av *Det tyvende Aarhundrede*. Sigwald Lian og Marius Braatt ble valgt til landsstyresekretærer, og ekspeditører for henholdsvis *Ung-Socialisten* og *Det tyvende Aarhundrede*. Dermed ble det, trass i de mer moderate vedtakene på landsmøtet, den voldsomme antiparlamentariske retningen som kom til å prege NSUs agitasjon i den nærmeste tiden.

I 1907 forsøkte ungdommene å gjøre revolusjonære sosialister av noen gatepiker. Eugène Olaussen beretter:

«Hvem det var som fant på det, er meg ukjent. Men det ble i hvert fall besluttet at man skulde begynne å drive 'gatemisjon'. En del av de yngre, mannlige medlemmer hadde gjort den iakttagelse at det i Torggata, særlig omkring hver helg, var atskillige unge piker som de mistenkte for å befinne seg i et begynnende stadium av gatetraffikk. Og så fant de på å opptre som redningsmenn overfor disse 'proletariske ofre for et urettferdig samfunn'.

Planen var å sende ut ekspedisjoner på to og to mann og ta med dem som vilde, opp i lagets lokaler, hvor man så skulde ta dem under moralsk behandling og ved opplysning og agitatorisk påvirkning gjøre dem til revolusjonære sosialister.

Mens jeg skriver dette, kommer jeg til å tenke på en liknelse av den store predikant Moody. Han skulde i en forsamling uttrykke hvor meget lettere det var for et umoralsk menneske å trekke moralske mennesker ned i sølen enn omvendt. Han bad en av forsamlingen gå opp på et bord og bøye seg ned mot ham for å forsøke å trekke ham opp på bordet til seg, Selvsagt ble det predikanten som trakk vedkommende ned til seg.

Da skjønner antagelig de ærede lesere hvordan det gikk. Hele denne gatemisjonen utartet nok så slemt, og da jeg henimot jul 1907 kom tilbake fra Sverige, var laget i en voldsom krise på grunn av denne trafikk, og spørsmålet om medlemsskapet til et par notoriske gatepiker hadde satt sinnene i flammer utover hele høsten. Det endte med eksklusjon, og denne hadde på et hengende hår resultert i en splittelse, idet en anarkistisk fløy under ledelse av noen rabiater elementer truet med å bryte ut. Det ble der imidlertid intet av, og lagets moralske prestisje var reddet sammen med enheten.»⁷³⁸

Kløften mellom ungdomsforbundet og partiet ble stadig større. Dette var i lengden uholdbart, noen av ungdomslagene rundt i landet meldte seg ut, og ledelsen i DNA reagerte kraftig siden det

snart var kommunevalg. Sentralstyret i DNA vedtok 14. mai å sende ut denne erklæringen: «Kristiania Socialdemokratiske Ungdomslag har vedtat to resolutioner vedrørende religionen og det parlamentariske arbeide. Da flere blade har benyttet disse til sterke angreb paa Det norske Arbeiderparti, finder centralstyret at maatte udtale at den i nævnte resolutioner fremholdte opfatning staar i direkte strid med Arbeiderpartiets program og taktik.»⁷³⁹

På NSUs landsmøte, i 1908 i Drammen, foreslo Sverre Krogh at streiker i forbindelse med revolusjonær fagforeningstaktikk som direkte aksjoner, obstruksjon, sabotasje osv., var det beste kampmiddel. Dette forslaget ble avvist, og flertallet på landskonferansen tok avstand fra den kritikken som var kommet mot partiets parlamentariske linje. På landsmøtet var Kristiania-lagenes representanter nesten uten unntak ungsosialister. I taktikkspørsmålet ble begrepet «parlamentarisme» fullstendig utelatt:

«Idet landsmøtet erkjender, at fagorganisationen er arbeiderklassens bedste og mest betryggende vaaben mot reaktion og undertrykkelse, og streiken det bedste maktmiddel til at tilkjempe sig bedre økonomiske og mere leveværdige vilkaar, samt til at hindre reaktionære tilbakeslag, anser landsmøtet ogsaa, i kraft av samme organisation, generalstreiken som arbeiderklassens bedste og mest effektive kampmiddel til at nedbryte den bestaaende samfundsorden og til at bortrydde de hindringer, der stænger for indførelsen av en socialistisk samfundsorden.

Landsmøtet opfordrer derfor forbundet og alle dets avdelinger og medlemmer til et energisk oplysnings- og agitationsarbeide for generalstreiksidéen samt utrættelig og intenst at agitere for at vække arbeiderungdommen til forstaaelse av og interesse for fagbevægelsen.»⁷⁴⁰

Kristianialaget fremmet også et forslag i avholdsspørsmålet som ble vedtatt: «Landsmøtet uttaler sin sympati for kampen mot rusdrikken og opfordrer lagene at opta et energisk oplysningsarbeide for avholdssaken.»⁷⁴¹

I styret ble det valgt inn mest anti-parlamentarikere, og Olaussen og Krogh drev en aggressiv agitasjon både skriftlig og muntlig. De var likevel ikke røde nok for en del av lagsmedlemmene i Kristiania, som hadde ledelsen av Kristianialaget. Disse tok opp arbeidet for å stifte nye lag på rent ungsosialistisk grunnlag og i åpen kampstilling til DNA.⁷⁴²

Den antimilitære agitasjonen ble etter landsmøtet drevet med en kraft som aldri før. Flere ungsosialister ble satt under tiltale og straffet. Mellom 1907 og 1909 ble det holdt minst tretten store folkemøter mot militarismen i NSUs regi bare i Kristiania.⁷⁴³ Etter ca. 1909 oppfordret aldri forbundet som sådant, eller noen av lederne, direkte til individuell militærnektning. Resultatene hadde ikke stått i stil med forventningene. At forbundsledelsen i 1909 ønsket å nærme seg DNA var nok også en vesentlig grunn til å avblåse agitasjonen. Man fortsatte den antimilitaristiske og pasifistiske agitasjonen uten derved å oppfordre til individuell militærnektning. Av arbeiderbevegelsens organisasjoner var det senere ungsosialistene og syndikalistene som konsekvent, intenst og vedvarende agiterte for militærnektning. Enhver nektelse av militære tjenesteplikter var moralsk riktig og fortjenestefull. De betraktet den individuelle militærnektningen som en «direkte aksjon mot militarismen»⁷⁴⁴, og regnet med at en militærstreik kunne vokse organisk frem ved at individuell militærnektning smittet. Også deler av Fagopposisjonen delte det konsekvente forsvarsnihilistiske og sterkt pasifistiske synet til syndikalistene. Det forsvarsnihilistiske standpunktet gikk ut på at Norge måtte nedruste med én gang, uavhengig av utviklingen i andre land. Dels var det umoralsk å drepe uansett, dels ville forsvaret kun være et skinnforsvar som ikke ville være i stand til å forsvare Norge. Forsvaret ville tære på landets økonomiske kraft. At militæret kunne bli satt inn mot arbeiderklassen var også et viktig moment.⁷⁴⁵ En rekke anarkister og syndikalister nektet militærtjeneste, ble stilt for retten, dømt til fengselsstraff, og fradømt (!) verneretten, retten til å tjenestegjøre i rikets krigsmakt.⁷⁴⁶ Først i 1914 ble militærstreiken programfestet i *Norges socialdemokratiske Ungdomsforbund*, mens ungsosialistene og syndikalistene arbeidet for dette helt fra 1909.

I 1908 ga Kristianialaget ut berlinlegen dr. Raphael Friedebergs brosjyre «Parlamentarisme og Generalstreik».

«Forfatteren vender sig skarpt mot den moralske forsumpning som parlamentarismen fører med sig, men tyngden i hans fremstilling ligger dog i agitationen for generalstreiksidéen. Friedebergs brosjyre satte dype merker i den norske ungdomsbevægelse. Selv om den ikke blev læst av massen, blev den et vaabenarsenal for generalstreikens apostler rundt omkring og fik derved, kanskje mere indirekte end direkte, stor betydning for prægningen av bevægelsens aandelige fysiologi. Vi kjemper endnu idag i den norske arbeiderbevægelse mot visse levninger av den anarkosocialistiske ideologi som dengang skapt hos store dele av arbeiderklassens fortrøp.»⁷⁴⁷

Som et resultat av radikaliseringen innen NSU hadde ungdomslaget på Mysen meldt seg ut av NSU allerede i 1907. Utover i 1908 samlet de partitro lagsmedlemmene seg i egne lag, og på høsten brøt de også ut av forbundet. I februar 1909 stiftet de så, i samråd med partiledelsen, Arbeiderpartiets *Ungdomsforbund* (AUF), i direkte konkurranse med det gamle forbundet.⁷⁴⁸ Alt før det kom så langt hadde Olaussen og Krogh skjønt at det bar galt av sted. De vendte seg mot den ungsosialistiske fløyen som ble mer og mer anarkistisk preget, og prøvde å finne frem til en plattform for NSU som radikal marxistisk opposisjon innenfor partiet. I *Ung-Socialistens* julenummer 1908 skrev Olaussen et «julebudskap» som slo til lyd for en mer forsonlig politikk overfor partiet, og proklamerte at arbeiderbevegelsen måtte vinnes for de revolusjonære idéer innenfra. (Dette var en forståelse han hadde kommet frem til etter å ha vært på en legendarisk «herjingsferd», sammen med Sverre Krogh, i Nord-Norge, hvor han i Kirkenes traff russiske mensjevikiske flyktninger som han diskuterte med.⁷⁴⁹) Dette vakte en voldsom røre blant ungsosialistene i Kristiania, og fra januar og utover våren gikk kampens bølger høyt. Det brygget opp til enda en splittelse i det gamle ungdomsforbundet.⁷⁵⁰

DNA avholdt landsmøte på Hamar i påsken 1909. Her var stillingen til NSU satt opp på dagsorden som eget punkt. Følgende ble vedtatt:

«Paragraf 2 i partiets love gir baade hvad det principielle og det organisationsmæssige angaar klar besked om hvorledes den socialdemokratiske ungdomsbevægelses stilling skal være til partiet. Landsmøtet finder det derfor uriktig, at utenfor partiet staaende ungdomsorganisationer kalder sig socialdemokratiske, eller omvendt at socialdemokratiske ikke er tilsluttet partiet paa organisationsmæssig maate. Likeledes finder landsmøtet det uriktig, at partiet tilsluttede ungdomsforeninger danner landsforbund sammen med ungdomsforeninger som ikke tilhører partiet.»⁷⁵¹

I debatten felte advokat Michael Puntervold en hard dom over den retning ungdomsbevegelsen hadde tatt. Landsmøtets representanter innså nok at ungdomsforbundet var i splittelse. Landsmøtet vedtok også en resolusjon, mot noen få stemmer, hvor det ble uttalt at arbeiderklassen i tilfelle krigshandlinger på den skandinaviske halvøyen skulle svare med total arbeidsnedleggelse — generalstreik.⁷⁵²

Ungsosialismen hadde utviklet seg i mer og mer rent anarkistisk og syndikalistisk retning, og på landsmøtet i *Norges socialdemokratiske Ungdomsforbund* i Skien, pinsen 1909, gikk ungsosialistene ut og dannet sin egen forening, Norges Ungsosialistiske Forbund.

Martin Tranmæl mente at «den ungsosialisme som (var) oversat fra svensk med antiparlamentarisme, militærnegtelse, sabotage, 'handlingens propaganda', osv.» skulle bekjempes. Han begrunnet dette med at denne bevegelsen var «reaktionær, dum og skadelig for arbeidernes frigjøringskamp». Tranmæl understreket at sosialdemokratiet sto nærmest til å ta denne kampen mot «den anarkistiske bevægelse som gaar under navn av 'ungsosialismen'». ⁷⁵³ Samtidig kritiserte han partiledelsen fordi den tok for hardt på saken, skjelte ungsosialistene ut og utdypet striden, samt hadde stiftet nytt ungdomsforbund — Arbeiderpartiets *Ungdomsforbund* — like før det partilandsmøtet som skulle behandle hele striden; det var ikke nødvendig å ta ungdommen så

alvorlig.

I løpet av kort tid var det 3 ungdomsforbund i Norge; Arbeiderpartiets *Ungdomsforbund*, Norges sosialdemokratiske *Ungdomsforbund* og Norges Ungsocialistiske Forbund. I november slo de to første forbundene seg sammen igjen. AUFs organ *Ungdomsrøsten* og NSUs organ *Ung-Socialisten* ble slått sammen under navnet *Klassekampen*. Navnet hadde Eugène Olausen hentet fra Benito Mussolinis *Lotta di classe*.⁷⁵⁴ Sverre Krogh ble redaktør. 1911–21 var Eugène Olausen redaktør. Den første tiden etter splittelsen av *Norges sosialdemokratiske Ungdomsforbund* sto faktisk Norges Ungsocialistiske Forbund tallmessig sterkere enn sosialdemokratene. De hadde 20 lag med minst 600 medlemmer før 1912, mens de sosialdemokratiske ungdommene var 500 medlemmer fordelt på 11 lag.⁷⁵⁵ Sosialdemokratene vokste imidlertid kraftig de nærmeste årene, mens ungsosialistene stagnerte fullstendig.⁷⁵⁶

NSU utviklet seg nå i en radikal marxistisk retning. Det endelige marxistiske gjennombruddet kom i 1911, med front mot reformismen i partiledelsen. De støttet også Fagopposisjonen, og var aktive i den.

Det fantes ennå en tid ungsosialister i NSU, og i 1911 fant sentralstyret det påkrevd å henstille til lagene skarpt å skille seg ut fra det ungsosialistiske forbundet:

«Efter bruddet i Skien med ungsosialistene og stiftelsen av det nye ungdomsforbundet helt og holdent stillet sig paa socialdemokratisk grundlag og erklæret, at det ønsker et intimt samarbeid med den faglige og politiske bevægelse.

I betragtning herav er det nødvendig, at lagene, bevægelsens tillidsmænd og talere handler herefter og skarpt pointerer forskjellen mellem ungdomsbevægelsen og ungsosialistene.

Centralstyret henstiller derfor til forbundets medlemmer at være centralstyret behjælpelig med at trække skillet mellem forbundet og ungsosialistene saa skarpt og tydelig at nogen forveksling og sammenblanding ikke er mulig.

Specielt retter centralstyret en indtrængende anmodning til forbundets talere at mindst mulig optræde som foredragsholdere i ungsosialistiske over socialistiske emner og maa paa det bestemteste fraraade enhver officiel deltagelse paa offentlige ungsosialistmøter.

Centralstyret henleder ogsaa agitatorenes opmærksomhet paa, at ungdomsforbundet ser som sin opgave at samle arbeiderungdommen og henstiller derfor til disse i sin agitation for og i forbundet at ta det tilbørlige hensyn hertil og undlate alt, som kan virke skræmmende og støtende.

Denne henstilling og opfordring har centralstyret fundet paa krævet at gjøre, da ungdomsforbundet og dets mænd endnu i vide kredse sammenblandes med ungsosialistene og forbundets talere ikke altid har tat tilbørlig hensyn til de vanskeligheder, som ungdomsforbundet baade utad og indad har at kjæmpe med.

Centralstyret forventer, at bevægelsens kræfter vil ta det tilbørlige hensyn hertil og for fremtiden i samklang med centralstyret arbeide for ungdomsbevægelsens fremme.»⁷⁵⁷

DNA vedtok på sitt landsmøte i 1912: «Landsmøtet uttaler, at intet medlem av 'Det norske arbeiderparti' maa være medlem av en anden organisation, som ved politiske valg bekjemper arbeiderpartiets kandidater.»⁷⁵⁸ Vedtaket var egentlig rettet mot dr. Alfred Eriksen, som i tillegg til å være medlem av DNA, også var formann i *Riksmålsforbundet*. *Riksmålsforbundet* hadde vedtatt en henstilling til sine foreninger om å stille riksmålsmenn til stortingsvalget, samt ikke godta noen ved stortingsvalgene som ikke aksepterte forbundets program. Siden DNA sto nøytral i språkstriden, ble *Riksmålsforbundets* vedtak oppfattet som om de dermed bekjempet de av DNAs kandidater som var landsmålsmenn. Vedtaket rammet også de gjenværende ungsosialistene både i DNA og i NSU, der de bekjempet partiets parlamentariske kandidatur med en språkbruk som selv *Riksmålsforbundet* neppe rådde over.⁷⁵⁹

Så sent som i 1918 klagdes det i ungsosialistenes organ *Revolt* over at det fremdeles fantes ungsosialister «der er inkonsekvente nok til at tilhøre det sosialdemokratiske ungdomsforbund. Er det ikke snart paatide at deres skiller lag med disse patenterte herrer?»⁷⁶⁰

Norges Ungsocialistiske Forbund

«Sorte faner —!

Sorte faner, oprørsflag, vaier viden over jord;
hvor der strides, hvor det gjalder, hvor i dødskamp de sig vaelte!
hvor der lides, hvor de falder, disse trællestændens helte!
roper høit om livets ret,
skaar for fredens skyld retræt,
voldets herrer triumferer, magt er magt og ord blot ord.

— — —

Kampens maal er ikke fred, slagets utfald aldrig ret,
der er krig i hver en evne, det er styrken, som dikterer,
der er altid svik at hævne, det er uret, som florerer
— Det er kræfter, som skal til,
viden-om, hvad selv man vil,
saa er maalet halvveis naadd, saa vindes seiren dobbelt let.

— — —

Bagom mulmet rinder sol, la de sorte syers nat
ruge tungt og tæt og slynge sig om alt, hvad dagen levnet,
knuge ungt og ret og tynge ned, hvad friske kræfter evnet.
Spillet frit for stormens magt,
under uveirs stolte pragt
skapes mot og hærdes vilje, da blir voldets grænse sat.

H. Th.»⁷⁶¹

Misnøyen med DNAs forsiktige parlamentariske og faglige politikk toppet seg i 1909. Det var da et klart flertall i NSU som støttet den «anarkosocialistiske» tendensen.

I 1909 klarte en liten håndfull anarkister å få Saaheim arbeidsmandsforening, en avdeling på 300—400 medlemmer utmeldt av Bratsberg amts arbeiderparti.⁷⁶²

Da det bar mot landsmøtet i *Norges socialdemokratiske Ungdomsforbund* i Skien, pinsen 1909, rustet de stridende parter seg til det endelige oppgjøret. Kampen førtes også på den måten at medlemmer av forbundet gikk i gang med å stifte nye «lag», som ga dem representasjonsrett til landsmøtet, der slaget skulle stå. Dette var «papirlag». Det var de samme medlemmene som sto i alle lag.⁷⁶³ Den «moderparti»-vennlige møteledelsen var ikke villig til å bøye seg for den kritiske majoriteten. Møtelederen var frekk nok til å endre delegeringsreglene med tilbakevirkende kraft på en slik måte at flertallet ikke kom til sin rett. Forbundsstyret hadde — vel vitende om hva som var foregått — gitt melding om at de lag som var stiftet i landsmøteåret, ikke hadde representasjonsrett. Dette var stikk i strid med vanlig praksis fra tidligere år. Derfor møtte det frem tre representanter fra de lagene dette rammet. Fullmaktskomiteen innstilte på å nekte dem stemmerett. Dette ble vedtatt, av de godkjente representantene, med ni mot ni stemmer, idet formannens dobbeltstemme gjorde utslaget. Flertallet var sikret for forbundsledelsen. (Opposisjonen besto av skredder Henrik Østby, typograf H. Th. Thomsen, typograf Ottesen, typograf Espeli, sukkevarebaker Johan Jacobsen, typograf Ingvald Rastad, tobakksarbeider Johs. Abrahamsen, mekaniker Jac. Mathisen og steinhugger Frantzen fra Iddefjorden. Foruten disse var det fire andre representanter, hvoriblant Wilhelm Langlotz, som representerte nystiftede lag.)⁷⁶⁴ Anarkosyndikalistene Henrik Østbye, leder for «den sorte bande», Kristianialagets militæragitasjonskomité, og talsmann for det ungsocialistiske flertallet, oppfordret da alle sine meningsfeller til å forlate møtet, siden han anså hele landsmøtet for ugyldig. Denne henstillingen ble tatt ad notam og alle

anarkososialistene (de ni som utgjorde mindretallet, samt de tre omstridte) forlot møtet, etter at de først hadde revet ned sine svarte faner som var hengt opp til dekorasjon i lokalet. På et møte som disse delegatene holdt på hotell Augustin i Skien ble det besluttet å stifte et nytt forbund og utgi et revolusjonært månedsblad.⁷⁶⁵

Eugène Olausen minnes Skien-landsmøtet:

«På Skien-landsmøtet som ungdomsforbundet holdt i pinsen, var det ventet et voldsomt oppgjør mellom de to retninger. Anarkistene kom trekkende til møtet med veldige, svarte faner, på hvilke det med hvite bokstaver var malt anarkistiske deviser som 'Leve handlingens propaganda', 'Død over kapitalistene' osv. Fanene var dessuten utstyrt med de obligate⁷⁶⁶ giftmerker: et dødningehode og to korslagte bein. Man skulde nesten tro å være kommet inn i en frimurerlosje. —

Da møtet skulde åpnes, foreslo formannen at vi skulde synges 'Internasjonalen'. Men det var for spinkel kost for de herrer anarkister. De stemte i med 'Carmagnolen' — den beryktede skafotsang⁷⁶⁷ fra den franske revolusjon. Det heter i denne blant annet at

'Gata er vårt parlament,
bomben og dynamitten våre representanter'!⁷⁶⁸

Da den for øvrig meget korte og puritanske åpningshøytidelighet var overstått, gikk man straks over til den såkalte fullmaktsdebatt. Her vilde anarkistene bestride mandatet fra et av sentralstyret nylig dannet ungdomslag. Og det var ikke uten hensikt de satte inn kampen her, for nettopp dette mandat var tungen på vektskålen. Ble *det* forkastet, vilde de ha flertall på møtet. Den frammøtte representant deltok selv i voteringen over sitt eget mandat, hvilket i dette tilfelle var helt berettiget, da anarkistene ved simpelthen å foreslå flere andre mandater forkastet og hindre disse fra å delta i voteringen herom, kunde ha erobret flertallet.

Det omstridte mandat ble da godkjent med en stemmes overvekt, og dermed var slaget tapt for 'Carmagnolen's' høyroastede sangere. Det reiste seg et ramaskrik i deres rekke, og Østby skrek ut at de burde forlate lokalet. Andre hoppet opp på stoler og benker og rev ned de opphengte faner, mens skjellsordene fosset ut over oss arme djevler som ble tilbake. Vi hadde nesten ventet å høre smell av bomber og se det glimte i revolusjonære dolker — men det ble med kjeftebruken. Selvsagt måtte karene synges 'Carmagnolen' på ny, da de marsjerte ut av lokalet. —

Vi fortsatte rolig vårt møte og vedtok de betingelser som muliggjorde vårt samarbeide med Arbeiderpartiet, slik vi hadde lagt grunnen til det på Hamar-møtet, og dermed var vår misjon stort sett oppfylt.»⁷⁶⁹

I protokollene til Norges Ungsosialistiske Forbund kan man lese at det var lite ønskelig at Henrik Østby representerte NUF, da han hadde problemer med fagforeningen sin.⁷⁷⁰ En gruppe personer rundt Henrik Østbye, «den sorte bande», ble avslørt som regulære forbrytere som bl.a. drev med skapsprengning og underslag.⁷⁷¹ Eugène Olausen minnes:

«Han [Østbye] var en ganske begavet kar, belest og dyktig i allslags foreningsvirksomhet. Men storparten av de mange som fulgte ham, var nok ikke voksne i politisk forstand — og det hadde sneket seg inn tallrike forbryterelementer som under ungsosialismens maske vilde dekke over kriminelle handlinger. Særlig var det svenske element sterkt representert blant disse.[...]

Imidlertid skulde vi snart få føle at det ikke bare var i kjeften at våre anarkistiske venner hadde det. En vakker dag kunde en av hovedstadens store aviser melde at politiet hadde fakkert en stor innbruddsbande som bestod av folk fra ungsosialistenes eller anarkistenes rekke. Innbruddene hadde pågått i lengre tid og var foretatt som skapsprengninger med dynamitt. De stjålne beløp var tildels ganske betydelige. Flere svenske deltagere var kommet unna, men ble seinere tatt i Sverige. De hadde altså trukket de praktiske konsekvenser av sine ekstreme taktiske standpunkter og omsatt dem i handling.

Det ble en kostbar affære for de dristige 'dinamitardos', og det hele endte på Botsfengslet — for manges vedkommende i flere år.»⁷⁷²

Innen NUF var det de som ikke var særlig begeistret for «Den sorte bande»s virksomhet:

«[...] Det er ikke min hensigt med denne artikel at forsvare disse forhenværende ungsocialister, der nu er arresteret for tyveri. Jeg forsvare ekspropriation med et ideelt formaal. Men naar en del personer gaar hen og stjæler, for at slippe at arbeide, saa betragter jeg dem som parasiter, der — likesaa vel som kapitalisterne — lever paa arbeidernes bekostning.

Jeg bekjæmper det nuværende samfund derfor, at det tillater et faatal at leve i overflod uten at producere, mens producenterne lever i den yderste fattigdom. Jeg betragter som mine motstandere alle, der ikke selv vil arbeide, men i stedet tilegner sig udbyttet av andres arbeide. Det er likegyldig for mig om de tilhører over- eller underklassen, om det foregaar paa 'lovlig' eller 'ulovlig' maate.»⁷⁷³

De lagene som brøt ut var ungdomslaget *Frihet* fra Kristiania, samt de sosialdemokratiske ungdomslagene *Kristiania*, *Kampen*, *Sagene*, *Grünerløkken*, *Ystehede*, *Skien*, *Liholt* og *Saaheim*.⁷⁷⁴

I juli samme år utkom første nummer av Storm, organ for Norges Ungsosialistiske Forbund. Redaktør ble Henrik Lone. (I juni 1910 overtok Ingvald Rastad.⁷⁷⁵ Antiparlamentariker Rastad ble senere stortingsmann for DNA.⁷⁷⁶) I bladets innledende artikkel påpekte man sterkt at kampen måtte rettes direkte mot det privat-kapitalistiske produksjonssystem, samt at klasseånd og klassekamp var nødvendig. Det åpnet for kampen mot religion, militarisme og parlamentarisme. Forøvrig syntes programmet endel uklart. I nr. 2 1909 innholdt bladet en kort artikkel om syndikalismen, som på dette tidspunkt var så godt som ukjent i Norge.⁷⁷⁷ I de senere numre ble Storms propaganda klarere.

Forbundet ble konstituert 26. september, med Carl Johannesen fra Kampen og Vaalerengen lag, som formann.⁷⁷⁸ Det ble satset på en anarkistisk innrettet, bred ungdomsfront.

Ved stiftelsen hadde forbundet tilslutning fra tolv lag. Senere kom flere til, og vi kjenner i alt tyve lag som var tilsluttet forbundet før 1912. Disse lagene var

Østfold	: Ystehede, Liholt, Hov og Nokkedalen, Fredrikshald, Torsnes, Spjerøen, Aspedammen, Skjærhalden
Kristiania	: Kristiania, Kampen og Vaalerengen, Sagene, Grünerløkken, «Frihet»
Bergen	: To lag
Telemark	: Saaheim, Skien
Andre lag	: Narvik, Kirkenes, Kongsberg. ⁷⁷⁹

Bevegelsen fikk umiddelbart et oppsving og kom muligens opp i et medlemstall mellom 600 og 800 i løpet av et par år, i følge Ingar Holm.⁷⁸⁰ I følge Olav Scheflo kunne forbundet «en tid opvise et medlemstal paa 500. Men det gik fort tilbake igjen, og jeg gjør vist ingen uret naar jeg sier at forbundet nu strides med døden.»⁷⁸¹ NUF kunne i 1909 og —10 registrere en betydelig fremgang, men tapte etter 1911 kampen om den sosialdemokratiske ungdoms gunst, og skrumpet inn til å bli en liten, men aktiv, sekt.⁷⁸² Forbundet sto sterkest blant den norsk-svenske blandingsbefolkningen i Østfolds steinhuggerdistrikter rundt Iddefjorden. Steinhuggerne kunne ordne arbeidet sitt på selvstendig vis, og tjente vanligvis langt bedre enn vanlige industriarbeidere, og hadde derfor et godt utgangspunkt for politisk skoloring og aktivitet.

Ungsosialistene sto sterkt i områder med industrireiseing, stor anleggsvirksomhet og gruvedrift. På slike steder vil det danne seg et rotløst, radikalt miljø hvor syndikalistiske tanker vil ha stor appell. I tillegg var det nok også en del svenske arbeidere der.

«Bare i en enkelt landsdel, blandt den norsk-svenske blandingsbefolkning i Smaalenenes stenhuggerdistrikter viste den anarkosocialistiske bevægelse sig at ha slaat dypere røtter. Man behøver bare at studere det hektografiske blad 'Idealisten', 'artikel- og diskussionscirkulære for medlemmer av Smaalenenes ungsocialistiske distrikt', aargang 1910-13 for at bli klar over at her var det Hinkes aandretning som dominerte. Den anarkistiske filosofi og avholdssaken blev dyrket med sand lidenskap, likesom angrep paa ledervældet og overløpere maatte betragtes som obligatorisk. Racen var let at kjende paa det store svarte slips og den bredbremmede hat. Men om slipset var hemma från Sverige, saa bar tankene

og sprogets dragt et sterkt præg av Ibsen, Krapotkin eller Stirner. Enkelte var saa individualistisk at de ikke vilde staa i fagforeningen av principielle grunde. Men gjennemgaaende var det kjække, intelligente kamerater, fuld av ideer og filosofiske indfald, glødende i sin begeistring og saa herlig naive i sit syn paa bevægelsen, særlig i den første tid. Fra vaaren 1911 sporer man i 'Idealisten' en avgjort heldning mot syndikalismen, og den «økonomiske kampen» blir det brændpunkt hvor alle de spredte straalere løper sammen.»⁷⁸³

Til forskjell fra den svenske ungsosialistiske bevegelsen, som i 1908 laget et revolusjonært parti, holdt man i Norge på den anarkistiske føderasjonsformen, uten styre med politiske fullmakter. Forbundets «sentralstyre» i Kristiania var et rent ekspedisjons- og informasjonsorgan. Alle viktige bestemmelser ble gjort ved uravstemning i de sidestilte lokallagene. Det ble straks agitert for en utvidelse av kampen gjennom opprettelse av en syndikalistisk, faglig, breifront med anarkistisk innretning. En tredjedel av numrene av Storm inneholdt til dels mye anarkistisk stoff.⁷⁸⁴ Bladet hadde mange artikler om vitenskap, antimilitarisme, samt religions- og kirkekrikk. Det hadde også av og til et preg av bohêm-tiden, men den teoretiske linjen var klart rent syndikalistisk.⁷⁸⁵

Åpningsartikkelen i Storm lyder:

«Hvad vi vil!

Voldsherredømmet eksisterer idag som for aarhundreder tilbake. Under det nu herskende privatkapitalistiske samfundssystem kan det enkelte mennesket utbytte og tyranisere sine medmennesker likesaa raat som i tidligere tiders mørke barbari. Kun formerne for utbyttingen og tyranniet er andre. Det er ikke nogen væsentlig forskjell paa lønsslavernes liv i det tyvende aarhundrede og de livsvilkaar, som trællerne i Romerriket levet under.

Privatkapitalen utfolder dag for dag sin stadig stigende brutale magt. Aandelig og materielt holdes det store proletariat, arbeiderne, ned i en ussel og menneskeuverdigg tilværelse, — berøvet alle kulturens og civilisationens goder, som kun er forbeholdt et lite faatal, den eiendomsbesiddende klasse.

Mot dette samfundssystem, hvorunder arbeiderne, som er den skapende og bærende magt, fraranes frugterne av sit arbeide, til fordel for den profitbegjærlige kapitalistklasse, er det vi vil reise en storm — en kamp. *Klassesamfundet maa styrtes!*

Men dette angrep maa rettes mot selve roten av samfundsondet: *det privatkapitalistiske produksjonssystem.*

De sterkeste og viktigste grundstøtter, som samfundet idag opretholdes av, er efter vor mening *religionen* og *militarismen*. Mot disse vil vi føre en kraftig og hensynsløs kamp.

Religionen, som altid har været et hinder for al selvstendig tænkning, fordummer og udyktiggjør arbeiderne i kampen for sine rettigheter.

Militarismen er et vaapen i den utbyttingende klasses haand, hvorved den beskytter sine særinteresser og underkuer arbeiderne.

Naar derfor religionens og militarismens magt er knækket, vil det privatkapitalistiske samfund falde.

Men denne kamp maa føres paa klassekampens grund. *Aldrig vil arbeiderne faa se sit samfundsideal virkeliggjort ad parlamentarisk vei.* Parlamentarismen korrupperer. Det er en av kompromipolitikens uundgaaeligste følger. Erfaringen viser, at selv de mest overbevisningstro og hæderligste karakterer forkvakles og gaar tilgrunde i kompromipolitikens grumsete vand. Parlamentarismen øder kræfterne i en haapløs og litet frugtbringende kamp, for smaareformers 'gjennomførelse', mens agitationen for de store revolutionerende ideer forsømmes, saa arbeiderne litet eller intet kjender til socialismen i al dens storhet og skjønhed. Derfor er der ogsaa saa liten forstaaelse, begeistring og kraft i arbeidet.

Parlamentarismen fører arbeiderbevægelsen bort fra klassekampens grund. *Men klasseaand og klassekamper er nødvendig,* hvis arbeiderbevægelsen skal gaa fremover.

Vor kamp er en økonomisk kamp og derfor *fører kun den revolusjonære vei til maalet.* Ikke stortinget, men fagorganisationen er det organ, hvorigjennem kampen mot kapitalismen maa føres.

Derfor maa fagorganisationen styrkes og utvikles, saa at vi engang ved en *generalstreik* skal kunne styrte voldsherredømmet og reise det *socialistiske samfund.*»⁷⁸⁶

I Storm nr. 2 står det:

«Syndikalismen som led i arbeiderbevægelsen, har ikke andet som teori end stræpen efter menneskeverdige livsbetingelser efter nutidens forholde.

Syndikalismen er et *socialt befrielsesmiddel*, naar den optar socialismens og anarkismens idealer i sig. Den blir da den økonomiske taktik for disse idealer og de socialpolitiske frihedsideer, — utvider dermed rammen for det syndikalistiske væsensbegrep og blir den sociale revolutions kampgruppering — det anarkistiske ideals maal.

Aldrig kan syndikalismen træde i stedet for disse teoretiske anskuelse, — være sig selv nok; først gjennom den socialistiske anarkisme finder syndikalismen sit teoretiske maal, sin teoretiske berettigelse og rettfærdiggjørelse. Syndikalismen maa derfor stadig *arbeide for de socialistisk-anarkistiske idéer* saafremt den tar sigte paa det rent økonomiske omraade. Denne propaganda maa være dens sociale aktion, som *den er anarkismens metode og kamptaktik*. [...]

Den historiske utviklings momentfaser kan, naar de gjennom en klar oversigt og ut fra en riktig bedømmelse av forholdene er bragt til et felles, stort maal i den proletariske frigjøringskamp, være av betydelig værd for den del av menneskeheten, som stræber efter ideelle maal. Kun gjennom deres aandelige erkjendelse, kun gjennom opfatningen og forstaaelsen av disse momentfaser og den derigjennem skimtede veiviser fører vor vei fremad til det endelige maal. En objektiv anskuelse, overveielse, og saa den rigtige værdsættelse av hver saadan momentfase er ogsaa uundgaelig nødvendig, men feilagtig og overfladisk oppfattet, er de ikke noget fremskridtsmiddel, men virker kun forvirrende og er eller kan bli en hindring for dem, der maalbevidst og klart skuer ind i fremtiden. Især da sker dette, naar deres betydning overvurderes paa grund av mangelfuldt kjendtskap til sakernes virkelige stilling, — de saker, som skal tjene til at gi os oplysning, og som skal forklare de eller de forholde, som for den daværende tid maaske var de rigtige, men som sikkert var forgjængelige, — og i hvis sted det maa være opgaven at sætte, hvad der er uforgjængelig rigtig og uovervindelig i sin positive stræben: *Det socialistisk-anarkistiske ideal og den verdensanskuelse, der tjener dette.*»⁷⁸⁷

I en resolusjon fra september 1909 het det:

«Da det har vist sig, at den av arbeiderpartiet benyttede taktik parlamentarismen, øver en svækkende indflytelse paa fagbevægelsen og fører denne bort fra klassekampens grund, opfordres alle tilsluttede lags medlemmer at opta et intenst arbejde i sine respektive fagforeninger for at faa disse meldt ut av Det norske arbeiderparti, idet vi hævder, at den kamp vi fører, ikke er nogen politisk, men en økonomisk kamp.»

I Storm nr. 4 1910 skrev formannen i Norges ungsocialistisk Forbund, Carl Johannesen, en artikkel med tittelen «Ungsocialisme kontra socialdemokrati» hvor det bl.a. het:

«Ungsocialismen er en revolutionær bevægelse, som ad direkte vei vil styrte det nuværende kapitalistiske samfund; socialdemokratiet er en reformistisk, borgerlig bevægelse, som vil forbedre, ikke omstyrte, det nuværende samfund.

Det skarpeste skille mellem ungsocialismen og socialdemokratiet, er spørsmålet om deltagelsen i det politiske arbejde, deltagelsen i parlamentene.

Socialdemokratiet lægger al sin kraft og energi i det politiske arbejde; ungsocialismen er anti-parlamentarisk. [...]

Hvorfor forkaster ungsocialismen deltagelsen i parlamentet? Fordi det er et ubrukkelig vaapen i klassekampen, og fordi det vil føre til arbeiderbevægelsens ruin. Arbeiderne vil aldrig kunne omstyrte samfundet gjennom parlamentet. [...]

Ungsocialismen vil omstyrte samfundet gjennom de institutioner, som socialdemokratiet for sit politiske jobberi har sat fuldstændig i skyggen, nemlig *fagforeningerne*.

Arbeidernes kamp er en kamp for at erobre den økonomiske makt, ikke den politiske, og den økonomiske kamp kan kun føres gjennom fagforeningerne, hvor man naar kapitalistene direkte; disse fagforeninger skal saa tilslut overta produktionen, og man behøver ikke overlate dette til en *stat*. [...]

Socialdemokratiet tilstræper en socialistisk stat. Staten skal være eiendomsbesitter. I denne stat maa der være en regjering og som følge derav en stab av embedsmænd. Der vil med andre ord bli to klasser i den socialdemokratiske stat ogsaa; de, som regjerer, og de, som blir regjert. Lønssystemet skal

bibeholdes, enhver skal faa efter sin fortjeneste.

Som det av dette fremgaar, saa blir det en klassestat, hvor der findes herrer og slaver, som nu; forskjellen er altsaa kun den, at staten eier produktionsmidlerne istedetfor privatkapitalisterne. Arbeidernes kaar vil antagelig bli forbedret, men lønsslaver vil de fortsætte at bli, de vil ikke bli frie individer. Det blir følgen av, at socialdemokratiet har slaat ind paa den parlamentariske vei og beskæftiger sig med borgerlige reformer for at lappe paa den gamle samfundsskute, istedetfor at kaste den bort og erstatte den med en ny.

Ungsocialismen er ingen ny idé eller teori. Det er socialismens rene lære, den prædiker, dens, som gjennem socialdemokratiets overgang til en borgerlig bevægelse er blit forfusket og forvrænget, saa man nu ikke kan kjende igjen den lære, som de første socialister sendte ut blandt arbeiderne.»⁷⁸⁸

Et skandinavisk syndikalistmøte ble avholdt i Liholt ved Idefjorden, arrangert av Krokst(r?)and LS 15/10 1911. 3—400 arbeidere møtte opp.⁷⁸⁹

Forbundet satset nå alt på å bygge opp en syndikalistisk breifront. Allerede i 1911 ble det etablert en kontakt mellom Norges Ungsocialistiske Forbund og Fagopposisjonen,⁷⁹⁰ og de fleste av aktivistene kastet seg inn i kampen for å vinne så mange som mulig av de fagopposisjonelle for en anarkistisk-syndikalistisk strategi. I Storm nr. 9 1911 hadde Christian W. Andersen, formann i Trondhjem samorganisasjon, en artikkel om «Ungsocialisme og syndikalisme», Albert Eines, nestformann i Trondhjem samorganisasjon, hadde en artikkel om «Den trønderske fagopposition» som hadde startet i nummeret før, og Martin Tranmæl hadde et reisebrev, «Den engelske situation», som beskrev hvordan nye kampmidler var i fred med å vinne innpass i den engelske fagbevegelsen. Man vurderte *Trondhjemsresolusjonen* meget høyt, og betraktet medlemmene av Fagopposisjonen som allierte i sin kamp mot sosialdemokratiet og for den sosialistiske revolusjonen. Men det virket «imidlertid som om ungsocialistene på dette tidspunkt ikke var klar over at opposisjonen i Trondhjem sto for en annen syndikalisme enn de selv», hevder Ingar Holm.⁷⁹¹ Vi skal senere se litt på hva denne «annen syndikalisme» var.

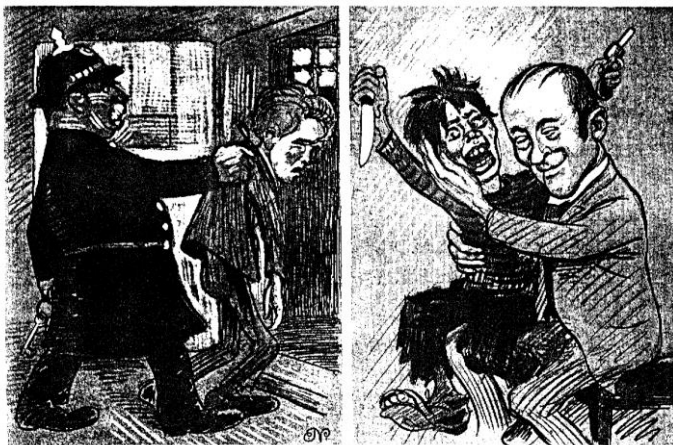
Landsmøtet i 1912 besluttet å flytte sentralstyret fra Kristiania til Saaheim fordi dette var forbundets største forening. Det brøt ut en streik her, og de ledende ungsocialistene, som også hadde vært medlem av streikekomiteen, ble jaget vekk fra anlegget. Sentralstyret flyttet dermed tilbake til Kristiania. I mars 1912 gikk Storm inn, og Direkte Aktion — «organ for revolutionær fagbevægelse og ungsocialismen.» — ble startet den 16. november 1912 med Carl Espelid som redaktør. Senere ble bladet redigert av en komié. Bladet inntok en mer syndikalistisk karakter enn det Storm hadde.⁷⁹² Det neste landsmøtet ble avholdt i Kristiania i pinsen 1913. Her ble *Kristiania ungsocialistiske forening* pålagt å utpeke sentralstyre, med unntak av forretningsfører og ekspeditør.⁷⁹³

Styret ble stadig mer opptatt av Fagopposisjonens virksomhet og 2/2 1913 var ungsocialistene med på å danne *Kristiania fagoppositionsgruppe*, som representerte en ren syndikalistisk linje. Her ble de en dominerende gruppe. På Fagopposisjonens stiftelsesmøte stilte de med flere typisk syndikalistiske forslag. Gruppen hadde i 1914 og 1915 et medlemstall på gjennomsnitt 30. Formann i 1914 var O. Karlsen og i 1915 Alfred Marius Nilsen (1883-?).⁷⁹⁴

Gjennom en klausul mot videre overdragelse garderte man seg mot at Direkte Aktion skulle miste en anarkistisk profil. Bladet ble lansert som organ for fagopposisjonen generelt, og på denne måten fikk man en gunstig taktisk utgangsposisjon. Etter en uravstemning i NUF ble det besluttet at Direkte Aktion skulle overgå til *Kristiania fagoppositionsgruppe*, og ble fra 21. mars 1914, omgjort til «Organ for revolutionær fagbevægelse. Utgit av Kr.a. fagoppositionsgruppe». Bladet gikk fra å være et organ for ungsocialismen til å bli et organ for Fagopposisjonen, og ble redigert etter Fagopposisjonens program.⁷⁹⁵ Bladet fikk ikke særlig innflytelse over Fagopposisjonen. (I 1916 oppga Fagopposisjonen å ha 36 000 medlemmer, mens Direkte Aktion hadde et opplag på 3000.⁷⁹⁶) Albert Jensen ble redaktør og Ernst Rosenvinge ansvarlig utgiver. Augusta Aasen var ekspeditør og forretningsfører. Etter Jensens utvisning fra Norge ble bladet igjen

redigert av en komité, nå med Jensen som medarbeider. I et brev til kommanderende general anbefalte Generalstaben i 1914 at man måtte stoppe bladet pga dens antimilitarisme.⁷⁹⁷ Myndighetene forbød gatesalg av bladet i Kristiania.⁷⁹⁸ Bladet hadde stadig advarsler mot bedragere som opptrådte som agitatorer for syndikalistene, og som lånte penger av arbeiderne eller deres organisasjoner uten å betale tilbake. *Tømrrernes fagforening* abonnerte på, og bevilget penger til, Direkte Aktion.⁷⁹⁹ Arbeidsmandsforbundets landsmøte i 1916 vedtok å bevilge kr. 500,- årlig til bladet.⁸⁰⁰ I *Arbeidsmanden* kunne man lese beklagelser over at Direkte Aktion stadig kom med «uriktige meddelelser; men da det ikke er første gang at bladet paa den maate løper med limstangen eller lar den frie fantasi løpe av med sig, tror vi det vilde være heldig for bladet, hvis det setter pris paa at være sandfærdig, om det undersøkte hvordan det forholdt sig med en konflikt før de skrev om den.»⁸⁰¹ Opplagstallet var da 2500. Alfred Marius Nilsen, sekretær i Arbeidsmandsforbundet, var ansvarshavende i 1914-16. (Han var med å stifte Fagopposisjonen, og fungerte som dennes formann i begynnelsen inntil han i 1913 valgtes til sekretær i NAF. Han ble syndikalist i 1915.⁸⁰²) Deretter overtok Oscar L. Ottersen. Bladet gikk inn i juni 1918. Ungsosialistenes engasjement i Fagopposisjonen medførte at de forsømte sitt eget forbund, og i mars 1914 hadde Norges Ungsosialistiske Forbund definitivt gått i oppløsning som landsomfattende organisasjon. Sentralstyret hadde opphørt å virke, og organisasjonen hadde ikke lenger noen avis. Enkelte av de lokale foreningene overlevde likevel, og i august 1915 tok Rjukanforeningen initiativ til å sammenkalle et landsmøte i Kristiania med det formål å gjenopprette forbundet som landsomfattende organisasjon. Det ble imidlertid *Trondhjems ungsosialistiske klub* (Revolt) i Trondheim som satte landskonferansen ut i livet 29/12 1915. (Tryggve Aakervik og den senere formann for pølse-makerne, Ola Storaa, sto i spissen for Revolt.⁸⁰³ Aakervik skrev ofte under pseudonymet «Robert Rein».) Her ble det vedtatt å sende en hilsen til Tryggve Aakervik som satt i Botsfengslet, og til den ungsosialistiske kongress i Stockholm hvor man makte «til fortsat kamp mot forbrydersamfundet». Det ble også sendt en hilsen til Ellisif Wessel i Kirkenes som «tak for Deres arbeide i vor fælles frigjørelseskamp».⁸⁰⁴

Hvordan man behandler Ungsosialisterne
i Sverige, i Norge.

Det ble enstemmig vedtatt å gjenopprette det landsomfattende forbundet, og forbundsstyret skulle ha sete i Kristiania.⁸⁰⁵ Bladet Revolt (som ungsosialistene i Trondheim hadde startet i 1914) ble flyttet til Kristiania, og ble dette forbundets organ. På dette tidspunktet hadde Revolt pådratt seg flere tiltaler enn noe annet sosialistisk blad i Norge. Myndighetene prøvde stadig på å stoppe Revolt. Den ene etter den andre av de som satt i redaksjonen ble fengslet.⁸⁰⁶ Ansvarshavende var Ole Storaa, og bladet ble redigert av

dansken Axel Sørensen som forøvrig ble dømt for sin redaksjon av Revolt og utvist i mars 1916. Fra 1916 ble bladet redigert av en komité, mens ansvarshavende var E. Rosenkilde. I likhet med Direkte Aktion offentliggjorde også Revolt navnet på personer som bedrev økonomiske misligheter, eller ikke betalte kontingenten, overfor bevegelsen og bladet; «Sortelisten». Streikebrytere kom også på denne listen.⁸⁰⁷ Tryggve Aakervik, var med på å starte bladet, og var redaktør i perioden 1918-21. I 1920-årene var han agitator for anarkistforbundet, så vel som for syndikalistføderasjonen. Han ble medlem av NSF i 1917.⁸⁰⁸

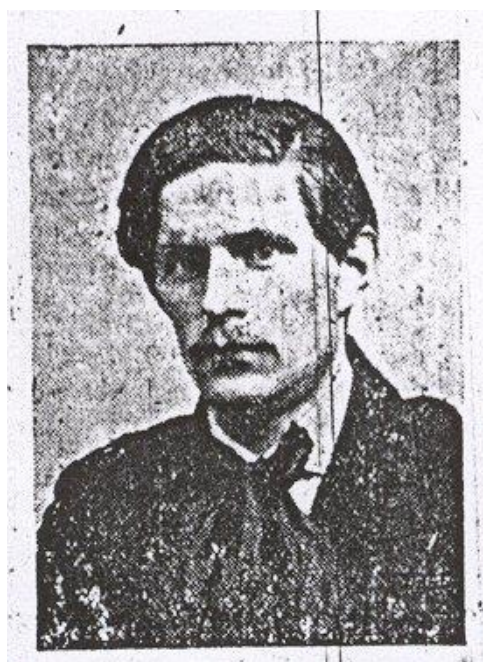
Kristiania Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening var blant de første fagforeningene i Kristiania hvor de radikale syndikalistiske idéene fikk innpass, da de hadde en del svenske syndikalister og ungsosialister som medlemmer. De etter hvert så kjente anarkosyndikalistene Tryggve Aakervik og Carl O. Tangen var også medlemmer. Det ble ved en anledning bevilget penger til Direkte Aktion (25 kroner), og Revolt fikk i 1915 lov til å legge ut liste på kontoret til innsamling av frivillige bidrag til bladets drift.⁸⁰⁹

Ingenting tyder på at Norges Ungsocialistiske Forbund hadde noen særlig organisatorisk fremgang etter at det ble konsolidert på nytt som et landsomfattende forbund, hevder Ingar Holm.⁸¹⁰ 7. april 1917 ble det avholdt en skandinavisk konferanse mellom de ungsosialistiske forbundene i Sverige, Norge og Danmark. Dette ble gjentatt 29. juni 1918. 24. november 1917 møttes endel medlemmer av ungsosialistiske klubber og foreninger for å stifte *Trøndelagens anarkistiske distriktorganisation* som en distriktsorganisasjon i tilslutning til NUF. Formann ble Ludvig Øien. I 1918 var Tryggve Aakervik formann i NUF. Han var også medlem av NSF siden stiftelsen.⁸¹¹

«Program for Norges ungsocialistiske forbund
Vedtatt paa konferance i Trondhjem 1915 og i Kristiania 1917
Forbundets formaal er:

1. Indarbeide forstaaelsen av den revolutionære socialistiske og anarkistiske idé hos arbeiderne og især ungdommen, samt at i det hele tat at arbeide for dennes individuelle og kulturelle utvikling med det anarkistiske samfund som maal.
2. At sprede oplysning gjennom foredrag, diskussion, utgivelse av brosjyrer o.l., om den revolutionære socialisme, samt produktionens overtagelse av producenterne.
3. Oplyse arbeiderne om parlamentarismens og det repræsentative systems uduelighet i klassekampen.
4. Bekjæmpelse av militarismen ved agitation blandt de vernepligtige: specielt ved spredning av korte, fyndige oprop og greit avfattede brosjyrer.
5. Kamp mot religionen i alle dens former.
6. Oplyse arbeiderne om Nymalthusianismen og dens betydning for arbeiderne i deres frigjøringskamp.
7. Arbeide for rusdrikkens avskaffelse.
8. Sammenslutte alle ungsocialistiske klubber forat gjennomføre en planmæssig agitation.»⁸¹²

Tryggve Aakervik

Impulser fra Sverige

På grunn av et anstrengt svensk arbeidsmarked, spesielt for ufaglærte arbeidere, reiste mange svenske arbeidere til Norge. Disse utgjorde etter hvert en god del av arbeiderne innen stein-, anleggs- og byggeindustrien i Norge. Etter splittelsen av det svenske sosialdemokratiske ungdomsforbundet i 1906 var ungsosialistene nærmest lyst fredløse, og det var ikke uvanlig at de unge rebellene strøk over grensen til Norge for å unngå lovens lange arm. Den norske arbeiderungdommen fikk dermed frihetlige impulser fra Sverige. Ungsosialistisk og antimilitaristisk propaganda var ikke populært hos de svenske myndighetene. Det var den ikke hos de norske myndighetene heller.

Sommeren 1909 led fagorganisasjonen i Sverige et alvorlig nederlag i en streik som omfattet 300 000 arbeidere. Den svenske landsorganisasjonen mistet over halvdel av sine medlemmer (102 000), og syndikalistene fikk vind i seilene for sin skarpe kritikk over den sentraliserte og reformistiske fagorganisasjonen. Den syndikalistiske *Sveriges Arbetares Centralorganisation* (SAC) holdt sin konstituerende kongress i Stockholm 25.-27. juni 1910, og ble stiftet etter fransk mønster. Forbindelsen mellom svenske og norske arbeidere var den gang meget nær — særlig flakket rallarne meget fritt frem og tilbake over grensen. De mest radikale av dem som hadde ført streiken ble svartelistet hos arbeidskjøperne, og de fikk dermed vanskelig for å skaffe seg arbeid. Politisk og faglig forfølgelse, og et relativt gunstig norsk arbeidsmarked, brakte mange frihetlige svensker over «Kjølen» for kortere eller lengre tid, og de brakte med seg sitt radikale kamphumør. Disse gjorde seg etter hvert gjeldende i norsk arbeiderbevegelse.

Albert Jensen (1879-1957) forfektet den faglige, syndikalistiske, breifrontstrategien som de franske syndikalistene Emile Pouget (1860-1931) og Fernand Pelloutiers (1867-1901) hadde meislet ut omkring århundreskiftet. «For Albert Jensen var det viktig å skape individer av det han oppfattet som en uformelig, interesseløs og sløv masse. For Jensen var strategien ikke opplysning primært, men den direkte aksjon, dvs. en aksjonsform der individet selv trådte fram som handlende, som personlig aktiv. I selve kampen ble det skapt 'helstøpte' individer.»⁸¹³ Han ble dømt til seks måneders fengsel for fredspropaganda i Sverige i forbindelse med den svensk-norske unionsstriden i 1905. Han reiste fra militærleir til militærleir langs hele grensen for å overtale soldatene til å legge ned våpnene dersom det ble erklært krig mot Norge.⁸¹⁴

Elise Ottesen-Jensen forteller:

«Noen steder byttet han navn og kalte seg Didrik Stigman. Han reiste med hesteskyss fra sted til sted, der ungsosialistene hadde arrangert møter, ofte med fare for å bli arrestert.

Han satt og spiste på et pensjonat da en annen mann ba om å få sitte ved det samme bordet. Presentasjon: 'Didrik Stigman — Hans Johansson.' Denne forteller:

'Jeg er ute i politioppdrag, og søker en redaktør som heter Albert Jensen og som er dømt fordi han forstyrer disiplinen blant soldatene. Rene landsforræderen! Vi var på sporet en stund, men plutselig er han som sunket i jorden. Har De sett eller hørt om ham noe sted, De som reiser rundt slik?'

A. Jensen:

'Jovisst. Han ble begravd for noen dager siden. Det var en riktig slyngel. Han røykte opp mine sigarer og brukte mine sko og tok fra meg alt han kunne finne...'

Politimannen foreslo at siden de skulle reise samme vei så kunne de kanskje dele på reiseutgiftene slik at det ble billigere.

Avtale.

På det neste forelesningsstedet kom kameratene for å ta imot ham.

'Albert Jensen!' utbrøt de. 'Vi trodde...'

Jensen:

'Han ble begravd for noen dager siden, så jeg kommer istedet. Jeg heter Didrik Stigman, dere får klare dere med meg.'

Kameratene forsto. Det fantes en trenet underjordisk bevegelse allerede gangen.

Nå — da freden kom tok Albert Jensen sin straff. Med under hvilke idylliske former, sammenlignet med hva vi senere opplevde når straffens bakgrunn var politisk. Han fikk velge fengsel, velge når han ville gå inn, fikk arbeide i sitt yrke, sende manuskript til sin avis og — ble innbudt til fengselsdirektøren på julaften. Innen gruppen, ungsosialistene, ble fengslingen regnet som en ære, og Det norske Arbeiderparti sendte takketelegram! Det var da det!»⁸¹⁵

Jensen var lite tilfreds med svenske LOs forsiktige politiske linje, og tok derfor initiativet til opprettelsen av *Sveriges Arbetares Centralorganisation* — SAC, som han grunnla sammen med «Hinke» Bergegren og andre syndikalister i 1910.⁸¹⁶ Jensen var i perioder redaktør for det svenske anarkistbladet *Brand*, og var redaktør for den norske syndikalistavisen *Direkte Aktion* i 1913-14. I 1914 ble han arrestert i Bergen for antimilitaristisk virksomhet, og utvist fra Norge. LO-kongressen i 1923 vedtok, etter forslag fra Halfdan Jønsson (*Jern- og metalarbeiderforbundet*, Kristiania), Ole Storaas (*Kjøtindustriarbeiderforbundet*, Kristiania), Lars Humlebræk (Samorganisationene, Rogaland fylke, Haugesund) og Oscar Olberg (Samorganisationene, Kristiania): «Arbeidernes faglige landsorganisations 10. ordinære kongres kræver av regjeringen, at utvisningen av Albert Jensen ophæves, og at han gives uhindret adgang til landet.» Vedtaket var enstemmig.⁸¹⁷ Utvisningen ble først opphevet i 1928 av DNAs første regjering, hvor Christopher Hornsrud var statsminister.⁸¹⁸ Dette var én av de få ting denne regjeringen fikk iverksatt. Den ble felt etter atten dager. Albert Jensen var gift med den norske syndikalist Elise Ottesen («Ottar»), kjent for sin kamp for seksuell opplysning i Sverige. Hun skrev bl.a. i *Revolt og Alarm*.

Bernard Henrik («Hinke») Bergegren (1861-1936) og skomaker Carl V. Cederholm la frem en politisk breifrontstrategi for den sosialistiske ungdomsbevegelsen etter svensk mønster. Bergegren var i perioder redaktør av *Brand*, som var inspirerende lesestoff for mange norske beundrere. Han gikk også inn for militærnekting som middel i kampen mot militarismen. (Bergegren ble medlem av det svenske kommunistpartiet i 1919.⁸¹⁹) Carl Cederholm hadde en dom for «ung-socialistisk», også kalt «anarko-socialistisk», agitasjon hjemmefra. Cederholm agiterte for sine idéer, og vant mange tilhengere, særlig i Kristianialaget. Eugène Olaussen forteller fra sitt første møte med ungsosialisten Cederholm og den venstre-marxistiske redaktøren Sundström i 1906:

«De to svenskene var ytterst elegant kledd da de ankom. Det var kjole og hvitt, flosshatt og hvite hansker. Jeg måtte for meg selv tilstå min store overraskelse over et slikt dandymessig antrekk, som mere tydet på at de skulde på slottsball enn på et revolusjonært arbeidermøte. Det gjorde jo ikke saken bedre at de var ledsaget av utsøkt elegante damer, om ikke nettopp i 'rosa crêpe de chine' — så i hvertfall i solide og mondene fløyelskåper og med hele blomsterparadiser på hodet. Som sagt ble jeg nok litt forbauset over all denne utfordrende eleganse. Det forminsket dog ikke den strålende nimbus som stod omkring disse fremmede gjesters hoder. Jeg hadde jo dessuten allerede lest litt om Lassalles utskeielser i retning av lakksko og silkestrømper, så jeg visste at enkelte arbeiderførere hadde det på denne måten, Og jeg hadde jo heller ikke ustraffet opplevd Ludvig Meyer.»⁸²⁰

Da Cederholm måtte forlate landet den 6. mai 1907 for å avsone sin straff i Jönköping holdt Kristianialaget en stilfull avskjedsfest. Siden vandret festdeltakerne til Østbanestasjonen, hvor tonene fra «Snart dages det brødre» ble Carl Cederholms siste inntrykk fra Kristiania.⁸²¹

SAC hadde i 1912 invitert den britiske syndikalist Tom Mann til å holde foredrag i Sverige, hvor han holdt femten foredrag. Han holdt også ett i København og ett i Kristiania for fulle hus.⁸²²

Under første verdenskrig kom en ny bølge av svenske arbeidere, særlig mange fra 1916. Noen kom fordi lønnen ved de norske anleggene var bedre enn i Sverige, noen kom for å agitere, mens noen dro til Norge for å unngå å bli innkalt i tilfelle Sverige skulle komme med i verdenskrigen. Mange av disse arbeiderne var medlem av SAC, og de begynte snart å opprette lokale samorganisasjoner knyttet til SAC. Det var særlig ved anleggene på Vestlandet de fikk fotfeste.⁸²³ *Stavanger Aftenblad* beklaget:

«Det har de sidste aar kommet en masse svensker her til landet, deriblandt en del syndikalister. Disse hensynsløse folk agter ikke at ta hensyn til de forhold som er raadende her i landet uten fortsætter samme fremgangsmaate her som i hjemlandet. Saaledes har vi i dag i Jørpeland, paa Buøen og forskjellige andre steder streiker av ægte syndikalistisk natur. Det er paa tiden at forsøke avverge en fare som kan bli skjæbnsvanger for de økonomiske interesser her i landet.»⁸²⁴

Syndikalistene ble også beskyldt for å gå utenlandske interessers ærende. *Helgeland Blad* spurte: «Mottar syndikalisterne her i landet pengebidrag fra utlandet — ikke fra partifæller, men fra utenlandske fabrikkherrer og børsspekulanter, som ønsker det norske folk knuget i økonomisk henseende for lettere at faa herredømmet i landet 'med de rike muligheter'? Dette er det store spørsmåal som trønger sig frem. Syndikalistagitatorene lever som grever og flotter sig med penger hvor de færdes. Hvor faar de pengene fra?»⁸²⁵

De norske anleggsarbeiderne tok etter mye av det svenskene brakte med seg. Det var ikke bare de bredbremmede hattene og flagrende slipsene; det var også et radikalt omslag i språkbruk, navneskikker og politisk oppfatning. Men det var heller ikke fritt for at de ga et varig bidrag til å utdype kløften mellom de innvandrende, hjemstavnsløse arbeiderne, og de ennå fastboende bøndene. Likevel var det disse omvandrende anleggs- og bygningsarbeiderne som i vesentlig grad brakte nye og revolusjonære idéer ut til strøk av landet der det tidligere ikke hadde vært grobunn for slike. Og når omvandrerne endelig slo seg ned for alvor, var de et varig radikalt element på stedet.

Arbeidsinnvandringen 1914—17 var på 23 000, mens det i perioden 1918—20 var på 26 000. De største innvandringsårene var 1917 med i alt 14 000 og 1919 med vel 10 000 arbeidsinnvandrere. Svenskene utgjorde mer enn syv av ti av dem som kom i de fire første krigsårene.⁸²⁶

En norsk arbeider, Aksel Walther, forteller om sitt møte med svenske syndikalister på et fabrikanlegg ved Knarrevik, ute i en øy i Bergensfjorden, i 1917:

«Her stiftet jeg for første gang bekjentskap med svenske 'rallare', og jeg vil ha sagt at mer 'renhårige kompiser' finnes ikke. Selskapet hadde en spisebrakke ved anlegget. Vi kunne få kjøpt enkelte billetter til frokost, middag eller kveldsmat, men kunne også få kjøpt en bok med billetter for en hel uke. En slik bok kostet kr. 17.00, så det var billig kost. Vi hadde ikke snakket lenge med de svenske arbeiderne før den ene sier: 'Ja, det er vel med dere som med de fleste andre som kommer til et anlegg. De er vel blakke?' Jo, vi måtte innrømme at det var ikke mange ørene vi hadde. 'Ja, her har du billetter til noen mål,' sier han til den ene av oss. Så kom en annen med billetter til den andre, og slik fortsatte den ene etter den andre til vi hadde fått matbilletter av alle mann; da hadde vi billetter til det meste av en uke. [...]

Det var ca. 300 arbeidere der. Nesten halvparten av dem var svensker, og de fleste svenskene var syndikalister. Disse syndikalistene var iherdige folk. De solgte syndikalistiske og ung- sosialistiske aviser og brosjyrer. [...] Jeg kjøpte og leste alt de hadde å by fram, og ble snart interessert i deres idéer, organisasjonsformer og kamptaktikk. Dette var ikke helt ukjent for meg fra før heller, for jeg hadde helt fra begynnelsen fulgt med i Martin Tranmæls agitasjon, som gikk ut på en omlegging av Arbeidernes faglige landsorganisasjons organisasjonsformer og kamptaktikk etter syndikalistisk mønster. Da syndikalistene i Knarrevik arrangerte møte med foredrag av en svensk agitator, ble jeg med og stiftet en forening. Norsk Syndikalistisk Federasjon (NSF), var enda ikke stiftet den gang, og vi ble tilsluttet Sveriges Arbetares Centralorganisation (SAC) til å begynne med; men det var bare tre-fire uker senere at NSF så dagens lys i Oslo.⁸²⁷ [...]

Som før nevnt fikk vi kjøpt matbilletter til anleggets spisebrakke, men disse matbillettene var ikke nok for å få mat. Vi måtte også levere et kort som vi fikk av den 'syning'⁸²⁸ som vi arbeidet for. Hvis man skoftet arbeidet, fikk man ikke kort, og dermed heller ikke mat. Dette var gjort fordi det hadde vært mange profesjonelle kortspillere på anlegget. De satt mest inne i brakkene og spilte kort, og de fikk med seg mange bra arbeidere, som også skoftet arbeidet, og som tapte sine penger til profesjonistene. Det var selvfølgelig bra å forsøke å få slutt på dette uvesenet, men det valgte systemet var ikke bra. Det var jo ofte at en eller annen var sterkt forkjølet eller dårlig på annen måte, slik at de måtte skofte arbeidet, og da fikk de ikke mat. Det var sterk harme blant de fleste arbeiderne over dette.

Noe av det første syndikalistene tok seg av, var dette kortsystemet. De sammenkalte et fellesmøte av alle foreninger på anlegget, og det ble enstemmig vedtatt at fra neste dag skulle vi la være å ta imot kortene av syningen, som vanlig stille i kø foran spisesalen, og når døra ble åpnet skulle vi storme fram og bare levere de betalte billettene. Ved spisesaldøra sto vaktmesteren på den ene sida og anleggets egen politikonstabel i full uniform på den andre sida for å ta imot billetter og kort. Disse greide ikke å stanse massene som trengte fram. Da dette hadde gjentatt seg et par ganger, hadde man ikke annet å gjøre enn å sløyfe 'syningskortene.' Dette var straks før påske, og da jeg reiste hjem til påsken, trodde vi alle at den saken var avgjort og seiren vunnet.

Da påsken var over, reiste jeg tilbake til Bergen og derfra med anleggets båt til Knarrevik. Da jeg kom fram, viste det seg at anleggets ledelse hadde tatt kampen opp. De hadde simpelthen stengt hele spisebrakka, og da vi som hadde vært hjemme, var kommet tilbake, stanset de båtene, så vi ikke skulle komme derfra igjen. Alt arbeid var selvfølgelig nedlagt. Vi fikk beskjed om at så snart vi gikk med på å begynne med 'syningskortene' igjen, skulle spisebrakka åpnes, båtene settes i rute og arbeidet begynne igjen. Det fantes ikke butikker på øya, så hensikten var å sulte oss til ettergivenhet. Det var imidlertid noen fiskerhytter der ute, og for 50 øre lånte fiskerne oss sine robåter. Vi rodde da over til Alvøen, kjøpte oss mat i en butikk der og rodde så over til brakkene i Knarrevik igjen.

Utsultingstaktikken slo altså feil, og fem dager etterat jeg kom tilbake, ble det slått opp en plakart hvorpå det sto at dampbåten skulle gå til Bergen dagen etter, og alle som ikke ville oppta arbeidet på selskapets betingelser, hadde å forlate anlegget. Hensikten med dette var nok å bli kvitt de svenske syndikalistene. Men de fleste av dem var ugifte og hadde vært så lenge på plassen at de hadde spart opp noen kroner; de hadde derfor anledning til å holde det gående med roturene til Alvøen. Flere av oss andre hadde ikke så mye penger, og mange hadde familie på en annen plass, så vi kunne ikke gi oss til å gå der. Da båten gikk fra Knarrevik den bestemte tid, var det så godt som fullt med folk, men det var flest av dem som ledelsen håpet skulle bli igjen. De svenske syndikalistene, de 'stannat kvar.'⁸²⁹

Enkelte steder kom svenske syndikalistiske arbeidere i kollisjon med Arbeidsmandsforbundet. Svenskene holdt nemlig et mye høyere arbeidstempo enn nordmennene:

«De norske anlægsarbeidere er i saa henseende [...] langt foran de svenske. Nordmanden vil heller ræsonnere og akkordere sig til arbeidslønnen end 'blodarbeta' sig til den. Svensker kunde lære meget av dem. Ved anlægs- og bygningsarbeider vil de svenske arbeidere gjerne være i lag for sig selv og vil i regelen ikke ha norske arbeidere med, netop av den grund, at disse ikke 'blodarbeta'. Man har to fjeldskjæringer. I den ene arbeider et svensk, i den anden et norsk lag. Beggel lag har f. Eks. 6 kroner m.3. Det svenske lag skriver straks til Sverige efter store slægger o. lign., for svenskerne kan ikke arbejde med de smaa, lette og behagelige verktøi, som findes i Norge; de klager stadig at det monner ingenting at arbejde med dem. Og saa begynder slæpet og slitet. Svenskerne 'blodarbeta', og arbejdsgiverne ser allernaadigst paa dem. Nordmændene tar det sagte og vakkert, mens arbejdsgiverne glor argt paa dem. Ved opgjøret tjener det svenske lag kr. 1,25 pr. time og det norske 1 krone. Det svenske lag faar sin pris sænket til 1 krone, men 'blodarbeta' nu saa meget desto verre for at opveie dette og har ved næste avlønning tjent kr. 1,10 pr. time. Det norske lag har ogsaa nu tjent 1 krone. Prisen for det svenske lag sænkes nu yderligere med 50 øre m.3, og ved næste opgjør tjener begge lag 1 krone pr. time. Det svenske lag har nu kr. 4,50 pr. m.3, mens det norske har 6 kroner. For at tjene den samme ene krone maa selvfølgelig det svenske lag forhøie arbeidsintensiteten, mens det norske lag i forhold dertil har det ganske let. Det svenske lags arbeidere blir naturligvis færdig længe før det norske. Intet under derfor, at svenskerne staar høit hos lederne paa arbejdspladsen, men sees paa med onde øine av de norske arbeidere.»⁸³⁰

Direkte Aktions utgave av artikkelen fortsetter:

«Denne uhyre, indgrodde, svenskfødte dumhet som har fulgt den svenske arbeideren fra begyndelsen er en stor hindring i arbeiderklassens økonomiske frihetskamp. For enhver pris maa vi forkorte arbeidstiden og og nedsætte arbeidsintensiteten og saaledes værdsætte vor arbejdskraft, at vi gennem denne gjør os til herrer paa arbejdsmarkedet.»⁸³¹

Den norske Fagopposisjon (Fagopposisjonen av 1911)

Innledning

Anarkistiske og syndikalistiske idéer gjorde seg også i noen grad gjeldende utenfor den fåtallige krets av de frihetlige og deres aksjonsradius. Dette gjaldt i første rekke innen Den norske Fagopposisjonen (Fagopposisjonen av 1911), men også innen *Arbeiderrådsbevegelsen*. Fagopposisjonen ble Martin Tranmæls springbrett opp til førerskap i norsk arbeiderbevegelse.

Norge opplevde en høykonjunktur fra 1905, som med små avbrekk varte til 1920. Tariffsystemet var ikke knyttet til indeksreguleringer, og arbeiderne hadde alt å tape på dette systemet. Leveomkostningene steg, men lønnen sank. Dette hendte samtidig med som de rike ble rikere. Det forekom en del små streiker. Disse var lite effektive. Arbeidsgiverforeningen hadde større makt, og svarte med store lockouter.

Det var mange som begynte å se seg om etter «nye veier» for fagorganisasjonen alt etter nederlaget i den svenske storstreiken i 1909, der norske fagorganiserte arbeidere hadde støttet med over en halv million kroner. Misnøyen etter storlockouten i Norge i 1911 (hvor 32 000 arbeidere ble satt på bar bakke), og den kampen som var innledet i Stortinget om organisasjonens bevegelsesfrihet, førte opp under ønsket om å finne mer effektive former for faglige kampmidler. Særlig var misnøyen stor med at de nye tariffene stort sett hadde fått fem års varighet. Og når prisene steg i tariffperioden ble naturligvis arbeiderne dårligere stilt. Dessuten virket slike kontrakter som soveputer for den politiske interesse. Arbeiderklassens dynamiske krefter ble bundet ved de lange tariffperiodene. Bindende tariffavtaler kunne lett virke avslappende fordi arbeiderne i perioden mellom avtalene slo seg til ro og mistet interessen for sin forening. I det hele tatt burde man «undgå alt som binder — liketil anerkjendelse av arbeidsledighets- og sykekasser, tvungen eller frivillig mægling, ved offentlighetens mellemkomst, for ikke at tale om tvungen voldgift». ⁸³² Alfred Madsen: «At avslutte bindende overenskomster er at indgåa en borgfred, hvilket er en fornægtelse av klassekampen, av socialismens idé, og fører i sine konsekvenser til en forkvakling av fagbevægelsen.» ⁸³³ Fagbevegelsen måtte bli en ren kamporganisasjon, og ikke et forsikringsagentur. Det avgjørende var å holde fagforeningen i kampberedskap, og et midlertidig nederlag bidro bare til å skjerpe kampen. Inntrykkene fra storkonflikten i England i 1911, og de faglige oppgjørene i Norge i samme år, fikk Martin Tranmæl til å gå i gang med en organisert opposisjon innen fagbevegelsen. Han ønsket ingen splittelse av fagbevegelsen, slik det hadde skjedd i Sverige i kjølvannet av storstreiken i 1909, da syndikalistene gikk ut av svensk LO og opprettet *Sveriges Arbetares Centralorganisation* (SAC). Fagopposisjonen skulle være «en agitationsorganisation indenfor rammen av den faglige landsorganisation» ⁸³⁴ LOs ledelse, derimot, var redd for nettopp en slik splittelse. ⁸³⁵

Martin Tranmæl

Martin Olsen Tranmæl (1879—1967) var yngste sønn på en mellomstor gård i Melhus i Trøndelag, og arbeidet som maler. Han ble etter hvert medarbeider i den sosialdemokratiske trønderavisen *Ny Tid*, både som journalist og senere som redaktør (1913—18), som skulle spille en viktig rolle for fagopposisjonen innen arbeiderbevegelsen. På to reiser til USA (1900—02 og 1903—05) hadde han sett hvordan arbeiderklassen hadde kjempet der, og truffet radikale arbeiderledere.

På sin andre reise ble han kjent med *Industrial Workers of the World* (IWW). Tranmæl var tilstede på stiftelsesmøtet i Chicago i juni 1905, hvor han møtte som observatør for *Scandinavian Painters, Decorators and Paper Hangers of Chicago*. ⁸³⁶ IWW's ideologi var i begynnelsen en

blanding av marxistiske og anarkosyndikalistiske idéer. Man gikk i mot fagforbundsformen som man mente hindret en samlet kamp. Den virket splittende, den svekket klassesolidariteten, og den fostret troen på et samvirke mellom kapital og arbeid. En ny fagbevegelse måtte bygge på industriforbund som ble samlet i én sentralisert landsorganisasjon («One Big Union»). Alle arbeidere på en arbeidsplass skulle stå i én organisasjon. IWW utviklet seg snart til en organisasjon av ufaglærte «uamerikanske» arbeidere, dvs. stort sett innvandrere fra Syd- og Øst-Europa, men også latin-amerikanere og afro-amerikanere, da mange av de gammeldagse forbundene ikke ønsket å ha dem som medlemmer. *Socialist Labour Party* og *Socialist Party* dominerte IWW i perioden 1905-08. I 1908 fikk syndikalistene, og deres klare anti-parlamentariske linje, overtaket. Kampmidlene var direkte aksjoner. Tranmæl overtok aldri IWW's rendyrkede syndikalisme, men som han sa: «Jeg husker naturligvis godt at vi drøftet syndikalistiske tanker allerede da jeg var i Chicago — en god stund før IWW godtok ideene. Jeg har aldri kunnet slutte meg helt til dem. Men en tar jo alltid med seg inntrykk og impulser når en er ute i verden for å se og lære.»⁸³⁷ Tranmæl var heller ikke ukjent med de syndikalistiske tankene ute i Europa. I perioden 1907- 1909 var han på reise i Europa hvor han deltok aktivt i det faglig-politiske livet. I Frankrike støtte han på anarkosyndikalistene, og deres kampånd, aksjonsvilje og antimilitarisme svarte helt til hans egen innstilling.

På LO-kongressen i 1910 avviste Tranmæl påstandene om at opposisjonen fôr med syndikalisme: «Det er ikke sandt. Vi vil ha en sterk centralisation, sterke [industri]forbund og sterke krigskasser.»⁸³⁸ Tranmæl avgrenset seg bestemt fra syndikalistene når de tok avstand fra politisk og parlamentarisk virksomhet, og ensidig gikk inn for generalstreik som det eneste middel i kampen for sosialismen, men han ville heller ikke ha noen overvurdering av de muligheter arbeiderne hadde for å nå frem til et nytt samfunn gjennom parlamentarisk virksomhet alene. «Det høieste man i regelen kan vente av et parlament, er at det ikke staar i veien for det sociale reformarbeide.»⁸³⁹ Det var ikke tilstrekkelig å nå frem ved valg en gang imellom, og utstyre representanter med fullmakter til å handle i Stortinget eller andre steder. Arbeiderne måtte selv gjennom sterke faglige og politiske organisasjoner være med og presse på skulle de klare å omforme samfunnet. På dette grunnsyn utformet Tranmæl en syntese av politiske og faglige virkemidler. Fagbevegelsen fikk her en sentral stilling. Den var livsnerven i arbeiderbevegelsen, og måtte derfor ikke bli et byråkratisk, sentralisert apparat som var bastet og bundet av forsikringsoppgaver som samfunnet burde ta seg av, og heller ikke av langvarige bindende tariffavtaler. Som alternativ satte han, i likhet med syndikalistene, «anerkjendte arbeidsvilkår» — muntlige avtaler om lønns- og arbeidsforhold, samtidig som arbeiderne stod fritt til når som helst å reise krav. (På fagkongressen i 1913 karakteriserte LOs leder, Ole O. Lian, Fagopposisjonens krav om å avskaffe tariffene, og erstatte dem med «anerkjendte arbeidsvilkår» som «farlig», og som «faglig nihilisme».⁸⁴⁰) Fagbevegelsen måtte heller ikke være redd for å ta i bruk nye og dristigere kampmidler. Organisasjonsstrukturen måtte være slik at den utløste personlig initiativ, ansvarsfølelse og innsatsvilje. Slagordet var: «Magten tilbake til medlemmerne». Tranmæl skrev: «Direktiver til det store, det gjennomgripende, det revolutionære kommer aldri ovenfra. Det er naturlig og forstaaelig at en central myndighet uvilkaarlig holder igjen og maner til forsigtighet.»⁸⁴¹ I følge historikeren Odd-Bjørn Fure så fremsto den føderative og den desentralistiske organisasjonsmodell hos Tranmæl som en forutsetning for revolusjonær handling.⁸⁴² Massenes spontane og frie aksjonsutfoldelse utgjorde kjernepunktet i hans ideologi. Tranmæl var likevel tilhenger av en viss form for sentralisme: «Jeg er av den opfatning at det ikke er formaalstjenlig at lægge magttyngden helt om fra landsorganisationen, centralorganisationen, til lokale samorganisationer. Man maa her regne med den motstander man staar overfor, den sterke centraliserte makt arbeidskjøperne har i sin organisation, likesom vi maa regne med det kampmiddel vi har i sympati-streiken og som lettest lar sig iverksætte hvor magttyngden til en viss grad er centralisert.»⁸⁴³ Noen utpreget, enn si ubetinget, desentralist var Tranmæl ikke, og han ble det heller aldri, noe

følgende sitat viser:

«Man har paa den ene side de specifikke syndikalister, som vil lægge magttyngden over i de lokale samorganisationer og paa den anden flere av de ældre fagorganisationsmænd, som holder paa at forbundene bør ha den sterkeste indflydelse.

Rent demokratisk seet er den førstnævnte absolut at foretrække. Magtens tyngde blev da hos medlemmerne, hvilket er det mest ideelle. Men det kampforhold man staar i overfor den godt organiserede kapitalisme, gjør dog denne form betænkelig. man vilde saa let svække sin motstandsevne og vanskeliggjøre det samvirke som maa foregaa mellem de forskjellige grupper av organiserede arbeidere. Dertil kommer hensynet til sympatistreiken. Det vil utvilsomt falde lettere at iverksætte denne, hvor man — ialfald til en viss grad — har en centralisert ledelse. Og da dette kampmiddel efterhvert vil komme mer og mer i forgrunden, bør dette hensyn tillægges betydelig vekt.»⁸⁴⁴

Edvard Bull karakteriserer Tranmæl slik:

«Han var ingen fremragende teoretiker, han kunde ofte være uklar og usikker når det gjaldt vanskelige spørsmål — f.eks. når det gjaldt vurderingen av det parlamentariske arbeid som et ledd i arbeiderklassens kamp, eller senere når det gjaldt sabotasjen. Men nettop hans mangel på interesse for abstrakte teorier fikk ham til å gi avkall på mesteparten av de syndikalistiske konstruksjonene om statsapparatets absolutte korrupperende virkninger, om den ekspropriative generalstreik, om fagforeningenes rolle i det fremtidige samfund o.s.v. — og denne mer nøkterne holdning blev sikkert til fordel for den norske opposisjonsbevegelsen. Tranmæls store organisatoriske talent og hans imponerende arbeidskraft var også en betydelig styrke. Men først og fremst var det hans veldige agitatoriske kraft som taler som gjorde ham til den sentrale figur i opposisjonen. Hans evne til å rive folk med, overbevise dem og virkelig få dem til å arbeide for de nye idéene gav ham en posisjon som var fullstendig enestående innenfor norsk arbeiderbevegelse.»⁸⁴⁵

Tranmæl la frem sin kritikk, og hovedtrekkene i sitt program, på et par møter i *Den faglige Samorganisasjonen i Trondheim* i 1910. Denne samorganisasjonen ble dannet i 1910 etter initiativ av folk fra *Norsk Arbeidsmandsforbund*. Her møtte man sterkt antiparlamentariske, til dels syndikalistiske og anarkistiske strømninger. Allerede på dette tidspunktet ble synspunktene hans stempelt som syndikalistiske. Dette tok han prinsipielt avstand fra; for Tranmæl var det ikke merkelappen, men innholdet som var viktig:

«Det er altsaa dette program som der er blit slik staahei om og som er blit betegnet som umodent og eksperimentalt, ja endog 'syndikalistisk.'

Nu vil jeg si, at her er der ikke først og fremst spørsmål om dette er syndikalistisk eller ikke. Men spørsmålet er om dette program, de punkter det omhandler, er av betydning for arbeiderne i deres klassekamp. Vil det fremme deres interesser og styrke deres organisation? Det er hovedsaken. Siden kan man sette hvilket bumerke man vil paa det. Det er reaktionens gamle vaaben dette først at faa sat et 'farlig' stempel paa en ting for paa den maate at skade den. Det er en appel til fordommen og dumheten hos menneskene, som socialister ialfald burde holde sig for god til.

Jeg haaber at dette møte ikke lar sig forvirre av slikt. Det vilde ikke sømme sig for organiserede, interesserte arbeidere. Enten det kaldes syndikalisme, trade unionisme eller fagbevægelse, saa er det ikke det det kommer an paa, men selve indholdet. Hver enkelt sak og alle saker set i sammenheng er det som her skal bedømmes og tages standpunkt til.

Vi maa huske at der ogsaa er utvikling indenfor vor egen leir, inden vor egen bevægelse, ikke bare utad. Utviklingen skaper stadig nye krav efterhvert som de gamle er løst. Og vi maa se til at holde skridt med utviklingen. For av det avhænger vort modstandskraft og styrke utadtil og sidst men ikke mindst vor bevægelses enighet indadtil.»⁸⁴⁶

«Trondhjemsresolusjonen»

I 1911 hadde stor lockouten endt med nederlag for arbeiderne. De hadde oppnådd én øre i tillegg, det såkalte «presteøre» etter sognepresten, stortingsmannen (for DNA) og meglingsmannen Alfred Eriksen. På et møte 19/11 i *Trondhjems fagforeningers lokale samorganisasjon* som skulle behandle storlockouten, fremmet Martin Tranmæl det som skulle bli Fagopposisjonens mest kjente programformulering, «Trondhjemsresolusjonen»:

«Møtet uttaler, at den faglige situation nu kræver, at organisationsarbeidet lægges paa et mere revolutionært grundlag end før. I henhold hertil peker møtet paa som nærliggende program:

A. 1. De skriftlige bindende overenskomster avskaffes. 2. Forsikringsvæsenet sløifes.

B. Som *kampmidler* benyttes i første række:

1. Streik. 2. Sympatistreik. 3. Boykot. 4. Obstruktion. 5. Sabotage. 6. Kooperation.

C. *Organisationsformen* ændres derhen:

1. At landsorganisationen gjøres til det centrale, - fællesnevneren.

2. Denne inddeles i departementer svarende til de store industrier, altsaa industriforbund.

Der oprettes lokale samorganisasjoner som bl.a. overtar den lokale agitation og gives indflydelse paa fastsettelse av arbeidsvilkårene.»⁸⁴⁷

Resolusjonen ble vedtatt av forsamlingen. Den representerte halvparten av byens fagforeninger. Disse lokale samorganisasjonene hadde ingen offisiell plass i daværende LO, og var derfor en frivillig sammenslutning som flere steder oppsto som et resultat av syndikalistenes agitasjon. Ungsosialisten og syndikalisten Chr. W. Andersen ble formann i *Trondhjems lokale samorganisasjon* i 1911.⁸⁴⁸ Albin Eines ble viseformann.⁸⁴⁹ Etter forslag fra Eines ble det på et møte i februar 1911 vedtatt inntatt i formålsparagrafen at man skulle drive «en kraftig agitasjon for, og opplysningsarbeid om, den ekspropriative generalstreik».⁸⁵⁰ Tranmæl prøvde å få dette punktet endret til bare å kreve «opplysning om generalstreiken» — altså uten at det skulle være agitasjon for den, og uten at den behøvde å være «ekspropriativ»; men etter en nokså uklar votering mellom tre forslag ble Eines' syndikalistiske forslag vedtatt.⁸⁵¹

Også i *Trondhjems socialdemokratiske Forening*, som var et diskusjonsforum for alle de nye idéene om den faglige kampen, sto de rent syndikalistiske tankene sterkt. I april 1911 ble Tranmæl valgt til formann, og Halvard Olsen, Eines og Chr. W. Andersen var blant de mest aktive medlemmene.⁸⁵²

«Trondhjemsresolusjonen» vektlegger helt klart syndikalistiske trekk som direkte aksjon, kooperasjon, samt lokale samorganisasjoner. Syndikalistene tok derimot avstand fra sentralismen i organisasjonsformen. Flere av formuleringene var tvetydige. De var ikke antiparlamentariske og ikke partifiendtlige, men den faglige fronten skulle ha førsteprioritet siden samfunnsmakten var basert på den økonomiske makten. Politikk og faglig arbeid skulle gå hånd i hånd, men med fagorganisasjonen som den dominerende kraft. «Det naturlige er at partiet underordner sig den organisation som er den avgjørende, nemlig den faglige.»⁸⁵³ DNA skulle underordnes, ikke sideordnes, fagorganisasjonen. Det var viktig å politisere fagbevegelsen siden partiet var i ferd med å forfalle til et bare-parlamentarisk organ. Man skulle ikke nøye seg med å virke for forbedringer innen systemet, men ta sikte på å endre det. Tranmæl var altså ikke tilhenger av noen form for «trade unionisme».⁸⁵⁴ Den revolusjonære, ekspropriative, generalstreiken som skulle innlede selve samfunnsomveltningen, og som står sentralt hos syndikalistene, var man heller ikke så opptatt av. Men desto mer ble det tenkt på, og talte om, generalstreik for begrensede formål, generalstreik mot meglings- og voldgiftslover, generalstreik mot krig. Vedtaket møtte sterk motstand hos ledere både i LO, fagforbundene og i DNA. Det samme gjorde mange av de lokale tillitsvalgte.

Samme dag som avstemningen om «Trondhjemsresolusjonen» skulle forgå hadde *Social-Demokraten*, DNAs hovedorgan, en spissartikkel om «Anarkismen i ny forklædning», hvor

signaturen «— pp —» forsøkte å fremstille den faglige opposisjonen som anarkister — i modernisert skikkelse, med maske.⁸⁵⁵ *Mauren* tok avstand fra resolusjonen med den begrunnelse at dens tilhengere arbeidet «på rent ut — anarkistisk basis».⁸⁵⁶ I et intervju med *Trondhjems Adresseavis* erklærte Ole O. Lian åpen krig mot opposisjonen: «Opropet setter som mål at skape en fast eller organisasjonsmessig forbindelse mellom de interesserte. Hvis det dermed er meningen at skape en *sideordnet organisasjon* — og hvad er ellers meningen —? så vil det bli bekjæmpet med neb og klør fra ledernes side og — jeg kan ikke tenke mig andet — også fra den socialdemokratiske presse.»⁸⁵⁷ På den annen side var ikke Lian helt avvisende til «Trondjemsresolusjonen». Han forsvarte riktignok tariffene og forsikringskassene, men han mente at kampmidlene i en viss grad kunne brukes, og stilte seg heller ikke helt avvisende overfor forandringer i organisasjonsformene — men enhver slik forandring måtte foregå svært langsomt, hvis den ikke skulle virke skadelig. «Lians innlegg var i det hele tatt i formen meget imøtekommende overfor opposisjonen — men det var likevel helt tydelig at han stod fullstendig fremmed og avvisende overfor selve grunnlaget for opposisjonen: den hensynsløse skjerpning av klassekampen.»⁸⁵⁸ I januar 1912 ble det avholdt en rekke møter om «Trondjemsresolusjonen»:

«'Det er bare dikt,' sa Lian på disse januarmøtene, 'at paastaa at fagorganisationen har mildnet klassekampen og virket som mægler mellem arbeide og kapital. Den moderne fagbevægelse er en kamporganisation paa klassekampens grund. Min mening om Trondhjemsresolutionen er at den er negativ. Det eneste helt positivt nye er sabotagen. Storlockouten slræmmer os ikke længer. Vi skal ikke forvirres av ugleskrik og fantaster, som mener vi kan møte den centraliserede kapitalmakt med spredte avelinger.'»⁸⁵⁹

«Mens Tranmæl ville politisere fagorganisasjonen og gi den en hovedrolle i arbeiderbevegelsens kamp for sosialismen, bl.a. gjennom en mer aggressiv faglig politikk og en ny organisasjonsstruktur, fastholdt Lian de etablerte normer og gjeldende praksis: i arbeidsdelingen mellom fagorganisasjonen og Arbeiderpartiet skulle LO bare ha en støttefunksjon i kampen for sosialisme og forøvrig konsentrere seg om å bedre lønns- og arbeidsvilkår for medlemmene. Lian gikk videre sterkt imot Tranmæls parole om at arbeiderbevegelsens kamp mot militarismen primært måtte skje gjennom militærstreik støttet av faglig aksjon.

For øvrig var Lians linje også overfor opposisjonen preget av balansekunst og kompromissvilje. Så langt fra å tie den i hjel tok han Fagopposisjonens synsmåter opp til reell drøfting. I tillegg stilte han seg åpen overfor enkelte av opposisjonens standpunkter. På LO-kongressen 1913 gikk han inn for en omlegging til industriforbund, langt på vei slik Fagopposisjonen da foreslo, men tapte avstemningen på kongressen. 1916 fikk han trass i mye motstand igjennom at Fagopposisjonens krav skulle behandles av en særskilt komité for så å avgjøres på en ekstraordinær kongress.»⁸⁶⁰

Norges socialdemokratiske Ungdomsforbund og *Den socialdemokratiske studenterforening* var Tranmæls fremste støttespillere. For den unge generasjonen sto han som vekkelsespredikanten, hvis overbevisnings fanatisme virket som moralsk styrke.

Fagopposisjonen hadde sine røtter i selve den økonomiske utvikling, i storindustriens gjennombrudd, i arbeiderklassens tallmessige og organisatoriske vekst på grunnlag av den industrielle utvikling. Det var først og fremst arbeiderne i nylig industrialiserte strøk Tranmæl vant for sin sak. Dette var arbeidere som følte at LO-ledelsen ignorerte problemer med lang arbeidstid, dårlig lønn og helsefarlige arbeidsforhold, eller som rett og slett opplevde at LO ikke var handlekraftig nok.

31. oktober 1911 ble «Det 4de nordiske arbeidsgivermøde i København» avholdt, og Direktør-assistent i *Svensk arbeidsgiverforening* Ivar O. Larsson holdt foredrag om «den syndikalistiske arbeiderbevægelse». «Det var en meget interessant og udtømmende belysning af dette nye fænomen inden arbeiderbevægelsen», skrev arbeidsgiverforeningens blad.⁸⁶¹

I januar 1912 talte Tranmæl på et møte i *Kristiania arbeiderparti* hvor han tok opp de faglige kampmidlene. Under omtalen av sabotasje lot han falle en bemerkning som referenten gjenga slik:

«Mot sabotagen er det indvendt at den er 'umoralsk'. Min opfatning er at, mest umoralsk av alt er det, at undlate at bruke de kraftigste midler. Sabotage kan øves paa forskjellig maater, ved pasivitet og aktivt. Er det ikke latterlig at forlate en velpudset maskine naar man gaar ut i kamp. Er det ikke taapelig at gjøre arbeidsforholdene trygge for streikebryterne i gruveindustrien. End om der laa noen dynamitpatroner i borehullene som bare de streikende visste av, tror man ikke streikebryterne vilde betænke sig to ganger paa at opta arbeidet.»⁸⁶²

Uttalelsen vakte ikke særlig oppsikt på møtet, men skal ha blitt unøyaktig referert, og den sosialdemokratiske ordføreren i Kristiania, Carl Jeppesen, som ikke hadde vært tilstede, beskyldte i *Social-Demokraten* Tranmæl for å ha gitt «anvisninger paa handlinger som enhver socialdemokrat vil og maa fordømme som feigt, hensigtløst snigmord».⁸⁶³ I følge Aksel Zachariassen var uttalelsen misoppfattet og ble tendensiøst utnyttet: «Da møtet dagen etter fortsatte i Turnhallen, stemplet det derfor praktisk talt enstemmig 'Social-Demokraten's fremstilling som tendensiøs og uriktig, og fordømte på det skarpeste skrivemåten.»⁸⁶⁴ Ole O. Lian rykket ut for å slukke «brannene» etter Tranmæls bemerkning. Den borgerlige pressen gikk til frontalangrep, og brukte uttalelsen i en veritabel løgnkampanje mot arbeiderbevegelsen generelt, og mot Tranmæl spesielt, i valgkampen dette året. Det Tranmæl hadde gjort var derimot ikke en oppfordring, men han hadde fremkastet en tanke, en mulighet som kunne komme til anvendelse i en mulig situasjon. «På et av de senere møter repliserte Tranmæl til en uttalelse fra Rich. Hansen om ikke å 'leke med dynamit' at det heller ikke hadde vært hans hensikt, at 'dette dynamitsnak var opfundet av 'Soc. Dem.' og 'Aftenposten', og at 'den som vilde advare mot dynamitten fik henvende sig til disse.' Selv hadde han 'bare nævnt det som en slængbemærkning uten egentlig alvor'.»⁸⁶⁵ Om og om igjen hadde nemlig gruve- og anleggsarbeidere opplevd at bygdefolk tok over jobben deres når de gikk til streik. Streikebryteri var lenge et problem i Utkant-Norge. Andre kampmidler, som obstruksjon og sabotasje, var derfor nødvendig.⁸⁶⁶

I forbindelse med en nordisk arbeiderkongress i Stockholm utformet Tranmæl høsten 1912 et noe fyldigere program enn «Trondjemsresolusjonen» fra 1911. De faglige organisasjonene ble her gitt en politisk målsetting som ble skjøvet i forgrunnen:

«Da fagorganisationen danner livsnerven i arbeiderbevegelsen, hvis viktigste opgave er at omskape samfundsforholdene, bør den naturlige konsekvens være at dette formaal faar en fremtrædende plads i den faglige eller økonomiske virksomhet at der altsaa ikke bare tilstræbes forbedring av arbeidernes kaar *indenfor* rammen av kapitaliststaten, men at man kjæmper for at *sprænge* denne og indføre den socialistiske samfundsordning. Begge disse formaal forutsætter imidlertid en mer aggressiv opræden fra arbeiderorganisationenes side end hidtil. Særlig er dette blit paakrævet, efter at den organiserte kapitalistklasse har reist saa alvorlig og kraftig motstand mot den faglige bevægelse.»⁸⁶⁷

For å oppfylle denne hovedoppgaven var det avgjørende at kamplysten ikke gikk tapt. Skriftlige bindende overenskomster som motarbeidet kamplysten måtte derfor avskaffes. Det ville være å inngå borgfred, som var en fornektelse av klassekampen og sosialismens idé. Fagbevegelsen selv ble parlamentarisk og diplomatisk med hemmelige tariff-forhandlinger, og et helt korps av forbundsfunksjonærer. Fagbevegelsen ville bli forkvaklet. Det var «revolutionær masseaksjon» utenom parlamentet som skulle være den sterkeste drivende kraft i kampen frem mot sosialismen. Dette innebærer ikke at Tranmæl nedvurderte eller neglisjerte den politiske sfæren som sådan, men at han nedtonet betydningen av det parlamentariske aspektet av politikken. «Stemme og mandatjægeriet er forresten en af de største farer. [...] Vi maa benytte parlamentarismen til agitation for vore idéer.»⁸⁶⁸ Hovedoppgaven var å «holde socialdemokratiet paa det gamle revolutionære grundlag som Marx og Engels var tilhængere af.»⁸⁶⁹ Tranmæl markerte at «vor parlamentariske stilling blir sterkere, naar vi samtidig utnytter de andre magtfaktorer».⁸⁷⁰ Albert Jensen kommenterte: «Den utenomparlamentariske aksjon blir saaledes et appendiks til parlamentarismen og det er sandelig ingen antiparlamentarisme.»⁸⁷¹

Den skandinaviske arbeiderkongressen 1912

På den skandinaviske arbeiderkongressen i Stockholm 2.—5. september 1912 innledet LO-formannen Ole O. Lian til debatt om arbeiderbevegelsens organisasjonsformer og taktikk, som representant for «den gamle retning». Her tok han opp den kritikken mot «den nuværende fagorganisation» som var kommet fra «vore egne klassefæller. Og det er denne kritik vi maa ta op til behandling, for at se hvad den indeholder og om den har nogen berettigelse». ⁸⁷² Lian inn-delte kritikerne i fire grupper: 1) De egentlige syndikalister, 2) de «parlamentariske» syndikalister, 3) de «landsorganisationsfiendtlige» og 4) industriforbundsretningen. Lian tok et bredt anlagt oppgjør med de revolusjonære retninger innen arbeiderbevegelsen. I foredraget tok Lian avstand fra den føderative organisasjonsform, samorganisasjonene skulle kun drive opplysningsarbeid, og uttalte at «*Decentralisationen* er i enhver form stridende mot arbeiderklassens interesser. Og den absolut syndikalistiske decentralisation er det i allerhøieste grad.» ⁸⁷³ Lian understreket på det sterkeste at man måtte se den faglige, den politiske og den kooperative arbeiderbevegelse i sammenheng. Et resolusjonsforslag i tilknytting til Lians fordrag ble vedtatt mot 29 stemmer etter at et forslag fra Martin Tranmæl, som bygde på «Trondhjemsresolusjonen», ble forkastet mot åtte stemmer. I det vedtatte forslaget, som for Norges del var undertegnet av Ole O. Lian, Rich. Hansen og Gunnar Ousland, sto det bl.a.:

«Arbetsgivarnas mäktiga sammanslutningar — nationella, skandinaviska och internationella — och den hänsynslösa kamp dessa föra mot arbetarna gör det för arbetareklassen till en mer bjudande nödvändighet än någonsin att bevara den fasta enheten i sin fackliga och politiska framryckning.

Varje rörelse, som leder till splittring på dessa områden måste bekämpas som skadlig för arbetareklassen och dess intressen.

I anslutning härtill uttalar kongressen vidare, att den väg de skandinaviska kongresserna under årens lopp anvisat ifråga om fackorganisationena former och taktik visat sig vara den rätta. De bestående organisationsformerna ha gång på gång stått provet i de skandinaviska länderna, och det är för närvarande icke möjligt att föreslå nya former, som skulle medföra ett bättre tillvaratagande av arbetarens solidaritet. [...]

Gent emot den makt, som arbetsgivarna genom sina organisationer besitta i ekonomiskt och socialt hänseende skulle det vara ett självmord om arbetareklassen splittrade sig eller lossade på den sammanslutning, som redan skapats. Arbetarnas samling i landsförbund, omfattande hela fack eller industrier, och industriforbundens sammanslutning i centralorganisationer är otvivelaktigt den starkaste organisationsformen.

Kampen mot arbetsgivarna måste föras med bred front, då dessa utan hänsyn till organisationsformerna angripa arbetareklassen som helhet. Därför måste arbetarna genom ständigt större och starkare sammanslutningar utnyttja den kraft, som fast sammanhållning och offervillighet förläna.

Landsorganisationerna böra byggas på starka förbund med välförsedda reservfonder och måste genom effektiv kontingent och nödvändiga bestämmelser i övrigt sättas i stånd att, när omständigheterna så kräva, möta även de största angrepp från arbetsgivareorganisationerna så kräva, möta även de största angrepp från arbetsgivareorganisationerna och att själva skrida till massaktion, om så behöves. [...]

Med kännedom härom varnar kongressen mot varje försök att upplösa eller dela den organiskt utvecklade organisationen eller försvaga någon del därav.

Arbetareorganisationen skall omskapa samhällsförhållandena genom arbetareklassens frigörelse, som är vårt stora mål. Kongressen uppfordrar alle klassbröder att med enighet och kraft arbeta mot detta mål på de fackliga, politiska och kooperativa linjerna, som tillsammans bilda den enda säkra vägen till avgörande seger för arbetareklassen.» ⁸⁷⁴

Lian fikk 2,5 timer til sitt fordrag, mens Tranmæl som opposisjonens fører bare fikk vel en halv time til *sin* rådighet. Senere ble Lians foredrag referert i sin helhet i LOs *Meddelelsesblad* og sendt til fagforeningene på organisasjonens bekostning, mens opposisjonens syn bare ble nevnt forbigående. ⁸⁷⁵

Den norske Fagopposisjonen stiftes

Ca. et år etter at Trondhjemsresolusjonen var blitt vedtatt, sendte samorganisasjonen i Trondheim ut en innbydelse til fagforeningene til å danne Den norske Fagopposisjon som en organisert fraksjon innen LO. Formålet med organisasjonen var å radikaliserer fagbevegelsen, gjøre den mer sosialistisk og mer revolusjonær. I julen 1913 ble *Den norske Fagopposisjonen* konstituert ved en landskonferanse i Trondheim, og kom i funksjon fra januar 1914. Ole Eidem ble valgt til formann. Da hadde organisasjonen 51 organisasjoner med til sammen 3713 av LOs 63 000 medlemmer.⁸⁷⁶ På slutten av 1918 var 85 organisasjoner tilmeldt med ca. 18 000 medlemmer,⁸⁷⁷ ca. 17% av LOs samlede medlemsmasse. Fagopposisjonen klarte ikke å vinne mer enn ca. 25% av LO-kongressen i oktober 1917.⁸⁷⁸

Allerede på stiftelseskonferansen kom konflikten mellom «tranmællittene» og de mer syndikalistisk orienterte til syne. *Kristiania fagoppositionsgruppe* foreslo å ta inn i lovene «en bestemmelse om politisk nøytralitet».⁸⁷⁹ Talsmannen oppfordret til «å tone rent flag», og sa «at det gaar ikke an at gjøre alle fagforeningsmedlemmer til bevisste socialdemokrater» og at fagorganisasjonen ikke burde «støtte noget bestemt politisk parti».⁸⁸⁰ Styret foreslo for konferansen at den skulle «gi sin tilslutning til den linje som hittil er befulgt, nemlig at oppositionen som saadan alene befatter sig med økonomiske spørsmål».⁸⁸¹ Tranmæl mente at forslagsstillerne ikke egentlig var ute etter nøytralitet, men at de ville ha «en uttalelse som kan utnyttes paa anti-politisk maate [...] For øvrig bør vi ikke glemme at arbeiderpartiet er *vort* og det som er utført, er skedd efter opdrag av arbeiderne selv».⁸⁸² Kristiania-forslaget ble forkastet mot syv stemmer, mens styrets ble vedtatt mot fem.⁸⁸³ Det ble vedtatt at Fagopposisjonen som sådan bare skulle arbeide med økonomiske spørsmål, men uten at den skulle ha noen antiparlamentarisk tendens. Derimot fikk syndikalistene enstemmig vedtatt et annet forslag. Fagorganisasjonen skulle revolusjoneres «slik at den kan tilkjæmpe sig kontrollen paa arbeidsplassen og sluttelig overta distributionen og produktionen».⁸⁸⁴

Nå begynte en intens maktkamp og ideologisk debatt innen arbeiderbevegelsen. Flere sentrale personer i Fagopposisjonen tilhørte Arbeidsmandsforbundet; Alfred M. Nilsen, Elias Volan, og Anton Kalvaa fungerte hver sin periode som formann. Alfred M. Nilsen var en varm talsmann for fransk syndikalisme,⁸⁸⁵ og skal rundt 1917/18 ha holdt et foredrag om å stifte en anarkistisk organisasjon i Norge.⁸⁸⁶ Flere av Tranmæls nære medarbeidere hadde en syndikalistisk/ung-sosialistisk bakgrunn. Disse hadde også en stor innflytelse på utformingen av Fagopposisjonens program. Carl O. Tangen skrev:

«Det er sagt at Martin Tranmæl var fagopposisjonens far. Dette er en sterk overdrivelse. De menn, som kanskje fra begynnelsen fikk den aller sterkeste innflytelse på den faglige opposisjon erklærte sig ihvertfall den gang for virkelige syndikalister, tross at deres senere utvikling ikke gir oss grunn til å ta denne erklæring altfor høytidelig. (Den ene sitter idag som formann i den norske landsorganisasjon, en annen er arbeidsgiver i Haugesund, en tredje redaktør i 'Norges Kommunistblad' og en fjerde faglig redaktør i 'Arbeiderbladet')».⁸⁸⁷

«Når det gjaldt utformingen av Fagopposisjonens ideologi, var det imidlertid mange som ved siden av Tranmæl hadde stor innflytelse. 'Den antiparlamentariske bokbindersvenn', Albin Eines, var en av dem som brakte de sterkeste impulsene fra svensk syndikalisme. Han hadde i mange år arbeidet i Sverige og da han kom hjem igjen til Trondheim etter storstreiken i 1909, kom han med hele det karakteristiske utstyret som svensk syndikalist: bredbremmet hatt, flagrende slips, ragget hår, og kjennskap til hele syndikalismens franskpregede læresystem. Når det alt på de faglige fellesmøtene i begynnelsen av 1910 gjorde sig gjeldende rent syndikalistisk påvirkning, må han ha vært en av dens fremste talsmenn. Men også fra andre folk kan lignende tanker være hevdet. Den danske rørleggeren Chr. W. Andersen som arbeidet i Trondheim, var visstnok også rent syndikalistisk innstilt, og som agitator spilte han ingen liten rolle. En mann som den nordlandske jernarbeideren Halvard Olsen hadde en sterk stilling i Jern- og

Metallarbeiderforbundets Trondheimsavdelinger, og hans radikale innstilling var fra først av formet under lesningen av Peter Krapotkins anarkistiske verker — det gjorde at den rene syndikalismen falt naturlig for ham.»⁸⁸⁸

Albin Eines og Halvard Olsen

Albin Eines var ungsosialist alt i 1909, ble litt senere syndikalist, og var med og stiftet SAC.⁸⁸⁹ Han var med på å starte Direkte Aktion, og var redaksjonssekretær den første tiden.⁸⁹⁰ Han var også en tid formann i *Kristiania fagopposisjonsgruppe* i 1914 som han hadde vært med på å stifte i 1913.⁸⁹¹ Han ble valgt inn i det sosialdemokratiske ungdomsforbundets styre i 1913, med største stemmetall.⁸⁹² I 1922, i striden om DNAs medlemskap i *Den Kommunistiske Internasjonale*, KOMINTERN (Den 3. Internasjonale), oppstilte Eines en økonomisk, føderativ- syndikalistisk masseaksjonslinje som motsats til en mer politisk, sentralistisk og kommunistisk linje som Olav Scheflo representerte.⁸⁹³ I 1923 ble han medlem av NKP, som han forlot i 1928.⁸⁹⁴ Dagen etter at han hadde sagt opp sin stilling som hovedredaktør i *Norges Kommunistblad* gikk han rett over i fascistorganet *Tidens Tegn* som journalist.⁸⁹⁵ Eines ble etter dette sett på som en forræder enda verre enn Judas.⁸⁹⁶ I september 1940 meldte han seg inn i *Nasjonal Samling*.⁸⁹⁷

Halvard Olsen var med og dannet i *Fagopposisjonen* og samorganisasjonen i Trondheim, og var en av de ledende menn i den radikale opposisjon som utviklet seg i den norske arbeiderbevegelsen utover på 1910-tallet. Han skal ha vært syndikalist. Han var leder av *Jern- og metallarbeiderforbundet* 1919-25, og LO-leder i perioden 1925-34. De politiske lederne mislikte hans uavhengighet og egenrådighet. De faglige interessene var for ham alltid det viktigste, og ved flere tilfeller viste han at han kunne sette partipolitiske direktiver til side. Både som forbundsleder og LO-formann fikk han etter hvert ry som sedat «reformist».⁸⁹⁸ Han ble kastet som LO-leder etter et direkte mistillitsvotum fordi han deltok i en «arbeidsfredskommisjon» som fremsatte beryktede forslag til kneblingslov mot fagbevegelsen. Allerede i 1927 var det forsøk på å kaste ham. Han var medlem av DNAs sentralstyre 1919-23. I 1923 ble han medlem av NKP, hvor han ble viseformann. I 1924 ble han ekskludert fordi han arbeidet for avvikling av en ulovlig jernbanestreik. Fra 1927 ble han igjen medlem av DNA.⁸⁹⁹ Etter å ha blitt kastet som LO-formann ble han bitter og begynte å drikke, noe han også hadde gjort før. I desember 1940 meldte han seg inn i *Nasjonal Samling*.⁹⁰⁰ Han ble konsulent for den nazistiske kommissariske leder for LO høsten 1943.⁹⁰¹ Han ble dømt for landssvik.

Både hos Eines og Olsens nasjonalsosialisme var perspektivet sosialismen mot kapitalismen.⁹⁰²

Landskonferansen 1915 – Den syndikalistiske tonen skjerpes

På landskonferansen i 1915 ble Fagopposisjonens program noe endret og presisert. Den syndikalistiske tonen ble ytterligere skjerpet. Organisasjonsformene skulle endres slik at LO, istedenfor landsomfattende forbund, skulle bygges på lokale samorganisasjoner. For å fremme det industrielle samarbeid skulle LO oppdeles i grupper svarende til de store industrier. I uttalelsen fra 1911 var LO gjort til «det centrale, fællesnævneren», men i programmet av 1915 var all sentralisering svekket, og det føderative prinsipp satt i høysetet. Man vedtok også at «en konflikts iverksættelse og avslutning avgjøres av de som berøres av denne».⁹⁰³ De skriftlige og bindene overenskomstene skulle avløses av anerkjente arbeidsvilkår. Et forslag fra *Kristiania fagopposisjonsgruppe* v/ Alfred M. Nilsen om at «Fagforeningene gjøres uavhengige av de politiske partier og indtar en nøytral stilling til disse» ble nedstemt. Tranmæl mente at dette forslaget nettopp ville bringe en opprivende politisk strid inn i Fagopposisjonen.⁹⁰⁴ Halvard Olsen sa:

«Følgen av Kristianiaforslaget blir, at foreningerne maa melde sig ut av partiet. Dette vil vække strid inden fagopposisjonen, som derved vil gaa sin opløsning imøte. Vi maa holde paa foreningernes selvbestemmelsesret her. Det stemmer best med det føderative princip. Fagforeningerne har som parti-foreninger vært med at faa reist Folkets hus og andre foretagender, som partiet eier. Gaar fagforenin-

gerne ut, mister de eiendomsretten til disse ting. Kristianiaforslaget er ikke nøytralitet.»⁹⁰⁵

Kongsvold arbeiderforening foreslo:

«Fagopposisjonen gaar igang med en kraftig propaganda for at faa en radikal representasjon til næste landsorganisations kongres. For at faa agitationen effektiv, skal fagopposisjonen sende ut talere som er virkelig revolutionære, som klart og tydelig kan klargjøre hvad fagopposisjonen vil. Likesaa henstilles til fagopposisjonen at sprede revolutionære og syndikalistiske skrifter sigtende til at vi kan faa en virkelig revolutionær fagbevegelse.»⁹⁰⁶

Forslaget ble oppfattet som en henstilling, en oppfatning konferansen stilltiende tiltrådte.

I innledningen til det programmet landskonferansen vedtok, het det:

«Da fagorganisationen danner livsnerven i arbeiderbevegelsen, hvis oppgave er at omskape samfunnsforholdene, bør den naturlige konsekvens være, at dette formaal faar en fremtrædende plads i den faglige eller økonomiske virksomhet — at der altsaa ikke bare tilstræbes forbedring av arbeidernes kaar indenfor rammen av kapitaliststaten, men at man kjæmper for avskaffelse av den økonomiske utbytning ved producentenes direkte kontrol eller overtagelse av produktion og omsætning og derved gjennomfører den socialis tiske samfundsordning.

Begge disse formaal forutsætter imidlertid en mere agressiv optræden fra arbeiderorganisationens side end hittil.

Særlig er dette blit paakrævet efter at den organiserte kapitalistklasse har reist saa alvorlig og kraftig motstand mot den faglige bevegelse.

Ut fra denne grundbetragtning optages arbeidet for:

1. at de skriftlige og bindende overenskomster avløses av anerkjendte arbeidsvilkkaar,
2. at selvhjælpsinstitusjonene sløifes som led i fagorganisationenes virksomhet.
3. at kampmidlerne forfleres slik, at streiker kan utvides til faglige generalkampe og sympati-streiker, at obstruktion og sabotage bringes i anvendelse og at boykot og kooperation tages i de faglige kampes tjeneste.
4. at organisationsformene ændres derhen, at landsorganisationen istedetfor landsomfattende forbund bygges paa lokale samorganisationer. Disse faar i forstaaelse med de enkelte foreninger ledelsen av lønskampene og agitationen og ræpresentationsretten til landsorganisationens kongresser. En konflikts i verksættelse og avslutning avgjøres av de som berøres av denne. For at fremme det industrielle samarbeide opdeles landsorganisationen i grupper svarende til de store industrier. Landsorganisationens oppgave er at ivareta arbeidernes interesser utad, fremme agitations- og organisationsarbeidet, føre statistikk over lønsforholdene, bistaa ved arbeidskonflikter, forberede og organisere de sociale kampe.»⁹⁰⁷

En rekke avdelinger av Arbeidsmandsforbundet dominerte medlemslistene, og gruve- og anleggsarbeiderne tilhørte Fagopposisjonens kjernetropper. Av de 73 fagforeningene som var med i 1916 var 52 fra Arbeidsmandsforbundet. Bare syv av fagforeningene var fra andre forbund. 14 organisasjoner var opposisjonsgrupper og samorganisasjoner hvor medlemmene kom fra de mest ulike forbund. Tyngden av tilslutningen geografisk var i Trøndelag og Nord-Norge. Tilslutningen var minimal i Kristiania, Bergen og i de eldre industrisamfunnene på Østlandet.⁹⁰⁸ (Blant faglærte jernarbeidere og blant bygningsarbeidere, som f.eks. tømmerne i Kristiania, sto derimot Fagopposisjonen sterkt.)

Selvstendighet og individualisme preget anleggsarbeidernes arbeidssituasjon. De var antibyråkratiske og «spontanistiske». De krevde at makten i organisasjonen skulle desentraliseres, og at medlemmene skulle ha den endelige kontroll med alle beslutninger som vedrørte dem selv. De var også tilhengere av samorganisasjonstanken. Det var naturlig siden tariffavtalene som oftest var lokale. I spørsmålet om desentralisme var anleggsarbeiderne mer ytterliggående enn noen andre grupper som sluttet seg til Fagopposisjonen. Både deres standpunkt og det faktum at det blant anleggsarbeiderne var mange som forfektet rent syndikalistiske idéer, bidro til å drive

Fagopposisjonen i desentralistisk retning.

På Arbeidsmands-forbundets landsmøte i 1916 vedtok man en tilslutning til det føderative organisasjonsprinsipp, og det hadde vært en sterk stemning for å melde forbundet ut av LO. Man ble imidlertid enige om et kompromiss som gikk ut på å avvente resultatet av den ekstraordinære LO-kongressen i 1917. Under debatten ble det ytret ønske om å sende agitatorer til Vestlandet for å motarbeide syndikalismen. Agitatoren Alfred M. Nilsen sa:

«Det er talt om motarbeidelse av syndikalismen; men derom kan jeg ikke gi noget løfte. Der menes antagelig med henstillingen fra Tyssedal de foreninger som tilsluttes det svenske syndikalistiske forbund. Den slags organisation vil jeg motarbeide; men ellers vil jeg ikke love noget angaaende syndikalismen i sin almindelighet.»⁹⁰⁹

Arbeidsmandsforbundet hadde ca. 50% av alle LOs medlemmer. Det lå an til en splittelsesstemning som kunne ventes å vokse. Heri ligger noe av forklaringen på stiftelsen av Norsk Syndikalistisk Federation. De ville ta i mot de som gikk ut av LO. Under første verdenskrig, og spesielt fra årsskiftet 1916/17, oppsto det ved flere anlegg egne syndikalistiske organisasjoner/samorganisasjoner som sto uavhengig av både LO og Fagopposisjonen. De var medlemmer av det svenske syndikalistiske forbundet SAC, og ble motarbeidet av Arbeidsmandsforbundet.⁹¹⁰

LOs kongress 1916

På LOs 8. kongress i 1916 var Fagopposisjonen sterkt representert med syndikalistinspirerte forslag: Det ble foreslått at LO skulle bygge på lokale samorganisasjoner i stedet for landsomfattende forbund, innføring av industriforbund, skriftlige overenskomster skulle avløses av anerkjente arbeidsvilkår, selvhjelpsinstusjonene skulle sløyfes, kampmidlene måtte forfleres. Det ble vedtatt å nedsette en 15-mannskomiteé for å utgreie «Fagorganisationen dens formaal, former og taktikk», slik at saken kunne bli endelig avgjort av neste kongress. Den faglige ledelsen tok absolutt standpunkt mot en omlegging i føderativ retning. Det gjorde også flertallet i komiteéen. Martin Tranmæl kom i mindretall. Han mente at fagorganisasjonen ikke burde begrense sin virksomhet til «de nærliggende opgaver», men «ta ledende del i det socialistiske arbeide» og «hævde sin suverenitet». Han gikk i mot en arbeidsdeling mellom partiet og fagbevegelsen. Det var å «kastere fagorganisationen og paa den maate lamme hele arbeiderbevægelsens revolutionære magt og kampevne». Kommunal eller statlig overtakelse av bedriftene var ikke tilstrekkelig til at man kunne snakke om dette som et sosialistisk system. Sosialisme forutsatte ikke bare at «produktions- og omsætningsmidlerne socialiseres, men til like *klassekampens ophævelse*» gjennom klasseforskjellenes avskaffelse. Dette kunne ikke skje ved statlige eller kommunale instusjoner, men gjennom «ved arbeidernes paatryk *nedenfra*, ved deres egen direkte deltagelse eller aktion.» Et sosialistisk system forutsatte direkte arbeidermakt i bedriftene, utøvd gjennom fagforeningene. Forutsetningen for sosial og økonomisk frihet var å fjerne klassemotsetningene og byråkrati. Arbeiderne måtte selv gjøre jobben, ikke valgte representanter.⁹¹¹ I den utstrekning stat og kommuner skulle lede produksjonen i et sosialistisk system ville det lede til en betenkelig sentralisering, og en sentralisert stat ville få for stor makt som kunne lede til maktmisbruk. Den reelle makt måtte samles i samorganisasjonene. Tranmæl ville videre kombinere utstrakt lokalt selvstyre innen fagbevegelsen med en sterkere felles sentralmakt, dvs. med større makt i selve LO enn tilfellet var med en store grad av forbundsautonomi som eksisterte. Gjennom en slik desentralisert maktstruktur kunne sosialisering av produksjonsmidlene gjennomføres i praksis. Man måtte ikke «delegere magten væk til andre, til faglige og politiske ledere», men arbeidernes frigjørelse måtte bli deres eget verk. «Den gamle fagforeningsbevægelse, den reformistiske, fører altsaa til centralisation, og den nye, den socialistiske eller revolutionære, til decentralisation eller

føderation. Med en føderativ organisationsform menes sidestillede, samvirkende organisationer, ikke over- og underordnede, hvor magten i sidste instans er samlet i en spids.»⁹¹² Han støttet derfor «den bevægelse som gaar ut paa at lægge tyngdepunktet paa den direkte aktions linje og paa den føderative organisationsform [...] paa den enkeltes initiativ og deltagelse, paa at reise masserne og lægge avgjørelsene paa det bredest mulige demokratiske grundlag».⁹¹³ «Vi maa nok ha en centralorganisation paa sæt og vis, men ikke i de former som nu.»⁹¹⁴ Fagorganisasjonen måtte «skaffe sig kontrollen over de produktivkræfter man har og paa den maate skaffe sig den reelle magt».⁹¹⁵

Til LO-kongressen i 1916 sendte *Skien Jernbanearbejderes forening* inn forslag om at faglige tillitsmenn i LO ikke samtidig kunne ha verv i politiske organisasjoner. Forslaget fikk ingen oppslutning.⁹¹⁶

LOs kongress 1917

LOkongressen i 1917 behandlet 15-mannskomiteens innstilling. LO-leder Ole O. Lian innledet for flertallet, og Tranmæl for mindretallet. Debatten varte i fire dager, og hadde over femti deltakere. I debatten uttalte Tranmæl bl.a.:

«Vi vil bekjempe byraakrati og magtansamling. Vi maa ikke bygge den socialistiske utvikling ovenfra, og vi maa ikke ta med os byraakratiet fra den gamle stat, et byraakrati, som er en frugt av den sterke centralisation. [...] Vi vil ikke ha statssocialisme men en virkelig demokratisk socialistsk samfundsorden. Den er ikke forenlig med det repræsentative system.»⁹¹⁷

Bedring av kårerne her og nå var midler mot målet. Flertallet polemiserste skarpt mot Fagopposisjonens «syndikalisme» og hevdet den faglige og parlamentariske fremgangslinjens fordel fremfor den syndikalistisk-økonomiske som de tilla opposisjonen. Flertallet fryktet også at opposisjonens taktikk skulle få ødeleggende virkning på organisasjonen. Opposisjonen hevdet at man måtte søke en «kombinasjon av syndikalisme og socialdemokrati», istedenfor å oppstille et enten — eller. Men flertallet sa at opposisjonen i praksis hadde ført en heftig og pågående agitasjon for de syndikalistiske idéene. I komitéen hadde man heller ikke funnet frem til noen kombinasjon. Og etter flertallets mening var opposisjonens innstilling enda mer syndikalistisk enn Fagopposisjonens program. Fra denne innstillingen var det bare et lite skritt til den rene syndikalismen med front mot sosialdemokratiet. De opposisjonelle forsvarte seg, og pekte på at de rene syndikalister var uten interesse for det politiske arbeid, mens deres folk satt i den politiske presse, i parti- og kommunestyre over hele landet. Parlamentarismen og masseaksjonen kunne forenes, mente de.⁹¹⁸ I sekretariatets innstilling sto det:

«Fagorganisationen blir ikke det mindste mere revolutionær om man avskaffer forbundene og danner lokale samorganisationer. Vil man gaa til revolution er det nuværende fagorganisationsapparat fuldstændig likesaa brukelig som eventuelle lokale samorganisationer. Det er ikke organisationsteknik som bestemmer om der skal bli revolution eller ikke i et land. Sekretariatet antar derfor, at naar det gjælder spørsmålet om revolutionær eller reformistisk arbeiderbevægelse, maa den norske fagorganisations opfatning kunne formes saaledes: *'Vi vil frem til socialismen — om nødvendig gjennom revolutionen.'* Man tror ogsaa at dette er en kombination mellem syndikalisme og socialdemokrati, som kunde samle alle som virkelig vil en kombination. Naar sekretariatet maa fraraade at man avskaffer forbundene og landsorganisationen og gaa over til lokale samorganisationer, saa har dette intet med spørsmålet syndikalisme-socialdemokrati at bestille; men fordi man føler sig overbevist om at en saadan omlægning i høi grad vil svække fagorganisationen baade i den daglige kamp og under eventuelle revolutionære fremstøt.»⁹¹⁹

Anarkosyndikalisten Alfred M. Nilsen sa:

«Syndikalismen er litet kjendt indenfor vor bevægelse og der er megen begrepsforvirring om den. [...] Der behøves ikke her at sættes noget skille mellem syndikalisme og socialdemokrati, saameget mer som den syndikalistiske bevægelse gaar ut paa at samle alle arbeidere paa et og samme grundlag for gjennom økonomisk aktion at forbedre deres kaar og føre dem frem til et socialistisk samfund. Vi kan ikke ta hensyn til de mange avarter som har gjort sig gjældende indenfor den nordiske arbeiderbevægelse angaaende syndikalismen. At slaa antiparlamentarisme sammen med syndikalisme er uriktig. Det beror paa at der indenfor den socialistiske verden har været dissens om efter hvilke linjer man skulde naa frem til socialismen og efter hvilke prinsipper det socialistiske samfund skulde søkes ordnet. Vi har mange forskjellige opfatninger av det. [...] Her skulde jo netop syndikalismen være det samlende uten hensyn til om arbeiderne tilhører et socialistisk eller et anarkistisk parti, en bevægelse, som skulde søke at samle hele arbeiderklassen i en fælles økonomisk organisation. Har man det klart for sig vil man ogsaa kunne forstaa hvilken sammensætning en saadan organisation maatte faa. Netop fordi man forsøker at lægge hovedtyngden paa den økonomiske organisation er det klart at den blir tyngdepunktet i bevægelsen. Det blir den som representerer klassen. Det er det vi inden mindretallet lægger vekt paa. Alle andre organisationer er blandede. De er sammensat av folk fra alle samfundslag. Alle kan være medlemmer av Det norske arbeiderparti, selv arbeidsgivere. Alle kan være med og sætte sit præg paa programmet. Vi anser det mest betryggende at en økonomisk sammenslutning utformer arbeidernes krav til samfundet og til arbeidsgiverne. Det maa være saa hvis arbeiderklassens frigjørelse skal være dens eget verk. Det arbeide, som hittil er det gjort til arbeiderklassens fordel, det er et verk av fagorganisationen. Det som vi vil er ikke noget andet end at vi skal fortsætte den økonomiske kamp og indrette den saa at den gjøres endda mer effektiv end hittil. Vi er nu kommet til et punkt da det ser ut til at det er vanskelig at komme længer paa den vei vi hittil har gaat. De resultater vi opnaar har en viss synkende tendens. Skal vi ikke ligge under gjælder det at gaa til de forandringer vi finder paakrævet for at vi skal kunne holde os ovenpaa. Med hensyn til den revolutionære opfatning av fagbevægelsen, eller syndikalismen om man vil, er det saa at selv om man lægger hovedvegten paa den økonomiske organisation, forbyr man ikke medlemmene at delta i parlamentarisk arbeide. Det er heller ikke nogen av mindretallet, som forlanger av nogen at de skal stanse sit parlamentariske arbeide, ikke engang jeg som er anarkist. Men en anden ting er det at vi er motstandere av statssocialismen. Vi vil ikke forøke statens magt og dermed gjøre staten til en endnu sterkere undertrykkelsesanstalt end nu. Staten og samfundet er ikke et og det samme. Der er andre samfundsformer end de vi ser idag. Gjennem staten har man tvunget arbeiderne til at være med og betale omkostningerne ved den kapitalistiske undertrykkelse. Hvis systemet er feilagtig saa er det det samme hvem som styrer og i alle tilfælder trenger arbeiderne et kontrolorgan for produktionen. [...] Vi syndikalister vil hen til en ordning hvor producenten og forbrukeren er en og samme person.»⁹²⁰

Alfred Madsen påpekte at

«der ligger en fare i at forbundene alene skal være organisationsformen. Vi ser hvordan den syndikalistiske federation har faat tilslutning i den senere tid. [...] Men utviklingen kan føre derhen at der maa være litt friere slag for de lokale organisationer. Forslaget er i virkeligheten en praktisk kombination av industriorganisationer og lokale organisationer. Man er ræd for dette forslag fordi det innebærer et nyt princip. Men ved at vedta forslaget vil samorganisationerne komme paa like fot med fag- og industriforbundene. Og saa vil den industrielle utvikling avgjøre hvilken organisationsform der er den mest effektive.»⁹²¹

Fagopposisjonen klarte ikke å vinne mer enn ca. 25% av LO-kongressen i oktober 1917. Skuffelsen over kongressresultatet økte faren for at en større eller mindre del av opposisjonen skulle bryte ut av LO. På Fagopposisjonens 3. landskonferanse i jule- og nyttårshelgen kom det flere forslag om utmelding av LO. Man bestemte seg for å legge om taktikken. Nå skulle man prøve å overføre mest mulig makt til de lokale leddene i fagbevegelsen, og hvis mulig praktisere «anerkjente arbeidsvilkår», dvs. frie avtaler uten fredsplikt og overformynderi fra forbundsledelsene. Snart skulle det vise seg at det bare var syndikalistene i LO som prøvde å følge opp dette vedtaket.⁹²² Tranmæl mente at det bare var et «tidsspørsmål» når opposisjonen fikk overtaket. Dette

skulle bl.a. skje gjennom å styrke de lokale samorganisasjonen ved bruk av lokale aksjoner, og da først og fremst lønnsaksjoner.

Flere mente at Fagopposisjonen skulle gå ut av LO, og sammen med NSF danne

«en moderne klassekamporganisation. Der er ogsaa forslag oppe om at man bør søke at omdanne Norsk arbeidsmandsforbund til en socialistisk og føderativ organisation som saaledes kunde danne grundstammen for en ny landsorganisation. Fagoppositionens styre har imidlertid fraraadet en opdeling av organisationen. Det anbefaler at man fremdeles følger den indre linje. Men at hovedvegten herefter lægges paa at omdanne de lokale organisationer saa de kan føre klassekampen efter de føderative principper. Paa denne maate vil man efterhaanden inden- og nedenfra sprænge rammen av centralismen og alt ledervælde.»⁹²³

Saude anlægsarbejderforening «foreslaar at fagoppositionen melder sig ut av Landsorganisationen, og sammenkalder et møte sammen med N. S. F. for at drøfte de fremtidige linjer for organisationen.»⁹²⁴ *Sandnæs arbejderforening* i Sulitjelma og *Herlandsfos arbejderforening* foreslo utmeldelse av LO. *Kristiania fagoppositionsgruppe* foreslo:

«1. Fagoppositionens enkelte foreninger optar et energisk arbeide for paa sit sted at faa omlagt organisationen i føderativ retning og søker ved forekommende anledninger at opta en syndikalistisk kamptaktik. 2. Fagoppositionens avdelinger fortsætter saavidt mulig den indre linje. - Skulde imidlertid arbeidet for fagoppositionens program tvinge nogen ut bør disse tilslutte sig den allerede eksisterende selvstændige syndikalistiske organisation N. S. F. 3. Fagoppositionen bør søke i standbragt samarbeide med N. S. F. både med hensyn til agitationen og i kampen paa arbejdspladsen. Dette samarbeide maa dog ske under fuld forstaaelse av begge organisationers organisatoriske stilling.»⁹²⁵

I en taktikkuttalelse som ble enstemmig vedtatt het det bl.a.:

«Fagoppositionen bør overalt søke samarbeide med andre organisationer som paa det økonomiske omraade kjæmper for at fremme socialistiske eller syndikalistiske formaal. Særlig må det være magtpaaliggende at optræ i fællesskap paa arbejdspladsen og forøvrig utad overfor vore motstandere, utbytterklassen og det kapitalistiske samfund.»⁹²⁶

Angående forholdet og samarbeidet til andre organisasjoner ble følgende uttalelse enstemmig vedtatt:

«Det nye styre gives i opdrag at indlede underhandlinger med N. S. F. og andre fritstaaende revolutionære organisationer om samarbeide med hensyn til agitationen og den økonomiske kamp. Endvidere underhandles og utredes spørsmålet om de organisationers fremtidige stilling som er eller blir tvunget ut av sine hovedorganisationer på grund av sin kamp efter fagopposisjonelle linjer.»⁹²⁷

Arbeidsmandsforbundets landsmøte 1918

Jern og Metals landsmøte i 1918 ga delvis tilslutning til Fagopposisjonens standpunkt.⁹²⁸ Halvard Olsen ble valgt til formann. På Arbeidsmandsforbundets landsmøte samme år forelå flere forslag som gikk ut på at dersom LO ikke vedtok på kommende kongress en omlegging av organisasjonsformene i mer føderativ retning, ville forbundet melde seg ut av LO og etablere seg som selvstendig organisasjon eller tilslutte seg NSF.⁹²⁹ Dette ble ikke satt inn i lovene, for som Anton Kalvaa sa: «Vi magter ikke at omlægge organisationen i federativ retning i perioden, og da er det ogsaa taktisk uklokt at sætte det ind i lovene.»⁹³⁰ Alfred M. Nilsen tok opp organisasjons-spørsmålet:

«Men selv om arbeiderne ikke kan bli enige om de partipolitiske spørsmåal, saa har de dog som *klassefæller* saa mange fælles økonomiske interesser, at en *klassemenslutning* maa de dog ha, dersom de ikke skal gaa under i den økonomiske klassekamp.

Tro om vi ikke her har noget at lære av vore motstandere, kapitalisterne. De slutter sig ogsaa sammen. Den økonomiske magt og de klasseprivilegier, som de sitter inde med, har de ikke tænkt at gi fra sig saadan uten videre. De ruster sig for at forsvare sit økonomiske herredømme. De danner sine syndikater, arbeidsgiverforeninger o. s. v. For at styrke sin magt og bevare den. Men deres økonomiske sammenslutninger er ikke dannet efter *partilinj*er. Politisk tilhører de hver sine borgerlige partier; men deres fællessamenslutning, deres økonomiske organisation, *klasse*organisationen, staar utenfor alle partier. Der er de med alle de — og *kun* de — som har fælles *økonomiske* interesser, som har fælles interesser som *klasse*, hvadenten de er høire eller venstre, konservative eller liberale. *Klasse*interesserne staar for dem over partiinteresserne. Det gjør dem sterkere i den økonomiske klassekamp.

Syndikalisterne mener at slik maa det ogsaa bli med arbeiderne.

Den økonomiske utbytning og undertrykkelse kjender ingen partihensyn. Ikke engang de arbeidere og smaakaarsfolk som endnu er troskyldige nok til at støtte de konservative eller liberale partier undgaar følgerne av kapitalismens og industrialismens utsvedningssystemer.

Ved fastsættelsen av arbeidernes ringe andel i det arbeidsutbytte, som er et resultat av arbeidernes egen flid og strævsomhet, spørres der ikke om tro og overbevisning. Der spørres ikke efter om man er socialdemokrat, socialrevolusionær, anarkosocialist, ungsocialist eller anarkist.

Ei heller om man er muhamedan eller katolikk, kristen eller atheist. Eller om man bekjender sig til den ene eller den andre filosofiske skole.

Man er en arbeider, en producent, et utbyttingsobjekt for magthaverne. Det er det hele.

Men hermed er vi kommet ind paa et omraade, hvor alle *arbeidere* har fælles interesser uanset hvilken partifraktion de tilhører.

Som *arbeidere* og *klassefæller* har de interesse av at skaffe sig de bedst mulige arbeids- og livsvilkaar.

De har *alle* interesse av at verge sig mot kapitalismens brutalitet og hensynsløshet.

De har *alle* interesse av at der tilveiebringes social likhet og retfærdighet.

Men da dette ikke kan opnaaes førend al økonomisk utbytning og undertrykkelse er helt avskaffet, har de *fælles* interesse av at saa sker.

For at det kan ske maa kapitalismens magt og bestemmelsesret over arbeidsmidlerne og de økonomiske værdier ophæves og arbeiderklassen selv overta organiseringen og ledelse n av produktion, omsætning og samfærdsel.

Det blir en vældig opgave. Det blir en opgave, hvis løsning kræver *hele* arbeiderklassens kraft, intelligens og solidariske samvirken.

Dette er ingen enkeltmands sak, ingen *partisak*, men en *klassemak*.

Derfor maa arbeiderne organisere sig som *klasse* — skape sig en av hele arbeiderklassen — og *kun* av denne — bestaaende økonomiske sammenslutning — en *klassekamporganisation*.

Denne maa ta sigte paa at samle *alle* arbeidere uten hensyn til hvilket socialistisk parti de ellers tilhører til en *økonomisk enhet*.

Alle maa de bli med i det store fælles *arbeidersyndikat*; ti deres økonomiske interesser er fælles.

Men skal man kunne bevare klassens enhet i den økonomiske kamp, har man bare en vei at gaa: fagforeningernes nøytralitet likeoverfor de politiske partier, hvadenten disse er socialdemokratiske, høire eller ditto venstre eller anarkistiske.»⁹³¹

Ole O. Lian holdt et foredrag om organisasjonsformene hvor han tok avstand fra «den nye retning», og sa bl.a. :

«Det er forfriskende at læse Alfred M. Nilsens indstilling, da den i motsætning til meget andet, som er skrevet om denne sak er en aapen erkjendelse av at fagoppsitionen og syndikalismen er et og det samme, og at hensigten er at fagorganisationen skal trække sig ut av Arbeiderpartiet. — Det er særlig forfriskende for mig, som var med Christoffer Hansteen, da han stiftet sine anarkistiske foreninger, for en 25 aar siden her i landet, at lære paany om anarkismen, ungsocialismen og syndikalismen. Ja, for det er i grunden det samme disse tre retninger vil.

Hvem av os drømmer ikke om et samfund uten love og tvangsregler, fordi lovene er *overflødige*, fordi samfundet bestaar av frie individer, som ikke krænker hinandens rettigheter, fordi fr har den dype respekt for hinandens personligheter, at de ikke *vil* gjøre det.

Men erfaringen har lært os at vi maa *gjennem* socialdemokratiet om vi nogen gang skal komme frem til dette samfund. Ingen har sagt at det socialdemokratiske samfund skal være det endelige, i al evighet ideelle form i samfundet. Men det vi sier er at det er den første milepæl i samfundsomveltningen henimot idealsamfundet.

Jeg kjender meget vel den teoretiske skræk for det repræsentative system. I de anarkistiske klubber, som vi hadde dengang drev vi det sogar saa langt, at det ikke engang skulde vælges *dirigent*, for de frie individer skulde ikke staa under nogen ledelse. Men det varte jo ikke saa længe under vor eksperimenteren hermed, at vi opdaget at menneskene ikke var dygtige til *den* slags samfund. Der maatte en overgangsform til før vi kunde komme dit. Og netop derfor blev vi socialdemokrater for at danne det samfund, som vilde gjøre det mulig for menneskene engang i tiden at naa frem til opnaaelsen av det fulde ideal.

Forskjellen paa syndikalister og socialdemokrater er nærmest den at de første vil bygge færdig en socialistisk økonomisk organisation til avløsning av det nuværende statssamfund. Mens socialdemokraterne vil erobre samfundsinstitutionerne for at omskape dem i socialismens aand.

Og hvad er det for snak, at dette ikke skulde gaa an. [...]

Spørsmålet om hvilken linje er den rette faar avgjøres efter den historiske utvikling i hvert land. Socialismen regner altid med de foreliggende fakta og utnytter dem. Den er ingen utopisk, teoretisk bevægelse, den er *livet selv*.

Var det slik her i dette land, at den socialdemokratiske bevægelse var opstykket i smaa, stridende klikker og partier, som hver slos for sin 'retning' og hver dannet sin 'skole', med sit organ og sine mænd, javel saa maatte fagorganisationen selvfølgelig si til sig selv: Vi kan ikke delta i *nogen* av disse stridende partier. Vi holder os nøytrale her og skaper os vor syndikalisme. Slik var jo forholdet i Frankrike. Det var aarsaken til den franske syndikalisme. Litt efter litt fik den saa sin teori og sine teoretiske tilhængere ogsaa i de land, hvis utvikling *ikke* ligger tilrette for dem.

Den socialdemokratiske bevægelse i Norge er *ikke* splittet. Alfred M. Nilsen sier rigtignok at den *vil* bli det. Men jeg kan likesaa sikkert og med langt større ret si at den *ikke* vil splittes. Jeg har den historiske utviklings ret til at si det. Det norske socialdemokrati har holdt sammen i over 30 aar og vil nok vite at gjøre det fremdeles. Netop av samme grund som den Alfred M. Nilsen anfører for at fagorganisationene maa og skal holde sammen og ikke splitte sig.

Likesom han regner de smaa sekter der vil staa utenfor den fælles fagorganisation som betydningsløse, saaledes regner jeg de smaa grupper som vil staa utenom det fælles socialdemokrati som betydningsløse. Og fagorganisationen har til tider — naar den har oplevet kriser — staaat mindst likesaa splittet som socialdemokratiet gjør det i enkelte land idag.

Det er en overgang. De splittede kræfter vil nok forenes, saasandt som socialismen gjennom socialdemokratiet kun formes ved hele arbeiderklassens samlede optræden.

Vi tar altsaa hensyn til den historiske og økonomiske utvikling i hvert land, naar vi skal bestemme vore fremgangslinjer. I dette tilfælde regner vi med *vort* lands utvikling og arbeiderbevægelsens utvikling i vort land, for det er her vi arbeider og skal gjennomføre socialismen. [...]

Saaledes ensartet og intimt sammensluttet har den norske arbeiderbevægelse gaat frem med sin ene arm i kamp med arbeidsgiverne paa arbeidsplassen og med den anden arm i kamp med hele kapitalismen i samfundet. [...]

Det er idag ekstraordinære forhold, og vi kan ikke vente, at de vil vedvare saadan utover. Naar verdenskrigen er over, intræder vi igjen i verdenskonkurransen, og da skal vi nok se at arbeidsgiverne igjen vover at stikke sig frem. Da bør arbeiderklassen staa samlet. Det er et blændverk dette med det federative princip. [...]⁹³²

Landsmøtet vedtok i en prinsipklæring «at forbundet vil indføre den føderalistiske organisationsform og gjennom sin virksomhet søke at realisere syndikalismens ideer om en socialistisk samfundsorden».⁹³³ Videre vedtok det: «Landsmøtet henstiller til forbundsstyret at arbeide for fagbevægelsens omlægning til en federativ revolutionær kamporganisation.»⁹³⁴ Landsmøtet fastslo ogsaa i prinsippet «At arbeide for en omlægning av fagbevægelsen til en føderativ, revolutionær klassekamporganisation».⁹³⁵ Det ble valgt et nytt og «revolusjonært» styre med Elias Volan som formann. Særlig revolusjonære viste de seg ikke å være. Alfred M. Nilsen skriver:

«Henstillingen om at arbeide for fagbevægelsens omlægning til en føderativ, revolutionær kamporganisation er indtil den dag i dag forblit bare tryksværte og papir. Mig bekjendt har den aldrig været nævnt inden styret endsi efterlevet. [...] Og hvad arbeidet for at avskaffe de bindende overenskomstene angaar, saa blev der ikke gjort noget alvorlig forsøk paa det. [...]

Men ikke nok hermed. Efter konference i Arbeidsgiverforeningen mellem repræsentanter for denne og forbundet har forbundets styre forpligtet sig til at foreslaa for førstkommende landsmøde saadan fornadring av forbundslovens § 8, punkt 9, at tariffene igjen kan underskrives av forbundet!

Saa langt er det altsaa kommet, at man maa avgi løfter til Arbeidsgiverforeningen om hvad som skal staa i forbundets love. Tilbake staar at forbundets landsmøde avskaffes og erstattes med Arbeidsgiverforeningens generalforsamling, — [...]

Indtil saa kan ske skal forbundet overta ansvaret for de tariffavtaler som indgaaes uten dog at underskrive dem. Og likesom i gamle dage skal forbundets centralledelse med myndighet og fasthet paase at kontrakterne blir overholdt. Hvis ikke kommer arbeidsgiverne og de borgerlige 'rets'-institutioner med operationskniven og gjør et dyktig innsnit i forbundets kasser. Saa staar man der. Fordi man under de gode tider undlot at sætte noget ind paa at gjennomføre arbeidernes frihet i arbeidsforholdet. Fordi man forsømte at finde nye midler og metoder hvormed arbeiderne kunde sættes istand til at møte arbeidskjøpernes lumske anslag paa en mere effektiv maate end nu er tilfælde. Fordi man svigtet sit program. Fordi man løp væk fra sine opgaver. Og til og med gjorde de groveste brudd paa landsmøtets beslutninger. At dette maa gaa fanden ivold maa staa ganske klart for enhver, som ser en smule længere end næsen rækker.

Men de som fryder sig er de gamle reformistiske fagforeningsledere. Og jeg har alt længe hat leilighet til at lægge merke til disse herrers lune og inmarie smil. — »⁹³⁶

Både *Jern- og metallarbeiderforbundets* og *Arbeidsmandsforbundets* vedtak ga tilslutning til de abstrakte fagopposisjonelle prinsipper, eller deler av disse. I ingen av tilfellene ble det fattet vedtak som representerte en overskridelse av prinsippene i konkret forpliktende retning.⁹³⁷

Etter en stadig avtagende ytre politisk aktivitet etter april 1918 kom ikke styret i Fagopposisjonen med et eneste politisk utspill, den tidligere omfattende agitasjonsvirksomheten opphørte praktisk talt i 1918. Det interne aktivitetsnivået sank drastisk. Alle de bestemmende personer som hadde utgjort Fagopposisjonens lederskap forlot organisasjonen i tidsrommet april til desember 1918, og inntok posisjoner innen partiet og fagorganisasjonen. «I løpet av 1918 gjennomgikk fagopposisjonen en organisatorisk disintegrasjonsprosess. Denne prosess ble fullbyrdet ved at dens presseorgan, Solidaritet, inngikk i juli 1919. Fra dette tidspunktet det grunn til å hevde at fagopposisjonen ikke lenger eksisterte som organisasjon.»⁹³⁸

Var Fagopposisjonen syndikalistisk?

«[...] Tranmæl har agitert for sin syndikalisme, der i parentes sagt ikke er den som forfektes av N. S. F. [...].»⁹³⁹

«Fagopposisjonen har paastaat at syndikalismen er politisk nøytral og at fagopposisjonen er syndikalistisk.

Paa fagopposisjonens landskonferanse i Trondhjem den 1. jan. iaar [1917] besluttetes derfor med 1 — siger å skriver en — stemmes majoritet at fagopposisjonen skal samle arbeiderne til kamp uten hensyn til politisk opfatning.

Derefter vedtoges med 36 mot 16 stemmer at foreningerne ikke bør gaa ut av de politiske partier (socialdemokratiet) de tilhører.

I sandhet en underlig nøytralitet. Antiparlamentarikere bør merke sig denne beslutning.»⁹⁴⁰

«Forholdet er, at en masse mennesker ikke har kjendskap til de lementære begreper for organisationens grundlag engang, og de er enklere og skulde være lettere at tilegne sig end syndikalismen. Kjendskapet til den er mangelfuldt. Mange kalder sig syndikalister, og naar man gaar dem paa klingen, saa vet de

ikke hva det er. Det er blit en modesak. Men det var aldrig vor mening at gjøre den til en modesak.»⁹⁴¹

Den svenske syndikalist Albert Jensen skriver:

«Naar man vil bedømme fagoppositionen i Norge, saa maa man huske, at den er opstaat midt i et socialdemokratisk miljø, at den alt overveiende del av medlemmerne har tilhørt eller tilhører den socialdemokratiske leir, at hele den faglig-revolutionære opposition har utviklet sig fra en politisk idébunden arbeiderbevægelse. Og naar man tar dette i betragtning, saa maa man erkjende, at utviklingen har gaat fort og der er al grund til at se optimistisk paa fremtiden. Principielt maa vi saaledes karakterisere fagoppositionen som syndikalistisk.»⁹⁴²

Fagopposisjonen satte spor etter seg i form av en syndikalistisk tenkemåte og handlesett. Fagopposisjonen begynte sitt arbeide som en slags propaganda- og opplysningsbevegelse for de syndikalistiske teorier, først og fremst kampformene. I begynnelsen var dens program uklart. På konferansen i 1915 ble det mer klarhet i det. I 1916 gikk dens talsmenn over fra å føre den syndikalistiske agitasjon til mer praktisk arbeide, idet det ble nedsatt en 15-mannskomite for å omlegge fagorganisasjonen. Opposisjonen fremla forslag i syndikalistisk retning. På DNAs kongress i 1918 fikk Fagopposisjonen flertall, mens den fikk flertall i LOs sekretariat på LO-kongressen i 1920. Ganske raskt ble Fagopposisjonens program tonet ned. Siden Martin Tranmæl var den førende skikkelsen innen Fagopposisjonen er det gjerne han det er blitt fokusert på, slik at hvis han ikke var syndikalist kunne heller ikke Fagopposisjonen vært det. Tranmæl så ikke på seg selv som syndikalist, og han ønsket heller ikke å karakterisere opposisjonen som syndikalistisk. Det kan tenkes at dette var en taktisk vurdering for ikke å splitte LO. Mange innen Fagopposisjonen så på bevegelsen som syndikalistisk.

Arbeiderbevegelsens ledere omtalte Fagopposisjonen som syndikalistisk, nærmest som et skjellsord. Også borgerskapet, *Arbeidsgiverforeningen* og den borgerlige presse gjorde det samme. *Arbeidsgiverforeningens* organ omtalte Tranmæl som «den syndikalistiske fraksjons store profet» i januar 1912.⁹⁴³ Halvannet år senere skrev de:

«Selvom den syndikalistiske arbeiderbevægelse ikke har faat nogen større tilslutning i de tre nordiske land, saa har dog den intensive, agitatoriske virksomhet, som i de sidste aar er drevet for at utbrede den nye læres ideer, ikke kunnet undgaa at sætte spor efter sig. Vi kjender her i *Norge* ungsocialisternes brandrøde virksomhet, og den tranmælske retnings forgrundskikkelse har været betrodd en tillidspost blandt de gammelsocialistiske ledere.»⁹⁴⁴

Til disse omtalene skrev Tranmæl: «Reaktionens gamle vaaben er at klistre en etiket paa alt nyt som trænger sig frem. Men vi skal ikke la os skræmme av dette; hvad enten det kaldes anarkisme, eller andet, saa er spørsmålet: Kan det tjene vor sak eller ikke? Det maa for os være det væsentlige.»⁹⁴⁵ At Fagopposisjonen ikke var syndikalistisk kommer klart til uttrykk hos Tranmæl selv:

«Det kunde være fristende at erklære sig som syndikalister alle, men der ligger dog principper bak betegnelsen. I Frankrike vet vi, at alle fagorganiserte kaldes syndikalister: men i almindelighet benytter man her betegnelsen syndikalister om den venstre fløi inden fagbevægelsen som bare vil benytte direkte aktion, som ikke vil noget samarbeide med politiske partier og som ser sit ideal ikke i et statsamfund, men i frie sammenslutninger. Vi har ingen rædsel for sjældsord, men fagoppositionen, ungdomsforbundet og venstre fløi av arbeiderpartiet er ikke syndikalister i den betydningen av ordet. Vi er socialister, tilhører arbeiderpartiet, det internationale socialdemokrati og deltar i de politiske valg. Direkte aktion betrakter vi ikke som en motsætning, men som en komplettering av vor kamp.»⁹⁴⁶

Han uttalte også:

«Man har paa den ene side de spesifikke syndikalister, som vil lægge magttingden over i de lokale samorganisationer og paa den anden flere av de ældre fagorganisationsmænd, som holder paa at forbundene bør ha den sterkeste indflydelse.

Rent demokratisk seet er den førstnævnte absolut at foretrække. Magtens tyngde blev da hos

medlemmerne, hvilket er det mest ideelle. Men det kampforhold man staar i overfor den godt organiserte kapitalisme, gjør dog denne form betænkelig. man vilde saa let svække sin motstandsevne og vanskeliggjøre det samvirke som maa foregaa mellem de forskjellige grupper av organiserte arbeidere. Dertil kommer hensynet til sympatistreiken. Det vil utvilsomt falde lettere at iverksætte denne, hvor man — ialfald til en viss grad — har en centralisert ledelse. Og da dette kampmiddel efterhvert vil komme mer og mer i forgrunden, bør dette hensyn tillægges betydelig vekt.»⁹⁴⁷

At Tranmæl ikke sto som talsmann for en antiparlamentarisk retning i syndikalistisk forstand kom til uttrykk i et foredrag på DNAs landsmøte i 1918 hvor han bl.a. sa:

«For arbeiderklassen er de utenomparlamentariske magtmidler blit en betingelse for at den kan gjøre sig gjældende i parlamentet. Den parlamentariske aktion skal støttes av den utenomparlamentariske. Disse to ting staar ikke som motsætninger — de utfylder og betinger hinanden. [...] Arbeiderorganisationene maa indstilles paa masseaktion. Det maa være den store linjen i vor kamp. Men derfor skal vi ikke fornegte den parlamentariske linje eller gi den underordnet plads. [...] I nationalforsamlingen skal vore repræsentanter ta frem vore saker, men den sociale revolution kan ikke naaes ad den vei. Magttingden ligger utenfor nationalforsamlingen. De store resultater avhænger av massenes egen deltagelse og egen interesse. [...] Der foreligger saaledes et baade-og.»⁹⁴⁸

I 1913—14 var det en konflikt ved Pienes mølle i Buvika i Trøndelag. Det var opprinnelig en liten konflikt som omfattet 37 mann. De erklærte streik april 1913 for å få opprettet overenskomst og få lønnstillegg. Etter noen uker ble det enighet, men da arbeidet skulle gjenopptas, viste det seg at grosserer Piene ikke ville ta inn igjen i arbeidet alle de som hadde vært i streik, mens han beholdt en streikebryter. Det førte til at streiken brøt ut igjen. Det ble tatt inn streikebrytere og det ble en skarp motsetning mellom de streikende og streikebryterne. Streikebryterne drev skyteøvelser. Bygdas folk var rasende på dem og streikebryterne gikk derfor alltid omkring bevæpnet. Om kvelden 20. september skjøt streikebryteren Alf Egseth ned og drepte den streikende arbeideren og fagforeningssekretæren Marius Folstad.⁹⁴⁹ Folstads begravelseformet seg som en storstilt demonstrasjon. Fra Trondheim kom fire ekstrabåter med arbeidere, og i begravelsen deltok 3—4000 mennesker.⁹⁵⁰ Drapsmannen fikk lov til å være på frifot, og fortsatte sitt arbeide ved møllen. Han ble endog frifunnet av lagmannsretten, og arbeidskjøperen fikk ham over til Amerika.⁹⁵¹ Hele den borgerlige presse stilte seg straks på drapsmannens side og godtok uten større undersøkelser forklaringen om «berettiget nødverge», og om at de streikende hadde vært mer eller mindre fulle. *Dagsposten* skrev: «Opskremt som hans (Egseths) fantasi var gjennom den agitasjon som gjør voldsmidler tillatelige og forsvarlige i den syndikalistiske propaganda, har han trodd at her gjaldt det livet.»⁹⁵² *Aftenposten* fulgte opp: «Det drypper blod av dine fingre, Tranmæl! Arbeideren Egseth som hevet sitt verge i selvforsvar, er ikke den skyldige. Den halv-drukne, opviglede streiker som falt på sine misgjerninger, var en villedet, til fanatisme opjaget arbeider. Streikeførereren Volan som har skremt og truet de arbeidsvillige arbeidere og egget de streikende til randen av forbrytelse, han er et redskap for organisasjonen. Men den som har pekt på mord og blod som arbeidernes kampmidler, det er dig, Tranmæl!»⁹⁵³ Arbeiderne i Trondheim satte i gang en boikott av Pienes mølle som var helt effektiv. Da N.A.F. truet med generallockout ble konflikten avsluttet slik at samtlige streikebrytere fikk fortsette. I N.A.F.s lockoutbegrunnelse het det bl.a.: «Skylden for konflikten ligger hos Martin Tranmæls syndikalistiske og revolusjonære fagopposisjon som har begynt å bre sig ut over landet.»⁹⁵⁴ Arvid Hansen kommenterer: «Lian og Sverre Iversen kapitulerte for arbeidskjøperne og streikebryterne og paatvang de streikende arbeidere i Buvik den ydmygende fredsslutning i en konflikt hvor der var flydt arbeiderblod, en konflikt hvor streikebryterne førte kampen mot de fagorganiserte arbeidere med mordvaaben i haand og med myndighetene, 'rætsvesenet' og hele arbeidsgiverforeningen i ryggen.»⁹⁵⁵ I forbindelse med lockouttrusselen vedtok LO sympatistreik. *Aftenposten* mente at det ikke var N.A.F. som ble rammet:

«*Samfundet* rammer de! Skjønt de gjør ikke det heller. De rammer i første række *sine* egne. Det vil slet ikke være saa ueffent, om befolkningen blev tvunget til at lære sig ogsaa den selvhjulpenhet at bake sit brød selv. De hjem, som vilde ha vanskeligst for det — de husmødre, som vanskeligst kunde finde anledning og avse tid — er *arbeiderhjemmene* og *arbeiderhustruene*. Mod dem retter sympatistrike-erklærerne sine vaaben, de vaaben, som jo skulde føres mot arbeidsgiverforeningen. Der findes noget, som heter 'indirekte skytning'; men der findes ogsaa noget, som heter, at der maa være maate med alt. [...] Nei, mot *publikum* og *samfundet* er det, sympatistrikeens slag rettes. Det er ingen tvil om, at Tranmæl gnider sig i hænderne over denne 'taktik'. At holde *samfundet* i gyngning - det er *syndikalisternes* kampformaal. *Deres* ærinder har arbeiderlederne her gaat. Ved denne leilighet ogsaa.»⁹⁵⁶

Dette skal ha vært en av N.A.F.s tidligste konflikter med «syndikalistene». *Tidens Tegn* 24/1 1914 mente at «Det er en prøve paa syndikalisternes 'direkte aktion'». *Aftenposten* 23/1: «Det syndikalistiske tændstof har fænget rundt i landet. [...] Over og bak det hele ligger *syndikalismen*, som stadig vinder større magt over organisationerne, for hvilken hensyn til lov og overenskomst ikke eksisterer, og som holder paa at skape usikkerhet i arbeidsforholdene utover landet.» *Ørebladet* 24/1: «Det vi her har oplevet viser hvor langt vi er kommet, og hvor sterkt den syndikalistiske retning har grepet om sig. Herrene i 'Folkets Hus' er dens træl bundne. Det er indlysende, at paa denne maate kan det ikke fortsætte. Men det er fremtidens sak at vise, hvorvidt det nu foreliggende tilfælde vil føre til et brudd med den syndikalistiske retning, eller om forholdene skal utvikle sig slik, at arbeidstilstandene her i Norge blir uholdbare og utaalelige.»⁹⁵⁷ *Ørebladet* skrev om konflikten: «De sidste dages begivenheter har da ogsaa tydelig godtgjort, at det ikke er Arbeidernes faglige landsorganisation, men syndikalisterne, den direkte aktionsmænd, som nu har magten.»⁹⁵⁸

LOs moderate ledelse v/formannen Ole O.Lian og *Arbeidsgiverforeningen* samarbeidet for å demme opp for de radikale kreftene som Fagopposisjonen tross alt representerte. Allerede i januar 1912 hadde N.A.F.s daværende formann, direktør Harald Bjerke, foreslått som en linje at «Formanden underhaanden skulde tale med Lian om Sagen».⁹⁵⁹ En tilsvarende felles frontstilling om «syndikalistiske» fremstøt finner vi i forbindelse med en arbeidskonflikt ved A/S Sydvaranger i mars 1914. Arbeiderne henviste konflikten til den stedlige samorganisasjon som var innmeldt i Fagopposisjonen. Sentralstyret i N.A.F. oppfattet konflikten som et «syndikalistisk angrep» mot bedriften, og som «et av de første alvorlige tilfælde av den direkte aktion».⁹⁶⁰ Det var da betryggende å vite at Lian avviste samorganisasjonen som forhandlingsmotpart: «Kontorchefen oplyste, at han hadde talt med Lian, som sa, at det ikke kunde være tale om at forhandle med samorganisationen.»⁹⁶¹

Hvorvidt Fagopposisjonen var syndikalistisk, «halv»-syndikalistisk eller «kvasi»-syndikalistisk er det ulike syn på blant historikere. Vi kan i den sammenheng sitere Alarm: «Tranmæl og hans fløi av fagforeningsmenn, er ikke for intet blitt kalt halvsyndikalister. De står med det ene ben i *fagforeningen* og med det andre i *partiet*. Likestilling er blit deres slagord. En av 1ste Internasjonales proklamasjoner lød: 'Arbeiderklassens økonomiske frigjørelse er derfor det store mål, som enhver politisk bevegelse må være underordnet'. Halvsyndikalistene sier likestillet. Og de skiller mellem arbeidernes politiske og økonomiske interesse, som om ikke *samfundets* politiske forhold mellem individene kun var, og er, en refleks av de økonomiske eiendoms- og maktforhold.»⁹⁶² Ingar Holm (Holm 1975) og Jorunn Bjørgum (Bjørgum 1973) karakteriserer Fagopposisjonen som halv-syndikalistisk, mens Jorunn Bjørgum senere karakteriserer den som kvasi-syndikalistisk (Bjørgum 1998a), bl.a. i en polemikk mot Lennart Persson som karakteriserer den som parlamentarisk syndikalisme. Persson skriver:

«Ideologiskt representerade NFO en syndikalistisk åskådning som blev klart markerad efter en programrevision 1915. När Ingar Holm och Jorunn Bjørgum använder termen 'halvsyndikalistisk' för att beteckna NFO företar de enligt min bedömning en omotiverad och felaktig reservation ifråga om NFO:s

syndikalistiske framtoning. I den mån NFO framstår som säregen bland syndikalistiske organisationer hänger detta samman med dess faktiska hållning till arbetarrörelsens partipolitiska sammanslutningar. Tranmæl och flera andra av de ledande inom NFO var aktiva socialdemokrater och innehade förtroendeposter inom det norska arbetarpartiet DNA och dess ungdomsrörelse NSU. De kan betecknas som parlamentariska syndikalister. I konsekvens med sina nära kontakter med socialdemokratien avvisade NFO förslag om att anta en deklaration om partipolitisk neutralitet. Inte heller detta var likväl alldeles unikt bland syndikalister. Fram till 1908 företrädde IWW i USA och USI:s representanter i Italien ett liknande system.»⁹⁶³

Björgum skriver:

«Sammenfattende vil jeg altså fortolke Tranmæls fagorganisasjonsplaner som et politisk prosjekt. I forlengelsen av det har jeg således [...] argumentert for og [...] utdypet at Tranmæl ikke kan bestemmes som syndikalist. Jeg vil også mene at heller ikke den vanlige betegnelsen 'halvsyndikalist' er særlig treffende eller fruktbar. Jeg har for øvrig til gode å se noen definisjon av dette begrepet. Begrunnelsen for å avvise enhver syndikalistbetegnelse på Tranmæl er at et helt sentralt kjernepunkt i syndikalistisk tenkning var å avvise parlamentarisk virksomhet for sosialister overhodet og å avvise politiske partier og enhver kamp om makt i eller over staten. [...] Tranmæls oppfatninger av stat, parti og politisk kamp gjør at han etter min mening ikke kan betegnes som syndikalist. Det at flere av hans konkrete forslag til omdanning av fagorganisasjonen hadde likhetstrekk med og til dels var basert på impulser fra syndikalismen, endrer etter min oppfatning ikke dette fundamentale forhold — like lite som Lenins villighet til å delta i parlamentarisk virksomhet skulle gjøre ham til reformist. Den rammen Tranmæl satte forslagene sine inn i og den overordnede forståelsesmåten som lå til grunn for dem skilte seg klart fra syndikalistenes tenkemåte. Og det gjorde ham så vesensforskjellig fra syndikalistene at enhver slik karakteristikk av ham, inkludert 'halvsyndikalist' betegnelsen, etter min mening er å framstille ham skjævt — og dermed egentlig usant. Også et annet sentralt element i syndikalismen har imidlertid vært brukt til å begrunne Tranmæl som syndikalist. Det gjelder teorien om det postrevolusjonære samfunn. Reformistene mente at det politiske systemet i et framtidig sosialistisk samfunn måtte bygge på de etablerte parlamentariske organer — analogt med deres parlamentariske sosialismestrategi. I syndikalismen var visjonen at det framtidige sosialistiske samfunn skulle bygges på basis av organisasjoner og først og fremst på fagforeningene. Siden også Tranmæl avviste den parlamentariske visjon og forestilte seg et framtidssamfunn med fagorganisasjonen i en sentral rolle, har det gjerne blitt tatt som uttrykk for syndikalisme hos ham. Jeg vil imidlertid mene at vi i hans tilfelle i stedet står overfor et tredje alternativ, slik vi blant annet så [...] i mindretallsinnstillingen hans i 15-mannskomiteen og i hovedinnlegget hans på LO- kongressen 1917. [...] Politisk sett så Tranmæl for seg et system som bygde på en kombinasjon av kommuner og folkelige organisasjoner, samtidig som han holdt muligheten åpne for eventuelle organisatoriske nydannelser. [...] Nettopp denne pluralismen hos Tranmæl, åpenheten for flere løsninger når det gjaldt det postrevolusjonære sosialistiske system, gjør at han etter min oppfatning ikke kan defineres som syndikalist på dette grunnlag — altså selv om ideene hans på dette felt tok utgangspunkt i arbeiderklassens organisasjoner og særlig i fagbevegelsen.»⁹⁶⁴

Tranmæl selv sto i perioder nær den tyske venstresosialisme, dvs. opposisjonen i det tyske sosialdemokrati, representert ved personer som marxistene Rosa Luxemburg og Karl Liebknecht.⁹⁶⁵ Han hadde også stor sympati for de russiske revolusjonene i 1905 og 1917, og hilste bolsjevikkuppet i november 1917 velkommen uten forbehold. I 1918 forlot Tranmæl for alvor sentrumvenstre-grupperingene, og støttet fullt ut den bolsjevikiske politikken. Tranmæl var senere en viktig pådriver for å melde DNA inn i Komintern (Den kommunistiske Internasjonale/3. internasjonal). I rettferdighetens navn må det sies at han også var en viktig pådriver for å melde partiet ut igjen. De syndikalistisk-føderative prinsippene, makten tilbake til medlemmene, desentralisering av organisasjonen, besluttende myndighet ut til samorganisasjonene, som Fagopposisjonen tross alt hadde stått for, var lite forenlige med bolsjevikenes «demokratiske sentralisme». Vi kan i denne forbindelse nevne «Kristiania-forslaget» vedtatt i *Kristiania Arbeiderpartis* representantskap i 1923.

Etter hvert som grenseoppgangen mellom Fagopposisjonen og den syndikalistiske/anarkistiske opposisjonen ble klarlagt, begynte den frihetlige retningen å forberede seg på et brudd. Man satset dels på en egen syndikalistisk fagbevegelse, dels på å reorganisere det ungsosialistiske forbundet for å ha et rent anarkistisk informasjonsorgan som kunne sikre at syndikalistorganisasjonen fikk en anarkistisk innretning.

Mens samarbeidet mellom syndikalistene og Fagopposisjonen hadde vært meget intimt med utveksling av talere og deltaking i en syndikalistisk skandinavisk kongress i 1917, så ble det en splittelse da de svenske syndikalistene opprettet egne fagforeninger i Norge utenom forbundene og LO. Fagopposisjonen var så konsolidert på dette tidspunkt, og utbruddet ble så lite, at splittelsen ikke fikk så stor betydning som man kunne ønske.

Avslutningsvis skal vi la NSF's syn på Fagopposisjonen komme til uttrykk:

«Den første betingelse for at en organisation skal kunne samle hele arbeiderklassen og gi uttrykk for alle arbeideres fælles interesser er, at den indad saavel som utad erklærer sig neutral overfor *alle partier* inden arbeiderklassen. Ret betragtet er det her at syndikalismen har sin styrke. Da en faglig opposition vel ikke reises for oppositionens skyld maa den ubetinget ha som opgave at skabe en syndikalistisk kamporganisation. Hvis ikke, blir dens virksomhet tvetydig. Bedraget av den reformistiske fagforeningsbevægelse kan arbeiderne ikke uten videre tillate sig en organisation som ikke i princip har lagt sin *karakter* og sine *hensigter* klart i dagen. At der blandt arbeiderne er delte meninger om de økonomiske kamporganisationer har ikke sin rot i økonomiske, men i politiske synspunkter.[...]

Her i Norge har derimot ikke bare den reformistiske fagforeningsbevægelse, men ogsaa 'fagoppositionen' indtatt et standpunkt, som endog har fremkaldt splittelse blandt syndikalistene. I resolutioner, vedtatt paa oppositionens konferanser, er endog medlemmer av N. S. F. blit stemplet som splittelsesmænd. Enhver, som ikke er helt forblindet, vil dog klart kunne indse, at de tvertimot arbeider forat *avskaffe den splittelse, som allerede eksisterer*, og for at bygge en organisation, som vil være istand til at samle hele arbeiderklassen. At den norske fagopposition ikke vil kunne samle arbeiderklassen i Norge tør praktisk set være bevist av den omstændighet at i og med oprettelsen av N. S. F. har *allerede* utbrytning foregaaet. Aarsaken til denne 'splittelse' er imidlertid ikke at søke hos 'splittelsesmændene', men i *den organisation, fra hvilken splittelsen er utgaaet*. En av de viktigste aarsaker til denne splittelse ligger i Norsk fagoppositions stilling til *parlamentarismen*.

Allerede paa konferansen i 1915 foreslog oppositionsgruppen i Kristiania at

'fagforeningerne gjøres uafhængig av de politiske partier og indtar en neutral stilling til disse.'

Dette forslag blev nedstemt med 50 mot 19 stemmer, som var for at fagoppositionen skulde indtatt et syndikalistisk standpunkt. Dette resultat var det som i første række var bestemmende for den saa meget omtalte *splittelse*.

Hvilke motiver kunde nu ligge til grund for at oppositionen heller tok 'splittelsen' en et skridt i syndikalistisk retning, da splittelsen kun derved kunde undgaaes. Motiverne var helt enkelt partipolitiske selv om de skjules bak en vrangforestilling om syndikalismen. Alfred M. Nilsen, som motiverte kristianiagruppens forslag gik ut fra det rent syndikalistiske synspunkt, 'at fagoppositionen skal samle alle lønsarbeidere paa grundlag av deres økonomiske interesser, likegyldig hvilke politiske opfatninger de nærer', at den nuværende kombination derfor er uholdbar og at fagoppositionen som følge derav *bør stille sig neutral til alle partier*. Har den politiske bevægelse nogen eksistensberettigelse faar den staa paa egne ben og danne sine egne foreninger.

Denne motivering blev fra den motsatte side betegnet som typiske *antipolitiske* argumenter og av parlamentaristene sparket væk som ren 'ungsocialisme'. Efter Tramæls opfatning burde kristianiagruppen 'ta fat paa andet arbeide end at agere underbruk for en antipolitisk retning.'

Naar man husker de rivninger som opstod inden den norske fagopposition efter konferansen i 1915, saa maatte man være berettiget til at nære haap om, at den næste konferance vilde bringe et andet resultat, at man der vilde ha forstaat at vareta arbeiderklassens velfærd og utvikling paa en bedre maate end i 1915. De rivninger som dengang opstod kom nemlig ikke som følge av ubekjendtskap til syndikalismens stilling til parlamentarismen, men hadde samme politiske aarsak som overhodet ligger til grund for fagforeningernes kollektive tilslutning til de socialdemokratiske partiorganisationer i Norge og Sverige. Den som næret et slikt haap blev imidlertid grundig skuffet. Og denslags skuffelser vil man

desværre altid opleve saalænge arbeidernes samhold og solidaritet sættes paa spil ved at politiske sær-interesser faar gjøre sig gjældende inden kamporganisationerne.

Ved fagoppositionens konferance i 1918 fremsatte Kristianiagruppen paany forslag om at organisationen skulde erklære sig politisk neutral saavel indad som utad. man vilde nemlig derved gjøre endnu et forsøk paa at samle alle arbeidere *i en fælles organisation, uanset hvilken politisk opfatning av socialismen de end maatte ha.*

At det ikke gik an at stænge adgangen for nogen til at bli medlem av organisationen fordi vedkommende tilhørte denne eller hin politiske retning det var man ogsaa klar over inden den gamle fagbevægelse. Det maatte derfor ansees for at være en saa selvsagt sak, at spørsmåal herom ikke engang skulde komme til behandling i en organisation som fagoppositionen, som har til opgave at bli udtryk for hele arbeiderklassen, og ikke bare for et enkelt punkt inden denne.

Allikevel hændte det uforklarlige at spørsmålet ikke alene kom op til behandling, men ved avstemningen var endog 25 stemmer mot og 26 for forslaget. Saken blev altsaa avgjort med en stemmes overvægt. Hvad vilde saa de 25? Hvis en av de 26 hadde gaat over til motparten, saa vilde beslutningen ha utelukket alle arbeidere som hadde en anden opfatning end de politisk-parlamentariske. Da den reformistiske fagforeningsbevægelse ikke i noget land har hævdet en saa abnorm opfatning som de 25 kan vi ikke undlate endnu en gang at spørre: Hvad vilde de 25? Med en stemmes flertal har imidlertid fagoppositionen besluttet, at enhver arbeider kan optages uanset politisk partistandpunkt; men er dermed fagoppositionen politisk neutral?

Nei!

I Kristianiagruppens andet forslag heter det nemlig:

'foreningerne som organisationer stiller sig utenfor de spesielt politiske grupper eller partier indenfor den socialistiske bevægelse og vier hele sin kraft til arbeidernes økonomiske klassekamp'.

Den organisation som i egenskap av klassekamporganisation ikke stiller sig *over* de forskjellige politiske opfatninger, som gjør sig gjældende indenfor arbeiderklassen, vil selvsagt aldrig være istand til at samle hele arbeiderklassen selv om den som fagoppositionen aapner adgang til optagelse for medlemmer av alle politiske partier. En saadan organisation kan nemlig ikke optræ som talsmand for hele klassens fællesinteresser, men bare i et enkelt partis interesse.

Ovenciterte forslag, som i fuld overensstemmelse med syndikalismen, blev imidlertid nedvotert paa fagoppositionens kongres med 39 mot 16 stemmer.

Dermed har fagoppositionen yderligere understreket sin beslutning av 1915 om ikke at stille sig politisk neutral i sin virksomhet utad. Og idet den ved denne beslutning har forbeholdt sig adgang til at forfølge visse politiske opfatninger og bekjempe andre, har den dermed ogsaa fraskrevet sig adgangen til at samle hele arbeiderklassen inden sin organisations ramme.

La os anta at der for eksempel i Trondhjem er 4000 arbeidere. Som utbytningsobjekter for kapitalen har de alle fælles interesser og trenger selvfølgelig gjensidig hjelp og støtte av hverandre, ydet gjennom en fælles organisation. Av disse 4000 arbeidere tilhører imidlertid 1000 det socialdemokratiske høire, 1000 er antiparlamentarister og 2000 er venstresocialister. Uagtet de alle indser nødvendigheten av at tilhøre en fælles organisation, benytter venstresocialistene sig av det flertal, de har inden organisationen, til paa samme maate som høiresocialistene i de forskjellige lande at anvende fællesorganisationen som middel i den politiske kamp. Dermed er organisationens politiske neutralitet ophævet og de grupper som er i minoritet vil da ikke ha andet at gjøre end enten at træ ut og stifte separate organisationer eller som syndikalistene at danne en selvstændig organisation, bygget paa det politiske neutralitetsprincip.

Ved forskjellige beslutninger, som hittil er fattet, har fagoppositionen gjort sig skyldig i likesaa grove magtsmisbruk, som en hvilkensomhelst reformistisk organisation selv den tyske ikke undtagen. Vistnok har de tyske socialdemokrater trampet al frihet under føtter, men de har allikevel ikke gjort fagbevægelsen til utbytningsobjekt for den politiske partiorganisation.

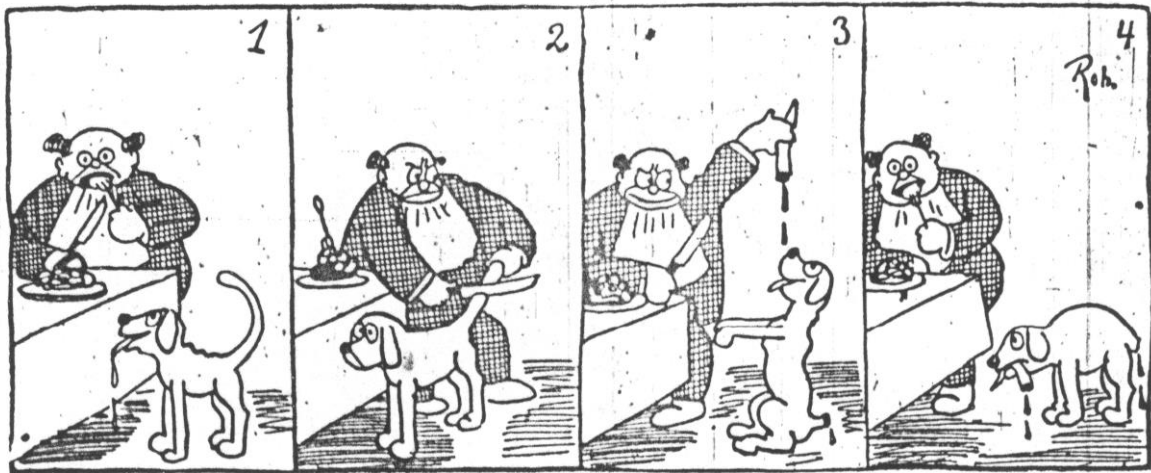
Efterhvert som arbeiderne faar et mer indgaaende kjendskap til syndikalismen og dermed forstaaelse av hvor man har aarsaken til arbeiderbevægelsens avmagt, vil de ogsaa har i Norge — derom følger vi os overbevist — finde den rette vei og følge den til de forenes inden en eneste fælles organisation: 'Norsk syndikalistisk Føderation'.

Venstresocialister og ungsocialister har hittil været underkastet høiresocialisternes formynderskap og har gjennom landsorganisationen maattet betale skat til disse. Efter den politiske revolution har høire

og venstre byttet rolle. Nu er det høiresocialister og ungsocialister som er stillet under venstresocialisternes formynderkap og maa betale skat til dem.

Hvorvidt høiresocialisterne — forsaavidt de beholder sin magt inden landsorganisationen — loyalt vil underordne sig det nye venstrestyre inden partiet, er endnu uavgjort. Det sandsynlige er at landsorganisationen og det socialdemokratiske parti vil bli adskilt i to helt forskellige organisationer. Spørsmålet vil antagelig bli avgjort paa kommende landsorganisationskongres, hvis venstresocialisterne da endnu har magten inden partiet.

For os er det knusende likegyldig enten høiresocialisterne erobrer flertallet inden partiet eller venstresocialisterne faar magten inden landsorganisationen. I begge tilfælder vil nemlig landsorganisationen bli et underbruk for det socialdemokratiske parti til skade for arbejderklassen som helhet.»⁹⁶⁶

Vor tids sociale reformer.

Norsk Syndikalistisk Federation⁹⁶⁷

«Syndikalismens oppkomst er knyttet til den epoken i kapitalismens utvikling som strakte seg fra midten av 1890-åra og fram til første verdenskrig. Denne representerte imperialismens gjennombrudd, og var karakterisert av en sterk monopoliseringstendens, store teknologiske nyvinninger (eksplosjonsmotoren og elektrisiteten), overgangen til storindustri og en sterk økonomisk vekst. Syndikalismen har sin klassemessige basis i de lavere lagene av proletariatet. [...]

Det lavere laget av proletariatet besto gjerne av rotløse individer som ikke vek unna for å benytte svært militante kampformer. Disse arbeiderne var sjelden bundet av noen familie, for ufaglært arbeidskraft var det lett å få arbeid om de skulle bli oppsagt under en økonomisk vekstperiode, og endelig hadde de ingen bakgrunn i den tradisjonelle arbeiderbevegelsen som i de fleste europeiske land hadde utviklet seg i svært reformistisk retning. Disse økonomiske og klassemessige forutsetningene bestemte de grunnleggende elementene i syndikalismen, de elementene som var felles for alle syndikalistiske retninger: tilpasning og militant kamp. Den kompromissløse faglige kampen skulle om nødvendig føres med alle midler. I valget av kampmidler skulle man være ubundet av den tradisjonelle tenkemåten, og kampmidlene skulle tilpasses til og bestemmes av den konkrete kampsituasjonen man var i.»⁹⁶⁸

Lokale Samorganisasjoner

Mange svensker ble tvunget til å dra til Norge etter storkonflikten i 1909, fordi de var svartelistet i Sverige. Det var dermed de mest aktive og radikale svenske arbeiderne som kom til Norge, og deres virksomhet begynte snart å sette spor. Den første tiden ble det agitert for i hovedsak en anarkistisk preget ungsosialisme. Omslaget til mer ren syndikalistisk argumentasjon kom i 1911, samme år som den norske storkonflikten. Året før hadde *Norsk Stenhuggerforbund* gjennomført sine tariff-forhandlinger. Forhandlingene hadde trukket i langdrag, men det endelige resultatet var skuffende. Man var også skuffet over steinhoggerforbundets handlemåte. En omlegging av forbundet til en organisasjon etter Fagopposisjonens retningslinjer førte ikke frem, og de mest militante steinhoggerne besluttet i 1913 å opprette egne *Lokale Samorganisasjoner* tilsluttet *Bohuslän distrikt av SAC*.⁹⁶⁹ Allerede i juli 1912 hadde Råde avdeling (13 medlemmer) av *Norsk stenhuggerforbund* meldt seg ut av forbundet og tilsluttet seg SAC.⁹⁷⁰ 17/9 1912 ble det holdt et møte på Fagerholt ved Idefjorden. Resultatet var at man besluttet å melde seg ut av *Norsk Stenhuggerforbund* og stifte Fagerholt lokale samorganisasjon i tilslutning til SAC i Sverige.⁹⁷¹ I løpet av 1912 ble det opprettet tre syndikalistiske Lokale Samorganisasjoner, LS, tilsluttet den svenske syndikalistorganisasjonen, SAC. Det var Raade (22 medl., stiftet 12/8), Fagerholt (25 medl.) og Skriveröen (10 medl.)⁹⁷² (Fagerholt og Skriveröen ble tydeligvis opprettet uavhengig av *Norsk stenhuggerforbund*.) Sammen med steinhoggerne i Bohuslän i Sverige utgjorde de *Skandinaviska stenarbetare distriktet* innen SAC.

De ungsosialistiske lagene i Østfold hadde en klar tilknytning til steinhoggerindustrien. Det er derfor rimelig å anta at den agitasjonen de ungsosialistiske lagene drev, er en viktig faktor når det gjelder å forstå hvorfor det nettopp var i Østfold de rene syndikalistene først organiserte seg i lokale samorganisasjoner.⁹⁷³

I juni 1913 gikk *Dybedal avdeling* (15 medlemmer) over til SAC. I juli samme år gjorde *Knegterød avdeling* (10 medlemmer) det samme.⁹⁷⁴ I november/desember 1913 ble det opprettet en sentralkomité for de lokale samorganisasjonene rundt Idefjorden.⁹⁷⁵ I 1914-15 var det ti LSer i samme område. Det var: Fagerholt LS, Klabaugen LS, Ystehede LS, Hov LS, Tofteberg LS, Kjøggøen LS, Møklegård LS, Råde LS, Spjerøen LS og Skjæggedal LS.⁹⁷⁶ Tilsammen hadde de muligens 2-300 medlemmer.⁹⁷⁷ I løpet av 1916-17 ble det dannet ni LSer: i Bergen, Gullaug, Haugesund, Kristiania, Krogstad, Sauda, Tyssedal, Ålesund og Ålvik.⁹⁷⁸ Medlemmene var i

hovedsak svensker, men også noen nordmenn og finner.

De lokale samorganisasjonene drev en viss agitasjon. De distribuerte svenske *Syndikalistene* og norske Direkte Aktion. Virksomheten var visstnok ikke særlig vellykket. Man drev også en del skoleringsarbeid innen samorganisasjonen. Å arbeide innenfor de eksisterende reformistiske organisasjonene ville bare resultere i en svekkelse av klassekampen; kompromisser, kjøpslåing og avtaler med herskerklassen ville bli resultatet, mente de. De nydannede LSene var rent syndikalistiske, og sto derfor i et latent motsetningsforhold til Fagopposisjonen og dens kvasi-«syndikalisme».

Utviklingen av de svenske LS i Norge (4. kvartal). Det er kun tatt med aktive LSer. De «hvilende» er utelatt:⁹⁷⁹

År	Ant. LS	Navn	Ant. medl.	Ant. konflikter
1912	3	Raade, Fagerholt, Skriveröen	57	
1913	9	Klabaugen, Spjærön, Öberg, Raade, Fagerholt, Ystehede (endret navn fra Skriveröen), Möcklegaard, Kjögöen, Tofteberg	189	2 (1 seier, 1 nederlag)
1914	7	Klabaugen, Spjærön, Öberg, Raade, Fagerholt, Ystehede, Tofteberg	125	3 (1 kompromiss, 2 seire)
1915	6	Spjærön, Hov, Raade, Fagerholt, Skjeggedal, Tofteberg	87	1 konflikt (1 seier, sympati-streik for Norsk Stenhuggerforbund)
1916	17	Hov, Raade, Fagerholt, Skjeggedal, Möcklegaard, Greaker, Bergen, Gullaug, Krogstad, Haugesund, Kristiania (stiftet 15/3), Saude (Sauda), Tyssedal, Aalesund, Aalvik	775	2 (1 seier (blandet) 1 seier)

NSF stiftes

I NAFs beretning for 1916 ble det bemerket fra Bergen og Stavanger distrikt at det ble organisert og agitert for SAC.⁹⁸⁰ I oktober 1916 ble det reist spørsmål om stillingen til de personer ute på arbeidsplassen som vegret seg for å gå inn i *Kristiania Stein-, Jord- og Sementarbeiderforening*, og som «inntok en uvennlig holdning til fagorganisasjonen under påberopelse av at de sto i en L.S.», i hovedsak svensker. Enkelte mente at dette var en lite solidarisk holdning fra vedkommende arbeideres side. Saken vakte stor debatt.⁹⁸¹ Arbeidsmandsforbundets hovedstyre avholdt ekstraordinært møte i Kristiania 10.-12. desember 1916.

«Første punkt paa dagsordenen var foranlediget ved skrivelser fra Aalesunds Stenarbeiderforening og Kristiania og Omegns Jernbanearbeiderforening hvori disse beklager sig over den splittelse som forarsages ved de svenske syndikalisters agitation paa arbejdspladsene, samt forespørsel om hvilken stilling forbundets medlemmer skal indta til de av syndikalisterne stiftede lokale samorganisationer som tilsluttedes S. A. C. i Sverige.»⁹⁸²

Et forslag fra Volan ble vedtatt:

«Hovestyret vil uttale sin beklagelse over at medlemmer fra Sveriges Arbetares Centralorganisation har stiftet lokale samorganisationer her i landet i tilslutning til sin centralorganisation i Sverige.

Dette forhold er saa meget beklageligere, som det her i landet er rik anledning til for S. A. C.s medlemmer at arbeide for sine ideer indenfor den bestaaende organisation. En splittelse av arbeidernes fagorganisation vil utvilsomt svække den norske arbeiderklasses kampevne og skade organisationens fremgang og vekst.

Da det er hensigten med al organisering av arbeiderne at gjøre det mulig for arbeiderne ved fælles optræden at høine sine økonomiske kaar for tilslut at tilkjæmpe sig kontrollen over arbeidsmidlerne, skulde det synes som at ingen retning inden organisationen skulde ha nogen interesse av at splitte arbeiderne, men at samle alle til enig arbeide for socialismens seier over privatspekulationens interesser.

Ut fra dette vil hovedstyret henstille til alle arbeidere som er beskæftiget her i landet at slutte sig til de bestaaende organisationer.

Arbeidsmandsforbundet kan derfor ikke anerkjende nogen organisation, som arbeider for en splittelse av arbeiderklassen. Heller ikke lokale samorganisationer i tilslutning til S.A.C.

For at lette overgangen fra S. A. C. til Arbeidsmandsforbundet indvilger hovedstyret i at de arbeidere, som har været medlemmer av S. A. C. i Sverige og har sine bøker i orden har ret til overgang til N. A. F. uten at erlægge indskrivningspenger.

Hovedstyret er villig til at la sig representere paa en konferance av representanter fra L. S. og S. A. C.s og Fagoppositionens styre.»⁹⁸³

Arbeidsgiverforeningens blad hadde sine synspunkter på NAFs hovedstyremøte:

«Vi har før paavist det intime samarbeide mellem de syndikalistiske organisationer og Norsk arbeidsmandsforbund. Det kom ikke mindst tilsyne paa forbundets sidste aarsmøte. Interessen for en nærmere forbindelse syns stadig stigende. I begyndelsen av december var arbeidsmandsforbundets hovedstyre sammenkaldt til møte for bl. a. at behandle de svenske syndikalisters agitation i Norge. [...] Der fremkom paa hovedstyrets møte tre forslag. Alle var enig i at beklage dannelsen av disse syndikalistiske organisationer. Dog ikke for sakens egen skyld, men fordi de vildfarne ikke hadde søkt hus og hjem i arbeidsmandsforbundet, hvor øiensynlig syndikalister og syndikalistiske ideer er hjertelig og broderlig velkomne. Hvad forslagene skilte sig i, var alene den mere eller mindre behagelige maate at si det paa. [...] Sluttelig blev hr. *Volans*, som var omhyggelig avfilt til alle kanter, vedtat mot 9 stemmer. Det er stas og atter stas med syndikalistene, naar de bare vil melde sig ind i arbeidsmandsforbundet. De skal endog kunne overføres uten indskrivningspenger, og hovedstyret vil la sig representere paa en konferanse av representanter for forskjellige syndikalistiske organisationer. La dem bare faa mest mulig magt! Likegyldig paa hvilket grundlag - likegyldig med hvilke ledere.»⁹⁸⁴

Lokale Samorganisasjoner fungerte som en slags konkurrenter til fagforbundene, spesielt til *Norsk Arbeidsmandsforbund* som, i likhet med LSene, organiserte gruve- og anleggsarbeidere. LSene søkte også å trekke de uorganiserte ved anleggene, hovedsakelig bondegutter, inn i sin organisasjon. Dette medførte en del konflikter. Det var ønskelig å få LSmedlemmene inn i den ordinære fagbevegelsen. Også innen Fagopposisjonen så man med skepsis på det man mente var en splittelse av fagbevegelsen. Enheten i arbeiderbevegelsen måtte bevares, og omformingen skulle skje innenfra. «Fagopposisjonen skal være en agitationsorganisation indenfor rammen av fagorganisationen.»⁹⁸⁵ 27/12 1916 ble en konferanse holdt mellom *Lokale Samorganisasjoner* (2 fra SAC), *Norsk Arbeidsmandsforbund* (Rich. Hansen, Afred. M. Madsen, Elias Volan) og Fagopposisjonen (Halvard Olsen) for å få slutt på stridighetene. *Arbeidsmanden* for januar 1917 har en skildring av møtet:

«Selvfølgelig blev der fuldt hus, og en slik anledning kunde ikke de syndikalistiske ledere og omreisende agitatorer la gaa ubenyttet. De fremmøtte skulde faa høre hvilke mestre de var til at turnere fraserne om den føderative organisationsform og skjælde de norske organisationer og deres ledere ut paa svensk.

Som paa tungetalermøterne gik det ogsaa her. Naar aanden kom over dem, saa grep de ordet for at vidne enten de var representanter eller tilhørere, saa det allerede fra første stund maatte staa for enhver at nogen saklig konferanse om de praktiske organisationsspørsmal vilde der ikke bli tale om. Dette saa meget mere som der allerede dagen i forveien av spidserne for den syndikalistiske organisation var

utarbeidet et manifest, som straks efter møtets begyndelse ble oplæst og erklært som deres '*orubliga ståndpunkt*'.»⁹⁸⁶

Medlemmene av SAC ble tilbudt fri overgang til Arbeidsmandsforbundet. Syndikalistene var avvisende til å gå inn i den «reformistisk-politiske» fagbevegelsen, og uttalte blant annet:

«Vor uforanderlige beslutning er:

1. At ikke uten i visse undtagelsestilfælder gaa ind i nogen reformistisk-politisk organisation med tilslutning til landsorganisationen.
2. Inmeldelse i saadan kan kun tænkes om absolut tvang eller taktiske hensyn for tilslutning maatte foreligge.
3. Tvertimot at paa kommando opløse disse samorganisationer har vi til hensigt at styrke dem og drive en enda kraftigere syndikalistisk propaganda, og
4. Erklærer vi saaledes de lokale samorganisationer som den syndikalistisk-føderative organisations grundvold og saaledes mer end nogen anden eksistensberettiget. For os betyr det mindre, at politisk-reformistiske autoriteter fornekker at vi saa er.

Da vi imidlertid ikke vil fornegte dem som har en anden opfatning ærlig at kjæmpe for denne, og da vi ikke er uvillig til samarbeide paa selvstændighetens grund med dem som stræber i samme retning, — og Den Norske Fagopposition siger sig at gjøre det — erklærer vi os villig til samarbeide med denne sammenslutning paa følgende vilkaar:

1. Oppositionen erkjender den føderative samorganisations princip som den paa hvilken fremtidens organisation — her Norges arbeideres centralorganisation eller Skandinaviens arbeideres centralorganisation bygget paa L. S. — skal bygges.
2. At oppositionens arbeide lægges agressivt syndikalistisk kontra reformismen inden norsk arbeiderbevegelse.
3. At oppositionen ikke stiller sig i kampstilling til vor organisation paa noget sted.

Til gjengjæld forpligter vi os til ikke paa nogen maate at motarbeide dem i deres opposition gjennom den reformistiske organisation; uten tvertimot, der det lar sig gjøre som selvstændig organisation, hjælpe Oppositionen at paavirke den reformistiske organisations medlemmer i syndikalistisk retning, uten tanke paa at hverve proselyter for vor organisation paa deres organisations bekostning.»⁹⁸⁷

Richard Hansen, formann i Arbeidsmandsforbundet, advarte bestemt mot å stifte en slik særorganisasjon, og han la frem en uttalelse fra forbundets hovedstyre, der det het: «Arbeidsmandsforbundet kan derfor ikke anerkjende nogen organisation, som arbeider for en splittelse av arbeiderklassen. Heller ikke lokale samorganisationer i tilslutning til S.A.C.»⁹⁸⁸ FO, derimot, ville sende LS' forslag ut til deres grupper til avstemning.⁹⁸⁹ Syndikalistene ble beskyldt for å opptre arrogante overfor de norske organisasjonene. Disse, på sin side, mente at *Norsk Arbeidsmandsforbund* samarbeidet med arbeidskjøpere for å få dem vekk fra arbeidsplassene. Arbeidsmandsforbundets reaksjon var skarp, og man erklærte at man heretter ville behandle syndikalister på arbeidsplassene som uorganiserte⁹⁹⁰. I tiden som fulgte ble ord til handling, og Richard Hansen skal ha drevet det reneste angiveri mot svenske syndikalister i Sauda for å få dem utvist.⁹⁹¹ «Det var Hansen som i 1917 var foranledningen til myndighetenes utvisning av våre kamerater i Sauda, idet han gjorde departementet opmerksom på at de var utenlandske syndikalister, som ikke kunde vente nogen støtte av forbundet.»⁹⁹² «Den samme person sitter endnu som fastlønnet sekretær i samme forbund, som et levende eksempel paa, hvilken sørgelig korrupsion der raader inden den norske arbeiderbevegelse», skrev Carl O. Tangen.⁹⁹³ Richard Hansen ble forøvrig tildelt St. Olavs ordenen av kongen for dyktig ledelse av papirindustriarbeiderkonflikten i 1907.⁹⁹⁴

En bidragsyter i *Nordlands Social-Demokrat* etterlyste de positive resultater av syndikalistenes virksomhet i Sverige og Norge. Hva angikk mange av dem han hadde kjent, hadde han fått det inntrykket «at deres eneste radikalisme konsentrerer seg om brennevinsflasken, kortleiken og det å utskjelle lederne».⁹⁹⁵ Andre innsendere mente at syndikalistene i det minste hadde initiativ: «I Bogen i Ofoten fantes lenge ingen fagorganisasjon; bygdefolket som arbeidet der, var altfor

avhengig av verket. Da kom det syndikalister, en nordmann og en finne, og startet forening. — I det hele ble den syndikalistiske innsatsen utvilsomt mest positiv der den vanlige fagbevegelsen ikke på forhånd var representert, slik at det ble sjanset til å øve en pionérinnsats.»⁹⁹⁶

Representanter fra tretten LSer kom så sammen, og det ble besluttet å sende ut et forslag til de forskjellige LSene til avstemning, som ble vedtatt. Her het det:

«1. De lokale samorganisasjoner i Norge danner en selvstendig organisasjon under navn av 'Norsk Syndikalistisk Federation' Norsk Syndikalistisk Federation i den hensigt sammen med den syndikalistiske organisasjon i Sverige — samt eventuelt i Danmark — at danne 'Skandinaviens Arbeideres Centralorganisation'.

2a. Konferansen foreslaar at der nedsættes en centralkomite bestaaende av 7 medlemmer, hvorav arbeidsutvalget skal bestaa av 3 medlemmer og forlægges til og utnævnes av Kristiania L.S., en repræsentant for sydkysten, en i eller i nærheten av Stavanger, en i Bergen og en paa nordre vestlandet.

2b. A.U. (arbeidsutvalget) faar i opdrag sammen med A.U. i Sverige at ordne spørsmålet efterhvert, dog saaledes at merker og kontingent blir det samme her som i Sverige (alt paa norsk sprog).

2c. A.U. faar i opdrag sammen med A.U. i Sverige at ordne spørsmålet efterhvert, dog saaledes at merker og kontingent blir det samme her som i Sverige.

3. Agitationen: Som organ uttaler konferansen sig for 'Direkte Aktion' og overdrages det A.U. at opta underhandlinger med 'Direkte Aktion's eiere om at faa indgaa som halvpart. Agitationen forøvrig ordnes av centralkomiteen.

4. Konferansen anmoder Kristiania L.S. om at utsende ovenstaaende spørsmaal til avstemning blandt norske L.S. for saa senere efter avstemningen at la organisationen træ i funksjon.»⁹⁹⁷

28. desember 1916 ble Norsk Syndikalistisk Federation (NSF) stiftet i Kristiania. Akkurat som for Norges Ungsocialistiske Forbund, så var steinhuggerne i Østfold en viktig organisatorisk basis for den nye organisasjonen.

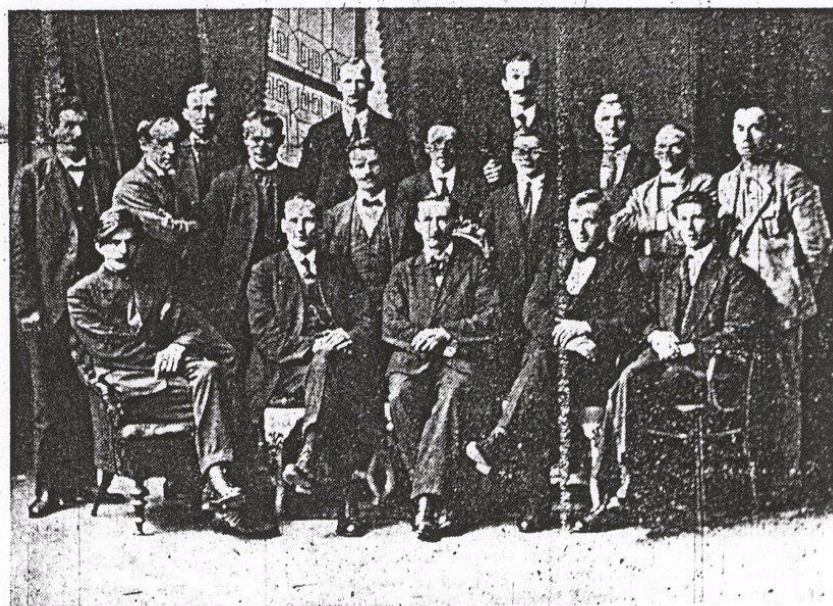
I et sirkulære fra *Norsk Arbeidsmandsforbund* i begynnelsen av 1917 konkluderer forbundets hovedstyre med at medlemmer av LS var å se på som uorganiserte. Fra ordskiftet til *Oslo Stein og Jord* på generalforsamlingen i begynnelsen av 1917 ble det hevdet at «det er flere eksempler på at de såkalte L.S.-medlemmer opptrer som indirekte lønnstrykkere og dessuten stagnerer agitasjonen.»⁹⁹⁸ Andre mente, selv om de var uenige i det å stifte en syndikalistisk organisasjon utenfor de bestående organisasjoner, at siden de nå engang eksisterte skulle man ikke oppta noen kamp med dem, heller ikke å betrakte dem som uorganiserte. Senere skulle foreningen få en rekke NSFere som medlemmer: Tryggve Aakervik (som tapte formannsvalget i foreningen i 1924), Malfred Bergseth, Peder Framnes og Jens Tangen.⁹⁹⁹

9. april 1917 ble det opprettet et skandinavisk samarbeid mellom Norsk Syndikalistisk Federation (NSF) og *Sveriges Arbetares Centralorganisation* (SAC) i form av en fellesorganisasjon under navnet *Skandinaviens Arbeideres Centralorganisation*.¹⁰⁰⁰ Administrativt innebar dette samarbeidet at man hadde et felles medlemsregister med løpende nummersystem. Dette var en fordel siden syndikalistene stadig dro over grensen for å få arbeid i nabolandet. I 1920 ble det oppløst igjen.¹⁰⁰¹ SAC var for en deling av medlemsregisteret, mens NSF var mot.¹⁰⁰² På SACs kongress i 1922 ble det vedtatt at et felles medlemsregister skulle gjeninnføres fra og med 1/1 1923.¹⁰⁰³

Bygningsarbeidernes fællesgruppe vedtok i mai 1917 at medlemmene i LS skulle betraktes som «solidariske kamerater» — dvs. som ikke uorganiserte selv om de ikke var med i de regulære fagforeningene. Tømrernes fagforening forkastet dette. Dette var ikke uten betydning, da standpunktet jo var at de som nektet å organisere seg skulle fjernes fra arbeidsplassene. Helt frem til begynnelsen av 30-tallet var det småepisoder på grunn av dette. Dette var likevel ikke uttrykk for at foreningen tok avstand fra syndikalismen som ideologi — samme våren ble det bevilget kr. 25,- til Norges Ungsocialistiske Forbunds «antimilitaristiske agitation». Foreningen bevilget for øvrig også på 20-tallet penger til Revolt.¹⁰⁰⁴

Hvorfor foreslo LS-representantene at NSF skulle dannes?

«I den tidige debatten hadde ingen framført idén at SAC:s LS skulle ombildas till en fristående norsk organisation. Däremot väntade sig många att norska LO skulle bli föremål för delning. Tidpunkten härför antogs ligga efter LO-kongressen 1917, där oppositionen i anslutning till 15- mannakommitténs arbete skulle få testa sin styrka och sannolikt komma til korta. Då skulle en ny organisationsbildning vara mest följdriktig. Den timade Kristianiakonferensen hadde i verkligheten inte skapat något nytt läge. Likväl var LS-ombuden eniga i sitt förslag om en ny organisation. Självklart måste stundens ingivelse med den direkta konfrontationen och klandret av svenskheten ha spelat en viss roll. Men den avgörande förklaringen måste vara den att LS-ombuden agerade i enlighet med sin övertygelse utan att se till taktiska hänsyn. De trodde att en fristående, norsk, syndikalistisk organisation genast skulle attrahera ett betydande antal medlemmar, vilka inte hyste tiltro till NAF/NFO. Därigenom skulle en stark organisation redan finnas för att ta emot de medlemmar som kunde förventas bryta med LO efter kongressen 1917.»¹⁰⁰⁵

Norsk syndikalistisk federations 2. kongres.

NSF var ikke delt opp i forskjellige særforbund, men i *Lokale Samorganisasjoner*. Disse fanget opp arbeidere fra forskjellige yrker på samme sted. NSF's daglige administrative arbeid ble ivare tatt av et arbeidsutvalg på fem personer. Arbeidsutvalget hadde ingen reell myndighet. Den årlige landskongressen påla det arbeidsoppgaver. LSenes selvstendighet var derfor svært stor. Dette gjaldt, ikke bare i indre saker, men også mellom LSenes, og overfor andre fagorganisasjoner. Det enkelte medlems initiativ og spontanitet var ikke bundet av vedtak gjort av andre på et høyere plan — slik det var, og fremdeles er, i LO og DNA. Man hadde de beste muligheter til en fri og selvstendig utvikling og handling.

I begynnelsen fungerte Direkte Aktion som organ for syndikalistføderasjonen. Fagopposisjonen likte ikke dette, og de prøvde å overta bladet ved å flytte det til Trondheim med Alfred Madsen som redaktør. Selv om Tranmæls folk hadde flertall i Fagopposisjonen, så kom de ingen vei med Direkte Aktion på grunn av den tidligere nevnte klausul. I følge et gammelt eiendomsdokument skulle NUF ha forlagsretten til bladet, og forbundet motsatte seg at bladet betingelsesfritt ble overdratt FO.¹⁰⁰⁶ Kristiania Fagopposisjonsgruppe var villig til å overdra bladet til FO,

men knyttet som betingelse at det også for fremtiden skulle utgis i Kristiania. Styret i FO kunne ikke gå med på det, idet de mente at de var ute av stand til å kontrollere de forskjellige disposisjoner som kunne bli foretatt, såvel med en forretningsmessige ledelsen av bladet som med redaksjonen og med en virksomheten redaktøren hadde som agitator.¹⁰⁰⁷ I 1913 var spørsmålet opp for første gang. Styret mente da at et slikt organ måtte ligge der styret var, men siden det i Trondheim allerede var et blad, Ny Tid, som støttet Fagopposisjonen fullt ut, og det var ikke behov for to slike blader på samme sted. Det beste var om *Kristiania Fagoppositionsgruppe* kunne fortsette å gi det ut. Saken ble tatt opp på flere konferanser, og *Kristiania Fagoppositionsgruppe* var villig til å overdra bladet, men NUF som hadde eiendomsretten til bladets navn motsatte seg dette. I lengden kunne selvsagt ikke denne situasjonen fortsette, og i juni 1918 kom det siste nummeret av dette bladet. Fagopposisjonen begynte i stedet å utgi en helt ny ukeavis, Solidaritet, *Organ for revolutionær fagbevægelse*, fra juli.¹⁰⁰⁸ Bladet ble overdratt *Kristiania fagoppositionsgruppe* for at de skulle redigere og ekspedere det, mens Fagopposisjonen overtok det økonomiske ansvaret. Hele den gamle redaksjonsstaben, like fra redaktøren til «trykfeilsdjævelen» gikk så over til Fagopposisjonens nye organ.¹⁰⁰⁹ I Direkte Aktion sto det å lese: «Bladet kommer dog fremdeles til at bli administrert og redigert av de samme som har med Direkte Aktion.»¹⁰¹⁰ Bladet hadde en syndikalistisk tendens, og var mer utbredt enn Direkte Aktion noen gang var.¹⁰¹¹ Første nummer hadde et opplag på 2600. Ved årsskiftet var det oppe i 3200. Bladet hadde ca. 80 forhandlere og omkring 1000 abonnenter. Solidaritet ble redigert av en komité som fra begynnelsen besto av Albert Jensen, Martin Tranmæl og Alfred Madsen. Senere kom Johs. M. P. Ødegaard, Alfred M. Nilsen, Kristian Aune og Osc. L. Ottersen med i redaksjonen. Ekspeditør var Augusta Aasen. Diskusjoner og fortsettelsesartikler fra Direkte Aktion ble videreført i Solidaritet. Kommunikasjonen mellom styret i Trondheim og avisens redaksjon i Kristiania var heller dårlig.¹⁰¹² Det var lite informasjon om interne forhold, og den eksterne propagandaen for Fagopposisjonens idéer var heller liten. Siste nummer kom ut 19. juli 1919.¹⁰¹³

Revolt fungerte nå som meddelelsesblad for NSF frem til april 1919 da syndikalistføderasjonen kom med en egen 14-daglig avis, Alarm. Fra oktober kom den som ukeavis. I tillegg til artikler om arbeiderkamper i inn- og utland, hadde bladet teoretiske artikler og meddelelser. Forretningsfører var Einar Mikkelsen. (I oktober 1927 var ikke Mikkelsen lenger medlem av NSF.¹⁰¹⁴) Redaktør var Carl O. Tangen (1888-1947). Han satt som redaktør fra 1919-1927, deretter var han ansvarshavende i avisens redaksjonskomité. Tangen var også en periode sekretær for *Akershus & Hedmarkens Agitationsdistrikt* i NSF. Han var også medlem av *Kristiania Ungsocialistiske Klub*. Avisen nådde langt utover egne rekker. Avisens opplag i 1919 var på 3000 for første nummer. Det største opplaget det året var 7000. Stort sett lå opplaget på mellom 3500 og 4500 det året. Medlemstallet var på sitt høyeste 1616 personer (4. kvartal).¹⁰¹⁵

Carl O. Tangen (Karl Olsen) var formann i *Kristiania Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening* fra 25/1-1914, men fungerte bare til juli måned, da han måtte stikke av til Sverige på grunn av at han var ettersøkt for militærnekting. I Sverige gikk han inn i SAC. I 1918 kom han tilbake til Oslo og ble medlem av NSF 6/11.¹⁰¹⁶

«Etter at han kom tilbake har han stått i ledelsen for en slik organisasjonsdannelse i Norge, fram for alt som redaktør for Alarm. Carl O. Tangen har ikke et øyeblikk veket fra den vei han den gang slo inn på. Stillferdig og trofast har han gått inn for den sak han har tro på og tillit til, selv om det ikke så sjelden oppsto motsetningsforhold mellom dette arbeid og den forening han var gått ut fra.»¹⁰¹⁷

Alarm hadde liste over streikebrytere som «maa behandles efter fortjeneste av alle klassebevisste arbeidere ».¹⁰¹⁸

Syndikalismen kom til å stå særlig sterkt i rallarmiljøet. Dette var folk som dro fra det ene stedet til det andre, rastløse og frie. Det var den store mangelen på arbeidskraft som gjorde denne friheten mulig. Man fikk alltid arbeid. Det var høykonjunktur, og i denne situasjonen var det klart

at militant faglig kamp ga resultater. Fikk de sparken et sted var det bare å dra til et annet, og fortsette kampen der. Særlig sterkt sto NSF i Nord- Norge, og blant anleggsarbeiderne sørpå ved bl.a. Rauma-, Røros- og Sørlandsbanen.

Selv om Arbeidsmandsforbundets holdning til syndikalistene var avvisende, så kunne det unntaksvis forekomme et samarbeid lokalt. Dette skjedde bl.a. ved Fosdalen gruver, der det en stund var én avdeling av Arbeidsmandsforbundet og én syndikalistisk forening — med et fellesstyre! Men slike kombinasjoner ble ikke støttet av forbundsstyret.¹⁰¹⁹ Det ble også samarbeidet om en blokade i Haugesund i 1920.

Norges Ungsocialistiske Forbund ble en fødselshjelper for NSF. Forholdet mellom ungsocialismen og syndikalismen ble uttrykt slik:

«Disse to revolutionære bevegelses er begge like nødvendige i fremtidens revolutionskamp mot samfundet.

Ungsocialismens livsoppgave er at revolutionere arbeiderklassens hjærner for at faa dem til at tænke revolutionært, mens syndikalismens opgave og maal derimot blir at faa arbeiderne til at handle revolutionært, at slaa ned det nuværende samfund og bygge op et nyt.

Ungsocialismens arbeide er, kan man si, negativt i praktisk betydning. Dens opgave er at skape individer, at nedbryte al autoritet, al diciplin og uselvstændighet, samt faa individerne skolerede og oplyste til virkelige frihetskjemper.

Syndikalisternes arbeide bestaar i at organisere masserne, at fremskape og utvikle solidaritetsprincippet, at opta en revolutionær kamp paa arbeidsplasserne mot den kapitalistiske utbytning, samt tilsidst at overflødiggjøre arbeidsgiverne gjennom selv at overta og organisere den fremtidige produktion, hvilket med andre ord er det samme som socialismens virkeliggjørelse.

Dette maal, samt de midler som arbeiderklassen skal anvende i dette frigjøringsarbeide, maa fra vor side klart og tydelig formuleres og fremlægges for arbeiderne om de skal forstaa og akseptere vore ideer.»¹⁰²⁰

«Ungsocialismen arbeider for at arbeidernes økonomiske kamporganisationer skal bygges efter de syndikalistiske principper.

I den kamp som paagaar mellem fagoppositionen og den selvstændige syndikalistiske organisations tilhængere har ungsocialismen intet standpunkt tat.

Ungsocialismen nøier sig med teoretisk oplysning om og agitationen for syndikalistiske organisationer, dens praktiske realisation interesserer os mindre som bevægelse. At ungsocialistisk forbunds medlemmer som saadan har tat sit standpunkt er givet.

Paa ungsocialistisk forbunds sidste landsmøte i Kr.a. 1917 vedtokes en sympatiuttalelse for Norsk Syndikalistisk Federation.»¹⁰²¹

I løpet av drøyt tre år ga NSF's forlag ut elleve bøker og brosjyrer i et opplag på 74 000, samt formidlet en hel del dansk og svensk syndikalistisk litteratur.¹⁰²²

Fra «Manifest til Norges arbeidere»:

«1. Idet vi fastslaar at arbeiderklassen i alle lande lider under kapitalistisk og statlig slaveri — uttaler kongressen sig for klassekamp og international organisering paa basis av fri sammenslutning.

2. Disse organisationer skal ha til opgave arbeiderklassens umiddelbare materielle og intellektuelle utvikling samt at styrte det kapitalistiske samfund og staten.

3. Kongressen fastslår, at klassekampen er en nødvendig følge av at produktions- og distributionsmidlerne er privateiendom og uttaler sig derfor for sosialisering av denne eiendom gjennom opbygning og utvikling av fagorganisasjonene til dygtig at haandhæve forvaltningen av disse midler saaledes at hele samfundets interesser ivaretages.

4. Kongressen fastslår, at de internationale fagforeningers arbeide kun kan lykkes ved ikke at delta i det parlamentariske og religiøse arbeide, men kun ved at forklare striden som en økonomisk strid, saaledes at man ikke kan naa sit maal ved at overlate sin sak til regjeringerne, men kun ved at arbeiderne benytter den direkte aktion, stolende paa de økonomiske organisationers styrke.

5. Som konsekvens herav opmaner kongressen arbeiderne i alle lande at organisere sig i uafhængige organisationer og forene sig i international solidaritet for tilslut at opnaa befrielse fra kapitalismens og statens herrevelde.»¹⁰²³

«[...] hvis vi ret skal kunne forstaa klassekampens egentlige innhold med hensyn til dens aarsaker saavel som hendigt, (maa vi) ytterst nøie huske paa, bestemt at skille mellem klasse og parti. [...] en klasse er en historisk given foreteelse indenfor samfundet, mens et parti derimot [...] (kun) er en tilfældig samling politisk likttænkende personer [...] hvor de ledende personer av taktiske grunde – for lettere at naa sine partiinteresser – med uret fremfører disse i hele arbeiderklassens og til og med i socialismens navn.

Denne begrepsforvirring, som er et produkt av de politiske personligheters bevisste stræven efter at faa suge næring for sine partiinteresser i arbeidernes økonomiske sammenslutninger, har gjort at arbeiderbevægelsen i og med at den blev politisk, berøvedes sit socialistiske indhold og sin revolutionære aktionskraft, saaledes at klassekampen [...] har overgaaet [...] til reformistisk karakter ('social fred') med staten istedetfor socialismen som maal.

Arbeiderbevægelsens grundprincipper er som følge av dens nuværende dobbeltstilling, til parti og klasse, stat og socialisme, i sin form og i sit væsen av to forskjellige slags: Det autoritære og det federative. Det første, kjendt under navnet 'Arbeidernes faglige landsorganisasjon', er i sitt væsen og i sin form uten tvil et udmerket organ for politikerne, særskilt for socialdemokratiets partiinteresser. [...] gjennom centralisering av myndigheten, hvorved arbeiderne selv er blitt berøvet medbestemmelsesretten, mens arbeidernes organisasjoner mer og mer er blitt et middel i utbyrternes hænder mot arbeiderne selv.

Det er derfor at vi [...] – initiativtagerne til 'Norsk syndikalistisk Federation' [...] har erstattet det centraliserte myndighetsprincip med en koncentring av arbeidernes aktionskraft, hvilket kun er mulig indenfor en bevægelse som sætter individets selvstændighet og medbestemmelsesrett høiere end massens kadaverlydighet.

Vi vil altsaa ikke disiplin, kun solidaritet – ikke en centralisering av magten over massen – men en koncentrasjon av kraften hos massen.

Det er gjennom denne kraftkoncentrasjon som arbeiderklassen skal lære at kjende sin egen styrke og benytte den, uten at spørre om lov eller avvente andres uttalelse.

Dog er ikke dette alene det fundamentale i det føderative grundprincip. Det fundamentale i den syndikalistiske kamporganisasjons væsen er tillike, at arbeiderne selv gjøres ansvarlige for sine handlinger, ti i dette ligger frøet til den intellektuelle og sociale opfostring, som er nødvendig for at socialismen – som utgjør begyndelsen og slutten paa klassekampen – skal kunne bli en virkelighet [...]

Der gives [...] ikke noget universalmiddel som i ethvert tilfælde er seiersbringende i kampen. Hverken den øieblikkelig iverksatte streik, obstruktion, sabotage eller den længe og nøiagtig planlagte arbeidsnedleggelse er slike. Det maa derfor [...] bero paa de lokale, industrielle, økonomiske eller andre forhold ved hvert spesielt tilfælde, om et av disse midler eller flere skal anvendes. Det bør for hver gang tages under nøie overveielse, hvilket av midlerne er det mest brukbare.

Det av arbeiderne hittil brukte universalmiddel i kampen mot utbyrterne – streiken – blir det mere og mere nødvendig ikke at bruke, dels paa grund av den mangel paa solidaritet, som de faglige organisasjoner har paaført arbeiderne, og dels oaa grund av den økonomiske side av saken. Det blir derfor i større utstrækning nødvendig at føre kampen ind paa arbeidspladsen.

De korslagte armers taktik maa erstattes med den direkte aktion. Inspirert av klassekampens nødvendighet og maal, maa arbeiderne stadig befinde sig paa krigsfot. Bare ville kjæmpe i de tilfælde man faar pekuniær understøttelse, det er selvopgivelse hvorved arbeiderne selv muliggjør det kapitalistiske system og statens bestaaen.

Mens den reformistiske fagbevægelse organiserer arbeiderne i likesaa mange fagforeninger som det indenfor en industri findes fag, saa vil Norsk Syndikalistisk Federation i de 'lokale samorganisasjoner', som igjen er bygget på seksjoner av gjennomgående industrielle aktionslinjer, paa den maate som arbeiderne selv finder mest praktisk og brukelig, – samle alle arbeidere indenfor sig [...]»¹⁰²⁴

Debatt rundt den «indre» og den «ytre» linje

Blant skandinaviske syndikalister var det uenighet om opprettelsen av NSF. Diskusjonene gikk friskt i Direkte Aktion i ukene før stiftelsen og et stykke ut i 1917. Også i svenske *Syndikalist* og i danske Solidaritet gikk diskusjonen. Alfred M. Nilsen skrev i Direkte Aktion:

«[...] Der har i den senere tid blit dannet enkelte L. S. her i Norge, i tilslutning til Sveriges Arbetares Centralorganisation.

Dette er en fremgangsmaate, som jeg ikke kan være enig i. Vi er jo endel syndikalister her i Norge ogsaa, og vi arbeider efter evne for at fremme kjendskapet til syndikalismen. For at sikre os det bedste resultat av vort arbeide, maa vi først og fremst faa tak paa de *organiserte* arbeidere. Vi har derfor ikke villet separere os ut fra de øvrige organiserte og isolere os for os selv, men har dannet vor oppositionsgruppe inden Arbeidernes faglige landsorganisation, hvorigjennem vi organiserer arbeidet for fremme av kjendskapet til revolutionær fagbevægelse med det formaal at søke fagorganisationen omlagt fra reformistisk til revolutionær.

Dette arbeide har bragt gode resultater hittil, bedre end nogen av os som kjender forholdene har vovet at haabe.

Fra at være en ubetydelig liten klik har den norske fagopposition vokset sig op til en betydelig magtstilling inden fagorganisationen her. [...]

Naar man ser paa den utvikling som har gaat for sig, saa vil man forstaa, at det nu kun er et tidsspørmaal, naar en av to ting vil ske: Enten at den norske fagorganisation blir omlagt paa revolutionært grundlag, eller at det kommer til en brytning mellem de revolutionære og reformisterne saa sterk, at en deling av fagorganisationen i to næsten like store dele kommer til at bli uundgaaelig. Men først naar det er *uundgaaelig* er det, at en deling kan foregaa med størst mulig gevinst for de revolutionære. Før bør en deling altsaa ikke ske.

Men naar vi norske syndikalister, som kjender forholdene tilbunds, ser saken paa denne maate og i henhold hertil legger vort arbeide an, da bør vi kunne forlange at syndikalister, som kommer fra andre lande, blir med os i vort arbeide paa det samme grundlag og derfor tilmelder sig fagorganisationen ved sin ankonst hit.

Men i dette stykke har nu de svenske syndikalister begyndt at vælge sin egen vei. De danner sig L. S. i tilslutning til S. A. C. og isolerer sig fra landets øvrige organiserte arbeidere. Herved kan de ikke gi os andre nogen haandsrækning i vort arbeide, men tvertom skader vor saks fremgang. Dette er og blir altsaa en *usolidarisk* handling likeoverfor syndikalisterne her i landet. Og det kan vi ikke gaa med paa.

Det skulde aldrig falde os ind ifald vi kom til Sverige, at begynde at arbeide paa et andet grundlag end de svenske kamerater selv har fundet mest tjenlig eller danne vore egne organisationer tiltrods for, at dét vi har at lære av de svenske kamerater er, at vi *ikke* bør gjøre det samme som de har gjort.

Den norske fagopposition og S. A. C. burde søke at komme i forbindelse med hinanden for i samarbeide at kunne fremme de revolutionære ideerne.

Men da burde vi ogsaa ha ret til at forlange av S. A. C., at den ogsaa bøier sig for *vor* opfatning av *vore* forhold og tilholder sine medlemmer sine medlemmer, at gjøre det samme naar de kommer hit og i konsekvens hermed ikke optar L. S. i Norge. Disse L. S. har for hærværende ingen eksistensberettigelse her, førend de norske syndikalister selv bryter ut og danner sin N. A. C. bygget paa L. S.

Men hvis og naar det sker, saa bør det ske i samlet flok.

Skal altsaa følgen av, at vi arrangerer turneer med svenske kamerater bli dannelse av L. S. i tilslutning til S. A. C., saa faar vi melde pas.»¹⁰²⁵

Den svenske syndikalist Axel Jansson svarte Alfred M. Nilsen:

«Det er dannet endel L. S. i Norge og det passer ikke Nilsen — hvorfor? Dette er vel ingen hindring for fagoppositionens arbeide for revolutionære arbeiderbevægelse, det er vel heller et godt forarbeide for fagoppositionen. Ifølge min mening er syndikalismen international, og da behøver vi vel ikke ha spesielle svenske eller norske former for bevægelsens utbredelse. Hovedsaken er vel at vi faar flere og flere av arbeiderne gjennemsyret av syndikalismens ideer. Jeg for min del gir en god dag i om det siden heter Sveriges Arbetares Centralorganisation, Mesopotamiens ditto eller Norsk fagopposition. Og vi

svenske syndikalister har vel i rimelighetens navn ikke motarbeidet fagopposisjonen i dens virksomhet — endskjønt jeg for min del underkjender den som noget middel i klassekampen paa grund av erfaringen om at der hvor det findes et granne av politik med i organisationen, der er det 'bluff'. Om Nilsen kan paapeke for mig et eneste tilfælde indenfor verdens arbeiderbevægelse hvor politiken har skaffet arbeiderne en fordel — en økonomisk fordel — saa maaske jeg kan faa en anden tanke. Og har Nilsen ved den omtalte omdøpning av landsorganisationen tat med i beregningen de parlamentarisk frelste socialdemokrater? De som absolut er imot alt nyt! Vil de ikke fortfarende bekjæmpe syndikalismen og ofre til parlamentet. Jo, sikkerlig. En rendyrket socialdemokrat kan aldrig være revolutionær. Om det derfor ved 'daaben' findes en liten skare revolutionære kræfter ute i landet, som naturligvis *da* kommer med i det nye forbund — eller om det kommer med os hvilket vel kan bli det samme — kan det skade syndikalismen? jeg bare spør. [...]

At L. S. dannes i Norge av svenske kamerater er jo ganske naturlig. Det er masser av dem, som en gang i tiden solgtes av de reformistiske organisationer. At ingen magt i verden kan tvinge disse kamerater tilbake i de politiske mudderpøler, det er jo konsekvent. Dette kalder Alfr. Nilsen usolidarisk — fy f—n. Men fortsæt i galskapen, det er en vise som de svenske socialdemokrater har sunget i over 6 aar. Vi har vænnet os til den. Men endnu er ikke en usolidarisk handling begaat av S. A. C. hvor det gjaldt at føre den økonomiske krigs fane frem, eller at holde socialismens bud. Jeg maa virkelig beklage at vi ikke falder i Afr. Nilsens smag, at vi virkelig gaar den engang opstukne veg [? Uleselig ord] og ikke er noget 'kveg' som prompt skal rette sig efter det eller det. At vi derfor gaar bane ogsaa i Norge er jo soleklart. Vi har aldrig tænkt at 'Kjølen' var en grænse for agitationen.

Saa var det endnu en sak jeg ønsker at spørre Alfr. Nilsen om, som kjender forholdene i bund og grund. Hvem er det i det hele tat som driver agitation for syndikalismen i Norge? Er det fagopposisjonen eller er det de svenske kamerater. Paa de pladser jeg har været har jeg ikke sporet en livsgnist av nogen 'opposition' eller agitation. N. A. F. her paa pladsen har ikke hat et møte paa maaneder. Saa er det overalt hvor vi har dannet L. S. Hidtil har vi dannet L. S. hovedsakelig for at drive agitation. Er det usolidarisk? Er det usolidarisk at vi spreder aviser og litteratur. Fagopposisjonens organ 'Direkte Aktion' saa vel som 'Syndikalistene' spredes paa de pladser hvor L. S. findes. Aldrig har vi hat nogen tanke paa at komme i fiendskap med fagopposisjonen fordi vi gaar vor egen, engang opsukne vei.

Vi kan sandelig ikke indgaa kompromis med os selv og endnu en gang sælge vort aandelige *jeg* til den reformistiske organisation. [...]

Før agitationen efter internationale linjer.»¹⁰²⁶

Arbeidsmanden kommenterte:

«Riktignok vet vi, at en stor del av vore medlemmer læser 'Direkte Aktion', men man kan ikke gjennom den alene faa dannet sig noget klart billede av situationen, da dette blad ikke tar noget bestemt standpunkt verken for eller mot den nye organisation. Det er i den vanskelige stilling, at det maa balansere mellom to motsatte yderpunkter. Paa den ene side er bladet jo i navnet organ for Den norske Fagopposisjon, som er en høist uensartet sammenslutning hva politisk interesse og opfatning angaar, og hva politisk interesse og opfatning angaar, og paa den anden side vil det ikke gjerne støte syndikalistene, som er flinke til at sælge bladet — vel at merke saa længe det ikke bryter staven over deres splittelsesforsøk.

Selve yderpunktene markeres av det svenske 'Syndikalistene' og det danske 'Solidaritet'. Det er mellom disse to organer kampen staar, og det der kjæmpes om er paa hvilken maate syndikalismen bedst kan fremmes i Norge.

Foreløpig er altsaa vi nordmænd sat helt utenfor og faar avvente utfaldet av kampen mellom danskerne og svenskerne. Herregud! Vi har jo ogsaa fra gammel tid været vant til at bli styret fra et av de land, og det er ikke første gang dansker og svensker har kjæmpet om magten i Norge.»¹⁰²⁷

På NAFs landsmøte i 1918, under diskusjonen om hvorvidt NAF skulde melde seg ut av LO, uttalte Alfred M. Nilsen:

«Naar derfor talen dreier sig om forbundets utmeldelse av landsorganisationen, saa maa der ut fra syndikalistisk tankegang svares, at en saadan handling er stikk i strid med syndikalismen.

Mens man nu har *en* organisation som representerer den organiserte arbeiderklasse, vil man da faa

en ny organisation, som kun repræsenterede en ynkelig liten minoritet av de organiserte arbeidere. Denne organisation vilde derfor ikke kunne siges at være syndikalistisk og særlig da den selv hadde brutt klassens organisatoriske enhet. Med arbeiderklassens organisatoriske enhet staar og falder hele syndikalismen.

Derfor har vi ogsaa sagt om den nye, for øvrig betydningsløse, Norsk syndikalistisk federation, at den ingensomhelst ret har til at kalde sig syndikalistisk eller optræ i syndikalismens navn; ti hele den maate den blev til og har virket paa er i strid med syndikalismens grundlæggende princip.

Dertil kommer, at dens stiftelse var et forræderi mot de syndikalister som i den norske fagopposition — den eneste virkelige syndikalistiske sammenslutning, vi her i landet har — hadde skapt sig et middel til at revolutionere den norske fagbevægelse.»¹⁰²⁸

Danskene holdt på «den indre linje» som Fagopposisjonen sto for og mente at de var gode syndikalister som hadde det rette grep om tingene, mens svenskene mente at Fagopposisjonen ikke var syndikalistisk, men bare redskap for reformismen.

Den ledende svenske syndikalisten Albert Jensen mente at Fagopposisjonens «indre linje» var den eneste som kunne lykkes i å gjøre fagbevegelsen syndikalistisk, og at NSF hadde blitt drevet frem av en liten gruppe ortodokse sekterister:

«Naar vore 'renlærte' her i Norge sier, at de bedre kan arbeide for syndikalismen utenfor de gamle organisationer, saa støtter de sig til et resonnement, som i bund og grund er uholbart, nemlig det at arbeidermasserne skulde være mer tilgjengelig for de syndikalistiske ideer, naar de blir paavirket av folk utenfor deres egne organisationer, end naar de paavirkes indenfra av folk, som selv er medlemmer av deres organisation. Dette resonnement er barokt. Erfaringen og eftertanken sier os, at en arbeider lettere lytter grunde, naar de blir frembaaret av en kamerat som staar sammen med ham i organisationen, end naar de blir fremholdt av kamerater utenfor. For ved organisationens splittelse og opdeling opstaar der en animositetens aand, som let stiger til mistro, fiendskap, ja hat. Det viser erfaringen fra Sverige. [...] Efter min mening er den fremgangslinje som fagoppositionen arbeider efter, absolut den bedste for Norges vedkommende.»¹⁰²⁹

NSF mente å ha støtte for sin linje i utlandet:

«I motsætning til Jensen staar altsaa de arbeidere, som i Amerika tok initiativet til I. W. W., i Sverige til S. A. C., og her i Norge til Norsk syndikalistisk federation, enige om den opfatning at syndikalismen er umulig, hvis den skulde vokse sig frem inden den gamle reformistiske bevægelse. At dette i motsætning til ham — har været deres virkelige overbevisning viser disse selvstændige organisationers opkomst.»¹⁰³⁰

Albert Jensen viste til at «den indre linje» ble støttet i utlandet:

«I Amerika, som overalt, findes der ogsaa syndikalister som mener at den indre linje skal følges. Og i Amerika er det især en gruppe anarkister med Bjerkmann, Fox, Forster og Goldman i spidsen, som kræver det indre arbeides linje og handler derefter. For min del kjender jeg intet land, hvor der findes en særlig syndikalistisk organisation uten at der samtidig eksisterer en opposition (organisert eller ikke organisert) indenfor den gamle bevægelse. Derimot kjender jeg lande, hvor der hittil bare er arbeidet paa den indre linje. England f. eks. Ogsaa Frankrig har fulgt denne linje frem til sit nuværende standpunkt. Og jeg glemmer aldrig den overhaling, jeg fik ac G. G. T.s generalsekretær, første gang jeg kom til Paris og fortalte, at vi i Sverige hadde startet en særskilt organisasjon uten for de gamle.»¹⁰³¹

«Jensen publicerade sina synspunkter rörande NSF:s tillkomst i en längre artikelserie i Direkte Aktion samt delar därav i Solidaritet och Brand. Jensen förhöll sig mycket kritisk till den nya organisationen. Syndikalismen ville samla arbetare. Därför hade NFO konsekvent och riktigt förlagt sitt framgångsrika arbete inom LO. Den väg de norska fackopponenterna valt för att göra arbetarklassen syndikalistisk var den enda möjliga. NSF hade drivits fram av en liten grupp ortodoxa sekterister. Separatorganisationer av typen NSF och SAC kunde endast nå begränsade framgångar och var inte i stånd att påverka hela arbetarklassen. Upprättandet av NSF kommit till Norge borde ha gått in i LO och NFO, fastslog Jensen. Nu var emellertid NSF redan bildad. Då gällde det att agera med tolerans så att skadan därav blev så liten som möjligt. Jensens artiklar fick i Direkte Aktion bemötanden från bl a NSF:s ledning. Jensens

självöverskattning gjorde honom till en obehövlig tuktomästare, hävdade NSF-förespråkarna. Jensen som satt i Köpenhamn kunde inte förstå vad som tilldragit sig i Norge.»¹⁰³²

Enda skarpere var kritikken fra den ledende danske syndikalisten Christian Christensen:

«Solidaritet granskades Norgesincidenterna av Christian Christensen. Blind fanatism hade lett svenska syndikaliser stödda av SAC:s AU-representanter till det förkastliga steget att bilda en separatorganisation i Norge, skrev han. Dette skadade syndikalismens möjligheter till framgång. Allt talade för att den fackoppositionella linjen var den bästa. Christensen undrade om SAC i sin respektlöshet för annorledes tänkande syndikalister nu planerade att även upprätta en fristående sammanslutning i Danmark. Iså fall kunde danska FS bilda en FO i Sverige, där det fanns god jordmån för en dylik.»¹⁰³³

Også *Kristiania Fagoppositionsgruppe* var negative. Deres kritikk av NSF var at organisasjonen ble stiftet på et for tidlig tidspunkt. Den var stiftet mens opposisjonen i LO var voksende, og NSF var dessuten etter deres mening for mye preget av svenske erfaringer. Deres kritikk av Tranmæl og NSU var at disse var tilhengere av det kollektive medlemskapet i DNA.

Opprettelsen av NSF ble av den reformistiske fagbevegelsen oppfattet som et forsøk på å splitte arbeiderklassen. NSF ble beskyldt for å være «splitningsmænd». Til dette svarte NSF:

«Men hvor enkel og liketil denne sak end synes at være og hvor nødvendig det end er at klasse-solidariteten kommer til sin ret under de kampforhold arbeiderne er henviet til, saa er det allikevel mennesker — blandt dem har vi i første række 'lederne' inden den reformistiske fagforeningsbevægelse og socialdemokratiet — som sætter hele sin kraft ind paa at splitte arbeiderklassen og bringe arbeiderbevægelsen i opløsningstilstand ved at paatvinge de for hele klassen fælles økonomiske kamporganisationer politiske særinteresser, som av naturlige aarsaker ikke er hele arbeiderklassens, aldenstund der inden samme klasse eksisterer forskjellige politiske opfatninger og partier. Under henvisning til erfaringen og den sunde fornuft kan vi derfor slaa fast at det har vist sig og skal vise sig at være en praktisk umulighed at skape enhet inden arbeiderklassen saalænge det ene parti øver vold mot det andet ved at benytte de økonomiske kamporganisationer til fordel for sine politiske særinteresser. Det er et ubestridelig faktum at vi paa den maate socialdemokratiet benytter sig av til at undertrykke tankefriheten — en maate som distanserer alt hvad andre partier har tilladt sig i den retning — i første række maa søke aarsaken til det kaos og den strid, som nu ødelægger solidaritetsfølelsen inden arbeiderklassen. [...]

Den fremgangsmaate vore politiske partigjængere anvender til forveksling av saa enkle begreper som *klasse* og *parti* er mildest talt uhæderlig. Hensigten er jo aapenbar: De vil gjøre partistrid og klassekamp til ensbestydende begreper, men enhver som i forbindelsen mellem aarsak og virkning ser et ledende princip, vil ogsaa være klar over, at arbeiderbevægelsen derved er berøvet sin revolutionære karakter og dette er grunden til at kampen mot arbeidskjøperne har git et saa negativt resultat.

Man kan ha hvilken politisk opfatning man vil, saa maa det dog indrømmes at arbeidernes uavhengighetskamp til alle tider er blit vanskeliggjort, tildels endog sat helt overstyr, først ved religiøse senere ved faglige og politiske særinteresser. De indre rivninger har lammet kampen utad. Istedetfor at sætte partispørsmålene helt utenfor klassekamporganisationerne og konsolidere sine kræfter i kampen mot arbeidskjøperne, har arbeiderne stillet person- og særinteresserne i forgrunden og gjort disse til stridspørsmåal indenfor de økonomiske kamporganisationer. Derved er arbeiderbevægelsen blit hvad den er: et kaos av indre rivninger, paa hvilke arbeiderne spilder de kræfter, som var bestemt for og uundværlige i klassekampen.

Denne hodeløse ødelæggelse av arbeidernes kraft og energi er — som det ved sammenligningen mellem klassekampens debet og kredit fremgaar — ikke gjort ustraffet.

Men naar syndikalisterne i alle land opstiller som et ufravigelig krav at de økonomiske kamporganisationer skal erklære sig helt nøytrale i alle politiske, religiøse og filosofiske spørsmåal, det vil si de spørsmåal, hvorom det er delte meninger inden arbeiderklassen, saa kommer reformisterne og stempler syndikalisterne som 'splittelsesmænd', idet de henviser til at det staar ethvert parti frit for at utnytte de økonomiske kamporganisationer i sine partiinteresser.

Ja, dette er jo ogsaa vi klar over.

Men om nu kamporganisationen forandres til operationsbasis for politiske særinteresser, hvorledes vilde det gaa med klassekampen?

Vil en slik ordning være skikket til at fremme arbeidernes klasseinteresser?

Kan arbeiderklassen som helhet betraget være ansvarlig for at partierne ved sit partifiskeri i klasseinteressene fører den økonomiske kamporganisation til opløsning og undergang?

Og til syvende og sidst: hvem er de egentlige splittelsesmænd innden arbeiderbevægelsen, er det *syndikalisterne*, som vil fjerne de politiske rivninger fra kamporganisationen og skape den solidaritet og det samhold, som er den første betingelse for at arbeiderne skal kunne opfyldes sin historiske mission ved at formaa disse organisationer til at erklære sig nøitrale i de spørsmåal, hvorom der er delte meninger innden arbeiderklassen, eller er det *reformisterne* som hensynsløst bryter klassesolidariteten ved at anvende de organisationer, som skulde være fælles for alle arbeidere, til redskap for sine specielle særinteresser? Er det dem, som sætter klassesolidariteten over partiinteresserne, eller dem som sætter partiinteresserne over klassesolidariteten, som er de virkelige 'splittelsesmænd'?

Naar en syndikalist — uanset om han er parlamentariker eller antiparlamentarist — kræver at de økonomiske kamporganisationer skal være politisk nøitrale, saa vil han dermed hverken sprænge det ene eller det andet parti. kravet til de økonomiske kamporganisationer er aldrig negativt nedbrytende, men tvertimot positivt opbyggende.

Syndikalisten gaar ut fra det faktum at der virkelig eksisterer forskjellige partier innden arbeiderklassen, at erfaringen har vist, at det er en likefrem umulighed at forene hele arbeiderklassen i et enkelt parti, at arbeiderklassens bestræbelser, om end delvis saa dog aldrig helt, falder sammen med et enkelt partis program og som følge derav heller ikke noget enkelt parti har været istand til at samle hele arbeiderklassen innden sin ramme. Ut fra dette faktum hævder syndikalisten, at alle partier maa staa paa egne ben og ikke leve som snyltedyrr paade økonomiske kamporganisationer og derved hemme deres udvikling. Ved at kamporganisationerne erklærer sig nøitrale vil der være en mulighed for at samle hele arbeiderklassen innden dens ramme. Nøitalitetsprincipets godkjendelse er derfor en ufravikelig betingelse for at arbeiderklassen er istand til at føre en effektiv klassekamp. I vor egenskab av lønsslaver har vi nemlig større fællesinteresser med de *arbeidere* som tilhører de borgerlige partier end vi har med de borgerlige elementer, som tilhører det socialdemokratiske, det venstresocialistiske eller det ungsocialistiske parti. Og det av den enkle grund at et parti aldrig optar sine medlemmer av hensyn til det økonomiske motsætningsforhold, men av hensyn til individets politiske opfatning, mens de økonomiske kamporganisationer derimot er uttryk for den økonomiske motsætning og derfor samler sine medlemmer i overensstemmelse hermed. Jeg har endnu aldrig truffet en arbeider som har staaet som medlem av en arbejdsgiverforening og heller ikke en arbejdsgiver som har staaet som medlem av arbeidernes kamporganisation.

Derimot har jeg, som selv tilhører et parti som tæller flere av borgerklassen blandt sine medlemmer, hver dag truffet arbejdsgivere som er tilsluttet de saakaldte socialistiske partier, likesom jeg ogsaa daglig træffer folk av arbeiderklassen, som uagtet de har fællesinteresser med sine klassekamerater i de økonomiske kamporganisationer allikevel tilhører et eller andet av de politiske partier. [...]

Hvilken partipolitisk stilling de økonomiske organisationer end indtar, saa vil de ikke kunne undgaa at komme i kollision med en del av arbeiderklassen, som har en anden politisk opfatning og de vil saaledes ha berøvet sig muligheden for at samle hele arbeiderklassen innden sin organisations ramme. Den første betingelse for at der idethele skal kunne bli tale om klassekamp er at arbeiderklassen samles og enes, derfor *maa* ogsaa de økonomiske organisationer erklære sig nøitrale overfor *alle* politiske partier. Da hverken den norske fagopposition eller den norske eller svenske landsorganisation har kunnet tvinges til at ta en slik beslutning, saa er oprettelsen av N. S. F. og S. A. C. som følge derav blit en uomtvistelig nødvendighet.»¹⁰³⁴

Idrett

Idrett var ikke en populær bekjeftigelse blant syndikalistene, men de gikk inn for friluftsliv. Både i Alarm og Revolt kunne man lese kritiske kommentarer til idrettsbevegelsen.

«Det som vi har motarbeidet er den organiserte sport med sitt rekordjageri som trekker arbeidernes interesser vekk fra klassekampen og bort til idrettsplassene, enten som tilskuere eller som aktive

akrobater. Dessuten har vi vendt oss imot det fjollete snakk om 'sport på klassekampens grunn'. Syndikalismen har aldri tatt stilling hverken for eller imot idretten. Men den motarbeider alt som hindrer arbeiderklassens revolusjonære fremmarsj og nedbryter arbeidernes interesse for sin egen frigjørelse. Sportsbevegelsen har hittil vært et stort drivhus for streikebrytere, nasjonalisme og annen reaksjonær fandenskap. Det er en av grunnene til at har tatt avstand fra den. »¹⁰³⁵

«I 'Social-Demokraten' for 4. mars ofres ikke mer end 9 spalter paa 'Holmenkolrendet', mens derimot 'generalstreiken' i Berlin krævet hele 6 linjer. Som man ser bedriver dette blad et intens socialistisk opplysningsarbeide.»¹⁰³⁶

«Søndag den 6.juni hadde Kristiania og omegns soc. Dem. Ungdomslag et stort stevne med boksekamp ved Stabæk. Som man ser gaar den socialistiske opplysning, bygget paa proletariatets diktatur, fremover med stormskridt.»¹⁰³⁷

«En innsender klaget over dårlig oppmøte på et foredrag arrangert av Moelven LS: «Visserlig var det ca.35 stk., men massen var borte, og hvor var de? Jo, fotballkampen foregikk straks utenfor pladsen, og der var arbeiderne og ungdommen forsamlet. Tænk hvilken fornøielse at jage efter en død tingest som galninger! Arbeide 6 dage i uken og sparke fotball den 7de — naar skal da klassekampen foregaa? Jo, det har man overlatt til paverne i vatikanet, og da er jo alting i orden. Min egen erfaring blant disse industriarbeidere viser at de helt og holdent er forsumpet i demokratien og stoler ikke det mindste paa sig selv.»¹⁰³⁸

«På de svenske ungdomdemokratenes kongres i Stockholm forleden uttalte den norske gjest Aksel Zakariassen, at hans kamerater her i Norge allerede var begyndt 'at trænge ind i sportsorganisationerne for at skape den fysiske betingelse for den sociale revolution'.

Denne fysiske betingelse er saavidt vi kan forstaa endnu ikke kommet tilstede. Vi er imidlertid Z. og hans kamerater taknemmelig for at de har vist os denne mangel ved arbeidernes socialistiske opdragelse. Nu forstaa vi meget godt at storstreikens nederlag beror paa at Lian var for lite trænet i maratonløp, at Teigen manglet utdannelse som fotballsparker og at Volan hadde forsømt sine kursus i den ædle boxesport. Desuten var arbeiderne selv som tilskuere for svake i røsten naar de skulde skrike sit 'hurra' eller 'fy fanden'.

Men vi faar haape at Zakariassen nu gir dem en saa grundig lektion, at Lian ved næste styrkeprøve kan springe fra hvilken arbeidskjøper som helst, at Teigen sparker dem til helvede, at Volan kan opta kampen med selveste Carpentier og at arbeiderne lærer at brøle hurra saa skrækindjagende at de skræmmer hele arbeidsgiverkuppet paa vild flugt.»¹⁰³⁹

«Foran en fotballkamp mellem norske og svenske fotballspillere i Kristiania den 19. juni sang 'kjæmperne' først 'Du gamla, du fria', derefter 'Ja vi elsker' og tilslut kongesangen under blottede hoder. Det er i dette miljø at forutsetningerne for den sociale revolution skapes, om man skal tro Aksel Zakariassen.»¹⁰⁴⁰

«'Norges Kommunistblad' tar i fullt alvor til orde for at fagforeningene skal kollektivt tilsluttes 'Arbeidernes Idrettsforbund'. Før skulle enhver fagforening stå kollektivt tilsluttet Det norske Arbeiderparti. Som erstatning for den kontingent fagforeningsmedlemmene ydet partiet, skulde partiets representanter i stat og kommune løse fagforeningsmedlemmenes sociale spørsmål og partiets presse forsvare deres sak. Det var jo egentlig en usikker byttehandel for fagforeningsmedlemmene, men en sikker inntekstilskilde for partiet. De fagorganiserte arbeidere kunne heller ikke i lengden slå sig tiltåls med å vente i all evighet med opfyldelsen av løftene. Den ene fagforening efter den andre måtte opheve den usikre handelsforbindelse.

Men det fins også andre parasitorganisasjoner enn Det norske Arbeiderparti som er i behov av fagforeningenes pengemidler.

En sådan organisasjon er noget som kaller sig 'Arbeidernes Idrettsforbund'. Denne organisasjon er det Kommunistbladet nu mener skal bli Det norske Arbeiderpartis arvtager til fagforeningskassene.

Arbeideridretten — med dette ord menes Arbeidernes Idrettsforbund — er det ikke bare en livsbetingelse for arbeidernes organisasjoner, men også hele arbeiderklassen, mener Kommunistbladet.

Hvis altså ikke dette forbund får hvad det trenger av fagforeningskassene, kommer arbeiderklassen til å utslettes, helt forsvinne fra tilværelsen eller kanskje opslukes av kapitalistklassen. Guderne må vite hvorledes arbeiderklassen har kunnet eksistere og t. o. m. bygget sine organisasjoner før Arbeidernes Idrettsforbund så dagens lys. Jeg venter med spending på Kommunistbladets forklaring på den sak.

Nu må imidlertid fagforeningenes medlemmer betale sin kontingent til dette forbund, eller struer det med å forsvinne og arbeiderklassen er dermed for evig og alltid fortapt.

I styret for denne merkelige organisasjon sitter det ifølge samme kilde mange dyktige menn som kan få utrettet meget arbeid for arbeiderklassen når de bare får de nødvendige midler. Men staten har øiensynlig enten ikke forstått forbundets store oppgave eller også ikke forstått hvilken rolle arbeiderklassen som sådan spiller. Den har ihvertfall nektet å understøtte forbundet. Og da får fagforeningene punge ut.

Til gjengjeld lover Kommunistbladet at idrettsforbundet skal sparke alt hvad det orker for arbeiderklassens frigjørelse. Arbeiderpartiet kunde ikke annet enn snakke i storting og kommune, og det blev jo ikke stort å leve av for fagforeningsmedlemmene. Men idrettsforbundet har, som man ser, langt kraftigere kost å by på. Om arbeidskjøperne klarte å stå sig for Tranmæls munnlær, så er det meget tvilsomt om de klarer sig for Liljedahls¹⁰⁴¹ skosåler.

Formodentlig forstår fagforeningene hvilken uvurderlig tjeneste fotballen kan gjøre i deres befrielseskamp og punger ut etter beste evne. Skulle det efter nogen års forløp vise sig, at heller ikke fotballen bringer arbeiderne nærmere friheten, kan jo fagforeningene overflytte sitt kollektive medlemskap til en enda bedre klassekamporganisasjon, f. eks. Kortspillernes landsforbund eller nogen annen, som er i behov for fagforeningenes penger.»¹⁰⁴²

«I sports- og idrettsorganet 'Arbeiderbladet' lestes forleden dag følgende: 'Martin Jensen fra Fagforeningenes Idrettsforening i Oslo, som lørdag deltok i et bryttestevne på Lilleaker, blev under en av sine kanper skadet så hardt at han søndag avgikk ved døden'. Sporten er ifølge samme blad et middel i klassekampen. 'Arbeiderbladet' kan da trøste den unge mannens efterlatte med at han fallt på klassekampens barrikade. Men for hvem?»¹⁰⁴³

«Men hvorfor kan saa dette aapenbare dillerium faa fortsætte? Spør man. Jo, fordi det ligger i magthavernes interesse at dra særlig arbeiderungdommens interesser væk fra det som egentlig nærmest skulde ligge den paa sinde, — nemlig sin egen og sin egen classes frigjørelse. Det ligger i magthavernes interesse at arbeidernes sindstilstand blir raa og dyrisk, at den med andre ord degenereres, og til dette maal har man absolut ingen bedre utklækningsanstalter end sportsorganisationene. Derfra skriver borgerpressens store interesse for sporten sig, og derfor bevilger forsvarsdepartementet henimot 300.000 kr. pr. aar til fremme av denne vanvittige galskap. De vet at de lydigste og mest ureflekterte soldater og de sikreste streikebrytere utklækkes paa disse anstalter.»¹⁰⁴⁴

Idrettsarbeidet lå den gang under Forsvarsdepartementet. Enkelte idrettslag drev regelrett streikebryterarbeid. Dette var den viktigste årsaken til at *Arbeidernes Idrætsopposition* ble stiftet i 1922. Et eget *Arbeidernes Idrettsforbund* ble deretter stiftet i 1924.¹⁰⁴⁵

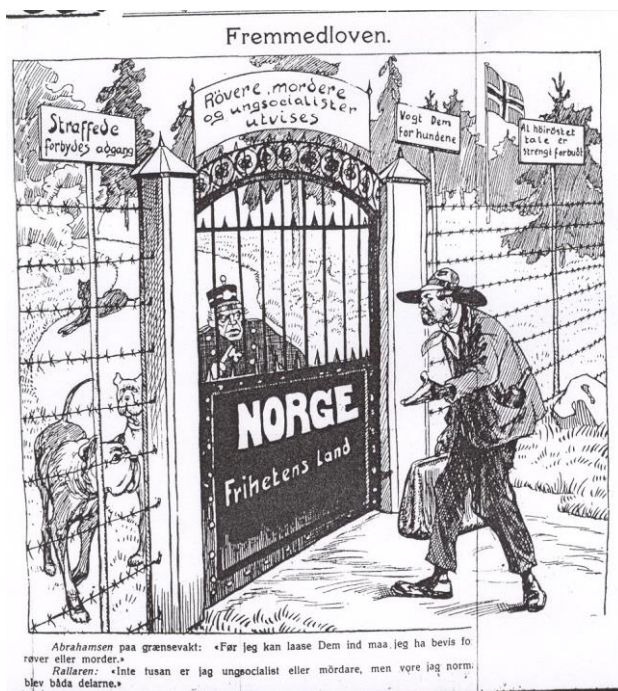
«Den såkalte arbeideridrettens oppgave er å bringe ungdommen inn på idrettsplassene, for siden å la den sporenstreks løpe vekk fra foreningsmøtene. Hvor utallige mange organisasjonsnøter er ikke blitt innstillet på grunn av at publikum, medlemmene, ja til og med styrene er uteblitt.»¹⁰⁴⁶

«Mens en idrettskamp utstyres med tittel og flere undertitler over 6 spalter i dette 'arbeiderblad' [Arbeiderbladet], nevnes generalstreiken i Barcelona i noen små bortgjemte notiser, beregnet på at ingen skal lese dem.»¹⁰⁴⁷

Syndikalistene forfølges¹⁰⁴⁸

Både myndighetene, LO og arbeidskjøperne var ute etter syndikalistene. De ble forfulgt, utvist, nektet arbeid, og utsatt for organisert streikebryteri fra de reformistiske fagforeningene. I avisene, både de borgerlige og de sosialdemokratiske, ble syndikalistene forsøkt tiet ihjel.

Myndighetene

Syndikalistenes viktigste kampmiddel var streiken, og da først og fremst generalstreiken som skulle lamme det bestående samfunns livsfunksjoner og tvinge det i kne. Denne trusselen forberedte statsmyndighetene seg på å møte. Det man særlig fryktet var en streik rettet mot de offentlige kommunikasjonene. I Norge, med sine store avstander, sin spredte befolkning og sin avhengighet av utenlandske matvarer, var det av vital betydning at kysttrafikken og jernbanenettet fungerte. Militærvesenet sto sentralt i planleggingen mot en revolusjonær general- eller transportstreik.¹⁰⁴⁹ Det må bemerkes at det å sette militæret inn mot nordmenn ikke var populært i alle offiserskretser. Det ville svekke forsvarets omdømme blant folk flest, mente de. Det

ville bekrefte arbeiderbevegelsens anklager mot at en av militærets oppgaver var å hindre arbeidsfolks kamp for bedre kår. Noe oberstløytnant og forsvarsminister H. D. Lowsow for så vidt gjorde i en uttalelse i 1908. I Stortinget sa han at en av grunnene til at man hadde en hær var «at man kan bruke armeen [...] til at stanse voldsomheter under indre tvistigheter». Slik skulle hæren blant annet være en garanti mot at et mindretall av sosialister skulle kunne tvinge frem en samfunnsomveltning ved generalstreik. Han ble senere generalmajor. Arbeiderbevegelsen glemte aldri uttalelsen. Lowzow la stor vekt på den ungsosialistiske trussel. På dette tidspunktet var de en liten gruppe uten bred støtte verken i DNA eller dets ungdomsparti. I 1911 uttalte Lowsow om ungsosialistene: «De siger: Vi kan ikke vente paa at gjennomføre vore ideer ad parlamentarismens vei. Vi vil avskaffe forsvaret, men vil ikke vente paa at faa majoritet herfor. Det fører raskere til maalet at nedbryte disiplinen, altsaa går vi den vei. Dette arbeide, denne bevægelse har skutt fart og vi kan si, at kampen om, hvorvidt vi skal faa samfundsforholdene forandret ved revolution eller ikke, foregaar inden arméen. Kan disiplinen nedbrytes, saa kan revolutionen gjennomføres. Kan de ikke nedbryte den, saa maa de gaa de lovlige veie, vente paa majoritet.»¹⁰⁵⁰ I 1912 sa Lowzow, som nå var blitt general, at «hæren er det bedste værn mot socialisterne».¹⁰⁵¹

«Med den mer eller mindre aapenlyst oprørske agitation som systematisk fra det ungsosialistiske partis side drives blandt arbeiderbefolkningen i de større byer og fabrikkstrøkene maa man være forberedt paa at det ved leilighet kan opstaa uroligheter som *kan* bli av ondartet karakter», skrev kommandanten på Akershus, general Bull.¹⁰⁵² Han var bekymret for at det i en

stor opprørt menneskemasse ville være folk med revolvere, mens garnisonsavdelingene var små. Det var derfor viktig at militæret hadde «slike vaaben at disse sammen med avdelingenes sammenhold og diciplin i tilfælde kan utjevne ulikheten». ¹⁰⁵³ Generalkrigskommisær Bratlie skrev i en betenkning fra våren 1914: «Militærmagt kan tænkes at bli nødvendig under omfattende streiker». ¹⁰⁵⁴

I følge Carl O. Tangen var utvisningene i 1917-18 ikke en ny foreteelse, men de skulle ha sin opprinnelse i en hemmelig anarkistlov etter initiativ fra den russiske tsar. Denne overenskomsten ble underskrevet 14. mars 1904 i St. Petersburg av Tyskland, Østerrike-Ungarn, Danmark, Romania, Russland, Serbia, Sverige og Norge, Tyrkia og Bulgaria. Disse landene «er tvunget til en energisk motstand mot anarkisterne, og er overbeviste om at det beste middel til at undertrykke dem, er at slaa dem hensynsløst ned». ¹⁰⁵⁵

Allerede i 1907 skal en svensk ungsosialistisk typograf ha blitt utvist for løsgjengeri, enda han skulle begynne i nytt arbeid dagen etter. I 1909 ble to svensker utvist, anklaget for å ha klistret opp et antimilitaristisk opprop. Det eneste som kunne bevises var at de var medlemmer av Norges Ungsosialistiske Forbund. I 1910 ble fire ungsosialister, tre svensker og en tysker, utvist. ¹⁰⁵⁶ Tyskeren, Wilhelm Langlotz (1887–1912), ble utvist til Tyskland; hans foreldre kom opprinnelig derfra, og han hadde selv blitt født, og levd de tre første månedene, der. ¹⁰⁵⁷ Han var ved to tilfeller dømt til fengsel i 60 og 120 dager for antimilitaristisk agitasjon. Som utvisningsgrunn ble brukt «omkringdriven». ¹⁰⁵⁸ Storm hadde en innsamlingsaksjon for ham. Etter to års landflyktighet ble utvisningen hevet av kongen, og han vendte tilbake til Norge hvor han døde syk av «tæring» høsten 1912. ¹⁰⁵⁹ Omtrent samtidig med utvisningen av Langlotz fikk den norske ungsosialisten Frithiof Werenskjold valget mellom noen måneders fengsel eller billett til Amerika. Da det var umulig for ham å få arbeid i Norge — han ble nektet dette av de norske arbeidskjøperne — valgte han å emigrere til Amerika hvor han hadde gode utsikter for arbeid. På oppfordring fra NSF ga Arbeiderpartiregjeringen i 1935 Werenskjold full rett til å vende tilbake til Norge, og bosette seg her om han ønsket. ¹⁰⁶⁰ Werenskjold var ikke den eneste som måtte utvandre pga «yrkesforbud». På LOs kongress i 1910 foreslo *Skotfos arbeidsmandsforening*, med Arbeidsmandsforbundets støtte, at «Det henstilles til kongressen at ta under overveielse at oprette en emigrasjonskasse til støtte for de medlemmer, der paa grund av arbeidsgivernes trakasserier er nødsaget til at utvandre for at kunne ernære sig og sine.» Motiveringen for forslaget var:

«Foreningen fremsætter dette forslag først og fremst paa grund av de erfaringer, man har efter den svenske storstreik. Arbeidsgivernes taktik paa dette omraade, at trakassere arbeidernes tillidsmænd og andre interesserte og intelligente av de organiserte arbeidere, er ikke ny. Det er en taktik, de har anvendt ved de fleste tilfælder, hvor anledning gis, og det er et middel som de kommer til at anvende mer og mer alt eftersom kampen tilspidises, og som man vil komme til at staa magtesløs overfor. Thi selv om der ved konflikten avslutning fastslaaes, at de arbeidere, der var i selskapets tjeneste ved streikens eller lockoutens begyndelse, fortrinnsvis skal gjenindtages ved arbeidets optagelse, saa kan arbeidsgiveren allikevel uten at bryte overenskomsten sætte de for sig ubehagelige arbeidere utenfor ved f. eks. bare delvis at gjenopta driften eller gjøre indskrænkninger i arbeidsstyrken og meget lignende.

Og foreningen mener videre, at skal vor kamp fremdeles foregaa ad fredelig vei ved fredelige midler, saa har den organiserte arbeider ikke noget middel, der er av mere fredelig natur og paa samme tid mere effektiv end netop emigration.» ¹⁰⁶¹

Forslaget ble vedtatt utsatt til neste kongress, hvoretter dirigenten, til salens munterhet, uttalte: «Mot 12 stemmer er vedtat at ingen skal emigrere før neste kongres.» ¹⁰⁶² Forslaget ble tatt opp igjen på LOs 7. kongress i 1913. Punktet ga ikke foranledning til noen uttalelse og ble forbigått uten noen beslutning. ¹⁰⁶³

En av de som gikk skarpt ut mot utvisningene var Ellisif Wessel. Hun hadde arbeidet sammen med syndikalister i fagbevegelsen, og Sydvarangerverket var skapt av svenske og finske arbeidere, like såvel som av norske og samiske. Når det så — i en tilspisset politisk situasjon —

behaget myndighetene å kvitte seg med de syndikalistisk innstilte arbeidere av svensk og finsk herkomst uten at arbeidernes aviser og organisasjoner manet til kamp — tok hun omsvøpssløst parti.

Under alle slags påskudd begynte en storstilt utvisning av syndikalistene. Det var en politiksaksjon som foregikk over hele landet. Måten mange ble utvist på var ikke bare inhuman mot den enkelte, men rammet hele familier. Mange av de svenske og finske arbeiderne hadde bodd og arbeidet i Norge i mange år. De hadde stiftet familier og fått barn. Nå ble de arrestert, og med politieskorte sendt ut av landet. Det var en urett som ble begått — mot arbeidsfolk som hadde vært med på reisningen av den moderne industri i Norge: Tyssedal, Sauda, Greåker, Dunderlandsdalen, Sulitjelma, Birtavarre, Spitsbergen og Sør-Varanger — for å nevne noen.

I 1917 vedtok Stortinget en «undtagelseslov for utlendinger» — en ny lov om utlendingers asylrett. Å være utlending, og dertil mistenkt for å være syndikalist, var dengang tilstrekkelig grunn til utvisning fra riket.¹⁰⁶⁴ «Regjeringen, med støtte av Norsk Arbeidsmandsforbund og den såkalte arbeiderpresse, fikk nu vedtatt og satt i praksis en undtagelseslov for utlendingers opphold i riket. Loven var kun rettet mot Norsk Syndikalistisk Føderasjon, som den tid overveiende bestod av utenlandske kamerater.»¹⁰⁶⁵ Loven kom derfor i første rekke til å bli benyttet mot de mange svenske (og finske) anleggsarbeiderne som ofte var syndikalistisk orientert. Lov av 13. juli og kongelig resolusjon av 8. september 1917 handlet «om innskrenking av utlendingers adgang til å opholde seg i visse kommuner». I forskriftene til denne loven sto det at politimesteren hadde mulighet til å forby fremmede statsborgere opphold i visse kommuner når:

- «a) der ikke er tilstrækkelig husrom for kommunens egne innvånere, eller
- b) der er fare for at der i nær fremtid vil bli mangel på brændsel eller andre livsformødenheter eller
- c) der hersker arbeidsløshet på stedet i den arbeidsgren hvori vedkommende utlænding arbeider eller
- d) forholdene på stedet er sådanne at der er særlig fare for handelsspionage, lov nr 1, av 14.mai 1917, s.5, eller for at samfunnsmæssige hensyn vil kunne skades på annen maate ved vedkommendes fortsatte opphold der.»¹⁰⁶⁶

DNA's kommunestyrerepresentanter i Kristiania skal i 1917 ha hjulpet politiet i forbindelse med at svenske syndikalister ble utvist fra Norge av rent politiske grunner. Det ble demonstrert i Kristiania, der venstrefløyen blant de sosialistiske bystyrerepresentantene gikk mot utvisninger av svenske sosialister.¹⁰⁶⁷ *Klassekampen* skrev:

«Vi har ved etpar tidligere leiligheter pekt paa den uhyrlige skandale at vore stortingsrepresentanter har gaat med paa den saakaldte 'fremmedlov'. Allerede fra begyndelsen av har vi hævdet at denne praksis vilde bli et misbruk av politiets magt mor politisk ubehagelige utlændinger — altsaa revolutionære arbeidere fra andre land der hadde sit levebrød her. Og det har vist sig tilgavns, at vi har faat ret. Av den foreliggende statistik fremgaar at av det samlede antal utviste svensker siden lovens ikrafttræden, der beløper sig til ca. 300, er over 270 svenske syndikalister. Altsaa revolutionære arbeidere, som politiet har slaat kloen i fordi de har været mishagelige for arbejdskjøperne. [...]

Tvertimot blev den [fremmedloven] saa i forrige uke gjort anvendelig for Kristiania kommune — og desværre ved hjælp av de socialistiske kommunerepræsentanter. [...]

Og det er vel ikke for meget naar vi sier, at det er en skam for Kr.as socialistiske arbeidere at ha repræsentanter der paa denne maate løper arbejdskjøpernes og borgerpressens erender og hensynsløst utleverer fremmede arbeidere til politinævens brutale behandling og utvisning. [...]

Det er mulig at der i Kristiania virkelig findes de organiserte arbeidergrupper der staar bak denne skamløse politihjælper-virksomhet — men det beviser i saafald bare, hvor litet Kristiania arbeiderparti har formaadd at skape internationalistisk aand blandt byens arbeidermasser. Og at al hittidig hyldest av Internationalen bare har været floskler og fraser.

Det er imidlertid ogsaa mulig at de herrer røde politihjælper staar temmelig alene i sin uhyggelige virksomhet — og da blir det ved første korsvei ogsaa arbeidernes pligt at ta disse nationalistisk-socialistiske bastarder litt herlig ved vingebenet.»¹⁰⁶⁸

Som et svar på utvisningene tok NSF og NUF kontakt med Arbeider- og soldatrådet i Petrograd, som på minste vink ville ta affære:

«[...] Paa hvilken maate kan de hjelpe os? Jo, de norske kapitalister er ikke fornøidd med at utbytte sit eget lands befolkning. De har kastet sine kjærlige blikke mot Rusland. Nu vil de med sin ledige kapital utbytte de russiske arbeidere og bønder. Det ene aktieselskap efter det andet blir dannet for at sætte igang bedrifter i Rusland og for russisk eksport.

Herefter, vil for hver utlænding, der blir utvist fra Norge av politiske grunde sendt rapport til arbeider- og soldaterraadet, og ha tilfølgge, at en norsk jobber og lignende farlige elementer for det russiske samfund blir utvist fra Rusland.

Hjælper ikke dette vil der bli sat igang en boykot av norske varer i Rusland.

Myndighetene har slaat ind paa en meget farlig vei. De respekterer kun magt. Vel, vi skal vise dem, at vi ikke er magtesløse.»¹⁰⁶⁹

Jeg vet ikke om resultatet av denne kontakten resulterte i at norske kapitalister ble utvist fra Russland eller om norske varer i Russland ble boykottet.

Våren 1918 slo myndighetene til for fullt i Sør-Varanger og utviste en rekke svenske og finske arbeidere. Det var i forbindelse med noen store militærnektersaker i Sulitjelma og Kirkenes. Radikale antimilitarister hindret med makt politiet i å arrestere to meningsfeller som var ettersøkt for militære forbrytelser. Myndighetenes svar ble å sende militære ekspedisjoner med tungt væpne, «pålitelige» soldater, slik at arrestasjonene kunne skje i ly av soldatenes bajonetter. Ekspedisjonene var ment som en maktdemonstrasjon overfor en sannsynligvis upålitelig befolkning i en kritisk situasjon.¹⁰⁷⁰ Myndighetene erklærte beleiringstilstand i Sulitjelma, og tok bygdas sosialistiske ordfører som gissel. 15–20 av Sulitjelma-arbeidernes tillitsmenn ble arrestert og senere dømt av lagmannsretten til større og mindre fengselsstraffer.¹⁰⁷¹

I 1920 ble flere utlendinger i Ålesund utvist, deriblant arbeidere med store familier som hadde bodd og arbeidet i byen i opptil tyve år.¹⁰⁷²

En rekke av de som i årenes løp ble utvist var også etterlyst i sine hjemland. Norsk og svensk politi samarbeidet godt med hverandre:

«Det kan se ut som det eksisterer et interskandinavisk samarbeide mellom politiet paa dette omraade.

Det forlyder med temmelig stor paalidelighet at det svenske politi skal ha henstillet til det norske ikke at gi [Rudolv] Holme opholdsbok. Hvorfor vet vi ikke bestemt. Antagelig er det fordi Holme i Sverige har ført en intens agitation for arbeidernes sak. Han er der idømt en straf for agitation.»¹⁰⁷³

Et problem var at det fantes politiagivere i NSF. Georg Eeg-Berg ble ekskludert fra Stavanger LS i 1917 fordi han sto i politiets tjeneste, og dermed var den direkte årsak til at endel utenlandske syndikalister ble utvist fra Norge. I 1921 sto ham på høyresosialistenes liste i Stavanger fylke.¹⁰⁷⁴

Landsorganisasjonen

LOs Meddelelsesblad hadde allerede fra 1908 advarsler mot anarkistene og syndikalistene; særlig med erfaringene med fransk og dansk syndikalisme.

«Anarkismen har alle dage været og er fremdeles socialdemokratiets diametrale modsætning og dødsfiende. Her er intet kompromis, ingen halvhet mulig. Ingen leflen, ingen tolerance bør taales. La anarkisterne ærlig danne sit eget parti og lage sig sine egne blade — med ærlige navne —, det har de lov til, men bort med fingrene fra den sunde, faglige og socialdemokratiske arbeiderbevægelse. Den skal de ikke ha lov til at forgifte.»¹⁰⁷⁵

Fra NSF's stiftelse i 1916 og til 1918 ble det, i følge NSF, utvist drøye tusen medlemmer av NSF fra Norge, de fleste svensker.¹⁰⁷⁶ I kjølvannet fulgte familietragedier og liv i fattigdom. I de ca. førti sosialdemokratiske avisene var det helt taust om dette. I 1917 ga Ellisif Wessel ut en brosjyre, «Omkring utvisningerne», hvor hun skrev:

«Med dyp avsky har jeg iaktatt hvor taus den 'radikale' norske arbeiderpresse har forholdt sig like overfor de skjændige utvisninger av flere av våre dyktigste svenske kampfeller. [...] Atter har den 'radikale' norske arbeider vist at han forstaar utmerket at ta imot pryl uten at kny. Eller kanskje er han saa radikal og saa internasjonalt sindet at han ikke føler et slag av politikøllen mot den svenske arbeidskamerat i Norge som et slag rettet mot ham selv? Men aa jo han føler det nok saa. Han er bare ikke herre i sin egen presse. Han kjender censuren og vet at det ikke nytter for ham at vende sig til denne presse, da lederne har tat makten dør som overalt ellers. Og *derfor* ties her nu. Til den norske arbeiders skam indfor alverden og indfor alle tider ties der — — Vi sætter at det hadde været en flok studenter eller om så bare en eneste til overklassen hørende person der var blit utvist av landet paa saa enestaaende vilkaarlig maate, — hvor vilde ikke da 'arbeider'-pressen hat spaltene optat og telegrafren i virksomhet med indignation, forlorent glødende frihetsprat og rørende portrætter av de forurettede! Men her er det arbeiderne det gjælder. — — Det er medlemmer av *Norsk Syndikalistisk Føderation* (en afdeling av Skandinaviens syndikalistforbund) som nu i hopetal utvises fra det frie Norge fordi overklassen nærer (en meget berettiget) frygt for disse mænds kampdugelighed. Endel av 'arbeider'-bladene har vel tiet fordi deres redaktører ikke følger med eller staar i nogensomhelst forbindelse med arbeideren uten naar det gjælder mot gode løfter at høste ind hans skillinger. Men enkelte redaktører har — det vet jeg — holdt sig meget godt underrettet om denne — 'fare', og dog har de tiet — Spillet lyseslukkerens rolle. [...] Derfor nemlig skulde syndikalisterne behandles som uorganiserte: fordi de ikke kunde være kujoner og — mot sin overbevisning — gennem vore idiotisk stede fagforeninger tiltræ og underholde et politisk parti som hele verden over naarsomhelst det gjaldt noget væsentlig, har vist sig at duge til intet uten til at forraade arbeiderklassen, og som nu trods alt sit antimilitaristiske prat overalt har solgt arbeiderne til krigen — — Judaspartiet — Socialdemokratiet. Dette parti, denne uhyrlige folkebedrager — en saa 'slipad skålm' at selv Judas Iskariot nu for folkebevisstheten maa staa som en saapevasket helgen ved sammenligningen, — dette parti kan selvfølgelig aldrig rettes op igjen, aldrig mere vinde tiltro blandt de fattige forraadte — selv ikke blandt de mest godtroende, vildledte og dreserte *norske* arbeiderne. Judas forraadte ved sit kys (ifølge sagnet) *én* bærer av evangeliet eller det glade budskap til menneskene. Socialdemokratiet forraadte *millioner* saadanne bærere. Det er derfor ikke engang værd vort hat. Bare forakt. Og den 'arbeider'bevægelse som herefterdags akter at ha mindste befatning med dette parti, er jo paa forhaand merket og færdig.»¹⁰⁷⁷

Også LO lot den store forvisning skje i stillhet. Det skulle sterke prinsipper til for å forsvare folk som kunne være bryssomme konkurrenter på en del arbeidsplasser. Takket være denne taushet kunne «bødlene» arbeide i fred. Syndikalistene ble satt under dobbelt press — fra bedriftsherrene, og fra fagbyråkratene som lovet NSF «krig på kniven». NSF forsøkte å konkurrere med LO som fagorganisasjon — ble isolert — og sto lagelig til for hogg. Syndikalistene ble karakterisert som «uorganiserte». De ble forfulgt på arbeidsplassene, og utvist ble den som var syndikalist. Protestene i arbeideravisene var stort sett tamme. Kampen innen fagbevegelsen forklarer dette —

kampen mellom de gamle reformistene, Fagopposisjonens nye menn og det nystartede NSF. Sammenstøtene innen fagbevegelsen var harde. Innen Arbeidsmandsforbundet ble det likevel reagert mot utvisningene:

«Endelig besluttedes at omsende et cirkulære til avdelingene med anmodning om at indsende meddelels til forbundets hovedkontor, ifald der forekom utvisninger av utenlandske arbeidere, som formentes at være overgrep fra myndigheternes side.»¹⁰⁷⁸

Klassekampen skrev at «En række av vore partiblade, deriblandt ogsaa 'Klassekampen', har gang paa gang nedlagt indignerte protester, og partiets landsmøte vedtok en skarpt formet protestuttalelse mot utvisningerne.»¹⁰⁷⁹

Noe gjorde da LO og DNA for å få stopp på utvisningene, og Alarm kommenterte i 1919 syrlig:

«Styret for for landsorganisationen og arbeiderpartiet indsendte den 10de juni iaar et krav til regjeringen om amnesti for de arbeidere som var dømt av den norske klassejustis, samt ophævelse av de utvisninger som i de senere aar er foregaaet. Efter fem maaneders forløp er endnu intet svar indløpet fra regjeringen. Om den norske landsorganisation hadde bestaaet av maalbevisste revolutionære arbeidere, saa hadde de for længe siden ved hjælp av skarpere midler avtvunget regjeringen, ikke bare et svar, men ogsaa et tilfredsstillende svar.»¹⁰⁸⁰

Enkelte fagforeninger vedtok lover som forbød syndikalister å bli medlem, bl.a. *Harstad Transportarbeiderforening*, som forøvrig var tilsluttet *Harstad Arbeiderparti*.¹⁰⁸¹

Det foregikk også et samarbeid mellom de reformistiske fagforeningene og arbeidskjøperne for å bli kvitt syndikalistene:

«Haugesunds faglige samorganisation har besluttet ikke at godkjende syndikalister som organiserte, og arbeidskjøperne paa samme sted har besluttet ikke at godkjende dem som arbeidere paa arbeidspladsene.

Enighet gjør sterk — !»¹⁰⁸²

På Rjukan ble det i 1922 sparket ca. 500 arbeidere. Nesten alle var medlem NSF. De fleste av dem måtte emigrere.¹⁰⁸³ Ved nærmere undersøkelse viste det seg at den lokale ledelse av de reformistiske fagforeningene hadde vært arbeidskjøperne behjelpelig med å peke ut hvem som var medlemmer av den syndikalistiske organisasjonen, og derfor ikke ønskelig ved fabrikken. Også ved statens jernbaneanlegg hvor arbeiderne også ble sparket grunnet depresjonen, var de fleste syndikalister.¹⁰⁸⁴

«Småkongene» i Folkets Hus egget arbeiderne til kamp mot syndikalistene. På flere plasser opptrådte medlemmer av Arbeidsmandsforbundet som streikebrytere:

«Under behandlingen av dette fremkom forskjellige uttalelser som viste at den reformistiske bevegelse og især Norsk Arbeidsmandsforbund hadde organisert streikebryteriet. Dette hadde foraarsaket at kampene i Knarrevik, Simonsvik og Fotlandsvaag gikk tapt. Norsk Arbeidsmandsforbunds sekretær i Bergensdistriktet, Johan Gudmundsen, hadde muligens faat betalt av arbeidskjøperne for at faa N. A. F.s medlemmer til ikke at respektere sine egne beslutninger da disse ved fællesmøter hadde erklært at stille sig solidarisk med de øvrige arbeidere paa pladsen ved konflikten utbrudd. Likeledes oplystes det om konflikten paa Buøen (Stavanger) at N. A. F.s sekretær Gudmund Pedersen hadde uttalt at der skulde arbeides paa Buøen ellers vilde L. S. vokse for fort og det vilde skade den reformistiske bevegelse.»¹⁰⁸⁵

Rjukan faglige samorganisasjon støttet den «indre» linje, men tok samtidig avstand fra å betrakte NSF's medlemmer som uorganiserte. På et medlemsmøte i 1917 ble det vedtatt mot tre stemmer:

«Angaaende fagopposisjonens stilling til Norsk syndikalistisk federation vil Rjukan faglige samorganisation uttale, at den fremgangslinje som fagoppositionen har valgt for sit arbeide med at faa den norske fagorganisation omlagt paa er revolutionært grundlag fastholdes indtil videre.»¹⁰⁸⁶

Følgende tilleggsforslag ble vedtatt enstemmig:

«Rjukan fagl. samorganisation vil uttale, at den ikke er enig i 'Arbeidsmandens' karakteristik av Norsk syndikalistisk federations medlemmer. Bladets raad om at betragte og behandle disse som uorganiserte protesterer vi mot. Paa de steder, hvor avdelinger av N. S. F. findes, bør man tvertimot søke at faa det bedst mulige samarbeide istand naar det gjælder arbeidsforhold, opstaaede konflikter og lign.»¹⁰⁸⁷

Tidlig på våren 1918 ble det stiftet en LS i Harstad. En del av medlemmene var også medlemmer i LO-foreningen *Harstad Kai- Sten og Transportforening* da den lokale LS var en svak gruppe. Da LS-medlemmene i LO-foreningen fremsatte et forslag om utmeldelse av *Havne- og Transportforbundet* på generalforsamlingen 28/11-1918 forelå det et telegram fra forbundsstyret om at «alle de som motarbeider forbundets og avdelings interesser kan straks ekskluderes. Havne- og Transport. Olsen.»¹⁰⁸⁸ 14 mann ble ekskludert, og derved også utestengt for alt arbeid på stedet. «Det er isandhet en eiendommelig taktikk, som praktiseres inden de reformistiske organisationer. At saasnt en person har en anden opfatning end de høie herrer, som sitter ved ledelsen skal de trakaserers paa en eller andenmaate eller ogsaa bli helt utestængt fra foreningen for derved at bli avskaaet fra, at fremkomme med sine meninger.»¹⁰⁸⁹ I de ekskludertes medlemsbøker ble følgende begrunnelse for eksklusjon gitt: «Er ekskludert ifølge generalforsamlings beslutning grundet at vedkommende staar i L.S. Har opfyldt alle sine forpligtelser punktlig.»¹⁰⁹⁰ Tryggve Aakervik kommenterte: «Dette er rene ord som man ikke kan ta feil av. Vedkommende fagforening har monopol paa arbeidet i branchen og kun de som er medlemmer av foreningen kan faa arbeide. Det er saaledes ikke blot og bart en eksklusjon her dreier sig om, men et forsøk paa økonomisk at ramme en politisk motstander.»¹⁰⁹¹

NSFere risikerte også å bli tvangsorganisert inn i bl.a. Arbeidsmandsforbundet: «Paa mange arbeidspladser har avdelinger av N.A.F. indført 'tvangsorganisation' til og med overfor sine organiserte klassefæller i N.S.F.»¹⁰⁹²

«Det har i hele organisationens historie her i landet som over alt paavist en skarp forfølgelse fra arbeidskjøperne mot de organiserte arbeidere for at hindre disse i sin organisationsvirksomhet og denne forfølgelse har fortsatt fremover, men nu naar det synes at være nytteløst for arbeidskjøperne i at hindre arbeiderne i sine organisationsbestrebelse, så begynder de reformistiske fagforeninger at forfølge syndikalister for at hjelpe de blodtørstige kapitalister med at bevare sine røverbegjærigheter. Og et typisk eksempel har vi denne gang at konstatere ved Idefjorden ved Liholt. Der vil nu reformisterne tvinge en arbeider ind i sin organisation tiltrods for at han staar i sin fagorganisation, den syndikalistiske, som nu blir en fare for kapitalisterne i det moderne røversamfund.

At tvinge en syndikalist til at bli reformist synes for mig at være det mest haabløse man i vore dage skulde befatte sig, men det synes stenhuggerforeningen ikke, idet at den mest brutale maate, og en av arbeidskjøperne meget sjelden benyttet, har optat forfølgelsen mot et av vore medlemmer.

En av vore kamerater ha arbeidet ved Liholt siden i juli maaned og har faat sit verktøi kvæst hos en derværende smed som de andre arbeidere. Men nu skulde der jo en gang for en tid siden ha hendt det mirakel at ogsaa smeden har været nødt til at ha mere at leve av og dette har den derværende reformistiske fagforening utnyttet slik at smeden skulde forplikte sig til ikke at arbeide for andre end de reformistiske organiserte arbeidere. Og en svensk arbeider som var syndikalistisk organisert maatte gaa ind i denne forening, for reformisterne har jo ogsaa fremmedloven at ty til og vilde han være her i broderlandet Norge, saa var det ingen anden utvei end at bøie sig for reformisterne. Men en av vore kamerater som har været med i den syndikalistiske bevægelse siden dens stiftelsekunde ikke finde at bøie sig for denne tyrannisation og forblev sine principer tro. Og det gik da en tid, men de gode reformister maatte vise sin makt og tvang smeden til at negte at utføre noget arbeide for vor kamerat.

Den reformistiske fagforening var da saa hensynsfuld at gi vor kamerat anledning til at gaa ind i fagforeningen mot at betale kr. 7.00 i multt samt at erklære Norsk syndikalistisk federation for ikke at være eksistensberettiget. Men den samme forening optok en streikebryter her i sommer for kr. 1.50. Dette blev noget for drøit for vor kamerat.

Men vor kamerat var ihærdig nok og foretrak at bære sit verktøi en times vei til nærmeste smed for at faa dette kvæst. Dette syntes fagforeningen at være misfornøiet med og fortsatte med sine forfølgelser

og gikk til den anden smed og truet ham med forfølgelse hvis han ikke vilde undlate at utføre arbeide for syndikalisten. Foreningen skulde sørge for at haandhæve sine trusler mente dennes repræsentant og beskyldte vor kamerat for tidligere at ha været med at 'bryte' mot stenhuggerforbundet.

Der tales ogsaa om arbeidsnedlæggelse hvis ikke vor kamerat vil bøie sig. Man skal streike væk syndikalisterne! Det er tidens løsen, mener reformisterne.

Det synes som om de gamle fagforeninger vil opta den parole som arbeidsgiverforeningen utsendte ifjor til sine medlemmer.

Det er klassekamp som forslaar og det kapitalistiske samfund staar sandelig for fald.»¹⁰⁹³

Også arbeidskjøperne fungerte som agitatorer for Arbeidsmandsforbundet:

«Det er betegnende at se med hvilken interesse arbeidsgiverne agiterer for dencentralistiske fagorganisation, og med hvilken intensitet det optar kampen mot alle selvstændige sammenslutninger. [...] Men det er ikke alene N. S. F. som skal bekjæmpes. Alt som ikke er underkastet centralismens eller byraakratiens magt i Folkets hus, Kristiania, skal slaas ned. Det er parollen fra arbeidsgiverforeningen idag. Og hvorfor? Jo, derfor at intet system er saa garanterende for stortyvenes sikkerhet som det egte reformistiske prlamentarings- og mæglingssystem.»¹⁰⁹⁴

Kristiansunds sten, jord og cementarbeiderforening ble utstøtt av NAF fordi den hadde handlet selvstendig uten å spørre ledelsen. Gjentatte ganger forsøkte arbeidskjøperne å få foreningen inn i NAF,

«men altid mislykkes av den grund at medlemmerne har begyndt at stole mere paa sin egen end ledernes kraft. Nu har de imidlertid kommet til den opfatning at alle magtmidler skal tas i bruk for at faa dem ind i arbeidsmandsforbundet. Derfor har arbeidsgiverforeningen kastetden parol at Kristiansund skal boykottes for sprængstof og cement til nævnte forening indtræder i N. A. F. Dette er et nyt bevis til alle de andre paa hvilken harmoni og hvilket kameratskap som raader mellem den reformistiske fagorganisation og arbeidsgiverne. Refleksjoner er forøvrig overflødige. Arbeidsgiverforeningen er antagelig engageret som agitator for 'Norsk arbeidsmandsforbund' og da blir vel Rich. Hansen, Alfr. M. Nilsen of Kaalvaa m. fl. uten arbeide; men saa har de jo sin arbeidsløshetskasse at falde tilbake paa.»¹⁰⁹⁵

I 1919 var NSF ute i 27 arbeidskonflikter. Av disse ble 14 ført av LSene alene, og 13 av LSene i fellesskap med LO-forbund, spesielt med Arbeidsmandsforbundet. Av de 14 rene konfliktene endte 5 med seier, 2 med kompromiss, 2 med nederlag og 5 var uavgjort ved årets slutt. Av de 13 blandede konfliktene endte 2 med seier, 7 med kompromiss, 2 med nederlag, 1 var uavgjort ved årets slutt og 1 kjente man ikke resultatet av.

«Som man vil se av nedenstaaende rapporter om konflikterne, har reformistene i ganske stor utstrækning forsøkt at ødelægge konflikterne, hvilket nok desværre er lykkedes i en del tilfælder. I andre tilfælder har reformisternes sløve og slappe holdning været medvirkende til daarlige resul-tater. Paa den anden side er en del av konflikterne ført av nystiftede L.S., hvis medlemmer hovedsagelig har været nye og uskolerte kamerater, hvorfor konflikterne ogsaa i flere tilfælder har været derefter. Foruten de under konflikter nævnte tilfælder, har der ikke saa faa steder rundt om i landet forekommet trakassering av syndikalistisk organiserte arbeidere, men vi savner rapporter over de enkelte tilfælder, og forøvrig er det jo et fænomen som er sig lik overalt, og med hvilke de fleste kamerater har stiftet bekjendtskap og er fortrolig med.»¹⁰⁹⁶

Årsberetningen for 1923 nevner kun 7 arbeidskonflikter. Også i denne årsberetningen klager man over Arbeidsmandsforbundets oppførsel i forbindelse med enkelte av arbeidskonfliktene.

Under følger en oversikt over selvstendige kamper som NSF deltok i.¹⁰⁹⁷

År	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924
Konflikter	11	14	27	33	16	22	27	18 (12) ¹⁰⁹⁸

«Dessuten har NSF's medlemmer alltid vært solidariske overfor de kamper som LO, forbundene og fagforeningene har vært i.»¹⁰⁹⁹

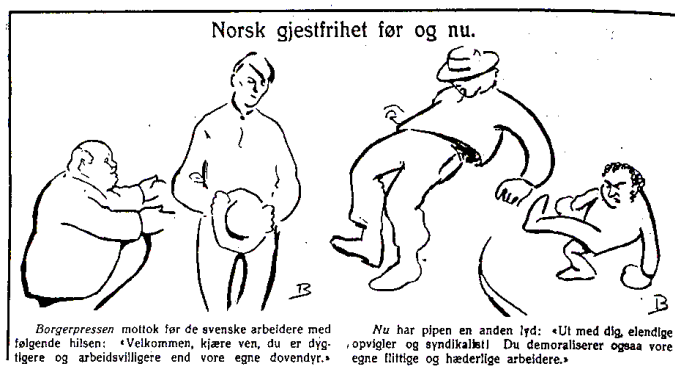
Det var et bevisst spill på å knekke syndikalistenes organisasjon. Imponerende var heller ikke solidariteten mellom arbeiderne som kunne la utvisningene skje. Det var jo ikke egentlig de norske arbeiderne som forfølgelsene var rettet mot. Nasjonalfølelsen var nok mer utviklet enn klassefølelsen. Carl O. Tangen skrev:

«Det er en ting som har vist sig ved alle de foretagne utvisninger mot utenlandske arbeidere og som i første række kaster et mørkhetens og forræderiets skjær over hele den organiserte norske arbeiderklasse — og det er den haandsrækning disse har git reaktionens haandhævere i deres brutale fremfærd ved disse anledninger. Det er jernbanemændene og sjøfolket som i første række bærer ansvaret for handlingerne. Det er dem som har transportert disse kamerater over grænserne, skjønt det er dem som har kunnet forhindre staten og dens magthavere i at utføre disse bandittjenester. Arbeiderne har saagodtsom altid hjulpet det reaktionære bøddelvælde i dets undertrykkelse av friheten.»¹¹⁰⁰

Tangen ga så eksempler på hvilken makt arbeiderne hadde, hvis de bare forsto å bruke den, ved å vise til arbeideraksjoner i andre land. Under 1. verdenskrig ble alle tyskere bosatt i Australia internert. Etter krigen besluttet myndighetene at tyskerne skulle sendes tilbake til Tyskland. Alle sjømennenes organisasjoner besluttet enstemmig å ikke ta med noen utvist tysker, unntatt de som var utvist for kriminelle forbrytelser. Myndighetene måtte bøye seg, og frigi de internerte tyske arbeiderne. Kanskje noe å lære for norske arbeidere av i dag, når sosialdemokratiske og borgerlige regjeringer utviser utlendinger de ikke vil ha i Norge? I Tyskland besluttet arbeiderne å nekte all våpen- og ammunisjonstransport til Polen under dens kamp mot den russiske revolusjon. Skotske arbeidere har nektet transport av våpen i forbindelse med Irak-krigen i 2003.¹¹⁰¹ Hvor norsk våpen- og ammunisjonstransport går kan man jo bare tenke seg.

«Arbeidernes organisasjoner blir først en skræk for borgerklassen den dag da medlemskapet forpligter til klassesolidaritet. Og dithen maa vi komme. I vore dage begaaes de sorteste klasseforræderier inden rammen av arbeidernes organisationer, handlinger som kun tjener den magthavende klasse. Et nyt princip maa lægges til grund for al arbeiderorganisation om ikke denne skal bli en parodi av det som har været hensigten. Følgende forslag burde derfor godkjendes som en grundlæggende platform for arbeidernes økonomiske kamporganisationer av alle forskjellige kategorier: 'Alt forarbeide og al transport av produkter som er til skade for den internationale arbeiderklasse boykottes fuldstændig'. Deri indgaar naturligvis ogsaa transport av arbeidere som for sin politiske opfatning utvises fra landet. Ved en saadan principerklæring vilde arbeiderklassen sætte sig i respekt hos motstanderne.»¹¹⁰²

Arbeidsskjøperne

Syndikalistenes sterke agitasjon og pågående organisasjonsaktivitet skapte en situasjon hvor arbeidsskjøperne måtte mobilisere alle krefter. Verdenskrigens forsyningsvansker kom indirekte til å hjelpe dem, for regjeringen ville ikke sitte passiv og se på at viktige industrigrener ble lammet av arbeidsstans når Norge trengte produktene eller råvarene. Om en utenlandsk arbeider forlangte høyere lønn for arbeidet sitt, ble

det så godt som ensbetydende med en utvisningsordre. De var farlige for den kapitalistiske profitt, og måtte uskadeliggjøres. Dette gikk ikke bare utover medlemmer av NSF, men også Fagopposisjonen.

«Det var et for de norske arbeidsgivere ganske begivenhetsrikt aar, som gik tilende med 1913. [...] Ser vi nemlig dypere i konfliktsforholdene og tarifforhandlingene i det hele, vil man finde, at saavel den ordinære lønsbevægelse som de ekstraordinære foreteelser paa arbeidsmarkedet allikevel mere end en gang har git grund til alvorlige betragtninger. Det gjælder den *maate*, hvorpaa streikpolitikken er benyttet. Der er — delssom følge av den syndikalistiske bevægelse, dels vel ogsaa under indflydelse av den økonomiske høikonjunktur, som behersket en større del av aaret — reist krav av saadanne dimensioner og tildels i sig selv av saadan art, at de krævende selv maatte vite, at de ikke kunde imøtekommes. [...] Det er forholdsvis meget kort tid, siden der *inden* Arbeidernes Organisationer dannet sig en syndikalistisk og revolutionær gruppe, '*fagopposisjonen*', med underavdelinger rundt om i landet. Denne gruppens stifter og fører, *Martin Tranmæl*, blev derefter indvalgt i hovedstyret for Det norske arbeiderparti, som herved vel maa siges at ha ydet den syndikalistiske gruppe en anerkjendelse, selvom organisationens ledende kræfter var imot valget '*Fagopposisjonen*' og især dens fører *Tranmæl* har siden utfoldet en energisk virksomhet baade for at vinde en større tilslutning og for at fa sine revolutionære og syndikalistiske ideer ført ut i praksis. [...] De syndikalistiske arbeidere erklærer aapent, at de ikke vil respektere de overenskomster, som fagforeningene har indgaat, og de tvinger ved trusler og ved overtalelser den store masse av de øvrige arbeidere ved en bedrift - organiserte og uorganiserte - til at optræde i fællesskap og bryte baade lover og overenskomster.»¹¹⁰³

Som følge av verdenskrigen ble det fremsatt et forslag, som senere ble vedtatt, om midlertidig lov om tvungen voldgift i arbeidslivet. Arbeidsgiverforeningens blad skrev:

«Under overskriften: 'Kjæmpestreiken i de sociale vidunderes land' skriver dr. Max Herz en korrespondanse fra Sydney til 'Berliner Tageblatt', hvori han godtgjør, at den tvungne voldgift saa langtfra har skapt arbeidsfred, at den tvertimot fører op i syndikalisme. Ti syndikalismen er ikke et utslag av arbeidernes fortvilelse, men alene et uttryk for deres umættelige begjær efter at sluke over alt paa en gang. Atter og atter har man set, at man faar ikke syndikalismen og lovløsheten bort ved at ta paa den med silkehansker. Det maa kraftigere midler til.»¹¹⁰⁴

Bladet fulgte opp i neste nummer:

«Regjeringsforslaget om tvungen mægling og voldgift er utvilsomt et av de i vort samfundsliv dypest indgripende lovforslag, som nogen norsk regjering har fremsat. En stor interesse knytter sig derfor til det møte, som under hr. arkivar K. V. Hammers ledelse torsdag 17de mars blev holdt i Den polytekniske forening, og hvori regjeringens forslag blev utsat for den skarpest mulige kritik fra nogen av de mest veltalende representanter for arbeide og kapital. [...] Advokat Nørregaard uttalte det som sin egen

personlige overbevisning, at stortinget bør vedta en lov om fullstendig forbud mot streik i alle de mest 'samfunnsnødvendige' bedrifter: lysanlæg og vandverk, transportbedrift, syke- og renovasjonsvæsen. Altsaa et klart og greit lovbud om, at alle arbeidstvister i disse bedrifter, hvor en stansning vilde lamslaa samfundet, skal undergis 'tvungen voldgift', eller rettere: industriel meddomsret. Hr. direktør Heiberg, arbeidsgiverforeningens tillidsmand, uttalte sig i Politisk forening i samme retning. Hr. Lian forholdt sig taus paa dette punkt. Han nedla ingen innsigelse mot hr. Nørregaards forslag, men ga det heller ikke nogen uttrykkelig tilslutning. Selv om ungsocialistene, hvis største haab synes at staa til netop at lamslaa samfundet gjennom 'generalstreik', — selv om de halvt eller helt anarkistiske elementer inden arbeiderpartiet skulde reise motstand mot en saadan sterkt begrenset lov mot streiker, vilde de derved alene blotte sin anarkistiske voldspolitik. Det er jo soleklart, at et samfund, som for en meget væsentlig del bestaar av jordbrukere, ikke vil la sig lamslaa av industriarbeiderne. Uten borgerkrig kunde vore syndikalister ikke haabe at naa frem til sin omvæltning gjennom generalstreik og 'progressiv paralysé' av det hele samfund. Og selvom arbeiderpartiet som helhet i denne sak, hvad jeg vanskelig kan tro, vilde følge ungsocialistenes ledelse og motsætte sig en lov om retslig avgjørelse av arbeidstvist inden de bedrifter, hvor enhver betydelig stans er som et ophør av aandedrættet eller av blodomløpet, da vilde partiet efter mit skjøn herved komme til at skade sig selv. [...] Kan stortinget allerede nu i 1914 gi os en saadan lov, da vil der ogsaa ad denne vei være gjort en grundlæggende gjerning for vort forsvar. Anarkismen, en ulv i socialismens broderskabelige dragt, vil ha faat sit vigtigste vaaben slaat ut av hænderne eller avsvækket.»¹¹⁰⁵

Når det gjaldt året 1914 skrev N.A.F.s organ:

«Det forløpne aars første halvdel var i særlig grad præget av de ganske umulige arbeidsforhold, som var en frugt av den voksende syndikalistiske og revolutionære bevægelse. Da 1913 gik ut, syntes utsiktene i det ydre ikke ugunstig, idet den forestaaende ordinære tariffbevægelses ringere omfang tydet paa roligere forhold paa arbeidsmarkedet. Men for dem, som stod begivenhetene nær, kom den store arbeidskonflikt straks over nytaar ikke uventet. Det syndikalistiske part hadde trods sit faatal faat en dominerende indflydelse paa arbeiderne og deres organisationer. Det erklærer aapent, at det ikke vil respektere de overenskomster, som fagforeningene har indgaat, og det tvinger den store masse av andre arbeidere ind i sine spor.»¹¹⁰⁶

Da *Venstre* i 1915 fremmet lovforslaget om tvungen voldgift varslet LO streik. Statsminister Gunnar Knudsen kunne under henvisning til den alvorlige situasjon som krigen hadde skapt bøye av. Dette var en seier for den direkte aksjons prinsipper. Allerede året etter kom imidlertid spørsmålet opp på ny forbindelse med de store og omfattende arbeidskamper som da brøt ut. Regjeringen fremsatte forslag om tvungen voldgift i interessekonflikter som utsatte betydelige samfunnsinteresser for fare. Forslaget ble vedtatt mot DNAs stemmer. Loven skulle gjelde så lenge verdenskrigen varte, men ble fornyet flere ganger.

Etter at «Voldgiftsloven» ble vedtatt, og tatt i bruk, skrev N.A.F.s organ:

«Vi har faat en voldgiftslov herhjemme. Det landsfaderlige statsstyre har fundet lægedommen for alle sociale brøst. De to voldgiftsdomme i jernindustrien og for bergverkene har sat regjeringens tilhængere i henrykkelse. Nu var efter den langvarige uro endelig freden trygget paa arbeidspladsene. Hvor litet har dog ikke virkeligheten svaret til forventningene! Og det er ikke mer end faa uker efter tvangslovens vedtagelse. Det kan trygt sies, at allerede voldgiftsrettens første avgjørelse — i al sin godhjertede uklokskap — saa atsi momentant skapte en uro paa arbeidspladsene, som kun de, der staaar forholdene nær, kan gjøre sig begrep om. Dengang voldgiftsrettens flertal i jernindustrien imøtekom arbeidernes krav i en utstrækning, som de selv aldrig hadde drømt om og som til og med gik utover deres egen paastand, tænkte dette flertal maaske, at nu maatte der da bli tilfredshet. Istedet er følgen blit, at der ropes fra alle kanter: hvorfor skal ikke vi faa det likedan? [...] Naar det tales om den tvungne voldgift, kan det være værd at friske op erfaringene fra 'de sociale vidunderes land'. Allerede for nogen tid tilbake hævdet fremragende forfattere, at den tvungne voldgift i Australien saa langtfra skapte arbeidsfred, at den tvert imot førte op i syndikalisme. Ti syndikalismen var ikke et utslag av arbeidernes fortvilelse, men alene et uttryk for deres umættelige begjær efter at sluke over alt paa en gang. [...] Vi har indtryk

av, at ogsaa i Norge har den tvungne voldgift og syndikalismen en viss evne til at følges ad. [...] Om begivenhetene i Norge skriver de tyske fagforeningers hovedorgan 'Correspondenzblatt' bl.a.: 'Men ogsaa en blindt rasende parlamentarisk regjerings tyranniske magt har en grænse. Den, som under skin av parlamentarisk ret sætter en hel befolkningsklassers livsinteresser paa spil, utsætter sig for faren ved at fremmane de anarkiets aand, som han senere ikke kan bli kvit.' Slik er det, naar man blindt følger teorier og glemmer det levende liv.»¹¹⁰⁷

I følge N.A.F. sto LO i fare for å bli overtatt av «syndikalistene» i Fagopposisjonen, og dette kunne de ikke sitte rolig å se på. I 1917 mente N.A.F.s formann at opposisjonen mot LO nå var «var saa voldsom ... at der snart maatte bli en haard kamp mellom oppositionen og organisationen». Selv Lian var nervøs, kunne han fortelle: «Lian hadde ogsaa sagt forleden ... at han frygtet, der snart vilde staa en saadan kamp og han ansaa det ikke udelukket, at syndikalisterne efter den vilde bli skallet av fra landsorganisationen, hvis de ikke seiret.»¹¹⁰⁸ Dette manet til innsats ogsaa fra N.A.F.s side: «Her maatte Arbeidsgiverforeningen gjøre noget. Syndikalistenes aktion var jo nu i fuld gang. Baade for vor egen og for arbeiderorganisationernes skyld burde Arbeidsgiverforeningen nu gripe ind.»¹¹⁰⁹ Sentralstyret i N.A.F. vedtok straks å innføre yrkesforbud mot erklærte syndikalister, og sendte ut følgende meddelelse:

«Paa syndikalismøtet i Trondhjem den 29. juli d. a. blev der i en resolution bl. a. anbefalt som magtmidler at anvende streik, boykot, sækning av arbeidstempoet og obstruktion. Endvidere besluttedes: 'Ingen borgfred, ingen bindende overenskomster.'

Som følge av denne resolution om anvendelse av saadanne revolutionære og samfundsskadelige midler, har centralstyret i møte 2. ds. fattet følgende beslutning:

1) Arbeidsgiverforeningens medlemmer forbydes at anta offentlig erklærte syndikalister og paalægges at avskedige arbeidere, som bevislig øver sabotage, nedsætter arbeidstempoet, driver obstruktion, eller som opfordrer hertil.

2) Med syndikalisternes organisationer, som i almindelighet benævner sig 'samorganisationer', forhandles overhodet ikke.

3) Ifald arbeiderne ulovlig opsier sine pladse eller gaar til ulovlig arbeidstans, maa ikke nogen forhandling finde sted og ikke nogensomhelst løfter gives, forinden arbeiderne betingelsesfrit har tat opsigelserne tilbake og har gjenoptat arbeidet. Eventuelle forhandlinger kan derefter kun finde sted gjennom arbeidsgiverforeningen og arbeidernes fagforbund.

4) Alt som staar i forbindelse med de heromhandlede foreteelser, tillikemed navnene paa vedkommende arbeidere, skal av bedrifterne straks indrapporteres til arbeidsgiverforeningen, eventuelt gjennom fagforeningen.»¹¹¹⁰

Direkte Aktion kommenterte:

«En bedre anbefaling og en mere fældende dom over den reformistiske bevægelse end denne kan man vel knapt faa. Den virker i agitatorisk henseende bedre end tital av revolutionære foredrag. Den slaar nemlig fast at den gamle centralistiske organisation er en sammenslutning, som falder i arbeidskjøpernes smak og da selvfølgelig til skade for arbeiderne. Denne arbeidsgiverforeningens meddelelse maa selvfølgelig virke meget flaut blandt ledelsen i Folkets hus, og 'Social-Demokraten' er klar over situationen, hvorfor den ledsager meddelelsen med en hale beregnet paa at avlede arbeidernes oppmerksomhet paa meddelelsens virkelige indhold.

Vi har ingen frygt for de trusler som her er fremsat i denne meddelelse. En maalbevisst revolutionær bevægelse stanses ikke ved denslags trusler og de hindringer som her er stillet i utsigt svinder som dug for sol, naar den rette solidariske optræden er tilstede. Men la os erindre arbeidskjøpernes gode vilje, naar de proklamerer at ville sulte ut de revolutionære.»¹¹¹¹

Alle foreninger skulle «forbydes at anta offentlig erklærte syndikalister og paalægges straks at avskedige saadanne, som allerede har faat sysselsættelse». Alle som «bevislig driver sabotage ... eller obstruktion, eller som opfordrer hertil», skulle få sparken.¹¹¹² Videre vedtok sentralstyret, i tråd med sin — og Lians — linje fra 1914, men nå som forpliktende og konsekvent linje, følgende: «Med syndikalistenes organisationer, som i almindelighed benævner sig 'samorganisationer', forhandles overhodet ikke.»¹¹¹³ «Det maa være selvsagt at ingen av arbeidsgiverforeningens medlemmer kan forhandle med repræsentanter for de saakaldte 'samorganisationer.' Heller ikke maa disse gives adgang til som saadanne at møte ved nogen forhandling angaaende arbeidsforhold eller arbeidsvilkaar. Enhver henvendelse fra samorganisationerne maa bestemt avvises.»¹¹¹⁴ Sentralstyret vedtok også å opprette et eget sentralt etterretningskontor for å overvåke syndikalistisk aktivitet: «Arbeidsgiverforeningen vil herefter føre kontrol med de personer, som anvender eller opfordrer til anvendelse av ulovlige streiker, sabotager, obstruktion m.m. og opretter til dette øiemed en oplysningsavdeling ved hovedkontoret.»¹¹¹⁵ I motsetning til de øvrige vedtak skulle dette siste ikke offentliggjøres. Denne harde linje var bl.a. betinget av et ønske om å gi en håndsretning til reformistene i LO, mot de radikale tendenser som var under utvikling innenfor arbeiderbevegelsen mot slutten av 1. verdenskrig. Allment sett ga også denne tilnærming til det reformistiske faglige lederskap betydelig uttelling for N.A.F.

Alarm skrev:

«Arbeidskjøperne omsendte ogsaa instrukser til sine medlemmer, at: 'Ingen arbeidere antas ved anlæg eller storindustri uten først at ha forevist medlemsbok fra 'Norsk arbeidsmandsforbund'. Undtagelser herfra kan kun i nødsfald gjøres, naar vedkommende arbeider straks erklærer sig villig til at indtræde i den arbeidsmandsforbundet tilsluttede afdeling'. Endnu i dag fungerer 'utbytterne' som agitatorer for de utbyttedes organisation — hvilket herlig samarbeide — som enhver god, gammel socialdemokrat vil være stolt av!»¹¹¹⁶

Sterkest var motstanden mot bindende tariffen innen Arbeidsmandsforbundet. Som motaksjon besluttet representanskapet i Arbeidsgiverforeningen i 1918 at foreningen ikke skulle innlate seg i forhandlinger med dette forbund. Vedtaket ble gjentatt i 1920. I en skrivelse fra Arbeidsgiverforeningen til Arbeidsmandsforbundet heter det:

«Da forholdet vel fremdeles skal være slik at forstaa at forbundet ikke vil indgaa paa underskrevne og for forbundet bindende overenskomster, har repræsentantskapet fundet det nytteløst at der overhodet blir optat forhandlinger mellem Dem og os for de bedrifter hvis overenskomster eller tidligere arbeidsavtaler efterhvert utløper, hvilket vi herved tillater os at meddele Dem.»¹¹¹⁷

Denne beslutningen fikk ikke større praktisk betydning. Arbeidsmandsforbundet kunne ikke nekte å møte til tvungen meglings, og da tvistene senere ble avgjort ved tvungen voldgift, falt spørsmålet om underskrifter bort, idet dommene trådte i stedet for de vanlige avtaler.

Så sent som på slutten av 1920-tallet var N.A.F. bekymret for de svenske syndikalistenes innflytelse:

«Fra Norsk Arbeidsgiverforening hadde man faat oversendt en konfidentiel skrivelse angaaende endel svenske syndikalister, som Stavanger Electro Staalverk A/S hadde seet sig nødt til at avsjedige og nu ville advare andre norske bedrifter mot at ta, da de avstedkom uroligheter i Stavanger, og det samme kunde bli tilfælde andre steder. Ved at forhindre dem i at faa nyt arbeide, vilde man oppnaa, at de som løsgjængere maatte sendes ut av landet.»¹¹¹⁸

Hvor mange syndikalister ble utvist?

Antall utviste utlendinger (ikke nødvendigvis svenske og/eller syndikalister):

År ¹¹¹⁹	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926
Utviste	634	1502	531	616	509	605	473	607	431	351	299

Alarm hevder: «Ca. 1100 av våre medlemmer, eller arbeidere som var mistenkt for å være syndikalister blev sendt ut av landet.»¹¹²⁰ «I årene 1917, 1918 og 1919 utvistest således bare fra Vestlandet og Sørlandet over 2000 svensker, hvis eneste forbrytelse bestod i at de var medlemmer av Norsk Syndikalistisk Federasjon.»¹¹²¹ Det ble utvist 2649 personer i disse tre årene, hvorav 1941 var svensker.¹¹²²

Morten Hammerborg har undersøkt myndighetenes og arbeidsskjøpernes rolle i forbindelse med forfølgelsene av syndikalistene.¹¹²³ Han kom frem til at det var to perioder med forfølgelser. Myndighetene hadde i 1918, men ikke i 1917, en plan for å bekjempe utenlandske revolusjonære, i praksis NSF's medlemmer.

«Planen ble utarbeidet på bakgrunn av overvåking av NSF's korrespondanse, og ble satt ut i livet som en landsomfattende forfølgelse hvor virkemiddelet var utvisninger ved hjelp av en pragmatisk bruk av det eksisterende lovverket. Motivet var revolusjonsfrykt, framkalt av både internasjonale og nasjonale forhold. Kriteriene for å bli utvist, utenlandsk (svensk) og revolusjonær, gjorde at NSF's medlemmer ble rammet. Men formålet med myndighetenes utvisningsaksjon var å bekjempe revolusjonstrusselen generelt, ikke organisasjonen NSF spesielt.»¹¹²⁴

Hammerborg mener at tallet som NSF oppgir, ca. 500 utviste hvert av de to årene, er feil. I 1918 var det totale antallet personer som ble utvist fra Norge bare 531, uansett årsak, hvorav 376 var svenske, 40 danske, 62 finske, 18 tyske og 20 russiske.¹¹²⁵ Det var dette året myndighetene skulle ha drevet med forfølgelsene av syndikalistene.

«Ikke bare rimer NSF's påstand om 500 utviste dårlig med statistikken. Det er også svært få saker som kan gjenfinnes i OP og GE-arkivene.¹¹²⁶ Som nevnt kan disse være svært mangelfulle, og en kan tenke seg at politimesterene i distriktene på egen hånd brukte utvisningsmyndigheten og 19. mars-rundskrivet i private korstog mot de revolusjonære (som i Hultgrensaken i 1917, men nå *med* JD's velsignelse)¹¹²⁷ men at dette skulle skjule nærmere 500 utvisningssaker, er usannsynlig.»¹¹²⁸

I 1917 ble i alt 1 502 personer utvist, hvorav 1 105 var svenske, 96 danske, 128 finske, 37 tyske og 68 russiske.¹¹²⁹

«Samtidig var syndikalistkonfliktene tallrike og arbeidsgivernes forfølgelse landsomfattende. Dette åpner for at 500 svenske syndikalister *kan* ha blitt utvist på grunn av deres bruk av direkte aksjon. Det høye tallet kan imidlertid *også* forklares med den generelle innskjerpingen av fremmedloven og svenskenes prosentvise dominans blant utlendingene i Norge. [...] Resultatet er at vi *ikke* kan *avvise* NSF's påstand om antall utviste, men *heller ikke anslå* hvor mange som faktisk ble utvist som en følge av forfølgelsene i 1917.»¹¹³⁰

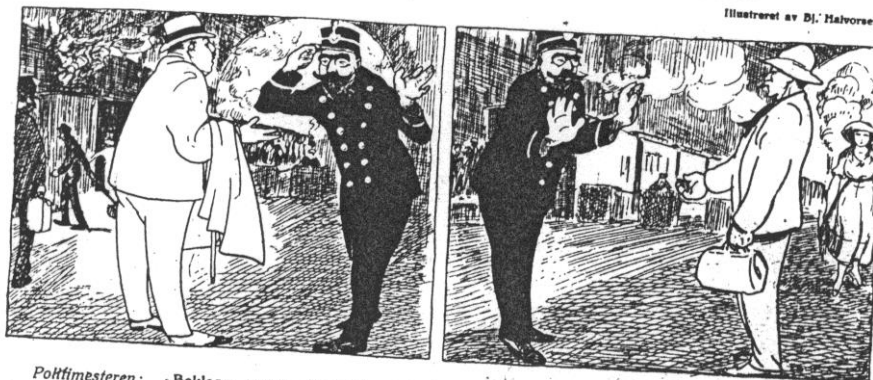
Hva så med arbeidsskjøpernes rolle i 1917?

«Undersøkelsen av sentralstyret viser altså at NAF¹¹³¹ var oppmerksom på NSF, i tillegg til FO¹¹³², i 1917. Om ikke NSF som organisasjon, så påvirket ihvertfall NSF-ernes syndikalistiske praksis, det vil si uavhengige og hyppige streiker, innholdet i NAF's syndikalismebetegnelse. I 1916 og 1918 er det derimot bare fagopposisjonelle strømninger i forskjellige varianter og fora, som dominerer fiendebildet til

NAF. Det har også lyktes å vise at NAF sannsynligvis vedtok å bekjempe den grupperingen som uomtvistelig må ha utgjort størstedelen av NSF, nemlig svenske syndikalister. Denne bekjempelsen medførte at man utstedet et generelt yrkesforbud og startet en organisert svartelisting av dem. Om tiltakene også omfattet utvisninger er fremdeles uvisst.¹¹³³ [...] Gjennom en undersøkelse av de to høyeste nivåene i NAF, har det blitt påvist at det i 1917 ble igangsatt en forfølgelse av syndikalistene i Norge. Forfølgelsen var utformet som et prinsippvedtak i det landsomfattende NAF. Også bedrifter utenfor foreningen ble oppfordret om å følge de samme retningslinjene og ble inkludert i etterretnings-samarbeidet. Det var de svenske syndikalistene, med andre ord NSF, sin opptreden i anleggsindustrien og ledende posisjon i streikebølgen som utløste denne forfølgelsen i mars 1917. Forfølgelsen var imidlertid, som i tilfellet med myndighetene i 1918, ikke rettet mot organisasjonen NSF. Vedtaket la vekt på de to kriteriene 'svensk' og 'syndikalist', hvor det siste sto for en som forfektet direkte aksjon og sto utenfor LO-forbundenes kontroll. Igjen var det altså NSF-medlemmene som i praksis ble rammet av forfølgelsen. Arbeidet med å iverksette forfølgelsen ble foretatt av de bransjeforbundene i NAF, samt enkeltbedrifter, som var mest utsatt for syndikalistenes streikevillighet og bruk av direkte aksjon. Visse formuleringer i vedtaket, spesielt «fjerne», tyder på at forfølgelsen også inkluderte utvisninger.»¹¹³⁴

Naar fremmedloven skal praktiseres.

Illustreret av Bj. Halvorsen.

Poltimesteren: «Beklager meget at maatte utvise Dem, min herre. Men de indtægter spioneriet kan bringe maa vi forbeholde vore egne landsmænd.»

Arbeideren: «Hvarfor tusan skal jag utvisas? Inte är jag tjuv, öck inte är jag mördare.»

Poltimesteren: «Nei, men De er muligens syndikalist, og det mener Krefting er ilkesaa sld.»

Guldsmed Østby Storgaden 14, III. af Nyvanden

(Krefting er sannsynligvis Axel Karelius Krefting (1859-1932), sekretær og kontorsjef i Norsk arbeidsgiverforening 1900-18.)

Arbeider- og soldatrådsbevegelsen¹¹³⁵

Arbeiderrådene

«Program for arbeiderrådene

- 1) Regulering av produksjonen og avsetningen ved
 - a) at arbeiderne gjennom valgte komitéer faar kontroll over de industrielle bedrifter
 - b) Regulering av ut- og indførsel og stans av al uproduktiv virksomhet som ikke er nødvendig av hensyn til varebytte med andre nasjoner
 - c) Ved at omsætningen sosialiseres.
- 2) Effektive dyrtidsforanstaltninger ved
 - a) beslagleggelse av alle levnedsmidler og forraad ved hel rationering og streng kontroll med alle beholdninger ved undersøkelser gjennom spesielle arbeiderkomitéer.
 - b) Ved nedsættelse av prisene paa matvarer og andre fornødenhetsartikler.
 - c) Ved at arbeidernes lønninger hæves saa de mindst dækker levnedsmidlernes stigning.
 - d) Ved indførelse av 8-timers arbeidsdag og
 - e) Ved at arbeidsløse skaffes arbeid gjennom igangsættelse av ekstraarbeider og ved at arbeidstiden reduseres saa den staar i forhold til arbeidsmengden og antal arbeidere.
- 3) Sløifing av de militære øvelser og omdannelse av de militære verksteder og etablissementer til nyttige produktionsvirksomheter. Herunder søkes samarbeid med soldaterrådene.
Arbeidsplan.

Raadets program søkes gjennomført ved krav til de bevilgende myndigheter ved opinions- eller demonstrationsmøter, ved paatryk gjennom fagorganisationen eller ved masseaksjon paa anden maate.
Organisation.

Arbeiderraadet skal bestaa av fagforeninger eller andre foreninger med økonomisk formaal, som arbeider paa klassekampens grundlag. De tilsluttede foreninger velger en representant, og dessuten har alle arbeidsplasser, hvor der arbeider mindst 50 organiserte, ret til en representant hver til raadet, samt fagforeninger og foreninger ved jernbane, post, telefon og bladvæsen, som har sluttet sig til raadet— en representant hver. Arbeiderpartiets kvindeforeninger velger en representant for hvert 50 medlem. Disse representerer husmødrene i raadet.»¹¹³⁶

Direkte Aktion skrev i januar 1918:

«Der dannes arbeiderraad! Den revolutionære bølge vokser. Nederlag for det gamle lederskap i Kristiania.»¹¹³⁷

Sterke anti-reformistiske, og delvis anti-parlamentariske, strømninger hadde gjennom en lang rekke år gjort seg gjeldende innen arbeiderbevegelsen. Sentralt sto parolene om «masseaksjon» og «direkte aksjon».

I forbindelse med første verdenskrig opplevde arbeiderklassen en dyrtid, og matmangelen ble merkbar, spesielt vinteren 1916—17 grunnet skjerpet blokade og den uinnskrenkede ubåtkrigen. Prisene tok til å stige umiddelbart etter at krigen var brutt ut, til å begynne med forholdsvis langsomt, men senere i et stadig voldsommere tempo. Fra juli 1914 til mars 1916 var indeksen gått opp til 137 poeng, eller med vel to prosent pr. måned. Fra mars 1916 til mars 1917 gikk den månedlige stigning opp i tre prosent, men fra da av sprang den opp i over 5,5 prosent i måneden, slik at indekstallet i mars var på 239.¹¹³⁸ I mars 1917 ble det kjent at Norges kornforråd ikke ville vare over sommeren, og utsiktene til tilførsler var minimale. Det ble innført rasjonering, men denne virket urettferdig ved at de som hadde skaffet seg store fortjenester under krigen kunne fortsette sitt kostbare vellevnet, mens gatebildet var preget av fattigfolk. Overklassen hadde sikret seg og satt inne med betydelige lagre. Prisene spilte heller ingen nevneverdig rolle for dem.

Mens lønningene nesten ikke steg, økte prisene raskt; jobbing og spekulasjon florerte i stor stil.

4. mai 1917 demonstrerte nærmere 7000 arbeidere i Kristiania mot dyrtiden. Initiativet ble tatt av arbeiderne ved de mekaniske verkstedene i byen. Montør Sigurd Simensen stod i spissen, og folk fra Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund (NSU) folk sørget for å få ledelsen av bevegelsen, som bredte seg med stor fart.¹¹³⁹ En måned senere, 6. juni, viste 40 000 arbeidere i Kristiania at de var beredt til å ta i bruk utenomparlamentariske virkemidler. Alt i alt var 300 000 med på demonstrasjoner denne dagen.¹¹⁴⁰

En folkereisning, generalstreik, besluttet av en alminnelig arbeiderkongress, satt i verk av lokale arbeiderråd — dette var nye veier, nye organer, revolusjonær tale, men DNAs og LOs ledelse blåste til retrett etter at regjeringen og Stortinget hadde gitt konsesjoner for å berolige det opprørte folkehav. Planene om en arbeiderkongress, masseaksjoner og generalstreik ble lagt på is, selv om valgene til arbeiderkongressen allerede var foretatt. Beslutningen om ikke å føre aksjonen videre ble betegnet som det rene forræderi. Dermed isolerte den reformistiske ledelsen seg mer og mer fra arbeiderklassen. Det hele førte til bitterhet og skuffelse som fremskyndet systemskiftet innen arbeiderbevegelsen.¹¹⁴¹

Med den russiske revolusjon i 1917 kom tanken om en brå samfunnsomveltning for alvor på dagsordenen. NSUs lag i Kristiania kalte inn til et masse møte som krevde at DNA måtte støtte Lenin og bolsjevikene, og at partiets stortingsgruppe måtte kreve norsk anerkjennelse av den nye bolsjevikregjeringen. Partisekretær Magnus Nilssen og nestformann og LO-leder Lian avfeide «dette paafund fra syndikalistiske brushoder».¹¹⁴²

Kravet om arbeiderråd, om organer som var i samsvar med arbeidernes vilje og interesse, vakte stor interesse, og i desember 1917 ga 700 tillitsmenn i Jern-og-Metallarbeiderforbundet i Kristiania sin tilslutning til rådsideén. Rådene oppsto spontant, men NSU spilte en dominerende rolle i stiftelsen av rådene.¹¹⁴³ Det var montør Sigurd Simensen ved Thunes mek. Verksted i Kristiania som i desember 1917 tok initiativ til å danne arbeiderråd i Norge. Han var redaksjonssekretær i Klassekampen og sentralstyremedlem i NSU.¹¹⁴⁴

Ikke uventet var Martin Tranmæl udelt positiv til rådene. Her var en ny vei til å aktivisere arbeiderklassen, og politisere fagbevegelsen. Rådene utvidet «rammen for fagbevægelsens virksomhet», og skulle ikke lenger «nøie sig med lønskamp, men gjennom masseaktion ogsaa gripe aktivt ind i samfundsforholdene [...] Fagorganisationen blir fra samme øieblik en revolutionær magtfaktor»¹¹⁴⁵. Rådene ville «danne grundstammen i den nye samfundsinstitution arbeiderne vil skape».¹¹⁴⁶ «En begyndelse til den nye ytringsform for samfundsviljen ser vi i arbeiderraadene. De gir et mer umiddelbart uttrykk for arbeiderklassens oppfatning end nogen anden institution. Arbeiderraadene bygger paa det føderative princip. De virker saaledes decentralistisk eller oppløsende paa den nuværende statsform. — — — Foreløbig er de situationsorganer. Men i fremtiden vil de kunne bli de samfundsorganer som avløser den liberalistiske og kapitalistiske maktytringsform.»¹¹⁴⁷ Samtidig var det slett ikke snakk om å «kaste vrak paa parlamentariske aktion». Den skulle «utfyldes med masseaktion»¹¹⁴⁸ «Hvis utviklingen gaar i denne retning hvad vi har al grund til at tro — vil ogsaa de forskjellige grene av arbeiderbevægelsen efterhanden komme til at gaa op en enhet, arbeiderraadene. Det blir en konsolidering og forenkling av arbeidsforholdet paa et nyt, paa et føderativt og revolutionært grundlag.»¹¹⁴⁹

I løpet av de første ukene i 1918 ble det dannet arbeiderråd over stort sett hele landet, og med god oppslutning, og i løpet av tre måneder skal bevegelsen ha fått 70–80 000 medlemmer.¹¹⁵⁰ Det er registrert 91 arbeiderråd i Norge i 1918.¹¹⁵¹ De fikk hjelp fra NSU og Fagopposisjonen. I mars ble det etablert en landssammenslutning, og en landskonferanse debatterte rådernes formål, organisasjon, program og taktikk. Bevegelsen fikk bred støtte i arbeiderpressen, og de kritiske røstene var få i startfasen. Oppslutningen om rådene var fra stort sett alle retningene innen arbeiderbevegelsen.

«Kampen mot krigen» sto sentralt. Om formålet het det: Den økonomiske krise «kan da heller ikke løses indenfor rammen av det nuværende samfundssystem — og dyrtid, hungersnød og arbeidsløshet vil alltid være proletariatets følgesvende i det nuværende samfund. [...] En saadan situation gjør det nødvendig for arbeiderrådene som representant for hele den arbeidende klasse at overta kontrollen av industrien, landbruket, fiskeriene, transportvæsenet og omsætningen — liksom hele den sociale og administrative forvaltning blir at lægge i raadenes hænder.»¹¹⁵²

Arbeiderrådenen skulle organisatorisk bygge «paa verkstedklubber, fagforeninger, fiskeri- og landbrukssammenslutninger, som arbeider paa klassekampens grundlag, samt socialistiske kvindeforeninger. Fra arbeidspladse, hvor der ikke findes fagforeninger, kan arbeiderne træ sammen og gjennom verkstedklubber tilslutte sig raadene. Paa smaasteder og i bonde- og fiskeridistrikter kan arbeiderraad dannes paa grundlag av direkte medlemskap. De stedlige raad kan ogsaa aapne politiske foreninger, som er enig i arbeiderraadbevegelsens formaal, adgang til raadene.»¹¹⁵³

Som lignende bevegelser ellers i Europa var arbeiderrådene et uttrykk for at den aktivistiske del av arbeiderklassen hadde mistet tilliten til partiets og fagorganisasjonens evne til å målbare arbeiderklassens interesser. Arbeider- og soldatrådsbevegelsen vinteren og våren 1918 kom fullstendig overrumplende på den etablerte ledelsen i DNA og LO, og de satte inn sine mottrekk. De ble uroet av at det var i ferd med å skapes organer på siden av de etablerte. Samtidig kunne de ikke overse at rådene hadde sterk oppslutning blant bl.a. jernarbeiderne. Deres linje ble derfor å temme rådene; få dem under LOs og DNAs kontroll. Da var det viktig at representanter til rådene ikke ble valgt direkte fra arbeidsplassene, men ble satt sammen av representanter fra fagforeningene og andre etablerte organisasjoner. I stedet for masseaksjon i arbeiderrådene regi fikk man i stedet en parlamentarisk aksjon i hovedorganisasjonenes regi.

Det var ingen klar linje når det gjaldt bevegelsens oppgaver, strategi og taktikk. For mange representerte den bare et utfyllende ledd i tillegg til de bestående arbeiderorganisasjoner — LO og DNA. Rådene oppgaver skulle være begrenset til å øve press på det økonomiske og sociale plan, og ville miste sin eksistensberettigelse så snart forholdene var bedre. Arbeiderne flest så på rådene som en hjelp i nøden, et middel til å skaffe dem mer og billigere mat i en fortvilet situasjon. Stort sett ble da også arbeiderrådene en slags lokale dyrtidskomitéer som sprang opp som en protest mot matmangel, jobbing, svartebørs og prisstigning, og virksomheten gikk ikke utover henstillinger og krav om forskjellige velferdstiltak. Rådene ble heller ikke helt uavhengige organer, takket være press fra de faglige hovedorganisasjonene. Kretsen rundt Martin Tranmæl, derimot, så i arbeiderrådene kimen til en prinsipiell ny statsmakt, men ønsket likevel ikke å skyve de tradisjonelle arbeiderorganer ut av bildet. For disse var rådsbevegelsen grunnlaget for å mobilisere for å ta over makten i partiet. En tredje gruppe, bl.a. blant dem som senere skulle danne Norges kommunistiske Parti, så på arbeiderrådene som grunnlaget for den nye statsmakten — rådsrepublikken Norge. NSU var splittet i synet på arbeiderrådene funksjon.

Både Direkte Aktion og Revolt hadde stadig artikler som støttet arbeiderrådsbevegelsen, men de var meget kritiske til sosialdemokratiseringen av den: «Arbeiderraadssystemet er intet brud med centralismen, i det mindste ikke naar det er socialdemokrater, som styrer med det, det er bare en ny organisering av makten.»¹¹⁵⁴ Rådssystemet ble en sikkerhetsventil *mot* revolusjon.

Også i andre land oppsto det arbeiderråd. Mens de i Norge stort sett bare var tenkt som arbeidernes sosiale interesseorganer — det var aktuelle og radikale reformer rådene stilte krav om i første omgang, og det kom aldri lenger, selv om en ikke skal overse det politiske, for ikke å si revolusjonære, aspektet ved de dyrtidskravene som ble stilt —, var de i andre land også tenkt som politiske organer, dvs. som et alternativ til parlamentarismen.

Kvinnenes matdemonstrasjoner hadde vært en viktig utløsende faktor både for den franske revolusjonen i 1789 og for den russiske februarrevolusjonen i 1917. Utover i 1918 ble husmødrene også rekruttert til den norske rådsbevegelsen. Disse deltok i en rekke aksjoner og demonstrasjoner.

Jostein Nordvik mener at den norske rådsbevegelsen ikke var noen ekte rådsbevegelse:

«Bevegelsen har tidlegare vorte framstilt som eit eksempel på ein organisasjon med direkte representasjon. I denne oppgava er det imidlertid påvist at ikkje eit einaste av dei råda ein har kunna finne bygde på eit reint direkte representasjonsprinsipp. Den overveldande majoriteten av råda bygde på representasjon frå foreningane, og rådsbevegelsen i Norge hadde ikkje den politiske form ein rådsbevegelse skal ha, etter dei kriteria som deter vanleg å gå etter i sosialistisk teori. Den norske rådsbevegelsen var altså ingen rådsbevegelse. Det finst ingen spor etter det som skal vere grunneininga i ein ekte rådsbevegelse: bedriftsråda, og dei einingane ein bygde på — foreningane — gav ikkje den nære kontakt mellom representant og representerte som er ein av føresetnadene for at ein rådsbevegelse skal fungere skikkeleg. Bevegelsen oppstod spontant, slik ein rådsbevegelse skal, og ein kunne kanskje tru at når ein fekk i stand ein landskonferanse og eit slag landsomfattande organisasjon ville ein debattere korleis ein best skulle organisere råda og samordne bevegelsen. I staden for dette vedtok konferansen ein organisasjonsparagraf som kunne tolkast etter ønskje og behov, og som iallfall ikkje skisserte noko rådssystem.»¹¹⁵⁵

Soldatrådene

Også soldatene organiserte seg etter rådsprinsippet. Disse holdt seg lengst. Det fantes ingen fast organisatorisk tilknytning mellom arbeider- og soldatrådene. De første soldatrådene ble dannet i februar 1918 i Trøndelag, hvor Fagopposisjonen og syndikalistene sto relativt sterkest. Samme måned ble det i Kristiania dannet en soldaterforening med over 700 medlemmer. Sterkest var likevel bevegelsen i Nord-Norge. I løpet av 1919 ble det dannet ti soldatråd, åtte innenfor hærens øvelsesområder og to på marinefartøy. Det ble distribuert 200 000 flyveblad med antimilitaristisk innhold.¹¹⁵⁶ Soldatrådene skulle infiltrere militærapparatet og derved hindre at det kunne mobiliseres mot arbeiderklassen.¹¹⁵⁷ Martin Tranmæl mente at soldatrådernes primære oppgave var å arbeide for full avvikling av hele militærvesenet ved masseaksjon, de skulle drive sosialistisk agitasjon på moene og de skulle pasifisere militærapparatet, og derved hindre at det ble satt inn mot arbeiderklassens fremrykning.¹¹⁵⁸

«Soldatrådsbevægelsens mål er avrustning. — — — den herskende klasse står bevæpnet, mens arbeiderne står ubevæpnet. Det som forlanges er at ikke alene landet befries fra en trykkende militærbyrde, men at også overklassen avvæpnes gjennom ophævelsen av militarismen. De sociale spørsmål kan da bli løst etter økonomiske og politiske linjer. Det er det som den samlede arbeiderbevegelse ønsker, og som soldatrådene har til opgave at søke løst.»¹¹⁵⁹

Reformistene innen soldatrådsbevegelsen ønsket avvæpning realisert ved parlamentariske midler. Fagopposisjonens og syndikalistenes linje var avvæpning realisert ved militærstreik støttet av faglig aksjon. Marxistene mente at arbeiderklassen bare kunne seire dersom den var bevæpnet. Både reformister og marxister sto sammen om å forkaste militærstreiktaktikken.¹¹⁶⁰

I februar 1920 ble det avholdt en soldatrådskonferanse i Kristiania, hvor syndikalistene og ungsosialistene la frem et resolusjonsforslag om at soldatrådene fremover skulle gå til kamp mot militarismen med individuell militærnektelse og organisert militærstreik som middel. Resolusjonen ble nedstemt av sosialdemokratene. Dermed forlot ungsosialistene og syndikalistene møtet,¹¹⁶¹ da de mente at soldatrådene bare ville føre i retning av «socialdemokratisk militærdiktatur»¹¹⁶²

Odd-Bjørn Fure spør: «Var DNA og soldatrådsbevegelsen i besittelse av våpen? Og hadde partiet bygd opp organiserte militære støttepunkt utenfor militærapparatet?»¹¹⁶³ Han har foretatt en undersøkelse av dette, og konkluderer: «Sammenfattende kan det konkluderes at det er sannsynlig at DNA og soldatrådsbevegelsen disponerte begrensede mengder våpen. Det er videre sannsynlig at det i stor grad dreide seg om lette våpen som ville ha liten eller ingen betydning ved en militær konfrontasjon. I flere av de ovenfornevnte rapporter var det utelukkende tale om

revolvere og pistoler. De tilgjengelige kilder rommer ingen opplysninger om en eventuell hemmelig militær organisasjon.»¹¹⁶⁴ Fure mener at i en militærkonfrontasjon med statsmakten ville arbeiderbevegelsen ha vært totalt underlegen. Dette skyldtes:

- a) Den begrensede bevæpning av arbeiderklassen som trolig eksisterte var av en slik art at den ikke ville spille noen rolle dersom statens militærmakt ble mobilisert mot arbeiderbevegelsen.
- b) Manglende mulighet for å utnytte vernepliktsarméen i makterobringskampen. Et sentralt element i den marxistiske retnings taktikk var at de ved å innrullere de vernepliktige i soldatråd, kunne omforme hæren til et redskap for en revolusjonær politikk. De forholdsregler som ble truffet av statsmakten — ubrukeliggjøring av våpnene — fjernet forutsetningen for denne taktikk. Den antimilitaristiske aktivitet kunne hindre at vernepliktige — eller store deler av disse — lot seg bruke mot arbeiderbevegelsen, men den kunne ikke oppnå at de ble et offensivt våpen i kampen mot statsmakten.
- c) Sikringstroppenes pålitelighet. Det finnes ingen tegn på at soldatrådene klarte å infiltrere sikringstroppen. Det er derfor grunn til å anta at disse enhetene ved en eventuell konfrontasjon ville ha vært lydige og effektive redskaper for den borgerlige stat.

Rådene bekjempes

Rådene kom umiddelbart i overvåkernes søkelys. Omfattende registre over aktive og mulige soldatrådsmedlemmer ble bygget opp. For å bli registrert kunne det være nok at man regnet syndikalister blant sine venner.¹¹⁶⁵ «Frykten for revolusjonære framstøt mot statsmakten var avgrenset til to korte faser, våren 1918, da rådsbevegelsen vokste fram og november 1918, hvor etterdønningene av den tyske revolusjon utløste en begrenset aktivitet i arbeiderbevegelsen.»¹¹⁶⁶ Som en følge av revolusjonshysteriet i februar nedsatte regjeringen et hemmelig utvalg: Sikkerhetskomiteen. Revolusjonsfrykten nådde sitt klimaks i november 1918. Oppfatningen var at revolusjonen ville komme som et plutselig militærkupp, ikke som en sosialpolitisk bevegelse. Det problematiske var å vite når den brøt ut. Komiteen tok derfor først opp «hvorledes man til enhver tid skulde være à jour med den bolsjevikiske (syndikalistiske) bevegelse her i landet». Det ser ikke ut til at komiteen skilte mellom «syndikalistisk» og «bolsjevikisk».¹¹⁶⁷ Det var ikke uvanlig at pressen heller ikke gjorde dette skillet.¹¹⁶⁸ Post- og telegramkontroll ble iverksatt, og sensorene i Norsk Telegram-Censur-Byrå ble bedt om å være spesielt oppmerksomme på syndikalistbevegelsen. Tre av de syv sensorene var for øvrig bolsjeviker!¹¹⁶⁹ Postkontrollen ble ingen suksess for etterretningen.

«Personalet i Ny Tid fattet snart mistanke om at brevene deres ble lest, både p.g.a. uforklarlige forsinkelser og fordi kontrollørene ofte ikke klarte å åpne brevene uten å etterlate seg spor. Under rettsaken mot Tranmæl i begynnelsen av april ble postkontrollen åpenbart for all verden på en måte som gjorde overvåkerne til latter for hele landet. Tranmæl hadde bestemt seg for å ta dem som overvåket ham grundig ved nesen og samtidig avsløre postkontrollen én gang for alle. Hans medsammensvorne i Hommelvik sendte ham et brev hvor det sto at et parti innsmygde våpen til soldatrådet i Trondhjem var kommet og kunne hentes. Politiet slukte agnet rått; til oppgitt tid og sted var detektivene på plass i buskene for å observere hvordan Tranmæl og hans kumpaner lempet kasser det altså skulle være våpen i. Mandag 15. april, i rettsakens siste fase, ble fotografi av brevet og politiets rapport framlagt: 'den offentlige anklager staar blek av sindsbevægelse og skal levere det avgjørende, knusende bevis mot disse landsforrædere'. I stedet kom den uhyre ydmykende avsløringen av at det hele hadde vært lureri. Saken sto ikke til å redde; aktorats strategi løste seg opp i lattersalver. Tranmæl ble bare dømt etter det mildeste tiltalepunktet. Politimester Jelstrup fikk permisjon. Etterretningens inkompetanse og godtroenhet var nå stilt åpent til skue.»¹¹⁷⁰

Revolusjonsfrykten var stor i borgerlige kretser. Skremte borgere sendte mer eller mindre panikkartede brev til ulike øvrighetspersoner. Tranmæl burde «faa en kugle heller end at tusinder af borgere og kanske vor kjære konge med, [...] skal lumskelig blive myrdet», skrev en officersfrue. «Patriot» mente at regjeringen burde lage en liste over alle ungsosialistiske ledere og redaktører, «så man første dag som voldshandlinger begyndte, kunde udslette dem af de levendes tal». ¹¹⁷¹ Forsvarsminister Holtfodt sørget for å holde resten av regjeringen orientert med hensyn til meldingene han mottok om den syndikalistiske fare. ¹¹⁷² De militære divisjonssjefene regnet med muligheten for en «vel planlagt og gjennomført revolte» som ville ta sikte på å erobre våpenlagre og kommunikasjoner ved list eller storm. For å slå ned den, kunne det bli nødvendig å ta i bruk både mitraljøser og kanoner. Man regnet ikke med noen langvarig kamp. ¹¹⁷³ Alfred Madsen skrev i *Ny Tid*: «For borgerskapet er våbnene i sidste instans de avgjørende midler. Når de økonomiske og politiske magtmidler ikke strækker til, er våben og vold deres eneste tanke og tilflugt.» ¹¹⁷⁴ Et avgjørende bevis for riktigheten av denne forutsigelse fant Madsen i et skriv fra kommanderende general sommeren 1919 til de militære avdelingssjefer som påbød en gradering av de vernepliktige i pålitelige og upålitelige ved eventuelle sosiale konflikter, ved «indre uroligheter». ¹¹⁷⁵ Det ble foretatt en politisk siling av det personell som skulle bemanne de strategisk viktige militære enheter — sikringstroppe, og en systematisk desarmering av våpenlagrene. ¹¹⁷⁶ Det oppsto dermed et hemmelig militærapparat, på siden av vernepliktshæren, basert på politiske utvelgelsesprinsipper, som skulle være i beredskap for en totalkonfrontasjon. ¹¹⁷⁷ Fremstøt som truet statens sikkerhet ville bli møtt med resolutt motstand. *Klassekampen* kommenterte: «Hermed er det konstatert, at der er dannet svarte garder i Norge. Generalerne har som kapitalismens haandlangere paatat sig rollen av arbeiderbøddler. Saa er det altsaa intet mere at diskutere om, hvorvidt kapitalisterne vil anvende sig av vold i klassekampen far at hindre socialismens seier. Det er nu en kjendsgjærning.» ¹¹⁷⁸

Borgerskapets frykt for revolusjon og opprør var mildt sagt overdrevet. Arbeiderbevegelsen i Norge var i virkeligheten, med noen unntak, gjennomsyret av pasifistiske strømninger. Avisene, og militærets agenter, spredte ubekreftede rykter. ¹¹⁷⁹ Helt grunnløs var likevel ikke frykten; i 1919 ble det avholdt våpenkurs for revolusjonære finner nær Haugesund og Kristiansund. Den kommunistiske organisatoren Mauno Heino, som ble endelig utvist i 1921, hadde vært involvert i planer om å danne et sovjetstyre i Karelen, Nord-Finland, Nord-Sverige og Nord-Norge. ¹¹⁸⁰

Norsk Arbeidsgiverforening fant det nødvendig å ta kontakt med statsministeren i april 1918 for å forvise seg om at regjeringen hadde den nødvendige militærmakt for hånden dersom utviklingen i arbeiderbevegelsen skulle føre til «uroligheter». ¹¹⁸¹ Regjeringssjefens opplysning om den militære beredskap ble mottatt med tilfredshet.

«Under enhver omstendighet er det klart at N.A.F.s tillit til den militære beredskap var velbegrunnet. Blant de tiltak som ble truffet i 1918-1919, figurerte i første rekke sikring av våpendepoter, ubrukeliggjøring av våpen ved fjerning av patroner, sluttstykker og slagfjærer, opprettelse av velutstyrte, hemmelige avdelinger bestående av pålitelige, dvs. politisk silte mannskaper, opprettelse av en hemmelig sikkerhetskomite, som bl.a. la opp til etterretning og overvåkning av indre fiender, dvs. i første rekke arbeidere man oppfattet som revolusjonære ('bolsjeviker', 'syndikalister')» ¹¹⁸²

Radikaliseringen av DNA og arbeiderrådernes krav om gjennomføringen av 8 timers arbeidsdag våren 1918 bekymret arbeidskjøperne. N.A.F.s formann, Rasmussen, mente at N.A.F. burde søke samarbeid med LO mot syndikalistene i og utenfor Fagopposisjonen. På N.A.F.s sentralstyremøte 12. april 1918 sa han rett ut at de burde «... søke samarbeide med Den faglige landsorganisation», og han ga uttrykk for tro på at N.A.F. ikke sto «helt alene», men at man «maatte kunne regne paa Den faglige landsorganisation». ¹¹⁸³ For å passivisere syndikalistene ga N.A.F.s sentralstyre 13. januar 1919 sin tilslutning til formannens ettergivenhetslinje overfor de moderate kreftene i LO. En konfrontasjonspolitik kunne skape «rørte vande, hvor den syndikalistisk-bolsjevikiske tendens vilde ha let for at fiske». ¹¹⁸⁴ Direktør Bjerke uttalte til sentralstyret 12. april

1918: «Man maatte spørge sig selv om man, hvis man rolig tillot, at de revolutionære midler fik raade, da ikke selv var med paa at undergrave, de institutioner, med hvem man hadde oprettet sine overenskomster. For at styrke fagorganisationen i dens vanskelige stilling pligtet man at ta front mot den revolutionære bevægelse.»¹¹⁸⁵ Bjerke la vekt på en konstruktiv holdning til LO, med følgende begrunnelse: Han regnet med at «dens linje maatte være den samme som Arbeidsgiverforeningens: mot syndikalismen».¹¹⁸⁶

Rådsbevegelsens oppløsning og «Den nye retning»s seier

I april 1918 viste de første tegn på rådsbevegelsens oppløsning seg, og senhøsten 1918 døde rådsbevegelsen ut. På fylkesmøtet i Buskerud ble det foreslått å spørre DNA om arbeiderrådene fremdeles hadde eksistensberettigelse. Også andre steder oppsto det tvil, og utover sommeren dabbet bevegelsen av. Dette hadde bl.a. sammenheng med DNAs landsmøte som ble holdt umiddelbart etter arbeiderrådenes landskonferanse i mars 1918. (Aakervik satt i pressekomitéen på denne landskonferansen.¹¹⁸⁷) Landsmøtet førte til et fullstendig maktskifte innen partiet. Den radikale opposisjonen ble valgt inn. Den gamle reformistiske ledelsen nektet å la seg representere i partiets styre, og organiserte seg som en egen sosialdemokratisk opposisjonsgruppe — Den sosialdemokratiske Opposition — innenfor partiet. «Hele landets presse fulgte kampen, og en forferdelsens sky la sig truende over landet: de gamle moderate var gått fra borde, de unge revolusjonære hadde tatt styringen av arbeiderbevegelsen med 'ungsosialisten' Kyrre Grepp og 'dynamittmannen' Martin Tranmæl i spissen!»¹¹⁸⁸ En håndverkspreget ledelse ble avløst av et styre av folk med åndsarbeid. Ole O. Lian, fra «den gamle retning», sa på landsmøtet: «Jeg ser det slik, at de 126 som stemte med os, tilhører den sosialdemokratiske gruppe og de andre 158 den syndikalistiske gruppe.»¹¹⁸⁹ Men «Den nye retning», som den ble kalt, var nok mer radikale i ord enn i handling. («Den nye retning» inkluderte også NSU, hvor det var en rekke personer som senere skulle være med på å stifte NKP.) Én årsak var at de selv nå satt med makten. Én annen årsak var at maktforholdene i samfunnet var slik at statens voldsapparat var forberedt på å møte et eventuelt revolusjonsforsøk. DNAs program i 1918 var et kompromiss mellom den sosialdemokratiske strategi for å erobre den politiske makten gjennom valg og den syndikalistisk inspirerte fagopposisjonsstrategien for å erobre den økonomiske makten gjennom masseaksjonen.¹¹⁹⁰ I lederen i *Ny Tid*, dagen etter DNAs landsmøte, sto det: «I virkeligheten er det jo intet brud sked paa partiets program eller taktik. Det er ingen 'syndikalisme' eller antiparlamentarisme som er indført. Tvert imot vil de som haaber paa noget slikt bli sørgelig skuffet.»¹¹⁹¹

I LOs sekretariat fikk opposisjonen flertall på LO-kongressen i 1920. Ole O. Lian ble riktignok gjenvalgt som LOs leder. (Han var i disse årene først og fremst opptatt med å bevare fagbevegelsens enhet. Dette ble særlig presserende i en tid med økonomisk krise og arbeidsløshet, store arbeidskonflikter, og splittelsene i Arbeiderpartiet.) Det ble fastslått at man skulle arbeide for sosialisering av produksjonsmidlene, at masseaksjonen skulle være det avgjørende eller sentrale middel i kampen for sosialiseringen, at sosialiseringen måtte bygges på bedriftsrådene, støttet av den revolusjonære fagbevegelse og betinget av en politisk rådsforfatning, at LO skulle bygge på lokale samorganisasjoner, at LO organisatorisk skulle omlegges etter klassemessige og industrielle linjer. Kongressen fastslo LOs revolusjonære formål i overenstemmelse med grunnlinjen i Fagopposisjonens prinsipielle program.¹¹⁹²

Tranmæl utviklet seg nå i mer reformistisk retning. Vi skal ikke her spekulere i hvorfor dette skjedde, men vi kan antyde at det var nederlagene ved jernbanestreiken og storstreiken i 1921 og jernstreiken i 1923/24, som «bidro til å svekke troen på at masseaksjonslinjen kunne tvinge det kapitalistiske samfunn i kne»¹¹⁹³. (I forbindelse med storstreiken mistet LO bortimot halvparten av medlemmene.) Det som er viktig for oss er Tranmæls betydning for radikaliseringsprosessen av norske arbeidere, og ikke minst de konsekvensene Tranmæl og Fagopposisjonen fikk for den anarkis-

tiske og syndikalistiske bevegelsens utvikling. Revolt kommenterte:

«Saa nu har vi faat besked, det 'revolutionære' orakel arbeiderpartiets sekretær Martin Tranmæl har talt. Alle som har fablet om revolutionær kamp, om nye maal for den norske arbeiderbevægelses virke kan la 'alt haab fare.' 'Bolsjevikerne', som seirede paa partiets landsømøte ifjor har efter mange krumspring og omsvøp endelig lagt kortene paa bordet. Maalet for deres virke er borgerlig demokrati, parlamentarisk humbug. En anden maate at vælge sig herrer paa istedetfor at jage patraske fanden ivold. Stene for brød er de norske bolsjevikers program.

Arbeiderrådsbevægelsen som stiftedes under øredøvende revolutionært fraserabalder og soldaterådsbevægelsen, som skulde bli proletarietets revolutionære værn, revolutionens 'røde garde', skal bli organer for politisk svindel, demokratisk humbug.

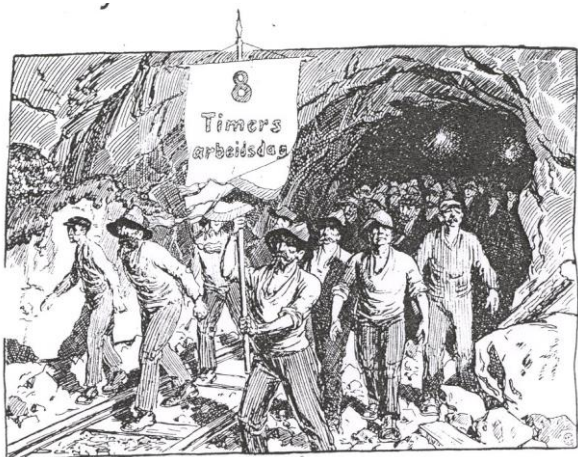
Men hvad sier arbeiderne til dette?

Aa de er vel klare til at danse naar bare autoriteterne spiller op og musikken er jo gammel kjendt om det er kommet nye spillemænd.

Men de revolutionære arbeidere som trodde at personskiftet skulde gjøre et borgerlig politisk parti til revolutionært maa nu ha faat øinene op for hvilket selvbedrag, hvilket forfængelig haab dette var og ta konsekvensen av dette og gaa til venstre til de revolutionære organisationer. Skil lag med faareflokken som bræker paa kommando. [...]

De norske dynamit-mænd i partiledelsen forraader disse kjæmpende arbeidere og kaster smuds paa revolutionens helte, som har ofret livet for socialismen, for at kunne vinde en tvilsom valgseir til høsten.»¹¹⁹⁴

Åttetimersdagen

oppfatninger av dette spørsmålet.¹¹⁹⁵

Arbeiderrådsbevegelsen gjorde seg gjeldende på to felter: som lokal pressgruppe for å bedre matsituasjonen og rasjoneringsbestemmelsene, og i landsmålestokk i kampen for 8-timersdagen. Enkelte mener at man med stor grad av tyngde kan hevde at arbeiderrådsbevegelsens parole om å «ta 8-timersdagen» var av avgjørende betydning for innføringen av 8-timersdagen i Norge. Andre mener at inntrykket av at rådsbevegelsen hadde hovedæren for gjennomføringen av 8-timersdagen oppsto i tiden etter andre verdenskrig. I mellomkrigstiden var det sterkt divergerende

Syndikalistene oppfatning var:

«Endelig begynte endel arbeidere å kjempe for 8 timersdagen og gjennomføre den. Straks etter kom parlamentet og innregistrerte det vundne resultat i form av en lov om 8 timers arbeidsdag.»¹¹⁹⁶

«Det var sagt av tilhengerne til det borgerlige demokrati helt fra 1890 og frem til 1920, at 8-timersdagen ikke måtte gjennomføres ved direkte aksjon, men bli en frukt av arbeiderrepresentantenes virksomhet i de borgerlige statsorganer. 8-timersdagen kom ganske naturlig ikke før arbeiderne tok den gjennom sin direkte aksjon. Først da kom stortinget og regjeringen og stadfestet den som lov. Da hadde jo arbeiderne alt tatt den, så da var det ingen lenger.»¹¹⁹⁷

«I slutten av forrige verdenskrig og de første årene etter denne, gjennomførte arbeiderne det mangeårige demonstrasjonskrav om 8 timers arbeidsdag. Dette skjedde ikke ved hjelp av politikerne, men på tross av disse. Både politikerne og de reformistiske fagforeningspamper støttet arbeidskjøperne etter beste evne, men mot den direkte aksjonens kampmetode hadde arbeidskjøperne intet å stille opp. De måtte

vike skanse for skanse, og i løpet av få år hadde arbeiderne selv gjennomført 20 prosent kortere arbeidstid, praktisk talt i alle industrier over hele landet. Siden ble arbeidernes seire ved hjelp av den direkte aksjon anerkjent av staten og lovfestet.»¹¹⁹⁸

Jostein Nordvik, derimot, mener:

«Att åttetimersdagen blei gjennomført av råda eller som ei direkte følgje av råda sitt arbeide, er som vi har sett direkte feil. Kor langt ein vil gå i å tillegge aksjonen betydning for den seinare behandlinga av saka i fagorganisasjonane og Stortinget må bli ei vurderingssak, men mykje tyder på at det i løpet av dei næraste åra før aksjonen hadde foregått ei ikkje uvesentleg endring blant arbeidarane, arbeidsgivarane og de politiske styresmaktene i dette spørsmålet, og Simensen sjølv peika altså på at det var spesielt gunstige forhold for gjennomføringa av kravet. Det ser difor ut til at dei som i dei seinare åra har skrivne om dette spørsmålet har lagt for lite vekt på den generelle økonomiske og sosiale utviklinga og dermed lagt alt for stor vekt på aksjonen sin innverknad på løysinga av dette spørsmålet.»¹¹⁹⁹

Arbeiderrådenes landskonferanse i mars 1918 vedtok:

«Raadene opfordrer til upholdelig at kræve indført normal arbeidsdag med bibehold av fuld løn. Imøtekommes ikke dette krav inden 1. mai, maa arbeiderne selv fra og med 2. mai ta 8 timersdagen. Motstand og eventuelle trakasserier vil fra arbeiderne bli møt med planmæssig gennemført sabotage eller streik.»¹²⁰⁰

Aksjonen ble en fiasko:

«Det var derfor med glede N.A.F. kunne konstatere at 2. mai-aksjonen ble en fiasko. Gleden ble ikke mindre da det viste seg at LOs formann Ole Lian hadde gitt uttrykk for samme vurdering. Dette innebar naturligvis ikke at spørsmålet om 8 timers dag var ute av verden. Derimot innebar det at spørsmålet, iallfall foreløpig, ble løftet opp på en annen arena, den parlamentariske. De moderate, reformistiske krefter i LOs ledelse hadde 27. april 1918, altså før arbeiderrådenes påtenkte aksjon, signalisert sitt alternativ til masseaksjonslinjen ved å rette en henstilling til regjeringen om ved lov eller forordning å fastsette 8 timers dag, under henvisning til de ekstraordinære forhold. Det synes rimelig å anta at den holdning LO her markerte har vært en medvirkende årsak til at 2. mai-aksjonen løp ut i sanden. Som vi skal se nærmere nedenfor, satset N.A.F. bevisst på å styrke de moderate krefter i den ansvarlige fagorganisasjon med sikte på oppdemming mot de radikale, fagopposisjonelle elementer. Det gjaldt som Rasmussen uttrykte det i april 1918, å 'bidra til at svække syndikalistene og styrke de faglige organisationer'. En forutsetning for at denne strategi skulle lykkes, var imøtekommenhet overfor krav LO stilte seg bak. N.A.F.s linje måtte være å '... holde os stive likeoverfor arbeiderraadene. Men rakte vi organisationerne en finger, kunde kanskje meget vindes'. Fremst blant disse krav sto kravet om arbeidstidsreduksjon.»¹²⁰¹

Syndikalistene var blant de drivende kreftene i kampen for 8-timers arbeidsdag. Johannes F. Johansen fortalte om hvordan de tok åttetimersdagen på Osterøy ved Bergen allerede i 1917:

«Ja, vi vedtok 8-timers dag, og så en krone og femogtjue øre i timen. Det var det vi måtte ha for ikke å gå ned i lønn, vet du. Men arbeidsgiveren protesterte, vi fikk det ikke igjennom med en gang ... Da gikk vi opp i lia og rev torven av milene så alt trekullet brant opp og ble ødelagt. Og så lå det en jekt med sand nedi bukta der. Vi var nede og bora høl i bønn på den, og så sank den, vet du. Ja, og så stengte vi lyset for ingeniøra, så dom fikk verken lys eller varme... Ja, det var mye rart, gutt...»¹²⁰²

LO tok kravet opp i en henstilling til Stortinget i 1918. Ved tariffrevisjonen våren 1919 ble 8-timersdagen tatt med, og i juni ble den lovfestet for de fleste arbeidere i Norge. Vi kan også nevne at arbeiderne ved Sundløggen smelteverk hadde 6-timers skift i 1919. Dette ble det tydeligvis slutt på, for i slutten av 20-årene tok de kampen opp igjen, og ble svartelistet og motarbeidet av både forbundsledelsen i *Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund* og arbeidskjøpere ved en streik.¹²⁰³ Allerede i 1921 agiterte Norsk Syndikalistisk Føderation (NSF) for 6-timers dagen for arbeiderne: «Og hvad de maa gjøre er at sætte ned arbeidstiden til 6 timer pr. dag med

det første, og skulle ikke det være nok, saa fik man sætte den endnu længre ned.»¹²⁰⁴ Den syndikalistiske internasjonale, *Internasjonale Arbeider Assosiasjon* (IAA), krevde 6-timers arbeidsdag i 1922. Utover på 1920- og 30-tallet agiterte NSF og Alarm stadig for 6-timers arbeidsdag som et middel til å få ned arbeidsledigheten.

Hvor ble det av revolusjonen?

Hvorfor skjedde det så ingen revolusjon eller revolusjonsforsøk i Norge, slik vi fikk i bl.a. Russland og Tyskland? Odd-Bjørn Fure skriver:

«De sosiale spenninger i Norge var primært forårsaket av dyrtid og vareknapphet. Men selv ikke på det tidspunkt hvor forsyningssituasjonen var mest akutt våren 1918, gikk arbeiderne til direkte aksjoner for å ivareta sine interesser. Arbeiderrådene var primært dyrtidskomitéer og ikke aksjonsorganer. Forsyningssituasjonen ble normalisert ved handelsavtalen med USA i 1918 og ved tariffoppgjørene i 1918, 1919 og 1920 fikk arbeiderne betydelige reallønnsøkninger. Gjennom utredningene om utbyttedeling, arbeidernes medbestemmelse i bedriftsledelsen og sosialisering av industrien, ble arbeiderne fram til midten av 1920 stilt i utsikt omfattende reformer på det økonomiske området. Sammenfattende kan det konstateres at det ikke skjedde noen oppheving av det sosiale konfliktstoffet i Norge i 1918-1920, i de årene da arbeiderbevegelsens ideologiske univers gjennomgikk en dyptgående transformasjon i revolusjonær retning. Det var ingen krise i det norske samfunn i disse årene av en slik art at vitale samfunns- og statsinstitusjoner brøt sammen. Der var en forsyningskrise av begrenset varighet og en legitimitetskrise av begrenset omfang. En stor del av arbeiderklassen unnsa systemet sin lojalitet. Men statens legitimitet var ikke truet innenfor de klasser og sosiale sjikt som utgjorde dens støttepillarer. Legitimitetskrisen forplantet seg ikke inn i selve statsapparatet. Oppbruddstendensene i arbeiderklassen førte ikke på noe tidspunkt til at staten ble paralyisert. Det eneste mulige unntak er vernepliktsarméen. Men dette ble kompensert ved et nytt pålitelig militærapparat. Regjeringen beholdt hele tiden evnen til å ta politiske initiativer og de forskjellige sektorer av statsapparatet viste stor effektivitet i å sette beslutningen ut i livet. Det var heller ingen truende utspill fra staten som kunne provosere arbeiderne til å aksjonere. Tvert imot la regjeringen vekt på å ikke foreta seg noe som kunne virke utfordrende. Sammenfattende kan det konstateres at de faktorer som betinget og utløste direkte aksjoner fra arbeiderne i Russland og Tyskland, ikke var til stede i Norge i dette tidsrom»¹²⁰⁵

Når partiopposisjonen i NSU og FO snakket revolusjon var det ikke væpnet revolusjon man hadde i tankene, men «revolusjonær masseaksjon, en kombinasjon av streikebølger som kulminerte med generalstreik og massedemonstrasjoner som etter hvert lammet produksjons- og samfunnslivet, og ga arbeiderne kontroll både over bedriftene og stasapparatet.

«Militærstreiken var våpenet som skulle hindre makthaverne i å bruke voldsapparatet mot arbeidernes reisning. Samtidig måtte partiets stortingsgruppe utnytte sin posisjon til å støtte opp om masseaksjonene. [...] Generalstreikens nøkkelrolle liknet på syndikalistenes strategi og fikk ofte den 'gamle', parlamentariske retning til å kalle opposisjonen for syndikalist. Det var feil. Til forskjell fra disse tilskrev partiopposisjonen ikke bare fagbevegelsen, men også *partiet* en viktig organiserende og agiterende rolle når det gjaldt samfunnsomveltningen.»¹²⁰⁶

I mai-juni 1921 tok arbeiderne makten i Hammerfest, og organiserte et kortvarig «rådsstyre», hvor de organiserte et ordensvern, overtok rasjoneringen av livsnødvendige varer, og ble på sett og vis godtatt av byens politi. I 2-3 uker utøvde de faktisk ordensmyndighet, og hadde kontroll over den viktigste varedistribusjonen, og over alle kommunikasjonsmidler i byen. Arbeiderne forsøkte ikke å overta annen administrasjon eller produktiv virksomhet. Statens maktapparat ble tilkalt, og da militære styrker var blitt mobilisert måtte proletariatets maktorgan kapitulere.¹²⁰⁷

Norges anarkistparti

Norges anarkistparti ga ut det individualanarkistiske bladet *Anarkisten* som kom ut på Røros.¹²⁰⁸

På et studiestevne på Røros i påsken 1917 innledet Henning Bäck til diskusjon om spørsmålet «Hvorfor og hvorledes skal vi avskaffe militarismen?» Bäck mente at til grunn for forsvarsprinsippet måtte man legge det personlige uavhengighetsprinsipp, suverenitetsprinsippet. «Derfor skal vi avskaffe militarismen, fordi den krænker vor, *min* suverenitet. Jeg er ikke lenger uavhengig; den kapitalistiske stat, militarismen, kan befale over mig; den krænker mig og kommanderer mig til at krænke andre. Suverenitetsprinsippet maa bli grundlaget for vor livsanskuelse, vor retsopfatning, og holder vi fast ved dette, da er saken klar, og vor stilling er grei, baade naar det gjælder statsprinsippet og militarismen. Saaledes blir vor antimilitarisme en ren forsvarstanke. Vi skal forsvare vor personlige uavhengighet mot ethvert anfald fra magthavernes side.»¹²⁰⁹ *Klassekampen* kommenterte: «Som midler i kampen mot militarismen pekte indlederen paa en organisert militærnegtelse med hele arbeiderklassen i ryggen som vern. Der utspandt sig en langvarig og meget interessant debat om dette spørsmåal. Øisang pekte herunder paa den rene anarkistiske tanke som laa til grund for indlederens opfatning av militærspørsmålet, en opfatning som bygger paa den Max Stirnerske hævdeelse av jeg-et og jeg-ets uavhengighet, behov og krav som det bestemmende for menneskets livsanskuelse.»¹²¹⁰ Til slutt fremla Bäck følgende forslag til uttalelse: «Vi bekjæmper militarismen, — for det første, fordi vi hævder individets ret til at bestemme over sig selv, hvilket princip danner grundlaget for vor rets- eller livsanskuelse, og som en konsekvens herav anerkjender vi ikke noget individs eller nogen konstitutions ret til at bestemme over andre. Vort løsen er: 'Fri sammenslutning'.»¹²¹¹ *Klassekampen* kommenterte: «Denne resolution, som altsaa i realiteten knæsætter den anarkistiske anskuelse, blev sat under avstemning. 20 stemte for, 11 imot og 16 undlot at stemme. Det blev antydnet at man i de forskjellige lag burde opta resolutionen til behandling, og dette har vi selvfølgelig ikke imot. Vi ber bare kameraterne være opmerksom paa den store væsensforskjel der her er mellem *grundlaget* (og konsekvenserne) for denne teori og den gjængse socialistiske opfatning.»¹²¹²

I 1918 kom *Anarkisten*, «organ for bäckasinsk livsfilosofi», ut på Røros. Det skulle være hus- og livorgan «for de mange som ikke har noget tribunal i den socialistiske og borgerlige presse».¹²¹³ Redaktøren var Henning Bäck, «generalissimus i svensk busesprog».¹²¹⁴ Bladet var organ for *Norges anarkistiske Forbund*, og ble for en vesentlig del redigert med saksen med sitater fra Max Stirners «Den eneste og hans eiendom», samt stoff fra *Revolt* og *Direkte Aktion* uten å angi kilde.¹²¹⁵

På Røstvangen ble det dannet et sosialistisk ungdomslag. Med åtte mot syv stemmer ble det vedtatt å ikke melde laget inn i NSU. I stedet ble vedtatt: «Laget anerkjender 'den personlige suverenitet', d. v. s. individets ret til at bestemme over sig selv, som retsgrund.»¹²¹⁶ «Altsaa vedtok laget med 1 st. overvegt, det anarkistiske princip. Paa grund av denne beslutning trak formanden sig tilbake — — — — , som ny formand blev enst. valgt undertegnede. Laget staar nu altsaa som selvstændig lag, og synes det mig at være det eneste fornuftige, da saa mange av dets medlemmer er anarkister», skrev H. Heksem.¹²¹⁷ *Klassekampens* redaksjon kalte Heksem og lagets medlemmer for «bäckianere». L. Heksem var formann i *Norges anarkistparti*.¹²¹⁸

NSFs agitator Georg Olsen holdt to foredrag ved Røstvangen gruver i 1920. Her dukket også L. Heksem opp. Olsen har følgende karakteristikk av Heksems oppførsel på møtet:

«Denne person kommer efter min definition ind under en kategori, som jeg selv betegner for 'skvalderkjærringer', der altid har som sin opgave at oponere, likegyldig mot hvad, bare de faar sin trang tilfredsstillet. Kan man ikke skape sig autoritet og respekt i sine omgivelser paa anden maate, saa maa man forsøke at imponere sig selv med indbildt tro paa egen storhet, som man understreker med oppositionstrang, ironiske smil og uovervindelig næseopsætning og hæleomdreining.»¹²¹⁹

Henning Bäck var heller ikke spesielt populær blant en del andre syndikalister og anarkister. I Solidaritet karakteriseres Bäck som en

«politisk plattenslager og snydenstrup. [...]

I Sverige har han optraadt slik at arbeiderne begyndte at kalde ham for det jeg har karakteriseret ham. Et sted derborte var der ved at skulde bli anlagt sak mot ham. Fattige arbeidere samlet da penger ind til ham at føre sin sak for og føre vidner. Men Bäck stak de fattige arbeideres penger i sin egen lomme og reiste til Norge.

Her i Norge har han optraadt som foredragsholder. Engang efter et foredrag samlet han penger ind til 'Arbeidets Ret's trykkeri, som han sa. Men da han saa blev gaat paa klingen av organisationsfolk og de spurte hvad det var for en innsamling for de kjendte intet til den, da maatte han tilsidst indrømme at det ikke var til 'A. R.'s trykkeri han samlet penger ind, men til 'Anarkisten's gjæld til dette trykkeri. [...]

Han hører til de personer som ved sin optræden altid har skadet den revolutionære bevægelse. Desværre har vor bevægelse flere gange før været beheftet med lignende snyltesjæle. Selv kjender jeg etpar tidligere tilfælder. Men naar deres affærer kom frem i lyset har de altid faat sparken. Og det samme vil jeg haabe Bäck faar.

Vi er vort eget politi. Javel, men la os vise, at vi ogsaa kan være det. Jeg forundrer mig over, at Norges anarkistparti vil ha Bäck som redaktør. Anarkismen er en ideel bevægelse. Og den er det maal vi alle arbeider for at naa, selv om vi mener at arbeiderne kan gaa forskjellige veie for at naa dette vort fælles maal. Men en mand som staar som redaktør av et anarkistblad og samtidig eller et aars tid før søker plass som socialdemokratisk redaktør, han er hverken idealist eller anarkist, men ret og slet en levebrødsspekulant. Og de fyre skader altid en bevægelse.»¹²²⁰

Ole Storaas i Revolt var derimot mer positiv til Bäck: «Han sier ganske vist at han ikke vil forsvare Bäck, men stiller sig samtidig saa sympatisk overfor ham som en mor overfor sit barn.»¹²²¹ Bäck selv tilbakeviste anklagene i Solidaritet nr. 23 1918, en tilbakevisning «Tyrping», i nr. 28, mener han ikke hadde klart.

6/5 1919 holdt Bäck «en ypperlig forelæsning» over emnet «Marxistisk dogmatik», hvor han påviste at Marx ikke var kommet til sine slutninger ved vitenskapelig forskning, tvertimot: forskningen var benyttet for å fremskaffe bevismateriale for allerede oppkonstruerte teorier. Bäck påviste at den materialistiske historieoppfatning var bygd på feilaktige premisser, og som følge ble feilaktig i sine konklusjoner. «Efter indlederen fik Eugene Olausen ordet til et til formen ypperlig, men til indhold svakt og vakkende forsvar for Marxismen».¹²²²

Antimilitarisme og militærnekting

Vi har i tidligere kapitler kommet inn på antimilitarisme og militærnekting, og uenighet om dette innen arbeiderbevegelsen. I dette kapitlet skal vi se nærmere på denne problematikken.

Unionstilhengerne så unionen med Sverige som en garanti mot arbeiderbevegelsen og revolusjonen. Etter at unionsstriden hadde stilnet av gikk representanter både for *Høyre* og *Venstre* inn for at partiene måtte samles mot arbeiderbevegelsen. Det var en sak med militære aspekter.

Det var stadig arbeideruro, og militær inngripen skjedde i Tromsø i 1902, og i Dunderlandsdalen, Mehavn og Larvik i 1903. I Nord-Norge, hvor politiet var svakt utbygd, drev myndighetene «kanonbåt diplomati» overfor kystbefolkningen. Denne bruken av militæret ved indre konflikter berørte ofte også utenlandske innbyggere, bl.a. forretningsmenn. Noen ganger trodde regjeringen at utenlandske agenter sto bak urolighetene.¹²²³ I 1902–03 utgjorde forsvarsbudsjettet en fjerdedel av statsbudsjettet.¹²²⁴ INSU trakk man slutningen at «deres [kapitalisternes] plan er at frembringe uroligheter for derefter at underkue arbeiderbevegelsen ved hjelp af den militære magt.»¹²²⁵ Antimilitarismen sto derfor sterkt i den norske arbeiderbevegelsen rundt århundreskiftet og et godt stykke inn i det nye århundret.

Helt fra det ble stiftet i 1887 var DNA kritisk innstilt til militærvesenet. I 1891 gikk det inn for at forsvaret i dets daværende form skulle avvikles og erstattes av en løsere organisert, mer demokratisk folkevæpning. «Opprettelsen av internasjonale voldgiftsdomstoler. Militarismens avskaffelse og innførelse av alminnelig folkevæpning» sto det i programmet.¹²²⁶ Partiet støttet derfor opp om skytterlagsbevegelsen, som det håpet kunne utvikle seg til en folkevæpning av heimevernstypen, og dermed demokratisere forsvaret, og gjøre det umulig å bruke det i den indre klassekampen. På partiets landsmøte i 1906 ble imidlertid folkevæpningslinjen forlatt, bl.a. fordi skytterlagene var dominert av borgerlige som var fiendtlige til arbeiderbevegelsen, og erstattet av et punkt som tok sikte på full avvæpning. «Militarismens avskaffelse og opprettholdelse av internasjonale voldgiftsdomstoler» ble vedtatt.¹²²⁷ Det norske forsvaret skulle legges ned uten at noe annet kom i stedet. Det var imidlertid ikke full enighet om denne kursendringen verken i 1906 eller senere.

LO-kongressen i 1913 vedtok enstemmig:

«Militarismens fornemste opgave i vor tid er at værne om kapitalistklassens interesser og holde 'den indre fiende', arbeiderklassen, stangen.

Man er saaledes hyppig vidne til at militær anvendes i de faglige kampe, dels som ordenshaandhævere, som det heter, og tildels som direkte streikebrytere, som under maskiniststreiken ifjor sommer.

Fagbevægelsens interesser er her paa det alvorligste truet, og det er derfor nødvendig at reise den mest kraftige kamp mot militarismen i alle dens former.

Der er i det sidste vakt motion om værnepligtsstreik, støttet av faglig aktion.

Det er utvilsomt et meget virkningsfuldt middel og bør derfor komme under overveielse.

Man vil foreslaa for kongressen, at den beslutter at sende dette spørsmaal ut til de tilsluttede organisationer til uttalelse og resultatet forelegges den følgende kongres.»¹²²⁸

I 1915, under første verdenskrig, vedtok landsmøtet i DNA at «Partiet fastslår det som alltid har vært meningen med vårt nuværende militærprogram, at med 'militarismens avskaffelse' mener partiet fullstendig avvæpning, gjennomført så snart det har fått flertall, uten hensyn til hvordan avvæpningsspørsmålet står i andre land, uten hensyn til om et eller flere av disse vil avvæpne eller ikke.»¹²²⁹ Man gikk inn for avvæpning, nøytralitet og obligatoriske ubetingede voldgifts-avtaler. Partiet som sådant oppfordret aldri til militærnekting eller godkjente den som et legitimt middel i den antimilitaristiske kampen, men militærnekterne ble tålt av partiet, men «ingen ansvarlig mand inden vort parti kan anbefale individuel militærstreik», som partiformannen Chr. Holtermann Knudsen uttalte i 1917.¹²³⁰ Partiet hadde en noe kjølig holdning overfor militærnekterne. Dette bunnet i at militærnekting var et åpenbart brudd på Norges lover, noe et parlamentarisk parti vanskelig offentlig kunne stille seg bak. Det hindret ikke at man i DNA hadde sympati med, og forståelse for, militærnekterne.

I den sosialistiske antimilitarismen i årene før 1914 var det vanlig å hevde at militærvesenet var blitt overflødig, fordi krig ikke lenger var mulig. Noen småkriger forekom, bl.a. på Balkan, men ingen virkelig storkrig i Europa. Kapitalismen var blitt internasjonal, og man mente at den derfor ikke lenger kunne tåle en storkrig. Den kunne ramme kapitalistenes egen profitt. Skulle en regjering prøve å utløse en krig ville arbeiderne i alle land svare med generalstreiken. De ville nekte å møte ved mobilisering, de ville ikke kjøre troppetogene, ikke arbeide i ammunisjonsfabrikkene — og fremfor alt ville de ikke skyte på sine kamerater på den andre siden. Generalstreiktroen brøt sammen 4. august 1914. Da stemte den sosialdemokratiske fraksjonen i den tyske riksdag samlet for bevilgningene til krig: «Vi lar i fredens stund ikke vårt eget fedreland i stikken Ledet av disse grunnsetninger bevilger vi den forlangte krigskreditt.»¹²³¹ De franske og engelske sosialistene gikk med *sine* land i krigen. I Norge mente man fortsatt at her var militærvesenet overflødig til forsvar av det lille Norge. Militæret var for svakt til å være et skikkelig vern mot noen av Norges potensielle fiender. Likevel opprettholdt staten et dyrt forsvar. Pengene kunne vært brukt til noe bedre. Militærutgiftene ble stilt opp mot utgiftene til sosialpolitikk, skolevesen og annet. Det var en utbredt forestilling i arbeiderbevegelsen at militærvesenet først og fremst var et våpen i statens hender mot «den indre fiende», den opprørske arbeiderklasse. Forsvaret tjente klassefiendens interesser. At militærvesenet ble opprettholdt i den spesifikke hensikt å undertrykke arbeiderklassen hadde man mange konkrete eksempler på.

Norges sosialdemokratiske Ungdomsforbund tok opp antimilitarismen som merkesak allerede fra stiftelsen i 1903, og antimilitaristiske opprop og brosjyrer ble spredt i store opplag. Agitasjonen hadde et såvidt betydelig omfang at kommanderende general sendte ut et sirkulære hvor han i henhold til den nye straffeloven innskjerpet at agitasjonen var ulovlig og ville kunne straffes med opptil 3—4 års fengsel. NSUs sentralstyre fik i stand en uravstemning i lagene om hvorvidt man skulle la seg påvirke av disse truslene. Det ble selvfølgelig vedtatt å fortsette agitasjonen.¹²³² Det meste av agitasjonen var forsvarsnihilistisk med sterke pasifistiske drag, men noen av antimilitaristene sto også på det som da var DNAs offisielle standpunkt: at forsvaret i sin daværende form skulle avskaffes og erstattes med en folkevæpning. NSUs landsmøte i 1907 mente at både oppfordring til nekting og uttalt støtte til nekterne var for ytterliggående tiltak. Stavangerlaget truet endog med å tre ut av forbundet dersom oppfordring til nekting ble vedtatt. Landsmøtet kunne imidlertid enes om å sende telegrammer til de to sosialistiske militærnekterne som for tiden satt i fengsel, Einar Li og Carl Fredsti. Dermed uttrykte det sin moralske støtte til dem, samtidig som det ikke offentlig gikk god for handlingene deres.¹²³³

Arbeiderklassen har intet fedreland, fordi den intet eier av jord eller bedrifter. Olaussen stilte spørsmålet om noen arbeider kunne få øye på dette «stykke fædreland» som kapitalistene talte om. Han svarte selv: «Den bitre virkelighet er nok desverre den, at de fleste av os ikke eier en kvadratfot jord ... Sandheden er den, at det er kapitalisternes land du skal oplæres til at forsvare.»¹²³⁴ Dette fedrelandsnihilistiske syn inntok en dominerende plass i ungsosialistenes skrift-

lige propaganda mot militarismen. Hans Marius Hansen (Marius Braatt) skrev en «Anti-krigshymne» som var dekkende for ungdommens syn:

«Vi eier ei mindste flekker
ei hytte paa egen grund
alt eies af pengesækken
mens intet er levnet vor mund.
Hvad satan kriger vi efter
naar intet vi eier og har
Hvorfor øder vi liv og kræfter
naar intet vi opnaar? — svar.»¹²³⁵

Arbeiderklassens internasjonale broderskap ble satt opp som det borgerlige fedrelandets motpol. «Vi lar oss ikke lenger hæmme af landegrænser», skrev Olaussen i mai 1908. «Arbeiderklassens internationalitet har gjort hele verden til vort fædreland og alle nationers arbeidere er vore kame-rater.»¹²³⁶ Det internasjonale språket Esperanto var et av de viktigste midlene til å fjerne krigs-faren, fordi man mente at det ville internasjonalisere folk.

Ung-Socialisten 5/1908 var et antimilitaristisk nummer, og i en artikkel avsluttet Kr. Aamodt med å si: «Nei arbeider, væk med bøddeltjeneste-værnepligten, ta heller det, som kommer. Lad oss samle os, hele den internationale arbeiderskare i ropet: Væk med denne raatne, umoralske morderorganisation, militarismen! Leve socialismen!»¹²³⁷ Kr. Aamodt (senere kinodirektør) og redaktør Eugène Olaussen ble tiltalt og dømt. I følge Olaussen ble Olaussen, Aamodt og Sigwald Lian tiltalt etter § 140 i straffeloven — den såkalte anarkistparagraf.¹²³⁸ Denne paragrafen ble tatt inn i ulike lands straffelover etter en internasjonal juristkongress i Roma.¹²³⁹ Det antimilitaristiske nummeret viste med all tydelighet at ungsocialistene i Kristiania ikke lot landsmøtevedtaket fra året før hindre dem i å oppfordre ganske direkte til militærnekting. Noen av de mest ytterlig-gående samlet seg i en egen «militæragitationskomité», «en hemmelighetsfull gruppe som holdt nattlige møter hjemme hos Esperanto-Thomsen, der de villeste planer ble lagt og den skjønneste revolusjonsromantikk ble brodert.»¹²⁴⁰ Militæragitationskomiteen var en hemmelig komité, som i grunnen hadde gjort seg selv. Dens oppgave var såvel med legale som med illegale midler å be-kjempe militarismen. Og det ble også gjort — ikke minst med illegale midler.¹²⁴¹ Blant de sentrale personene i gruppen var Wilhelm Langlotz og Henrik Østbye. Det mest kjente utslaget av komi-téens virksomhet var et opprop som ble spredt i 10 000 eksemplarer høsten 1908, og som ble trykt opp igjen i 1909 og 1914. Det inneholdt en klar oppfordring om å nekte å møte til militærtjeneste:¹²⁴²

«La dig ikke kujonere!

Din blodsuger av arbeidsgiver har magten over dig, og hvorfor? Fordi de har militæret paa sin side; men militæret bestaar jo av dig. Forstaar du ikke hvor elendig du er, som lader dig bedrage saaledes, som udfører deres befalinger, som lystrer og tier hele dit liv.

Du kammerat, arbeiderklassens unge mand, vaagn op og gaa ikke længere i dine forslavede forældres fotspor. Du maa vise, at du ikke vil la dig kujonere, og det første skridt du da har at gjøre er at reise dig op mot den militære forbandelse.

Hører du, hvor der kaldes. Du skal stille dig til at besigtiges om du duer til morder. Gaa ikke dit! Gaa ikke til morder-mønstringerne!

Du vil ikke lenger være slave. Du vil ikke lenger myrde din egen lykke. Du vil ikke lenger staa vagt rundt dine blodsugende arbeidsgiveres penge-kiste. Det viser du i handling, om du lader være at indfinde dig for mønstring.

Gaa ikke dit!

Lad dig ikke kujonere!

Til krig mot krigen!

Med ungsocialistisk hilsen

Militæragitationskomiteen.»¹²⁴³

Kr. Aamodt forteller:

«Opropet 'La dig ikke kujonere' vakt vældig opsigt og satte politiet i febrilsk virksomhet. Og nervøsiteten hos politiet blev ikke mindre, da byen en morgen vaaknet med 'La dig ikke kujonere' opklistret over hele byen. Det var skedd i nattens mulm og mørke, og praktisk talt ikke en gaard i centrum var gaat fri. Forretningsvinduer, kirkedører, politistationer, ja endog slottet blev hædret med en plakater. I løpet av nogen korte nattetimer hadde 10—15 mand slaat op flere hundre plakater.

Politiet knep to av kameraterne, men militæragitationskomiteens medlemmer fik politiet aldrig fat i. Og værre var det, at komiteens formand dagen efter ringte op til opdagelseschef Mossin og spurte om flere var blit arrestert. Mossin blev litt rar, da han hørte det var militæragitationskomiteens formand, og følgende samtale utspandt sig:

- Hvem er det jeg taler med?
- Det er militæragitationskomiteens formand-
- Hvad — hvad behager, er det —
- Ja.
- Hm. Hvad er navnet?
- Det faar De nok rede paa engang.
- Men hvor er De?
- Her.
- Men si mig en ting — — —
- Har ikke tid længer, hr. opdagelseschef. La dig bare ikke kujonere, mor'n!

Brrrr.

Der stod Mossin ved sin ende av traaden paa nr. 19, mens militæragitationskomiteens formand smilende forlot kiosken og gik ned i Dampkjøkkenkjeldereren for at holde møte med militæragitationskomiteen. Mossin fik aldrig rede paa hvem formanden var. Nu kan det vel uten skade fortællles. Det var Vilh. Langlotz. Og blandt komiteens medlemmer var der personer som idag har forlatt os og sitter i betrodde og ledende stillinger rundt om i landet. Riktig gode brave borgere.»¹²⁴⁴

Etter bruddet med ungsosialistene i 1909 så det ut til at lederne i NSU hadde mistet troen på at militærnekting var noen særlig god taktikk i arbeidet for å undergrave, og til sist avskaffe, det norske militærvesenet. Nektingen hadde vist seg å ikke være effektiv nok, og den krevde for store ofre av den enkelte nekteren, mente de. Tanken om individuell militærnekting som kampmiddel ble etter hvert avløst av militærstreiken. Man gikk også over til standpunktet om at arbeiderne måtte bevæpne seg for å kunne vinne i kampen mot kapitaliststaten.

Også Fagopposisjonen drev antimilitaristisk virksomhet, bl.a. av Albert Jensen og Alfred Madsen. Madsen holdt et foredrag i Vardø i 1914, og der «møtte selveste kommandanten paa Vardøhus fæstning op og deltok i den diskussion om militarismen som efterfulgte foredraget. (Efter Madsens rapport tok dette saa haardt paa kommandanten at han gik hen og døde nogen dage efter).»¹²⁴⁵

Unionsoppløsningen i 1905 og 1. Verdenskrig bare bekreftet anarkistenes og syndikalistenes syn på militærvesenet:

«Den norske arbeiderklasse hadde forvisst ikke nogen gagn av den norske militarisme hverken i 1905 eller 1914.

For arbeiderklassen blir det forvisst knusende likegyldig enten svensken, engelskmannen, tyskeren eller amerikaneren 'tar oss'. Mot dem behøver vi ingen militarisme. Norge er 'erobret' av dem.

Norsk militærvesen er derimot ofte blitt brukt mot norske streikende og kjempende arbeidere, til forsvar for utenlandske kapitalister. Således for engelsk kapital i Dunderlandsdalen. For svensk kapital i Sulitjelma. For fransk kapital på Rjukan.

Det er den ærefulle norske hærs bedrifter!

For arbeiderne i Norge er det på tide å ta sin nasjonale patriotisme og sitt fedrelandsforsvar op til revisjon.

Direkte kamp mot militarismen må bli vår kamp.

Innen våben- og og ammunisjonsindustrien må arbeiderne organisere sig for aksjon mot produksjonsmidlene. Enhver klassebevisst kamerat må nekte å trekke på sig uniformen og lære å bli sin egen klasses bøddel. Individuelt og organisert må vi gå til kamp mot krig og militarisme.

Folkeforbundet, parlamentaristene og politikerne kan ikke avruste. Bare arbeiderne ved direkte aksjon kan det.»¹²⁴⁶

Blant sosialistene var ungsosialistene, anarkistene og syndikalistene de mest konsekvente antimilitaristene. Mange nektet militærtjeneste av samvittighetsgrunner, av moralske grunner eller av politiske grunner. Krigen var «likesaa grusom og barbarisk idag som den alltid har været, derfor vil og maa jeg bekjæmpe Militarismen, som er Krigens Ophav», sa den ungsosialistiske lederen Johannes Alexander Abrahamsen.¹²⁴⁷

Skolelærer Ingolf Nygaard mente at norske arbeidere ikke var tilstrekkelig revolusjonære. Han ville gjerne være med i hæren hvis den ble brukt til å styrte det bestående samfunnet, men ikke før:

«Om jeg ifjor vaar hadde været klar over, at revolutionen kunde gennemføres i Norge iaar 1921, vilde det ha været en forbrytelse av mig ikke at møte paa moen til eksersis, men jeg var aldeles klar over, at de norske arbeidere ikke var modne til at overta magten, og undlot jeg derfor at møte frem. Den dag jeg har haap om, at arbeiderne har faat øinene op, med andre ord: Den dag revolutionen er forestaaende, skal jeg gladelig melde mig til aktiv krigstjeneste. Altsaa: Døm væk, mine herrer! Jeg har ingen brøde begaat mot mine klassefæller.»¹²⁴⁸

I motsetning til *Norges socialdemokratiske Ungdomsforbund* oppfordret ungsosialistene konsekvent, intenst og vedvarende til å nekte å utføre militærtjeneste. Ungsosialistene oppfattet militærnekting som et så særpreget og eksklusivt kjennetegn på sin egen bevegelse at de mente at antall militærnektere direkte kunne betraktes som en målestokk på bevegelsens styrke.¹²⁴⁹ «Militærnegtelse og militærstreik er og blir det sterkeste vaaben i kampen mot voldet», skrev Revolt.¹²⁵⁰

Det var flere årsaker til at ungsosialistene hadde så høye tanker om militærnekting.¹²⁵¹

- Militærnekting skulle ha en uvurderlig agitatorisk effekt. Behandlingen militærnekterne fikk, vakte hat og motvilje mot militærvesenet, og mot statens lover og regler generelt. Man trodde at militærnekting var smittsomt, og at den ville spre seg av seg selv hvis bare mange nok nektet samtidig.
- Den svekket respekten for samfunnets institusjoner og lover, og fremmet ungsosialismen, og brakte den ønskede samfunnsomveltningen nærmere.
- Nekting var en aksjonsform som oppdro individene til «selvstendig villen og handling».¹²⁵²
- Militærnekting var det eneste moralsk forsvarlige for en virkelig antimilitarist. Ungsosialistene og syndikalistene ville ha forsvaret helt bort, og gikk aldri over til tanken om å overta det, eller på å danne sine egne bevæpnede avdelinger.
- Det var i seg selv galt at et fritt menneske skulle tvinges inn under kommando. Ved å avtjene verneplikten erkjente man «statens eiendomsret over sig».¹²⁵³

På landsmøtet til Norges Ungsosialistiske Forbunds landsmøte i januar 1918 vedtok man å forsøke å organisere et militærnekterfond og -organisasjon i samarbeid med Norsk Syndikalistisk Federation, *Norges socialdemokratiske ungdomsforbund* og Fagopposisjonen. Dette ble så vidt vites aldri noen realitet.

I 1920 henstilte forbundsstyret i NUF til alle konsekvente antimilitarister om å danne egne organisasjoner, og forbundet nedsatte selv en antimilitaristisk arbeidskomité i samarbeid med NSF. Dette kan muligens ha spilt en rolle når *Foreningen for konsekvente antimilitarister* ble stiftet i Haugesund samme år.

Ungsosialistiske lokalforeninger organiserte ved flere anledninger møter, tok initiativ til streiker o.l. for å støtte sultestreikende militærnekttere.

I mai 1920 ble den første norske militærorganisasjon dannet, *Foreningen for konsekvente antimilitarister*, i Haugesund. De tolv stifterne var selv militærnekttere.¹²⁵⁴ De skal ha stått tilsluttet det lokale laget av *Norges socialdemokratiske ungdomsforbund*, men også ha hatt syndikalistiske sympatier og medlemskap i *Haugesund LS*.¹²⁵⁵ Foreningen sendte snart ut et opprop hvor mål og midler ble skissert. Her het det blant annet:

«Militarismen er menneskehetens største forbandelse, den faktor som opretholder staten, kapitalisternes jagt efter guld, og deres ret til at utbytte og undertrykke arbeiderne.

Derfor arbeiderungdom, organiser eder i rene antimilitære organisationer, hvis formaal er at bekjempe militarismen med alle effektive midler. I første række, og som det mest effektive er ubetinget totale negtelse av militærtjeneste i hvilkensomhelst form.

Vor forening er bygget paa konsekvent antimilitarisme, og dens medlemmer er militærnegtere og andre som staar foran verneplikten, — plikten til at fornekte sig selv, sin personlighet og sin classes interesser, og ret til at leve som mennesker, for at bli et lydige redskap i statens og kapitalisternes hænder.

Vort formaal er at bekjempe militarismen, med specielt sigte paa negtelser og agitation for samme og videre at støtte militærnektterne økonomisk og moralsk, samt saavidt mulig at gi den enkelte opplysning og retledning ved rettsforfølgelse m.v.

Vi sender hermed en intrængende appel til alle landets vernepligtige unge mænd, om at organisere sig i antimilitære foreninger og opta en intenst [sic] kamp mot verneplikten, samt negte at la sig utkommandere til mordøvelserne, og videre at sætte igang agitation for en eventuel landsomfattende aktion for vernepliktens avskaffelse.

Vi indser videre at en lov som griper ind i et menneskes inderste følelser og overbevisning er en forbrydelse, og det er ethvert frihetselskende menneskes, — ikke alene ret, men plikt at bryte denne, og sætte sin personlige vilje og selvbestemmelsesret ind i kampen mot denne.»¹²⁵⁶

Foreningen var beregnet på arbeiderungdom, og skulle fungere som en interesseorganisasjon for militærnekttere. Foreningen i Haugesund fikk liten betydning, og en kort levetid.

Antallet militærnekttere var spesielt høye i Nord-Norge. Verneplikten var ikke blitt utstrakt til å gjelde der før i 1897, og den ble ikke alminnelig før med den nye hærordningen i 1911.¹²⁵⁷ Spredt bosetning og dårlige kommunikasjoner gjorde det strevsomt og tidkrevende å reise på moen. Det store flertall av befolkningen levde av fiske eller jordbruk — begge næringsveier som ikke tålte særlig godt at man dro bort for lengre perioder av gangen. Den sosialistiske agitasjon hadde god grobunn.

Tryggve Aakervik kunne fortelle:

«Paa mine reiser i Nord-Norge har jeg erfart, at der er svær begeistring for militærnegtelse blant ungdommen. Paa møter har der altid været stormende jubel, naar jeg har fortalt om de viljesterke, unge mænd der har sat sit: — jeg vil ikke! — mot statens du skal! —»¹²⁵⁸

L. J. Torgundrud skrev et brev til militæret:

«Herr rullefører!

Jeg vil herved meddele, at jeg ikke kommer til at møte frem til sesjon forat besigtiges om jeg duger til morder, da jeg av socialistisk overbevisning anser det for umoralsk og stridende mot mine klasseinteresser at delta i Eders mordøvelser.

Jeg haaper at I respekterer min overbevisning. I motsat fald vil jeg forholde mig rolig indtil Eders lakeier kommer for at hente mig.

Død over militarismen!!

Leve den revolutionære socialisme!»¹²⁵⁹

Den kjente syndikalistiske agitatoren Edwald Brændheim opplevde i 1920 at forhørsretten nesten ikke ville tro ham når han sa at det ikke fantes religiøse motiver bak nektelsen hans. Alarm skrev

i den forbindelse:

«Det syntes [...] at være meget om at gjøre at faa ham ind under den religiøse kategori og faa dette angitt som hans grunde for militærnegtelse. Han maatte derfor atter og atter gjøre opmerksom paa at saa ikke var tilfælde —, men at det var hans revolutionære anarkiistiske [sic] klasseinstinkt og moralske overbevisning som her var dikterende.»¹²⁶⁰

En del av militærnektene nøyde seg ikke med å protestere passivt med ord eller søknader, men tok fra 1916 av i bruk sultestreik, som var et mye kraftigere og mer direkte kampmiddel. Vi kjenner til elleve norske militærnektene som sultestreiket, noen av dem flere ganger. Minst åtte av dem var sosialister. Noen av dem ble tvangsforet av myndighetene.¹²⁶¹ Dette vakte stor avsky og forbitrelse ute blant folk. Saken hadde en etisk side, og var heller ikke helt ufarlig. Anton Solem sultestreiket høsten 1919 og våren 1920. Først «sultet han seg» ut av varetektsfengselet, og når han senere ble arrestert for å sone, tvang han myndighetene til å løslate seg to ganger med bare noen få ukers mellomrom, etter henholdsvis ni og ti dagers sultestreik. «Atter en gang er nutidens mest morderiske institution tvunget i knæ», jublet Revolt.¹²⁶² I forbindelse med den tredje arrestasjonen forsøkte *Trondhjem L.S.* og *Trondhjems ungsocialistiske klub* å sette i gang en arbeideropposisjon. Det ble holdt flere offentlige møter, og de henvendte seg både til samorganisasjonen og felleskomitéen for DNA og soldatrådet for å få i stand et samarbeide, men uten hell. De større organisasjonene «værdigede ikke engang komiteen et svar»¹²⁶³, og Revolt klaget høylytt over arbeidernes mangel på solidaritet og på tiltro til egen kraft og styrke.¹²⁶⁴ Alarm stemplet tvangsforingen av Emil Sigbjørn Larsen i 1922 som «inkvisitorisk tortur» og fengselslegen som et «barbarenes verktøi», en mann som endog en «militarist» hadde forsøkt å unnskyldde med at han «var kjendt for at være et fordrukket subjekt, som maaske hadde utført sin umenneskelige handling under indflydelse av alkohol».¹²⁶⁵ Prosessen ble beskrevet slik i *Østfold Arbeiderblad*:

«Fangens hender blev bundet, munden tvunget op og en gummislange blev boret ned i halsen. gjennom slangen pumpet saa den hjerteløse læge flytende mat — mælk og egg.

Larsen hadde sultet i 15 dage. I denne tid hadde han bare nydt vand; men han var allikevel sterk nok til at gjøre voldsom motstand.

Etter at torturen var fuldbyrdet, efter at legemet var tilført føde ved magt, gav Larsen op kampen. Det vilde ikke være menneskelig at kunne utholde saadanne lidelser. [...]

Nu spiser Larsen. Kampen er haabløs naar myndighetene virkelig vaager at sætte trudselen om tvangsforing iverk. [...]

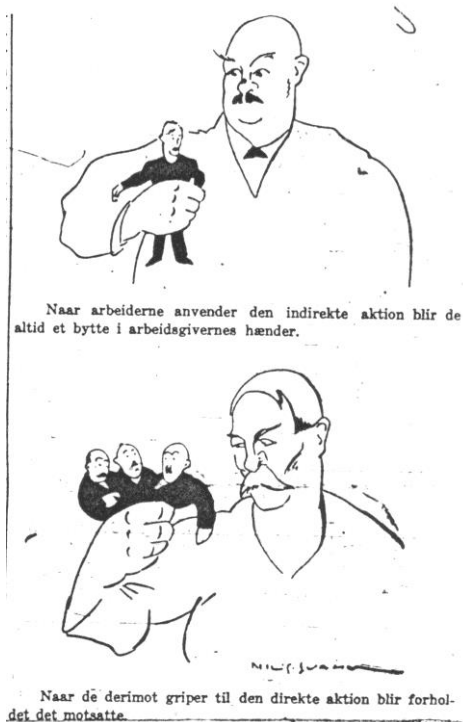
I 120 dage vilde myndighetene ha tvangsforet ham. 100 gange [sic], en gang hver dag, maatte han føre en kamp i cellen før han blev bundet og fik gummislangen ned i halsen. negtet han at svælge blev han kvalt. Naar de 120 dage var over kunne han forlate fængselet som et menneskelig vrak, arbeidsudygtig for levetiden.

Allerede søndag fik han en forsmak paa i hvilken grad tvangsforingen ødela helbreden. Halsen hovnet op til en stor byld som følge av at gummislangen var blit tvunget ned. Larsen forstod da at livet stod paa spil, hvis mishandlingen fortsatte.»¹²⁶⁶

Siden myndigheten ved siden av å tvangsføre bare kunne lokke og true, og aldri våget å ta sjansen på at militærnektene skulle dø i deres varetekt, ble de fleste sultestreikaksjonene vellykket. Bare i to av tilfellene klarte myndighetene å bryte streiken. Sultestreiken var altså et særdeles effektivt kampmiddel, som myndighetene lot til å ha stått maktesløse overfor.

DIREKTE AKSJON

En rekke streiker og aksjoner har hentet sine aksjonsformer fra syndikalismen. Disse kan man lese om i det enkelte fagforbunds historie. De færreste av disse aksjonene hadde forbundsledelsens, eller LO-ledelsens, støtte. Noen av aksjonene hadde det, men pga. avtaleverket måtte støtten skje i det skjulte. Syndikalistene og anarkistene har deltatt i en rekke arbeiderkamper med vekslende hell. Før vi går videre skal vi se litt på noen av de arbeidskampene som benyttet syndikalistiske aksjonsformer.

Hva er direkte aksjon?

Slagordet «Direkte aksjon» har sitt opphav i den franske revolusjonære syndikalisme omkring 1900. Arbeiderne skulle selv, ved direkte aksjon, kjempe for sin egen sak, uten støtte av parlamentarikere, som i Frankrike regelmessig hadde sin rot utenfor arbeiderklassen. Direkte aksjon behøver ikke å være lovstridig, men det er karakteristisk for alle som har propagandert for slagordet, at de har villet gjennomføre aksjoner uten hensyn til om de derved brøt «borgerlige» lover.

La oss først si hva «indirekte aksjon» er: Indirekte aksjon er det når arbeiderne overlater løsningen av sine egne spørsmål til andre uvedkommende. Man forsøker å påvirke utviklingen gjennom andre mennesker som skal ivareta deres interesser. Da er det ikke lenger arbeiderne selv som beslutter eller går til aksjon, men deres valgte representanter. På det politiske område har denne aksjonsmetode gitt seg uttrykk i at arbeiderne velger representanter inn i de borgerlige representative forsamlinger for å parlamentere med borgerskapet om arbeidernes interesser. Denne metode foregår på fullt lovlig plattform — etter borgerskapets egne lover og forordninger. Kampen kan dermed ikke føre til resultater som står i strid med det nåværende system, de nåværende eiendomsforhold og den nåværende samfunnsform. På det faglige område karakteriseres den indirekte aksjon på den ene side ved at arbeiderne velger seg en bestemmende og maktutfoldende ledelse over organisasjonen, som endog kan kommandere medlemmene til usolidaritet eller annen underkastelse. På den annen side ved at arbeiderne lar en tredje, helt uvedkommende makt, nemlig staten, gripe inn som en formidlende eller meglende faktor i kampen mellom de to kjempende parter — arbeide og kapital. Den indirekte aksjon fratrar arbeiderne enhver innflytelse, enhver betydning og ethvert initiativ i den kamp arbeiderne selv skal føre som klasse. Arbeiderens rolle er redusert til den passive.

Direkte aksjon er enhver aksjon som iverksettes, og fullføres, av arbeiderne selv uten mellommenn. «Den direkte aksjon er proletariatet paa krigsfot, [...]»¹²⁶⁷ Direkte aksjon og vold har ingenting med hverandre å gjøre, slik borgerpressen, og den sosialdemokratiske pressen, gjerne har fremstilt det. Direkte aksjon kan være et hvilket som helst middel som blir brukt av arbeiderne selv, og som rettes direkte mot den man prøver å påvirke. En direkte aksjon vil nødvendigvis bryte med hovedavtaler, forhandlingsplikt, og forbundets regler for godkjenning av konflikter. Direkte aksjon skal styrke solidariteten arbeiderne imellom, og fremme masseaksjonen. Direkte, individuell, aksjon er en forpost til masseaksjonen. Direkte aksjon lærer arbeiderne å benytte de midler som er mest praktiske til våpen i «kampen for tilværelsen». Den direkte aksjon har en stor oppdragende moralsk betydning, idet den fremkaller solidaritets- og klassefølelsen, samholdet og fellesskapsfølelsen, og har det fortrinn at den kan tilpasses nøyaktig etter forholdene.

Forskjellige former for direkte aksjon

«Der gives ikke noget universalmiddel, som i ethvert tilfælde er seierbringende i kampen. Hverken den øieblikkelig iverksatte streik, obstruktion, sabotage eller den længe og nøiagtig planlagte arbeidsnedleggelse er slike. Det maa derfor bero paa de lokale, industrielle, økonomiske eller andre forhold ved hvert specielt tilfælde, om et eller flere av disse midler skal anvendes. Det bør for hver gang tages under nøie overveielse, hvilket av midlerne er det mest brukbare.»¹²⁶⁸

«De syndikalistiske org. indgaar ikke skriftlige overenskomster paa bestemt tid, men beholder sin handlefrihet. De slaar ned paa arbeidsgiveren naar han mindst aner det.

De har i denne usikkerhetstilstand overfor arbeidsgiverne det bedste vaaben mot dem. De vil tvinge ham til at gi efter gjennom et systematisk økonomisk tryk, utgaaende fra den forutsætning, at de

har at gjøre med en svigtende og hensynsløs fiende, som ikke gir efter mere end han er tvungen til, og som tar alle tilfælder iagt for at vinde fordele over arbeiderne. [...] Forøvrig hylder syndikalisterne den sats at jo færre streiker desto bedre. Streiker blir som oftest en serie fiendtligheter mot arbeidernes egen mave og den gaar for ofte omkuld av den aarsak at der findes en grænse for menneskets evne til at sulte og lide nød. Syndikalisterne foredrar at besitte og anvende produktionsverktøyet istedenfor at overgi det og overlevere det til fienden. De foredrar at utkjæmpe striden paa verkstedet og arbeidspladsen. her har arbeiderne hundretalls metoder til at utøve økonomisk tryk paa arbeidsgiverne, mens de derimot utenfor verkstedet ikke har andet at bygge paa end sin virtuositet som sultekunstner.»¹²⁶⁹

«Den direkte aktion fremtrær i mange former: boykot, sabotage, obstruktion, streik med alle dets modifikationer, ydre paatryk, masse møter, proklamationer klæbet paa offentlige pladser, gate-demonstrationer, 'passiv motstand', negte at utføre enkelte paa 'statsborgeren' hvilende forpligtelser til staten o.s.v. Men barrikadestriden er ogsaa for syndikalistene en historisk, en tilbakelagt tid. Over dem alle staar den sociale, revolutionære generalstreik.»¹²⁷⁰

Streik

Arbeidsnedleggelse som ofte ikke er meldt eller godkjent etter gjeldende avtaler og regler.

«Streiken bør i størst mulig utstrækning undgaaes. Det har vist sig at den ofte rammer arbeiderne mer eller ialfald like meget som arbeidsgiverne. Man bør derfor i første række forsøke med at føre kampen ind paa selve arbeidsplassen hvorved arbeidsgiveren maa bære en større del av omkostningerne.»¹²⁷¹

Sympatistreik er det når man streiker i sympati med andre arbeideres konflikter med arbeidskjøperne. Dette kan være nødvendig hvis f.eks. arbeidskjøperne prøver å kjøpe varer og tjenester fra andre enn de streikende.

Den høyeste form for streik er den ekspropriative generalstreiken, dvs. den allmenne arbeidsnedleggelsen hvor proletariatet besetter og overtar jord og bedrifter, som skal være dødsstøtet mot det kapitalistiske samfunnet.

Okkupasjon

Streik kan kombineres med okkupasjon hvor man blir stående ved produksjonsapparatet og styrer dette selv. Man kan møte en lockout med å fortsette driften for egen regning. Dette er enklest i de bedriftene som kan holdes gående ved hjelp av de kontanter som kommer inn fra den daglige omsetningen, som f.eks. kollektivtraffikselskaper. En beslektet metode er å starte egne kampbedrifter. Det skjedde i stort omfang under barber- og frisørsvennenes konflikter i 1920. Det var et fag hvor det krevdes lite kapital for å starte opp, og i alt 38 kampforretninger kom i gang rundt i landet. Andre fagforeninger støttet opp ved å pålegge sine medlemmer under trussel om eksklusjon å bare bruke disse. Omtrent alle barbersvenner i streik eller lockout kunne arbeide under konflikten.¹²⁷² I 2004 benyttet heismontører i streik seg av en lignende metode. De startet én bedrift som ble større jo flere montører som var i streik eller i lockout.¹²⁷³ Slik ble tredjepersoner rammet minimalt. Overskuddet gikk til fagforeningens streikekasse.

Sabotasje

Sabotasjens former er avhengig av de omstendigheter hvorunder den foretas og hvilket mål den stiller og som det gjelder å nå.

- Arbeiderne setter maskiner og utstyr midlertidig ut av funksjon uten å ødelegge dem (f. eks. «dynamitt i borehullene», fjerning av vitale deler slik at maskinene ikke fungerer, eller nøkler til rom, skap og maskiner forsvinner) slik at de blir ubrukelige for streikebrytere. Må ikke forveksles med «maskinstormerne» i industrialismens barndom som gikk til angrep på maskinene for å knuse dem. I krigstilfelle derimot kan sabotasjen gå ut på å gjøre maskiner og transportmidler ubrukelige og alt som forøvrig truer hele befolkningens liv og frihet.
- «Gå sakte»-aksjoner (Engelsk: Go canny).
- Arbeidet utføres dårlig, mangelfullt og feilaktig («Dårlig arbeid for dårlig lønn»). «En gruppe italienske anlægsarbeidere ved et amerikansk jernbaneanlæg fik en dag daglønnen redusert med en fjerdedel. De tok sine spader med til en maskinsaks og klippet av en fjerdedel av hvert spadblad. Mindre daglønn, mindre spader, sa de.»¹²⁷⁴
- Man utfører arbeidet overdrevent godt eller sløser med materiell i produksjonen. (Gir «for god» service. Forteller kunden hvor dårlig produktet er. Bruker bedre materiell enn nødvendig. En bakersvenn forhøyer vekten på brødet, en skotøyarbeider benytter bedre materialer. Man lar kundene få god vekt og godt mål — øker meterens lengde og kiloens tyngde. Eierne taper penger, mens de aksjonerende får allmennheten på sin side.)

Mens den streikende arbeider forlater arbeidsplassen og er uten lønn, står sabotøren igjen på arbeidsplassen og hever lønnen sin uten at arbeidskjøperen har noe utbytte av det arbeidet han utfører. Mens den streikende rammer seg selv økonomisk samtidig som han rammer arbeidskjøperen, rammer sabotøren arbeidskjøperen uten å ramme seg selv. Ødeleggelse av maskiner forfeiler som oftest sitt mål. Når skaden har skjedd har arbeidskjøperen ingenting mer eller værre å frykte. Arbeiderne har utspilt sin største trumf og har siden ingenting mer å komme med. Den grove sabotasje har karakter av hevn siden alle andre midler har vært prøvd. Den mildere form for sabotasje virker som et torturredskap. Når «skruene klemmes hard nok til», så gir ofret heller etter enn å risikere økonomisk ruin.

«Sabotasjen kan være av både lindrig og av voldsom art. Borgere og andre samfundsbevarende forsøker med alle tilgjengelige midler å forklare at sabotasje er ensbetydende med ødeleggelse av samfundsmessige verdier, sprengning av hus, fabrikker og jernbanebroer m. m. Samtidig gjør man gjeldende at syndikalismen er en lære for lignende metoder, med dolk og dynamitt i våbenarsenalet. Det er helt feilaktig. Syndikalismen anbefaler aldri sådanne kampmetoder, da en ødeleggelse av samfundsmessige verdier ikke kan være til fordel for arbeiderklassen. Plyndrede byer, ødelagte hus, ramponerte fabrikker, dolk, dynamitt og menneskeblod betegner kapitalismens vei, mens syndikalistene uten betenkning kaller sådanne kampmetoder for vanvidd, selv om de utføres av arbeiderne i kampen mot det kapitalistiske samfund. Syndikalismen lærer istedet at disse verdier skal erobres for alles velstand. Og dette skjer ved at arbeiderne forstår å verdsette sin arbeidskraft. [...] Når en streik utbryter f. eks. på et verksted, må arbeiderne se etter at streikebryteriet forhindres og vanskeliggjøres eksempelvis ved å sette maskinene ut av funksjon og ikke som det hitil ofte er skjedd, gjøre dem fullt i orden for 'bryternes' uøvdde hender. Det blir da arbeideren selv som har bestemmelsesretten over maskinen og ikke streikebryteren, som faller de streikende arbeidere i ryggen.»¹²⁷⁵

Streiken er et tveegget sverd som også rammer arbeiderne økonomisk. Ved sabotasje derimot, kan arbeiderne føre striden på arbeidsplassen slik at arbeidskjøperne får betale det meste av kostnadene. Arbeiderne får lønn, om enn mindre enn normalt, mens aksjonen står på og fagorganisasjonen sparer utgifter til streikestøtte. Metoden eliminerer faren for streikebryteri. Sabotasje rammer arbeidskjøperen midt i hjertet, dvs. midt i pengepungen.

Obstruksjon

Arbeidet utføres så bokstavelig, formalistisk eller nøyaktig i følge reglementets bestemmelser, at arbeidet stopper opp så og si av seg selv. Dette er spesielt effektivt innen transport- og kommunikasjonssektoren hvor tidsaspektet er viktig.

Blokade

Arbeidskjøperen hindres i å skaffe seg arbeidskraft, eller i å skaffe seg råstoffer, maskiner ol.. Inn- og utkjøring fra bedriften hindres.

Boikott

Boikott går ut på at salget av bestemte produkter skal forhindres, kanskje for å fremtvinge bedre arbeidsforhold for arbeiderne av de boikottede varer eller helt å hindre produksjonen. Boikotten kan ta en politisk karakter ved å rette seg mot arbeiderfiendtlige lover og forordninger. Boikottens store betydning ligger i at den også omfatter arbeiderklassen som forbruker.

Label/Merking

Fagbevegelsen merker (engelsk: label) varer som man oppfordrer folk å kjøpe. (Altså det motsatte av boikott.) Av dette merket ser så forbrukerne hvilke varer som er produsert av organiserte arbeidere, under full organisasjonsmessig kontroll, og til tarifflønn. Merkingen er en oppfordring til konsumentene å kun kjøpe sine varer hos en kjøpmann eller fabrikant hvis varer bærer dette merke.

Register

Registeret ble brukt den gang lønnsavtalene i hovedsak var lokale. Alle arbeidere innen en viss bransje og en viss region blir enige om en minimumspris på arbeidskraften sin. Den lokale seksjonen eller syndikatet danner en registerkomité. Denne undersøker hva som på et gitt tidspunkt er den høyeste gjeldende lønnen. Deretter bestemmes denne som den pris som minst skal gjelde for at arbeiderne skal ta et visst arbeide. Ingen får gå under denne prisen. Registeret ble brukt den gang det stort sett var lokale lønnsfastsettelse. Registeret skal være det organ hvormed arbeiderne skal utøve kontroll og skaffe seg innflytelse og oversikt, såvel over produksjonsprosessen som over omsetningen av de ferdige produkter. Gjennom registerets utvikling skal etter hvert de organer fremskapes som skal danne grunnlaget for det industrielle selvstyre som skal overflødiggjøre det nåværende kapitalistiske system. Her har vi en liten historie fra den tiden da fagforeningene selv drev arbeidsformidling:

«Vi klipper her et litet utdrag fra Bruno Schmytz's brosjure 'Nye former for klassekampen', hvor han beretter om en lignende registerkamp:

'Jeg stod engang paa et fagforeningskontor, hvor formanden var ungsocialist. Telefonen ringte. Det var en utbytter som spurte, om der fandtes ledige slaver paa markedet.

'Ja, vi har mange ledige,' svarte ungsocialisten. 'Vi skal sende en mand op.' Saa ringte han av.

'Du sa jo nylig til mig, at dere ingen arbeidsløse hadde,' sa jeg.

'Ja, men jeg er da ikke saa dum, at jeg fortæller utbytterne det,' svarte han. Derpaa tok han frem av en skuffe en liste med navne og adresser paa de medlemmer som arbeidet for mindsteløn.

'Ser du,' sa han, 'nu sender jeg hver eneste av disse efter tur op til utbytteren og faar dem til at forlange to kroner mer end de har der, hvor de nu arbeider. Tilsidst tar utbytteren en av dem, ti jeg vet, at han skal bruke en mand. — Saa gaar der nogen dager. Atter vil telefonen ringe. Denne gang fra det firma, hvorfra manden, som fik de to kroner, gik. — 'Mængder av arbeidsløse,' svarer jeg igjen, og jeg

faar paa samme maate sat op lønnen der.'

'Da maa dere jo ha en god løn nu,' sier jeg.

'Ja, mit system har hævet den med 30 pct.,' var svaret.

Denne taktik er meget enkel og begripelig. Den fordrer bare en smule solidaritet fra dem som skal utføre den, og et organisatorisk system som ikke lægger hindringer iveien for dets utførelse.

Registeret kan kun anvendes under lønskampene, men det kan dog der være meget nyttigt paa mange omraader.

Og saa er det et kampvaaben som ikke paafører arbeiderne nogen økonomiske ofre.»¹²⁷⁶

Direkte aksjon i praksis

I 1909 kastet klinkerne¹²⁷⁷ ved Aker en formann ut verkstedsporten, og da han kom tilbake til verkstedet, gikk de til streik. Ved flere tilfeller gikk klinkere til kollektiv akkordnekt for å presse opp prisene. I 1911 skjedde det ved Aker og Nyland på den måten at de arbeidet så langsomt at timelønna ble større enn akkordfortjenesten. «Opstruktionen ledet til en tilfredsstillende løsning», heter det i beretningen. Noe lignende skjedde ved Bergens Mek. Verksted året etter, og bedriften beskyldte da dikkerne¹²⁷⁸ for «intelligent sabotasje». ¹²⁷⁹ I 1913 var det en syndikalistisk formerstreik ved Kværner bruk, som innebar et direkte brudd på overenskomsten, og som ledet til at vedkommende formere ble ekskludert av forbundet sitt. ¹²⁸⁰ Dette var mest for syns skyld overfor arbeidskjøperne, for de streikende ble senere tatt opp i forbundet igjen, og flere av dem fikk tilitsverv i fagbevegelsen. ¹²⁸¹

Både Revolt, Direkte Aktion, Solidaritet og Alarm hadde lister over arbeidsplasser som var blokkert for tilgang på organiserte arbeidere. Ingen organiserte arbeidere måtte søke arbeid på slike steder så lenge disse sto oppført på listen. Også *Arbeidsmanden* hadde slike lister. (Det hadde muligens også andre av de reformistiske fagforbundenes fagblader.)

«Det var vinteren 1917—18 vi gjorde en liten aksjon på et mekanisk verksted eller skibsbyggeri.

Vi var et arbeidslag (luftklinkelag) på 3 mann, som var tilbudt akkord på klingning av 2 deksplater, og et stykke slingrekjøp på en gammel båt.

Akkordsummen kr. 125.00 fant vi var så lav, at vi ikke anså, vi kunne klare å holde timelønner, vi forlangte kr. 250.00.

Skibsbygmesteren forhøiet til 150.00 og vi slo av til 200.00. Men nærmere kom vi ikke. Det blev altså 'dagsing'.

Mesteren lovet på, at han skulle vise oss, at arbeidet kunde og skulle utføres for kr. 150.00.

Nuvel, vi begynte altså arbeidet, under sterkt opsyn, av mester og formenner.

Det første vi måtte gjøre var å få verktøyet ombord, og da vi var meget forsiktig, for ikke å skade oss selv, eller verktøyet under flytningen, så gikk hele eftermiddagen (4 timer) før vi hadde alt ombord, og nøiaktig plasert.

Neste morgen begynte vi å lave stillasje under dekk for motholderen, og det blev gjort så forsvarelig, at formannen sa vi kunde kjøre 2 hester over den, uten å resikere å brette ned.

Det var nu blitt henimot middag igjen og vi rakk så vidt å hente nagler før det 'blåste'.

En hel dag var gått og over en tredjedel av de 150.00 var gått ut, uten at en eneste nagle var blitt klinket.

Om eftermiddagen skulde vi så begynne å klinke, men naglene var for korte, så vi måtte på lageret og bytte dem, da vi så trodde vi var klar til å begynne igjen, måtte naglegutten efter kull til essen, og når han kom igjen og vi hadde klinket 2 nagler, så gikk der hull på slangen til klinkemaskinen, så vi måtte på verktøikammeret og få den lappet.

Slik gikk det dag efter dag, det ene uheld avløste det andet, formennene stod over oss når vi arbeidet, og gikk en av oss, et eller andet erende, så blev han skygget som en mistenkelig forbryter.

Vi hadde vært ombord omtrent 4 dage, da båten blev satt i dokk, for å få slingrekjølen reparert, mesteren sente da et nytt klinkelag ombord, og vi blev jaget ned for å klinke de ca. 35 nagler i slingrekjølen.

Det blev nu samme morro, med flytning av verktøiet igjen, og det nye klinkelag, hadde samme uheld som vi, slik at arbeidet gikk nokså sent, og neste dag blev der tatt endda et nytt lag ombord for å gjøre det av med de seige deksplater.

Vi var nu altså 3 lag ombord, og de 150.00 var gått ut for lenge siden, skjønt arbeidet enda ikke var halvferdig.

Med slingrekjølen gikk det om mulig enda verre enn med deksplatene.

Slingrekjølen ligger jo omtrent i linje med tankesiden eller rennestenen og der var cementert, så vi måtte til å hugge cement vekk, for å få plass til naglehullene.

Riktignok hadde platearbeiderne hugget vekk endel sement da de drev ut de gamle naglene, men

det var for litet og vi vilde jo ha arbeidet pent og ordentlig utført.

Da vi tilslutt var ferdig med cementen, var det også forbi med mesterens tålmodighet, han sa ikke stort, for han var en dannet mann, men vi kunde se, at han raste innvendig, han sendte en formann inn i rummet for å passe på motholderne, en formann på dekket for å holde øie med naglegutten og selv tok han stilling utvendig for å se efter at klinkeren gjorde sin plikt.

Nå skulde man jo tro, at arbeidet skulde gå som det var smurt, men nei, det gjorde det nok ikke.

Naglegutten fikk ikke naglene varme nok, og motholderen holdt ikke bent på naglene, slik at når klinkeren satte maskinen på, så sprat naglen langt inn i rummet og klinkeren hadde fått frost i slangen, så han måtte i smien og tøy den op, og når han kom igjen med slangen, så var naglegutten gått efter kull igjen. Dette blev der dog rådet bot på, idet vakthavende formann var elskverdig nok til å ta hans plass.

Tross uheld og forsinkelser gikk arbeidet dog fremover, og vi hadde nok klart å få ferdig det lille stykke slingrekjøel uten assistanse, men de siste naglene blev klinket av formennene, en kveld efter arbeidstid, vi nektet nemlig å arbeide overtid, på grunn av trethet.

Uten å regne båtenes ekstratid i dokken som antagelig kostet 200–300 kroner, kom det omtalte arbeide på ca. 650 istedet for 150 kroner.

Neste stykke arbeide vi blev satt til, fikk vi en meget god pris for, og uheldene var som blåst bort, arbeidet gikk lett og greit fra hånden, enda der ingen formenn var til å jage på.»¹²⁸²

Rjukan¹²⁸³

I 1908 var det en konflikt på Rjukan der 1100 arbeidere gikk ut i en tre måneders streik. Resultatet var at Norsk Hydro måtte melde seg ut av *Norsk Arbeidsgiverforening* for å godta arbeidernes krav. At kampen nyttet virket positivt på de radikale kreftene. I 1909 ble det startet et ungdomslag tilsluttet NSU, som fulgte ungsosialistene ut av DNA etter bruddet på forbundets landsmøte i Skien. Ungdomslaget var i aktivitet frem til 1915 og besto for det meste av svenske syndikalister.¹²⁸⁴ I 1911 ville Norsk Hydro innføre stempeling, men dette måtte utsettes fordi alle arbeiderne nektet å gjøre det. Norsk Hydro var nå på nytt medlem av *Norsk Arbeidsgiverforening*, og arbeiderne på Rjukan ble rammet av storlockouten samme år. Etter tariff-forhandlingene ble arbeidet tatt opp igjen, men tidlig i 1912 kom de første tegn til misnøye over tariffen. På DNAs landsmøte i Stavanger, påsken 1912, møtte tre av arbeiderne på fabrikken LO-formann Ole O. Lian og NAFs formann Richard Hansen. Arbeiderne ga klar beskjed om at «noget maatte gjøres, da fortjenesten ved Saaheim var forliten, og stemningen [...] slik, at hvis organisationen intet gjorde vilde arbeiderne handle paa egen haand».¹²⁸⁵ De mente at stemningen på fabrikken var urolig, og at «enkelte 'syndikalister' brugte den uheldige overenskomst til agitationsbasis og fik arbeiderne med sig».¹²⁸⁶ Rich. Hansen dro til Rjukan for å forhandle med bedriften, men de lønnsøkningene som ble oppnådd var både marginale og virkårlige, da de ga minst tillegg til arbeidere med de dårligste arbeidsforholdene.¹²⁸⁷

«Frie mænd handler frit» — «Vi respekterer ikke loven» — «Leve den direkte aktion». Under slike slagord gikk et tog av Rjukan-arbeidere gjennom gatene en søndag i juni 1912.¹²⁸⁸ Etter demonstrasjonstøget ble det avholdt et protestmøte med 1200 tilstede. Dagen før hadde det brutt ut streik ved salpeterfabrikken. *Saaheim Jern- og Metallarbeiderforening* og *Rjukan Salpeterværks arbeiderforening* hadde gått sammen om å kreve ny tariff med høyere minstelønn, enda de var bundet av tariffavtaler fra 1911. Prisene hadde steget og arbeiderne krevde at lønnen også skulle stige. Bedriften hadde ikke innrømmet kravene.

Arbeiderne hadde først forsøkt å gå organisasjonsveien, men Arbeidsmandsforbundets og LOs forhandlere hadde ikke oppnådd noe. De hadde heller ikke godkjent streiken og erklærte den for ulovlig. Arbeidskjøperen, Norsk Hydro, sto fast på tariffen av 1911. Mange mente at det var blodig urettferdig, siden de aldri hadde godtatt tariffen. Den var blitt undertegnet av hoved-

organisasjonene før driften var kommet i gang. Det var en ettergift for å få til en avtale for anleggsarbeiderne.

Forbundsformannen, Jørgen Borgen, reiste oppover for å snakke arbeiderne til rette, men ingen ville høre på ham. Dette var spill for galleriet. Det var en underhåndsforståelse mellom forbundsformannen og de lokale lederne om at de skulle samarbeide om et best mulig resultat, men offisielt måtte det se ut som om forbundet og avdelingen var på kollisjonskurs.¹²⁸⁹ Det ble vedtatt å ekskludere Rjukan-arbeiderne, men dette trådte aldri i kraft. Sekretær i streikekomitéen på Rjukan var jernbanearbeideren Johan Ødegaard (1890-1955). Han ble svartelistet av arbeidskjøperne.¹²⁹⁰ Han ble av Aksel Zachariassen karakterisert som en «ytterliggående syndikalist».¹²⁹¹ Han hadde i en periode «tilhørt en syndikalistisk organisation»¹²⁹², «men forsvant helt plutselig, til størst glede for syndikalistene selv. [...] Vi husker han fra Hamar som moderat socialdemokrat. Så reiste han til Oslo og ble radikalsocialist av Eugene Olaussens skole. Senere flyttet han til Rjukan og ble anarkist. Derfra til Gøteborg og blev syndikalist. Kom til Oslo igjen som individualist. Flyttet til Telemark og blev fagopposisjonsmann. Til Kristiansund som socialdemokrat. Til Fredrikstad som radikalsocialist. Til Skien og senere Kongsvinger som kommunist. Tilbake til Oslo som hypersocialdemokrat og reformist. Til Geneve som talsmann for organisasjonsfriheten. Tilbake til Oslo som diktator for organisasjonstvangen. Ødegård har, som man ser, reist meget og reisene har alltid hatt en viss betydning for hans sjelslige utvikling», skrev Alarm.¹²⁹³ Ødegaard ville i stedet arbeide for å bygge opp et parti av kommunistiske ledere som skulle drive fram et sentralistisk ledet angrep på det kapitalistiske statsapparatet.¹²⁹⁴ Han meldte seg inn i NKP i 1923, ble formann i *Skog- og Landarbeiderforbundet* i 1927 og hovedkasserer fra 1931. Han meldte overgang til DNA i 1930.¹²⁹⁵

Norsk Hydro ville fortsatt ikke forhandle med de streikende som hadde problemer med å holde ut. Bedre ble det ikke da 24 sivile politibetjenter fra Kristiania kom på «ferietur», men det de egentlig skulle var å hive ut de av arbeiderne som bodde i selskapets boliger. Jørgen Borgen og LO-formann Lian grep inn, i forståelse med streikekomitéen. De fikk til en forhandlingsløsning som gikk ut på at de streikende skulle gå tilbake til arbeidet på de gamle betingelsene, men mot underhånds løfte om lønnsforbedringer. Det var et tilbaketog som skaffet Borgen mye kritikk.

Flere av de utenlandske arbeiderne ble arrestert fordi de hadde forlatt arbeidet uten lovlig oppsigelse. Arbeiderne mente at alle hadde været enige om streiken, og mente at det vart urettferdig at noen ble arrestert. To arbeidere, svensken Albert Emanuel Forsmann (21 år) og italieneren Pasquale Vettese (20 år)¹²⁹⁶, ble utvist begrunnet med at de oppholdt seg ulovlig i Norge.¹²⁹⁷ Forsmann ble også beskyldt for å ha drevet med «ungsocialistisk propaganda» på arbeidsplassen. Utvisningene «satte gemytterne i brand» (*Aftenposten*) blant Rjukanarbeiderne. Det ble avholdt et protestmøte mot det inntrufne, der over 700 møtte frem. I en resolusjon fra dette møtet het det bl.a.: «Vi erklærer at ha samme delaktighet i konflikten som dem og dermed også samme ansvar som vore kammerater som tilfældigvis er føtt i et andet land.»¹²⁹⁸ Dette viser at solidaritetstanken blant Rjukanarbeiderne sto sterkt.

Konflikten førte til at arbeiderne ble misfornøyd med de reformistiske fagforeningene. Siden streiken ikke ble godkjent fra sentralt hold, svekket dette Rjukanarbeiderne, og dermed fikk arbeidskjøperne styrket sitt maktgrunnlag.

Arbeidsgiverforeningens organ skrev:

«Den syndikalistiske vintersæd har baaret frugt. Høstens tid kom snart, og sæden gav mange fold. Da den syndikalistiske klik i Trondhjem for et halvt aars tid siden begyndte sin paagaende agitation, blev den ikke afvist af det norske socialistparti. Dette blev tvertimod staaende som fadder for den nye retning i Norge. Vistnok er forholdet senere kjølnet noget. Men det forhindrer ikke, at for den almene bevidsthet bestaar der en intim forbindelse. [...] Bevægelsens syndikalistiske indhold blev tydelig markeret under det demonstrationstog, som fandt sted søndag den 9. paa Saaheim. I spidsen for toget blev baaret en fane med følgende indskrift: 'Frie mænd handler frit. Vi respekterer ikke loven. Leve den direkte aktion.'

Da de syndikalistiske agitatorer uten indgriben fra vore myndigheders side i vinter fik drage frit rundt land og strand, var opvigerparolen foragt for lovene, ingen respekt for bindende aftaler. Disse læremestere havde faaet villige elever. Uden ophold og uden knur skulde Saaheimsanlæggene underkaste sig de i strid med overenskomsten dikterede vilkaar. Ellers blev arbeidet uopholdelig nedlagt. [...] Det var et paagaende mindretal med nogen svensker, en danske, en russer og en tysker i spidsen, som i sin paagaenhed og ved sin voldsomme atfærd formaede at tyrannisere den hele arbejdsstok. Det sees heller ikke godtgjort, at arbejderne forbund hurtigst mulig greb til den energiske hævde af tugt og orden, som her mere end nogetsteds skulde være paakrævet. Forholdet var jo det, at arbejderne organisationer paa Saaheim havde sagt sig fri for enhver forbindelse med sine hovedforbund, ene og alene fordi de erklærede sig for syndikalister.»¹²⁹⁹

Borgerpressen skrev: «Det er den internationale revolutionære syndikalisme, som har holdt sit indtog her i landet.»¹³⁰⁰ Det ble skrevet om en «bande av utenlandske opviglere [...] etpar russere samt nogle svenske, danske og tyske arbeidere [...] som driver paa at oppvige sine norske kamerater».¹³⁰¹ Streiken var et resultat av «Den pragtblomst paa Ungsocialismens Træ, som nu er skutt frem i Lyset i Vestfjorddalen»¹³⁰² Streiken ble knyttet til syndikalismen og ungsosialismen, samtidig som det ble understreket at det egentlig var utenlandske oppviglere som sto bak streiken. Fagopposisjonen, NSU, syndikalismen og ungsosialismen hadde et visst fotfeste blant arbeiderne på Rjukan. Flere av de sentrale tillitsmennene under streiken var tilsluttet ulike grupperinger innen «den nye retning». Dansken Chr. W. Andersen var knyttet til Fagopposisjonen, nordmannen Johan Ødegaard var knyttet til syndikalismen og svensken Albert Forsmann var knyttet til ungsosialismen.¹³⁰³

Norges Soscialdemokratiske Ungdomsforbund gikk inn for en antimilitaristisk kampanje 1.-10. mai 1914. Arbeiderne på Rjukan gikk 1. mai med «det brukne gevær», selve symbolet for antimilitarismen (og forbudt av Justisdepartementet), og ungsosialistene marsjerte under en fane hvor det stod «Ned med tronen, alteret og pengevældet», en klart syndikalistisk fane. Politimesteren hadde heist flagget på politistasjonen, noe borgerskapet protesterte mot. De protesterte også mot at politiet ikke hadde fjernet de antimilitaristiske merkene i toget. Politimesteren skrev så et brev til arbeiderforeningen der han skrev at antimilitaristiske merker ikke ville bli tillatt i fremtidige demonstrasjoner. Dette reagerte naturligvis arbeiderne på.

17.mai gikk 1500 arbeidere i tog med antimilitaristiske merker og faner, mens like mange sto langs ruten.¹³⁰⁴ Politiet grep inn, sterkt støttet av den borgelige fløy og Forsvarsforeningens medlemmer som markerte dagen under merket «Jeg vil verge mitt land». Det oppsto et durabelig slagsmål, og ifølge politiets beretning, gikk det så hardt ut over to konstabler at de etter dette ikke lenger var arbeidsføre og måtte slutte i tjenesten.¹³⁰⁵ 18. mai arresterte politiet i stillhet 7 mann, som i nattens mulm og mørke ble transportert til Kristiania. Uroen fortsatte i flere dager og klimaet mellom politi og arbeidere var svært spent. Det gikk rykter om at arbeiderne ville storme politistasjonen, og befri de fangene som fremdeles satt der. Militære forsterkninger fra øverste klasse fra 2. brigades underoffisersskole ble innkalt i all hemmelighet, dessuten ble telefon- og telegraflinjene til Rjukan sperret. Hemmeligholdelsen av hærens inntog til Rjukan ble av justisministeren forklart med at de ville hindre «at der skulde opstaa en unødige ophidselse paa forhaand. Blant de mange løse eksistenser paa Saaheim, hvor blant flere utlændinger, kunde der let været opagitert en stemning, som kunde ført til uberegnelige ulykker, om de hadde foranstaltet opløp ved militærets ankomst».¹³⁰⁶ Rekruttene patruljerte i gatene under hånsord fra arbeiderne. Rekruttene kunne etter en tid forlate Rjukan uten at det var kommet til sammenstøt.¹³⁰⁷ Resultatet ble at 14 personer ble dømt for noe over 1500 mennesker var med på.¹³⁰⁸

Juli 1914 gikk Rjukanarbeiderne til sympatistreik for arbeiderne på Notodden. Aksjonen ble fordømt av både Arbeidsmandsforbundet og LO, men Rjukanarbeiderne var «handlingens menn», og de lot seg ikke diktere av sentralforbundet til tross for nederlaget i 1912.

Fagforeningene sluttet seg nå sammen i en organisasjon som sluttet seg til Fagopposisjonen.

Rjukan faglige Samorganisasjon ble stiftet i 1915. Denne stiftelsen må sees i sammenheng med første verdenskrig.

En ny sympatistreik ble iverksatt i 1916, etter at *Norsk Arbeidsgiverforening* hadde tatt ut lockout mot noen gruvearbeidere. Norsk Hydro tilbød dyrtidstillegg, men arbeiderne nektet å ta imot dette. Det var viktigere å være solidariske med sine kamerater. LO sluttet seg til streiken, men de respekterte etter hvert myndighetenes forbud mot arbeidsstans. Dette reagerte arbeiderne på, og misnøyen mot LO økte. *Norsk Jern- og metallarbeiderforbund* sendte sin avdeling på Rjukan et ultimatum om at den enten skulle tre ut av forbundet eller samorganisasjonen, da samorganisasjonen forlangte en representant ved forhandlingene om Norsk Hydros overenskomster. Martin Tranmæl falt i «redaksjonelt raseri» i «Ny Tid».¹³⁰⁹

I februar 1919 kom Ewald Brændheim til Rjukan for å holde foredrag. Han var en av de sentrale skikkelser i *Norsk Syndikalistiske Federation*. Hans budskap vakte tydeligvis interesse, for allerede 9. mars ble *Rjukan lokale Samorganisasjon* under NSF stiftet. De 21 medlemmene som var med fra begynnelsen, vokste til 82 ved utgangen av året. NSF hadde på dette tidspunkt 1616 registrerte medlemmer.¹³¹⁰

På Rjukan fikk også syndikalistene sitt talerør i avisen Maana og dets kreative redaktør Ludvig B. Aas. Han plasserte syndikalistene politisk på denne måten:

«Til høyre ser vi staten, reformister, sosialdemokrater og bolsjeviker som representanter for autoritetsdyrkelse og tvang — og atter tvang. Til venstre står den ideelle anarkismen som et menneskeåndens mesterverk — de blå ringer, hvis linjer fører langt inn i framtidens dunkle uante storhet. Mellom disse to poler går syndikalismens praktiske linje, den jordbundne arbeiders strev for individuell opplysning og hardført arbeid for å fjerne de hindringer som stenger for livs vekst og lykke og hindrer gjennomføringen av sosial frihet for alle.»¹³¹¹

Odda¹³¹²

I august 1913 gikk jern- og metallarbeiderne ved karbidfabrikken i Odda til streik for å støtte sine kamerater i Arbeidsmandsforbundet. Den umiddelbare foranledningen var en oppsigelse. Den siden av saken lot seg ordne uten store problemer. Men arbeiderne ville også ha bedriften til å innrømme at arbeidsformannen hadde forgått seg, og de krevde «at formanden skriftlig erklærer, at feilen ligger paa hans side, og at det ikke oftere skal gjentages overfor den enkelte person eller overfor foreningen».¹³¹³ Dermed var det blitt en strid om herredømme og ledelse. For arbeiderne var det også en æressak at bedriftsledelsen helt så bort fra deres vitnemål om at formannen hadde oppført seg «mindre passende».

Overenskomsten tvang forbundslederne til å gripe inn mot de streikende. Bastian Heggem, forbundets ekspeditør i Bergen, reiste til Odda for å ordne opp. Resultatet ble full konflikt mellom forbundet og avdelingen. Han tok tillitsmennene fatt, og krevde at de skulle kalle sammen til foreningsmøte. De mente på sin side at foreningen ikke hadde noe med saken å gjøre, da streiken var vedtatt på et masse møte av organiserte og uorganiserte. Han fikk henvende seg til den felles streikekomitéen. Det ville Heggem ikke. Han dro hjem med uforrettet sak, og fikk forbundet til å ekskludere Odda-arbeiderne. De fikk senere komme tilbake igjen med alle rettigheter i behold.

Sosial-Demokraten tok inn en annonse hvor arbeidskjøperne ved karbidfabrikken avverterte etter streikebrytere.¹³¹⁴ Saken kom opp på DNAs representantskapsmøte samme kveld: «Oppositionen benyttet øieblikkelig anledningen og spurte hvad meningen var med annoncen. 'Sosial-Dem.'s faglige censor, G. Ousland forsøkte at dysse saken ned. Annoncen var kommet ind ved en feiltagelse (!), blev det svart. Men de organiserte typografer? Hvor har de været? Er det kanskje ogsaa en feiltagelse at de har sat den?»¹³¹⁵ Det ble reagert skarpt på fagorganisasjonens og partiavisenes håndtering av streiken, og Direkte Aktion skrev:

«Hvad er det som har skeet? Jo, organisationen som er oprettet og tænkt som et arbeidernes vern, er blit en institution til vern og betryggelse for arbeidsgiverne. Med organisationens love og kollektive

overenskomster sitter arbeidernes egne tillidsmænd og øver magtbud mot organisationens egne medlemmer. Et magtbud som blir saa meget mere krast som det er arbeidernes spareskillinger de gode herrer sitter og forvalter og med hvis hjælp det kan lykkes for dem at kue arbeiderne i knæ.»¹³¹⁶

På et masse møte i Odda 21/9 1913 vedtok arbeiderne

«den sterkeste protest mot den stilling som vore partiblade, 'Social-demokraten' i Kristiania og særlig 'Arbeidet' i Bergen, har indtatt under konflikten her i Odda. [...] Endvidere protesteres paa det sterkeste mot disse saakaldte arbeiderblades *streikebryterannoncer* under konflikten, [...] I stedet for at arbeiderpressen burde ha stillet sig paa arbeidernes side i kampen mot den overmægtige storkapital, ser vi, at denne presse tar kapitalisternes parti mot arbeiderne, og dette kan man for en væsentlig del tilskrive at streikens utfald ikke blev saa gunstig for arbeiderne som det kunde blit. ...»¹³¹⁷

Arbeidsgiverforeningens organ skrev at

«Der er, efter hvad der er fuldt paa det rene, ingensomhelst rimelig foranledning for den fremgangsmaate, som blev valgt av arbeiderne. Den er ikke begrundet og viser alene et ønske om at søke gjennomført et hvilket som helst krav ad syndikalistisk vei uten hensyntagen til bestaaende overenskomster, love og reglement. Streiken er skudd av det frø, som under en revolutionær agitations tegn blev saadd i arbeidernes rækker. Det var den agitation, hvorfor arbeidernes hovedorganisationer ikke kan fritta sig for sin del av ansvaret. Det er ikke saa rart, om samvittigheten er noget saar i disse dage, naar man ser den revolutionære bevægelses frugter i Odda. [...] Den lærdom har konflikten git vore socialteoretikere, at arbeidskonflikter maa løses ved forhandling mellem parternes organisationer. Gaar imidlertid de revolutionære elementer utenom, maa de tvinges tilbake med haard haand. Her kan staten som øverste administration ha en opgave.»¹³¹⁸

I 1916 ble det opprettet en lokalavdeling av NSF i Odda.¹³¹⁹

Spitsbergen¹³²⁰

Spitsbergen sto utenfor området for norsk jurisdiksjon — «ingenmannsland» — , og et amerikansk selskap, Arctic Coal Company, turet frem overfor arbeiderne som det selv ville. Arbeids- og boforholdene var forferdelige. Barakkene så ut som grisebinger. Det fantes ingen tørkerom, intet avkledningsrom, ikke vann til vask eller koking — man måtte tine snø. Da de, i 1911, krevde bedre sanitære forhold dro direktøren opp skytevåpen, og ba dem dra til helvete om det ikke var godt nok å arbeide der. Over 200 mann reiste tilbake til Tromsø.

På Spitsbergen ble ikke arbeidsforholdene bedre med årene, men Kirke departementet foreslo i 1915 at det ble bevilget 5000 kroner til geistlig betjening.

Sommeren 1917 gikk arbeiderne ved Store Norske Spitsbergen Kulkompani til en syndikalistisk organisert storstreik, pga. de dårlige forholdene. Også denne gangen truet direktøren med revolver, men arbeiderne ga seg ikke. Syndikalistene hadde oppslutning fra flertallet av den ca. 200 mann store arbeidsstokken, som for en stor del bestod av svensker og dansker.¹³²¹

Spitsbergen syndikalistiske federation (SSF) ble stiftet 16. juni 1917, med 100 medlemmer,¹³²² og besto av tre lokale samorganisasjoner, Longyearbyen City Lokale Samorganisasjon, Sveagruvorna L.S. (som på dette tidspunktet holdt til i Tromsø havn), og en Tromsø- avdeling av Samorganisasjonen.¹³²³ Formann ble Peder H. Vestad.¹³²⁴ Et fast kontor ble etablert i Tromsø, med Tryggve Aakervik som fastlønnet sekretær. I 1923 sluttet Sveagruvans L.S. seg til SAC.¹³²⁵ I august 1918 hadde SSF 5 LS (Longyearbyen, Sveagruvorna, Green Harbour, Hjørthavn, Advent Bay) med ca. 300 medlemmer. I tillegg var 50 arbeidere ved Advent Bay organisert i SSF uten å være tilsluttet noe LS. I året 1917–18 ble det ført syv konflikter. Seks av disse ble avsluttet med seier og en med nederlag.¹³²⁶

Store Norske Spitsbergen Kulkompani fikk regjeringen til å sende opp marinefartøyet kanonbåten «Farm». Det interessante er at statsminister Gunnar Knudsen hadde en stor aksjepost i sel-

skapet, uten at han anså seg som inhabil i saken av den grunn. I tillegg er det sannsynlig at frykten for syndikalismen som en potensielt revolusjonær bevegelse var en viktig faktor når regjeringen valgte å gripe inn med makt. Arbeiderne fikk ikke forlate barakkområdet, og det ble skutt varselskudd med skarpt om de forsøkte å ta seg opp i fjellsiden ovenfor barakkene. Under militær eskorte ble de mest aktive arbeiderne ført til fastlandet. 60 nordmenn ble satt i land i Tromsø, mens 100 svensker og andre nasjonaliteter ble sendt videre til Narvik og derfra med tog ut av landet. Å sette inn soldater i første omgang, uten at den sivile ordensmakt i det hele tatt hadde forsøkt å skape ro, var et brudd på all tidligere praksis. Antimilitarismen var enda sterkere i syndikalistiske kretser enn i arbeiderbevegelsen ellers, og regjeringen må ha visst at militær-ekspedisjonen ville virke i høy grad provoserende på de streikende. Myndighetene sto helt på selskapets side. Det var selskapet som huset soldatene. Begrunnelsen for militæraksjonen var hensynet til landets forsyningssituasjon. Dette skal ha vært et vikarierende motiv, siden Norge hadde en kullavtale med Storbritannia som sikret at Norge ville få like mye kull uansett hvor mye som ble utvunnet på Spitsbergen. Det er kanskje verdt å merke seg at Spitsbergen på dette tidspunkt ikke var norsk territorium.¹³²⁷ Arbeiderpartiavisen *Nordlys* kommenterte: «Kan dette være lovlig? Kan virkelig den norske stat kunne tillate sig dette med at sende militær til Spitsbergen som er et internasjonalt land? Det kan jo tænkes at det vil faa ubehagelige følger for vort land. Ja man kan med god grund spørre herom. [...] Store norske Spitsbergen kulkompani averterte lørdag i 'Tromsø' efter streikebrytere. Det heter i annoncen at 'syndikalister antages ikke'. Vær paa vakt arbeidere!»¹³²⁸

Først i 1920, etter at det var klart at Spitsbergen skulle ligge under norsk forvaltning, var Arbeidsmandsforbundet representert på Spitsbergen. Allerede i 1915 hadde bladet *Nordlys* oppfordret forbundet til å organisere spitsbergenarbeiderne, uten at noe hendte. Det samme skjedde i 1916. Først i 1918, ett år etter at *Spitsbergen syndikalistiske federation* ble dannet, reiste sekretæren i Arbeidsmandsforbundet, Alfred M. Nilsen, opp dit.

På et møte om spitsbergenblokaden i Kristiania sommeren 1917 skal Nilsen ha uttalt at en syndikalistisk organisasjon på Spitsbergen var fullt berettiget, og om han selv hadde vært der ville han ha vært med på å stifte en slik. Tryggve Aakervik i *Revolt* skrev:

«Dette var i 1917, iaar reiser samme person for reformistiske eller kapitalistiske penger til Spitsbergen for at sprænge den organisation, som han ansaa fuldt berettiget. At dette er den rene skjære forretning kan der ikke herske tvil om. Og kan en mand sælge sin mening til reformisterne, saa kan han ogsaa sælge den til kapitalisterne. Det ene er ikke verre end det andet. Nilsen uttalte paa samme møte, at Arbeidsmandsforbundet vilde respektere S. S. F. Og dens konflikter og blokader. Hvordan skal vi nu forstaa denne erklæring? Var den bare mundsveir? [...] At denne reise er arrangert i god forstaaelse med kulkompagnierne paa Spitsbergen skal der ikke meget kløkt til at kunne indse, om man har en liten smule kjendskap til forholdene der oppe. [...] Der er intet privat omraade paa Spitsbergen, ingen hoteller og restauranter, saa enhver reisende som kommer dit er halt prisgit kulkompagnierne. For at A. M. Nilsen skal kunde opholde sig paa Spitsbergen og drive agitation maa han staa i et godt forhold til arbeidsgiverne. Alene dette faktum skulde i enhver ærlig socialist og arbeiders øine dømme denne reise som den er: En kapitalistisk drengetjeneste.»¹³²⁹

S. Anundsen, sekretær i Spitsbergen syndikalistiske fedration (S.S.F) utalte:

«Imidlertid har nok selskapet paa en eller anden maate fattet mistanke, om at det var syndikalistiske arbeidere i dets tjeneste. Vi ser saaledes selskapets direktør Karl Bay reise til Kristiania, og efter sikkert forlydende skulde han der ha konferert med Landsorganisationens ledere. Resultatet blev, som vi vet, at Alfred Nilsen sendtes til Spitsbergen, for som det het, at 'inspisere forholdene'. Han sa selv til undertegnede at han hadde fri reise og frit ophold. Da jeg spurte hvem som skulde betale reisen, svarte han at det fik bli en sak mellem selskapet og organisationen. Av dette kan vi let forstaa at Landsorganisationen for Spitsbergens vedkommende, har gaat i kompani med selskapet for at utrydde syndikalistene.»¹³³⁰

I følge Solidaritet 6/1918 var reisen bekostet av Arbeidsmandsforbundet, og ble betraktet som en agitasjonsreise.¹³³¹ Alfred M. Nilsen hadde en lengre artikkelserie som startet i Solidaritet nr. 19/1918, hvor han redegjorde for reisen og dens bakgrunn, samt om forholdene på Spitsbergen. Saken ble også behandlet på et masse møte, sammenkalt av NSF's Kristianiaavdeling, med Tryggve Aakervik og Alfred M. Nilsen som innledere:

«Alfr. M. Nilsen fik derefter ordet. [...] Støttende sig til dokumenter, beviste han fire meget væsentlige fakta:

1. Landsorganisationen hadde mottat anmodning fra Spitsbergen syndikalistiske federation om sympatioptræden og erklært sig villig til samarbeide med S. S. F. efter opfordring fra arbeidsmandsforbundet, hvis forretningsutvalg hadde behandlet saken.

2. Reisen til Spitsbergen var mest foretat fordi der ingen sikre oplysninger kunde skaffes derfra, som kunde muliggjøre det samarbeide føderationen hadde anmodet om.

3. Den paa Spitsbergen med Alfr. M. Nilsens assistance dannede organisation var i overensstemmelse med arbeidernes eget ønske og de lønsresultater man hadde forhandlet sig til, var bedre end noget tidligere krav om som var fremsat.

4. Reisen til Unddalen viste sig at være foretat efter opfordring fra den lokale samorganisation og arbejdskjøperen paa pladsen, som var blit enige om at tilkalde en 'raadgiver' fra den gamle organisation. Angaaende Nilsens arbeide her var Norsk Syndikalistisk Federation tilstillet en skrivelse fra stedets L.S., som uttalte sig meget anerkjendende om Nilsens arbeide der.

De anklager, som Aakervik med saa store fakter hadde opkonstruert, skrumpet under denne bevisførelse sammen til uvæsentligheter. Det var paany historien om fjeren, som var gjort til 7 høns, og forhaabentlig vil Aakervik og N.S.F.s folk høste lærdom av det nederlag som smudskastningstaktikken led denne aften.»¹³³²

Saken ble også behandlet på NAFs kongress i 1918.¹³³³ Her kom det frem at SSFs krav til Store norske Spitsbergen Kulkompani var «Kr. 10.00 pr. dag med ret for selskapet til at trække kr. 1.50 pr. dag for hus og kost.»¹³³⁴ NAF uttalte følgende:

«Vi vil dog, hva selve kravet angaar, faa uttale, at vi finder det dulstændig meningsløst at forlange en dagløn av kr. 10.00 ved arbeide paa Spitsbergen. Det er jo at sænke lønsnivaaet og grænser stærkt ind paa lønstrykkeri. Endnu urimeligere forekommer det os, at det forlanges at selskapet skal skaffe arbeiderne 4 maaltider for kr. 1.50 pr. dag. For denne betaling kan der jo ikke skaffes ordentlig mat. Et rimelig forlangende kunne være kr. 15.00 pr. dag og en godtgjørelse for kost av kr. 5.00 pr. dag.»¹³³⁵

Det nystiftede Spitsbergen Arbeiderforbund oppnådde ved *sine* forhandlinger en overenskomst som

«er betydelig bedre end det den syndikalistiske federation stillet krav om. Mindstelønnen i akkord blir 8 kroner + 2 kroner i dyrtidstillæg og kr. 1.50 for dem som har nogen at forsørge, dagarbeide 9 kroner + 2 kroner i dyrtidstillæg og kr. 1.50 for dem som har nogen at forsørge. Kr. 1.50 blev bestemt til kost for alle. Dyrtidstillæg kom som man hører til at gjælde akkorden.»¹³³⁶

I 1920 prøvde så Arbeidsmandsforbundet å monopolisere organiseringen av spitsbergenarbeid-erne. Tryggve Aakervik kommenterte i Revolt:

«De har besluttet og vistnok ogsaa iverksat at opta forhandlinger med arbeidsgiverne paa Spitsbergen uten at ha nogen avdeling av forbundet der oppe og uten at spørre arbeiderne om de vilde oprette tariff og om de var fornøiet med de forhandlingsresultater forbundets forhandlere opnaadde. Dette er jo den rene uforfalskede slavehandel. De blir enige med arbeidsgiverne om at ingen anden end forbundets medlemmer skal faa arbeide der oppe. Altsaa et attentat mot organisationsretten. Man har her faat et praktisk eksempel paa hvordan syndikalismen ser ut naar 'syndikalisterne' kommer til makten i centralistiske organisationer. De sætter helt og holdent arbeidernes ønsker og vilje ut av betraktning og skalter og valter efter eget forgodtbefindende. Arbeidsmandsforbundets erobring av Spitsbergen betyr ikke en forøkelse av spitsbergenarbeidernes stridskraft men en utvidelse av maktomraadet for diktatorerne i Folkets hus i Kr.a. Man faar flere slaver at regjere og sælge.»¹³³⁷

I Alarm i 1920 kan man lese mye om konflikten mellom SSF og Arbeidsmandsforbundet på Svalbard. «Er Arbeidsmandsforbundets hovedstyre kjøpt av Spitsbergens arbeidsgivere»¹³³⁸, «Foretrekker Arbeidsmandsforbundet at skape guerillakrig inden arbeiderklassen og forsøke at utrydde syndikalister fremfor at ivareta arbeidernes interesser utad overfor arbeidskjøperne?»¹³³⁹, var noen av overskriftene.

På LO-kongressen i 1920 ble følgende skrivelse fra Tromsø faglige Samorganisation referert: «Masse møte sammenkaldt av Tromsø faglige Samorganisation 2. juni d. a. henstiller til Den faglige Landsorganisation iaar at fatte beslutning, bindende for alle Landsorganisationens medlemmer, om at respektere enhver blokade som blir iverksatt av organiserte arbeidere i Spitsbergen syndikalistiske Federation og Spitsbergen Arbeiderforbund paa Spitsbergen og Bjørneøen, for at fremme arbeidernes krav og saa godt som mulig støtte disse arbeidere i deres kamp.»¹³⁴⁰

Jacob Eikefjord foreslo følgende uttalelse: «Kongressen erklærer sig enig i sekretariatets beslutning om at Norsk Arbeidsmandsforbund overtar organiseringen paa Spitsbergen. Det vil si at arbeiderne paa Spitsbergen selv faar avgjøre om de ønsker at tilslutte sig landsorganisationen i Norge. Blokade og konflikter som iværksettes av andre organisationer, bør understøttes, men først efter at hvert enkelt tilfælde er forelagt og behandlet paa organisationsmæssig maate.»¹³⁴¹ Han karakteriserte uttalelsene i Alarm og Revolt, om at Arbeidsmandsforbundet sto i forståelse med arbeidskjøperne på Spitsbergen, som røverhistorier. Alfred M. Nilssen sa: «Jeg er enig i den karakteristik, som nedrakningstrafiken har faat. Jeg har selv været sterkt utsatt for den. Dog vil jeg gjøre opmerksom paa, at denne kongres gjennom visse beslutninger har skapt det moralske grundlag under syndikalisternes agitation og git sterkere grund for dannelse av særorganisationer indenfor Landsorganisationen, end der hittil har været. Det vil ogsaa ha indflydelse paa min stilling, idet jeg ikke kommer i den kampstilling til dem som før, men maa indta en mer passiv holdning.»¹³⁴² Eikefjords forslag ble vedtatt enstemmig.

Sulitjelma¹³⁴³

I november 1915 måtte arbeiderne ved Jakobsbakken gruve vente for lenge på kull og ved, en dag det var sterk kulde. Etter vedtak i fagforeningen gikk de til arbeidsnedleggelse, og «dikterte sine betingelser til direktøren». Neste dag var kulltransporten allerede i full gang. «Så det viser seg at den direkte aksjon er arbeiderklassens sikreste og beste våpen for gjennomføring av sine krav.»

I 1917 forlangte fordrerne¹³⁴⁴ på Jakobsbakken et tillegg i akkordprisen. Det ble avslått. Fordrerne tok da til å sabotere. De fikk avskjed, og nye fordrere ble ansatt. Disse var uøvde, og leverte enda dårligere arbeid. Det kom til forhandlinger, pålegget på 25 prosent ble innrømmet, og likeså lønn for den tid arbeidet sto stille.

Sommeren 1917 hadde den nystiftede samorganisasjonen sendt forhandlere til direktøren og bedt om økte dyrtidstillegg, men fått avslag. Samorganisasjonen kalte sammen et møte som valgte en komité slik at styret var «dekket», og mobiliserte arbeiderne. Omtrent halve arbeidsstyrken toget mot Furulund og verkskontoret, med musikk i spissen. Man ville «snakke personlig med herrene». Direksjonen og verksledelsen fortrakk fra kontoret til direksjonsvillan. Villan ble omringet, og snart fikk arbeiderne oppfordring om å sende inn en forhandlingskomité. Resultatet av aksjonen ble forholdsvis meget betydelige lønnsforhøyelser.

Haugesund¹³⁴⁵

I 1920 forekom en rekke streiker, men den eneste konflikten det året som må sies å kunne ha et klart revolusjonært siktemål på sitt begrensede felt, ser ut til å ha funnet sted i Haugesund. I fire måneder, fra juli til november var alt arbeid i stein, jord, sement og forskaling blokkert for Haugesunds entreprenører. Blokaden var erklært i fellesskap av *Haugesund stein-, jord- og sementarbeiderforening*, tilsluttet *Norsk Arbeidsmandsforbund*, og *Haugesunds Lokale Samorganisasjon*, tilsluttet Norsk Syndikalistisk Federation. Samarbeidet mellom disse to foreningene hadde i april gitt seg utslag i offentliggjøring av en fellestariff for minstelønninger på kr. 2,75 i timen. Dette var «registerprinsippet», som syndikalistene på denne tiden agiterte sterkt for. Det kan derfor være rimelig å se syndikalistisk innflytelse bak lignende minstelønnstariffer i Haugesund som rengjøringskvinnene vedtok i mars, og som *Haugeund Havne- og Transportarbeiderforening* bestemte for sildearbeid i april. Vi vet ikke om foreningene klarte å gjennomføre sine tariffer. I mai gikk aksjonen et skritt videre ved etablering av to fagforeningsbedrifter. *Haugesund Kjørerforening* opprettet eget transportkontor, og anbefalte seg høflig for det ærede publikum. Syndikalistene gikk mer utfordrende frem. Deres kooperative arbeidslag trådte uttrykkelig frem for å avskaffe utbyttingen gjennom entreprenørsystemet.

Så skjedde det at et medlem av stein-, jord- og sementarbeiderforeningen fikk antatt et anbud på grunnarbeidet for KFUMs nybygg. Da mobiliserte entreprenørene. De forlangte at mannen skulle melde seg inn i entreprenørforeningen, ellers ville bygget bli blokkert. Da mannen nektet, trakk KFUM tilbake sin godkjenning av anbudet.

Den blokaden som arbeiderne deretter satte i verk, hadde ikke som mål å komme frem til en overenskomst med entreprenørene, men å avskaffe dem. Entreprenørene bad om forhandlinger, men fikk til svar at der intet var å forhandle om. For ettertiden ville arbeiderne gjøre arbeidet selv uten mellommenn.

Konflikten ble godkjent av Arbeidsmandsforbundet, og streikebidrag ble utbetalt. Arbeiderpartiavisen *Haugesunds Folkeblad* var en konsekvent støttespiller for stein-, jord- og sementarbeiderne. Men i forbundet var forsøket på lokal revolusjon i bygningsbransjen i Haugesund lite populært, og i september sendte forbundet sekretæren i bygningsgruppen, Kristian Aune, til byen for å bilegge konflikten. I oktober kom først forbundsformann Volan, så atter Aune, og så riksmeglingsmannen sammen med representanter for forbundet, LO-sekretariatet og *Arbeidsgiverforeningen*. Hver gang ble forslag om en løsning som innebar at arbeiderne skulle gjenoppta arbeidet for entreprenørene, forkastet av arbeiderne. Da iverksatte *Arbeidsgiverforeningen* en lokal generallockout som i løpet av ti dager skaffet entreprenørene seier. Arbeidet ble gjenopptatt på voldgiftsdommens lønnsatser, minstelønn 2,20 kroner timen, og syndikalistene mistet sin innflytelse i fagorganisasjonen i Haugesund.

Malm¹³⁴⁶

Forholdene ved Fosdalen gruver i Malm i Nord-Trøndelag hadde aldri vært gode. Arbeidsstokken var ikke på noen måte fast, folk reiste og kom ustanselig. En rekke konflikter ble ført, men alltid ble det arbeiderne som ble de tapende i disse kampene. Høsten 1923 ble Malm LS stiftet.¹³⁴⁷ Olaf Størvold var leder for foreningen. Han ble valgt inn i herredsstyret for DNA i 1919. Også enkelte andre av DNAs medlemmer i Malm var medlem av Malm LS. Under storlockouten i 1924 sendte både *Malmö Grubearbeiderforening* og *Malm LS* inn en rekke forslag til til herredsstyret med krav om bedre kår for arbeidsfolket. Grethe May Homquist skriver:

«Dessutan ser det ikkje ut til at Malm LS er så antiparlamentarisk som den syndikalistiske ideologien skulle tilseie. [...] Å sende førespurnader til heradsstyret, slik Malm gjorde, var neppe godkjent

syndikalistisk praksis. Ei heller å ha ein formann som sat i heradsstyret. No spela Størvold truleg ingen sentral rolle i Malm LS trass i formannsvervet. Ingen av informantane nemner han i samband med LS og konflikten, derimot blir ein svenske alltid omtala som leiaren av Malm LS.¹³⁴⁸ At Størvold vart vald som formann i Malm LS, kan ha samanheng med at han vart sett på som ein som kunne det å representere, snakke for seg, forhandle, fordi han hadde røynsle gjennom politiske verv.»¹³⁴⁹

Forholdet mellom NSF og Arbeidsmandsforbundet ble særlig tilspisset i 1925 under en gruvekonflikt i Malm i Trøndelag. Høsten 1924 ble forholdene ved gruvene så dårlige at gruvearbeiderforeningen så seg nødt til å inngå med et krav til ledelsen om et dyrtidstillegg av kr. 2.00 pr. skift. Dette ble avslått, men ikke bare det. Direktøren, populært kalt «Bond-Johan», uttalte hånlige at han betraktet gruvearbeiderforeningen for mindre enn luft. Gruvearbeiderforeningen henvendte seg da til Malm LS. Den anså at den selv ikke kunne gjøre noe, bundet som den var av overenskomster og tariffen, men en ting kunne den ihvertfall gjøre, den kunne love Malm LS en ubrytelig solidaritet i den kamp som den var klar over måtte komme. Malm LS innleverte sitt krav med forlangende om svar innen 2/1 1925. Bedriftsledelsen avviste kravet helt. Da arbeidet etter nyttår begynte sank arbeidstempoet i en slik grad at det ikke var tvil om at det var en aksjon fra arbeidernes side. 7/1 begynte arbeidsledelsen å permittere arbeiderne. For hver dag ble flere sparket. Intet hjelp, produksjonen sank stadig og 22/1 ble alle gruvearbeidere kastet ut, med unntakelse av maskinpasserne som fikk stå igjen. Malm LS svarte med blokade av alt arbeide ved gruvene. Alarm skrev:

«Den dag arbeiderne blev kastet ut i lockout var alle onde ånder mobilisert ved grubene. Fattigstyret, kommunestyret, alle politiske autoriteter var forsamlet for å skulde informere de dumme syndikalister om at hvis bedriften stoppet ved grubene, så stod kommunen foran konkurs, arbeiderne vilde ikke få nogen fattighjelp og meget mere i den dur. De sammenkalte et møte hvortil de innbød Malm L. S., men til møtet kom bare fattigstyret, kommunestyret samt arbeidskjøpernes utsendte stenograf. Arbeiderne saboterte autoritetenes møte, som de var klar over stod helt i arbeidskjøpernes sold.»¹³⁵⁰

Kommunepolitikere fra DNA var delaktige i en aksjon for å få utvist syv svenskfødte gruvearbeidere i forbindelse med konflikten. Partiledelsen i Oslo grep inn for å hindre det, og det endte med eksklusjoner som ødela partiarbeidet i Malm for flere år. Lokalpartiet lå nede fra siste halvdel av 1925 og hele 1926. Først en tid etter samlingskongressen 30.-31/1 1927 hvor DNA og NSA ble gjenforenet, ble partivirkosomheten i Malm Arbeiderparti tatt opp på ny. I et udatert brev fra Oscar Torp til ordfører K. Larsen i Malm står det: «Utvirk at de svenske arbeidere ikke blir utvist av kommunen. Det norske arbeiderparti. Torp.»¹³⁵¹ Arbeidsgiverforeningen hevdet at Arbeidsmandsforbundet var enig i utvisningene. Dette ble dementert av NAF.¹³⁵²

Malm LS hadde ved konflikten begynnelse ca. 60 medlemmer, mens *Malmo grubearbeiderforening* hadde 13. Det var derfor *Malm LS* som ble den som offisielt førte konflikten. Gruvearbeiderforeningen var bundet av tariffen, som var opprettet mellom Arbeidsmandsforbundet og *Bergverkernes landssammenslutning*, mens *Malm LS* sto fritt. Arbeidsmandsforbundet tok en hard linje mot syndikalistene, og ble beskyldt for å oppfordre til streikebryteri. Også NKP ble kritisert etter at noen av deres medlemmer utførte blokkert arbeide i Malm.¹³⁵³

På LO-kongressen i 1925 kom det inn følgende skrivelse: «Masse møte, sammenkalt av Oslo L.S. for organiserte arbeidere i Oslo og innbudte kongressdeltagere uttaler sin sympati for de kjempende syndikalister i Malm. Man protesterer samtidig mot grubearbeiderforeningens usolidariske optreden under denne kamp, da blokadebryteriet direkte har styrket en profittthungrig arbeidskjøper og svekket arbeidernes aksjon i tilsvarende grad.»¹³⁵⁴ Etter en bemerkning fra Jens Teigen ble skrivelsen besluttet oversendt sekretariatet.

Fra *SACs Gruv- og Metallarbeidaredepartements arbeidsutvalg* ble det sendt ut et sirkulære med anmodning om hjelp til «de stridande kameraterna i Malm, Norge. Denna anmodan hör sammades blott i ringa grad i det att endast kr. 53:40 influtit.»¹³⁵⁵

Grubearbeiderforeningen besluttet blokadebryteri av NSF's blokade. Blant enkelte fagforeninger og enkeltmedlemmer i NAF ble det reagert på dette, og det kom forslag om eksklusjon av *Malmo Grubearbeiderforening*. Dette ble ikke tatt til følge. I en artikkel i *Varden* 18/5 1926, av Johan Thunberg, ble to av lederne i *Norsk Arbeidsmandsforbund* — formannen Johs. M. P. Ødegård og nestformannen Jakob Eikefjord — beskyldt for å være streikebryterververe mot klingende kontanter. Det ble injuriesak, som NAF vant¹³⁵⁶. Thunberg ble idømt kr. 25,00 i mulkt. Det ble også reist offentlig tiltale mot Alarms redaktør etter å ha karakterisert en av blokadebryterne — formannen i *Malmo Grubearbeiderforening*, J. B. Johansen — for Judas, løgner, blokadebryter m.m.¹³⁵⁷ Arbeiderne tapte konflikten, og det var arbeidskjøperne som hadde størst grunn til tilfredshet. I et brev til *Akershus faglige samorganisasjon* skriver Einar Skaalbones, forretningsfører for NSF:

«Malmkonflikten og forøvrigt enhver konflikt for forbedring av arbeidernes kaar, burde fra et klassekampsynspunkt være en glædelig begivenhet, men man har det intrykk at Norsk arbeidsmandsforbund med sin stedlige avdeling, Malmo grubearbeiderforening, ikke har det syn paa saken. Det skal i den forbindelse opplyses at Malm L.S. ved konfliktens begyndelse hadde 60 medlemmer, mens Malmo grubearbeider forening hadde 13 medlemmer, det var derfor klart at Malm L.S. blev den som ofisielt førte konflikten, her maa det jo ogsaa bemerkes at grubearbeider foreningen var bunden gjennem tariffen, som var oprettet mellem Norsk arbeidsmandforbund og Bergverkernes landssammenslutning, mens Malm L.S. stod frit. Arbeiderne i Malm har hat meget at kjempe mot, først blev det fra kommunestyrets side gjort forsök paa at faa utvist 7 av de svenske kamerater som deltok i konflikten, disse hadde været bosat i Norge fra 10 til 19 aar. Politimesteren i Nord-trøndelagen utferdiget ogsaa utvisningsordre, men den blev ikke godkjent av justisdepartementet, saa aktionen fra kommunestyrets side blev heldigvis avværged. [...] Det er imidlertid mest bondegutter fra omegnen som har lat sig hverve som streikebrytere, idet de vante grubearbeidere og anlegsarbeidere ikke har gaat paa den limpind som Norsk arbeidsmandsforbund sat ut. Norsk Arbeidsmandsforbund og Malmo grubearbeider forening har jo forsökt, ved alle mulige lögnaktige meddelelser at dekke over sin usolidariske handling, men i lengden kan jo ikke et saa aapent forræderi skjules for de organiserte arbeidere. Det er saaledes kommet ökonomisk hjelp til Malmkonflikten fra flere av fagforeningerne, dessuten har flere protestert mot forbundets forræderiske fremgangsmaate under denne konflikt.»¹³⁵⁸

Arbeidsgiveren skriver:

«Der har ogsaa forekommet en del enkelt-konflikter paa forskjellige kanter av landet. Skjønt disse konflikter har været mindre omfattende har dog flere av dem hat en ganske ondartet karakter. Det var først og fremst tilfældet med den langvarige ulovlige konflikt ved malm gruber i Nord-Trøndelag. Væsentlig tilskyndet av en del syndikalistiske opviglere, som ikke engang hadde norsk statsborgerret, lykkedes det den syndikalistiske organisation paa stedet at lamme bedriftens virksomhet i temmelig nøiagtig et halvt aar. Det skedde paa trods av den stedlige legale organisation, paa trods av hovedforbundet og paa trods av de energiske bestræbelser som herredsstyret, hvor socialister og kommunister var i flertal, utfoldet for at faa arbeidet gjenoptat. At syndikalisterne saa længe kunde holde spillet gaaende skyldtes ikke mindst justisdepartementets vakkende og undvikende holdning med hensyn til spørsmålet om utvisning av de utenlandske opviglere, idet departementet 'efter fornyede overveielser' desavouerte sig selv, tiltrods for herredsstyrets enstemmige og indtrængende henstilling til departementet om at holde fast ved sit oprindelige standpunkt. Vistnok endte konflikten med et knusende nederlag for syndikalisterne, men det skedde først efter at Malmo kommune, hvis økonomi var nøie forbundet med opretholdelsen av driften ved gruberne, var bragt til fallitens rand, og efter at praktisk talt samtlige arbeidere hadde forlatt stedet, fordi det, takket være den ulovlige streik, ikke var mulig for dem at skaffe sig eksistensmidler.»¹³⁵⁹

I NSF's årsberetning for 1925 står det:

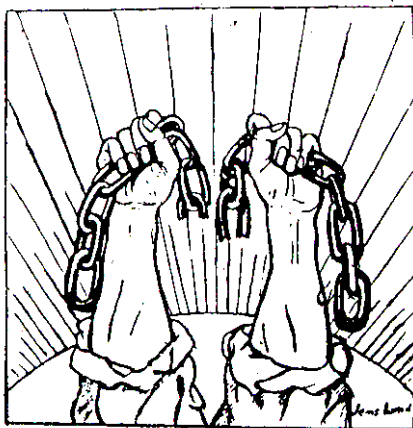
«Malmo grubearbeiderforening og Norsk arbeidsmannsforbund optreden i denne konflikt må betegnes som den største forbrytelse som er begått i den norske arbeiderbevegelses historie, men man har da ogsaa sett at flere foreninger av Norsk Arbeidsmannsforbund har protestert mot streikebryteruvesenet i Malm,

samtidig som de ydet økonomisk støtte til Malmkonflikten, [...].¹³⁶⁰

Malmkonflikten var den siste av de store arbeidskonfliktene hvor NSF hadde en så sentral rolle at LO og *Arbeidsgiverforeningen* ikke kunne ignorere syndikalistene. Første nummer i 1926 av *Arbeidsgiveren* hadde en oppsummering av Malmkonflikten. Senere var bladet nærmest «renset» for artikler om syndikalistene. I *Arbeidsmanden*, etter 1925, finnes omtaler av syndikalistene først og fremst i «gamlekara»s historier fra arbeiderbevegelsens barndom. Flere av dem hadde selv hatt en positiv holdning til i allefall deler av syndikalismen. Enkelte hadde selv vært syndikalister i sin ungdom. *LO's meddelelsesblad* hadde også lite om syndikalistene, utover det rent historiske, etter 1925.

Malm LS tapte konflikten ved Fosdalens gruver i Malm, og blokaden ble hevet 6/2 1927.¹³⁶¹ Alarm skrev: «[...], hermed er en av de mest heroiske kampe, som har vært ført i Norge, avsluttet.»¹³⁶²

Direkte aksjon.

Når arbeiderne lærer syndikalismens store idéer at kjende, i lenkerne brytes og sosialismens morgenrøde vil befriende skinne over en lykkelig menneskøhet.

Kirke- og religionskritikk

Kristenhetens forbandelse.

Ungsosialistene, anarkistene og syndikalistene var meget kirke- og religionskritiske. Som vi har sett var også forløperne, om ikke religionskritiske, så i hvertfall kirke- og prestekritiske.

Marcus Thrane ble dømt av under- og overretten for blasfemi, men frikjent av Høyesterett. I USA ga han ut det religionskritiske bladet Dagslyset, samt «Den gamle Wisconsin-bibelen». Kun erklærte fritenkere fikk adgang til begravelsen hans, som var uten prest.

Søren Jaabæk gikk inn for å oppheve konfirmasjonstvungen, han var for fri religion for embetsmenn, og oppløsning av statskirken.

I 1878 gav Jæger anonymt ut avhandlingen Kants fornuftskritikk. Ved hjelp av Kant forsøkte han å gjendrive «bevisene» for sjelens udødelighet og eksistensen av en personlig gud. Da «Fra Kristiania-Bohêmen» kom ut i 1885 ble Jæger dømt til seksti dagers fengsel og en større pengebot for blasfemi og for å ha krenket sedelighetsfølelsen, og han mistet stillingen som stortingsstenograf i 1887. Han ble også nektet immatrikulering ved Universitetet.

Kristiania Fritænkerforening ble stiftet av anarkosyndikalistisk ungdom omkring 1908. Den ble gjenopplivet 1915. I Bergen ble Fritænkerklubben stiftet i 1909; også den dominert av anarkosyndikalistiske arbeidere.¹³⁶³ I 1935/36 var Tryggve Aakervik (1893-1951) formann i Oslo Fritænkerforening.¹³⁶⁴

Ungsosialisten Frithjof Werenskjold: «Til kamp mot mørkeloftsmennene, fra statskirkeprester til tungetalende frimikkelidioter! Blandt de kristne har arbeiderbevegelsen sine verste fiender. Fra de kristnes leir skaffes lettest streikebrytere. Det finnes ikke en forbrytelse som ikke kan forsvares med bibelen.»¹³⁶⁵

Syndikalistene Albert Jensen: «Nesten alt hvad menneskene har vunnet, nesten all utvikling, alle fremskritt, har skjedd påtross av kristendommen, i kamp mot kristendommen.»¹³⁶⁶

«Bonde for præst og surt øll for viin
(til å overveies af exegeterne.)

Det traf sig, at en bonde havde et lægdslem, en gammel. mand, der under sin sygdom lage ei fjøset. Den gamle mand følte, at døden nærmede sig, og ønskede derfor en præst til å meddele sig sakramentet. Huusbonden syntes det var noget leit å lade præsten see, at den syge laa i et fjøs, og den syge var for svag til å flyttes fra fjøset, og hvad var saa å gjøre? Mangt et stort geni vilde ikke kunnet klare sig af denne knibe, men for vor bonde var det en bagatel. Han klædte sig selv ud som præst og udførte den høitidelige forretning med anstand og værdighed, og den gamle døde roligt. Nu vide vi ikke enten bonden var en meget uærlig mand eller ikke, og heller ikke vide vi, om den præst, som var i byggen, var en meget uærlig mand eller ikke; vi vide kun, at bondens bedrageri blev opdaget, at der blev 'rørt' deri, men at sagen blev 'neddysset' fordi bonden havde *penge!*

Lader os nu antage, at. bonden og præsten vare akkurat lige i ærlighed eller uærlighed, saa spørges der: a) Hvorvidt kan det antages, at meddelelse af en bonde kan have samme virkning som meddelelse af en præst? og b) hvad virkning kan det antages å have paa den afdødes sjel, at han blev meddeelt af en bonde i stedet for af en præst?

Disse to 'theses' ere af altfor stor vigtighed til at man, ved det forestaaende præstemøde, kan unnlade å behandle dem. Endnu et par spørgsmaal ei samme anledning og af større vigtighed. Det traf sig nemlig, at bemeldte bonde ikke havde viin i huset; men, da han, som ovenfor paavist, ikke var raadløs, klarede han sig ogsaa ud af denne knibe: Han brugte_surt øll istedetfor viin. Nu spørges der altsaa: a) Efterdi der 'staar', at *viin* er Kristi blod, - kan det saa antages, at angjeldende blev deelagtig i Kristi blod, siden han ikke fik viin, men surt øll? Hvis første spørgsmaal besvares benegtende, i hvilken stilling kan da den dødes sjel antages å .være, siden han ikke før sin død blev deelagtig i Kristi blod? - Endelig bør man vel ogsaa opkaste sig følgende spørgsmaal: Hvilke foranstaltninger bør hensigtsmæssigst træffes for å forebygge saadanne ulykkelige hendeiser som meddelelse af bonde for præst og surt øll for viin?»¹³⁶⁷

«Frelsesarmeens humbug.

Overalt hvor man bevæger sig i byer og bygder, anlæg og industricentre, træffer man paa frelshærens utmaiede dagdrivere; beskæftiget med det avskyeligste jobberi i tidens og menneskenes nød og elendighet.

Ja jobberi i nøden sier jeg! De mennesker har gjort nøden til sin levevei, fattigdommen til sin rigdomskilde og alt for at lindre nøden og lidelsen i den barmhjertige guds navn selvfølgelig.

Svindel og snyteri!

For at lindre nøden maa man utrydde nødens kilde: gjør frellesarmeen det?

Nei! Frelsesarmeen er en av de mange institutioner der med alle midler søker at beskytte det nuværende samfund, beskytte nødens utspring og ophav.

For at lindre elendigheten maa man rydde dens kilde ut: gjør frellesarmeen det?

Nei! Frelsesarmeen forøker elendigheten ved sit eget virke og giver sig selv anledning til større barmhjertighet.

Nødens og den sociale urets ophav er at tusener paa tusener av mennesker ernærer sig ved uproduktivt arbeide, levende en parasitær tilværelse paa det produktive arbeides bekostning og frellesarmeens uhyggelig store stab av officerer har forøket de snyltende, uproduktive arbeideres rækker, skapt en helt ny stand av snyltere og dermed forøket nøden og elendigheten.

At frellesarmeens folk har den freidighet at kalde sit snylteri paa det arbeidende folk for barmhjertighet er ikke saa underlig, ti tidens største dyd er at være en god bedrager, men at arbeiderklassen kan la sig bedrage av disse folk, det er rent ut forbrydersk.

Krig mot dette bedragerske hyklerpak maa være vort løsen. La os ikke blændes av de draaper melk og de smuler brød der gir fattige barn blod og kraft, det er kun livskraft tappet av vor egen lidende klasse, betalt ut efter at armeen har suget aagerrenter derav.»¹³⁶⁸

«Kirken.

Du mørkets og dumhetens *hellige hus+,
du hviler paa rædsel og drømme.
Du bygges av folk i indbildningens rus
for at holde fornuften i tømme.
Og bak dine mure staar prester og tuter
sin helvedeslære bak farvede ruter.

Der bygges med kneisende taarne og tind,
i taarnene hænger man klokker,
som kimer saa søtt for frygtsomme sind,
medens orglerne bruser og lokker.
Og under de *hellige+, hvælvede buer,
staar prester og lover og lyver og truer.

Du stod gjennom sekler i krig og fred
en trussel mot sandhet og tænken,
for trældom og frygt var du arnested,
og bak dig stod pinebænken.
Du staar idag som du stod gjennom tiden
tyrannernes sikreste værn i striden.

Dine mure er flækket av tusinders blod,
og av røken fra kjætterbaalet
din skygge faldt der hvor galgen stod,
og du skygget for morderstaalet.
Du stengte for sol med din mosgrodde mur,

du fæstet din magt gjennom mord og tortur.

End raker de kors fra taarne mot sky
symbol paa en blodofferlære.
End samler du folket paa land og i by
til jødernes morderguds ære.
End huser du prester, som lyver og lyver
og samler de trælle, som drømmer og sover.

Men dogmernes lænker skal brytes en dag,
naar sandhet med guddom vi kaarer,
og ned skal dit kors, ned fra taarne og tak,
dette merke for frygtbundne daarer.
Og frihetens tempel skal staa hvor du staa,
naar sandheten seirer i frihetens vaar.»¹³⁶⁹

«Søndag

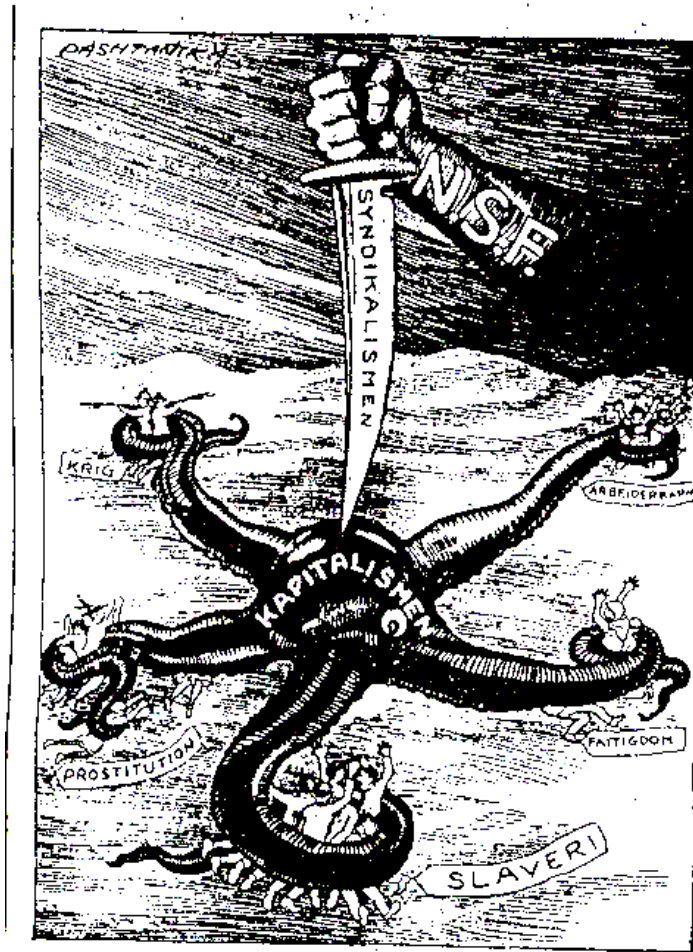
En søndag en vandrer tænker; går frem
over marker og blomstrende enge,
siden han vandrer alene paa frihetens dag
og glædes ved livet som naturen gav
saa frit uten trældom og penge.

Men hvor var vel folket at finde idag
BB og ungdommen, piker og drenge?
Jo, indunder kirkens morknede lag,
hvor aandsmørket ligger i kvælende lag
og paafyldes av presten for penge.

Denne verden er mærkelig, sa vandreren stilt,
tænk at folket fornægter det skjønne,
det naturlige livet, som ophavet gav,
og lever paa dogmer fra vuggen til grav
i kirker og klostre med bønner.

Ja vor tid den er kunstig paa alle slags vis,
vi er trælle fra vuggen til graven
som forføres, bedrages av livsfjerne ting,
av problemer som svæver i luftsloppetets ring,
saa fjærnt fra livet i haven.»¹³⁷⁰

1920 – 1945 NEDGANGSTID

te
ve
ge
lig
ti
in
i
k,
et
ke
lid
vi
de
te
er
EJ
er
ne
tr
ta
di
m.
de
ste
im
ku

Innledning

I 1920 snudde konjunktorene. Prisene falt, det ble avsetningsvansker og produksjonsinnskrenkninger. Verdenshandelen skrumpet inn, skip gikk i opplag, og i land etter land ble en tilnærmet full sysselsetting avløst av massearbeidsløshet. Dette fikk også konsekvenser for norsk økonomi. I 1920 gikk 386 firmaer konkurs. I 1921 steg de til 1030.¹³⁷¹ Med få avbrytelser varte krisen i det meste av etterkrigstiden.

Den revolusjonære bølge, som vi fikk etter den russiske revolusjon, sank. Arbeiderbevegelsens fremgang og offensiv, som man hadde vært vitne til i Norge og ute i Europa de ti siste årene, ble vendt til tilbakegang og defensiv rundt 1920. LOs medlemstall sank katastrofalt og var i 1922 nede i 83 600. Av disse var tyve prosent arbeidsløse.¹³⁷²

Den danske anarkisten Carl Heinrich Petersen skriver:

«I enkelte land, særlig Danmark, Norge og de engelsktalende land, gikk en vesentlig del av syndikalistene helt eller delvis over til kommunismen omkring 1920. Alt dette har bidratt til at mange har vært tilbøyelige til å betrakte de to tendenser som nesten identiske når det gjelder idéer og metoder. De fikk mange steder sitt gjennombrudd nesten samtidig, nemlig under og like etter første verdenskrig, og i betydelig grad hadde de sitt opphav i den samme revolusjonære gjæring blant massene den gang. Dette har ytterligere tilslørt forskjellene mellom dem, også hos mange revolusjonære arbeidere, som særlig i denne perioden representerte alle mulige blandingsformer av syndikalistiske og kommunistiske idéer.»¹³⁷³

Vinteren 1927 var det i Oslo fire forelesningskurs om syndikalismen. Oslo LS arrangerte i forbindelse med medlemsmøtene fire forelesninger. Oslo federalistiske ungdomslag påbegynte en lignende forelesningsserie etter en litt annen plan. De arbeidsløses dagskole hadde to forelesninger. Den faglige samorganisasjonen skulle ha tre forelesninger.¹³⁷⁴

I 1927 vedtok Stortinget «Voldgiftsloven» og «Tukthusloven». «Voldgiftsloven» ble brukt til å skjære ned levestandarden — reallønnen —, mens «Tukthusloven» gjorde det forbudt å offentliggjøre streikebryternes navn, å påvirke dem ved «påtrengende adferd» eller å «følge dem fra sted til sted» osv., og dermed beskyttet arbeidskjøperne mot arbeidernes kamp for å forbedre sine lønns-, leve- og arbeidsvilkår. Borgerskapet ville skrive et «fribrev for Judas», som LO-leder Ole O. Lian uttrykte det.¹³⁷⁵ Dette var lover som syndikalistene, og andre radikale fagforeningsfolk, fikk føle på kroppen. LO nøyde seg stort sett kun med verbale protester mot lovene. I 1929 foreslo regjeringen at «Voldgiftsloven» skulle fornyes med to år, men forslaget falt. «Tukthusloven» ble opphevet av DNA-regjeringen i 1935.

I 1928 ble den første Arbeiderpartiregjeringen, med Christopher Hornsrud som statsminister, opprettet. I regjeringserklæringen sto det at «regjeringen i alle sine handlinger vil la sig lede av hensynet til arbeiderklassens interesser og til å lette og forberede overgangen til det sosialistiske samfund».¹³⁷⁶ Regjeringen satt i nitten dager før den ble felt. Årsaken var at den ikke ville bøye seg for finanskapitalen og gi ytterligere statsstøtte til bankene. Da den ikke ville gå finans- og bankkapitalens ærender, ble den rett og slett sparket ut.¹³⁷⁷

1920—25

NSF nådde sitt høydepunkt i 1920-21 med 3100 medlemmer i 62 lokale samorganisasjoner: Askim, Bjørkåsen, Bogen, Drivdalen, Fagerholt, Flesberg, Folddalen, Follafoss, Fotlandsvåg, Greåker, Gvarv, Halden, Hamar, Hakavik, Hammerfest, Harstad, Haugesund, Hov, Jørstad, Jørpeland, Kristiansand, Kjønnfoss, Krikeøy, Lesjaskogen, Lillebø, Ljan, Linde, Lunde, Lone, Mo i Rana, Moelven, Notodden, Nore, Ofredal, Ormheim, Oslo, Råde, Rollag, Rjukan, Røst-

vangen, Sandnessjøen, Skarsfjord, Ski, Spangereid, Stange, Stavanger, Stod, Støren, Svelgen, Svene, Sørvaranger, Sørfjord, Tofte-Sagene, Torsness, Tromsø, Trondheim, Valøy, Vinje, Vittingfoss, Ystehede og Ås. I tillegg hadde man også *Svalbard Syndikalistiske Federation*.¹³⁷⁸

En gruppe syndikalister skal ha behersket det sosialistiske ungdomslaget i Haugesund. På et distriktsstevne i Sandnes 27. juni 1920, bestående av ungdomslagene i Haugesund, Stavanger, Oltedal og Sandnes, lyktes de å få flertall for å danne en distriktorganisasjon utenfor *Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund*.¹³⁷⁹

Syndikalistene har fått rykte på seg for å være «harde på flaska». Dette ble sett på som et problem:

«Særlig maa de syndikalister klandres sterkt som lar sig henfalde til fyld. Det kan visselig paastaaes, at alkoholspørsmålet ikke har noget med syndikalismen at bestille. Og det er sandt saalænge medlemmerne kan beherske sig for alkoholen, men den dag de lar alkoholen herske over sig, er de ikke længer syndikalister, uten muligens i navnet.

Syndikalismens oppgave er at skape revolutionære, kampglade og klassebevisste arbeidere. Uten dette er syndikalismen en umulighet. Men den arbeider som lar sig beherske av kong alkohol, den lar som regel sin kampglød gaa ut over sine kamerater, til stor glæde for de kapitalistiske utbyttere, som derved i ro og fred kan fortsætte utbygningen.

I en centralistisk organisation kan spritkonsumtionen tildels forsvares fordi medlemmerne der hverken behøver at tenke eller handle. I den syndikalistiske organisation derimot er det en forbrydelse mot vor organisation, mot vore prinsipper og vor kamp, om medlemmerne lar kapitalismens søvndysningsmiddel, alkoholen, løpe av med deres sunde fornuft.»¹³⁸⁰

«Ingen forbrytelse er mer antisocial enn den som utføres av den som under profittens motiv, kapitalismens motiv, smugler og selger narkotisk gift hvormed han skaper uforbederlige slaver under denne last.»¹³⁸¹

I mai-juni 1921 gikk LO til stormobilisering mot arbeidskjøperne. Ca. 120 000 organiserte arbeidere, nesten samtlige av LOs medlemmer, ble tatt ut i streik; den mest omfattende kampen arbeiderbevegelsen i Norge til da hadde ført. Det hersket en meget bitter stemning under streiken; regjeringen mobiliserte militære og politi, og satte i gang et omfattende streikebryterarbeid. Streiken varte i drøyt to uker, og endte med delvis nederlag for arbeiderklassen.¹³⁸² Streikebryterne hadde vært for effektive i ly av politi og militære. LO mistet en stor del av sine medlemmer,¹³⁸³ ca. 50 000. Det tok ti år for LO å komme opp på samme medlemstall som de hadde før konflikten.¹³⁸⁴

I 1921 fikk NSF tilslutning av en del anleggsarbeidere, da denne gruppens sekretær i Arbeidsmandsforbundet, Alfred M. Nilsen, gikk over til NSF 1. september.¹³⁸⁵ På NSF's 3. kongress 25/6 1921, mens han fremdeles var sekretær i Arbeidsmandsforbundet, holder Nilsen et foredrag på over en time, hvor han bl.a. sier:

«Det kunde vel synes merkelig at jeg skulde komme hit saadan som vi har været stilt overfor hverandre. Dette er det jo ikke tid til at hæfte sig ved nu. Striden om taktikk og metoder har jo gaat høit og jeg var ikke saa litet imot dannelsen av den nye organisation. Bitterheten mellem os har til sine tider været stor, men efterhvert har det kommet i rolige folder. Jeg maa nu indrømme at min tro har forandret sig og maa jeg hvis jeg skal være ærlig, indrømme at det er umulig at forandre de gamle organisationer.

I Arbeidsmandsforbundet er ogsaa tilbagegangen stor. 1918 var vi 38 000, men siden har det stadig gaat nedover. De beslutninger som forbundet tok i 1918 var gode og pekte den rette vei. Det blev jo besluttet at gjøre organisationen om til en opplysnings- og agitationsbevægelse, de bundne avtaler skulde falde væk o. S. V. Men de revolutionære som blev valgt ind i forbundet var ikke sin oppgave voksen. Ideerne var ikke grodd ind i deres livssyn og de gode løfter holdt ikke stikk.

Resultatet av 1918 er det ikke et pluk igjen av. Forbundet har maattet gaa til den ene indrømmelse efter den anden overfor kapitalistene. De gamle tariffen har vi faat igjen, bare i en anden form.

Slik er det i Arbeidsmandsforbundet og slik er det andre steder.

Siden den nye retning, bolsjevismen, kom er det blitt helt galt. Nu er det kontrarevolutionært at holde paa føderalismen og jeg anser det for haabløst længere at arbeide paa den indre linje.

Det er jo gjort forsøk paa at omlægge de gamle fagforbund til industriforbund, noget som har mislykkes helt. Min tro fra før har derfor helt forandret sig og jeg har tat konsekvensen av min overbevisning og sagt op min stilling i Arbeidsmandsforbundet. Jeg har nylig gjort en reise paa Raumabanen og Dovrebanen, hvor jeg paa begge steder har snakket for tilslutning til Norsk syndikalistisk federation.

Jernbanearbeiderne ønsker en forandring. De vil ha et eget forbund og i stedet for at lægge hindringer iveien har jeg støttet op for denne tanke. Men jeg mener at de som er syndikalister maa finde sig en platform – og det er N. S. F., ikke bare de bevisste, men ogsaa de andre som vi siden maa faa bevisste.»¹³⁸⁶

INSF var han fastlønnet agitator for *Anlægsarbeidernes Landssammenslutning*. Dette utløste en febrilsk aktivitet i Arbeidsmandsforbundet. Det ble sendt agitatorer rundt om i landet, mens Nilsen ble beskyldt for å splitte anleggsarbeiderne. I desember 1921 avholdt Arbeidsmandsforbundet en anleggsarbeiderkonferanse, hvor det ble fastslått « at den agitation som for tiden drives av N. S. F. er organisationsfiendtlig, da denne organisation aldrig har kunnet ivareta arbeidernes interesser [...]»¹³⁸⁷ Alarm skrev: «En kamerat meddeler, at et medlem fra Arbeidsmandsforbundet forleden dag hadde kommet og meddelt ham, at nu skulde det bli kamp paa liv og død, ti nu hadde hans organisation faat ordre fra Kristiania om at opta kampen mot syndikalistene. Paa vedkommendes plads bestaar Arbeidsmandsforeningen av 9 medlemmer og L.S. av ca. 100.»¹³⁸⁸ I samtlige nummer av *Arbeidsmanden* for 1922 var det en rekke harde angrep på LS, NSF og Alfred M. Nilsen. Det samme finner vi i enkelte nummer i 1923. I NAFs beretning for 1922 står det:

«Ved statens anlegg har vi hat en dobbelt fiende at kjæmpe imot. For det første nødsarbeidet og dernæst agitationen fra Norsk Syndikalistisk Federation som igangsattes med Alfred M. Nilsen i spidsen. N. S. F.s agitatorer har til stadighet bereist anleggene og deres agitation har hovedsakelig været rettet imot Norsk Arbeidsmandsforbund, og naar man kan faa arbeiderne i tale næsten hver uke, er det selvsagt at denne agitation har virket nedbrytende.»¹³⁸⁹

Nilsen forteller selv om bakgrunnen for overgangen til NSF:

«Det norske Arbeiderparti gikk inn i Den 3. Internasjonale, og på det tidspunkt så det også ut til at Landsorganisasjonen skulle tre inn i den røde faglige Internasjonale. Jeg var avgjort uenig i de kommunistiske synspunkter og spesielt i det som ble kalt 'proletariatets diktatur', som etter min oppfatning ikke ville føre til et diktatur utøvet av proletariatet, men til et diktatur o v e r proletariatet. Den politiske striden ved siden av striden om de revolusjonære idéer innenfor fagbevegelsen førte meg over i den revolusjonære syndikalismen. Jeg sa opp min stilling som tillitsmann og sluttet meg til den syndikalistiske fagbevegelsen — Norsk Syndikalistisk Federasjon. Det ble skrevet en del tøv om meg da jeg sluttet som tillitsmann, men det jeg her har sagt var grunnen til at jeg trådte tilbake. Jeg var med i den syndikalistiske organisasjonen 2–3 år og deltok svært aktivt, men denne organisasjonen ble en skuffelse for meg på mange måter, og det endte med at jeg på ny gikk inn i Arbeidsmandsforbundet, [...]»¹³⁹⁰

Også Alfred M. Nilsens kone, Maren Nilsen, var medlem i NSF, Kristiania L.S, samt i NUF.¹³⁹¹ Alfred M. Nilsen ble fast medarbeider i *Arbeiderbladet* i 1926. Han ble dommer i Arbeidsretten¹³⁹² — først som varamann i 1931, og fra 1945 som fast medlem.

Det ble i 1921 og 1922 opprettet industrikomiteer for steinhuggere og anleggsarbeidere innen NSF. I slutten av desember 1922 ble *Anlægsarbeidernes Landssammenslutning* av NSF stiftet for syndikalistiske arbeidere ved statens anlegg.¹³⁹³ NSF hadde størst oppslutning i gruver og på anlegg, og til en viss grad også blant bygningsarbeidere.

I NSF's årsberetning for 1921 står det:

«Aaret 1921 har været et fredens aar i forhold til de tidligere for N.S.F. naar man tar i betragtning de kampe L.S.-erne har ført imot arbejdsgivere og kapitalismen. Aarsaken dertil er vel at finde i at en stor, ja kanske størstedelen av medlemsstokken har været arbeidsledige næsten hele aaret. Under saadanne forhold er naturligvis forbitrelsen mot det bestaaende samfundssystem større end almindelig, men mulighetene for at kunne utrette noget er berøvet arbeiderne, idet de blir utestængt fra arbeidspladsene. Paa trods av de vanskeligheter har dog N.S.F. holdt ut paa en tilfredstillende maate.»¹³⁹⁴

I NSF's årsberetning for 1922 står det:

«Den her foreliggende beretning har kanskje sine litt triste sider, saaledes hva der gjælder medlemstallet, men man bør huske at vi lever i en tid hvor alt organisationsliv inden arbeiderklassen har vært svækket ved det sidste tiars uhyggelige fænomener som krige og arbeidsløshet.»¹³⁹⁵

I 1921 fikk Revolt en kvinnelig ekspeditør: Inga Ingvaldsen, Kristiania, Solli Postboks. Hun ble også valgt til sekretær på Norges Ungsocialistiske Forbunds 3. landsmøte i januar. Hun satt også flere ganger i forbundets lokallagsstyre i Kristiania. C. Andersen overtok som formann etter Nils Heggland. Fra juli/august gikk bladet fra å være ukeavis til å bli månedsavis, redigert av en komité bestående av Witalis Andersen, A. L. Strøm (redaktør) og Tryggve Aakervik, med C. Andersen og Haakon Hansen som varamenn. I anledning NUF's landskonferanse skrev Heggland i Revolt: «Ungsocialistisk Forbunds opplysningsvirksomhet har i det forløpne aar utviklet sig til en betydelig kulturel faktor i den norske arbeiderklassens aandsliv, dets medlemmer er en skare idealistiske propagandister som setter merke efter sig.»¹³⁹⁶

Fordi flere av Norges Ungsocialistiske Forbunds medlemmer var i fengsel, ble det i 1922 opprettet et fengselsfond for å kunne hjelpe dem og deres familier under fengselsoppholdet. Samme år startet man en innsamling til de russiske anarkistene som led stor nød. Ellers så klaget man over dårlig økonomi i forbundet og i Revolt.¹³⁹⁷ Kristiania LS nedsatte en komité for å utrede spørsmålet om et fengselsfond for sine medlemmer, og deres familier, som ble rammet av samfunnets klassesdomstoler i sin virksomhet for syndikalismen.¹³⁹⁸

I mai 1922 henvendte NSF seg til LO, DNA, Norges kommunistiske ungdomsforbund (DNAs ungdomsorganisasjon), Norges sosialdemokratiske arbeiderparti, Norges sosialdemokratiske ungdomsforbund og NUF med anmodning om en konferanse for å drøfte spørsmålet om en fellesopptreden for å få redusert vareprisene etter at voldgiftsretten hadde foretatt en sterk nedsettelse av arbeidernes lønninger. I slutten av juni hadde verken LO, DNA eller dets ungdomsorganisasjon svart. «Formodentlig synes disse 'organer' at det ikke haster. Men at skaffe arbeiderne voldgiftsloven hastet det med. Da var herrerne raske i vendingen. Desuten er de vel så optat med at diskutere sine 'krise'-programmer at de rent glemmer at foreta nogen praktisk foranstaltning mot krisen.»¹³⁹⁹ NSF, NUF og Norges sosialdemokratiske arbeiderparti og dets ungdomsorganisasjon møttes til en konferanse 12. juni. Her ble det enstemmig vedtatt en resolusjon: «Som grundlinjer for kampen mot de høie priser anbefales: 1. Konferansen oppfordrer arbeiderpressen til at opta en kraftig propaganda for nedsættelse av vareprisene, for derigjennem at faa den almene opinion til at forstaa sakens store betydning. 2. Konferansen henstiller til den kooperative landsforening at gaa i spidsen for vareprisernes nedsættelse. 3. Det henstilles til de respektive hovedorganisationer at utsende spørsmålet til sine lokale avdelinger i landet med opfordring til at de optar saken til behandling og gjør den aktuell ved offentlige møter og demonstrationer.»¹⁴⁰⁰ Det ble nedsatt en felles komité bestående av representanter fra organisasjonene som var tilstede som skulle nærmere direktiver i samråd med organisasjonenes sentralstyrene. «Formodentlig vil komiteen og styrene snart la høre fra sig. Men det er beklagelig, at de organisationer som ved hjælp av sine meterlange bluffprogrammer og sin frasefylde agitation har lykkedes at samle flertallet av arbeiderne, skal sabottere alle virkelig praktiske forsøk paa at hitføre en bedring av forholdene.»¹⁴⁰¹

I 1923 gikk diskusjonen i Alarm om hvorvidt det var riktig av NSF og LSene å opprette obligatoriske kampfond.

Stein og Jord fattet et prinsippvedtak i 1923 om bruk av registeret, men ordningen ble aldri satt ut i livet.¹⁴⁰²

Til tross for alle bergingstiltak sank opplaget til Alarm: Årlig gjennomsnitt for 1921–23 var 1713 eksemplarer i løssalg og 753 i abonnement, mens bare 1332 gikk i løssalg og 555 i abonnement i 1924. I 1924 var Alarms opplag femti prosent over medlemstallet til NSF.¹⁴⁰³

Forholdet mellom NSF og Arbeidsmandsforbundet ble særlig tilspisset i 1925 under en gruvekonflikt i Malm i Trøndelag. I 1925 var NSF's økonomi så dårlig, p.g.a. streiker og arbeidsledighet, at de måtte be om hjelp fra syndikalister i utlandet. De fikk økonomisk støtte fra bl.a. *Internasjonale Arbeiderassosiasjon* (IAA), *Sveriges Arbetares Centralorganisation* (SAC), *Freie Arbeiter Union Deutschlands* (FAUD), og *Nederlandsch Syndicalistisch Vakverbond* (NSV).¹⁴⁰⁴

Streikebryterproblemet

Streikebryteren.

Splittelsen i arbeiderbevegelsen medvirket nok også til å ta kraften ut av både revolusjonære og reformistiske fremstøt. På den annen side økte selvtilitten, motstandskraften og kampberedskapen i de borgerlige regimene. I 1920 tok *Norges Rederforbund*, *Norges Industriforbund*, *Norsk Landmandsforbund*, *Den Norske Bankforening*, *Norges Håndverkerforbund* og *Norges Handelsstands Forbund*, i nært samarbeid med regjeringen, initiativ til *Norges Samfundshjelp* under nasjonalistiske paroler.¹⁴⁰⁵ Dens formål var å stille «arbeidsvillige», det vil si streikebrytere, til disposisjon under omfattende streiker.¹⁴⁰⁶ Selv hevdet de:

«Vi — undertegnede næringsorganisasjoner — opfordrer Dem herved til at slutte Dem til Norges Samfundshjelp.

Norges Samfundshjelp er en sammenslutning som er dannet av undertegnede næringsorganisasjoner og som stiller sig til myndigheternes raadighet, naar vigtige samfundsfunktioner trues med stans.

Som medlemmer optages norske mænd og kvinder.

Norges Samfundshjelp driver ingen politikk og vil ikke vareta nogen enkelt stands interesser. Den er gjennom sit formaal utryk for samfundets ret til at holde sine vigtige funktioner gaaende, naar en arbeidsstans rammer samfundet eller naar et politisk maal søkes naad ved almindelig arbeidsstans.

Norges Samfundshjelp bestrider ikke retten til streik eller lockout, men den vil motarbeide, at samfundets funktioner dermed skal lammes.

Norges Samfundshjelp vil derfor træ til paa de lovlige myndigheters kaldelse, og vil til gjengjæld bli beskyttet ved de lovlige midler som staar til myndigheternes raadighet.

Norges Samfundshjelps medlemmer er forpligtet til paa indkaldelse at møte op til saadant arbeide sim blir dem paalagt i henhold til sin indmeldelse. For dette vil de faa en rimelig godtgjørelse.¹⁴⁰⁷»¹⁴⁰⁸

Gerda Storm kommenterte:

«Denne samling av parasiter er det altsaa som av ren uegennytte vil hjelpe samfundet uten at ivareta nogen bestemt stands interesser. Tænk saa sublimt og selvopofrende. En samling av individer som vel aldrig har utført en dags produktivt arbeide i hele sit liv skal nu ikklæ sig arbeidstrøien 'paa de lovlige myndigheters kaldelse' og presse ut sveden av sine velpleiede kadaver.»¹⁴⁰⁹

Noen år senere skrev Alarm:

«Samfundshjelpen heter den første norske forening, der har optatt streikebryteriet som spesiell opgave. [...] har Samfundshjelpen pålagt sine medlemmer dette Judasarbeid. Med andre ord: for å bli medlem av Samfundshjelpen forlanges det først og fremst at kandidaten er en samvittighetsløs skurk, som uten betenkning er villig til å slå ned enhver berettiget kamp som føres fra arbeidernes side.»¹⁴¹⁰

Organisasjonen agiterte åpenlyst i de bestående idrettslagene, og det vakte bestyrtelse i idrettskretser da et helt lag i Kristiania meldte seg kollektivt inn i *Samfundshjelpen*.¹⁴¹¹ Det utviklet seg snart et nært samarbeid mellom militæretaten og *Samfundshjelpen*.¹⁴¹² Hovedavdelingen hadde kontor i forsvarsdepartementets lokaler på Akershus festning, mens Bergensavdelingen hadde sine lokaler i Arsenalbygningen på Bergenshus festning.¹⁴¹³ Under «storstreiken» i 1921 lå gardister, som hadde fått utdelt skarpe skudd, og vaktet *Samfundshjelpens* folk som gjorde streikebryterarbeid på bryggene i Kristiania.¹⁴¹⁴ Omkring 1923/24 eksisterte den mer på papiret enn i realiteten. Grunnorganisasjonen i Bergen ble oppløst 1940, mens sekretariatet i Oslo ble oppløst i 1942.¹⁴¹⁵ *Samfundshjelpen* ga ut bladet *Samfundet*.

Særlig produktive var ikke streikebryterne tilknyttet *Samfundshjelpen*. To mann utførte én manns arbeid, og hver hadde seks soldater til vakt.¹⁴¹⁶ 24 «samfundshjelpere» ved Kristiania gasverk utførte akkurat like mye arbeide som det fem av de gamle arbeiderne gjorde. I tillegg kom et vaktmannskap på en hel del soldater og politibetjenter for å beskytte dem.¹⁴¹⁷

I tillegg ble *Borgernes Samfund* startet. Alarm kommenterte:

«Forutsetningen med Borgernes Samfund var å danne garder for å beskytte 'samfundshjelperne' under utførelsen av deres usle håndverk. Disse skurker skulde altså bevæpnes. Og det har allerede vist sig at de er vel bevæbnet og at våbnene er skaffet tilveie gjennom de militære forbindelser de har skaffet sig gjennom Samfundshjelpen. Borgernes Samfund er således en rendyrket lakeiorganisasjon for alle kapitalistiske forbrytere og består av durkdrevne fiender av den arbeidende klasse og dens interesser. [...] Denne sammenslutning og dens medlemmer står i mange henseender lavere enn de almindelige streikebrytere. De føles sig endog selv for makelige til å utføre Judasarbeidet, men lar sig likefullt falle så dypt at de med væbnet vold forsvarer de ynkrygger som gjør det. De er med andre ord en lavere art av streikebrytere.»¹⁴¹⁸

Forfatteren Jack London plasserte streikebryteren i en lignelse om skapelsesberetningen:

«Da Vorherre var færdig med sit siste arbeide, ormen, padden og blodiglen, var der endnu et emne igjen til et væsen, en aldeles eiendommelig substans, og herav skape han streikebryteren: Et tobenet dyr med en sjæl, som ligner en korketrækker, hjernskallen er fylt med potetgrøt og ryggen er lavet av lim og gamle galoscher. Paa det sted hvor mennesket har hjertet, har streikebryteren blot en kjøtklump som indeholder alskens raattenskab.

Naar streikebryteren viser sig paa gaten, vender menneskene ryggen til ham, englene i himmelen graater ved hans aasyn, og selve hr. Fanden stænger helvedes porte for ham. Judas Iscariot var en gentleman i sammenligning med streikebryteren, ti han hadde dog saa mange menneskelige følelser igjen, at han gik hen og hængte sig; men det har streikebryteren ikke.»¹⁴¹⁹

Alarm skrev om den moderne streikebryter:

«En virkelig hederlig mann hverken kan eller vil nogensinne bli en streikebryter.

Når en gruppe arbeidere tvinges i streik og en av disse svikter og løper over til fienden, er han en forræder, som ifølge rent borgerlig nasjonalistisk rettsbegrep skulde vært dømt til døden, hvis krigen hadde stått mellom to nasjonale makter.

Klassekrigen er også i likhet med de nasjonale krige, en krig mellom to fiendtlige makter. Her er grensene opstukket efter klasselinjene mens de fiendtlige nasjoner derimot opstikker sine grenselinjer territorialt.

Det egentlige skille mellom nasjoner og klasser er det, at nasjonale følelser at falske opkonstruerte

skalkeskjul, mens derimot klassefølelsen er en ekte følelse, som for den utbyttede klasse daglig næres gjennom den undertrykkelse den er utsatt for. Ingen arbeider kan føle med den regjerende og herskende klasse i det land han er født. Han har de virkelige fiender innenfor grensene av det land hvori han lever. Om han forråder dette land kan det like meget være en hederlig handling som et forræderi. Ti med den undertrykte klasse i det land som de regjerende i hans eget land ligger i fiendskap har han sine meningsfeller, som han er bundet sammen med med langt sterkere bånd enn nasjonalgrensene. Når det så er forbundet med dødsstraff å forråde det land som eies av arbeidernes virkelige fiender, må en arbeiders forræderi mot sin egen klasse være et dobbelt så stort forræderi, en forbrytelse som aldri kan sones. Det er da forståelig, at hatet mot streikebryterne ikke kjenner nogen grense blandt de bevisste arbeidere. For dem er streikebryteren et slimet ukrutt som må ryddes av veien hvis arbeiderklassen skal gå fremover i sin kamp for økonomisk og åndelig frigjørelse.

Kapitalismen kjemper for sine interesser. Den organiserte arbeiderklasse kjemper likeledes for sin classes interesser. Men streikebryteren forråder sin klasse. Han nedverdiger sig til å selge sig selv og sine kamerater til fienden for noen usle kroner.

Han er den ynkeligste fremtoning i hele universets levende liv.»¹⁴²⁰

Et annet problem var at enkelte av de reformistiske fagforbundene tvang de arbeidsløse til streikebryterarbeid, spesielt hvis NSF var i konflikt. Det var fagforeningene som utbetalte arbeidsledighetsbidrag, og staten refunderte en del av dette bidraget, men kun under den forutsetning at arbeiderne tok det arbeidet som ble tilbudt — også streikebryterarbeide.¹⁴²¹

Syndikalistene på Rjukan

Syndikalismen stod sterkt i Telemark. På Rjukan kom bladet *Maana*, etter elven Måna som renner gjennom Vestfjorddalen og Rjukan, ut i perioden 1917—19 og 1921—22. *Maana* hadde lesere langt utenfor Vestfjorddalen. Redaktør var Ludvig B. Aas (1875—1924), som også var den faktiske lederen for syndikalistene på Rjukan. Bladet var åpent antisemittisk:

«Redaksjonelt gjekk avisa inn for større fridom og meir kultur blant arbeidarane. Museum i Tinn. Nytt bibliotek. Samstundes var bladet ope antisemittisk. Med støtte frå 'Zionistyppestepprest Zarathustra' hadde plutokratar og bolsjevikar som Sinovjev, Trotskij og Rockefeller rotta seg saman mot norske arbeidarar. Av ei forsidadeikning 6. oktober går det fram at 'Bedrageren Karl Marx laver teoretisk dække for den semittiske åtselsgribbs royjagt efter verdensmagten', osv., osv. [...] Ludvig B. Aas var fødd i 1875, og utdanna som typograf i København. Lik handverkarar flest til alle tider vandra også Aas på faget, som det heitte, og hadde arbeid i mange land. Blant anna var han typograf både i Danmark og i Tyskland, før han kom attende til Norge og arbeidde først i Bergen, sidan i Kristiania og på Notodden. Antisemittismen hans kan tyda på at primitiv jødehets ikkje berre var allment utbreidd i tida, men også at den kan ha hatt solid feste i dei handverkarmiljøa Aas kjende frå mange land, forutan blant anarkosyndikalistane.»¹⁴²²

Dette var et avvik innen den anarkistiske og syndikalistiske bevegelsen, som sannsynligvis bar preg av Ludvig B. Aas' personlige oppfatninger. Jeg har funnet svært lite av rasistiske holdninger i de andre anarkistiske og syndikalistiske bladene, men noen ytterst få skjemmende avvik finns også der; først og fremst en tegning av en kapitalistisk lånehai med typisk «jødenese» (i alle fall ser tegningen slik ut for meg) som går igjen ca. 5 ganger i ulike blader — første gang i Storm. Jeg har i tillegg funnet ca. 5 andre tilfeller av uttalelser og tegninger som kan tolkes rasistisk. Alarm karakteriserte Malfred Bergseth som «åndens australneger»¹⁴²³.

Alarm karakteriserte også norske politikere som hottentotter og buskmenn. Ellers så var Alarm ganske klar i sine antirasistiske uttalelser. Bladet hadde flere artikler om *Industrial Workers of the World* (IWW) i USA som organiserte mange afro-amerikanere og latinere. Bladet advarte ganske tidlig mot nazistenes forfølgelse av jødene.

Syndikalistene var i årene rundt 1920 en reell utfordring for sosialdemokratene om hegemoniet i arbeiderbevegelsen på Rjukan. I 1921 var 29% av alle de organiserte arbeiderne medlem av *Rjukan Lokale Samorganisasjon*.¹⁴²⁴ Dette utgjorde 22% av samtlige av NSF's medlemmer på landsbasis.¹⁴²⁵ Dette viser hvor sterkt syndikalismen sto på Rjukan i forhold til andre steder i landet. Under streiken i 1921 valgte likevel syndikalistene å samarbeide med den faglige samorganisasjonen (LO), for å «hevde klassesolidariteten». Streiken førte ikke fram og det kom til forhandlinger. LOs forhandlere vendte tilbake med et dårlig forhandlingsresultat, og da dette skulle legges frem ble det tillyst møte bare for medlemmer av den faglige samorganisasjonen. Medlemmer fra den lokale samorganisasjonen (syndikalistene) møtte imidlertid mannsterke frem, og LOs forhandlere fant det best å stikke av. De stakk seg ut bakdøra og kom seg vekk fra illsinte arbeidere med bil og ferje. I *Maana* konkluderte redaktør Ludvig B. Aas: «Kutt over slepetauet som binder dere til den foreldede LO og dens korrupte ledere. Skal det bli håp om å utrette noe i tiden framover, må det skje lokalt og ved egen hjelp.»¹⁴²⁶

Året etter var bevegelsen i sterk tilbakegang. Mange arbeidere forlot Rjukan etter streiken i 1921. Rjukan LS mistet ca. 500 medlemmer i 1922, som for en stor del måtte emigrere ut av landet.¹⁴²⁷ Under krigen hadde Norsk Hydro rekruttert mange arbeidere, og de var nå nødt til å kvitte seg med overflødig arbeidskraft. Norsk Hydro hadde en personalpolitikk som gikk spesielt utover syndikalistene; de prioriterte familieforsørgere, mens det stort sett var unge ufaglærte arbeidere som var syndikalister. Slik ble de kvitt de mest aktive syndikalistene, samtidig som de fikk en stabil arbeidsstokk. Mange av dem som etter 1921 havnet på nødsarbeid organiserte seg sammen med de tradisjonelle anleggsarbeiderne i syndikalistenes organisasjoner. Norsk Hydro bygget «egne hjem» til arbeiderne, men interessen for å kjøpe dem var liten. «Egne Hjem bevegelsen» var, i følge syndikalistene, et skalkesjul for å binde arbeiderne til stedet, hindre deres flyttefrihet og innføre et slags stavnsbånd. På en del andre industristeder fikk denne bevegelsen oppslutning.¹⁴²⁸

For å redusere arbeidsledigheten bevilget en rekke kommuner penger til utvandrere. Årsaken til den offentlige velviljen var at man så på utvandring som den mest effektive måten å bekjempe arbeidsledigheten på. I tillegg ble man kvitt mange syndikalister. I følge Rjukan-historikeren Helge Dahl så «utvandret fjerdeparten av alle menn over 15 år født i Norge» i 1920. Utvandringen holdt frem utover på tyvetallet med flere tusen emigranter i året. I 1922 dannet syndikalistene på Rjukan *Emigrantklubben Brazil*. I møte 15. desember 1922 bevilget herredstyret i Tinn de første tilskuddene til utvandringen. Tyve arbeidsledige fikk til sammen 4000 kroner som bidrag til reisepenger, enten til Brasil eller Argentina. På nyåret 1923 ble det syndikalistiske lokallaget nedlagt. 7. april samme år utvandret kjernetroppene blant syndikalistene, med redaktør Aas i spissen, til Brasil, for der å opprette et ekte syndikalistisk samfunn, i følge en revyvisse, men slik gikk det nok ikke. Hardt arbeid, sykdom og et uvant klima tok knekken på dem. Utvandrerne besto av 25 voksne og 15 barn. Reisetøtte fikk de fra Rjukan kommune.¹⁴²⁹ Utover på 20-tallet advarte NSF i Alarm arbeidsfolk mot å emigrere til Canada og andre amerikanske land. Det var ikke lettere å få arbeid der enn i Norge.¹⁴³⁰

Bertram Dybwad Brochmann – fra ungsosialist til høyrepopulist

Bertram Dybwad Brochmann (1881-1956), skaperen av *Den åndsrevolutionære nyorienteringsbevegelse* i 20-årene, var i noen grad inspirert av anarkistiske idéer. Han skal ha meldt seg inn i Norges Ungsosialistiske Forbund i april 1918, som medlem nr. 27. Han skal ha vært syndikalistenes utsending på et møte i Sverige i 1922, men han var aldri medlem av NSF. Han skal også ha samarbeidet med Hans Jæger og Jean Jacques Ipsen.¹⁴³¹ Brochmann angrep både staten og kapitalismen i harde ord, og holdt foredrag for ulike foreninger, herunder også en del LSer i NSF, samt i *Kristiania Fagoppositionsgruppe*. Han skrev også i *Alarm* og *Revolt*.

13. mars 1922 ble *Norges aandsrevolutionære forbund* stiftet på et folkemøte, etter et foredrag av Bertrand Dybwad Brochmann. Dette forbundet hadde som

«Formaal.

1. At arbeide for gjensidighet og bedre gjensidig forstaaelse inden alle samfundet stridende grupper, fraktioner og partier.
2. At fremme forstaaelsen av ethvert voldsmiddels forkastelighet og at vække erkjendelsen av de til en hver tid herskende almene forestillingers og livsopfatningers skjæbnesvangre betydning i menneskesamfundets utvikling.
3. At arbeide for den gjensidige tjenerprincips anvendelse som livskunst og samfundskunst i motstætning til den nu herskende iver for at styre hverandre.

Disse formaal vil søkes opnaadd

bl. a. ved:

1. At tilveiebringe og utbrede blandt det norske folk mest mulig opplysning og objektiv kundskap om alle vitale samfundsspørsmål uten partipolitiske eller klassepolitiske hensyn og uten indflydelse fra særinteresser og gruppeinteresser.
2. At tilveiebringe en almen forstaaelse av at det eneste reelt opnaaelige maal for vor økonomiske stræben er den materielle uavhengighet, hvilket er det helt motsatte av 'høi løn' og 'høi profit' og enhver anden form for pengeutbytte, som nu staar som formaal for alle partiers stræben.
3. At arbeide for en riktigere og sandring vurdering saavel paa det etiske som paa det økonomiske omraade. I økonomisk henseende tar denne omvurdering sigte paa at hensynene til individerne og hjemmene maa sættes foran hensynene til systemer, sædvaner og formaliteter.»¹⁴³²

Alarm kommenterte:

«Da bevægelsens maal er det samme som vi arbeider for, og da den paa ingen maate griper ind mot de eksisterende organisationer er det jo intet som forhindrer os fra at støtte bevægelsen, skjønt vi ikke i et og alt ser klassekampsspørsmålet fra samme synsvinkler som denne nye bevægelse. De aandsrevolutionæres forbund har gaat ut fra den forøvrig rigtige forutsætning, at det ogsaa blandt den nuværende middelklasse, særlig blandt den nuværende økonomiske og politiske system og at det ogsaa gjælder at samle dem sammen med arbeiderne for at skape den aandelige revolution, der under alle tilfælder er en absolut nødvendig forutsætning for den økonomiske revolution.

Paa den maate vil bevægelsen ogsaa bli til en stor nytte for syndikalismens fremtidsarbeide — ikke mindst fordi den tar bestemt afstand fra ethvert stats- og herskersystem.»¹⁴³³

18/10 1923 holdt Brockmann et foredrag i Kristiania Social-Anarkistiske Forening om «Et positivt program for arbeidernes aktion» hvor han foreslo at «man skulde forlange regjeringen at nedsette en riksret, for at faa lys og luft ind i den offentlige svindel som foregaar».¹⁴³⁴ Han nevnte ogsaa at man måtte få i gang generalstreik, skattestreik, samt å nekte barna å gå i skolen. Foredraget vakte en livlig diskusjon. Debatten fortsatte på et møte 25/10. Her ble et forslag fra Feliks Person, som referenten oppfattet som en støtte til «Brockmannismen», vedtatt. Andre ville avvise

Brockmanns foredrag helt. Debatten om Brockmann og hans idéer var tydeligvis kontroversielle, for debatten foregikk på flere møter. I sakens anledning ble styret i foreningen kritisert for å ha drevet en «lyssky agitation», og at medlemmene var blitt overstyrt. På et møte 15/11 ble et forslag av Trygve Aakervik vedtatt: «Kr.a. komm. Anarkistiske forening vil som organisation, intet foreta i anledning B. D. Brockmanns prosjekterte riksretspropaganda. Forøvrig uttales intet om Brockmanns virke.»

28/8 1924 holdt Brockmann et foredrag i *Kristiania Sosial-Anarkistiske Forening* over Osva Spenglers filosofi og lære. Dette resulterte i en livlig diskusjon.

Brockmanns samfunnskritikk var ikke fundert på en analyse av statens og kapitalismens undertrykkende karakter. Han tok utgangspunkt i sitt religiøse helhetssyn som igjen var basert på en særegen «gnostisk»-lignende bibeltolkning. Han kritiserte pengeillusjoner og statsadministrasjonens ressursbruk, men på bibelsk grunn var han mot klassekamp, for privat eiendomsrett og frihandel. Det var ikke direkte demokrati og arbeiderstyrte bedrifter, men den individuelle «mentale nyorientering», en slags religiøs omvendelse, som skulle skape grunnlaget for et nytt samfunn. Brockmanns Kristustolkning falt mange anarkister tungt for brystet¹⁴³⁵, og lærebygningen hans ble kraftig kritisert av C. O. Tangen i Alarm:

«Fra anarkistene har han hentet idéen om nedbrytning av autoritetene, fra syndikalistene låner han enkelte økonomiske idéer samt prinsippet om federalismen, de kristne lokker han til sig med Jesus, borgerne vil han tilfredsstille med klassekampens avskaffelse, kapitalismen og utbyrterne imøtekommer han ved å overføre alt maktmisbruk på politikken konto, [...]. De anarkistiske antiautoritære begreper kan på ingen måte forenes med Jesus-dyrkelsen eller kommunisters og fascisters blinde tillit til den enkelte 'dyktige' person. Syndikalistenes klassekampteori er like uforenlig med den halvborgerlige liberalismes bro mellom klassene som ild og vann, deres direkte utenomparlamentariske aksjonsteori kan aldri smelte sammen med den socialdemokratiske og liberale gudstro på regjeringens allmakt.[...]. Hans forsøk på å bygge en bro mellom klassene og forene alle motsetninger ender således i de meningsløseste absurditeter»¹⁴³⁶

NSFs arbeidsutvalg reagerte i Alarm fem nummer senere:

«Arbeidsutvalget beklager denne tvist og tar på det bestemteste avstand fra red. Tangens artikkel 'Samling' i Alarm nr. 30. Når arbeidsutvalget henstillet til Brockmann om at han skulde opta sitt medarbeiderskap i 'Alarm' og han velvilligst gav løfte derom, så må arbeidsutvalget beklage red.s provokasjon. [...] Arbeidsutvalgets mening har aldri vært at Brockmann skal skrive redaksjonelle artikler hverken for eller om syndikalismen og den syndikalistiske bevegelse. Det er på det samfunnsvitenskapelige og sosiologiske område vi har konferert med Brockmann om å yde sine bidrag til 'Alarm'. I BDB anser arbeidsutvalget å ha en ypperlig publisist som sterkt streifer syndikalismens filosofiske anskuelser.»¹⁴³⁷

Debatten med og om Brockmann fortsatte i senere numre av Alarm. Brockmann tok selv offentlig avstand fra en sammenkopling av hans lære og anarkismen. Til tross for sin åpne innrømmelse av at han hadde funnet en gullgrube av gode tanker og syner i anarkistenes skrifter, advarte han på det sterkeste mot å sette etiketten anarkisme, syndikalisme eller nihilisme på hans lære.

Brockmann satt på Stortinget for *Samfundspartiet* i 1934-1936. I 1940 brukte han NRK til å oppfordre nordmenn til samarbeid med tyskerne.¹⁴³⁸ Han holdt et dundrende oppgjør med Londonregjeringen, samtidig som han kom med noen positive bemerkninger om tyskerne. Hensikten var å «vinne berserken» ved litt falsk smiger, for deretter å kunne prate ham i senk, få Hitler til å innse sine feil og endre politikken i sivilisert retning, foruten å forhindre en Quislingregjering. Betegnelsen «farlig naiv» ligger snublende nær i dette tilfelle. I en tale i Konsertpalæet i Bergen den 18/8 1940 uttalte han: «Slutt med det asosiale og la oss forsøke å samle hele Norge omkring Hitlers verdensrevolusjon.»¹⁴³⁹ I sin bok «Den 9. april» skrev Brockmann mer tydelig enn han noengang hadde gjort: «Men vår siste sjanse blir denne at vi stiller oss på livets og utviklingens side og hjelper Hitler til å gjennomføre revolusjonen og reformasjonen.»¹⁴⁴⁰ Solidaritet kommenterte: «Brockmanns oppfordring om å slutte opp om dette pøbel- og terrorvelde førte til

at tusener ellers velmenende men blindt autoritetsdyrkende Samfundsparti-medlemmer sluttet seg til den bloddryppende nazibevegelse og brakte seg selv og sine familier opp i årelange ulykker.»¹⁴⁴¹ Brochmann ble dømt for landssvik i 1947.¹⁴⁴² Samfundspartiet stilte i 1949 til sitt siste stortingsvalg.

Seks gamle syndikalister, trauste steinbruddsarbeidere fra Voss, bar kisten i Brockmanns begravelse i 1956.¹⁴⁴³

Oppfordring til militærstreik

Våren 1924 sto i de store arbeidskampenes tegn. Militæret ble satt inn. Det ble agitert for militærstreik. Denne agitasjonen økte etter hvert som tiden nærmet seg da rekruttene skulle på moen. I denne sammenhengen kom anvendelsen av militæret under streikekampene som et virkningsfullt eksempel på utnyttelsen av hæren mot arbeiderne. Foruten DNAs ungdomsorganisasjon, *Venstrekommunistisk Ungdomsfylking* (VKU), sluttet Norges Social-anarkistiske Forbund og Norsk Syndikalistisk Federation seg til agitasjonen. Disse tre organisasjonene ble på en konferanse 19. februar 1924 enige om å inngå et organisatorisk samarbeide i kampen mot den kapitalistiske militarisme.¹⁴⁴⁴

De gikk sammen i et felles arbeidsutvalg, støttet av DNA, og i mars ble oppfordringen til militærstreik offentliggjort i «Oprop til landets vernepliktige ungdom» i bl.a. Dagbladet 19/3 1924, Revolt nr. 3, mars 1924 og Den røde Ungdom nr. 11, 18/3 1924.:

«OPROP TIL LANDETS VERNEPLIGTIGE UNGDOM

Kampen mot den kapitalistiske militærmagt har alltid været et nødvendig ledd i det arbeidende folks bestræbelser for at vinde økonomisk og social frigjørelse. I høi grad har denne kamp bidrat til at samle arbeiderklassen, fordi alle forstod at veien til frigjørelsen gik over den kapitalismes ødeleggelse.

Det er ingen tvil om, at vor hær er en klassehær. Under enhver faglig kamp av nogen betydning blir militæret indkaldt for at beskytte streikebryterne. Den eneste hensigt det nu har at opretholde en hær er for at anvende den mot den 'indre fiende', for at slaa arbeiderklassen ned, hver gang den reiser sig til kamp for sine berettigede krav.

Det er forlængst ingen hemmelighet mer at soldatene nu under den almindelige vernepligt er inddelt i sikre og usikre elementer. Bare de 'sikre', de trofaste beskyttere av kapitalismen blir indkaldt og tildelt vaaben naar arbeiderne skal slaaes ned.

Hærens utvikling gjør den ogsaa i stadig stigende grad til en ren klasseorganisation. Indskrænkningene i den almindelige vernepligt, som arbeiderorganisationene ikke kan hindre den borgerlige stat i at foreta, utdannelsen av sikre kadet- og gardekompanier, officerenes registrering av sikre og usikre elementer, den planmæssige utskytning av de fagorganiserte under konflikter, kampen mot de fastlønnede underofficerer der viser sympati for arbeiderbevægelsen — *alt tilstræber at utvikle en ren klasseorganisation.*

Arbeiderorganisationene har allerede længe været opmerksomme paa den fare som her truer dem og det er nødvendig at de med al energi tar arbeidet op for at ødelægge den kapitalistiske stats hær og for at gjøre det klart for alle arbeidere hvad der er denne hærs sande karakter og hensigt.

Enhver arbeider maa i hæren se en fiendtlig organisation og gjøre sig klart at den mand som tar sin plads i hæren naar det gjælder kampen mot arbeiderklassen, utfører en mer skamløs gjerning end hvad streikebryteren gjør.

Undertegnede organisationer med støtte av Det norske Arbeiderparti, har derfor besluttet at gaa sammen i et organisationsmessig samarbeide for at reise arbeiderklassen, særlig arbeiderungdommen, til en mer energisk kamp mot klassehæren. *Vi opfordrer al arbeiderungdom til at negte militærtjeneste* og klart og tydelig si fra at de ikke vil understøtte kapitalistklassens hær og opretholde illusionen om at hæren ikke er partisk i kampen mellem kapital og arbeide.

Ved en organisert militærstreik paa de her nævnte premisser vil arbeiderungdommen overfor hele folket avsløre hæren som et redskap i kapitalistklassens hænder, og de vil i sin aktion faa sympati og moralsk støtte av alle de som ser en folkefare i at kapitalistklassen gjennom klassehæren befæster det økonomiske diktatur.

Vi opfordrer videre alle fagorganiserte til aktivt at støtte arbeiderungdommens aktion ved at gi uttrykk for at de setter sin organisationsmessige styrke bak kravet om militærvæsenets avskaffelse og klassehærens oppløsning og ved at erklære boykot overfor alle militærtransporter og fabrikation av krigsmateriale.

Nægt at være soldat! Nægt alt militærarbeide! Frem for militærstreiken!

Venstrekommunistisk ungdomsfylking.

Haakon Meyer. Nils Hønsvald.

Norges social-anarkistiske forbund.

Malfred Bergseht.

Norsk Syndikalistisk Federation.

Anton Kristiansen.»¹⁴⁴⁵

Middagsavisen kommenterte:

«Militærvæsenet har hittil merkelig nok ikke været ugleset og forfulgt av kommunisterne, som det blev under tidligere arbeiderbevægelser. Man haabet i det længste at faa revolutionert hæren gjennom soldaterraadene og deres opviglende agitation. Dette har vist sig fruktesløst. I disse dage utgaar der fra venstrekommunistisk ungdoms fylkeslag, fra Norges social anarkistiske forbund og fra norsk syndikalistisk federation et oprop til landets vernepliktige ungdom, som fulstændig tar avstand fra vort nuværende militærvæsen. Nu kan man naturligvis indvende, at det er unødigt og spildt arbeide i det hele tat at beskjæftige sig med et oprop som dette fra endel revolutionære anstaltmakere. Det kan naturligvis ogsaa være sandt, at det eneste bemerkelsesverdige ved dette oprops tilsynekomst er de overordentlig fine og klingende forenings- navne, som paa skuffende vis dækker over medlemstallets og personernes ubetydelighet. Men efter opropets konklusjon, som opfordrer al arbeidsungdom til at nekte militærtjeneste, kan det vel neppe undgaaes at myndighetene ogsaa her maa gripe ind og reise tiltale.»¹⁴⁴⁶

Militærstreikparolen var båret av en overbevisning om at det var umulig å overta hæren. Målet skulle være å gjøre hæren ubrukelig i den indre sosiale striden. At hæren skulle brukes mot arbeiderklassen bekrefter følgende erklæring av statsadvokat Grøner: «Selvfølgelig skal hæren i tilfælde brukes mot arbeiderklassen. Det skulde blot mangle at den ikke det blev!»¹⁴⁴⁷ NKPs ungdomsforbund, NKU, derimot, agiterte for vervingen til militæret. De hevdet at den antimilitære kampen måtte føres innenfor hæren, for slik å overta denne. NSAs ungdomsforbund tok etter hvert like klart avstand fra militærstreiken på sine premisser. De ville i likhet med NKU også bryte ned militærvæsenet innenfra ved agitasjon under militærtjenesten, men de var prinsipielle motstandere av å væpne arbeiderklassen.¹⁴⁴⁸

«Den antimilitære landskomite» ga i 1924 ut bladet Militærstreik. Redaktør var Sparre Johansen.¹⁴⁴⁹

Aksjonen var ikke en militærstreik i egentlig forstand. Den gikk ikke ut på at soldatene skulle streike, men på at innkalte rekrutter skulle nekte å møte til tjeneste. Da rekruttskolene skulle ta til om sommeren, viste det seg at oppslutningen om streiken blant de vernepliktige var liten. Bare ca. 50 rekrutter deltok.¹⁴⁵⁰ 11 militærnekttere ble dømt.¹⁴⁵¹

Fagbevegelsen som sådan hadde ingen befatning med aksjonen, men en rekke sentrale personer i DNA og ungdomsfylkingen ble stilt for retten og dømt for oppfordring til straffbar militærnektning.¹⁴⁵² På Youngstorget møtte 30 000 arbeidere direkte fra sine arbeidsplasser for å protestere mot dommen.¹⁴⁵³ 5. november 1924 reiste DNAs sentralstyre ved en deportasjon til statsministeren krav om amnesti for de dømte tillitsmenn og medlemmer av arbeiderbevegelsen. Det gjaldt drøyt 20 mann tilhørende DNA, NKP og NSF.¹⁴⁵⁴

«Kravet om amnesti.

Som meddelt har Det norske Arbeiderparti reist krav om amnesti for de medlemmer av arbeiderbevegelsen som er dømt for sin deltagelse i de sociale kamper. Kravet begrunnes i følgende henvendelse som er sendt regjeringen: Fra arbeidere og arbeiderorganisasjoner rundt omkring i landet strømmer det i disse dager inn henvendelser til Det norske Arbeiderparti i anledning av de mange politiske dommer som er fellet i løpet av det siste aars tid. Og som talerør for landets organiserte arbeiderklasse henvender partiets centralstyre sig herved til regjeringen med krav om amnesti for samtlige de politiske dømte — uansett hvilket parti de tilhører.

De politiske domfellelser faller i hovedsaken i to store grupper: dels gjelder det militærnektelse og uttalelser om militærvesenet, dels offentliggjørelse av navn paa streikebrytere og uttalelser om streikebrytere. Men felles for begge grupper er det, at de er dommer over enkeltmenn som bare har handlet eller talt slik som hundretusener av arbeidere mener og føler er rett.

Den fullstendige vilkaarlighet som raader baade med hensyn til paatale og til fellelse eller friinnelse i disse saker, viser ogsaa, at rettsbevisstheten — ikke bare i arbeiderklassen, men langt inn i borgerskapet — paa dette omraade nu staar i strid med gjeldende lov og rettspraksis.

Det brenner i brede lag av det norske folk en voldsom harme over at menn som bare har opfylt den plikt deres samvittighet, deres stilling og arbeide paalegger dem, settes i fengsel, mens paatale undlates mot vitterlige lovovertridere fra bank- og finansverdenen, fordi paatalemyndigheten ikke antar, at de har handlet ut fra egennyttige motiver.

Vi vaager aa tro, at det ogsaa i de borgerlige partier er mange som ikke finner det stemmende med sin rettsbevissthet, at rettsvesenet brukes som politisk vaaben mot en tredjedel av landets velgere.

Det første skritt maa være, at de idømte politiske straffer opheves. Det næste maa være forandringer i straffeloven som umuliggjør en slik rettspraksis i fremtiden. Og vi ber regjeringen være forvisset om, at den norske arbeiderklasse og dens politiske organer ikke vil gi sig, før disse krav er gjennomført.

Det er vaart parti som er haardest rammet; men det er ogsaa gaatt utover medlemmer av Norges kommunistiske Parti og av Norsk syndikalistisk federasjon. Og den norske arbeiderklasse staar i denne sak samlet i sin forbitrelse over at retten misbrukes til urett.»¹⁴⁵⁵

I mars 1925 gjorde *Venstre kommunistisk Ungdomsfylking* helomvending, etter sterkt press fra moderpartiet, og gikk inn for at «arbeiderguttene skulde gå inn på moene for på den måte å skaffe sig våben mot borgerskapet».¹⁴⁵⁶ Det ble også laget i alle fall ett sosialistisk skytterlag, Arbeidernes skytterlag i Oslo med ca. 150 medlemmer.¹⁴⁵⁷

27/9 1925 ble *Norsk Pacifistisk Militærnektforbund* konstituert.

«Indbyderne hadde foreslått at forbundets formål skulde være å samle alle som nekter militærtjeneste ut fra den overbevisning at all krig og forberedelse til krig mellem klasser såvel som mellem folk er forkastelig. — Mot dette innvente flere at det vilde utelukke dem som ut fra et anarkistisk syn var mot den nuværende hær — og mot alle stats hærer, men trodde vold vilde være nødvendig i arbeiderklassens kamp for den økonomiske makt i samfundet. Flertallet fant imidlertid at forbundet bare kunde få full handlekraft om det satte som sitt mål å komme bort fra ethvert forsøk på å løse konflikter med vold.»¹⁴⁵⁸

Revolt hilste det nye forbundet velkommen:

«Nærmest som et honor til vårt forbund [Norges Social-Anarkistiske Forbund] var dette innbudt til å la sig representere på møtet.

Våre representanter forsøkte å gjøre sig til talsmenn for dannelsen av et militærnektforbund som kunde omfatte alle militærnekttere i landet uten hensyn til motivene for nektelsen. De presiserte sterkt at

alle socialistiske militærnektere vilde bli utestengt fra et passivistisk forbund, da disse så langt fra var passifister. Da våre representanters opfatning ikke vant tilslutning i forsamlingen, innskrenket disse sig til å være interesserte tilhørere til forhandlingene.

De cirka 20 tilstedeværende passifister besluttet at danne Norsk passivistisk militærnektetforbund med følgende formål: 'Forbundet har til formål å samle alle som nekter militærtjeneste ut fra den overbevisning at all krig og all forberedelse til krig mellom klasser så vel som mellom folk er forkastelig'. [...]

Påtross av at vi ingenlunde deler passifistenes syn på kampen mot krigen og krigens årsaker, kapitalismen, ønsker vi det nye forbund velkommen i de konsekvente fredskjemperes rekke.

I følge sin stilling til militarismen vil disse mennesker også komme i kampforhold til all reaksjon, og til det reaksjonæreste av alt reaksjonært staten. Derfor tror vi det nye forbund har en kulturmisjon som i mangt og meget sammenfaller med vårt.»¹⁴⁵⁹

Så sent som på 1930-tallet kom følgende til uttrykk:

«Vi har intet fedreland å forsvare, ingen nasjon å krige om, følgelig har vi derfor heller ikke behov for noe militærvesen.»¹⁴⁶⁰

«Idioti.

Det er rendyrket idioti, absolutt vanvidd eller også den uhyggeligste samvittighetsløshet å sludre om småstaters evne til med held å opta kampen mot en stormakt, enten den heter Tyskland eller Russland eller noe annet.»¹⁴⁶¹

Alle arbeidere inn under frihetens fane.

Anarkistenes og syndikalistenes innflytelse avtar

Anarkist- og syndikalistbevegelsen i Norge hadde styrket sin stilling fra århundreskiftet til 1920, men til tross for høyt aktivitetsnivå, og en tilforlatelig fordeling av ressursene på ulike fronter, så fortsatte ikke framgangen utover i tjueårene og videre. I stedet kom stagnasjon og tilbakegang, men hver gang det ble blåst til storkamp stilte anarkistene og syndikalistene opp, og redaktørene Tryggve Aakervik i *Revolt* og Carl O. Tangen i *Alarm* var blant dem som oftest ble dømt og fengslet. Utover i 1920-årene gikk NSF's medlemstall ned, og NSF's innflytelse avtok. Norges Sosial-Anarkistiske Forbund (tidligere Norges Ungsocialistiske Forbund) forsvant helt på slutten av 1920-tallet. I 1921 emigrerte mer enn halvparten av NSF's medlemmer. I tillegg kom de som gikk tilbake til LO: «Faneflugten tilbake til kjøtgryterne i landsorganisationen nævner vi ikke, da enhver revolutionær organisation altid vil faa besøk av døgnfluer, som smører haser saasntart kamp og motgang nærmer sig.»¹⁴⁶² Historikeren Hans Fredrik Dahl hevder at NSF «oppnådde aldri noen organisatorisk styrke — hva en ekte syndikalist for så vidt heller aldri ville ha tilstrebet. Organisasjonsmakt i betydningen 'sentralisert kontroll over et stort antall mennesker', var nettopp hva den frihetsrettede syndikalismen avskydde.»¹⁴⁶³ Som vi har sett i kapitlet «Hva syndikalisme er» har syndikalister alltid tilstrebet «organisatorisk styrke», men ikke i betydningen «sentralisert kontroll over et stort antall mennesker».¹⁴⁶⁴ De var, og er, føderalister og desentralister — «konstruksjon av kraften, decentralisering av magten, beslutningsretten»¹⁴⁶⁵ har vært slagordet. Med en føderativ organisasjon menes sidestilte, samvirkende organisasjoner — ikke over- og underordnede hvor makten i siste instans er samlet i en spiss. Det er viktig å være klar over at det finnes andre organisasjonsformer enn den tradisjonelt hierarkiske, pyramideformede.

Flere av NSF's medlemmer var samtidig også medlemmer av LO, bl.a. Tryggve Aakervik: «Det staar for mig saadan, at det er gavnlig for arbeiderbevægelsen i sin almindelighet og for syndikalismen i særdeleshed, at der indenfor den reformistiske organisation findes enkelte syndikalistiske propagandister som kan holde de værste reformistiske syndikalisttætere i schak, tvinge dem til at spille med sordin, om nødvendig avsløre dem naar deres løgne blir for frække. Med andre ord nøytralisere deres smudsige arbeide.»¹⁴⁶⁶

På et stevne, avholdt i pinsen 1924 i Nore, av Numedalsbanens og Noreanleggets arbeidere, hvor 10 foreninger deltok, ble det nedsatt en komité som skulle innby til en landskonferanse av anleggsarbeidere og gruvearbeidere fra NAF og NSF med tanke på et samarbeide som eventuelt skulle resultere i en organisatorisk samling etter hvert. *Kristiania og Omegns Jernbanearbeiderforening* støttet en slik landskonferanse på et medlemsmøte 11.11 1924.¹⁴⁶⁷ NAF's leder, Johs. M. P. Ødegaard, uttalte:

«At også de anleggsarbeidere, som sogner til N. S. F. erkjenner uriktigheten av to organisasjoner må ansees bevisst ved, at mange opprettholder medlemsskap både i N. S. F. og Arbeidsmandsforbundet. Denne dobbeltorganisering er efter min mening ganske overflødig, da man kan samle alle i Arbeidsmandsforbundet, og derved vilde også de arbeidere, som er syndikalistisk interessert få anledning til å øve sin innflytelse, ikke bare innen forbundet, men innen den faglige organisasjon i det hele tatt; som det nu er blir syndikalistene en liten isolert sekt uten betydning i nogen retning.»¹⁴⁶⁸

At NSFere ble tvangsorganisert inn i NAF, og likevel opprettholdt medlemskapet i NSF, unnlot Ødegaard å nevne.

Grunnet stadig færre LSer ble det i *Alarm* i 1927/28 diskutert hvorvidt man kunne ha direkte medlemskap i NSF. I henhold til vedtektene skulle arbeidere, når et LS var nedlagt, melde seg inn i nærmeste LS. NSF's organisasjon hadde karakter av «Arbeidsplassens sammenslutning», men siden det var få syndikalister på enkelte arbeidsplasser var det ikke like hensiktsmessig å opprette et eget LS. Meningene om direkte medlemskap var delte.

Nedenstående tabell viser medlemsutviklingen i NSF fra 1917 til 1924.¹⁴⁶⁹

År	Antall medlemmer (Håndskrevet oversikt på NSF's brevpapir. ¹⁴⁷⁰)	Antall LS i følge årsberetninger o.a. (Herunder nedlagte, ny-stiftede, ekskluderte og passive i løpet av året)	Medlemstall i følge årsberetninger, konferanser, o.a.
1917	793	21 (17 4. kvartal)	4. kvartal: 866 ¹⁴⁷¹
1918	1030	37	1600 ¹⁴⁷²
1919	1816	46	1. kvartal: 1158 2. kvartal: 1399 3. kvartal: 1549 4. kvartal: 1616 ¹⁴⁷³
1920	3107	54/56 (Usikkert)	1. kvartal: 1863 2. kvartal: 2151 3. kvartal: 2423 4. kvartal: 2535 ¹⁴⁷⁴
1921	2771	62	1. kvartal: 2394 2. kvartal: 2222 3. kvartal: 2119 4. kvartal: 2071 ¹⁴⁷⁵
1922	2812 (3000) ¹⁴⁷⁶	61/65 (Usikkert)	1. kvartal: 1580 2. kvartal: 1578 3. kvartal: 1745 4. kvartal: 1658 ¹⁴⁷⁷
1923	2530	56	1. kvartal: 1441 2. kvartal: 1509 3. kvartal: 1568 4. kvartal: 1412 ¹⁴⁷⁸
1924 ¹⁴⁷⁹	2217 (2337)	51 (54)	

Bakgrunnen for nedgangen på 1920-tallet skyldtes i hovedsak åtte faktorer:

- Vi fikk økonomiske nedgangstider, med stor arbeidsledighet i steinindustrien, anleggsindustrien og ved gruvene hvor syndikalistene sto sterkt. Syndikalistene var gjerne blant de første som ble rammet av svartelisting og arbeidsledighet. Da innskrenkningene kom var det i første rekke de unge og ugifte arbeiderne som fikk avskjed. Dette gikk i stor grad utover NSF, som ble tappet for en stor del av sine beste medlemmer. Mangelen på arbeid, og arbeidsledighet, fristet ikke akkurat til offensiv faglig kamp på kriserammede bedrifter, og med den faglige kampen på defensiven satte arbeiderne desto større lit til en parlamentarisk løsning på kapitalismens grunnleggende problemer. Syndikalistenes selvbevissthet sprang ut av kontrollen over arbeidet. Historikeren Hans Fredrik Dahl skriver: «Da konjunktorene snudde og oppsigelser truet, og det viste seg at arbeidsgiverne hadde fordel av å minske arbeidsstokken, da falt bunnen ut av den syndikalistiske idé om proletarenes overmakt. Og særlig da det etter hvert viste seg at industrien klarte å utvide produksjonen med rasjonalisering heller enn ved å ta inn ny arbeidskraft, da mistet ideen om arbeidets fundamentale betydning sin tiltrekning.»¹⁴⁸⁰

- De Lokale Samorganisasjonene oppsto på en tid hvor lønnsfastsettelsene og arbeidsforholdene ble bestemt lokalt. Nå skjedde det en stadig mer industriell sentralisme, påskyndet av bl.a. LO, som i sine virkninger gjorde ethvert lokalt tvistespørsmål til et spørsmål omfattende hele industrien. Ved flere anledninger hvor NSF forsøkte, eller fikk igangsatt, aksjoner forsøkte staten på sin side å utvide disse aksjonene til industrielle, og true med omfattende lockout, og trakk dermed Arbeidsmandsforbundet inn i konflikten, som så kunne rykke inn i konflikten og med sin medlemsmasse bilegge eller sprengte konflikter.¹⁴⁸¹ Dermed stagnerte utviklingen av NSF.

- Flere arbeidere gikk inn i NSF, ikke fordi de var syndikalister, men fordi de var misfornøyde med LO. De forsto ikke hvilke krav syndikalismen stilte sine tilhengere. Dette svekket NSF's virksomhet.

«[...] Da måtte arbeidernes organisasjoner være ferdige til å overta og lede produksjonen og omsetningen.

Det var forutsetningen med den syndikalistiske organisasjon, og det er forutsetningen fremdeles. Men da bør arbeiderne være med. De må være med selv. Syndikalismen forutsetter selvvirksomhet. Den kan ikke kjøpe ledere for høye gasjer til å gjøre den sociale revolusjon. Den forlanger at arbeiderne skal gjøre den selv. Den forlanger at arbeiderne skal forstå samfundets økonomiske struktur og innrette sin kamp og sin virksomhet derefter.

Mange av de som har vært med i N. S. F. har sikkert misforstått sin oppgave som syndikalist. De forlangte frihet og gikk ut av Landsorganisasjonen og inn i den syndikalistiske. Men de hadde ikke forlatt sin reformistiske opfatning og troen på lederautoriteten dengang de forlot Landsorganisasjonen og gikk inn i den syndikalistiske. De glemte selvvirksomheten og dyktiggjørelsen av sig selv. De trodde at friheten allerede var opnådd.

Istedetfor å gå inn i den syndikalistiske organisasjon og derved befri sig for autoritetene og de bindene slaveavtaler med arbeidsgiverne, og føre en hensynsløs kamp og derved dyktiggjøre sig selv i den sociale kamp for overtagelsen av produksjonen og omsetningen, så la de sig ned og ventet på at stekte duer skulde fly i munnen på dem. De stekte duer er ikke kommet. Den syndikalistiske organisasjon har heller ikke fått den kraft den har fortjent, takket være de som har tatt sig 'friheter' og sviktet forutsetningene, istedetfor å føre kampen til seier og vinne friheten og kaste slaveåket.

Våre medlemmer må nu ha lært å forstå at der gis intet gratis — alt må tilkjempes enten det gjelder økonomiske og åndelige fordeler i det nuværende samfund eller det fremtidige socialistiske samfundssystem. Erhvervsløst krever en hel del opofrelse, heller ikke det får man gratis, og skal vi engang kunne komme i andre forhold, må arbeiderne lære og forstå mere enn hvad de gjør idag. Dertil må alle våre medlemmer bidra, hver efter sine evner og anlegg. Det er våre nærmeste opgaver. *Frem til frihet gjennom kamp og seier.*»¹⁴⁸²

- Manglende aktivitet, og dermed manglende agitasjon, var nok en viktig årsak til at det gikk nedover med NSF. I Alarm klagdes det over at «i enkelte av vore L.S. forekommer en sløvhet for spredning av vort organ, som paa ingen maate hører hjemme i den syndikalistiske bevægelse [...] I hele byen findes kun en abonnent paa 'Alarm'.» I en by på 55 000 innbyggere tok kommisjonæren 50 eksemplarer til løssalg. En uke returnerte han femti eksemplarer, og to uker 49 eksemplarer. Han kjøpte ingen aviser selv engang.¹⁴⁸³

«Det er ikke for meget sagt om vi fastslår at flere av våre L. S.er har ligget for meget på latsiden når det gjelder agitasjonen. Og uten agitasjon og atter agitasjon kan ingen resultater fremvises. [...] Men det kreves agitasjon og et iherdig opplysningsarbeide. Dette faktum synes vist endel av våre kamerater å ha glemt. De resignerer mot motstanden istedetfor å trosse den. Det er deres store utilgelige feil. Men det er også en dødssynd mot syndikalismen.»¹⁴⁸⁴

- Føderalistisk Propagandaforbund, en syndikalistisk opplysnings- og propagandaorganisasjon innen LO, som ble startet i 1924 av folk innen Norges Sosial-Anarkistiske Forbund og NSF, trakk nok folk vekk fra NSF. Med «Arbeideropposisjonen av 1925» og «Fagopposisjonen av 1926» fikk syndikalistene konkurranse om opposisjonen. Eventuelle kritikere kunne nå like godt slutte seg til disse.
- Forbundene i LO skjerpet etter hvert sin kamp mot syndikalistene. Vi har tidligere nevnt konflikten mellom syndikalistene og Arbeidsmandsforbundet, som organiserte folk nettopp på de arbeidsplassene hvor også syndikalistene hadde stor oppslutning. Det var nærmest åpen krigstilstand mellom syndikalistene og de forbundene som møtte konkurranse fra dem på arbeidsplassene. De reformistiske fagforeningene drev streike- og blokadebryteri mot NSF's aksjoner. Medlemmer av NSF ble behandlet som uorganiserte. Syndikalistene ble beskyldt for splittelsesforsøk. På anleggsarbeidernes konferanse i Kristiania i 3.-4. desember 1921 ble en uttalelse vedtatt hvor det bl.a. sto:
 «Da den av N.S.F. igangsatte agitation paa anlæggene vil medføre, at anlægsarbeidernes organisation vil bli splittet om ikke helt ødelagt, uttaler konferansen sin uforbeholdne avstandtagen fra denne agitation. Fagorganisationen er det for arbeidernes viktigste organ i klassekampen og maa derfor forskaanes fra at være operationsfelt for personlige interesser av enhver art. Med den erfaring anlægs-arbeiderne har fra sin deltagelse i fagorganisationen anser de sig fuldt kompetente til at avgjøre spørsmålet om sin fremtidige organisationsform uten pekepind fra de kræfter, hvis hovedformaal synes at være mistænkeliggjørelse av den norske arbeiderbevægelse. [...] Ihenhold til foranstaaende fastslaar konferansen: [...] 2) at den agitation, som for tiden drives av N.S.F. er organisationsfiendtlig, da denne organisation aldrig har kunnet ivareta arbeidernes interesser;»¹⁴⁸⁵

NSF hadde, som vi tidligere har sett, *sitt* synspunkt på hvem som egentlig var «splittingsmænd».¹⁴⁸⁶

I 1929 vedtok *Bygningsarbeidernes Industrigruppe* i Oslo at alle LSmedlemmer skulle betraktes, og behandles, som uorganiserte på arbeidsplassene.¹⁴⁸⁷ De innstevnet til og med en byggmester for arbeidsretten for å få fastslått at det var ulovlig å benytte syndikalister i arbeidet.¹⁴⁸⁸ Uorganiserte arbeidere ble til en viss grad tålt, mens medlemmer av NSF ikke ble det.¹⁴⁸⁹

«I Norge har den syndikalistiska federationen en särskilt svår ställning. Där är den med det politiska arbetarepartiet nära samarbetande landsorganisationen varken ansluten till Moskva eller till Amsterdam-internationalen. På grund därav har den utåt en oavhängig och radikal karaktär. I själva verket förefaller det, som om ett antal frihetligt inställda kamrater läte dupera sig av detta och medarbetade i landsorganisationen. Denna landsorganisationstaktik är emellertid lika reformistisk som den tvättäkta Amsterdam internationalens. Ej sällan händer det, att landsorganisationens reformistiskt inställda ledare sabotera en av den syndikalistiska federationen inledd strejk, i det de uppmana sina medlemmar att ej beakta den syndikalistiska kampen utan arbeta, det vill med andra ord säga att göra strejkbrytare-tjänst. Under 1929 hände detta i lika stor utsträckning som under föregående år. Det fordras mycket mod, när en organisation, som blott omfattar en ringa del av landets arbetare, skal strida mot kapitalismen och på samma gång också mot de partipolitiska fackföreningarnas monopolistiska strävanden och mot en arbetarefientlig lagstiftning och regering.

Våra norska kamrater ha också under 1929 bestått denna kamp med stor energi och ära, om också inte alltid med resultat. I sin veckotidning 'Alarm', ha de outtröttligt gjort propaganda för den revolutionära syndikalismen, och också genom muntlig propaganda ha de utfört allt vad de förmått. De har också fört vidare den av I. A. A. upptagna propaganda för sextimmarsdagen och ha utgivit en broschyr för erövringen av detta arbetare rörelsens närmaste mål. Sålunda står Norsk Syndikalistisk Federation vid slutet av år 1929 starkare än vid dess början.»¹⁴⁹⁰

- Fagopposisjonen, med Tranmæl & co, hadde stort hell med seg, og seilte rett til topps i DNA-hierarkiet i løpet av 1918, og i LO-hierarkiet i 1920. Fra et anarkistisk-syndikalistisk synspunkt betød dette at visse deler av idéene ble kjent og akseptert i vide kretser, og at det ble gjennomført enkelte mindre betydningsfulle halvfrihetlige tiltak, men samtidig tok dette mye av vinden ut av seilene for anarkosyndikalistene. Tranmæls «syndikalisme» fikk dominere mediebildet i uforholdsmessig stor grad, mens anarkistene og de revolusjonære syndikalistene fikk tilsvarende vanskeligheter med å nå frem med *sitt* syn. Fagopposisjonens virksomhet hadde langt på vei nøytralisert NSF's agitasjon. Den hadde bevart medlemmene for LO, samt organisasjonens enhet. Det virker nokså sannsynlig at nettovirkningen på anarkist- og syndikalistbevegelsen var betydelig — og negativ. I Sverige, hvor den anarkistiske utfordringen ble møtt med konfrontasjons- og ikke leflingstaktikk, fikk i hvert fall den frihetlige bevegelsen et forholdsmessig mye større oppsving. Hans Fredrik Dahl mener at «Like fullt er det tale om en innflytelse. Innflytelsen gjaldt imidlertid syndikalismen som mentalitet mer enn som idé med tydelige konturer mot andre ideer.»¹⁴⁹¹ Syndikalismen som ideologi ble marginal, samtidig som den vant utbredelse som en kulturell mentalitet. Arbeiderne representerte en veldig potensiell kraft i samfunnet siden de kontrollerte arbeidet, som ved en koordinert arbeidsnedleggelse kunne lamme hele samfunnet, velte maktens institusjoner og bane veien for en total revolusjon. Denne potensielle kraften ble ikke tatt i bruk takket være reformistenes dominans innen arbeiderbevegelsen.
- Fagbevegelsen hadde en stor evne til å fordøye sine opprørere — en evne den har også i dag.
- LO-formann Ole O. Lian førte en kompromisslinje overfor Fagopposisjonen for ikke å splitte LO, og LO hadde tross alt en *vis*s åpenhet overfor syndikalistene og anarkistene i mellomkrigstiden:

«Det gaar alltid slik med enhver bevegelse som er vokset sig stor på en enkel, men selvvinnlysende sterk idé, at stridigheter i periferien litt etter litt bortleder den almindelige interesse for hovedidéen. Meningsforskjelligheter om taktikk og om fortolkninger skaper skarpt adskilte fraksjoner, ja under tiden kløvninger i bevegelsen. [...] Naar det gjelder arbeiderbevegelsen er det intet politisk parti eller nogen bestemt retning innen fagbevegelsen som kan hevde aa ha patent paa den eneste saliggjørende politiske eller faglige fremgangslinje. Ingen har et syn saa i alle deler ufeilbart at de kan sende ut bannstraaler over andre. Eller at de har rett til aa forsøke aa gjennomføre det paa bekostning av fagbevegelsens enhet eller svekkelse av dens fremgang. [...] Hvis fagbevegelsen var begynt med politiske teorier istedenfor med konkrete økonomiske opgaver, vilde dens fremgang vært sparsom. Den vilde ikke paa kort tid blitt en verdensmaktfaktor. Men nettop fordi den 'gjorde sig selv' til aa begynne med, nettop fordi opgavene hadde enkle økonomiske maal, samlet den arbeiderne. Den dag i dag spør man paa arbeidsplassen ikke efter den politiske katekismus, naar man hverver et nytt medlem i foreningen. Det er ikke politikkeren man vil ha fatt i, men fagarbeideren for aa ha hans medvirkning i felles handlinger. I fagforeningene står der fremdeles høiremenn, venstremenn og arbeiderpartienes folk side om side. Ingen vil rense ut der, fordi det faglig sett er uødvendig. Disse blandede fagforeninger gaar ueksamintert om sine medlemmers politiske teorier inn i forbund og landsorganisasjon. Ingen har ennu foreslaatt begrensning i adgangen paa grunn av politiske eller faglige synsmaater. Syndikalister kan naar som helst melde sig inn. [...] Arbeidernes faglige interesser er saa viktige, at de maa ikke forsømmes paa grunn av politiske fordommer Den norske fagorganisasjon kan fortsette sin radikale utvikling. Den kan og maa arbeide paa stadig aa bli et virksommere middel i hele arbeiderklassens kamp mot kapitalismen. Den virkelige *faglige* Internasjonale spør ikke efter den nasjonale politikk i fagbevegelsen. Den spør efter faglig solidaritet. Den spør om vi faglig vil staa skulder ved skulder med vaare klassefeller i andre landsorganisasjoner, hjelpe dem og ta imot hjelp uten aa spørre om haanden er Esaus eller Jakobs, om det er en socialdemokrat eller en anarkist som hjelper eller tar imot hjelp.»¹⁴⁹²

Renegaten sikler etter det reformistiske kjøttben.

Halvard Olsen og Halvdan Jønsson var kroneksempelene på syndikalister og anarkister som gikk til LO, men også en del som hadde vært aktive i Norges Social-anarkistiske Forbund og Norsk Syndikalistisk Federation fulgte — deriblant Josef Dalskov, Tryggve Aakervik, Malfred Bergseth, Nils Heggland og Witalis Andersen —, og noen oppnådde tillitsverv. Peder Framnæs var medlem av NSF 1925—29, til han gikk inn i *Oslo Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening*. Her var han formann i 1930—33 og 1939—45. I en rekke nummer av *Alarm*, og i andre av NSF's skrifter, kunne man lese forbannelser over «renegatene»:

«Herrer som Halvard Olsen, Johs. M. P. Ødegård, Johan Ødegård, Lars Evensen, Elias Volan m. fl. av de faglige ledere har tidligere vedkjent sig den kommunistiske trosbekjennelse. Halvdan Jønsson og Vitalis Andersen har erklært sig for anarkister, Waldemar Nielsen og Malfred Bergseth for syndikalister o.s.v. Som revolusjonære har de albuert sig frem til taburetterne og satt sig ned der. Men de har stått op igjen som fullblods reformister.»¹⁴⁹³

Tryggve Aakervik begynte i 1929 å opptre som aktivt medlem i DNA etter at han hadde vært ansatt i

Arbeiderbladet en tid. «Hans tidligere valgspåk var: 'Kall mig for kjeltring, streikebryter eller hvad som helst, bare du ikke kaller mig for socialdemokrat!'», kommenterte *Alarm* syrlig.¹⁴⁹⁴ Valgspåket var ikke uvanlig blant ungsosialister:

«Albert Jensen berättar i sin bok *Socialiseringen* [utgitt i 1920] som eksempel på att fanatismen kunde blomma även hos dem som kallades 'lössten i den röda fanans veck', att han på ett möte hört en ungsocialist utropa: 'Kalla mig förrädare, förbrytare, provokatör eller vad ni vill. Kalla mig bara inte för socialdemokrat!'»¹⁴⁹⁵

I hvilken grad disse «renegatene» også forlot føderalismen bør undersøkes nærmere. Noen gjorde nok det, men gjorde alle det? De ble nok forhindret i å utøve noen form for praktisk føderalisme på grunn av LOs sentralistiske struktur, men fantes det en teoretisk føderalistisk understrøm blant LOs tillitsvalgte med bakgrunn innen de anarkistiske og syndikalistiske organisasjonene, eller hadde de helt gitt opp føderalismen? Noen av dem hadde vært med i Føderalistisk Propagandaforbund som virket internt i LO. At NSF «raste» var naturlig — de mistet folk —, men det fantes syndikalister i LO som aldri hadde vært medlemmer av NSF. NSF og *Alarm* kan derfor ikke brukes som sannhetsbevis for at «renegatene» forlot føderalismen, selv om vi nok må anse det som mest sannsynlig. Å kjempe i «motvind» kan ta motet fra noen og enhver.

* * *

En kommunistisk avisredaksjon nektet å motta *Alarm*:

«Det var denne gang 'Akershus Folkeblad's lokalredaktion paa Ski, som ikke vaager at lese Norges eneste syndikalistiske avis. Tænk bare hvor udmerket denne redaktion skal kunne orientere sine læsere om de forskjellige retninger inden arbeiderbevægelsen. Det mest karakteristiske er dog at denne redaktion bestaar av renegater som tidligere har staat vor bevægelse nær. Det er den tidligere kjendte

anarkist fra Sydvaranger, Katharine Bugge¹⁴⁹⁶, samt en person som for nogen aar siden var kasserer i Kristiania L. S., men glemte at levere kassen fra sig da han reiste.»¹⁴⁹⁷

15/3 1923 avholdt *Kristiania Anarkistkommunistiske Forening* et møte hvor det ble påpekt at møtene ofte var dårlig besøkt fordi møtelokalene var overfylt med tobakksrøyk. Utenlandske arbeideraviser hadde også reagert på «uskikken tobaksrökning paa mötene som i Norge foregaar i så stor utstrækning».¹⁴⁹⁸ Allerede i 1920 hadde Alarm en oppfordring om ikke å røyke på NSF's møter da luften ble forgiftet og oppholdet ble ulidelig. I tillegg viste man en uhyggelig mangel på selvbeherskelse.¹⁴⁹⁹

I NSF's årsberetning for 1923 kom følgende til uttrykk:

«Som fjoraarets beretning viste saa hadde ogsaa 'Alarm' faat undgjelde for den vældige stagnation og nedgang i det økonomiske liv, som fulgte efter verdenskrigen og dens høikonjunkturer. Oplaget var sunket betraktelig og de økonomiske vanskeligheter, som altid er tilstede for en liten avis, hadde blit større og det hele begyndte at se trist ut da den mer jevne og solide obligatoriske understøttelse av avisen blev besluttet.

Med denne understøttelse holdtes saa avisen gaaende 1923, paa trods av en endnu følsommere slappelse i omsetningen som følge av den store arbeidsledigheten og andre forstyrrelser i produksionslivet.»¹⁵⁰⁰

En frelser er født.

◀ Idag er eder en frelser født
Som fremling han kom til oss.
Hans mantel lyser i svart og rødt
blandt bødder og hakekors.
I sigd og hammerens knofallskvell
sitt budskap han roper ut.
Stå opp fra det døde du statens trell
hvis fane er bløkt med lut.

Stå opp i bøddelens slaktehus
i tidsfristens sene minutt
og reis ikke frelserens kors av tre
for alt som er tapt og forbrutt.
Fall ei på kne som en fristet mann
av en djevel som alt vil gi,
men løft din panne og kjemp trots alt
mot blekrødt og brunt despoti.

Se frelseren sitter på moders arm
trots bomber og gass og gevær,
hans stemme høres i strikkens larm
om keiserens nye klær.
Jovist er han naken, nå kan vi se,
fra statstreller høres ett stønn
hvor de ynkelig fornædrede ligger på kne
for tyrannen i troende bønn.

◀ Idag er eder en frelser født
i despoters og mordenglers verd...
hvor trelbunnen klasse i trohet har blott
unnet hammer, sigd og sverd.
Når Judas Iskariots baita er falt
og den blekrøde statsløgn forbi
skal de svartrøde fanernes farg over alt
vise frihetens vei — anarki.

Oskar Berg.

Norsk Føderalistisk Ungdomsbevegelse

I 1925/26 gikk diskusjonen innen NSF om hvorvidt man skulle starte egne ungdomsgrupper, og om de skulle være frittsående eller en del av NSF.¹⁵⁰¹ Allerede i 1924 ble det startet et ungdomslag av unge kamerater i *Tronhjems LS* etter at det anarkistiske laget ble lagt ned. I mars 1925 hadde laget eksistert i seks måneder og hadde fjortendaglige møter. Laget hadde 7 betalende medlemmer i tillegg til at «laget [...] teller nu 70 medlemmer, og nye tegner sig ved hvert møte».¹⁵⁰² I 1925 fantes det i hvert fall fire slike lag ulike steder i Norge. I 1926 ble det startet føderalistiske ungdomslag i bl.a. Oslo, Bergen og Odda.

Enkelte så på disse som en konkurrent til Norges Social-anarkistiske Forbund:

«I Norge har det hendt at forbundet og dets presse har tatt standpunkt for reformismen og Landsorganisasjonen. Og det er ledelsens feil. Til skade for forbundet og klubbenes utvikling til livskraftige organer. Det er også tilskade for den revolusjonære syndikalisme. Den må fremmes. Et ideologisk grunnlag binder disse to bevegelser til hverandre. Forbundet teoretisk, den syndikalistiske kamporganisasjon praktisk.»¹⁵⁰³

Carl O. Tangen skrev i et tilsvaer:

«Men når han vil gjøre denne til en konkurrerende bevegelse til Social-anarkistisk Forbund kan vi ikke underskrive hans standpunkt. Først må vi skille mellom syndikalisme og anarkisme, som tross sine berøringspunkter, allikevel ikke kan forveksles med hverandre. Dernæst kan vi ikke se vekk fra det faktum at Social-anarkistisk Forbund *ikke* er nogen ungdomsbevegelse og heller ikke engang har lagt an på å samle ungdommen. Forbundet vil således kunne bestå og arbeide akkurat som det gjør idag tross eksistensen av en syndikalistisk ungdomsbevegelse.»¹⁵⁰⁴

I 1927 ble Alarm rettsforfulgt fordi militærnekterkomiteen til *Oslo Federalistiske Ungdomslag* (O.F.U.) hadde et opprop for militærnektning i Alarm 11/1927. Knut Andreassen, Karl Fredriksen og Arve Haraldstad dømtes til 60 dagers hefte hver etter den sivile straffelovs § 140 og den militære straffelovs § 135. I formildende retning ble det tatt hensyn til at oppropet måtte ansees inn-tatt av ideelle grunner, idet de tiltalte så militærnektelse som et ledd i arbeiderklassens sosiale kamp.¹⁵⁰⁵

«Nekt militærtjenesten!

Arbeidsgiverne og regjeringsmaktene gjør det ene attentat etter det annet mot arbeiderne og den eiendomsløse klasse i samfundet. Der skal gis lover for fagorganisasjonen. 8 timersdagen skal gjøres illusorisk. Tilkjempet leve- og lønnsstandard skal forringes. Mot arbeidsløsheten foretas ingen botemidler. Den tiltar.

Det samme styre skal allikevel ofre over 50 millioner kr. til militarismen. Til våpen, ammunisjon og krigsmidler for å slå ned en eventuell arbeidernes organiserte reisning. De tusener arbeidsløse og arbeiderne kunne bli for sultne, mangle for følelig hus og klær og gå til aksjon mot de fylte lagre og lukkede bedrifter. Forsyne sig og sette i gang produksjonen for egen regning.

Da skal soldatene og militarismen brukes mot folket selv. Siden 1814 er den norske hær kun blitt benyttet mot arbeiderne når de har vært i kamp på arbeidsplassen.

Kamerat! Vi skal innrulleres — vi skal rekrutteres og disciplineres for dette morderhåndverk mot vår egen klasse. Vi skal kommanderes av overklasseoffiserene og hundset av tranghjenede underoffiserer som er borgerskapets lakeier og tro kreaturer.

For oss, for arbeiderklassens menn og kvinner var det langt bedre at de 50 millioner årlig blev brent på torvet eller kastet i sjøen. Hele den norske officersstand, som vi skal være redskap for er banksvindlernes, profitjægenes og arbeidsgivernes gallonerte bande. Og de skal kommandere og disiplinere oss til å være vår egen klasses bødler.

Derfor møt ikke til sesjon kamerat! *Nekt* hvad som sies å være din plikt i kapitalistenes fedreland.

Nekt sammen med oss militærnektene å reise på moen eller til den våpenart du er utkommandert til.

Nekt å møte til nogen regimentsamling!

Nekt å adlyde øvrigheten og loven, kamerater!

Utenom hæren og loven er vi sterke. Innenom blir vi føielige og disiplinerte kveg.

Utenom eksercerplassen, militærkasernen, militærverkstedet og våpen- og ammunisjonsdepotet har vi krefter til å sprengte det hele i luften. Å tilintetgjøre det er gavnligere enn å lære å bruke det. Derfor, kamerater, la oss organisere oss utenfor eksercerplassen. La oss ubrukeliggjøre de 50 militærmillioner. La oss løpe storm som klassefeller, mot de våpen og redskaper og krigsmidler som er blitt brukt og skal brukes mot oss selv.

Og fremforalt, kamerater, la oss ikke være vår egen klasses fiender. Ikke lære å bli mordere av arbeiderne på arbeidsplassen eller andre lands arbeiderklasse.

Derfor ber vi dig, kamerat: *Nekt* dette sammen med oss. *Nekt* å tjene overklassepliktene. *Nekt* å la dig disiplinere — militarisere!

La oss isteden brenne av våpen- og ammunisjonslagrene.

La oss knekke geværene, og ubrukeliggjøre kanonene, flyvemaskinene og krigsskibene.

La oss avvepne staten, officerene og regjeringen!

Da er vi sterke nok til å sette oss i besiddelse av mat, hus og klær, og ikke før.

Derfor, husk kamerat, at vi har fienden i eget land.

Gi ikke en øre, en mann, ikke et minutt arbeid til vår fiende, militarismen!

Nekt å betjene den! Ødelegg militarismen ved individuell og organisert aksjon! La oss ikke frykte fengselsstraffen!

Men skal vi søke hus og mat der, så skal vi også utrette ting for vår klasses interesser, som svekker arbeidsgiverne og kapitalistenes makt! Husk det!

For militærnektekomiteen i Oslo Federalistiske Ungdomslag

K. ANDREASSEN, KARL FREDRIKSEN, ARVE HARALDSTAD»¹⁵⁰⁶

Referater fra O.F.U.s møter sto i Alarm. Laget hadde en intern håndskrevet avis, *Småtings-tidende*. I februar 1928 hadde laget et antimilitaristisk møte hvor også Nils Heggland fra *Sosial-Anarkistisk Forening* var tilstede.¹⁵⁰⁷ I 1927 ble det startet ett lag i Oppegård. De hadde en håndskrevet avis, *Refleks*.¹⁵⁰⁸ I 1927 og 1928 fantes det et lag ved Iddefjorden, Idefjorden føderalistiske ungdomslag. På en festlig tilstelning i julen 1927 innledet en kvinnelig kamerat over spørsmålet «Er kvinnen mer utholdende enn mannen?».

«Om dette spørsmål utspant sig en ganske livlig diskusjon og det skortet ikke på argumenter. For øvrig fikk man det inntrykk av debatten at innlederens 'emne' var av nokså eksplosiv art og der blev gjort innlegg av så vel alvorlig som humoristisk art. [...] Og man gikk over til aftenens program. Som første punkt på dette merket man sig kaffe og man fikk inntrykk av at kvinnen fikk nok henge i med hensyn til utholdenheten. [...] Som det var kvinnen denne gang som ledet møtet og sørget for underholdningen, må det sies til deres ros at de fylte sin oppgave over forventning og derfor må ha vår kompliment anerkjennende takk.»¹⁵⁰⁹

Alarm hadde en egen ungdomsspalte hvor ungdommen kunne boltre seg, samt informasjon om ungdomslagenes aktivitet. *Norsk Føderalistisk Ungdomsbevegelse* ble etter hvert en realitet. I 1928/29 var Einar Skaalbones korresponderende sekretær. I 1928/29 var henholdsvis Anna Herlofsen, Nelly Andersen og Ragna Andresen kasserere. I 1930 ble *Trondhjems Føderative Ungdomslag* stiftet. Formann ble G. Leverås. De hadde en håndskrevet avis, *Reflektoren*. Laget hadde møte hver søndag på kafé National i Søndre gate, med bl.a. esperantoundervisning.¹⁵¹⁰

På *Oslo Syndikalistiske Ungdomslags* generalforsamling 12/1 1933 ble Allan Karlsen valgt til formann, mens Hjørdis Hornes ble valgt til kasserer og Rakel Helle ble visesekretær.¹⁵¹¹ I 1934 hadde laget en håndskrevet avis, *Brodd*.¹⁵¹² I 1935 hadde laget 22 medlemmer. Formann var Ivar Strøm. kasserer Elin Skaalbones, kasserer Johan Hernes.¹⁵¹³ I 1937 hadde de (intern)bladet *Stormklokken*, med redaktør Anna Engebakken. Formann var Ivar Strøm, kasserer Mary Lunde, sekretær Elinor Aronsen, viseformann Håkon Engebakken, visesekretær Ruth Lunde.¹⁵¹⁴

«Oprop til Norges ungdom !

I Oslo har den syndikalistiske ungdom gjenoptatt sin virk-somhet, og har satt sig som oppgave å organisere den revolusjonære ungdom i Norge til kamp

MOT utbytning av arbeiderklassen, spesielt ungdommen.

MOT det organiserte mord og militarisme.

MOT fascismen.

MOT prestenes fordømmelse av folket, og mot religion.

MOT partidiktatur og demagogi.

MOT den politiske hestehandel.

Men:

FOR arbeiderklassens befrielse fra det kapitalistiske åk.

FOR arbeiderklassens overtagelse av produksjonen på det føderalistiske socialistiske grunnlag.

FOR avskaffelse av religionen.

FOR omstyrting av det kapitalistiske samfund og dets redskap staten.

FOR den frihetlige socialisme og den sociale revolusjon.

FOR Syndikalismen.

Ungdom vil du være med for dette, så tilslutt dig den syndikalistiske ungdomsbevegelse.»¹⁵¹⁵

Boligsituasjonen

Rundt 1920 var boligforholdene for arbeiderklassen i de store byene elendige. I Kristiania var det bare fem prosent av boligene som var eid av de som bodde der. I flere byer ble det opprettet leieboerforeninger. I 1919 ble *Bergens leieboerforening* stiftet etter initiativ av den danskfødte sosialisten Robert Nielsen og DNA.¹⁵¹⁶ Denne ble etter hvert godt organisert. Utkastelser ble hindret, og ledige hus og leiligheter ble sporet opp og tatt i bruk ved innflytting av husløse. De ble regelrett okkupert. Ca. 70 familier ble på denne måten hjulpet av foreningen frem mot sommeren 1920. Aksjonene ble massivt fordømt av Huseierforeningen, Høyre og avisene. Gjennom «handlingens propaganda» fikk man presset bystyret til å kjøpe et tomteområde for bygging av 6000 leiligheter. Syndikalistene var representert i styret for leieboerforeningen, og hadde formannen i to perioder i 1920.¹⁵¹⁷ Syndikalistene Larsen og Cornelius Corneliusen tok det tyngste løft og det største ansvar både når det gjaldt organiseringen og utførelsen av aksjonene.¹⁵¹⁸ Arbeiderbevegelsen i Bergen søkte å hindre at Robert Nielsen ble utvist, men han ble til slutt jaget ut av Norge fordi han hadde vært behjelpelig med å skaffe husløse arbeiderfamilier tak over hodet: «Regjeringens dekret lød: 'Robert Nielsen skal utvises fra landet, fordi han har skaffet husvilde arbeidere hus, fordi han har vært behjelpelig med at forhindre, at disse skal fryse ihjel paa gater eller i portrum.'»¹⁵¹⁹ Carl O. Tangen skriver:

«I den sidste tid har det ogsaa vist sig tendenser til en opvaagnende klassebevidsthed ogsaa blandt de norske arbeidere. Den internationale aand som til endel præget demonstrationen mot Robert Niensens utvisning i Bergen var et uttryk for dens komme, og utviklingen og fremgangen av den federative, syndikalistiske kamporganisation i den senere tid er et budskap om en forestaaende kampstemning blandt de norske arbeidere.»¹⁵²⁰

Bolignøden.

Tegnet av Jens R. Nilssen.

Fulla: «Du mamma, hvorfor bygger dem saa mange kirker, men lar os ligge ute? — Er Gud ogsaa hemsvid?»

I Kristiania var det eldre leieboerutvalget i arbeiderbevegelsen under 70-åringen Dines Mikael Jensen (1850–1928) ikke et egnet organ for militante aksjoner, og det sto i veien for andre initiativer.¹⁵²¹ (Dines Jensen var LO-leder 1900–01.) En leieboerforening etter bergensk mønster ble stiftet 22. februar 1920 uavhengig av, og på siden av, DNA og fagbevegelsen. Initiativtaker var *Kristiania ungsocialistiske forening*.¹⁵²² Tryggve Aaker-vik holdt foredrag. Det meldte seg straks inn 100 medlemmer. Foreningen fikk ingen stor tilslutning, men ble likevel et interessant objekt for politispioner.¹⁵²³ «Foreningens oppgave er at ivareta leieboernes og de husvildes interesser med alle til raadighet staaende midler.»¹⁵²⁴ Foreningen gjennomførte enkelte aksjoner som vakte stor oppsikt, men fikk aldri den anerkjente stilling i arbeiderbevegelsen som

foreningen i Bergen. DNA valgte å satse på det gamle leieboerutvalget, og ledelsen i *Kristiania faglige Samorganisasjon* stilte seg kjølig til aksjonene. Leieboerforeningen på sin side ønsket å overta leieboerutvalgets stilling, men hevdet samtidig sin uavhengighet ved å avvise kollektiv innmelding fra fagforeninger, og bare godta individuelt medlemskap. Fra sommeren 1920 ebbet de militante boligaksjonene ut. Både i Bergen og Kristiania ble ledende aksjonister dømt for å ha flyttet folk inn i tomme leiligheter.¹⁵²⁵

De arbeidsledige organiserer seg

I 1918 ble svensken Karl Sundin dømt til 1,5 års fengsel, for så å bli utvist, fordi han gikk i spissen for, og ble formann i, en arbeidsløses forening i Kristiania «der stillet et medmenneskelig krav til samfundet paa retten til at leve som individer».¹⁵²⁶

9. januar 1921 ble *Arbeidsløses forening* i Kristiania stiftet på et møte i *Kristiania LS* av NSF. Tryggve Aakervik og Carl Sundkvist holdt innledende foredrag. Robert Rein klaget over at de ikke fikk benyttet Folkets Hus eller Kristiania Arbeidersamfund gratis: «I Folkets hus blev de arbeidsløses forenings komite møtt med en uforskammet utskjældning, de vil ikke der faa lokaler selv om de betaler for det, for de arbeidsløse var bare 'pøbel og pak'.¹⁵²⁷ Altsaa socialdemokratiske tillidsmænd betrakter arbeiderne som pøbel og pak, naar de ikke lenger er i stand til at underholde dem med store fagforeningskontingenter. Fy for fan!»¹⁵²⁸ Folkets Hus' forretningsfører, ht. Bergendahl, bemerket særlig at det også var en kjent syndikalist i styret. «Dette er en vakker mottagelse som de arbeidsledige faar av paverne i det hus, som de selv gjennom sine organisationer har kostet op. De arbeidsløse har nu faat lære sig, at den som de gir magten, altid misbruker den. Det samme var ogsaa tilfælde i Kristiania arbeidersamfund, hvor bolsjevikerne regjerer. Her forlangtes der 50 kroner av de arbeidsløse for et møte midt paa dagen. Hvor de arbeidsledige skulde ta disse penge fra var det ikke spørsmaal om.»¹⁵²⁹ Man satset på direkte aksjon mot stat, kommune og reaksjonære arbeidskjøpere. Skammen ved å gå på «fattigkassa» forsvant når det gikk flere hundre sammen.

I 1923 hadde både Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti og Det norske Arbeiderparti hver sin arbeidsløses forening i Oslo. De var først og fremst opptatt av partipolitikk.¹⁵³⁰

I 1925 og 1926 var NSFere aktivt med i *Oslos arbeidsløses eksekutivkomite*. Formann her og i *Oslo Arbeidsløses Forening* var NSFeren Birger Eriksen.¹⁵³¹

17. mai 1925 hadde de arbeidsløse i Oslo sin egen demonstrasjon:

«Mor Norges fillete, pjaltede og sultne folk — de arbeidsledige — såes ikke på paradestrøket, hvor motedukker av begge kjønn defilerer for den hellige frihet: å undertrykke arbeiderklassen.

De arbeidsløse i Oslo hadde sin egen demonstrasjon. Ingen landskjente talere blendet frihetslengselen — det var 'De arbeidsløses eksekutivkomité' som var arrangører og talere.

Det var derfor også de arbeidsløses sak som ble talt, og de arbeidsløses var i brand. Den korte forberedelse av demonstrasjonen hadde ikke ført med seg at alle arbeidsløse i Oslo viste at deres pjalter og filler, deres magre kinder og gustne ansikter harmonerte mot gassverkets sorte bakgrunn på Anker-torvet.

En del over tusen var allikevel møtt frem. — Det var menn fra de sorte kolonner som krevet sin rett til frihet og brød den 17. mai. [...]

Resolusjonen vedtokes enstemmig og under stormende bifall (selv detektivene fra nr. 19 stemte for resolusjonen) og den lyder:

Til den norske regjering.

Arbeidsløse samlet til masse møte på Ankertorvet den 17. mai forlanger av regjeringen at den øieblikkelig bevilger det nødvendige beløp til igangsettelse av arbeide. Arbeidsløsheten eksisterer over hele landet og særdeles her i Oslo hvor flere tusen går ledige, som har vært ledige den hele vinter. Vi går ut fra at det er regjeringen bekjent at alt nødsarbeide er ophørt her i Oslo og enhver form for understøttelse er ophevet.

Frihet! som den 17. mai skulde symbolisere for det norske folk, føler vi intet av, med undtagelse av i form av friheten til å sulte ihjel.

Tusener av arbeidsløse vil med spent oppmerksomhet avvente regjeringens svar til de arbeidsløse. Vi har den fulle moralske rett på vår side når vi forlanger av regjeringen at den istedetfor å kaste bort millioner til militærbevilgninger, fallerte banker, konge, kronprins og andre parasiter, innvilger de arbeidsløses krav, bevilgninger for igangsettelse av arbeide.

Vi håper at regjeringen vil la dette skje hurtig, ellers svarer vi ikke for følgende.'

Politiet grep ikke inn i demonstrasjonsmøtet, og der blev således ingen sensasjoner til glede for borgerskapet, og deres presse.

Formannen gav tilslut den opplysning, at Den faglige Samorganisasjon i Oslo ikke hadde svart på de arbeidsløses henvendelse på Dehlenengen kl. 4. — Det kostet nemlig en krone å få adgang og de arbeidsløse hadde selvfølgelig ikke råd til sådanne ekstravaganser — og der var sterk stemning for at man *tok* sig adgang til Dehlenengen.

Møtet ropte tre ganger tre hurra for den sociale revolusjon. — De krevet et fritt Norge for et fritt folk på den nasjonale frihetsdag — det var gatens parlament som talte — det var nøden som tolket.»¹⁵³²

I juni 1925 avholdt de arbeidsløse en demonstrasjon og overleverte fire krav til formannskapet i Oslo:

«De arbeidsløses forening har efter beste evne og kraft tatt sig av de arbeidsløses sak og ført en stedsevarende krig mot det såkalte forsorgsvesen, som ofte har optrådt brutalt og utfordrende mot dem som har søkt hjelp. De arbeidsløses eksekutivkomité, som bl. a. også består av to L. S.-medlemmer, har under hele vinteren vært fullt beskjeftiget med å holde oppgjør på forsorgsforstandernes kontor.

Dette forekom disse herrer litt ubeleilig og gjennom rådmann Jacobsen blev eksekutivkomitéen tilstillet et ultimatum om ikke å forstyrre forsorgsforstanderne med klager og undersøkelser.

Onsdag i forrige uke arrangerte de arbeidsløses eksekutivkomité en demonstrasjon til formannskapet hvor følgende krav blev fremlagt:

1. Øieblikkelig igangsettelse av ordinært arbeid for alle arbeidsløse.
2. De som eventuelt ikke kan skaffes arbeid må skaffes en understøttelse av kr. 60.00 pr. uke tillegg til barneforsørgere.
3. Hel skattefritagelse for alle arbeidsledige, hvis ledighet har vart over 3 måneder.
4. Formannskapet pålegger rådmann Jacobsen øieblikkelig å annullere sitt ultimatum til eksekutivkomitéen gjennom forsorgsforstanderne og gir komitéen rett til gjennom forsorgsforstanderne å undersøke motivene for avslaget samt fremme disse gjennom fattigstyret og tilsynene.

De arbeidsløses deputasjon blev selvfølgelig mottatt på en brutal og nedverdiggende måte av de parasitenes representanter som hadde benket sig nede i formannskapssalen. Da kamerat Biger Eriksen på eksekutivkomiteens vegne erklærte at den ikke kunde ta ansvaret for hvad som skjedde hvis kravene ikke blev imøtekommet, blev han avbrutt av ordførerens klubbe. Likeledes tålte ikke den samme representant for banksvindlernes interesser å høre, hvad en annen av deputasjonen, Harald Johnsen, hadde å fortelle om den skammelige måte de arbeidsløse blev behandlet på av fattigforstanderne.

Kravet blev selvfølgelig blankt avslått i formannskapet av 'budsjettmessige hensyn', som det het.

Merkelig nok er ikke disse budsjettmessige hensyn tatt når det gjelder å støtte idrettsbevegelsen, samfundshjelpen, presteskabet og annet reaksjonært pakk.

Efter besøket avholdt de arbeidsløse møte på Yongstorvet hvor eksekutivens medlemmer talte.

Hilmar Knutsen gav først redegjørelse over besøket i formannskapet.¹⁵³³ Derefter talte *Bystrøm* og *Karlvist*, som tradisjonen tro anbefalte de arbeidsløse å fortsette å sulte inntil høsten og så gjøre en revolusjon med stemmesedlen.

Næste taler var *Harald Johnsen* som tolket de arbeidsløses stilling og konkluderte med, at det var *nu* de arbeidsløse trengte støtte. De hadde ikke tid til å vente til høsten, ti da kunde alle være døde av sult. Det er idag vi må rykke frem og forstå å sette samfundet i fare. Først når parasitene blir redde, når de begynner å skjelve i knærne, gir de også efter.

Siste taler var *Birger Eriksen*, som opfordret de arbeidsløse til å vise mer aktivitet. Makthaverne må bli klar over at sulten kan drive mennesker til straffbare handlinger. Vi må ha en sterk organisasjon og de som er i arbeide må stå solidariske sammen med de arbeidsløse. Da blir det vi en makt som det står respekt av.

Før demonstrasjonen hadde de arbeidsløses eksekutivkomité utsendt et oprop til de arbeidsløse, som ikke fant nåde i politiets og 'Tidens Tegn's' øine, og en klappjakt er senere igangsatt av politiet for å fange eksekutivkomitéen og formodentlig sette den bak lås og bom. Et av eksekutivens medlemmer er allerede anholdt og avhørt.

Fra medlemmer av Oslo L. S. blev det også utsendt et oprop under titelen 'Til storm mot privat-eiendommen!', som inneholdt en appell til arbeiderne på arbeidsplassen og de arbeidsløse om samarbeid for besettelse av fabrikkene.

Og det er nok mot det mål de arbeidsløse må rette sin oppmerksomhet, selvfølgelig i full samforståelse med arbeiderne på arbeidsplassen. Fra det offentlige har de ikke meget å vente sig. Samme dag demonstrasjonen gikk av stabelen, blev eksekutivkomitéen overskyttet av stinkende hentydninger i parasitorganet 'Tidens Tegn', om at de er permanent arbeidsløse, som må ha nogen ting å beskjeftige sig med o. s. v.

Og heller ikke blir nok tilstanden bedre efter valget. De lærdommer som hittil er høstet viser at de utenomparlamentariske aksjoner er de eneste som har gitt resultater.»¹⁵³⁴

Sommeren 1926 ble de arbeidsløses forening i Oslo «ophevet»: «Det var når den var kommet i full aktivitet, når den var gjort til en direkte kamporganisasjon, hadde begynt å svare med hårdt mot hårdt og derfor måtte knebles og de arbeidsløse spredes for vær og vind.»¹⁵³⁵ I oktober/november ble en ny forening «køkt sammen», og Edv. Mørk kunne på et møte fortelle at han var valgt til formann og til å lede de arbeidsløses forening.

«Flere av debattanten vilde ikke på nogen måte ha Edv. Mørk stående som de arbeidsløses leder, da han var den som forpurret de arbeidsløses blokade mot Nulmeyer.

Under debatten forlangte den arbeidsløses forenings tidligere formann Birger Eriksen ordet, men Mørk ristet bare på hodet. (Det er jo en fare å la syndikalistene få si sin mening). Georg Jacobsen fremsatte da forslag om at Birger Eriksen, selv om han tilhørte den syndikalistiske organisasjon, måtte få tillatelse til å uttale sig. Birger Eriksen fikk da ordet [...]. Han sa ennvidere, at han av Mørk var blitt nektet å komme inn på de arbeidsløses møter herefter, [...]. Der fremkom da forslag fra Kr. Olsen at spørsmålet om de arbeidsløses forening selv skal velge sitt styre skulde opsettes på dagsordenen til neste møte. [Enstemmig godkjent] [...] Følgende forslag blev fremsatt:

'Fagorganiserte arbeidsledige, samlet til masse møte, protesterer på det bestemteste mot de forslag som er fremsatt av høireflertallet i arbeidsledighetskomiteen. Forslagene om deportasjon av enslig-stillede arbeidsledige og stenpukning er en hån og en utfordring mot arbeiderklassen. Møtet mener derfor at ingen fagorganisert arbeider kan påta sig sådant arbeide, og at dette arbeide blokeres av fag-organisasjonen.'

Forslaget blev enstemmig godkjent.»¹⁵³⁶

I 1927 hadde «De arbeidsløses dagskole» to forelesninger om syndikalismen.¹⁵³⁷ I 1930 ble *Oslo arbeidsløses forening* stiftet etter et initiativ fra *Oslo LS*.¹⁵³⁸ De krevde seks timers arbeidsdag, opphør av akkord- og overtidsarbeidet, samt at stat og kommune måtte igangsette samfunnsnyttige arbeider. De arbeidsledige med lengst ledighet måtte inntas først ved disse arbeidene og på ordinære lønns- og arbeidsvilkår. For de som ikke fikk arbeid måtte det skaffes tilstrekkelig økonomisk understøttelse. I formålserklæringen sto det bl.a.: «De arbeidsledige har felles økonomiske og sociale klassekampinteresser med hele den øvrige arbeiderklasse. De arbeidsledige er imidlertid avskåret fra å hevde sine klasseinteresser, og føre sine kamper som arbeidsledige, og derfor slutter de sig sammen i en organisasjon. [...] Foreningen er partipolitisk uavhengig og nøytral. Deres formål er å fremme de arbeidsløses krav, og samle de arbeidsledige til kamp for arbeid og brød.»¹⁵³⁹ Trygve Sand blev valgt til formann. Foreningen sendte inn en forespørsel til kommunen om gratis lokaler til sine møter i en av byens skoler: «Men det utrolige hender. Andragenet blir behandlet av rådmannen, som er medlem av arbeiderpartiet, og arbeidsledighetskomiteen, hvis majoritet tilhører samme parti, og disse foreslår, at formannskapet *ikke* innvilger andragenet. Det var dermed gitt at formannskapet fulgte anvisningen. I samme formannskapsmøte besluttet man å bevilge 1700 kroner til *julegran* foran universitetet! På gaten med de

arbeidsløse, 1700 kroner til forlystelse for noblessen foran slottet! Det er det som kalles arbeiderpolitikk!»¹⁵⁴⁰

At myndighetene så på arbeidsledige som suspekter viser statsadvokat Vigens holdning: «Til talte er ingen ærlig mann. Riktignok er han ikke tidligere straffet, men han har gått arbeidsledig i lengere tid.»¹⁵⁴¹

I 1930 ble arbeidsledige medlemmer av Oslo LS nektet adgang til «de arbeidsløses kafé» i Oslo. Kaféen ble administrert av *Oslo og omegn faglige samorganisasjon*. Begrunnelsen var at utgiftene ble dekket av de fagforeningene som var tilsluttet samorganisasjonen. Dette var ikke helt riktig siden Oslo Formannskap hadde bevilget kr. 5 000,- til kaféen, penger som var innbetalt av skatteyderne. I tillegg ble kaféen for en stor del opprettholdt ved gaver fra private i form av varer, samt at Folkets Hus stilte gratis lokaler til disposisjon. Uorganiserte som tilhørte AUF fikk derimot adgang.¹⁵⁴² Også året etter ble arbeidsledige medlemmer av Oslo LS nektet adgang til kaféen med begrunnelsen at kaféen kun var opprettet for

Oslo og omegn faglige samorganisasjons medlemmer. I søknaden til Oslo kommune het det derimot at det skulle opprettes en kafé for organiserte arbeidere i Oslo, og det var på disse premisser at bevilgningen på kr. 5 000,- også det året ble gitt.¹⁵⁴³

De arbeidsledige rettet en manende appell til sine arbeidende klassekamerater om hjelp og solidaritet. De oppfordret til praktisering av åttetimersdagen, at man måtte ta opp kampen for at arbeidstiden ble forkortet fra åtte til seks timers arbeidsdag, at alt overtidsarbeid utover ordinær arbeidstid opphørte, og at «det rådende blodslit og indre konkurranseforhold mellom arbeiderne ved akkordarbeide opphører».¹⁵⁴⁴

Mens *Arbeiderbladet* agiterte for at gifte, arbeidende, kvinner måtte tilbake til kjøkkenbenken, for slik å spre arbeidsledigheten på flere familier, gikk syndikalistene inn for seks timers arbeidsdag. De mente at det ikke ble færre arbeidsløse av å fordele den likt på familiene. Man måtte istedet skaffe arbeid til alle ved å fordele arbeidet mellom alle gjennom kortere arbeidstid.¹⁵⁴⁵

I 1927 oppfordret Venstre kommunistisk Ungdomsforbunds arbeidsledighetskomité sultne arbeidsløse om å ta seg til rette:

«Gå inn i de store og rike forretninger og ta den maten dere trenger. Kommer politiet, så følg villig med og ta den straff som venter 'de små tyver'. Nød bryter alle lover. [...] Sult ikke lenger. Fyll fengslene – det eneste tilholdssted som enda står tilbake for de ulykkeligste i samfundet. [...] Det er samfundets makthavere som tvinger frem fortvilelsens midler. Vik ikke tilbake for å bruke dem. Alt er tillatt i en kamp hvor liv og helbred står på spill.»¹⁵⁴⁶

Underskriverne Arnfinn Vik, B. Flood-Engebretsen og Einar Gerhardsen (senere statsminister i mange år) ble dømt for oppfordringen.

I 1930 stormet arbeidsløse herredsstyremøtet i Lørenskog for å fremsette sine forslag og få dem vedtatt med en gang. Bakgrunnen var at herredsstyret før julen 1929 vedtok at de ikke kunne anviser noe arbeid til de arbeidsledige, og at de arbeidsledige ikke skulle få noen fattigunderstøttelse. Herredsstyrets flertall besto av DNA. «Første gang, Oslo politi ble benyttet utenbys, efter at bystyret i Oslo hadde vedtatt sin beslutning om at Oslo politi ikke skulde benyttes utenom byens grenser, var altså for å forsvare et arbeiderflertall i Lørenskog herredsstyre.»¹⁵⁴⁷ Oslo

kommune var også styrt av DNA. Flere arbeidsledige ble dømt.

«Medlemmer av Bærum, Oslo, Nordstrand og Østre Akers lokale samorganisasjoner, samlet til kameratmøte i Oslo 2. påskedag uttaler sin skarpeste protest mot den klassesdom som blev feldt mot de arbeidsløse fra Lørenskog. De tiltalte og dømte klassekamerater har ikke utført annen forbrytelse enn å stille krav på sin fullt lovlige rett til understøttelse. Vi protesterer derfor mot dommen samtidig som vi uttaler vår avsky og forakt for de herrer som dømte dem.

De provokatører som er skyld i rettssaken — det socialdemokratiske herredsstyre, vil vi bare minne om Henrik Ibsens ord:

’Med glemte løfter, med svekne ord
med traktaters forrevne ark,
med brudd fra i år på jer ed fra i fjor
har I gjødet historiens mark.’¹⁵⁴⁸

I 1932 boikottet de arbeidsløses forening i Odda, med støtte av Odda-Tyssedal LS, de forretningsdrivende kommunestyremedlemmene som talte eller stemte for reaksjonære anslag mot arbeiderne. Boikotten brakte de stedlige sosialdemokrater fra konseptene, og en av forslagsstillerne ble æreskjelt i *Bergens Arbeiderblad*.¹⁵⁴⁹ Thomas Hegge var i perioder formann, dels sekretær, for *Arbeidsløses aksjonsutvalg i Odda*, samt medlem av *Arbeidsløses aksjonsutvalg for Hordaland Fylke*.

I 1932 foreslo bondepartiregjeringen at fattigunderstøttede skulle berøves stemmeretten, samt retten til å velges som kommunale tillitsmenn.¹⁵⁵⁰ Det første ble ikke vedtatt, men Stortinget vedtok at ingen kunne gjøre tjeneste i kommunale ombud som i løpet av de siste 12 måneder hadde mottatt fattighjelp. Å la fattigunderstøttede være med å styre kommuneøkonomien var et «farlig skråplan». Det ble også vedtatt at fattigunderstøttede ikke kunne velges til fattigstyret, og at et medlem som trengte slik hjelp i funksjonsperioden måtte tre ut. Fattigunderstøttede skulle ikke bevilge til seg selv. Det ville stride mot «alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper og være støtende mot rettsbevisstheten».¹⁵⁵¹ Denne bestemmelsen ble stående helt frem til lov om sosial omsorg i 1964. *Bergens Arbeiderblad* foreslo at det ble opprettet et arbeidernes stemmerettsfond. Dette fondet skulle utenom det øvrige forsorgsvesenet utbetale understøttelse til de av DNAs medlemmer som ved denne loven ble ugilde og måtte nedlegge sine mandater eller ble avskåret fra å motta valg.¹⁵⁵²

Samme år gikk de arbeidsledige, drevet til den ytterste elendighet, til aksjon og tok mat. Fra Tromsø, Kirkenes, Kristiansund og «forskjellige kanter av landet kommer det meddelelser om at de arbeidsledige etter å ha gått den evige tiggergang fra fattigstyret til herredsstyret, endelig har forstått at her er det bare en ting som nytter, vi må ta mat, såfremt ikke koner og barn skal sulte i hjel.»¹⁵⁵³ Myndighetenes svar var politikøller og soldater. DNA og LO så med uvilje på de arbeidslediges aksjoner, og skyldte på kommunistisk agitasjon og oppvigleri.

«Så lenge arbeiderklassen sulter, mens matlagrene ligger fulle og i mange tilfeller ødelegges og tilintetgjøres må man forstå at der behøves ingen agitasjon, når man ikke kan skaffe mat på annen måte, så tar man den hvor den finnes. Det borgerlige samfund tar ingen hensyn til henstillinger og bønner, det er handling som skal bringe dem til fornuft, la dem så få den handling. Aksjonen for å ta mat må organiseres, det må ikke bli bare et spredt tilfelle her og der, men en landsomfattende aksjon som setter respekt. De arbeidsløse må ikke la sig skremme, og de som arbeider har plikt til å gi dem all den støtte som er nødvendig og som de kan gi. Kampen for å opprettholde livet må ikke la sig stanse verken av trusler eller politibatonger.»¹⁵⁵⁴

Kampen for 6 timersdagen sto sentralt for å få løst arbeidsledigheten:

«Oslo arbeidsløses forening har bragt spørsmålet om 6 timersdagen med eller uten kompensasjon, frem til drøftelse. Arbeidsløses forenings standpunkt i saken er klart. Ingen har vel bedre anledning til å sette sig inn i arbeidsløshetens forferdelige virkninger enn nettopp de arbeidsløse selv, og det er all grunn til

nøie å overveie de argumenter som arbeidsløses forening fremkommer med. [...] De arbeidsløses krav er blitt møtt med ganske kompakt motstand, særlig fra de reformistiske ledere og fra kommunistene, man har med all ønskelig tydelighet fått fastslått at kommunistene og socialdemokratene står på en enig front mot de arbeidsløse i dette spørsmål.

Ledernes stilling er forklarlig. En gjennomførelse av 6 timers dagen uten kompensasjon betyr at arbeiderklassen vil våkne op til dåd, da gjelder det å ta igjen det man har tapt, for å berede plass for sine arbeidsløse kamerater på arbeidsplassen, hevelse av levestandarden vil bli Alfa og Omega i arbeiderklassens kamp. Man blir tvunget fra den defensive kamp til den offensive, og selv fagorganisasjonens ledere er vel ikke så kortsynte at de ikke forstår, at denne kamp vil ikke bli ført ved det grønne bord men gjennom den direkte aksjon på arbeidsplassen. Det vilde være selvmord for lederne å anbefale en sådan metode som med all ønskelig tydelighet gav arbeiderklassen beskjed om hvor nødvendige lederne i virkeligheten var.

Ledernes stilling er klar, de anbefaler 6 timersdagen, men den skal gjennomføres ved forhandlinger under tariffperioden, slik at når engang de nuværende overenskomster utløper, skal man forsøke å gjennomføre en forbedring. Undertiden får de arbeidsløse sulte og greie sig så godt de kan. [...]

Kommunistenes stilling er kanskje mer uforklarlig, men allikevel forståelig. De har sine paroler fra Moskva å gå etter og så lenge de ikke har maktet å gjennomføre 6 timersdagen i Russland, er det kontrarevolusjonært å gjennomføre den i Norge. For å bøte på dette anbefaler man demonstrasjoner og resolusjoner til kommunestyre, storting og regjeringer om arbeidsledighetsforsikringer og høiere forsorgsbidrag. Altså en fortsatt tiggingang til de maktavende. [...]

Det står i arbeiderklassens makt å gjennomføre 6 timers dagen og det vil være det første skritt på veien frem mot arbeidernes overtagelse av produksjonsmidlene, det står i deres makt å skape en enig og sterk arbeiderklasse som alene kan skape det nødvendige vern mot borgerskapets angrep. Men det blir kun ved å optre som arbeidere som klasse at de kan gjennomføre disse oppgaver.

Lenge nok har arbeiderklassen overlatt sitt frigjøringsarbeide til en flokk betalte ledere, lenge nok har de latt sig forblinde av lovydighet og respekt for inngåtte overenskomster, nu er det på tide at de våkner op og tar fatt selv, og i sluttet tropp marsjerer frem uten å avvente paroler verken fra Folkets hus eller Moskva.

6 timersdagen må være den første etappe, når arbeiderne har tatt den vil de ha fått igjen troen på sig selv, og når de har fått den vil veien ligge åpen for den videre marsj fremover.

Derfor kamerater:

Frem for 6 timers dagen! — med eller uten lønnskompensasjon

Bort med alt akkord- og overtidsarbeide!

Ned med arbeidstempoet!

Frem for den direkte aksjon!»¹⁵⁵⁵

I 1933 ble det i Oppegård startet en *Arbeidsløses forening av D. N. A.* fjorten dager etter at det ble dannet en *Arbeidsløses forening* som var partipolitisk nøytral.¹⁵⁵⁶ 15/7 ble det avholdt en felles konferanse med 33 representanter for de arbeidsløses organisasjoner i Oslo og Akershus. De kom fra foreningene på Oppegård, Ski, Kolbotn og Lørenskog, fra aksjonsutvalgene i Oslo og på Lørenskog, samt fylkessammenslutningens styre. Dessuten var *Oppegård arbeiderparti* representert ved formannen. Konferansen var et ledd i enhetsarbeidet for å sammenslutte de arbeidsledige i distriktet, som var blitt innledet av Akershus fylkessammenslutnings styre. Det ble vedtatt at det kun skulle være en organisasjon av arbeidsledige på hvert enkelt sted. Det ble også vedtatt tre protestuttalelser: mot boikottloven, mot Hitlerterroren og mot Edw. Mørks opptreden som bestyrer av Oslo Arbeidskontor. «Denne konferanse har sin store betydning, den viser at de arbeidsløse ikke er tilfreds med det splittelsesarbeide som de reformistiske og socialdemokratiske ledere til denne tid har vært istand til å opprettholde, ved å stifte egne arbeidsløses foreninger, hvor kun Arbeiderpartiets medlemmer kunde være med.»¹⁵⁵⁷

På 1930-tallet opprettet LO egne foreninger hvor både uorganiserte og fagorganiserte arbeidsløse kunne bli medlem. «Forutsetningen for optagelse i foreningen er at de anerkjenner Arbeidernes faglige Landsorganisasjons og Det norske Arbeiderpartis grunnsyn og organisasjonslinjer

og at de tidligere ikke har optrådt illojalt eller usolidarisk overfor fagorganisasjonen eller står tilsluttet organisasjoner som bekjemper de samarbeidende hovedorganisasjoner innen arbeiderbevegelsen.»¹⁵⁵⁸ En forutsetning var at alle måtte underskrive en «optagelseserklæring hvor vedkommende anerkjenner Landsorganisasjonens og Arbeiderpartiets grunnsyn og organisasjonslinjer».¹⁵⁵⁹ Dette ble gjort først og fremst for å isolere kommunistene som tidligere hadde hatt stor innflytelse i foreninger for arbeidsløse. Nå kom de arbeidsløse under kontroll av den faglige ledelse. Alarm kommenterte: «Deres krav til fagorganisasjonen om kamp for kortere arbeidsdag blev øieblikkelig kneblet. Deres øvrige krav likedan. Og der hvor de arbeidsløse foretar aksjoner på de felter hvor de har mulighet til det, der får de straks et slag i ansiktet av det faglige pampevelde i Oslo. De får kort og godt beskjed om, at aksjoner for de arbeidsløse eller arbeiderklassens interesser, det får de pent ta sig ivare for. Slik var det i Odda ifjor da de arbeidsløses forening blokerte det underbetalte veiarbeide. De ble slått ned av kommunen og fagorganisasjonen i fellesskap.»¹⁵⁶⁰ Den samme historie gjentok seg i 1936 i Haugesund, hvor den LO- og DNA-tilsluttede arbeidsløses forening besluttet å proklamere blokade av kommunens arbeid for dagsverksbidrag. LOs sekretariat bestemte at blokaden ikke kunne godkjennes. Alarm kommenterte: «Forhåpentlig tar ihvertfall noen av de arbeidsløse i Haugesund op sin stilling til Landsorganisasjonen til alvorlig drøftelse. Og da vil de vel undersøke om de kan forsvare overfor sig selv å understøtte en organisasjon, som så åpenlyst undertrykker deres soleklare rett til å bestemme i egne saker.»¹⁵⁶¹ Også DNA fikk sitt «pass» påskrevet: «Hvorfor har Det norske Arbeiderparti tatt monopol på å organisere de arbeidsløse? Er det på grunn av sin dårlige samvittighet? Er det fordi de selv er klar over at de i de kommuner de har hatt og har flertall, har behandlet de arbeidsløse som samfundets stebarn, på samme måte som de borgerlige partier har gjort?»¹⁵⁶²

Til LOs kongress foreslo Oslo faglige samorganisasjon å endre statuttene for de arbeidsløses foreninger slik at alle forslag og krav fattet av de arbeidsløses foreninger skulle forelegges samorganisasjonens forretningsutvalg til godkjenning og eventuell videreforsendelse. Alb. Myrvold skriver:

«For noen år siden blev det både her og der i landet stiftet foreninger av arbeidsløse, hvor disse uten hensyn til politisk opfatning kunde drøfte sine felles spørsmål og lage egne aksjoner.

Efterhvert som Arbeiderpartiet fikk større innflytelse i de kommunale administrasjoner ut over landet begynte disse arbeidsløses aksjoner å bli for besværlige for herrene. De arbeidsløse kompromitterte helt enkelt sosialdemokratiet i arbeidernes øine. Her måtte det bremses, hårdt og kraftig.

Så blev det bestemt fra høiere hold, at de arbeidsløses foreninger skulde innlemmes i den faglige landsorganisasjonens og arbeiderpartiets tvangstrøie. Arbeidsløsheten skulde forvandles til et fag og den skulde gjøres til et sosialdemokratisk privilegium. Den som vilde være arbeidsløs, den måtte også være sosialdemokrat! Derom ingen bønner.

Men hertil kom også et annet moment. Tanken var ikke bare å gjøre arbeidsløsheten identisk med den sosialdemokratiske partibevegelse. Det var også andre ting som spilte inn. Ved at man fikk de arbeidsløses foreninger innkapslet i partiet, fikk man partikontroll over de arbeidsløse og kunde sette kroken for deres krav til de kommunale myndigheter!

Med andre ord: gjennom sine egne organisasjoner kom de arbeidsløse dermed under den kommunale administrasjons kontroll. De blev satt under administrasjon av det offentlige!»¹⁵⁶³

I 1938 ble kravet om en lojalitetserklæring til DNA opphevet, og medlemskap i de arbeidsløses foreninger skulle nå gis på samme premisser som medlemskap i fagforeningene.¹⁵⁶⁴

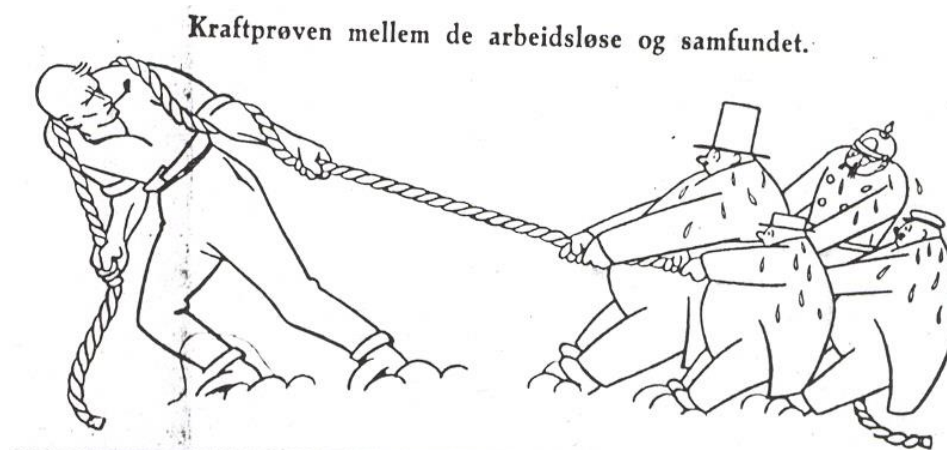
En rekke arbeidsledige var medlem av ulike LO-forbund. Arbeidsledighetskassene var en viktig faktor når det gjaldt å holde på medlemmene i økonomiske nedgangstider. Kassene hadde statstilskudd, og ga understøttelse i opptil tre måneder ved ledighet.¹⁵⁶⁵ Gjennom et samarbeid med staten fikk forbundene refundert en del av de arbeidsledighetsbidrag forbundene ga sine medlemmer, men kun under den forutsetning at arbeiderne tok det arbeidet de ble tilbudt, uansett om det var konflikt på stedet. Var NSF i konflikt følte LO seg aldri forpliktet til å være lojale

overfor de streikende. Det hendte derfor flere ganger utover i 20- og 30-årene at LO og fagforbundene tvang sine arbeidsledige medlemmer til å ta arbeide som ble «ledig» på grunn av streik igangsatt av NSF-fagforeninger; altså rent streikebryterarbeid.¹⁵⁶⁶ LO mente derimot at syndikalistene tok i bruk streikevåpenet nærmest i hytt og pine, uten grunnlag:

«Ikke desto mindre forlangte de av Arbeidsmandsforbundets medlemmer paa arbeidsplassene, selv om disse var i absolut majoritet, at de skulde respektere de streiker og blokader som iverksattes av nogen faa LS-medlemmer. Paa denne maate hadde de i kort tid formaadd at blokere omtrent alle anlæg paa vestlandet. Selv reiste de hver gang til et nyt arbeidsfelt for at gjøre det samme der.»¹⁵⁶⁷

Flere NSFere opplevde å bli tvangsorganisert inn i de sentralistiske fagforeningene i LO, siden det å være medlem av NSF ble sett på som å være uorganisert. En rekke steder opphevet LO-forbund blokader igangsatt av LSer i NSF. (På den annen side blokkerte de arbeidsplasser fordi arbeiderne var organisert i NSF.) Dette skjedde bl.a. under transporarbeiderstreiken i Oslo i 1924 ved et bygg i Gabels gate 18. En cementpele ble losset og transportert dit av streikebrytere. Arbeiderne på bygget nektet konsekvent å ha befatning med streikebrytergodset. Dermed fikk 16 mann avskjed. Arbeidet ble umiddelbart blokkert av Oslo LS. Arbeidskjøperen henvendte seg til *Bygningsarbeiderforbundet* og *Sten-, jord- & cementarbeidernes forening*. Forbundets formann, Elias Volan, opphevet blokkaden. Oslo LSs streikevakter klarte å holde arbeidsplassen ren for blokadebrytere, og tilslutt måtte arbeidskjøperne ordne seg med LS.

«Denne konflikt er typisk for ånden i den reformistiske fagbevegelse. Her gikk Oslo L. S. i sympatikamp med et forbund som tilhørte landsorganisasjonen. Samtidig kom et annet forbund, som tilhørte samme landsorganisasjon og falt de sympatistreikende i ryggen! [...] Høsten 1932 brøt medlemmer av den samme forening en blokade, utført av Oslo L. S. mot Reuschs bebyggelse på Bygdø. De reformistiske blokadebryterne motiverte sin Judasgjerning med at de som socialdemokrater ikke anerkjenner andre blokader enn dem som bekjentgjøres i 'Arbeiderbladet'. Og da 'Arbeiderbladet' konsekvent nekter å innta blokade annonser fra syndikalistene, så var disse herrers stannpunkt ensbetydende med, at brudd av syndikalistenes blokader er en hedersgjerning for ekte reformister.»¹⁵⁶⁸

Debatten om arbeiderbevegelsens organisasjonsformer¹⁵⁶⁹

I 1919 opprettet DNA og LO en felles sosialiseringskomité. Sosialiseringens formål var å avskaffe adgangen til økonomisk utbytting av andre mennesker.

Sosialisering innebar tre ting:

- Produksjonen måtte overføres til samfunnseie,
- konkurranse- og profittsystemet måtte erstattes av planøkonomisk produksjon og fordeling, og
- styringssystem og forvaltning i næringslivet måtte gjennomgripende demokratiseres fra bedriftsnivå og oppover ved en pyramide av rådsorganer: bedriftsråd, distriktråd, bransjeråd, og landsråd som et næringslivets parlament på toppen. Bedriftsrådene skulle bestå av arbeidere, funksjonærer og arbeidskjøpere.

På fagkongressen i juni kom motstanden fra syndikalistisk hold.¹⁵⁷⁰ Alfred M. Nilsen, sekretær for anleggsarbeidergruppen i Arbeidsmandsforbundet, og tidligere formann i Fagopposisjonen, foreslo at hele sosialiseringsspørsmålet ble sendt til ny utredning, og bedriftsrådene ville han bygge utelukkende på fagorganisasjonen. Funksjonærene kunne innbys til å bli med etter hvert som de organiserte seg, og sluttet seg til den organiserte arbeiderklasse i kampen mot kapitalismen. Arbeidskjøperne skulle holdes helt utenfor. Den øvrige rådspyramide fra distriktråd og oppover ville han utelukke helt fra kongressens vedtak:

«Vi har kjempet for det føderative princip i fagbevægelsen, og det var meningen at det skulde føres videre ut i samfundslivet. Men hvad vil følgen bli, hvis arbeiderne ute paa arbejdspladsen skal delegere sin magt til et raad og derfra videre til de øverste instanser? Kan det ikke tænkes at ogsaa *det* vil føre til magtbrynde? Vi er mennesker alle og har saa let for at la os bestemme av vore omgivelser og det system som behersker os. Jeg mener at det er ikke mulig at faa skapt et virkelig demokrati paa den maate, at vi overlater disse ting til raad, som igjen bygger paa andre raad — det blir et industrielt demokrati kanske ikke bedre end det vi har.»¹⁵⁷¹

Han var redd for at et rådssystem bestående av arbeider og arbeidskjøpere «kan bli et apparat i kapitalistklassens hænder til *forlængelse av livet for det kapitalistiske system*»,¹⁵⁷²

På DNAs landsmøte i 1920 gikk man med overveldende flertall inn for rådssystemet som skulle tre istedenfor parlamentarismen og proletariatets diktatur. Blant dem som stemte for var politikere som senere skulle komme til å innta ledende stillinger i norsk parlamentarisme: Alfred Madsen, Trygve Lie, Oscar Torp og Einar Gerhardsen. Tranmæls makterobringsstrategi var at arbeiderklassen skulle erobre makten gradvis, bedrift for bedrift, gjennom bedriftsrådene, og uten vold.¹⁵⁷³ (I DNAs program for 1927 ble bedriftsrådsstrategien fullstendig oppgitt.) På LO-kongressen samme år ble følgende vedtatt: «Kongressen uttaler sin tilslutning til sosialiseringskomiteens indstilling og DNAs stilling til raadssystemet og masseaksjonen.»¹⁵⁷⁴ Vedtaket var et gjennombrudd for Fagopposisjonen. Men det gamle spenningsforholdet innen Fagopposisjonen mellom «halv»syndikalister og «rene» syndikalister kom frem her også, slik det hadde gjort i saken om bedriftsrådene og sosialiseringen. For de «rene» syndikalister var det politiske rådssystemet ikke veien til arbeidernes frigjøring. De var helt antipolitiske og trofaste antisentralister. Alfred M. Nilsen stilte eget motforslag mot Tranmæls, og uttalte:

«Der er talt om grundlaget, paa hvilket vi kan samle vor klasse for socialismen. Skal vi ind paa den vei at opstille politiske programposter da tror jeg — ja jeg føler mig overbevist om det — at vi saa langt fra at faa en samling istand bare opnaar det stik motsatte. Ti det hele har intetsomhelst med fagbevægelsen at gjøre. Historien lærer ogsaa at det netop er de politiske systemer, som arbeiderne aldrig kan bli enig om. Syndikalisterne har været de første til at peke paa, at veien frem gaar gennem de *økonomiske* sammenlutninger, og vi skulde vel være meningsberettiget her, naar der tales om at finde den rette linje. Jeg vil si, at vi skal *passé os for at smede nye lænker for os selv*. Masseaksjonen skal jeg stemme for, men et

politisk raadssystem betakker jeg mig for.»¹⁵⁷⁵

Nilsens forslag lød: «Kongressen uttaler, at masseaksjonen maa ansees som det avgjørende middel i klassekampen.»¹⁵⁷⁶ J. Solli uttalte i debatten: «Vi syndikalister er *ogsaa* revolutionære men vi ser revolutionen som noget mer end et statskup, som et rollebytte av personer. [...] Jeg ser saken slik, at der er en klassepolitikk og en partipolitikk. Det økonomiske raadssystem er et *klasse*grep. Men det *politiske* raadssystem kan bare tilpasses det specielle parti. Det forekommer mig, at proletariatets diktatur i Russland som i Tyskland skrømmer.»¹⁵⁷⁷ Martin Tranmæl, på sin side, uttalte: «Nu kjender jeg igjen mine gode gamle syndikalistiske venner! Naar de kommer ind paa politikk er de snart i ekstase. *Da* kan de bli ivrige! Jeg synes vi kan ta det med ro. — At gi *fagbevægelsen* et politisk eller revolutionært maal er et og det samme. Vi uttalte os i ét politisk spørsmål før: sosialiseringen, socialismen; saa gjælder det *formerne*. Vi sier, at det nye skal bygges op *nedefra*, og det er *det*, som er revolutionær socialisme. — Vi staar jo, de fleste av os, kollektivt tilsluttet Det norske Arbeiderparti. Det har ikke *svækket*, men *styrket* den faglige kamp. [...]»¹⁵⁷⁸

Kristiania Samorganisation forslo at det i LOs formålsparagraf skulle stå: «I forståelse med andre klassekamporganisationer at arbeide for produksjonsmidlenes sosialisering paa grundlag av bedriftsorganer.» Sekretariatet forslo mot dette: «I forståelse med arbeidernes politiske organisation at arbeide for produksjonsmidlenes sosialisering». I debatten ble det vist til at av andre sammenslutninger som sto på klassekampens grunn var NSF. Sekretariatsmedlem A. Bratvold var ikke særlig begeistret for syndikalistene i NSF: «Hvad gjør syndikalistene? Jo, de forsøker at *sprænge* organisationene rundt om. Jeg kan ikke anerkjende denslags organisationer, og jeg finder ikke at der er nogen grund for kongressen til at gjøre nogen forandring i sekretariatets forslag bare for at faa anerkjendt den syndikalistiske sprængorganisation.»¹⁵⁷⁹

De nye lederne i parti og fagbevegelse verken talte for, eller tok i bruk, militante kamplinjer i Fagopposisjonens forstand. Selve programmet fagopposisjonsfolkene var valgt inn på ble raskt oppgitt som uaktuelt for den politiske og økonomiske situasjon som forelå. Men også de prinsipper, og selve diskusjonen om de prinsipper for faglig kamp som Fagopposisjonen førte inn i norsk arbeiderbevegelse ble avvist, ikke bare som uaktuell, men som direkte skadelige for fagorganisasjonens videre fremgang. Ideologisk legitimitet for krisepolitikken som ble utformet, søkte den faglige ledelsen snarere i den gamle sosialdemokratiske retningens idégrunnlag. I 1920 markerte flere av de gamle lederne fra Fagopposisjonen, med Tranmæl i spissen, avstand til sine gamle idéer. Den føderative tanke, parolene om makten tilbake til medlemmene, og lokal selvvirksomhet betydde ikke lenger så mye for de gamle fagopposisjonslederne. Man kan si at Tranmæl prekte føderalisme, men praktiserte sentralisme. Tranmæl hadde fått en ledende posisjon i DNA, andre hadde fått ledende posisjoner i fagbevegelsen. Påvirkningene fra den russiske revolusjon og DNAs medlemskap i Komintern hadde nok også sitt å si. «Kanskje var det heller slik at for de gamle lederne hadde det føderative prinsipp vært en taktisk innrømmelse til syndikalistene for å holde opposisjonen samlet på den indre linje?», spør historikeren Per Maurseth.¹⁵⁸⁰ Eller som Alarm skrev flere år etterpå: «Hvorfor førte fagopposisjonen frem? Årsaken må søkes i den motstand den fikk fra partipolitikkerne og de 'ledende' i landsorganisasjonens side — og måske litt sabotasje?»¹⁵⁸¹ Alfred M. Nilsen skriver:

«Under kongressen 1920 kunde man ogsaa merke, at nogen av oppositionens tidligere 'førere' hadde ændret opfatning angaaende de føderative principerne. Og alle sammen tar sigte paa at bygge det fremtidige økonomiske system paa 'raadsinstitutioner' istedenfor, som oppositionen oprindelig mente, paa organisationerne. Alle forslag om at organisationerne, det vil si: medlemmerne, skulde ha den endelige avgjørelse av alle vigtige saker, stemte de ned. [...]

De som har fulgt nogenlunde med i de senere tiders diskussion, vil sikkert ha lagt merke til den ændrede kurs, som flere av de toneangivende 'revolutionære' fagforeningsmænd har slaat ind paa. Mens de tidligere konsekvent hævdede 'magten tilbake til medlemmerne', saa heter det nu, at man skal lægge

større magt i ledelsens hænder end nogen gang før. Nu er det ikke længere føderalisme det tales om, men streng centralisme. Det forhindrer dog ikke at de vil bygge organisationen paa lokale samorganisationer. Det vilde bli en altfor aapenbar humbug, om man ogsaa skulde forlate det standpunkt. Men det er intet iveien for at organisationen kan bygges paa lokale samorganisationer og samtidig i realiteten opretholde centralismen. Det beror bare paa hvordan man gjennomfører magtfordelingen — først indenfor de lokale samorganisationerne og dernæst indenfor den samlede landsorganisation.

Da landsorganisationens sekretariat i 1915 negtet medlemmerne ved statens anlæg at si op den da gjældende tariffavtale, tillot jeg mig at paatale dette forhold likeoverfor landsorganisationens formand. Han svarte da bl. a.: 'Vi vil da ikke sitte her og være bare ekspeditionschefer, som ekspederer sakerne. Vi vil da død og pine ogsaa ha noget at si!' — Netop det ja. De vil ha noget at si. Og naar de først har faat noget at si, saa vil de tilslut ha alt at si. De vil saa gjerne være formyndere for arbeiderne.

Det er præcis den samme aand og tankegang, som nu gjør sig gjældende blandt en stor del av de som engang bekjendte sig til de føderative principper. mens de før sa, at det altid er farlig at lægge for stor magt i faa mænds hænder, fordi det saa let vil lede til magtbrynde og magtmisbruk, saa heter det nu, at dette var rigtig saa længe reformisterne hadde magten. Men naar de revolutionære faar magten, da er det ikke længere farlig, ti da blir det ikke længere en reformistisk, men en 'revolutionær centralisme!' mens de før sa, at det vil ikke nytte at skifte personer i ledelsen saalænge systemet er galt, ti systemet vil bare ødelægge personerne, saa tales der nu som om det er personerne det kommer an paa, og ikke saa meget systemet. Og dog har vi nu flere beviser paa, at saasnt personer som har kaldt sig revolutionære, er kommet ind i ledelsen, saa kan man ikke længere øine den ringeste forskjjel paa dem og de gamle reformisterne. Forskjellen er i ethvert fald ubetydelig.

Nu har man fundet et nyt slagord, som heter 'demokratisk centralisme'. Og det er dette, som nu skal danne grundlaget for det organisationssystem man skal ha.

Demokratisk centralisme? Hvad er det? Det er en paradoks. — Med demokrati forstaar man et system hvorunder folket i bokstavelig forstand styrer sig selv. Man maa her ikke forveksle demokratiet med den statsforfatning vi har her i landet og hvorunder folket gir fra sig magten og lægger den hænderne paa valgte repræsentanter, som derpaa optrær — ikke som folkets tjenere, men som dets herre. Og til stadighet misbruker magten. Det er en karrikatur av et demokratisk system. Eller kanskje rettere: det er ikke demokrati, men centralisme — statscentralisme.

Centralismen er netop et system, hvorved man lægger stor magt i faa mænds hænder og er saaledes demokratiets rake motsætning. Demokrati og centralisme er to motsatte begreper, som ikke lar sig forene. Derfor kan heller ikke 'demokratisk centralisme' bli andet end hvad det er: humbug. Men det er denne humbug som nu bydes frem til de norske arbeidere. Og som de indbydes til at basere sit organisationssystem paa. — Sandelig, de herrer har forstaat at holde sig fremme dengang frækhetens naadegaver ble utdelt.»¹⁵⁸²

LOs organisasjonsform var stadig oppe til diskusjon. På kongressen i 1920 forelå det et forslag fra *Kristiania Samorganisasjon* om en omlegging av organisasjonsformene i en industriell og syndikalistisk retning. Forslaget ble støttet av en rekke samorganisasjoner og avdelinger, og resultatet ble et prinsippvedtak om omlegging av organisasjonsformene i pakt med «Kristianiaforslaget», og nedsettelse av en komité på 9 medlemmer som skulle legge frem et forslag til vedtekter på kongressen i 1923. Dette ble en 8-mannskomité etter at Alfred M. Nilsen, tidligere leder for *Fagforeningenes lokale Samorganisation i Trondheim*, og senere anleggs- og gruve-sekretær i Arbeidsmandsforbundet, gikk over til NSF.¹⁵⁸³ Han anså det som nytteløst å arbeide innenfor LO nå som fagopposisjonsfolk hadde fått sentrale posisjoner uten å vise vilje til å sette fagopposisjonens program ut i livet. Han betraktet forslagene som et knefall for sentralismen. Den rent syndikalistiske retning var dermed ikke representert i utredningen.

«Jeg har faat megen kjæft fordi jeg gikk ut av den 9-mannskomité som skulde utrede spørsmålet om organisationsformene.

Hvorfor gikk jeg? Fordi jeg allerede var klar over at de tidligere riddere av den norske fagoppositionen hadde svigtet sin fortid og sine ideer.

De var blitt angrepet av bolsjevismen. Og bolsjevismen er det rakt motsatte av hvad fagoppositionen vilde. Fagoppositionen mente at en *føderativ* organisation var en *livssak* for arbeiderklassen og

revolutionen. Og vi kjæmpet som løver for disse prinsipper. Bolsjevismen holder paa det motsatte — paa centralismen. Men centralismen er dødens følgesvend. Den kvæler alt liv, al frihet. Den kvæler revolutionen slik som den har kvalt den russiske revolution. Men de gik over til *fienderne* — bolsjevismen — alle sammen. Og det var vondt at se dem svikte og selv bli staaende alene. Naar saa dertil kom, at man skulde sitte der ved siden av en mand, som jeg anser for at være den største politiske svindler og kjæltring som overhodet er født av en kvinne i dette land, saa blev det for meget selv for en 'slusk'. Ogsaa gik jeg.

Og fagoppositionen ? Den var død. Siden 1920 — da den paa kongressen svigtet sig selv eller rettere: begik selvmord — har den lagt paa likstraa. Paa forhaand tillot jeg mig at si, at den officielle begravelsen vilde komme til at foregaa paa kongressen 1923. Og, sa jeg, da vil Martin Tranmæl fungere som prest, Ole O. Lian som klokker og som marskalker vil fungere Halvard Olsen og Elias Volan.

Præsis slik gik det. Nu er den da endelig vel begravet. Og nu faar man — med fagoppositionens selvmordkandidaters hjelp — industriforbund istedenfor samorganisationer, centralisme istedenfor føderalisme, stene for brød. Eller som en av kongresrepresentantene sa: Lea istedenfor Rachel. Nu kan program- og prinsipsvikterne gaa hjem og ta sig en rolig blund. Nu har det lykkedes dem at bære alle overbevisningstro revolutionæres haap til graven. —

Anlægsbusen fik ret.»¹⁵⁸⁴

Alfred M. Nilsen skriver i sitt «Manus til selvbiografi»:

«Om Lian ble det sagt at han var for ustø når det gjaldt å ta standpunkt til viktige saker. Han 'svaiet som et rør for vinden' ble det sagt. Seinere røynsler viste at det var mye i det.»¹⁵⁸⁵

Lian selv uttalte på LO-kongressen i 1920:

«Jeg har bøiet mitt sind mange gange for at undgaa splittelse, og ikke tror jeg, at noegen vil mistænke mig for at ville splittelse. Jeg tror ogsaa, at den stilling som jeg ved de leiligheter har valgt at indta, har været til gagn.»¹⁵⁸⁶

En del tillitsmenn innen fagorganisasjonen dannet i 1921 en rent midlertidig gruppe, Fagoppo-sisjonen av 1921, som kom med kritikk av komitéén. De besto av kommunister (dvs. medlemmer av DNA), sosialdemokrater (dvs. medlemmer av NSA), syndikalister «samt flere tilhængere av den tidligere fagopposition».¹⁵⁸⁷ De ville bygge ut fagorganisasjonen gjennom landsomfattende industriforbund. Alarm kommenterte:

«Ca. 30 misfornøiede forbundsrotter har i disse dage dannet en organisert opposition inden landsorganisationen, med formaal at kjæmpe for bibeholdelsen av forbundsformen og stillingerne inden forbundene. Det er saaledes ogsaa en økonomisk organisation. Men mon om ikke forretningsfører- og sekretærstillingene inden de paatænkte lokale samorganisationer kunde benyttes som rottefælder.»¹⁵⁸⁸

Ni «aktive medlemmer av Den norske Fagopposition» ga også ut en brosjyre mot komitéinnstillingen, «Arbeidernes føderative klassekamporganisasjon». Det var Osc. L. Ottersen, Nils Heggland, Vitalis Andersen, Conr. Andersen, Felix Persson, T. Leira, BB. Svensson, Alb. Bjørk, Johs. Abrahamsen. De hadde ventet seg mye av kongressens vedtak i 1920, men

«da komitééns innstilling forelå, følte vi en stor skuffelse. Det som foreslås angående styreform og administrasjon er etter vår opfatning ikke føderalisme — selvstyre — som våre krav gikk ut på. Og den industrielle opdeling som foreslås, kan vi heller ikke innse vil bli en forandring som kan i møtekomme forlangendet om mer smidighet og effektivitet. [...] Kort sagt, vi kan ikke på noen måte godkjenne innstillingen som noe uttrykk for de idéer vi i så mange år har vært med å bære frem. [...] Det var en føderativ, revolusjonær klassekamporganisasjon man krevet. Isteden bys man en centralistisk, reaksjonær og byråkratisk orgsanisasjon. Kan man så undre sig over at de som mente det alvorlig med sin deltagelse i Fagoppo-sisjonen og med de idéer denne bygget på, føler sig i høieste grad skuffet.»¹⁵⁸⁹

I brosjyren stiltes det så, som motsetning til komitéinnstillingen, opp utkast til en føderativ organisasjonsordning, der både oppbyggingen, industriinndelingen og kamptaktikken ble trukket

opp. Fem av de ni sto senere i spissen dannelsen av Føderalistisk Propagandaforbund innenfor LO. Det var Witalis Andersen (Skredderforbundet), Oscar L. Ottersen (Norsk Centralforening for Boktrykkere), Nils Heggland (Gullsmedarbeiderforbundet), Conrad Andersen (Kommuneforbundet) og Johs. Abrahamsen (Tobakkarbeiderforbundet).¹⁵⁹⁰

På Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbunds (NKIF) landsmøte i 1923 var det 2 forslag i forbindelse med spørsmålet om de internasjonale forbindelsene. Halfdan Jønsson ønsket utsettelsesforslag om at de innsendte forslagene ikke ga anledning til noen beslutning fra landsmøtets side.

Halfdan Marius Jønsson (1891-1945)

Halfdan Jønsson ble første gang organisert i Sverige 1908. Han skal, mens han jobbet som platearbeider på Rosenberg Mekaniske Verksted i Stavanger, ha deltatt i Anarkistisk-Syndikalistisk Forening, som den gang (rundt 1914 og noe senere) var en levende ungdomsgruppe av senere arbeiderpartifolk. I 1919 ble han valgt til sekretær i Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund, og flyttet til Oslo. «I den første tiden Jønsson var bosatt i Oslo deltok han i Syndikalistisk-Anarkistisk Forening. Senere var han i alle år medlem av Oslo Arbeidersamfunn inntil han flyttet til Bærum.»¹⁵⁹¹ Han ble i 1923 formann i NKIF, og i 1934 nestformann i LO. I 1942 ble det opprettet et illegalt faglig utvalg innen NKIF med Jønsson som leder, samtidig som han også var formann for det sentrale, illegale faglige utvalget. Han ble arrestert av tyskerne i 1944 og sendt til Tyskland, først til tilintetgjørelsesleiren Natzweiler. Han døde i Dachau i 1945. I følge Jorunn Bjørgum (Bjørgum 1973 og Bjørgum 1998c:50) ville det ikke vært utenkelig at han hadde overtatt som LO-leder etter krigen hvis han hadde overlevd.

«Samtidig hevdet han, som sitt personlige ønske, at Landsorganisasjonen ble innmeldt i den syndikalistiske Wien-internasjonale, som hadde blitt stiftet i 1921 som en reaksjon mot den sentralistiske organisasjonsstrukturen i R.F.I.¹⁵⁹² Hvorfor han ikke satte fram forslag om dette, begrunnet han slik: 'Men et praktisk skjønn på saken tilsier mig, at en standpunkttagen for den syndikalistiske Internasjonale vil i høi grad vanskeliggjøre de interskandinaviske forbindelser, likesom også forbindelsene med andre land med hvilke vi ønsker samarbeide. Og disse forbindelser har langt større betydning her i landet — og gjennom forbundene for Landsorganisasjonen — enn en tilslutning til hvilken som helst av de tre faglige internasjonale vil ha.' NKIFs landsmøteprotokoll 1923 s. 75 [...] H.J. fortsatte med å hevde at de faglige internasjonale prinsipielt burde være partipolitisk uavhengige. De skulle ikke være «uttrykk for noget parti eller diktert av noget parti». Begge de to andre internasjonale var imidlertid nettopp det, henholdsvis sosialdemokratisk og kommunistisk. Siden tilmelding til Wien-internasjonale ikke var aktuelt for den norske fagbevegelsen, konkluderte Jønsson med at en fikk avvente sekretariatets utredning og ikke vedta noe om de internasjonale forbindelsene på dette landsmøtet.»¹⁵⁹³

Med 52 mot 33 stemmer vedtok landsmøtet Halfdan Jønssons utsettelsesforslag. Jønsson ble valgt til formann. Han var ikke lenger partipolitisk orientert etter at han hadde meldt seg ut av DNA i 1921 i forbindelse med striden om «Moskvatesene» og den første partisplittelsen. (I 1926 meldte han seg inn igjen i DNA.) På Fagkongressen i 1923 fremla Halfdan Jønsson på egne og Ole Storaas, Humlebræk og Eikefjords vegne et forslag om også å greie ut spørsmålet om innmelding i den syndikalistiske internasjonale — *Internationale Arbeiter-Association* (IAA), og samtidig alle følgene som innmelding i den ene eller andre internasjonale kunne få for fagbevegelsen. Forslaget ble nedstemt.

«Spørsmålet om landsorganisationens fremtidige internationale forbindelser oversendes en av kongressen valgt komité til utredning.

Utredningen maa omfatte spørsmålet om indmeldelse saavel i Den røde faglige internationale i Moskva som indmeldelse i Internationale Arbeiter Association i Berlin.

Komiteen maa bringe paa det rene hvilke forpligtelser en indmeldelse i hver av de ovennævnte internationale vil medføre for landsorganisationen og de enkelte forbund. Videre maa der bringes fuld klarhet over hvilke følger en indmeldelse i nogen av disse internationale vil faa for de enkelte forbund likeoverfor deres respektive forbundsinternationale og broderorganisationer i andre land og hvilken

indflydelse det vil faa for samarbeidet og tillidsforholdet inden landsorganisationen.

Naar utredningen foreligger oversendes den med sekretariatets indstilling de tilsluttede organisationer (forbundene) til behandling og uttalelse. Forbundenes uttalelse maa foreligge i saa god tid, at saken kan forelægges næste kongress der træffer den endelige avgjørelse.»¹⁵⁹⁴

Jønsson var tilhenger av samarbeide mellom fagbevegelsen og de ulike politiske partier i visse situasjoner, men han var mot gjensidig representasjon. Fagbevegelsen skulle ikke være politisk nøytral, men partipolitisk uavhengig.

«Men den blir ikke 'uavhengig' av det parti som den pleier gjensidig representasjon med. Den nuværende ordning forekommer mig tvertom at betegne en overhøyhet fra partiets side. Paa samme tid har man set hvad slags folk partiet har *sat ind* i sekretariatet — en arbeidsgiver som Magnus Nilssen i sin tid og ogsaa under den nye ledelse en ikke-fagorganisert. Endog til denne kongres har partiet sendt en overklasseperson. Det viser interessen for fagorganisationen! [...] Paa den maate som det nu gaar blir det ikke samarbeide, men samrøre. *Jeg* vil samarbeide med Det norske arbeiderparti, med socialdemokratene og de faa anarkister likesom ogsaa med den syndikalistiske federation, om saa skal være. Men derfor vil jeg ikke at de skal repræsenteres i sekretariatet nogen av dem.»¹⁵⁹⁵

Halfdan Jønsson «har hatt sterke syndikalistiske opfatninger»,¹⁵⁹⁶ og hadde vært aktiv i Fagopposisjonen. Han har også blitt karakterisert som anarkist.¹⁵⁹⁷ I Alarm 42/1930 karakteriseres han som en renegat, dvs. en frafallen. Jeg har funnet en H. Jønson i møtereferatene i arkivene til Oslo Social-Anarkistiske Forbund, tidlig på 1920-tallet. En Jønson ble 25/9 1919 formann i *Kristiania Ungsocialistiske Klub* for kommende kvartal.¹⁵⁹⁸

LO-kongressen i 1923 satte punktum for hele debatten om den føderative organisasjonsformen. Forbundenes behandling av organisasjonskomiteens innstilling til LOs omlegging viste at meningen var sterkt delte blant de fagorganiserte. 15 forbund hadde stemt for at LO skulle bygges på samorganisasjoner, mens 17 forbund ville opprettholde forbundsformen. 46 749 medlemmer stemte for samorganisasjoner, mens 41 237 stemte mot. Det var altså et flertall av medlemmene som var for en omlegging fra forbund til samorganisasjoner, mens et flertall av forbundene var i mot.¹⁵⁹⁹ Man vedtok å legge bransje, og ikke fag, til grunn for fagbevegelsens oppbygning. Dessuten valgte en forbund, og ikke samorganisasjoner, som de sentrale grunnorganisasjoner. Etter hvert som omleggingen til industriforbund skred frem, styrket forbundene sine posisjoner, og det lokale initiativ fikk sitt virkefelt innen de distriktsvise samorganisasjonene. Vedtaket resulterte i en oppdeling, for ikke å si slakting, av det store og mektige, mest radikale og «halvsyndikalistiske» Arbeidsmandsforbundet, samt en betraktelig styrking av LO semtralt. «En federalistisk-centralistisk vanskapning», karakteriserte en innsender forslaget til ny organisasjonsform i Alarm.¹⁶⁰⁰ «Industriforbundene i landsorganisationen synes som sagt at bli et makverk», ble det også hevdet.¹⁶⁰¹ Syndikalismen var nå ute av hovedfortellingen om norsk arbeiderbevegelses historie, men ikke død og begravd. Også på senere LO-kongresser kom konflikten mellom sosialdemokratiske og syndikalistiske idéer opp, særlig i forbindelse med fagforeningenes kollektive medlemskap i DNA, og i forholdet til samorganisasjonene.

I forbindelsen med de forskjellige splittelsene i Arbeiderpartiet (DNA) — i 1921 da *Norges Sosialdemokratiske Parti* (NSA) ble stiftet som et resultat av DNAs innmeldelse i *Komintern* i 1919, og i 1923 da Norges kommunistiske Parti (NKP) ble stiftet fordi DNA meldte seg ut av *Komintern* — kom forholdet mellom fagbevegelse og parti i en ny stilling siden det ikke lenger bare var ett arbeiderparti. Mange ønsket ingen partipolisering av fagbevegelsen. På LO-kongressen i 1927 ble det fremlagt en uttalelse undertegnet av Nils Heggland, Johs. Abrahamsen, Oscar L. Ottersen, Witalis Andersen og Malfred Bergseth. Disse var i sin tid også medlemmer av Norges Sosial-Anarkistiske Forbund og Føderalistisk Propagandaforbund. Saken gjaldt LO-sekretariatets forslag om godkjenning av sekretariatets bevilgning på kr. 100 000 til DNAs valgkamp ved siste stortingsvalg, samt et forslag om å etablere et samarbeide mellom LO og DNA

gjennom en samarbeidskomité valgt av og blant de to organisasjonsstyrer.

«Diskusjonen om stillingen til de politiske partier har avdekket en partilidenskap som vi i egenskap av interesserte fagforeningsfolk må ta bestemt avstand fra. Den er utvilsomt til skade for fagorganisasjonens arbeide for bedring av arbeiderklassens øieblikkelige økonomiske stilling og vi kan heller ikke innse, at socialismen kommer oss nærmere ved denne oprivende partipolitiske strid om midler og veier. Støtten til de politiske partier og forbindelsen med disse er av sekundær natur for fagorganisasjonen og for å manifestere dette og at diskusjonen herom ikke fortjener en så bred plass i kongressens forhandlinger vil undertegnede undlate å stemme.»¹⁶⁰²

Syndikalistene var aldri særlig mange, men hadde likevel betydelig innflytelse i fagbevegelsen i 1920-årene. Det skal ha vært omtrent like mange syndikalister i LO som i NSF.¹⁶⁰³ (Dette innebærer at det totalt var omlag 4–5000 organiserte syndikalister i LO og NSF midt på 1920-tallet. I tillegg fantes det også syndikalister som var uorganiserte.¹⁶⁰⁴)

NSFs holdning til faglig organisering var klar:

«N.S.F. samler alle arbeidere uanset politiske, filosofiske og religiøse motsetninger til en kamp paa det industrielle omraade for erobringen av produktionsmidlerne. Den indser at samfundets grundlæggende fundament er industrierne og ikke ministertaburettene. Derfor maa al magt koncentreres paa dette punkt. Allerede under det nuværende samfundsforhol lægger vi grunden til det nye produktionsmaskineri og koncentrerer hele vor kraft om dette arbeide.»¹⁶⁰⁵

De indre rivningene førte til at LOs representantskap i september 1924 enstemmig vedtok å bryte samarbeidet med arbeiderpartiene, både økonomisk og organisatorisk, men representantskapet kunne ikke mer enn henstille til de lokale avdelingene å avvikle det kollektive medlemskapet.¹⁶⁰⁶ Samtidig opprettholdt de enkelte partiene sine avdelinger og celler i fagforeningene.

De faglige samorganisasjonene innen LO avholdt en landskonferanse i Oslo påsken 1925. De henstilte til LOs sekretariat å søke samarbeide med IAA på fritt grunnlag.¹⁶⁰⁷

I 1926 begynte *Arbeideropposisjonen*, sammen med kommunistiske fraksjoner, organiseringen av Fagopposisjonen av 1926. *Arbeideropposisjonen* oppsto som en protestbevegelse innen *Oslo Arbeiderparti* mot eksklusjonen av *Mot Dag* og *Militærnekteforbundet* 20. mars 1925.¹⁶⁰⁸ *Militærnekteforbundet* skal visstnok ha hatt tilslutning av anarkister og syndikalister.¹⁶⁰⁹ Basisen lå i Oslo. Osloarbeiderne var misfornøyde og protesterte mot tariffoppgjøret. Opposisjonen forsøkte å få i stand et samarbeid med *Oslo faglige samorganisasjon* for å finne frem til et felles forum for de opposisjonelle krefter i fagbevegelsen. På grunn av uenighet i samlings spørsmålet kom det imidlertid fort til en krise som førte til frafall.

Syndikalistenes holdning til den nye fagopposisjonen var klar:

«Efter nederlaget ved årets tariffrevisjon er der fra fagforeningshold reist krav om organisering av en ny Fagopposisjon. Denne har sikkert sin berettigelse blandt dem som fremdeles tenker å bygge på den nuværende Landsorganisasjon. Men selvfølgelig må den da stille sig opgaver å arbeide for av revolusjonerende betydning for hele organisasjonssystemet.

Av de tidligere fagopposisjoner, som i kortere eller lengre tid har sett dagens lys kan man hente lærdommer om opposisjonsbevegelsens livskraft.

Fagopposisjonen av 1911 satte uten tvil i lengre tid ganske betydelige spor efter sig, takket være den agitasjon som 'Direkte Aksjon' i endel år utførte. Men egentlig var Fagopposisjonen ikke den kjempekraft man regnet med. Den kunne vel nærmest henføres til den lille krets som samlet sig om bladet. Forøvrig blev den et organ i partipolitikernes hender og bar som sådan dødsspiren i sig. Efterat endel av de påliteligste krefter hadde samlet sig omkring Norsk Syndikalistisk Federasjon og Fagopposisjonens ledere hadde fått sitt private mål, lederstillinger i Arbeiderpartiet og fagbevegelsen opfyldt, var Fagopposisjonens saga slutt.

For et par år siden stiftet Amsterdammerne en reformistisk fagopposisjon. Den var naturligvis fra

første øieblikk et dødfødt foster, da hele fagbevegelsen som sådan drev en reformistisk politikk. Og da redaktøren av dens organ blev streikebryter under bryggestreiken, måtte fagopposisjonen begraves.

For ca. 1½ år siden stiftedes en fagopposisjon som fikk navnet Federalistisk Propagandaforbund. Etter å ha tatt stilling for den centralistiske forbundsledelsens optreden mot de streikende Souda-arbeiderne var naturligvis også den ferdig.

Nu skal man begynne for fjerde gang å organisere opposisjonsbevegelse. Og vi nærer en berettiget tvil om at det heller ikke denne gang vil lykkes, og det først og fremst fordi det forsøk man nu skal gå igang med er rett og slett en partipolitisk spekulasjon.

Den første fagopposisjon hadde sin styrke som syndikalistisk opplysningsfaktor. Egentlig var ikke opposisjonen som sådan syndikalistisk. Den ikke bare tillot partipolitikerne å drive sine spekulasjoner i opposisjonsgruppene, men ansatte dem endog som ledere av bevegelsen, en funksjon som de naturligvis benyttet til formål som ikke alltid gagnet radikaliseringen av fagbevegelsen. Allikevel leverte dog bladet 'D. A.' mangen velskreven syndikalistisk artikkel, av varig betydning. Opposisjonen uttalte sig for det federative prinsipp, men dette måtte jo ganske naturlig forfuskes i og med at opposisjonen omla sin taktikk til en søken og jagen efter ledende stillinger. Og resultatet fra den side sett er i dag hva det kunde bli og ikke hva man programmessig håpet det skulde bli. Opposisjonens ledere Halvard Olsen, Elias Volan, Nicolai Næss m. fl. er i dag fagforbundsledere. Tranmæl og Støstad stortingsmenn, og selvfølgelig alle sammen akkurat samme centralistiske prinsipptrytere som de gamle forbundsledere var i sin tid.

Nu blir spørsmålet: hvad er den nye opposisjons oppgave? Det er allerede påpekt av dens forgrunnsfigurer, at det må velges nye ledere i forbundene og Landsorganisasjonen istedetfor de nuværende, som ved årets tariffoppgjør sviktet arbeiderne. Det er ord for ord det samme som Volan, Halvard Olsen, Tranmæl og consorter¹⁶¹⁰ brukte før de kom til makten og som sikkert mange hundre nye lederaspiranter vil komme til å bruke overfor dem som avløser de nuværende.

Men det ville uten tvil være en stor overdrivelse om vi sa, at jakten efter stillinger alene var den drivende årsak til den nye opposisjonsbevegelse. Hos det brede lag av medlemmene er det uten tvil en ærlig vilje tilstede for å skape en sterk kamporganisasjon. Men vi tar ikke meget feil om vi påstår, at de åndelige lederes hensikt ikke er nogen annen enn å styrke de respektive politiske partiers stilling i fagorganisasjonen; altså blott og bart en partipolitisk spekulasjon på fagorganisasjonens bekostning.

Idag er det Tranmæl og hans parti som behersker den faglige landsorganisasjon. Hans posisjon har uten tvil begynt å dale ganske betraktelig efter det siste tariffoppgjør og her ser Moskvakommunistene en schanse til å tilrive sig sympatien bland arbeidermassene. At deres egen faglige forgrunnsfigur Volan inntok en ennu ynkeligere stilling enn de andre ledere ved tariffoppgjøret anfekter ikke partiet som sådant. Moskvatesene sier at fagforeningene skal underlegges det kommunistiske partis ledelse, og i dette arbeide kan alle midler benyttes. Endog løgnen er ingen løgn, men en forbannet nødvendighet når det skjer i partiets tjeneste, sier Sinovjev.

Tranmæl er også fullt opmerksom på dette og kjemper med nebb og klør mot stiftelsen av en fagopposisjon. Han forstår at en sådan vil svekke hans partis innflytelse i fagforeningene og gagne Volan—Scheflo-partiet.¹⁶¹¹

Tranmæl er dog klar over, at misnøien blandt arbeiderne kan bli farlig for hans posisjon og skriver i den anledning endel artikler om at Landsorganisasjonen atter må i støpeskjeen. Ved hjelp av endel velvalgte talemåter håper han å kunne begrave misnøien i nogen større eller mindre komiteinnstillinger. I en ny fagopposisjon ser han derimot en betydelig fare og fremholder i en artikkel, at saken ligger ikke slik an nu som den gjorde i 1917 og 1918. Og hvorfor? — Jo sier Tranmæl, dengang fantes det bare et arbeiderparti, og nu finnes det tre. Tranmæl kjenner sine venner og han vet, at kampen om fagforeningene er en maskert partikamp, en kamp om stemmene ved valget, om kontingent til partiet og partipressen og om partiets herrevelde over fagforeningene, som Moskvatesene så tydelig sier ifra.

Skal en opposisjonsbevegelse få noen betydning i fagorganisasjonen må den ha et klart og greit standpunkt som tar sikte på en virkelig revolusjonering av organisasjonen.

All partipolitikk må banlyses. Den må ta sikte på en omlegning fra centralistisk til federalistisk system. Men som sådan kan den hverken arbeide for besettelse av lederstillinger eller tillate hovedstyremedlemmer medlemskap. Ingen leder av en centralistisk organisasjon kan arbeide for føderalismen. Det måtte isåfall bli å trekke latterlighetens skjer både over sig selv og organisasjonen.

Allikevel — tross betydningen av en sådan opposisjon, vilde den mangle de praktiske organer til å sette de føderalistiske organisasjonsteorier ut i livet. Derfor må en arbeidernes positive klassekamporganisasjon bygges op fra grunnen av, så medlemmene ikke bare absorberer teoriene, men også får alburom til etterhvert å praktisere dem.

En sådan organisasjon har vi allerede begynt å bygge op. Den heter Norsk Syndikalistisk Federasjon.»¹⁶¹²

I et senere nummer av Alarm ble kritikken utdypet:

«I innledningens punkt 2 heter det: 'Fagorganisasjonen vil ikke være istand til å føre en aktiv og hensynsløs politikk unntagen hvis den kan støtte sig til en sterk og revolusjonær *politisk* organisasjon som stiller sig mer langsiktige mål, som kan gi kampen for dagskravene revolusjonært innhold'.

Dette avsnitt sier mer enn nokk til å avsløre opposisjonens reformistiske og partispekulative karakter. Landsorganisasjonen skal ikke gis noget revolusjonært mål, den skal fremdeles være et reformistisk organ underlagt en 'revolusjonær politisk organisasjon'. Altså en omredigering av 'Moskvatesene' hvor det på side 24 står at kommunistene må 'bestrebe sig for såvitt mulig å skape en fullkommen enhet mellem fagforeningene og det kommunistiske parti, at underordne fagforeningene under den virkelige ledelse av partiet' o.s.v.

Det er den prinsipielle side ved opposisjonen! [..]

'Fagopposisjonen av 1926' vil uten tvil bli av stor organisatorisk betydning for Norges kommunistiske parti og yderligere stadfeste landsorganisasjonens reformistiske karakter, på samme gang som den kan bli en spore til større aktivitet i de daglige kampe.»¹⁶¹³

Også på LO-kongressen i 1927 ble forholdet til de tre faglige internasjonale diskutert. Dvs.: Man diskuterte den reformistiske *Amsterdam-Internasjonale* og den Moskva-styrte *Røde Faglige Internasjonale*. Witalis Andersen uttalte derfor:

«Det er en internasjonal som ikke har vært nevnt under diskusjonen og det er den syndikalistiske. Det er noget i den norske fagorganisasjons kampmidler som har megen berøring med denne Internasjonale. Den består og den må regnes med. Den har 3 millioner medlemmer og har tilslutning fra minoriteter i 11 européiske land og Kina og Japan. Den står uavhengig av de politiske partier, den tar op kampen mot militarismen og den erkjenner alle midler i det endelige oppgjør. Det er en ren klassekamporganisasjon uten politiske motiver. Det er dette som skiller.»¹⁶¹⁴

Striden om Moskva-tesene

I 1919 meldte DNA seg inn i *Den kommunistiske Internasjonale* — «Komintern»/«den 3. Internasjonale». Som et masseparti var partiet et av de største innen Komintern.

Gjennom flere år hadde det bygget seg opp en konflikt mellom de «gamle» reformistiske sosialdemokratene og de yngre mer revolusjonære kreftene. Sosialdemokratene dannet *Den socialdemokratiske Opposition* internt i DNA for å påvirke partiet i mer reformistisk retning. Konflikten toppet seg under striden om hvorvidt DNA skulle akseptere betingelsene for opp-takelse i «Den kommunistiske Internasjonale», de såkalte Moskva-tesene. (Tesene ble vedtatt på Kominterns 2. kongress i 1920. For å fortsette medlemskapet måtte partiene godta tesene.) Tesene krevde at DNA måtte endre navn til *Norges kommunistiske arbeiderparti (Avdeling av den kommunistiske Internasjonale)*, ha individuelt medlemskap i partiet (mens DNA bygde på fagforeningenes kollektive innmeldelse), ha en sterk grad av sentralisme (mens man i norsk

arbeiderbevegelse hadde sterke innslag av føderalisme), samt at de «maa regelret og planmessig fjerne reformisterne og centrumsfolkene fra alle mer eller mindre ansvarsfulde stillinger i arbeiderbevægelsen (partiorganisationer, redaktioner, fagforeninger, parlamentsfraktioner, kooperative foreninger, kommunalforvaltninger) og erstatte dem med sikre kommunister, uten at la sig skræmme av, at jevne arbeidere fra massen træder istedenfor 'erfarne' opportunister.»¹⁶¹⁵ De russiske bolsjeviker bygde på teorien om at arbeidernes klassebevissthet ikke ville rekke ut over fagforeningsstadiet, men at den sosialistiske bevissthet måtte tilføres den utenfra, og at «Sosialismens lære er derimot vokset ut av de filosofiske, historiske og økonomiske teorier som er blitt utarbeidet av utdannede representanter for de besittende klasser, intelligentsiaen.»¹⁶¹⁶ Norske sosialister hadde gjennom alle år ment at arbeiderklassens frigjøring måtte være dens eget verk. «Norsk arbeiderbevegelses pionerer hadde i hele sitt lange oppbygningsarbeid basert sin virksomhet, ikke på en liten bevisst minoritet, men på de brede masser. I ordet 'masse-aksjon' lå nettopp tilliten til at arbeiderklassen, når den bare var blitt sterk nok og vel organisert, kunne bestemme over sin egen og samfunnets videre skjebne.»¹⁶¹⁷

Anarkistene og syndikalistene tok et klart standpunkt mot Moskva-tesene. Revolt erklærte at den tredje Internationale «ikke kan bli arbeidernes internationale» og «bekjæmpet alle andre retninger inden arbeiderverdenen».¹⁶¹⁸ Senere skrev bladet: «At det er en umulighet for anarkister og syndikalister at tilslutte sig tredieinternationalen, ja endog at samarbeide med den, er indlysende naar man læser punkt 12 i betingelserne for optagelse og deltagelse i tredie internationalen.»¹⁶¹⁹ Etter kort å ha karakterisert anarkismens og syndikalismens idé som «opphevelse av herreveldet i alle dets former»¹⁶²⁰ konkluderte bladet: «Det er saaledes ingen berøringspunkter mellem frihetlig socialisme og bolsjevikisk diktatursocialisme».¹⁶²¹ I forbindelse med Kominterns 2. kongress skrev Alarm: «Og flesteparten av de beslutninger som er fattet paa denne kongress gaar i en saa sterk centralistisk retning at det har slaat en dyp kløft mellem syndikalismen og bolsjevismen, eller rettere sagt mellem den frie industrielle og den autoritære kommunisme.»¹⁶²²

DNA avholdt landsstyremøte 30.–31.oktober 1920. Flertallet støttet i hovedsak, med visse reservasjoner, Moskva-tesene. Mindretallet hadde en rekke betenkeligheter og henstilte til det kommende landsmøte til ikke å godkjenne Moskva-tesene. Det utkrystalliserte seg fire alternativer: 1) Tilslutning til flertallsinnstillingen, innbefattet endring av navnet til Norges kommunistiske arbeiderparti, 2) tilslutning til flertallsinnstillingen, men med bibehold av det gamle navn, tilslutning til mindretallsinnstillingen, 4) tilslutning til det i ny-danning sosial-demokratiske parti. Disse skulle nå ut til avstemning i DNAs grunnorganisasjoner. I tillegg fantes det et femte alternativ, som enkelte fagforeninger valgte: utmeldelse av partiet og ingen tilslutning til noen politisk gruppering i det hele tatt. Dette skjedde da på rent syndikalistisk grunnlag.¹⁶²³

Knut Langfeldt skriver:

«Det er en alminnelig og rotfestet oppfatning når det gjelder norsk arbeiderbevegelse, at Det norske Arbeiderparti vedtok Moskva-tesene. [...] Det var ikke *Moskva-tesene* som ble vedtatt på Det norske Arbeiderpartis 25. landsmøte, men *landsstyrets flertallsinnstilling*. Denne var et kompromiss — et politisk konglomerat av halv-syndikalisme, pasifisme, ungdommelig revolusjonsromantikk og begeistring for den russiske revolusjon, men den var *ikke* det Moskva-tesene representerte: Bolsjevismens ideologiske, politiske, taktiske og organisatoriske prinsipper.»¹⁶²⁴

Diskusjonen om tesene i de forskjellige parti-lagene førte igjen til forsterket virksomhet fra syndikalistisk og ungsosialistisk hold. På et møte i *Typografenes fagforening* i Kristiania den 20/2 1921, hvor det var ca. 6—700 medlemmer tilstede, ble det besluttet med 479 stemmer mot 162 at foreningen skulle gå ut av DNA. «Det ble fra flertallets side betonet at det herefter ikke skulde være tale om politik inden fagforeningen» het det i *Social-Demokratens* referat fra møtet.¹⁶²⁵ Dette var et uttrykk for den anti-politiske stemning som enkelte steder begynte å gjøre seg gjeldende. Den 25/2 gikk *Tømrernes fagforening* i Kristiania ut av partiet på samme grunn-

lag. Denne stemning ble ivrig understøttet av Revolt og Alarm. Revolt skrev: «De politiske kampes bølger gaar allerede høit i de forskjellige fagforeninger i og med behandlingen av teserne fra bolsjevikerens politiske internationale. Ja fagforeningsfolkene er saa interessert i kampen for og mot disse voldtets programpunkter og manifestationer at man helt og holdent glemmer den økonomiske kamp. Arbeidsløsheten stiger fra dag til dag, nøden og elendigheten vokser fra uke til uke, men i fagforeningerne diskuterer man teser, teser og atter teser og arbeidskjøperne gjør hvad de vil paa det økonomiske omraade.»¹⁶²⁶ Alarm skriver:

«Splidet om 'teser', autoriteter m. m. holder nu paa at slaa istykker hele landsorganisationen. Resultatet av dette vil og maa bli, at de virkelige revolutionære klassekampmennesker inden denne organisation litt efter hvert kommer over til Norsk Syndikalistisk Federation.»¹⁶²⁷

Tranmæls umiddelbare reaksjon på Moskva-tesene — og alle talemåtene om disiplin og sentralisme, om lydighet og represalier, om våpen og vold og diktatur — var at de ikke kunne godtas. Å godta dem betydde, etter hans oppfatning, å legge en tvangstrøye på norsk arbeiderbevegelse og innebar en konsentrert sentralisme, det stikk motsatte av den føderalisme som Tranmæl og Fagopposisjonen hadde kjempet for i over ti år. Tranmæl konkluderte allerede i 1920 at DNA burde tre ut av Komintern, og at partiet burde anmode om å bli betraktet som en «sympatiserende organisasjon» som anerkjente Internasjonalsens «bærende prinsipper».¹⁶²⁸ I et intervju i *Ny Tid* redegjorde Tranmæl for sitt syn:

«Vi anser alle arbeidere som kvalifisert til medlemskap i partiet og i fagorganisasjonen. Bedriftene skal erobres fra arbeidsplassene av, og av de arbeidere som arbeider der, Kan hende går det langsomt, men det vil gå sikkert. Og med den økede makt på arbeidsplassene skal vi skaffe oss kontrollen over bedriftslivet og produksjonen. Etter min mening er det der vi må begynne ...

Moskva er en politisk organisasjon som ikke bygger nedenfra, men ovenfra. Moskva opererer med elite-mennesker og elite-organisasjoner. Moskvas diktatur er — eller synes iallfall å være — mer av politisk enn av økonomisk karakter. Og Moskvas metoder er politiske, ofte så politiske, at det forekommer mig som om Moskva står i fare for å skille politikken eller iallfall den politiske taktikk fra det økonomiske grunnlag. Moskvas ytterliggående krav om bruk av våben i klassekampen, 'hødvendigheten av bevegning' er en understrekning av de politiske kampmidler på bekostning av de økonomiske.»¹⁶²⁹

De moderate sosialdemokratene gikk ut av DNA og dannet Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) 15/1 1921, som trådte i virksomhet som anerkjent parti fra 1/3 samme år.¹⁶³⁰ Ikke alle de sosialdemokratiske elementer gikk ut av DNA. Ole O. Lian, Christian Holtermann Knudsen og en del andre ble igjen. Diskusjonen rundt tesene gikk høyt innen DNA også etter dette.

Erling Falk (1887—1940)¹⁶³¹ og «Mot Dag»

Erling Falk vokste opp på Hemnesberget i Nordland. Foreldrene var begge aktive radikale medlemmer av Venstre. I 1905 var Falk mer opptatt av internasjonale forhold, som den russiske revolusjon, enn av norsk nasjonalisme. Han leste filosofer som Nietzsche og Schopenhauer, foruten Jægers «Anarkists Bibel».

Høsten 1906 reiste Falk til USA, hvor han studerte jus, økonomi, bokholderi og kostnadsberegning. I tillegg hadde han ulike jobber. De siste årene kom han i kontakt med IWW, og ble påvirket av IWWs militante syndikalisme, anti-militarisme og karakter av å være en masseorganisasjon ledet av en liten intellektuell kjerne. Falk dro tilbake til Norge i 1918.

«Hans første teoretiske grunnlag var syndikalismen i den amerikanske arbeiderorganisasjon Industrial Workers of the World. En kan trygt si at det som tiltalte ham ved denne organisasjon var ikke dens teorier, men dens ubendige handlingsvilje i de sosiale kamper, og dens evne til å bevare denne kampkraft og aldri la den stivne i funksjonærvelde og kontorvesen.»¹⁶³²

Den kommunistiske forening Mot Dag — tilsluttet Det norske Arbeiderparti ble stiftet 1922. «Ordet 'kommunistisk' i navnet anga den politiske retningen, inspirert av revolusjonsbølgen fra Russland i 1917, men det sier ikke alt. For sammen med leninismen fløt syndikalistisk og radikalt humanistisk tankegods. Den første impulsen kom fra Falk og USA. Den andre var særnorsk, i forlengelsen av norsk radikal studenttradisjon der navn som Henrik Wergeland, Olaus Fjørtoft, Hans Jæger og Nils Collett Vogt på ulikt vis risser opp en linje. Først mot slutten av 1920-tallet er det rimelig å si at marxismen ble den toneangivende fellesnevneren for de fleste av motagistene.»¹⁶³³

Fra starten inntok Falk og *Mot Dag* en venstreposisjon som, sammen med den felles påvirkningen fra syndikalismen, brakte ham inn på Tranmæls side i striden om Moskva-tesene. Falk formulerte det vesentlige i Tranmæl-fløyens prinsipielle plattform, «Kristianiaforslaget». Etter hvert kom det til motsetninger mellom Falk og Tranmæl. Høsten 1923 gjorde Falk et forsøk på å bli valgt til *Arbeiderbladet* i konkurranse med Tranmæl. Dette var en feilvurdering. Falk og *Mot Dag* ble ekskludert av DNA i 1925 fordi de fortsatte å kjempe for militærstreikparolen etter at DNA hadde forkastet den. 1926–28 var Falk og *Mot Dag* med i NKP. Etter krakket på Wall Street, og den etterfølgende økonomiske depresjonen, begynte Falk å studere Karl Marx og han oversatte «Kapitalen»s bind 1 og 2 og første del av bind 3. I 1936 ble *Mot Dag* oppløst.

Under partistriden i 1923 ble et forslag fra bl.a. Erling Falk og Martin Tranmæl til en programuttalelse eller en politisk plattform, «Kristianiaforslaget», fremlagt til behandling i *Kristiania Arbeiderpartis* representantskap, og vedtatt med stort flertall. Forslaget ble også fremlagt av sentralstyrets flertall og sendt ut til av partiets avdelinger i forbindelse med valg av representanter til landsmøtet. Forslaget innledet med en setning av Karl Marx som i og for seg var en drepende kritikk av Kominterns strategi og taktikk: «Arbeidernes frigjøring må være deres eget verk.» Forslaget lyder i sin helhet:

«I.

Arbeidernes frigjørelse maa være deres eget verk. Derfor maa tyngden i vor virksomhet lægges i at organisere arbeiderne for denne opgave. En revolutionær klassekamp som skal lede til arbeidernes erobring av den politiske og økonomiske magt i samfundet er betinget av at arbeidet koncentrerer om dannelsen av kampanisjoner som naar magten er erobret kan omdannes til samfunds-mæssige organer (arbeider-, bonde- og fiskerraad). Arbeiderne maa selv gjennom masseaktion og ved hjelp av sine egne organisationer sette seg i besiddelse av samfundsmagten.

II.

Vort partis parlamentariske arbeide er ikke et maal i sig selv. Sterke og kampføre arbeiderorganisationer betyr mere for opnaaelse av positive parlamentariske resultater end repræsentanternes antal og manøvredygtighet. Derfor er de politiske repræsentanternes opgave i første række agitatorisk og maa ta sigte paa at styrke arbeidernes egne kampanisjoner utenfor de parlamentariske forsamlinger.

Ved paa denne maate at øke arbeidernes reelle magt vil ogsaa arbeidernes repræsentanter i storting og kommunestyre faa øket indflydelse.

Stortingsgruppen, skal paa forstaaelig maate ved sine taler og sin stemmegivning klarlægge arbeidernes dagsaktuelle og revolutionære krav, og samtidig avsløre de borgerlige partiers arbeiderfiendtlige politik. Ved en fast og retlinjet parlamentarisk virksomhet skal skillelinjerne mellem borgerpartierne og arbeiderpartiet gjøres skarpe og klare.

Det er stortingsgruppens oppgave at bringe det arbeidende folk til at forstaa at i hovedsaken er alle borgerlige partier arbeiderfiendtlige. Denne opportunistiske manøvrepolitik er egnet til at forvirre begreperne og utslette skillelinjerne mellem arbeiderpartiet og borgerpartierne og er derfor forkastelig.

III.

Bestemmeslesretten ligger hos medlemmerne. Derfor maa organisationerne være slik opbygget at medlemmerne har fuld kontrol over sine tillidsmænd. Arbeiderne maa til enhver tid ha anledning til at trække sine tillidsmænd tilbake og vælge nye, saaledes at styrerne stadig kan forbli i overensstemmelse

med medlemmerne. Ved besættelsen av tillidshverv bør man altid ha for øie at ledelsen skal ligge hos arbeiderne selv og ikke hos intellektuelle og halvintellektuelle. Den centrale ledelse skal være saa sterk som mulig, men da dette er betinget av at den er i kontakt med medlemmerne, maa dens myndighet ikke utøves paa bekostning av medlemmernes ret til kontrol over ledelsen. De lokale avdelingers selvbestemmelsesret skal opretholdes i den utstrækning som det er forenlig med fællesskapet og enheten. Det maa arbeides for at skape et tillids- og ikke et lydighetsforhold mellem de forskjellige instanser. Man maa derfor baade i nationale og internationale forhold motabeide den tiltagende tendens til at samle magten paa et faatals hænder.

IV.

Bevarelse av størst mulig selvstændighet i alle indre anliggender er det princip som ogsaa bør raade i organisationsmæssige forhold mellem de nationale partier og International. I overensstemmelse hermed skal det norske partis internationale repræsentanter arbeide for en tilsvarende ændring i Internationalens organisationsmæssige praksis. Partiets repræsentanter skal principielt hævde at Internationalens myndighet bør være absolut med hensyn til alle internationale aktioner og med hensyn til spørsmåal hvis betydning rækker ut over det enkelte partis rammer, men Internationalen bør ikke gripe ind i lokale spørsmåal. Eksekutivkomiteens medlemmer bør vælges av de nationale partier.

V.

Det intime samarbeide mellem partiet og fagbevægelsen maa opretholdes og styrkes. Dette samarbeide maa — som uttrykt i landsmøtebeslutningen av 1921 — være betinget av et gjensidig tillids- og likestillethetsforhold. De to bevægelser har fuldt anerkjendt hinandens organisations- og aktionsmæssige uavhengighet og suverenitet. Dette forhold maa fremdeles anerkjendes og opretholdes som et ufravikelig grundlag for det fortsatte samarbeide. Partiet skal «ikke opfatte sig som fagbevægelsens overordnede». Det skal søke stadig at øke sin tillid og indflydelse indenfor fagbevægelsen ved altid at tjene de revolutionære fagorganisationer og deres medlemmers interesser.»¹⁶³⁴

Kjeldstadli/Slagstad karakteriserer «Kristiania-forslaget» som «'halvsyndikalistenes' programatiske kampskrift».¹⁶³⁵

Da flertallet i DNA med Tranmæl i spissen vedtok utmelding av Komintern i 1923, ble Norges kommunistiske Parti (NKP) stiftet etter stram leninistisk partimodell. I 1927 gikk NSA og DNA sammen i ett parti.

«Eksamen

- Hva vilde et esel gjøre hvis det stod op til maven i duftende kløver?
- Spise!
- Riktig! Hva vilde en ape gjøre hvis kokosnøttene hang midt for nesen av den?
- Spise!
- Bra! Men hvad vilde en stork gjøre hvis froskene hoppet rett frem for nebbet på den?
- Ta for sig og spise!
- Utmerket! Men hvad vilde en larve gjøre hvis den lå helt innhyllet i et eple?
- Spise sig ut!
- Storartet! Sig mig så hvad en ostemark vilde gjøre hvis hans yndlingsrett, osten tårnet sig op som høie berg rett frem for ham?
- Spise sig god og mett!
- Det stemmer! Men hvad vilde et sultende arbeidsløst menneske gjøre hvis det lå stablet op mengder av levnedsmidler rett for nesen på det?
- Stemme med socialdemokratene hvert tredje år eller demonstrere til stortinget under kommunistisk ledelse ..¹⁶³⁶
- Og videre?
- Fortsette å sulte!
- Du svarer utmerket. Du kan sette dig!»¹⁶³⁷

Norges Social-Anarkistiske Forbund

Blant annet fordi ungdomsarbeidet lettere kunne organiseres gjennom NSF, ble det etter hvert mindre behov for «ungsocialismen». I 1923 endret disse sitt forbunds navn til *Norges Social-Anarkistiske Forbund*. «Da forbundet gikk over fra ungsocialistisk til Social-Anarkistisk forbund, skiftet i virkeligheten bevegelsen ideologisk innhold, og som i første rekke har gitt sig tilkjenne i vår avis.»¹⁶³⁸

«Det er reist krav fra mange medlemmer om at forbundets navn maa forandres. Det av forskjellige grunde. Efter at det høresocialistiske ungdomsforbundet blev stiftet og der saaledes blev 3 ungdomsforbund, blev vi ofte forvekslet, specielt med det høresocialistiske som kalder sig socialistisk ungdomsforbund.¹⁶³⁹ For det andet er der i utlandet ofte misforstaaelse med navnet ungsocialist som har været tolket paa mange forskjellige maater. Dette har været til stor hinder for vore internationale forbindelser. Revolt forfekter de anarkistiske ideer mens forbundet heter ungsocialistisk. [...] Vi finder at det er paakrævet at gaa til en forandring av forbundets navn nu og at det nye navn som sættes paa forbundet maa være betegnende og indebære den ideretning som forbundet forfekter saa at vi for fremtiden ikke kommer op i nogen forviklinger samt at det indeslutter de forskjellige ideretninger som findes indenfor anarkismen. Og da finder vi at navnet social-anarkistisk er det mest betegnende. Som vi alle vet er der mange retninger indenfor anarkismen. La os nævne en del Individualistiske, religiøse (Tolstojanere), kommunistiske og naturalistiske anarkister o.s.v. ialt findes 7 retninger. Men det som er betegnende for alle disse er at de til syvende og sist vil et socialt samfund bygget paa den anarkistiske ideologi. Den ungsocialistiske bevægelse her i landet og forøvrig i Skandinavien har sin rot i Krapotkins — den kommunistiske anarkisme og flertallet indenfor vort forbund er kommunistiske. Men ved overveelse finder vi at det navn ikke er at foretrække, da som bekjendt bolsjevikerne gaar for at være kommunister. Ved at ta det navn kommer vi ikke til at undgaa forveksling. Derfor foreslaar vi socialanarkistisk. dette indebærer Krapotkins frie samfundssystem og vi vil undgaa forveksling. Dette navn markerer klart og tydelig modsætningen til social-demokratisk som er sentralistisk og bygger paa staten. Med hensyn til kun anarkistisk er det svævende og vil komme til at virke uheldig for et forbund. Ret oversat betyr det lovløshet og det er ikke nok. Derimot finder vi at navnet social-anarkistisk forbund præciserer klart og tydelig det vort forbund har arbeidet for og vil komme til at arbeide for samtidig som det gir klart skille mellem bolsjevikkisk kommunisme og socialdemokrati. Videre rummer det alle anarkistiske ideretninger. Det fastslaar ingen bestemt retning men samler alle indenfor anarkismens ramme som ellers indbyrdes ofte er uenig om taktik og former.»¹⁶⁴⁰

Fra og med mars 1923 ble Revolt, som da gikk i sin 10. årgang, organ for anarkistforbundet. I denne forbindelse skrev redaksjonskomitéen:

«Norges social-anarkistiske forbund

Ved avstemning fik ovenstaaende navn paa vort forbund flertal.

I den socialistiske bevægelse er der i den senere tid overalt og ikke mindst her i landet skedd store forandringer. Ikke altid kan man si at disse forandringer har været til det gode. Man kan bedre betegne dem som «opadgaaende» og «nedadgaaende». Socialister er blitt kapitalister, antimilitarister er blitt militarister osv. Dette kan vi kalde nedadgaaende forandringer. Til opadgaaende forandringer kan man regne at man er kommet til større klarhet over hvad man stræber mot — om man er for kadaverdisciplin eller imot — om man er for staten eller imot — om man er for frihet eller imot osv.

Vi ungsocialister har ogsaa forandret os. Vi har forstaaet at ogsaa hos os var det mangler. Naar vi ser tilbake paa den nysocialistiske bevægelse for 12 eller 15 aar siden vil man se til at der er foregaaet store forandringer. Man er kommet mer til klarhet indad saavel som utad. Vi har fra mer at være en oppositionsbevægelse oparbeidet os til en selvstændig anarkistisk bevægelse omfattende de forskjellige ideretninger inden anarkismen. Vi er ikke mange. Vi regner ikke vort medlemstal i 20 000 eller 30 000, men de vi har i vor bevægelse er bevisste og aktive medlemmer.

Navnet *social-anarkistisk* sier at vi har stillet os imot de socialister eller kommunister som mener at menneskene ikke kan leve og at et samfund ikke kan bestaa uten at bli behersket av diktatorer eller ved statsvang. Vi er socialister for saavidt sosialisering av jord og produktionsmidler — med andre ord jord og produktionsmidler skal være fælleseendom. Vi er anarkister — vi vil et samfund hvor der er

plads for fri meningsutveksling hvor man ikke regjeres og heller ikke skal regjere, et samfund hvor man kan leve som frie mennesker, hvor den enkeltes initiativ ikke skal være underkastet en stats kontroll, men hvor enhver kan utvikle seg etter sine kræfter og nyter efter sit behov, hvor den enkeltes frihet ophører dersom han krænker en andens. Ut fra dette syn er vi kommet til social-anarkismen. Paa dette standpunkt staar vi ikke alene. Vi har menneskehetens bedste sønner med os og som har vist os veien vi maa gaa for at komme væk fra al tyranni — saavel kapitalistisk som «socialistisk».

Derfor maa alle som sympatiserer med anarkismen eller den frie socialistiske ide slutte sig sammen desto kraftigere og opta kampen mot alt som staar hindrende iveien for menneskehetens frigjørelse.»¹⁶⁴¹

28/8 1924 holdt Bertram D. Brockman et foredrag i *Kristiania Sosial-Anarkistiske Forening* over Osval Spenglers filosofi og lære. Dette resulterte i en livlig diskusjon.

1926 ble det sosial-anarkistiske forbundets blad *Revolt* omorganisert og skiftet navn til *Fritt Samfund*. Her kan vi lese:

«Fritt samfund

Det som er det mest fremherskende ved vår samfundsform, både økonomisk og åndelig er ufriheten. Mere og mere har denne ufrihet grepet om sig efterhvert, som menneskenes samliv er blit komplisert [...] Arbeiderne og de der utbytter dem [...] skiller sig (ikke), ved sitt syn på selve samfundsformerne. Samtlige arbeidernes politiske partier har som mål: statens alfa og omega i produksjon og omsetning. Vi vil ikke velge mellom staten og privatkapitalismen, da de er klippet efter samme mønster, med den forskjel, at staten er hensynsløsere og vil være mere tyrannisk ifølge sin utvidede maktposisjon. Friheten er menneskenes vuggegave, sa Hans Jæger. Og kan der nevnes en ting, som et menneske har mere kjær? At arbeide for friheten er å arbeide for anarkismen. Ingen lefling med borgerskapet. Rene og uplettede linjer, til gagn for vår sak. La oss fylke oss til kamp under anarkistenes faner for et fritt samfund. Malfred Bergseth»¹⁶⁴²

Malfred Bergseth var ansvarshavende for bladet i 1926, men Nils Heggland overtok for perioden 1927—28.

Man agiterte også for en solidarisk arbeidstidsnedsettelse fra åtte til seks timer, for å skape arbeid til alle.

Fra 1/1927 ble *Fritt Samfund* («Før *Revolt*. Organ for Social-Anarkistisk Forbund») utgitt og redigert av *Forsvarskomiteen for Sacco og Vanzetti* i Norge. Denne komitéen ble nedsatt som følge av en beslutning i LO-sekretariatet, og de besto av representanter fra *Oslo faglige Samorganisasjon*, Føderalistisk Propagandaforbund og *Norges Røde Hjelp*.¹⁶⁴³ (Opprinnelig kom forslaget til en slik komité fra *Oslo syndikalistiske ungdomslag*, men på grunn av dårlig oppslutning ble det ikke gjort noe mer i saken.¹⁶⁴⁴) Et opprop fra komitéen sto i Alarm nr. 26 1927 og var undertegnet av Witalis Andersen, *Oslo faglige samorganisasjon*, N. Heggland, Føderalistisk Propagandaforbund og Otto Luihn, *Norges Røde Hjelp*. Hulda Garborg, gift med Arne Garborg, skal ha vært medlem av komitéen. *Fritt Samfund* oppfordret bl.a. til boikott av amerikanske varer. Det ble organisert pipekonserter på kinoer som viste amerikanske filmer. Også Alarm hadde en rekke artikler angående situasjonen til Sacco og Vanzetti. 20/7 1926 vedtok et massemøte i Oslo, med 800 sporveisfunksjonærer, en protest mot fengslingen av Sacco og Vanzetti.¹⁶⁴⁵ På LO-kongressen i 1927 kom det en oppfordring fra komitéen om å bestille bilder av Sacco og Vanzetti. Prisen var kr. 2,50 og kr. 1,50.¹⁶⁴⁶ 1/9 1927 avholdt *Oslo Anarkistiske Forening* et agitasjonsmøte i Folkets Hus' store sal i anledning mordet på Sacco og Vanzetti. Foredragsholdere var Arnold Hazeland, Tryggve Aakervik og Nils Heggland.¹⁶⁴⁷

Nicola Sacco (1891-1927) og Bartolomeo Vanzetti (1888-1927) var to italienske anarkister som ble dømt til døden i 1920, urettmessig anklaget for rovmord, av amerikansk rett. I 1925 tilsto

en dødsdømt portugiser, Celestino Madero, mordet. På tross av dette ble saken nektet gjenopptatt, og henrettelsene fant sted 23/8 1927, etter at Sacco og Vanzetti hadde sittet syv lange år i fengsel. 8/8 1927 fant det sted en demonstrasjon i Stockholm mot dødsdommene hvor 50 000 deltok.¹⁶⁴⁸

Tryggve Aakervik gikk over til DNA og *Arbeiderbladet* i 1928, mens flere andre fikk tillitsverv i LO rundt 1930. Sentrale medlemmer var aktive i Føderalistisk Propagandaforbund og *Forsvarskomiteen for Sacco og Vanzetti*. Det siste nummeret av *Fritt Samfund* kom i 1928. Norges Social-anarkistiske Forbund ble sannsynligvis nedlagt i 1928 eller 1929. Aktiviteten ble i første rekke lagt til NSF, som også overtok sosial-anarkistenes materiale.¹⁶⁴⁹ Alarm ble det idébærende organ for anarkismen og syndikalismen i 1930-årene.

Alarm skriver:

«Anarkismen er blitt misbrukt på det skammeligste her i Norge. Det var et anarkistisk forbund her med sete i Oslo, men det viste sig at de som stod i spissen for forbundet i den siste tid til det blev nedlagt, med et par undtagelser nær, var bare renegater som siklet efter fete kjøttbein og de har også fått dem hos fader Tranmæl og Halvard Olsen. De havnet over til vatikanet en efter en og nu er det blitt fascisme istedenfor anarkisme, de er Tranmæls lydige slaver når det gjelder å utrydde de radikale arbeidere fra arbeidsplassene, de har til og med samarbeidet med arbeidskjøperne for å få syndikalistene vekk fra arbeidsplassen hvis de ikke har villet bøie sig for deres fascisme og går inn i den reformistiske organisasjon, ned i den reformistiske sump som de engang er kommet op ifra. Lenger ned kan vel ikke nogen som kaller sig anarkist falle. At de selv har havnet ned i den reformistiske sump får bli deres sak, men når de med sine fascistiske metoder skal tvinge andre ned i sumpen da får de som har litt ære og forstand si stopp!

Det hender jo så ofte i arbeiderbevegelsen at nogen renegater selger sine edeer, så det er jo ikke noget nytt om nogen som kaller sig anarkister også gjør det, men de som har falt ned i sumpen har da for det meste tilstått at de har blitt reformister, men disse såkalte anarkister og de fleste medlemmer i deres fagforeninger tror at de er anarkister. Så langt har de fått nedsmusset anarkismen, at de fleste medlemmer i fagforeningen som ikke har noget kjenskap til anarkismen, de tror at det er anarkismen disse representerer, mens det i virkeligheten er fascismen. Men de såkalte anarkister har vel selv ikke hatt nogen kjenskap til anarkismen — det skulde man da tro, for en som har satt sig litt inn i de anarkistiske ideer og som kjenner til dens formål kan da ikke trække anarkismen så langt ned i smusset som disse herrer har gjort, så det må vel være en undskyldning for dem. Men en ting vil jeg henstille til disse herrer: Ton rent flagg, tilstå at det er fascisme dere driver med og ikke anarkisme! Hvis dere var i Folkets hus og hørte foredraget til Angelica Balabanoff om den fascistiske organisasjons metoder i Italien og sammenligner dem med eders egen så vil dere ikke finne nogen forskjell.

Fascisme er jo diktatur og slaveri, og det er det disse herrer driver med. Anarkismen er frihet, likhet og broderskap, så hvis de har tatt feil av det, så må de snu om ikke så meget for deres egen skyld som for anarkismens skyld. Anarkismen er en for god ide til å kaste smuss på.»¹⁶⁵⁰

Også arbeidsgiverne har gjenop tatt arbeidet efter lockouten.

Føderalistisk Propagandaforbund

I 1924 ble det nedsatt en komité på tre mann innen LO som skulle planlegge en plattform for syndikalistenes tilslutning.¹⁶⁵¹

11/9 1924 innledet Edv. Mørk over «Er en fagopposisjon nødvendig i Norge» i *Kristiania Social-Anarkistiske Forening*. Det ble diskutert om hvorvidt det burde dannes en syndikalistisk opplysnings- og propagandaorganisasjon.¹⁶⁵²

På NSF's 4. kongress 27/09-1/10 1924 ble forholdet til LO drøftet. Tryggve Aakervik innledet: «Han mindet om, at vor stilling til L. O. hadde været behandlet paa en række kongresser. Det var dog et spørsmål, om man ikke nu burde indta et noget andet standpunkt til saken end tidligere. Inden L. O. er der i den senere tid foregaaet visse forandringer. Formene er delvis forandret og L. O.s stilling til de politiske partier begynder at bli en anden end før. Dette medfører at de medlemmer som sympatiserer med os, ikke slutter sig til N. S. F. men de blir i L. O. i troen paa at det skal gaa an at faa den omlagt i syndikalistisk retning. Det er derfor et spørsmål om ikke vi burde gaa ind i L. O. og organisere os som en syndikalistisk propagandabevægelse inden denne. Paa denne maate vilde vi kunne faa med os en hel del revolutionære arbejdere som faktisk er enig med os i alt undtagen i at vi organiserer os som en selvstendig organisation.

Nu tror ikke jeg det er mulig at faa skapt en syndikalistisk organisation av L. O. Men naar vi har drevet propaganda inden L. O. i nogen aar og faat med os mange fler, saa vil spørsmålet om en ny utbrytning med tiden modnes og det vil da være muligheter tilstede for dannelse av en langt sterkere syndikalistisk organisation and den vi nu har.»¹⁶⁵³

Dette resulterte i en heftig debatt. Enkelte av talerne henviste til de dårlige erfaringene arbeiderne hadde med LO i forbindelse med enkelte streiker, samt faren for at syndikalistene skulle havne i reformismen.

Gunnar Larsen sa:

«Det er bare ved at vi opretholder vor egen selvstændige og uafhængige organisation at vi kan utføre syndikalistiske aktioner. Om vi gaar ind i L. O. saa rækker vi ikke længer med vor propaganda for det for paa fagforeningsmøtene møter det frem bare et forsvindende faatal av medlemmene. Det er paa arbeidsplassen at vi træffer arbeiderne. Og det er det vi maa drive vor propaganda. Det skridt vi tok i 1916 da vi stiftet N. S. F. var fuldt berettiget. I stedet for den av Aakervik anbefalte taktikk mener jeg, at vi bør opta en mere aggressiv kamp mot L. O.»¹⁶⁵⁴

Alfred M. Nilsen sa:

«Naar vi skal ta standpunkt til denne sak, da maa vi se paa hvad som gavner syndikalismen og dermed ogsaa arbeiderklassen. Dengang N. S. F. blev stiftet ansaa jeg dette for at være et feiltrin, og det mener jeg fremdeles. Og vi, som vilde fremme de revolutionære fagforeningsidéer indenfor L. O., følte det som om vi blev sviktet av dem som brøt ut. Hadde disse kamerater fortsatt paa samme linje som vi, saa tror jeg, at syndikalismen idag hadde staat sterkere her i landet end den nu gjør. Imidlertid blev, det ikke noget andet at gjøre for mig heller, end at gaa over til den organisation, hvor jeg hadde mine meningsfæller. Hertil bidrog ogsaa bolsjevismen, som før gjorde sig sterkt gjeldende inden L. O. Den synes imidlertid nu at være paa retur. Stillingen er ikke lys for N. S. F. Medlemstallet er gaat tilbake, trods det at der er drevet atskillig agitation. Sløvheten brer sig uhyggelig i vore rækker. Alle partier kjæmper for fagorganisationens enhet. Dette er blit et dogme for arbeiderne. Man bør derfor ikke forundre sig over, at det spørsmål, som er reist av Aakervik, melder sig. Alle medlemmer av N. S. F. er ikke bevisste syndikalister. Og det er et spørsmål om det ikke findes like saa mange syndikalister inden L. O. som inden N. S. F. Er det imidlertid saa, at man vil fortsætte paa den samme linje som hittil, saa faar man ogsaa huske paa, at dette forpligter os til mer energisk arbeide for organisationens fremgang. Som det hittil har været kan det ikke fortsette at være.»¹⁶⁵⁵

Brændheim fremsatte følgende forslag:

«Kongressen finder, at den nuværende situation inden arbejderbevægelsen medfører, at N. S. F.s medlemmer med fordoblet energi maa paaskynde den syndikalistiske organisering av arbeiderne i tilslutning til N. S. F.

Den situation, som arbeiderne i de øvrige organisationer er oppe i, med partimæssig kiv og splittelse, som indebærer faren for en yderligere opstykning av arbejderklassens kræfter, maa vi i klassekampens interesse med alle midler utnytte i agitationen for at klargjøre forstaaelsen av syndikalismens klare samlingsgrundlag for arbeiderne, i vor fælles interesse i klassekampen.»¹⁶⁵⁶

Forslaget ble, etter at Aakerviks forslag falt mot to stemmer, vedtatt enstemmig.¹⁶⁵⁷

I oktober 1924 ble Føderalistisk Propagandaforbund dannet.¹⁶⁵⁸ Dette var et forsøk på å drive syndikalistisk opplysningsvirksomhet innen LO. De fulgte således den «indre linje», slik Fagopposisjonen hadde gjort. 23/10 innledet Oscar Ottersen om det nystartede propagandaforbundet i *Kristiania Social-Anarkistiske Forening*, med etterfølgende diskusjon.¹⁶⁵⁹ Revolt hadde en del positive artikler om denne nye organisasjonen. Alarm og NSF, derimot, var ikke særlig begeistret for dette tiltaket. Det kom til en sterk meningsutveksling mellom sosialanarkistene og syndikalistene. Enkelte av NSF's medlemmer skal ha arbeidet for den nye organisasjonen. Avtroppende forretningsfører for NSF, Einar Mikkelsen, reagerte på dette, og advarte mot et av disse medlemmene og «det dødfødte Federalistiske Propaganda forbund som blev stiftet umiddelbart efter N.S.F.s kongres, utelukkende fordi propagandistene ikke fik N.S.F. sit underbruk.»¹⁶⁶⁰ I 1925 etterlyste Alarm propagandaforbundet, og Revolt svarte:

«Følgende hodeløse artikkel. hentet fra bladet 'Alarm', organ for N. S. F., viser hvad blind fanatisme og tankeløshet samt redaksjonell urenlighet kan fremprovosere.

Jeg skal tillate mig å sitere artikkelen i sin helhet:

Hvor er Landsorganisasjonens syndikalistiske propagandaforbund?

'Alarm' har tidligere efterlyst gruppen, — men den har undlatt å vise livstegn fra sig. Vi var opmerksomme på gruppens tilblivelse, og leste dens program. Nogen aktivitet har siden ikke vært å opdage hverken i ord eller gjerning. Har den ikke arbeidsfelt?

Det kan synes så, og dog må vi syndikalister anse at den har et arbeidsfelt av uhyre dimensjoner. Eller muligens den har fått en politisk klave om halsen?

I så tilfelle er det jo ikke fornuftig å slite i lenken som holder de reformistiske organisasjoner sammen. — Men er de da syndikalister? For syndikalismen er å rive de stengsler som hemmer for arbejderklassens frigjørelsesverk. At arbeidernes egen aktivitet på arbeidsplassen skal være det drivende i klassekampen.

Det virket derfor som et slag i ansiktet på syndikalistene, når der ikke fra Propagandaforbundets side blev tat tilorde for en direkte aksjon mot klassesdommene f. eks.

Allerede paa N. S. F.s kongress i september påpekte syndikalistene at generalstreik mot klassejustisen var arbeidernes eneste verdige og effektive svar på reaksjonens herjinger, for befrielse av justisens ofre. Landsorganisasjonens representantskap avviste som bekjent henvendelsen fra N. S. F. om samarbeide.

Ca. en måned efter dette stiftedes 'Syndikalistisk Propagandaforbund' innen Landsorganisasjonen.

Man skulde anta at der nu skulde bli slått til lyd for en revolusjonær handling i spørsmålet. — Men tyss! — Ingen revolusjonære livstegn var merkbare.

Nye slag blev fra myndighetenes side rettet mot arbeiderne. Landsorganisasjonen var tannlaus fremdeles. — Tålmodig som et lam så arbeiderne på at deres brødre blev dømt — fremdeles virket ikke L. O.s salt. Hvor var syndikalistene i Landsorganisasjonen?

'Alarm' slo nu igjen til lyd for generalstreik. Det kommunistiske Parti tok op stridsøksen og stillet sig paa syndikalistenes side.

Så kom knefallet av 'Arbeiderpartiet's centralstyre om amnesti eller en nådig benådning —

Tranmæl og Olsen-Hagen blev som bekjent løslatt fra fengslet grunnet sitt stortingsverv. Mennene fra arbeidsplassen sitter fremdeles i borgerskapets fengsler. — Landsorganisasjonen er fremdeles taus.

Rikskonferansen gikk av stabelen på Landsorganisasjonens sekretariats initiativ. — Syndikalistene i Landsorg. forholdt sig i taushet også under dette komediespill.

Dommen over Krogstad-arbeiderne likedan. — Ingen revolusjonære kampgny gjaldet fra fagforeningens menige tropper. — Atter må der spørres efter Landsorganisasjonens salt.

Å syndikalisere Landsorg. er nok et tungt løft. — Vi har opgitt det som håpløst. Det synes som at 'Propagandaforbundet' gjør likedan. Den første betingelse burde vel være at det viste livstegn fra sig, så de synlige og følbare misligheter innen Landsorganisasjonen blev løftet og båret frem i dagens lys, så de blev gjenstand for revolusjonære protester.

I disse dager pågår der således en konflikt i Sauda. Konflikten er en arbeidsplassens direkte aksjon. Det er således en ulovlig konflikt. Forbundet har da også ganske riktig — trofast mot de reformistiske prinsipper — grepet ind i konflikten. Dette tiltross for at den samlede arbeidsstyrke i Sauda protesterer. — Ser Propagandaforbundet en oppgave nu? Vil der rekkes Saudaarbeiderne en solidarisk hånd over forbundsledernes hoder? Den som lever får se. Vi efterlyser syndikalistene i Landsorganisasjonen!

Arve H—d.

*

Til spørsmålet: 'Hvor er Landsorganisasjonens syndikalistiske Propagandaforbund,' kan svares: — Landsorganisasjonen har ikke dannet noget syndikalistisk propagandaforbund. Men det er syndikalister innen Landsorg. som har satt igang denne virksomhet som ennå er i sitt forberedende stadium. Forbundet står for deres regning, og kan således ikke karakteriseres som 'Landsorganisasjonens syndikalistiske propagandaforbund.'

Forfatteren (Arve H—d.) skriver i sin artikkel formodentlig ut fra den betraktning at Propagandaforbundet allerede skulde være en *maktfaktor* innen Landsorganisasjonen. Nei, min kjære Arve, så fort går det ikke.

Har du noen gang sett eller hørt om, eller vært med på, at syndikalismen kjører frem med hurtigtogs fart.

Forfatteren sier at han ennå ikke har merket noen aktivitet hverken i ord eller gjerning. — Det kommer naturligvis derav at han er stok sten blind, eller ikke gidder å se.

I ord kan man nok utfolde sin aktivitet, i gjerning er det vanskeligere, selv *N. S. F. med sine 10 års virksomhet her i landet har ennå ikke maktet å prestere noget i gjerning*. Dertil kreves nemlig massetilslutning.

Når det gjelder om å ta til orde i saker som er opvørende nok, har vist syndikalistene i Landsorganisasjonen utvist likeså stor virksomhet som de der har stengt sig utenfor arbeidernes økonomiske kamporganisasjon, tiltross for at disse har hat og har et ukentlig organ.

Propagandaforbundets oppgave er å samle alle syndikalister innen Landsorganisasjonen og organisere den propagandavirksomhet som absolutt må gå foran en syndikalistisk virksomhet i handling. Til tross for sin unge alder har forbundet allerede protestert mot at Landsorganisasjonen avslog samarbeide med N. S. F.

Med hensyn til klassejustisen skal jeg henlede artikkelforfatterens oppmerksomhet på en artikkel jeg har skrevet et annet sted i dette blad. Det skal inn i samtlige fagforbunds blade.

Arve H—d. artikkel har også endel hånlige bemerkninger å gjøre til dette Propagandaforbund. Det er likesom han bare vilde glede sig ifall det gikk tilgrunne.

Hvorfor behøver syndikalister å håne andre syndikalisters bestrebelser for å opnå samme mål? Er han redd for at N. S. F. og 'Alarm' skal bli arbeidsløse, eller hvad er motivet?

Man skal ikke forlange at en bevegelse som ennå er på sittforberedende stadium skal makte å utføre det som man selv gjennom N. S. F. ennå ikke har maktet.

'Alarm's redaksjon burde ha litt mere renslighetssans enn alltid å åpne sine spalter for sur og gretten hodeløs kritikk.

Sekretæren for Propagandaforbundet.»¹⁶⁶¹

Og dermed gikk diskusjonen i *Revolt* og *Alarm*.¹⁶⁶² I et svar til *Alarms* angrep skrev Conr. Andersen:

«Da Føderalistisk Propagandaforbund blev dannet i oktober i fjor, anså vi det som et ærlig forsøk på å drive syndikalistisk opplysningsvirksomhet innen den bestående landsorganisasjon. 'Revolt' inntok dets opprop og skrev en lengere redaksjonell artikkel til fordel for dets virksomhet. Internasjonale Arbeiderassosiasjon omtaler forbundet som en ny syndikalistisk opposisjon innen fagbevegelsen i Norge. [...] Man må i visse tilfeller skille mellom organisasjon og idé. N. S. F. og syndikalismen er ikke ett og det samme. [...] Men er det forøvrig noe galt i dette at der drives syndikalistisk virksomhet i Landsorganisasjonen? Vil det skade syndikalismens idé? Hvor er logikken? Det er en syndikalistisk massebevegelse vi tilstreber, og det er en feil opfatning at det er den syndikalistiske organisasjon som er banelegemet. Ideene må gå foran. Det er de som skaper organisasjonsdannelsen, ikke omvendt. Hensikten med dette innlegg har vært å påvise at 'Revolt' ikke er noget organ for den reformistiske og centralistiske fagbevegelse. Når vi kritiserer N. S. F.s virksomhet og 'Alarm's skrivelser i visse tilfeller er det nettopp i syndikalismens egen interesse vi gjør det. N. S. F. har intet monopol på å arbeide for syndikalismen. De må tåle at de syndikalistiske idéer rører på sig selv innen en reformistisk organisasjon. 'Revolt' har støttet disse. 'Alarm' har foraktet det. Hvad tjener syndikalismen mest?»¹⁶⁶³

I 1928 etterlyste *Alarm* igjen Føderalistisk Propagandaforbund:

«Federalistisk Propagandaforbund'. Efter forlydende skal der innenfor den norske landsorganisasjon eksistere et organ av ovennevnte navn, — dette organ skal til og med ha eksistert der i flere år.

I almindelighet har man intet hørt fra dette organ, men ved visse anledninger tas navnet frem og pusses litt for så atter legges tilside til neste anledning.

Efter navnet å dømme turde dette organ ha et veldig arbeide å utføre, men i virkeligheten ser man ikke mange resultater. Ved de anledninger hvor de har fremtrådt har de heller ikke vist sig nettopp som nogen propagandører for syndikalismen.

Første gang var visstnok ved Saudakonflikten, hvor de med nebb og klør forsvarte forbundsledernes forrederi mot de kjempende arbeidere i Sauda.

Siden har man bare hørt navnet nevne enkelte ganger, men som sagt, resultatene har uteblitt.

Når man ser på den norske fagorganisasjon idag så får man ikke inntrykk av at der skulde mangle arbeidsfelt for propagandaforbundet, tvertimot, reformismen og centralismen bærer mere og mere giftige frukter, uten at propagandaforbundet finner noget å ta fatt på.

Jeg har spekulert på det, men er ikke kommet til noget resultat, hvis det ikke kan tenkes at de er tvunget til å tie på grunn av sine stillinger, kanskje hvis de skal kritisere landsorganisasjonen så vil de derved kritisere sig selv.

Hvis nogen kan forklare mig 'Federalistisk propagandaforbund's opgaver og virksomhet, vil jeg være svært taknemlig.»¹⁶⁶⁴

Medlemmer av det sosialanarkistiske forbundet var aktive i Føderalistisk Propagandaforbund: Malfred Bergseth ble i 1916 medlem av både NSF og NUF. Han var formann i distriktskomitéen for *Akershus & Hedemarken Agitationsdistrikt* innen NSF i 1923. Han var medlem av NSF frem til 1925, da han ble medlem av *Oslo Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening*, men han kalte seg fremdeles syndikalist.¹⁶⁶⁵ Bergseth var formann for propagandaforbundet i 1926. Han var også ansvarshavende for *Fritt Samfund* samme år. I 1928/29 tilhørte han fremdeles den anarkistiske bevegelsen.¹⁶⁶⁶ Han var formann i *Oslo Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening* 1936-38, forretningsfører der i 1927-30, agitator og kontrollør 1929. Han var formann i *Norsk Bygningsarbeiderforbund* 1945-49. Oscar L. Ottersen var en annen av de aktive i 1926. Han hadde vært redaktør for *Direkte Aktion* i perioden 1916-18. Han ble senere nestformann i typografforbundet. Nils Heggland var kasserer i propagandaforbundet i 1926. Han var sekretær i Norges Socialanarkistiske Forbund i 1924. Han var også aktiv i *Forsvarskomiteen for Sacco og Vanzetti*. I 1935 ble han valgt til formann i *Gullsmedarbeiderforbundet*. Det ser ut til at Bergseth og Heggland var medlem av DNA i 1929.¹⁶⁶⁷

«Til de fagorganiserte!

Fagbevægelsen er arbeiderklassens dyreste eie. Under utallige kampe med motstanderne er den bygget op, og det lar sig ikke oppsummere hvad den har kostet av tid, kræfter og personlige ofre. Om den kan det med fuld berettigelse sies at den er «muret op med sverd ved lend» av kvinder og mænd som uten tanker paa at vinde særfordeler strævet for at skape sig og kameratene et vern og et vaaben mot den utplyndrende kapitalisme. Og de mange som bygget op fagorganisationen fik aldrig anden løn end bevisstheten om at de hadde gjort sig for den fælles store sak.

Dette burde forpligte os alle som har tat arbeidet op efter de ældre at vise fordragelighet indbyrdes og vilje til at enes om de problemer som organisationslivet stiller op for os. Og foruten den manende tale som fagorganisationen indeholder saa er det endnu et moment som i disse dager roper høyt og tydelig til arbeiderklassen, at den faglige enhetsfront i hvertfald burde være en hellig sak for os alle, det er: Arbeidskjøpernes rasende angrep på vor lønstandard, arbeidstid og andre tilkjæmpede fordeler. Deres internationale utbytterliga har aldrig været mere virksom end nu!

Men ser man paa forholdene inden arbeiderbevægelsen slik som de har artet sig i de senere aar, kan man være sterkt fristet til at tro at alt dette er glemt, og at baade den sunde fornuft og evnen til nøktern vurdering er kastet paa dør, i stedet fører man en indbyrdes kamp hvorunder deltagerne har git sig den gulbleke fanatisme ivold. Vi har oplevet å faa se en hensynsløs og oprivende indblanding fra partipolitiske aktionsutvalg og faglag med flere, som igjen har været ihærdig støttet av sine respektive partier og deres presse. De haardeste skjeldsord suser os om ørene, og skulde man ta det hele alvorlig, var det ikke mange av de mere aktive fagorganiserte som idag kunde tiltroes at ha nogen hæderlighet i behold. Og videre, naar man tar for sig og læser igjennem de beslutninger som er tat paa Amsterdam-Internationalens og Moskva-Internationalens kongresser i dette aar, faar man en sterk følelse av at vi endnu ikke øiner slutten paa denne indbyrdes krig, hvor partilidenskapene tumler sig vildt paa fagorganisationens enemerker.

Endvidere stagneres og svækkes fagorganisationens kampkraft ved at den er blit en halvofficiell institution indenfor rammen av kapitalistsamfundet, istedetfor hvad den skulde være «en kamporganisation som stod i kampforhold til alle de institutioner utbytterne benytter sig av for at plyndre og utsuge det store arbeidende folk.» Dette maa i væsentlig grad skyldes den politisk-parlamentariske indflydelse. Det er mæglingsloven, loven om arbeidstvister og arbeidsretten som er en av de største direkte aarsaker til dens svækkede kampkraft. Dette maa alle som vil at fagorganisationen skal være sig selv og være et redskap i arbeiderklassens bestræbelser reise kamp imot.

Ja, slik er stillingen, samtidig med at arbeidskjøperne gang paa gang gaar til angrep og reaktionen planlægger lumske angrep ved hjælp av statsmagten.

Det synes imidlertid allikevel at være en lysning i dette mørke, og det er den økede vilje til at slaa ring om fagorganisationen og utvikle den paa alle omraader. Det blir stadig flere av dem som sier at oppositionen inden fagbevægelsen bare skal føres for fagorganisationens egen skyld, for at paaskynde dens frammarsj og utvikling uten baktanker, og at dette maa bli virkelighet selv om det skal fuldbyrdes over hodet paa faglige byraakrater og partipolitiske kamphaner.

Da denne vilje gir sig stadig sterkere utslag, mener vi at kunne sammenfatte en stor del av denne strømnings indhold i følgende:

Fagorganisationen bør stilles paa et helt selvstændig grundlag, og den bør altid være bedst mulig tilpasset for kampen i nuet om løns- og arbeidsvilkaar, samt virke suveræent og ved egen kraft være det redskap hvormed arbeiderne kan erobre den økonomiske frihet, og danne grundlaget for et samfund bygget på den «frie socialisme».

I tiltro til at det skal lykkes og at skape en samling herom, indbyr undertegnede til at danne en: *Syndikalistisk opplysningsbevægelse*, med følgende program:

1.

At drive et syndikalistisk (føderativt) opplysningsarbeide om de økonomiske (faglige) organisationers nødvendighet og utviklingsmuligheter.

2.

At arbeide for fagorganisationens uavhengighet av de politiske partier, og søke at bringe disses celle- og gruppevirksomhet indenfor den samme til at ophøre.

3.

Utbrede forstaaelsen av at kampmidlerne maa forfleres og forbedres, dels for at avløse og dels for at skjærpe streikens nuværende form. Under streiker og konflikter virke for at disse blir saa effektive som mulig. Videre virke for at tariffene i størst mulig utstrækning avløses av anerkjendte arbeidsvilkaar.

4.

At decentralisere understøttelsesformidlingen ut til avdelingene slik slik at medlemmene har større betryggelse for at deres midler staar til anvendelse i de givne øieblikke og kan indrette sig derefter.

5.

Ved personlig opplysningsarbeide og ved at øve indflydelse paa de faglige kongresser virke for at fagorganisastionen antar de føderative organisationsprincipper, slik at medlemmenes eget iniativ helt kan utnyttes, og arbeiderne kan modnes for et socialistisk samfund.

6.

Støtte det nu paagaende arbeide for samorganisationens utvikling og dannelsen av industriforbund og faa disse hovedformer inden fagbevægelsen til at utfylde hverandre paa bedste maate.

7.

Virke for at fagorganisationen indstilles paa overtagelse av produktion og omsætning og at den paatar sig agitationen for syndikalismens store idé: *At de organiserte arbeidere på aandens og haandens område tilslut gjennom de økonomiske organisationer overtar samfundsforvaltningen i fellesskap.*

Vi oppfordrer alle som er enig i forannævnte at danne klubber paa de forskjellige arbeidspladser basert paa personlig medlemsskap, videre at henvende sig skriftlig eller mundtlig til det nedsatte arbeidsutvalg.

Frem for en fri, sterk og socialistisk fagbevægelse. Den har git os det lille vi besidder av frihet og økonomiske fordeler og den kan gi langt mere om vi selv vil.

Vi oppfordrer alle som er enig i forannevnte å danne klubber på de forskjellige arbeidsplasser bassert på personlig medlemsskap, videre å henvende sig skriftlig eller mundtlig til det nedsatte arbeidsutvalg.

Med kameratslig hilsen
i styret:

Malfred Bergseth, formand.
Bygningsindustriarb.forbundet.
Nils Heggland, kasserer .
Guldsmedarb.forboretbundet.

Conr. Andersen, sekretær.
Kommunearb.forbundet.

Øvrige styre:
Oscar L. Ottersen.
Norsk Centralf. for Boktrykkere.

Witalis Andersen.
Skrædderforbundet.

Johs. Abrahamsen.
Tobaksarb.forbundet.

Ole Storaas.
Kjøtindustriarb.forbundet.

Adr. Føderalistisk propagandaforbund, Torvg. 10.»¹⁶⁶⁸

Det har ikke lykket meg å finne ut hvor mange medlemmer Føderalistisk Propagandaforbund hadde, eller hva som skjedde med forbundet. Det forsvant tydeligvis bare. Alarm etterlyste det som tidligere sagt i 1928.

Forholdet mellom ungsocialistene/anarkistene og syndikalistene

«Vi anarkister har snakket meget om den sociale revolusjon. Men få av oss har gjort sig den umake å treffe de nødvendige forberedelser for det umiddelbare arbeide som må gjøres under og efter revolusjonen. Den russiske revolusjon har vist oss den absolutte nødvendighet av sådanne forberedelser for praktisk arbeide. Jeg er kommet til den overbevisning at syndikalismen er den faglige basis for anarkismen og uttrykk for de slumrende krefter i folket under de revolusjonære perioder.»¹⁶⁶⁹

«Anarkisterne har ikke været i tvil om sine revolutionære maal; men midlerne til maalets opnaelse har de delvis neglignet. Anarkismen var teori og ideer. Den trængte støtte og kraft i en praktisk revolutionær bevægelse, en aktiv og begeistret fylking som arbeidet mot det samme maal. I denne henseende er det at syndikalismen har tilføiet anarkismen nyt haap og nyt liv. Syndikalismen har jo sin styrke i taktikken, den er først og fremst en praktisk-revolutionær bevægelse, sprunget direkte ut av det levende liv uten nogen hindrende teoretisk dødvegt. Men dens idéindhold sogner sterkt til anarkismen, og den er da ogsaa blit kaldt 'organiseret anarki', 'revolutionær kooperativ anarkisme'.»¹⁶⁷⁰

Anarkistene var åpenbart færre enn syndikalistene, men det var atskillig personfelleskap og samarbeid mellom de to grupperingene. NSF hadde i egenskap av faglig breifront på klassekampens grunn også plass for elementer uten noen klar anarkistisk idéforankring. Både NSF og NSU/NSAF sto for en konsekvent antisentralistisk sosialisme, som gjorde dem minst like avvisende til marxist-leninistisk kommunisme som til sosialdemokratisk reformisme.

Utover på 20-tallet var det likevel en del uenighet mellom NUF/NSAF og NSF. NUF ble sett på som en rivaliserende syndikalistisk organisasjon, og ikke anarkistisk, siden NSF ble dannet.¹⁶⁷¹ Anarkistene ville gjerne ha et nærmere organisatorisk samarbeid med NSF, men disse avslo. De anerkjente det ideologiske slektskapet, men ville bevare sin stilling som en rent økonomisk kamporganisasjon. De ville være politisk nøytrale.

«Efter mange aars ihærdig arbeide er det ogsaa her i Norge lykkes at skape en selvstændig revolutionær bevægelse, baade en specielt ideel propagandabevægelse (N. U. F.) og en revolutionær kamporganisation (N. S. F.). Men vi er dog for det meste henvist til fremdeles at nøie os med at drive propaganda, til den saakaldte praktiske kamp eier vi ikke organisatorisk kraft nok. Og i denne propaganda er det jeg mener at det maa kunde pleies et bedre samarbeide end hittil. Ikke saa at forstaa at det ikke er samarbeide nu ogsaa, men det maa kunne utvikles mere og bli fastere og bedre.

Det findes utvilsomt indenfor N. S. F. personer som ikke er istand til at forstaa ungsocialismens store fortjenester som banebrytende, som rydningsmanden der raserer dogmernes og fordommernes skranker og rydder veien for den revolutionære økonomiske kamp for friheten. Og der findes inden N. U. F. personer som ikke er istand til at forstaa N. S. F.s nødvendighet for den revolutionære kamp. Disse er det kun tiden som kan oplate øinene paa, det er nytteløst at skrive til dem. Men til dem som forstaa at disse bevægelser har en stor mission at opfylde, vil jeg henvende nogen ord.

Vi kan ikke bygge et samarbeide paa samme grundlag som socialdemokratiet ved tvangstilslutning av vore medlemmer og organisationer, det vilde skade begge bevægelser. Men vi kan allikevel støtte hverandre individuelt og kolektivt, — ved at de to organisationer er hverandre behjælpelig med agitationen, ved arrangement av møter, stevner, fester, spredning av literatur og aviser o.s.v.

Ved at medlemmerne i størst mulig utstrekning er medlemmer av og deltar i begge bevægelser. Og at enhver ungsocialist gjør sit bedste for at faa stiftet en L. S. der hvor det ingen er og enhver syndikalist gjør sit bedste for at faa stiftet klubber der hvor ingen saadan findes. Jeg peker saaledes paa praktisk samarbeide paa frihetens og frivillighetens grund, et samarbeide som vil være til nytte og glæde for begge parter.»¹⁶⁷²

I forbindelse med NSF's tredje kongress i 1921 kom det en debatt om hvorvidt NUF skulle være representert ved en gjest. Det ble besluttet at dette ikke måtte skje, med den motivering at NSF

var politisk nøytral, og derfor ikke måtte blande seg med noen annen organisasjon. Gjesten fra NUF forlot deretter kongressen. Gjesten var Tryggve Aakervik, som samtidig var medlem av NSF, og som derfor kunne være tilstede uansett pga. sitt medlemskap i NSF. Dermed gikk debatten i Revolt mellom Aakervik og møtets dirigent, Herbert Kilén. Profiterte NSF på NUF eller var det omvendt? Kilén skrev: «Ungsocialismen skulde netop ifølge sin natur være den plog, som skulde skjære furen i den aandelige brakmark, og derved berede veien for kamporganisationen L. S'erne. Istedet for denne absolut riktige fremgangsmaate stifter du klubber blandt L. S'erne kun for at være sikker paa at skaffe midler til 'Revolt' og forlaget. Hvem er det saa som høster fordelene?» Aakervik svarte: «da det er et faktum, at ungsocialisterne overalt propaganderer for N. S. F. og fremfor alt for syndikalismen. N. S. F. og syndikalismen er ikke nødvendigvis et og det samme. [...] Størsteparten av N. S. F.s og N. U. F.s medlemmer er av den opfatning at det bør tillempes samarbeide mellem disse to organisationer paa en fri basis til gavn for arbeiderklassen og friheten.»¹⁶⁷³

Kristiania Ungsocialistiske Forening hadde et møte i november 1922 hvor Vitalis Andersen holdt en innledning over emnet «N.S.F. og Ungc.forb. gjensidige arbeide».

«Taleren mente at vis ikke Ungc.forbund og N.S.F. samarbeider blir sistnevnte reformistisk. Derfor opmante han Syndikalisterne at lægge mere and paa at spre anarkismen ut over arbeidspladsen end hidtil er gjort. Derfor behøver ikke Ungc. og være mistænkt for at snylte paa andre organisationer. Taleren mente, det var ønskelig om Ungc. hadde utrettet mere, men det som er gjort gaar ut paa at faa arbeiderne saa selvstendige som mulig. Han nævnte SAC. I Sverige som blev stiftet 1910 fremskapt av Ungsocialisterne. Saa Ungc. har aldri lagt and paa at skape en snylte bevægelse av andre organisationer mente taleren. Det var allmenn enighet om dette under diskusjonen, med unntak av Sundkvist som mente at syndikalismen var sig selv nok, og behøver saaledes ingen paavirkning av Ungc. eller forskjellige anarkistiske retninger. Syndikalismen kom frem av økonomiske grunde og ikke med sigte paa noget anarkistisk samfund. Taleren paastod at Syndikalismen er det middel som hurtigst mulig kan fremskabe et idielt samfund. Syndikalismen har skabt sin egen filosofi, og behøver intet fælles med nogen anarkistisk retning. Jeg tar aldrig tilbake at Syndikalismen er sig selv nok, forsikret taleren.»¹⁶⁷⁴

I Revolt og Alarm gikk diskusjonen om forholdet mellom anarkismen og syndikalismen høyt utover i 1923.

«Om forholdet og forskjellen mellem den syndikalistiske og anarkistiske organisation og deres arbeidsmetoder er det delte meninger — selvfølgelig grundet uklarhet.

Anarkismen er efter min opfatning et abstrakt begrep — en tankekonstruktion om et fremtidens samfundssystem som gir alle mennesker anledning til at leve et lykkelig liv paa gjensidig frihets- og likhetsprincip.

Den hører fremtiden til og lar sig ikke praktisere idag inden rammen av det kapitalistiske system men tjener kun som en lysende fakkel for noget bedre for menneskeheten. Altsaa et abstrakt begrep — en teori som ikke er tilknyttet nogen faste, bestemte arbeidslinjer eller fast plan.

Syndikalismen, som derimot i første række er en bevægelse og i anden række er en teori, maa rimeligvis ha konkrete linjer — en bestemt plan at følge for at faa system i virkeligheten og bevægelsen. Ellers flyter den utover. [...]

Den anarkistiske bevægelse har sin opgave idag som opplysningsorganisation, hvor de etiske, filosofiske teorier og spørmaal av alle mulige arter bør behandles. Den behandling kan ikke ha nogen absolutte, bestemte former, idet alle meninger skal gjøre sig gjældende.

Men de rent praktiske organisationssaker og den økonomiske opkonstruering under dagens kampe bør den syndikalistiske organisation ta fast haand om. Og alle forstyrrelsen av individualistiske elementer, de absolutte frihetsforfegtere, maa avvises dit de hører hjemme — nemlig i diskussionsklubber — indtil deres begreper har klarnet om nødvendigheten av kampen og arbeidet for den konstruktive — den syndikalistiske organisation.»¹⁶⁷⁵

«Det er her i landet, ved et par tilfælder søkt at opkonstruere et skille mellem syndikalisme og anarkisme.[...]

Anarkismen propagerer for menneskenes hele og fulde befrielse fra alt slaveri, al undertrykkelse, aandelig og økonomisk; for staten og kapitalismens avskaffelse gjennom proletariatets revolutionære kamp; for et samfund basert paa solidaritet og gjensidig hjelp organisert paa federalismens grund. For at opnaa dette mener anarkistene at det er nødvendig at frigjøre proletariatet fra deres smaaborgerlige ideologi, deres dogmer, fordomme og slavemoral og erstatte dette med en socialistisk livsanskuelse og moral. Kun en selvstændig villende og handlende arbeiderklasse er istand til at bygge et socialistisk samfund.

Syndikalismen propagerer for arbeiderklassens organisering i federalistiske, økonomiske kamporganisationer med de maal for øie at avskaffe kapitalismen og staten, og de proletariske organisationers overtagelse av produktion og distribution.

Spørsmålet er nu: kan syndikalismen naa dette sit maal uten at arbeiderklassen frigjøres fra sin smaaborgerlighet, sin borgerlige moral, sine fordomme osv.? Maa der ikke en aandsrevolution til for at arbeiderklassen kan gjennomføre en social revolution? Jeg mener jo!

Men i saafald kompletterer den syndikalistiske og den anarkistiske bevegelse hinanden. Den ene har sat aandsrevolutionen paa sin fane, og den er en nødvendig betingelse for den økonomiske revolution. Den anden har sat den økonomiske revolution paa sin fane. Begge har sine nødvendige opgaver at fylde.»¹⁶⁷⁶

«Det er en gammel erfaring at saasnt et anlæg kommer igang stiftes der L. S., hvilket selvfølgelig er udmerket; enhver anarkist burde gaa med der. Saasnt anlægget er færdig reiser folket, L. S. opløses og der er ikke mere. Dette forhold tror jeg man kunde rette paa ved at man stiftet anarkistiske klubber, forsøkte at trække stedets bofaste befolkning ind i denne og fik saadd revolutionens sæd i deres hjerner. [...]

En syndikalistisk organisation uten teoretisk underlag, uten et konkret, en bestemt samfundsopfatning, social filosofi, arkitektens tegninger eller hvad du vil, er for mig like meningsløst som anarkistiske bygmestere uten verktøi.»¹⁶⁷⁷

«Anarkistene har ikke været i tvil om sine revolutionære maal; men midlerne til maalets opnaelse har de delvis negligert. Anarkismen var teori og ideer. Den trængte støtte og kraft i en praktisk revolutionær bevegelse, en aktiv og begeistret fylking som arbeidet mot det samme maal.

I denne henseende er det at syndikalismen har tilføiet anarkismen nyt haap og nyt liv. Syndikalismen har jo sin styrke i taktikken, den er først og fremst en praktisk-revolutionær bevegelse, sprunget direkte ut av det levende liv uten nogen hindrende teoretisk dødvegt. Men dens idéindhold sogner sterkt til anarkismen.»¹⁶⁷⁸

På NSF's 4.ordinære kongress 27.-30. september 1924 ble det vedtatt:

«Kongressen uttaler, at syndikalismen og anarkismen er sterkt ideologisk beslegtet, men finder, at en manifestering av et organisatorisk samarbeide maa fraaades.»¹⁶⁷⁹

Til den den samme kongressen var også Norges Social-anarkistiske Forbund invitert. Dette resulterte i en debatt, og ved avstemningen ble innbydelsen godkjent med 15 mot 9 stemmer. Fra sosial-anarkistene møtte Bergseth og Heggland.¹⁶⁸⁰

Nedenfor følger det fullstendige referatet fra kongressen i 1924 angående forholdet mellom NSF og anarkismen.

«DAGSORDENENS P. 11. N. S. F.s STILLING TIL ANARKISMEN.
Dirigent: Kofoed.

Haakon Hansen indledet spørsmålet, og fremholdt bl. a. at der burde være samarbeide mellom N. S. F. og den anarkistiske bevegelse, da begges maal jo i virkeligheten var det samme, nemlig kapitalismens og statens ophævelse og samfundet bygget paa et frit, føderalistisk grundlag. Samarbeidet var nu ikke

saa godt som det burde være. N. S. F. er en økonomisk kamporganisation, og den anarkistiske bevægelse er nærmest en oplysningsbevægelse. Men da de begge har det samme ideologiske indhold burde de kunne komplettere hverandre. Naturligvis maa ikke, den ene bevægelsen beherske den anden. Det er bare samarbeide som det er tale om, medens begge bevægelser forøvrigt maa beholde sin fulde selvstændighed. Dette stemmer ogsaa med den anarkistiske filosofi. Han konkluderte med at fremsætte følgende forslag:

N. S. F.s stilling til anarkismen.

Uten at tape sin karakter av en økonomisk kamporganisation, uafhængig av alle politiske partier, bør der dog kunne skapes et intimere samarbeide mellem N. S. F. og den anarkistiske bevægelse her i landet, fordi at:

1. Anarkismen og syndikalismen har et fælles maal: Arbeidernes direkte overtageelse av produktionsmidlene, samt forvaltningen av samfundsrikdommene.
2. Begge bygger paa den antiautoritære socialismes grund.
3. Begge er svorne fiender av den nuværende samfundshusoldning som hviler paa privateiendomsretten og staten.

Da der forøvrig findes en masse andre likhetspunkter disse to bevægelser, bør et samarbeide med den anarkistiske bevægelse for N.S.F.s vedkommende danne en undtagelse fra de øvrige politiske partier som alle paa staten og centralismen. Samarbeide kan ske hovedsakelig paa det agitatoriske omraade, dog saaledes at den ene bevægelse ikke maa bli underordnet den anden, men sideordnet.

Aakervik fremholdt, at det altid har været samarbeide mellem disse to bevægelser. Syndikalismen er midlet. mens anarkismen er maalet som skal naaes ved hjælp av dette middel. Kongressen burde derfor godkjende samarbeidet.

Alfr. M. Nilsen mente, at det ikke hadde været nødvendig at sætte op dette spørsmaal paa kongressens dagsorden. Samarbeidet hidtil trodde han det ikke var noget at utsætte paa. Imedlertid er jo N. S. F. en partipolitisk nøytral organisation. Man maa derfor forholde sig til anarkismen som til de øvrige politiske organisationer inden den sosialistiske bevægelse. Gjør man ikke det, saa resikerer man strid og splittelse inden organisationen. For man skal huske paa, at ikke alle N. S. F.s medlemmer er anarkister.

Hauglund sluttet sig til. Alfr. M. Nilsen.

Gustav Bakke likesaa. Han mente forøvrig, at der allerede eksisterte et samarbeide. Det var derfor overflødig at fatte nogen beslutning i denne retning.

Sundkvist kritiserte at dette spørsmaal var opsat paa dagsordenen. Det vil ikke skade N. S. F. om de filosofiske synsmaater som anarkistene forfegter, holdes utenfor den syndikalistiske organisation.

Brændheim mente, det var bra, at spørsmålet var tat op til behandling. Trodde at en reservation likeoverfor den anarkistiske organisation var like paakrævet som et samarbeide. Syndikalismen maa være et samlingsgrundlag utenom alle filosofiske og partipolitiske sammenslutninger.

E. Sæther fremholdt, at anarkismen var en lære, mens syndikalismen var den organiserte aktion. Anarkismen trænger vi for vor oplysning.

H. Kilen sluttet sig i det vesentlige til Alfr. M. Nilsen. Han kritiserte noksaa sterkt, at de fleste anarkister var medlemmer av Landsorganisationen hvorved de motarbeidet N. S. F. Han advarte mot at manifestere noget samarbeide utover det som hidtil hadde forekommet i enkelte tilfælde.

Olaf Fors fremholdt at anarkistenes oplysningsarbeide ikke maatte underkjendes. Det var dog bare gjennom syndikalismen at anarkismen kunde naaes.

H. Hansen: Anarkiet er slutmaalet for begge bevegelser. Men hvordan kan vi naa dette maal dersom vi tar avstand fra anarkistene. Vi maa passe paa, at ikke N.S.F blir en reformistisk organisation som bare tar sikte paa at fylde maven.

Edv. Mattson: Personlig er jeg antiparlamentariker, men allikevel avslaar jeg at indgaa paa noget organisationsmæssig samarbeide. Lønsslaverne er ikke anarkister. De er sosialdemokrater, kommunister og partiløse. Naturligvis ogsaa anarkister, men det er et faatal. Men det er i egenskap av lønsslaver at vi skal organisere arbeiderne, ikke som partipolitikere. Vi har talt for meget om politik. Nu maa vi tale om arbeidernes økonomiske organisering, Arbeiderne maa sætte sig ind i de økonomiske problemer. Grunden til at den faglige slagkraft er saa daarlig er den politiske forsumpning. Under den tyske revolution sloges arbeiderne sig imellem — med vaaben i haand. Derfor maa vi finne samlingsgrundlaget. Og det findes bare i en økonomisk klasseorganisation, som er uavhengig til alle sider.

P. Smits fremholdt, at det var nødvendig at kongressen tok standpunkt i denne sak. Det viser sig nemlig, at der hersker uklarhet angaaende dette spørsmaal. Endog agitatorerne har her forskjellig opfatning.

Souchy gav en oversikt over hvordan forholdet hadde artet sig mellem syndikalister og anarkister i en række lande. I Italien, Spanien og Syd-amerika er det intet organisatorisk skille mellem syndikalister og anarkister, da anarkistene tilhører de syndikalistiske organisationer.

I Tyskland besluttet den syndikalistiske organisationen, at ingen av dens medlemmer kunde tilhøre et parlamentarisk parti. Dermed blev den anarkosyndikalistisk organisation. Om beslutningen blir til gagn for syndikalismen faar tiden vise; men det var visse forhold som gjorde en saadan beslutning nødvendig. Syndikalistene samarbeider der med anarkistene.

I Frankrike samarbeider ikke de syndikalistiske organisationer med noget politisk parti heller ikke med de anarkistiske organisationer. Og det er netop anarkistene selv som sterkest hævder dette standpunkt. De er medlemmer av de syndikalistiske organisationer. Noget andet samarbeide er i sin almindelighet ikke nødvendig. Derimot kan det forekomme enkelte tilfælder, som f. eks. en protestbevægelse mot fengslingen av revolutionære kamerater, da samarbeide kan være paakrævet. I saadanne tilfælder kan man henvende sig til alle organisationer og partier om en fælles optræden.

Det var endnu inntegnet 12 talere og møtet maatte avsluttes.

Smits reiste derfor spørsmålet om at avbryte debatten og oversende saken til redaktionskomiteen. Ved avstemning med navneoprop vedtokes dette med 19 mot 5 st.

DAGSORDENENS P. 11. N. 8. F.s STILLING TIL ANARKISMEN. (Fortsættelse).

Brændheim oplyste, at redaktionskomiteen nu hadde sin indstilling færdig ogsaa til dette punkt paa dagsordenen. Han motiverte komiteens opfatning av og standpunkt til saken og fremla paa komiteens vegne følgende indstilling:

'Kongressen uttaler at syndikalismen og anarkismen er sterkt ideologisk beslegtet, men finder, at en manifestering av et organisatorisk samarbeide maa fraaaedes.'

Alfr. M. Nilsen foreslog:

'Idet man henviser til den vedtatte principerklæring fattes ingen speciel beslutning i denne sak.'

Edv. Sæther foreslog:

'Kongressen kan ikke ta stilling til anarkismen men henstiller til anarkistene at ta stilling til syndikalismen.'

Ved voteringen vedtoges redaktionskomiteens forslag med 11 mot 6 st. Dermed bortfaldt votering over de øvrige forslag.»¹⁶⁸¹

Opprettelsen av Føderalistisk Propagandaforbund i oktober 1924 var en kilde til uenighet.

12/3 1925 redegjorde Halvdan Jønson på et møte i Oslo Social-Anarkistiske Forening for Sauda-konflikten.

«For fuldt hus holdt Halvdan Jønson et redegjørende foredrag om Saudakonflikten og forsvarede energisk Industriforb. stilling til samme.

Noget nyt fortalte Hr. Johnson ikke under sit timelange fordrag, und dette at hans teleplasma hadde skaffet underretning at fabrikken skulde nedlægges og arbejderne död av sult og arbeidsmangel, saafremt ikke de (arbejder) vilde slutte et nedverdiggende forlik.

Efter foredraget lot følgende debattanter deres 'Totenschlegger' hagle ned over synderen, i rekkefølge Tangen, Eriksen, Mikkelsen, Sundkvist, Smith, Svenson, Haraldstad, Heggland, Alfred Nielsen o.s.v.

Ogsaa delinkventen Bjerkmann fölte sig forpliktet til at give en lang og sövndyssende socialdemokratisk tale hvori han redegjorde for alt ifra dagen för sin avreise til aastedet — kort för sekretæren sov ind greb Tangen Hr. Bjerkmann i en bevist lögnehistorie om et telegram og en avisartikel, hvilke

han dog med diplomatisk slyngelagtighet undskyldte sig bort ifra.
Mötet sluttede kl ½ 1.
Gundersen Sekr.»¹⁶⁸²

Revolt hadde et referat fra dette møtet som ble skarpt kritisert på et senere møte.¹⁶⁸³ På møtet 23/4 uttalte Konrad Andersen at «NSF og syndikalismen er ikke absolutt det samme.» Han og en stor del anarkister mente at NSF's propaganda var uheldig. Ihvertfall ga ikke Saudakonflikten noe godt skussmål av NSF's styre. Haraldstad mente at «der er anarkister der er saa daarlige at de ikke bör forsvares, en av dem er Jönson fmd for kemisk fagforb».¹⁶⁸⁴

Under Saudakonflikten i 1924 og 1925 skal Arbeidsmandsforbundet ha vervet og sendt sine medlemmer som streikebrytere under Halfdan Jønssons ledelse: «Hans fremgangsmåte der er graverende. Det påstås med bestemthet at han først sammenkaldte styret, trakterte det med sprit, øll og vin. Når de så var fulle, da holder han styremøte med dem i anledning konfliktsituasjonen. En sådan fremgangsmåte kan bare en fullkommen kjeltring tillate sig. Fy for slike arbeiderledere.»¹⁶⁸⁵

Rundt 1926 forlot Malfred Bergseth NSF og ble medlem av Oslo stein-, jord- og cementarbeiderforening, hvor han snart ble forretningsfører.

«Bergseth kalder sig fremdeles syndikalist, endog efter at han hadde overtatt forretningsførerplassen og mot god lønn svoret å bekjempe syndikalismen med alle til rådighet stående midler. Og han tilhører fremdeles den anarkistiske bevegelse. [...] Enhver anarkist, som ikke er individualist, må naturnødvendig være syndikalist. Dog er det forklarlig, at der blant syndikalistene kan være delte meninger om den 'indre' og 'ytre' linje. Men hvad enhver anarkist eller syndikalist er *absolutt* motstander av er monopolisme i almindelighet og da først og fremst reformistisk monopolisme over arbeidsplassene. Enhver som arbeider for det og samtidig kaller sig anarkist er en *utpreget svindler og bedrager!* Det er hån mot en vakker ide som anarkismen, at en reformistisk sjelesørger av Bergseths type skal pryde sig ved navnet 'anarkist'. [...] Han har bl. a. agitert på L. S.-medlemmene for at de skal gå over til Sten-, jord- og cement for å hjelpe ham med å få istand en syndikalistisk opposisjon og så erobre foreningen. Altså skulle vi først nedlegge Oslo L. S. og gå over til Sten-, jord- og cement for å erobre denne til N. S. F.! Det er storslagne planer! [...] Til andre L. S.-medlemmer har han uttalt at det ikke er med bare glede han bekjemper syndikalismen, *men han er tvunget til det for levebrødets skyld! Altså — mannen har solgt sine ideer til reformismen for et levebrød!* [...] En streikebryter er en gentlemann sammenlignet med en 'anarkist' eller 'syndikalist' som for 30 sølvpenge støtter reformister og arbeidskjøpere i kampen mot syndikalismen. Denne politiske storsvindler er ikke verd medlidenhet — kun forakt, knusende forakt!»¹⁶⁸⁶

I 1929 sammenlignes Bergseth med Mussolini og den russiske regjering fordi han hadde tatt opp et intensivt arbeide for å berøve syndikalistene i Oslo retten til å organisere seg.¹⁶⁸⁷ I 1936 karakteriseres Bergseth som nazistisk spyttlikker og nazistfører i forbindelse med en intern uenighet i *Oslo stein-, jord- og cementarbeiderforening* angående monopolisering av arbeid.¹⁶⁸⁸

Internasjonale forhold

«Både syndikalismen og kommunismen er revolusjonære ideologier og arbeiderbevegelser som vil styrte det kapitalistiske samfunn med ikke-parlamentariske midler og bygge opp et sosialistisk system på dets ruiner. Begge retninger er svært like i den sterkt negative kritikk de retter mot kapitalismen og den moderate sosialdemokratiske arbeiderbevegelse. I enkelte land, særlig Danmark, Norge og de engelsktalende land, gikk en vesentlig del av syndikalistene helt eller delvis over til kommunismen omkring 1920. Alt dette har bidratt til at mange har vært tilbøyelige til å betrakte de to tendenser som nesten identiske når det gjelder idéer og metoder. De fikk mange steder sitt gjennombrudd nesten samtidig, nemlig under og like etter første verdenskrig, og i betydelig grad hadde de sitt opphav i den samme revolusjonære gjæring blant massene den gang. Dette har ytterligere tilslørt forskjellene mellom dem, også hos mange revolusjonære arbeidere, som særlig i denne perioden representerte alle mulige blandingsformer av syndikalistiske og kommunistiske idéer.»¹⁶⁸⁹

Riktignok var de syndikalistiske idéene på fremmarsj i Europa, men de ble etter hvert bortimot knust. Reaksjonen hadde knust arbeiderreisningen i Finland, Ungarn og Bayern. I Russland ble revolusjonen kun et springbrett for partielitens tyranni og byråkrati etter hvert som fagforeninger, arbeiderråd og fabrikkomitéer ble lagt inn under bolsjevikpartiet, og det kapitalistiske Taylor-systemet¹⁶⁹⁰ ble innført. Alarm tok stadig opp forholdene i Sovjetunionen, og spesielt de vanskelige forholdene for anarkistene og syndikalistene: «Mange av kameraterne forsmægter i de russiske fængselshul.»¹⁶⁹¹ Anarkistkongressen i Berlin, julen 1921 var

«paa det dypeste oprørt over de siste tildragelser i Rusland. Særlig over de russiske anarkisters tragiske situation, hvilke forsmægter i fængslene, skydes og paa anden maate blir forfulgt. Kongressen opfordrer den bolsjevikiske regjering til at offentliggjøre og respektere den overenskomst som blev avsluttet i september, mellem regjeringen og machnoviterne¹⁶⁹². Denne overenskomst gik ut paa at anarkisterne skulde faa frihet til propaganda i tale og skrift. Ingen anarkist skulde for sin propaganda bli fængslet. Kun den bevæbnede kamp mot regjeringen skulde være forbudt. Den russiske regjering har ifølge denne overenskomst forpligtet sig til at løslaat alle vore kamerater, som paa grund av sin propaganda sitter fængslet. Ingen maa forhindres i at forlate Rusland om de saa ønsker.»¹⁶⁹³

Lenin døde i 1924. «5 minutters proteststreik mot Lenins død blev arrangert av Den norske Landsorganisation sidste lørdag. Den mest revolutionære masseaktion som hittil er utført av det norske proletariat. Aktionens resultat er endnu ukjent», skrev Alarm sarkastisk.¹⁶⁹⁴ Etter Lenins død, og etter å ha vunnet maktkampen mot Leo Trotski, trådte Josef Stalin frem som Sovjetunionens leder i 1929.

I forbindelse med ti-årsdagen for den russiske revolusjon overleverte en deputasjon syndikalister og anarkister et krav om frihet for de revolusjonære fanger i Russland til den russiske legasjonen i Oslo, men ble avvist. En rekke kriminelle fanger ble derimot løslatt.

«På vegne av Norsk Syndikalistisk Federasjon, Norges Social-anarkistiske Forbund, Norsk Federalistisk Ungdomsbevegelse og Oslo Anarkistiske Forening, vil vi anmode de russiske myndigheter om å frigi de i fengsel sittende ca. 600 anarkister og syndikalister, som er fengslet for sin overbevisnings skyld.»¹⁶⁹⁵

I 1920 vurderte det amerikanske *Industrial Workers of the World* (IWW) å stifte en organisasjon i Skandinavia med direkte tilknytning til IWW. Dette var ikke særlig populært blant de organiserte syndikalistene, og IWW kom frem til at man ikke skulle organisere slike avdelinger i land hvor en organisasjon eksisterte med et i hovedsak tilsvarende program. Derimot var det greit å propagandere for IWWs prinsipper.¹⁶⁹⁶ I 1923 opprettet IWW et *Skandinavisk Propagandaforbund* som skulle drive propaganda blant de mange tusen skandinaviske emigrantene som kom til Amerika. Det skulle også utgis en avis på de skandinaviske språk. Alle syndikalistiske skandinaviske arbeidere og emigranter ble oppfordret til å overflytte sine medlemsbøker til IWW så snart de kom til USA.¹⁶⁹⁷ I 1925 begynte *Industri-Arbetaren*, skandinavisk organ for IWW, i

Seattle i Washington, som propagandaorgan blant skandinavernene i USA. Redaktør var Gustav Bergman.¹⁶⁹⁸

I 1922 tilsluttet Norges Ungsocialistiske Forbund seg *Det Internationale Antimilitære Byraa* (IAMB), og forbundet var representert på IAMBs internasjonale kongress i Berlin samme år.¹⁶⁹⁹ NSF anså, for sin del, en tilslutning til IAMB som overflødig siden IAA og IAMB samarbeidet.¹⁷⁰⁰

På den *Internasjonale Arbeider-Assosiasjonens*, IAA, (også kalt The International Workingmen's Association - IWA, Den internasjonale arbeiderforening) konstituerende kongress i desember 1922 forelå en definitiv tilsutning fra Norge, Sverige og Tyskland. Anarko- syndikalistene Rudolf Rocker hadde skrevet prinsipperklæringen, og IAA hadde et klart anarko-syndikalistisk program. Inntil da hadde SAC normalt representert NSF i internasjonal sammenheng, fordi NSF var en så liten organisasjon.¹⁷⁰¹ I Vi har tidligere nevnt at også innen LO var det krefter som ville ha LO inn i IAA, bl.a. Halfdan Jønsson. På den 2. landskonferansen av de faglige samorganisasjonene 10.-17. april 1925 ble det etter forslag fra Witalis Andersen vedtatt en anbefaling av samarbeide med IAA på fritt grunnlag.¹⁷⁰²

IAA så på seg som en rekonstruksjon av IAA (*Første Internasjonale*) som ble stiftet i 1864. Solidaritet skrev i 1957:

«Da IAA ble stiftet i 1864, satte den arbeidernes egne erfaringer som første punkt i sine prinsipper: 'Arbeiderklassens frigjørelse kan bare være arbeiderklassens eget verk'. Når IAA ble gjenopprettet i 1922, ble den prinsipperklæring vi har i dag, — en begrunnelse og forklaring for at: 'Arbeiderklassens frigjørelse kan bare være arbeiderklassens eget verk'.

IAA er derfor hverken reformistisk, partipolitisk, faglig, statlig eller nasjonal. IAA er arbeidernes almene og internasjonale sammenslutning. Og begrepet 'arbeider' oppfatter den i videste forstand, — fra og med de enkleste former for samfunnsnyttig virksomhet, — til og med vitenskapens forskninger for samfunnsnyttige formål.

Det var marxismens teoretiske spekulasjoner og intriger som sprengte arbeidernes første internasjonale samling. I marxismens grumsete kjølvann grodde det fram politiske og faglige kombinasjoner med internasjonal betegnelse, men som i virkeligheten viste seg å være underbruk for de enkelte staters interesser. Fra dette tvilsomme miljø framstod så det 20. århundres skrekkvelde: Bolsjevismen, Fasismen og Nasismen.

Dette er direkte og indirekte, — men påviselige og ugjendrivelige resultater av marxismens påvirkning, intriger og sprengning av arbeidernes første internasjonale. Når arbeidernes internasjonale, (IAA), ble gjenopprettet, så var det ikke for at den atter skulle bli en heksegryte for intriger og oppløsning, eller et offer for dem som ikke har klart påkjenningen av statssystemets politiske folkeforsumpning. Vår internasjonale prinsipperklæring er fast forankret i arbeidernes egne erfaringer, og til denne dag foreligger det ingen nye erfaringer som gir anledning til forandring.

Tvertimot!»¹⁷⁰³

En oversikt over utviklingen av den internasjonale fagbevegelsen i perioden 1921-1924¹⁷⁰⁴:

Retninger	1921		1924	
	Medlemstall	Prosent	Medlemstall	Prosent
Amsterdam	22.411.826	48,4	17.702.431	49,1
RFI (Moskva)	7.069.000	15,3	7.338.845	20,3
Konfesjonelle	3.759.106	8,1	2.112.109	5,9
Syndikalistiske	1.254.217	2,7	471.439	1,3
Forskjellige	11.778.983	25,5	8.442.887	23,4
=	46.273.132	100,0	36.062.711	100,0

Medlemstallet for de syndikalistiske fagorganisasjonene sank med 782.778, dvs. 62,4%, fra 1921 til 1924. Størst nedgang var i Argentina, Tyskland og Spania. Samtidig økte antall land med syndikalistiske fagorganisasjoner fra 10 til 12.

Alarm hadde ikke bare artikler om europeiske forhold. Hele verden ble omtalt, men nord- og latin-amerikanske arbeidskamper og syndikalistiske organisasjoner ble ofte nevnt, samt japansk syndikalisme.

Når det gjelder internasjonale forhold så er det vært å nevne at anarkistene og syndikalistene var meget opptatt av de internasjonale hjelpespråkene Esperanto og Ido.

Det ble arbeidet i ulike aksjoner og kampanjer, i første rekke for å redde anarkistiske forkjempere i USA og Sovjet fra forfølgelse, fengsling og drap. Enkelte kampanjer lyktes, f.eks. fikk man frigitt Erik Mühsams enke, Zensl Mühsam, som satt fengslet i Sovjet. (Erik Mühsam (1878-1934) var en tysk forfatter og anarkist, og tilhørte sentralrådet for den bayerske rådsrepublikk. Han ble dømt til 15 års festsstraff i 1919, men benådet i 1924. Han ble etter nazistenes seier sendt i konsentrasjonsleir, hvor han ble pint til døde. Zensl Mühsam reiste til Russland i 1936 for å holde en serie foredrag om sin mann. Hun forsvant 23. april, og Sovjets regjering tilsto at hun hadde blitt arrestert.¹⁷⁰⁵) Den største kampanjen, Sacco-Vanzetti-aksjonen, hadde et mindre heldig utfall. I 1927 var det i flere delstater i USA kriminelt å opprette syndikalistiske organisasjoner, samt å drive syndikalistisk propaganda.¹⁷⁰⁶

I Nord-Italia led fabrikkokkupasjonene i 1920 nederlag etter at myndighetene, arbeidskjøperne og sosialdemokratene kom frem til et kompromiss. Fascisten Benito Mussolini overtok makten i Italia i 1922. Alarm hadde en rekke artikler mot Mussolini og fascismen: «Så kom fascismen, de hvite garder av dagdrivere som har gjennomlevet krigen og beskyttes av regjering og politi, samt de reaksjonære kredtse. De stiftedes i den hensigt med ild og jern at slaa ned arbeiderbevegelsen.»¹⁷⁰⁷

«Forøvrig har jo fascismen længe været en regjering over Italien, en stat i staten. Den har hat monopol paa at myrde de revolusjonære, skjænde deres hustruer og barn, brænde op deres hus og ødelægge deres trykkerier. Den har med andre ord været en forbryderbande efter kapitalismens mønster av loyale statsborgere.»¹⁷⁰⁸ I 1926 sendte IAA ut en invitasjon til den reformistiske Amsterdam-internasjonale og den leninistiske Moskva-internasjonale med oppfordring av boikott av italienske varer. «Vi husker da den syndikalistiske Internasjonale søkte å vekke verdens arbeiderbevegelse til boikottkamp mot Italias fascistiske regime, hvorledes den politiske fagbevegelse skjald av engstelse for konsekvensene. — Vi samarbeider jo med Mussolinis fascistiske fagbevegelse i Arbeidsbyrået i Genf, undskyldte Amsterdamerne sig. Og den kommunistiske fagbevegelse — hvad hvisket den bak sin svulmende fraseflom? — Sovjet kan aldri tillate det. 'Proletariatets fedreland' har jo sine diplomatiske forbindelser med Italia. Og dog er Italia verdens fattigste land på råstoffer. Fascistregimet kunde vært knekt med en effektiv transportblokkade. Uten krig og blodbad!»¹⁷⁰⁹

Også i Norge viste det seg å være vanskelig, for ikke å si umulig, å få LO, DNA, NSA eller NKP med på en slik boikott.¹⁷¹⁰

«Da hadde jeg blitt fascist'.

Fra den italienske avis 'Risveglio', som utgis i Schweiz, henter vi følgende historie:

Mussolini tar imot en barneparade i Rom. De små løfter hendene til fascisthilsen, som de er opplært til.

Mussolini tar på sig sin aller vennligste mine og stiller en del spørsmål til de unge fascister.

— Sig mig nu, min lille gutt, hvad er du for noget?

— Jeg er fascist.

— Og du da?

— Jeg er også fascist.

Slik gikk det en lang stund med spørsmål og dikterte svar, og il Duce lo innsmigrende.

Tilslutt stillet han spørsmålet til en liten kvikk tiåring, som til 'hoff-folket's store forskrekkelse svarte:

— Jeg er anarkist.

— Anarkist?

Mussolini kvakk til og forlangte nærmere beskjed i saken.

— Min far er anarkist, min bestefar og oldefar var også anarkister — altså er også jeg anarkist, svarte gutten.

— Men, forsøkte Mussolini så vennlig som mulig — tenk dig at din oldefar var røver, din bestefar tyv og din far morder — hvad hadde så du blitt?

— Da hadde jeg blitt fascist, lød tiåringens raske og bevisste svar.»¹⁷¹¹

Forholdene til fengslede anarkister og syndikalister i Sovjetunionen ble tatt opp på LO-kongressen i 1927 da 15 representanter fremla følgende henvendelse:

«Til den russiske sovjetrepublikks regjering. Deltagerne i Norges faglige Landsorganisasjons kongress 1927 tillater sig å rette følgende henstilling: Bekjent med at de russiske myndigheter holder mange socialister, anarkister og syndikalister i fengslig forvaring vil vi rette en inderlig appell om at disse blir frigitt. Etter 10 års herredømme og befestelse av sovjetsystemet går vi ut fra at dette nu er så sterkt at der er anledning til å anvende mer humane metoder overfor mennesker som vel kan kalles motstandere til det kommunistiske partis regjeringssystem, men dog er socialistisk tenkende og villende folk, som har gjort arbeiderklassens sak til sin.

Undertegnede ønsker å få spørsmålet forelagt kongressen: W. Andersen, Oscar L. Ottersen, N. Heggland, Josef Jensen, Johs. Abrahamsen, Malfr. Bergseth, Halvdan Strand, Ragnv. Nygaard, Signe Nilsen, Olaf Eriksen, Hans Eriksen, Hj. Johansen, Rich. Hansen, A. E. Gundersen, H. A. Birkeland, Oskar Andersen, A. Bratvold, A. H. Armtsen, Hans H. Torgersen, Olaf Abrahamsen, John T. Lausnes og Emil Zakariassen.»¹⁷¹²

Saken ble oversendt redaksjonskomitéen, som foreslo å oversende saken til sekretariatet. Dette ble vedtatt.¹⁷¹³ Under debatten sa Witalis Andersen:

«Alle er vel klar over hvad forslaget innebærer? Det er en anmodning til sovjet regjeringen om at Russland må optre som et socialistisk samfund, når det gjelder anderledes tenkende. Av en tale av Tomski den 17 november i år fremgår det at det er en kjensgjerning at det bare eksisterer et parti i Russland — de andre er i fengsel. Det er også en kjensgjerning at det ikke tollereres nogen opposisjon mot samfundet eller staten. Dette fremgår av den offentlige anklager, Krylenkos uttalelser til oss, da vi var hos ham. Det er dette forhold som er lite stemmende med det som er socialisme og socialistisk rettferdighet. Det er tvert imot nøie knyttet til det statssystem Mussolini fører. Det er nødvendig å protestere mot de justisforfølgninger som foregår i sovjetstaten. Det er ikke stemmende med socialistisk rettsopfatning at aviser undertrykkes. Det er dette vi anmoder dem om å rette på. Det kan være som redaksjonskomitéen sier, at dette bør det sees nærmere på. Jeg vil be de som er enig i vår grunntanke å tegne sine navn under skrivelsen.»¹⁷¹⁴

Kommunisten Volan mente at kongressen ikke var kompetent til å behandle spørsmålet. Oscar L. Ottersen og Nils Heggland mente at man hadde tilstrekkelig informasjon til å kunne uttale seg.¹⁷¹⁵ Det taler for seg selv at kommunistene ikke ville ta opp en slik sak på LO-kongressen.

Nazisten Adolf Hitler ble utnevnt til rikskansler i Tyskland i 1933, og Alarm advarte i klare ordelag mot en ny verdenskrig utover hele 30-tallet. I 1932 advarte en FAUD-kongress mot Hitler: «Hvis det lykkes for Hittler å trenge sig frem til den politiske makt, anser kongressen, at det må bli signalet til en *generalstreik*, som omfatter hele arbeiderklassen, tilintetgjør det fascistiske redselsvelde og sikrer massenes frihet. *Kongressen er av den opfatning, at fascismen kan bekjempes kun gjennom arbeidernes økonomiske organisasjoner og aksjoner og ikke ved militære garder.* Proletariatet må hindre fascismen i sin fremmarsj, hvilket kan skje ved å fremme den sociale revolusjon, som velter overende det kapitalistiske voldsregime.»¹⁷¹⁶

Om fascismen skrev Alarm:

«Fascismen gjorde sitt gjennombrudd i Italia på bekostning av de reformistiske og sosialdemokratiske ledes forrederi mot fabrikkbesettelsen. I Tyskland fikk nasjonalsocialistene, som nu har nådd sin første milepel ved Hitlers overtagelse av rikskanslertabureten, sin sterke vind i seilene grunnet arbeiderorganisasjonernes likegyldighet ovenfor de arbeidsløse masser. Og her hjemme står også fascismen foran et gjennombrudd, ikke minst av samme grunn som i Tyskland. Det nye lovforslag mot streiker og blokader er et tydelig tegn i den retning som ikke er til å ta feil av. Det beste middel i kampen mot fascismen er å sveie arbeiderklassen sammen på en enig kampfront. Slå ned arbeidsmonopolene, forkorte arbeidsdagen, fordele arbeidet og høine arbeidernes levestandard. Det vilde skape tro blant masserne på arbeiderbevegelsens egen kraft og evne til å hevde sig. Arbeiderklassens unge menn og kvinner vilde finne sin rette plass på klassefrontens barrikade og fascismen vilde ha tapt sin sterke støtte. Uten denne klassesolidaritet i handling vil arbeiderklassen ubønnhørlig være prisgitt det fascistiske blodveldes uhyggelige orgier.»¹⁷¹⁷

I et senere nummer ble det advart mot jødeutryddelser:

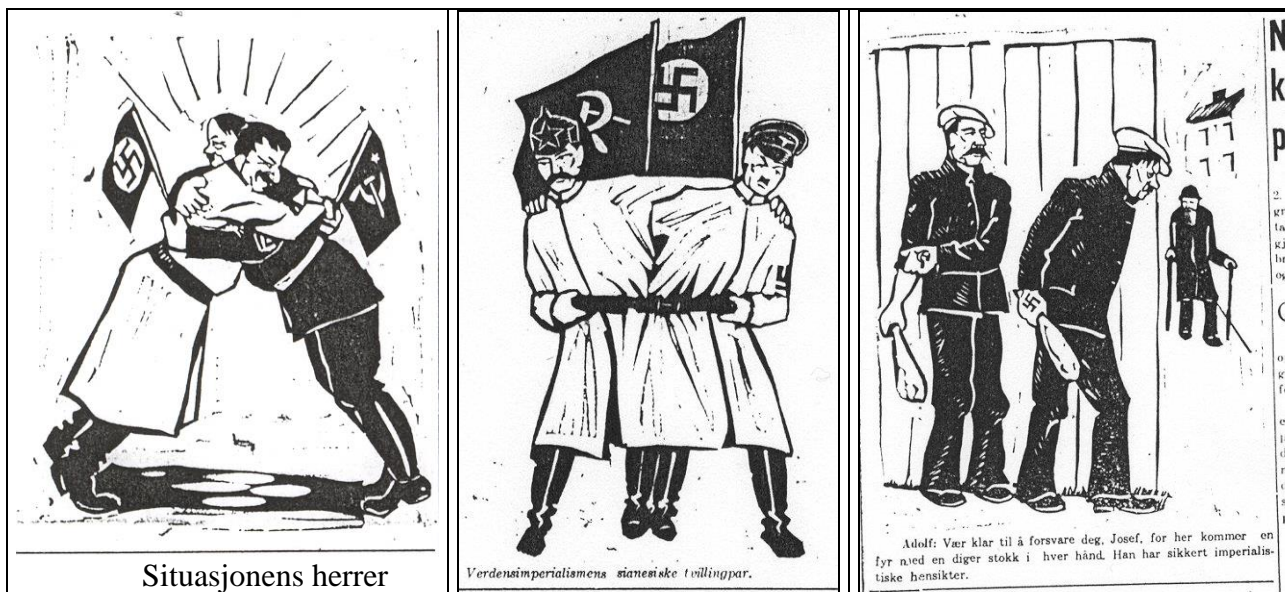
«Hva den tyske arbeider kan vente sig i Hitler og den tyske diktaturparagrafs vold, er vel ikke vanskelig å forestille sig. — Hodene skal jo rulle, og marxister og jøder utryddes. Nazistenes racevidenskap deler menneskene i to grupper. Som nummer 1 står den nordiske race, som har krav på å bli betraktet som overmennesker. — Det vil si, så lenge de er nazister. Er de derimot marxister, kommer de inn under mindreverdighetsbegrepet. De kommer da i klasse med jødene, og må i menneskehetens interesse utryddes. Dette er et av de viktigste punkter i nazistenes program. Et annet viktig punkt er arbeidsløshetens avskaffelse. At arbeidsløshetens avskaffelse, i alle fall for en kort tid, er gjennomførlig, forstår vi av førstnevnte programpost. — De ikke marxistiske arbeidsløse settes helt enkelt til å utrydde jøder og marxister. — En temmelig enkel måte å løse dette kinkige spørsmål på. Om det vil bli noe stabilt forhold, er vel mer tvilsomt.»¹⁷¹⁸

I 1933 fornyet Stalin og Hitler den gamle vennskapsavtalen mellom Sovjetunionen og Tyskland.

«Sovjetregjeringen har igjen gitt den kommunistiske arbeiderverden et sviende piskeslag i ansiktet. Den har pånytt befestet sitt vennskap med de tyske nazistiske blodhunder. Det skjedde samtidig som 10,000 tyske kommunister blev innesperret i det tredje rikes fengsler og konsentrasjonsleire, samtidig som tusener av dem blev mishandlet, nedskutt eller jaget i landflyktighet av nazismens brune blodhunder, samtidig som den kommunistiske bevegelse blev tilintetgjort og den kommunistiske virksomhet utslettet. [...] Vennskapspakten mellem Hitler og Stalin gir forklaringen til at det er blitt så stilt i den kommunistiske presse og fra de kommunistiske talerstoler om boikotten av det nazistiske Tyskland. [...] Sovjets stilling til Tyskland må ubetinget styrke det nazistiske regime, som er basert på utslettelse av den socialistisk og kommunistisk besjelede arbeiderklasse. Var virkelig Sovjetunionen i en så vanskelig stilling, at den var tvungen til å fornye vennskapspakten med Hitler-Tyskland, som hadde erklært krig på liv og død mot kommunistene? [...] Sovjetunionen var derfor ikke tvungen til å forene sig med Hitler og hjelpe ham i kampen mot den antifascistiske verden. [...] Sovjetregjeringen har opprettet vennskapspakt med en regjering som fengsler og myrder de kommunistiske arbeidere, som har kjempet for

Sovjetunionen. Et slikt regime er like motbydelig som det fascistiske.»¹⁷¹⁹

Dermed opprettholdt Sovjetunionen Hitlers blodige regime, og sto sentralt i landets opprutting. I 1934 utgjorde importen fra Tyskland 32 prosent av den samlede import. Russisk import reddet det tyske næringsliv fra økonomisk ruin. Sovjetunionen var også det eneste råvareeksporterende land som solgte sine eksportvarer for tyske riksmark. Tysklands innføring av russisk gull var den eneste kilde til en økning av den tyske banks gullreserve.¹⁷²⁰ I 1939 ble det sluttet en handelsavtale mellom de to land «av helt motsatt livsanskuelse». Dermed kunne Tyskland forsynes med midler til å fortsette opprustningen, samt olje som var nødvendig for å føre krig.¹⁷²¹ I en rekke nummer av Alarm kunne man lese om nazikommunisme, rød fascisme, Stalinfascisme.

I Alarm 16/1933 ble det advart mot at nazistene forberedte en ny verdenskrig. I gjentatte numre oppfordret Alarm til boikott av tyske varer.

«Se op!
Arbeider!
Den fascistiske reaksjon raser som en gul pest over verden.
I Tyskland pines idag våre klassekamerater i fengsler og konsentrasjonsleire etter metoder som setter middelalderens inkvisisjon fullstendig i skyggen.
Fra Tyskland finansieres den fascistiske agitasjon utover verden, også i Norge.
Den eneste metode til å hindre pestens utbredelse er å bringe den nazistiske stat til økonomisk sammenbrudd.
Det kan skje ved en effektiv internasjonal boikott av tyske varer.
Undersøk derfor en vares opprinnelse før du kjøper den!
Boikott de forretninger som fører tyske varer!
Besøk ingen kino som fører tysk film!
En effektiv boikott av tyske varer er idag en livsbetingelse for arbeiderklassen over hele verden.
Den arbeider som kjøper varer av tysk opprinnelse er derfor en forræder mot sig selv og sin klasse.»¹⁷²²

Arbeiderpartiregjeringen kunne så sent som i 1938 ikke gå inn for en boikott av fasciststatene Tyskland, Japan og Italia da «Vårt lands velstand er avhengig av eksportindustrien, skibsfarten og hvalfangsten. Når det tales om boikott av Tyskland, Japan og Italia må man opplyse at tusener er avhengig av samhandelen med disse land» sa justisminister Trygve Lie.¹⁷²³ «En kraftigere dødsdom over hele den reformistiske og socialdemokratiske ideologi og tankeverden har neppe noen gang vært uttalt», skrev Alarm.¹⁷²⁴ På den annen side var det i forbindelse med den spanske borgerkrig et for stort offer å yde internasjonal solidaritet med det spanske folk, ifølge Trygve Lie på LO-kongressen dette året.¹⁷²⁵ Og ikke nok med det: Samme år ble en tysk flyktingefamilie i Nittedal arrestert og utvist til Tyskland:

«Når man tar i betraktning at familien var flyktninger fra Nazi-Tyskland og at mannen er av jødisk herkomst og gift med en 'arisk' kvinne, hvet man på forhånd hvad som venter dem når de kommer til Hitlerland. Så rått og oprørende går politiet frem mot nazismens offer i det socialdemokratiske Norge! Formodentlig er de allerede internert i en av Hitlers konsentrasjonsleire. [...] Er det den socialdemokratiske justisminister som har forordnet politiovergrepet? [...] Regjeringsspissen tier konsekvent med saken. Det samme gjør den øvrige borgerpresse. Kommunistenes organ omtaler den i en bortgjemt petit-artikkel uten andre kommentarer enn at utvisningen var dramatisk.»¹⁷²⁶

Advarselen mot en ny verdenskrig ble stadig sterkere utover fra midten av 30-årene, etter at Tyskland og Italia aktivt støttet fascistene Franco under den spanske borgerkrigen. De norske myndighetene støttet «nonintervensjonspakten» overfor Spania i likhet med størstedelen av Europa. Det var bare Mexico og Sovjetunionen som støttet republikken med våpen. I Spania måtte syndikalistene og anarkistene under borgerkrigen i 1936-39 kjempe både mot fascistene og stalinistene. Alarm hadde mange artikler om borgerkrigen. Bladet krevde at Norge meldte seg ut av «nonintervensjonspakten» og opphevet våpenblokaden mot antifascistene.¹⁷²⁷

«Franco

blev for en tid siden intervjuet av en engelsk journalist, spørsmål og svar artet sig slik:

'Hvordan er det med deres stridskrefter her general?

De består hovedsakelig av marokkanere!

Og deres krefter i flyvevåpenet?

Italienere og tyskere!

Men geværene og ammunisjonen?

Norsk og svenskt stål i tysk bearbeidelse!

Men, har de ikke noe spansk materiale?

Jo, det har selvfølgelig, svarte han leende, det er det vi skyter på!»¹⁷²⁸

Augustin Souchy, fra CNT/FAI, dro til Skandinavia for å få i gang en solidaritetsbevegelse for hjelp til Spania. Han ankom Oslo 14. september 1936, og ble møtt på Sentralstasjonen av to representanter for NSF, Jens Tangen, og redaktøren av Alarm, Einar Skaalbones. Souchy deltok også på et møte i NSF 15. september.¹⁷²⁹ Souchy hadde flere artikler i *LOs Meddelelsesblad*. (Souchy ble utvist fra Norge i forbindelse med de store syndikalistforfølgelsene i 1917. Etter oppfordring fra NSF opphevet justisdepartementet utvisningen i 1935.¹⁷³⁰) Norsk fagbevegelse var en drivende kraft i opprettelsen av *Den norske Hjelpekomite for Spania*. Komitéen drev med humanitær hjelp. Anslagsvis 230-255 norske frivillige reiste til Spania for å delta aktivt i kampene på republikkens side mot fascistene.¹⁷³¹ Blant dem var det også noen norske anarkister og syndikalister. Arve Kvaløy har i sin hovedoppgave en tabell over 250 frivillige. To personer, dvs. 0,8% omtales som «anarkister». 182 personer, 72,8%, omtales som ukjent/partiløs.¹⁷³² I denne «sekkeposten» kan det ha vært en del syndikalister. Ingvald Helmik Gullaksen deltok i den anarkistiske militsen.¹⁷³³ Hvorvidt han var anarkist eller syndikalist sies det ingenting om.

De spanske anarkistene og syndikalistene har blitt kritisert for at de i en periode deltok i regjeringen under den spanske borgerkrigen. Her er D. A. de Santillans tilsvarende:

«Allerede lenge før juli-revolusjonen var vi av den oppfatning at den spanske revolusjon bare kan virkeliggjøres ved et samarbeide av alle fremadstrebbende krefter. I motsetning til de autoritative og diktatoriske, politiske partier, er vi for et positivt samarbeide mellom alle som virkelig vil sosialisme.

Efter seieren over de fascistiske generaler fulgte en langvarig krig. Vi forstod, at tidspunktet for avslutning av regjeringens og statsapparatets historiske misjon ennå ikke hadde kommet. Likeledes som krigen skapte et organ, folkehæren, (milisen), så var det nødvendig å ha ett organ for sammenslutning av de politiske og økonomiske organisasjoner. Dette organet var stats-apparatet.

Vi er overbeviste motstandere av både stat og militarisme. Men ved vår deltagelse i den påtvungne krig ble vi nødsaget til samtidig å akseptere både hæren og regjeringen. Denne holdning betyr på ingen måte at vi har opgitt våre ideer og vår overbevisning om nødvendigheten av å opprette et fritt sosialistisk samfund.

Vår virkelige makt ligger ikke i selve regjeringen, ei heller i besittelsen av et eller annet ministerium. Vår makt ligger i fabrikkene, verkstedene, grubene og i jordbruket. Den består i organisering av produksjon og konsumsjon. Det har alltid vært så. Vi har ikke glemt, ei heller forandret vår oppfatning. Vår medvirkning i regjeringen ble bare bestemt av krigen.

Aldri har vi glemt våre oppgaver som produsenter og konsumenter. Man kan leve uten regjering, men å leve uten bøndernes og arbeidernes virksomhet, er en fullkommen umulighet. Jorden i bøndernes hender, industrien i arbeidernes, det er vår makt.

Staten er krigens instrument. Aldri har den vært, og aldri kommer den til å bli revolusjonens organ. En revolusjon gjør man ikke for staten, og ennå mindre med den. I beste fall, og her er en positiv oppgave for vår medvirken regjeringen, kan staten holde sig passiv overfor samfundets omdannelse. Men å overlevere revolusjonen til staten, det betyr det samme som å tilintetgjøre revolusjonen. Store sosiale omveltninger har alltid vært folkets og arbeidermassenes verk. Det er arbeiderne som virkeliggjør revolusjonen som må skape de nye organer for et politisk og økonomisk samliv. Hvis ikke krigen og revolusjonen hadde vært uadskillelige for oss, hadde vi aldri deltatt i regjeringen. Vår mening er, at vi må gjøre alt som står i vår makt for å vinne krigen. Med vår seier skaper vi forutsetninger for oppbyggelsen av det nye samfundet. Taper vi krigen, taper vi alt. Denne fremmarsj skjer ikke ved hjelp av staten. Den virkelige revolusjon gjennomføres som sagt, i fabrikkene og på landsbygden.

Makten, vår makt, ligger ikke i ministeriet, men i våre syndikater.»¹⁷³⁴

De harde tredveåra

Det tre som bærer råtten frukt skal omhugges og kastes i ilden.

I 1929 fikk vi en ny internasjonal økonomisk krise. Dette slo negativt ut for produksjonslivet, og dermed for sysselsettingen. Fra høsten 1930 var virkningene også merkbare i Norge. Storlockouten i 1931 pågikk i fem måneder, fra april til september. Vel 80 000 arbeidere var i lockout og streik. 7,5 millioner arbeidsdager gikk tapt. Arbeidsledigheten steg faretruende. «En tilsynelatende lammende krise la seg over samfunnet, med nedlagte bedrifter, køer av arbeidsløse, stigende behov for sosialhjelp og stadig trangere offentlige kasser som de mest påtrengende realiteter.»¹⁷³⁵ Nedgangen i sysselsettingen så ut til å bli varig.

«Liksom i Sverige så ha også i Norge de reformistiske fackforeningarna sabotert de av syndikalisterna påbörjade striderna mot arbetsgivarna. [...] I Bärums vid Oslo gingo arbetarna i olaglig strejk, vilken understöddes av Norges syndikalistiska

federation. Arbetsdomstolen dömde, med de reformistiska arbetarbisittarnas röster, de strejkande arbetarna till fängelse för olagliga handlingar.

Under dessa omständigheter har den norska sektionen av I. A. A., Norsk Syndikalistisk Federasjon, att föra en hård kamp mot en överlägsen motståndare. Då den reformistiska Landsorganisationen är dominerande och N. S. F. endast organiserar en liten del av arbetarna, kunde arbetarpartiets organ i Oslo, Arbejderbladet, skriva, att N. S. F. icke vore att betrakta som en fackförening och att dess medlemmar måste drivas från arbetspaltserna. Om syndikalisterna förlora sitt arbete, så kunna de nästan aldrig mera få något. Trots detta har N. S. F. energiskt fortsatt kampen. Det är också betecknande, att kommunister och socialdemokrater, som annars på det skarpaste bekämpa varandra, äro eniga i striden mot de revolutionära syndikalisterna. [...]

Syndikalismens ställning i Norge är svår på grund av att de reformistiska fackföreningarna i Norge utåt äro mycket radikala. De äro icke anslutna varken till Amsterdam- eller Moskvainternationalen. De norska reformistiska fackföreningarna äro, liksom de engelska fackföreningarna, kollektivt anslutna till arbetarpartiet. De tjäna därför partiet till fotapall, arbetarnas ekonomiska intressen underordnas partiets politiska mål. Norges syndikalister bekämpa detta tillstånd, men deras kamp gör endast långsamma framsteg.»¹⁷³⁶

Rundt årsskiftet 1929/30 lot Bygningsarbeidernes industrigruppe i Oslo nedenstående bekjentgjørelse innrykke i Arbeiderbladet og Arbeideren:

«Bygningsarbeidere.

Da norsk syndikalistisk federasjon på byggeplassene gir det skinn av at deres organisasjon er godkjent av bygningsarbeidernes organisasjoner og landsorganisasjonen og på grunn av disse argumenter narrer vesentlig tilreisende bygningsarbeidere inn i sin organisasjon gjøres bygningsarbeidere opmerksom på følgende forslag vedtatt av Bygningsarbeidernes industrigruppe, og tiltrådt av Norsk bygningsarbeiderforbund:

Norsk syndikalistisk federasjon kan ikke betraktes som fagorganiserte kamerater av de fagorganiserte bygningsarbeidere. Agitatorer og fagforeninger pålegges å bruke alle midler for at også disse blir organisert i tilslutning til landsorganisasjonen.

For Bygningsarb. Industrigruppe.

John Arnesen, sekretær.»¹⁷³⁷

Alarm kommenterte:

«Ifølge gruppestyret skal alle midler benyttes i kampen mot oss. Og de er flittig brukt helt siden vår organisasjon så dagens lys. Av de midler de reformistiske ledere har brukt mot oss kan nevnes:

Politiangiveri.

Streikebryteri.

Samarbeide med arbeidskjøperne.

Forfølgelse på arbeidsplassene.

Løgn og bakvaskelse.

Det er sandelig midler som enhver hederlig arbeider vilde rødme av skam ved bare å tenke på. Men de reformistiske ledere rødmer ikke. De reklamerer tvert imot med at de bruker 'alle midler' mot vår organisasjon og mot våre medlemmer.»¹⁷³⁸

LOs Meddelelsesblad hadde i 1930 en omtale av den russiske anarkisten Nestor Makhnos bok om den russiske revolusjon i Ukraina, utkommet på norsk av Arnold Hazeland:

«Den russiske revolusjon i Ukraine som ledes av *Nestor Makhno*, hører til de interessanteste episoder i den bevegelse som førte til omstyrtelsen av feudalismen i Russland og betegner den vei utviklingen kunde ha gått til hel sosialistisk frihet. Men den ble kneblet av bolsjevikene sammen med Denikin. 'Norsk syndikalistisk Federasjon' utgav i 1924 *P. Arsjinovs* bok om denne bevegelse, i oversettelse ved Nils Jøntvedt. Senere utkom, på fransk, selve lederen, Makhnos, erindringer om hele denne store omveltningens forløp. Den gir et bidrag til forståelse av den russiske revolusjon som er ganske uundværlig for dem som vil ha en oversikt av hvad som er foregått. *A. Hazeland* har skrevet et utførlig forord (som foreløpig er trykt særskilt) og gir et innblikk i denne bevegelse som karakteriserer hele forløpet av revolusjonen 1917-1921.

Peter Krapotkin, som satt internert av bolsjevikene i Russland, sendte i juni 1919 følgende hilsen til Makhno: 'Hils kamerat Makhno fra mig og be ham passe godt på sig selv, for menn som han er det ikke mange av i Russland.'

Da var Trotski, Radek, Sinovjev, Bucharin, Rakovski med Lenin bak sig i ivrig jakt efter den mann som krevet sosialistisk frihet i Russland.»¹⁷³⁹

«Den syndikalistiska organisationen i Norge har även under året erhållit hjälp från S. A. C., med anledning av att de flesta av dess medlemmar voro indragna i den stora striden därstädes. Först anslogs kr. 5,000:- ur administrationsfonden för ändamålet och senare beviljades ett lån på kr. 5,000:- ur stridsfonden. Dessa båda beslut fattades genom omröstning inom C. K. Även utsändes genom S. A. C:s Meddelanden och tidningspress en maning till medlemmarna och L. S. om ekonomiska bidrag till de norska kamraterna. Denna insamling ute i L. S. inbringade kr. 3,161:50. [...] De reformistiska organisationerna och framför allt deras ledare bekämpa syndikalismen ivrigare än utsugarna. Det av den syndikalistiska organisationen inom byggnadsindustrien i Oslo slutna fördraget bröts av de reformistiska organisationerna, de av syndikalisterna tillkämpade lönerna, som delvis vore högre än de med de reformistiska organisationerna överenskomna lönerna, blevo sänkta, och reformisterna fordra att de syndikalistiskt organiserade arbetarna skola jagas från arbetsplatserna. Under sådana omständigheter försvåras kampen för Norges syndikalister, ty den måste utkämpas på två fronter — mot proletariatets naturliga fiender, arbetsköparna, och mot den revolutionära arbetarrörelsens reformistiska motståndare. De norska syndikalisterna ha fört denna kamp med seg uthållighet. De ha kunnat försvara sina positioner och även gjort framsteg.»¹⁷⁴⁰

I 1930 startet *Arbeidermagasinet* utgivelsen av «Arbeidernes leksikon». *LOs Meddelelsesblad* skrev: «[...] og artikkelen om anarkosyndikalismen er for lite uttømmende. Men det kan jo gjøres godt igjen når en kommer til avsnittet om syndikalismen.»¹⁷⁴¹ Heller ikke Alarm var fornøyd: «Mens man med særlig omhu har tatt med alt som angår den bolsjevikiske fløi av arbeiderbevegelsen, har man ikke så omhyggelig forsøkt å redusere og fortie den syndikalistiske bevegelse.»¹⁷⁴²

Innen Postvesenet skal Alarm ha blitt forsøkt sabotert. Fra bladavdelingen ved Oslo Postkontor ble det sendt ut tjenestekort med meddelelse om at Alarm var opphørt. Dette gikk til flere aviser som Alarm hadde bytteavtaler med.¹⁷⁴³

Under storkonflikten i 1931 slo arbeiderne mot statspolitiet i «Menstadslaget», mens krigsmakten til lands og til vanns ble sendt for å holde styr på Hydroarbeiderne. Striden dreide seg om fjerning av streikebryterne. Arbeiderne gikk i demonstrasjonstog for å snakke med dem. Politiet «optrådte helt tullet» og provoserte frem et sammenstøt. Fem krigsfartøy fra Horten gikk opp elven og ankret ved Menstad. Samtidig kom gardesoldater fra Oslo, og det ble utsendt mobiliseringsordre i Telemark. Gastene som ble sendt til Menstad vedtok en protest mot å la seg bruke mot organiserte arbeidere. Her het det bl.a.: «Vi oppfordrer alle våre kamerater i uniform til i ord og handling å protestere mot det skjendige misbruk som det gjøres av dem når de kommanderes mot deres kamerater i arbeiderklassen. Kamerater i uniform. Still dere i alle situasjoner på arbeiderklassens side i klassekampen og la dere aldri bruke som kapitalistenes redskaper mot arbeiderklassens solidaritet.»¹⁷⁴⁴ Vidkun Quisling var forsvarsminister i bondepartiregjeringen. Senere startet han nazipartiet *Nasjonal Samling*. Han ble dømt for landsforræderi etter 2. verdenskrig, og skutt. «Quisling» har blitt et internasjonalt uttrykk for landsforræder. I 1935 var det arbeiderpartiregjeringens tur til å sende statspolitiet til Herøya for å beskytte Norsk Hydro der: «Nu må vel arbeiderne være tilfreds, når de i sin kamp mot Hydro blev slått ned av sine egne ledere og av sin egen regjering. Eller kanskje der skulde finnes nogen som skulde opdage humbugen ved det hele.», skrev Alarm.¹⁷⁴⁵

I 1932 gikk Alarm over til å komme ut fjortendaglig. I april besøkte den russisk-amerikanske anarkisten Emma Goldman (1869–1940) Norge. I Oslo talte hun på 2–3 møter arrangert av *Oslo Arbeiderparti* og Arbeiderpartiets *studentgruppe*, da Studentersamfundet i Oslo, «landets frieste talerstol», nektet gjennom det kommunistiske (Mot-Dagistiske) styret å la henne tale der. Temaene var «Den amerikanske klassejustis» og «En anarkists liv». Til Alarm beklaget hun at den anarkistiske bevegelsen for tiden var død i Norge.¹⁷⁴⁶ I samme intervju sa hun at hun ville komme tilbake til Norge på høsten. Da ville også Oslo LS med all sannsynlighet arrangere et foredrag med henne. Jeg har ikke funnet noe som tyder på at hun kom tilbake til Norge.

I 1932 vedtok bondepartiregjeringen en lov om forbud mot boikott og blokade under arbeidskonflikter. DNA og LO gjorde lite for å stanse den. *Arbeiderbladet* mente at slaget ikke var tapt, for til høsten var det stortingsvalg. Det var tillatt å streike, men ikke å blokere arbeidsplassen for streikebrytere: «I realiteten vil det si, at ingen annen streik er lovlig enn den arbeiderne i verksetter for å streike sig selv vekk fra arbeidsplassen.»¹⁷⁴⁷ Samme år gikk et hundretall av landets hundretusen arbeidsløse i en «hungersmarsj» fra Trondheim og Sarpsborg til Oslo. «A. H—d» skrev i Alarm: «Hungersmarsj — ikke til storting og regjering, men til varelagre og arbeidsplassene.»¹⁷⁴⁸ Det var ikke i Stortinget eller i departementene at produksjonen skjedde. Det var til den private eiendom, til de fylte varelagre, til de stengte fabrikkene og verkstedene, og til råvarekildene, de arbeidsledige måtte gå klassekampens organiserte hungersmarsj, ifølge Alarm.

Utviklingsmulighetene for NSF ble etter hvert sterkt begrenset. De fikk en god del støtte fra SAC, bl.a. økonomisk. I 1932 fikk NSF kr. 7750,- og et lån på kr. 400,-. Syndikalistiske steinhoggere fikk kr. 1000,¹⁷⁴⁹ Ved SACs kongress i 1932 kom det flere forslag om å slå sammen de to organisasjonene. Spørsmålet ble utredet i både i NSF og SAC, og i juli møttes representanter for begge organisasjonene i Oslo. Det var to forslag: Det ene gikk ut på sammenslåing, det andre at SAC skulle støtte NSF økonomisk med en sum årlig og at dette skulle skje under en viss kontroll fra SACs side når det kom til hvordan midlene skulle brukes. Etter en lang debatt besluttet kongressen med stor majoritet å forkaste forslaget om sammenslåing. (74 stemte mot, mens 36 stemte for.¹⁷⁵⁰) I stedet besluttet man å bevilge penger, likevel mye mindre enn hva det opprinnelige forslaget hadde foreslått. Som motivering for den «gjerrige» holdningen hos svenskene

ble det oppgitt at nasjonalistiske følelser hos nordmennene skulle komme til å forhindre at NSF utviklet seg, videre mente de at det rette forumet for samarbeide mellom landenes organisasjoner var IAA.¹⁷⁵¹ «Det framkomna förslaget att sammanslå S. A. C. och N. S. F. rönnte även en livlig debatt. Kongressen stannade dock vid att avslå frågan om sammanslagning under förmenande att en sådan skulle verka hämmande för den syndikalistiska rörelsen i Norge. I stället uttalade sig kongressen för att S. A. C. i görligaste mån skulle ekonomiskt hjälpa N. S. F. i dess arbete.»¹⁷⁵²

I 1933 bevilget SAC kr. 500,- til NSF.¹⁷⁵³ På et kameratmøte i Halden i april 1933 diskuterte syndikalistene «Syndikalismens stilling til det vebnede vold». Innlederen, Einar Skaalbones, belyste syndikalismens teoretiske, moralske og praktiske stilling til vold og våpenbruk. Han kom til den slutning at «vi ikke eier nogen mulighet til å føre vebnet kamp mot en til tennerne rustet reaksjon. Derimot blir det en bydende nødvendighet at vi ruster oss til forsvar mot reaksjonære grupperes anfall med samme midler som de vi blir møtt med.» De fleste debattantene nevnte at arbeiderne ikke eide noen mulighet til å bevæpne seg før de fikk erobret kontrollen over industrien. Møtet vedtok følgende enstemmige uttalelse: «Møtet uttaler at arbeiderbevegelsens sterkeste og beste angreps- og forsvarsvåben mot kapitalismen, statsmakten og den fascistiske reaksjon er arbeiderklassens internasjonale industrielle kamporganisasjoner.»¹⁷⁵⁴

I 1933 vedtok Stortinget en lov som forbød oppfordring, iverksettelse og deltakelse i boikottaksjoner og blokader ved arbeidskonflikter. Det var tillatt å streike, men ikke å blokkere arbeidsplassen for streikebrytere. I realiteten betød dette at ingen annen streik var lovlig enn den arbeiderne iverksatte for å streike seg selv fra arbeidsplassen. LO og DNA førte ingen kamp mot lovforslaget. «Uten sverdslag har Arbeidernes faglige landsorganisasjon i Norge latt reaksjonen svinebinde sin bevegelsesfrihet.»¹⁷⁵⁵ Man skulle godta loven, og siden utnytte den ved årets valgkamp.

I 1934 kom Alarm ut uregelmessig og med 17 nummer.

I 1935 startet *Trondheim Federalistiske Arbeiderlag*¹⁷⁵⁶. Tidligere fantes *Trondhjems Federative Arbeiderlag*, som er omtalt i «Trondheimsspalten» i Alarm i 1933 i forbindelse med at syndikalistene i Trondheim laget bråk i de arbeidsløses foreninger med et forslag om nye retningslinjer.¹⁷⁵⁷ De fikk ikke gjennomslag. «Vi fikk lære, at det heter ikke: Frem for arbeiderklassen! mere, men: Frem for dette eller hint parti! — Og så går dette eller hint parti frem, — men med arbeiderklassen går det ustanselig tilbake.»¹⁷⁵⁸ I Alarm nr.1 1934 omtales lagets avis, *Direkt'n*. En del av medlemmene i det føderalistiske arbeiderlaget gikk inn i *Trondheims LS*.¹⁷⁵⁹

Dette året startet NSF i Oslo et musikkorps.¹⁷⁶⁰

Våren 1935 ble «Hovedavtalen» mellom LO og N.A.F. opprettet. Dette åpnet for en sterkere sentralisering av tariffoppgjørene, og innledet en lang periode med ro i arbeidslivet, dominert av ansvar og samarbeide. «Hovedavtalen» ble ikke særlig godt mottatt av de mer radikale fagforeningene i LO. I samsvar med «Hovedavtalen» tok LO-ledelsen avstand fra irregulære arbeidskonflikter i de nærmeste årene. NSF's arbeidsutvalg uttalte:

«Kamerater! Gjennom den hovedavtale som nu er oprettet mellem Norsk arbeidsgiverforening og Arbeidernes faglige landsorganisasjon er kampsituasjonen for arbeiderklassen fullstendig forandret.

Klassekampen, kampen for å forbedre sine kår, er skjøvet til side og blitt erstattet med samarbeide med arbeidskjøperne. Mondismen er knesatt av fagorganisasjonens ledelse. Det forslag som nu er vedtatt gir uomtvistelig bevis for at Arbeidernes faglige landsorganisasjon ikke lenger er noen kamporganisasjon, men et instrument i arbeidskjøpernes og myndighetenes hender, for å hindre enhver revolusjonær kamp.

Gjennom de arbeiderfiendtlige lover som er blitt vedtatt i de senere år, og som Arbeidernes faglige landsorganisasjon stadig har underordnet sig, har arbeidskjøperne forstått å underlegge sig arbeidernes faglige landsorganisasjon, slik de nu efter den oprettede hovedavtale praktisk talt fullstendig kontrollerer det hele.

Gjennom meglingslov, tukthuslov, boykott- og blokadelov er ringen nu sluttet gjennom den oprettede hovedavtale.

Arbeiderklassen er beskåret enhver rett til å føre kamp i det øieblikk det passer den. Skal de føre noen kamp, så skal det være et tidspunkt som passer arbeidskjøperne og med de våben som arbeidskjøperne bestemmer.

De er fratatt retten til boikott eller blokade, uten i de tilfeller hvor arbeidskjøperne og myndighetene gir sin tillatelse.

Streikebryterne, de usleste kryp som eksisterer, er beskyttet ved lov, som igjen er godkjent av arbeidernes faglige landsorganisasjon.

Og gjennom den nu oprettede hovedavtale er arbeiderklassen berøvet retten til sympatiaksjoner, uten i de tilfeller hvor arbeidskjøperne tillater det, samtidig som arbeiderne har fått rett eller plikt til å velge sine egne bødler, det vil si tillitsmenn som skal påse og innrapportere til arbeidskjøperne alt som foregår på arbeidsplassen.

Arbeidskjøperne har neppe noen grunn til å forlange mere og i 'Arbeidsgiveren' gir de også uttrykk for sin tilfredshet.

Men arbeiderne?

Finnes der intet igjen av den gamle sunde kamp og opposisjonslyst?

Er man fullstendig blitt innsnevret i de politiske fraser?

Er man kommet kommet så langt at man ikke ser noen annen utvei enn samarbeide med arbeidskjøperne?

Har man intet annet formål nu enn kampen for monopol på arbeidsplassene?

Eller vil man opta kampen, først og fremst for å gjenerobre sine egne organisasjoner, og dernest føre kampen videre på et revolusjonært grunnlag for å erobre den økonomiske makt i samfundet?»¹⁷⁶¹

Høsten 1935 ble Johan Nygaardsvold statsminister for en mindretallsregjering fra DNA. DNA hadde blitt «klok av skade» etter regjeringserfaringen fra 1928, og lært at hvis den ville tenke på å sitte en stund på de regjeringstaburettene man på ny hadde klatret opp på, så måtte de se bort fra sine revolusjonære fraser, og bli et pent og pyntelig borgerlig parti, som så det som sin største oppgave å gjenreise den kapitalistiske industri, å styrke og bevare det bestående samfunnets økonomi. Dermed allierte de seg med Stortingets mest reaksjonære parti, *Bondepartiet*. Nå ble det en hovedoppgave for LO lojalt å bakke opp DNA-regjeringens krisepolitikk i dens utsatte mindretallsposisjon gjennom en moderat linje. Arbeidsfred ble viktig. De store arbeidskonfliktene ble borte. DNA-regjeringen brukte tvungen voldgift i en rekke av konfliktene, noe som etter hvert ble godtatt av LO. LO gikk nå inn for en «solidarisk lønnspolitikk», dvs. at «de best stilte arbeidergruppene viser måtehold ved sine tariffoppgjør for på det viset å skape forutsetninger for en overføring av betalingsevnen fra en næringsgren til en annen».¹⁷⁶² Dette var nye tanker i fagbevegelsen. Kritikerne av denne politikken mente derimot at de lavtlønte måtte få høyere lønn på bekostning av kapitaleierne og ikke de bedre lønnede arbeidergruppene. Det var ingen garanti for at frivillige lønnsnedslag for høytlønte ville komme de lavtlønte til gode. Tvert i mot ville dette bare tjene kapitaleiernes profittinteresser.¹⁷⁶³ Det hersket fred og ro på arbeidsplassene, og bedriftene kunne notere stigende profitt. Alarm skriver:

«Og det har kunnet skje nettop fordi regjeringen er socialdemokratisk og fagforeningsbevegelsen er socialdemokratisk. For ikke å forstyrre regjeringen i sin borgerlige samarbeidspolitik, har arbeiderne latt arbeidskjøperne øke sin profitt, mens de selv har måttet ta til takke med mindre og mindre brødstykke dag for dag. Det hadde de selvsagt ikke gjort om regjeringen ikke hadde vært herre i deres egen fagbevegelse.»¹⁷⁶⁴

Alarm skriver:

«Det norske arbeiderpartis ledelse har sendt ut en parole til arbeiderne: 'Inngåtte avtaler skal holdes.' Om prisnivået under tariffperioden øker til det dobbelte, om arbeiderne holder på å svelte ihjel ved siden av sitt arbeide — Inngåtte avtaler skal holdes. Denne parole gjelder dog bare arbeiderne. Arbeidskjøperne står fremdeles fritt, de kan bryte sine avtaler nårsomhelst. Men arbeiderne skal vise at de er lovlige, og for alt, de skal ta hensyn til at det nu sitter en arbeiderregjering ved styret i Norge. For når alt kommer til alt så er det vel det som er den egentlige grunn for parolen.»¹⁷⁶⁵

Martin Tranmæl var heller ingen populær mann i NSF:

«Martin Tranmæl begynte som revolusjonær halvsyndikalist og har senere svinget mellom en rekke standpunkter, fra federalist til centralist, fra direkte aksjonist til parlamentariker, fra internasjonalt til Norgestilbeder o. s. v. Når han ennå idag står som den førende skikkelse i den norske arbeiderbevegelse, så skyldes det den balansekunst som har maktet å opprettholde hans prestige på maktens øverste tinde. Var han slått ut i konkurransen kunde man like gjerne idag tenke sig Tranmæl i spissen for en fascistisk legion eller et samfundsværn. Han er ingen brødjeger, slik som Albin Eienes, som Eugene Olaussen og som Halvard Olsen. Men han er diktator. Ingen har misbrukt det federative prinsipp mer enn Martin Tranmæl og ingen har mer kunnet trekke arbeiderne efter nesen enn hvad han har gjort. Og denne kunst er kanskje årsaken til at han idag står på den siden av barikaden som han gjør. Men diktatorer er en fare for arbeiderbevegelsen. Så snart de vippes ned fra sitt ophøiede stade vil de snart hevne sig. Mussolini har gjort det, Pilsudski¹⁷⁶⁶ har gjort det, og mange, mange andre har gjort det samme. De diktatoriske elementer bør helst temmes»¹⁷⁶⁷

«'Avtaler som opprettes skal respekteres' skriver Martin Tranmæl i 'Arbeiderbladet' i anledning bakerstreiken i Oslo. Og han tilføier: 'De tariffstridige og ulovlige konflikter slår ben under det samlende og byggende arbeide'. Vi vil anbefale Martin Tranmæl å lese brosjyrene 'De faglige kampmidler og organisasjonsformer', side 3 og 4, samt 'Hvad fagopposisjonen vil', side 14-24. Der vil han finne en helt ut logisk argumentasjon for de stikk motsatte anskuelser. Og disse brosjyrer er skrevet av Martin Tranmæl. Det er ingen forbudte syndikalistskrifter som kan ta skade på en nasjonal og lovlidig socialdemokratis sjel.»¹⁷⁶⁸

Fra og med 1935 måtte NSFere ha dobbelt medlemskap for å få arbeid. I tillegg til å være med i NSF måtte de også være medlem av LO. LO hadde i flere år krevd monopol på arbeidsplassene; LO-forbundens medlemmer skulle ha fortrinnsrett til arbeid.¹⁷⁶⁹ Dette gikk arbeidskjøperne med på, og monopolet ble nedfelt i en rekke tariffavtaler. Også mellom ulike forbund og fagforeninger tilsluttet LO ble det ført en innbyrdes kamp om å ha monopol på organisering av arbeidere på den enkelte arbeidsplass, bl.a mellom *Murerforbundet* og *Bygningsarbeiderforbundet* på Hønefoss sommeren 1931, mellom *Forskallingsnekkerenes forening* og *Stein-, jord- & cementarbeidernes forening i Oslo* når det gjaldt monopol på alt forskalingsarbeide i Oslo og omegn, og mellom *Murararbeidernes forening* og *Sten-, jord- og cementarbeidernes forening i Oslo* i 1932 når det gjaldt eneretten til å bære stubbeloftfyll på et bygg i Wergelandsveien 5.¹⁷⁷⁰ Fagforeningenes monopolisering av arbeidet fikk også konsekvenser for ungdommen: «De fleste fagforeninger forsøker på alle mulige måter å stenge for ungdommen. Ungdommen kan ikke bli organisert uten at de har arbeide, og i de fleste tilfelle kan de få arbeide uten at de er organiserte. Vi har mange tilfelle av at fagforeningenes tillitsmenn har jaget ungdommen vekk fra arbeidsplassene fordi de ikke har vært organiserte på tross av at de har vært mere enn villige til å organisere sig», skrev *Arbeider-Ungdommen*.¹⁷⁷¹ Dette bekreftet syndikalistenes teori om at oppdelingen av foreninger etter snevre faggrenser var ubrukelig, og et hinder i klassekampen: «En broget mosaik av foreninger og forbund, som ved sin splittelse av arbeiderne svekker enheten, forsløver klasse-solidariteten og utvikler de middelalderske instinkter blant masserne, som får sitt typiske uttrykk i fagstoltheten, monopolånden og andre uttrykk for de antisociale utvekster.»¹⁷⁷² I 1935 skaffet *Bygningsarbeiderforbundet* seg monopol i bygningsindustrien i Aker. Mot at forbundets agitatorer organiserte byggmesterne til mesterforeningen, skulle mesterne organisere arbeiderne til forbundet. «Det er en ny form for 'klassekamp' som nu skal prøves», skrev Alarm sarkastisk.¹⁷⁷³ Som vi tidligere har nevnt forekom det allerede tidlig på 20-tallet tvangsinnmelding av NSFere i fagforeninger tilsluttet LO. Medlemskapet i NSF måtte holdes skjult til de hadde fått jobb. Dette reduserte LSene fra å være kamporganisasjoner til nærmest å bli en slags agitasjonsklubber.

«Når forbundet med arbeidsgivernes hjelp og støtte stiller syndikalistene valget mellom å kjøpe sig en

medlemsbok i den reformistiske fagforening eller forlate arbeidsplassen, så er det menneskelig forståelig, at mange har kjøpt medlemsboken istedetfor å gi avkall på brødbiten. Men disse har som sagt ingen interesse for den reformistiske fagforening, og blir derfor som regel et passivt medlem, slik som reformistene helst ønsker at medlemmene skal være. Istedetfor å fortsette som aktiv klassekjemper i den syndikalistiske bevegelse, forvandles denne mann til en sløv pessimist, til stor glede for fagforeningen, da denne er oppbygget på det centralistiske system, med den avgjørende makt og myndighet hos ledelsen, som ikke tåler aktive medlemmer.

Tvangsorganisering av anderledes tenkende og organiserte arbeidere til en forening som de på ingen måte sympatiserer med og ikke vil komme til å arbeide i av interesse for saken, har en slående likhet med den fascistiske organisering og har vel neppe andre motiver å bygge på enn maktbegjer og pengeutpressing. Det er ikke medlemmer man vil ha, men kontingenter. Ikke sterkere organisatorisk kraft, men større personlig makt hos ledelsen.»¹⁷⁷⁴

I 1935 kom den russiske bolsjeviken Leon Trotsky til Norge som politisk flyktning. Dette ble ikke særlig godt mottatt blant stalinister og fascister, som gjorde det de kunne for å trakassere ham. Blant annet gjorde norske nazister innbrudd hos Trotsky, mens han var i Norge, for å lete etter kompromitterende materiale. Etter press fra Sovjetunionen ble han i 1936 sendt videre til Mexico, hvor han ble myrdet i 1940. Hvorfor ga Norge etter for sovjetisk press? *Aftenposten* skriver:

«Interessant er det at Moskva begynte å pumpe penger inn i Norge allerede i 1920. Det året mottok Martin Tranmæl 10000 kroner — en anelig sum den gang. Trygve Lie mottok 7000 kroner. Man kan spekulere på om redselen for bli avslørt kan ha styrt Trygve Lie da han i 1936 i egenskap av norsk justisminister utviste Leo Trotskij fra Norge. Dette gjorde det lettere for Stalin å likvidere Trotskij i det fjerne Mexico. Det kostet mindre oppmerksomhet enn hva det ville gjort i Norge. Russerne glemte ikke slike bidrag som de ytet Lie i 1920.»¹⁷⁷⁵

Syndikalistene var klare i sin humanitære støtte til asylsøkeren Trotsky, samtidig som de tok klar avstand fra det han sto for politisk:

«Vi har sagt det før, og gjentar det enu en gang: Vi nærer ingen sympati for Trotsky. Dertil har altfor mange av våre kamerater og meningsfeller i Russland under hans diktaturperiode måttet vandre i fengsel og konsentrasjonsleir, eller blitt myrdet på hans kommando. Og vi sympatiserer ikke med bødler og diktatorer, uansett hvilke interesser de sier sig å representere gjennom sin bøddeltjeneste.

Men just derfor tar vi også bestemt avstand fra regjeringens reaksjonære angrep mot asylretten for politiske flyktninger. For i dag er Trotsky en politisk flyktning, og dertil i en meget vanskelig stilling, idet bødlene fra to kanter krever hans hode på et fat.

Når våre nazistiske gangstere krever Trotsky utvist til Russland, så er det under driften av en lengsel etter å se hans blod flyte i rennestenen. Det er Görings, Mussolinis, Attilas og Al Capanos sadistiske drifter som ligger bak dette forlangende. Og når Stalin alierer sig med nazistene i dette krav, så er det under ønsket om å få uskadeliggjort en ved mulig senere anledning sterk konkurrent om makten.

Slik som rettsprosessen mot Sinovjev og de andre var opført, er det vel ingen som på fullt alvor tror, at de var skyldig i den anklage de dømtes til døden for. Aller minst kan vi få oss til å tro det, fordi samme anklage fra kommunistisk hold er rettet mot de tusener anarkister, syndikalister og venstre-revolusjonærer, som er henrettet eller pint ihjel i de russiske fengsler og konsentrasjonsleirer på ordre av Lenin, Trotski, Stalin o. s. v.

Når man ønsker å bli kvitt en mann med personlig mot til å si sin mening, er det så forbannet lett å gjøre vedkommende et hode kortere ved å dømme ham for terroristiske handlinger. Bærer vedkommende et verdenskjent navn lager man en rettskomedie. Er hans navn ukjent slipper man også den uleiligheten.

Uansett Trotskys skyld eller uskyld i Stalins anklage, så er dog tross alt den saken klar, at Trotsky ikke har deltatt i, propagandert for eller fremskyndet noen terroristiske handlinger her i landet. Og hans sekretærer enu mindre.

Men nettopp denne kjensgjerning gjør også regjeringens kneskjelv for den mest nattsvarte reaksjon

så ynkelig som den er.

Nazistene har høstet en lett kjøpt seier, og man kan være skråsikker om at det ikke blir den siste. Gangstrenes jubel vil bli den fanfare som stimulerer pakket til nye aksjoner og nye seire. Regjeringen har allerede solgt sig til den nasjonalistiske reaksjon, og dens liv er ikke meget verd i disse hyeners klør. Lærdommene fra andre land burde ihvertfall gitt Trygve Lie litt stoff til ettertanke, selv om mannen ellers er stakk blind for de politiske landflyktiges skjebne.»¹⁷⁷⁶

«Regjeringen har pånytt bøiet kne for fascistenes krav i Trotskysaken. Trotsky er nektet å procedere ved en norsk rett.

Det fins ikke engang hjemmel i loven for denne nektelse. Regjeringen har måttet diktere egne lover for å tilfredsstille Quislingsbandenes åndstyransiske krav.

Og så sies det at nazistene ble slått ut ved valget. Sludder! Nazistene fører hjem den ene seier etter den annen. Quisling og innbruddsmannen Syversen har allerede Nygårdsvold og Trygve Lie i baklommen. Det er sannheten om nazistenes 'nederlag'.

'Arbeiderbladet' skylder på 'Sovjet-Russland'. – Desto større skandale er det! Når et regime som kaller sig kommunistisk skal trække åndsfriheten under føtter i den grad som er skjedd i dette tilfelle, og en socialdemokratisk regjering trofast følger i dets fotspor, da er ethvert forsvar bortfalt.

Det er tilstrekkelig å peke på, at hele den kapitalistiske og reaksjonære presse på det kraftigste forsvare regjeringens fascistiske undertrykkelse av åndsfriheten. Bedre karakteristikk av regjeringens stilling kan ingen gi.»¹⁷⁷⁷

«Om Trotski og hans gruppe hadde seiret i drakampen, ville resultatet blitt akkurat det samme for de russiske arbeidere og bønder, kanskje verre, dog ikke bedre, for det var Trotski som bygget den røde armé, det var han som ga de gamle officerer makta og det var han sammen med Lenin og Stalin som skapte og organiserte det nye politisystem med Gerschinski som første sjef, med anvendelse av zaristiske metoder som i mangt og meget overgår den gamle zarismens grufulle regime. Noen socialisme er det ikke blitt av det ennå, og det blir det heller ikke.»¹⁷⁷⁸

«Vi har som sagt ingen sympati for Trotsky som person. Mannen som slo ned det revolusjonære Kronstadtoprøret, mannen som slo ned forsvarerne av den ukrainske bonderevolusjon i Guljai-Polje kan aldri få vår sympati. Men idag er Trotsky selv under forfølgelse av de reaksjonære makter. Og asylretten, hvor innskrenket den enn er, er en altfor dyrebar rett til å trampes under føtter av hevngjerrige bøddelagenter.»¹⁷⁷⁹

«Til
Utenriksdepartementet.

Oslo Lokale Samorganisasjon samlet til møte den 1. sept., vil på det kraftigste protestere mot regjeringens knefall for det nazistiske gangsterverde i Trotsky-saken. Nazistene triumferer over departementets knefall for den svarteste reaksjon, og det med full rett. Vi nærer ingen personlige eller prinsipielle sympatier for Leo Trotsky, men vi mener at asylretten, selv i sin nuværende innskrenkede skikkelse, er altfor dyrebar til å trækkes under føtter på ordre av nazistiske gangstere eller andre representanter for det mest innskrenkede åndstyranni. Utvisningen av Trotskis sekretærer er en åpenlys viserguttjeneste for den mest åndsformørkende nasjonalisme, og kan utelukkende påregne sig alle tenkende menneskers forakt.

Oslo Lokale Samorganisasjon.»¹⁷⁸⁰

Alarms ekspedisjon holdt til i Rødfyllgaten 8 og 10 ⁱⁱ midt på 1930-tallet. 1/1 1937 flyttet ekspedisjonen til Mandalsgaten 5 ⁱⁱ.¹⁷⁸¹

Alarm hadde mange artikler om syndikalismen og anarkismen i Spania. Fra midten av 1936 og fremover hadde borgerkrigen en dominerende plass i spaltene. I 1936 bevilget SAC ca. kr. 1000,- til NSF.¹⁷⁸² Dette året gikk NSF's arbeidsutvalg inn for å danne en syndikalistisk opposis-

jongsgruppe med arbeidsfelt innenfor den reformistiske fagorganisasjons foreninger. Bakgrunnen var den tvangsorganisering som de senere år hadde blitt praktisert av LO mot de syndikalistiske organiserte arbeidere, og at en stor del av de tvangsorganiserte av økonomiske grunner var avskåret fra å tilhøre både den reformistiske og den syndikalistiske organisasjon. De var derfor i stor utstrekning utsatt for å tape forbindelsen med NSF, samtidig som de ble utsatt for en jevn påvirkning i reformistisk retning. Dannelsen av en syndikalistisk opposisjonsgruppe skulle dekke behovet for en felles plattform for syndikalistene innenfor LO, samt spre syndikalismens idéer blant de fagorganiserte.¹⁷⁸³ Hvordan det gikk tier historien om.

I 1936/37 ga Oslo og omegns LSers syndikalistiske tale- og studiesirkel ut den håndskrevne avisen *Brannfaklen*.

På Oslo L. S. kvartalsmøte 22/6 1937 ble det vedtatt å ekskludere Einar Skaalbones pga. kontingentrestanse. Han ble dermed avsatt som forretningsfører for NSF.¹⁷⁸⁴

I 1937 var antallet Lokale Samorganisasjoner i syndikalistføderasjonen sunket til omkring tyve, og det var også en «forgubbingsprosess» på gang. (I Alarm nr. 6 1936 er det oppført 22 LSer og to kvinnegrupper.) Carl O. Tangen ble forretningsfører i NSF. Han var også formann i Oslo LS.¹⁷⁸⁵ SAC bevilget kr. 1200,- til NSF.¹⁷⁸⁶ Samme år var et par agitatorer fra *Oslo Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening* på agitasjonstur i Aker herred utenfor Oslo:

«Ute i Aker støter en sammen med Norsk Arbeidsmannsforbunds tariffsystem og noe lavere satser, dette er også et problem. Men det har lyktes de to agitatorer å få forholdsvis god orden i distriktet. Som noe av en raritet noteres det at en her ute i utkanten har truffet på de siste restene av syndikalistenes lokale samorganisasjoner. Virkningen av deres virksomhet er lønnspress, men det lykkes å bringe også dette område under kontroll.»¹⁷⁸⁷

Syndikalistene, på sin side, anklaget medlemmer av *Oslo Stein-, Jord- og Sementarbeideres forening* i 1938 for å sette

«sin ære i å sette rekord i underbydning på de forskjellige arbeider. Det skal erkjennes, at det finnes noen hederlige undtagelser. Nu, et par spørsmål: Kan medlemmene av Bygningsarbeiderforbundet og Oslo Sten- jord- og cementarbeiderforening ignorere alle tariffen og priser for å skaffe sig arbeide?

Er det med forbundets og foreningens billigelse at så skjer?

Man har god grunn til å stille disse spørsmål.

For det første så husker nok både forbundet og foreningen at Oslo og Nordstrand L. S.-er hadde avtale med ca. 20 byggmestere i Oslo, Aker og Bærum i 1930-31.

Ennvidere skal huskes, at Bygningsarbeiderforbundet og Oslo Sten- jord- og cement truet med å blokere disse byggmestere for materialer i tilfelle de ikke vilde opsi avtaler med de syndikalistiske organisasjoner og inngå på en monopoloverenskomst med Bygningsarbeiderforbundet.

Det er kanskje på bakgrunn av denne aksjon at de kan optre som de vil i Aker.

Vi vil ikke undlate å tilføie at vi tror det var mere påkrevet at de reformistiske organisasjoner kontrollerte sine egne medlemmers 'gjøren og laden' enn å gå på jakt efter de syndikalistisk organiserte arbeidere. [...]

Vi har undersøkt priser og arbeidsbetingelser på endel av disse anbudsarbeider som er igang, og det viser sig at dette er verre enn vi noen gang hadde tenkt oss.

Undersøkelsene vil bli fortsatt og vi vil da på bakgrunn av disse undersøkelser drøfte på hvilken måte man kan sette en stopper for uvesenet og hvorledes disse skadedyr skal behandles.»¹⁷⁸⁸

«Den reformistiske fagmonopolismens kamp mot syndikalismen skiller sig bare i grad fra den fascistiske bevegelse i Italia og den nazistiske i Tyskland. I sitt vesen er de nøiaktig like. To grener av det samme tre, som er vokset op i monopolismens, selvgodhetens og ensretningens sterile have.»¹⁷⁸⁹

I 1938 bevilget SAC kr. 400,- til NSF.¹⁷⁹⁰ At det innen den reformistiske fagbevegelsen fremdeles fantes en del anarkister og syndikalister tyder en artikkel av *Norsk Murerforbunds* formann hvor det tas til orde for at organisasjonen, som hadde vært frittstående en stund, skulle melde seg inn i

LO igjen:

«Det er helt nødvendig at arbeiderne i de land som ennu ikke er berørt for alvor av fascismens gift slutter sig sammen helt kompakt og står så enig så det ikke finnes nogen sprekke i den sammenslutning som de har. Det er helt nødvendig at vi som arbeidere husker på at det ikke nytter med nogen splittelse mellom oss. Om vi kan ha særmeninger med hensyn til politiske spørsmål, om vi har anarkistiske sympatier eller såkalte kommunistiske eller syndikalistiske, det er ikke hovedsaken for oss nu, for den fiende som det gjelder for oss å motstå, tar ikke noget hensyn til hverken den ene eller den annen retning innenfor arbeiderbevegelsen.»¹⁷⁹¹

På initiativ av *Bergen LS* ble *Revolusjonær socialistisk diskusjonsklubb* stiftet den 22/1 1938. Ewald Johannesen ble valgt som formann.¹⁷⁹²

18/10 1939 flyttet NSF og Alarm inn i Folketeaterbygningen,¹⁷⁹³ rom 316, oppg. C.¹⁷⁹⁴ Samme år bevilget SAC penger til NSF:

«SAC har ävenledes givit de norska syndikalisterna ett handtag under året. Den syndikalistiska organisationen därstädes arbetar under oerhörda svårigheter. Särskilt svårt har det varit för dem att upprätthålla sin tidning, Alarm. För att i någon mån hjälpa dem har SAC dels lämnat ett direkt anslag å kr. 800:- och dels översänt kr. 1,265:25, utgörande inkomsten å det Alarm-märke AU låtit utgiva.»¹⁷⁹⁵

«Norsk Syndikalistisk Federasjon — NSF — är ej någon stor rörelse och dess medlemmar äro i stor utsträckning utestängda från arbetsplatserna på grund av den reformistiska fackföreningsrörelsens arbetsmonopol.

Den reformistiska landsorganisationen är däremot numerärt stark. Men dess styrka består huvudsakligast i de enskilda fackförbundens monopolrätt till arbetet i sina respektive fack. I övrigt äro fackföreningarna bundna till händer och fötter inför arbetsgivarna och regeringen. Förbundsledningarna fungera som arbetsköparnas polis och ser till att länkarna inte brytas. Under de senaste årens löneförhandlingar ha medlemmarna i den reformistiska fackföreningsrörelsen praktiskt taget ingenting haft att säga till om. Alla viktiga avgöranden ligga i förbundsledningens händer och i sista instans hos regeringen. Denna omyndiga ställning för medlemmarna i sina egna angelägenheter har vid många tillfällen föranlett missnöje och protester mot ledningen, vilka protester dock som regel visat sig verkningslösa.

IAA:s sektion, NSF, har dock trots alla svårigheter hållit samman och har det lyckats för kameraterna innom densamma att hålla agitationen för syndikalismen vid liv. NSF utger en propagandatidning, 'Alarm', vilken utkommer varannan vecka. Under den senaste tiden har den muntliga agitationen skärpts genom ordnandet av en rad offentliga möten. På dessa möten ha som regel deltagit två talare, en som belyst världssituationen och en som talat om den revolutionära syndikalismen. En del av dessa möten ha efter förhållandena gjort stor succés. Arbetarna ha äntligen börjat att lyssna till vad de revolutionära syndikalisterna ha att säga dem. Och de börja att förstå oss. Visserligen har den reformistiska fackföreningsrörelsen och de politiska partierna sina stora troende skaror, vilka äro oemottagliga för allt annat än vad ledarna ha att säga dem. Men de senaste händelserna ute i världen har fått många till eftertanke och de förstå den revolutionära syndikalismen när vi för dem redogöra därför.»¹⁷⁹⁶

En del fanger i tyske konsentrasjonsleire, i hovedsak jøder, klarte å rømme, og dro til andre land:

«Som tilhengere av friheten måtte det glede oss, og vi burde være villig til å motta disse ofre for barbariet med åpne armer. Men hva skjer i Oslo? Jo, der blir alle jøder — millionærene unntatt — utsatt for de mest umenneskelige husundersøkelser etter flyktninger! Til hvilken tid som helst på døgnet kan de risikere at etpar uniformerte snushaner stikker sine fjes inn i leiligheten og forlanger å få rote høyt og lavt for å bringe på det rene hvorvidt de huser noen flyktninger eller ikke.

Hvilke sjelselige lidelser og hvilken nervepåkjenning må ikke disse mennesker være utsatt for.

Først den barbariske forfølgelse i naziststatene, som kanskje rammer deres egne slektninger og derpå den umenneskelige behandling fra politiknektene her i landet!

Dette fra humanitært synspunkt. Men saka har også en annen side. Her er det nokså åpenbart at *Oslos politi går Hitlers erender*. Om det foreligger et direkte krav fra den tyske statens øverste

blodhund i så henseende eller politiledelsen i Oslo har funnet det overensstemmende med sin plikt å gjøre bøddeltjeneste for den blodige arierhøvdningen har vi ennå ikke klart for oss. Men handlingen er like forbrytersk mot ethvert både demokratisk og frihetlig prinsipp for det.

Er det på regjeringens ordre?

Interessant skulle det også være å vite om dette uopdragne innbrudd i privatfolks leiligheter er skjedd på ordre fra justisdepartementet eller direkte fra politiets eget initiativ!

Hvem er Hitlers agenter — regjeringa eller Oslo politi?»¹⁷⁹⁷

Einar Skaalbones innledet på et kameratmøte i Oslo 25. oktober 1936, arrangert av den syndikalistiske kvinnegruppe *Samhold*, om «Syndikalismens stilling til militarismen og voldet»:

«Han begynte med å påpeke, at mange mennesker, ut fra syndikalismens antimilitære innstilling har fått en feilaktig anskuelse av vår stilling til våbenbruk under forsvarskampen mot reaksjonen og kapitalisme. Han siterte hvad N. S. F.s prinsipperklæring sier i dette spørsmål, og gikk så over til kampene i dagens Spania, hvor arbeidermassene, først og fremst syndikalistene, med våben i hånd forsvarer sig mot de reaksjonære bander. I Spania viser det sig idag, at det ikke er nok med de industrielle våben, man trenger også andre. Og når de spanske kamerater idag tvinges til å skyte ned sine motstandere for å berge sine egne liv, så er det langt fra noe brudd mot de syndikalistiske prinsipper eller anskuelser.

En vakker dag kan også vi komme i samme situasjon som våre spanske kamerater. Og da nytter det ikke å si at det er stridende mot den socialistiske etikk å forsvare sig med blanke våben mot reaksjonen.

Anderledes stiller naturligvis saken sig når det gjelder krig mellem nasjonene, da er det en forbrytelse mot vårt organisasjonsprinsipp å delta.

I forsvarskampen mot reaksjonen og fascismen gjelder det, at også vi forbereder oss. En arbeidernes verneorganisasjon er derfor absolutt nødvendig i denne forsvarskamp. En bevæbning av medlemmene betyr ikke underkastelse under staten, men tvertimot.

Den interessante og allsidige innledning blev lønnet med sterkt bifall.

I den følgende diskusjon deltok Allan Berg, C. O. Tangen, Ernst Andersen samt innlederen. Under diskusjonen berørtes også endel andre sider ved spørsmålet, bl. a. faren for at den nuværende situasjon i Spania kan utvides til en verdenskrig, og arbeidermassene derved lures ut i en krig mellem nasjonene i den tro at det var en krig for eller mot fascismen.»¹⁷⁹⁸

Alarms antikrigspropaganda var særdeles fremtredende i 1939, med krav om norsk avrustning: «Vi syndikaliister bekjemper enhver nasjonal opprustning, som kan styrke kapitalistklassen og den fascistiske reaksjon.»¹⁷⁹⁹ Albert Jensen skrev: «Det er rendyrket idioti, apsolutt vanvid eller også den uhyggeligste samvittighetsløshet å sludre om småstaters evne til med held å opta kampen mot en stormakt, enten den heter Tyskland eller Russland eller noe annet.»¹⁸⁰⁰ Syndikalistenes svar på krigstrusselen var: «Ikke en mann, ikke en øre til militarismen! Nekt å produsere våpen og amunisjon! Nekt å transportere krigsfornødenheter av noen art! Nekt militærtjenesten! Generalstreik mot krigen!»¹⁸⁰¹ En noe resignert Tryggve Aakervik kommenterte disse synspunktene i *Arbeiderbladet*:

«Enhver antimilitarist er fredsvenn, men på andre premisser enn fredsforeningens medlemmer.

Undertegnede har snart i tredve år bekjempet krig og militarisme. Krigen fordi den alltid og under alle omstendigheter rammer arbeiderklassen. Det er arbeiderne som i enhver krig er slaktekvegget, det er arbeiderne som må bygge op igjen, skape de materielle verdier som ødelegges ved krig, og arbeiderklassen selv i det seirende land høster aldri noen fordel av seiren. Militarismen har jeg bekjempet fordi den skapte krig.

For mig har spørsmålet om krig eller fred vært meget enkelt: Arbeiderklassen nekter soldattjeneste, arbeiderklassen nekter å lage våben og ammunisjon, bygge festninger, krigsskib m. v. Og endelig: Arbeiderklassen svarer på en mobiliseringsordre med den revolusjonære generalstreik.

For en 10—15 år siden var disse tanker ennu aktuelle og lot sig høre i arbeidernes forsamlinger, men nu?

Det er tungt å måtte revidere sin livsopfatning, men begivenhetene ute i verden tvinger en til det. Fra de land som idag truer freden, kan vi ikke vente noen aksjon fra arbeiderklassens side, fordi

den ingen organisasjon har. Fordi ingen propaganda, ingen meningsytring får komme til orde. Hvis da de organiserte arbeidere i de land hvor de ennå får ha sine organisasjoner, skulde følge det program som jeg ovenfor har skissert, vilde ganske snart den hele verden være underlagt det totalitære styre.

Før Mussolini og Hitler kom til makten, kunde vi hevde 'at arbeiderklassen hadde alt å vinne, men bare sine lenker å tape'. Idag må vi erkjenne at i de demokratiske land har arbeiderklassen meget å tape — meget å forsvare.

Vi har ytringsfrihet og forsamlingsfrihet, retten til å slutte oss sammen til felles forsvar; vi har både økonomiske og politiske posisjoner å verne om; vi har mulighetene for å virkeliggjøre vårt ideal — sosialismen.

For en anarkist er staten i alle dens former den vederstyggeligste form for samfundsorganisasjon, men den demokratiske må dog være langt å foretrekke for diktaturet — sort-hvitt eller rødt.

Stillingen i verden idag er den: vi har aksene — Berlin—Roma—Tokio; de tre store totalitære stater som truer verdensfreden — truer verdensdemokratiet. Hvorledes skal i denne situasjon arbeiderklassen stille sig til militarismen?

Mig forekommer det innlysende at vi må revidere vårt antimilitære standpunkt, om vi ikke vil begå selvmord. For mig har antimilitarismen ikke vært et pasifistisk standpunkt, men et hensiktsmessighets standpunkt. Det er således ikke noe sentimentalt føleri forbundet med antimilitarismen, og det har det vel aldri vært for den organiserte arbeiderklasse heller.

Som tidligere er vi fredsvenner. Men ingen har fred lengere enn naboen vil. Og så lenge verden har totalitære stater, nytter det ikke å hengi sig til illusjoner om fred. Først når de totalitære statssystemer er knust — tilintetgjort, kan vi for alvor opta arbeidet for sosialismen — verdenssosialismen.

Så lenge de totalitære stater eksisterer, vil alt byggende arbeid være truet med tilintetgjørelse.

Så lenge de totalitære stater eksisterer kan arbeiderklassen i de demokratiske land ikke være antimilitarister.»¹⁸⁰²

Alarm svarte:

«Militarismen har han bekjempet, fordi den skapte krig. Og videre: 'For mig har spørsmålet om krig og fred vært meget enkelt: Arbeiderklassen nekter soldattjeneste, arbeiderklassen nekter å lage våpen og ammunisjon, bygge festninger, krigsskib m.v. Og endelig: arbeiderklassen svarer på en mobiliseringsordre med den revolusjonære generalstreik.'

Her er vi fullstendig enig med Aakervik. Ti her nevner han det der skaper krig. Militarismen! Her nevner han de våpen arbeiderklassen har til sin rådighet og som kan sette en stopper for et krigsutbrudd. Nemlig å nekte å la sig hverve og nekte å lage våpen og ved en mobiliseringsordre gå til generalstreik. Disse ord har han nemlig skrevet, som revolusjonær syndikalist og anarkist. Problemer drøftet fra den gang han stod organisert i disses organisasjoner.

Men så kommer han til noe annet. Det er tungt å revidere sin livsopfatning. NB! Livsopfatning. Men begivenhetene ute i verden tvinger ham til det.

Vi skal nå se på disse begivenheter. La herr Trygve Aakervik selv få si hvorfra begivenhetene kommer og hvorfor de kommer. Fra de land som idag truer freden, kan vi ikke vente noen aksjon fra arbeiderklassens side, fordi den ingen organisasjoner har, forteller han.

Fordi ingen propaganda, ingen meningsytring får komme til orde. Her mener han naturligvis de politiske organer, den faglige bevegelse. Og hevder igjen sin anarkistiske mening. Beviser at de lager store, men svake organer. Byråkratiske institusjoner, hvor ikke medlemmene får si sin mening, hvor de ikke får frembringe de aktuelle spørsmål. At det er byråkratene der stenger alt revolusjonært utenfor.

Så kommer noe han selv har motbevist. Noe han har skrevet med påholden penn. Noe vi alltid hører fra byråkratisk hold, at bare vi slutter oss til dem, så kan de samme aksjonsmidler brukes og drøftes innenfor deres rekke.

Vi kjenner jo godt til hvor herr Aakervik har havnet, han med mange andre, som engang stod i spissen for de revolusjonære bevegelser.

At de havnet over i Arbeiderpartiet og der har solgt sig med hud og hår. Og det kvitterer han med følgende: 'Vi har ytringsfrihet og forsamlingsfrihet. Retten til å slutte oss sammen til et felles forsvar.'

Ja, hvor ligger denne rett? I Arbeiderpartiet og fagbevegelsen skinner det igjennom. Og mest i Det norske Arbeiderparti, forstår jeg. Det som vil danne en ny stat. Det agiterer han for at vi skal slutte op

om. I disse store, svake organisasjoner, som ikke er noen organisasjoner, når det kommer til stykke. Disse organisasjoner hvor han jo først skriver, vi ikke har noen ytringsfrihet. Der vil han ha oss inn!

Det er tungt å revidere sin livsopfatning, skriver du, Aakervik. Men etter begynnelsen av din artikkel å dømme, har du jo ikke revidert din livsopfatning. Det er bare som jeg har skrevet, du har gått over i noen andres rekker. Og der får du ikke som du skriver: Komme frem med din livsopfatning. Din ytringsfrihet er tatt fra dig.

Med andre ord: Det er byråkratene der dikterer hvad du kan få komme frem med. Det er etter deres pipe du må danse. Og da er det nok tungt å se, at en ikke får ha noen livsopfatning!

Men se, herr Aakervik, vi har ennu i behold den organisasjon du engang tilhørte, den organisasjon hvor du lærte og dannet din ytringsfrihet. Hvor du fikk din livsopfatning. Den livsopfatning, at det er den arbeidende klasse der har våpnene til sin rådighet. Det vil si, når de kommer til de syndikalistiske organisasjoner, kommer til de organer hvor de får lov til å bruke sin livsopfatning, hvor de slipper å revidere dem, på grunn av at de ikke har ytringsfrihet. Når de kommer hit, herr Aakervik, da får vi store og sterke organer, organisasjoner der vil og kan gjøre noe for å stanse den truende fare idag: Nemlig fascismen!»¹⁸⁰³

Hvordan skulle man så bekjempe fascismen?

«Naturligvis må vi bekjempe fascismen. Den er arbeiderklassens fiende nummer 1 nettopp nå. Men kampen mot fascismen kan ikke føres ved å inngå en eller annen slags borgfred med kapitalismen og staten, selv om staten utruker seg med en demokratisk maske. Ved alle anledninger må vår socialistiske og revolusjonære kamp være klart antikapitalistisk, en kamp som fra frihetlig synspunkt er en undertrykkende og byråkratisk institusjon. [...] Gjennom opprustninga har de demokratiske stater på den måte satt sterke maktmidler i de fascistiske orienterte offiserers hender — maktmidler som kan utnyttes mot arbeiderne. Så lenge verdens arbeidere tror og håper på hjelp fra de demokratiske stater og regjeringer i kampen mot fascismen, så kommer de alltid til å bli bedratt. [...]

Verdens arbeidere må føre sin kamp mot fascismen og for sine egne linjer. Verdens proletariat må mobiliseres til direkte aksjon på det økonomiske kampfelt, til revolusjonære kamper mot krigsdårene. Militarismen, krigen, og fascismen kan bare opprettholdes hvis verdens produksjon og dens kommersielle liv helt blir engasjert for det. Det er arbeiderklassen i alle land som gjennom sitt daglige arbeide opprettholder produksjonen og handelsforbindelsen mellom landene. Verdens arbeidere må lære seg å forstå at besittelsen av produksjonen er en fryktelig makt som riktig benyttet kan gjøre storverk.

Fasciststatene er i stor utstrekning avhengig av handelsforbindelse med andre land. Endel produkter må importeres for å kunne opprettholde et perfekt krigsapparat. Verdens arbeidere kan fullstendig lamslå alle forbindelser med fasciststatene om de bare blir klar over hvilken uhørt makt de har i egenskap av produsenter, opprettholdere av hele det økonomiske liv. Og at arbeiderne utnytter denne uhørte styrke.

På samme tid må all energi utnyttes for å overtale fasciststatenes egne folk til å løfte opprørets fane for å slå ned fascistene og fascismen. Revolusjonær direkte aksjon er den linje som verdensproletariatet må følge. Ikke allianse og borgfred med stater, regjeringer og kapitalismen.

Denne oppgave må vi kjempe for. Agiter derfor og organiser. I fellesskap må vi bygge opp en jernhård anarkosyndikalistisk bevegelse i alle land, en bevegelse som vet hva den vil og vil hva den vet.

De kommende tider krever en stålsatt og beslutningsdyktig arbeiderklasse, en arbeiderklasse som ikke er redd for å ofre seg når det gjelder verdensproletariatets kamp for frihet og sosialisme.»¹⁸⁰⁴

«Fascismen må bekjempes og beseires med helt andre midler enn kuler og krutt. En kraftig fremført propaganda mot kapitalismen, mot diktaturet, mot militarismen, og de nasjonalistiske begreper, vil lære de arbeidende masser å gjennomskue hullheten i de nazistiske hyl og gjenvinne troen på den internasjonale sosialisme, den tro som den moderne politiske og reformistiske arbeiderbevegelse har forrødt, til fordel for staten, til fordel for nasjonalkapitalismen og som et dolkesting mot socialismen.»¹⁸⁰⁵

Vinteren 1940 ble Carl O. Tangen dømt til ett års fengsel for ærekrenkelse mot fremmed stats overhode, etter anmodning fra Tyskland. Foranledningen var et oppslag i Alarm den 9. desember 1939 hvor Hitler, Göring og Gøbbels omtales på en lite flatterende måte. For Hitlers vedkom-

mende het det: «Enkel, men stinkende mekanisme bestående av en skitten tannbørste over kjeftamentet og en gramofon med utslitne gamle skiver. Antakelig resultat av en lettsindig rasekjendelse mellom guden Odin og en ur-arisk zigøynerpике.» Gøbbels fikk også sitt: «Et misfoster som av misforståelse ansees for å være det manglende ledd mellom aper og mennesker, trots livlige protester fra apenes side.» Om Gøring het det: «Levende bevis på de svenske internerings- og sinnsykelovenes lettsindige bestemmelser. Mange anser at han ble utskrevet som helbredet 10 år for tidlig. Andre derimot mener at han ble sluppet ut 20,000 år for sent.»¹⁸⁰⁶ Den 3. februar 1940, sto det i Alarm:

«Etter begjæring av den tyske legasjon i Oslo har påtalemyndighetene konfiskert 'Alarm' nr. 25 1939 og utstedt siktelse mot bladets ansvarlige redaktør C. O. Tangen etter straffelovens paragraf 247, jmf. par. 96, jmf. par. 102 og 103 for æreskrenkelse mot fremmed stats overhode. Det gjelder i dette tilfellet Nazi-Tysklands overhode Hitler, Gøring og Gøbbels. Resultatet av konfiskasjonen ble ytterst magert for politiet. Bare 6 eksemplarer ble funnet. De tilhører forresten arkivet og redaktøren har protestert ovenfor politimesteren og forlangt eksemplarene levert tilbake, i det en konfiskasjon fra arkivet strider mot enhver kotyme og dessuten vistnok mangler lovlig hjemmel.

Redaktøren nektet å avgi forklaring til politiet og anså seg på ingen måte straffskyldig, i det han mente det lå høyt over hans evner å kunne ærekrenke menn som de tre naziførere.»¹⁸⁰⁷

Okkupasjonsårene

9. april 1940 overfalt tyskerne Norge. Det siste nummeret av Alarm var en oppfordring til den norske arbeiderklasse om å fortsette kampen for et fritt samfunn:

«I dag står vi midt oppe i krigens panikk og elendighet. Luften kretser av svarte fly med hakekorsvinger. De norske och danske byer bombarderes fra luften og fra havet. Imperialismens blodige demoner er sluppet løs.

Raskt og panikkartet skjedde overfallet. I skrivende øyeblikk vet vi nesten ingenting, og hva som skjer imorgen eller i overimorgen har vi ingen anelse om. Vi vet bare at vi er et bytte i hendene på den mest brutale voldsmyndighet, som verden noengang har skuet. En voldsmyndighet som gir oss bomber og granater, undertrykkelse og konsentrasjonsleire, tortur og henrettelse.

Besettelsen av Norge er et verk av stormaktene, og den viser hva en diplomatisk traktat er verd. De herrene som underskriver den holder traktaten så lenge det lønner seg. De har aldri eid en eneste tanke på å etterleve den. For dem er det bare en tanke og en idé som besjeler alle deres handlinger: higen etter nasjonal makt og innflytelse!

Og den toneangivende arbeiderbevegelse har gjennom sin avvikelse fra den internasjonale, frie sosialisme gitt dem våbnene i hende.

Vi vet i dag ingenting om hvorvidt vårt neste nr. kan utkomme eller ikke. Men vi håper det, trots alt.

En ting vet vi imidlertid. Og det er at syndikalismens ånd og ide aldri kan dø. Den vil leve og erobre verden, som føreren for den store frihetsarme, der engang avløser det nåværende forbrøttersystem.

Istedetfor utbytning, vold, brutalitet og barbari, vil den bli fellesnevneren for frihetens, likhetens og menneskelykkens samfund.»¹⁸⁰⁸

NSFs lokaler ble okkupert og Alarm ble stanset av okkupasjonsmakten. Oslo LS ble oppløst av tyskerne, men eksisterte likevel illegalt.¹⁸⁰⁹ Til å begynne med ga den ut en liten illegal avis, som på grunn av de rent tekniske vanskeligheter kom ut med bare noen få nummer i et mindre opplag. Organisasjonen ble likevel holdt i live under hele krigen, bare med et fåtall medlemmer, som arbeidet illegalt på forskjellige områder. Noen av medlemmene havnet også i Gestapos klør, og fikk stifte bekjentskap med Grini. En satt inne i vel tre år, en annen i halvannet år og tre til fire av de eldre medlemmene i kortere tid.¹⁸¹⁰ «Etter tyskernes overfall ble Carl O. Tangen tatt av Gestapo. Han var da syk, og det er antagelig grunnen for at han slapp fra torturen med tapet av noen tenner. Så ble han sendt til fangeleiren Grini. Men sykdommen forverret seg stadig, og mot slutten av krigen fikk en norsk lege hjulpet Tangen over til Ullevål sykehus.»¹⁸¹¹ Tangen ble arrestert 26/10 1942, som «kommunisttilfelle», og satt på Møllergata 19 til han ble overført til Grini 03/12 1942.(Født 05/05-88. Grinifange nr. 5638) Han satt til 09/11 1944.¹⁸¹² En annen syndikalistisk fange var Oskar F. Hansen (Født 11/03-91. Grinifange nr. 5264). Han var gift steinhogger fra Idd (Halden), født 3/1 1882. Han ble arrestert 9/10 1942, ble overført til Fredrikstad, og deretter overført til Grini hvor han satt fra 2/11 1942 til 11/1 1944. Årsaken var «Våpen».¹⁸¹³ Når det gjelder syndikalistiske kvinner som ble tatt av tyskerne, se kapitlet «Den syndikalistiske kvinnegruppe Samhold».

NSF hadde ved krigens utbrudd 13 LSer, samt Kvinnegruppen *Samhold*.

Flere hundre spanske CNT-medlemmer falt i kampene om Narvik i 1940. De hadde meldt seg frivillig til den franske kontingenten der for å gi norsk arbeiderbevegelse et internasjonalt håndslag.¹⁸¹⁴

Den norske kommunistpresse skrev i 1940 at sabotørene mot naziinvasjonen var skadedyr som måtte uskadeliggjøres.¹⁸¹⁵ NKPer skal ha angitt NSFere under okkupasjonen.¹⁸¹⁶

Fagopposisjonen av 1940

I 1940 ble Fagopposisjonen *av 1940* dannet. Den sto i opposisjon til DNA- og LO-ledelsen fra midten av juni til slutten av september 1940. Hovedmannen var DNA-mannen Håkon Meyer. Andre sentrale personer var de tidligere syndikalistene Jens Eugen Tangen og Halvard Olsen.

Jens E. Tangen var formann i *Bygningsarbeiderforbundet* fra 1935. Han ble satt inn som leder av LO av nazistene i september 1940. Han vegret seg, men etter sterkt press fra tyskerne bøyde han av. Valget av ham som ny LO-formann ble ingen triumf verken for Fagopposisjonen eller NS. Meyer og hans meningsfeller ønsket en norsk administrasjon, og en foreløpig fredsavtale med tyskerne. I et slikt styre måtte arbeiderorganisasjonene få en innflytelse som svarte til deres faktiske betydning i samfunnet. Det var viktig at LO besto, at det kollektive tariffsystemet ble opprettholdt og at LO-medlemmene fikk beholde sine selvvalgte tillitsmenn. I tillegg til enkelte radikale DNA-folk og uavhengige fagforeningsfolk var NKP sterkt representert. For noen kan også personlige motiver ha spilt inn. Mye av bakgrunnen for Fagopposisjonen må søkes i misnøyen med hvordan de faglige spørsmålene ble behandlet av LO-ledelsen. Den hadde godtatt et dyrtidstillegg, og understreket at avtalen måtte respekteres.¹⁸¹⁷ Tangens hovedlinje var organisasjonens beståen. Fagorganisasjonens fremtidige eksistens var viktig. I september 1941 ble Tangen arrestert og Joseph Terboven satte inn NS-mannen Odd Fossum som kommisarisk leder for LO. Man gikk nå i faglig illegal virksomhet.¹⁸¹⁸ Tangen ble ekskludert av LO i 1946, men frikjent for anklagen om landssvik i Oslo Byrett i 1949.¹⁸¹⁹ En Jens Tangen var medlem av NSF i 1936. En Jens Tangen var også medlem av Norges *Social-Anarkistiske Forbund* i 1925. På et møte 23/4 1925 ble han valgt til ekspeditør for Revolt.¹⁸²⁰ I følge historikeren Helge Ryggvik gikk en NSF'er ved navn Jens Tangen over til *Oslo sten-, jord- og sementarbeideres forening*.¹⁸²¹ Solidaritet skrev om Jens Tangen (han som ble satt inn som LO-leder av nazistene): «På forekommen anledning skal vi hermed få meddele at den faglige landsorganisasjons formann under en del av nazi-perioden, herr Jens Tangen aldri har vært medlem av Norsk Syndikalistisk Federasjon. Jens Tangen må ikke forveksles med Carl O. Tangen.»¹⁸²² Solidaritet skrev også:

«Den gang [1930-33] han fungerte som agitator for Oslo sten-, jord- og sementarbeideres forening, var det vanlig at denne herremann la for dagen samme nazistiske tendenser, når han kom et sted hvor det arbeidet syndikalistisk organiserte arbeidere. Da var det nokså vanlig han stilte dem valget mellom å gå over til hans forening (og sverge ham troskap) eller også forlate arbeidsplassen. De forlangender han under nazitiden stilte til forbundsstyrene og samorganisasjonsstyrene, var således en åndelig gjen-speling fra hans tidligere virksomhet i fagbevegelsen.»¹⁸²³

Meyer utarbeidet et dokument som viser hvordan han tenkte seg Fagopposisjonens program.

«I følge dette skulle det dannes et 'Norsk arbeidsråd' som bygde på de tre store yrkesorganisasjonene for arbeidsfolk i industrien, jordbruket og fisket. En regjering skulle så velges blant organisasjonenes egne kandidater. Det ligger nær å tolke Fagopposisjonen som en utløper av fascistiske korporative ideer. Knut Aagensen¹⁸²⁴ avviser dette. I stedet finner han forutsetningene i den sovjetiske *rådsforfatningstanken*, som også gjorde seg gjeldende i norsk arbeiderbevegelse etter den russiske revolusjon. Drømmen om en sosialistisk rådsforfatning dukket altså igjen sommeren 1940. Men røttene går også til *syndikalistiske* tankestrømninger, hvor vekten legges på at samfunnsendringene skulle skje ved arbeidernes faglige organisasjoner overtar produksjonsmidlene og således makten i samfunnet. Fagopposisjonen av 1940 kan altså knyttes til ønsket om et grunnleggende politisk og sosialt systemskifte på basis av ulike elementer fra sosialistisk teori.»¹⁸²⁵

LO- og DNA-ledelsen tok avstand fra Fagopposisjonen. Meyer tok derfor kontakt med *Nasjonal Samling* for å få til et samarbeid. Historikeren Tore Pryser skriver:

«Arbeiderbevegelsen i det okkuperte Norge fulgte tre ulike linjer i året 1940. Alle led nederlag. Ingen av

linjene kan betegnes som noen klar motstandslinje. Aldri ble det alvorlig overveid å bruke virkemidler mot tyskerne som streik eller andre økonomiske motstandsformer som fagbevegelsen rådde over. Mer dreide det seg om *ulike måter av tilpasning* til de nye forholdene, som for en liten krets endte opp i direkte samarbeidsframstøt mot NS. Linjen som flertallet av lederne i Arbeiderpartiet og LO holdt på, var *tilpasning via de politiske partiene i et nasjonalt fellesskap*. Dette slo definitivt feil med forbudet mot partiene i september 1940, etter at DNAs stortingsrepresentanter hadde kompromittert seg med vedtaket om å avsette kongen. Den andre hovedlinjen var *tilpasning via arbeidernes organisasjoner på basis av et klassefellesskap*. Fagopposisjonens egentlige linje var i utgangspunktet basert på revolusjonær rådstankegang og syndikalisme med røtter i 20-årene. Kommunistene og doktrinære marxister i DNA fant hverandre på dette grunnlag. Men i august sprakk denne hovedlinjen og delte seg. Det endte med en tredje linje som var villig til å samarbeide også med Quisling og NS, og som ble *overløpernes linje*.»¹⁸²⁶

Sentrale folk i Fagopposisjonen av 1940 skal ha vært syndikalister. Vi vet at enkelte av dem var det i sin ungdom (Albin Eines, Halvard Olsen, Jens Tangen). Noen var sentrale i Fagopposisjonen av 1911 (Eines, Olsen). Felles for flere av dem var at de senere var innom NKP (Eugène Olaussen, Sverre Krogh, Eines, Olsen. Olaussen og Krogh var aldri syndikalister. De forlot ungsosialismen da den beveget seg i mer og mer anarkistisk og syndikalistisk retning i 1908-09.). Noen hadde alkoholproblemer (Olaussen, Krogh, Olsen). Enkelte var misfornøyd med hvordan de var blitt behandlet i fagbevegelsen (Olsen). For noen var det viktig at fagorganisasjonen ble opprettholdt, slik at arbeidernes interesser kunne ivaretas (Meyer, Olsen, Tangen). Flere ble nasjonalsosialister og/eller NS-medlemmer i 1940 (Olaussen, Krogh, Olsen, Eines, Meyer).¹⁸²⁷

Man kan spørre seg hva kommunister og sosialdemokrater har med syndikalisme å gjøre. Det at de var antiparlamentarisk gjør dem ikke til syndikalister. Det spørs om ikke «trade unionisme»¹⁸²⁸ var mer fremtredende enn syndikalisme.

Hjelp fra Sverige

De svenske syndikalistene og deres presse nedla et stort arbeid for det besatte Norge, og mot nazismen som helhet.

Federativs trykkeri utførte mye arbeid for den norske illegale bevegelse i Sverige. Den forbindelse de svenske syndikalistene holdt i gang med illegal transport over grensen, fordi reformistene ikke våget det, ble ikke nevnt offentlig etter krigen. Mens enkelte andre svenske aviser ble hevet til skyene, ble den store innsatsen til de syndikalistiske dagsavisene *Arbetaren* og *Norrlandsfolket* tiet ihjel. Sistnevnte avis fungerte som en moralsk støtte for Narviks befolkning under okupasjonsårene gjennom sin klare antinazistiske holdning. Den ble en «åndelig kraftkilde» av største verdi. Hver dag under okkupasjonstiden ble det sendt en stor pakke av *Norrlandsfolket* over grensen til Narvik. Hvert eksemplar gikk fra hånd til hånd, og når den siste hadde lest dem var det som regel ikke meget igjen av avisen. I en tale i Jukkasjärvi uttalte Narviks ordfører, stortingsmannen Alfred Nilsen:

«Og avisen 'Norrlandsfolket' fra Kiruna var særskilt imøtesett og velkommen i Narvik. — Alle svenske aviser var velkomne for oss, men særlig 'Norrlandsfolket'. Den kom raskest og sikrest, og dertil kom det som betydde mest for oss — tonen i den var uomtvistelig, den sto hele tiden fast på vår side, den led og følte med oss. Dens klare antinazistiske holdning ble for oss et uttrykk for Kirunafolkets holdning, en styrkekilde som ingen utenforstående kan gjøre seg den ringeste forestilling om. Ord blir fattige og uttrykksløse, når en vil tolke det vi følte.»¹⁸²⁹

SAC ga økonomisk støtte via *Svenska Norgeshjälpen* og *Svenska Norgeskommittén* for å hjelpe Norge humanitært under okkupasjonen.¹⁸³⁰ Dette fortsatte også etter krigen.

Arnold Hazeland – anarkist og høyesterettsdommer¹⁸³¹

Assessor Hazeland

Arnold Hazeland (1859—1945) ble født i Berkrem og nedstammet på farssiden fra England. Sytten år gammel ble han student. Han var kamerat med Hans Jæger, men tilhørte sannsynligvis ikke bohémkretsen.¹⁸³² Egentlig hadde han tenkt å slå inn på den kunstneriske bane, men valgte jussen til slutt. Etter at han tok embetseksamen, i begynnelsen av 1880-årene, kom han til å delta i endel av de offentlige kommisjonene som arbeidet med sosiallovgivningen. Han var således med og utarbeidet fabrikktilsynsloven og en rekke andre sosiale lover.

I 1890 startet han en sakførerforretning i Oslo, som han drev til 1907, da han flyttet til Trondheim. Som advokat og assessor (dvs. dommer) virket han i en hel menneskealder.

I sin tidligste ungdom ble Hazeland grepet av de sosialistiske idéer, og sluttet seg i nittiårene til Det norske Arbeiderparti. Der nedla han et stort arbeid som aktiv politiker opp gjennom årene. I årene 1899 til 1904 var han medlem av partiets centralstyre, samt partiets representant i det internasjonale sosialistiske byrå. Like interessert fortsatte han med partiarbeidet etter at han i 1907 var utnevnt til assessor i Trondheims overrett og hadde bosatt seg i Strinda. Der ble han snart valgt som medlem av herredsstyret. I to perioder var han oppsatt som stortingskandidat for Strinda og Selbu krets — den kretsen som Nygårdsvold senere overtok.

Under oppholdet i Strinda inntrådte en episode i Hazelands liv som forandret hans innstilling til det politiske partiarbeidet. Han eide et lite hus med hage til. Og da han skulle gi seg i kast med studiet av hagearbeide ble han av en venn anbefalt å lese Kropotkins bok «Landbruk, industri og håndverk i nåtid og fremtid». Han ble straks grepet både av stoffet og de idéer som lå bakom. Ufortrødent fortsatte han med Kropotkins øvrige verker og var snart overbevist kommunistisk anarkist. Det kostet meget for Hazeland å bryte med den bevegelse han hadde tjent så trofast gjennom mange år. Men årsaken finner man i partiets reaksjonære utglidning i statstotalitær retning. Hazeland var den bårne idealist, og særlig studiene av Kropotkins, Bakunins og Reclus' anarkistiske verker hadde lært ham å stille individets, personlighetens, frihet over statens knugende herredømme. Hazeland var blitt anarkist, og han holdt trofast på sin overbevisning til sin siste time.

I 1914 utnevntes Hazeland til sorenskriver i Søndre Gulbrandsdalen og i 1919 til assessor (dommer) i høyesterett i Oslo, noe han var til 1929. Hazeland har således vært Norges eneste anarkistiske høyesterettsdommer.¹⁸³³

Den russiske revolusjon gav ham store forhåpninger om utviklingen til et fritt sosialistisk samfunn. Men revolusjonen der borte ble en skuffelse for Hazeland som for alle andre frie sosialister — for anarkister og syndikalister. Revolusjonen drepte visselig den gamle illusjon om kapitalismens nødvendighet. Men den skapte også et statsvelde og partidiktatur over menneskene som er helt i strid med alle revolusjonære, sosialistiske forutsetninger.

Hazeland ble innviklet i en prinsipiell polemikk om anarkisme—marxisme med den russiske bolsjevikken Georgi Leonidovitsj Pjatakóv (med dekknavnet Ljalín) som skrev kronikker i *Klassekampen* 1916—17.¹⁸³⁴

Få ofret mer enn Hazeland for å gjøre de anarkistiske idéer kjent i Norge, og hans virke for anarkismen kom vesentligst til å bestå i hans forfatter- og oversettelsesvirksomhet. Han oversatte en del av Kropotkins verker og sørget for å få dem utgitt på norsk: «En opprørers ord», «Anarkiet, dets filosofi og ideal», «Anarkistisk kommunisme» og «Til de unge». Han oversatte også

«Gud og staten» av Mikael Bakunin og «Den russiske revolusjon i Ukraina» av Nestor Machno. Fra hans egen hånd forelå også et par brosjyrer, hvorav den ene, om bonderevolusjonen i Ukraina, ble inntatt som forord i Machnos bok. Den anarkistiske historikeren Max Nettlau var gjennom mange år en intim og personlig kamerat av Hazeland, med hvem han førte en omfattende korrespondanse.¹⁸³⁵

Det smertet Hazeland dypt å iaktta hvor liten interessen var blitt for den revolusjonære litteratur i Norge, men den gamle kjempen hadde ikke tapt motet. Han trodde fullt og fast at diktaturperioden og herosdyrkelsen i arbeiderbevegelsen bare var av forbigående art, at folket om en tid ville våkne og begynne å tenke med hjernen igjen.

I «Alarm» var Hazeland en flittig og trofast medarbeider. Han besørget i årenes løp en rekke oversettelser fra den franske anarkistpressen. Såvel hans personlige artikler som oversettelser ble alltid lest med levende interesse. Bare typografene bannet litt over hans håndskrift og kresne korrektur.

Hazeland var eier av det rikeste utvalg av anarkistisk litteratur som fantes i noe bibliotek her i landet. Ved hjelp av sine solide språkkunnskaper og omfattende korrespondanse, blant annet med den kjente anarkistiske historikeren Max Nettlau, tilegnet han sig solide kunnskaper om de anarkistiske idéer.

Det kan være vanskelig å forklare hvordan anarkisten Hazeland kunne utøve embedet som høyesterettsdommer. Men saken er at han var ingen trell av lovens bokstav. Som dommer analyserte han ikke paragrafene, men motivene for menneskenes handlinger. En annen jurist sa om ham: «Den som forstår alt, tilgir alt». En idealist av den typen var Hazeland. Det har selvsagt ikke vært en lett sak for Hazeland som anarkist å skjømte et embede som høyesterettsdommer. I en rekke klassesaker avga han servotum¹⁸³⁶, noe som vakte stor forargelse i den samfunnsbevarende presse.

Under bisettelsen var det ingen prest som forrettet ved hans bære, og ingen salmer ble sunget. Han ble ført til den siste hvile etter tonene fra folkelige frihetssanger. En av hans gamle juridiske kolleger holdt talen. Og selv om han overdrev at Hazeland var Norges eneste anarkist, gav han et meget dypt og vakkert bilde av mennesket og idealisten Arnold Hazeland — frihetsånden som ikke gikk på akkord med sin overbevisning.

Ikke bare hustruen, de to sønnene, og de to døtrene sørget over hans død, men også de frie anarkister og syndikalister som hadde lært å sette pris på ham som frihetskjempe og idealist.

«HUSMØDRENE KOMMER MED»

«Den første målbeviste kamerat som en syndikalist hverver, må være hans kvinnelige livsledsagerinne, så at hun siden i barnenes sjel kan så frøet til den revolusjonære kampen, like såvel som til det sociale menneske.»¹⁸³⁷

(Elise Ottesen-Jensen — «Ottar»)

Det var ikke bare mannfolk med i anarkist- og syndikalistbevegelsen. Det skal ha vært kvinner med omtrent fra begynnelsen, men de sto stort sett i skyggen av mennene. Oftest var de vel med fordi ektefellen eller kjæresten var med. Alarm roste kvinnene for deres pynting av festlokalet og trakteringen av kaffe og kaker etter møtene. Flere av kvinnene var aktive innledere på møtene, og *Den syndikalistiske kvinnegruppe Samhold* var ansvarlig for flere møter. Flere kvinner skrev i Alarm om ulike tema, og de var ikke bare kvinnerelaterte.

Hvordan få kvinnene med?

Synet på kvinnes deltakelse i den revolusjonære arbeiderbevegelsen var delte. Hvorfor var så få kvinner aktive?

Jean skrev:

«Bør kvinderne utelukkes fra den revolutionære bevegelse? Mange vil kanskje studse ved dette spørsmål, man vil kanskje bare lese overskriften og saa sukkende utbryte: 'Akk ja, her har vi en kvinnehater igjen'. Aanei, da tar du skammelig feil. Jeg er ingen kvinnehater, tvert imot, men en ting vil jeg ha sagt og det er, at jeg elsker den sak jeg kjemper for høiere end kvinden, og det haaber jeg at dere er saa venlig at undskylde. Med hensyn til kvinden og hendes maate at føre kamp paa, saa kan man dog vanskelig komme forbi den ting, at kvinden naar hun faar noget at kjempe for, er mer paagaende og hensynsløs i sin kamp end mændene. Men nu skal man lægge merke til den ting, at det store flertal av kvinderene ikke er gaat inde i den revolutionære bevegelse for kampens skyld, men snarere for at tilfredsstille en eller anden sykkelig trang. Dette er saa aarsak til at kvinden, naar hun kommer med i vor bevegelse, har saa uhyre vanskelig for at forstaa os ret. Hun tilgodeser helst og i første række sine egne interesser, mens hun lar kampen mot det uretfærdige samfundssystem helt uberørt. Ser man hen til den revolutionære bevegelse ute i verden, la os for eks. nævne Russland, saa vil man snart opdage hvilken kraft og kløgtighet kvinden besitter paa dette omraade. Men man skal se videre, og da vil man kanskje opdage at hun har gjort mere skade end gagn. Hvilke masser av kvinder er det ikke som har kastet sig ind i den revolutionære bevegelse, ene og alene av kjærligheten til en mand. Tror man at en slik kvinde i lengden kan bli til gagn for vor bevegelse? Nei, naar hendes interesser for manden begynner at avta og kjølne, da slappes samtidig ogsaa hendes interesse for det revolutionære. Og hvor mangen en revolutionær frihetskjempe er det ikke som idag hensmægter i fængslerne, ene og alene paa grund av kvindens intriger. Naar man læser de revolutionæres historie, saa vil man snart finde hvilken uhyggelig rolle kvinderne har spillet i saa henseende. Jeg er bange for at mange vil misforstaa mig her. Det er aldeles ikke min mening at kvinderne skal utestænges paa alle omraader. Jeg har saa ofte slaat til lyd for kvindens opplysning om det sociale og revolutionære; men paa samme tid saa vet jeg at jeg uttaler manges mening, naar jeg sier: Slip hende ikke for langt. Jeg har ofte slaat til lyd for at kvinden skulde indgaa i vor bevegelse; men naar man den ene gang efter den anden blir saa sørgelig skuffet over hende, og naar hun den ene gang efter den anden bare saar splittelse ind i vore rækker, da finder jeg et spørsmål som dette at være fuldt berettiget: Bør ikke kvinden holdes utenfor den revolutionære bevegelse? Spørsmålet sender jeg saa videre til besvarelse heri bladet.»¹⁸³⁸

Tryggve Aakervik svarte:

«Bør kvinderne utelukkes fra den revolutionære bevegelse?

Jeg læste et inserat i 'Revolt' undertegnet Jean under ovenstaaende titel. Jeg vil svare indsenderen et absolut nei! Jean sier, at de fleste av kvinderne er kommet ind i bevegelsen, fordi de elsket en mand. Nuvel la saa være, er nu det kvindernes eller mændenes skyld? Jeg sier uten forbehold: det er mandens skyld. Manden holder av en kvinde, han ønsker at være sammen med hende, han tar hende med til møter, ikke for at hun er revolutionær, men fordi det behager ham at beskue hende. Han gjør intet for at opplyse hende, han vil at hans vilje skal være hendes lov, og naar saa hans interesse for hende kjølner, staar hun raadvild, uten oppfatning og uten nogen til at veilede sig, og det er da hun blir vor bevegelse til skade.

Nei, kamerater! vi skal ikke stenge kvinderne ute fra den revolutionære bevegelse, men vi skal opplyse hende, gjøre hende til oprører og aldrig trekke hende ind i bevegelsen før vi har sikkerhet for at hun kommer for sakens skyld.

Det er ingen mand givet at føle samfundsretten saa dypt som den tænkende kvinde! Det er ingen mand givet at hate saa intenssvt som kvinden kan gjøre. Og det er ingen mand givet, at elske saa helt og uforbeholdent som kvinden kan gjøre.

Det er den som føler det sterkeste hat til uretfærdigheten og den sterkeste kjærlighet for retfærdigheten, som er og blir den bedste soldat i den soc. revolutionære arme: *og det er kvinden!*¹⁸³⁹

Gerda Storm skrev:

«Man har ret til at forundre sig over kvindernes store sløvhet for de sociale spørsmål. Det er ingen som mere end kvinderne lider under det vanvittige kapitalistiske system, og kanskje ingen som mere end dem faar føle trykket av den nød og elendighet som dette system har forårsaket. Kvindene skulde saaledes være at finde fremst i de kjæmpende proletarers rækker. — Naar saa ikke er tilfældet idag maa vi søke efter aarsakerne til denne undlatenhet. Disse er mange og bunder i forskjellige røtter.

Hos enkelte er det den rent flegmatiske sinds tilstand som er grunden. Hele deres sjælsliv og alle deres tanker kredser om dette ene, at bli beundret for sin moderne klædesdragt, for sin sirlige gang og for sit koketteri. De lever i en verden som bevæger sig fra promenadestrøket til dansesalen. Saa langt strækker deres aandelige horisont sig, men ikke længer. Naar de blir for gamle til at kurtisere kryper de ind til kaffekoppen og sladresøstrene og ender sine dage som en løpende 'vandpost' eller 'morgenpost'. Overfor den slags kvinder kan man knapt fæste noget andet haap end at ønske dem døden som en befrier.

Saa har vi de religiøse. Disse er ofte i sit indre meget gode mennesker, som vil sine medmennesker ofte mere godt end sig selv — men paa grund av ufuldkommen opdragelse, enfoldighet og forsømmelse av at utvikle sine intellektuelle organer er de havnet i en eller anden pestbesmittet religiøs sekt, hvor de ofrer den sidste rest av sin sunde fornuft paa dumhetens alter.

Tilsidst har vi de almindelige dagligdagse kvinder som av sløvhet, overanstrengelse eller ned- arvede fordomme undlater at tænke over samfundsforholdene eller aarsakerne til den sociale nød og elendighet de er underkastet. Av denne kategori findes der mange variationer. Enkelte gaar bare og drømmer om den rike frier som engang skal komme og falde paa knæ for hende og til hvem hun agter at sælge sig for hele livet osv.

Men det findes mange, mange kvinder, som av træthet og overanstrengelse ikke orker at tænke paa de sociale problemer. Det findes i sandhet intet mere aandssløvende arbeide end det kvinden maa utføre paa kjøkkenet og ellers under de huslige gjøremaal. Det maa sterkere kraftanstrengelser til for mange av disse for at læse en avis eller en god bok. Særlig hvis hun er velsignet med en barneflokk blir vanskelighetene endnu større.

Men kvindernes plass er allikevel i vore kjæmpende revolutionære rækker. Det findes desværre mandlige kamerater der paastaar, at kvindernes plass er paa kjøkkenet. De har kun en opgave, og det er at være avlsdyr eller fødemaskiner, mener de. Den slags fraser og paastande er saa konservative og til latterlighet barnslige, at de ikke engang fortjener gjensvar. Men det er for en stor del denne lave undervurdering av kvinden som har gjort at hun ogsaa er begyndt at undervurdere sig selv.

Visselig har kvinden, den store opgave at være slegtens mor — opdrageren av de kommende slegtled. Men til denne store opgave maa der vel først og fremst kræves, at hun er saavidt aandelig utrustet at hun kan klare opgaven.

Derfor er de ungsocialistiske klubber det sted, hvor kvinderne bør delta. Disse klubber er oplysningscentraler for den revolutionære ungdom, ikke bare den ungdom som er ung av alder, men først og fremst den som er ung av sind. Mange kvinder er nu i industrialismens tidsalder havnet paa fabrikkene som lønsslaver og pligter naturligvis som saadanne at delta i de revolutionære kamporganisationer og kjæmpe for sin klasses økonomiske frigjørelse. Men mange av kvinderne staar i et omvendt forhold til utbygningen av arbeidskraften. De er enten husmødre eller staar paa anden maate i en motsat stilling til industriarbeiderkerne, og for dem er den rette plads i vore ungsocialistiske rækker.

Det kræves et stort arbeide for at faa kvinderne skolerte og revolutionært oplyste, men det er intet uoverkommelig arbeide bare vi hjælpes ad. Alle mandlige kamerater som har anledning maa hjelpe til i denne agitation. Og de kvinder som findes i klubberne maa danne studiecirkler og skolere og utdanne sig til agitatorer, der kan gaa ut til sine lidende medsøstre og prædike for dem det revolutionære frihetens evangelium.

Mange av de kvinder, som paa grund av manglende oplysning og forstaaelse av livet her nede paa jorden har begyndt at fable om et liv hinsides, vil ganske sikkert efter ihærdig paavirkning forstaa sine feilskridt og komme over til vore kjæmpende rækker. Mange av dem som av sløvhet eller uvilje har manglet forstaaelse vil ogsaa kunne faa den om vi lægger alvor i vort arbeide.

Kvinderne maa og skal vindes for de revolutionære anarkistiske ideer.»¹⁸⁴⁰

Anna N. skrev:

«Den kvinnelige stemmerett eller kvinnenens rett til å velge representanter til den lovgivende forsamling, anføres alltid som et storartet bevis for kvinnenens utvikling og frigjørelse. Det kan villig erkjennes at lovstiftningen har en viss betydning og at stemmeretten og valgbarheten til stortinget innebærer et visst fremskritt for kvinnene. En del av de reformer som er gjennomført i stortinget er også kommet kvinnene til gode. Men når det gjelder spørsmål som samfundets økonomiske omdannelse etter syndikalistisk opfatning, noget som foran alt annet måtte interessere arbeiderklassens kvinner, da må den politisk parlamentariske interesse tildeles en underordnet betydning.

Tross den erkjennelse vi har vært villig til, må vi dog fremholde vår opfatning, at partipolitikk eller stortingspolitikk ikke er nogeting annet enn sosialt renkespill. Den revolusjonære syndikalismes historie er for en stor del en mektig anklage mot de politisk-parlamentariske intriger. Men hvorledes skal det så bli når kvinnene mer og mer får hånd om dette intrigespill? Et gjøgleri som først og fremst er egnet til å forverre deres dårligste egenskaper. Derved blir de ikke mer aktet.

Om det imidlertid ikke er så som det påstås, at kvinnene i almindelighet egner sig mindre for politiske saker, så bør dog i hvert fall proletariatets kvinner innse at parti- og stortingspolitikken ikke har nogen betydning når det gjelder klassesamfundets avskaffelse.

Om de mannlige arbeidere ikke kan opnå noget ad den parlamentariske vei, blir resultatet like dårlig om også arbeiderens hustru har stemmerett. Nei, kvinnens plass er ikke på det politiske marked. De arbeiderklassens kvinner som arbeider på fabrikker eller er selvforsørgende må tilhøre sine respektive organisasjoner og ivareta sine interesser gjennom de lokale samorganisasjoner. Men så snart det gjelder det, er kvinnene ikke så våkne lenger.

Det er vanskeligere å få kvinnene interessert for syndikalismen enn å få dem interessert f. eks. for den socialdemokratiske eller kommunistiske bevegelse eller avholdsbevegelsen. Det er virkelig lettere å fatte de nærmest liggende mål. Der settes op denne eller hin kandidat til stortingsvalget, og hvis det lykkes å få valgt ham inn i stortinget, så tror en sig å ha nådd sitt mål.

Kvinnene i almindelighet har lettere for å forstå sådanne bevegelser med nærmere liggende mål. Men syndikalismen forlanger et videregående syn på tingene. Visselig vet de fleste arbeiderkvinner som er gift med syndikaliseter, at den syndikalistiske organisasjon er en økonomisk kamporganisasjon og at arbeiderne kjemper for overtagelsen av produksjonen. Men de forestiller sig at dette mål ikke kan nåes i deres levetid og derfor synes de det er så lønnløst å gjøre sig nærmere bekjent med den syndikalistiske bevegelse. De forstår nok at syndikalismen innebærer noget mer enn bare en kamp for høiere lønninger, at syndikalismen kjemper for solidaritet blandt arbeiderklassen, at den åndelig vil høine arbeiderklassen, at den vil skape et lykkeligere samfund, osv. Men kvinnene forstår ennu ikke at f. eks. en tapt konflikt tross alt kan være til nytte. De kan ikke fatte at en liten gruppe kjempende syndikalister kan fremtvinge forbedringer for et helt samfunds arbeidere. De forstår ikke at syndikalistene gjennom sin aktivitet, sine frie handlinger og sin ustanselige daglige kamp mot urettferdigheten forhindrer de voldsomste overgrep: fra kapitalistenes side. Det tar lang tid før proletarkvinnene fatter den oppgave som deres mannlige syndikalistiske kamerater kjemper for.

Men vi skal ikke miste håpet, det finnes dog en del kvinner som har fattet syndikalismens idé. Mange av disse kvinner er like energiske og interesserte som mennene. Hvis vi nu kunde få alle interesserte til også å forsvare sine ideer, alltid og overalt, t. o. m. i kaffeselskap hvor socialdemokratiske eller kvinner var innbudt!

Aldeles sikkert kan man vinne en eller annen sjel og hverve nye medlemmer. Ingen kvinne behøver å være skamfull over å bekjenne sig til de syndikalistiske ideer og ingen arbeiderkvinne bør trekke sig tilbake for å nedlegge alt arbeide som hun makter for den syndikalistiske bevegelses fremgang. Syndikalismen er ikke bare et livsspørsmål for arbeiderklassen, men også en bevegelse av høi kulturell betydning.»¹⁸⁴¹

«Arbetaren» skrev:

«Den revolusjonære bevegelse har aldri fått nogen større støtte fra kvinnenens side. Kun et ubetydelig fåtall av dem har våknet og anerkjent de socialistiske ideer.

Hvad er det da som har holdt kvinnene tilbake?

Jo, det er deres motvilje mot all tenkning, det er deres store sløvhet for de sociale spørsmål, som er

årsaken.

I den senere tid har dog kvinnene begynt å kjempe for sin frigjørelse.

Om kvinnene bare vilde lære sig til å tenke, reflektere og se. Da skulde de snart lære og forstå hvorledes de måtte kjempe for å nå friheten, på hvilken front de måtte stille sig for å vinne hvad de søkte. Om de bare vilde åpne øine og øren litt mere og verge sig mot prestehumbug og sladder, måtte de forstå at kun syndikalismen kan gi dem hvad de behøver — friheten.

Og da vilde de ubetinget stille sig i rekkene, kjempe ved sine maskuline kameraters side for rettferdighet, sannhet og frihet, se fremover mot det herlige mål: rett for alle, og føle kraften og seierstroen vokse ved tanken på hvad nettop de kan gjøre for det nye samfund, som socialismen vil skape frem.

Da vilde de nedlegge i barnet frøet til denne glødende begeistring som skapes gjennom syndikalismens ideer, og av dette frø skal der siden vokse den sterke kraft, som ingen kan rokke, som reiser sig likesom en Herkules mot vold, vanære og løgn. Disse mødre vilde ikke lenger opfostre krypende krek, som magre og utsultede krøp på buken og kysset sine herrers og utsugeres hender, mellem hvert slag, som sved i deres skinn. De vilde istedet opfostre løver, som forstod, og kjente sin styrke og aldri betenkte sig på å benytte den i rettferdighetens og sannhetens tjeneste.

Hvorfor vil ikke kvinnen våkne? Hvorfor går hun omkring som en parodi på begrepet kvinne? Hvorfor taler hun om frihet når hun vil slaveri? Ti hun elsker slaveriet, hun tolererer nøden og elendigheten, så lenge som hun bare gråter og ber, men ikke eier styrke nok til å reise sig, modig og bevisst, mot det onde og i vår kamp nedlegge hele sin sjel og all sin vilje.

Jeg har ofte forundret mig over kvinnenens sløvhet.

Jeg har sett kvinner slite sig ut i fabrikkene, bli tæringssyke og ødelagte for en sultelønn som ikke engang er nok til mat. Men jeg har ennå knapt sett nogen av dem organisere sig på eget initiativ, for gjennom sin egen kraft å skape sig bedre forhold.

Jeg har sett kvinnelige handelsekspeditriser, med en ukelønn som ligner almisser, gå på gaten om kveldene og selge sin kropp for å skaffe sig penger til klær og mat. Men heller ikke de har våknet ennå.

Jeg har sett hundreder fortvilte kvinner gråte og — be. Og jeg har forgjeves spurt mig: Mon hun ikke våkner snart og ser?

Det er nødvendig at dere våkner, kvinner, at dere sletter bønnene og bibelstedene ut av eders hjerner og istedet lærer eder til å tenke med sunn og klar fornuft. Det er sannelig på tide at dere ser hvilken vei vi må gå for å komme ut av slaveriet, elendigheten og nøden. Det hjelper intet å gråte og klage. Dere må lære eder å handle. Dere må lære å tenke og føle.

Men først og fremst må dere lære å omfatte organisasjonstanken. Organisasjonen er den eneste vei hvorpå rettferdighet og frihet og en økonomisk ordening kan skapes. All klage, alle protester og fortvilede handlinger hjelper ikke. Bare det maalbevisste organisatoriske arbeide kan skjenke bestående frukter.»¹⁸⁴²

Jenny Jacobsen skrev:

«Både menn og kvinner må reise sig og kaste av sig det åk som trykker dem i grus. Det er ikke bare mannen som må gå ut i kampen, ut i den store frihetskamp, men han må også få med sig sin hustru og sin mor. For en kvinne er ikke til bare for å koke mat og lappe klær for sin mann og sønn, hun må også være hans kamerat i kampen for tilværelsen.

Men desværre, kvinnene står i almindelighet langt tilbake. Kvinnen er ennå slave under mannen og skal helst holdes nede og utenom alt sammen. Når hun spør om forskjellige ting blir gjerne svaret: 'Hold munn, du forstår det ikke'. Dette er et stort feilgrep fra mannens side, for har ikke kvinnene også andre opgaver i livet enn bare å fø barn til verden i hopetall? Og hvad tid skal hun få til å beskjefte sig med åndelige ting, når det skal produseres et halvt dusin barn, der hvor det er lite nok til å underholde 3 a 4 stykker. Av disse ustanselige fødsler blir de fleste kvinner knekket, fordi de mangler opplysning i det seksuelle spørsmål. Napoleons første spørsmål når han traff en kvinne for første gang, var hvor mange barn hun hadde. Denne krigsbanditt tenkte bare på masseproduksjon av soldater, så han kunde få kveg på slagmarken. Likedan er forholdene idag. Jo flere barn arbeiderne kan produsere til kapitalistenes utnyttelse desto mer tilfredse føler utbytterne sig.

Men det må forhindres. Vi må ikke skaffe hopetall av træler til staten, kapitalismen og militaris-

men. Det er nok sulter i forveien.

Derfor må kvinnene med i vår bevegelse. De må ikke fortsette med å sitte hjemme og ikke følge med, for om ikke annet må de forsøke å skaffe sine barn bedre vilkår enn hvad de selv lever under.

Derfor, våkn op, kvinner, og kjemp for eders frihet i samfundet. Organiser eder! Slutt eder sammen med eders mannlige kamerater og still eder andre opgaver i livet enn bare å sitte hjemme.

Til de unge vil jeg si: Tenk på andre ting enn bare å danse charleston og røke cigaretter! Begynn i tide og la ikke ungdomsårene løpe fra eder. Det gjør ikke noget om dere støter på stene underveis. Motgang herder som stål.»¹⁸⁴³

Jenny Jacobsen skrev også:

«Hvorfor står kvinnen tilbake for mannen i organisasjonsarbeidet? Er det opplysning og intelligens som mangler? Det burde det ikke være. Men kvinnene trenger en opskakning for å komme til klarhet om sin egen samfundsstilling og om organisasjonens nødvendighet. Mannen står her foran kvinnen. Og som sådan er det hans plikt å opplyse hende, ikke forsøke å trykke henne ned. Og når kvinnen må utføre samme arbeide i fabrikken som mannen, er det hennes første plikt at hun organiserer sig samtidig som det er mannens plikt å stå solidarisk ved hennes side når hun kjemper for samme lønn som mannen. For i og med at kvinnen går billigere, og tar den lønn som blir budt, uten å kny, så jager hun også mannen vekk fra arbeidsplassen. For jo mer profitt arbeidsgiverne kan presse ut av sine lønsslaver, desto bedre for dem og desto lenger ned synker kvinnen i sin sociale stilling, istedenfor å høine den.

Når vi ser f. eks. hvilken kamp de engelske stemmerettskvinner har ført i en rekke år for å erobre alminnelig stemmerett, ser hvorledes disse suffrageter, som de kalles, er kastet i fengsel, har optatt sultestreik etc. i hele 43 år inntil de endelig vant sitt mål — da måtte det vel også gå an å vekke arbeiderkvinnene til kamp for det som er av langt større betydning for dem enn den helt negative stemmerett.

Da det franske konvent slo alarm og sa at det var i fare, var det kvinnene i Paris som gikk ut for å forsvare folkets rettigheter med våben i hånd. I mange land har kvinnene endog måttet kjempe hårde kampe for å få komme med i arbeiderbevegelsen.

Her hjemme har de bare å slutte sig til sine økonomiske kamporganisasjoner. Her gjelder det bare å få dem med oss i kampen for vår frigjørelse som klasse. Men vi må være tålmodige. Vi skal ikke vente at alle våkner på en dag.

Og så har også kvinnen i hjemmet en stor missjon å fylle. Hun skal opdra den kommende slekt til å bli dyktige kjemper i klasseorganisasjonens og klasekampens tjeneste, opdra dem til å hate militarisme og krig, opplyse dem i alle sociale spørsmål og dermed gjøre den kommende slekt til den avantgarde som avskaffer den kapitalistiske utbytning, det politiske diktatur og legger grunnlaget for et samfundssystem hvor menneskene kan leve et liv i lykke, frihet og harmoni — sette syndikalismens mål ut i det praktiske liv.»¹⁸⁴⁴

Kvinnelige aktivister

Olga Strøm, gift med Kristofer Hansteen, var «en kvinne som i begeistring for de felles idéer vilde dele hans arbeide og fattigdom»¹⁸⁴⁵.

Jeg vet ingenting om Hulda Garborgs (1862–1934) forhold til anarkismen, men vi må vel regne med at hun ikke akkurat motarbeidet Arne Garborgs arbeid for anarkismen. Hulda Garborg skal ha vært med i *Støttekomiteen for Sacco og Vanzetti*.

I 1921 ble Inga Ingvaldsen ekspeditør for Revolt. Hun ble også valgt til sekretær på Norges Ungsosialistiske Forbunds 3. landsmøte i januar 1921. Hun satt flere ganger i forbundets lokal-lagsstyre i Kristiania.

I møteprotokollene til *Kristiania Sosial-Anarkistiske Forening* finner vi bl.a. følgende kvinner nevnt: Fru Helga Tangen (1919, 1921, 1922), Fru Stine Aakervik, Signe Person (1922), Marie Heggland (1923), Fru Smith, Fru Jønson, Fru Strøm, Fru Nelly Andersen, Inga Ingvaldsen (1924), Fru Willumsen, Fru Maren Nielsen (1925).¹⁸⁴⁶

I 1928/29 var henholdsvis Anna Herlofsen, Nelly Andersen og Ragna Andresen kasserere i *Norsk Føderalistisk Ungdomsbevegelse*. Av andre kvinner som var med kan nevnes Vera Arnesen¹⁸⁴⁷, Jenny Jacobsen¹⁸⁴⁸, Elin og Lillemor Skaalbones¹⁸⁴⁹, Ester Gran og Anna Sørensen¹⁸⁵⁰.

M. Langlotz¹⁸⁵¹

På det ungsosialistiske forbundets konstituerende landsmøte i 1909, dukket det opp en enslig kvinnelig delegat, frk. M. Langlotz, fra Kristiania lag. Hun ble valgt til revisor. På denne tiden var det fullstendig uhørt at kvinner skulle røyke sigaretter. Valget om en skulle røyke eller ikke var forbeholdt menn, dannelsesmønsteret hadde allerede valgt for kvinnene. For å demonstrere for kvinnes rett til selv å velge om en ville røyke eller ikke på like fot med menn, lot frk. Langlotz seg forevige — omkranset av Kristianialagets menn og med en brennende sigarett i neven.¹⁸⁵² Dette bildet vakte nok stor forargelse blant mer dannede sosialdemokrater. Det skulle både én og to verdenskriger til før kvinner kunne røyke på offentlig sted uten å bli ansett som udannet.

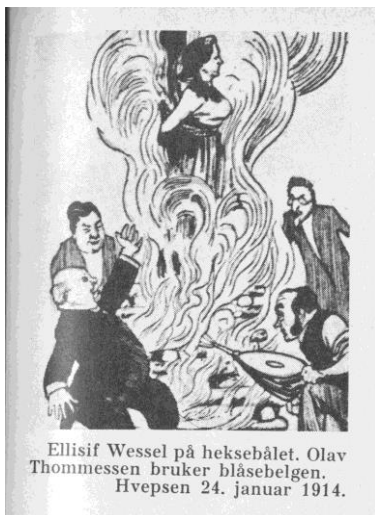
Ellisif Wessel¹⁸⁵³

Ellisif Rannveig Müller (1866-1949) vokste opp i et strengt pietistisk hjem i østre Gausdal.¹⁸⁵⁴ I 1886 ble hun gift med doktor Andreas Bredahl Wessel (1858-1940), og samme år slo de seg ned i Kirkenes hvor han var blitt distriktslege. I sin ungdom hadde Ellisif hatt perioder både som unitar¹⁸⁵⁵ og teosof¹⁸⁵⁶, men i 1904 ble hun sosialist, og sluttet seg til arbeiderbevegelsen. Den sosiale nøden, især etter opprettelsen av AS Sydvaranger, gjorde Ellisif engasjert i politiske og sosiale spørsmål, og i 1904 sluttet hun seg til sosialdemokratene. Hun ble sekretær i fagforeningen *Nordens Klippe* da den ble stiftet i Kirkenes. På foreningens fane sto det ungsosialistiske slagordet «Ned med tronen, alteret og pengesekken». Hun begynte å lære seg russisk og tysk for å videreformidle sosialistiske idéer, og ble pga. 1. mai-demonstrasjonene i 1908 og 1914 kjent for sin opprørske ånd.

Ekteparet Wessel hjalp mange russiske flykninger som deltok i det mislykkede revolusjonsforsøket i 1905 opp gjennom årene. Bolsjevikene betraktet Ellisif derfor som kontaktperson for Norge, i følge et notat i Lenins adressebok.¹⁸⁵⁷ Hun poengterte selv flere ganger at hun hentet inspirasjon fra de kjempende russiske sosialdemokrater i samtiden — og hos nihilistene¹⁸⁵⁸ i perioden før.

Ellisifs motto i *Det tyvende aarhundrede*: «Nei, himlen stormes maa idag!»¹⁸⁵⁹, ble mer og mer et motto for hele den ung sosialistiske bevegelsen fra 1906 og fremover. Et annet av hennes slagord var: «Arbeider, hvor du end er, er du i fiendens land.»¹⁸⁶⁰ Hun var en fremtredende representant for den syndikalistiske strømning som i 1909 førte til at ungsosialistene brøt ut av *Norges sosialdemokratiske Ungdomsforbund* og startet Norges Ungsosialistiske Forbund. Hun bidro også økonomisk til *Revolt*. «I 1907 og 1908 sluttet hun sig varmt til de ungsosialistiske og anarkistiske idéer.»¹⁸⁶¹ I 1911 stiftet hun *Kirkenes Arbeiderungdomslag*.

Ellisif var en konsekvent kritiker av alle autoritære og reformistiske tendenser i norsk arbeiderbevegelse, og sto som en forkjemper for en radikaliserings av denne. Hun var aktiv antimilitarist. Hun dokumenterte fattigfolks situasjon i Finnmark gjennom en utstrakt fotografering. Hun skrev også en rekke arbeidersonger, og var en fremtredende representant for kvinnes frigjøring. I *Klassekampen* nr. 22 1912 presenterte hun Leo Trotski for leserne. Samme år oppfordret hun alle sosialister til å gå inn i hæren, ikke bare i propagandaøyemed, men også for å skaffe seg våpenopplæring: «Og vi sier til utbytterne: Hvis dere gir os vaaben i hende nuvel, saa kanskje vi baade tar imot dem og øver os i at bruke dem; gjør vi det, da er det fordi vi mener, at vi uten med vaaben i haand ikke vil kunne tiltvinge os vor ret ... Det er ikke 'fuld avvæbning' vi trænger, men alle revolutionære under vaaben.»¹⁸⁶²

Den mest kjente saken hun tok opp, var i forbindelse med et rovmord på den rike fabrikkeieren Aasheim i Kristiania oppunder jul 1913. I artikkelen «Utidig loyalitet. Eller noget verre?» som sto i *Ny Tid* 5. januar 1914, gikk hun voldsomt til felts mot *Social-Demokraten*, som hun mente hadde drevet borgerlig sensasjonsjournalistikk i denne saken. *Social-Demokraten* hadde fremhevet offerets gode personlige sider, og uten problematisering fordømt den ukjente gjerningsmannen og rost politiet. De hadde ikke sett på de sosiale årsakene til forbrytelsen. Ellisif skrev bl.a. : «Redaktionen synes at staa saa nær opunder folket paa solsidan, at den end ikke har anelse om at der findes en anden tilværelse, en tilværelse sort og haabløs som natten. [...] La handlingen være ret eller vrang — vor opgave er ved tilfælder som dette ikke at istemme de almindelige forskrækkede og forvirrede borger-

hyl, men at kaste fuldt lys over grunden til dragelser kan forekomme, at vise hvordan de er den nødvendige frukt og følge av det blod- og tyvesystem vi for øieblikket trækkes med.»¹⁸⁶³ *Aftenposten* fant ut at hun var så blodtørstig at hun med velbehag ville nyte synet av menneskeslakterier. *Morgenbladet* kalte henne morderengel.¹⁸⁶⁴ Hun fikk problemer med å få spalteplass i de sosialdemokratiske organene *Social-Demokraten*, *Ny Tid* og *Klassekampen*. Hun skrev derfor i stedet i *Revolt*, *Direkte Aktion*, *Solidaritet* og *Alarm*.¹⁸⁶⁵ Fra 1914 utviklet hun seg i syndikalistisk retning.

I 1914 begynte hun å utgi sitt eget tidsskrift, «*Klasse mot klasse*», som kom ut med fem hefter, hvor bl.a. Johan Falkberget var bidragsyter. Arvid Hansen hevdet at tidsskriftet var det eneste konsekvente teoretiske organ for den revolusjonære marxisme i perioden 1911–18.¹⁸⁶⁶ (Rjukan sosialistiske ungdomslag besluttet vinteren 1915/16 å abonnere på 20 eksemplarer «Klasse mot klasse». Redaktør av *Klassekampen*, Eugène Olaussen, reagerte på dette og sa: «Dere kan skjønne at ungdomsforbundet ikke kan sprede en slik literatur», og fikk annullert beslutningen.)¹⁸⁶⁷ (Tidsskriftet var kanskje ikke så marxistisk likevel? Det hadde en positiv holdning til syndikalistene.) Samme året kom «Den lille socialist», en konsekvent agitatorisk billedbok med dikt for barn. På denne tiden ble den frihetlige tendensen i Ellisifs artikler stadig klarere, bl.a. som en reaksjon på DNAs økende reformisme under 1. verdenskrig, og hun brøt med NSU og *Klasse-*

kampen. I *Revolt* nr. 5 for oktober 1916, hadde Ellisif to viktige innlegg: Det ene var en oppfordring til å danne lokale samorganisasjoner i tilknytning til SAC.¹⁸⁶⁸ Det andre var et voldsomt angrep på Tranmæls organ *Ny Tid*, som hun anklaget for opportunisme og for å skape parlamentariske illusjoner.¹⁸⁶⁹ Ellisif var en av dem som agiterte sterkest for dannelsen av en norsk syndikalistføderasjon. På NSF's første kongress i juli 1917 kom det følgende telegram fra Kirkenes: «Varm hilsen til vort første kraftige arbeiderforbund som hele landet frygter og som alle intelligente seiersvisse følger. Tak for alt haab I har vagt paanyt. Wessels»¹⁸⁷⁰ Kongressen svarte med å sende fru Wessel følgende telegram: «Tak for al moralsk og økonomisk støtte.»¹⁸⁷¹ Kirkenes LS var en støttepillar for NSF i mange år. «[...] — hvis jeg ikke av hele min sjæl holdt paa Norsk Syndikalistisk Federation som den eneste betydningsfulde og levedygtige kamporganisation arbeiderne her i landet har», skrev hun i *Solidaritet*.¹⁸⁷² Da *Alarm* ble startet i 1919 var Ellisif den første til å yte bladet moralsk og økonomisk støtte.¹⁸⁷³

Til Ellisifs 50-årsdag skrev Arne Paasche Aasen:

«Stolte kvinde, høit i nord,
du som kom til os i striden.
Vi takker dig med varme ord
og ser litt tilbake paa tiden.
Du kom fra overklassens bugnende bord,
ned til os som badet i sved,
for at bære frem vorde haanende ord
og kjæmpe for os som sultet og led.
Du kastet dig ind i kampen for lysere kaar,
og dit mod — det steg — aar for aar,
du holdt fast som havets klippe,
og aldrig — nei aldrig vil taket du slippe.
Vi kan ei takke dig med pragt og glans,
men frem vi rækker vor hæderskrans,
— en krans — ei av roser og tulipaner,
nei, — se d e t er rikmænds vaner.
Vor krans er bundet av h a t , av s u l t og av n ø d .
av **taknemlighet** fra dem som ikke har brød.
Ta imot den, — du præktige kvinde!
litt k r a f t i den du dog vil finde
til at fortsætte kampen for frihet og ret,
for en lysere tid for menneskets æt.
Høit vi løfter vort blodrøde flag,
og sender en hilsen paa din femtiaarsdag.»¹⁸⁷⁴

I et senere nummer av *Revolt* takket Ellisif:

«En hjertelig tak ber jeg om gjennom 'Revolt' at faa fremsende for alle de venlige hilsener — offentlige som private — til min femtiaarsdag. De har glædet mig hver en.

Og høiest av alle glædet mig *din* hilsen, Arne Paasche Aasen. Du er 15 aar gammel, jeg er 50; holder du frem, som du har begyndt, vil du naar du fylder dit 50. aar ha utrettet mer for arbeiderklassens befrielse end jeg eller nogen enkelt av de ældre har kunnet utrette. Ti de unge, de ser nye, fjerne tinder. De yngste alene har det frie utsyn som lægger veien fremover i klart lys.»¹⁸⁷⁵

Ellisif hilste den russiske revolusjon 1917 velkommen. I 1921 oversatte hun en mengde artikler fra russisk til norsk. På tross av svekket helse kom det fremdeles dikt og oversettelser. Først og fremst var hun opptatt av at det ikke måtte lykkes reaksjonen å knuse revolusjonen i Russland. Da hadde allerede syndikalistene uttrykt sterk skepsis mot sentralismen og bolsjevikene. Men for Ellisif var det ikke slik. I 1921 ga hun ut et hefte, «Veien til frihet», hvor hun imøtegikk syndika-

listene.¹⁸⁷⁶ Hun hadde et godt forhold til norske kommunister da de startet sitt eget parti i 1923. I 1935 ga ekteparet Wessel ut to hefter med artikler basert på sovjetiske publikasjoner, «Fra Sovjet-pressen», hvor de forsvarte Sovjet. De ble aldri medlemmer av Norges kommunistiske Parti (NKP).

Helga Tangen

Helga Tangen ble i 1913 medlem av SAC i Borås. Hun ble gift med Carl O. Tangen i Sverige. Da de kom til Oslo i 1919 gikk hun inn i Oslo LS, hvor hun var et aktivt medlem. Hun var det første kvinnlige medlem av NSF. Hun døde i 1927.¹⁸⁷⁷

Nelly Andersen

«I Sander i Sør-Odal ble Nelly Hernes født den 13. mai 1897. Nitten år gammel kom hun til Oslo, stiftet her bekjentskap med revolusjonære frihetlige krefter og ble påvirket av anarkismens ideer. I 1917 meldte hun seg in i Kristiania social-anarkistiske forening, hvor hun allerede fra første begynnelse ble et aktivt og interessert medlem.

Da hun senere, sammen med sin mann, Ernst Andersen, flyttet til Drammen, var det disse to som tok initiativet og stiftet Drammens anarkistiske klubb. Da de senere satte kursen tilbake til Oslo døde også klubben. Men Nelly har hele tiden stått fast ved ideene, og da den syndikalistiske kvinnegruppe Samhold ble stiftet var hun en av initiativtagerne til denne organisasjon, som hun i alle år har vært et aktivt medlem av. Under krigen var Nelly fra først til sist med i det illegale arbeide mot nazismen. Den største innsats har hun dog lagt inn for å vekke kvinnene til egen frigjørelse, som er en absolutt betingelse for deres oppdragelse av den kommende slekt. Hun ser selvsagt ikke spørsmålet fra et ensidig kvinnesakssynspunkt, men som en absolutt forutsetning for menneskenes frigjørelse. Det kan vel sies hennes oppfatning faller sammen med Ibsens når han sier: Frigjøringen må komme fra våre arbeidere og våre kvinner. Eller også som Victor Hugo uttrykker det når han hevder at 'samfunnsorganisasjonen må grunnlegges på at den menneskelige enhet består av mann, kvinne og barn, og gjennom kvinnenes lidelser kan det ikke skapes menneskelig lykke'.

Nelly har alltid hatt sine meninger og hun eier også mot til å synge dem ut, selv om de svir hardt om ørene på den de rammer. Hun er rettlinjert og forlanger harmoni mellom liv og lære. Den som ser Nelly i dag setter gjerne sitt hode i pant på at hun høyst har fylt sine 40 år. Men de kan trygt sende henne en hilsen til 'Galgeberg 3, oppgang L, Oslo' den 13. mai og gratulere med 10-årsdagen, som en svak erkjennelse og takk for det trofaste og usvikelige arbeid hun har utført for den frihetlige syndikalismens og anarkismens idéer gjennom de siste 30 år.»¹⁸⁷⁸

Elise Ottesen-Jensen

Elise Ottesen (1886-1973) — «Ottar» — ble født som det syttende barn i en familie i Høyland, et stort sogn i Stavanger bispedømme. Faren var prest. Både moren og faren til Elise tilhørte embetsstanden. Allerede som barn reagerte hun mot mangelen på demokratisk tanke- og handlingsmåte, mot oppdelingen i «fine» og «simple».¹⁸⁷⁹ I sin ungdom ble Elise tiltrukket av Garborgs antikirkelige pamfletter, hvor han satte spørsmålsteget ved den autoritet som presteskaperet påberopte seg, og pekte på den transsyntheten og forutinntattheten mange av prestene møtte omverdenen med. Hun var også en stor beundrer av Henrik Wergeland — og hans opplysnings skrifter for arbeiderklassen, samt hans forsvar for jødene, påvirket henne.¹⁸⁸⁰ Hun brukte ofte et par sitater av ham: «Det er bedre å ha elsket og lidd, enn aldri å ha elsket!»¹⁸⁸¹ og «Vær vred og tapper»¹⁸⁸². Elise ble utdannet til tannlege, men måtte avbryte studiene etter at hun ble skadet i en eksplosjon på tannlegekontoret. Da søsteren Magnhild ble sendt til Danmark for å føde et «uekte» barn, som så skulle bortadopteres, begynte Elise å interessere seg for stigmatiseringen av

ugifte mødre og deres barn.

Elise ble etter hvert journalist. Hun begynte aktivt i arbeiderbevegelsen i 1909, og var medarbeider i *Nidaros* (Trondheim) 1910–11, i *Ny Tid* (Trondheim) 1911–12, i *Arbeidet* (Bergen) 1913–14, og hun var Københavnkorrespondent for *Sosialdemokratisk presseforening* 1915–19.¹⁸⁸³ Hun deltok i Fagopposisjonen, og virket særlig for kvinnenes faglige organisering. Hun kom under sterk innflytelse av Martin Tranmæl.¹⁸⁸⁴ Hans arbeid for å organisere arbeiderkvinnene imponerte Elise. Hun var også full av beundring for ham som agitasjonstaler.¹⁸⁸⁵ Den svenske ungsosialisten «Hinke» Bergegren påvirket Elises syn på seksualvaner med foredraget «Kärlek utan barn» i 1910.¹⁸⁸⁶ Senere skulle også den danske syndikalist Christian Christensen få stor innflytelse på Elises tidlige arbeider som seksualopplyser.¹⁸⁸⁷ Albert Jensens historier om de franske syndikalistenes arbeid for familieplanlegging og salg av preventiver var også viktig. Nymalthusianismen¹⁸⁸⁸ sto sterkt blant syndikalistene, og de var tidlig ute når det gjaldt seksualopplysning og familieplanlegging, alt fra slutten på 1800-tallet. Elise satte forfatterne Oskar Braaten og Johan Falkberget høyt. Falkberget ble en venn av Elise. En artikkel i *Ny Tid* i juli 1911 av Peter Krapotkin, hvor han kritiserte den militaristiske sabelraslingen i de europeiske landene, gjorde et dypt inntrykk på henne, og økte hennes interesse for hvordan man skulle avskaffe verneplikten. Artikkelen bidro med flere argumenter til fordel for denne kampsaken.¹⁸⁸⁹ Elise var pasifist.¹⁸⁹⁰ Både i Trondheim og i Bergen forsøkte Elise, med lite hell, å organisere arbeiderkvinnene. Arbeidskjøperne var for sterke.

I 1913 møtte hun den svenske syndikalist Albert Jensen i Bergen hvor han talte og deltok i debatter, og en romanse blomstret opp. Da Jensen begynte å redigere *Direkte Aktion* trengte han hjelp med språket, og Elise ble språklig sensor.

«Den gnistrende taleren levde opp til Elises ideal om en mann som hadde viet sitt liv til kampen for å forbedre arbeiderklassens kår. Jensen på sin side fant i Elise en entusiastisk talskvinne for sosial rettferdighet, [...].

I brevene sine skolerte Jensen Elise i syndikalistisk teori, og sendte henne bøker og kommentarer til verk skrevet av ham selv eller andre. Elise foretrakk Peter Krapotkins bøker, spesielt hans mesterverk *Gjensidig Hjelp* (1902). Hun beundret Krapotkins evne til å finne beviser for påstanden om at gjensidig hjelp var en langt viktigere kraft for menneskelig utvikling enn konkurransementaliteten og den egoistiske viljen til makt som de konservative sosialdarwinistene tydde til, eller den harde klassekampen som en del folk på venstresiden understreket, når de skulle beskrive den menneskelige utviklingen og historiens gang. Hun fant det betryggende å lese Krapotkins konklusjon om at dagens utallige foreninger, interesseorganisasjoner og klubber til forskning, studier eller fornøyelser var bevis på menneskenes tilbøyelighet til sosialt fellesskap og gjensidig hjelp.

Også Krapotkins *Erobringen av brødet* (1907) appellerte sterkt til Elise. Den var en utopisk visjon om et samfunn hvor det nåværende juridiske systemet, militarismen og den private eiendomsretten ikke lenger eksisterte, fordi arbeiderne har tatt kontrollen over samfunnet gjennom sine organisasjoner. Krapotkin mente at menneskene var i besittelse av en høyere moral som ville komme til syne og blomstre under slike rettferdige kår. Arbeiderkontrollerte, høyteknologiske fabrikker ville komme til å produsere de nødvendige varene i løpet av et par timer hver dag, slik at det ble rikelig med tid igjen til kunst, kunnskapstilegnelse og fornøyelser. I likhet med Bebel og Forel hadde Krapotkin en visjon av et bedre samfunn som passet Elises optimistiske og positive natur.»¹⁸⁹¹

Albert Jensen og Elise flyttet sammen og slo seg ned i Danmark i 1915. (De giftet seg først i 1931. Sannsynligvis var den viktigste årsaken til giftemålet at Elise derved fikk svensk statsborgerskap.¹⁸⁹²) I 1919 ble de utvist for revolusjonær virksomhet. De bodde senere fast i Stockholm. I Sverige kastet Elise seg ut i arbeidet for den syndikalistiske bevegelsen. Hennes spesialområde skulle bli rekruttering av kvinner. I tillegg skulle hun stå for opplysning om familieplanlegging til arbeiderklassen. Hun skrev for norske «Arbeidernes Pressebyrå».

«I 1922 hadde Elise kommet til at syndikalismen var den mest demokratiske av alle venstresosialistiske ideologier, og av den grunn var hun rede til å bli aktivt medlem av SAC, den svenske syndikalistiske organisasjonen. Sosialdemokratene var altfor villige til å kompromisere med borgerskapet, og kommunisterne var uverdige fordi den russiske modellen var autoritær, slik Albert Jensen hevdet. Tre berømte anarkosyndikalister som ankom Stockholm fra Sovjet i januar 1922, bekreftet Alberts synspunkter. Emma Goldman, Alexander Berkman og Alexander Schapiro var blitt utvist fra USA til Russland i 1919. Utviklingen i Sovjet-Russland gjorde dem stadig mer desillusjonerte, og til slutt hadde de greid å skaffe seg tillatelse til å forlate landet.»¹⁸⁹³

I de svenske syndikalistenes avis *Arbetaren*, og i ungsosialistenes *Brand*, kjempet Elise for arbeiderkvinnenes rett til å få informasjon om, og tilgang til, prevensjonsmidler som ved denne tid (1922-25) ikke fikk selges offisielt. Hun var redaktør av kvinnesidene i *Arbetaren* 1922–24. Hun skrev om emner innen seksualitet og samliv, om kvinners situasjon og for deres rettigheter. Hun skrev om viktigheten av at arbeiderbarna skulle oppdras til å bli selvstendige tenkende individer. Tenkende mennesker var det som skulle til for å få slutt på den underdanige holdningen altfor mange menn og kvinner med arbeiderklassebakgrunn viste overfor «øvrigheten». Hun forsøkte å unngå drøftelser av offentlige sosiale tiltak, og understreket heller betydningen av hjelp til selvhjelp-tiltak som arbeiderne selv kunne styre innenfor familien, i samvirkelagsgrupper eller i de mindre enhetene som syndikalistene forestilte seg skulle utgjøre grunnlaget for det ideelle samfunn. Hun skrev også i norske *Revolt* og *Alarm*.

Elise pådro seg mange mannlige SAC-medlemmers vrede ved å peke på hykleriet som lå i mennenes offentlige snakk om frihet og likhet, når de hjemme dro seg på sofaen og overlot alt husarbeidet til kona, som kanskje også arbeidet utenfor hjemmet.¹⁸⁹⁴ Det skuffet henne at arbeiderne ikke hadde bedre moral enn borgerne. Gnisninger fikk henne til å trekke seg fra *Arbetaren* i 1924. Hun var lite villig til å redigere en kvinneside som kun handlet om husholdning.

I 1923 begynte hun å reise rundt i Sverige og holdt foredrag om familieplanlegging og seksualitet. De første innbydelsene kom som regel fra områder hvor syndikalistene og ungsosialistene sto sterkt. Hun tilpasset også pessar for de kvinnene som ønsket det. I 1925 ble Elise redaktør av det syndikalistiske tidsskriftet *Vi kvinnor*.¹⁸⁹⁵ Bladet kom i seksten utgaver. Hun fortsatte å skrive i *Brand*, bl.a. om aktivisme i arbeiderbevegelsen, fredsbevegelsen, foreldreansvar og seksualpolitisk reform, samt rasehygiene.¹⁸⁹⁶ I 1927 deltok Elise aktivt i protestene mot dødsdommene mot Sacco og Vanzetti. Gjennom sin spalte i *Brand* formante hun leserne å boikotte amerikanske varer.¹⁸⁹⁷ I 1928–51 var Albert Jensen redaktør av *Arbetaren*, og Elise skrev en rekke artikler der i årenes løp. I 1935 ble hun igjen valgt til redaktør av kvinnesidene i *Arbetaren*. I 1937 ble Elise og Albert Jensen separert, for så å bli skilt i 1945.

I 1933 grunnla hun *Riksförbundet för sexuell upplysning* (RFSU) som hun også ledet frem til 1959. Organisasjonen bygde både på individuelt og kollektivt medlemskap. Mye av Elises syndikalistiske retorikk forsvant og dette gjorde det lettere for bl.a. det svenske sosialdemokratiske kvinneforbundet (SSKF) å bli medlem.¹⁸⁹⁸ I egenskap av styreleder for RFSU, ville Elise unngå å bli identifisert med et politisk parti eller en spesiell ideologi. Hun forsøkte å skape et bilde av seg selv som «sosialist» i en bred betydning av ordet.¹⁸⁹⁹ For å oppnå mest mulig hadde hun lært seg å moderere noen av prinsippene sine.¹⁹⁰⁰ Under krigen gjorde hun en innsats for flyktningene som hun leder av Stockholm-kontoret til *International Rescue and Relief Committee* (IRRC) (Den internasjonale rednings- og støttekomité).¹⁹⁰¹ Elise hjalp jødiske flyktninger fra nazi-Tyskland, og ga senere sin støtte til Israel,¹⁹⁰² hvor hun fikk en gate og et barnehjem oppkalt etter seg i Or Akiva.¹⁹⁰³ Hun ble en internasjonalt kjent ekspert i befolkningsspørsmål. Hun var med å starte *The International Committee on Planned Parenthood* (ICPP) (Den internasjonale komiteen for familieplanlegging) i 1949 og *International Planned Parenthood Federation* (IPPF) (Internasjonal føderasjon for familieplanlegging) i 1953. I 1959 ble hun president for IPPF. Hun ble medisinsk æresdoktor ved universitetet i Uppsala i 1958. Hun kjempet også for de homofiles sak. I

sine siste leveår arbeidet hun med familieplanlegging i u-land.

I et TV-program på svensk TV, 6/7 1971, ga Elise «uttrykk for at hun i bunn og grunn var syndikalist, og roste Albert Jensen for hans lange innsats i kampen for å holde de verdifulle syndikalistiske ideene høyt hevet».¹⁹⁰⁴ 17/12 1971 hadde Elise en artikkel i *Arbetaren* med tittelen «Jag är syndikalist i hjärtat!». I diskusjonsprogrammer i radioen, og i intervjuer, i 1972 og 1973 fikk Elise mulighet til å minnes syndikalistenes banebrytende idéer, særlig de som hadde oppstått i *Brand*-kretsen. Elise ønsket å oppmuntre den fornyede interessen for syndikalistiske idéer om en mer desentralistisk form for demokrati, som den nye venstresiden sto for. I 1972 nominerte 48 medlemmer av Riksdagen henne til Nobels Fredspris. Det ble en stor skuffelse for Elise at den norske Nobel-komiteén avgjorde at det ikke skulle deles ut noen fredspris i 1972. 4/9 1973 døde Elise. I 1986 sendte den svenske regjeringen ut et minnefrimerke med Elises portrett og utsagnet hennes: «Jeg drømmer om den dagen alle barn som blir satt til verden er ønsket, alle menn og kvinner er likeverdige, og seksualiteten er et uttrykk for kjærlighet, nytelse og ømhet.»¹⁹⁰⁵ I forbindelse med hundreårsdagen for Elises fødsel ble det reist et minnesmerke over henne i Sandnes laget av kunstneren Kari Rolfsen.¹⁹⁰⁶

«Hva er frihet? Det er det frigjorte sociale menneske som skal bygge op vårt jordiske himmerike. Det menneske hvis høieste ideal er å være nyttig for alle og nyte sin frihet under ansvar. Det menneske, hvis høieste lykke er alles lykke. Det menneske som ikke bare vil kreve frihet for sig selv, men som av fri vilje innser, at dets egen frihet er begrenset av andres frihet.»¹⁹⁰⁷

«Idag står kvinnene, våre kvinner, ofte forståelsesløse og fjernt vekk fra vår bevegelse og våre idéer. Ja, i mange tilfeller står de helt fiendtlige. Men dette får ikke lov til å fortsette hvis vi noen gang skal kunne nå frem til å virkeliggjøre socialismen. Socialismen er på ingen måte bare mennenes sak. [...] Men den syndikalistiske organisasjon deltar hverken i kommunale eller stortingsvalg. Den har andre og viktigere saker å beskjeftige sig med. [...]

Syndikalismen vil som sagt skape muligheter for socialismens virkeliggjørelse. Syndikalistene vandrer den praktiske vei og søker å skape økonomiske organisasjoner, som samtidig med at de bekjemper privatkapitalismen, utbygges til å bli de organer hvorigjennom socialismen kan virkeliggjøres.

Men om syndikalismen derfor ikke, i likhet med de politiske partier, har behov for kvinnenes stemmeseddel, måtte det være idioti derav å trekke den slutning, at den ikke har behov for syndikalistiske kvinner. For det første: hvis syndikalismen ikke har bruk for kvinnene, ligger det ganske nær å anta, at kvinnene ikke får interesse for syndikalismen. Men en eller annen interesse må de i hvert fall ha. Altså havner de hos motstanderne, enten direkte eller via religionen. Og når kvinner først får interesser blir de gjerne fanatiske. Syndikalismens motstandere får da et ganske kraftig pluss. Og kvinnen blir dessuten gjerne en ganske varm agitator for den sak som hun anser for sin. Se f. eks. på Frelsesarmeen. Og ganske naturlig ligger det da aller nærmest at hun agiterer på sine barn, på syndikalistenes barn, agiterer for den bevegelse som hadde bruk også for henne. Og barnet — ja det tror naturligvis alt hvad mamma sier, tror det meget sikrere enn om pappa har sagt det. Dessuten ser det under hele uken svært lite til pappa. Og mamma har således den avgjørende innflytelse over barnets forestillingsverden. Vi har betonet dette forhold før, men finner ikke destomindre anledning til ennu en gang å påpeke hvilken stor betydning dette har. Hvad hjelper det å ofre store summer på socialistisk opplysning, når man innenfor hjemmets vegger har en daglig agitator for det direkte motsatte?

Men like sikkert som arbeiderkvinnen ofte blir en mektig agitator for vår motstander — oftest uten å forstå det — like sikkert blir hun, om hun opplyses om den sak syndikalismen kjemper for, en energisk og målbevisst agitator i dens tjeneste. Kvinnen med sitt av naturen så rike og varme hjerte, har alle betingelser for å bli en agitator og forkjemper for en menneskehetens sak som syndikalismen er. Hun vil kunne opdra en slekt som helt fra barndommen av innpodes avsky og hat til militarismen, til det kapitalistiske utsugningssystem, som gjør de arbeidende og slitne fattige og sultne, mens dem som lever av andres arbeide blir rike og forspiste. Hun vil sikkert i sitt daglige samvær med barna kunne fostre en socialistisk slekt, som særlig for syndikalismen er den nødvendige betingelse for å nå målet. Uten

barneopfostring i socialistisk ånd er det innen en overskuelig fremtid umulig å gjøre slutt på det kapitalistiske rovsystem.

Men for at kvinnene skal kunne bli vore agitatorer, må de først selv skolerer gjennom sammen med mennene å delta i vår bevegelse og lære dens veier å mål å kjenne.

Det er på tide at både menn og kvinner ser denne sannhet i øinene.¹⁹⁰⁸

Sofie Eriksen

Sofie Eriksen arbeidet i Postverket, og hadde vært en ivrig deltaker i den anarkosyndikalistiske bevegelsen helt fra tiden omkring 1. verdenskrig. Fra sitt kolossale bibliotek, hvor Peter Kropotkin, Gustav Landauer og Erich Mühsam inntok hedersplassen, skaffet hun seg et misunnelsesverdige fond av kunnskaper. I en enquete i Alarm i 1938 skrev hun om sitt forhold til den frihetlige bevegelsen:

«Min livsanskuelse er blitt til av et livs tenkning og lesning. Et årelangt medlemskap i Det norske Arbeiderparti betok mig troen på at målet: Arbeidernes, håndens og åndens, overtagelse av samfunnsverdiene, kunde gjennomføres ved politikken. Regjeringsmakten gjør arbeiderklassens representanter til opportunistiske demokrater der ved kompromisser forråder arbeiderklassens sak og blir — en så ønskelig — visergutt for kapitalen. Jeg har ikke megen respekt for medlemmene, der lar sig bløffe av demagogiske fraser. Lesningen av Kropotkin gav form for mine uklare tanker og førte til forakt for staten, alle dens gjerninger og alt dens vesen. Som lidenskapelig elsker av den frie tanke og det frie ord er førermentaliteten og all slags diktatur for mig en vederstyggelighet — likeså nasjonalismen og militarismen. Skal menneskeslektens årtusenlange drøm om sverdenes omdannelse til hakker (avskaffelse av krig) bli til virkelighet, kan det kun skje ved alle lands arbeideres direkte aksjon. Hvilken makt (!) — Hvilket ansvar —. Dette mitt livssyn finner jeg stemmende med den anarkistiske ideologi, hvis praktiske form jeg tror, er syndikalismen.»¹⁹⁰⁹

Den syndikalistiske kvinnegruppe «Samhold»

I midten av trettiårene fikk den frihetlige kvinnebevegelsen sitt første organisatoriske uttrykk. På et kameratmøte arrangert av Oslo LS, 30. desember 1934, innledet Ole Martinsen over emnet: «Organisering av husmødrene».¹⁹¹⁰ Han fremholdt at det fra flere av husmødrene i Nordstrand LS var fremkommet ønske om å stifte en husmororganisasjon eller kvinnegruppe i tilslutning til LSen. Søndag 20. januar 1935 arrangerte Nordstrand LS et møte hvor særlig husmødrene i distriktet var innbudt. Det ble enighet om å danne en felles seksjon for kvinnene i Oslo og Nordstrand tilsluttet Nordstrand LS. Denne skulle senere deles opp i en seksjon for Oslo og en for Nordstrand. Seksjonen fikk navnet «Den syndikalistiske kvinnegruppe Samhold». Ved stiftelsen hadde kvinnegruppen 10 medlemmer.¹⁹¹¹ Styret besto av formann Jenny Støber-Tangen, gift med Carl O. Tangen, viseformann Astrid Nicklasson, sekretær Laura Bredesen (og Nelly Andersen¹⁹¹²), visesekretær Borghild Strøm, kasserer Else Løken (og Petra Skjennem¹⁹¹³), revisorer Marie Martinsen og V. Nicklassen (LS), samt Louise Sahlin som referent til Alarm. Av andre ildsjeler kan nevnes Ruth Blomberg, gift med Reidar Blomberg (1912/13—37), Sofie Eriksen, Kjærlaug Skaalbones og Gerda Storm. Gerda Storm var en flittig skribent i Revolt og Alarm, og det var ikke bare kvinnerelaterte emner hun tok opp, men også faglig-politiske spørsmål, den spanske borgerkrigen, rasisme, krigsfaren, og fattigdommen i Norge. Alarm kommenterte stiftelsen av kvinnegruppen under tittelen «Husmødrene kommer med»:

«Det er naturligvis av stor betydning, at også husmødrene kan følge med i mennenes organisasjonsarbeide. De har en stor opgave å fylle, ikke bare i agitatorisk og opplysningshenseende, men også fordi kvinnene er opdragere av den kommende slekt og hjemmenes administratører og finansministre. Det er derfor helt naturlig, at de følger med i bevegelsen og skaffer sig innsikt i dens arbeide. Det er gledelig å se, at også kvinnene begynner å løsrive sig fra de parlamentariske bevegelser og slutter med å være visepiker for taburetjeggere og andre spekulanter i stemmeseddelsocialisme. Med en dråpe honning

fanger man flere fluer enn med en tønne eddike.»¹⁹¹⁴

Det ble også stiftet en kvinnegruppe tilsluttet Svenningsdal LS i Grane i Vefsn. Gudrun Amundsen ble valgt til formann.¹⁹¹⁵ Av andre aktive i Grane kan nevnes: Anne Skaalbones, Magna Skaalbones, Henriette Røvik, Magda Eidem, Olaug Stensås, Jette Nilsen og Oddbjørg Kvitle.

Samhold ga ut den håndskrevne avisen *Ekko*.¹⁹¹⁶ Kvinnegruppene var aktive både i støttearbeidet, som kommisjonærer for Alarm, og som foredragsholdere. I 1937 rapporterte «Oslo og omegn L.S.ers tale og studiecirkel» om sin virksomhet til Alarm. Her gikk det frem at Louise Sahlin hadde holdt foredrag om «Kvinnenes innsats i den revolusjonære arbeiderbevegelse», mens Ruth Blomberg hadde kåsert over emnet «fabrikkbesettelsen i Italia og dens lærdomme». Ruth ble intervjuet i Alarm i 1938:

«— Nu er det din tur til å fortelle litt om den syndikalistiske kvinnegruppes arbeide og fremtidsplaner, sier vi til kamerat Ruth Blomberg, som i henimot tre år har innehatt sekretærembedet i den syndikalistiske kvinneforening Samhold.

— Å kjære, la mig slippe, ber hun genert.

— Ikke tale om, svarer vi bestemt og mandig.

Ofret ser sig fortvilet omkring, med vingene utspent til flukt. Men da hun opdager at døren er låst og vinduet igjenbommet, gir hun sig over, og begynner å berette.

— Det var vel nærmest på inspirasjon av det forberedende arbeide for en syndikalistisk kvinnegruppe i Svenningdal, det blev sammenkalt et fellesmøte av Oslo, Nordstrand og Oppegårds L. S.-er i Prinsdal, hvortil de interesserte kvinner i kretsen var innbudt.

— Når tid var det?

— Den 20. januar 1935. Møtet holdt Otto Løken foredrag om husmødrenes opgaver i den syndikalistiske bevegelse. Resultatet av den følgende diskusjon blev 'Den syndikalistiske kvinnegruppe Samhold' med medlemmer fra Oslo, Nordstrand og Oppegård.

— Var ikke det litt stort virkefelt?

— Jo, det viste sig straks upraktisk. Gruppen blev optatt som en seksjon av Nordstrands L. S. Men efter hvert kom møtene til å holdes i Oslo, og følgen blev at medlemmene fra Nordstrand og Oppegård forsvant. Og Samhold står idag som selvstendig organisasjon under N. S. F.

— Hvad arbeider dere med på møtene og utenom

— Samhold består vesentligst av husmødre. Dens opgave er dermed gitt som en propagandaorganisasjon blandt kvinnene. Vi kvinner er jo det sterke kjønn.

— Hm!

— Jo, det er sant. Har du ikke lagt merke til at mange aktive syndikalister er forsvunnet sporløst fra bevegelsen så snart de har giftet sig. Hvad tror du er årsaken til det? Jo, de har skaffet sig hustruer som ikke har forstått dem. Det er opstått drakamp mellem de to, og den har endt med at hun, som den sterkeste, er avgått med seiren. Hvor helt anderledes skulde utfallet blitt om hun hadde vært syndikalist, oplyst og skolert og samlivet mellem de to hadde utviklet sig i kameratskap, istedetfor efter de gamle borgerlige ekteskapelige former.

Og her har den syndikalistiske kvinnebevegelse sin aller største opgave — den å gjøre kvinnene til syndikalister.

— Og videre?

— Rent praktisk kan vi utrette meget. Under streiker for eksempel er mennenes utholdenhet ofte bestemmende av deres kvinners innstilling.

Forøvrig er vi jo praktiske på mange andre områder. Oslo L. S. pleier alltid å vite hvor kvinnegruppen Samhold er når det skal arrangeres fester, stevner, eller foretas andre økonomiske operasjoner.

— Og fremtidsutsiktene?

— De tegner meget bra. Engang var vi langt nedfor. Det fantes krefter som arbeidet intensivt for å kjøre oss i grøften. Men vi var noen som sa: vi gir ikke op! Og nu går vi fremover og blir fler og fler efter hvert. Og hvad bedre er: Vi er enige, og arbeidet går lett. Om et par år forsikrer jeg det skal stå respekt av vår forening.

— Hvordan drives skoleringen?

— På hvert møte har vi innledninger, diskusjoner, høytlesninger og vår egen håndskrevne avis.

- Og arbeidet for fremtiden?
- Det er ikke drøftet større. Men vi har ihvertfall snakket om å utgi propagandaflyveblad.
- Har du ellers personlig noen planer på lager?
- Jeg har tenkt at vi burde sende ut sirkulærer til L. S. ene og purre på dem, at de gjør en innsats for kvinnebevegelsen.

Det er også en stor utilgivelig feil, at ikke kvinnene deltar sammen med sine menn på møtene. Derved vilde de få et langt bedre innblikk i bevegelsen og dens oppgaver. Det er aldeles forkastelig at kvinnene bare skal tenke på kjøkkenet og ikke utvikle sine interesser lenger. Hvis vi som er med i kvinnegruppen Samhold ikke hadde holdt oss mer ajour med våre menns arbeide på arbeidsplassene og i organisasjonene, vilde vi vært like dumme som gjennomsnittskvinnene.

- Har dere tenkt på samarbeide med Kvinneforbundet i Sverige?

– Beklagelig nok har det vært forsømt. Gjennom korrespondanser og tildels sammentreff på skandinaviske stevner eller ferieturer kunne vi komme nærmere i kontakt med hverandre. Det vilde være lærerikt og dessuten fravriste oss den beklemmende ensomhetsfølelsen. Vi vilde med andre ord vokse fordi vi dermed fikk føle og erfare at det er flere enn oss som kjemper og arbeider for samme sak.»¹⁹¹⁷

Kvinnegruppen Samhold måtte legge ned under krigen. Det vil ikke si at gruppens medlemmer la inn årene. Et par møter ble holdt, medlemmene ble samlet og kom etter hvert inn i det illegale arbeidet på forskjellige områder, blant annet med innsamling av mat til fanger, spredning av illegale aviser og underhold av de som var gått i dekning m.m. Nelly Andersen var fra først til sist med i det illegale arbeide mot nazismen. Flere kvinner fikk bøte for sin aktivitet. Ruth Alfhilde Viktoria Blomberg (Født 18/07-10. Grinifange nr. 8598), gift fabrikkarbeider fra Oslo, var den første som angiverne fikk fatt på. Hun satt på Grini 9/11 1943 til 8/5 1945¹⁹¹⁸, mens Gestapo plyndret hennes hjem. Alt hva hun eide, – møbler, klær, mat, bøker og bilder, – alt tok de med seg. Bare de illegale sakene tilhørende NSF som hun hadde bortgjemt i et vedskjul gikk deres øyne forbi. Siden ble Louise Abelone Sahlin (Født 11/03-91. Grinifange nr. 13 086)¹⁹¹⁹ og Mary Senora Gjevang (Født 14/09-14. Grinifange nr. 13 089)¹⁹²⁰, begge gifte husmødre fra Oslo, arrestert for «Aviser». De ble sittende på Grini 4/8 1944 til 7/5 1945 (Louise ble arrestert 4/8 og kom først på Grini 5/8). Mary ble stygt mishandlet og slått. En fjerde måtte stikke over grensen for å kunne holde seg i sikkerhet.¹⁹²¹

Etter andre verdenskrig fortsatte *Kvinnegruppen Samhold* energisk for den revolusjonære syndikalismens idéer, i hovedsak i Oslo.¹⁹²² Etter en innbydelse fra *Göteborg syndikalistiske Kvinneklubb* dro Gerda Johansen og enda én kvinne til en konferanse i Göteborg i mars 1946.¹⁹²³ 6/10 1946 avholdt *Kvinnegruppen Samhold* et interskandinavisk kameratmøte i Oslo med besøk fra Sverige.¹⁹²⁴ Fra Solidaritet 12/1947 fikk bladet en fast kvinnespalte. Denne tok bl.a. opp arbeidsforhold, militarisme og alkoholmisbruk. I SACs årsberetning for 1948 står det «En grupp kvinnliga medlemmar tillhör NSF och speciellt dessa har nedlagt ett energiskt arbete för vår rörelse i Norge.»¹⁹²⁵ I 1948 sendte *Kvinnegruppen Samhold* gavepakker til tyske syndikalister som hadde sittet i konsentrasjonsleir i opp til åtte og ti år.¹⁹²⁶

1945 – 1965/73 NEDGANGEN FORTSETTER

Etter krigen samlet de anarkosyndikalistiske kreftene i Norge seg. Alarm ble omgjort til Solidaritet, som et månedlig organ. Opplaget var dobbelt så stort som før krigen. I en rapport til IAAs sekretariat meddelte NSF at i dag «lever och andas det stora flertalet av de norska arbetarna i rysk kommunism, kungahyllningar, nationalflaggning och fosterlandssånger». ¹⁹²⁷ I et slikt miljø var det meget vanskelig for den revolusjonære syndikalismen å gjøre seg gjeldende. Fagforeningsvirksomheten ble gjenopptatt i Oslo og i steinhuggerdistriktet i Østfold (Fagerholt LS). For øvrig konsoliderte føderasjonen sin stilling som propagandaorganisasjon for frihetlige idéer. Den nye given ga et visst oppsving i bevegelsen, men noe gjennombrudd for frihetlige idéer fikk man ikke til. NSF oppnådde ikke mer enn ca. 200 medlemmer. ¹⁹²⁸ Mange syndikalister hadde nok mistet gløden etter nederlaget for de spanske anarkistene, og tyskernes okkupasjon hadde også gjort det vanskeligere for syndikalistene som ble brutalt forfulgt nettopp for sin sympati for de spanske anarkistenes sak.

«For den revolusjonære syndikalist eksisterer ingen nasjonale grenser, folkeraser eller annet som deler menneskene i forskjellige grupper. I hans sosiale begrep eksisterer det bare mennesker. Disse er derimot oppdelt i to klasser — den eiendomsbesittende klasse og den eiendomsløse klasse.» ¹⁹²⁹

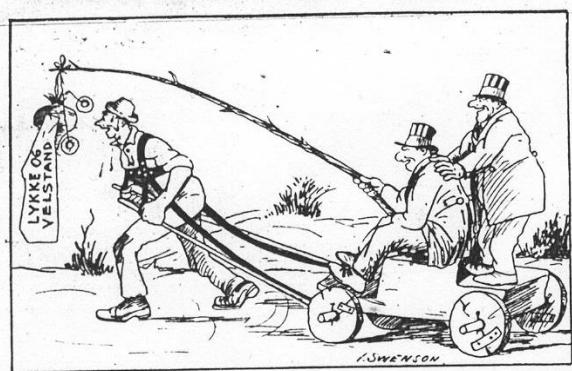
På NSF's kongress i 1946 ble følgende prinsipperklæring vedtatt:

«1. I erkjennelsen av at arbeiderklassen i alle land' utbyttes av det kapitalistiske produksjonssystem og undertrykkes av statens slavevilkår, uttaler konferansen seg for internasjonal klassekamp gjennom arbeidernes uavhengige organisering i frie økonomiske sammenslutninger.,

2. Disse organisasjoners oppgave må være å utvikle arbeiderklassen, materielt og intellektuelt, til overtagelse og forvaltning av samfunnets produksjon og forbruk.

3. Da utviklingen har bevist at arbeiderklassen ikke kan oppnå økonomisk og kulturell frigjørelse gjennom statssystemet eller dets institusjoner, uttaler konferansen: Norsk Syndikalistisk Federasjon står ikke tilsluttet noe politisk parti, er partipolitisk uavhengig, og fører sin kamp for en fri sosialistisk samfunnsform gjennom sin økonomiske organisasjon.

4. På dette grunnlag oppfordrer konferansen alle arbeidere å organisere seg i uavhengige økonomiske samorganisasjoner, og forene seg i internasjonal solidaritet for å gjennomføre befrielsen fra kapitalismens lønsslaveri. og statssystemets livegenskap.» ¹⁹³⁰

Makthavernes propagandamaskineri klarte å blande sammen idéen om rask gjenreisning av landet med tanker om sentralisme, statlig planøkonomi og korporative samlingsorganer i folks bevissthet. Den kalde krigen var en vanskelig periode sett fra en syndikalistisk synsvinkel. Perioden var preget av at de politiske partiene sto sterkt, og at LO i stadig sterkere grad fant sin plass som en underavdeling av finansdepartementet. Staten innførte streikeforbud og lønnsnemnd uten protester fra LOs side.

Arbeidernes tiltro til kapitalismen økte etter som de materielle forholdene ble forbedret. «Velferdsstaten» vokste frem. Øystein Sørensen skriver: «I regjeringen Gerhardsens tid var det ikke noen som kunne hevde at ødeleggende streiker og klassekamp dominerte det norske samfunnet. Legitime interesseorganisasjoner ble i stor grad inkorporert i statsapparatet, organisasjonene i arbeidslivet ble temmet, eller retttere sagt: de lot seg temme. Man kan snakke om sterke korporative elementer i den norske staten.» ¹⁹³¹ I dette bildet var det liten plass til tanker om klassekamp og arbeidervestvare — ja, frihetlige idéer overhodet. NSF var en torn i øyet på såvel LO, DNA,

NKP og arbeidskjøperne. På arbeidsplassene gjorde gjorde LO sitt monopolkrav stadig sterkere, slik at mange syndikalister ble gående arbeidsledige.

At det likevel fantes sterk misnøye, uro og «ulovlige» streiker blant arbeiderne siste halvdel av 1940-tallet viser flere artikler i *Fri Fagbevegelse*:

«De direkte aksjoner og spontane demonstrasjoner som skal behandles her, er de som gir seg utslag i arbeidsstans — enten i form av streik, og i så fall går den inn under første kategori eller en plutselig demonstrativ arbeidsstans som er tidsbegrenset og tar form av en protest uten at den vil frambringe et resultat.

Alle disse aksjoner hører egentlig hjemme i en tid da fagorganisasjonen ikke hadde nådd den utvikling som nå, og heller ikke arbeiderbevegelsen hadde den posisjon i samfunnslivet.

En følte seg både organisatorisk og samfunnsmessig for svak til å kunne tarifflegge hele næringslivet og skaffe en trygg plattform for juridiske oppgjør om tariffen og andre tvistligheter.

En oppdemmet misnøye over dårlige arbeidsforhold kunne under visse forhold ikke få utslag på annen måte enn ved en plutselig arbeidsnedleggelse eller en demonstrasjonsstans.

Det var den spontane reaksjon mot urett under et diktatorisk press, hvor arbeiderne hadde en sterk følelse av at alle andre veier var stengt på urettmessig vis.

Men de direkte aksjoner fikk også en renessanse under 20-årene og i begynnelsen av 30-årenes krisebetonte klassekamper, hvor staten gjennomførte unntakelseslover mot fagorganisasjonen og arbeiderklassen, og vårt samfunn var infisert med fascistiske basiller på høyeste hold.

Det var på sett og vis den samme begrunnelse for de direkte aksjoner da som tidligere, nemlig at der hersket et urettmessig, vilkårlig styre med alle mulige midler måtte søke å bryte.

Men i dag er forholdene på dette område forandret.

Fagorganisasjonen er helt og fullt anerkjent av vårt samfunn gjennom de politiske partiers fellesprogram, som uttaler at *alt* lønnsarbeid skal reguleres ved tariffmessige overenskomster mellom arbeidsgivernes og arbeidernes og funksjonærene organisasjoner — og at tariffloven skal gjennomføres over alt, slik at der hvor der ennå ikke fins fagorganisasjon, der skal Riksmeglingsmannen kunne fastsette lønns- og arbeidsvilkårene.

Fagorganisasjonen skal være representert i samarbeidsråd, bransjeutvalg og produksjonsutvalg, som hver for seg har viktige oppgaver til demokratisering, stimulering og sosial utvikling av næringslivet.

Fellesprogrammet forutsetter at alle arbeidstvister løses uten konflikter, og Landsorganisasjonens representantskap har enstemmig uttalt at fagorganisasjonen vil gå inn for at alle tvister om lønns- og arbeidsvilkår blir løst uten arbeidsstans. [...]

Under slike forhold har arbeiderbevegelsen overtatt samfunnsansvaret, og dermed er også hele arbeiderklassen i alle høyeste grad forpliktet til å gå inn for den store gjenoppbygging med hele sin moralske og organisatoriske kraft. Fagorganisasjonen og alle arbeiderorganisasjoner for øvrig må støtte opp under det samfunnsmessige arbeid som utføres av arbeidernes representanter i kommuner, fylker, storting og regjering. [...]

Ethvert forhold på arbeidsplassen, som ikke kan løses ved forhandling, må innbringes for forening og forbund, og forbundet må ta det fulle ansvar, og medlemmene må være lojale mot forbundets og eventuelt Landsorganisasjonens avgjørelser. [...]

Alle de gamle argumenter for direkte aksjoner og spontane demonstrasjoner med arbeidsstans er helt bortfalt i den nye faglige og politiske situasjon.

Det er ikke lenger et radikalt innslag til gagn for arbeiderklassen, men et rudiment fra en organisasjonstid som ikke hadde demokratisk samfunnsbasis å arbeide på, og som derfor nå under de endrede samfunnsforhold er til skade for arbeiderklassen og til gagn for reaksjonen.

Dette dypt alvorlige forhold må nå bli klarlagt for alle organiserte.

Vi vil ikke hermed ha sagt at etterkrigstida i Norge har vært særlig sterkt preget av sånne aksjoner. Men det er allikevel på tide at vi får det rette syn på dem, så vi ikke går omkring og tror at det illegale og tilsynelatende radikale med dem er noe godt og stort som vi må applaudere. Vi må bli fullt klar over at de er skadelige gjengangere fra en tid da de var nødvendige motaksjoner under tyranniske tilstander.

Når dette bare blir helt klarlagt innen alle organisasjonsledd, så er den felles solidaritetsfølelse sterk nok til å bringe alle slike aksjoner til opphør.»¹⁹³²

Anarkosyndikalismen forble stort sett på siden av den aktuelle samfunnsdebatt. Man klarte ikke å bryte isolasjonen. NSF hadde problemer med å fornye seg. Jan Oscar Bodögaard skriver:

«Imidlertid gikk det stadig dårligere med NSF, og dette mener jeg har sin årsak i at man arbeidet ut fra de samme premisser som i de 'harde' 30-åra. Det faktum at det sosiale liv hadde blitt totalt endret etter krigen; man hadde gått fra et autoritært til et liberal-teknologisk system, førte ikke til at syndikalistene i tilstrekkelig grad la opp sitt arbeid for en forståelse av den sosiale utvikling som kunne tjene som et grunnlag for samfunnsmessig handling. Og da reelle forsøk på nytenkning kom, var tida løpt ut fra syndikalistene.»¹⁹³³

Mangelen på respons kan spores i en del bitre innlegg i Solidaritet, og en sterk fremheving av prinsippene for et frihetlig samfunn. Likevel slo det første nummeret an en optimistisk tone:

«Mer enn fem år er gått siden vår avis 'Alarm' ble stoppet av nazistene. Ingen pressefrihet tålt under det totalitære voldsherredømme som marerød landet i de uhyggelige krigsåra.

Først i dag kan vi genopta arbeidet med vår presse. Denne gang presentert under navnet 'Solidaritet'.

'Alarm' begynte å virke etter forrige krig. 'Solidaritet' etter den siste krig.

Begge er født i urolige tider. 'Alarm' førte etter fattig evne propaganda for den internasjonale revolusjonære kamp som alene kan føre de arbeidende masser fram mot den sosiale frigjørelse fra lønns-slaveriet og undertrykkelse. Den kjempet for disse idealer til det siste, og det er ingen skam at den også falt på sin post.

Vi vil love at 'Solidaritet' følger den ærerike tradisjon som talsmann for de idealer, som bæres oppe av Internasjonale Arbeider Assosiasjon.

Navnet 'Solidaritet' har en god klang blant de målbevisste arbeidere. Det er solidariteten som er drivkraften i vår frihetskamp. Fra visse hold søker man å erstatte dette begrepet med 'disiplin'. Disiplinen er kadavermessig underkastelse, solidariteten er selvbevisst og frivillig ydet samhold. Og kun gjennom den kan vi føre våre krav og våre ideer fram til seier.

Må derfor også vår avis finne den rette forståelse blant arbeiderklassen.»¹⁹³⁴

Tidlig i 1946 flyttet Solidaritets ekspedisjon inn i Folketeaterbygningen, rom 318.¹⁹³⁵ NSF var representert ved SACs 12 kongress i 1946. 20. juli ble det avholdt et interskandinavisk kameratmøte i Halden.¹⁹³⁶ 23.-25. november avholdt NSF en landskonferanse med en gjest fra IAA og SAC.¹⁹³⁷

26/11 1947 døde Carl O. Tangen etter et langvarig og smertefullt sykeleie.¹⁹³⁸

NSFere ble tvangsinnmeldt i LO siden LO ikke aksepterte at noen kun tilhørte NSF. Dobbel-medlemskap ble derfor vanlig. Dette muliggjorde at NSFere kunne drive propaganda innenfor LO. Spesielt begeistret for LO, og dets samarbeid med DNA, var de ikke:

«Slik som den reformistiske fagorganisasjon har utviklet seg gjennom årene, er den ofte blitt en bremsekloss for arbeiderne i deres kamp for bedre økonomiske og sosiale forhold. Istedetfor å være et våpen i arbeidernes kamp er den ofte blitt en lønnsnedtrykkende faktor.

Vi skal denne gang hefte oss ved et eksempel fra Bergen, som taler sitt eget tydelige språk. Noen arbeidere hadde tatt akkord på pakkingen av hvalkjøtt og var blitt enige med arbeidsgiveren om en pris. Imidlertid konfererte arbeidsgiveren med en kollega og fikk da rede på at tariffprisen lå langt under den overenskomst han hadde inngått med arbeiderne. Han henvendte seg da til fagforeningen og fikk dens støtte i å annullere overenskomsten med arbeiderne. Foreningen tilbød seg videre å skaffe andre arbeidere, som utførte arbeidet for langt lavere lønnsatser enn de andre hadde hatt.

Resultatet ble at arbeidsgiveren gikk med på fagforeningens forslag og satte sine arbeidere på porten. Dermed rykket fagforeningens medlemmer inn som 'organiserte' lønnsnedpressere og arbeidsgiveren reddet en ganske stor profitt i havn med fagforeningens hjelp. Samtidig som foreningen hjalp til å fjerne de arbeidere fra arbeidsplassen som virkelig forsto å vurdere sin arbeidskraft. [...]

Og man håper at de har lært så meget av hendelsen at de slutter opp om en organisasjon hvori de selv får være med å ivareta sine egne interesser, nemlig den syndikalistiske.»¹⁹³⁹

«Det er en kjent sak at L.O. ikke er noe annet enn et partipolitisk redskap for undertrykkelse av arbeid-erne, og bevisene kommer etter hvert. Hensynet og ansvaret for 'utsugersystemet staten' har gjort L.O. og lønnsnemda til en like farlig motstander for arbeiderne som den private arbeidskjøper. Og det absur-de er, at det er de partipolitiske arbeidere som har opprettet lønnsnemda og gjort L.O. til en politisk institusjon for beskyttelse av dette utsugersystem.

Fra tid til annen kommer der krav fra arbeiderne ved helsefarlige bedrifter om nedsettelse av arbeidstiden og andre åtgjerder for å trygge arbeidernes helse, men ansvaret for 'utbyttersystemet statens' økonomiske sunnhet og helse har gjort at disse krav fort vekk blir avslått. Etter hvert blir arbeidsplassene bedømt etter militære forutsetninger, hvor statens sikkerhet krever at arbeiderne ofrer livet.

Formerne, — der over 20 prosent er angrepet av silikose — har i flere år arbeidet for å få arbeids-tiden nedsatt til 40 timers uke. Ved årets tariffrevisjon var 40 timers uke formernes første og siste krav, men av lønnsnemda fikk de blankt avslag. Så brast tålmodigheten, og formerne tok 40 timersuken. LO. og forbundet proklamerte at det var en forbrytelse at formerne etter evne og anledning forsøkte å ivareta sin helse, og arbeidskjøperne truet med lov og dom.»¹⁹⁴⁰

«For den norske arbeiderklasse har 1949 vært et prøvelsens år, et prøvelsens år for arbeidernes omdøm-me på det sosiale og sosialistiske område. Aldri før har arbeidernes politiske partier hatt så stor makt og innflytelse som i tiden 1945-1949, og aldri har det i et lignende tidsrom blitt vedtatt så mange tvangs-lover og restriksjoner mot arbeiderne som i tiden 1945-1949. Gjennomførelse av streikeforbud, gjeninn-førelse av voldgiftsrett med tillegg av straffansvar på opp til tre måneder og bøter av astronomisk størrelse for en arbeiders inkomster. Alt med navneforandring og ansvarsmotivering, så de politiske svindlere kan unnskyldes seg for at de nå har innført de samme arbeiderfientlige lover som de i sin tid bekjempet sammen med arbeiderne.»¹⁹⁴¹

«Gjennom sine 60 år har den norske LO vist, at hovedformålet var å skape en monopolforretning i arbeidskraft. For dette formål har den brukt alle midler, fra bakholdsangrep til åpent streikebryteri. Lønnsforhandlingene har aldri omfattet enn det som måtte til for å vedlikeholde en salgbar arbeidskraft. De sosiale forhold for øvrig er, generelt sett, overlatt til statens politiske område.

For å binde arbeiderne til dette organisasjonssystem har LO brukt særlig to framgangsmåter. Først og fremst en gjennomført faglig organisasjon med indre faglige motsetninger, som splitter, sløver og gjør medlemmene til egoister i stedet for sosialister. Den andre framgangsmåte er et stadig utvidet forsikringssystem som økonomisk klavebinder medlemmene til LO. For medlemmene på arbeids-plassen er altså LO en typisk reformistisk organisasjon, uten andre formål enn lønnsloveri, men for ledere og funksjonærer er den blitt et nytt klassevelde med direkte kurs mot et byråkratisk diktatur.»¹⁹⁴²

I 1950 ble Norges Syndikalistiske Ungdomsforbund startet,¹⁹⁴³ men «forgubbingsprosessen» fort-satte ufortrødent videre, steinindustrien i Østfold ebbet ut, og derved svant bevegelsen sakte inn. Den ene LS etter den andre ble oppløst. I 1951, da Solidaritet gikk i sin 7. årgang, kom det fore-løpig siste nummer av bladet. Den 8. årgang kom ikke før i 1957, etter at det 30. juni 1957 ble avholdt en skandinavisk syndikalistkongress i Oslo, etter initiativ fra Oslo LS. Representanter fra Norge, Danmark og fra opposisjonen i Sverige deltok.¹⁹⁴⁴ Grunnlaget for et rent norsk organ var da ikke lenger tilstede, og bladet ble omorganisert til «Syndikalistisk organ for Skandinavia, til-sluttet Internasjonal Arbeider-Assosiasjon». Bladet utkom annenhver måned og ble redigert av en komité med Johs. F. Johansen fra Oslo som ansvarshavende. På dette tidspunktet var Oslo LS den eneste samorganisasjonen som var igjen i den norske syndikalistføderasjonen.

29/10 1950 deltok NSF på en Interskandinavisk konferanse i Gøteborg.

«Det gjaldte i främsta rummet att hjälpa våra kamrater i Norge och Danmark. En Interskandinavisk kommitté tillsattes vars arbete redan underlättat de norska syndikalisternas arbete när det gäller att på nytt få ut deras tidning Solidaritet, som även har sin spridning i Danmark.»¹⁹⁴⁵

«I en översikt över arbetarnas läge i Norge just nu, där sedan länge en arbetarregering haft hand om statsmaskineriet, konstaterar tidningen att aldrig förr har arbetarnas politiska partier haft så stor makt och så stort indflytande som nu. Men aldrig förr har så många tvångslagar genomförts mot arbetarna, som under den tid arbetarregeringen suttit vid makten. Några av lagarna kan anges: Strejkförbud, genomförandet av tvångsskiljedom, upprättandet av en domstol för skiljedom samt straffansvar upp till tre månaders fängelse eller böter om arbetarna tillgriper s. k. olagliga strejker.»

27.-29/7 1951 avholdt den interskandinaviske samarbeidskomitéen et ungdomsting i Väster-Våg i Sverige hvor det også var norske med.¹⁹⁴⁶ På SACs 14. kongress i september 1953 deltok Z. Henriksen fra NSF.¹⁹⁴⁷ På IAAs internasjonale kongress i juli i Paris 1953 var NSF representert.¹⁹⁴⁸ På SACs 15. kongress i september 1956 var NSF representert.

Solidaritet ble redigert etter de samme prinsippene som i 40-årene; det var liten plass for nytenkning. Et nokså betinget forsøk på selvransakelse oppsto da SAC trakk seg ut av IAA. NSF fortsatte å holde kontakten med revolusjonære i SAC. I jan.-feb. nummeret av Solidaritet i 1960 stod følgende å lese:

«I en årrekke har det vært sterke friksjoner mellom SAC og internasjonalens prinsipielle linje, utmeldelsen var derfor ikke direkte overraskende. Men at bare ca. 6 prosent av medlemmene deltok i avstemningen, det er i høy grad bemerkelsesverdig og gir grunn til betraktninger. [...]

I land etter land hvor ensretting og diktatur har gått fram, har det vist seg, at syndikalistiske og anarkistiske organisasjoner, store og små, har vært de mest motstandsdyktige, smidige, intelligente og aktive, — og framfor alt, de mest utholdene i det lange løp. Men skal man gå ut fra avstemningen i SAC, så er det bare en snau prosent av SAC's medlemmer som har denne syndikalistiske og anarkistiske kvalitet. Det er kanskje årsaken til dette forhold — eller misforhold — vi i IAA først bør søke å finne, og trekke lærdom av [...].»¹⁹⁴⁹

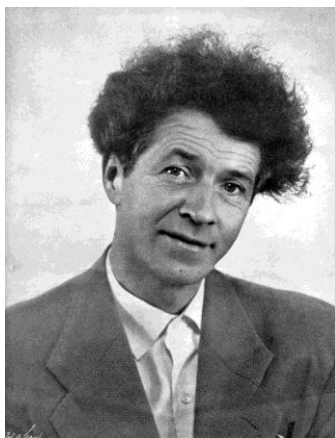
I samme nummer ble det slått fast at Solidaritet var «En tidning man må slå vakt om». Det ble en kortvarig vakt, for bladet gikk inn samme år. En håndfull aktivister var alt som var igjen av den norske anarkosyndikalistiske bevegelsen i begynnelsen av 1960-årene.

Et framstøt fra Helge Kongshaug for å dra i gang en syndikalistisk ungdomsorganisasjon innen NSF tidlig i 60-årene var mislykket:

«[...] I 1960-61¹⁹⁵⁰ var jeg det eneste medlem av Oslo L.S. som var under 70 år! (Jeg var 16 den gang.) De hadde kontor i Folketeaterpassasjen som de leide for 100 kroner måneden. Disse pensjonistene skramlet sammen av sine pensjonspenger for å fortsette å ha lokalet. Det ble senere, omkring 1963, overtatt av en musikkforretning. Alt i alt tror jeg det var en fem-seks-medlemmer. Jeg husker spesielt en eldre svenske som hette Cederbrand. Den ledende var Zernikow Henriksen. Det ble besluttet at jeg skulle forsøke å gjenopprekke det som hette Norsk federalistisk ungdomsbevegelse. Dette ble protokollført, men hvor disse protokollene ble av, vet jeg ikke. Det var i det hele tatt mye materiale på dette kontoret. Jeg mistet kontakten med dem da jeg flyttet til Sverige i 1963 (for å gå på folkehøyskole). Jeg fikk da fri overgang til SAC i og med at jeg hadde gyldig medlemsbok fra det som da ble kalt Norsk Syndikalistisk Federasjon. Jeg og de eldre herrene hadde et bra forhold, men de syntes kanskje jeg var noe revisjonistisk...jeg var sterkt påvirket av Helmut Rudiger, den ledende ideologen i SAC. [...].»¹⁹⁵¹

Alf Engelvik, medlem av Oslo LS, hadde en kamporganisasjon, Frisosialistene. Han gikk i en slags uniform med svarte/røde epåletter¹⁹⁵². Han bodde på Lillestrøm, var involvert i lyssky husforretninger, og drev og kjøpte opp gamle gårder rundt/i Oslo. Han løp omkring i Lillestrøm en gang tidlig på 60-tallet og hang opp store plakater med bilde av seg selv.¹⁹⁵³ Plakaten bar følgende overskrift:

«Sjefen for kamporganisasjonen. Lederen av det Sosialistiske samfund»

«Engelvik er en av forkjemperne for Frisosialistene, han er sønn av en ansett arbeiderpartimann og murmester på Heimdal ved Trondheim. Engelvik er av alle velkjent for å være kameratslig og grei, og hater sosial urettferdighet, han står solidarisk med alle de som er dårligst plassert i samfundet. I barna og ungdommen ser han Norges fremtid. Han kom selv som barn med i folkets frigjøringsforsøk i tredivårene. Ingen annen norsk politiker står så høyt blant den vanlige befolkning. Som folketaler er han velkjent fra sine foredrag landet rundt. Frisosialistene er ikke noe vanlig parti, det er folkets egen sammenlutning. Kamporg. Er ikke av de største, men likevel den sterkeste i landet.

Frisosialistene er den eneste vei til frihet!

Frisosialistene

Kamporganisasjon»¹⁹⁵⁴

I 1963 deltok NSF på et internasjonalt anarkistmøte i Gøteborg (på Väster-Våg i Askim utenfor Gøteborg — et feriehjem eid av SAC). De som var med var Z. Henriksen, Joh:s Johansen m/frue, Edv. A. Cederroth, Einar Fritzvoll, Helge Kongshaug og Harry Søyvik — en gammel havnearbeider i 40-årene. I tillegg var Olle Martinsen m/frue og Peter Green med.¹⁹⁵⁵ I følge Henriksen var dette første gang siden krigen NSF hadde deltatt på et internasjonalt møte. (SACs årsberetninger viser at dette ikke kan være tilfelle.) Det ble faktisk viet en god del oppmerksomhet i svenske aviser. Kontakten mellom NSF og det som da ble kalt Anarkistiska Propagandaförbundet, som utgav Brand, var ganske tett med store permer korrespondanse. Det var særlig spliden mellom SAC og IAA som gjorde dette.¹⁹⁵⁶ J. Johansen og Z. Henriksen rapporterte fra Norge: Bevegelsen var liten, og problemet var som alltid økonomien. De internasjonale kontaktene var bra. Agitasjonen i Norge var vanskelig fordi språkproblemene var store. Agitasjonsmaterialet besto først og fremst av Brand.¹⁹⁵⁷ Johansen var opptatt av at kontakten til Øst-Europa var nødvendig og mulig takket være liberaliseringen. Kongshaug mente at kontaktene burde gjelde frihetlige grupper generelt, og ikke bare anarkistiske: «Principerna får inte hårddragas.»¹⁹⁵⁸ Et forslag frem satt av Henriksen og Søyvik ble vedtatt uten diskusjon:

«På den internasjonale anarkist-konferansen som ble holdt på Vester-Våg Semesterhem den 3 og 4 august 1963, ble bevegelsens virksomhet behandlet på en fordomsfrie, og positive givende måte som er så betegnende for anarkistene.

Ansvar og det reelle samarbeide kom tydelig frem i det.

Et enstemmig ønske var å opprette et 'internasjonalt kontakt-organ' for å komme våre europeiske, afrikanske, og asiatiske broderland i møte — med våre skandinaviske frihetsmuligheter som grunnlag. Vi vet at mange land i verden ikke har disse frihetsmuligheter.

Fremdeles beherskes jordens folk av kapitalismens utbytning, uansett hvilket dekknavn denne bruker. Fremdeles benytter storkapitalen statsystemet for sine interesser, likegyldig om dette fører til utryddelse av menneskeheten gjennom globale kriger. Dette viser at staten fullstendig mangler evnen til å løse de folkelige problemer.

Anarkismens internasjonale kontakt-muligheter må utbygges, og forsterkes med henblikk på anarkismens mål — avskaffelsen av staten!

Vi henstiller derfor til den enkelte, og til alle mennesker med fornuft, og rettferdighetsfølelse om å støtte vårt arbeide for virkelighetsgjørelse av anarkismens idé og mål — et mål som innebærer

menneskehetens befrielse fra undertrykkelse, krig, sult og urettferdighet i alle de former den nåværende verden byr på.

Nå som før er vårt kamprop: Gjensidig hjelp for avskaffelse av staten og gjennomførelse av menneskehetens frie fellesskap.»¹⁹⁵⁹

Norska delegationen: Fr.v. Joh:s Johansen, Edv. Cederroth. De två ytterst t.h.: Z. Henriksen och Helge Kongshaug.

Jan Bojer Vindheim skriver:

«Jeg var i kontakt med Norsk Syndikalistisk Føderasjon i 1963 og seinere. Det var dengang bare noen få eldre menn, hvorav den meste markante (og imponerende!) var Z. Henriksen [...]. Lokalet var i Folketeaterbygningen. Henriksen delte ut løpesedler mot sosialdemokratenes politikk på 1. mai, og ble anmeldt til politiet av en journalist i Arbeiderbladet fordi det ikke var oppgitt trykkeriets navn på løpesedlene. (!) For dette ble han idømt en bot.¹⁹⁶⁰ (Jeg fant flere trykksaker fra AP og AUF som også manglet trykkeriets navn). Helge Kongshaug var også innom i Folketeaterbygningen fra tid til annen på denne tida, og jeg ba ham hjem til meg en gang jeg forsøkte å organisere ei anarkistgruppe blant mine medelever på Nordstrand.

I 1964/65 fikk jeg sammen med noen kamerater framstilt plakater mot den amerikanske presidentkandidaten Barry Goldwater, vi sendte også ut noen løpesedler der vi advarte mot utviklinga i Vietnam og oppfordret venstrefløyens organisasjoner til «mobilisering». Plakatene og løpesedlene var undertegnet Frihetlig Ungdomsgruppe. Brevet ble slått opp i pressen, bla i VG. Jeg fikk en kaktus fra «billedbladet NÅ» — noe jeg var meget stolt over. Overvåkingspolitiet (?) kom hjem til meg og tittet på rommet mitt — det lot til at de så etter våpen.»¹⁹⁶¹

Det ble stille rundt NSF. Zernikow Henriksen, mangeårig sekretær i NSF, døde i 1967, møtene ble holdt mer uformelt i private hjem, men man opprettholdt de internasjonale kontaktene. NSF ble innbudt til SACs kongress i 1968, men kunne ikke delta.¹⁹⁶² I 1973 ble NSF oppløst.¹⁹⁶³

1965 – 2000 EN NY TID?

Innledning

Forsøksgymnaset i Oslo, startet i 1966, ble et viktig sted for utprøving av frihetlige idéer, med sine forsøk på elevdeltakelse og -demokrati. Bak tiltaket sto en rekke skolefolk med adjunkt Mosse Jørgensen og lektor Carl Hambro i spissen, sammen med om lag 50 gymnasiaster. Skolen skulle være basert på at tillitsforhold mellom lærer og elev. Klassesystemet skulle brytes opp, og elevene skulle i stedet jobbe i grupper med emner som interesserte dem. Elevene skulle læres opp til å tenke selv, og protestere mot det de fant uriktig, og ikke godta alt som blir sagt, ukritisk, slik det stort sett var i gymnaset.¹⁹⁶⁴ Skolens høyeste organ var allmannamøtet der elever og lærere møttes med like rettigheter. I skolens råd var elevene og lærerne representert med like mange representanter.

«Målsetting for Norsk Forsøksgymnas

Formålet med Norsk Forsøksgymnas er å samle erfaringer som kan endre det nåværende skolesystem. Formålet er også å være et alternativ til det nåværende gymnas. Som første ledd i forsøksvirksomheten vil vi konkret nevne:

- 1) Skolens virksomhet skal tilrettelegges slik at den tjener elevenes personlige vekst og utvikling i videst mulig betydning.
Dette innebærer:
 - a) et utstrakt elevdemokrati
 - b) respekt for individets frihet og ansvar
 - c) innføring av frivillige fag utenom pensum.
- 2) Læreren skal være fagmann og veileder, men ikke opptre autoritært.
- 3) Det må legges vekt på samarbeid mellom elevene innbyrdes, elev og lærer og lærerne i mellom.
- 4) Det må drives størst mulig forsøksvirksomhet når det gjelder fagkrets, sammen slåing og samkjøring av fag, av klasser, av timer, og ved oppsplitting i grupper.
- 5) Forsøksvirksomheten må også gå ut på å oppnå andre former og normer for vurdering av kunnskaper ved avgangseksamen enn de nå gjeldende.»¹⁹⁶⁵

Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom, FAU, startet opp i Kristiansund i 1966/67, men det var først etter studentopprøret i Paris i 1968 at interessen for anarkismen igjen virkelig ble vekket til live. Hvorfor? Det var nok flere årsaker: I over tyve år hadde vi hatt en kontinuerlig oppgangstid, det «grå» sosialdemokratiet representerte «Sannheten», de store etterkrigskullene fylte universitetene, USA drev krigføring i Vietnam. Den «nye» anarkismen skilte seg nok ut i forhold til anarkismen og syndikalismen før 2. verdenskrig. Feminisme, kjønnsroller, seksualitet, antirasisme, miljøbevissthet og økologisk tenkning kom sterkere inn i bildet. Mens man før var opptatt av å bekjempe arbeidsfolks knapphet på goder, var den nye bevegelsen i større grad opptatt av å bekjempe forbruker- og overflodssamfunnet, samt Vestens utbytting av den fattige del av verden.

«Dette har opplagt noe å gjøre med utviklinga av det kapitalistiske samfunnet i etterkrigstida. Bak den glatte fasaden av 'effektivitet' og 'framskritt' skjuler det seg et ondartet system som er blitt økonomisk avhengig av et overspent konsumhysteri, som stimulerer seksuelle behov som ikke blir tilfredsstilt og produserer aggresjon som ikke finner andre utløp enn mot en sjøl, mot ens nærmeste og mot avvikere og minoritetsgrupper. Et oppsvulmet byråkrati og ekspertvelde på alle nivåer har ført med seg et manipulativt, dypt autoritært og i beste fall kjedelig samfunn. Sentraliseringa har gjort utkantdistrikta ubeboelige og har stuvet folk sammen i utrivelige og framfor alt barnefiendtlige bysentra, der de blir fratatt ekte gleder og solgt erstatninger (lekeapparat i stedet for skog og mark), brutt ned fysisk og mentalt og gitt beroligende midler og syntetiske vitaminer. Jorda, skogen og dyrelivet blir ødelagt, lufta og vannet forgifta. Og som selve krona på verket: trusselen om kjernefysisk utslettelse. [...]

Vi trenger et helt nytt begrep om politisk praksis. Og det er i grunnen betegnende at det nye og friske i så måte er kommet fra de mest 'apolitiske' elementene innen ungdomsbevegelsen, fra dem som

uten ideologiske skylapper har fulgt sine egne impulser: provoer, beatnicks, hippier, dropouts, alle de som har vært mer opptatt av *livsstil* enn av 'politikk'. Aller sterkest finner vi denne tendensen i USA, og derfra har vi fått uttrykket *motkultur* som nå er i bruk også her til lands. [...]

Unge mennesker 'drop out', bryter ut av det gjengse samfunnet, flytter sammen i kollektiver, gir avkall på et kaotisk overflodsforbruk til fordel for et enkelt, spartansk levesett, finner en sjølstendig virksomhet som tilfredsstillere deres fantasi og skaperevne, utforsker nye erfaringsområder, prøver å finne fram til en helt ny livsstil — gjennomtrått av et radikalt nytt syn på tilværelsen. [...]

En hel del forlater i dag byene, flytter ut på landsbygda og livnærer seg ved naturlig sjølbergingsjordbruk og håndverk — noe som markerer bevegelsen bort fra det syntetiske, masseproduserte og forgifta mot det naturlige, individuelle og sunne. [...]

Likevel er det klart at motkulturen vil bli mindre farlig jo mer den avsondrer seg fra samfunnet omkring og fra andre mennesker. Det er viktig å opprettholde en levende kontakt med omverdenen både i dagliglivet og ellers, ved å samarbeide og hjelpe der det er mulig og ønskelig, ved å støtte eller ta avstand fra ting som foregår på det økonomiske, sosiale og politiske plan. Den folkelige aversjonen mot sentralisering og oppmerksomheten omkring miljøproblema utvider motkulturens kontaktflate betraktelig — uten at noen av den grunn må vente seg noen hesblesende aktivisme.»¹⁹⁶⁶

Jens Ingvald Bjørneboe (1920-76) skrev essayet «*Anarkismen som fremtid*» i 1969. I 1971 holdt han en innledning i Studentersamfundet i Oslo over temaet «Anarkismen... idag?». Han var kontroversiell, og gikk i mot alle vedtatte politiske og moralske normer. Han var nådeløs og provoserende i sin kamp mot urett og maktmisbruk. Han gikk fra et antroposofisk, nærmest kristen metafysisk idealisme og borgerlig individualisme tidlig på 1950-tallet, til et erklært anarkistisk standpunkt i 1966.¹⁹⁶⁷ Bjørneboe fikk stor innflytelse på den nye spirende anarkistbevegelsen.

Anarkismen var nå på fremmarsj i Norge. SUF(m-l)s organ *Ungsosialisten* advarte i flere nummer i 1969 mot anarkismen og syndikalismen.¹⁹⁶⁸ «Anarkismen er, nå som på Lenins tid, ideologien til den slappe og dovne som gjerne vil være revolusjonær, men frykter hardt slit og 'vanskelig' teori»¹⁹⁶⁹, hevdet de. I 1971 kom Oktober-hefte nr 5, «Materiale om anarkismen». Dette heftet handlet stort sett om anarkismens «forferdeligheter», beskrevet av Lenin, Stalin og andre «tenkere». Heftet fusket også med sitater fra George Woodcocks bok «Anarchism» og Gateavisa.¹⁹⁷⁰ Oktober-hefte nr. 5 skriver f.eks. om den ukrainske anarkisten Nestor Makhno og hans militære styrker under den russiske borgerkrigen 1919: «Makhno sto på de rødes side i kampen mot okkupasjonshærene og de vite styrkene, men han nektet å samarbeide med de røde styrkene mot general Denikin og førte en motstand som anarkisten og historikeren Woodcock karakteriserer som 'lite effektiv'.»¹⁹⁷¹ Hva er det Woodcock egentlig sier? «From January to June 1919, the Revolutionary Insurrectionary Army acted as a semi-autonomous unit within the Red Army in its rather inefficient resistance to Denikin.»¹⁹⁷² Det er altså mens Makhnos geriljahær er en del av den røde hær at de er lite effektive. Deretter forlater han og deler av geriljaen den røde hær: «In August 1919 he called back the men he had left in the Red Army, and started a general campaign against Denikin, whom the Red Army was obviously unable to defeat.»¹⁹⁷³ Først ser det ut til å gå dårlig, men så går han til motangrep, kutter Denikins tilførselslinjer, og tvinger ham til et tilbaketog. «An area of many thousands of square miles was now under anarchist control, and in the region where the Revolutionary Insurrectionary Army marched and counter-marched no civil authority existed; the peasants conducted their own affairs in a relative freedom marred only by the constant demands of the army for food and men.»¹⁹⁷⁴ MI'erne overser glatt hva Woodcock skriver øverst på siden: «[...], Makhno was one of the most brilliant tacticians of military history. I will end with a brief account of his achievements.»¹⁹⁷⁵ Deretter kommer bl.a. historien om kampene mot Denikin.

Gateavisa

Et lite, rødt hus i Hjelmsgate 3 i Oslo ble okkupert i 1969, og leiekontrakt med kommunen ble inngått etter kort tid. Huset ble på 70-tallet utsatt for trusler om riving. Etter iherdig innsats ble huset fredet i 1979 av Oslo bystyre. I 1981 ble huset overlevert til «Stiftelsen Arbeidskollektivet», som pr. i dag eier huset. I dag huser stedet bl.a. Gateavisa, bokkaféen «Jaap van Huysmands minde» og det vegetariske «Spisestedet». Andre grupper har kommet og gått i det huset. NSF har hatt sitt trykkeri i kjellerne siden 1972.

Gateavisa startet i 1970 som *Oslo Gateavis*, og kommer fremdeles ut med ujevne mellomrom. Jan Bojer Vindheim var med å starte Arbeidskollektivet og Gateavisa, og var aktiv i 1970–71. «Fra sin oppkomst i 1970 til utpå høsten 1971 fungerte Gateavisa som et talerør for anarkistiske strømninger, skjønt avisa var først og fremst opptatt av en kulturell revolusjon.»¹⁹⁷⁶ På sitt største kom bladet ut månedlig, og med et opplag på over 15 000. Bladet gjør narr av alle slags autoritære og puritanske tendenser, og har vært et oppkok av doppropaganda, humor, anarkisme, alternativkultur osv. Gateavisa sier selv i sin presentasjon på Internett (2002) at de er «en søppelsjakt som slipper fri innesperret kultur»:

«Gateavisa har ikke vært noe organ for noen anarkistisk organisasjon, selv om den har hjulpet enkelte grupperinger. GA er ikke organisasjonsrettet, og den anarkistiske gløden skifter med redaksjonen. Nå ser bladet ut til å være i en mer anarkistisk fase. Terskelen for å trykke anarkistisk stoff er gjerne lavere enn for annen type stoff. Likevel vil neppe 'troende' anarkister kalle GA en anarkistavis.»

Ikke alle var like begeistret for Gateavisas «hasj-ideologi» og paroler om «fri hasj». R.H. fra *Bodø Anarkistiske Liga* (BAL) uttalte at «Anarkister kan ikke identifisere seg med slike paroler!»¹⁹⁷⁷ Ingar Knudsen jr. fra *Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom* (FAU) tok avstand fra «naturlige» rusmidler. Naturens «egne» rusmidler kan være minst like farlige som «syntetiske».¹⁹⁷⁸

En av Gateavisas mest kjente bedrifter var da de under valgkampen i 1981 bedrev «garbaggologi», og stjal søppelet til Gro Harlem Brundtland og Kåre Willoch, for deretter å offentliggjøre resultatene over 10 sider. De lagde også falske reklamesider med bl.a. Coca Cola, med bilde av nynazisten Erik Blücher (GA 5/6 1977), og Volkswagen, med bilde fra Hitlers nedleggelse av grunnsteinen for bilfabrikken i Wolfsburg, (GA 2 1977). Volkswagen i Norge truet med rettsak da de mente at det ut fra markedstester ville være mulig å anslå forholdsvis nøyaktig hvor mye Gateavisas «annonse» ville innfluere på salget av Folkevognen.¹⁹⁷⁹ De 3000 eksemplarene av bladet som Narvesen skulle distribuere ble svartsladdet. Det var ikke eneste gangen Narvesen stoppet sin distribusjon av Gateavisa, eller solgte den med svartsladding.

Gateavisa nr.4 1977 parodierte forsiden av AKP (m-l)s avis *Klassekampen*, under navnet «Gatekampen. Avisa til Proletariatets Enhetsparti (gate-kjemparane)».

I 1979 begynte en diskusjon rundt arbeidsfrihet i Gateavisa. Inspirert fra Danmark oppsto *Sammenslutningen av Bevisst Arbeidssky Elementer (Norge) — SABAE(N)*. Siviløkonomen Christian Vennerød var sentral, og ga i 1982 ut boken «Arbeid mindre — lev mer! Hvordan jeg sluttet å la meg plage og begynte å sky jobben» på Universitetsforlaget. Senere startet han og høyremannen Carsten O. Five bladet «Dine Penger». De solgte senere bladet, og ble millionærer.

En annen av Gateavisas frontfigurer var Syphilia Morgenstjerne (Mari Toft). I 1979 skrev hun en bok om reggaemusikk for Gyldendal. Pseudonymet ble nå kjent i den store offentlighet, og ikke bare blant noen få anarkister. Dermed våknet familien Morgenstjerne, som gikk til rettsak fordi de mente at hun misbrukte navnet deres. Det ble full frifinnelse siden navnet var et pseudonym.¹⁹⁸⁰ I 1999 ga Pax ut Syphilias bok «Elsk deg rik. Anarkistiske løsninger på verdensproblemene». I dag har Syphilia sitt eget forlag — «Forlaget Fritt og Vilt». (<http://www.frittogvilt.no/>)

Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom

Den første gruppen som oppsto var som før nevnt *Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom* (FAU):

«Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom begynte som en mer eller mindre løs fraksjon i Kristiansund Sosialistiske Ungdomslag, den mest aktive politiske ungdomsorganisasjonen med over sytti medlemmer i Kr.Sund fra omtrent 1966.¹⁹⁸¹ SUL i Kr.Sund hadde f.eks. eget flagg som var svart med ei rød stjerne! Da FAU seinere overtok dette flagget sprettet vi jo ganske enkelt av den røde stjerna.

Da SUF på landsbasis vedtok marxismen-leninismen mao tse tungs tenkning som ideologisk rettesnor og forbød fraksjonsvirksomhet ble SUL i Kr.Sund på anarkistenes initiativ rett og slett lagt ned. Noe som sendte sjokkbølger gjennom SUF sentralt, og de sendte noen av sine fremste ideologer oppover til Kristiansund for å diskutere og snakke oss til rette. Men SUL var og ble nedlagt, og i stedet dukket ei venstresosialistisk og ei anarkistisk gruppe opp. SUF greide etter hvert å infiltrere AUF, som i en kort periode faktisk het AUF (m-l), men det er en helt annen historie.

FAU etablerte seg med eget kontor, faste møtedager en gang i uka, flat organisasjonsstruktur, osv. og trakk til seg mye oppmerksomhet. Siden vi ikke førte direkte medlemslister er det vanskelig å si noe om hvor mange det var i gruppa, men jeg synes å huske at vi regnet med omtrent femti, ut i fra hvor mange som deltok i diverse demonstrasjoner, etc. Men «kjernegruppa», dvs. slike som var jevnlig innom kontoret og deltok på møtene, vil jeg tro utgjorde et sted omkring femten-tjue. I «tomrommet» som oppsto etter SUL fikk vi fort rollen som den dominerende drivkrafta på venstresida i byen, og det ble gjennomført en del ganske spektakulære aksjoner og demonstrasjoner hvorav ihvertfall en som mange husker skyldtes mer tilfeldighet enn plan: En av anarkistene ble arrestert av egentlig en nokså triviell årsak og det brøt ut de rene opptøyer mot politiet! Og sjøl om lokalavisene var negative og leserbrevspaltene i den tida ganske så stengt for opposisjonelle så kunne de jo ikke la være å skrive om oss av og til... og vi kjørte ihvertfall to-tre lange debatter det jeg kan huske, den første mot Unge Høyre, den siste typisk nok mot det «gjenoppståtte» SUF(m-l).

1. mai ett av de viktigste målene for virksomheten, og det første året deltok vi faktisk i det ordinære toget og vakte oppsikt med «uvanlige» plakater og flagg og såvidt jeg husker var jeg plukket ut til å holde en kort «ungdomsappell» før den ordinære talen. Hovedtaler var såvidt jeg husker Aspen-gren, daværende LO-formann, og jeg holdt en sterk appell om å gjenreise ikke bare kampanda i fagorganisasjonen, men også syndikalismen! Det var en nokså irritert Aspen-gren som kom ut på balkongen på Folkets Hus etterpå og sto der (sannsynligvis til sin store overraskelse) foran tilskuere der innslaget av anarkister ikke var ubetydelig... hvilket han jo både kunne se på de svarte/røde flaggene og høre av tilropene. Men dermed var det også brått slutt på det AP-dominerte Samorgs vesle flørt med 'disse radikale ungdommene' og ved neste korsvei (neste 1.mai) ble politiet tilkalt da vi som de sa «prøvde å trenge oss inn i toget». Det ble imidlertid samtidig vår kanskje største og mest effektive demonstrasjon, der over femti deltok. Politiet greide til slutt å arrestere en i gruppa, men slapp ham brennfort ut av politibilen da vi truet med å snu bilen på hodet! Til og med gamle damer som sto der som tilskuere applauderte da han ble sluppet ut av bilen og politiet stakk av.

Anarkistkontoret ble i tillegg til å være møte- og oppholdssted for anarkister også et sted der en del mennesker som hadde vansker med lokale myndigheter, sosialkontor, etc. kom for å få råd og hjelp. Vi stanset i denne tida også meget effektivt den såkalte Jesus-bevegelsen forsøk på å få innpass i det radikale ungdomsmiljøet. Den historia gikk så langt som at det kom opp plakat på døra til møtelokalet i kjelleren til kirka med teksten 'ANARKISTER INGEN ADGANG'.

Jeg må vel nevne Seletunkonferansen, en konferanse av anarkister ved Bergen der ting som organisasjonsstruktur og samarbeidsformer mellom gruppene ble diskutert. Som største gruppe i landet deltok FAU med flere av sine medlemmer der, og der ble ideen om 'Anarkobanditten' til, et felles internt blad mellom gruppene som ble redigert av gruppene på omgang.¹⁹⁸² Året husker jeg ikke i farten.

FAU sto på toppen av sin virksomhet omkring 1969-70 men det var allerede tegn til at ting nok ikke ville gå så lett, nei. Min personlige oppfatning av dette, og som jeg vet en del andre er uenige i, er at 'fallet' begynte med den innflytelsen som den såkalte hippiebevegelsen og hasjkulturen etter hvert begynte å få, en innflytelse som tenderte mot å fjerne FAU fra arbeiderbevegelsen og avideologisere mange av medlemmene (inntil det viktigste slagordet ble 'fri hasj'). Personlig har jeg alltid vært en sterk motstander av rusgifter (ut i fra en forståelse av at få herskere er hardere mot sine undersåtter), og min

motstand ble ikke mindre etter som jeg så denne dritten ødelegge alt som vi hadde greid å få til. Tidligere aktivister gikk i passivitet eller døde, noen forsvant til «Køben», et par raknet fullstendig og gav seg mystisismen og Gud helt i vold.

Klassekamptilhengerne gikk nok seirende ut av den striden til slutt, og FAU beholdt en hard kjerne av aktivister, men framgangen stoppet opp. En siste oppblomstring kom gjennom noen anarkafeministiske unge kvinner som kom inn i gruppa. Rystende nok var det faktisk et par av 'gamlegutta' som likte det så dårlig at de sluttet å komme på møtene! Men mange av de nye var ikke folk i fast arbeid, men ungdom under utdanning, med Kr.Sund som midlertidig stoppested. Da FAUs kontor ble offer for at bygninga det lå i ble delvis kondemnert var det et hardt slag for gruppa. Og vel må det sies at jeg personlig bestemte meg for å prioritere den skjønnlitterære skrivinga i stedet for lagsarbeidet som jeg bare må innrømme hadde slitt meg totalt ut da vi kom så langt som til 1973.

Fra ca. 1974 eksisterte ingen rest av FAU, men overraskende mange av de som hadde vært i gruppa forble faktisk anarkister og er det vel ennå.»¹⁹⁸³

«Ellers må jeg bare opplyse om at FAU i den tida vi eksisterte gav ut to aviser med ujevne mellomrom, eller rettere sagt ei som skiftet navn underveis. Den het først 'Revolt', senere 'Alarm'. Men det viktigste vi gav ut var sannsynligvis prinsippprogrammet som etter hvert ble et slags uoffisielt prinsippprogram for hele bevegelsen, og ble spredt til grupper og enkeltpersoner over hele landet og til Sverige og Danmark. I Danmark hadde vi gode forbindelser med den meget viktige anarkistiske bokhandelen til Carl Heinrich Petersen. Gjennom ham ble både prinsippprogrammet og en antimilitaristisk plakat spredt vidt og bredt. [...]»¹⁹⁸⁴

Bodø Anarkistiske Liga

En annen av de større gruppene var Bodø Anarkistiske Liga. De ga ut Sort Kamp over tre år, og publiserte flere andre trykksaker. BAL var sentral både i nasjonal og internasjonal sammenheng, og var godt kjent i utlandet. Dette var en anarkistgruppe med kontakter til flere utenlandske anarkistorganisasjoner. De hadde kontakter med italienske, spanske, sveitiske, britiske og tyske grupper, i tillegg til svenske SAC og anarkosyndikalistiske bevegelser i andre nordiske land. I Norge samarbeidet BAL særlig med FAU i Kristiansund, Hjelmsgate og Kommunen i Oslo, — dessuten med miljøvern- og urfolkbevegelser hvor BAL deltok både i Mardøla, Masi og Alta.

Over to-tre år utfoldet BAL en nokså hektisk aktivitet på lokalt plan i Bodø og tok opp en lang rekke saker, bl.a. bilfritt sentrum, allaktivitetshus for å bekjempe den økende alkoholiseringen og avpolitiseringen, samt at anarkistene dro igang aksjoner rettet mot kirke- og statsmakt. BAL sto ofte bak et stort antall antimilitaristiske aksjoner i NATO-byen Bodø. Protester mot NATO-øvelser inkludert demonstrasjoner ved besøk av amerikansk forsvarsminister, og flygeblad-aksjoner i forbindelse med militære innrullinger er noen eksempler på anarkistgruppens virksomhet. Ikke minst som følge av denne typen aktiviteter var det lokale (men akk så inkompetente) overvåkningspolitiet svært opptatt av BALs gjøremål.

BAL sto sterkt på Bodø Gymnas. Ved en uravstemning i 1970, angående forslag til en ny elevorganisasjon, fikk BAL 162 av de 485 avgitte stemmene. Under trusselen om at elevene ville bli fratatt alle sine såkalte privilegier valgte flertallet å stemme for rektors forslag. BAL fikk 31,8 % av stemmene.¹⁹⁸⁵

I 1971 gikk BAL kritisk ut mot byggingen av SAS Royal Hotell. De hadde ikke noe i mot at landsdelen ble «tildelt» 500 sengeplasser, men måten det ble gjort på og at disse skulle benyttes av utbytterklassen i Norge og i andre land:

«Men hvem tenker på de av vårt eget lands innbyggere som ikke har råd til å ligge i ei av de 500 sengene, eller andre slike. Vi tenker på uteliggerne: narkomane, alkoholikere osv. eller på eldreomsorgen og samene. Nei, disse fra samfunnets nederste lag, må pent finne seg å ligge på bar bakke, bokstavelig talt, mens vi viser, de som har forårsaket denne skjevheten, rundt omkring i naturen som skulle være hele menneskehetens eiendom. Og hvor blir det så av de voldsomme summene som dette

krapylet sprer rundt seg med? Jo, det blir fint innhåvet, slik at vårt eget lands utbyttere kan få ta seg atter en ferie-tur til Mallorca. . . Vi sier.: Vent med denne 'besøksordninga' til alle er kommet på det samme nivået til alle har de samme muligheter til å nyte godt av de samme goder.»¹⁹⁸⁶

I BAL hadde man også et klart syn på vold:

«Volden har sitt føde- og tilholdssted i det herskende sjikts institusjoner, og er grunnvollen i enhver autoritær, politisk ordning (enten opphavet 'er av Gud eller kong Mammon'). Man vil da også fort oppdage at i alle historiens begivenheter hvor massene blinde og gale av raseri har ødslet kreftene sine på gjensidig ødeleggelse, har det vært provokatører og ledere fra den besittende klasse.»¹⁹⁸⁷

Gamle BAL-medlemmer møtes fortsatt til veterantreff i Bodø. Selv om BAL i perioder hadde et betydelig antall medlemmer, er dette utvilsomt en organisasjon som det 15 – 20 år senere ble «image byggende» blant medieprofilerte folk nordfra å ha vært medlem av. BAL har derfor utvilsomt hatt størst medlemsvekst lenge etter at den var nedlagt.¹⁹⁸⁸

Det spirer og gror

Diverse smågrupper med mer eller mindre anarkistisk tilsnitt dukket opp. I 1970 var det 2-3 stykker. «Anarkistbevegelsens 'sentrum' i 1968-1972 var Kristiansund og Bodø, som hadde de eneste virkelig fungerende og store gruppene. På Seletunkonferansen som var første 'landssamling' var FAU og BAL sammen med folkene fra Gateavisa fullstendig dominerende!»¹⁹⁸⁹ (BAL hadde nesten et tresifret antall tilhengere en stund, og FAU satte sitt preg på en rekke Moldefestivaler.¹⁹⁹⁰) I 1973 var tallet tidoblet. Svarte og svart/røde flagg valet på 1. mai. Enkelte steder gjør de det fremdeles. Anarkistenes deltakelse i 1. mai- og 8. mars-togene var lite populært blant ml-erne i deres «storhetstid» på 70-tallet. Deres «bodyguards» prøvde stadig å stoppe anarkistene når disse dukket opp med sine svarte og rødsvarte faner.¹⁹⁹¹

En rekke frihetlig sosialistiske grupper så dagens lys, og sprakk som trollene i eventyret, eller forsvant etter hvert fra den frihetlige scenen av andre grunner. I tillegg til disse gruppene fantes det en rekke enkeltpersoner som sto som lokale kontaktpersoner. Hvor store disse gruppene var er vanskelig å si, men særlig store var de nok ikke siden ingen av dem var levedyktige særlig lenge.

Blant gruppene kan nevnes¹⁹⁹²: Alsvåg Anarkister, Asker og Bærum Anarkistgruppe (ABAG m/bladet *Snusmumrikken*), Aurland Anarkistgruppe, Bergen Anarkister, Blinderngruppa av frihetlige sosialister (BGFS), Bodø Anarkistiske Liga (BAL m/bladet *Sort Kamp*), Brumundal Anarkister, Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige Sosialister (FAFS m/bladet *Folkebladet*), Frihetlig Arbeidsgruppe (FAG. Tromsø, Stavanger m/bladet *Spray*, og Hamar), Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom. (FAU. Kristiansund. Bladet *Alarm*), Frihetlige Skolegruppe (FS. Lillestrøm, Oslo m/bladet *Revolt*, Rana, Trondheim), Frihetlig Sosialistisk Føderasjon i Oslo, Frihetlige Sosialister i Fredrikstad, Frihetlige Sosialister i Trondheim (FST), Halden Anarkistgruppe, Harstad Anarkister, Karlsøy Anarkister, Kolbotn Frihetlige Sosialister, Kristiansand Anarkistfaksjon (KAF), Oslo Anarkistføderasjon (OSANA), Porsgrunn og Skien Anarkistgruppe, Revolusjonære Arbeideres Forbund (anarkistene) (RAF (a) m/bladet *Arbeidermakt*), Rådskommunistisk Arbeidsgruppe i Tromsø (RAG), Sørli Anarkistiske Idrettsforening. Sørværøy hadde også en gruppe.

Behovet for fastere føderering meldte seg, og i påsken 1973 ble det avholdt et «Anarkistgruppens landsmøte»:

«Bakgrunnen for møtet som ble holdt i Trondheim i påsken og samlet representanter fra 15 forskjellige grupper, samt en del enkeltpersoner, er oppkomsten av nye, og styrkinga av de eksisterende grupper av anarkister og frihetlige sosialister. Disse gruppene har oppstått som en reaksjon på den stadige økende utbytting og manipulering fra den norske klassestatens side. Inntekter, makt og innflytelse øker stadig

for de store i samfunnet, og minker for den vanlige mann. Samtidig er gruppene et mottrekk til de allerede eksisterende sosialistiske partier i Norge i dag. [...] På bakgrunn av mange rykter, framsatt av bl. annet m-l bevegelsen, om at anarkistene skulle være hasj- profeter, vedtok landsmøtet enstemmig følgende uttalelse: 'Det seinkapitalistiske samfunnet fremmedgjør og passiviserer folk. Miljøer bygd opp rundt bruk av alkohol eller andre rusmidler samler opp taperne i samfunnet, og styrker den borgerlige ideologien ved å stille ut disse taperne til spott og spe. Anarkistene går i mot misbruk av alle slags rusmidler, og enhver form for propaganda ved paroler som 'fri hasj' eller lignende. Vi går også imot den almene fordømmelsen av dem som er henfalte til rus. Politi og fengselsvesen kan ikke løse rusmiddel-problemene, derfor må bruken av stoffer avkriminaliseres. Celler og gatehjørner må erstattes av miljøer som kan vekke og aktivisere stoff-misbrukerne og dermed utvikle deres revolusjonære 'potensial.'»¹⁹⁹³

Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige Sosialister (FAFS) ble en realitet i 1974:

«Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige Sosialister jobber for: 1.) Å klargjøre sosialismens innhold. At sosialismen krever en revolusjon som må være total, dvs. at den uten seksual- og samlivsfrigjøring, kvinnefrigjøring, barnefrigjøring, en kulturell frigjøring etc, vil grave sin egen grav. Avsløre ideene om at Sovjet og Kina er sosialistiske land eller arbeiderstater. Vise til at byråkratiet hersker i disse landene. Vise til at sosialisme innebærer arbeidermakt, og at det betyr hele klassens forvaltning av samfunnet. Redegjøre for hvilke følger dette har for strategien for sosialismen og en revolusjonær organisasjon. Forkastelsen av den leninistiske partimodellen, dens rolle i klassekampen og dens hierarkiske oppbygning som er en parodi på direkte demokrati. På grunnlag av dette, virke for en ny revolusjonær-føderalistisk organisasjon. 2.) Bidra til utviklingen av arbeiderklassens selvstendige kamp og organisering, samt propagandere for å få småbrukere og fiskere til å alliere seg med arbeiderklassen. Det sosialistiske samfunnet kan bare være et resultat av arbeiderklassens egne, bevisste aksjoner. Sosialismen kan ikke skapes for arbeiderklassen av dens avantgarde. Revolusjonen må innebære hele klassens deltagelse i nedrivningen av den gamle staten og oppbyggingen av det nye samfunnet. Med dette målet for vår strategi må vi allerede i dag bidra til en utvikling av det nye samfunnet. Med dette målet for vår strategi må vi allerede i dag bidra til en utvikling av klassens egenaktivitet, og hjelpe til med klassens frigjøring fra det reformistiske og det såkalt revolusjonære lederskapet. Alt dette for å få arbeiderklassen til selv å ta opp kampen og selv organisere seg i streike-, okkupasjons- og arbeidsplass- komiteer. Kvinnekampen, soldatkampen, lønnskampen, den faglige kampen, kampen på landsbygda, på skolene osv, kan ikke i lengden føres uten et sosialistisk perspektiv, uten en strategi for sosialismen.»¹⁹⁹⁴

Folkebladet *for frihetlig sosialisme*, som startet i 1971 av en gruppe frihetlige sosialister på Blindern,¹⁹⁹⁵ ble nå organ for FAFS. En av de som startet bladet var Andreas Hompland, senere skribent i *Dagbladet*. Folkebladet hadde et opplag som varierte mellom ca. 2000 til 4000. I 1974 avslørte Folkebladet «Svalbardrapporten»: «En hemmelig rapport som til gangs avslørte hvordan regjeringen på løpende bånd har logra for USA-kapital og USA's 'militære interesser', som rapporten slår fast.» Dermed dukket politiet opp i Hjelmsgate 3.¹⁹⁹⁶

På en uformell, internasjonal konferanse i Stockholm 9.–12. juni 1975, arrangert av Internationella Kommittén i SAC, var en person fra FAFS tilstede.¹⁹⁹⁷

1. september 1975 brøt FAFS' Kragerøgruppe, samt deler av fire andre FAFS-grupper og enkeltpersoner ut av FAFS og dannet *Revolusjonære Arbeideres Forbund (anarkistene) - RAF (a)*¹⁹⁹⁸:

«Grunnen til at vi har brutt med Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige sosialister er denne: Sjøl om utviklinga av ei revolusjonær arbeiderlinje har hatt framgang i FAFS, eksisterer det uforenlige motsetninger innafør organisasjonen. Flere grupper av regulær borgerlig karakter hemmet utviklinga av en revolusjonær linje. Disse gruppene, som særlig er sentrert i Oslo- området, representerer et sammensurium av borgerlig radikalisme som slo seg ut i dels at anti-sosialistisk, reaksjonært dammanistisk syn på økologisk kamp, dels i sekterisk småborgerlig 'motkultur'; dels i en sekterisk småborgerlig strategi kjennetegna av fraser om 'sosialistisk bevissthet gjennom bo-kollektiver, fritt seksual-liv, makromat'o.l., dels gjennom fiendlighet overfor arbeiderklassens krav, dels manglende forståelse for arbeiderklassens ledende rolle.»¹⁹⁹⁹

Dette var en anarkosyndikalistisk kaderorganisasjon, som i teori og praksis bygget på marxismens politiske økonomi, samt de kamperfaringer og erfaringer med selvstendig arbeiderstyre som man hadde bl.a. under Pariserkommunen, den russiske revolusjon og den spanske revolusjon og borgerkrig. Hovedparolene var «All makt til arbeiderråd» og «For arbeiderklassens sjølstedige kamp og organisering». De ga ut bladet *Arbeidermakt*. Gruppen skal etter hvert ha utviklet seg i rent marxistisk retning. «Sjefskader» i RAF (a) var Øivind Johnsen fra Kragerø. Han var aktivt med i starten av Norsk Syndikalistisk Forbund. Senere ble han generalsekretær i *Amnesty International* i Norge og utenriksmedarbeider i *Arbeiderbladet*.

FABS gikk i oppløsning på nyåret 1976, kort tid etter at Folkebladet gikk inn.²⁰⁰⁰ Årsaken var ikke minst strid om marxismen. Marxistene gikk til *Marxistisk Studieforbund*, de mest flippede Woodstockfolkene forsvant i det blå, mens «pluralistekstremistene» samlet seg i ANORG.²⁰⁰¹ I oktober samme år ble RAF nedlagt.

«[...] De militante anarkistene var ikke snauere enn at de nedla seg selv som revolusjonær kaderorganisasjon i 1976, og innkalte til et forsonings- og strategimøte med andre, rivaliserende, ekstremistgrupper året etter. I Folkets Hus i Oslo kom majoriteten av ultraradikale miljøer, bl.a. KUL²⁰⁰², RAF (a) og trotskistene, til enighet om å nedlegge enhver revolusjonsromantisk syssel inntil videre. Virkeligheten hadde vist seg å være for mangekantet, og kadertanken ble oppgitt. All partibyggende virksomhet skulle opphøre. Denne begivenheten har gått over i historien som den berømte 'Oslo-konferansen'. [...]»²⁰⁰³

1. mai 1979 kom det første prøvenummeret av Folkebladet siden det gikk inn i 1975, nå som organ for Anarkistenes organisasjon (ANORG). I ANORGs medlemsblad, Svarte Emma, kunne man i mellomperioden lese: «Nå også med Folkebladet». «I mellomtida eksisterte det intet tidsskrift, med muligens Gateavisa som et sporadisk unntak, som tok for seg anarkistisk teori, praksis og diskusjon.»²⁰⁰⁴

Innen miljø- og kvinnebevegelsen fikk vi frihetlige, «halv-anarkistiske», analyser og teorier, som motsats til industrivekstsamfunnets og mannssamfunnets hierarkier. Det ble populært med mer eller mindre flate strukturer i ulike miljøer. Ikke alt kan av den grunn kalles anarkistisk — heller ikke innen den nye undergrunns- eller alternativkulturen.

I 1976 startet *Anarkistisk Kvinnegruppe* i Oslo, en liten gruppe som raskt gikk i oppløsning da medlemmene gikk hver sin retning kvinnepolitisk.²⁰⁰⁵

En rekke små forlag dukket opp: bl.a. Kommunen, Federativt Forlag og Futurum Forlag i Oslo, Rovtrykk i Bergen og Regnbuetrykk i Trondheim. Enkelte av de etablerte forlagene hang seg også på den «alternative kulturelle bølgen». Artikkelsamlinger, småtidsskrifter, bøker og blader med stoff av anarkistiske klassikere, så vel som nyere forfattere, så dagens lys i rask rekkefølge — dessverre ofte lite gjennomarbeidet. Den idémessige profilen var heller ikke alltid like skarpt anarkistisk. Det kunne være en lett blanding av «klassisk» anarkisme, dikt og fortellinger, tegneserier, musikk, fri dop, vegetarianisme, økologi og miljøvern, «fred, frihet og alt gratis», fri seksualitet, alternativ medisin, new age og religiøs mystikk. Kort sagt: man var for alt som var mot det bestående, grå og kjedelige, sosialdemokratiske, industri- og forbrukersamfunnet. En rekk bokkaféer dukket opp.

Anarkistene Svend Wam og Petter Vennerød i «Mefisto Film» lagde flere filmer som viste det «sosialdemokratiske helvetet», bl.a. «Fem døgn i august», «Lasse og Geir», «Det tause flertall». «— Vi tilhørte det etablerte anarkistmiljøet i Oslo, sier Petter Vennerød, med tydelig ironisk snert. Dette miljøet var oppdelt i tre hovedgrupper; anarkistblekka Gateavisa, Perleporten teatergruppe og Mefistofilm. Et overlappende miljø, ifølge Petter Vennerød. [...] Og politisk slo de alle veier, ikke minst til venstre. — MI-bevegelsen, som dominerte kulturlivet på den tida, var en slags hovedmotstander for oss. Vi satte oss som mål å kritisere samfunnet både fra høyre og venstre,

og ml-erne ble en naturlig skyteskive. [...]– Vi sa, pretensiøst nok, at vi var i en tradisjon som tilhørte Hans Jæger, Ibsen og Bjørneboe, og slikt gjorde man ikke ustraffet. Men historien om at Jens Bjørneboe ville at vi skulle føre kampen videre, er riktig. Vi godtok ikke de offisielle sannhetene og gjorde vår egen greie, uavhengig av de fleste. [...] I alt lagde Wam & Vennerød 14 spillefilmer og en rekke kort- og dokumentarfilmer sammen.»²⁰⁰⁶

Anarkisten Bredo Greve lagde filmen «Heksene fra den forstenede skog», og regnet selv denne som den første anarkistiske filmen laget i Norge. Som tittelen antyder var dette en film om hekser. «Jeg har ønsket å vise et konsekvent anarkistisk syn som bygger på en naturmystisk verdensoppfatning», uttalte Greve.²⁰⁰⁷ Filmen stilte opp selve det Teknologiske Produksjonssystem som hovedfienden og ikke klassemotsetningene.

Også på musikkfronten dukket det opp anarkister – bl.a. innen «punk»- musikken. En rekke frikonserter ble avholdt. Visangeren Ole Paus var redaktør for *Svarte Fane*.²⁰⁰⁸ «Alternativ Bokklubb» ga i 1978 ut «YFUS – motkulturelt overblikk». Denne boken gir en god oversikt over hva som fantes av «alternativkultur» på slutten av 70-tallet. Det må presiseres at ikke alt dette var av anarkistisk karakter.

Karlsøy i Troms ble et tilfluktssted for enkelte, hvor muslimer og buddhister, hippier og hasjrøykere begynte med småbruk og fjordfiske. Det var et mer tolerant og variert lokalsamfunn enn de fleste norske bygder. Her holdt forlaget Regnbuetrykk til (startet i Farsund i 1972), hvor Jan Bojer Vindheim var drivkraften. Kari Berg Vindheim var også sentral. Forlaget ga ut *Vannbæreren* fra 1973–78. Bladet handlet om alternativkultur og økologi, og første nummer hadde undertittelen «metafysikk – seksualitet – anarkisme». Flere senere nummer brukte formuleringen «tidsskrift for kulturelle endringer». Forlaget flyttet senere til Trondheim. Vindheim har vært en av talspersonene til *Miljøpartiet De Grønne*.

Det ble eksperimentert med en del alternative bo- og samlivsformer. Enkelte prøvde seg på ulike typer jordbrukskollektiver, småindustri og bokollektiver. Det ble skapt en «livsstils-anarkisme», noen vil vel kalle det en «egotripp», hvor man forsøkte å skape «frigjorte soner» der nye livsstiler kunne bli foredlet og utbredt, slik at det kunne utvikles nye sosiale forhold. Man prøvde å lage modeller for et fremtidig samfunn. «Revolusjonen er her og nå! Framtidens samfunn bygges i dag!» På mange måter ble nok de «frigjorte sonene» isolerte «øyer» i det norske samfunnet. Særlig levedyktige var de fleste av dem heller ikke. Det er langt fra disse «øyene» til mellomkrigstidens anarkosyndikalistiske aksjoner – men de er viktige som erfaringer i selvorganisering og selvstyre, på godt og vondt.

1971 brøt *Populistiske Arbeidsgrupper* (PAG) i Bergen ut av *Studentvenstrelaget*.²⁰⁰⁹ De var opptatt av økologi og desentralisering. Våren 1972 dukket det opp et nytt alternativ i studentpolitikken i Oslo – Grønt Gras. Det var i første omgang *Det Norske Studentersamfund* (DNS) som ble utpekt som virkefelt. Man vant da også over *Rød Front*²⁰¹⁰, og Jørund Ubøe Soma ble formann. Søsterorganisasjonen PAG vant i Bergen, mens «anarkopopulistene» i Trondheim, en allianse av populistere og frihetlige sosialister ledet av Arent M. Henriksen, vant i Trondheim.²⁰¹¹ Høsten 1972 overtok *Rød Front* igjen. Senere stilte Grønt Gras i DNS høsten 1974 og våren 1975. «Den økologiske bølgen i EEC/Grønt Gras-perioden satte merkbare spor etter seg i anarkorørsla.»²⁰¹²

I 1974 inviterte norske populistere SAC til sin sommerleir. Hensikten var at syndikalistene skulle legge frem og presentere syndikalistenes organisasjonsmodell for arbeidet i det nåværende samfunnet og for det fremtidige samfunn. Fra SACs ble de understreket at det var flere berøringspunkter mellom populisme og anarkosyndikalisme. Det var verdifullt at man hadde etablert kontakt. Foreløpig hadde kontakten vært sporadisk, begrenset til en rekke besøk av Ottar Brox og deltagelsen på PAGs sommerleir. En av hovedforskjellene mellom populismen og anarkosyndikalismen var synet på parlamentarisk arbeid. I i et intervju i senterstudentenes avis *Cultura*, oktober 1974, kritiserte Hartvig Sætra Sosialistisk Valgforbund (SV) for en tendens til å gli over

i en tradisjonell kommunistrolle. Han tok også opp situasjonen ellers i Skandinavia: «Sverige har tydeligvis ikkje noko parti som det går an å satse på for økososialistar. Den einaste organisasjonen som verkar brukbar er SAC, den syndikalistiske rørsla.»²⁰¹³

Høsten 1975 ble det foretatt et «linjeskifte» i Grønt Gras' politikk. Arbeidet på fakultetsnivå og i Studenttinget og -rådet, samt i Studentsamskipnaden, ble viktig. Laget besto av alt fra uavhengige økososialister, populistar, anarkister, syndikalister, folk fra SV, Unge Venstre, Senterungdommen (dette var på den tiden man fant anarkistiske elementer i Unge Venstre og Senterungdommen), ja sågar en og annan fra Kristelig Folkepartis Ungdom. Det var en ekte «sentrum-venstrebevegelse», med et økologisk-populistisk utgangspunkt. «Grønt Gras står for en antikapitalistisk og antiautoritær politikk, basert på en økologisk forståelse av menneskesamfunnet», som det sto i formålsparagrafen.²⁰¹⁴

I prinsippprogrammet sto det:

«Grønt Gras tar i sin politiske linje utgangspunkt i følgende teser: 1. Økologisk likevekt må stå i sentrum ved bruken av naturressursene. 2. Desentralisert samfunnsstruktur hvor individene har oversikt og konkret innflytelse på sin livssituasjon. 3. Individets frihet og demokratiske rettigheter må sikres. 4. Kjønnsmessig likestilling på alle plan i samfunnet. 5. Lik fordeling av ressursene i global-, distriktsmessig- og individuelle sammenhenger.»²⁰¹⁵

Verken kapitalismen eller den dogmatiske marxismen ble sett på som noen løsning på tidens problemer. Dagens industrivekstsamfunn skulle erstattes med samfunn preget av likevekt og mangfold; dvs. mest mulig demokratiske, selvstyrte og selvbergende små enheter med en rettferdig fordeling av de knappe ressursene. Organisatorisk var Grønt Gras bygd nedena og opp, med en mest mulig flat struktur. De ga ut *Populisme-Debatt*, *Grasrota*, samt medlemsbladet *Spira*. Organisasjonen forsvant rundt 1983.

Forfatteren av denne boken ble medlem av Grønt Gras høsten 1977, var fotograf i *Grasrota*, og satt én periode i Studenttinget og -rådet. Det var i Grønt Gras jeg fant frem til anarkismen. De som var på Blindern på slutten av 1970-tallet vil kanskje huske at undertegnede drev «stands-imperialisme» for Grønt Gras under påmeldingsuken i flere semestere ved å sette opp 15 bord med materiell.

Føderasjonen av Revolusjonære Anarkister i Trondheim (FARAT), stilte i *Grasfronten*, og vant iallfall ett styrevalg i Studentersamfundet i Trondheim (ca. 1973)²⁰¹⁶

I juni 1972 sto anarkister og frihetlige sosialister i Trondheim bak aksjonen «Ta en brostein med hjem og et tre til byen!» i den nye gågaten på Nordre. Man rakk å plante to trær i brolegemet og dele ut 500 løpesedler før politiet kom før ti minutter var gått.²⁰¹⁷

I 1974 ga Tor Åge Bringsværd ut boken «Den som har begge beina på jorda står stille» på Gyldendal. «Dette er en roman om alveolere, en slags anarkister, og deres opplevelser noen dager i London. En god, underholdende, fantasifull bok med noe innslag av anarkistisk filosofi og handling.»²⁰¹⁸

I 1976 var USA's utenriksminister Henry Kissinger tilstede på et NATO-møte i Oslo. 140 anarkister demonstrerte foran Stortinget. *Røde Emmas Aksjonsteater*²⁰¹⁹ møtte opp ved Slottet forkledd som krigsveteranar. «Vietnamveteranen» Henning Dahl forteller:

«Så ser jeg en gruppe komme ut fra Slottet. Jeg setter opp farten. Noen roper stans! Jeg vet nøyaktig hva jeg vil. Jeg utnytter situasjonen, skaper orden av kaos. Forserer flokken av pressefolk. Og der, der var utenriksminister Henry Kissinger. Så hvis blick kunne drepe [...] . — Ble du arrestert? — Nei, jeg tok krykkene på nakken og tuslet hjem. — Og Kissinger? — Hele skikkelsen sank sammen. Han så bort, brydd.»²⁰²⁰

I 1977 ga Arvid Weber Skjærpe ut boken *Selvstyre som system* på Aschehougs forlag. «Denne boken stiller spørsmål ved både statlig og privat formynderi. Den analyserer sosialismens mulighet for å realisere et omfattende nærdemokrati og de problemer som oppstår i overgangen fra kapitalisme til sosialisme.»²⁰²¹ Boken handlet spesielt om syndikalistisk teori og praksis, på en udogmatisk måte. Skjærpe var på midten av 70-tallet aktiv i tidsskriftet *Rådsmakt* og i *Federativt Forlag*. Skjærpe var i årene frem til 1975 med i *Unge Venstre*, SV og anarkistbevegelsen. Han har vært programsekretær i NRK-radio med økonomi og arbeidsliv som arbeidsområde, og kommunikasjonsdirektør i Kommunenes Sentralforbund.

I 1978 år dukket *KRANA for kristen anarkisme, selvrealisering og samfunnsomforming* opp. Det var medlemsmagasinet for *Sosiologisk Studiesirkel* i Oslo, og ble utgitt på Lanser Forlag. Initiativtageren til denne studiesirkelen var i sin tid Bertram Dybwad Brochmann (1881- 1956). Bladet ble nedlagt etter kort tid. Denne blandingen av åndelighet og anarkisme var ikke særlig populær blant mer filosofisk materialistisk orienterte anarkister.²⁰²² I 1980 inviterte kretsen rundt *KRANA* nynazisten Erik Blücher til å innlede på et åpent møte om «Norge ut av NATO». Dette ble kraftig kritisert av anarkistene i ANORG:

«Brochmann-Lanserismen: Korporativ populisme under falskt 'kristent' anarkistflagg.

ANORG — Anarkistenes organisasjon i Norge tar avstand fra begrepet 'kristen anarkisme' som lederen for Sosiologisk Studiesirkel — Svein Lanser — har brukt for å markedsføre B. D. Brochmanns korporative populisme og religiøse anfektelser i ny og spennende innpakning. I en utredning fra ANORG publisert i Folkebladet (anarkistorganet) nr. 1-1980, er det uttrykkelig dokumentert at Brochmanns og Lansers idéer ligger meget fjernt fra anarkismen. ANORG tar avstand fra Lansers og Sosiologisk Studiesirkels møte med Nasjonal Samlings Ole Darbu, og Nasjonalt Folkepartis Erik Blücher som hovedinnledere. Dette tiltaket som dessverre også er i samsvar med Brochmanns idéer og praksis, er en hån mot alle anarkister som har råtnet i fascistiske fengsler f.eks. i Spania, og mot alt anarkismen står for.»²⁰²³

ARKEN, startet i 1979, kom ut med 12 nummer, med Kaj Skagen som redaktør. Stein Jarving var også med på å starte bladet. Han har senere vært aktiv innen paganistmiljøet i Norge.²⁰²⁴ En annen aktiv i bladet var Peter Normann Waage, senere en aktiv skribent bl.a. i *Dagbladet*. Han var aktiv i *Frihetlig skolegruppe i Oslo* i 1972.²⁰²⁵ Bladet var sterkt påvirket av Rudolf Steiner og Antroposofien, men hadde også artikler med et anarkistisk innhold. *ARKEN* falt ikke i «god jord» hos enkelte anarkister. Sammenblanding av religion, åndelig mystikk og anarkisme skulle man ha seg frabedt:

«Anorg tar avstand fra betegnelsen 'åndelig anarkisme' om antroposofi, herunder den såkalt tregrening, — som har vært brukt i ulike sammenhenger. Dette er *ikke* noen form for anarkisme. I en utredning forelagt Anorg's Høstmøte, opptrykt i Folkebladet 4/81 går det klart fram at Steiner's idéer er grunnleggende autoritære og borgerlige, det dreier seg om teokratisk, korporativ populisme, og de er langt fra 'udogmatiske, frihetlige, sosialistiske og vitenskapelige', som bevegelsen selv ynder å framstille dem. Anorg tar også avstand fra de forsøk på å framstille antroposofi som en 'naturlig videreutvikling av anarkisme' som har blitt gjort fra ulike hold, blant annet i tidsskriftet 'Arken'. Argumentasjonen i tilknytning til disse forsøkene står *ikke* for saklig kritikk. Videre tar Anorg avstand fra de forsøk som folk i tregreningskretser har gjort på å infiltrere norsk anarkistbevegelse ved å gi seg ut for anarkister, søke opptak i Anorg etc.»²⁰²⁶

Anarkistene i Trondheim, deriblant også noen fra ANORG, stilte til valg under *Frie Folkevalgte* ved kommunevalget i 1979, men ingen kom inn i kommunestyret. De fikk ca. 400 stemmer, omtrent halvparten av det de trengte for å få inn et mandat.²⁰²⁷

På slutten av 1970-tallet kom *Aktiv-Anarkisten* ut: «Ingen redaksjon. Bladet kan lages av hvem som helst.». Bladet *Anarkisten* kom ut hver 14. dag i Trondheim. *Værk* kom ut i Bodø. *Arbeidern* kom ut i Askim. Stoffet var stort sett skrevet av og for arbeidere. En viss grad av

syndikalisme preget bladet.²⁰²⁸

1978 til 1984 var det ungdomsopptøyer på Karl Johansgate i Oslo natt til 1. mai. NRK begynte å sende rockeprogrammer for å få ungdommene vekk fra gata.

«Det er 1978. Det er vår. Det er natt. Under trærne i parken sitter en ungdomsgjeng. Noen blåser marihuanarøyk mot himmelen. Og for å gjøre historien kort: Politiet liker ikke at ungdommene sitter der. Ungdommene liker ikke at politiet stadig prøver å få dem fjernet. Og denne natta, som er natt til 1. mai, blir det slåssing. Ridende politi og steinkastende ungdom. 'Regulære gatekamper' skrev Dagbladet. Mange av ungdommene ble bøtelagt, og av den grunn startet gjengen fra Slottsarken organisasjonen *Ung Mob*, Ungdom Mot Bøteterror. Ungmob var ment for å hjelpe dem som ble bøtelagt under denne og påfølgende gatekamper, men ungdommene jobbet etter hvert mer for å løse sitt hovedproblem: De hadde ikke noe sted å være. Det de ønsket seg var et *sjølstyrt ungdomsus*. Og 12. september 1980 okkuperte 81 Ung Mob-ere, deriblant Stein Lillevolden, Skippergata 6.»²⁰²⁹

Kommunen innledet forhandlinger med *Ungmob*. I januar 1981 ga okkupantene opp okkupasjonen, og etter forhandlinger tilbød kommunen dem leie av Pilestredet 30c, senere kalt Blitzhuset, hvor det etter hvert vokste frem et vegetarisk spisested, bokkafé, Alternativt Kvinnekulturverksted (AKKS) (som allerede fantes der), konsertlokale, og verdens første kvinneradio, Radi-Orakel. Antifascistisk Aksjon (AFA) holder også til der. Blitz gir ut bladet *Smørсыra*. «Blitzerne» har jobbet mot bl.a. sexismen, imperialismen, rasismen, statens asyl- og innvandringspolitikk og kommunens boligpolitikk. «Blitz er det eneste sjølstyrte ungdomshuset i byen. Vi som er på Blitz må stole på våre egne krefter, for huset er verken voksenstyrt eller lederstyrt. Blitz er et produkt av de menneskene som til enhver tid legger ned sin gratis arbeidskraft på huset, og vi har åpent for alle som vil være med.»²⁰³⁰ «Rivespøkelset» har hengt over dette stedet i flere år. I 2003 inngikk Oslo Kommune en avtale om å selge huset. Blitz har sagt at de vil kjempe for å kunne bli.

10/11 1981 startet *Ungdom For Fri Aktivitet* — UFFA — i Trondheim en husokkupasjon.²⁰³¹ 200 ungdommer okkuperte Kjøpmannsgata 28 i Trondheim sentrum. Etter en brann flyttet UFFA til Buran, noen busstopp fra Trondheim sentrum.²⁰³² UFFA er Trondheims svar på Blitz. De ga ut bladet *Folk & Røvere*. Bladet gikk inn, og *Giljotin* ble startet. UFFA eksisterer ennå.

Også innen næringslivet ble det populært med flatere organisasjonsstrukturer. SAS-direktør Jan Carlzon skrev boken *Riv pyramidene!*, utgitt på Cappelen Forlag i 1985. Tittelen var nok en «smule» misvisende. Det er mange måter å lage nye, eller skjule, pyramider på.

I 1985 startet Øystein Meyer Johannessen Samfunnspartiet. Partiet har beskrevet seg selv som anarkistisk, og bygd på Det Nye Testamentets nestekjærlighetsbudskap og humanistisk respekt for menneskeverdet.²⁰³³

Ved kommune- og fylkestingsvalget i 1987 dukket det opp en rekke lister med *De Grønne*. De fikk én representant i fylkestinget i Akershus og fire representanter i bystyret i Halden. Oppmuntret av dette tok en rekke slike grupper kontakt med hverandre, og i 1988 ble *Miljøpartiet De Grønne* dannet, mens deres første offisielle kongress ble holdt våren 1989. Partiet har fått enkelte representanter ved lokalvalg, men har aldri fått særlig mange stemmer ved Stortingsvalg.

«Grønt er den yngste fargen på det politiske fargekartet, og bidrar til å sprengne den tradisjonelle partiskalaen ved å hente impulser både fra 'venstre' og 'høyre'. [...] Den etablerte sosialismen står også for sentralisering og institusjonalisering. De Grønne bygger mer på sosialismens frihetlige tradisjoner som legger vekt på desentralisering, mangfold og lokale strukturer: Barn og gamle skal ikke stues bort, produksjon skal innrettes på selvforsyning, og demokratiet skal være mest mulig nært og direkte.

Fra den liberalistiske tradisjonen henter grønn politikk en sterk fokusering på individets frihet. Men vi innser at 'frihet uten sosialisme er egoisme og utbytting, mens sosialisme uten frihet er tyranni og brutalitet' og slutter oss slik til den anarkistiske frihetsvisjonen: Frihet i et grønt perspektiv kan bare oppnås 'når alle er like frie som en selv'. Vi deler likevel ikke den klassiske anarkismens forakt for representativt demokrati, eller mange anarkisters tro på voldsbruk.»²⁰³⁴

Våren 1988 startet Anarkistisk Front i Oslo. «Det eneste de klarte å oppnå for evigheten var å bli kastet ut av 1. mai-toget», skriver Gateavisa²⁰³⁵ Våren 1989 ble Anarkist-Sosialistisk Gruppe dannet i Trondheim. De ga ut bladet Vann. Anarkistgruppen Lørenskogs Intellektuelle var involvert i nærradioen «Radio Kaos».²⁰³⁶ Grønn Gerilja ble stiftet våren 1989 i Bergen, og åpnet «Anarkistisk Pub». 3/10 ble Anarko-Sosialistisk Gruppe opprettet i Stavanger.²⁰³⁷ Disse gruppene forsvant raskt.

Kampanjen Mot Verneplikt (KMV), totalnekternes nettverk i Norge, startet «Basta - frihetlig organ for ikkevoldskamp» i 1990. De hadde en del anarkistisk stoff, spesielt anarko-pasifistisk. Bladet kom ut med 6 nummer. Organisasjonen ble i 2004 lagt ned for godt, i følge Gateavisas hjemmesider.

I 1992 kom første nummer av Lønns-slaven, et frihetlig sosialistisk, anti-statlig tidsskrift, ut. Redaksjonen stod syndikalistene nær, og hadde blant annet bakgrunn fra anarkistorganisasjonen på 70-tallet. Dette bladet gikk inn etter syv nummer. Et ekstrasnummer kom likevel ut i 2002.

I 1993 ble bladet «Kaos? - anarko-nihilistisk bulletin» startet. Dette bladet gikk inn, og noen av ungdommene var med å starte bladet og organisasjonen Folkemakt, med lokallag i Oslo og Trondheim. Første nummer av Folkemakt kom ut i 1997. «Organisasjonen Folkemakt er frihetlig sosialistisk og direktedemokratisk. Vi jobber for avskaffelsen av privat og statlig eiendomsrett til produksjonsmidlene, for et samfunn der alle berøres av beslutninger har mulighet til å ta direkte del i dem. Dette i motsetning til dagens parlamentariske system der folk blir umyndiggjort og gjort til brikker i et kapitalistisk spill.»²⁰³⁸ Denne gruppen forsvant også ut av bildet etter hvert.

I Porsgrunn dannet en gruppe ungdommer *Arbeidsgruppa for et økologisk samfunn* i 1990/91. I 1995 gikk de over til å kalle seg *Sosial-økologisk Prosjekt*. De var inspirert av anarkisten og sosial-økologen Murray Bookchin. De ga ut *Tidsskrift for et frihetlig økologisk samfunn*. Første nummer kom ut i 1995.

«Tidsskrift for et frihetlig økologisk samfunn [...] utgis av Sosial-økologisk Prosjekt. Hensikten med tidsskriftet er å skaffe til veie teoretisk innsikt som kan inspirere til politisk aktivisme. Sosial-økologisk Prosjekt er et lokalbasert politisk radikalt og økologisk orientert initiativ. Prosjektet har intet styre; det er flatt organisert og til enhver tid åpen for alle som er bekymra for den sosiale og økologiske krisa. Vi prøver å forstå årsakene til denne krisa, med det mål for øye å bidra til omforminga av samfunnet i en frihetlig økologisk retning.»²⁰³⁹

En bokkafe, Fribrygga Bokcafé, ble startet. Det ble også et forlag, Kooperativet NISUS Forlag, som bl.a. har gitt ut skrifter av Bookchin oversatt til norsk. I 1997 skiftet prosjektet navn til Revolt. Det var en tid stille om denne gruppen. I juni 1998 ble Demokratisk Alternativ dannet av sosial-økologer og frihetlige sosialister, men ble først offentlig lansert i oktober 1999. De har/hadde lokale kontaktpersoner/grupper flere steder i landet. De har røtter i sosial-økologien og dens kommunalistiske teori. Bookchin og sosial-økologene har forlatt betegnelsen anarkisme.

«Kommunalismen er en politisk tendens med lange historiske røtter, og bygger på erfaringene fra demokratiets vugge i Athen, middelalderens forbund av frie byer, de demokratiske revolusjonene, samt den radikale arbeiderbevegelsen og økologibevegelsen. Likevel er det først de siste årene den har fått sitt klare teoretiske uttrykk, og er spesielt blitt utviklet av den radikale amerikanske tenkeren Murray Bookchin. I ordbøker defineres kommunalisme som «en samfunnsform som bygger på selvstyrte lokalsamfunn». For å forstå kommunalismen må vi se hvordan den setter kommunene som sitt fokus. Kommunalismen basert på myndiggjøringen av allmennheten, og dette kan kun kan skje gjennom en myndiggjøring og omstrukturering av lokalsamfunna folk bor i. Det er bare i kommunene at allmennheten kan myndiggjøres som mennesker. Kommunalistisk politikk tar sikte på å styrke kommunene og omforme dem til direkte demokratier. [...]

På samme vis som kommunalister arbeider for kommunalt selvstyre og konføderasjoner, forfekter vi konsekvent en økonomisk kommunalisering. Dersom det politiske demokratiet skal fungere og gi gode forutsetninger for alles deltagelse må allmennheten direkte kontrollere økonomisk produksjon og fordeling. Kommunaliseringen innebærer ganske enkelt at man plasserer verksteder, fabrikker, åkre,

boliger og all annen sosialt viktig eiendom under kommunal kontroll. Dette skiller seg veldig fra tradisjonelle forestillinger om at arbeiderklassen skal styre gjennom råd og komiteer som utgår fra fabrikkene og arbeidsplassene. Syndikalismen var for eksempel basert på fagforeningene skulle overta makta i samfunnet, og styrte kapitalistklassen gjennom en generalstreik. Kommunalister er sterkt kritiske til gammelmodige krav om arbeiderkontroll, men vil arbeide hardt for å avskaffe den private eiendomsretten og utbyggingen av arbeidskraft, og besørge den endelige overgangen til en moralsk økonomi der man yter etter evne og får etter behov. Vi fornekte selvsagt ikke det faktum at det finnes klassekamp mellom lønnsarbeidere og kapitalister, og forplikter oss til å bekjempe kapitalistenes sosiale rasering på alle områder, men mener likefullt at det klasseløse samfunnet må kjempes fram av en myndiggjort allmennhet som besitter den fulle og hele kontrollen over samfunnets skjebne.»²⁰⁴⁰

I oktober 1999 kom første nummer av «Direkte Demokrati» ut. I 1998 ble «Fondet for Sosial Anarkisme» (FSA) etablert av folk i Demokratisk Alternativ. Hensikten er «Ved å støtte frihetlige prosjekter ønsker vi å stimulere til at det vokser fram en målrettet og selvbevisst sosial-anarkistisk bevegelse i Norge». Dette fondet er et økonomisk fond som skal støtte sosial-anarkistiske prosjekter og aktiviteter, og har som ønske å støtte grupper og aktivister til å realisere egne idéer. FSA fordeler de økonomiske midlene én gang årlig, i desember. 15 000 kroner deles ut i porsjoner fra 2500 til 15 000. Dette gis som stipend, eller lån der det er mulig.²⁰⁴¹ I 2001 fikk «Systemfeil - Sandefjords anarkistblekke» oppstartstøtte fra FSA.

— Så lenge vi har en socialde mokratisk regjering til å kontrollere fagbevegelsen er det ingen fare for at levestandarden synker.

Overvåking

Anarkistene og syndikalistene har, i likhet med andre «yttergrupper» i Norge, blitt utsatt for overvåking. Overvåkingen har fra flere hold blitt karakterisert som ulovlig. Stortingets granskingskommisjon, *Lund-kommisjonen*, ble derfor oppnevnt ved Stortingets beslutning 1. februar 1994. Denne skulle «granske alle forhold i forbindelse med påstander om at politiets overvåkingstjeneste, Forsvarets sikkerhetstjeneste og Forsvarets etterretningstjeneste, eller personer knyttet til disse tjenester, har vært engasjert i ulovlig eller irregulær overvåking av norske borgere [...]»

I *Lund-kommisjonens* rapport står det:

«Overvåkingstjenesten skal innhente opplysninger om personer, grupper og organisasjoner som kan mistenkes for å forberede eller foreta handlinger som nevnt i overvåkingsinstruksens § 2 (§ 4. 1. ledd). Slike opplysninger kan registreres og oppbevares dersom det antas at opplysningene kan få betydning senere.

Det dreier seg om flg.: [...]

Anarkister/Frihetlige sosialister/Norsk Syndikalistisk forbund.

Det dreier seg her om en meget liten gruppe — selv om den i det siste har hatt en viss fremgang. Grunnlaget for overvåkingstjenestens interesse er at anarkistene kan mistenkes for å forberede voldsanvendelse for å nå sine politiske mål og den kontakt de har med anarkistgrupper i utlandet som har utført eller medvirket i terrorhandlinger. [...]

Overvåkingstjenesten bør ha en viss oversikt over virksomheten i følgende organisasjoner, og hvem som er ledere, toneangivende eller benytter konspirative metoder: [...]

— Anarkistenes Organisasjon i Norden (ANORG)

— Syndikalistisk Forbund [...]

Ingen av disse organisasjoner antas å representere noen aktuell undergravningstrussel. Heller ikke den latente trussel antas å være av særlig stor betydning. Det er dog påkrevet at overvåkingstjenesten til enhver tid kan vite om disse organisasjoner utgjør noen trussel. De vil av Overvåkingsentralen jevnlig bli vurdert i forhold til Overvåkingsinstruksens § 4.

Opplysningene om disse organisasjoner må i praksis hentes fra åpne kilder. De kan samles i emnearkiv og arbeidsregistre. Enkelt personer som tilhører disse organisasjonene, bør registreres på sak, dersom det foreligger mistanke om at vedkommende vil spille på organisasjonen for å forberede eller gjennomføre straffbare handlinger.»²⁰⁴²

Norsk Syndikalistisk Forbund

I 1977 kom gamle NSFere og unge arbeidere sammen og reorganiserte NSF. Bakgrunnen var et kontaktnett innen en liten gruppe arbeidere. Frem mot LO-kongressen dette året forsøkte disse, med et visst hell, å samordne forslag til kongressen gjennom fagforeningene. 16/4 ble stiftelsen av Norsk Syndikalistisk Forbund formalisert,²⁰⁴³ som en samordningsorganisasjon for syndikalistiske arbeidere. Dette var arvtakerne etter Norsk Syndikalistisk Federation. De knyttet seg til *Internasjonale Arbeider Assosiasjon (IAA)*.

«Det var en stiftelse uten faner, flagg og høystemte deklarasjoner. Fra første stund var vi enige om at vi skulle merkes gjennom vårt *arbeid*, ikke gjennom erklæringer og store programmer. Vi mente og vi mener fortsatt at vår oppgave ikke er å bli et nytt parti eller en ny «gruppe» på den såkalte «venstresida». Vi lar oss ikke imponere av folk som ved å skrive en erklæring om en kamp tror de har «ledet» kampen. Vi lar oss ikke imponere av marxistene, som med sine høytflyvende «analyser» tror de bidrar til sosialismens sak, når de i virkeligheten ikke bedriver annet enn akademisk sosialøkonomi. Vi tror med andre ord ikke at vi forandrer eller forbedrer verden en millimeter ved å delta i det hylekor som smykker seg med betegnelsen 'venstresida i Norge'.

Vår oppfatning er at litt fler burde stikke fingeren i jorda og innrømme at denne «venstresida» stort sett har eneste alternativ til dagens politikk i rent frasemakeri. Arbeiderpartiet, Høyre, Arbeidsgiverforeninga, LO-ledelsen og staten må ha det velsignet lett i et land hvor 'sosialistene' av ulike type ikke driver det lengre enn til enten å henvise til hva som er «god marxisme» eller å lansere litt propagandistisk overbudspolitik til AP-velgerne.»²⁰⁴⁴

I 1978 studerte Helge Kongshaug på Blindern. Her traff han en medstudent som sa at han var syndikalist, og at de holdt på med å reorganisere NSF:

«En dag kom det på døra to stykker ..en gutt og ei jente. Jeg mener hun hette Tine Bauck Irmann Jacobsen eller noe slikt, samt en kar jeg tror hette Pettersen. De ba om å få låne materialet. Det fikk de – angivelig skulle de kopiere det. Etter en stund fikk jeg et brev fra NSF om at det var beslaglagt 'i folkets navn' eller lignende vås. Brevet inneholdt en del påstander om at jeg ikke var noen ekte syndikalist. Dette var jo regelrett tyveri og jeg anmeldte dem til politiet. Det skjedde selvsagt ingenting. Det materiale jeg da hadde igjen, overlot jeg etter råd fra SAC til arbeiderbevegelsens arkiv.»²⁰⁴⁵

Våren 1979 sendte CNTs nasjonalkomit  en delegasjon på to personer til Sverige etter invitasjon fra SAC. Disse besøkte også NSF i Oslo.²⁰⁴⁶

I 1983 kom første nummer av ArbeiderSolidarit t. I 1992 skiftet det navn til *Syndikalistten*. Det siste nummer som foreløpig er kommet ut er nr. 4 1999.

I juni 1997 skriver NSF:

«NSF er 80 år og det på sin plass   se litt på det arbeidet vi driver med, og hva slags vilkår vi arbeider under. 90-tallet har hittil vært ganske spesielt. På slutten av 80- og begynnelsen av 90- tallet brukte vi mye energi og krefter på   komme ut med informasjon om det arbeidslivsregimet (LO-NHO og Staten) og de planene de ville sette ut i livet. Vi spredte masse informasjon til klubber og fagforeninger, og det er ingen overdrivelse   si at arbeidet hadde virkning. Da LO sentralt i 1992 satte press på forbundene for   fleksibilisere overenskomstene, brukte flere fagforeninger vårt materiale som grunnlagsmateriale og bevissheten om de planlagte angrepene på normalarbeidsdagen vokste. Vi spredte også en rekke aviser om angrepene på stillingsvernet, og viste at LO var i vei med   ville liberalisere Sysselsettingsloven. Etter en økt bevisst om dette, samt erfaringer fra f.eks. SAS konflikten ser det ut som om AP og LO ikke vil foreta endringer, i alle fall ikke f r stortingsvalget.

Vi har også lagt vekt på   spre materiale om fagbevegelsen funksjon. Skal den være underlagt Finansdepartementet eller være fri og uavhengig? Vi er glade for at stadig flere foreninger ser hva som blir konsekvensen av   lokke medlemmene med medlemsfordeler. Tilslutt kan fagbevegelsen forsikre alt bortsett fra det den bør gjøre:   forsvare lønns- og arbeidsvilkår og være et instrument for arbeiderklassens frigjøring!

Mens begynnelsen av 90-tallet ble brukt til å spre materiale om saker i fagbevegelsen og om anarkosyndikalismen har vi i de siste årene brukt krefter på å støtte kamper. SAS klubben med sin antiautoritære tradisjon har her vært helt spesiell. Selv om alle i kamp trenger støtte, er det med en spesiell lyst vi ha støttet fagforeningskameratene på SAS. Det er da derfor godt å konstatere at de foreløpig har vunnet kampen om kontraktene, selv om det vil komme mange viktige slag!

Vi har også arrangert en rekke møter om anarkosyndikalismen, om arbeidsløshet, fleksibilitet og slavekontrakter, om arbeidsløshet i Moss i 1995, om direkte aksjon og frigjøring i Oslo april 1996, jubileumet høsten 1996 og 1 mai 1997.

Etter møtet vårt om direkte aksjon i april ifjor, ble det startet støttekomiteer for havnearbeiderne i Liverpool. Etter en treg start, er endelig støttearbeidet kommet i siget og støttekomiteen i Transportarbeiderforbundet regner med at det snart er samlet inn eller bevilga ca. 500 000 kr fra norske fagforeninger.

1. mai 1997 ble det mest vellykkede i nyere tid. Masse folk og innledinger av Marta og Monica fra CNT om anarkosyndikalismen, om Liverpool konflikten ved Kevin Bilborough, visning av filmen Flickering Flame av Ken Loach og om SAS-konflikten ved Solveig Finstad. Vi hadde også invitert gjester fra Sverige. Kamerater fra anarkistavisa Brand og Syndikalistisk Ungdomsforbund (SUF) var tilstede og vi kunne konstatere at vi har sammenfallende ideer om de fleste viktige spørsmål.

1. mai arrangementet var sammen med Folkemakt. De består for det meste av yngre folk og har grupper i Oslo og Trondheim. Vi vil fortsatt samarbeide med Folkemakt i konkrete saker og arrangementer, men dette skjer selvsagt uten at organisasjonene oppgir sin identitet.

Det internasjonale arbeidet har alltid vært viktig for NSF. Avklaringene på IAA-Kongressen i Madrid i desember 1996, må være et viktig skritt på veien for å legge problemene bak seg, og for å arbeide konstruktivt. Det nye sekretariatet i IAA blir i Granada i Spania med Jose Luis Garcia Rua som generalsekretær.

Vi har etter kongressen mottatt en rekke materiale fra det 'avgåtte' IAA Sekretariatet (de fungerer til juli 1997). Vi har sendt 800 kroner til streikende gruvearbeidere i Chile (Lota) formidlet av den nye seksjonen i Chile og 800 kr . til en uoffisiell bilarbeiderstreik i Irland. Informasjonen var gitt av Organise, seksjonen i Irland. Vi har sendt fakser til streikende CNT renholdsarbeidere i Tenerife, streikende grafiske arbeidere i Mexico., arbeider- og indianerbefolkningens kamp i Columbia etc. Lista er lang. Hvis du bor utenfor Oslo og ikke har fått informasjonen, kan vi sende deg den.

Hvis vil skal oppsummere 90-tallet så langt, har det vært positivt når det gjelder NSF's utvikling, men så lenge fagbevegelsen er dopa ned av solidaritetsalternativet til NHO-LO og AP (Administrasjons Partiet) er det ikke mye selvstendig handling og kamp. Hva må gjøres? Innsjill mottas med takk!!»²⁰⁴⁷

Etter mandat fra IAAs sekretariat var Einar fra NSF IAAs observatør på en tekstilarbeiderkongress i Bangladesh i 1998.²⁰⁴⁸

NSF har, foruten å gi ut blader med dagsaktuelt stoff, nytutt en del skrifter fra «gamle» NSF's tid. NSF's viktigste oppgave har vært å være en radikal opposisjon innad i LO. De har også vært aktive i internasjonalt solidaritetsarbeid — bl.a. støtte til fagopposisjonelle bevegelser, samt streikestøttearbeid. I 2001 overtok NSF *Internasjonale Arbeider- Assosiasjons* (IAA) sekretariat.

«Hva slags fagbevegelse trenger vi?

1.

En fri fagbevegelse må for det første definere sine primæroppgaver. Med dette menes at vi må bestemme oss for hva som er fagbevegelsens viktigste felt på kort og lang sikt. Det er klart at kampen for en lønn å leve av, trygge ansettelsesvilkår og en arbeidstid som lar seg forene med et sunt sosialt liv, familiemessig og på andre måter er viktige. Kampen for arbeidsplassene og solidariteten med, og organiseringen av de arbeidsløse hører klart sammen.

Alt som splitter arbeiderklassen må stå sentralt. Dette inkluderer også saker som er å sloss mot oss sjøl, dvs rasisme, kjønnsundertrykking, manglende toleranse overfor annerledes værende og tenkende, og økologisk rovdrift.

Vi må danne oss et bilde av det økonomiske systemet vi lever i for å finne ut hvordan fagbevegelsen kan bli en selvstendig maktfaktor slik at systemet kan avskaffes og erstattes av et fritt og arbeiderstyrt samfunn.

2.

Andre oppgaver som ikke naturlig hører inn under fagbevegelsens virkefelt som forsikringer, økonomiske investeringer osv, kuttes ut.

3.

Fagbevegelsens økonomiske uavhengighet sikres ved kontingent, ikke statsstøtte. Det er derfor viktig at medlemmene vet hva kontingenten går til. Klare målsettinger og høy egenaktivitet motvirker byråkrati.

4.

Vi må vurdere å gå vekk fra kontingenttrekk. Systemet fremmedgjør medlemmenes forhold til fagbevegelsen og styrker ideen om at fagforeningskontingenten er nok et uønsket skattetrekk. Det får forening, samorganisasjon og forbund til å virke som noe som står utenfor (sakfører eller advokat), som det bare er å bruke når behovet oppstår. Og ikke at det er vår organisasjon som vi deltar i og styrer fra grunnplanet.

5.

Kontingenttrekk og lønnskonto hører sammen. Også lønnskontoordningen må gjennomgås kritisk. Vi må ha kontroll over egen lønn uten gebyrer. Vi må også kreve at lønnsutregningene er oversiktlige og klare.

6.

Bare de fagorganiserte vet hvor skoen trykker. Like lite som de skal overlate til andre å forvalte kontingenten, skal de heller ikke overlate det faglige arbeidet til tillitsvalgte eller funksjonærer. De tillitsvalgte skal føre videre de sakene som medlemmene har pålagt dem. Ikke først og fremst være hobbyadvokater som forteller medlemmene hva de har lov til. Lover og tidsbindene avtaler med fredsplikt hemmer oss i kampen for anstendige vilkår. Å sette seg inn i lov- og avtaleverket er nødvendig, men det er ennå viktigere å finne ut hvordan de fagorganiserte selv kan utøve makt på arbeidsplassene og i fritida.

7.

Viktigere enn å se på hva som er lov, er å se på hva som er rett. Arbeidskjøperne har en rekke lovlige muligheter til å sabotere lønns- og arbeidsvilkår som er inngått. De kan omgjøre stillinger, de kan sette opp prisene, forringe kvaliteten på det vi kjøper, permittere eller si opp arbeidere. Staten kan devaluere, sette opp skattene og drive en økonomisk politikk som driver arbeidskamerater ut i arbeidsløshet, og som gjør det vanskelig for oss å leve.

På samme måte må de fagorganiserte være seg bevisst det arbeidet de utfører. Skal vi arbeide overtid når det er arbeidsløshet? Skal vi arbeide stadig mer for mindre betaling? Blir varekvaliteten dårligere ved innføring av prestasjonslønnsystemet?

Og vi må være bevisst den rollen vi har som konsumenter av varer og tjenester, slik at faglige organisasjoner eller enkeltpersoner ikke bruker restauranter, hoteller o.l. hvor langt dårligere betalte arbeidskamerater slåss for faste ansettelse og elementære faglige rettigheter.

8.

Streiken må få tilbake sin opprinnelige funksjon. Streik kommer av det engelske strike, som betyr å slå. Streik kan i dag i beste fall betegnes som en liten dytt. Hvis den blir mer effektiv, er regelen: jo mer effektiv den er, jo mer ulovlig blir den! Vi må vurdere nøye når streik virker, og ikke bare se når avtalen utløper. Virker ikke streiken, må vi vurdere andre midler for direkte aksjon. Uoffisielle gå sakte aksjoner ved at vi f.eks. gjør overdrevent godt arbeide, eller at vi følger reglene til punkt og prikke (obstruksjon). Utføres dette på en intelligent måte, er det effektivt, og arbeidskjøperen vil kvie seg for å trekke i lønn da dette vil føre til en opptrapping av konflikten.

9.

En byråkratisk fagbevegelse med fredsplikt, sentrale fonds og sterkt begrensede kampmidler, blir konservativ og sentralistisk. En fri fagbevegelse som har som motto at arbeiderklassens frigjøring må være arbeidernes eget verk, og som vil innføre demokrati i vårt daglige liv, krever desentralisering av makten og de økonomiske midlene. Selvstyre (føderalisme) for klubber, foreninger og samorganisasjoner, medfører ikke at vi kan sette oss ut over de vedtakene vi er blitt enig om i vedtekter, kongressbeslutninger osv. Desentralisering av makt må følges av en samordning av kraft.

10.

Byråkrati og klikkvesen unngås ved at:

- de tillitsvalgte lønn ikke skal overstige gjennomsnittet til dem de representerer,
- ingen tillitsvalgte velges for mer enn ett år av gangen,
- ingen tillitsvalgte velges for mer enn tre etterfølgende valgperioder,
- alle tillitsvalgte må kunne bli tilbakekalt ved flertallsbeslutning,
- valg, ikke ansettelse og utnevnelser må være praksis,
- medlemmene må ha mulighet til å avgjøre saker i organisasjonen i uravstemninger,
- tillitsvalgte ikke kan starte eller avblåse konflikter eller streiker. Det kan bare de medlemmene konflikten angår. Avtaler kan på samme måte ikke inngås eller avsluttes uten vedtak fra dem det gjelder.
- partipolitisk uavhengighet skal sikre at ingen politiske partier eller klikker kan kuppe de forskjellige faglige organer for å bruke eller misbruke deres ressurser og rykte for å fremme egne mål.

Gjennom grunnplanets fulle kontroll over sine egne faglige organisasjoner, vises det grunnleggende prinsippet i framtidens sosialistiske samfunn — det direkte arbeiderstyret!>²⁰⁴⁹

ANarkistenes ORGanisasjon – AnarkistFøderasjonen I Norge

Historikk

Anarkistenes organisasjon (ANORG) oppsto blant en gruppe på Ås, utenfor Oslo, som hadde sin bakgrunn i Kultursyndikatet, med røtter tilbake til 1960-årene. ANORG ble stiftet 13/9 1977. Stiftelsesmøtet ble holdt i Hjelmsgate 3. Ved starten var det 70 medlemmer.²⁰⁵⁰ I 1979 sto ANORG sterkest i Nord-Norge og på Østlandet, med lokallag i Oslo, Drammen og Lillehammer. Medlemstallet var på ca. 150, og man regnet med at det på landsbasis fantes ca. 400 anarkister totalt. Medlemsbladet *Svarte Emma* kom ut åtte ganger i året og ble sendt ut til 350 personer.²⁰⁵¹ Senere ble det en del av Folkebladet.

I 1979 ble ANORG med i IFA (Internationale Federations des Anarchistes – Internasjonale til Føderasjonene av Anarkister.) ANORGs medlemskap i IFA bekreftes av IFAs sekretariat i Italia (C.R.I.F.A.) v/sekretær Umberto Marzocchi i et brev av 12/5-82. (Italieneren Marzocchi var en aktiv anarkist så langt tilbake som på 1940-tallet.²⁰⁵²) I *Bulletin C.R.I.F.A* 39- 1982 (s.9), 42-1982 (s.4-5) (distribuert som et supplement til den franske anarkistavisen *Le Monde Libertaire* nr. 467), og 46-1983 omtales også ANORG som medlem av IFA, med et eget nordisk IFA-sekretariat.²⁰⁵³ ANORGs medlemskap ble godkjent ved alminnelig konsensus allerede tidlig på 1980-tallet (det var ingen som uttalte seg mot da medlemskapet ble referert i *Bulletin C.R.I.F.A*), og det ble derfor ikke tatt opp på kongressen i Paris i 1986 som enkelte har hevdet.²⁰⁵⁴ (Mer stoff om dette se www.anarchy.no).

Den første IFA-kongressen i Oslo ble holdt i 1982. Det var først og fremst en nordisk kongress, men det deltok også en representant for franske FAF. Under kongressen ble det vedtatt å opprette et nordisk IFA-sekretariat og en konføderasjon med seksjoner i de nordiske landene. I 1983 ble ANORG omdannet til ANarkistenes ORGanisasjon i Norden – ANORG/The Northern Anarchist Federation – NAC, med føderasjoner i de nordiske land, affiliert til IFA.

ANORGs hovedbase ble etter hvert i stor grad det akademiske miljøet, spesielt på Blindern, hvor Anarkistisk Universitetslag (AU) avholdt flere seminarrekker – «Økonomisk-Politisk Seminar» (ØPS) – i samarbeid med Institutt for organisasjonsforskning (IFOR).

I 1979 ga Folkebladet ut en tyve minutters EP, «Balladen om Exterazy Grax – En anarko-punkeopera».

I 1980 holdt ANORG til i et arbeidskollektiv i Helgesensgate, på Grünerløkka i Oslo, og hadde ca. 200 medlemmer.²⁰⁵⁵ Samme år arrangerte ANORG sin første kongress – «Anarkistuka i Oslo» – under mottoet «Hva er det egentlig vi vil?». 400-500 var innom. Debattene avslørte at det var store motsetninger mellom ANORG og enkelte av de gruppene som var invitert, og at samarbeid ikke kunne komme på tale. «Observatører fra ASO – det danske anarkosyndikalistiske forbundet – påpekte tendenser til internasjonale intriger og underfundigheter satt i gang av det norske syndikalistforbundet NSF. Det lukter litt av provokatører, og vi ser det tryggest å holde oss unna NSF i påvente av nøyere informasjon.»²⁰⁵⁶ I tillegg ble KRANA og Brochmanns ideologi kritisert. «Uten at vi vil proklamere noe monopol på anarkistbegrepet i Norge, så er det klart at visse former for bruk av ordet må avvises før begrepsinnholdet flyter helt ut til null og niks og tungetale», ble det sagt fra ANORGs side.²⁰⁵⁷

Kampen mot rusgifter har vært viktig i ANORG. *Anarkistisk Avholdslag* ble opprettet i 1980, og fikk sitt hovedsete i Bergen. ANORG/AFIN har alltid vært mot avkriminalisering av hasj og andre narkotiske stoffer.

I 1982 begynte noen medlemmer av *Vestlandsføderasjonen av ANORG* å utgi bladet *Anarkist!*. Bladet kom ut med ca. 15 nummer. To av de mest aktive var brødrene John Christian Edvard Grieg og Kai Frederik Wilhelm Grieg. Audun Skjervøy var et annet redaksjonsmedlem.

Han ble senere redaktør i nynorskavisen *Dag og Tid*.

I 1984 deltok delegater fra ANORG på en FAF-kongress med CRIFA-samlingen i Toulouse i pinsen, og det Internasjonale Anarkiststevnet i Venezia i september. Også i Venezia kom det i stand et møte mellom IFA-delegerte fra flere land. «Anarkismen på det politiske kartet» ble presentert på Venezia-stevnet, og ble godt mottatt. ANORG's deltakere markerte seg også i debatten om økoanarkisme. Dessuten ble det anarkofeministiske manifest delt ut på feminist-seminaret samme sted.

I april 1987 deltok delegater for ANORG på en frihetlig konferanse om «Teknologi og frihet» i Portugal. Her presenterte de: «Economic political map: perspectives on the change of the production and distribution systems».²⁰⁵⁸

I 1988 ble «Anarkist Internasjonalen» — AI — opprettet som et løst nettverk. IJ@ er organ for AI. Dette er en videre organisasjon enn IFA-føderasjonen i nord og sør.

ANORG er utgiver av Folkebladet/International Journal of Anarchism — IJ@. Bladet kom som regel ut fire ganger i året. Fra 1995 av kom Folkebladet i hovedsak ut på engelsk. Foreløpig siste ordinære papirutgave er nr. 4/97. Fra 1996 ble Folkebladet — IJ@ lagt ut på «Anarchist International Information Service» — AIIS — sine hjemmesider på internett som en nettavis, og/eller sendt ut som e-post til organisasjoner og privatpersoner over hele verden. Enkelte utgaver blir likevel sendt ut på papir.

ANORG ved IIFOR (International Institute for Organization Research som ble startet i 1985) har utviklet flere analyser, bla. et økonomisk-politisk kart, og en formel slik at man matematisk kan beregne i hvor stor grad et samfunn er nært eller fjernt fra det anarkistiske idealet:

$$\text{DEGREE OF ANARCHY} = 100[1 - \{[(1 - (\text{AUTONOMY}\%/100))^2 + (1 - (\text{SOCIALISM}\%/100))^2]/2\}^{1/2}]\%$$

Etter EU-avstemningen I 1994 regnet man ut at Norge var blitt ca. 53% anarkistisk:

«The history of modern Norway as an independent country, started with the breakaway revolution from the Union with Sweden, triggered by the 7.6.1905 declaration. The successful revolution of 1905 indicated a considerable autonomous shift, i.e. less statism. However, it took 89 years before the system, after a major set back in 1940-45, and later many years characterized by marxist state socialism, in 1994 became anarchist. 28.11.1994 the marxist PM & Co's effort to break the domestic megatrend towards anarchy, by establishing over national bureaucracy, was crushed by the EU-referendum. The Brussels-gang had to return, the Norwegian system made a revolutionary change, and passed the border to the anarchist quadrant on the EP map. 28.11.1995 marked one year of anarchy in Norway. The coordinates 55% socialism and 52% autonomy on the EP map, indicate the actual situation of the Norwegian economic political system after the EU referendum in 1994. The system is still more socialist than capitalist, and more autonomous than statist, although a bit distant from the ideal at the top of the map; [...]

«After the referendum the CNN (after a little help from the AIT/AIIS) reports: 'an almost perfect society', about the Norwegian economic-political system. [...]

At the EU referendum 28.11.1994, the Norwegian People turned their back against the main economic political course of the social democrat government. While the Norwegian EEC referendum in the early seventies gave a movement to the left on the economic political map, the megatrend of the late eighties and early nineties was a movement to the right and upwards. The EU referendum indicated a further jump in this direction, and thus the economic political system in Norway made a revolutionary change, and passed the border between the marxist social democrat sector and the anarchist sector of social individualism. This of course is a major social event in the economic political world history. [...]

Although the system by now is significantly anarchist, i.e. within the Quadrant of Anarchism on the economic political map, it is somewhat far from the anarchist ideal on the top of the map.»

I 2003 har man øket anarkigraden med ett prosentpoeng til 54 %. Utregningen baserer seg ikke bare på rangs- og inntektsforskjellene, men også på bl.a. levealder, konsum, levekårsindekser,

teknologi, helse og utdanning.

ANORG ved AIT-AIIS sendte stadig telefakser til CNN, og andre medier, for å få dem til å endre sendingene sine vedrørende Norge. I følge ANORG skjedde da også dette:

«Og det gikk ikke mange minuttene før CNN endret på reportasjene. Det ble snakket om **'the almost perfect society'** (= anarki) [Say, Lou Dobbs and other reporters at CNN were clearly responding to the AIT/AIIS press releases] etc, og **alt pratet om nasjonalisme og nisselue ble søkk borte. Dessuten ble reportasjen utvidet betraktelig. Dette hadde også en positiv effekt på avisene i USA, og New York børsen. Kronekursen gikk opp og renten ned. [...]** *Det ble snakket om krise i norsk næringsliv og om kapitalflukt fra Norge, samt investeringer i Sverige, og dette måtte naturligvis også motvirkes. Dermed var det duket for en ny pressemelding [til CNN, SKY-NEWS, TV5, etc, men også til norsk presse], som også ble fulgt opp av den internasjonale pressen, og **kronekursen gikk ytterligere opp og renten ned. Dermed var sannheten om Norges relativt gode økonomi festet i den internasjonale opinionen så langt: [...]***»²⁰⁶⁰

ANORG hevder at, som resultatet av all denne faksingen, har de spart det norske folk for milliarder av kroner de påfølgende årene. ANORG fikk et brev fra CNN:

«Dear S. Olsen, Thank you very much for comments on the network's programming. We appreciate your feedback... We [however] do not have the capacity to reply to each of your faxes in turn. They are very informative but also quite substantial!... Thank you for your cooperation. With best wishes, Dale Langley - Press Officer. CNN INTERNATIONAL,»²⁰⁶¹

Fra slutten av 1990-tallet ble aktivitetene i hovedsak lagt til internett, med egne hjemmesider på www.anarchy.no — «Anarchist International Information Service» — AIIS (Anarkistenes Informasjonstjeneste — AIT). Dette er de offisielle sidene til AI/IFA/IAF — The Anarchist International/The International of the Federations of Anarchists/The International of Anarchist Federations.

På AIIS/AIT finner man også sidene til en rekke seksjoner av AI/IFA/IAF: Bl.a. Anarkistføderasjonen i Danmark (AFID), Anarkistføderasjonen i Norge (AFIN), Anarkistføderasjonen i Sverige (AFIS), Suomen Anarkistifederatio, Anarkistenes organisasjon i Norden (ANORG), The Northern Anarchist Confederation, The Southern Anarchist Federations, Anarkistisk Universitetslag (AU), The Anarchist International University Federation, The International Institute for Organization Research (IIFOR), The International Journal of Organization Research (IJOR), The World Secretariate and Commission of IFA, The Anarchist International Embassy (AIE), The Anarchafeminist International — L'Internationale Anarchoféministe (i@f), The Libertarian Association of Teetotalers, Norges Anarkistråd (NA) — The Norwegian Anarchist Council (NACO), The Green Anarchist International Association — GAIA, The International Workers of the World (IWW/AI), The International Anarchist Tribunal (IAT)/Anarchist Press Tribunal (APT). De har også WEB-sider for de fire anarkistiske hovedretningene.

IWW/AI er den anarkosyndikalistiske faglige seksjonen av AI/IFA/IAF, og må ikke forveksles med det amerikanske Industrial Workers of the World (IWW). New Artisan and Workers Union (NAWU) på Mauritius, med ca. 600 medlemmer, er medlem av IWW/AI.

ANORG v/IIFOR har videreutviklet den anarkistiske teorien, noe som ikke har vært ukontroversielt. Mange anarkister har et dogmatisk forhold til anarkismen, og har låst seg fast i «Proudhonismen-Bakuninismen-Peter Krapotkins tenkning». De glemmer at anarkismen er en vitenskapelig forskningsfront, som stadig er i utvikling. Ikke dermed sagt at ANORGs analyser nødvendigvis er korrekte i ett og alt, men det er et viktig forsøk på å oppdatere anarkismen til dagens virkelighet.

Nobelprisvinnerne i økonomi, sosialøkonomene Ragnar Frisch (1895—1973) og Trygve Haavelmo (1911—1999) har en høy status i det sosialøkonomiske miljøet i AFIN. Frisch har uttalt følgende om «det tredje alternativ», som i AFIN blir utledet som en slags anarkistisk retning:

«Det virkelige problemet er hvorledes vi skal kunne finne et økonomisk og politisk system som setter individets frihet og moralske og etiske verdighet i sentrum (og med frihet mener jeg ikke frihet for de få til å utnytte de mange, men de manges frihet slik som Henrik Wergeland ville ha den), og som *samtidig* gjør det mulig å utnytte de materielle ressurser – naturrikdommene og den menneskelige kunnskap – på en virkelig rasjonell måte. Å løse den ene av disse to oppgaver på bekostning av den annen, er ikke særlig vanskelig. Det er *kombinasjonen* av de to målsettinger som er det virkelige problemet. Å gå inn for å løse *det* er det tredje alternativet.

Det kan bare løses ved en høyverdig form for *planøkonomi*, nasjonalt og internasjonalt. De elektroniske regnemaskinene og de moderne økonometriske metoder har gitt oss det *tekniske* hjelpemiddel til å løse dette kjempeproblemet. Spørsmålet er bare om Vesten vil ha så mye sunn fornuft og så mye sosial samvittighet at den for fullt vil gå inn for å bruke dette hjelpemidlet til å finne en løsning etter det tredje alternativ.

Det er min dypeste overbevisning at Vesten vil være håpløst fortaapt hvis den ikke i den tolvte time våkner opp til erkjennelse av at dette tredje alternativet er dens eneste sjanse, men fortsetter å leve videre i fiksjonen om at det å gjenopplive det uopplyste pengevelde og bare spre det til større geografiske områder, kan være et brukbart fjerde alternativ.

Er det utopi å tro på det tredje alternativet? Jeg vil aldri holde opp med å tro at det *ikke* er utopi.²⁰⁶²

I følge Peter Kropotkin er anarkismen en moderne sosiologisk vitenskap som bruker naturvitenskapelige metoder, altså en vitenskapelig forskningsfront.²⁰⁶³ Dette har ANORG/AFIN utviklet videre, og de mener at de representerer dagens oppdaterte forskningsfront. Dette viser seg bl.a. i «Det økonomisk-politiske kartet». Man har forlatt de idealanarkistiske forestillingene som at menneskene er innerst inne gode av natur, men er fordervet av autoritetene; bare man blir kvitt autoritetene, dvs. herskerne, og lar folk leve sine liv i frihet, vil menneskene gjøre det gode. Denne forenklingen av anarkismen er meget utbredt. ANORG/AFIN mener at anarkismen må være realistisk for å kunne være akseptabel.

ANORG/AFIN må i dag sies å stå for en legalistisk og reformistisk anarkisme. De tar avstand fra bruken av vold og andre ulovlige virkemidler for å endre samfunnet i mer anarkistisk retning. Ved å bli stemplet som en kriminell organisasjon rammes man lett av overvåkingspolitiet og resten av statens voldsapparat. En slik kriminalisering vil medføre redusert oppslutning, tror de.

Forholdet til resten av anarkistbevegelsen

Enkelte steder på internett advarer mot ANORG. ANORG blir sett på som sekterisk, og ikke tilhørende den anarkistiske tradisjonen. Dette er generelt tilbakevist av ANORG ved å vise til programmer, redegjørelser mv. Diskusjoner om ANORG og deres synspunkter har bl.a. pågått på Indymedia og A-Infos. ANORG mener at kritikken usakelig, uvederheftig og uverdigg for anarkistbevegelsen. De har derfor ikke villet delta i denne debatten. ANORG har også fått mye positiv respons fra anarkister over hele verden. Noe av dette er lagt ut på hjemmesidene.

ANORG er ikke nevnt på det som ser ut til å være det «sørlige» IFAs hjemmesider (www.iaf-ifa.org): Kun de nasjonale føderasjonene i Argentina, Bulgaria, Tsjekko-Slovakia, Frankrike, England, Tyskland, Spania/Portugal og Italia er nevnt som medlemmer av IFA. På internettsiden <http://flag.blackened.net/liberty/ifa.html> som også presenterer IFA står det:

«WARNING: Do not trust any e-mails you might get from the address 'ifa@anarchy.no' promoting web sites at 'anarchy.no' or 'powertech.net' claiming to represent the IFA. The person behind such messages and web sites is a single individual with no connection to any anarchist movement and is simply claiming to represent an international organization of thousands whom he does not even have contact with. See the article about "ANORG" below.»

Folk i ANORG sier at denne kritikken faller på sin egen urimelighet, og at det er mange medlemmer i ANORG. De fleste av medlemmene er nettverksmedlemmer, som er et noe løseremedlemskap. I følge ANORG har *de* de offisielle IFA-sidene — det står på sidene, noe det ikke gjør på andre IFA-sider. I tillegg sier ANORG at de har copyright på den originale IFA-logoen m.v.:

- «— [Anarchist Federation](#) (Fédération Anarchiste, FA), France and Francophone, i.e. in Belgium and Luxembourg
- [Anarchist Federation](#) (AF), Great Britain and Anglophone, i.e. the countries Ireland, USA, Canada, Australia, New Zealand, Mauritius etc.
- [Italian Anarchist Federation](#) (Federazione Anarchica Italiana, FAI) periodical Umanita' Nova
- [Iberian Anarchist Federation](#) (Federación Anarquista Ibérica, FAI) TEA anarchist Group, [Paso a la Verdad Group](#), Spain/Portugal
- [Argentinian Anarchist Federation](#) (Federación Libertaria Argentina, FLA)

That is all the federations claiming to be IFA-members in the south and that also are acknowledged by the International Anarchist Tribunal, i.e. for being reasonably without oclarchical and other infiltration. However it must be mentioned that the group of FAF in Belgium has been rather oclarchical, so FAF's policy is a bit doubtful. Neither the group in Belgium nor the few other federations/groups in the south claiming to be IFA members except the ones mentioned above, are at the moment acknowledged as IFA members by the IAT, because they are too oclarchical, and have thus got expelling Brown Cards from the IAT. Thus, these groups/federations are not real IFA-members. Independent of this there is a general dialog, also with these groups, as well as other selfstyled groups/federations claiming to be anarchist world wide, via the International Journal of Anarchism's network of the Anarchist International. A lot of disinformation about IFA-IAF-AI exist on Internet put up by persons with authoritarian agendas. A warning must be given about misleading **unofficial** IFA/IAF web-sites on Internet that, say, wrongly lacks the acknowledged northern IFA federations and include some not acknowledged southern federations/groups. **The unofficial sites are easy to see are false because they are lacking the original IFA-logo and has no statement of being official IFA-sites.»**²⁰⁶⁴

Oslokonvensjonen

Med bakgrunn i «Oslokonvensjonen» gir The International Anarchist Tribunal (IAT)/Anarchist Press Tribunal (APT) «brunt kort» til presseorganer og journalister som misbruker anarkistbegrepet ved å kalle kaos, terror, pøbelvelde, vold, kriminell aktivitet og lignende for anarki eller anarkistisk. Man gir også ut ekskluderende «brunt kort» til «anarkistiske» bråkmakere o.a. som har misbrukt anarkibegrepet.

«The Oslo Convention and the media

ANARCHISM VS AUTHORITARIAN TENDENCIES

Resolution unanimously decided upon by the first combined IFA & FICEDL Congress in Oslo 1990

1. Authoritarians notoriously mix up anarchy, anarchist and anarchism with **authoritarian tendencies**: Chaos, disorder, mob rule*, lawlessness, the law of the jungle, criminality, riots, theft, corruption, drugs, mafia, terrorism, autocratic rule, the right to the strongest, antisocial tyrannic behavior, etc. i.e. **different types of superiors and subordinates**.

2. The word anarchy origins from greek. The prefix "an" means "negation of" as in anaerobe versus aerobic and "arch" means "superior, i.e. in contrast to subordinates", as in archbishop, archangel, archduke, arch villain, etc. Thus anarchy, anarchism, anarchist, a.s.o., mean coordination on equal footing, **without superiors and subordinates**, i.e. horizontal organization and co-operation without coercion. This is the **opposite** of the above mentioned authoritarian tendencies, i.e. different types of

superiors and subordinates.

3. The above mentioned mixtures of anarchist and authoritarian tendencies are principal contradictions similar to the Newspeak slogan "peace is war" in Orwell's "1984", and have correspondent repressive functions. Anarchists won't have any of that! For obvious reasons significant mixtures of anarchist and authoritarian tendencies should be **denounced**, i.e. as a general anarchist opinion, now and in the future. These actions may be taken on individual, municipal or international level, dependent on the situation.

The media may act a) as a free press or b) as The 4th power of the state, i.e. generally give a negative and wrong description of anarchy and anarchism, mixing up authoritarian and anarchist ideas and roles. "The Bureaucracy" as a class concept is all superiors, i.e. criminal or not, in private and public sectors. "The People" are "The Total Population" minus "The Bureaucracy". The part of the people generally following and supporting The Bureaucracy, that is the ramifications of The Bureaucracy. We think a good reporter cannot be a part of The Bureaucracy or its ramifications. Reporters, spokesmen and others, breaking the Oslo convention severely, or several times, will receive the BROWN CARD** as a symbol of free criticism. Authoritarian journalism and similar must be criticized in a relevant way!

*) The Greek rooted word for mob rule is ochlarchy. Ochlarchy broadly defined may also be used as a common word for all the authoritarian evils mentioned in part 1. above, i.e. in general lack of security and law and order in a society as a public sector service. This is ochlarchy, the opposite of anarchy, i.e. based on libertarian law and order and security as public sector services, according to the anarchist (IFA) principle of social justice. The ones doing ochlarchy broadly defined are called ochlarchists, i.e. the opposite of anarchists. Sufficient public service of policing is important. Man is not like ants who cooperate socially, naturally and voluntarily without coercion/repression automatically by themselves. Thus, doing away with the existing rule or tendencies of authority may easily result in ochlarchy, mob rule, and not anarchy, if not a firm horizontal social organization, ideally or practically is established with a sufficient police corps to create security and libertarian law and order and to do away with tendencies towards ochlarchy. See http://www.anarchy.no/a_e_p_m.html and search for the keywords "law" and "corps". Furthermore it must be mentioned that variation in the degree of "flatness" of organizations/federations of different purposes and aims may be optimal, say, a police or defence corps organization/federation may have a somewhat less degree of flatness than a study circle. And the police corps shall of course be well educated in libertarian human rights and policing and be democratically regulated and controlled, and bully types, corrupt and other "brown", ochlarchical elements should be expelled mainly during the education process and thus stopped from participating in the police corps.

***) Ochlarchists, i.e. people and organizations/groups infiltrating the anarchist movement and posing as anarchists and doing ochlarchy (mob rule broadly defined), getting the BROWN CARD, are expelled from the anarchist movement. Thus, receiving the BROWN CARD means expulsion from the anarchist movement.»²⁰⁶⁵

ANORG/AFIN tar avstand fra bruk av vold eller sabotasje som middel til å oppnå politiske mål.

«Anarchists against political extremism.

Political extremism is use of, or threat of use of, violence against persons and/or things, to achieve political aims. Political extremism is authoritarian, ochlarchist (ochlarchy = mob rule), the opposite of anarchist, according to the Oslo Convention. Persons doing political extremism is ochlarchists, the opposite of anarchists, and are thus expelled from the anarchist movement, regardless of what they may claim to be. Such ochlarchist infiltrators to the anarchist movement, get an expelling Brown Card from the International Anarchist Tribunal, for breaking the Oslo Convention.»²⁰⁶⁶

Antimilitarisme

ANORG/AFIN tar avstand fra pasifisme, så vel som terrorisme. Pasifister, men ikke terrorister, blir likevel tolerert. ANORG/AFIN støtter ikke totalnektene politisk, men har støttet dem på humanitært grunnlag, bl.a. gjennom Anarchist Black Cross. De er for en antimilitarisme bygget på gjensidig nedrustning og styrkebalanse, og har ingenting til overs for ensidig nedrustning.

«Generelt trenger alle samfunn organisert forsvars- og sikkerhetstjeneste for gjensidig beskyttelse og for å skape trygghet for folk. Dette gjelder både intrasosialt og intersosialt, det vil si sikkerhets- og forsvarsspørsmål innenfor samfunnet såvel som mellom forskjellige samfunn. I et verdensomspennende anarkistisk samfunn skulle dette kunne gjøres svært billig og sannsynligvis uten nevneverdig våpen og fatale slagstyrker. Det antimilitaristiske prinsipp er imidlertid ikke bare begrenset til tilfellet med anarkisme over hele verden.

Et organisert sikkerhets- og forsvarssystem er fullstendig antimilitaristisk, det vil si det har null grad av militarisme, dersom det i hovedsak a) gir en rimelig trygghet, det vil si balanse og styrkemessig stabilitet med et minimum av økonomiske og politiske offer og om nødvendig basert på allianser av forskjellige slag, og b) er organisert så langt som mulig på en frihetlig måte, det vil si som kooperative anarkistiske militser, federalistisk og autonomt organisert uten over- og underordning med lik solidarisk deltakelse fra alle medlemmer av samfunnet, og med en lik og rettferdig deling av kostnader og offer såvel som den tryggheten det skaper, det vil si den gjensidige beskyttelsen.

Betingelsen a) gir hovedsakelig en rimelig trygghet mot militarismen i et intersosialt mellomfolkelig perspektiv, det vil si et samfunns makt over andre. Det andre punktet, b) sikrer i hovedsak mot militarisme i et intrasosialt perspektiv, det vil si en klasses makt over andre folk i samfunnet. Derfor er en antimilitaristisk forsvars- og sikkerhetsorganisasjon fullstendig uten makt selv om den kan være tungt væpnet og med stor slagkraft om nødvendig, avhengig av det strategiske miljøet. Med andre ord, antimilitarisme innebærer eksternt såvel som intern balanse og styrkestabilitet, og ingen dominanse.

Graden av antimilitarisme, det vil si 100% - graden av militarisme, er i hovedsak et spørsmål om styrkebalanse og stabilitet, både i et intersosialt og et intrasosialt perspektiv. Ubalanse betyr dominans og makt for noen folk eller samfunn over andre. Men antimilitarisme er også et spørsmål om reduksjon av de gigantiske forsvarsbudsjettene over hele verden. Derfor betyr antimilitarismen å arbeide for og kjempe for styrkebalanse og stabilitet og gjensidig nedrustning i et inter- såvel som intrasosialt perspektiv og av denne grunn må den best mulige antimilitaristiske politikk og taktikk variere med den strategiske situasjonen, de konkrete forholdene. Anarkistenes kamp for antimilitarisme må også samordnes med den generelle kamp for anarkismen. Antimilitaristiske aksjoner må ta hensyn til konsekvensene i sin fulle rekkevidde og av virkeligheten generelt sett. For å få bedre resultater og komme nærmere våre frihetlige, antimilitaristiske mål så langt det er mulig, må vi vite nøyaktig hvor vi befinner oss idag, finne den beste veien framover og planlegge dynamikken i tilknytning til aksjonen.

En kan merke seg at pasifisme, i betydningen ensidig og skjev nedrustning, er i et motsetningsforhold til antimilitarismen. Dette skyldes i hovedsak at pasifismen ikke tar tilstrekkelig hensyn til det strategiske miljøet og det internasjonale perspektivet ved antimilitarismen. På den annen side, væpnet motstand, unntatt som selvforsvar mot militaristiske overfall, er heller ikke forenlig med antimilitarisme. Terrorismen er militarisme i den mest ekstreme form. Anarkismen er antimilitarisme, og hverken pasifisme eller terrorisme.

I Norden, det vil si de skandinaviske land, bredt definert, har russisk og tysk militarisme vært et stort problem, hovedsakelig på grunn av pasifistiske tendenser og mangel på effektive forsvarsallianser. Estland og deler av Finland har i mange år, og er fremdeles, okkupert av russerne. Nordens naboland Latvia, Litauen og Polen er henholdsvis okkupert og sterkt, påvirket av russerne. Idag forsøker russerne, hovedsakelig på grunn av' nølende politikk fra USA- og NATO-hold i denne saken, å ta landet på havbunnen i det nordlige Norge. En 'grå sone' som ligger nesten i sin helhet på norsk side, er under forhandlinger. Og russerne bruker militært press, demonstrerer sin makt ved å sende ubåter med atombomber samt andre våpen over grensene til det frie Norden.

Det intrasosiale aspektet ved antimilitarismen er ikke noe stort problem i den frie delen av det nordiske området, ihvert fall ikke sammenlignet med en situasjon sterkt påvirket av russerne eller under okkupasjon. Hvis dette skulle skje, vil resultatet helt sikkert bli utslettelse av det nordiske anarkist-

samfunnet.

Anarkistene i Norden ønsker ikke at Skandinavia skal bli det neste Afganistan. Vi ser derfor klart farene ved sabotasjeaksjoner mot forsvarsinstallasjoner, såvel som militærnekting og krav om ensidig vestlig nedrustning. Både terrorisme og pasifisme bidrar i denne sammenheng til å rydde vei for en kommunistisk maktovertakelse og en reaksjonær utvikling. I den foreliggende situasjon er den eneste farbare antimilitaristiske vei balansert gjensidig nedrustning og russernes rustningsoverskudd må komme i betraktning i denne sammenheng.

Av denne grunn deltar de nordiske anarkistene i forsvaret, hovedsakelig i lokale militser, heimevern, og reiser krav om balansert gjensidig nedrustning gjennom Fredsaksjonen. Dette innebærer krav om større reduksjoner på russisk side enn på vestlig. Noen anarkister tar sivilteneste, et standpunkt som er tolerert, men ikke anbefalt av flertallet, men totalnektene har ingen politisk støtte.»²⁰⁶⁷

ANORGs fredspolitik har ikke vært ukontroversiell hos andre, som ANORG oppfatter som anarkistpossører og anarko-«wannabes», og ikke anarkister:

«'ANORG' og fredspolitikken. Det merkelige fenomen som kaller seg 'Anorg' (Anarkistenes Organisasjon) har den siste tiden også engasjert seg innen fredsbevegelsen. Eller: de har engasjert seg utenfor fredsbevegelsen gjennom å sette i gang sin egen 'Fredsaksjon'. Anorg mener at opprusting i vest er aktuell fredspolitik. [...] Vi gleder oss til den nye navneforkortelsen NATOrg. Hvordan tenker Anorg seg det kortsiktige 'fredsarbeidet'? Demonstrasjoner mot NATO's forsvarsanlegg i Norge kan logisk nok ikke komme på tale for NATO- anarkistene. NATOs installasjoner er del av 'Folkets forsvarsanlegg' (Folkebladet 2/83 s.27) og kan ikke utsettes for demonstrasjoner med mindre hele Norges befolkning stiller seg opp rundt ethvert anlegg (etter tur, formodentlig). Slik NATOrg definerer 'direkte aksjon' blir dette fredspolitisk umulig. Anorg har klart stilt seg utenfor anarkistisk tradisjon slik denne må defineres som en frihetlig sosialisme.

Medlemmer i Jaap-kollektivet; grunnleggere og tidligere redaktører av 'Folkebladet'; Akratene; Norsk Syndikalistisk Forbund»²⁰⁶⁸

ANORG mener at dette utspillet er misvisende og lite vederheftig. Utspillet kom fra en liten gruppe med sære pasifister som det ikke var noe vits i å krangle med.²⁰⁶⁹ Det går frem av ANORGs egne programmer og artikler i Folkebladet hva man egentlig mener. Når det gjelder den antimilitaristiske politikken så har denne en historisk parallell i «The Manifest of the sixteen», forfattet av Kropotkin, som støttet de vestallierte under 1. verdenskrig, samt spanske anarkisters deltakelse i Nord-Norge under 2. verdenskrig. Her kommer noen av ANORGs forsvarspolitiske uttalelser, riktignok tatt ut av sin sammenheng, som har fått enkelte til å reagere:

«Det er ikke mulig for Norge, Danmark og Island å holde seg utenfor en storkonflikt mellom amerikanerne og russerne. Vi må velge én av dem som alliert, og det har vi gjort. Og da bør vi ikke undergrave vest-alliansen.»²⁰⁷⁰

«Ensidig nedrustning og totalitære pasifistiske tendenser i Norden vil bare kunne føre oss inn under Moskva's innflytelsessfære, eller legge forholdene til rette for et fascistkupp. Og dette betyr en reaksjonær utvikling av anarkistsamfunnet i Norden.»²⁰⁷¹

«Vi vet at både demokratiet i sin alminnelighet — og anarkistsamfunnet i særdeleshet — vil bli knust, og reaksjonen vil sette inn ved en kommunistisk maktovertagelse. Slagordet 'Bort med USA-imperialismen og NATO' innebærer klar bane for diktaturet og Moskva. Vi er ikke interessert i at Norden skal bli det neste Afganistan. Vest-Europas demokratier kan ikke stå seg mot Sovjet og kommunistisk diktatur uten hele NATO med USA i ryggen. At enkelte NATO-land er reaksjonære er ikke til hinder for at alliansen også er et forsvar for de relativt frihetlige og demokratiske land. De reaksjonære tendensene må imidlertid bekjempes innen rammen av alliansen. Ensidig svekkelse av det vestlige forsvaret — enten det skjer via terrorangrep eller ensidige nedrustningstiltak og forsvarsnekting, innebærer en fare både for demokratiet og anarkistsamfunnet.»²⁰⁷²

Det økonomisk-politiske kartet

«Briefly defined anarchy and anarchism mean "system and management without ruler(s), i.e. co-operation without repression, tyranny and slavery (ideally or practically)". More precise definitions of anarchy and anarchism vs other -isms, i.e. archies, are given by the following ten basic principles:

(1) **Anarchies vs archies.** Societal, political-economical systems, including organizations and political tendencies; economical, political or politological, sociological and anthropological systems, may be anarchies or the negation of anarchy = archies. Thus the total amount of societal systems $S = \text{anarchy} + \text{archy} \Leftrightarrow S = \text{anarchies} + \text{archies}$. Anarchy = anarchism, with respect to societal systems broadly defined.

(2) **Archies** may be expressed as x-archy, where x is one of a set of systems characteristics of archs, say, (mon, olig, poly, plut, ochl, matri, patri, hier, etc; but not an) or a logical union of several x-es reflecting different forms of archy/archies as opposed to anarchy/anarchies, i.e. the negation of x-archy = archies.

(3) **Possibility of anarchy.** It is assumed that these terms reflect concepts that may be defined in a way that anarchy is not impossible in reality, i.e. the amount of anarchies in real terms is greater than the empty set, zero. Anarchy is matter of degree = tendency. Anarchy, i.e. an anarchist social system, may have 100% or a significant degree of anarchy, i.e. less than 100%, but above a given significant level.

(4) **Significant anarchist tendency = anarchy.** As anarchy is the negation of x-archy it may not have any amount, i.e. significant tendency towards or of x-archy. Thus anarchy may have zero or insignificant tendency towards or of archies. The significant level is defined on aggregated dimensions.

(5) **Dimensions:** a) There are an economic dimension and a non-economical dimension in societal, political-economical, system context: One aggregated economical, and one aggregated non-economical dimension, i.e. political/administrative rank broadly defined. Empirically this reflect economic remuneration and political/administrative rank of organizational social systems' maps broadly defined. b) The economical dimension measures socialism vs capitalism, where the degree of capitalism is the tendency towards or of economical archies (x-archy) and the non-economical dimension is autonomy vs statism, where the degree of statism is the tendency towards or of political/administrative archies. c) Along these two dimensions different forms of anarchy and archies (x-archy), are measured and mapped. The degree of socialism = 100% - degree of capitalism. The degree of autonomy = 100% - degree of statism. Socialism and autonomy are defined as insignificant degree of capitalism and statism respectively, and capitalism and statism is defined as significant degree of statism and capitalism respectively. Thus, socialism and autonomy are defined as significant degree of socialism and autonomy, and capitalism and statism are defined as insignificant degree of socialism and autonomy respectively.

(6) **Anarchism and other -isms.** Anarchy is the negation of archies related to the economical and political/administrative dimensions, i.e. socialism and autonomy. Capitalism is economical plutarchy, including hierarchy and may be other x-archies broadly defined in an economical context. Statism is political/administrative monarchy, oligarchy, polyarchy, ochlarchy (mob rule), the archies of rivaling states within the state, i.e. chaos; and the tyranny of structurelessness i.e. disorganization, and/or political plutarchy, and it may also include other archies, say, being matriarchy, if the main rulers are women. Furthermore

1. Statism without plutarchy = marxism ((state-) communism, state-socialism);
2. statism plus plutarchy = fascism (populism included);
3. socialism without statism = anarchy = anarchism;
4. plutarchy without statism = liberalism.

Libertarian (in the meaning of 'libertaire' (french) or 'libertær' (nordic)), and real democracy (realdemocracy) are synonyms for anarchist, anarchy and anarchism. Anarchy and anarchism are sometimes called the third alternative, social form, or way. (This must not be mixed up with Tony Blair's non-anarchist "third way = neue mitte" of Gerard Schröder, or Adolf Hitler's "dritte reich".)

Archies (x-archy) are defined equal to authority and State in societal context. Thus authority and State in societal context are liberalism, fascism and marxism broadly defined. And thus anarchy and anarchism are systems without any authority and State, in societal context, i.e. economical and political/administrative, also called political broadly defined. (These societal, political concepts of state and authority, must not be mixed up with statism and the authoritarian degree, as defined related to economical-political mapping. Furthermore insignificant tendency towards or of State is not State, and insignificant tendency towards or of authority is not authority, but anarchy and anarchism. In anarchism hierarchy is usually defined as a) "the power or rule of a hierarch or hierarchs", in the meaning of economically or political/administrative rulers and ruling, i.e. economical and political/administrative hierarchy respectively, and/or b) such rule by priests or other clergy, church government, or c) the group of officials in such systems. However the word hierarchy in the today also usual meaning of d) "any group of persons or things arranged in order of rank, grade, class, etc." is also sometimes used, and e) thus also hierarchy in the meaning of any except a minimal tendency towards or of hierarchy defined as point a). Thus "significant hierarchy" in the meaning of e) is equal to hierarchy in the meaning of a). Anarchy is the negation of a) and ideal 100% anarchy is the negation of e) economically and political/administrative.)

(7) **Significant level at 50%.** Anarchy has less than 50% tendencies towards or of archies, x-archy, aggregated on the two relevant dimensions, on a scale from 0 => 100%. Thus more than 50 % tendencies towards or of archies, x-archy of relevant x-es, aggregated on the economic and/or the non-economic dimension, are not anarchist, not anarchy. Thus anarchy has 100-50% degree of socialism and 100-50% degree of autonomy, and archies have less of one or both, i.e. more than 50% degree of capitalism and/or statism.

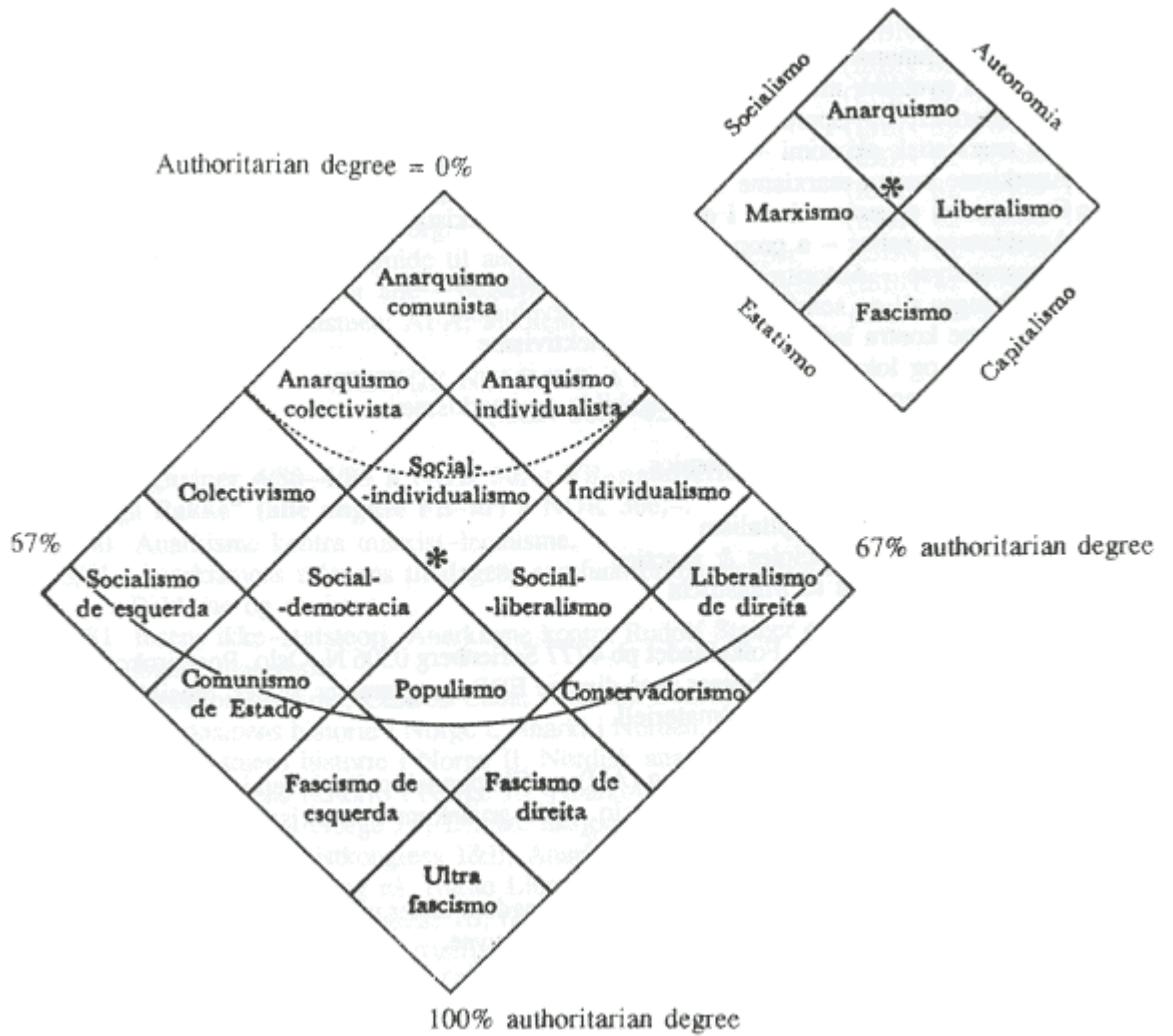
(8) **Anarchy defined:** Anarchy and anarchism mean system, coordination and management without ruling and rulers (not without rules). i.e. co-operation without repression, tyranny and slavery, and archies mean system, management and coordination with ruling and rulers, i.e. the negation of anarchy and anarchism. From greek 'an', as in anaerobe vs aerobe, i.e. keeping what is essential of the object, (in this case system, management, coordination) but without the special characteristic mentioned in the suffix, i.e. 'arch', ruling and ruler(s), from archos (ruler) and archein (ruling, being first).

(9) **Not totalitarian:** The question of anarchism and anarchy vs archies is limited to the societal political-economical systems' management and coordination. What is interesting in anarchist perspective is whether or not the economical-political system has authority, i.e. ruling and rulers - or not, with respect to the societal management and coordination. Other uses of the words anarchy vs x-archy and anarchies vs archies are principally irrelevant to anarchism, and should in general be avoided.

(10) **Not valid concepts.** Concepts as anarcho-archy = anarchy-x-archy in any form, meaning system, coordination and management "both with and without ruling and rulers" at the same time and place, are not allowed for, because such concepts are contradictive, and thus are nonsens and not logical and scientific, because this is in reality not possible, and anarchism and anarchy is about realities. Thus anarcho-marxism, anarcho-capitalism = anarchy-plutarchy, anarcho-ochlarchy, anarcho-chaos, anarchy = chaos, anarchism = anarchy = minimal state or libertarian state, state in general, anarcho-statism, anarcho-authority, etc, are nonsens and not valid concepts, but confused Orwellian "1984" "newspeak" that is not anarchist, but authoritarian, i.e. chaotic, and should be avoided.

In addition to these axioms and most basic principles of social sciences, anarchy and anarchism and other -isms, other principles of policy defining authority more precise and concrete in a societal

context, structural and functional, performance included, must be introduced, and the significant level of anarchy vs archies must be calibrated for applied and practical research and analysis. This is a.o.t. discussed on the file (click on:) http://www.anarchy.no/a_e_p_m.html, search for 'calibration' and 'principles'. The axioms (1) - (10) are consistent with the economical-political maps below:

*) The stars indicate the position of the Norwegian economical-political system after the revolutionary change in 1994/95.

The map to the right with four quadrants illustrates the four main forms of economical-political systems with a) all forms of anarchies in the upper quadrant in the middle, and b) all forms of archies in the three other quadrants. The quadrants are. 1. Marxism (State socialism), 2. Fascism (populism included), 3. Anarchism, 4 Liberalism. The map with the 16 sectors defines the four main different tendencies or subsystems of the four main forms of economical-political systems respectively. (Esquerda means left, and direita means right - the other names are easy to understand in English).

Anarchies may have insignificant tendencies of different forms of archies (x-archy), say, plutarchy, ochlarchy, etc. Plutarchy, ochlarchy, etc., in general x-archy, mentioned as parts of an anarchist system, are always insignificant tendencies of x-archies on aggregate societal level, that together make up the authoritarian tendency of the anarchist system, measured by the authoritarian degree (the distance from the top of the map). Ochlarchy broadly defined as an authoritarian tendency is further explained in the Oslo convention (click on:) <http://www.anarchy.no/oslo.html> . Thus, there may to a minor extent be small, or local, plutarchs, ochlarchs, etc., in general x-archs, in an anarchist system, especially at relatively low degrees of anarchy, as long as they all in all don't represent a significant authoritarian tendency on aggregate, societal level. Such small, or local, plutarchs, ochlarchs, etc., in general x-archs, are usually called plutarchists, ochlarchists, etc., in general x-archists, to get a more logical use of the words. Significant tendencies of plutarchy, ochlarchy, etc., in general x-archy, on aggregate societal level, in economical as well as political/ administrative terms, may not exist in an anarchist system. If significant tendencies of plutarchy, ochlarchy, etc., in general x-archy, on aggregate societal level, either in economical or political/ administrative terms, exist in a system, the system is a form of archy - and not anarchy.

All capitalist (significant) systems (fascist and liberalist) are economical plutarchies, i.e. have a significant economical plutarchist tendency on aggregate societal level. Economical plutarchies may in general also be mixed with other significant x-archies defined in economic terms, say oligarchy. Fascist systems always have both a significant economical plutarchist tendency, and statism (significant). The statism (significant) is defined by x-archies in political/administrative terms, i.e. significant tendency on aggregate, societal level. Marxism, i.e. state-socialist systems, may not have any significant capitalist/plutarchist tendency on aggregate, societal level, but of course have statism (significant). Plutarchy defined in political/administrative terms is always connected to economical plutarchy, but economical plutarchy may of course be without political/ administrative plutarchy. Liberalist systems may not have any statism (significant) on aggregate, societal level.»²⁰⁷³

$$\text{DEGREE OF ANARCHY} = 100[1 - \{[(1 - (\text{AUTONOMY}\%/100))^2 + (1 - (\text{SOCIALISM}\%/100))^2]/2\}^{1/2}]\%$$

Denne formelen gjelder innenfor den anarkistiske kvadranten, da man ikke kan snakke om anarki utenfor denne. Utenfor den anarkistiske kvadranten brukes kun betegnelsen libertærgraden i stedet for anarkigraden, men formelen er ellers lik.

$$\text{LIBERTARIAN DEGREE} = 100[1 - \{[(1 - (\text{AUTONOMY}\%/100))^2 + (1 - (\text{SOCIALISM}\%/100))^2]/2\}^{1/2}]\%$$

Libertærgraden = anarkigraden er 100% på toppen av kartet hvor autoritærgraden er 0. Libertærgraden er null når autoritærgraden er 100%, på bunnen av kartet. Generelt gjelder at libertærgraden = 100% - autoritærgraden.

OPPSUMMERING

En sammenligning av det norske samfunn omkring 1850 og 2000 kan sammenfattes i følgende tabell:

1850	2000
Jordbrukssamfunn → Industrisamfunn	Industrisamfunn → Informasjonssamfunn
Lavt utdanningsnivå	Høyt utdanningsnivå
Store rangs- og inntektsforskjeller	Mindre rangs- og inntektsforskjeller
Massefattigdom	Høy velstand, både relativt og absolutt, lite fattigdom
Lav levealder, høy barnedødelighet, dårlig helsestell	Høy levealder, lav barnedødelighet, godt helsestell
Privat veldedighet, hjelp fra familien, "fattigkassa"	Utbygd offentlige pensjoner, trygdeytelser og støtteordninger, sosialkontor.
Arbeidstid på ca. 10-14 timer dagen, 6 dager i uken	Arbeidstid på ca. 7-8 timer dagen, 5 dager i uken
Arbeidet var i hovedsak manuelt	Arbeidet er i stor grad maskinelt
Stemmeretten sterkt begrenset	Allmenn stemmerett
Få og svake folkelige interesseorganisasjoner	Flere/sterke folkelige interesseorganisasjoner
Bedriftseier/direktør bestemmer alt innen bedriften	Arbeiderrepresentasjon i bedriftens styre, arbeidsmiljølov, fagforeninger, likestillingslov
Vanlige folk eier lite eller ingenting	Vanlige folk eier mye, bl.a bolig, hytte, forbruks-gjenstander, aksjer
Ingen ferie	5 ukers ferie

De første anarkistene dukket opp i et Norge på vei fra jordbrukssamfunnet til industrisamfunnet. Utdanningsnivået var lavt. Arbeidstiden var ofte på over 12 timer om dagen, og ferie var ukjent. Det eksisterte massefattigdom. Stemmeretten var sterkt begrenset. I dag har arbeiderne det relativt bra, de har stemmerett, eier ofte sine egne boliger og hytter, har aksjer og andeler, og er dermed medeiere i ulike bedrifter, de har innflytelse i bedriftene ved representasjon i bedriftsstyrene, arbeidstiden er på 7-8 timer om dagen, arbeiderne har 5 ukers ferie.

Det finnes fremdeles mennesker som faller utenfor velferdsordningene. I stor grad tilhører disse de lavere lag av arbeiderklassen, minstepensjonister, enslige med barn, arbeidsledige, sosialklienter, asylsøkere, flyktninger, innvandrere, handikappede, folk med psykiske problemer og rusbrukere. Det er de sosiale og økonomiske ulikhetene som i stor grad bidrar til ulikheter i helse og livskvalitet, og som derfor må sees på som et samfunnsproblem.

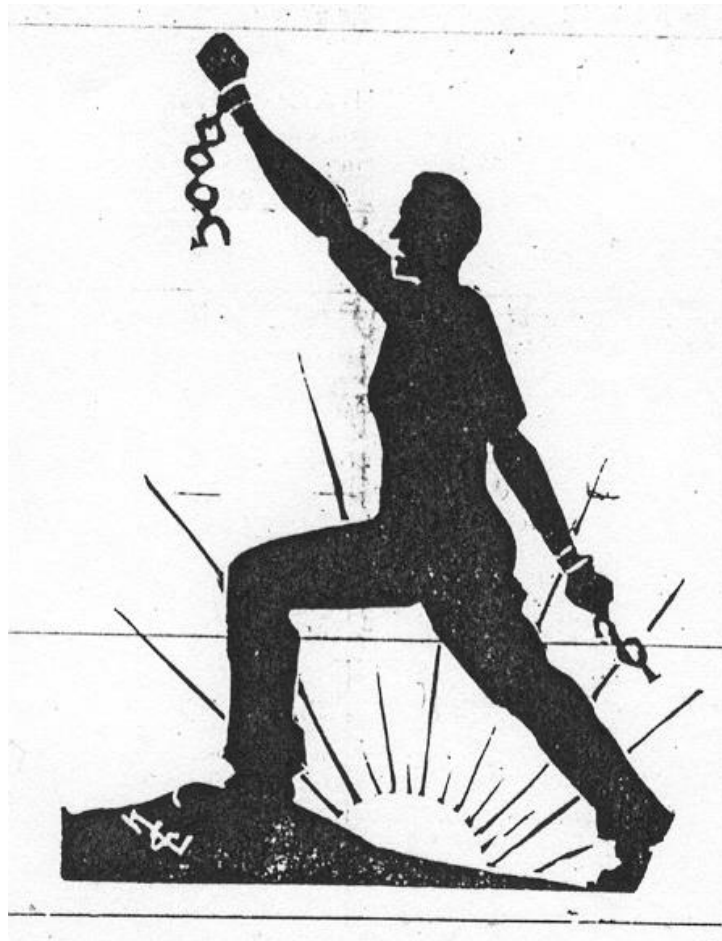
Finnes det en rød(-svart) tråd av anarkisme gjennom Norgeshistorien? Enkelte har villet trekke anarkismens historie tilbake til norrøn tid, til landnåmstiden på Island, til datidens bygdeding, og til «føderative» vikingers overfall på sentralmyndighetene i de europeiske statene på 800–1000-tallet. Dette er nok å trekke anarkismens historie i Norge vel langt. Enkelte av anarkistene på 1800-tallet trakk sine idéer bakover til det gamle norske bondesamfunnet. Norske anarkister har også hentet idéer utenlands. Opplysningstiden og revolusjonene på 1800-tallet var viktige leverandører av idéer, og sporet til handling for samfunnsreformatorne. De førmarxistiske sosialistene ble lest tidlig på 1800-tallet. Det ble også anarkistene Proudhon, Bakunin og Kropotkin senere i århundret. Henrik Wergeland påvirket Marcus Thrane som påvirket Henrik Ibsen som igjen inspirerte norske og svenske ungsosialister.

I Norge kan vi snakke om to hovedretninger innen anarkismen:

- Kommunalismen, går fra Søren Jaabæk og *Bondevennene*, via kretsen rundt *Fedraheimen*, inn i *Venstre* hvor den forsvant. Denne retningen dukket opp igjen som venstrepopulisme i Populistiske Arbeidsgrupper (PAG), Unge Venstre og Grønt Gras, samt de radikale delene av Senterungdommen, på 1970-tallet. I dag finner vi elementer av den først og fremst i Miljøpartiet De Grønne, Demokratisk Alternativ, samt ANORG/AFIN.

- Proletaranarkisme/anarkosyndikalisme, går fra Kristofer Hansteen og Anarkistisk-Communistisk gruppe Libertas, samt svenske ungsosialister, inn i Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund, for så å gå ut derfra og inn i Norges Ungsocialistiske Forbund/Norges Socialanarkistisk Forbund og Norsk Syndikalistisk Føderasjon. Denne retningen dukket opp igjen på 1970-tallet i ulike anarkistgrupper. I dag finner vi den i ANORG/AFIN og NSF.

Har så anarkistene og syndikalistene oppnådd noe i løpet av de siste 150 årene? Organisatorisk har de alltid stått svakt, men deres idéer har likevel stått relativt sterkt, spesielt i de turbulente tidene på 1910- og første halvdel av 1920-tallet, samt på 1970-tallet. Deres idéer har tidvis hatt innflytelse langt inn i enkelte partier (spesielt Arbeiderpartiet, Venstre, Senterpartiet, og deres ungdomsorganisasjoner), fagforeninger, og innen kvinne- og miljøbevegelsen. Det er som propagandabevegelse anarkistene og syndikalistene har hatt sin styrke, og det er da også blant skribenter, journalister og forfattere vi finner mange av dem. Norge er et mer frihetlige samfunn på begynnelsen av 2000-tallet enn på midten av 1800-tallet. Hvor stor del av æren anarkistene og syndikalistene skal ha for denne utviklingen kan nok diskuteres, men noe av den fortjener de så absolutt.

HVA MED FREMTIDEN?

Hvordan skal anarkismen gjøres attraktiv for folk flest? Vi må vise at anarkismen er realistisk, og da må vi luke ut ting som ikke har tålt «tidens tann». Til alle anarkistiske dogmatikeres fortvilelse må nok en del foreldet tankegods vike for moderne forskningsresultater. Anarkismen er en vitenskapelig forskningsfront, og ikke en slags dogmatisk «Proudhonismen-Bakuninismen-Peter Kropotkins tenkning». Klassikerne kan selvfølgelig være inspiratorer, men aldri autoriteter.

«Vi må bygge videre på den sunne kjerne av sannhet i den tradisjonelle anarkismen, og skape en analyse av samfunnet og historia som står i pakt med den tiden vi lever i, og som har praktisk betydning for den måten vi lever og arbeider på.»²⁰⁷⁴

Spørsmålet om det anarkistiske samfunns organisering kan først stilles *konkret* når de materielle betingelsene er tilstede for å realisere dette samfunn, og det må ta form ut fra elementer som allerede finnes innenfor det kapitalistiske samfunn, og utledes fra analysen av kapitalismen og staten.

«Ty et nytt samhälle föds inte plötsligt lika litet som ett barn gör det. Det nya samhällslivet växer fram i det gamlas kropp, liksom en ny individ gör i moderlivet. Tid och vissa processer behövs för att utveckla det till att bli en komplett organism som är kapabel att fungera. När detta stadium har uppnåtts, inträder födseln med ångest och smärta, socialt liksom individuellt. För att använda ett slitet men expressivt talesätt: revolutionen är den nya tillvarons barnmorska. Det är sant i bokstavelig mening. Kapitalismen är det nya samhällets fader; lokalkommittén, förbundet av klassmedvetna arbetare samt revolutionära mål är embryot till ett nytt liv.»²⁰⁷⁵

Ut fra en slik analyse kan vi si *noe* om rammene for et anarkistisk samfunn. Anarkistenes oppgave er forøvrig ikke å *drømme* om et fremtidig samfunn, men heller å handle så anarkistisk som mulig innen det nåværende samfunnet. Syndikalistene vil gjennom sin organisering i dag, bygge opp de organer som engang skal bli grunnlaget for fremtidens samfunn. Slik vil de bygge det nye samfunn innenfor rammene av det gamle.

Hvordan skal vi få et mer anarkistisk samfunn?

Det er nødvendig med en utvikling hvor makt og økonomi i større grad overføres fra staten og kapitalistene til kommuner, grender, bydeler, arbeidernes egne organisasjoner, og til individet selv. Bindende folkeavstemninger på ulike nivåer må bli mer vanlig, ulike kooperative tiltak må fremmes, de ansattes innflytelse i bedriftene må styrkes, det må bli større grad av brukermedvirkning og forbrukerinnflytelse, frivillige folkelige organisasjoner må styrkes, rangs- og inntektsforskjellene må reduseres, en grønn teknologi må utvikles, det må være en økologisk forsvarlig økonomisk vekst. Det må bli mer styring «nedenfra og opp». Enkeltmenneskets selvtenkning, selvbestemmelse, selvhandling og selvansvar må komme sterkere inn i bildet, samtidig som forholdene må legges til rette for fellesskapsløsninger basert på gjensidig hjelp på frivillig grunnlag.

KILDER OG LITTERATUR

Anarkismen og syndikalismen i Norge er omtalt flere steder, også i utenlandsk litteratur, f.eks. i SACs årsberetninger og i den anarkistiske historikeren Max Nettlaus bøker. Av deres egne litteratur finnes avisene og bladene på mikrofilm, om enn ikke komplett. Nyere tid, etter 1970, finnes i papirutgaver. En del av heftene de ga ut finnes. De er omtalt i oversiktsverkene over arbeiderbevegelsens historie, og i forbundshistorien til enkelte LO-forbund, samt i fagforeningsbladene til de mest radikale fagforbundene. Enkelte lokale fagforeningers historie tar også opp forholdet til anarkistene og syndikalistene. Noe finnes i gamle DNA- og LO-pampers memoarer. I Norsk Arbeidsgiverforenings blader er de nevnt. Det er gitt ut bøker av og om rallare og anleggsuluk. Enkelte lokalthistoriske bøker berører vårt tema. Studenter har skrevet semester-, grunnfags- og hovedoppgaver som i større eller mindre grad forteller om anarkistenes og syndikalistenes virksomhet. Dette gjelder også enkelte doktorgradsavhandlinger. I tillegg finnes skjønnlitterære verker som omhandler gruve- og anleggsarbeidere, og her bør Johan Falkbergets og Kristoffer Uppdals (1876-1961) bøker nevnes spesielt. I 1911-24 ga Uppdal ut romansyklusen «Dansen gjennom skuggeheimen» i 10 bind. I verket var «anarkismens samfunnsidé og fremtidsforventning den sentrale inspirasjon for hele syklusen».²⁰⁷⁶

Svenska Riksarkivet

Anarkistprotokollen 1904

(Denne er på fransk. Norsk oversettelse finnes i «Det tyvende aarhundrede» 1920:114-116, «Norge og anarkisterne. Historiske aktstykker.» av T. L.)

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

<i>Privatarkiv</i>	<i>ARK-nr.</i>
Aakervik, Tryggve	1028
Aasen, Arne Paasche	1031
Nilsen, Alfred M.	1524
Wessel, Ellisif	1527
Østby, Julius	1512

<i>Organisasjonsarkiv</i>	<i>ARK-nr.</i>
Det norske Arbeiderparti.	Daa. Førkrigsarkiv (1887-1940)
NSF-materiale	Unummerert arkiv
Oslo Arbeidersamfunn	1113
Den Norske Fagopposisjon	1630
Norges Social-Anarkistiske Forbund (Norges Ungsocialistiske Forbund)	1678
Oslo Social-Anarkistiske Forening	1679

Akten des Kaiserlichen Konsulats Christiania betreffs Arbeitervereine und der Sozialdemokratie in Norwegen.

Protokol over forhandlingerne ved den 3. almindelige skandinaviske arbejderkongres afholdt 14., 15., 16. og 17. august 1890 (Kristiania 1890)

Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund. Beretninger og regnskap 1903-1921
(389[481] N78b)

Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund. Landsmøteprotokoller 1903-1921
(389[481]N78l)

Stortingsforhandlingene 1904-1905

Stortingsforhandlingene 1905-1906

LOs beretninger 1903-1940

LOs kongressprotokoller 1899-1938

LOs distriktskontor i Telemark: Glimt fra arbeiderbevegelsens historie i Telemark. (Skien 1999)

Tatt på kornet (Satiretegninger over LO-ledere) (Landsorganisasjonen 1999)

Hvordan bør fagorganisationen omlægges? Arbeidernes føderative Klassekamporganisation.
Dens formaal, former og taktik.

Åttonde skand. arbetarekongressen. Kongressens protokoll och berättelser (Stockholm 1913)

* * *

- Aagesen, Knut : Fagopposisjonen av 1940 (Hovedoppgave V-1966)
- Aarseth Barder, Synnøve : Storstreiken i 1921 (TFAH 1/1977)
- Agøy, Nils Ivar : «Kampen mot vernetvangen»: Militærnekterspørsmålet i Norge 1885-1922 (Hovedoppgave i historie, Oslo 1987)
- Agøy, Nils Ivar : Militæretaten og «den indre fiende» fra 1905 til 1940 (Doktorgradsavhandling, Universitetsforlaget, Oslo 1997)
- Amundsen, Birger : Svarthvitt (Longyearbyen Arbeiderforening, Mitra Forlag, Oslo 2001)
- Anckar, Herbert : Hva vil syndikalismen? (Arbeiderns Forlag, Askim 1978)
- Armann, Kai Arne (red.) : Informasjonshäfte om Grønt Gras (Populisme-Debatt nr. 2/3 1977)
- Arntzen, Jon Gunnar (red.): Norsk biografisk leksikon (Kunnskapsforlaget 1999-2005)
- Arvidsson, Evert (red.) : Syndikalist Albert Jensen (Federativs Förlag, Stockholm 1977)
- Bakken, Ove : Arne Dybfest, Fedraheimen og den norske anarkismen (Syn og Segn, Oslo 1969)
- Bakunin, Mikhail : Gud och staten (Federativs, Stocholm 1977)
- Bakunin, Mikhail : Det revolusjonære spørsmål. Føderalisme, sosialisme og antiteologi (AbraKadabra 2002)
- Bergh Johansen, Sverre : Norges Samfundshjelp — «Borgersamfundets nødverge» (Kontrast 3/1966)
- Bergsgård, Arne : Norsk historie 1814-1880 (Det norske Samlaget, Oslo 1964)
- Bering, Bjørn : Radikale telemarkinger i «Det røde amt» (Arbeiderhistorie 1988)
- Berkman, Alexander : Anarkismens ABC (Bokforlaget Non Plus Ultra, Norberg 1987)
- Berntsen, Harald : Den første norske arbeiderbevegelsen (Norsk Transportarbeiderforbunds Fagblad 8/98, Internettutgave)
- Beyer, Harald : Henrik Wergeland (Aschehoug, Oslo 1946)
- Bjørngum, Jorunn : Debatt om organisasjonsformer i fagbevegelsen fram til 1923 (Oslo 1969)
- Bjørngum, Jorunn : Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund gjennom 50 år 1923-1973 (1973)
- Bjørngum, Jorunn : Fagopposisjonen av 1911 (TFAH 1/1976)
- Bjørngum, Jorunn : Syndikalismen i Norge (Historisk tidsskrift, 1/1998a)
- Bjørngum, Jorunn : Martin Tranmæl og radikaliseringsen av norsk arbeiderbevegelse 1906-1918 (Doktorgradsavhandling, Universitetsforlaget, Oslo 1998b)
- Bjørngum, Jorunn : Fagopposisjonelle og syndikalister i Norge (Arbetarhistorie 87-88, 3-4 1998c)
- Bjørklund, Oddvar : Marcus Thrane. Sosialistleder i et u-land (Tiden, Oslo 1970)
- Bjørneboe, Jens : Vi som elsket Amerika (Pax, Oslo 1983)
- Bjørneboe, Jens : Politi og anarki (Pax, Oslo 1983b)
- Bjørnson, Bjørnstjerne : Over ævne. Annet stykke (Samlede verker 5, Gyldendal, Oslo 1975)

- Bjørnson, Øyvind : På klassekampens grunn (1900-1920) (Arbeiderbevegelsens historie i Norge, bind II, Tiden, Oslo 1990)
- Bjørnstad, Ketil : Om Jæger, bohemen og det som hendte senere. (Fra tekstheftet til dobbelt-LP'en «Leve Patagonia» av K. B. 1978)
- Bjørnstad, Ketil : Oda! Dokumentarroman (Oslo, 1983)
- Bjørnstad, Ketil : Historien om Edvard Munch (Gyldendal, Oslo 1993)
- Bjørnstad, Ketil : Jæger. En rekonstruksjon (Aschehoug, Oslo 2001)
- Blikrud, Liv,
Hestmark, Geir
og Rasmussen, Tarald : Vitenskapens utfordringer 1850-1920 (Norsk Idéhistorie, bind IV, Aschehoug, Oslo 2002)
- Bodögaard, Jan Oscar : Norsk Syndikalistisk Federation (1916-ca. 1965) (Kontrast 41, 5/6 1973)
- Borgersrud, Lars : Konspirasjon og kapitulasjon. Nytt lys på forsvarshistorien fra 1814 til 1940 (Forlaget Oktober, Oslo 2000)
- Brannslen, Audny : Halvdan Marius Jønsson (1969, Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek. Mappe over Jønsson.)
- Bratt, Anna-Klara og
Fogelqvist, Jonas : Syndikalister (Federativs, Stockholm 1997)
- Bryhni, Anne Siri : Bohem mot borger (Universitetsforlaget, 1971)
- Bufe, Chaz : The American Heretic's Dictionary (See Sharp Press, Tucson, Arizona, 1992)
- Bull d.y., Edvard : Arbeiderklassen i norsk historie (Tiden, Oslo 1948)
- Bull d.y., Edvard : Renhårig slusk (Norsk Folkemuseums serie: Arbeidsfolk forteller, Tiden, Oslo 1961)
- Bull d.y., Edvard : Antimilitarismen i norsk arbeiderbevegelse (Arnulf Kolstad (red.): Nei, vi elsker. Politisk militærnekting, Pax, Oslo 1967)
- Bull d.y., Edvard : Trønderne i norsk arbeiderbevegelse før 1914 (TFAH 2/76)
- Bull d.y., Edvard : Arbeiderklassen blir til (1850-1900) (Arbeiderbevegelsens historie i Norge, bind I, Tiden, Oslo 1985)
- Bull d.y., Edvard,
Krogvik, Anders og
Gran, Gerhard : Norsk biografisk leksikon (Aschehoug, Oslo 1923-1988)
- Bøe, Jan Bjarne : Ideologier (Aschehoug, , Oslo 1978)
- Bøe, Sigve m.fl. : Tidene skifter men kampen er den samme (Pax, Oslo 1976)
- Capouya, Emile
og Tomkins, Keitha : The Essential Kropotkin (The Macmillian Press Ltd, London 1976)
- Cartfjord, Ståle : Farvel til føderalismen. Arbeiderbevegelsen i Trøndelag 1918-1923 (Hovedoppgave i historie (UNIT, H-1980)
- Carstens, Svein : Med fortida som fremtidsvisjon. Trondheims renholdsverk 75 år 1918-1993 (Trondheim 1993)
- Castberg, Frede : Rett og revolusjon i Norge (Universitetsforlaget 1974)
- Christensen, Erik M. : Henrik Ibsens anarkisme: de samlede værker (Akademisk Forlag, København 1989)
- Dahl, Hans Fredrik : De store ideologienes tid. 1914-1955 (Norsk Idéhistorie, bind V, Aschehoug, Oslo 2001)
- Dahle, Kjell : Forsøk på forandring? (Spartacus Forlag, Oslo 1997)
- Dalhaug, Ole : Anarkisme på norsk (Historie 1998)
- Diverse : YFUS — Et motkulturelt overblikk (Alternativ Bokklubb, Oslo 1978)
- Dvergsdal, Arne : Anarkisten som ydmyket USA. Intervju med Henning Dahl. (Dagbladet 1/12-99)
- Dybfest, Arne : Blandt anarkister (Olaf Norli, Kristiania 1890.) (Nyopptrykk: Gylden Ask, Fredrikstad 1996)
- Evjen, Bjørg : Fagbevegelsen på Svalbard — klassekamp eller lokalsamfunnssolidaritet? (Arbeiderhistorie 1997)
- Fagopposisjonen av 1921 : Kritik av 9-mands-komiteens indstilling om organisationsformen (Kristiania 1921)
- Fernström, Karl : Ungsocialismen. En krönika (Federativs Förlag, Stockholm 1950)
- Fjørtoft, Olav : Olaus J. Fjørtoft. Eit utsyn av livssoga og livsverket hans (Olaf Norlis Forlag, Kristiania 1921)
- Fløgstad, Kjartan : Eld og vatn. Nordmenn i Sør-Amerika (Universitetsforlaget 1999)

- FO : Den norske fagopposisjon. Beretning om dens virksomhet. Landskonferansens beslutninger (Avholdt 27. og 28. desember 1913 i Trondheim) (Trondheim 1914)
- FO : Protokol over Den norske fagopposisjons 2. landskonferance i Trondhjem 30. og 31. desember 1915. (Trondhjem 1916)
- FO : Beretning for aaret 1914 og Beretning for aaret 1915 (Trondheim 1916b)
- FO : Beretning for 1916 (Trondheim 1917)
- FO : Beretning for 1917 (Trondheim 1917b)
- FO : Protokol over Den norske fagopposisjons 3. landskonferance (Trondheim 1918)
- FO : Beretning for 1918 (Trondheim 1919)
- Fosli, Halvor : Kristianiabohemen (Det Norske Samlaget, Oslo 1997)
- Fostervoll, Kaare : Norges sosialdemokratiske Arbeidarparti 1921-1927 (Det Norske Samlaget, Oslo 1969)
- Frich, øvre Richter : De sorte gribber. (Norild Forlag, Sjøholt 1991)
(1. utg. Helge Erichsen & COs Forlag, Kristiania 1913)
- Friis, Jakob : Marcus Thrane (Det norske Arbeiderpartis Forlag, Kristiania 1917)
- Friis, Jakob og
Hegna, Trond (red.) : Arbeidernes leksikon (Arbeidermagasinets Forlag, Oslo 1932-1936)
- Hegna, Trond : Høvdning og tjener. (Arbeiderbladet ? 24. mai 1947)
- Heidar, Knut : Økonomisk struktur og korporativ dominans. Arbeiderpolitikken i Rjukan og Odda ca. 1906-24 (TFAH 1/1976)
- Fuglestad, Nils Henrik : Noen synspunkter på norsk fagbevegelses politiske og ideologiske utvikling i mellomkrigstida (TFAH 1/1977)
- Fure, Odd-Bjørn : Mellom reformisme og bolsjevisme: norsk arbeiderbevegelse 1918-1920. Teori. Praksis. (Doktorgradsavhandling, Bergen 1984)
- Furre, Berge : Norsk historie 1905-1940 (Det norske Samlaget, Oslo 1972)
- Føderalistisk
Propagandaforbund : Program (1924?)
- Gabrielsen, Bjørn : Martin Tranmæl ser tilbake (Tiden, Oslo 1959)
- Garborg, Arne : Henrik Ibsen, tuktemeister og byggmeister (For Folkeoplysning, Tidsskrift for boksamlinger og folkeakademier, Bind XIII, no.2 mars 1928. Artikkelen er opprinnelig skrevet i 1898.)
- Garborg, Arne : Anarkistsong (Verk 7, Aschehoug, Oslo 1980)
- Garborg, Arne : Partistyre og folestyre (Folkeakademiet Årvoll og omegne, Oslo 1994. Originalutgaven: Skandinavisk Boghandel, København 1912)
- Gausemel, Steffen : Rasmus Steinsvik (Noregs Boklag, Oslo 1937)
- Giertsen, Børre R. : Norsk Fangeleksikon. Grinifangene (J. W. Cappelens forlag, Oslo 1946)
- Gjørsv, Asmund og
Klingen, Arve : Begynte som en susen! Glimt fra arbeiderbevegelsens tilblivelse og utvikling i Malm skrevet til Malm Arbeiderlags 70-årsjubileum (1981)
- Grünfeld, Leo Andreas : Rike nordmenn, men forskjellige smerter (Dagbladet 23/7 2003, side 44)
- Gröndahl, Britta : Här talar syndikalisterna (Federativs, Stockholm 1973)
- Halvorsen, Terje : Partiets salt. AUFs historie (Pax, Oslo 2003)
- Hammar, Tomas : Sverige åt svenskarna (Stockholm 1964)
- Hammerborg, Morten : Forfulgt? En undersøkelse av den påståtte masseutvisning av Norsk Syndikalistisk Federations svenske medlemmer 1917-1918 (Hovedoppgave i historie, Universitetet i Bergen 1998)
- Hamsun, Knut : Fra det moderne Amerikas Aandsliv (Gyldendal, Oslo 1962)
- Hansen, Arvid,
Olaussen, Eugène og
Zachariassen, Aksel : Den røde ungdom i kamp og seier (Norges Kommunistiske Ungdomsforbunds Forlag, Kristiania 1923)
- Hansen, Arvid : Fagopposisjonen av 1911 (NKP, Ny Tid, Oslo 1926)
- Hansen, Arvid : Fra Lassalle til Lenin (Internasjonalt Arbeiderforlag, Oslo 1929)
- Hansen, Harry (red.) : Bohemene taler (Fjørtoft forlag, Oslo 1995)
- Hansen, Jan-Erik Ebbestad : Norsk tro og tanke 1000-1940 (Tano-Aschehoug 1999)
- Hansen, Richard : Norsk Arbeidsmandsforbund gjennom 25 aar (Arbeidernes Aktietrykkeri, Kristiania 1920)

- Haslund, Fredrik Juel : Etterord til Hans Jæger: Fra Kristiania-Bohêmen (Forlaget Novus, Oslo 1976)
- Helle, Egil : Kyrre Grepp (Tiden Norsk Forlag, Oslo 1995)
- Helm, Michael : Emma Goldman og anarkismen (Etterord i Emma Goldman: Anarkistiske erindringer, Pax, Oslo 1978)
- Hestenes, Arne : Paus-signaler (Fra teksteftet til Ole Paus' dobbel-CD: jeg kaller det vakker musikk, PolyGram 1994)
- Holm, Ingar : Syndikalistiske organisasjoner i Norge før 1917 (Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo 1975)
- Holm, Ingar : Noen synspunkter på Den norske fagopposisjon (Historisk Tidsskrift 1976)
- Holmberg, G. H.Son : Syndikalismen. Dens væsen, teori og taktik (NSFs forlag, Kristiania 1920)
- Holme, Rudolv : Proletarens kamporganisasjon. Direkte aksjon — Solidaritet (NSFs Forlag, Kristiania 1918)
- Holme, Rudolv : «Hvem er splittingsmænd?» (NSFs Forlag, årstall ukjent, men sannsynligvis mellom 1918 og 1920.)
- Holmquist, Grethe May : Konflikten ved Fosdalen Bergverk, Malm 1925 (Hovedoppgave i historie, Univ. i Trondheim, våren 1982)
- Hoppe, Rainer : 25 år med tyske sosialistiske arbeiderforeninger i Kristiania: «Vorwärts», «Freiheit» og «Karl Liebknecht», fra 1898 til 1923. (Semesteroppgave i mellomfag historie, Høstsemester, Trondheim 1989)
- Hovdenakk, Sindre : De nynorske anarkistene. Intervju med historikeren Ole Dalhaug (Dagbladet 30/11-98)
- Hølmebakk, Arnstein : En kraftkar på åtti ... Elektrisitetsverkets arbeiderforening 1913—93 (1992)
- Ibsen, Henrik : Samlede verker (Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1977)
- Institutt For Organisasjonsforskning : Anarkismen for alle. Begreper, prinsipper og praksis (ANORG Forlag, Oslo 1990-91)
- Ipsen, Jean Jacques : Anarkisten Hans Jæger (Norges Ungsoc. Forbunds Forlag, Stockholm 1920)
- Jarving, Stein : Syvstjernen (Futurum Forlag, Oslo 1980)
- Johanson, Ronnie : Blasfemi — en antologi (Lanser Forlag, Oslo 1989)
- Johanson, Ronnie : Hedningene tilstår. Om den kulturradikale bruken av ordet hedning (Humanist nr. 2 2003)
- Jæger, Alf Martin : Ellisif Wessel (1946)
- Jæger, Hans : Fra Kristiania-Bohêmen (Forlaget Novus, Oslo 1976)
- Jæger, Hans : Anarkiets Bibel (J. W. Cappelens Forlag, Oslo 1979)
- Kilen, Herbert : Landarbeiderne og Syndikalismen (N.S.F.s forlag, Kristiania 1920)
- Kjeldstadli, Knut og Slagstad, Rune : Streik. Fagbevegelse. Arbeiderråd. Om økonomisk og politisk kamp. (Kontrast 32 2/1972)
- Kjeldstadli, Knut : Klassekamp — modernitet — nasjonal integrasjon. Det norske samfunn 1900-1940
- (J-E. E. Hansen (red.) : Norsk tro og tanke 1000-1940 Ettbindsutgaven. Tano-Aschehoug 1999a)
- Kjeldstadli, Knut : «Dette aarhundrede er proletariatets aarhundrede» (Bjarne Rogan (red.): Norge Anno 1900. Kulturhistoriske glimt fra et århundreskifte. Pax, Oslo 1999b)
- Kjeldstadli, Knut : Norsk innvandringshistorie. Bind 2. I nasjonalstatens tid 1814-1940 (Pax, Oslo 2003)
- Knutsen, Paul : Korporativisme og klassekamp. (Doktorgradsavhandling, Universitetsforlaget, Oslo 1993)
- Koht, Halvdan (red.) : Det norske Arbeiderpartis historie 1887-1937, bind 1 (Det norske Arbeiderpartis Forlag, Oslo 1937)
- Koht, Halvdan (red.) : Det norske Arbeiderpartis historie 1887-1937, bind 2 (Det norske Arbeiderpartis Forlag, Oslo 1939)
- Koht, Halvdan : Henrik Wergeland I strid for bonde og arbeidar (Det norske Arbeiderpartis Forlag, Oslo 1939b)
- Koht, Halvdan og Elias, Julius : Breve fra Henrik Ibsen (Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København og Christiania 1904)
- Kommunistisk Universitetslag: KUL 2 år (Kommunistisk Universitetslag, Oslo 1975)

- Korsvold, Kaja : «Legge hodet mitt i Deres fang og dø» (intervju med Ketil Bjørnstad i Oslopuls, Aftenpostens internettutgave 17.09.01)
- Kringen, Olav : Det norske Arbeiderparti. Landsmøtebeslutninger 1887-1909 (Det norske Arbeiderparti, Kristiania 1910)
- Kringen, Olav : De første socialdemokrater i Norge (J. Aass' Forlag, Kristiania 1910b)
- Kringen, Olav : Kristiania Arbeidersamfundets virksomhet i tidsrommet 1864-1914 (Arbeidersamfundets Forlag, Kristiania 1914)
- Krapotkin, Peter : Anarkism och moderne vetenskap (Bokförlaget Non Plus Ultra, Norberg 1982)
- Kropotkin, Peter : En anarkists erindringer (Gyldendals tranebøger, Viborg 1984)
- Kvaløy, Arve : Norske frivillige i den spanske borgerkrig (Hovedfagsoppgave i historie, UiO 1996)
- Lagerström, Sven : Syndikalismen. En grundbok (Federativs Förlag, Stockholm 1987)
- Lagerström, Sven : Syndikalismen. En grundbok (Federativs Förlag, Stockholm 1996)
- Langen, Klaus : Ivar Mortensson Egnund (Det norske Samlaget, Oslo 1957)
- Langfeldt, Knut : Moskva-tesene i norsk politikk (Universitetsforlaget, Oslo 1961)
- Langfeldt, Knut : Det direkte demokrati (Pax, Oslo 1966)
- Larsen, Lars Frode : Den unge Hamsun. 1859-1888 (Schibsted, Oslo 1998)
- Larsen, Lars Frode : Radikaleren. Hamsun ved gjennombruddet 1888-1891 (Schibsted, Oslo 2001)
- Larsen, Lars Frode : Tilværelsens utlending. Hamsun ved gjennombruddet 1981-1893 (Schibsted, Oslo 2002)
- Lie, Haakon : Martin Tranmæl — Et bål av vilje (Tiden, Oslo 1988)
- Linder, Doris H. : Seksualpolitikk og kvinnekamp. Historien om Elise Ottesen-Jensen (Tiden, 1996)
- Lippe, Just : Norges Kommunistiske Partis historie, Bind I (NKP, Oslo 1963)
- LO : Beretninger 1903-1940
- LO : Kongressprotokoller 1899-1938
- Lorch-Falch, Even : Den åndsomskapende anarkisme — 2 (Krana nr. 2 1979)
- Lorenz, Einhart : Marcus Thrane. Arbeidere, forén dere! (Pax Forlag, Oslo 1969)
- Lorenz, Einhart (red.) : Norsk sosialisme. En dokumentasjon (Pax Forlag, Oslo 1970)
- Lorenz, Einhart : Arbeiderbevegelsens historie, bind I, 1789-1930 (Pax, Oslo 1976)
- Lorenz, Einhart : Fra Marx til Quisling? (Kontrast 1/1984)
- Lorenz, Einhart : «Vorwärts» og «Freiheit». To tyske sosialistforeninger i Kristiania rundt 1900 (Arbeiderhistorie 1991)
- Lund-Mathiesen, Ivar : Grubesamfunnene på Spitsbergen 1905-1917. Syndikaliststreiken og militærintervensjonen sommeren 1917 (Hovedoppgave i historie, Oslo 1974)
- Lurås, Gunhild : Syndikalismens vekst og fall på Rjukan 1908-1923 (Eksamensoppgave i grunnfag Samtidshistorie, Lillehammer 1996)
- Madsen, Alfred : Programskrift for Den norske fagopposition (Trondheim 1916)
- Magdahl, Jørn : Det norske arbeiderpartis ideologiske utvikling 1887-1927 (Hovedoppgave i historie, UiO 1979)
- Mailand-Hansen, Chr. : Anarkismen. En antologi (Rhodos, København 1970)
- Marshall, Peter : Demanding the impossible (FontanaPress, London 1993)
- Maurseth, Per : Gjennom kriser til makt (1920-1935) (Arbeiderbevegelsens historie i Norge, bind III, Tiden, Oslo 1987)
- Meyer, Håkon : Den politiske Arbeiderbevegelse i Norge (Det norske Arbeiderpartis Forlag, Oslo 1931)
- Meyer, Håkon : Det norske Arbeiderparti. Landsmøtebeslutninger 1912-1933 (Det norske Arbeiderpartis Forlag, Oslo 1934)
- Meyer, Ludvig : Kommunisme (Eget forlag, [1930])
- Meyer, Ludvig : Forarbeider til en Ole Lian biografi (Finnes i L. Meyers arkiv F-0001 i AAB)
- Miljøpartiet De Grønne : Partiprogram 2001-2005 vedtatt på landsmøtet i Kristiansand 2001 (Internettutgave)
- Mohr, Otto Lous : Henrik Wergeland og arbeiderne (Fram Forlag, 1958)
- Morland, Berit : Bruget. Kværner Brug. Lodalen. Lodalen 1853-1999 (Kværner Brugs Verkstedklubb, 2000)
- NAF : Landsmøteprotokoller 1916, 1918, 1922
- NAF : Beretning om virksomheten 1916b-1922b (Henvvisningene i noteapparatet går på det året beretningen gjelder, og ikke trykningsåret.)

- Nerbøvik, Jostein : Antiparlamentariske straumdrag i Noreg 1905-14. Ein studie i motvilje (Universitetsforlaget, 1969)
- Nerbøvik, Jostein : Bondevener og andre uvener. Ein studie frå Telemark (Det Norske Samlaget, Oslo 1979)
- Nerbøvik, Jostein : Rasmus Steinsvik (i Ottar Grepstad og Jostein Nerbøvik (red.): Venstres hundreår, Gyldendal, Oslo 1984)
- Nerbøvik, Jostein : Nasjonalismen innanfor og til venstre for Venstre (Øystein Sørensen (red.): Jakten på det norske. Ad Notam Gyldendal, Oslo 1998)
- Nerbøvik, Jostein : Norsk historie 1860-1914 (Det Norske Samlaget, Oslo 1999)
- Nettlau, Max : Anarkismen genom tiderna (Federativs, Stockholm 1954)
- Nilsen, Alfred M. : Vor fremtidige organisation. Nogen ord til anlægsarbejderne. (NSFs Forlag, Kristiania 1921?)
- Nilsen, Tom : Arbeidere på vandring — utvandring fra Rjukan (Arbeiderhistorie 1996)
- Nilssen, Terje : Ellisif Wessel. En himmelstormer (Rune Forlag, Trondheim 1974)
- Nordvik, Jostein : Arbeidarrådsbevegelsen i Norge 1917-1919 (Hovedoppgave i historie, UiB, H-1974)
- Norheim, Eirik : Norsk Syndikalistisk Federation (Eksamensoppgave i samtidshistorie grunnfag på Oppland Distriktshøyskole i Lillehammer våren 1993. Offentliggjort i Syndikalisten nr. 3/4 1993)
- Norsk stenhuggerforbund : Beretning om Norsk stenhuggerforbunds virksomhet i toaarsperioden 1911-1912 (Kristiania 1913)
- Norsk stenhuggerforbund : Beretning om forbundets virksomhet 1913-1914 (Kristiania 1915)
- NSF : Syndikalistisk Federations konference julen 1916, Skandinavien Arbeideres Centralorganisations konference i Malmø april 1917, Norsk Syndikalistisk Federations kongres juli 1917 (Kristiania uten år)
- NSF : Syndikalistiske organisationer i Norge før 1916. Protokol over Kongressen 7de—9de juli 1917 (Kristiania 1919)
- NSF : Aarsberetning og regnskap for 1919 (Kristiania 1920)
- NSF : Aarsberetning og regnskap for 1920 (Kristiania 1921a)
- NSF : Protokol ført ved Norsk Syndikalistisk Federations 3dje kongres i Kristiania den 23de—27de juni 1921 (Kristiania 1921b)
- NSF : Aarsberetning og regnskap for 1921 (Kristiania 1922)
- NSF : Aarsberetning og regnskap for 1922 (Kristiania 1923)
- NSF : N. S. F.s Haandbok (Kristiania 1923b)
- NSF : Aarsberetning og regnskap for 1923 (Kristiania 1924)
- NSF : Protokol over forhandlingerne ved Norsk syndikalistisk Federations 4. kongres 27. september — 1. oktober 1924 (Oslo 1924b)
- NSF : Studie- og læseplan for Norsk syndikalistisk federation (Oslo 1924c)
- NSF : «Til kamerater i arbeidsblusen» (Kristiania 1924d, forfatter ikke oppgitt)
- NSF : N.S.F. 1924 (Forkortet årsberetning for 1924 i Alarm nr 42, 43, 44 og 45 1925)
- NSF : Statutter for Norsk Syndikalistisk Federasjon, Vedtatt på N.S.F.s konferanse 1946.
- NSF : Nytt fra Norsk Syndikalistisk Forbund — Juni 1997
- NSF : Nytt fra Norsk Syndikalistisk Forbund — Desember 1998
- NSF : Nytt fra Norsk Syndikalistisk Forbund — Juni 1999
- Obrestad, Tor : Arne Garborg (Gyldendal, Oslo 1991)
- Odlaug, Kåre : Norsk Arbeidsmandsforbund gjennom 60 år. Bind I og II (Tiden, Oslo 1955)
- Olaussen, Eugène : Et par små erindringer fra en stor tid. Minder fra ungdomsbevegelsen for 20 år siden (Den røde ungdom nr. 37, 24/12 1927)
- Olaussen, Eugène : Fra Kreml til Youngstorget (Kamban Forlag, Oslo 1945)
- Olstad, Finn : Jern og Metall 100 år. Bind 1 1891-1940 (Tiden, Oslo 1990)
- Olstad, Finn : Arbeiderklassens vekst og fall. Hovedlinjer i 100 års norsk historie (Universitetsforlaget, Oslo 1991)
- Opås, Rolf : Arne Dybfest — en forfattermyte (Kulturforlaget Gylden Ask, Fredrikstad 1997)
- Otnes, Per : Da proletariatet diktete Hammerfest (Kontrast 32 — 2/1972)
- Ottesen-Jensen, Elise : Livet skrev. Memoarer 1886-1966 (Ordfronts förlag, RFSU, Stockholm 1986)

- Ottosen, Kristian : Nordmenn i fangenskap 1940-1945 (Universitetsforlaget, Oslo 2004)
- Ousland, Gunnar : Fagorganisasjonen i Norge, bd. I-III (Tiden, Oslo 1949)
- Ousland, Gunnar : Høvdingen i norsk fagbevegelse, Ole O. Lian (Det norske Arbeiderparti 1955)
- Persson, Lennart K. : Amsterdam, Moskva eller Berlin? Syndikalisternas internationella organisationsproblematik före, under och efter första världskriget — reflekterad genom svenska SAC (Särtryck ur Svenskt, nordiskt, afrikanskt. Historiska studier tillägnade Åke Holmberg 1981)
- Persson, Lennart K. : Syndikalismen i skandinavien 1910-1917. Fackopposition eller konkurrentorganisation? (Historica IV. Foredrag vid det XVIII Nordiska historikermötet Jyväskylä 1981. Studia historica Jyväskyläensia 27. Jyväskylä Yliopisto, Jyväskylä 1983)
- Persson, Lennart K. : Syndikalismen i Sverige 1903-1922 (Federativs förlag, Stockholm 1993)
- Petersen, Carl Heinrich : Kommunismens kjettere (Aschehoug Forlag, Oslo 1965)
- Petersen, Carl Heinrich : Den glemte socialismen (Bibliotek Rhodos, København 1981)
- Petersen, Erling : Norsk Arbeidsgiverforening 1900-1950 (Oslo 1950)
- Pettersen, Arne : Norske rothoggere. Bruddstykker fra den revolusjonære arbeiderbevegelse. (Falken Forlag 1983)
- Pryser, Tore (red.) : Thranerørsla i norske bygder (Det Norske Samlaget, Oslo 1977)
- Pryser, Tore : Gesellar, rebellar og svermarar. Om «farlege» folk kring 1850 (Det norske Samlaget, Oslo 1982)
- Pryser, Tore : Norsk historie 1800-1870 (Det Norske Samlaget, Oslo 1985)
- Pryser, Tore : Klassen og nasjonen (1935-1946) (Arbeiderbevegelsens historie i Norge, bind IV, Tiden, Oslo 1988)
- Pryser, Tore : Thrane, Marcus (Arntzen, Jon Gunnar (red.): Norsk biografisk leksikon (Kunnskapsforlaget 1999-2005))
- Risholm, Per og Knudsen jr., Ingar : Anarkismen (Føderasjonen av anarkistisk ungdom)
- Rishøi, Ingvild H. : Blitzkrigen (Dagbladet 25/8-2000)
- Risnes, Birger : Fjørtoft, Olaus ()
- Rognes, Trond Åke : Den sosialdemokratiske ungdomsbevegelse i Norge 1900-1911/12 (Hovedoppgave i historie, Univ. i Bergen v-1974)
- Rognes, Trond Åke : Ungdomsforbundets gjennombrudd (TFAH 1/1976)
- Ryggvik, Helge : Oslo Stein-, Jord- og sementarbeiderforening gjennom 100 år 1895-1995 (Stein-, Jord- og sementarbeiderforening, Oslo 1995)
- Rønning, Helge : Etterord til Hans Jæger: Anarkiets Bibel (J. W. Cappelens Forlag, Oslo 1979)
- SAC : Redogørelse över Sveriges Arbetares Centralorganisations (S.A. C.) verksamhet under år 1911-1997 (SACs årsberetninger. Henvisingene i noteapparatet går på det året årsberetningen gjelder, og ikke trykningsåret.)
- Sandal, Erik : Hva er frihet (AERA nr. 1 2003)
- Seierstad, Ståle : Hvordan fagbevegelsen formet arbeidslivet (Pax, Oslo 1982)
- Seip, Anne-Lise : Veiene til velferdsstaten. Norsk sosialpolitikk 1920-75 (Gyldendal, Oslo 1994)
- Skjervøy, Audun : Da anarkismen blømde på Tynset (Årbok for Nord Østerdalen 1981, Musea i Nord Østerdalen 1981)
- Skjervøy, Audun : Revolusjon med Arne Garborg som fadder, Ivar Mortenson som prest og Rasmus Steinsvik som dåpsbarn. (Syn & Segn 2/97 — Internettutgåva)
- Skjærpe, Arvid Weber : Selvstyret som politisk system (Hovedfagsoppgave i statsvitenskap, UiO 1975)
- Skjærpe, Arvid Weber : Selvstyre som system (Aschehoug, Oslo 1977)
- Skogheim, Dag : Klassekamp under nordlysflammer (Pax, Oslo 1973)
- Skogheim, Dag : Kvinner i nordnorsk arbeiderbevegelse. Ellisif Wessel (Tiden, Oslo 1977)
- Slettan, Dagfinn og Try, Hans : Bondevenene. Jaabækrørsla 1865-1875 (Det Norske Samlaget, Oslo 1979)
- Sogstad, Per Egeberg : Ungdoms fanevakt (AUF, Oslo 1951)
- Steinker, Mode : Setter Jæger på plass (Intervju med Ketil Bjørnstad i Dagsavisen 10.10.2001.)
- Stav, Arne : Vi vil vite mer om (a) (Dagbladet 23/7 2004, side 43)
- Steinsvik, Rasmus : Utvalde skrifter, Band I (Erik Gunleikson, Risør 1916)

- Steinsvik, Rasmus : Utvalde skrifter, Band III, (Erik Gunleikson, Risør 1922)
- Storstein, Olav : Hans Jæger (Arbeidernes Leksikon, Oslo 1934)
- Storstein, Olav : Hans Jæger og drømmen om matriarkatet (I «Fra Jæger til Falk». Tiden, Oslo 1950)
- Strand, Mads & Aastorp, Hans Petter : Anarkistisk lesebok (Pax Forlag, Oslo 1977)
- Sørensen, Øystein : Fra Marx til Quisling (Aventura, Oslo 1983)
- Sørensen, Øystein : 1880 årene. Ti år som rystet Norge (Universitetsforlaget, Oslo 1984)
- Sørensen, Øystein : Solkors og solidaritet (Cappelen 1991)
- Sørensen, Øystein (red.) : Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet. (Ad Notam Gyldendal, Oslo 1998)
- Sørensen, Øystein : Kampen om Norges sjel 1770-1905 (Norsk Idéhistorie, bind III, Aschehoug, Oslo 2001)
- Tangen, Carl O. : Til kamp mot utvisningerne! (NSFs Forlag, Kristiania 1920. Nyoppretrykk: Syndikalistene 1/2 1999)
- Tangen, Carl O. : Den syndikalistiske organisation, dens former og kampmetoder (NSFs Forlag, Kristiania 1920b)
- Tangen, Carl O. : Militærnegterne. (Ungsocialistisk Forbunds Forlag, Kristiania 1922)
- Tangen, Carl O. : Bygningsarbeidernes fremtidige organisasjon (Bygnings- og anleggsarbeidernes landssammenslutning, 1933)
- Tjelmeland, Hallvard : Tømrer og Snekkernes fagforening avd. 1 i Oslo gjennom 100 år. 1885-1985. (Tømrer og Snekkernes fagforening avd. 1 i Oslo, Oslo 1985)
- Tollevik, Erlend : «Saaheimkonflikten» (Hovedoppgave i historie, UiO 1996)
- Tollevik, Erlend : «Saaheimkonflikten» i 1912 (Arbeiderhistorie 1997)
- Tranmæl, Martin : De faglige kampmidler og organisationsformer (Trondhjems fagforeningers lokale samorganisation, Trondhjem 1913)
- Uisk, Ahto : Syndikalism förr och nu (Federativs Förlag, Stockholm 1981)
- Uisk, Ahto : Syndikalism — en idéskiss (Federativs Förlag, Stockholm 1981b)
- Vassnes, Bjørn : Ulikhet dreper (Klassekampen 9/4 2003)
- Vestgården, Jørgen : Syndikalismen på Rjukan 1919 — 1923 (Internettutgave 8/6 2000)
- Wandrup, Fredrik : Fra Garborg til Bjørneboe (Dagbladet 30/11-98)
- Welzel, Ruddi : Det anarkistiske menneske (Berlingske Forlag, København 1979)
- Wessel, Ellisif : Omkring utvisningerne («Finnmarken»s boktrykkeri, Vardø 2/6 1917)
- Wessel, Ellisif : Til den nye tid. Dikt og artikler i utvalg med en innledning av Martin Nag. (Aschehoug, Oslo 1979)
- Wiik, Halvdan : Anarkismen før og nå (Regnbuetrykk, Karlsøy 1976)
- Wilson, Jack : Anarkismen i Norge 1886 — 1906 (Hovedoppgave i historie 1968, Universitetsbiblioteket i Oslo)
- Wold, Bendik : En farlig fyr (Intervju med Jostein Nerbøvik om Arne Garborg i Klassekampen 2/2 2001.)
- Woodcock, George : Anarchism (Penguin Books, Middlesex, England 1975)
- Woodcock, George : Anarkismen (Prisma, Stockholm 1964)
- Wåle, Helge : Hans Jæger og arbeiderbevegelsen (Fri Fagbevegelse nr. 3 1960)
- Zachariassen, Aksel : Fra Marcus Thrane til Martin Tranmæl (AOF 1962)
- Zachariassen, Aksel : På Forpost. Oslo Arbeidersamfund 100 år 1864-1964. (Oslo 1964)
- Zachariassen, Aksel : Martin Tranmæl (Tiden, Oslo 1979)
- Ødegård, Johan : Oslo Stein-, jord- og sementarbeideres forening gjennom 50 år. (Arbeidernes Aktietrykkeri, Oslo 1947)
- Østigaard, Arne Dag : Mortensson-Egnund (Arntzen, Jon Gunnar (red.): Norsk biografisk leksikon (Kunnskapsforlaget 1999-2005))
- Øverland, Ole Andreas : Thraniterbevegelsen (Tillæg til Folkebladet, Kristiania 1903)
- Aakervik, Trygve : Ungsocialismen (Norges Ungsoc. forbunds forlag, Kristiania 1919)
- Aakervik, Trygve : Antimilitarisme og fred (Arbeiderbladet, lørdag 26/2 1938)
- Aamot, Kr. : Revolusjonen i Skien. Et minne fra de bevegde pinsedager for 20 år siden. (Den røde ungdom nr. 7 13/4 1929)
- Aarnes, Sigurd Aa. : «Og nevner vi Henrik Wergelands navn» (Universitetsforlaget, Oslo 1991)
- Aarsand, Kjartan : «Å låne en Morgenstjerne» (Morgenbladet nr. 30 (23. – 29. juli) 2004)
- Aastorp, Hans Petter : Tilbake til fremtiden (Forord til Mikhail Bakunin: Det revolusjonære spørsmål, Abrakadabra Forlag 2002)

Aviser, blader og tidsskrifter

Dette er blader jeg selv har lest igjennom for de aktuelle periodene. Noen av bladene kom også ut før og/eller etter disse periodene. Enkeltstående nummer som jeg har lest står under tabellene. Det finnes også en rekke anarkistiske og syndikalistiske blader jeg ikke har gått igjennom. Disse finnes ikke på denne listen, men er, i den grad de har vært kjent for meg, omtalt i boken. Viktigst her kan nevnes Arne Garborgs Fedraheimen (1877–91), Kristoffer Hansteens Anarkisten (1898–99), samt Ludvig B. Aas' Maana (1917–19 og 1921–22). Av annen litteratur kan nevnes Marcus Thranes Arbeider-Foreningernes Blad (1849-56) og Søren Jaabæks Folketidende (1865–79).

Anarkistiske/syndikalistiske	Utgiver	Periode
Vestmannen	Rasmus Steinsvik	1889-1890
Til Frihet	Kristofer Hansteen	1901-1904
Hammerslag	Johan Hellum	1911
Storm	Norges Ungsocialistiske Forbund	1909-1911
Direkte Aktion	Norges Ungsocialistiske Forbund	1912-1914
Direkte Aktion	Kristiania fagoppositionsgruppe	1914-1918
Solidaritet	Den norske Fagopposition	1918-1919
Revolt	Norges Ungsocialistiske Forbund (NUF) / Norges Social-Anarkistiske Forbund	1915-1926
Fritt Samfund	Norges Social-Anarkistiske Forbund / Støttekomiteen for Sacco og Vanzetti	1926-1928
Alarm	Norsk Syndikalistisk Fedration (NSF)	1919-1940
Solidaritet	Norsk Syndikalistisk Fedration (NSF)	1945-1960
Gateavisa (GA) / Glasnost	Futurum Forlag	1970-2005
Sort Kamp	Bodø Anarkistiske Liga (BAL)	1971-1972
Folkebladet	Uavhengige frihetlige sosialister	1971-1973
Folkebladet	Føderasjonen av Anarkister/ Frihetlige sosialister (FAFS)	1973-1976
Folkebladet	ANarkistenes ORGAnisasjon (ANORG)	1979-1997
Anarkistisk Menighetsblad/ Anorgs Medlemsblad	ANarkistenes ORGAnisasjon (ANORG)	1977-1979
Arbeidermakt	Revolusjonære Arbeideres Forbund (anarkistene) (RAF (a))	1975-1976
ArbeiderSolidaritet	Norsk Syndikalistisk Forbund (NSF)	1983-1991
Syndikalisten	Norsk Syndikalistisk Forbund (NSF)	1991-1999

Andre	Utgiver	Periode
Vikingen	Satirisk-humoristisk Ugeblad	1862-1930
Historisk Tidsskrift	Universitetsforlaget	1871-2003
Arbeidsmanden	Norsk Arbeidsmandsforbund	1898-1940
Det Tyvende Aarhundrede	Kristiania Socialdemokratiske Ungdomslag /NSU/ DNA	1901-1940
Meddelelser	Norsk Arbeidsgiverforening	1904-1919
Ungdomsforbundets Meddelelser	Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund	1905-1906
Ung-Socialisten	Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund (NSU)	1906-1909
Hvepsen	Uavhengig sosialistisk satireblad	1906-1928
Meddelelsesblad	Landsorganisasjonen (LO)	1906-1941
Klassekampen	Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund (NSU)	1909-1923
Klassekampen	Norges Kommunistiske Ungdomsforbund (NKU)	1923-1940
Arbeiderungdommen	Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund / Norges Sosialistiske Ungdomsforbund	1923-1927
Den røde Ungdom	Venstre kommunistisk Ungdomsfylking	1923-1929
Arbeider-Ungdommen	Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF)	1929-1940
Karikaturen	A/S Norsk Bladforlag (Satireblad)	1917-1926
Arbeidsgiveren	Norsk Arbeidsgiverforening	1920-1940
Fri Fagbevegelse	Landsorganisasjonen (LO)	1945-1949
Kontrast	Pax Forlag	1965-1990
Ungsosialisten	SUF(m-l)/Oktober Forlag 1978	1967-1969
Tidsskrift for arbeiderbevegelsens historie (TFAH)	Pax Forlag	1976-1986
Arbeiderhistorie (Årbok)	Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek	1987-2004

Norsk Syndikalistisk Forbund:

NSF – Prøvenummer 1, 1980

Hva slags fagbevegelse trenger vi? (Løpeseddel utgitt 1999)

Sosiologisk Studiesirkel:

Krana 1 – 4. kv. 1978

Krana 2 – 1. kv. 1979

Anarkist! nr. 7, 12

Anarko-Banditten nr. 3 1972

Sosial Anarkisme, Nyhetsskriv 1/1999

Frihed, 17.mai 1893, utgitt av Rasmus Steinsvik

Rådsmakt 2/3, 4, 5/6 (årstall ukjent, men sannsynligvis midten av 1970-tallet)

Direkte Demokrati nr. 4/5, mai 2000

Sosial-Demokraten, lørdag 31/8 1918

Bergensavisen Arbeidet 23/2 1925

Sosialøkonomen 1961

VG 06/11 2001

Klassekampen 16/3 2004
Klassekampen 5/2 2007
Morgenbladet nr. 30 (23. – 29. juli) 2004
Dagbladet 23/7 2004

Internett

An Anarchist FAQ Webpage www.geocities.com/CapitolHill/1931
Anarchist International Information Service www.anarchy.no

home.no.net/nihil/hjem.html

it-student.hivolda.no/prosjekt/v00/Syndikalismen_pa_Rjukan_1919_-_1923./syndikalisme.htm

it-student.hivolda.no/prosjekt/v00/Syndikalismen_pa_Rjukan_1919_-_1923./

home.online.no/~loig/menstadslaget_bjorn_bering_foredrag.htm

www.norgeslexi.com

Lexicon for det 21. århundre (Dansk internettutgave av PAX Leksikon)

Dag og Tid

LUND-kommisjonens internettutgave

Harald Berntsen: Den første norske arbeiderbevegelsen

www.transportarbeider.no/fagblad/1998/08/berntsen9808.shtml

Gateavisa www.gateavisa.no

<http://flag.blackened.net/daver/anarchism/tucker/tucker31.html>

Oppslagsverk

PAX-leksikon

Lexicon for det 21. århundre (Dansk internettutgave av PAX Leksikon)

Arbeidernes leksikon

Norsk biografisk leksikon (gammel utgave)

Norsk biografisk leksikon (ny utgave)

Norsk Idéhistorie

Arbeiderbevegelsens historie

Fagorganisasjonen i Norge

Riksmålsordboken

Muntlige kilder

(Telefonsamtaler, brev, e-post, møter)

Historiker Øystein Sørensen (Kretsen rundt Fedraheimen og nasjonalismen. 1880-tallet)

Historiker Jostein Nerbøvik (Søren Jaabæk)

Historiker Hans Frederik Dahl (Ungsosialisme og syndikalisme på 1910 og -20-tallet)

Historiker Rune Blix Hagen (Bodø Anarkistiske Liga — BAL. 1970-tallet)

Biograf Lars Frode Larsen (Knut Hamsun)

Jan Oscar Bodögaard (NSF på 1960-tallet)

Inger Knutsen (Hilmar Knutsen)

Per-Arne Andersen (NSF på 1960-tallet)

Helge Kongshaug (NSF på 1960-tallet)

Jan Bojer Vindheim (NSF på 1960-tallet. Anarkismen på 1960- og 1970-tallet)

Ingar Knudtsen jr. (Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom i Kristiansund — FAU. Anarkismen på 1960- og 1970-tallet) <http://forfatter.net/knudtsen/artikler/2000/fau.shtml>

Peter Green (NSF på 1960- og 1970-tallet)

Rolf Petter Larsen (NSF 1977—2001)

Anders Marino Vettese (Pasquale Vettese)

Illustrasjoner

- 01 : Alarm 29/1920
09 : Direkte Aktion 9/1913
16 : Revolt 4/1925
17 : Alarm 22/1936
18 : Ukjent
23 : Revolt 5/1923
24 : Hvepsen 44/1919
29 : ØPS
40 : Alarm 20/1923
42 : Alarm 18/1933
43 : Alarm 6/1934
50 : Skjærpe 1977:90
52 : Alarm 53/1923
56 : Direkte Aktion 14/1917
72 : ArbeiderForeningernes Blad 4.mai 1850
89 : Vikingen 4/1894
121: Vikingen 19/1892
126: Vikingen 188? eller 189?
159: Vikingen 32/1909
160: Revolt 2/1922, Tryggve Aakervik
188: Direkte Aktion 16/1914
194: Revolt 15/1918
205: Hvepsen 23/1917
214: Hvepsen 23/1915
219: Hvepsen 28/1917
227: Hvepsen 9/1912
232: Revolt 2/1923
239: Alarm 6/1919
244: Alarm 22/1920
257: Alarm 42/1922
258: Revolt, juli 1916
262: Alarm 23/1925
267: Alarm 14/1920
269: Revolt 21/1919
273: Revolt 4. mai 1924
276: Alarm 13/1933
282: Alarm 37/1930
283: Alarm 26/1939
284: Alarm 18/1937
287: Hvepsen 32/1919
291: Alarm 7/1933
295: Alarm 7/1922
310: Revolt 9/1924
311: Alarm 20/1931
323: Alarm 12/1930
329: Alarm 18/1939, 7/1940, 8/1940
332: Alarm 11/1932
345: Alarm 4/1940
349: Direkte Aktion 15/1914
358: Hvepsen 24/1 1914. Olav Thommesen var redaktør og utgiver av den borgelige avisen Tidens Tegn.
368: Solidaritet 2/1946
373: Plakat m/Alf Engolvik.
Finnes i Arbeiderbevegelsens Arkiv og bibliotek
374: Brand 4/1963
378: Gateavisa 1/1973
385: Populisme-Debatt nr. 2/3 1977
389: Alarm 26/1939
405: ØPS
408: Alarm 36/1930

REGISTER

(Personer, organisasjoner, blader/aviser)

1. Internasjonale;15; 27; 79; 326
Abildgaard;66; 70; 71; 73; 77
Abrahamsen;152; 236; 300; 301; 302; 318; 328
AFIN;8; 12; 23; 25; 397; 399; 400; 402; 403; 409; 410
AFL;8; 81
Aftenposten;170; 183; 184; 247; 339; 359
A-Infos;400
AKP (ml);8
AKP (m-l);8; 379
Aktiv-Anarkisten;387
Alarm;24; 54; 109; 144; 162; 184; 195; 202; 210; 217; 218; 229; 237; 238; 245; 247; 253; 255;
257; 265; 267; 268; 270; 271; 272; 278; 280; 281; 283; 284; 285; 286; 287; 295; 298; 300;
302; 305; 306; 307; 311; 312; 314; 315; 316; 318; 320; 325; 327; 329; 330; 331; 334; 335;
336; 337; 338; 340; 341; 342; 344; 345; 346; 347; 351; 352; 359; 360; 363; 365; 366; 369;
371; 381; 382; 418; 421; 424
Albertine;84; 99
Alsvåg Anarkister;382
Alternativt Kvinnekulturverksted;388
AMF;8
Amnesty International;384
Amundsen;366; 413
Anarchist International Information Service;398; 399; 423
Anarkist!;397; 422
Anarkistenes organisasjon;8; 384; 387; 397; 399; 410
Anarkistenes organisasjon i Norden (ANORG);399
Anarkistenes organisasjon XE "Anarkistenes organisasjon" i Norge;8; 387
Anarkistfederasjonen i Sverige (AFIS);399
Anarkistføderasjonen i Norge (AFIN);399
Anarkistføderasjonen i Danmark (AFID);399
Anarkistisk Front;388
Anarkistisk Kvinnegruppe;384
Anarkistisk Universitetslag (AU);397; 399
Anarkistiska Propagandaförbundet;374
Anarkistisk-Syndikalistisk Forening;301
Anarkistsong;104; 415
Anarkist-Sosialistisk Gruppe;389
Anarko-Sosialistisk Gruppe;389
Anders;62; 414
Andersen;7; 157; 168; 172; 248; 266; 283; 287; 300; 301; 302; 305; 311; 316; 318; 320; 324;
326; 328; 343; 358; 361; 365; 367; 423; 441
Anderson;98
Andreassen;285
Andresen;287; 358
ANORG;8; 12; 23; 25; 28; 384; 387; 392; 397; 398; 399; 400; 401; 402; 403; 404; 409; 410;

416; 421
Antifascistisk Aksjon;388
Anundsen;251
AP;8; 375; 380; 393; 394
Arbeiderbladet;144; 172; 204; 265; 283; 292; 296; 307; 312; 333; 335; 338; 340; 343; 375; 384;
415; 420
Arbeider-Foreningernes Blad;64; 65; 66; 72; 88; 421
Arbeidermakt;382; 384; 421
Arbeidern;387
Arbeidernes faglige Landsorganisasjon;8; 294
Arbeidernes Faglige Landsorganisasjon;81
Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene);8
Arbeidernes skytterlag;275
Arbeiderparti;8; 80; 109; 149; 162; 203; 210; 255; 265; 274; 275; 289; 295; 298; 303; 306; 307;
335; 344; 350; 365; 412; 413; 417; 419
ArbeiderSolidaritet;393; 421
Arbeidsgiveren;256; 257; 337; 422
Arbeidsgiverforening;8; 217; 225; 246; 249; 419; 422
Arbeidsgruppa for et økologisk samfunn;389
Arbeidsmandsforbund;8; 167; 191; 192; 193; 207; 210; 253; 254; 256; 265; 415; 418; 422
Arbetaren;325; 349; 355; 363; 364
ARKEN;387
Aronsen;287
Aspengren;380
Aurland Anarkistgruppe;382
Bakke;322
Bakunin;11; 15; 27; 31; 33; 39; 41; 54; 78; 79; 113; 141; 351; 409; 413; 420; 441
Bang;109
Basta;389
Bech;119; 122
Bekjendelser;86
Bergegren;146; 147; 162; 362
Bergen Anarkister;382
Bergendahl;289
Bergens Arbeiderblad;293
Bergseth;193; 269; 283; 302; 311; 316; 318; 321; 324; 328
Berntsen;64; 413; 423
Bismarck;122
Bjerkmann;200; 323
Bjørngum;7; 128; 184; 185; 301; 413
Bjørk;300
Bjørneboe;12; 378; 385; 413
Bjørnson;61; 71; 79; 82; 84; 85; 93; 117; 125; 413; 414
Blanc;65; 66; 68
Bliksrud;69; 97; 414
Blinderngruppa av frihetlige sosialister (BGFS);382
Blitz;388
Blomberg;365; 366; 367
Blücher;379; 387

Bodø Anarkistiske Liga;6; 7; 379; 381; 382; 421; 423
Bodø Anarkistiske Liga XE "Bodø Anarkistiske Liga" (BAL);379; 421
Bodögaard;371; 414; 423
Bondeskipnad i Norig i eldre tid;114
Bonnot;19; 20
Borg;70
Borgen;247
Borgernes Samfund;268
Brand;21; 108; 143; 146; 162; 200; 363; 364; 374; 394; 424
Brandes;91
Brannfaklen;341
Bratsberg amts arbeiderparti;152
Bratvold;298; 328
Bredesen;365
Bringsværd;386
Brochmann;271; 272; 387
Brodde;287
Brumundal Anarkister;382
Brundtland;379
Brændheim;237; 249; 314; 322; 323
Braaten;362
Buch;63; 65
Buen;120
Bugge;284
Bull;62; 128; 129; 167; 205; 414
Bulletin C.R.I.F.A.;397
Bygningsarbeiderforbundet;296; 318; 338; 341; 348
Bystrøm;290
Bäck;230; 231
C.R.I.F.A.;397
Carlzon;388
Catilina;88; 89; 95
Cederbrand;373; 374
Cederroth;374
Centrum;76
Christensen;94; 95; 201; 362; 414
Christiania Arbeidersamfund;78; 79
CNT;8; 22; 331; 347; 394
Conrad;88; 301
Corneliussen;288
Credo;125
Dag og Tid;398; 423
Dagligt Allehanda;61
Dagslyset;71; 259
Dahl;270; 278; 279; 282; 386; 414; 423
Dalhaug;115; 414; 416
Dalskov;283
Darbu;387
De Grønne;385; 388; 409; 417

Demokratisk Alternativ;389; 390; 409
Den antimilitære landskomite;274
Den frisinne studentforening;85
Den Første Internasjonale;27; 41; 71
Den Norske Bankforening;267
Den norske Fagopposisjon;8; 12; 13; 165; 172
Den socialdemokratiske Forening;80; 121
Den socialdemokratiske Opposition;226; 305
Den typografiske Forening;79
Det forenede norske Arbeiderparti;80
Det norske Arbeiderparti;8; 80; 149; 162; 203; 265; 274; 275; 289; 294; 298; 306; 307; 344; 350;
365; 412; 413; 415; 416; 417; 419
Det Norske Samlaget;79; 415; 418; 419
Direkte Aktion;53; 144; 157; 158; 159; 162; 164; 173; 190; 193; 194; 198; 199; 200; 216; 220;
222; 230; 245; 249; 316; 359; 362; 421; 424
Direkte Demokrati;390; 422
DNA;8; 15; 80; 86; 119; 121; 126; 142; 144; 147; 148; 149; 150; 151; 154; 168; 173; 185; 194;
201; 205; 210; 221; 222; 223; 225; 226; 232; 233; 238; 246; 247; 254; 255; 263; 266; 273;
275; 282; 283; 288; 292; 293; 295; 297; 298; 300; 301; 302; 305; 306; 307; 309; 312; 316;
328; 335; 336; 337; 348; 349; 369; 371; 412; 422
Drammens Adresse;63
Drammens arbeiderforening;63; 64; 68
Dybfest;19; 90; 98; 106; 108; 109; 110; 112; 113; 125; 413; 414; 418
Egge;109
Eidem;172; 366
Eikefjord;253; 256
Ein Fritenkjar;103
Eines;157; 168; 172; 173; 349
Ekko;366
Emretsen Trøan;70
En intellektuell Forførelse;83
Enerhaugens Samfund;78
Engebakken;287
Engelhart;85
Engels;53; 54; 62; 67; 170
Engelvik;374; 424
Eriksen;147; 151; 168; 289; 290; 291; 323; 328; 365
Evensen;283
FAFS;382; 383; 384; 421
Fagerholt LS;189; 369
Fagforeningernes Centralkomite;80
Fagopposisjonen av 1911;165; 303; 349; 413; 415
Fagopposisjonen av 1921;300
Fagopposisjonen av 1926;281; 303; 305
Fagopposisjonen av 1940;348; 349; 413
FAI;8; 22; 331; 401
Falkberget;144; 359; 362
FAUD;8; 267; 329
Federativt Forlag;384; 387

Fedraheimen;76; 79; 88; 100; 103; 104; 105; 106; 107; 108; 109; 110; 112; 113; 114; 116; 117;
409; 413; 421; 423
Firda;112
Five;379
Fjeld-Ljom;106; 112
Fjørtoft;76; 79; 104; 307; 414; 415; 419
Flood Engelhart;85
Flood-Engebretsen;292
FO;8; 192; 194; 201; 218; 229; 415
Folk & Røvere;388
Folkebladet;382; 383; 384; 387; 397; 398; 404; 420; 421
Folkemakt;389; 394
Folketidende;75; 76; 421
Fondet for Sosial Anarkisme;390
For Almuen;60
For Arbeidsklassen;60
For Fattigmand;60
For Menigmand;60
Formerforbundet;81
Fors;322
Forsmann;247; 248
Forssell;62
Fostervoll;80; 415
Fram;76; 79; 185; 417
Framnæs;283
Fredriksen;285
Freie Arbeiter Union Deutschlands;8; 267
Freiheit;108; 126; 416; 417
Fridom. Tidsskrift for sjølvhjelp og sjølvstyre;113
Fridomsvegen. Soga om kongane, folkemagta aa sjølvstyre;114
Frie Folkevalgte;387
Frihed;67; 97; 121; 126; 136; 422
Frihetlig Sosialistisk Føderasjon i Oslo.;382
Frihetlig Ungdomsgruppe;375
Frihetlige Sosialister i Fredrikstad;382
Frihetlige Sosialister i Trondheim (FST);382
Frisch;399
Frisinnede Venstre;100
Frisosialistene;374
Fritt Samfund;311; 312; 316; 421
Fritzvoll;374
Fritænkerklubben;259
Fruen fra havet;88
Futurum Forlag;384; 416; 421
Fængsel og Fortvilelse;86
Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige Sosialister;382; 383
Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige Sosialister XE "Føderasjonen av Anarkister/Frihetlige Sosialister" (FAFS);383
Føderasjonen av Anarkistisk Ungdom;377; 379; 380; 382; 423

Føderasjonen av Revolusjonære Anarkister i Trondheim;386
Første Internasjonale;27; 41; 71; 326
Garborg;79; 82; 84; 86; 89; 103; 104; 105; 107; 109; 110; 113; 114; 115; 116; 117; 120; 136;
311; 358; 415; 418; 419; 420
Gateavisa;378; 379; 382; 384; 389; 421; 423; 424
Gerhardsen;292; 297
Giljotin;388
Giv Akt;144; 145
Gjevvang;367
Gjøsteen;121
Godwin;71
Goldman;11; 27; 89; 99; 108; 200; 335; 363; 416
Goldwater;375
Gran;70; 358; 414
Grasfronten;386
Grasrota;386
Grave;86
Green;7; 250; 374; 399; 423
Grepp;125; 138; 144; 226; 416
Grieg;397
Grøner;274
Grønn Gerilja;389
Grønt Gras;15; 385; 386; 409; 413
Guillaume;54
Guldsmedarb.forb.;318
Gundersen;324; 328
Gøbbels;345; 346
Gøring;345; 346
Göteborg syndikalistiske Kvinneklubb;367
Halden Anarkistgruppe;382
Halling;78
Hambro;377
Hammer;139
Hammerslag;130; 421
Hamsun;19; 71; 88; 97; 98; 99; 100; 101; 109; 415; 417; 423
Hansen;144; 170; 171; 183; 191; 192; 212; 234; 246; 266; 321; 322; 328; 347; 359; 415; 416;
417
Hansteen;114; 119; 120; 121; 122; 123; 124; 132; 142; 143; 146; 179; 358; 410; 421
Haraldstad;8; 285; 323; 324
Harstad Anarkister;382
Hauge;66
Hazeland;8; 86; 311; 334; 350; 351
Hedmarkens amts fællesorganisation af arbeiderforeningerne;64
Hegge;293
Heggem;249
Heggland;266; 283; 286; 300; 301; 302; 311; 316; 318; 321; 323; 328; 329; 358
Heiberg;86; 215
Heksem;230
Helgeland Blad;163

Helland;125
Helle;287; 416
Henriksen;373; 374; 375; 385
Herlofsen;287; 358
Hernes;287; 361
Hitler;272; 329; 344; 345; 346; 406
Hjelm-Hansen;63
Holm;154; 157; 159; 184; 416
Holmberg;40; 53; 69; 416; 419
Holtermann Knudsen;80; 233; 307
Hompland;383
Homquist;254
Hornes;287
Hornsrud;162; 263
Høre;76
Hønsvald;274
Haaveldsmo;399
Ibsen;84; 88; 89; 90; 91; 94; 95; 96; 99; 100; 130; 142; 145; 146; 155; 385; 409; 415; 416
Impressionisten;82; 85
Individet;139
Industrial Workers of the World;47; 165; 270; 307; 325; 399
Indymedia;400
Ingvaldsen;266; 358
International Journal of Anarchism;398; 401; 423
International Planned Parenthood Federation;363
International Social-Democratic Alliance;15
Internationale Arbeider Association;301
Ipsen;86; 138; 139; 271; 416
IWW;47; 165; 185; 270; 307; 325; 399
IAA;229; 267; 301; 303; 326; 327; 336; 342; 371; 373; 374; 393; 394
Jacobsen;152; 290; 291; 356; 357; 358; 393
Jantzen;79
Jarving;387; 416
Jensen;8; 53; 157; 161; 162; 170; 182; 195; 200; 204; 235; 259; 283; 288; 328; 343; 352; 361;
362; 363; 364; 413; 417; 418
Jeppesen;80; 120; 125; 127; 170
Jesus;67; 113; 272; 380
JMF;8
Johannesen;154; 156; 342
Johansen;98; 129; 228; 256; 274; 328; 367; 372; 374; 413
Johnsen;25; 290; 384
Julirevolusjonen;60; 61
Jæger;36; 82; 83; 84; 85; 86; 90; 91; 99; 104; 120; 138; 139; 141; 142; 145; 259; 271; 307; 311;
350; 385; 414; 416; 419; 420
Jønson;302; 323; 358
Jønsson;162; 283; 301; 302; 326; 414
Jøntvedt;334
Jørgensen;377
Jaabæk;73; 74; 75; 76; 77; 79; 104; 106; 113; 259; 409; 423

Jaap;379; 404
Kampanjen Mot Verneplikt;389
Kant;82; 259
Kaos?;389
Karlkvist;290
Karlsøy;382; 385; 420
Karlsøy XE "Karlsøy" Anarkister;382
Kielland;84; 86; 104
Kilen;322; 416
Kilén;320
Kissinger;386
Knudsen;80; 84; 215; 233; 250; 307; 379
Knutsen;7; 80; 290; 416; 423
Kofoed;321
Kolbotn Frihetlige Sosialister;382
Kommunarbeiderforbundet;318
Kommunen;107; 381; 384; 388
Kommunistforbundet;62
Kongsbergs arbeiderforening;68
Kongshaug;7; 373; 374; 375; 393; 423
Korsaren;139; 141
KRANA;387; 397
Krapotkin;79; 80; 103; 113; 122; 123; 124; 131; 138; 146; 155; 334; 362; 417
Kringen;78; 79; 145; 417
Kristelig Folkepartis Ungdom;386
Kristiania Arbeiderforening;88
Kristiania Arbeidersamfund;71; 80; 82; 125; 147; 289; 417
Kristiania Fritænkerforening;259
Kristiania Haandverksarbeideres Centralkomit ;80
Kristiania Ungsocialistiske Forening;320
Kristiansand Anarkistfaksjon (KAF);382
Kristiansen;274
Krogseng;107
Kroh ;84; 85; 86
Kropotkin;10; 11; 12; 17; 19; 22; 27; 41; 79; 86; 100; 104; 106; 108; 109; 113; 141; 144; 365;
400; 404; 409; 414; 417; 441
Kr ger Johansen;98
Kultursyndikatet;397
Kvitle;366
Lagardelle;41
Landauer;365
Landsorganisasjon;8; 81; 303
Landsorganisasjonen i Norge;8
Lanser;387; 416
Lanser Forlag;387; 416
Lapis Infernalis;125
Larsen;7; 97; 98; 99; 139; 238; 255; 288; 313; 417; 423; 441
Lassalle;80; 415
Lasson;85

Le Monde Libertaine;397
Leira;300
Lenin;15; 41; 53; 99; 221; 325; 334; 339; 340; 378; 415
Lian;80; 119; 120; 143; 145; 146; 148; 166; 169; 170; 171; 176; 179; 183; 184; 203; 215; 216;
221; 226; 228; 234; 246; 247; 263; 282; 300; 307; 417; 419
Libertas;113; 114; 119; 120; 122; 142; 143; 410
Lie;297; 331; 339; 340; 417
Lillevolden;388
LO;7; 8; 80; 81; 119; 165; 166; 168; 169; 171; 172; 173; 175; 176; 177; 178; 182; 183; 185; 186;
194; 199; 200; 201; 205; 209; 210; 211; 212; 213; 215; 216; 217; 219; 221; 222; 225; 226;
228; 232; 239; 246; 247; 248; 249; 253; 254; 255; 257; 263; 264; 266; 270; 278; 280; 281;
282; 283; 288; 293; 294; 295; 296; 297; 299; 300; 301; 302; 303; 305; 311; 312; 313; 314;
326; 328; 329; 331; 335; 336; 337; 338; 341; 342; 348; 349; 369; 371; 372; 380; 393; 394;
412; 413; 417; 422
London;113; 119; 120; 124; 126; 131; 133; 268; 386; 414; 417
Lorenz;80; 417
Luceni;124
Lund;139; 392; 417
Lunde;263; 287
Lund-kommisjonen;392
Løken;365; 366
Lønsslaven;389
Lørenskogs Intellektuelle;389
Madero;312
Madsen;144; 165; 177; 191; 194; 225; 235; 297; 417
Magnus;120; 125; 221; 302
Malatesta;11; 27; 41; 141
Malm LS;254; 255; 257
Malmo grubearbeiderforening;255; 256
Mannfolk;84
Mao;19
Martinsen;365; 374
Martner;119
Marx;15; 27; 43; 53; 54; 55; 64; 67; 69; 76; 78; 115; 122; 147; 170; 231; 269; 307; 308; 417; 420
Marzocchi;397
Mattson;322
Mefisto Film;384
Meyer;86; 162; 274; 348; 349; 417
Michel;27; 109
Mikkelsen;195; 314; 323
Militærstreik;274
Miljøpartiet De Grønne;385; 388; 417
Mill;75; 91
Moderate;76; 98
Moderate Venstre;76; 98
Morgenbladet;98; 104; 359; 420; 423
Morgengry;145
Morgenstjerne;379; 420
Mortensen;103

Mortenson;79; 103; 104; 105; 106; 107; 109; 113; 114; 115; 121; 125; 419
 Mossin;120; 121; 123; 235
 Munch;86; 414
 Mussolini;41; 324; 327; 328; 338; 344
 Myrvold;295
 Mørk;291; 313
 Maana;6; 249; 269; 270; 421
 N. A. F.;191; 199; 210; 212
 N. S. F.;45; 48; 50; 178; 181; 186; 202; 211; 212; 265; 278; 280; 313; 314; 315; 316; 319; 320;
 321; 322; 324; 333; 336; 343; 366; 418
 N.A.F.;8; 183; 184; 211; 215; 216; 217; 225; 228; 336
 N.S.F.;8; 211; 252; 266; 281; 303; 314; 320; 322; 416; 418
 NAF;8; 158; 194; 199; 212; 218; 252; 255; 256; 278; 417
 Nasjonal Samling;100; 115; 147; 173; 335; 348; 387
 Nasjonalt Folkeparti;387
 NAWU;399
 Nerbøvik;75; 76; 79; 100; 116; 418; 420; 423
 Nettlau;89; 139; 351; 418
 New Artisan and Workers Union;399
 NFO;8; 184; 194; 200
 Nicklassen;365
 Nielsen;66; 283; 288; 323; 358
 Nielsen Hauge;66
 Nietzsche;113
 Nilsen;157; 158; 172; 173; 175; 177; 178; 180; 186; 195; 198; 199; 212; 251; 252; 264; 265;
 297; 298; 299; 300; 313; 322; 323; 328; 349; 366; 412; 418
 Nilssen;119; 120; 143; 221; 253; 302; 418
 NISUS Forlag;389
 NKIF;301
 NKP;8; 173; 226; 247; 255; 275; 302; 307; 309; 328; 348; 349; 361; 370; 415; 417
 Nordre Østerdalens arbejdersamlag;125
 Norges Anarkistråd (NA) – The Norwegian Anarchist Council (NACO);399
 Norges Handelsstands Forbund;267
 Norges Håndverkerforbund;267
 Norges Industriforbund;267
 Norges Kommunistiske Parti;8; 222; 302; 309; 361; 417
 Norges Rederforbund;267
 Norges Samfundshjelp;267; 413
 Norges Social-Anarkistiske Forbund;6; 8; 275; 310; 348; 412; 421
 Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund;8; 119; 142; 221; 264; 410; 413; 422
 Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti;8; 289
 Norges Syndikalistiske Ungdomsforbund;372
 Norges Ungsocialistiske Forbund;6; 8; 24; 78; 81; 150; 151; 152; 153; 157; 158; 159; 196; 206;
 236; 266; 271; 278; 326; 358; 359; 410; 412; 421
 Norges Ungsosialistiske Forbund;8; 154; 193
 Norsk Arbeidsgiverforening;8; 217; 225; 246; 249; 412; 419; 422
 Norsk Arbeidsmandsforbund;8; 167; 191; 192; 193; 207; 210; 253; 254; 256; 265; 415; 417;
 418; 422
 Norsk Central. for Boktrykkere;318

Norsk Centralforening for Bogtrykkere;80
Norsk Føderalistisk Ungdomsbevegelse;285; 287; 358
Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund;8; 301
Norsk Kjemisk;228; 301; 413
Norsk Landmandsforbund;267
Norsk Pacifistisk Militærnekteforbund;275
Norsk syndikalistisk Føderasjon;334
Norsk syndikalistisk Federation;193; 197; 418
Norsk syndikalistisk Forbund;8
Norsk syndikalistisk Føderasjon;8
Norske Arbeideres Forening;79
NSA;8; 255; 300; 302; 307; 309; 328
NSAF;8; 319
NSF;7; 8; 24; 158; 159; 163; 178; 190; 193; 194; 195; 196; 198; 200; 201; 206; 208; 209; 210;
212; 214; 218; 228; 236; 249; 250; 255; 256; 257; 263; 264; 265; 266; 267; 269; 270; 271;
275; 278; 279; 280; 281; 283; 285; 289; 292; 295; 296; 298; 299; 303; 310; 312; 314; 316;
319; 321; 324; 326; 331; 335; 336; 338; 340; 341; 342; 347; 348; 360; 361; 367; 369; 371;
372; 373; 374; 375; 379; 393; 394; 397; 410; 412; 418; 421; 422; 423
NSU;8; 143; 144; 146; 147; 150; 151; 152; 185; 201; 221; 222; 226; 229; 230; 232; 235; 246;
248; 319; 359; 422
NUF;8; 144; 153; 154; 157; 159; 194; 196; 208; 236; 265; 266; 316; 319; 421
Nybø;119; 121
Nyt Tidsskrift;100; 106
Oda;85; 86; 414
Olausen;231
Olga;83; 119; 358
Olsen;8; 119; 165; 168; 172; 173; 178; 191; 195; 211; 230; 283; 291; 300; 304; 312; 315; 338;
348; 349; 399
Oslo Anarkistføderasjon (OSANA);382
Oslo LS;263; 291; 292; 296; 335; 341; 347; 361; 365; 372; 374
Oslo Social-Anarkistiske Forbund;302
Oslo stein-, jord- og cementarbeiderforening;324
Ottar;8; 162; 352; 361; 385; 418
Ottersen;158; 195; 300; 301; 302; 314; 316; 318; 328; 329
Ottesen-Jensen;8; 161; 352; 361; 417; 418
Ousland;171; 249; 419
Owen;68; 69
Pariserkommunen;71; 76; 79; 107; 112; 384
Parson;97
Parsons;97; 109; 112
Paulson;125; 146
Pedersen;7; 74; 139; 210
Pelloutiers;161
Perleporten teatergruppe;384
Person;271; 358
Persson;70; 184; 300; 419
Pétain;41
Pettersen;393; 419
Populisme-Debatt;386; 413; 424

Populistiske Arbeidsgrupper;15; 385; 409
 Porsgrunn og Skien Anarkistgruppe;382
 Pouget;41; 161
 Proudhon;11; 26; 27; 41; 66; 67; 68; 69; 71; 78; 106; 113; 141; 409
 Pryser;59; 64; 348; 419
 Paasche Aasen;144; 360
 Quisling;100; 335; 340; 349; 417; 420
 R.F.I.;301
 Radikale Venstre;76; 98
 RadiOrakel;388
 RAF (a);382; 383; 384; 421
 Randers;98
 Rasmussen;139; 225; 228; 414
 Rastad;152; 154
 Ravachol;19; 20; 86
 Reclus;86; 350
 Reffling;62
 Refleks;286
 Reflektoren;287
 Reformforeningen;74
 Regnbuetrykk;384; 385; 420
 Rein;158; 289; 441
 Retfærd;115
 Revolt;144; 151; 158; 159; 162; 193; 195; 202; 222; 227; 230; 231; 236; 238; 245; 251; 252;
 253; 266; 271; 273; 275; 278; 306; 307; 310; 311; 314; 316; 320; 324; 348; 353; 358; 359;
 360; 363; 365; 381; 382; 389; 421; 424; 441
 Revolten;139
 Revolusjonær socialistisk diskusjonsklubb;342
 Revolusjonære Arbeideres Forbund (anarkistene);382; 383; 421
 Revolusjonære Arbeideres Forbund (anarkistene) XE "Revolusjonære Arbeideres Forbund
 (anarkistene)" (RAF (a);382; 421
 RFI;327
 Riesener;126
 Rigstidende;62
 Riksförbundet för sexuell upplysning;363
 Rjukan Salpeterværks arbeiderforening;246
 Rocker;11; 27; 41; 326
 Rolfsen;364
 Roosen;62
 Rosmersholm;88; 96
 Rovtrykk;384
 Rudiger;373
 Rød Front;385
 Røde Emmas Aksjonsteater;386
 Røvik;366
 Rådskommunistisk Arbeidsgruppe i Tromsø (RAG);382
 Rådsmakt;387; 422
 S.A.C.;191; 192
 SAC;8; 40; 161; 162; 163; 165; 173; 175; 189; 190; 191; 192; 193; 194; 195; 200; 201; 250; 267;

320; 326; 335; 336; 340; 341; 342; 349; 360; 361; 363; 371; 373; 374; 381; 383; 385; 393; 419
Sacco;144; 311; 312; 316; 327; 358; 363; 421
Sahlin;365; 366; 367
Saint-Simon;60; 65; 66
Sammenslutningen av Bevisst Arbeidssky Elementer (Norge);379
Samstyre;139
Samtiden;112
Sand;291
Scheflo;144; 154; 173; 304
Selskabet Bondevennerne;74
Senterpartiet;410
Shaw;89
Simons;60; 119
Sinovjev;269; 304; 334; 339
Skagen;387
Skjennem;365
Skjervøy;397; 419
Skjærpe;40; 51; 53; 387; 419; 424
Skog- og Landarbeiderforbundet;247
Skorpionen;139; 143
Skredderforbundet;301; 318
Slettan;75; 419
Smith;323; 358
Smits;323
Smørsyra;388
Snusmumrikken;382
Social Science Club;143
Social-Demokraten;79; 86; 109; 168; 170; 203; 216; 306; 359; 422
Solidaritet;24; 37; 41; 54; 144; 181; 195; 198; 199; 200; 201; 231; 245; 252; 272; 326; 348; 359;
360; 367; 369; 371; 372; 373; 416; 421; 424
Soma;385
Sorel;41
Sort Kamp;381; 382; 421
Sosiologisk Studiesirkel;387; 422
Souchy;323; 331
SPD;126
Spera;125
Spira;386
Spitsbergen syndikalistiske Federation;8; 253
Spray;382
SSF;8; 250; 253
Stalin;325; 329; 339; 340; 378
Stampehl;126
Stang;125
Stavanger Aftenblad;162
stein-, jord- og cementarbeiderforening;324
Steiner;387
Steinsvik;23; 79; 102; 103; 107; 108; 109; 110; 112; 114; 115; 116; 119; 120; 121; 415; 418;
419; 420; 421; 422

Stensås;366
Stirner;19; 27; 71; 145; 155
Storm;24; 144; 154; 155; 156; 157; 206; 267; 269; 354; 365; 421
Storaa;158; 162; 231; 301; 318
Strøm;119; 266; 287; 358; 365
Stuart Mill;75; 91
Studentersamfundet;335; 378; 386
Støber-Tangen;365
Størvold;254; 255
Støttekomiteen for Sacco og Vanzetti;358; 421
SUF (m-l);8
Sundkvist;289; 320; 322; 323
Sundt;61; 66; 78
Suomen Anarkistifederaatio (SAF);399
SV;385; 386; 387
Svarte Emma;384; 397
Svenson;323
Svensson;300
Sverdrup;83; 104; 106
Sveriges Arbetares Centralorganisation;8; 40; 161; 162; 163; 165; 190; 193; 198; 267; 419
Syk Kærlighet;86
Syndikalisten;129; 190; 198; 199; 202; 259; 393; 413; 418; 420; 421
Syndikalistisk-Anarkistisk Forening;301
Systemfeil - Sandefjords anarkistblekke;390
Sæther;79; 322; 323
Sætra;385
Sørensen;116; 117; 158; 358; 369; 418; 420; 423
Sørli Anarkistiske Idrettsforening;382
Sørværøy;382
Søvik;374
Saaheim arbeidsmandsforening;152
Saaheim Jern- og Metallarbeiderforening;246
Tangen;8; 54; 159; 172; 192; 193; 195; 206; 213; 272; 278; 285; 288; 323; 331; 341; 343; 345;
346; 347; 348; 349; 358; 361; 365; 371; 420
Teigen;203; 255
Thaulow;86
The Anarchafeminist International – L'Internationale Anarchoféministe (i@f);399
The Anarchist International Embassy (AIE);399
The Anarchist International University Federation;399
The International Anarchist Tribunal (IAT)/Anarchist Press Tribunal (APT);399; 401
The International Committee on Planned Parenthood;363
The International Institute for Organization Research (IIFOR);399
The International Journal of Organization Research (IJOR);399
The International Workers of the World (IWW/AI);399
The Libertarian Association of Teetotalers;399
The Manifest of the sixteen;404
The Northern Anarchist Confederation;399
The Southern Anarchist Federations;399
The World Secretariate and Commission of IFA;399

Thrane;19; 59; 61; 63; 64; 65; 66; 67; 68; 69; 70; 71; 72; 73; 77; 78; 88; 89; 259; 409; 413; 415;
417; 419; 420; 421
Tidens Tegn;173; 184; 291; 424
Tidsskrift for et frihetlig økologisk samfunn;389
Til Frihet;421
Tobaksarbeiderforbundet.;318
Toft;379
Tokerud;120
Tolstoj;100
Torgersen;124; 328
Torp;255; 297
Tranmæl;126; 144; 146; 150; 157; 165; 166; 167; 168; 169; 170; 171; 172; 173; 175; 176; 177;
181; 182; 183; 184; 185; 195; 201; 214; 221; 222; 223; 224; 225; 226; 227; 249; 282; 298;
300; 304; 307; 308; 309; 312; 315; 338; 339; 362; 413; 415; 417; 420
Trearbeiderforbundet;81
Trondhjems arbejderparti;125
Trotski;325; 334; 339; 340; 359
Trotskij;269; 339
Tucker;11; 27; 89
UFFA;388
Ullmann;115
Ung Mob;388
Unge Venstre;15; 116; 386; 387; 409
Ung-Socialisten;142; 143; 144; 148; 150; 151; 234; 422
Ungsosialisten;168; 259; 378; 422
Uppdal;412
Vann;389
Vannbærereren;385
Vanzetti;144; 311; 312; 316; 327; 358; 363; 421
Varden;256
Vasenden;70
Vennerød;379; 384
Venstre;15; 71; 76; 80; 83; 98; 100; 104; 116; 125; 215; 232; 307; 386; 387; 409; 410; 418
Venstre kommunistisk Ungdomsfylking;8; 273; 275; 422
Vestad;250
Vestmannen;107; 112; 421
Vette;247; 423
Vi kvinner;363
Vik;292
Vindheim;7; 375; 379; 385; 423
VKU;8; 273
Vogt;139; 307
Volan;172; 180; 183; 190; 191; 203; 254; 283; 296; 300; 304; 329
von Faber du Faur;119
Vort Arbeide;84
Vorwärts;126
Værk;387
Wam;384
Weimar;139

Weitling;62
Wergeland;59; 60; 61; 307; 361; 400; 409; 413; 416; 417
Wessel;131; 158; 206; 209; 358; 360; 361; 412; 416; 418; 419; 420
Willoch;379
Willumsen;358
Wilson;100; 125; 420
Zachariassen;170; 247; 415; 420
Zöllner;119
Ødegård;247; 256; 283; 420
Ødegaard;195; 247; 248; 278
Aakervik;158; 159; 160; 193; 211; 226; 237; 250; 251; 252; 259; 266; 272; 278; 283; 288; 289;
311; 312; 313; 320; 322; 343; 344; 345; 353; 358; 412; 420; 424
Aas;249; 269; 270; 421

SLUTTNOTER

¹.Kilde: Rolf Petter Larsen i samtale med Harald Fagerhus.

² Oklarki betyr pøbelvelde, at pøbler hersker.

³ Fri Fagbevegelse nr. 4 1947:27 («En mislykket roman fra arbeiderbevegelsens historie» av A. Sk.) Dansken Martin Andersen Nexø fikk kritikk for «å lage slette karikaturer så vel av reformistene som av de radikale» i boken «Morten den røde», en roman fra den danske arbeiderbevegelsen i tiden omkring den første verdenskrig.

⁴.Berkman 1987:8.

⁵ Nå må man ikke tro at de norske anarkistene nødvendigvis var tilhengere av lovløse tilstander: «Anarkisme vil si det samme som *herreløshet*, men ikke *lovløshet*. De lover som bygger på sann etikk, og fremmer frihet og *solidaritet*, vil bestå. Men *klasselovene* vil falle.» (Revolt nr. 1-2 1926. «Anarkismen.»)

⁶.Revolt nr. 6 1925 («Anarki.» Av Robert Rein).

⁷ Peter Kropotkins artikkel om anarkisme i Encyclopædia Britannica, ellefte utgave (Capouya and Tomkins 1975:108-109)

⁸ Petersen 1981:31.

⁹.Revolt nr. 9 1923.

¹⁰ Se f.eks. Merriam-Webster Online Dictionary (<http://www.m-w.com/>)

¹¹ Autoritet betyr overordning av en fremmed vilje over ens egen. Autoritet betyr på den annen side underordning. En autoritet er en person (eller institusjon) som tar beslutninger for andre. Autoriteten tar beslutningene *fra* de andre; den *stjeler* disse beslutningene. En autoritet er en hersker. I vanlig språkbruk betyr autoritet, i tillegg til en som fatter andres beslutninger, også sakkunnskap eller kompetanse. I anarkistisk språkbruk er det et skarpt skille mellom ekspertkompetanse og beslutningskompetanse. Ekspertenes kompetanse dreier seg om utredninger og forslag. Beslutningsretten ligger hos de som er vesentlig og konkret berørt av beslutningene.

¹² Bakunin 2002:70.

¹³ Begrep fra spillteorien og et nøkkelbegrep i moderne statsteori. Uttrykket stammer fra følgende anekdote. To fanger sitter i hver sin celle, og politiet sier til hver av dem: "Hvis du tyster på kameraten din og han ikke tyster på deg, går du fri og han får 10 års fengsel. Hvis ingen av dere tyster, får dere begett års fengsel. Hvis begge tyster, får dere begge fem års fengsel. Hvis han tyster og ikke du, går han fri og du får 10 år. Akkurat det samme sier jeg også til kameraten din." - For hver fange vil da tysting være det samme uansett hva den andre gjør. Begge vil derfor tyste og få fem års fengsel, til tross for at de ved å tie kunne ha klart seg med ett år. (PaxLexikon) Fangens dilemma brukes til å analysere situasjoner hvor hver og en for seg har mål og strategier som fører til at alle taper, fordi det er rasjonelt å forfølge sine mål. Samarbeid er dermed vanskelig.

¹⁴ Et resonnement som den amerikanske økologen Garrett Hardin gjorde allment kjent på slutten av 1960-tallet. Han utviklet følgende resonnement: «En gjeter sitter og tenker på hvordan han skal bruke den ikke-regulerte beitemarken - en allmenning uten restriksjoner: Skal han øke flokken sin med ett ekstra dyr? Han vil fort innse at så godt som all fortjeneste vil gå til ham og hans familie. De indirekte kostnadene ved å ha ekstra dyr på beite vil imidlertid bli fordelt på alle som bruker beitet. Selvfølgelig finner gjeteren det lønnsomt å øke flokken med ett ekstra dyr, og så enda ett til. Og dermed kan vi ende opp i en tragedie – en allmenningens tragedie.» Hvis ikke jeg øker flokken, og for den saks skyld skyter elgen eller fisker den store fisken, så vil naboen gjøre det. Hvis én eier reduserer flokken frivillig, har han ingen sikkerhet eller garanti for at andre eiere som konkurrerer om de samme beitene, ikke øker sin flokk. Utgangspunktet for problemet er at utnyttelsen av ressursene er felles og fri for alle. Dette kan få den enkelte næringsaktør til å øke innsatsen i ressursuttaket så lenge en oppnår overskudd utover normalavkastning på innsatsfaktorene. «Allmenningens tragedie» beskrives som en situasjon hvor det er mange deltakere som føler at det de gjør i dag, har liten eller ingen betydning for hva de får igjen i morgen. Konsekvensen blir således for høyt press på ressursene, noe som utarmer ressursene over tid. Dette har fått enkelte liberalister til å gå inn for at vann og luft må privatiseres.

¹⁵ En gratispassasjer er en person som har fordelene av et kollektivt gode uten å bidra til omkostningene ved å produsere det. Kollektive goder betyr her slike goder som er tilgjengelige for alle dersom de er tilgjengelige for noen, fordi det er teknisk umulig eller urimelig dyrt å innføre et system der godet blir forbeholdt dem som bidrar til det. Felles for alle disse situasjonene er at hver ville foretrekke å være gratispassasjer, på betingelse av at ingen andre var det; det nest beste er at alle bidrar til godet; det tredje beste at ingen gjør det; og det verste at han er den eneste som gjør det. Dette betyr at alle vil forsøke å bli gratispassasjerer, for uansett hva de andre gjør dette det beste for den enkelte. Men når alle forsøker å bli gratispassasjerer, vil ingen oppnå det, for godet vil ikke bli realisert. Det er som om alle reiser seg på fotballkampen for å se bedre; ingen får se bedre, men alle blir trette i beina. (PaxLeksikon)

¹⁶ Dette kan man lese om i Kropotkins bok ”Anarkism och moderne vetenskap”. (Kropotkin 1982)

-
- ¹⁷ Krapotkin 1982:136-137, 139
- ¹⁸ Bjørneboe 1983b:47 («Anarkismen... idag»). Frivol = lettsindig, våget, uanstendig.
- ¹⁹ Bjørneboe 1983b:43 («Anarkismen... idag»).
- ²⁰ Alarm 12/1928 og 28/1928. I Alarm nr. 26, 1/7 1922 skilles det mellom den rent syndikalistiske retning, den kommunistisk-syndikalistiske retning og den anarkistisk-syndikalistiske retning innen den franske revolusjonære organisasjon. («Den internationale syndikalistiske konferanse i Berlin.»)
- ²¹ Solidaritet nr.1, september 1945 («Nasjonal eller industriell sosialisme?» av E. A.). Jeg har også sett uttrykket «industriell kommunisme» vært brukt.
- ²² Ikke lett på en lovlig måte i hvert fall. Man kan riktignok tenke seg at et parti med direktedemokrati på programmet vinner valget med så stort flertall at grunnloven kan endres, men sannsynligheten for dette er minimal.
- ²³ Holmberg 1920:126,128, 133-134.
- ²⁴ Alarm nr. 29 1927 («Demokrati, klassekamp og militarisme.» Av Albert Jensen).
- ²⁵ Meningitis = hjernehinnebetennelse. Det finnes en smittsom variant av denne.
Poliomyelitt = virus sykdom i ryggmargen. Skader nervebanene til skjelettmuskulaturen. Kan medføre lammelser.
- ²⁶ Obligat = forpliktet, bundet, foreskrevet.
- ²⁷ Dr. Jonas Fjeld i Frich 1991:49-50. (Første gang utgitt i 1913.) De som ønsker å sette seg inn i hvordan anarkistene og syndikalistene, samt ulike raser, ble sett på i «obskure» borgerlige miljøer like før første verdenskrig og i mellomkrigstiden bør lese Frichs tjuenbindsserie om «den blonde kjempen» dr. Jonas Fjeld.
- ²⁸ Oklarki betyr pøbelvelde, at pøbler hersker.
- ²⁹ Berkman 1987:8 (Min oversettelse).
- ³⁰ Woodcock 1964:13.
- ³¹ Guérin 1977:70
- ³² Guérin 1977:74.
- ³³ Ibid.
- ³⁴ Woodcock 1964:245.
- ³⁵ Woodcock 1964:379.
- ³⁶ Gateavisa, mars 1990:23 («Eiendom er tyveri. Eiendom er frihet. Historien om de beryktede anarkistiske røverne i 'Bonnot-banden'» av Wilhelm Aas).
- ³⁷ Ellisif Wessel: Klasse mot Klasse, Hefte I, side 50 («Utendig raseri.» av K. O. T. i Ny Tid nr. 5, 7/1 1914).
- ³⁸ Dybfest 1890:34-38, «En spion».
- ³⁹ Hamsun 1962:98.
- ⁴⁰ Pryser 1977:116. (Brynjulf Handgaard: Stor aktivitet i Sør-Gudbrandsdalen)
- ⁴¹ Petersen 1981:25.
- ⁴² Vestmannen nr. 34 1889 («Med og mot.»).
- ⁴³ Sort Kamp nr. 2 1972 («Vold og revolusjon og ikke-vold» av «JOB»)
- ⁴⁴ Revolt nr. 1-2 1926 («Anarkismen.»)
- ⁴⁵ Woodcock 1964:251.
- ⁴⁶ Gateavisa, mars 1990:18, 19 og Woodcock 1964:252.
- ⁴⁷ Storm nr. ? 1909 («Ned med ungsocialistene!» Av Ingvald Rastad). Dette er historien om «den sorte bande».
- ⁴⁸ Direkte Aktion nr. 8 1913 («Med den røde blendlygte — Ogsaa en revolutionær.»).
- ⁴⁹ Marshall 1993:633.
- ⁵⁰ <http://flag.blackened.net/daver/anarchism/tucker/tucker31.html> (Property Under Anarchism Excerpted from the book; Individual Liberty: Selections From the Writings of Benjamin R. Tucker Vanguard Press, New York, 1926 Kraus Reprint Co., Millwood, NY, 1973)
- ⁵¹ Max Stirner, The Ego and Its Own, s. 197
- ⁵² Vestmannen nr. 27 1889 («Anarkisme. I.» Av «A. D.»).
- ⁵³ Revolt nr. 6 1925 («Anarki.» Av Robert Rein).
- ⁵⁴ Alarm nr. 3 1920 («Syndikalismen.» av Carl O. Tangen).
- ⁵⁵ Fedraheimen nr. 18-21, Tynnset 1890 («Kan politikken hjelpe oss?»). Utdraget her er hentet fra Folkebladet nr. 3 1982:14.
- ⁵⁶ Alarm nr. 49 1922 («Syndikalismen og sandheten.» Av «Ego»).
- ⁵⁷ Alarm nr. 21 1936 («Intervensjonsprinsippet.» av Ludv. A. Nicolaysen).
- ⁵⁸ Alarm nr. 18, 169 1933 («Slaget ombord på 'Tordenskjold'.» Av Victor Uranus).
- ⁵⁹ VG 06.11.2001.
- ⁶⁰ Sogstad 1951:134.

-
- ⁶¹.Ibid.
- ⁶².Aakervik 1919.
- ⁶³.Den amerikanske syndikalist James MacDonald sitert i Alarm nr. 25 1926.
- ⁶⁴. Alarm nr. 51, 17/12 1921 («Kapitalistpressens brendevinsagitation og arbeiderne.» Av Helvetius).
- ⁶⁵.Alarm nr. 32? 1927 («Det å være fattig straffes.» av Halvdan Strand.)
- ⁶⁶.Folkebladet 7 (2/73).
- ⁶⁷.Folkebladet 2/83.
- ⁶⁸.Anarkisttribunalet IAT-APT september 2001. Kilde: <http://www.anarchy.no/apts.html>
- ⁶⁹.Petersen 1981:31.
- ⁷⁰.Revolt nr. 6 1925 («Anarki.» Av Robert Rein).
- ⁷¹.Bjørneboe 1983b:47 («Anarkismen... idag»).
- ⁷².Bakunin 2002:70.
- ⁷³.Peter Kropotkins artikkel om anarkisme i Encyclopædia Britannica, ellefte utgave (Capouya and Tomkins 1975:108-109)
- ⁷⁴. Dette kan man lese om i Kropotkins bok "Anarkism och moderne vetenskap". (Kropotkin 1982. En bedre utgave finnes på engelsk.)
- ⁷⁵.Folkebladet nr. 2 1995
- ⁷⁶.Gatevisa 9/84 («— Stat og marked ut av privatlivet!» Av Arvid Weber Skjerpe).
- ⁷⁷.Bjørneboe 1983:11 («Om formyndermennesket»).
- ⁷⁸.Vassnes 2003. Omtale av Richard Wilkinson: Mind the Gap — Hierarchies, Health and Human Evolution (Weidefeld Nicolson, London 2000)
- ⁷⁹.Bakunin 1977:31-32 (Min oversettelse).
- ⁸⁰.Anarchy FAQ B.1
- ⁸¹.Alarm nr. 17, 20/8 1938 («Leder- og autoritetsprinsippet.»).
- ⁸².Welzel 1979:28 (Bakunin: Godt und der Staat:85. Utgiver: Reinbek bei Hamburg, 1871).
- ⁸³.Bakunin 1977:27-28 (Min oversettelse).
- ⁸⁴.Welzel 1979:21-24 og 31-35.
- ⁸⁵.Welzel 1979:23 (Bakunin: Gott und der Staat:144-145).
- ⁸⁶.Welzel 1979:23 (Peter Kropotkin: Mutual Aid:227).
- ⁸⁷.Bakunin 1977:31 (Min oversettelse.)
- ⁸⁸.Welzel 1979:33-35.
- ⁸⁹.Welzel 1979:36-37
- ⁹⁰.Bakunin 1977:17 (Min oversettelse.)
- ⁹¹.Welzel 1979:35.
- ⁹².Holmberg 1920:87-88.
- ⁹³.Peter Kropotkin (Ukjent kilde)
- ⁹⁴.Mailand-Hansen 1970:126-127 (Errico Malatesta: Anarki og regering)
- ⁹⁵.Alarm nr. 29, 16/7 1927 («Organisasjonen — livsbetingelsen for arbeiderklassen.» Av Gerda Storm).
- ⁹⁶.Alarm nr. 36 1930 (Retten til produksjonsmidlene.»)
- ⁹⁷. *Til Frihet* 2/1904 (Kilde:Wilson 1968:23).
- ⁹⁸.Alarm nr. 22 1937 («Et sant ord» av B. Traven)
- ⁹⁹.Jæger 1979:400.
- ¹⁰⁰.Sitat av Mikael Bakunin (Strand & Aastorp 1977:50)
- ¹⁰¹.Louise Michel (1830-1905) En variant av dette slagordet er: «Friheten gis ikke. Den må tas.»
- ¹⁰².Sitat av Mikhail Bakunin (Strand & Aastorp 1977:51)
- ¹⁰³.Bakunin 2002:68.
- ¹⁰⁴.Bakunin 2002:38-39. Nå må det nok sies at Bakunin er noe uklar i begrepsbruken når han snakker om «nasjon» og «stat». Dette kan skyldes at dette var i hans tidlige anarkistiske fase.
- ¹⁰⁵.Peter Krapotkin («Under Fanerne.» Mai 1901. Utgitt av Kristiania socialdemokratiske ungdomslag. Side 14).
- ¹⁰⁶.Solidaritet nr. 6 1946 («Mot et industrielt tukthus.»). Dette er et sitat av Krapotkin.).
- ¹⁰⁷.Arwid Lund i et intervju med Anna-Klara Bratt (Bratt og Fogelqvist 1997:115)
- ¹⁰⁸.Sjærpe 1977, Törnell 1974.
- ¹⁰⁹.Skjærpe 1975 og Skjærpe 1977
- ¹¹⁰.Holm 1975:1-2.
- ¹¹¹.Amundsen 2001:66-67 (Medlemsboken til Svalbard Syndikalistiske Federation)
- ¹¹².Alarm 12/1928 og 28/1928. I Alarm nr. 26, 1/7 1922 skilles det mellom den rent syndikalistiske

-
- retning, den kommunistisk-syndikalistiske retning og den anarkistisk-syndikalistiske retning innen den franske revolusjonære organisasjon. («Den internationale syndikalistiske konferanse i Berlin.»)
- ¹¹³.Solidaritet nr.1, september 1945 («Nasjonal eller industriell sosialisme?» av E. A.). Jeg har også sett uttrykket «industriell kommunisme» vært brukt.
- ¹¹⁴.Betegnelsen er brukt i Alarm nr. 5, 21/3 1936 («Oslo L. S. fyller 20 år.»).
- ¹¹⁵.Olaussen 1945:71. I Italia ble tusenvis av tidligere syndikalister fascist (Sørensen 1991:20). I 1915 klarte Mussolini i å overtale lederne for de italienske syndikalistene i USI i å støtte hans pro-krigerske holdning. Dette medførte at USI sprakk, og i 1919 grunnla Mussolini fascistpartiet sammen med enkelte av de tidligere syndikalistene. Før 1. verdenskrig var Mussolini marxist, og redaktør av det sosialistiske tidsskriftet Avanti!. Anarkosyndikalistene ble forfulgt i det fascistiske Italia.
- ¹¹⁶.Solidaritet nr. 5, mai 1946 («Georges Sorel. 100-årsdagen for hans fødsel.» av Harald Winge.).
- ¹¹⁷ Holm 1975:12 og note 32 side 100.
- ¹¹⁸.Arbeidernes leksikon, bind VI:spalte 387.
- ¹¹⁹.Alarm nr. 37, 18/9 1920. («Arbeidspladsen skal erobres — ikke parlamentet» av John Andersson).
- ¹²⁰ Holmberg 1920:126, 128.
- ¹²¹ NAF 1918:76-77. (Alfred M. Nilsens tale)
- ¹²² Revolt nr. 1 1923.
- ¹²³.Alarm nr. 25 1926 («Syndikalismens politiske ideologi.» av Carl O. Tangen).
- ¹²⁴.Alarm nr. 20, 6/1 1937 («Betingelsene for arbeidernes sociale kamp»).
- ¹²⁵.Rud. Holme «Hvem er splittingsmænd?»:29-31 (NSFs Forlag, årstall ukjent, men sannsynligvis 1921 eller senere.) Se Direkte Aktion nr.? 1913 («Fagoppositionen. To slags syndikalister.» av CBI EBD.)
- ¹²⁶.Alarm nr. 26 1922 («Syndikalistisk politik.» av Trygve Aakervik).
- ¹²⁷.Alarm nr. 25 1926 («Syndikalismens politiske ideologi. Av Carl O Tangen.»). Chimær = hjernespinn, fantasifoster.
- ¹²⁸.Solidaritet 4/5 1959 («Slavestaten jubilerer. LO i Norge 60 år»).
- ¹²⁹.Alarm nr. 11 1937 («Syndikalismen.» av Sébastian Faure).
- ¹³⁰.Solidaritet 4/1946 («Nasjonalismen bryter vei for nazismen.» Sitatet er av Fred Lessak).
- ¹³¹.Solidaritet nr. 1 1946 («Vi kjenner ingen nasjoner.» Av J. P. W.).
- ¹³².Alarm nr. 35 1920.
- ¹³³.Alarm nr. 13, 26/3 1927 («Den syndikalistiske organisasjons opbygning» Carl Sundqvists foredrag i Oslo L.S. den 15. mars.)
- ¹³⁴.Alarm nr. 29, 24/7 1920 («Klassekampens organisationsformer.» Av John Andesson).
- ¹³⁵ Alarm nr, 26, julen 1932 («Syndikalismens organisasjonsformer og klassekampoppgaver.» Av Arve Haraldstad
- ¹³⁶.Alarm nr. 27, 8.juli 1922 («Prinsiperklæring for den revolutionære syndikalisme. Enstemmig vedtat paa den revolutionære syndikalistiske konferanse i Berlin 1922.»)
- ¹³⁷.Skjærpe 1977:90
- ¹³⁸.Alarm nr. 3, 8/2 1936 («Peter Krapotkin.» Av Alf L. Strøm. Sitatet er fra Peter Kropotkin i «En anarkists erindringer»).
- ¹³⁹.En representant for dette synet var forretningsføreren i NSF, Einar Mikkelsen. (Revolt nr. 10 1923)
- ¹⁴⁰.Persson 1993:186-187.
- ¹⁴¹.Revolt nr. 7 juli-august 1923 («Anarkisme — syndikalisme.» Av Nils Jøntvedt).
- ¹⁴².Skjærpe1977:60.
- ¹⁴³.Skjærpe 1977:61-62.
- ¹⁴⁴.Skjærpe 1977:61.
- ¹⁴⁵.Skjærpe 1977:24 og Holmberg 1920:93.
- ¹⁴⁶.Alarm nr. 4, 28/1 1922.
- ¹⁴⁷. Direkte Aktion nr. 27, 7/7 1917 («15-mandskomiteens indstilling.» Av Alber Jensen).
- ¹⁴⁸.Direkte Aktion nr. 4, 7/3 1914 («Tilbake til Marx.»).
- ¹⁴⁹.Alarm nr. 44, 29/11 1930 («Håkon Meyer: 'Historieopfatning og Marxisme.'» Av C. O. T—n).
- ¹⁵⁰.Alarm nr. 30, 23. juli 1921 («Hvad vi vil!» av George).
- ¹⁵¹.Solidaritet nr. 1, januar 1947 («Den sanne sosialisme.»).
- ¹⁵².Solidaritet nr. 5 1951 («Marxismen i praksis» av «1277»).
- ¹⁵³.Solidaritet 9 1949 («En kald styrt i sommervarmen» av «1277»).
- ¹⁵⁴.Alarm, nr. 7, årgang ukjent, grunnet dårlig kopi («Marxisme og syndikalisme.» av Albert Jensen).
- ¹⁵⁵ Alarm nr. 17 2/9 1933.
- ¹⁵⁶.Koht 1937:3.
- ¹⁵⁷.Nerbøvik 1979:20.

-
- ¹⁵⁸.Alarm nr. 43, 27/10 1928.
- ¹⁵⁹.Koht 1937:3.
- ¹⁶⁰.Pryser 1985:301-303.
- ¹⁶¹.Pryser 1985:306.
- ¹⁶².Nerbøvik 1979:20, 21.
- ¹⁶³.Øverland 1903:18 (Marcus Thrane i et foredrag i Kristiania i 1849).
- ¹⁶⁴.Bliksrud m.fl. 2002:224-225.
- ¹⁶⁵.Bliksrud m.fl. 2002:226.
- ¹⁶⁶.Koht 1939b:18. I følge Mohr 1958:14 kom bladet ut 1830–39.
- ¹⁶⁷.De numrene jeg har sett for 1939 har navnet «For Arbeidsklassen», men dette er senere opplag.
- ¹⁶⁸.Pryser 1985:158.
- ¹⁶⁹.Pryser 1985:158.
- ¹⁷⁰.Pryser 1985:76.
- ¹⁷¹.Pryser 1985:312.
- ¹⁷².Mohr 1958:7.
- ¹⁷³.Koht 1939b:14-15.
- ¹⁷⁴.Bjørklund 1970:37, Koth 1937:3-5
- ¹⁷⁵.Koht 1949:5.
- ¹⁷⁶.Koht 1939b:5.
- ¹⁷⁷ Arbeidernes Leksikon, bind 6, spalte 1071. Artikkel om Wergeland.
- ¹⁷⁸.Mohr 1958:9.
- ¹⁷⁹ PaxLeksikon, bind 6, side 526. Artikkel om Wergeland.
- ¹⁸⁰ Kilde: Jørgen Høgetveits artikkel «Dagen og Grunnloven II» på <http://www.afkf.net/hvsnedl/s8.art6.htm>.
- ¹⁸¹.Pryser 1985:158-159.
- ¹⁸².Ustvedt 1975:45.
- ¹⁸³.Aarnes 1991:37.
- ¹⁸⁴.Ibid.
- ¹⁸⁵.Se forøvrig Pryser 1985:135-141 for en diskusjon rundt graden av selvforsyningsøkonomi og pengeøkonomi mellom ulike forskere.
- ¹⁸⁶.Et «faderlig» ovenfra og nedad samfunn, omtrent som forholdet mellom en streng, men kjærlig, far og hans sønn.
- ¹⁸⁷.Merkantilismen var et økonomisk-politisk system i Europa fra slutten av middelalderen og ut i det 18. århundre som siktet på å styrke nasjonalstatens makt ved en statsdirigert fremming av utførselen og bremsing av innførselen av varer.
- ¹⁸⁸.Lorenz 1972:23.
- ¹⁸⁹.Lorenz 1972:21-22. Se også Pryser 1985:69 for en tabell over utviklingen av de største yrkesgruppene på bygdene 1801-1875.
- ¹⁹⁰.Larsen 1998:23.
- ¹⁹¹.pryser 1985:68-70.
- ¹⁹².Pryser1985:59.
- ¹⁹³.Pryser 1985:61-65.
- ¹⁹⁴.Bøe m. fl. 1976:32.
- ¹⁹⁵.Pryser 1985:54-55, 197.
- ¹⁹⁶.Pryser 1985:72, 217.
- ¹⁹⁷.Pryser 1985:323.
- ¹⁹⁸.Borgersrud 2000:55.
- ¹⁹⁹.Pryser 1982:29-32
- ²⁰⁰.Pryser 1985:325.
- ²⁰¹.Hovedkilder: Bjørklund 1970, Bull 1985, Friis 1917, Koht 1937, Lorenz 1972, Pettersen 1983, Zachariassen 1962, Øverland 1903.
- ²⁰².Berntsen 1998.
- ²⁰³.Øverland 1903:9 (Se også Koht 1937:16).
- ²⁰⁴.Lorenz 1969:9 (Brev til Fredrik Borg 8/1 1850).
- ²⁰⁵.Pryser 1985:329.
- ²⁰⁶.Om den økonomiske krisen, se Lorenz 1972:22.
- ²⁰⁷.Pryser 1982:84.
- ²⁰⁸.Pryser 1985:323.
- ²⁰⁹.Koht 1937:18.

-
- ²¹⁰.Bull 1985:46-47. Se også Lorenz 1972:28-29, Koht 1937:21, Zachariassen 1962:24-27 og Øverland 1903:57.
- ²¹¹.Fiskaltoll er slik toll som bare har til hensikt å skaffe penger til statskassen – i motsetning til beskyttelsestoll, som skal verne innenlandsk produksjon mot utenlandsk konkurranse. All toll gjør varene dyrere for forbrukerne.
- ²¹².Liggedager var en ordning som gjaldt når skip kom fra utlandet til norsk havn. I noen dager kunne da hvem som helst kjøpe varer fra lasten. Ordningen ble opphevet i 1824, og dermed ble kjøpmenn eller høkere presset inn som uunngåelige mellomledd før varene kom frem til forbrukerne.
- ²¹³.Landhandel hadde vært meget strengt regulert, nesten forbudt. Handel skulle i prinsipp være en bynæring. I 1850 var det likevel bare rester igjen av byborgernes og de privilegerte landhandleres rettigheter.
- ²¹⁴.For menn.
- ²¹⁵.Den bestående ordningen rammet bare ubemidlede. I praksis ble overklassens sønner ikke tatt ut til militær-tjeneste.
- ²¹⁶.Øverland 1903:111.
- ²¹⁷.Berntsen 1998.
- ²¹⁸.Pryser 2005:169.
- ²¹⁹.Bull 1976:11 og Ousland 1949:25.
- ²²⁰.Lorenz 1972:28.
- ²²¹.For en drøftelse av dette, se Pryser 1985:331-335.
- ²²².Pryser 1977:17 (Fra Jens Arup Seip: Utsikt over Norges historie, bd. 1, Oslo 1974:190, 192) For en diskusjon rundt medlemsmassens sammensetning, se Pryser 1977:12-17.
- ²²³.Pryser 1977:15.
- ²²⁴.Pryser 1977:110-111 (Brynjulf Handgaard: Stor aktivitet i Sør-Gudbrandsdalen).
- ²²⁵.I følge Pryser 1995:169 var opplaget på 21000, hvorav 6000 var abonnenter.
- ²²⁶.Pryser 2005:169.
- ²²⁷.Øverland 1903:28.
- ²²⁸.Øverland 1903:43.
- ²²⁹.Øverland 1903:29 (Thrane i et brev til Kongsbergs Arbeiderforening sommeren 1949).
- ²³⁰.Weitlings mest kjente bok «Garantier for Harmomien og Friheden» ble oversatt til norsk i 1847.(Koht 1937:15) Weitling representerte en helt dogmefri religion, og pekte som andre sosialister på det sosiale innhold i kristendommen. (Bjørklund 1970:136)
- ²³¹.Saint Simon ville bygge det nye samfunn på en religiøs brorskapsmoral, og Thrane sto på samme linje som ham.
- ²³².Øverland 1903:23.
- ²³³.Lorenz 1970:19-20. (Arbeider-Foreningernes Blad, 5/5 1849).
- ²³⁴.Det tyvende århundrede 1912:141 (Arbeider-Foreningernes Blad, 21/7 1849).
- ²³⁵.Nerbøvik 1979:25.
- ²³⁶.Andreas Aarflot i Arntzen 1999-.
- ²³⁷.Pryser 1985:314.
- ²³⁸.Pryser 1985:316.
- ²³⁹.Bjørklund 1970:134-135.
- ²⁴⁰.Johanson 1989:96.
- ²⁴¹.Johanson 1989:98.
- ²⁴².Ousland 1949, Bind I:21.
- ²⁴³.Pryser 1985:164.
- ²⁴⁴.Pryser 1977:73-74 (Per Hvamstad: Rikt foreiningsliv på Hadeland)
- ²⁴⁵.Det tyvende århundrede 1917:53-72 («Tiltak til norsk-svensk arbeidersamling. Aktstykker fra aarene 1850-1851.»)
- ²⁴⁶.Lorenz 1969:11-12 (Brev til Frederik Borg 8/1 1850).
- ²⁴⁷.Lorenz 1969:48 (Arbeider-Foreningernes Blad 26/5 1849.).
- ²⁴⁸.Koht 1937:17.
- ²⁴⁹.Lorenz 1972:13 (Framlegg til et opprop, desember 1851).
- ²⁵⁰.Lorenz 1969:103 (Arbeider-Foreningernes Blad 27/9 1851).
- ²⁵¹.Lorenz 1969:86-90 (Arbeider-Foreningernes Blad nr. 42, 19/10-1850. «Arbeider-assosiationer»).
- ²⁵².Høker = en som drev småhandel, særlig med husholdningsartikler. Ofte brukt i nedsettende betydning.
- ²⁵³.G. H:son Holmberg karakteriserer Robert Owen som «en av syndikalismens forløpere», og at han var «en virkelig forkjemper for den moderne syndikalisme». (Alarm nr. 51, 25/12 1920)
- ²⁵⁴.Lorenz 1969:160 (Arbeider-Foreningernes Blad, 23/9 1854).
- ²⁵⁵.Blikrud m.fl., 2002:111.
- ²⁵⁶.Alarm nr. 51, 25/12 1920.

-
- ²⁵⁷.Marcus Thrane i følge Bjørklund 1970:274.
- ²⁵⁸.An-archi betyr lov-løshed. (Marcus Thranes egen note.)
- ²⁵⁹.Lorenz 1969:82-83. (Thrane note:86) (Arbeider-Foreningernes Blad 24/8 1850).
- ²⁶⁰.Øverland 1903:124 (Thrane på arbeidermøtet på Ladegaardsøen i 1850).
- ²⁶¹.Tyvende århundrede:32 (Håkon Meyer: Thranitterbevegelsens bakgrunn). Se også Øverland 1903:12.
- ²⁶².Bjørklund 1970:315. Se også Øverland 1903:125.
- ²⁶³.Bjørklund 1970:113 (Se Arbeider-foreningernes Blad for 28. Juli 1849)
- ²⁶⁴.Lorenz 1970:13.
- ²⁶⁵.Lorenz 1972:32.
- ²⁶⁶.Bull 1976:11.
- ²⁶⁷.Bull 1985:23-25.
- ²⁶⁸.Lorenz 1969:51 (Arbeider-Foreningernes Blad, 19/5 1949.) Arbeideren i en tenkt samtale mellom Styrelsen og Arbeideren. Advarsler mot opptøyer og uro finner vi også i bl.a. Arbeider-Foreningernes Blad 30/6 1849 og 7/12 1850.
- ²⁶⁹.Lorenz 1969:16 (Se Arbeider-Foreningernes Blad 12/5 1849 og 30/6 1849).
- ²⁷⁰.Øverland 1903:290.
- ²⁷¹.Pryser 1977:84 (Per Hvamstad: Rikt foreiningsliv på Hadeland.)
- ²⁷².Ibid.(Thrane kom med en lignende uttalelse på et møte på Lillehammer 25/3 1851, se side 117. Brynjulf Handgaard: Stor aktivitet i Sør-Gudbrandsdalen)
- ²⁷³.Ibid.:84-85.
- ²⁷⁴.Øverland 1903:263-264.
- ²⁷⁵.Bull 1976:14.
- ²⁷⁶.Øverland 1903:249.
- ²⁷⁷.Øverland 1903:275.
- ²⁷⁸.Øverland 1903:274.
- ²⁷⁹.Lorenz 1972:31.
- ²⁸⁰.Lorenz 1972:36.
- ²⁸¹ Sort Kamps 1. mainummer 1972 («1. mai 1886.» Av «A.Z.»)
- ²⁸² Pryser 1995:170.
- ²⁸³.Bjørklund 1970:320.
- ²⁸⁴.Lorenz 1969:180-181 (Arbeider-Foreningernes Blad 23/12 1854).
- ²⁸⁵.Blikrud m.fl., 2002:112.
- ²⁸⁶.Johanson 1989:99. og Blikrud m.fl. 2002:112.
- ²⁸⁷.Blikrud m.fl., 2002:112.
- ²⁸⁸.Blikrud m.fl., 2002:112.
- ²⁸⁹.Storm 1/1909:6
- ²⁹⁰.Lorenz 1969:67-69 (Arbeider-Foreningernes Blad, 4. mai 1850).
- ²⁹¹.Bull 1976:15.
- ²⁹².Filantropisk = menneskekjærlig. En filantrop er en person som hjelper uheldig stilte gjennom velgjørenhet. Må ikke forveksles med solidaritet eller gjensidig hjelp.
- ²⁹³.Ousland 1949:32 og Koht 1937:28.
- ²⁹⁴.Pryser 1985:297.
- ²⁹⁵.Slettan i Arntzen 1999-2002 («Jaabæk, Søren»).
- ²⁹⁶.Pryser 1977:175 («Thraneørsla og bondevennene» av Hans Try).
- ²⁹⁷.Pryser 1985:298.
- ²⁹⁸.Slettan 1979:27.
- ²⁹⁹.Pryser 1985:342.
- ³⁰⁰.Pryser 1985:344.
- ³⁰¹.Som tidligere nevnt hadde Thranitterbevegelsen forsøkt seg på ulike kooperative tiltak. Under første verdenskrig var sosialdemokratene opptatt av den kommunalsosialistiske linjen, — kommunale velferdskomitéer, næringsmiddelkomité, arbeidsdriftskomité, komité for kommunale matutvalg osv. Høsten 1914 ga Carl Bonnevie ut boken «Kommunalsosialisme og kooperasjon». (Koht 1939:137)
- ³⁰².Pryser 1985:342.
- ³⁰³.Nerbøvik 1979:62.
- ³⁰⁴.En bestillingsmann var en statstjenestemann som ikke var embetsmann, men funksjonær i offentlig tjeneste. Bliir også brukt om kommunal tjenestemann. (Kilde: Arbeidernes Leksikon) Betegnelsen er ikke i bruk i dag.
- ³⁰⁵.Slettan 1979:154 («Forslag til Grundregler for alle de bondevenlige Foreninger» 1872).
- ³⁰⁶.Nerbøvik 1979:26.

-
- ³⁰⁷.Pryser 1985:341. Se også Slettan 1979:11.
- ³⁰⁸.Nerbøvik 1979:26.
- ³⁰⁹.Pryser 1985:346.
- ³¹⁰.Bygslet jord = leid jord, gjerne for mange år og for en rimelig årlig leie.
- ³¹¹.Slettan 1979:37-38.
- ³¹².Pryser 1985:340.
- ³¹³.Bergsgård 1964:190
- ³¹⁴.Nerbøvik 1999:112-113.
- ³¹⁵.Nerbøvik 1979:45.
- ³¹⁶.Bjørn Slettan i Arntzen 1999-2002 («Søren Jaabæk»).
- ³¹⁷.Ibid.
- ³¹⁸.Pryser 1985:348.
- ³¹⁹.Pryser 1985:348. Se også Nerbøvik 1979:102.
- ³²⁰.Pariserkommunen = Revolusjonsregjeringen i Paris 18. mars til 28. mai 1871. Det første eksempel på at arbeiderklassen har beholdt makten i en storby utover noen få dager. Pariserkommunen er viktig i både marxistisk og anarkistisk tradisjon.
- ³²¹.Pryser 1985:345.
- ³²².Nerbøvik 1999:115.
- ³²³.Nerbøvik 1979:9.
- ³²⁴.Pryser 1985:297.
- ³²⁵.Slettan i Arntzen 1999-2002 («Jaabæk, Søren»).
- ³²⁶.Pryser 1977:175 («Thranerørsla og bondevennene» av Hans Try).
- ³²⁷.Ibid.: 175-176.
- ³²⁸.Ibid.:183.
- ³²⁹.Ibid.
- ³³⁰.Ibid.:183-184.
- ³³¹.Koht 1937:32.
- ³³².Kringen 1910b:32.
- ³³³.Nerbøvik 1979:119.
- ³³⁴.Aastorp 2002:8-9.
- ³³⁵.Risnes om Fjørtoft i Arntzen 1999-2002.
- ³³⁶.Pryser 1985:348. Se også Risnes artikkel om Olaus Fjørtoft i Arntzen 1999-2002.
- ³³⁷.Risnes i Arntzen 1999-2002 (Artikkel om Olaus Fjørtoft) og Blikrud m.fl., 2002:108.
- ³³⁸.Kringen 1910b:122.
- ³³⁹.Kringen 1910b:76.
- ³⁴⁰.Kringen 1910b:82-83.
- ³⁴¹.Koht 1937:36-45.
- ³⁴².Kropotkin 1984:261.
- ³⁴³.Social-Demokraten 8/6 1917 («Peter Krapotkin i Kristiania. Den gamle revolutionskjæmpe paa vei til Rusland. Hyldes av unge russere paa jernbanen. Negter at uttale sig om russiske forhold og om politik i det hele.» Av — ii —)
- ³⁴⁴.F.eks. Venstre før 1905, den russiske revolusjon i 1905, Norges Ungsocialistiske Forbund i 1909, 1. Verdenskrig i 1914, den russiske revolusjon i 1917
- ³⁴⁵.Lorenz 1970:16.
- ³⁴⁶.Ibid.
- ³⁴⁷.Ibid.
- ³⁴⁸.Kringen 1910:12 (Se også Hansen 1999:505, Koht 1937:126)
- ³⁴⁹.Lorenz 1970:16. En kritikk av Lorenz' syn på at DNAs kritikk av statssosialismen var anarko-syndikalistisk finnes i Magdahl 1979:26-28 som konkluderer med at «Påvirkninga på dette punktet er nok fra den marxistisk inspirerte fløya i SPD, og ikke fra de anarkosyndikalistiske motstanderne av den sosialistiske stat.» (side 28).
- ³⁵⁰.Fostervoll 1969:11-12.
- ³⁵¹.Klassekampen nr. 25, 23/6 1923 («Forbundets rolle i partiet.»).
- ³⁵².Social-Demokraten, lørdag 31/8 1918 («Lians foredrag om organisationsformen ved arbeidsmandsforbundets landsmøte.»).
- ³⁵³.Jeg bruker konsekvent LO som forkortelse i denne boken, med unntak i eventuelle sitater.
- ³⁵⁴.En former var en fagarbeider i et støperi. Jobben deres besto først og fremst av å lage sandformer, som det smeltede metallet ble helt opp i. Formingen skjedde ved at tremodeller av støpegodset ble plassert i kasser, som ble fylt med sand. Når modellen ble fjernet, var det nødvendige hulrommet dannet. Dessuten sto formerne for

selve støpingen, helte metallet inn i formene. Formerne var kvalifiserte fagarbeidere, typisk for industrien før egentlig mekanisering satte inn.

³⁵⁵.Når det gjelder debatten rundt arbeiderbevegelsens organisasjonsformer, se bl.a. Bjørgum 1969, Bjørgum 1973:13-56 og Maurseth 1987:351-377.

³⁵⁶.Hovedkilder: Bryhni 1971, Fosli 1997, Haslund 1976, Ipsen 1920, Jæger 1976, Rønning 1979, Storstein 1934

³⁵⁷ Bryhni 1971:baksiden

³⁵⁸.Lill-Ann Jensen i Arntzen 1999-2002 («Jæger, Hans Henrik»).

³⁵⁹.Fosli 1997:158

³⁶⁰.Lill-Ann Jensen i Arntzen 1999-2002 («Jæger, Hans Henrik»).

³⁶¹.Innleggene står referert i Jæger 1976, Bind I:227-233 og 267-275

³⁶².Sørensen 1984:31-32.

³⁶³.Sørensen 1984:28.

³⁶⁴.Storstein 1950:92

³⁶⁵.Sørensen 1984:30.

³⁶⁶.Bohemia er det latinske navnet på Böhmen. Sigøynerne ble kalt bohemer da de dukket opp i Frankrike i senmiddelalderen fordi man trodde at de stammet derfra. På 1800-tallet fikk ordet en noe annen betydning. Den ble brukt på personer som levde et liv uavhengig av samfunnets normer og moraloppfatninger, f.eks. kunstnere og forfattere. (Sørensen 1984:73-74)

³⁶⁷.Naturalismen var en retning innen litteratur og kunst fra slutten av andre halvdel av det 19. århundret som søkte å etterligne naturen som den var, uten å sky det tilfeldige og stygge. «Naturalismen er — kort definert — deterministisk diktning. Og determinismen gaar ud på fra, at menneskene under de faktisk forhaandenværende omstændigheder umulig kan handle annerledes end de virkelig handler. Den gaar med andre ord ud fra, at hvis et menneske drages til ansvar for noget, hvori han ingensomhelst 'skyld' har, hvori han altsaa er ganske og aldeles 'uskyldig'. Men at drage et menneske til ansvar for det hvori han er ganske og aldeles 'uskyldig', det kan man ikke gjøre med nogen moralsk ret. Determinismen gaar altsaa ud fra, at man aldrig med nogen moralsk ret kan drage et menneske for hans handlinger.» (Jæger 1976:I-II) I Norge har litteraturen vært representert ved bl.a. Amalie Skram (1846-1905) og Hans Jæger (1854-1910), i billedkunsten av bl.a. Christian Krogh, Harriet Backer (1845-1932), Frits (Johan Fredrik) Thaulow (1847-1906) og Erik Werenskiold (1855-1938).

³⁶⁸.Jæger 1976, Bind I:XVI

³⁶⁹.Jæger 1976, Bind II:173-174.

³⁷⁰. Avisen endret siden navn til *Sosial-Demokraten*, deretter til *Arbeiderbladet*, for i dag å hete *Dagsavisen*.

³⁷¹.GA 1 1977 («Hans Jæger og Kristiania Bohemen: 1880 års undergrunn» av Viggo Vesel).

³⁷².Bjørnstad 2001:359.

³⁷³.Larsen 1998:435.

³⁷⁴.Nerbøvik 1999:166. (Dagbladet 30.12.1886 «Beslaglæggelsen»)

³⁷⁵.Fosli 1997:376 («Jeg er ikke som Christian Krogh forpliktet til å gifte meg med et horehus [...]» skrev Edvard Munch, (Bjørnstad 1993:9) og «Christian Krogh [...] er [...] en slimet, bløthornet snegle som bærer en bordell på ryggen.» (Bjørnstad 1993:256))

³⁷⁶.Sørensen 1984:76 og Fosli 1997:109. Hvem som var anarkister nevner ikke Sørensen eller Fosli. I følge I.I. Ipsen ble ikke Jæger anarkist før ut på 1890-tallet.

³⁷⁷.Fosli 1997 446-447.

³⁷⁸.Storstein 1950:103.

³⁷⁹.Revolt 11/1919 («Erindringen om Hans Jæger»).

³⁸⁰.Ipsen 1920:15 (Se også Direkte Aktion nr. 34 1915 («Bombekasterne. Ravachol.» Av Ipsen.), Steinkjer 2001:26 og Bjørnstad 2001:610-611). I Revolt nr. 11 1919 («Erindringen om Hans Jæger.») skriver Ipsen: «Jæger elskede Ravachol, bombekasteren, og skildret gjerne hans liv og levnet lit vel fantasifuldt, - men saadan skal det fortælles!»

³⁸¹.Direkte Aktion nr. 38 1915 («Bombekasterne.» Av J. J. Ipsen.).

³⁸².Revolt nr. 11 1919 («Erindringen om Hans Jæger.» Av J. J. Ipsen).

³⁸³.Storstein 1950:105. (Se også Revolt nr. 11 1919 («Erindringen om Hans Jæger» av J. J. Ipsen). I følge Bjørnstad 1993:197 var det til verdensrevolusjonen.

³⁸⁴.Revolt nr. 11 1919 («Erindringen om Hans Jæger.» Av J. J. Ipsen).

³⁸⁵.Alfred Dreyfus (1859-1935) var en fransk jødisk offiser som i 1894 ble dømt for forræderi, og deportert til Djevløya. Prosessen ble tatt opp igjen og Dreyfus ble frikjent i 1906, da det viste seg at de dokumenter han var dømt etter var forfalsket. Saken vakte oppsikt i hele Europa.

³⁸⁶.Bjørnstad 2001:662.

³⁸⁷.Hovedkilder: Folkebladet nr. 4/81, Koht 1904

³⁸⁸.Nettlau 1954:124.

-
- ³⁸⁹.Sogstad 1951:23-24 (Se også Borgersrud 2000:69).
- ³⁹⁰.Koht, Halvdan og Elias, Julius: Breve fra Henrik Ibsen (Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København og Christiania 1904).
- ³⁹¹.Folkebladet nr. 4/81
- ³⁹².Wilson 1968:34 (Kilde: Elias Bredsdorff: Bag Ibsens maske. København 1962:344).
- ³⁹³.Wilson 1968:28 (Kilde: Elias Bredsdorff: Bag Ibsens maske. København 1962:35).
- ³⁹⁴.Wilson 1968:4.
- ³⁹⁵.Larsen 2002:145. Se også Wilson 1968:4. Hamsunsitatet er gjengitt i faksimile s. 9 i «På turne. 3 foredrag om litteratur av Knut Hamsun», Oslo 1960.
- ³⁹⁶.Ibid.
- ³⁹⁷.Ibid.:148.
- ³⁹⁸.Korsvold 2001.
- ³⁹⁹.Wilson 1968:4. Samtalen mellom Conrad og Ibsen er gjengitt i hundreårsutgaven av Ibsens samlede verker bind III:189.
- ⁴⁰⁰.Christensen 1989, Bind 1:39.
- ⁴⁰¹.Christensen 1989:18.
- ⁴⁰².Nettlau 1954:272.
- ⁴⁰³.Garborg 1928:44 (Artikkelen er opprinnelig skrevet i 1898).
- ⁴⁰⁴.Arne Dybfest i *Fair Play*, et amerikansk blad, 30. Mars 1889. (Kilde: *Vestmannen* nr. 30, 17. August 1889)
- ⁴⁰⁵.Ipsen 1920:15-16
- ⁴⁰⁶.Henrik Ibsen 1973:374.
- ⁴⁰⁷.Sitat i følge *Revolt* 2/1916
- ⁴⁰⁸.Sitatene i kapitlet «Ibsens brevveksling» er hentet fra Folkebladet 4/81, som igjen har brukt Koht, Halvdan og Elias, Julius: Breve fra Henrik Ibsen (Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København og Christiania 1904).
- ⁴⁰⁹.Brev til J. Braage 18/6 1889.
- ⁴¹⁰.Brev til Georg Brandes 10/11 1886.
- ⁴¹¹.Brev til Georg Brandes 30/4 1873.
- ⁴¹².Brev til Georg Brandes 3/1 1882.
- ⁴¹³.Brev til George Brandes 4/4 1872
- ⁴¹⁴.Brev til H. L. Brækstad /8 1890
- ⁴¹⁵.Brev til Bjørnstjerne Bjørnson 28/3 1884
- ⁴¹⁶.Brev til Bjørnstjerne Bjørnson 22/12 1885
- ⁴¹⁷.Brev til M. Thoresen 3/12 1865.
- ⁴¹⁸.Brev til Georg Brandes 17/2 1871.
- ⁴¹⁹.Ibid.
- ⁴²⁰.Ibid. Se også *Vestmannen* nr. 30 1889 (der starter sitatet med «Staten er Individets Forbandelse»), *Revolt* nr. 1 1917 og *Alarm* nr. 10 1935.
- ⁴²¹.Ibid. Se også *Alarm* nr. 10 1935.
- ⁴²².Brev til Georg Brandes 17/2 1871
- ⁴²³.Brev til Georg Brandes 18/5 1871, etter Pariserkommunens fall.
- ⁴²⁴.Brev til Georg Brandes 4/4 1872
- ⁴²⁵.Ibid
- ⁴²⁶.Ibid
- ⁴²⁷.Brev til Georg Brandes 3/1 1882
- ⁴²⁸.Friskytter.
- ⁴²⁹.Brev til O. Skavland 24/1 1882
- ⁴³⁰.Ibid
- ⁴³¹.Hovedpersonen i Ibsens «En folkefiende».
- ⁴³².Brev til Georg Brandes 12/6 1883.
- ⁴³³.Om særeie for gifte kvinner.
- ⁴³⁴.Brev til Bjørnstjerne Bjørnson 28/3 1884.
- ⁴³⁵.Ibid
- ⁴³⁶.Brev til Georg Brandes 30/10 1888.
- ⁴³⁷.Christensen 1989, Bind 1:9-11.
- ⁴³⁸.Ibid.:53-54.
- ⁴³⁹.Ibid.:59.
- ⁴⁴⁰.Ibid.:84-85.
- ⁴⁴¹.Ibid.:86.

-
- ⁴⁴².Ibid.:95.
- ⁴⁴³.Christensen, Bind 2:312-314.
- ⁴⁴⁴.Ibid.:332-334.
- ⁴⁴⁵.Ibid.
- ⁴⁴⁶.«De øvrige, som kvæstedes ved samme Lejlighed, sattes af Autoriteterne straks ud af Betragtning.» (Hamsuns note)
- ⁴⁴⁷.Hamsun 1962:96-98.
- ⁴⁴⁸.Blikrud m.fl. 2002:261.
- ⁴⁴⁹.Blikrud m.fl. 2002:261. Olaf Knudsen var tilstede ved Hamsuns foredrag om litteratur i Kristiansand i 1891.Han mente at den diktning Hamsun støttet hadde sitt utspring i Nietzsches verdensanskuelse. (Larsen 2002:58-59)
- ⁴⁵⁰.Larsen 1998:460-461.
- ⁴⁵¹.Hamsun 1962:98.
- ⁴⁵².Hamsun 1962:96, 102.
- ⁴⁵³.Larsen 2001:135. (Morgenbladet, 2/8 1889, av signaturen «Z.»)
- ⁴⁵⁴.Larsen 2001:141.(Dagbladet 6/7 1889, av signaturen «B.»)
- ⁴⁵⁵.Ibid.:142.
- ⁴⁵⁶.Larsen 2001:146. (Ny svensk tidskrift 1889:517-518.)
- ⁴⁵⁷.Hamsun 1962:130.
- ⁴⁵⁸.Larsen 1998:507.
- ⁴⁵⁹.Larsen 2001:418.
- ⁴⁶⁰.Larsen 1998:467. Krøger Johansen var redaktør av Social-Demokraten i 1893. (Zachariassen 1964:226.) Han var også den første betalte redaktøren der. (Lars Frode Larsen i Dag og Tid nr. 47, laurdag 24. november 2001) Han var DNAs representant på den 2. Internasjonales 3. kongress i Zürich i 1893. Chr. Holtermann Knudsen kritiserte valget av representant på landsmøtet i 1893. (Meyer 1931:157).
- ⁴⁶¹.Larsen 1998:273, 373.
- ⁴⁶².Larsen 1998:460, Øystein Rottem i Arntzen 1999-2002, Nerbøvik 1999:11.
- ⁴⁶³.Larsen 1998:460 (Dagbladet 11/8 1909, «Hvorledes Hamsun blev til»).
- ⁴⁶⁴.Larsen 2002:35 og 382. Uttalt i mars 1891.
- ⁴⁶⁵.Ibid.:36.
- ⁴⁶⁶.Larsen 2002:112.
- ⁴⁶⁷.Larsen 2002:382.
- ⁴⁶⁸.Det første «Sult»-fragmentet ga Hamsun ut anonymt, og han ble forvekslet med Arne Garborg. (Larsen 2002:111) Hamsun var en stor beundrer av Garborgs forfatterskap og hadde stått på god fot med ham. Da «Sult» kom ut uttalte Garborg seg positivt både om forfatter og bok. Senere kjølnet forholdet bl.a. fordi Garborg var bitter på Hamsun på grunn av hans angrep på Ibsen. (Ibid.:225-6) En annen ting er at Hamsun og Garborg var konkurrenter på det samme bokmarked. (Ibid.:228)
- ⁴⁶⁹.Larsen 1998:402.
- ⁴⁷⁰.Larsen 2001:294-296.
- ⁴⁷¹.Larsen 2002:127.
- ⁴⁷².Larsen 2002:137.
- ⁴⁷³.Ibid.
- ⁴⁷⁴.Ibid.:138.
- ⁴⁷⁵.Larsen 2001:111.
- ⁴⁷⁶.Larsen 2001:343.
- ⁴⁷⁷.Larsen 1998:465-466.
- ⁴⁷⁸.Larsen 2001:110.
- ⁴⁷⁹.Larsen 2001:113. (Se Hamsun 1962:254)
- ⁴⁸⁰.Klassekampen nr. 39, 27/9 1919 (««Rosmersholm» av Ole Øisang).
- ⁴⁸¹ Marshall 1993:162 (Emma Goldman: Living My Life (New York: Alfred Knopf, 1931), bind I, side 194.)
- ⁴⁸².Larsen 2001:105 (Fra Hamsun 1962:187).
- ⁴⁸³.Larsen 1998:509.
- ⁴⁸⁴.Larsen 1998:551, note 294.
- ⁴⁸⁵.Larsen 1998:296, samt note 190, side 537.
- ⁴⁸⁶.Larsen 1998:455 og 464.
- ⁴⁸⁷.Nerbøvik 1969:125.
- ⁴⁸⁸.Larsen 1998:463-464. (Aftenposten 20/11 1903, «Hr. Sogneprest Dr. Eriksen»)
- ⁴⁸⁹.Nerbøvik 1969:127.

-
- ⁴⁹⁰.Ibid.: 128.
- ⁴⁹¹.Larsen 2002:13 og 394.
- ⁴⁹².Nerbøvik 1969:129.
- ⁴⁹³.Wilson 1968:70.
- ⁴⁹⁴.Larsen 1998:471-472. (Abeiderbladet 26/11 1929, «Rasmus Anderson»)
- ⁴⁹⁵.Larsen 2001:171.
- ⁴⁹⁶ Vestmannen nr. 34 1889.
- ⁴⁹⁷ Vestmannen nr. 34 1889 («Med og mot.»).
- ⁴⁹⁸ Hovedkilder: Folkebladet 3/82, Dybfest 1890, Nettlau 1954, Skjervøy 1981, Skjervøy 1997, Opås 1997
- ⁴⁹⁹.Jaabekianer = tilhenger av Søren Jaabæk.
- ⁵⁰⁰.Ofstedøljar = tilhengere av Lars Ofstedal (1838-1900), prest, politiker for Moderate Venstre. Stortingsrepresentant 1883-85 og 1889-91.
- ⁵⁰¹.Skjervøy 1997.
- ⁵⁰².Obrestad 1991:118.
- ⁵⁰³ Vestmannen nr. 41, 2/11 1889 («Nasjonalitet»)
- ⁵⁰⁴.Bakken 1969:305.
- ⁵⁰⁵ Mortensen, Mortensson, Mortensson-Egnund, «Savalguten»
- ⁵⁰⁶ Langen 1957:9,12.
- ⁵⁰⁷.Gausemel 1937:73.og Langen 1957:43.
- ⁵⁰⁸.Bakken 1969:305.
- ⁵⁰⁹.Skorfeste = dilemma, komme i en vanskelig situasjon.
- ⁵¹⁰.Nerbøvik 1999:196-197.
- ⁵¹¹.Wilson 1968:2.
- ⁵¹².Garborg 1980: (I *Det tyvende århundrede* nr. 3 1904:10 står diktet under navnet «Domedag» med noen mindre justeringer i teksten.)
- ⁵¹³.Skjervøy 1981:81 (Fedraheimen 10/02 1886)
- ⁵¹⁴.Skjervøy 1997 (Fedraheimen 6/03 1886).
- ⁵¹⁵.Vestmannen nr. 45 1889 («Anarkismen og det norske Maalet» av «D. A.» Arne Dybfest?) / Fedraheimen 30. november 1889.
- ⁵¹⁶.Larsen 1998:407.
- ⁵¹⁷.Sørensen 2001:372. Se også Gausemel 1937:66 og Wilson 1968:7 (Fedraheimen 1887:161).
- ⁵¹⁸.Bakken 1969:305 (Fedraheimen nr. 46, 19/11 1887).
- ⁵¹⁹ Langen 1957:58.
- ⁵²⁰.Wilson 1968:3 (Fedraheimen 1890:50. Se også Gausemel 1937:73) I artikkelen fra 1890 gis det eksempler på den tidlige anarkistiske tendens i bladet. Allerede umiddelbart etter parlamentarismens seier hadde man hevdet desentraliseringstanken med overgang fra statsstyring til «heil sjølvstyring»: «*Sjølve arbeide med statsstyring er det, som skal løysast ut frå dei fåe hender og gjevast til folke - - Med heile pengestelle må det vera so at folke fær det fullt i si magt.*» (Wilson 1968:2)
- ⁵²¹ Østigaard (Arikkel om Ivar Mortensson-Egnund i (Arntzen, Jon Gunnar (red.): Norsk biografisk leksikon (Kunnskapsforlaget 1999-2005))
- ⁵²².Sørensen 2001:372, Langen 1957:59.
- ⁵²³ Langen 1957:60.
- ⁵²⁴ Langen 1957:60.
- ⁵²⁵.Wilson 1968:7-8.
- ⁵²⁶.Wilson 1968:17 (Fedraheimen 1891:21).
- ⁵²⁷.Bakken 1969:306 (Fedraheimen 40, 19/10 1888).
- ⁵²⁸ Langen 1957:73.
- ⁵²⁹.Nerbøvik 1999:196 og 1998:327.
- ⁵³⁰.Gausemel 1937:59.
- ⁵³¹.Gausemel 1937:69.
- ⁵³². Vestmannen nr. 12 1889 «Statsinntekter» og «Burt med all Kommuneskatt ogso».
- ⁵³³.Dalhaug 1998:7.
- ⁵³⁴.Ibid.
- ⁵³⁵ Langen 1957:110, 122,123.
- ⁵³⁶.Nerbøvik 1984:117.
- ⁵³⁷. Bakken 1969:306. Se også Gausemel 1937:68 og Langen 1957:69.
- ⁵³⁸.Skjervøy 1981:88 (Fedraheimen 10/02 1889)
- ⁵³⁹.Gausemel 1937:83 (Se også Steinsvik 1916:131, «Med skreppa»).

-
- ⁵⁴⁰.Nerbøvik 1998:328.
- ⁵⁴¹.Opås 1997:14 (Most er omtalt i Arbeidernes leksikon.)
- ⁵⁴².Helm 1978:323.
- ⁵⁴³.Bakken 1969:308.
- ⁵⁴⁴.Bakken 1969:308.
- ⁵⁴⁵.Larsen 2001:418.
- ⁵⁴⁶.Opås 1997:14-16.
- ⁵⁴⁷.Per Thomas Andersen i Arntzen 1999-2002.
- ⁵⁴⁸.Bull 1976:25-26.
- ⁵⁴⁹.Opås 1997:22.
- ⁵⁵⁰.A. H. Winsnes i Bull & al. 1923-1988.
- ⁵⁵¹.Blikrud m.fl. 2002:268.
- ⁵⁵².Opås 1997:23.
- ⁵⁵³.Bakken 1969:312.
- ⁵⁵⁴.Larsen 2001:418.
- ⁵⁵⁵.Blikrud m.fl. 2002:268.
- ⁵⁵⁶.Larsen 2002:378. «Arbeidernes Leksikon» skriver: «På en seiltur sprang han overbord og druknet. Årsaken til denne handling er ukjent, men det sies at han blev plaget av bebreidelser fordi han ikke hadde hindret en venns selvmord.»
- ⁵⁵⁷.Sørensen 2001:372, Dalhaug 1998:13 og Bakken 1969:311.
- ⁵⁵⁸.Gausemel 1937:77-78.
- ⁵⁵⁹.Sørensen 2001:374.
- ⁵⁶⁰.Wold 2001:15. Se også Nerbøvik 1998:326.
- ⁵⁶¹.Fedraheimen nr. 18-21, Tynnset 1890 («Kan politikken hjelpe oss?»). Utdraget her er hentet fra Folkebladet nr. 3 1982:11-14 som igjen har laget et utdrag fra Fedraheimens artikkel
- ⁵⁶².Steinsvik 1922:176-177.
- ⁵⁶³.Gausemel 1937:87-88. (Sitat fra Fedraheimen.)
- ⁵⁶⁴.Skjervøy 1981:90 (Brev til Arne Garborg 24/12 1890).
- ⁵⁶⁵.Audun Skjervøy intervjuet av Åsmund Forfang i *Dag og Tid* nr. 24, 13/06 1985, side 2. (Kilde:Anarkist! nr. 12 1985, s.16-17.)
- ⁵⁶⁶.Skjervøy 1981:91-92, Nerbøvik 1998:330, Langen 1957:76..
- ⁵⁶⁷.Langen 1957:77.
- ⁵⁶⁸.Bakken 1969:311 (Oplandenes Avis nr 106 11/5 1891).
- ⁵⁶⁹.Langen 1957:58.
- ⁵⁷⁰.Langen 1957:58-59.
- ⁵⁷¹.Nerbøvik 1998:327 (Ivar Mortenson:«Fridom. Tidsskrift for sjølvhjelp og sjølvstyre», Kristiania 1897, side 47).
- ⁵⁷².Langen 1957:58, 95
- ⁵⁷³.Skjervøy 1981:92-93 (*Fridom* 1898:132-134).
- ⁵⁷⁴.Krana 1:1978:13.
- ⁵⁷⁵.Østigaard (Arikkel om Ivar Mortensson-Egnund i (Arntzen, Jon Gunnar (red.): Norsk biografisk leksikon (Kunnskapsforlaget 1999-2005))
- ⁵⁷⁶.Sørensen 2001:373 og Langen 1957:139..
- ⁵⁷⁷.Steinsvik 1922:178.
- ⁵⁷⁸.Dalhaug 1998:5.
- ⁵⁷⁹.Gausemel 1937:126-127.
- ⁵⁸⁰.Teosofi = en religiøs retning som hevder å representere høyere viten om tilværelsens guddommelige krefter, og menneskets muligheter til å oppnå kontakt med dem. Sterke innslag av buddhistiske ideer og forestillinger. Stiftet av Helena Blavatsky i 1875. Rudolf Steiners Antroposofi har sitt utspring i teosofien.
- ⁵⁸¹.Blikrud m.fl. 2002:396.
- ⁵⁸².Steinsvik 1922:58-59.
- ⁵⁸³.Ibid.:62.
- ⁵⁸⁴.Langen 1957:140-141.
- ⁵⁸⁵.Langen 1957:142.
- ⁵⁸⁶.Langen 1957:148.
- ⁵⁸⁷.Nettlau 1954:125.
- ⁵⁸⁸.Nerbøvik 1998:334.
- ⁵⁸⁹.Langen 1957:63.

⁵⁹⁰.Bliksrud 2002:265-266.

⁵⁹¹ Wold 2001.

⁵⁹².Dalhaug 1998:13.

⁵⁹³.Nerbøvik 1998:332.

⁵⁹⁴.Sørensen 2001:373-374.

⁵⁹⁵.Øystein Sørensen i en e-post til Harald Fagerhus, mars 2002.

⁵⁹⁶.Sørensen i Sørensen 2001:368.

⁵⁹⁷.Nerbøvik i Sørensen 1998:326.

⁵⁹⁸.Sørensen 1998:34.

⁵⁹⁹.Øystein Sørensen i en e-post til Harald Fagerhus, mars 2002.

⁶⁰⁰.Sørensen 2001:10-12 og Sørensen 1998:17.

⁶⁰¹.Sørensen 2001:10-12.

⁶⁰² Vestmannen nr. 41, 2/22 1889 (Nasjonalitet)

⁶⁰³ Vestmannen nr. 41, 2/11 1889 («Kven hev eit Fedraland?»).

⁶⁰⁴.*Til Frihet* nr. 5 (15/03 1901), samt *Frihed* 17. mai 1893. I følge Gausemel (Gausemel 1937:104) var det tyskerne som hadde gitt laget dette navnet. Det er litt uklart om navnet var Libertas eller Liberta. Det er også litt uklart om det het Anarkistisk-Communistisk eller Anarkist-Communistisk. Jeg har sett begge deler brukt hos ulike forfattere.

⁶⁰⁵.*Frihed* 17. mai 1893.

⁶⁰⁶.Brevet er skrevet 8/12-1900, merket konfidensielt, og med følgende journalnummer:

Kop. No. 8378 1900

ad. J.-No 190

(Kilde: Akten des Kaiserlichen Konsulats Christiania betreffs Arbeitervereine und der Sozialdemokratie in Norwegen. Finnes i Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek.)

⁶⁰⁷.Gausemel 1937:104.

⁶⁰⁸.Sigurd Høst i Bull & al. 1923-1988

⁶⁰⁹ «Lorentz Nybø (1870–1912), fødd i Florø. Sentral skribent og bladmann i det radikale, nynorske miljøet på slutten av 1800-talet, m.a. saman med Arne Garborg. Utdanna seg til typograf, og under opphald i Oslo vinteren 1893 vart han sterkt påverka av venen Rasmus Steinsvik. Nybø vart ihuga målmann og radikalar, og vart medlem av 'Anarkist-kommunistisk gruppe Liberta'. Flytta til Nordfjordeid, og skipa Eids Ungdomslag 1892. Gav frå 1893 ut det sosial-radikale bladet 'Unge Skud' på Nordfjordeid. Etter ein tur til Afrika i 1895, flytta Nybø i 1896 til Voss. Han tok 'Unge Skud' med seg, men endra namnet på bladet til 'Unglyden', og bladet vart etterkvart mindre radikalt. Frå 1898 vart han medeigar i avisa 'Hordaland' på Voss. Gav ut diktsamlingane 'Ungt blod' (1896) og 'Bekkjesisikl' (1907).» (Kilde: NRK Hordaland Fylkesleksikon

http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_sogn_og_fjordane/fylkesleksikon/1159376.html)

⁶¹⁰.Dette må være en feilerindring. Arne Dypfest (Dybfest?) var med i Fedraheimen. Han forlot anarkismen i 1890. Det er derfor ingenting som tyder på at han var med i Libertas. Arne Dybfest døde i 1892, mens Libertas var i sin spede begynnelse.

⁶¹¹.Ousland 1955:7-10.

⁶¹².Social-Demokraten lørdag 31/8 1918. («Lians foredrag om organisationsformen ved arbeidsmandsforbundets landsmøte.») Se også NAFs kongressprotokoll for 1918.

⁶¹³.*Til Frihet* nr. 5, 15.03.1901.

⁶¹⁴. Det tyvende aarhundrede nr.6 1902:98.

⁶¹⁵.Gausemel 1937:104-105.

⁶¹⁶.Koht 1937:144.

⁶¹⁷.Bergensavisen *Arbeidet* 23/02 1925 («Ole O. Lian er død.» Nekrolog.)

⁶¹⁸.Alarm 23, 10/6 1922 («Træffende.»).

⁶¹⁹.*Frihed*. (Kristiania 17. Mai 1893)

⁶²⁰. En omtale av oversettelsen m/bestillingsadresse står i *Arbeidsmanden* nr. 4, desember 1898:16:

«Krapotkin, den landflygtige russiske nihilist er bekjendt som en af vor tids bedste skribenter, særlig er hans kritik af de bestaaende samfundsforhold med alle dets uretfærdigheder flængende, hvorfor vi anbefaler 'En oprørers ord' til vore læsere som en bog alle arbejdere vil have meget udbytte af at læse.»

Arbeidsmanden nr. 21 1901 hadde en artikkel av Peter Krapotkin: «Dovenskab». (*Arbeidsmanden* 21, 25/11 1901:1) I nr. 13 1902 sto Krapotkins artikkel «Til de unge».

⁶²¹.Wilson 1968:3 og Lill-Ann Jensen i Arntzen 1999-

⁶²².*Alarm* nr. 8 og 9 1925 («Kristofer Hansteen.» av Axel Bech.) I *Alarm* nr. 11 1939 har F.R. en liten artikkel om Kristofer Hansteen. I *Revolts* 1. mainummer 1922 har Paul Glad et ungdomsminne om Ksistofer Hansteen.

-
- ⁶²³.Koht 1937:114 (Se også «Protokol over forhandlingerne ved den 3. almindelige skandinaviske arbejderkongres».)
- ⁶²⁴.Koht 1937:128.
- ⁶²⁵.Kringen 1910:12 (Se også Hansen 1999:505, Koht 1937:126).
- ⁶²⁶.Koht 1937:128-129.
- ⁶²⁷.Wilson 1968:4-5.
- ⁶²⁸.Kringen 1914:135. Hvilken stilling Steffensen hadde til anarkismen står det ingenting om, heller ikke i Oslo Arbeidersamfunds arkiver (ARK 1113).
- ⁶²⁹.Helle 1995:15-16
- ⁶³⁰.Helle 1995:25
- ⁶³¹.Helle 1995:27
- ⁶³².Lorentz 1991:160
- ⁶³³.Hoppe 1989:18 (*Social-Demokraten* 21/07 1899)
- ⁶³⁴.Lorenz 1991:162.
- ⁶³⁵.Lorenz 1991:162. En gruppe anarkister hadde på 1890-tallet gått ut av det tyske sosialdemokratiske ungdomsforbundet. (Hoppe 1989)
- ⁶³⁶.Hoppe 1989:20.
- ⁶³⁷.Kristianas politimesters rapport til den tyske generalkonsulen, von Faber du Faur. («Akten des Kaiserlichen Konsulats Christiania betreffs Arbeitervereine und der Sozialdemokratie in Norwegen.»)
- ⁶³⁸.Hoppe 1989:25
- ⁶³⁹.De åtte medlemmene var Albert Kristof Herman Stamphel, 33 år, murerarbeider, Alphons Georg Kristian Meyer, 28 år, murersvenn, Otto Ludvig Friederich Engel, 24 år, bakersvenn, Karl Scholler, 24 år, barbersvenn, Franck Schieboldt, ca. 35 år, mekaniker, August Wilhelm Meyer, 44 år, murersvenn, Otto Wilhelm Ferdinand Martens, 21 år, murersvenn, Wilhelm Homeyer, 29 år, montør.
(Kilde: «Akten des Kaiserlichen Konsulats Christiania betreffs Arbeitervereine und der Sozialdemokratie in Norwegen.»)
- ⁶⁴⁰.*Til Frihet* nr. 5 (15/03 1901).
- ⁶⁴¹ Solidaritet, nr. 1 1919: «Kjættersk tale.» av Starkadssøn. Uttalelsen skulle ha kommet et par år tidligere, altså ca. 1916/17.
- ⁶⁴² Hansen m.fl. 1923:170 (*Social-Demokraten* 28/4 1911)
- ⁶⁴³.Fure 1983:3.
- 552.Kjeldstadli 1999a:515-517, Kjeldstadli 1999b:257, Arvid Hansen 1926:10.
- ⁶⁴⁵.Rognes 1974:232.
- ⁶⁴⁶.Furre 1971:20.
- 555.Bull 1976:78
- ⁶⁴⁸.Bjørgum 1973:80-81.
- ⁶⁴⁹.Bjørgum 1973:22-23.
- ⁶⁵⁰. Kilde: Holm 1976:86 (Edvard Bull d.e. i «Den skandinaviske arbeiderbevegelse 1914-1920» (Kristiania 1920)).
- ⁶⁵¹. Hjemstavnsrett i en kommune kunne bare norske statsborgere ha. Hjemstavnsrett fikk man etter å ha bodd minst to år i samme kommune uten å motta understøttelse fra forsorgsvesenet. (Arbeidernes Leksikon) (Understøttelse fra forsorgsvesenet tilsvarer sosialhjelp fra sosialkontoret i dag.)
- ⁶⁵².Johannes F. Johansen i et intervju med Arbeider Solidaritet 1/1983 . Stedet var Osa i Hardanger. Ti mann i et arbeidslag drev og bygget en steinmur. Etter ti uker fikk de oppgjør. Etter at de sluttet dro de videre til neste anlegg.
- ⁶⁵³.Ibid.
- ⁶⁵⁴.Fure 1983:3.
- ⁶⁵⁵.Fure 1983:17.
- ⁶⁵⁶.Hoppe 1989:7.
- ⁶⁵⁷.Agøy 1997:40.
- ⁶⁵⁸ Direkte Aktion nr. 24 1917 («Den syndikalistiske fare.» Av E. Hultgren).
- ⁶⁵⁹.Klassekampen nr. 24 16/6 1917. Se også *Social-Demokraten* 8/6 1917.
- ⁶⁶⁰.Revolt nr. 6 1917 («De russiske emigranternes opphold i Bergen.» Av «Anarko-socialist.»).
- ⁶⁶¹.Hammar 1964:95.
- ⁶⁶².Det tyvende århundrede 1920:116.
- ⁶⁶³.Til Frihet nr. 3, 24.12.1904.
- ⁶⁶⁴. I Stortingsforhandlingene 1905-1906, bind 6A, står Indst. S. nr. 192 «Indstilling fra konstitusjonskomiteen angaaende den komiteen oversendte sag vedrørende den saakaldte anarkisttraktat.» Når det gjelder debatten i

Stortinget, se Stortingsforhandlingene 1904-1905, bind 9:284, for videre referanser til debatten i bind 6, 7 og 9. Det ble i Stortinget hevdet at siden dette ikke var en traktat, men en protokoll, var den ikke bindende. Videre ble det hevdet at de tiltak som protokollen foreskrev allerede var inne i det norske lovverket. Det må i så fall være «Fremmedloven av 1901» det ble siktet til. Dette var «en lov for å kaste ut fattige svensker». (Kjeldstadli 2003:371) Loven var en løsgjengerlov, men den kunne ramme også i det sosiale grenselandet, i de mindre stødige sjiktene av arbeiderklassen. Også etter straffeloven av 1902, paragraf 38, ble folk utvist. (Ibid.:375)

⁶⁶⁵. «Det tyvende århundrede» 1920:114-116 («Norge og anarkistene. Historiske aktstykker.» av T. L.).

⁶⁶⁶. Dette kapitlet er hentet fra Nerbøvik 1969:27-34. Hans hovedkilder er Arne Garborg: «Partistyre og Folkestyre», København 1912, «Vaknande spursmaal», Syn og Segn, 1912, s. 417ff og «Politik. Bladinnlegg fraa 1870-aari til riksretten», Kristiania 1919.

⁶⁶⁷. Nerbøvik 1969:156-157 (note 8).

⁶⁶⁸. Nerbøvik 1969:28.

⁶⁶⁹. Ibid.

⁶⁷⁰. Ibid.:29.

⁶⁷¹. Ibid.

⁶⁷². «Gyldigheten av en beslutning av statsorganene gjøres avhengig av godkjenning ved folkeavstemning. Dette referendum kan være obligatorisk eller fakultativ, d.v.s. betinget av beslutning av statssjef eller parlament, eller krav fra et visst antall stemmeberettigede eller et visst mindretall i parlamentet.» (Arbeidernes leksikon)

⁶⁷³. Ibid.

⁶⁷⁴. Ibid.:30.

⁶⁷⁵. Ibid:31.

⁶⁷⁶. Ibid:157 (note 11).

⁶⁷⁷. Ibid.:32.

⁶⁷⁸. Hansen m.fl. 1923:87-88.

⁶⁷⁹. Jæger 1979: fra slutten av forordet.

⁶⁸⁰. Revolt nr. 11 1919 («Erindringen om Hans Jæger.» Av J. J. Ipsen.).

⁶⁸¹. Meyer [1930]:54.

⁶⁸². Wilson 1968:15-18.

⁶⁸³. Wilson 1968:60.

⁶⁸⁴. Bjørnstad 1978:34.

⁶⁸⁵. Wåle 1960:93-95.

⁶⁸⁶. Bjørnstad 1978:34-35.

⁶⁸⁷. Bjørnstad 1978:34.

⁶⁸⁸. Fosli 1997:260 (Kilde: Alf Larsen: «Et møte med Hans Jæger», i Spektrum 1/1951.)

⁶⁸⁹. Nettlau 1954:271.

⁶⁹⁰. Nettlau 1954:271-272. Dansken Johan Pedersen (1859-1920) fra Århus ga ut tidsskriftet «Samstyre» 1906-20. Jeg vet ikke om det er dette tidsskriftet Nettlau sikter til. Arne Garborg var begeistret for Johan Pedersens teorier. Garborg nevner «Samstyre» i Garborg 1994:8, 15-16.

⁶⁹¹. Storm nr 6-7 1910.

⁶⁹². Ipsen 1920:18.

⁶⁹³. Revolt nr. 11 1919 («Erindringen om Hans Jæger.» Av J. J. Ipsen).

⁶⁹⁴. Rønning 1979:503 og Fløgstad 1999:97.

⁶⁹⁵. Wilson 1968:63.

⁶⁹⁶. Revolt nr. 11 1919 («Erindringen om Hans Jæger.» Av J. J. Ipsen).

⁶⁹⁷. Lippe 1963:37.

⁶⁹⁸. Rognes 1974:32 og 47 (note 83).

⁶⁹⁹. Halvorsen 2003:20.

⁷⁰⁰. Langfeldt 1961:17 (Eugéne Olaussen i Klassekampens julenummer 1912 om situasjonen i Kristianialaget i 1905).

⁷⁰¹. Hansen m.fl. 1923:86-87.

⁷⁰². Olaussen 1945:15.

⁷⁰³. Hansen m.fl. 1923:104.

⁷⁰⁴. Olaussen 1945:17-20.

⁷⁰⁵. ARK 1031 (Fra Sølve og Henry Harms arkiv. Deler av dette er en del av Arne Paasche Aasens arkiv.)

⁷⁰⁶. I et dikt i Direkte Aktion nr. 50 1917 skriver Paasche Aasen:
«Bolschevikernes daad er det sidste signal,
vær rede, — — til kampen gjør klar!
Nu stormer vi alle vor himmels portal — —

signalet fra øst kræver svar!»

⁷⁰⁷.Direkte Aktion nr. 3, 20/1 1917 («Mit anarki.» Av A. P. Aa.) Vanligvis skrev Arne Paasche Aasen under diktene sine med fullt navn, men det er ingen andre som har et navn hvor slike initialer ville vært en naturlig forkortelse. Han har ikke kommet med kommentarer til signaturbruken i senere nummer av Direkte Aktion.

⁷⁰⁸. Zachariassen 1979:91. Bindestreken skulle markere forskjellen fra de egentlige ungsosialistene som var mot partiet. (Arbeider-Ungdommen nr. 12, 20/6 1933 «Den ungsosialistiske periode» Av Aksel Zachariassen?) I Arbeider-Ungdommen nr. 2, 22/1 1934 skriver Aksel Zachariassen, derimot, at forklaringen på bladets tittel var sympatien for de svenske ungsosialistene med «Hinke» Bergegren i spissen («Juleheftet som grunnla den sosialistiske ungdomspresse»). I Hansen m.fl. 1923:94 står det: «Den lille bindestrek i titelen skulde vistnok markere at bladet var organ for *unge socialister*, altså ikke for ungsosialister.»

⁷⁰⁹.Ung-Socialisten 10 1907 («Gnister.»).

⁷¹⁰.Ibid.

⁷¹¹.Ung-Socialisten nr. 8 1908.

⁷¹².Skrælinger var de gamle nordmenns og islendingers navn på den innfødte befolkning på Nord-Amerikas fastland.

⁷¹³.Olaussen 1945:82-83.

⁷¹⁴.Anatema = Forbannelse.

⁷¹⁵.Olaussen 1945:16-17.

⁷¹⁶.Bjørgum 1998b:42 (DNAs landsmøteprotokoll for 1906:30).

⁷¹⁷.Sogstad 1951:100.

⁷¹⁸.Ibid.:99.

⁷¹⁹.Ibid.:100.

⁷²⁰.Koht 1939:6-7.

⁷²¹.Sogstad 1951:99.

⁷²².Koht 1939:6-7.

⁷²³.Koht 1939:45.

⁷²⁴.Fernström 1950:42.

⁷²⁵.Hansen m.fl. 1923:90-91. Jeppesen skal engang ha uttalt: «Av princip er jeg anarkist, men av praktiske grunde er jeg socialdemokrat.» (Solidaritet, nr. 1 1919: «Kjætersk tale.» av Starkadssøn. Uttalelsen skulle ha kommet et par år tidligere, altså ca. 1916/17.)

⁷²⁶.NAF — «Meddelelser» 1904-05-06, nr. 15 juni 1905:252-254 («Generalstreik som kampmiddel»).

⁷²⁷.Koht 1939:44.

⁷²⁸.Hansen m.fl. 1923:103.

⁷²⁹.Olaussen 1945:25. Jakobinerklubben var en politisk organisasjon 1790-94. Den var uttrykk for den mest revolusjonære og handlekraftige del av borgerskapet under den franske revolusjon.

⁷³⁰.Sørensen 1983:15-16.

⁷³¹.Koht 1939:46.

⁷³².Sogstad 1951:131.

⁷³³.Sogstad 1951:288.

⁷³⁴.Sørensen 1983:60.

⁷³⁵.Sørensen 1983:94, 97, 108-109.

⁷³⁶.Sørensen 1983:133.

⁷³⁷.Konfeksjonsløs = Det å ikke bekjenne seg til noe bestemt kirkesamfunns tro.

⁷³⁸.Olaussen 1945:38-39.

⁷³⁹.Koht 1939:46.

⁷⁴⁰.Sogstad 1951:133.

⁷⁴¹.Sogstad 1951:134.

⁷⁴².Koht 1939:47.

⁷⁴³.Rognes 1974:131.

⁷⁴⁴.Ingvald Rastad i Storm 5 1910.

⁷⁴⁵.Se bl.a. Bjørnson 1990:325-364.

⁷⁴⁶.Militærtjeneste var ikke bare en plikt, jfr. verneplikt. I den militære straffeloven av 1902 ble det å gjøre militærtjeneste etablert som en positiv rettighet som kunne fratas personer som hadde vist seg uverdige den. Man kunne tape verneretten hvis man fikk fengselstraff etter en forbrytelse mot Den militære straffelov, og samtidig «ved den straffbare handling [hadde] vist sig uverdige» til å stå i kongens klær. (Agøy 1987:228) (Militærs straffelov av 1902 (x 12.2 og (x 20.1-3)

⁷⁴⁷.Hansen m.fl. 1923:125.

⁷⁴⁸.Koht 1939:47.

-
- ⁷⁴⁹.Olaussen 1945:58. En utførlig beretning om Olaussens og Sverre Kroghs «herjingsferd», se Hansen m.fl. 1923:134-146 («Som røde missionærer i Nord-Norge 1908-1909»).
- ⁷⁵⁰.Aamot 1929, Koht 1939:47.
- ⁷⁵¹.Kringen 1910:82-83 (Se også Hansen m.fl. 1923:150 og Ung-Socialisten nr. 5 1909).
- ⁷⁵².Ung-Socialisten nr. 5 1909 («Arbeiderpartiet og generalstreiken.»)
- ⁷⁵³.Bjørgum 1998b:56 (Ny Tid 29. juli 1909).
- ⁷⁵⁴.Olaussen 1945:86. Dette var på den tiden da Mussolini var glødende sosialist. Før første verdenskrig var han en av de ledende i det italienske sosialistpartiet, og han tilhørte den revolusjonære fløyen. (Sørensen 1991:20)
- ⁷⁵⁵. Tallene for NSU gjelder ved landsmøtet på Lillestrøm i 1911. (Arbeider-Ungdommen nr. 12 20/6 1933, «Den ungsocialistiske periode», side 10.)
- ⁷⁵⁶.Holm 1975:71-72.
- ⁷⁵⁷.Klassekampen nr. 1 1911 («Fra Ungdomsforbundets centralstyre til lagsmedlemmerne.»).
- ⁷⁵⁸.Se DNAs landsmøteprotokoll for 1912, samt rundskriv fra Cenralstyret 6/8 1912. DNAs førkrigsarkiv.
- ⁷⁵⁹.Sogstad 1951:164. Se også Meyer 1934:4.
- ⁷⁶⁰.Revolt nr. 13 1918 («Klassekampen» av «antisocialist»).
- ⁷⁶¹.Fra «Storm» nr. 5 1910
- ⁷⁶².Alarm nr. 52, 15/2 1923. («Landsorganisationen foran en sprængning. En samling om Norsk syndikalistisk Federation maa bli følgen.»)
- ⁷⁶³.Aamot 1929.
- ⁷⁶⁴.Aamot 1929,
- ⁷⁶⁵.Storm nr. 1 1909. Se også Hansen m.fl. 1923:85-89.
- ⁷⁶⁶.Obligat = uunnværlig, nødvendig.
- ⁷⁶⁷.Skafott = stillas reist som rettersted. Her ble den dømte halshogd, hengt e.l.
- ⁷⁶⁸.Den eneste «Carmagnole» jeg har funnet er «Carmagnole for rojalistene» («La Carmagnole des Royalistes»). (Bøe 1976:13) Der er ikke teksten slik. Det er mulig at det fantes flere «Carmagnole».
- ⁷⁶⁹.Olaussen 1945:84-85.
- ⁷⁷⁰.ARK 1678.
- I Vikingen nr. 42, 16/10 1909, står det i et vers i diktet «Valg og Anarki» av «aha & fils»:
- «En Skrædder, som var Anarkist,
og Leder for de unge,
han rundstjal Kassen nu tilsidst
og voldte Sorger tunge.
Mot Tyvesamfund talte han,
Mot falske Sortekjoler.
Ja, Østby gjør vist, hva han kan, —
Men efterpaa han 'holer'. —»
- ⁷⁷¹.Rognes 1974:207 og 222, note 99 og 100..
- ⁷⁷².Olaussen 1945:82, 85.
- ⁷⁷³ Storm nr. ? 1909 («Ned med ungsocialistene!» Av Ingvald Rastad).
- ⁷⁷⁴.Storm nr. 1 1909.
- ⁷⁷⁵.Storm nr. 6-7 1910.
- ⁷⁷⁶.Alarm nr. 37 1927.
- ⁷⁷⁷.Alarm nr. 29 1927 («Syndikalismens utvikling i norsk arbeiderbevegelse» av Carl O. Tangen).
- ⁷⁷⁸.Storm nr. 3 1909. Se også Halvorsen 2003:46.
- ⁷⁷⁹.Holm 1975:29, samt 103-104, note 37.
- ⁷⁸⁰.Holm 1975:29.
- ⁷⁸¹.«Det tyvende aarhundrede» 1912:175.
- ⁷⁸².Rognes 1974:284.
- ⁷⁸³.Hansen m.fl. 1923:156.
- ⁷⁸⁴.Holm 1975:102, note 28.
- ⁷⁸⁵.Holm 1975:24.
- ⁷⁸⁶. Storm nr. 1/1909. Se også Lorenz 1970:45-46.
- ⁷⁸⁷.Storm nr. 2/1909.
- ⁷⁸⁸.Storm nr. 4/1910.
- ⁷⁸⁹ Storm nr. 10 1911.
- ⁷⁹⁰ Holm 1975:28
- ⁷⁹¹.Ibid.
- ⁷⁹².Alarm nr. 29 1927 («Syndikalismens utvikling i norsk arbeiderbevegelse» av Carl O. Tangen).

-
- ⁷⁹³.Direkte Aktion nr. 11/1913. Styret ble valgt kvartalsvis. Foreningen skiftet stadig navn: Kristiania Ungsocialistiske Forening □ 7/12 1922
Kristiania Anarkist-kommunistiske forening □ 23/5 1924
Kristiania Social-Anarkistiske Forening □ 15/1 1925
Oslo Social-Anarkistiske Forening □ april 1926 (?). Ble også kalt Oslo Anarkistiske Forening. Jeg har ikke data etter dette.
Foreningen hadde en håndskrevet avis «Lynglimt», som ble opplest på klubbmøtene. Redaksjonen gikk på omgang blant medlemmene. (Det er mulig at de også ga ut «Lyngblomsten».)
(Kilde:ARK nr. 1679, Kassabok, møteprotokoller)
- ⁷⁹⁴.FO 1916:23.
- ⁷⁹⁵.Direkte Aktion nr. 5, 21/3 1914 («Direkte Aktion' organ for fagopposisjonen.»).
- ⁷⁹⁶ Alarm nr. 29 1927 («Syndikalismens utvikling i norsk arbeiderbevegelse» Av Carl O. Tangen)
- ⁷⁹⁷.Agøy 1997:68.
- ⁷⁹⁸.Cirkulære nr. 1 1915. Fra den norske fagopposisjons styre til de tilsluttede foreninger. Trondheim i februar 1915. (ARK 1630)
- ⁷⁹⁹.Tjelmeland 1985:133.
- ⁸⁰⁰ NAF 1916:203.
- ⁸⁰¹.Arbeidsmanden nr. 2 1917:28 («Feil underretet»).
- ⁸⁰².Alarm nr. 48, 26/11 1921 («Arbeidsmandsforbundets styre og syndikalismen. Alfr. M. Nilsen kræves ekskludert for sin agitation; men fagforeningen sier nei.»).
- ⁸⁰³.Zachariassen 1979:134.
- ⁸⁰⁴.Revolt nr. 1 1916 («Referat fra den ungsocialistiske konferance i Trondhjem.»)
- ⁸⁰⁵.Forbundets første adresse var frk. Holmfrid Egenes, Birkelundsgaten 2 IV.
- ⁸⁰⁶.Revolt nr. 1 1916 («Revolt.»).
- ⁸⁰⁷.Arbeidsmanden, medlemsbladet til Arbeidsmandsforbundet, hadde tilsvarende Den sorte tavle (også kalt Den mørke tavle). De som ikke oppfylte sine plikter til sin organisasjon, dvs. ikke betalte kontingenten, kom i Sløvhedens protokol. I De fraløbnes protokol kom de som uten gyldig grunn meldte seg ut av foreningen.
- ⁸⁰⁸.Alarm nr. 49, 3/12 1921 («Dommen mot 'Alarm's redaktør.» Av Trygve Aakervik). I følge Alarm nr. 3, 21/1 1922 var Aakervik medlem av NSF siden stiftelsen. («En ny og skrikende klassesdom. Trygve Aakervik dømt til fem måneders fængsel.»)
- ⁸⁰⁹.Ryggvik 1995.
- ⁸¹⁰.Holm 1975:69-70.
- ⁸¹¹.Alarm nr. 3, 21/1 1922 («En ny og skrikende klassesdom. Trygve Aakervik dømt til fem måneders fængsel.»).
- ⁸¹².Aakervik 1919.
- ⁸¹³.Bjørnson 1990:310.
- ⁸¹⁴.Linder 1996:53, Ottesen-Jensen 1986:84.
- ⁸¹⁵.Ottesen-Jensen 1986:84-85. (Oversettelsen fra svensk er min.)
- ⁸¹⁶.Linder 1996:53. Alarm nr. 9, 16/5 1936: «Den syndikalistiske bevegelse vant aldri forståelse hos Hinke, og de siste år han kjempet som en av foregangsmennene i Sveriges ungsocialistiske forbund, var han ofte et stridens frø i bevegelsen. Men selv om han aldri blev den praktiske klassekampskjempe, der står som idealet for syndikalismen, har han gjennom sin vekkende virksomhet, sitt glimrende agitatoriske talent, sitt uuttømmelige fond av kunnskaper og stadig pågående humor, allikevel blitt en slags banebryter for syndikalismen i Skandinavia, for hvem ungsocialistene i sin tid ryddet veien.» («Hinke Bergegren død.» av T—n.) Se også Alarm nr. 19, 7/5 1921 («Hinke Bergegren. 60 aar.» Av Carl O. Tangen).
- ⁸¹⁷.LO kgr.prt. 1923:244.
- ⁸¹⁸.Kilder: Alarm nr. 7, 18/2 1928 («Albert Jensen i Oslo.»), T. 4/9 1973 («Elise Ottesen-Jensen død» av Aksel Zachariassen), Linder 1996:97 og Zachariassen 1979:133.
- ⁸¹⁹.Linder 1996:144.
- ⁸²⁰.Olaussen 1945:8.
- ⁸²¹.Hansen m.fl. 1923:108. (Se også Ung-Socialisten nr. 5 1907 («Fra ungdomslagene» av «Sigw.»)
- ⁸²².SAC 1912:7.
- ⁸²³.Holm 1975:81 og Alarm nr. 29 1927 («Syndikalismens utvikling i norsk arbeiderbevegelse» av Carl O. Tangen).
- ⁸²⁴.Stavanger Aftenblad i april 1917, i følge Direkte Aktion 24/1917. («Den syndikalistiske fare.» Av E. Hultgren)
- ⁸²⁵.Direkte Aktion 4/1914 («Hvad der kan spørges om.») Utklipp fra Helgeland Blad.
- ⁸²⁶ Kjeldstadli 2003:377-378.

⁸²⁷.«Formelt ble visst N.S.F. stiftet alt 28. desember 1916, men det kan være trolig at den først kom i gjenge ut på våren 1917, da dette som her fortelles, foregikk.»
(Edvard Bulls fotnote s.291)

Jeg har funnet brev i arkivet til Norges Ungsocialistiske Forbund/Norges Social- Anarkistiske Forbund (ARK nr. 1678), som viser at Aksel Walther også var medlem der. I følge Revolt nr. 10 1922 var han «Korrespond. sekretær» i Hønefoss ungsocialistiske klub.

⁸²⁸.«Syning» var en oppsynsmann eller ingeniør.

⁸²⁹.Bull 1961:290-292.

⁸³⁰.NAF — «Meddelelser» nr. 192 28/2 1917:79-80 («Hur svenskar pressas och hur normänn latas i Norge» fra Syndikalisterna nr. 1 1917. Også sitert i svenske «Industria», som NAF sannsynligvis har hentet artikkelen fra.). Direkte Aktion nr. 3 1917 («Arbeidsintensiteten.») har den samme historien.

⁸³¹.Direkte Aktion nr. 3 1917 («Arbeidsintensiteten.»).

⁸³².Björgum 1998b:58 (Ny Tid 7. Juni 1910).

⁸³³.Petersen 1950:221.

⁸³⁴.Madsen 1916:I.

⁸³⁵.Bull 1976:114.

⁸³⁶.Lie 1988:80.

⁸³⁷.Gabrielsen 1959:37-38.

⁸³⁸.LOs kongr. prot. 1910:294. På LO-kongressen i 1907 uttalte Tranmæl: «Jeg tilhører et af de smaa forbund, og jeg mener at vi af al evne maa centralisere vor magt.» (LOs kongr. prot. 1907:22.) Sagt i debatten om kontingenten.

⁸³⁹.Fure 1983: 358 (Martin Tranmæl: Socialisme og de socialistiske fremgangslinjer, side 23, Norske Arbeiderpartis Forlag, Kristiania 1918).

⁸⁴⁰.LOs kong.prot. 1913:99,113.

⁸⁴¹.Fure 1983:345 (LOprot. LO-kongressen 1917:49.)

⁸⁴².Fure 1983:346.

⁸⁴³.Tranmæl 1913:7-8 (Se også Björgum 1998b:86, Ny Tid 14. og 15. desember 1911).

⁸⁴⁴.Det tyvende århundrede 1912:49 («Faglige organisationsformer.» Av Martin Tranmæl.).

⁸⁴⁵.Bull 1976:94-95.

⁸⁴⁶.Tranmæl 1913:8 (Se også Björgum 1998b:87, Ny Tid 14. og 15. desember 1911, TFAH 1-1976:214:221).

⁸⁴⁷.Tranmæl 1913:2.

⁸⁴⁸.Storm nr 9 1911:53-54 («Ungsocialisme og syndikalisme»), Se også Syndikalisterna nr.1 1911:2.

⁸⁴⁹.Bull 1976:99.

⁸⁵⁰.Bull 1976:99.

⁸⁵¹.Ibid.

⁸⁵².Bull 1976:101.

⁸⁵³.Martin Tranmæl. LOs kongressprotokoll 1917:48.

⁸⁵⁴.«Trade unionisme» var en retning innen arbeiderbevegelsen, særlig i den britiske, som gikk ut på at fagbevegelsen skulle holde seg til kamp for bedre lønns- og arbeidsforhold, og avstå fra politisk kamp utover deltagelse i parlamentariske valg. Man jobbet kun innenfor rammen av det eksisterende samfunn. «Trade unionisme» har derfor ingenting med syndikalisme å gjøre.

⁸⁵⁵.Klassekampen nr. 4 1912. «← pp →» var signaturen til Carl Jeppesen.

⁸⁵⁶.Bull 1976:111 (Mauren 29/11 1911, organ for Røros Arbeiderparti. Fra nyttår 1912 skiftet den navn til Arbeidets Rett).

⁸⁵⁷.Hansen 1926:35 og Bull 1976:114 (Gjengitt i Ny Tid 18/1 1913).

⁸⁵⁸.Bull 1976:106-107 (Ny Tid 13/10, 8/12, 23/12 og 30/12 1911).

⁸⁵⁹.Meyer 1939:49.

⁸⁶⁰.Arntzen 2003: Biografisk artikkel om Ole O. Lian av Jorunn Björgum.

⁸⁶¹.NAF — «Meddelelser» nr. 92, november 1911:386-387.

⁸⁶².Bjørnson 1990:410-411 (Social-Demokraten 05.01 1912). Idéen om «dynamitpatroner i borehullene» kan Tranmæl ha fått fra en sporveisstreik i USA. I Cleveland i USA streiket sporvognsførerne. Da selskapet begynte å bruke streikebrytere la de streikende dynamittpatroner i skinnene med det resultat at streikebryterne vettskremte måtte oppgi sitt judasarbeide, og selskapet måtte gå med på fagforeningens krav. (Ung-Socialisten nr. 9 1908, «Revolutionær fagforeningstaktik.» Av «Syndikalist.»)

⁸⁶³.Bjørnson 1990:411.

⁸⁶⁴.Zachariassen 1979:103.

⁸⁶⁵.Björgum 1998b:547, note 65 (Ny Tid 10. Jan. 1911).

⁸⁶⁶.Lie 1988:154-157

⁸⁶⁷.Lie 1988:144.

-
- ⁸⁶⁸.Klassekampen, januar 1912.
- ⁸⁶⁹.Björgum 1998b:39 (Uttalelse av Tranmæl).
- ⁸⁷⁰.Det tyvende århundrede 1918:150 (Albert Jensen: «'Retten til revolution' og partiets landsmøte.»)
- ⁸⁷¹.Ibid.
- ⁸⁷².TFAH nr.1 1977:215. Se også «Åttonde skand. arbetarekongressen» 1913:44-71, 113-119.
- ⁸⁷³.Ibid.:228.
- ⁸⁷⁴.Åttonde skand. arbetarekongressen 1913:113-114.
- ⁸⁷⁵.Bull 1976:112-113.
- ⁸⁷⁶.FO 1914:5.
- ⁸⁷⁷.FO 1919:5 (I løpet av året ble 10 organisasjoner med ca. 1500 medlemmer tilmeldt. Det samlede medlemstallet var da ca. 19 500. Dette utgjorde ca. 20 prosent av LOs medlemsmasse. (Fure 1983:280.))
- ⁸⁷⁸.Bjørnson 1990:409 og Björgum 1998b:20.
- ⁸⁷⁹.Björgum 1998b:134 (Ny Tid 29. desember 1913).
- ⁸⁸⁰.Björgum 1998b:134 (Ny Tid 31. desember 1913).
- ⁸⁸¹.Björgum 1998b:134 (Ny Tid 29. desember 1913).
- ⁸⁸².Björgum 1998b:134 (Ny Tid 31. desember 1913).
- ⁸⁸³.Björgum 1998b:135.
- ⁸⁸⁴.Koht 1939:100.
- ⁸⁸⁵.Ryggvik 1995:33.
- ⁸⁸⁶.Alarm nr. 3, 24/1 1920 («N. A. F. i 1920.» Av J. M. Ljunggren).
- ⁸⁸⁷.Alarm nr. 29 1927 («Syndikalismens utvikling i norsk arbeiderbevegelse» av Carl O. Tangen).
- ⁸⁸⁸.Bull 1976:95.
- ⁸⁸⁹.Alarm nr. 27 (25?) 1924.
- ⁸⁹⁰.Sørensen 1983:28 og Alarm nr. 2 1928 («Fænomenet Eines» av Helvetius.).
- ⁸⁹¹.Han sto som p. t. formand i et brev «Til fagforeninger og oppositionsgrupper.» vedrørende overtakelsen av *Direkte Aktion* fra NUF. Se også Alarm nr. 2 1928.
- ⁸⁹².Koht 1939:104.
- ⁸⁹³.Koht 1939:308.
- ⁸⁹⁴.Arbeidernes leksikon og Sørensen 1983:56-57.
- ⁸⁹⁵.Alarm nr. 2, 14/1 1928 («Fenomenet Eines»). Betegnelsen «fascistorgan» er Alarms.
- ⁸⁹⁶.Sørensen 1983:58.
- ⁸⁹⁷.Sørensen 1983:93.
- ⁸⁹⁸.Tatt på kornet 1999.
- ⁸⁹⁹.Arbeidernes leksikon.
- ⁹⁰⁰.Sørensen 1983:95.
- ⁹⁰¹.Sørensen 1983:115.
- ⁹⁰².Sørensen 1983:131-133.
- ⁹⁰³.Bjørnson 1990:419. Se Madsen 1916:III.
- ⁹⁰⁴.FO 1916:9-12.
- ⁹⁰⁵.Direkte Aktion nr. 2 1916.
- ⁹⁰⁶.FO 1916:13.
- ⁹⁰⁷.Madsen 1916:II-IV.
- ⁹⁰⁸.Lie 1988:166-167.
- ⁹⁰⁹.NAF 1916:86.
- ⁹¹⁰.Bjørnson 1990:426-427.
- ⁹¹¹.Björgum 1998b:387-388 («Fagorganisationen dens formaal, former og taktik. Indstilling fra den av kongressen nedsatte 15-mandskomité.» Dagsordenbilag til LO-kgr. pr. 1917).
- ⁹¹².Björgum 1998b:622, note 260 («15-mandskomiteens innstilling» LOkgr. pr. dagsorden 1917).
- ⁹¹³.Björgum 1998b:391-392 (Ny Tid 14. August 1917, leder «Punternvold & co.»).
- ⁹¹⁴.Björgum 1998b:402 (LOkgr. pr. 1917).
- ⁹¹⁵.Björgum 1998b:394 (Ny Tid 13. September 1917, leder «Hvad der skiller»).
- ⁹¹⁶.Bering 1988:163.
- ⁹¹⁷.Björgum 1998b:403,405 (LO kgr. pr. 1917).
- ⁹¹⁸.Koht 1939:180.
- ⁹¹⁹.LO kgr.pr. 1917:94.
- ⁹²⁰.LO kgr.pr. 1917:61-62.
- ⁹²¹.LO kgr. pr. 1917:154.
- ⁹²².Syndikalisten nr. 1 1991.

-
- ⁹²³.Bjørgum 1998b:628, note 372 (Ny Tid 29. Desember 1917, leder «Fagoppositionen»).
- ⁹²⁴.«Forslag til FOs 3. landskonferanse, desember 1917. Protokoll for Den Norske fagopposisjon» (ARK 1630).
- ⁹²⁵.FO 1918:5.
- ⁹²⁶.FO 1918:11.
- ⁹²⁷.Ibid.
- ⁹²⁸.Solidaritet 3/1918.
- ⁹²⁹.Arbeidsmanden oktober 1935:169.
- ⁹³⁰.Fure 1983:307 («Protokoll for Arbeidsmandsforbundets landsmøte 1918»:317).
- ⁹³¹.NAF 1918:76-77.
- ⁹³².NAF 1918: 235-240. Se også Social-Demokraten, lørdag 31/8 1918 («Lians foredrag om organisationsformen ved arbeidsmandsforbundets landsmøte.»).
- ⁹³³.Solidaritet 9/1918. Allerede i 1916 vedtok landsmøtet et forslag fra Elias Volan som henstilte til LOs 15-mannskomite å vedta organisasjonsformen etter det føderative prinsipp. Samme møte vedtok å bevilge årlige subsidier på kr. 500,- til *Direkte Aktion*.(NAF – «Meddelelser» nr.183, 1. oktober 1916:324)
- ⁹³⁴.Fure 1983:304 («Protokoll for Arbeidsmandsforbundets landsmøte 1918»:317,319).
- ⁹³⁵.Solidaritet nr. 9 1918 («Beslutningerne paa Arbeidsmandsforbundets landsmøte»).
- ⁹³⁶.Nilsen 1921:20-23
- ⁹³⁷.Fure 1983:306.
- ⁹³⁸.Fure 1983:280.
- ⁹³⁹.Alarm nr. 4, 15/5 1919 («Syndikalismens triumftog.» av «Pass»).
- ⁹⁴⁰.Revolt nr. 1-2 1918.
- ⁹⁴¹.NAF 1918:201 (Innlegg av Alfred M. Nilsen på NAFs kongress.)
- ⁹⁴².Direkte Aktion nr. 6 1917 («Syndikalismen i Norge.» Av Albert Jensen).
- ⁹⁴³.NAF – «Meddelelser» nr. 94, januar 1912:14 («Det voldsomme lovbruds apostle.»).
- ⁹⁴⁴.NAF – «Meddelelser» nr. 111-112, juni-juli 1913:167 («Syndikalistiske kampmidler», s.167-172).
- ⁹⁴⁵.Direkte Aktion 2/1916.
- ⁹⁴⁶.Bjørgum 1998b:619, note 214 (Ny Tid 3. august 1917, «Under knyttnevemerket»).
- ⁹⁴⁷.Det tyvende aarhundrede 1912:49 («Faglige organisationsformer.»)
- ⁹⁴⁸.Lie 1988:259.
- ⁹⁴⁹.Bull 1976:119. Se også Arbeidernes leksikon, Bind I, spalte 983-984 «Buvik-konflikten».
- ⁹⁵⁰.Zachariassen 1979:118.
- ⁹⁵¹.Zachariassen 1979:118.
- ⁹⁵².Bull 1976:120 (Dagsposten 23/9 1913).
- ⁹⁵³.Bull 1976:120 (Aftenposten 23/9 1913).
- ⁹⁵⁴.Bull 1976:121-122.
- ⁹⁵⁵.Hansen 1926:43.
- ⁹⁵⁶.Aftenposten 6/2 1914 (Kilde: NAF – «Meddelelser» nr.120 1914:77).
- ⁹⁵⁷.NAF - «Meddelelser» nr. 119 1914:38-40.
- ⁹⁵⁸.Ørebladet 5/2 1914 (Kilde: NAF - «Meddelelser» nr. 120 1914).
- ⁹⁵⁹.Knutsen 1993:40, og note 143.
- ⁹⁶⁰.Knutsen 1993:40, og note 145.
- ⁹⁶¹.Knutsen 1993:40, og note 146.
- ⁹⁶².Alarm nr. 35 1926 («N.S.F.s nærmeste opgaver. En enquete.» Arve Haraldstad).
- ⁹⁶³.Persson 1983:290-291.
- ⁹⁶⁴.Bjørgum 1998b:496-498.
- ⁹⁶⁵.Bjørgum 1998b:24 og 47.
- ⁹⁶⁶.Rud. Holme: «Hvem er splitningsmænd?»:25-29 («Er den norske fagoppositions stilling til parlamentarismen syndikalistisk?»).
- ⁹⁶⁷.Hovedkilder: Folkebladet 3/82, 4/82, 1/83, Bjørgum 1998a, Bodøgaard 1973, Maurseth 1987, Odlaug 1955.
- ⁹⁶⁸.Holm 1975:1-2.
- ⁹⁶⁹.Direkte Aktion 18/1913.
- ⁹⁷⁰.Norsk stenhuggerforbund:1913:6,8.
- ⁹⁷¹.Alarm nr. 29 1927 («Syndikalismens utvikling i norsk arbeiderbevegelse» av Carl O. Tangen).
- ⁹⁷².SAC 1912:11.
- ⁹⁷³.Holm 1975:30-31.
- ⁹⁷⁴.Norsk stenhuggerforbund 1915:7-8.
- ⁹⁷⁵.Holm 1975:77.
- ⁹⁷⁶.Holm 1975:125, bilag 7.

-
- ⁹⁷⁷.Holm 1975:75.
- ⁹⁷⁸.Holm 1975:112, (note 6 til kapittel 7).
- ⁹⁷⁹.Persson 1993:147, Holm 1975:112, note 7.6, samt SACs beretninger for hvert år når det gjelder navn på LSene og konflikter.
- ⁹⁸⁰ NAF 1916b:7,9.
- ⁹⁸¹.Ødegård 1947:114.
- ⁹⁸².Arbeidsmanden nr. 12 1916:89.
- ⁹⁸³.Arbeidsmanden nr. 12 1916:90 (Se også LOs Meddelelsesblad 11 og 12/1916:179).
- ⁹⁸⁴.NAF — «Meddelelser» nr. 188, 31. desember 1916:426-427 («Mere krus for syndikalistene.»).
- ⁹⁸⁵.Holm 1975:86 (Den norske fagopposisjon. Beretning for aaret 1917, s.9.).
- ⁹⁸⁶.Arbeidsmanden nr. 1 1917:5 («Syndikalistisk agitation. S. A. C. oppretter filial i Norge.»).
- ⁹⁸⁷.NSF 1919:12-13. (Se også Klassekampen nr. 3 1917.)
- ⁹⁸⁸.Ibid.:14.
- ⁹⁸⁹.Revolt nr. 1 1917 («Frem for Norsk Syndikalistisk Federation bygget paa lokale samorganisationer.»).
- ⁹⁹⁰.Kåre Odlaug skriver i «Norsk Arbeidsmandsforbund gjennom 60 år» en hel del om konfliktene mellom syndikalistene, «halv»syndikalistene og sosialdemokrater innen forbundet, samt mellom forbundet og de syndikalistiske Lokale Samorganisasjoner/Norsk Syndikalistisk Federation.
- ⁹⁹¹.Direkte Aktion 32/1917 («Prøisseriet i Norge.») Se også Alarm nr. 49 1922 («Kristiania-politiet atter paa krigsstien.»).
- ⁹⁹².Alarm 22/1925 («Rich. Hansen. 60 år» av Helvetius).
- ⁹⁹³.Tangen 1920:13.
- ⁹⁹⁴.Alarm nr. 22 1927 («Et ord i dagens strid.»).
- ⁹⁹⁵.Odlaug 1954 bd. II:328.
- ⁹⁹⁶.Odlaug 1954, bd. II:328-329.
- ⁹⁹⁷.NSF 1919:15-16.
- ⁹⁹⁸.Ødegård 1947:114.
- ⁹⁹⁹.Ryggvik 1995:56 (Billedtekst).
- ¹⁰⁰⁰.NSF 1919:19-20.
- ¹⁰⁰¹.Solidaritet nr. 1, oktober 1957 («Interskandinavisk Syndikalisme — En historisk Återblikk» av Gust. Sjöström).
- ¹⁰⁰².Alarm nr. 40 1/10 1921 («Skandinavisk samarbeide. Deling av medlemsregisteret.» Av Einar Mikkelsen).
- ¹⁰⁰³.Alarm nr. 37, 16/9 1922 («S.A.C.s kongres» av Carl O. Tangen).
- ¹⁰⁰⁴.Tjelmeland 1985:134.
- ¹⁰⁰⁵.Persson 1983:293.
- ¹⁰⁰⁶.FO 1918:11.
- ¹⁰⁰⁷.FO 1917:9.
- ¹⁰⁰⁸.FO 1919:6-7.
- ¹⁰⁰⁹ Klassekampen 27/4 1918 («Frænde er frænde verst.»)
- ¹⁰¹⁰.Fure 1983:282 (Direkte Aktion 11/5 1918).
- ¹⁰¹¹.FO 1919:8.
- ¹⁰¹².Fure 1983:282.
- ¹⁰¹³.Alarm nr. 9 1919.
- ¹⁰¹⁴ Alarm nr. 43, 22/10 1927 («Den avskyelige handling i Lørenskog formannskap.»)
- ¹⁰¹⁵.NSF 1920 og Norheim 1993.
- ¹⁰¹⁶ Alarm nr. 9, 30/4 1938 («50 år.» av R. JBn.).
- ¹⁰¹⁷.Ødegård 1947:85.
- ¹⁰¹⁸.Alarm 2/1919.
- ¹⁰¹⁹.Odlaug 1954.
- ¹⁰²⁰.Revolt 18/1918 («Oplysningens nødvendighet.»).
- ¹⁰²¹.Revolt nr. 15 1919 («Ungsocialismen og Fagbevægelsen.» Av Trygve Aakervik.).
- ¹⁰²².Alarm nr. 13, 26/3 1921 («Syndikalismens fremtidsutsigter» av Carl O. Tangen).
- ¹⁰²³.Direkte Aktion nr. 9, 3. mars 1917 («Manifest til Norges arbeidere. Den internationale syndikalismes prinsipper. Vedtatt paa kongressen i London 1913.»)
- ¹⁰²⁴.Ibid.
- ¹⁰²⁵.Direkte Aktion nr. 40 1916 («De norske og de svenske syndikalistene.»).
- ¹⁰²⁶.Direkte Aktion nr. 42 1916 («De norske og de svenske syndikalistene.» Av Axel Jansson, Haugesund).
- ¹⁰²⁷.Arbeidsmanden nr. 2 1917:17.
- ¹⁰²⁸ NAF 1918:85-86.

-
- ¹⁰²⁹.Direkte Aktion nr. 7 1917 («Syndikalismen i Norge.» Av Albert Jensen).
- ¹⁰³⁰.Direkte Aktion nr. 4 1917 («Syndikalismen i Norge. Fra N. S. F.s arbeidsutvalg.» Av Rud. Holme, Edv. Sundstedt, Rob. Nielsen).
- ¹⁰³¹.Direkte Aktion nr. 6 1917 («Svar til Holme, Sundstedt og Nielsen,» Av Albert Jensen).
- ¹⁰³².Persson 1983:294.
- ¹⁰³³.Persson 1983:294-295. Christensen ble senere bolsjevik (Alarm nr. 14, 2/4 1921 «Revolutionær bolsjevikisk klassekamp» av Bill Steel).
- ¹⁰³⁴.Rud. Holme «Hvem er splittingsmænd?»:2, 6-8, 30-31 (NSFs Forlag, årstall ukjent, men sannsynligvis sent 1918 eller senere.)
- ¹⁰³⁵.Alarm nr. 30? 1926 («Sporten og arbeiderbevegelsen.»).
- ¹⁰³⁶.Alarm 1/1919 («Brandfakler. Sport og socialisme»).
- ¹⁰³⁷.Alarm 23/1920.
- ¹⁰³⁸.Alarm 28/1920 («Fra arbeidsmarken. Fotball og fornøielse i stedet for socialisme.» av «Storm-fugl»).
- ¹⁰³⁹.Alarm nr. 26, 25/6 1921 («Gnister.» Av Exlex).
- ¹⁰⁴⁰.Alarm nr. 27, 2/7 1921 («Gnister.» Av Exlex).
- ¹⁰⁴¹.Harald Liljedahl, sigarmaker, var med å grunnlegge arbeideridrettsbevegelsen i Norge og var formann i Arbeidernes idrettsforbund fra stiftelsen i 1924 til 1926. (Kilde: Arbeidernes Leksikon)
- ¹⁰⁴².Alarm nr. 39 1926 («Sport og klassekamp.» av Helvetius.).
- ¹⁰⁴³.Alarm nr.12? 1927 («Gnister. Død på barrikaden.»).
- ¹⁰⁴⁴.Alarm 14/1922 («Sporten og arbeiderne. Friluftsliv mot konkurransesport», av Alb. Myrvold).
- ¹⁰⁴⁵.Sogstad 1951:276-277.
- ¹⁰⁴⁶.Alarm nr. 39, 27/9 1930 . Sitat av Einar Ljungberg.
- ¹⁰⁴⁷.Alarm nr. 20, 19/9 1931 («En skandale» av T—n).
- ¹⁰⁴⁸.Hovedkilder: Hammerborg 1998, Tangen 1920, Wessel 1917.
- ¹⁰⁴⁹.Agøy 1997:35.
- ¹⁰⁵⁰.Agøy 1997:36-37. (Samtlige sitat i dette avsnittet.)
- ¹⁰⁵¹.Klassekampen nr. 22 1912.
- ¹⁰⁵².Agøy 1997:35.
- ¹⁰⁵³.Ibid.
- ¹⁰⁵⁴.Agøy 1997:67.
- ¹⁰⁵⁵.Tangen 1920:4. Se også kapittel «Anarkistprotokollen av 1904».
- ¹⁰⁵⁶.Kjeldstadli 2003:375.
- ¹⁰⁵⁷.I følge Storm nr. 10 hadde han levd i Norge siden sitt andre leveår. I følge Kjeldstadli 2003:376 hadde han bodd i Norge siden han var fire år og snakket ikke tysk.
- ¹⁰⁵⁸.Kjeldstadli 2003:376 (Videre kilde: Agøy 1987:271f, 292).
- ¹⁰⁵⁹.Kilde for dødsåret 1912 er NAF — «Meddelelser» nr. 105, desember 1912:487.
- ¹⁰⁶⁰.Alarm nr. 14, 27/7 1935 («Utvisningsdommer ophevet.»). En annen som i den forbindelse fikk opphevet utvisningen var svensken Gustav Persson. Han ble utvist i 1917 da han fungerte som forretningsfører for NSF.
- ¹⁰⁶¹.Protokoll for LOs 6. kongress 1910:50-51.
- ¹⁰⁶².Protokoll for LOs 6. kongress 1910:257.
- ¹⁰⁶³.Protokoll for LOs 7. kongress 1913:160.
- ¹⁰⁶⁴.Alarm nr. 5, 21/3 1936 («Oslo L. S. fyller 20 år.»).
- ¹⁰⁶⁵.Alarm nr. 6, 9/2 1929 («Reaksjonens kamp mot syndikalismen.» Av Helvetius)
- ¹⁰⁶⁶.Holmquist 1982:105.
- ¹⁰⁶⁷.Kjeldstadli 2003:388.
- ¹⁰⁶⁸.Klassekampen nr. 39, 29/9 1917 («Socialisterne og fremmedloven. Ogsaa Kr.a-socialisterne i bystyret gaar arbeidskjøpernes erender.»)
- ¹⁰⁶⁹.Revolt nr. 4, juni 1917. («De skamløse utvisninger. Myndighetene som utbytternes lakeier. Et av vore mottræk.»)
- ¹⁰⁷⁰.Agøy 1997:75, 104-112.
- ¹⁰⁷¹.Zachariassen 1979:157-158.
- ¹⁰⁷².Tangen 1920:21.
- ¹⁰⁷³.Direkte Aktion nr. 19 1917 («Utvisningsraseriet. Gir det norske politi en god dag i landets forfatning og lovene? — Arbeidernes tillidsmænd pligter at ta affære. — Om nødvendig bør den direkte aktions veto anvendes.»)
- ¹⁰⁷⁴.Alarm nr. 42, 15/10 1921 («Lik i lasten.» Av H. Elvehus).
- ¹⁰⁷⁵.LOs Meddelelsesblad nr. 8-9 1908:91 («Konflikten i Danmark»).
- ¹⁰⁷⁶.Se bl.a. Tangen 1920:20. Carl O. Tangen sier, i erindringsboken «Demring», at så mange som 2-3000

-
- syndikalister etter hvert ble utvist. (Se Arbeider Solidaritet nr. 1-1986.)
- ¹⁰⁷⁷.Wessel 1917.
- ¹⁰⁷⁸ NAF 1917b:3.
- ¹⁰⁷⁹ Klassekampen nr. 17, 27/4 1918 (Redaktørens kommentar til «Omkring utvisningerne» av J. H. Hammer)
- ¹⁰⁸⁰.Alarm 18/1919, 15.nov. («Kravet om amnesti»)
- ¹⁰⁸¹.Alarm 45, 13/11 1920 («Fra arbeidsmarken. Lidt fra Harstad.» Av H. N.).
- ¹⁰⁸².Alarm nr. 1, 1/1 1921 («Gnister.» Av Exlex). Også Kristiania Sten-, Jord- og Cementarbeideres forening skal ha inngått «kompaniskap' med arbeidskjøperne, naar det gjælder at komme revolutionære arbeidere tillivs». (Alarm nr. 16, 24/4 1920, «Kristiania Sten-, Jord- og Cementarbeideres forening og 'Klassekampen'.» Av Josef Dalskov) Se også Alarm nr. 2 1920 («Reformistiske forrædere paa krigsstien.» Av Victor U)
- ¹⁰⁸³.Alarm nr. 47 1923 («Medlemstallet økes.» Av Arbeidsutvalget).
- ¹⁰⁸⁴.Arbeider Solidaritet nr. 1-1986. (Eksemplene er hentet fra Carl O. Tangens erindringsbok «Demring», skrevet i 1940.)
- ¹⁰⁸⁵.NSF 1919:24.
- ¹⁰⁸⁶.Direkte Aktion nr. 17 1917 («Fagoppositionens stilling til Norsk syndikalistisk federation.» Av Alfred Madsen).
- ¹⁰⁸⁷.Ibid.
- ¹⁰⁸⁸.Revolt 21/1918.
- ¹⁰⁸⁹.Revolt 21/1918.
- ¹⁰⁹⁰.Revolt 1/1919 («Skammelig forfølgelse»).
- ¹⁰⁹¹.Revolt 1/1919 («Skammelig forfølgelse»).
- ¹⁰⁹².Revolt 7/1919.
- ¹⁰⁹³.Revolt 18/1918 «En skammelig syndikalistforfølgelse av en stenhuggeravdeling. Boykot for at drive en syndikalist ind i en reformistisk fagforening. Av Ole Storaas»
- ¹⁰⁹⁴.Revolt nr. 4 1919 («Arbeidsgiverne som agitatorer for 'Norsk arbeidsmandsforbund'.» Av Carl O. Tangen).
- ¹⁰⁹⁵.Ibid.
- ¹⁰⁹⁶.NSF 1920:16.
- ¹⁰⁹⁷.Håndskrevet ark i NSF's boks i «Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek».
- ¹⁰⁹⁸.Alarm nr. 45 1925 («N.S.F. 1924»). Korfattet versjon av NSF's årsberetning for 1924.
- ¹⁰⁹⁹. Håndskrevet ark i NSF's boks i «Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek».
- ¹¹⁰⁰.Tangen 1920:23-24.
- ¹¹⁰¹.LO-Aktuelt nr. 3 2003.
- ¹¹⁰².Tangen 1920:30.
- ¹¹⁰³.NAF — «Meddelelser» nr. 118 1913-1914, 17. januar 1914:1-5.
- ¹¹⁰⁴.NAF — «Meddelelser» nr. 123, 28. mars 1914:133 («Den tvungne voldgifts fallit»).
- ¹¹⁰⁵.NAF — «Meddelelser» nr. 124, 18de april 1914:190-194 («Begrænset forbud mot streik! (Av docent Chr. Collin i Tidens Tegn»).
- ¹¹⁰⁶.NAF — «Meddelelser» nr. 140-141, 31. desember 1914:574 («1914-1915»).
- ¹¹⁰⁷.NAF — «Meddelelser» nr. 180, 15. august 1916:268-272.
- ¹¹⁰⁸.Knutsen 1993:42, og note 155.
- ¹¹⁰⁹.Knutsen 1993:42, og note 156.
- ¹¹¹⁰.Kilde: Direkte Aktion nr. 32 1917 («En god anbefaling for den revolutionære fagbevægelse. Syndikalisterne skal bekjæmpes.»)
- ¹¹¹¹.Ibid.
- ¹¹¹².Knutsen 1993:42, og note 157.
- ¹¹¹³.Knutsen 1993:42, og note 158 (*Meddelelser fra Norsk Arbeidsgiverforening og Arbeidsgiveren* omtaler nesten ingen arbeidskonflikter hvor NSF er motpart. Den viktigste er en konflikt i Malm i 1925, som går som «føljetong» i *Arbeidsgiveren* det året. Noen syndikalistiske streiker hvor fagforeninger i LO er sentrale omtales; bl.a. fordi de bryter med avtaler mellom LO og NAF.)
- ¹¹¹⁴.Direkte Aktion 14/1916 («Arbeidsgiverforeningen liker ikke samorganisationerne.») siterer fra en artikkel om den norske fagopposisjon og de lokale samorganisasjoner i Meddelelser fra Norsk Arbeidsgiverforening.
- ¹¹¹⁵.Knutsen 1993:42, og note 159.
- ¹¹¹⁶.Alarm nr. 1, 1/4 1919 («Kampen for syndikalismen.» av Olle Bagge).
- ¹¹¹⁷ Petersen 1950:223-224.
- ¹¹¹⁸.Olstad 1990:283 (Fra Mekaniske Verksteders Landsforenings hovedstyremøte 9/6-1927).
- ¹¹¹⁹.Holmquist 1982:107 (Kilde: Statistisk Årbok 1926/27). Se også Kjeldstadli 2003:372.
- ¹¹²⁰.Alarm nr. 5 1936 («Oslo L. S. fyller 20 år.»). Se også Alarm nr. 29 1921 («Reaktionen arbeider.» av C. O. T—n.).

-
- ¹¹²¹.Alarm nr. 21 1929 («Den syndikalistiske bevegelse i Norge. Et kort utdrag av dens historie og utvikling samt dens utviklingsmuligheter.»).
- ¹¹²².Kjeldstadli 2003:372.
- ¹¹²³.Hammerborg 1998.
- ¹¹²⁴.Hammerborg 1998:64.
- ¹¹²⁵.Kjeldstadli 2003:372
- ¹¹²⁶.OP = Opdagelsespolitiet, GE = Generalstabens Efterretningskontor.
- ¹¹²⁷.JD = Justisdepartementet.
- ¹¹²⁸.Ibid.:65.
- ¹¹²⁹.Kjeldstadli 2003:372. «I 1917 skal det være utvist 1670 mand, og de fleste av disse var visselig kropsarbeidere», i «Omkring utvisningerne» av J. H. Hammer, o.r.sagf.(Klassekampen nr. 17, 27/4 1918)
- ¹¹³⁰.Ibid.:101.
- ¹¹³¹.NAF = Norsk Arbeidsgiverforening.
- ¹¹³².FO = Fagopposisjonen.
- ¹¹³³.Hammerborg 1998:77-78,
- ¹¹³⁴.Ibid.:83.
- ¹¹³⁵.Hovedkilder: Bjørgum 1998b, Bjørnson 1990, Langfeldt 1966, Ousland 1949.
- ¹¹³⁶.Langfeldt 1966:74-75 (Vedtatt på konferanse i Skien 24. februar 1918).
- ¹¹³⁷.Direkte Aktion 13/1-1918.
- ¹¹³⁸.Zachariassen 1979:140.
- ¹¹³⁹.Zachariassen 1979:146.
- ¹¹⁴⁰.Langfeldt 1966:24.
- ¹¹⁴¹.Se Zachariassen 1979:142-144.
- ¹¹⁴².Halvorsen 2003:99.
- ¹¹⁴³.Nordvik 1974:100.
- ¹¹⁴⁴.Halvorsen 2003:85-86.
- ¹¹⁴⁵.Bjørgum 1998b:435 (Ny Tid 8. Januar 1918, leder «Arbeiderraad»).
- ¹¹⁴⁶.Bjørgum 1998b:439 (Ny Tid 6. Februar 1918).
- ¹¹⁴⁷.Fure 1983:337 (Ny Tid 14/3 1918, leder «Arbeiderraadene — deres berettigelse og maal»). Se også Bjørgum 1998b:453.
- ¹¹⁴⁸.Bjørgum 1998b:453 (Ny Tid 16. mars 1918, leder «Det avgjørende»).
- ¹¹⁴⁹.Fure 1983:356. (Ny Tid 14/3 1918).
- ¹¹⁵⁰.Nordvik 1974:145. I følge Lorenz 1970:42 så representerte rådene i februar 1918 60 000 medlemmer.
- ¹¹⁵¹.Nordvik 1974:156.
- ¹¹⁵².Langfeldt 1966:31-32. (Vedtatt på landskonferansen 24.-27. mars 1918. Gjengitt i Direkte Aktion 6. april 1918.)
- ¹¹⁵³.Ibid.:34.
- ¹¹⁵⁴.Revolt nr. 19 1919 (Trygve Aakervik i svarhale til «Til T. Aa.»).
- ¹¹⁵⁵.Nordvik 1974:146.
- ¹¹⁵⁶.Fure 1983:487-488.
- ¹¹⁵⁷.Fure 1983:37, 240.
- ¹¹⁵⁸.Fure 1983:378.
- ¹¹⁵⁹.Fure 1983:486 (Oprop til vernepliktige og soldater. Utsendt av Soldatraadenes Landsammenslutning. Forsvarsfiendlig agitasjon. Soldatråd m.v. 1918-20 I. Oppropet finnes også i Klassekampen 29/3 1919.)
- ¹¹⁶⁰.Fure 1983:486.
- ¹¹⁶¹.Alarm nr. 5, 7/2 1920 («Soldaterraadskonferansen sprængt») Både Storm, Revolt, Direkte Aktion, Solidaritet og Alarm hadde til dels mye stoff om antimilitarisme, oppfordring til militærstreik og militærnekting.
- ¹¹⁶².Revolt 7/1920.
- ¹¹⁶³.Fure 1983:495.
- ¹¹⁶⁴.Fure 1983:497.
- ¹¹⁶⁵.Agøy 1997:82-83 (Hemmelig brev fra Generalstabens Efterretningskontor til Kommandrende General av 7. mai 1918.).
- ¹¹⁶⁶.Fure 1983:532.
- ¹¹⁶⁷.Borgersrud 2000:139-140.
- ¹¹⁶⁸.Se f.eks. Aftenposten 4. april 1923 hvor Alarm karakteriseres som bolsjevikblad. (Kilde: Alarm nr. 15 1923, «En kinesisk arbeider utvist fra Kristiania fordi han solgte Alarm. Paa angivelse av 'Aftenposten'.») Kineseren var ikke medlem av NSF. Satirebladet Karikaturen nr. 15 1918 har et bilde av Kyrre Grepp med teksten

«Bolsjevik og partichef» og «Redaktør og aviseier Kyrre Grepp er av syndikalisterne valgt til formand for 'Det norske arbeiderparti'. »

¹¹⁶⁹.Agøy 1997:84-85.

¹¹⁷⁰.Agøy 1997:85-86. Se også Zachariassen 1979:155-157.

¹¹⁷¹.Agøy 1997:78-79 (Sitatene er hentet fra samme sider.).

¹¹⁷².Agøy 1997:93.

¹¹⁷³.Agøy 1997:97.

¹¹⁷⁴.Fure 1983:332 (Ny Tid 12/6 1920).

¹¹⁷⁵.Fure 1983:332 (Ny Tid 8/9 1919).

¹¹⁷⁶.Fure 1983:233.

¹¹⁷⁷.Fure 1983:577.

¹¹⁷⁸.Klassekampen nr. 38, 20/9 1919 («Svarte garder — og røde»).

¹¹⁷⁹.Borgersrud 2000:131-137.

¹¹⁸⁰.Kjeldstadli 2003:387. (Se også Historisk tidsskrift nr. 1 2001:53-73)

¹¹⁸¹.Knutsen 1993:13-14.

¹¹⁸².Knutsen 1993:14, og note 15.

¹¹⁸³.Knutsen 1993:20-21, og note 51.

¹¹⁸⁴.Rasmussen til centralstyret 12.02. 1919 (Knutsen 1993:18, og note 35).

¹¹⁸⁵.Knutsen 1993:21, og note 56.

¹¹⁸⁶.Knutsen 1993:22, og note 57.

¹¹⁸⁷.Nordvik 1974:103.

¹¹⁸⁸.Koht 1939:198.

¹¹⁸⁹.Klassekampen nr 25, 2/7 1921.

¹¹⁹⁰.Magdahl 1979:232.

¹¹⁹¹.Lie 1988:267.

¹¹⁹².Hansen 1926:59-61.

¹¹⁹³.Barder 1976:69-70 (Sitat fra Odd-Bjørn Fure: Ideologiske hovedtendenser innen norsk, svensk og tysk arbeiderbevegelse. Sosiologisk institutt. Bergen 1971, side 31.).

¹¹⁹⁴.Revolt nr. 7 1919 («Ny valgordning. Politisk humbug istedetfor revolutionær kamp» av Trygve Aakervik).

¹¹⁹⁵.Nordvik 1974:130.

¹¹⁹⁶.Alarm nr. 10, 2/3 1925 («Industrielt demokrati.»).

¹¹⁹⁷.Alarm nr. 10, 5/3 1927 («Attentatet mot 8-timersdagen.»).

¹¹⁹⁸.Solidaritet nr. 1, oktober 1957 («Fram for kortere arbeidsdag» av Johs.).

¹¹⁹⁹.Nordvik 1974:131. Se Nordvik 1974:123-131 for en nærmere drøfting av spørsmålet om innføringen av åttetimersdagen.

¹²⁰⁰.NAF 1918b:34.

¹²⁰¹.Knutsen 1993:15-16.

¹²⁰².Arbeider Solidaritet 1/1983

¹²⁰³.Alarm nr. 49, 7/12 1929.

¹²⁰⁴.Alarm 30/1921.

¹²⁰⁵.Fure 1983:584-585.

¹²⁰⁶.Halvorsen 2003:99,100.

¹²⁰⁷.Castberg 1974:67, Lexicon for det 21. århundre (dansk internettutgave av PAX Leksikon), Otnes 1972:68-76.

¹²⁰⁸.Direkte Aktion nr. 19 1918 («Har dere set?»)

¹²⁰⁹.Klassekampen nr. 19, 12/5 1917 («Vort standpunkt til militarismen. Den personlige suverenitet som livsanskuelse?»).

¹²¹⁰.Ibid.

¹²¹¹.Ibid.

¹²¹².Ibid.

¹²¹³.«Anarkisten» i «Med den røde blændløkt» i Klassekampen 27. april 1918. (Skrevet av Jack i «Arb. Ret». Arbeidets Ret.)

¹²¹⁴.Ibid. I følge Revolt nr. 13 1918 var Bäck svensk («'Anarkisten'. En sjofel personforfølgelse mot Henning Bäck.» Av Ole Stora.).

¹²¹⁵.Revolt nr. 12 1918 («'Anarkisten' og Henning Bäck» av «W.»).

¹²¹⁶.Klassekampen nr. 28 13/7 1918 («Anarkister» av L. Heksem). Se også Revolt nr. 11 1918 («En møtebeslutning.» Av «W.»).

¹²¹⁷.Ibid. Det er mulig at H. er trykkfeil for L.

-
- ¹²¹⁸.Solidaritet nr. 7 1918 («Hr. Tyrffing!» av L. Heksem, formand i Norges anarkistparti).
- ¹²¹⁹.Alarm nr. 48, 4/12 1920 («Reisebrev.» av Georg Olsen). Diskusjonen fortsatte i Alarm nr. 2, 8/1 1921 og Alarm nr. 4, 22/1 1921.
- ¹²²⁰.Solidaritet nr. 5 1918 («Ogsaa en 'idealist'! Hvad 'Anarkisten's redaktør kan tillate sig av frækhet.» av «Tyrffing,») Den redaktørstillingen Bäck søkte på var i Tidens Krav i Kristiansund.
- ¹²²¹.Solidaritet nr. 7 1918 («Hr. Tyrffing!» Tyrffings svar til Heksem).
- ¹²²².Revolt nr. 18, 21/6 1919 («Marxistisk dogmatik»).
- ¹²²³.Borgersrud 2000:105.
- ¹²²⁴.Rognes 1974:178 (note 20).
- ¹²²⁵.Det tyvende aarhundrede 1903:53.
- ¹²²⁶.Bull 1967:102.
- ¹²²⁷.Bull 1967:102.
- ¹²²⁸.LO kongressprotokoll 1913:161.
- ¹²²⁹.Bull 1967:102.
- ¹²³⁰.Agøy 1987:262.
- ¹²³¹.Alarm nr. 11, 27/5 1933 («Hvorfor seiret Hitler?») Sitatet er fra Det tyske socialdemokratiske partis riksdagsfraksjons erklæring 4. august 1914.
- ¹²³².Arbeider-Ungdommen 12, 20/6 1933, side 7 («Da ungdomsforbundet blev dannet»).
- ¹²³³.Agøy 1987:269.
- ¹²³⁴.Rognes 1974:120 og 179, note 43 (Olaussen i Ung-Socialisten mai 1908).
- ¹²³⁵.Ung-Socialisten, januar 1907.
- ¹²³⁶.Rognes 1974:121 og 179, note47 (Ung-Socialisten mai 1908).
- ¹²³⁷.Agøy 1987:271 (Ung-Socialisten 5 1908).
- ¹²³⁸.«Den, som offentlig opfordrer eller tilskynder til Iværksættelsen af en strafbar Handling eller forherliger en saadan eller tilbyder at udføre eller bistaa ved Udførelsen af en saadan, eller tilbyder at udføre eller bistaa ved Udførelsen af en saadan, eller som medvirker til Opfordringen, Tilskyndelsen, Forherligelsen eller Tilbudet, straffes med Bøder eller med Hefte eller Fængsel indtil 8 år, dog i intet Tilfælde med højere Frihedsstraf end to Tredjedele af den højeste for Handlingen selv anvendelige.
Lige med strafbare Handlinger regnes her Handlinger, til hvis Foretagelse det er strafbart at forlede eller tilskynde.
Forøves Forbrydelsen under Udøvelsen af en Næringsvei, kan Retten til at fortsætte denne fradømmes den skyldige.» (Ordlyden ca. 1908. Norges Lover.)
Dagens § 140 heter «Oppviglerparagrafen».
- ¹²³⁹.Olaussen 1945:77, 79.
- ¹²⁴⁰.Sogstad 1951:128, jfr. Hansen m.fl. 1923:132f.
- ¹²⁴¹.Klassekampen nr. 25, 23/6 1923 («Himlen skal stormes idag! Smaat og stort fra 'gamle' dage» av Kr. Aamot).
- ¹²⁴².Tangen 1922:6.
- ¹²⁴³.Ung-Socialisten nr. 12 1908 («La dig ikke kujonere!») Se også Tangen 1922:5.
- ¹²⁴⁴.Klassekampen nr. 25, 23/6 1923 («Himlen skal stormes idag! Smaat og stort fra 'gamle' dage» av Kr. Aamot).
- ¹²⁴⁵.FO 1916:7.
- ¹²⁴⁶.Alarm nr. 14, 7/4 1928 («Militær avrustning løses ikke av parlamentene, men ved folket i direkte aksjon.» Av A. H.).
- ¹²⁴⁷.Agøy 1987:168.
- ¹²⁴⁸.Tangen 1922:22.
- ¹²⁴⁹.Storm 5 1910, Alarm 9 1920.
- ¹²⁵⁰.Revolt 12 1918.
- ¹²⁵¹.Agøy 1987.
- ¹²⁵².Solidaritet 14 1918 og Trygve Aakervik i Revolt 36 1919.
- ¹²⁵³.«Leo Minor» i Revolt 5 1916.
- ¹²⁵⁴.Revolt 21/1920.
- ¹²⁵⁵.Agøy 1987:256.
- ¹²⁵⁶.Agøy 1987:255-256. (Siteret etter Revolt 22/1920).
- ¹²⁵⁷.Agøy 1987:148.
- ¹²⁵⁸.Trygve Aakervik i Direkte Aktion 5/1917.
- ¹²⁵⁹.Agøy 1987:211 (Brev fra L. J. Torgundrud, siteret i Storm, nr.5 1910).
- ¹²⁶⁰.Agøy 1987:213 (Alarm nr 4/1921).

-
- ¹²⁶¹.Agøy 1987:250.
- ¹²⁶².Agøy 1987:251 (Revolt 18/1920).
- ¹²⁶³.Agøy 1987: 251-252 (Tangen 1922:19).
- ¹²⁶⁴.Agøy 1987:252 (Revolt 18/1920).
- ¹²⁶⁵.Agøy 1987:252-253 (Alarm 25/1922).
- ¹²⁶⁶.Agøy 1987:252-253 (Sikkert etter Alarm 24/1922).
- ¹²⁶⁷ Holmberg 1920:174. Uttrykket stammer fra den franske syndikalist Mermeix.
- ¹²⁶⁸.Tangen 1920b:16 (Fra et manifest NSF sendte ut straks etter sin start).
- ¹²⁶⁹.Alarm nr. 3, 1/5 1919 («'Indirekte' eller 'direkte aksjon'» av Johan Sandgren).
- ¹²⁷⁰ Holmberg 1920:179-180
- ¹²⁷¹ NSF 1923b:89-90.
- ¹²⁷².Maurseth 1987:88.
- ¹²⁷³ NRK 1, Dagsrevyen 13/9 2004
- ¹²⁷⁴.Alarm nr. 19, 3/5 1924. («Sabotage.»)
- ¹²⁷⁵.Alarm nr. 28 1925 («Syndikalismens kampmetoder» av Axel Jansson).
- ¹²⁷⁶.Tangen 1920b:25-26.
- ¹²⁷⁷.Klinker = En jernarbeider som klinker,dvs. slår, hode på nagler eller bolter, f.eks. i skipsplater for å sette dem sammen til et skrog. I dag sveiser man platene.
- ¹²⁷⁸.Dikker = En arbeider som går etter klinkerne og tetter rundt naglene, og slår skjøtene mellom jernplatene sammen slik at de også blir tette.
- ¹²⁷⁹.Olstad 1990:254.
- ¹²⁸⁰.NAF. — «Meddelelser» nr. 129 4. juli 1914:335. I følge N.A.F. var streiken helt mislykket; arbeidet måtte gjenopptas uten noe resultat for arbeiderne.
- ¹²⁸¹.Morland 2000:91.
- ¹²⁸² Alarm nr. 15, 12/4 1930 («Oplevelser på klassekampens front. Solidaritet og atter solidaritet.» Av Cornie).
- ¹²⁸³.Olstad 1990:247-252 og Lurås 1996:10-14,
- ¹²⁸⁴.Heidar 1976:188.
- ¹²⁸⁵.Tollevik 1996:37, og note 27 (AMF's landsmøteprotokoll 1913:64).
- ¹²⁸⁶.Tollevik 1996:37, og note 28 (JMF's landsmøteprotokoll 1912:72).
- ¹²⁸⁷.Tollevik 1996:38.
- ¹²⁸⁸.Tollevik 1996:1 og 66.
- ¹²⁸⁹.Olstad 1990:249-50 (Se også Arbeidsgiveren nr 9a 1922:171-172. «Naar fagforbundene støtter ulovlige konflikter, men later, som om de tar avstand. En aabenhjertig beretning.» Referat av Telemark Arbeiderblads jubileumsartikkel om den ulovlige streiken på Rjukan i 1912).
- ¹²⁹⁰.Bering 1988:163.
- ¹²⁹¹.Ibid:163.
- ¹²⁹².Alarm nr. 38, 23/9 1922 («Syndikalister i aksjon. Aapen trussel om bakholdsangrep ved given leilighet.» Av H. Hansen) Siden Hansen ikke eksplisitt skriver NSF, så kan det tenkes at Ødegaard ikke var medlem der. Han skal ha vært vært syndikalist i Göteborg, så det er mulig at det er SAC det refereres til.
- ¹²⁹³.Alarm nr. 9 1938 («En fagforbundsleder som synes det blir for lite profitt for skogsspekulantene. Johan Ødegård i 'Skog- og land' svinger på sitt Janushode»).
- ¹²⁹⁴.Bering 1988:172.
- ¹²⁹⁵.Tollevik 1996:59.
- ¹²⁹⁶ Ifølge Kjeldstadli 2003:376 var han 22 år.
- ¹²⁹⁷ Se også Kjeldstadli 2003:376 som omtaler de to utviste og myndighetenes begrunnelse. Forsman ble utvist man fryktet at han kunne bli samfunnet til skade, mens Vettese ble utvist fordi han reiste rundt som musikan og politiet antok, uten bevis, at han delvis måtte leve av straffbare handlinger/bettleri. Vettese kom tilbake til Norge og fortsatte som musiker. (En litt pussig historie er at undertegnede gikk i samme klasse på barneskolen med Anders Marino Vettese, barnebarnet til Pasquale. Pasquale var farfaren hans har Anders fortalt meg i en e-post 3/2 2006. Pasquale Vettese var gift med en svensk kvinne bosatt i Norge.)
- ¹²⁹⁸.Tollevik 1997:187, og note 23 (Bratsberg-Demokraten 19/06 1912).
- ¹²⁹⁹.NAF — «Meddelelser» nr. 101, august 1912:335-37 («Fra Tranmæl til Saaheim.»).
- ¹³⁰⁰.Tollevik 1996:51, og note 80 (Aftenposten 18/6 1912).
- ¹³⁰¹.Tollevik 1996:51, og note 81 (Verdens Gang 12/6 1912).
- ¹³⁰².Tollevik 1996:51, og note 83 (Morgenbladet 10/6 1912).
- ¹³⁰³.Tollevik 1996:69 og 88-89.
- ¹³⁰⁴.Bjørnson 1990:356.
- ¹³⁰⁵.Vestgården 2000,

-
- ¹³⁰⁶.Bjørnson 1990:357.
- ¹³⁰⁷.Vestgården 2000.
- ¹³⁰⁸.Lurås 1996:13 (Kilde: Helge Dahl: Rjukan bind 1, side 294).
- ¹³⁰⁹.NAF — «Meddelelser» nr. 171-172 15. april 1916:110.
- ¹³¹⁰.Vestgården 2000.
- ¹³¹¹.Vestgården 2000.
- ¹³¹².Olstad 1990:251-252.
- ¹³¹³.NAF — «Meddelelser» nr. 113:234.
- ¹³¹⁴.Dette skal ikke ha vært eneste gang. Social-Demokraten nektet i 1917 å ta inn en annonse fra NSF om blokkerte arbeidsplasser. «Det har været kritisert sterkt, at 'Soc.-Dem.' ofte indtar annonser fra arbeidsgiverne, hvori der søkes efter arbejdskraft til pladse, som er blokkert av arbeidernes organisationer, altsaa rene 'streikebryterannonser', og naar bladet nu negter arbeiderne at advare sine klassefæller mod at begaa solidaritetsbrudd ved at søke til arbejdspladse, hvar arbejdskjøperne er saa høimegtige at de negter arbeiderne at organisere sig slik som de selv ønsker det, da ser det unegtelig ut som om det begynder at bli et vist system i galskaben.» (Direkte Aktion nr. 15 1917 («Er samarbeidet mellem arbejdsgiverforeningen og den reformistiske fagbevægelse i fuld gang?»))
- ¹³¹⁵.Direkte Aktion 17/1913.
- ¹³¹⁶.Direkte Aktion 19/1913.
- ¹³¹⁷.Ibid.
- ¹³¹⁸.NAF — «Meddelelser» nr.113, august 1913: 236-238 («En syndikalistisk streik. Ved karbidfabrikken i Odda»: 233-238).
- ¹³¹⁹.Heidar 1976:191.
- ¹³²⁰.Skogheim 1973:133-160.
- ¹³²¹.Agøy 1997:44.
- ¹³²².Revolt nr. 15 1918 («Aarsberetning for S. S. F. i aaret 1917-1918»). Se også Evjen 1999:77. I følge Agøy 1997:44 ble en syndikalistisk fagforening dannet våren 1917.
- ¹³²³.Evjen 1997:77. Sveagruvan LS gikk senere over til SAC. (Uisk 1981:24)
- ¹³²⁴.Vestad forteller om konflikten i 1917 i Arbeidsmanden 5 1939:88-92. («Da den norske marine erobret Spitsbergen.»)
- ¹³²⁵.SAC 1923:8-9.
- ¹³²⁶.Revolt nr. 15 1918 («Aarsberetning for S. S. F. i aaret 1917-1918.»).
- ¹³²⁷.Agøy 1997:44.
- ¹³²⁸.Nordlys, Organ for Tromsø amts arbeiderparti, onsdag 1/8 1917 («Spitsbergenstreiken. Mulitæret skyter. — Arbeiderne eskorteres av soldater ombord i skibene. Alle utlændinger tænkes utvist.»).
- ¹³²⁹.«Sekretær Alfred M. Nilsen paa Spitsbergenreise. Er han betalt av arbeidsgiverne?»
- ¹³³⁰.Revolt 15/1918.
- ¹³³¹ Se også NAF 1918:283.
- ¹³³².Solidaritet 8/1918 («En avsløringsfiasko. Trygve Aakerviks skandalehistorier om Alfr. M. Nilsen behandlet paa et masse møte.»).
- ¹³³³ NAF 1918:277-285.
- ¹³³⁴ Ibid.: 278.
- ¹³³⁵ Ibid.: 280.
- ¹³³⁶ Ibid.:284.
- ¹³³⁷.«Kampen om Spitsbergen» av Trygve Aakervik, Revolt 16/1920.
- ¹³³⁸.Alarm 4/1920.
- ¹³³⁹.Alarm 6/1920.
- ¹³⁴⁰.LO kgr. prt. 1920:129-130.
- ¹³⁴¹.LO kgr. prt. 1920:130.
- ¹³⁴².LO kgr. prt. 1920:130.
- ¹³⁴³.Odlaug 1954 bd. II:326.
- ¹³⁴⁴.Fordrer = En arbeider som transporterer utbrutt berg, malm eller annet gods i eller ved en gruve.
- ¹³⁴⁵.Maurseth 1987:89-90 og Alarm 29/1920 («Konflikt.» Av Nemesis). Se også bl.a. Alarm 38/1920 og 43/1920.
- ¹³⁴⁶.Når det gjelder konflikten i Malm se bl.a. Maurseth 1987:44-45, Holmquist 1982, Gjørsv m.fl. 1981, Alarm årgangene 1925 og 1926 (konflikten er omtalt i nesten hvert nummer), Arbeidsmanden nr. 2 1925:26-27, nr. 3 1925:36-43, nr. 1 1926:4-6, 1-2, og Arbeidsgiveren 1925:75 («Syndikalerne i Fosdalen. Den syndikalistiske samorganisation maa slaes ned.»), 1925:88 («Syndikalerne i Fosdalen. Voldshandlinger og trusler — mens departementet 'undersøker'.»), 1925:112 («Syndikalerne i Fosdalen. Malm kommune forlanger **enstemmig** de svenske syndikalister utvist.»), 1925:127 («Syndikalerne i Fosdalen. Foran nederlaget.»), 1925:133

-
- («Syndikalistene i Fosdalen. Arbeidet gjenoptat 13. juli paa bergverksoverenskomstens betingelser.»), 1925:204, 1925:173 («En høiesteretsdom av vidtrækkende betydning for vor industri. Arbeiderne kan ikke gaa til ulovlig arbeidsnedleggelse uten at risikere sit tilgodehavende for optjent løn. I den længe omtvistede sak ved Foldals Verk gir høiesteret med 6 mot 1 stemme — assessor Hazeland — bedriften medhold»). Assessor Hazeland var Arnold Hazeland, Norges eneste anarkistiske høyesterettsdommer.
- ¹³⁴⁷.Alarm nr. 16, 21/4 1928 («Malmkonflikten.»)
- ¹³⁴⁸ Svensken Johan P. Edin skal ha vært formann for Malm LS. Han ble formann for Grubedalen Arbeiderforening da denne ble siftet, sannsynligvis høsten 1906. Først senere ble han syndikalist. (Gjørøv m.fl. 1981)
- ¹³⁴⁹.Holmquist 1982:96, 97. Informantene er personer fra den tiden som er intervjuet av Holmquist.
- ¹³⁵⁰.Alarm nr. 16, 21/4 1928 («Malmkonflikten.»).
- ¹³⁵¹.Brevet finnes i Arbeiderpartiets førkrigsarkiv. (Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek)
- ¹³⁵².Arbeidsmanden nr. 2 1925:18.
- ¹³⁵³.Alarm nr. 33 1926 («Har Norges kommunistiske parti anerkjent streikbryterne i Malm som fullgode partimedlemmer? 'Forankre partiet hos massene'. Ogsaa hos streikbryterne.» av «Syndikalist.»)
- ¹³⁵⁴.LO kgr. prt. 1925:342.
- ¹³⁵⁵.SAC 1926.
- ¹³⁵⁶.Referat fra denne, se Arbeidsmanden 1927:12-20. Se også Alarm nr. 21, 26/5 1928 («Malmkonflikten.»).
- ¹³⁵⁷.Alarm nr 35 1926 («Judassaken fra Malm. Offentlig tiltale mot 'Alarms's redaktør.»).
- ¹³⁵⁸.Brev datert Oslo 27/2 1925 fra Forretningsfører Einar Skaalbones i NSF til Akershus fylkes faglige samorganisasjon. (ARK 1679)
- ¹³⁵⁹.Arbeidsgiveren nr. 1 1926:1 («Ved aarsskiftet»).
- ¹³⁶⁰.Alarm nr. 35 1926.
- ¹³⁶¹.Holmquist 1982:160.
- ¹³⁶².Alarm nr. 15, 14/4 1928 («Malmkonflikten. En redegjørelse for konflikten og dens historie. Et av de mørkeste blade i den norske fagorganisasjons historie.»).
- ¹³⁶³ Johanson 2003:25 og Fritænkere nr. 4, 1911
- ¹³⁶⁴.Alarm nr. 1 1936 («Oslo.»).
- ¹³⁶⁵ Alarm nr. 11 3/7 1937
- ¹³⁶⁶ Alarm nr. 11 3/7 1937
- ¹³⁶⁷ Arbeider-Foreningernes Blad, 4.5.1850. For denne artikkel ble Thrane dømt for gudsbespottelse til seks måneders tukthus av underretten. Høyesterett frikjente han imidlertid den 11. desember 1850.
- ¹³⁶⁸ R.R. Revolt 13/1918
- ¹³⁶⁹ Frithjof Werenskjold Revolt 3/1923
- ¹³⁷⁰ J. Grimrud Alarm 2/1923
- ¹³⁷¹.Koht 1939:211
- ¹³⁷².Zachariassen 1979:176.
- ¹³⁷³.Petersen 1965:36-37.
- ¹³⁷⁴ Alarm nr. 10 1927 («Forelesninger om syndikalismen.»)
- ¹³⁷⁵ Fri Fagvevegelse nr. 7 1948 («Trek fra fagorganisasjonens historie»).
- ¹³⁷⁶.Zachariassen 1979:214.
- ¹³⁷⁷.Ibid.:215.
- ¹³⁷⁸.Bodøgaard 1973:110. I følge Alarm 26, 1/7 1922 så tallet NSF bare ca. 3 000 kropparbeidere («Vi røk dem ut.»)
- ¹³⁷⁹.Klassekampen nr. 28 17/7 1920 («Syndikalistisk muldvarparbeide.»). Se også Alarm nr. 29, 24/7 («Syndikalistisk muldvarparbeide.» Av Karl Fridholm) og nr. 30, 31/7 1920 («Syndikalistisk muldvarparbeide.» Av Vidanto).
- ¹³⁸⁰. Alarm nr. 51, 17/12 1921 («Kapitalistpressens brendevinsagitation og arbeiderne.» Av Helvetius).
- ¹³⁸¹.Den amerikanske syndikalist James MacDonald sitert i Alarm nr. 25 1926.
- ¹³⁸².Aarseth Barder 1977:35 (Streiken varte i 6 uker i følge Vestgården 2000).
- ¹³⁸³.Agøy 1997:149.
- ¹³⁸⁴.Vestgården 2000.
- ¹³⁸⁵.Alarm nr. 39-51 1921 og nr. 1-6 1922 (Se også *Arbeidsmanden* nr. 2 1921:30-33, 35-37 og nr. 3 1921:49-56,66-69)
- ¹³⁸⁶ NSF 1921:24-25

-
- ¹³⁸⁷ *Arbeidsmanden* nr 4 1922:68 (Se *Arbeidsmanden* nr. 4 1922:66-69) (Det må være nr. 4 1921) NB! Det står nr. 4 1ste kvartal 1922 24. aarg. på forsiden. Dette er siste nr. i den innbundne 1921-versjonen, og er sidenummerert i henhold til det. Bind 1922 starter med nr. 2, januar 1922 25. aarg. og starter med sidenummer 1. Det må være trykkfeil siden neste nummer også er nr. 2, men juli 1922.)
- ¹³⁸⁸ Alarm nr. 1/1922 («Ordren fra Kristiania»).
- ¹³⁸⁹ NAF 1922b
- ¹³⁹⁰ *Arbeidsmanden* nr. 5-6 1958.
- ¹³⁹¹ Fotostatkopi i utklippsmappen om Alfred M. Nilsen (Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek).
- ¹³⁹² Knutsen 1993:80, og note 77 (Kr. Andersen: Arbeidsretten og organisasjonene, Oslo 1955:41)
- ¹³⁹³ Alarm nr. 1 1923 (Se også *Arbeidsmanden* nr. 2 1923:27.)
- ¹³⁹⁴ NSF 1922
- ¹³⁹⁵ NSF 1923
- ¹³⁹⁶ Revolt 15/1 1921.
- ¹³⁹⁷ Aarsberetning for Norges Ungsocialistiske Forbund fra 1/1-31/12 1922 (ARK nr. 1678)
- ¹³⁹⁸ Alarm nr. 3, 21/1 1922 («De fængsledes fond.»).
- ¹³⁹⁹ Alarm nr. 25, 24. juni 1922 («Enhetsfronten i kampen mot varepriserne. Landsorganisationen og arbeiderpartiet forholder sig passive.»).
- ¹⁴⁰⁰ Ibid.
- ¹⁴⁰¹ Ibid.
- ¹⁴⁰² Ødegård 1947: 128.
- ¹⁴⁰³ Alarm nr. 27, 28/6 1924 («Spredningen av Alarm»).
- ¹⁴⁰⁴ Alarm 24/1925. SACs kongress vedtok å sende kr. 2000,-. Hvor mye som ellers ble samlet inn og oversendt gjennom de ulike LS direkte til NSF visste man ikke. (SAC 1925:5)
- ¹⁴⁰⁵ Johansen 1966:18-28.
- ¹⁴⁰⁶ Maurseth 1987:25-26.
- ¹⁴⁰⁷ Alarm nr. 34, 28/8 1920 («Til kamp mot samfundshjelpen!» Av Gerda Storm).
- ¹⁴⁰⁸ Kilde: Johansen 1966:21
- ¹⁴⁰⁹ Ibid.
- ¹⁴¹⁰ Alarm nr. 40 1925 («Samfundshjelpen.»).
- ¹⁴¹¹ Sogstad 1951:276
- ¹⁴¹² Agøy 1997:135.
- ¹⁴¹³ Alarm nr. 40 1925 («Samfundshjelpen.»).
- ¹⁴¹⁴ Bull 1967:106.
- ¹⁴¹⁵ Johansen 1966:19
- ¹⁴¹⁶ Alarm nr. 25, 18/6 1921 («Samfundshjelpens badesæsong er indtraadt.»).
- ¹⁴¹⁷ Alarm nr. 25, 18/6 1921 («Gnister» av Exlex).
- ¹⁴¹⁸ Alarm nr. 40 1925 («'Borgernes Samfund'.»)
- ¹⁴¹⁹ Alarm nr. 8, 23/2 1924 («Streikebryteren.» Av Jack London).
- ¹⁴²⁰ Alarm nr. 40, 3/10 1925 («Den moderne streikebryter.»).
- ¹⁴²¹ Se bl.a. Alarm nr. 26, 25/6 1921. («Fagforbund som tvinger de arbeidsløse til streikbryterarbeide. En grænseløs organisationsskandale.» Av Trygve Aakervik).
- ¹⁴²² Fløgstad 1999:180,182
- ¹⁴²³ Alarm nr. 4 1929 («Protest.» Av C. O. T-n.)
- ¹⁴²⁴ Lurås 1996:17.
- ¹⁴²⁵ Rjukan Lokale Samorganisasjon hadde 1.kvartal 1921 532 medlemmer, mens NSF totalt hadde 2394 medlemmer. (Lurås 1996:17)
- ¹⁴²⁶ Vestgården 2000.
- ¹⁴²⁷ Alarm nr. 47, 17/11 1923.
- ¹⁴²⁸ Nilsen 1996:165.
- ¹⁴²⁹ Fløgstad 1999:180-190 (Henvisningen til Helge Dahl, Helge Dahl: Rjukan, bind II, Tinn 1988)
- ¹⁴³⁰ Se bl.a. Alarm nr. 28 1924 («Reis ikke til Kanada.» av Martin Simarseth.) og Alarm nr. 7 1925 («Reis ikke til Canada. Stor arbeidsløshet og dårlige forhold.» av C. Corneliusen sekretær i Det skandinaviske Selskap).
- ¹⁴³¹ Lorch-Falch 1979:14-15.
- ¹⁴³² Alarm 12 1922 («Norges aandsrevolutionære forbund». Usignert artikkel.)
- ¹⁴³³ Ibid.
- ¹⁴³⁴ ARK 1679.
- ¹⁴³⁵ En kritikk i moderne tid av Brochmann, «Myter & Virkelighet Om B.D. Brochmann», står å lese i Folkebladet nr. 1-1980.

-
- ¹⁴³⁶.Alarm nr. 30, 24/7 1926. («Samling.»)
- ¹⁴³⁷.Alarm nr. 35 1926 («Redegjørelse fra A. U. i anledning tvisten mellom red. Tangen og Brochmann.»)
- ¹⁴³⁸.*Svarte Emma* 7/8-1980, *Arbeiderbladet* 11/12-1980.
- ¹⁴³⁹.Solidaritet nr. 2 1946 («Også en protest.»).
- ¹⁴⁴⁰.Ibid.
- ¹⁴⁴¹.Ibid. Se Sørensen 1991:98-101 når det gjelder Brochmanns tilnærming til nasjonalsosialismen.
- ¹⁴⁴².Folkebladet nr. 1-1980.
- ¹⁴⁴³.Hovedkilder til avsnittet om Bertrand Dybwad Brochmann: Folkebladet 4/82, Lorch-Falch 1979, samt ulike nummer av Alarm.
- ¹⁴⁴⁴.Revolt nr. 3/1924.
- ¹⁴⁴⁵.Revolt 3/1924.
- ¹⁴⁴⁶.Middagsavisen, onsdag 19. mars 1924 («Et opprop!»).
- ¹⁴⁴⁷.Alarm nr. 32, 2/8 1924 («Proletarens 'ret og pligt'» Av Dr. Sh.). Se også Alarm nr. 31, 26/7 1924 («Det skulde blot mangle ---» Av Dr. Sh.)
- ¹⁴⁴⁸.Halvorsen 2003:150, Maurseth 1987:500 og Agøy 1997:227-228. Se også Alarm nr. 29 1926 («Disiplin.»), Klassekampen nr. 13, 29/3 1924 («Soldatens 10 bud»), Klassekampen nr 14, 5/4 1924 («Arbeiderungdom! Inn i hæren, ta geværet og skaff dig militære kunnskaper.»), Klassekampen nr 21, 7/7 1924 («Arbeider- og bondeungdommens kamp i hær og flåte.») og Arbeiderungdommen nr. 2 1924 («Sosialismen kontra militarismen.»).
- ¹⁴⁴⁹.Alarm nr. 30 19/7 1924 og Alarm nr. 32, 2/8 1924 («Mange militærnegtere i aar.»).
- ¹⁴⁵⁰.Agøy 1997:227.
- ¹⁴⁵¹.Halvorsen 2003:150.
- ¹⁴⁵².Maurseth 1987:500, Halvorsen 2003:151..
- ¹⁴⁵³.Zachariassen 1979:195.
- ¹⁴⁵⁴.LOs Meddelelsesblad 10/1924:258.
- ¹⁴⁵⁵.LOs Meddelelsesblad nr. 11-12/1924:281.
- ¹⁴⁵⁶.Revolt 4/25.
- ¹⁴⁵⁷.Halvorsen 2003:153.
- ¹⁴⁵⁸.Arbeiderungdommen nr. 11, oktober 1925 («Norsk Pasifistisk Militærnekteforbund.» Av H. M. L.).
- ¹⁴⁵⁹.Revolt nr. 6 1925 («Norsk Pacifistisk Militærnekteforbund.» Av T. Aa.).
- ¹⁴⁶⁰.Alarm nr. 18, 16/9 1933 («Slaget ombord på 'Tordenskjold'» Av Victor Uranus).
- ¹⁴⁶¹.Albert Jensen i Alarm nr. 16, 6/8 1938.
- ¹⁴⁶².Alarm nr. 33, 9/8 1924 («Foran N. S. F.s kongres.»).
- ¹⁴⁶³.Dahl 2001:50.
- ¹⁴⁶⁴.At syndikalistene mente at organisering var viktig kan man se i f.eks. Holme 1918, Nilsen 1921, Tangen 1920b, og i utallige numre av Alarm.
- ¹⁴⁶⁵.Alarm nr. 13, 3/4 1920.
- ¹⁴⁶⁶.Alarm nr. 34, 16/8 1924 («Persondyrkelsen.» Av Tryggve Aakervik).
- ¹⁴⁶⁷.Arbeidsmanden nr. 4 1924:46.
- ¹⁴⁶⁸.Arbeidsmanden nr. 4 1924:43-45 («Organisatorisk samling av anleggs- og grubearbeidere»).
- ¹⁴⁶⁹.Medlemsutviklingen i NSF Holm 1975:114, note 20 til kapittel 7. Håndskrevet oversikt på NSF's brevpapir. I Arbeiderbevegelsens arkiv.
- ¹⁴⁷⁰.Finnes i på Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek i Oslo.
- ¹⁴⁷¹.Revolt 13/1918 («Den syndikalistiske bevægelse i Norge» av G. S—m: «Ved utgangen av 1917 staaer Norsk syndikalistisk føderation av 17 lokale samorganisationer med tils. 866 medlemmer eller gjennomsnitlig 50 medlemmer pr. L.S.») I Revolt nr.15 1918 er medlemstallet satt til ca. 900. («Norsk syndikalistisk fedrations 2. kongres.»)
- ¹⁴⁷².Solidaritet 2/1918. I Revolt nr. 15 1918 antydes medlemstallet til å ligge mellom 1600 og 1700.
- ¹⁴⁷³.NSF 1920:35-36.
- ¹⁴⁷⁴.NSF 1921a.
- ¹⁴⁷⁵.NSF 1922.
- ¹⁴⁷⁶.I følge SAC 1922:17 hadde NSF 3000 medlemmer i 1922. Se også Alarm nr. 26, 1/7 1922 («Vi røkte dem ut.»)
- ¹⁴⁷⁷.NSF 1923.
- ¹⁴⁷⁸.NSF 1924:29-30.
- ¹⁴⁷⁹.Her har håndskriftet motstridene opplysninger.
- ¹⁴⁸⁰.Dahl 2001:52.
- ¹⁴⁸¹.Se bl.a. Alarm nr. 28, 11 juli 1925 («Organisering.» Av Reidar Karlsen).

-
- ¹⁴⁸².Alarm nr 6, 7/2 1925 («Våre medlemmer. Våre oppgaver.» Av Einar Mikkelsen).
- ¹⁴⁸³.Alarm nr. 14/1921.
- ¹⁴⁸⁴.Alarm nr. 11, 14/5 1932 («Et intensivt krafttak for vår organisasjon og vår avis!»). Se også Alarm nr. 14, 25/6 1932 («Kameratmøte i Halden den 19. juni 1932»).
- ¹⁴⁸⁵.LOs Meddelelsesblad nr. 10-12/1921:198-199.
- ¹⁴⁸⁶.Rud. Holme: «Hvem er splitningsmænd?» (NSFs Forlag, årstall ukjent, men sannsynligvis mellom 1918 og 1920.) Se også «Til kamerater i arbeidsblusen» (Kristiania 1924, forfatter ikke oppgitt).
- ¹⁴⁸⁷.Alarm nr. 21, 11/11 1933 («Noen refleksjoner omkring Norsk Bygningsarbeiderforbunds landsmøte i Oslo» av A. H-d.).
- ¹⁴⁸⁸.Alarm nr. 21 1930 («Har Bygningsarbeiderforbundets ledelse helt mistet fatningen? Det skal nu bli straffbart for arbeidskjøperne å ha syndikalister i arbeide.» av E. Kaurin).
- ¹⁴⁸⁹. Se bl.a. Alarm nr. 46 1928 («Uansvarlig agitasjon.» av Einar Skaalbones), Alarm nr. 19 1929 («Sten- Jord's ledelse i samarbeid med arbeidskjøperne. Må man stille visse garantier for å få syndikalistene fjernet?» av E. Skaalbones.) og Alarm nr. 8 1930 («Beskytter Bygningsarb. industrigruppe i Oslo de uorganiserte og arbeidsvillige mens de jager syndikalistene?» Av Z. Henriksen).
- ¹⁴⁹⁰.SAC 1929:86.
- ¹⁴⁹¹.Dahl 2001:51.
- ¹⁴⁹².LOs Meddelelsesblad nr. 1/1925:1-5 («Grunnlaget.» Av Ole O. Lian).
- ¹⁴⁹³.Tangen 1933:19-20.
- ¹⁴⁹⁴.Alarm nr. 47 1929.
- ¹⁴⁹⁵.Arvidsson 1977:5-6.
- ¹⁴⁹⁶.Kathrine Bugge, født Hansen, (1877-1951) ble i 1923 medlem av NKP. Hun deltok aktivt i oppbyggingen av arbeiderbevegelsen i Finnmark sammen med sin mann Thomas Bugge og Ellisiv Wessel.
- ¹⁴⁹⁷.Alarm nr. 33 1924 («En alsidig redaksjon.»).
- ¹⁴⁹⁸.Møteprotokoll i ARK 1679.
- ¹⁴⁹⁹.Alarm nr. 13, 3/4 1920.
- ¹⁵⁰⁰.NSF 1924:26
- ¹⁵⁰¹.Se bl.a. Alarm nr. 49, 50, 51 1925.
- ¹⁵⁰².Alarm nr. 15, 11/4 1925 («Den syndikalistiske ungdomsbevegelse i Trondheim.» Av «Naitsirk Nesnah», 11/3 1925.)
- ¹⁵⁰³.Alarm nr. 49, 5/12 1925 («Syndikalistisk ungdomsbevegelse.» av A. H—d.).
- ¹⁵⁰⁴.Alarm nr. 50 1925 («Syndikalistisk ungdomsbevegelse.» av C. O. TBn.).
- ¹⁵⁰⁵.Alarm nr. 44, 29/10 1927 («Dommen mot det antimilitære opprop i 'Alarm'.»)
- ¹⁵⁰⁶.Alarm nr. 11, 12/3 1927 («Nekt militærtjenesten!»)
- ¹⁵⁰⁷.Alarm nr. 7, 18/2 1928 og nr. 8, 15/2 1928.
- ¹⁵⁰⁸.Alarm nr. 13, 31/3 1928 («Centralisme — føderalisme.» Av Johs.).
- ¹⁵⁰⁹.Alarm nr. 50, 10/12 1927 («Idd.»)
- ¹⁵¹⁰.Alarm nr. 12, 22/3 1930 («Føderativ ungdomsbevegelse.» av H. Brekke.).
- ¹⁵¹¹.Alarm nr. 2, 21/1 1933.
- ¹⁵¹².Alarm nr. 15 1934.
- ¹⁵¹³.Alarm nr. 23, 30/11 1935 («Nytt ungdomslag.»).
- ¹⁵¹⁴.Alarm nr. 17, 25/9 1937 («Oslo Syndikalistiske ungdomslag»).
- ¹⁵¹⁵.Alarm nr. 15 1934.
- ¹⁵¹⁶.Maurseth 1987:96.
- ¹⁵¹⁷.Maurseth 1987:97.
- ¹⁵¹⁸.Solidaritet nr. 4, april 1947 («En ung 60-åring. Cornelius Corneliusen fyller år» av Carl O. Tangen).
- ¹⁵¹⁹.Alarm nr. 41, 10/10 1920 («Utvisningen av Robert Nielsen. En ny skam for den norske arbeiderklasse.» Av Carl O. Tangen).
- ¹⁵²⁰.Tangen 1920:28
- ¹⁵²¹.Maurseth 1987:97.
- ¹⁵²².Revolt nr. 8 og 9/1920, samt Alarm nr. 8, 28/2 1920.
- ¹⁵²³.Alarm 11/1925 («Et 5-årsminne», av Helvetius).
- ¹⁵²⁴.Revolt nr. 8 1920.
- ¹⁵²⁵.Maurseth 1987:90-101 (Se også diverse nummer av Revolt i 1920).
- ¹⁵²⁶.Alarm 4/1919. Se også Alarm nr. 27, 10/7 1920 («Har du tenkt paa» av K. F.-holm).
- ¹⁵²⁷.I følge Alarm «blev de mødt med en flom av skjældsord om, at de kun bestod av en bande lediggjængere og kjeltringer m. m.» (Alarm nr. 8, 19/2 1921 , «De arbeidsløse i Kr.ania organiserer sig.» Av «En ikke arbeidsløs.»)

-
- ¹⁵²⁸.Revolt 7/1921.
- ¹⁵²⁹.Alarm nr. 8 1921 («De arbeidsløse i Kr.ania organiserer sig. Negtes lokale i sit eget hus.» av «En ikke arbeidsløs»).
- ¹⁵³⁰.Alarm nr. 5, 5/3 1923 («Oslo.» Av A. J.).
- ¹⁵³¹.Alarm 27/1925 og nr. 9 27/2 1926 («Arbeidsløsheten.»).
- ¹⁵³².Alarm nr. 21 1925 («Mor Norges stedbarn feirer 17. mai i Oslo.» Av A. H., referent.).
- ¹⁵³³.Hilmar Knutsen — «Poker-Knutsen» — skal ha etter hvert ha vært innom NSF, Mot-Dag, DNA, NKP, Fedrelandslaget, Frelsesarméen og Nasjonal Samling (NS). Han skal ha drevet som profesjonell kortspiller. (Alarm nr. 9 1936, «Kortspilleren 'Poker-Knutsen' på nazistturne.») Han skilte lag med NS og startet Norges folkesocialistiske parti (Alarm nr. 21, 15/10 1938, «Nokså uklart.») eller Nasjonalsocialistisk folkeparti (Alarm nr. 26, 24/12 1938, «Finansgeni»). Justisdepartementet nektet å innregistrere partiet som valgparti forde det manglet 3. manns underskrift på at partiet eksisterte. (Alarm nr. 15, 22/7 1939.) Inger Knutsen, datter av Hilmar Knutsen, har fortalt meg at han ble truet på livet av Vidkun Quisling da han gikk ut av NS. Han ble da borte i tre måneder uten at noen visste hvor han var. Hun har også karakterisert sin far som en kverulant. Hilmar Knutsen døde i 1961. Han var veldig opptatt av de arbeidsløse og fattigfolks situasjon.
- ¹⁵³⁴.Alarm nr. 26, 27. juni 1925 («De arbeidsløse i hovedstaden. Eksekutivkomiteen under politifølgelse.» av Alb. Myrvold).
- ¹⁵³⁵ Alarm nr. 45, 6/11 1926 («De arbeidsløses forening i Oslo.»).
- ¹⁵³⁶ Ibid.
- ¹⁵³⁷.Alarm nr. 10, 5/3 1927 «Forelesninger om syndikalismen.».
- ¹⁵³⁸.Alarm nr.40, 4/10 1930 («De arbeidsløse i Oslo har stiftet egen organisasjon.»)
- ¹⁵³⁹.Ibid.
- ¹⁵⁴⁰.Alarm nr. 44, 20/11 1930 («De arbeidsløse nektes lokale av 'Arbeiderstyret' i Oslo.» av A. M.).
- ¹⁵⁴¹.Alarm nr. 40, 6/10 1928.
- ¹⁵⁴².Alarm nr 10, 8/3 1930.
- ¹⁵⁴³ Alarm nr. 4, 21/2 1931 («Oslo faglige samorganisasjons forvaltning av den kommunale bevilgning til de arbeidsløses cafe.» Av E. Skaalbones).
- ¹⁵⁴⁴.Alarm nr. 39, 27/9 1930 («Efektiv kamp mot overtidsarbeidet. De arbeidsløse i Oslo tar saken i sin egen hånd.» Referat fra et møte Oslo LS inviterte de arbeidsledige til 18/9 1930.)
- ¹⁵⁴⁵.Alarm nr. 44, 29/11 1930 («Kampen mot arbeidsløsheten.» Av C. O. T—n.).
- ¹⁵⁴⁶ Halvorsen 2003:159 og 556 (note 340 med henvisning til Den Røde Ungdom 25/2 1927.).
- ¹⁵⁴⁷.Alarm nr. 8, 22/2 1930 («De arbeidsløses aksjon mot Lørenskog herredsstyre.» Av S....s.).
- ¹⁵⁴⁸ «Alarm nr. 18, 3/5 1930 («Protest mot Lørenskogsdommen.» For fellesmøtet, Rolf Johansen, Dirigent.»
- ¹⁵⁴⁹.Alarm nr. 21, 1/10 1932 («Politikkerne boikottes.»).
- ¹⁵⁵⁰.Alarm nr. 8 1932 («En diskusjon om stemmerett og retten til arbeide. Av Sathan.»).
- ¹⁵⁵¹ Seip 1994:34 (Note 29: Stortingsforhandlingene 1932, 3, Odelstingsproposisjon nr. 31:12)
- ¹⁵⁵².Alarm nr. 15 1932 («Vil Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen opprette en privat fattigkasse?» Av Alf.).
- ¹⁵⁵³ Alarm nr. 6, 19/3 1932 («Kampen for brødbiten. Når de arbeidsløse krever mat får de politikøller til svar.» Av Judd.)
- ¹⁵⁵⁴ Ibid.
- ¹⁵⁵⁵ Alarm nr. 6, 19/3 1932 («Til den norske arbeiderklasse. 6 timersdagen med eller uten kompensasjon må være løsenet.» Av NSF's Arbeidsutvalg).
- ¹⁵⁵⁶.Alarm nr. 4, 18/2 1933 («Syndikalistene i Oppgård farer med dikt og fabel i Alarm» av Johs.) og Alarm nr. 5, 4/3 1933 («Kameratmøte ved Klemetsrud» av —n.).
- ¹⁵⁵⁷.Alarm nr. 15 1933 («De arbeidsløse i Oslo og Akershus slutter sig sammen.»)
- ¹⁵⁵⁸.Se bl.a. LOs medl.bl. 3-4 1934:138-141 og 12 1934:652-656 og LOs kongr.prot. 1934:148.
- ¹⁵⁵⁹.Ibid.
- ¹⁵⁶⁰.Alarm nr. 3 8/2 1936 («De arbeidsløse hånes av sin egen organisasjon.» av F. Furuset.). Se bl.a. Alarm nr. 7, 13/4 1935 («Treenigheten reaksjonen, sultepisken og de socialdemokratiske politikere har slått ned de arbeidsløses kamp i Odda!»).
- ¹⁵⁶¹.Ibid.
- ¹⁵⁶².Alarm nr. 14 1938 («Organiseringen av de arbeidsløse» av Alf.).
- ¹⁵⁶³ Alarm nr. 4 1938 («Skal de arbeidsløses foreninger forvandles til socialdemokratiske barnekrybber?» av Alb. Myrvold.).
- ¹⁵⁶⁴.Pryser 1988:113-118.
- ¹⁵⁶⁵.Maurseth 1987:247.
- ¹⁵⁶⁶.Arbeider Solidaritet nr. 3/4-1984. Se f.eks. Alarm nr. 26, 25/6 1921 («Fagforbund som tvinger de arbeidsløse

til streikbryterarbeide. En grænseløs organisationsskandale.» Av Trygve Aakervik) og Alarm nr 49 1921 («Arbeidsledighetskasserne og klassekamp.» Av Einar Mikkelsen).

¹⁵⁶⁷.Hansen 1920:89.

¹⁵⁶⁸.Tangen 1933:9-11.

¹⁵⁶⁹.Folkebladet 4/82, Maurseth 1987:101-137 og 351-377.

¹⁵⁷⁰.Se bl.a. Alarm nr. 22, 5/6 1920 («Beriftsraadene») og nr. 28 1920 («Socialisering og bedriftsraad.»).

¹⁵⁷¹.LO kong. prt. 1920:36 (Se også Maurseth 1987:108)

¹⁵⁷².LO kong. prt. 1920:44.

¹⁵⁷³.Magdahl 1979:220, 224, 233.

¹⁵⁷⁴.Maurseth 1987:121

¹⁵⁷⁵.LO kong. prt. 1920:59 (Se også Maurseth 1987:121-122).

¹⁵⁷⁶ LO kong. prt. 1920:60.

¹⁵⁷⁷ Ibid.

¹⁵⁷⁸ Ibid.: 60-61.

¹⁵⁷⁹.LO kong. prt. 1920:104.

¹⁵⁸⁰.Maurseth 1987:356

¹⁵⁸¹.Alarm nr. 9 1938 («Den store rundreise. Fra revolusjonær fagopposisjon til spitsborgerlig statsbyråkrati. Nu må arbeiderne finne veien til syndikalismen og N. S. F.» av Otto Løken.)

¹⁵⁸².Nilsen 1921:33-35.

¹⁵⁸³.Alfred M. Nilsen meddelte 22. januar 1921 at han ikke ønsket å delta i komitéen. (Arbeidsgiveren nr. 3 1922:26)

¹⁵⁸⁴.Alarms 17. mai-nummer 1923 («Refleksjoner paa foranledning av fagoppositionens offisielle begravelse» av A. M. N.).

¹⁵⁸⁵.Alfred M. Nilsens personarkiv, ARK 1524, «Manus til selvbiografi».

¹⁵⁸⁶ LO kgr. prot 1920:62.

¹⁵⁸⁷.Maurseth 1987:591, note til side 351.

¹⁵⁸⁸.Alarm 4/1922 («Fagoppositionen av 1921»).

¹⁵⁸⁹.Revolt nr. 10/1924.

¹⁵⁹⁰.Maurseth 1987:591, note til side 351.

¹⁵⁹¹.Brannslen 1969. Artikkelen finnes i en mappe over Halfdan Marius Jønsson på Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek.

¹⁵⁹².R.F.I. = Røde Faglige Internasjonale, bolsjevikisk styrt internasjonale av fagorganisasjoner.

¹⁵⁹³.Björgum 1973:116-117

¹⁵⁹⁴.LOs Meddelelsesblad nr. 3/1923:99. Se også Koht 1937:337.

¹⁵⁹⁵.LO kgr. prot 1923:166, 168.

¹⁵⁹⁶.Arbeidernes leksikon (Artikkel om Halfdan Jønsson).

¹⁵⁹⁷.Angående Saudakonflikten blir han nevnt som «anarkisten og juristen Jønsson». (Alarm nr. 13, 28/3 1925, «Åpent brev til Jønsson og Bjerkman i N.K.I.F.» av Hjalmar Hauge, Haugsgjerdet).

¹⁵⁹⁸.ARK nr. 1679.

¹⁵⁹⁹.LO kgr. prt. 1923:12.

¹⁶⁰⁰.Alarm 3/1922

¹⁶⁰¹.Alarm 46/1923

¹⁶⁰².LO kongress 1927 prot. s.274 og 277 (Se også Maurseth 1987:399)

¹⁶⁰³.I følge Alfred M. Nilsen på NSF's kongress i 1924 (NSF 1924b).

¹⁶⁰⁴.Alarm nr. 19, 7/5 1921 («Reisebrev til 'Alarm'.» Av H. Kilen).

¹⁶⁰⁵.Alarm 16/1923.

¹⁶⁰⁶.Sogstad 1951:350.

¹⁶⁰⁷.Alarm nr. 16, 18/4 1925.

¹⁶⁰⁸. Arbeidernes leksikon.

¹⁶⁰⁹.Alarm nr. 17, 25/4 1925 («Tranmæls diktatur a la Moskva.» Av Bjørn Farmand.) Ordet Militærstreikforbund er også blitt benyttet. Jeg regner med at dette er det samme.

¹⁶¹⁰.Consorter = likesinnede. Mest brukt nedsettende.

¹⁶¹¹.Dvs. Norges Kommunistiske Parti (NKP).

¹⁶¹².«En ny fagopposisjon» i Alarm nr. 28, 1926.

¹⁶¹³.Alarm nr. 37 1926 («Fagopposisjonen av 1926.»).

¹⁶¹⁴.LOkgr. prot. 1927:368.

¹⁶¹⁵.Langfeldt 1961:111 («Betingelser for optagelse i Den Kommunistiske Internationale»).

¹⁶¹⁶.Lenin 1903.

-
- ¹⁶¹⁷.Langfeldt 1961:101.
- ¹⁶¹⁸.Langfeldt 1961:32 (Revolt 17/7 1920, «Arbeiderinternationalen»).
- ¹⁶¹⁹.Langfeldt 1961:34 (Revolt 11/9 1920, redaksjonell artikkel).
- ¹⁶²⁰.Ibid.
- ¹⁶²¹.Ibid.
- ¹⁶²².Langfeldt 1961:35 (Alarm 11/9 1920, «Den tredje internationale» av Carl O. Tangen).
- ¹⁶²³.Langfeldt 1961:70.
- ¹⁶²⁴.Langfeldt 1921:86. Se også side 101-103. Flertallsinnstillingen inneholdt en rekke reservasjoner mot tesene.
- ¹⁶²⁵.Langfeldt 1961:73.
- ¹⁶²⁶.Ibid. (Revolt 29/1 1921, «Mere politisk svindel i socialismens navn»).
- ¹⁶²⁷.Ibid.:74 (Alarm 26/2 1921).
- ¹⁶²⁸.Hansen 1929:42. Se også Langfeldt 1961:52 og Proletaren, mars 1926.
- ¹⁶²⁹.Hansen 1929:47-48.
- ¹⁶³⁰.Langfeldt 1961:80.
- ¹⁶³¹.Harald Berntsen om Erling Falk i Arntzen 2002.
- ¹⁶³².Hegna 1947.
- ¹⁶³³.PaxLeksikon, artikkel om «Mot Dag».
- ¹⁶³⁴.Lorenz 1970:80-83.
- ¹⁶³⁵.Kjeldstadli/Slagstad 1972:8.
- ¹⁶³⁶ I en annen utgave av Alarm (april, år ukjent) står det:
«— Han stemmer med Arbeiderpartiet og venter på at regjeringen skal sette hele folket i arbeide!
— Og videre?
— Demonstrere til stortinget under kommunistenes ledelse, og fortsetter å sulte!»
- ¹⁶³⁷ Alarm nr. 6 1934.
- ¹⁶³⁸ Revolt nr. 1-2/1926.
- ¹⁶³⁹ Ungdomsorganisasjonen til Norges Sosialdemokratiske Arbeiderparti het Norges Sosialdemokratiske Ungdomsforbund. 1/5 1926 skiftet det navn til Norges Sosialistiske Ungdomsforbund.
- ¹⁶⁴⁰ Brev til Klubber (foreninger) og direkte medlemmer av Norges Ungsocialistiske Forbund, fra Forbundsstyret v/ sekretær Heggglund. Datert Kristiania 20/12 1922. Funnet i arkivet til Oslo Social-Anarkistiske Forening.
- ¹⁶⁴¹ Revolt 3/1923.
- ¹⁶⁴³ Meddelelsesbladet til LO 1927 nr. 6:324.
- ¹⁶⁴⁴ Alarm nr. 26 1927 («En Sacco og Vanzetikomité»).
- ¹⁶⁴⁵ Alarm nr. 31, 31/7 1926 («Aacco og Vanzetti.»).
- ¹⁶⁴⁶ LOgr.prt. 1927:475
- ¹⁶⁴⁷ Alarm nr 36, 3/9 1927 og nr. 37, 10/9 1927.
- ¹⁶⁴⁸ Linder 1996:95.
- ¹⁶⁴⁹ Uttalt av Z. Henriksen i 1963 (Protokoll ført vid Internationella Anarkist-träffen på Väster-Våg lördagen den 3 aug, Bilag 2.)
- ¹⁶⁵⁰ Alarm nr. 41 1930 («Anarkisme — fascisme.» av A. J—n.).
- ¹⁶⁵¹ Alarm nr. 10 1925 («Syndikalistene i L. O. taler i gåter.» av Arve Haraldstad.).
- ¹⁶⁵² ARK 1679.
- ¹⁶⁵³ NSF 1924b
- ¹⁶⁵⁴ Ibid.
- ¹⁶⁵⁵ Ibid.
- ¹⁶⁵⁶ Ibid
- ¹⁶⁵⁷ Ibid.
- ¹⁶⁵⁸ I følge Conr. Andersen i et brev til redaktøren i Alarm. (Oslo 10/5 1925) (ARK nr. 1678)
- ¹⁶⁵⁹ ARK 1679.
- ¹⁶⁶⁰ «Meddelelse til L.S.erne» av Einar Mikkelsen. (ARK nr. 1678).
- ¹⁶⁶¹ Revolt nr. 2 1925 («Taktlöshet som følge av dumhet og enfoldighet.»). Artikkelen til Arve HBd, «Hvor er Landsorganisasjonens syndikalistiske propagandaforbund?», sto i Alarm nr. 7 1925.
- ¹⁶⁶² Se bl.a. Revolt nr. 2 1925 og Alarm nr. 10 1925 («Syndikalistene i L. O. taler i gåter» av Arve Haraldstad.).
- ¹⁶⁶³ Alarm nr. 31 1925 («'Revolt' og syndikalismen.» av Conr. Andersen).
- ¹⁶⁶⁴ Alarm nr. 10, 10/3 1928 («Federalistisk Propagandaforbund.» Av Ben.).
- ¹⁶⁶⁵ Alarm nr. 3, 19/1 1929. («Malfred Bergseth — en politisk storsvindler, som i anarkismens navn og for klingende mynt eksperimenterer med å skape monopol for reformismen.» Av Carl O. Tangen). I følge Arbeidernes leksikon gikk Bergseth, sammen med flere andre, over til LO i 1923 som følge av

uoverensstemmelser innen NSF. (Artikkel om Malfred Kasper Bergseth)

¹⁶⁶⁶.Alarm nr. 3, 19/1 1929.

¹⁶⁶⁷.Alarm nr. 5, 2/2 1929 («To 'anarkister'.») De ble begge to valgt av Oslo formannskap som suppleanter, dvs. varamedlemmer, til DNAs representanter til tilsynsneemden for arbeidskontorene.

¹⁶⁶⁸. Norges Social-Anarkistisk Forbunds arkiv (ARK nr. 1678) («Føderalistisk propagandaforbund er dannet.») Arbeidsmanden nr. 1 1925:7 har også et slikt opprop i syv punkter. I 1926 kom et en nesten lik skrivelse til ulike fagforeninger med en henstilling til disse å ta programmet til overveielse, eventuelt under behandlingen av Fagopposisjonen av 1926 sitt program. Propagandaforbundet og fagopposisjonen var tydeligvis konkurrenter. Her satt ikke Ole Storaa i styret. I dette oppropet sto det også: «Et konsekvent arbeide for å løsrive fagbevegelsen og arbeidernes tro på at de av staten påtvungne tvangsinstitusjoner, som megling, arbeidsretten og voldgift m.m. [...] En planmessig agitasjon blant fiskerne, landarbeiderne og småbrukerne for å organisere disse i tilslutning til den øvrige arbeiderklasse gjennom Arbeidernes faglige landsorganisasjon.»

¹⁶⁶⁹.Alarm nr. 3, 8/2 1936 («Peter Krapotkin.» Av Alf L. Strøm. Sitatet er fra Peter Kropotkin i «En anarkists erindringer»).

¹⁶⁷⁰.Revolt nr. 7 juli-august 1923 («Anarkisme — syndikalisme.» Av Nils Jøntvedt).

¹⁶⁷¹.En representant for dette synet var forretningsføreren i NSF, Einar Mikkelsen. (Revolt nr. 10 1923)

¹⁶⁷².Alarm nr. 29 1920 («Samarbeide.» Av Trygve Aakervik).

¹⁶⁷³.Revolt nr. 19 1921 («Usømmelighet.»). Se også Revolt nr. 17 1921 («Usømmelighet.»)

¹⁶⁷⁴.Referat fra Kristiania Ungsocialistiske Forenings møte 2/11 1922 (ARK 1679, protokoll 1919-25)

¹⁶⁷⁵.Alarm nr. 33, 11/8 1923 («Delte meninger. Abstrakte begreper og konkrete arbeidslinjer forveksles.» av Einar Mikkelsen).

¹⁶⁷⁶.Alarm nr. 33, 11/8 1923 («Ordet frit. Syndikalisme — anarkisme.» Av Trygve Aakervik).

¹⁶⁷⁷.Alarm nr. 35 1923 («Anarkisme -- syndikalisme.» av Trygve Aakervik).

¹⁶⁷⁸.Alarm nr. 34 1923 (Nils Jøntvedt i Revolt. Sitert i «Syndikalisme -- Anarkisme.» av Einar Mikkelsen.)

¹⁶⁷⁹.NSF 1924b:38. I Alarms referat fra kongressen står vedtaket med følgende ordlyd: «Kongressen uttaler, at syndikalisme og anarkisme er sterkt ideologisk beslegget, men fraaader ethvert organisatorisk samarbeide uten ved spesielle anledninger.»

(Alarm 42/1924)

¹⁶⁸⁰.Alarm nr. 41, 4/10 1924 («N. S. F.s kongres.») og Revolt nr. 10 1924 («Norsk syndikalistisk federation (N. S. F.).»)

¹⁶⁸¹.NSF 1924b.

¹⁶⁸².ARK 1679, møteprotokoll, torsdag 12. mars 1925. Sekretæren kan ha vært Andersen eller Amundsen i stedet for Gundersen. Håndskriften er lite leselig.

¹⁶⁸³.Referatet stod i Revolt nr. 3 1925. («Saudakonflikten under debatt i Oslo anarkistiske forening. Møtet blev en dom over N.S.F.s upopulære virksomhet og bjørnetjeneste for de syndikalistiske idéer.»)

¹⁶⁸⁴.Referat fra Kristiania Ungsocialistiske Forenings møte 12/3 og 23/4 1925 (ARK 1679, protokoll 1919-25), samt brev fra Conr. Andersen til Alarms redaktør 10/5 1925.

¹⁶⁸⁵.Alarm nr. 19 1930 («Hvem er streikebrytere? Hvem er organisert og uorganisert?») av «Arbeider.»)

¹⁶⁸⁶.Alarm nr. 3 1929 («Malfred Bergseth - en politisk storsvindler, som i anarkismens navn og for klingende mynt eksperimenterer med å skape monopol for reformismen.» av Carl O. Tangen.) Se også Alarm nr 4 og nr. 5 1929.

¹⁶⁸⁷.Alarm nr. 5 1929 («En renegat.» Av C. O. T—n.).

¹⁶⁸⁸.Alarm nr. 22 1936 («Kampen på kniven i den reformistiske statskirke. Oslo & omegns anleggsarbeiderforening presser need lønningene og den nazistiske fløy i Oslo sten- jord og cementarbeiderforening melder foreningen ut av forbundet på grunn av en socialistisk farvet kongressbeslutning.» av Alb. Myrvold).

¹⁶⁸⁹.Petersen 1965:36-37.

¹⁶⁹⁰.Taylorsystemet: Oppkalt etter Fredrik W. Taylor, amerikansk arbeidssosiolog. Han satte i system tidsstudier, akkordlønn og «vitenskapelig» organisering av arbeidet. Han mente at dersom forholdene ble lagt til rette ville arbeiderne fungere som vedheng til maskinene. Mennesket og maskinene skulle bli en enhet. «Arbeidsgiveren» hadde mange positive artikler om Taylorsystemet.

¹⁶⁹¹.Alarm 36/1921. Se også bl.a. Alarm 21 1922 («Nye anklager mot bolsjevikernes voldsdiktatur i Russland. Russiske syndikalister og anarkister retter paanyt en fortvilet henstilling til verdens arbeidere om hjelp mot bolsjevikernes rædselsvælde.»)

¹⁶⁹².Machnoviterne var anarkisten Nestor Machnos geriljahær i Ukraina. De slåss mot de «hvite» kontrarevolusjonære invasjonstyrkene - dels alene, og dels sammen med bolsjevikene. Ble lurt i bakhold av bolsjevikene, hvoretter Machno måtte flykte til Paris.

¹⁶⁹³.Revolt nr. 2/1922.

-
- ¹⁶⁹⁴.Alarm 5/1924
- ¹⁶⁹⁵ Alarm nr. 46, 12/11 1927 («Frihet for de revolusjonære fanger i Russland.» Av T–n.).
- ¹⁶⁹⁶.Alarm 26/1920 («International organisering.» Av John Andersson) og 28/1920 («I.W.W. og syndikalismen i Europa. De første skridt til forstaaelse.» Av John Andersson).
- ¹⁶⁹⁷.Alarm 37/1923.
- ¹⁶⁹⁸.Alarm nr. 2 1925 («Den syndikalistiske presse.»).
- ¹⁶⁹⁹.Aarsberetning for Norges Ungsocialistiske Forbund fra 1/1-31/12 1922 (ARK nr. 1678)
- ¹⁷⁰⁰.Alarm nr. 42, 11/10 1924 («N. S. F.s kongres.»).
- ¹⁷⁰¹.Persson 1981:100 (Se også SAC 1923:23).
- ¹⁷⁰².LOs Meddelelsesblad 4/1925:94.
- ¹⁷⁰³.Solidaritet nr. 1, oktober 1957 («Vår internasjonale»).
- ¹⁷⁰⁴.Kilde: LOs Meddelelsesblad 1926 nr. 7-8, side 220-226.
- ¹⁷⁰⁵.SAC 1936:39-40.
- ¹⁷⁰⁶.SAC 1927:18-19.
- ¹⁷⁰⁷.Alarm 9/1922 (Før Mussolinis statskupp).
- ¹⁷⁰⁸.Alarm 28/1922 (Etter Mussolinis statskupp).
- ¹⁷⁰⁹.Alarm nr. 2 1938 («La boikotten av krigs- og fasciststatene bli effektiv! Akter de norske arbeidere å fortsette som Judasser mot sin klasse eller vil de slutte op om den internasjonale aksjon?»). Se også Alarm nr. 19 1923 («En agitationsuke mot fascisme og reaktion.» av Arbeidsutvalget), Alarm nr. 4 1926 («International boikott mot Italien.») og nr. 19 1926 («Fasvismens hjelpetropper. Er 'Moskva' og 'Amsterdam' bøddelveldets støtter?»)
- ¹⁷¹⁰.Se bl.a. Alarm 4, 10, 16 og 19/1926.
- ¹⁷¹¹.Alarm nr. 11 1932 («Da hadde jeg blitt fascist».).
- ¹⁷¹².LOkgr.prot. 1927:425-427.
- ¹⁷¹³.Ibid:462, 464.
- ¹⁷¹⁴.Ibid:462-463.
- ¹⁷¹⁵.Ibid:463.
- ¹⁷¹⁶.Alarm nr. 11 1932 («Enhetsfront mot fascismen.»).
- ¹⁷¹⁷.Alarm 3/1933 («Fascismen på trappene», av Carl O. Tangen.)
- ¹⁷¹⁸.Alarm 5/1933 («Facismen på fremmarsj over hele verden»). Se også Alarm nr. 30 1923 («Nationalisme og antisemitisme.» av Tor Vic.).
- ¹⁷¹⁹.Alarm nr. 11, 27/5 1933 («Stalin og Hitler.» Av A. V. J–n.).
- ¹⁷²⁰.Alarm nr. 15, 17/11 1934 («Det er Sovjet-Unionen som oprettholder Hitlers blodige velde.»)
- ¹⁷²¹.Alarm nr. 21, 14/10 1939 («Fra forrederi og grå haapløshet til kamp og seier.» Av Rudolf Ek).
- ¹⁷²².Alarm 3, 17/2 1934.
- ¹⁷²³.Alarm nr. 12, lørdag 11. juni 1938 («Boikotten av fasciststatene.»).
- ¹⁷²⁴.Ibid.
- ¹⁷²⁵.Ibid.
- ¹⁷²⁶.Alarm nr. 12 1938 («Klassejustisen i Norge sover ikke. Tysk flyktningsfamilie arrestert og utvist til Hitlersk konsentrasjonsleir.»)
- ¹⁷²⁷.Alarm nr. 18, 3/9 1938 («Norge kriger aktivt på Francos side. Vi krever våben til det antifascistiske Spania!»).
- ¹⁷²⁸.Alarm nr. 11, 3/7 1937.
- ¹⁷²⁹.Kvaløy 1996:25.
- ¹⁷³⁰.Alarm nr. 8 1935.
- ¹⁷³¹.Kvaløy 1996:125.
- ¹⁷³².Kvaløy 1996:75.
- ¹⁷³³.Ibid.:108.
- ¹⁷³⁴.Alarm nr. 11 1937 («Hvorfor deltar de spanske anarkister og syndikalister i regjeringen?» Av D. A. de Santillan»).
- ¹⁷³⁵.Dahl 2001:165.
- ¹⁷³⁶.SAC 1930:123-124.
- ¹⁷³⁷ Alarm nr. 1, 4/1 1930 («Reformistenes kamp mot syndikalismen og N.S.F.» Av C. O. T–n.).
- ¹⁷³⁸ Ibid.
- ¹⁷³⁹.LOs Medl.bl. 12 1930:535.
- ¹⁷⁴⁰.SAC 1931:4-5, 138
- ¹⁷⁴¹.LOs Medl.bl. 3-6 1931:154.
- ¹⁷⁴².Alarm nr. 20 ? 1932 («Er Arbeidernes Leksikon nøytral?» av Einar Skaalbones).
- ¹⁷⁴³.Alarm nr. 10, 8/3 1930 («Forsøker postvesenet å sabotere 'Alarm'? Er det et ledd i den almindelige

forfølgelse mot syndikalistene?».

¹⁷⁴⁴.Arbeider-Ungdommen nr. 10, 15/5 1933 («Militærvesenet er rettet mot den 'indre fiende.» Av N. L.)

¹⁷⁴⁵.Alarm nr. 17, 7/9 1935 («Konflikten på Herøya. Statspolitiet og forbundspampene klarte brasene.» Av Einar Skaalbones).

¹⁷⁴⁶.Alarm 10/1932.

¹⁷⁴⁷.Alarm nr. 14, 22/7 1933 («Boikottloven i havn. — Fascismen på trappene.»).

¹⁷⁴⁸.Alarm nr. 15 9/7 1932.

¹⁷⁴⁹.SAC 1932:4.

¹⁷⁵⁰.Alarm nr. 20, 17/9 1932 («Det blir ingen skandinavisk sammenslutning.»).

¹⁷⁵¹.Uisk 1981:24-25. Når det gjelder diskusjonen om sammenslåing eller ikke, se Alarm 14-21/1932.

¹⁷⁵².SAC 1932:9.

¹⁷⁵³.SAC 1933:4

¹⁷⁵⁴.Alarm nr. 9, 1.mai 1933 («Kameratmøte i Halden.»).

¹⁷⁵⁵.Alarm nr. 14, 22/7 1933 («Boikottloven i havn. — Fascismen på trappene.»). Se også Alarm nr. 19, 7/10 1933 («Blokade- og boikottloven» av Einar Skaalbones).

¹⁷⁵⁶.Alarm 3/1935.

¹⁷⁵⁷.Alarm nr. 12-14 1933.

¹⁷⁵⁸.Alarm nr. 14, 22/7 1933 («Trondheimsspalten» av Karl G. Leseth).

¹⁷⁵⁹.Alarm nr. 3, 9/2 1935 («Reisebrev fra Trondheim.» A. E. Skaalbones).

¹⁷⁶⁰.Alarm nr. 16 og 23 1935 («Kameratmøte i Oslo»).

¹⁷⁶¹.Alarm nr. 4, 2/3 1935 («Hvad krever dagens situasjon? Til den norske arbeiderklasse!» av NSF's arbeidsutvalg).

¹⁷⁶² Pryser 1988:108.

¹⁷⁶³.Se Pryser 1988:102-112. («LO under DNA-regjeringen: Arbeidsfred og solidarisk samfunnspolitikk»)

¹⁷⁶⁴.Alarm nr. 3 1938 («'Tidens Tegn' er fornøjet med Nygårdsvold.»).

¹⁷⁶⁵.Alarm nr. 22 1936 («Faglig kronikk.» av E. S.).

¹⁷⁶⁶.Josef Pilsúdski (1867—1935) opprettet et militærdiktatur med fascistisk karakter i Polen i 1926. (Arbeidernes leksikon)

¹⁷⁶⁷.Alarm nr. 24 1930 («Diktatoren.» av Aksel Karlsen). Se også Alarm nr 25, 24. juni 1922 («Martin Tranmæl og centralismen. Er han bolsjevik eller syndikalist eller begge dele?» av Alfred M. Nilsen).

¹⁷⁶⁸.Alarm nr. 22 1936 («Tranmæl.»).

¹⁷⁶⁹.Se bl.a. Arbeidsmanden nr. 11 1934:140-141 (Landsorganisasjonens 14. ordinære kongress) og LOs medl.bl. 12 1934:656-658 («Monopoliseringstendensene.») Se også LOs kongr. prot 1934:151-157 («Innstilling fra den nedsatte komité til behandling av monopoliseringstendensene og de organisasjonsmessige oppgaver blandt arbeiderungdommen.»), og side 558-564 og 566-569 angående den etterfølgende debatt.

¹⁷⁷⁰.Tangen 1933:4-9.

¹⁷⁷¹.Arbeider-Ungdommen nr. 2, 29/1 1932 («Fagforeningenes monopolisering av arbeidet. Er klassesolidaritet bare munnsvær?»)

¹⁷⁷².Tangen 1933:6.

¹⁷⁷³. Alarm nr. 24, 14/12 1935. Se også Alarm nr. 5, 21/3 1936 («Monopolistisk enhetsfront.

Bygningsarbeiderforbundet og Bygmesterforeningen i Aker hånd i hånd.» Av Torstein Jahr)

¹⁷⁷⁴.Tangen 1933:11-12.

¹⁷⁷⁵.Aftenposten 17/02-2002.

¹⁷⁷⁶.Alarm nr. 17 1936 («Regjeringens knefall for den nazistiske reaksjon.»).

¹⁷⁷⁷.Alarm nr. 21 1936 («Ny seier for nazistene i Trotskysaken. Regjeringen dikterer nye lover mot åndsfriheten.»)

¹⁷⁷⁸.Alarm nr. 20 1939. («Fra krig til krig. Eller fra 1. til 4. Internasjonale.»)

¹⁷⁷⁹.Alarm nr. 16, 29/8 1936 («Inkvissisjonens rennesanse.» Av C. O. T—n..)

¹⁷⁸⁰.Alarm nr. 17, 12/9 1936 («Protest.»)

¹⁷⁸¹.Alarm nr. 23, 19/12 1936.

¹⁷⁸².SAC 1936:4.

¹⁷⁸³.Alarm nr. 5 1936 («Til de reformistisk organiserte arbeidere, tvangsorganiserte syndikalister og sympatiserende.» av NSF's AU). Se også Alarm nr. 4, 29/2 1936 («Kameratmøte i Oslo»).

¹⁷⁸⁴.Alarm nr. 11, 3/7 1937 («Eksklusjon.» Av Oslo L. S. og «OBS!» Av A.U.).

¹⁷⁸⁵.Alarm nr. 9, 30/4 1938. («50 år.» av R. JBn

¹⁷⁸⁶.SAC 1937:4

¹⁷⁸⁷.Ødegård 1947:181-182.

¹⁷⁸⁸.Alarm nr. 14 1938 («Aker. Til bygningsarbeiderforbundet og Oslo sten-, jord- og cementarb.s forening» av

Otto Løken.).

¹⁷⁸⁹.Alarm nr. 1, 8/1 1938 («Godt nytt år!» Av Gerda Storm).

¹⁷⁹⁰.SAC 1938:4.

¹⁷⁹¹.LOs medl.bl. 1938:351.

¹⁷⁹².Alarm nr. 3, 5/2 1938 («Ny diskusjonsklubb»).

¹⁷⁹³.Alarm nr. 20, 30/9 1939.

¹⁷⁹⁴.Alarm nr. 8, 13/4 1940.

¹⁷⁹⁵.SAC 1939:19.

¹⁷⁹⁶.SAC 1940:76.

¹⁷⁹⁷.Alarm nr. 13 1939 («Oslo politi gjør lakeitjeneste for Hitler. Skjer det med regjeringens billigelse?»).

¹⁷⁹⁸.Alarm nr. 21 1936 («Kameratmøtet i Oslo.»)

¹⁷⁹⁹.Alarm nr. 9 1939 («Regjeringens avrustningsprogram: 100 mill. ekstra til militærsluket. Generalstaben er fornøyet og fagforeningspampene i Vestfold lover nasjonalistene solidaritet.»).

¹⁸⁰⁰.Alarm nr. 16, 6/8 1938 («Idioti.»).

¹⁸⁰¹.Alarm nr. 21 1936 («Intervensjonsprinsippet.» av Ludv. A. Nicolaysen).

¹⁸⁰².Aakervik 1938:3.

¹⁸⁰³.Alarm nr. 6 1938 («Antimilitarisme og fred» av Rolf Johansen).

¹⁸⁰⁴.Alarm nr. 18, 2/9 1939 («Kampen mot opprustning, krig og fascisme.» Av John Andersson).

¹⁸⁰⁵.Alarm nr. 18, 2/9 1939 («Foran ragnarokk.»).

¹⁸⁰⁶.Alarm nr. 25 1939 («Etterlysning av forbrytere.»).

¹⁸⁰⁷.Alarm nr. 3 1940 («Ny siktelse mot 'ALARM' For ærekrenkelse av Hitler! 'Alarm' nr. 25 1939 konfiskert av politiet.»).

¹⁸⁰⁸.Alarm nr 8, lørdag 13. april 1940 («Krigens demoner er over oss!»).

¹⁸⁰⁹.Solidaritet nr. 3 1946.

¹⁸¹⁰.Solidaritet nr. 4, desember 1945 («Oslo.»).

¹⁸¹¹.Solidaritet nr. 12 1947 («Carl O. Tangen» av Z. H.).

¹⁸¹².Giertsen 1946:205 og Ottosen 2004:672.

¹⁸¹³.Giertsen 1946:192 og Ottosen 2004:282.

¹⁸¹⁴.Gatevisa 8 1978 («Store ord flyr forbi» av Lars Lunde, medlem av Norsk Syndikalistisk Forbund).

¹⁸¹⁵.Solidaritet nr. 3 1946.

¹⁸¹⁶.Kilde: Per-Arne Andersen i samtale med Harald Fagerhus høsten 2000. Han fortalte at han besøkte NSF's lokaler i Folketeaterpassasjen engang midt på 60-tallet sammen med Jan Bojer Vindheim. Her snakket Andersen med noen av «gamlekarer», mens han ventet på Vindheim. Jeg ba Andersen skrive ned det han husket fra samtalen, men dessverre døde han før han fikk gjort det. Jeg har ikke funnet noen andre kilder til påstanden om at NKPer skal ha angitt NSFere under krigen. Jeg har kontaktet flere historikere, folk som var i kontakt med NSF på 1960-tallet, og representanter for dagens NSF, men ingen av disse har hørt noe om dette. Jeg har også hatt en kontakt i NKP som har undersøkt saken for meg, uten resultat. Det kan nok tenkes at påstanden om angiveri sier mer om syndikalistenes selvforståelse av seg selv på 1960-tallet og deres daværende forhold til 2. verdenskrig.

¹⁸¹⁷.Pryser 1988:302.

¹⁸¹⁸.Pryser 1988:319.

¹⁸¹⁹.Pryser 1988:581-582.

¹⁸²⁰.ARK 1678 og 1679.

¹⁸²¹.Ryggvik 1995:56 (Billedtekst).

¹⁸²².Solidaritet nr. 9 1946 («OBS.»).

¹⁸²³.Solidaritet nr. 6 1946 («Tangen—Brennberg-saka.» av A. M.).

¹⁸²⁴.Se Aagesen 1966:61-63 (Aagesen har også skrevet «Fagopposisjonen av 1940», i Norge og den 2. verdenskrig. 1940 — Fra nøytral til okkupert (1969)).

¹⁸²⁵.Pryser 1988:271.

¹⁸²⁶.Pryser 1988:276.

¹⁸²⁷.Når det gjelder Fagopposisjonen av 1940, samt enkelte sosialisters overgang til nasjonalsosialismen, se Aagesen 1966, Pryser 1988:102-112, Sørensen 1983 og Lorenz 1984.

¹⁸²⁸.«Trade unionisme» var en retning innen arbeiderbevegelsen, særlig i den britiske, som gikk ut på at fagbevegelsen skulle holde seg til kamp for bedre lønns- og arbeidforhold, og avstå fra politisk kamp utover deltagelse i parlamentariske valg. Man jobbet kun innenfor rammen av det eksisterende samfunn. «Trade unionisme» har derfor ingenting med syndikalisme å gjøre.

¹⁸²⁹.Solidaritet nr. 4 1946 («En erkjennelse til den syndikalistiske presse i Sverige.»).

¹⁸³⁰.Se ulike årsberetninger for SAC, spesielt 1940-1945.

-
- ¹⁸³¹.Kilder hvis intet annet er nevnt: «A. Hazeland fyller 75 år.», usignert, Alarm nr. 3, 17/2 1934, «Arnold Hazeland fyller 80 år» av Carl O. Tangen, Alarm nr. 3, 21.årgang, lørdag 4.2.1939 og «Arnold Hazeland In Memoriam», usignert nekrolog i Solidaritet nr. 4, 1.årgang, des. 1945.
- ¹⁸³².Fosli 1994:440.
- ¹⁸³³.Forfatteren av denne bok har selv vært meddommer i Oslo Tingrett.
- ¹⁸³⁴.Olaussen 1945:132.
- ¹⁸³⁵.Solidaritet oktober 1945 («Max Nettlau in memoriam.»).
- ¹⁸³⁶.Servotum, skal sannsynligvis være særvotum. Særvotum, særlig votum, er «uttrykk for en dom ell. opfatning som avviker fra, ikke dekkes av det felles votum fra flertallet av de voterende». (Norsk Riksmålsordbok)
- ¹⁸³⁷.Alarm nr. 8, 1/5 1935.
- ¹⁸³⁸ Revolt nr. 2 1916 («Bør kvindene utelukkes fra den revolutionære bevægelse?» Av Jean).
- ¹⁸³⁹.Revolt, nr. 3 1916 («Bør kvindene utelukkes fra den revolutionære bevægelse?» Av Trygve Aakervik).
- ¹⁸⁴⁰.Revolt nr. 2 1922 («Kvindene og organisation.» Av Gerda Storm).
- ¹⁸⁴¹ Alarm nr. 6 1925 (Kvinnene må lære å forstå syndikalismens idé.» Av Anna N.)
- ¹⁸⁴².Alarm nr. 3, 16/1 1926 («Kvinnene må støtte den syndikalistiske bevægelse. De bør gå inn i organisasjonene og kjempe ved sine mannlige kameraters side.» Av 'Arbetaren').
- ¹⁸⁴³.Alarm nr. 17 1927 («Kvinner, våkn op!» Av Jenny Jacobsen).
- ¹⁸⁴⁴ Alarm nr. 26 1927 («Kvinnen og organisasjonen.» Av Jenny Jakobsen).
- ¹⁸⁴⁵.Alarm nr. 8 og 9 1925 («Kristofer Hansteen.» av Axel Bech.).
- ¹⁸⁴⁶.ARK 1679.
- ¹⁸⁴⁷.Alarm nr. 20 1927. I følge Alarm nr. 19, 10/10 1936 var signaturen «Vera Arnesen» i Alarm et pseudonym for Arve Haraldstad. («Arve Haraldstad død.» Av C. O. T—n).
- ¹⁸⁴⁸.Alarm nr. 14 1927.
- ¹⁸⁴⁹.Alarm nr. 17 1936.
- ¹⁸⁵⁰ Alarm nr.3 1927.
- ¹⁸⁵¹.Folkebladet 4/82 (Videre kilde ukjent).
- ¹⁸⁵². Bildet er fra omkring 1915. Se Arbeiderhistorie 2005:102.
- ¹⁸⁵³.Skogheim 1977, Wessel 1979.
- ¹⁸⁵⁴ Jæger 1946:7, 11, Nilssen 1974:14-15.
- ¹⁸⁵⁵.Unitarismen er en kristen, protestantisk, bevægelse som fremholder læren om Guds enhet, men forkaster dogmene om treenigheten og Kristi guddom.
- ¹⁸⁵⁶.Teosofi = en religiøs retning som hevder å representere høyere viten om tilværelsens guddommelige krefter, og menneskets muligheter til å oppnå kontakt med dem. Sterke innslag av buddhistiske ideer og forestillinger. Stiftet av Helena Blavatsky i 1875. Rudolf Steiners Antroposofi har sitt utspring i teosofien.
- ¹⁸⁵⁷.PaxLeksikon, artikkel om Ellisif Wessel.
- ¹⁸⁵⁸.Nihilisme = av latin nihil, intet. Holdning til samfunnet som avviser sikre sannheter, verdier eller normer. Politisk retning som gjorde seg gjeldende i Russland fra 1860-årene. Må ikke forveksles med anarkisme, selv om enkelte anarkister også har regnet seg som nihilister.
- ¹⁸⁵⁹.Det tyvende århundrede nr.2 1903:19.
- ¹⁸⁶⁰.Revolt nr. 1 1917.
- ¹⁸⁶¹.Arbeider-Magasinet nr. 25 14/11 1931 («Kjente kvinner innen arbeiderbevegelsen» av «Harry» — Harald Langhelle). Funnet i ARK 1527.
- ¹⁸⁶².Rognes 1976:169 (Klassekampens antimilitaristiske 1. mai-nummer 1912).
- ¹⁸⁶³.Skogheim 1977:50.
- ¹⁸⁶⁴.Ibid.
- ¹⁸⁶⁵.Wessel 1979 (Martin Nags innledning).
- ¹⁸⁶⁶.Telegraf og telegram nr. 1 1941. («Arbeiderbevegelsens veteraner i Norge. Ellisif Wessel» Av Arvid Hansen. Funnet i ARK 1527, Ellisif Wessels personarkiv.)
- ¹⁸⁶⁷ Revolt nr. 1 1916 («Smaa mænd og smaa midler.» Av «n – n»).
- ¹⁸⁶⁸ «En tak og et ønske. Frem for 'Skandinaviens Arbeideres Centralorganisation'!»
- ¹⁸⁶⁹ «Litt om 'Revolt's betydning og falskmyntneriet i 'Ny Tid'.»
- ¹⁸⁷⁰.Syndikalistiske organisationer i Norge før 1916:31. (Se også Direkte Aktion nr. 30 1917.)
- ¹⁸⁷¹.Ibid.
- ¹⁸⁷².Solidaritet nr.1, 6/7 1918.
- ¹⁸⁷³.Alarm nr. 30 1926 («Ellisif Wessel»).
- ¹⁸⁷⁴ Revolt nr. 4 1916 («Til Ellisif Wessel paa hendes femtiaarsdag.» Av Arne Paasche Aasen).
- ¹⁸⁷⁵ Revolt nr. 5 1916 («En tak og et ønske. Frem for 'Skandinaviens Arbeideres Centralorganisation'!» Av Ellisif Wessel).

-
- ¹⁸⁷⁶.Skogheim 1977:74,76.
- ¹⁸⁷⁷.Alarm nr. 21 1927 («Helga Tangen død.» Av Charlie H.).
- ¹⁸⁷⁸.Solidaritet nr. 5 1947 («Nelly Andersen 50 år den 13. mai» av Gerda Storm).
- ¹⁸⁷⁹.Ottesen-Jensen:1986, del I:71.
- ¹⁸⁸⁰.Linder1996:15.
- ¹⁸⁸¹.Linder 1996:264.
- ¹⁸⁸².Linder 1996:273.
- ¹⁸⁸³.Linder 1996:27.
- ¹⁸⁸⁴.Ottesen-Jensen, Del I:73.
- ¹⁸⁸⁵.Linder 1996:28.
- ¹⁸⁸⁶.Linder 1996:33.
- ¹⁸⁸⁷.Linder 1996:64.
- ¹⁸⁸⁸.Malthusianismen var en sosialøkonomisk lære, fremsatt av engelskmannen Robert Malthus, som på grunnlag av den teori at jordens folkemengde øker raskere enn eksistensmulighetene, går ut på å hemme overbefolkning ved forebyggende forholdsregler (færre og senere ekteskap). Nymalthusianismen hevdet at fødselskontroll ved tekniske midler var nødvendig. Den fikk etter hvert en negativ klang pga. nazistenes forvrengte, umenneskelige holdning til befolkningskontroll.
- ¹⁸⁸⁹.Linder 1996:35-36.
- ¹⁸⁹⁰.Linder 1996:163.
- ¹⁸⁹¹.Linder 1996:51-52.
- ¹⁸⁹².Linder 1996:113.
- ¹⁸⁹³.Linder 1996:72.
- ¹⁸⁹⁴.Ottesen-Jensen 1986, del I:140-141.
- ¹⁸⁹⁵.Linder 1996:82.
- ¹⁸⁹⁶.Linder 1996:95.
- ¹⁸⁹⁷.Linder 1996:95.
- ¹⁸⁹⁸.Linder 1996:128.
- ¹⁸⁹⁹.Linder1996:141.
- ¹⁹⁰⁰.Linder 1996:198-199.
- ¹⁹⁰¹.Linder 1996:184.
- ¹⁹⁰².Linder 1996:15, 191. Se også Ottesen-Jensen 1986:Del I: 213-217.
- ¹⁹⁰³.Ottesen-Jensen 1986, Del II:211.
- ¹⁹⁰⁴.Linder 1996:274.
- ¹⁹⁰⁵.Linder 1996:278.
- ¹⁹⁰⁶.Lindner 1996:279.
- ¹⁹⁰⁷.Elise Ottesen-Jensen i Alarm 4/1933.
- ¹⁹⁰⁸.Alarm nr. 25, 20/6 1925 («Kvinnen og syndikalismen.» Av Elise Ottesen-Jensen).
- ¹⁹⁰⁹.Alarm nr. 11 1938 («Hvorledes jeg blev syndikalist.»).
- ¹⁹¹⁰.Alarm nr. 1 1935 («Kameratmøte.»).
- ¹⁹¹¹.Alarm nr. 4, 29/2 1936 («Oslo.» Av K. S.)
- ¹⁹¹².Alarm nr. 4 29/2 1936 («Oslo.»)
- ¹⁹¹³.Ibid.
- ¹⁹¹⁴.Alarm 4/1935.
- ¹⁹¹⁵.Alarm nr. 7 1935 («Grane i Vefsn.» av Gudrun Amundsen.).
- ¹⁹¹⁶.Solidaritet nr. 10 1946 («Tradisjoner og Sagn omkring julen» fra «Den syndikalistiske kvinnegruppe 'Samhold's avis 'Ekko'»). Se også Alarm nr. 9 1936 («Oslo.») Det er i dette nummeret det nevnes at avisen var håndskrevet.
- ¹⁹¹⁷.Alarm nr. 10, 14. mai 1938 («Kvinnebevegelsen. Kvinnene må med i den syndikalistiske bevegelse.»)
- ¹⁹¹⁸ Giertsen 1946:309, Ottosen 2004:138.
- ¹⁹¹⁹ Giertsen 1946:464, Ottosen 2004:596.
- ¹⁹²⁰ Giertsen 1946:464, Ottosen 2004:239.
- ¹⁹²¹ Øvrige opplysninger, ut over det rent fangehistoriske, er fra .Solidaritet nr. 4. desember 1945 («Oslo.»).
- ¹⁹²².SAC 1947:68.
- ¹⁹²³.Solidaritet nr. 4, mars 1946.
- ¹⁹²⁴.Solidaritet nr. 9 1946.
- ¹⁹²⁵.SAC 1948:54.
- ¹⁹²⁶.Solidaritet nr. 4 1948.
- ¹⁹²⁷.SAC 1945:54.

-
- ¹⁹²⁸.Syndikalisten 3-4 1993.
- ¹⁹²⁹.Solidaritet nr. 1 1946 («Vi kjenner ingen nasjoner.» Av J. P. W.).
- ¹⁹³⁰ NSF 1946:1
- ¹⁹³¹.Sørensen 1991:173.
- ¹⁹³² Fri Fagbevegelse nr. 2 1946 («Direkte aksjoner og spontane demonstrasjoner» av Gunnar Ousland).
- ¹⁹³³.Bodögaard 1973:109.
- ¹⁹³⁴.Solidaritet 1/1945.
- ¹⁹³⁵.Solidaritet nr. 2 1946.
- ¹⁹³⁶.Solidaritet nr. 7 juli-september 1946.
- ¹⁹³⁷.Solidaritet nr. 10, desember 1946.
- ¹⁹³⁸.Solidaritet nr. 12 1947 («Carl O. Tangen» av Z. H.).
- ¹⁹³⁹.Solidaritet nr. 8 1947 («Fagorganisasjonen som lønnsnedpresser» av Bruno).
- ¹⁹⁴⁰.Solidaritet 9/1948 («På den partipolitiske offerbenk. Landsorganisasjonen og lønnsnemda fradømmer formerne retten til at vedlikeholde helsa.» av 1277.)
- ¹⁹⁴¹.Solidaritet nr. 1 1950 («Året som gikk og dets lærdomme» av 1277.)
- ¹⁹⁴².Solidaritet 4/5 1959. («Slavestaten jubilerer. LO i Norge 60 år.»)
- ¹⁹⁴³.Solidaritet nr. 5 1950 («I dag gjenoppretter vi den norske syndikalistiske ungdomsbevegelse»).
- ¹⁹⁴⁴.Solidaritet nr. 1, oktober 1957 («Interskandinavisk Syndikalisme» av Gust. Sjöström).
- ¹⁹⁴⁵.SAC 1950:8-9.
- ¹⁹⁴⁶.SAC 1951:31.
- ¹⁹⁴⁷.SAC 1953:6.
- ¹⁹⁴⁸.SAC 1953:43.
- ¹⁹⁴⁹.Solidaritet nr. 1 1960 («Sveriges Arbetares Centralorganisasjon, SAC, — utmeldt fra syndikalismens internasjonale sammenslutning ved uravstemning»).
- ¹⁹⁵⁰.Dette er rettet til våren 1962 i en e-post fra Helge Kongshaug til Harald Fagerhus 20. mars 2001.
- ¹⁹⁵¹.Helge Kongshaug i en e-post til Harald Fagerhus, juli 2000.
- ¹⁹⁵².Epåletter = skulderpryd på uniform.
- ¹⁹⁵³.Kilde: Helge Kongshaug i e-post til Harald Fagerhus i juli og oktober 2000.
- ¹⁹⁵⁴.Plakaten finnes nå i *Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek* etter at jeg i enighet med Kongshaug har donert den dit. Bildet er skannet inn der. Takk for det!
- ¹⁹⁵⁵ Protokoll ført vid Internationella Anarkist-träffen på Väster-Våg lördagen den 3 aug. (delegatoversikt), samt Bilag 1.
- ¹⁹⁵⁶ Helge Kongshaug i e-post til Harald Fagerhus juli og oktober 2000.
- ¹⁹⁵⁷ Protokoll ført vid Internationella Anarkist-träffen på Väster-Våg lördagen den 3 aug. § 6.
- ¹⁹⁵⁸ Ibid. §8.
- ¹⁹⁵⁹ Ibid. Bilag 7.
- ¹⁹⁶⁰.Z. Henriksen ble arrestert 1. mai 1964 — 76 år gammel — mens han delte ut flygeblad som omtalte arbeidsulykkene ved Tokke og Kings Bay. (Arbeidermakt 2/76:14)
- ¹⁹⁶¹.Jan Bojer Vindheim i en e-post til Harald Fagerhus, juli 2000.
- ¹⁹⁶².SAC 1968:10.
- ¹⁹⁶³.Kilde: Arbeidermakt 2/76:14. Peter Green, aktiv i NSF på 1960-70-tallet, og den som opprettholdt de internasjonale kontaktene siden de andre kun kunne norsk, bekreftet dette i en telefonsamtale med Harald Fagerhus 10/10-2000. Ifølge Bodögaard 1973, Bjørgum 1998a og Bjørgum 1998c ble NSF formelt oppløst i 1965. I følge Gateavisa nr. 4 1975:7 («En Kaderorganisasjons Trange Födelse» av «El Desperado») ble NSF oppløst i 1964. I følge Bodögaard ble NSF oppløst i 1965 «[...] etter at selv de mest idealistiske hadde forstått at organisasjonen i seg selv var blitt steril og uten kraft til fornyelse.»
- ¹⁹⁶⁴. Dagsavisen 10/09-2000, «Det hendte» s. 45.
- ¹⁹⁶⁵.Kontrast 4/1966:13-16, («Norsk Forsøksgymnas. Tre dokumenter med en introduksjon av Johan Galtung»).
- ¹⁹⁶⁶.Wiik 1976.
- ¹⁹⁶⁷ PaxLeksikon, bind 1, side390.
- ¹⁹⁶⁸. nr. 1 1969 («Lenin om anarkismen»), nr. 2 1969 («Avvis syndikalismen» av Viktor Stein, «Radikalismen — en inngrodd last»). I tillegg kommer de stadige forsvarerne for det kommunistiske partiet, «demokratisk sentralisme, disiplin osv.
- ¹⁹⁶⁹.Ungsosialisten nr. 1 1969 («Lenin om anarkismen»).
- ¹⁹⁷⁰.GA 1 1972 («Bad-Trip i Fyrstikkalleen !?»). Se også Sort Kamp nr. 4, november 1971 («SUF og anarkismen» av Rune).
- ¹⁹⁷¹ Oktober-hefte nr. 5 1971«Materiale om anarkismen», side 69.
- ¹⁹⁷² Woodcock 1975:398

-
- ¹⁹⁷³ Ibid.
- ¹⁹⁷⁴ Ibid.
- ¹⁹⁷⁵ Ibid
- ¹⁹⁷⁶ .Gateavisa 4 1975:7 («En Kaderorganisasjons Trange Födssel» av «El Desperado»).
- ¹⁹⁷⁷ .GA 4 1972.
- ¹⁹⁷⁸ .GA 1 1973.
- ¹⁹⁷⁹ .GA 3 1977..
- ¹⁹⁸⁰ Aarsand 2004:26-27
- ¹⁹⁸¹ I en e-post 10/07 2000 til Fagerhus skriver Knutsen jr.: «FAU ble jo dannet i 1967 som en fraksjon i SUF og ble på slutten av sekstitallet den dominerende organisasjonen på venstresida i Kristiansund (til marxistenes store fortvilelse!)»
- ¹⁹⁸² Anarko-banditten nr. 3 1972 hadde Bodø Anarkistiske Liga ansvar for.
- ¹⁹⁸³ .Ingar Knudtsen jr. i e-post til Harald Fagerhus, juli 2000 og juli 2003.
Se også Ingars hjemmeside <http://forfatter.net/knudtsen/artikler/2000/fau.shtml> om FAU.
- ¹⁹⁸⁴ .Ingar Knudtsen jr. i e-post til Harald Fagerhus 15.03.2001. Ingar Knudtsen jr. er i dag forfatter, og har skrevet en del fantasy litteratur.
- ¹⁹⁸⁵ Sort Kamp nr. 3 1971.
- ¹⁹⁸⁶ «Monpolkapitalismens høyborg i Bodø!!!! Bolignød og storpalass!» (Løpeseddel)
- ¹⁹⁸⁷ Sort Kamp nr. 2 1972 («Vold og revolusjon og ikke-vold» av «JOB»)
- ¹⁹⁸⁸ Kilder til opplysningene om BAL kommer fra enkelte numre av Sort Kamp, en løpeseddel, samt e-post 18/7 2003 fra Rune Blix Hagen.
- ¹⁹⁸⁹ .Ingar Knudtsen i e-post til Harald Fagerhus 15.03.2001. Seltun ligger utenfor Bergen. Konferansen ble holdt påsken 1971.
- ¹⁹⁹⁰ .Gateavisa 4 1975 («En Kaderorganisasjons Trange Födssel» av «El Desperado»).
- ¹⁹⁹¹ .Se bl.a. Gateavisa 5 1971 («Dramatisk 1. mai i Oslo:»).
- ¹⁹⁹² .Kilder: Folkebladet og Gateavisa i perioden 1971-1973.
- ¹⁹⁹³ .Folkebladet 7 (2/73).
- ¹⁹⁹⁴ .Folkebladet 2/1975.
- ¹⁹⁹⁵ .Gateavisa 4 1975:7 («En Kaderorganisasjons Trange Födssel» av «El Desperado»).
- ¹⁹⁹⁶ .Folkebladet 6/1974.
- ¹⁹⁹⁷ .SAC 1975:15.
- ¹⁹⁹⁸ .Gateavisa 4 1975:7 («En Kaderorganisasjons Trange Födssel» av «El Desperado»).
- ¹⁹⁹⁹ .Arbeidermakt 1/75.
- ²⁰⁰⁰ .GA 10, desember 1977. «Når det gjelder nedleggelsen av Folkebladet skjer dette ut fra erkjennelsen om at Folkebladet blei lagt på en udemokratisk måte på grunn av mangelen på kommunikasjon mellom redaksjonen og de øvrige frihetlige. Samtidig var ikke stoffet avisa brakte av dem kvaliteten man gjerne skulle ønske.» («Til Folkeblad-abonnentene!», et udatert brev fra ex-FAFS/Oslo – Trondheim. Finnes i Folkebladet-arkivet på Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek i Oslo.)
- ²⁰⁰¹ .Gateavisa 4 1978 («Vi trenger en frihetlig sosialistisk avis!» Av Arnardo).
- ²⁰⁰² .Kommunistisk Universitetslag – KUL – eksisterte på 1970-tallet. Det var en gruppe som var mer stalinistisk enn Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene) – AKP (m-l) – , og mente at AKP (m-l) «ikke var revolusjonær annet enn i navnet og måtte betraktes som en småborgerlig interesseorganisasjon som påberopte seg arbeiderklassen som et dekke for en annen klasses særinteresser». (Kommunistisk Universitetslag 1975:7). Flere av medlemmene var utbrytere fra AKP (m-l)
- ²⁰⁰³ .Stav 2004:43 (Dagbladet 23/7 2004)
- ²⁰⁰⁴ .Svarte Emma nr. 1 1980:2.
- ²⁰⁰⁵ .GA 8 1981. Se også GA 1 1977.
- ²⁰⁰⁶ .Klassekampens nettutgave 16/3 2004 («Filmanarkistene kommer!» Av Hans Petter Sjøli.)
- ²⁰⁰⁷ .GA 2 1977 («Naturmystikk, anarkisme og marxisme).
- ²⁰⁰⁸ .Hestenes 1994.
- ²⁰⁰⁹ .Dahle 1997:202, note 40.
- ²⁰¹⁰ .Rød Front var SUF(ml)s frontorganisasjon i studentsamfunnene. SUF(ml) var forløperen til Rød Ungdom og AKP (ml).
- ²⁰¹¹ .Dahle 1997:202, note 40.
- ²⁰¹² .Gateavisa 4 1975 («En Kaderorganisasjons Trange Födssel» av «El Desperado»).
- ²⁰¹³ .Skjerpe 1975 (Appendiks 4: Svensk syndikalisme–norsk populisme)
- ²⁰¹⁴ .Armann 1977:66.
- ²⁰¹⁵ .Armann 1977:6.

-
- ²⁰¹⁶.Jan Bojer Vindheim i en e-post til Harald Fagerhus, juli 2000.
- ²⁰¹⁷.Gateavisa 4 1972.
- ²⁰¹⁸.AM 2 1977:8. Se også Kontrast 1/75, 3/75 og 6&7/75 med bokanmeldelse, og kritikk av anmeldelsen.
- ²⁰¹⁹.Røde Emma, etter anarkisten Emma Goldman.
- ²⁰²⁰.Henning Dahl i et intervju med Arne Dvergsdal i Dagbladet 1/12-99.
- ²⁰²¹.Skjærpe 1977:7.
- ²⁰²².En kritikk i moderne tid av Brochmann, «Myter & Virkelighet Om B.D. Brochmann», står å lese i Folkebladet nr. 1-1980.
- ²⁰²³.«Brochmann-Lanserismen». Folkebladet 4-1980, s. 2.
- ²⁰²⁴.Paganistene består av bl.a. Wicca, hekser, åsattruere, naturdyrkere o.a, og må ikke forveksles med medlemmer av Hedningsamfunnet.
- ²⁰²⁵.Gateavisa 3 1972.
- ²⁰²⁶.Resolusjon fra ANORGs høstmøte 15/10-1981. Gjengitt i Folkebladet nr. 4 1981. I dette nummeret offentliggjøres også «Steiner-rapporten» hvor man tar avstand fra Antroposofien.
- ²⁰²⁷.Svarte Emma 6/1979.
- ²⁰²⁸.GA 9 1979 («Gateavisa's slekt & nære venner en bladrevy.»)
- ²⁰²⁹.Rishøi 2000
- ²⁰³⁰.«Gi ungdommen dop — før ungdomsklubbene tar dem» (Fra en løpeseddel Blitz ga ut i august 2000 i forbindelse med en ny rivningstrussel fra byrådet i Oslo.)
- ²⁰³¹.GA 6 1982.
- ²⁰³² Klassekampen 5/2 2007 («Seiglivet motkultur» av Katrine Ree Holmøy)
- ²⁰³³ Se artikkel om Samfunnspartiet på nynorskvarianten av Wikipedia.com
- ²⁰³⁴.Fra Miljøpartiet De Grønnes prinsippprogram 2001.
- ²⁰³⁵.GA 124, vinteren 1989.
- ²⁰³⁶.Ibid.
- ²⁰³⁷.GA (128) 4 1989.
- ²⁰³⁸.Folkemakt 1/97
- ²⁰³⁹.Tidsskrift for et frihetlig økologisk samfunn 1/95
- ²⁰⁴⁰.Hva er kommunal-isme? av Eirik Eiglad i *Direkte Demokrati* nr. 4/5, mai 2000.
- ²⁰⁴¹.Sosial Anarkisme Nyhetsskriv 1/1999
- ²⁰⁴².Kilde: Lund-kommisjonens Internett-utgave.
- ²⁰⁴³.Datoen står i Gateavisa 10, desember 1977.
- ²⁰⁴⁴.NSF prøvenummer 1 - 1980
- ²⁰⁴⁵.E-post fra Kongshaug til Harald Fagerhus 15/7 2000.
- ²⁰⁴⁶.SAC 1979:15.
- ²⁰⁴⁷.NSF 1997.
- ²⁰⁴⁸.NSF 1998.
- ²⁰⁴⁹.Syndikalist nr. 2 1998 («Hva slags fagbevegelse trenger vi?»)
- ²⁰⁵⁰.Folkebladet 2/80:2.
- ²⁰⁵¹.Ibid.
- ²⁰⁵².Solidaritet nr. 9 1947 («En sterk anarkistisk bevegelse i Italia»).
- ²⁰⁵³.Folkebladet 2/97
- ²⁰⁵⁴.I følge samtale med folk i ANORG.
- ²⁰⁵⁵.Folkebladet 2/80:2
- ²⁰⁵⁶.Folkebladet 3/80, s. 4-5.
- ²⁰⁵⁷.Folkebladet 3/80, s. 5.
- ²⁰⁵⁸.Boken fra konferansen ble publisert i 1988 på Sementeira forlag i Lisboa. Tittelen på boken er «Tecnologia E Liberdade». Det norske bidraget «O mapa politico e economico: Perspectivas de mudança dos sistemas de produção e distribuição» er trykt på sidene 62-69.
- ²⁰⁵⁹ Se «Anarchist International Information Service» (http://www.anarchy.no/a_e_p_m.html)
- ²⁰⁶⁰ <http://www.anarchy.no/ija1994-96.html> .
- ²⁰⁶¹ Ibid.
- ²⁰⁶² Professor Ragnar Frisch om Fellesmarkedet (nå EU, red. merk.) «Det uopplyste pengevelde» i Sosialøkonomen fra 1961.
- ²⁰⁶³ Dette kan man lese om i Kropotkins bok ”Anarkism och moderne vetenskap”. (Kropotkin 1982)
- ²⁰⁶⁴ <http://www.anarchy.no/southern.html>
- ²⁰⁶⁵ <http://www.anarchy.no/iat.html> Se også ulike nummer av Folkebladet, f.eks. Folkebladet nr. 3 1994 (uten noter)
- ²⁰⁶⁶ <http://www.anarchy.no/iat.html>

²⁰⁶⁷ Folkebladet nr 3-8, Rapport 1 1985 («Antimilitarisme på anarkistisk vis. Resolusjon fra ANORG's 5. kongress oktober 1984»)

²⁰⁶⁸ .Kilde: Anarkist! nr. 7: (2. årgang?) s.18.

²⁰⁶⁹ I følge folk i ANORG i samtale med forfatteren 28/7 2003.

²⁰⁷⁰ .Folkebladet 3/84.

²⁰⁷¹ .Folkebladet 5/84

²⁰⁷² .Folkebladet 1/85.

²⁰⁷³ <http://www.anarchy.no/concepts.html>

²⁰⁷⁴ Risholm og Knudtsen jr.: Anarkismen, baksiden.

²⁰⁷⁵ Berkman 1987:152

²⁰⁷⁶ .Wilson 1968:70.